

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
3 D
20

M

Ex libris Caroli Bernvii
Hanovia-germani.

ANIMADVERSIONES
IN
VETERIS TESTAMENTI
LIBROS OMNES,

IN QVIBVS

Ex CHALDÆORVM TARGVMIM, & SYRORVM, & ARABVM & aliorum verſionibus, ut & HEBRÆORVM Commentariis, & Recentiorum obſervationibus, difficiliora quæq; loca illuſtrantur, & diligenti collatione habita explicantur.

AVCTORE
LVDOVICO DE DIEU.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex Officinâ BONAVENTVRÆ & ABRAHAMI ELZEVIR. Acad. Typograph.
clɔ Iɔ CXLVIII.

Clariſſimo Conſultiſſimoque Viro,

D. DANIELI COLONIO, I. C.

Apud Leydenſes cauſarum Patrono diſertiſſimo.

CUM more antiquitùs, hodieque recepto, Patronus quærendus eſſet huic poſtumo Parentis noſtri libro: Tu merito tuo, Vir optime, nobis occurriſti, cui palam faceremus, quanti ob virtutes tuas à nobis fieres. Exigebat id à nobis jure ſuo communis ſanguis, qui nos non ſolùm arctâ cognatione, ſed & verâ amicitiâ, quam inoffenſo tenore hactenus illibatam inter nos coluimus, conjunxit. Etſi enim non fuit laborandum, ut quod ultrò offerebas, operosè ambiremus, tamen & amari à Te & laboravimus, & laudi nobis duximus. Quum à te amari, id nihil aliud ſit, quam integritatis aliquod teſtimonium conſequi, & ad virtutem ipſam ceu manuduci. Tam caſta namque Tibi ſunt amicitiæ jura, ut & contaminari eam admiſſione promiſcua, & non niſi inter bonos & exploratos coire eam poſſe judices. Quo licet rariores habeas cultores, at inter ſelectos, viros optimos. Neque id hoc ſeculo mirum videri debet, quo ipſa Virtutis admiratio, arguit eam ad paucos relegatam, vix ſpiritum ducere, neque niſi ſolo nomine ſe tueri & ſu-

perſtitem eſſe. Quo fit, ut honeſtus quiſque, in hac non tam hominum, quàm ſimulachrorum humanorum frequentia & occurſu, ſibi ipſe exilium indicere neceſſe habeat, & ſolitudinem quærere. Cujus Tu, vir minimè popularis, probè gnarus, ſic cum omnibus vivis, tamquam cum nullis, & cum paucis, ceu cum omnibus: cùm pauci illi probi tibi ſint ſatis magnum theatrum. Qui in hoc vitæ genere, quod judicio elegiſti, ſic Te tibi vindicas, ut omnibus patens, fructum omnem officiorum ex ipſo facto petas. Ut cum nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam referas, rectè facti tibi merces ſit, non populi laus, aut vulgi favor, ſed feciſſe. Ita cùm multos advocatione, plures conſilio juves, & cauſas non lucro, ſed juſtitia diffindas, id effeciſti, ut domum tuam ceu tribunal adeant, neque tam Te patronum, quam Judicem optent, quotquot te conſulturi accedunt. Dùm ſic Juſtitiæ ſacerdotem agis, ut illa multò melius ex actionibus, quam ex Reſponſis tuis eluceat: atque hæc non tam ex ſcripto promere, quam ex te ipſo fundere videaris. Quid dicemus incorruptos mores, & æquabilem in toto vitæ tenore conſtantiam? Qui omnia, quæ ipſe non feciſti, vix tua putes, & inter fortunæ munera numeres. Quorum tantus tibi eſt contemptus, ut æquiore animo hactenus repulſam tuleris, quam alii honores. Ita obfirmato contra ſeculum animo, ut multorum vituperia in laude ponas, & laudari à non laudatis, perinde tibi ſit ac ſplendidè contemni. Tam ſeverus amicitiæ exactor, ut nemo te ſimul amicum habere poſſit & adulatorem. Quæ multis ad ſervitutem via eſt libertas, eâ tu ita in hunc diem uſus es, ut in animum

mum ſolum illam admiſeris, cæterum à lingua & vita procul habeas.

Sed injurii merito videamur in Te, & verecundiæ tuæ male conſulere, ſi quæ plura & majora de Te prædicare poſſemus, hic omnia congerere velimus. Veniet illa dies, & ita augurari amicis tuis liceat, qua ipſe ex illuſtri loco Eruditionis & virtutum tuarum ſpecimen Mundo dare poſſis, & talem te oſtendere, qualem omnes expectant.

Nihil ergo præter rationem à nobis factum, Vir præſtantiſſime, quod nomen tuum heic in limine legi, & huic poſtremo Parentis noſtri labori præſcribi voluimus. Qui enim Patrem noſtrum, dum viveret, tam reverenter habuiſti, & Eruditionis & virtutum ejus tam ſedulus ſectator & admirator fuiſti, quique adeò eo annitente & præeunte, ad hæc ſacra ſtudia non indiligenter animum olim adjunxiſti, quod neque adhuc facere deſinis, ut non lectoris tantum, ſed & Judicis partes hic aſſumere poſſis: videbaris jure quodam tuo, hoc quicquid eſt officii à nobis repetere poſſe. Certe animi ingrati merito apud omnes rei audiremus, ſi non, quem nobis Tutorem dederat Parentis noſtri pietas & cura, eidem hujus poſtumi fœtus tutelam credidiſſemus. Ut ut ſit, conſtabit nobis officii noſtri ratio, ſi quantum tibi nos debere profitemur, omnes hoc pacto intelligant. Perge porrò, Cognate ſuaviſſime, quod facis, de nobis & de humano genere præclarè mereri. Lugduni Batavorum, XX. Junii CIϽ IϽ C XLVIII.

DANIEL & LUDOVICUS de DIEU.

VT in omnibus rebus ſua quemque trahit voluptas, ita & in commentando ſua cuique Interpreti allubeſcit ſententia. Sunt quos delectat per omnia ire, & non tantum quæ ſua ſit mens explicare, ſed & quæ aliis fuerit, divinare. Quibus vix eſt, ut reprehenſionem illam, qua olim notatus Albutius Rhetor, effugiant, qui de omni cauſa dicere cuperet, non quicquid debebat dici, ſed quicquid poterat. At præterquam quod illis hominibus ſæpe copia eſt inter cauſas inopia, illud quoque non raro illis uſu venire videas, ut magis ſententias numerent quam ponderent, & dum nihil indictum eſſe volunt, ſæpe ea, quæ maxime ex re erat dici, prætervehantur. Certe nulli magis jejunos & vacuos ſuos dimittunt lectores, quam qui nimia copia eos obruunt. Nam ut ſupellectilis infinitæ nullus eſt uſus, ita nimius doctrinæ apparatus profectui omni inimicus eſt.

Mos hodie apud Interpretes invaluit, qui paſſim obtinet, quo curioſa Analyſi, & artificio Dialectico S.S. ſenſum eruere conantur. Qui mos utut grata quadam novitate, & non ſpernenda utilitate ſe commendet & blandiatur, tamen niſi pudenter & cum judicio uſurpetur, equuleus fit Scripturæ, ejuſque ſenſum adulterat. Certe majeſtati Scripturæ tantundem decedit, quantum illi humanum ingenium apponit de ſuo. Divinis myſteriis perit ſuus honos, ſi vel nimium nuda extrahantur ſuis adytis, vel choragio nimis compoſito oculis ſubjiciantur. Æque in vitio eſt, ut ubique, ita præſertim in hoc genere, nullà methodo uti, aut nimià. Sane apud antiquos Scripturæ Interpretes nullum hujus analyticæ ἀκριβείας veſtigium extat, ut conſtet novitium eſſe morem, & pruritum quendam ſeculi, quo logicus hic ardor in religionem invaſit. Vt rectiùs illi judicaſſe cenſeantur, qui docta & concatenata Paraphraſi Scripturam elucidare conati ſunt. Quo in genere Eraſmus, Bataviæ noſtræ ſydus & unicum decus, ſuperiori ſeculo, omnibus palmam præripuiſſe viſus eſt. Neque injuria, cùm ſi illa rite officio ſuo defungi velit, omnes recte interpretandi rationes, grata quadam perſpicuitate & brevitate in ſe complecti una debeat.

Sunt præter hos, quibus unum opus eſt, locupletare commentarios ſuos Locis Theologicis, & quæcunque vel olim vel nunc in controverſiam vocata ſunt, certis Scripturæ locis ita adaptare, ut magis ſacri belli claſſicum canere, quam ad veram S. Scripturæ intelligentiam viam munire voluiſſe videantur. Qui mihi id videntur veriti, extinctum iri nimis cito infelices illas lites, ſi non cum Scriptura ipſa legendas propinarent omnibus, adeoque cum illis propagarent ad poſteros. Quod aliud nihil eſt, quam mortua corpora vivis jungere, & vitam dare, quæ pridem ſepulta oportuit.

Quantò illi rectius, qui ad praxim omnia referentes, pietatis & ſanctitatis ſemina,

ubique in S. literis obvia, excerpunt, & ad vitæ inſtitutionem, & morum ἐπανόρθωσιν inculcant! Laus illa Anglis præcipuè debetur, quibus, ut πρακτικωτάτοις, omnes palmam deferre in hoc genere verum eſt. Attamen cum illud inſtitutum, magis permovendo populo, quam informando doctori ſit aptum, cui hæc ex bene intellecto loco ſponte naſcuntur, & ſi in omnibus id tentare velis, ſucceſſu utplurimum careat, tutius eſſe videtur in paucis quibuſdam hujus rei extare παραδείγματα quædam, quàm id ubique uſurpare velle.

Ille mihi ſemper viſus eſt veri Interpretis partes omnes abſolviſſe, qui brevitatem cum perſpicuitate ita temperare noſſet, ut neque brevitas obſcuritatem pareret, neque ſenſui Scripturæ ulla fraus fieret ab affectata obſcuritate. Qui nec verborum curam negligit, nec tamen ambitioſè nimis circa illa conſumitur, & tali ſententiarum delectu utitur, ut ex illis, quam ſequi oporteat, quam fugere, liquido & ſtatim appareat, tantumque de controverſis capitibus delibat, quantum illis decidendis locus ipſe ſufficit. Talem ideam cum ſibi propoſuiſſet ὁ θαυμάσιος Calvinus, quam non infeliciter in aureola illa, Commentariis in Epiſtolam ad Romanos præfixa ad Symonem Grynæum præfatione delineavit; ita examuſſim in Commentariis ſuis expreſſam dedit, ut in tanta Interpretum turba, etiam propoſitum ejus æmulantium, parem hactenus invenerit neminem.

Quid nunc de illorum inſtituto dicam, qui cum pleraque ab aliis occupata viderent, neque eadem repetendo aliis & ſibi moleſtiam & faſtidium creare vellent, Catenas ex variis Interpretum tam veterum quam recentium ſcriptis contexuerunt, quibus uno conſpectu oculis fidelibus ſubjiciuntur diverſæ & variæ Autorum de rebus iiſdem cogitationes & ſenſus? Utilis ſane nec injucundus labor, & qui totus Modeſtiæ militat, quo neque cuiquam judicandi & eligendi libertas eripitur, & ſarta tecta cuique manet Inventorum ſuorum laus & gloria. Nolim tamen in id ſtudium omnes incumbere, cum id, ſi nimium illi des operam, nihilque de proprio accedat, ingenio torpedinem quandam afferat, & proprias cogitationes enecet.

Alia ab his omnibus mens fuit Ludovico noſtro, qui in infinita hac librorum copia, quibus tantum non opprimitur eruditus Orbis, aut non ſcribendum, aut in vacuum ponenda veſtigia, & in proprio ſolo ædificandum ſapienter cenſuit. Itaque cum necdum omnia ab omnibus animadverſa intelligeret, & copioſum ſibi ſpicilegium relictum eſſe poſt aliorum uberem meſſem, hoc egit, ut quæ vel non dextrè ſatis explicata hactenus eſſent, vel fugiente ſenſu obſcurius dicta, vel nondum Interpretibus obſervata, aut obelo configeret, aut aſteriſco illuminaret, aut ſicubi id opus eſſet, de ſuo facem accenderet. Cætera vero quæ rectè haberent, ſollicitanda non eſſe, ſed ſuis autoribus relinquenda, cum melius illa in nativo ſolo videri & legi, quam aliò tranſplantata, & à propria ſede avulſa, modeſtè judicabat.

Præcipuum autem laborem exantlavit in conferendo textu Hebræo cum alia-

rum

rum linguarum, Chaldaicæ præſertim, Syriacæ & Arabicæ, verſionibus. Quod uſu compertum haberet, nativam quorundam verborum ſignificationem & ſenſum, multò melius ex tali linguarum collatione, quam ex Lexicis, in quibus precaria utplurimum autoritate credulitati noſtræ vis infertur, erui & indagari. Cum enim tam arcta ſit inter has linguas Orientales cognatio, ut omnes unius Matris filiæ dici queant, & ad unam omnes familiam pertinere, non mirum nec inſolens videri debet, ſi in vicinia ſæpe inveniri queat, quod fruſtra domi quæras. Præſertim cum crebris populi Hebræi migrationibus, & in Babylone captivitate, & cum vicinis Syris commercio, mixtura quædam linguarum ſenſim introducta ſit, & Hebræus ſermo in uſu quotidiano quodammodo defecerit. Qui labor tam feliciter illi ceßit, ut in genuina verborum ſignificatione rimanda & odoranda, quæ fuit ejus εὐστοχία ſingularis, omnes facile, qui in hoc genere ſe exercent, poſt ſe reliquerit: Neq; injucundum erit heic legere appoſite & prudenter advocata Magiſtrorum & ſapientum Hebræorum dicta & Apophthegmata, quibus ceu florum ſparſionibus in toto hoc opere uſus eſt. Quibus facem multis S. Scripturæ dictis alluxit, & quanto cum fructu harum rerum ſtudioſi Rabbinorum ſcripta verſare poßint, luculenter oſtendit. Eôdem collimat dextra illa rituum & morum Hebrææ gentis obſervatio, quâ opus hoc ceu gemmis quibuſdam interſtinxit, ut ubique certaret cum grata varietate utilitas.

Quæ dum ſedulo ita agit noſter, viſus eſt nobis ſemper Munſteri, Fagii, Merceri, Maſii &c. at quorum virorum! inſtitutum revocare velle, & ſuo exemplo omnes, quibus hæc ſtudia cordi ſunt, ad idem præſtandum invitare & cohortari.

Vniverſum autem hunc laborem ſacraverat vir optimus elimandæ & expoliendæ verſioni Bibliorum Belgicæ, quam ut à Synodo Nationali decretam intellexit, ſtatim ſe hiſce meditationibus accinxit, paratus omne ſuum ſtudium, in hoc quidem genere, Deo & Eccleſiæ devovere. Neque dubitamus, ſi illis quatuor-viris, qui huic operi vacarunt, adjungi potuiſſet, quod multorum fuit votum, quin in magnam iſtius laboris partem venire ipſe potuerit, eoſq; de multis rebus utiliter monere. Quis enim majore ſolertia & animi contentione id egit, ut rebus alioquin obſcuris, & quæ ornatum omnem reſpuunt, lucem inferret, eaſque ſuis ac propriis verbis veſtiret, & cujuſque vocis emphaſin notaret, ne aut ſacer textus lutulentus flueret, aut aliunde aſcitis verbis, quæ plerunque unciniulis incluſa diverſo charactere fulgent, redundaret? Quod cum præclari illi viri compertum haberent, facile haſce notas, & quicquid conſultus ſuggerere potuit, ab eo impetrarunt: quas & hinc inde in notis Biblicis, inſtar purpurei panni, late ſplendentes videre licet. Vt dolendum planè ſit, illum morte præventum, quæ fere præclaris cœptis manum injicere ſolet, hæc perficere & expolire non potuiſſe.

At tu, Benigne Lector, hiſce interim gratus utere, &, ſi te profectus non pœnitet, fave tanti viri, qui ſe totum tuis commodis impendit, memoriæ. Vale.

ANI-

ANIMADVERSIONES
IN
Loca difficiliora
GENESEΩS.

Cap. I. Vers. I.

בְּרֵאשִׁית בָּרָא Cabaliſticè per Gematriam exponitur, per בראש השנה נברא *in initio anni creatus eſt* ſcil. mundus. Intelligitur initium Septembris, quo olim annus inchoabatur. Et per alium Cabaliſticæ artis modum, qui תמורה *permutatio* dicitur, transpoſitis literis ex בראשית fit א' בתשרי, *primus dies Thiſri.*

שָׁמַיִם *cæli.* Arabicè اَلسَّمَوَاتُ, ab altitudine ſic dicti. eſt enim سمى *altum eſſe*. unde in proverbiis Alis سُمُوُّ ٱلْمَرْءِ ٱلتَّوَاضُعُ *ſublimitas viri eſt humilitas.* In lingua Æthiopica uſitatum eſt ſingulare שְׁמַי *cælum.*

Vers. 3. *Et dixit Deus, &c.* Novies id in capite hoc occurrit. Decimum includi volunt in primis verbis, *In principio creavit Deus cælum & terram*, nam & hæc verbo ſuo creaſſe, dubitari non poteſt, quum id David afferat, Pſal. 33. 6. Hinc decem verbis mundum & quicquid in eo

continetur à Deo conditum eſſe, adſerunt Hebræorum Sapientes. ut eſt in capit. patrum.

VERS. 6. *Sit expanſio in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis.* Hinc מַיִם duali numero dictum volunt, ob duplices aquas, ſuperiores & inferiores. at ex lingua Æthiopica apparet eſſe pluralis numeri. ibi enim ſingulare uſitatum eſt מַי *aqua.* unde plurale non poteſt fieri aliud quam מַיִם. Æthiopicè מַיָּת. Hinc procul dubio *Maja* deducta eſt, ex Atlante & Pleione nymphâ, Oceani & Tethyos neptis.

VERS. 11. תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב Docet R.S.I. inter דֶּשֶׁא & עֵשֶׂב diſcrimen eſſe, quale apud Gallos inter *herbage* & *herbe*. illud ſcilicet eſſe nomen generale, multarum herbarum complexum continens, & quaſi veſtimentum deſignans, quo univerſus aliquis campus induitur. Hoc autem ſpeciatim de quovis germine ſingulari rectè dici. ita ut dicere liceat עֵשֶׂב פְּלֹנִי talis aut talis herba, at non דֶּשֶׁא פְּלֹנִי.

Ibid. עֵץ פְּרִי, &c. ad quæ R.S.I. hic commentatur. שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עשה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה: Id eſt ad verbum, *Vt ſit guſtus ligni qualis guſtus fructus. at terra ſic non fecit, ſed* (ut dicitur) *produxit terra lignum faciens fructum, non autem lignum fructum. propterea quum maledictus fuit homo ob peccatum ſuum, viſitata quoque fuit illa ob peccatum ſuum, & maledicta.* Explicat עֵץ פְּרִי quod eſt in textu, per העץ פרי, ne vertas per regimen genitivi, *lignum fructus*, id eſt frugiferum, ſed per appoſitionem, *lignum fructum.* ideo ה Emphaticum præfixit, quod in regimine locum non habet. Mens ejus eſt, Deum verſu 11. præcepiſſe terræ, ut arbores ferret quarum lignum eſſet ipſe fructus, eundem guſtum cum fructu habens. terram vero morem non geſſiſſe, quia v. 12. dicitur produxiſſe lignum faciens

faciens fructum, quod ſcilicet ipſummet fructus non eſſet, ſed fructum ſolummodo ferret. in quo quum peccaverit terra, tuliſſe pœnam maledictionem. quo nihil ineptius fingi aut dici poteſt. quum v. 11. Moſes diſertè dicat, ita factum eſſe, prout Deus terræ mandaverat. reſque plana eſt, ubi עֵץ פְּרִי exponitur *arborem frugiferam.* quod per ſe patet. nec eſt aliud עץ פרי quam עץ עשה פרי, quod explicationis gratia à Moſe additur.

VERS. 20. שֶׁרֶץ Interpretatur Raſchi, omne animal vivens quod non altè à terra aſſurgit. qualia ſunt, muſcæ, formicæ, ſcarabæi, vermes, muſtelæ, mures, lacertæ, omneſque piſces. quod autem præcedit, יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם vertitur, *producant aqua*, nempe abundè in morem reptilium, deducta ſignificatione verbi à nomine שֶׁרֶץ. Sed uſitatum eſt verbum in lingua Æthiopica, etiam de herbis è terra germinantibus. Ponitur enim pro ἐξανέτειλε, Matth. 13. 5. & pro ἐκφύῃ, Marc. 13. 28.

VERS. 26. Faciamus hominem בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ *in imagine noſtra ſecundum ſimilitudinem noſtram*. ב præpoſuit τῷ צלם, ut & v. 27. at כ τῷ דמות. eadem tamen hîc utriuſque particulæ vis eſt. quod patet ex Gen. 5. 1. ubi pro כִּדְמוּתֵנוּ dicitur, בִּדְמוּת אֱלֹהִים בָּרָא אתו. Et v. 3. ſola litera ב tam τῷ דמות quam τῷ צלם præfigitur. vitioſè enim in Veneta editione majori legitur כְּצַלְמו.

VERS. 27. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם. *Et creavit Deus hominem.* Quæritur in Talmud libro נזיקין, quare creatus ſit אדם יחידי בעולם *homo unicus in mundo.* Tres ejus adferuntur rationes. Prima, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא וכל המקים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, *ad docendum te, ſi quis perdat animam unam ex Iſraële, perinde facere ac ſi totum mundum perderet. Si quis contra in vita conſervet animam unam ex Iſraële, perinde facere ac ſi mundum integrum conſervaret.* Altera eſt, מפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול

גדול מאביך, *ob pacem hominum, ne unus dicat alteri, pater meus major te eſt*. Tertia eſt, להגיד גדולתו של הקב״ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכלן דומות זו לזו ואלו הקב״ה טובע האדם בחותמו ואין אחד מהם דומה לחבירו:, *ad indicandam præſtantiam Dei. homo enim figuras multas efformat ſigillo uno, ſed omnes alias aliis ſimiles. Deus autem figuram homini ſigillo ſuo ſic imprimit, ut eorum nullus alteri ſit ſimilis.* Quæritur porro in Talmud, quare creatus ſit homo בערב שבת *veſpera Sabbathi?* Reſpondetur, שלא יהיו המינים אומרים שותף היה לו להקב״ה במעשה בראשית· ד״א שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית· דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד; *Ne dicant Hæretici, fuiſſe hominem Deo adjutorem in opere creationis. Deinde, ut ſi efferret ſe animus ejus, dici ei poſſet, muſca anteceſſit te in opere creationis. Denique ut protinus intraret in præceptum.* quum enim hominis creationem protinus exceperit Sabbathum, protinus intravit in præceptum ſanctificandi Sabbathum.

CAP. II.

VERS. 3. בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת. Quantopere illud לעשות vexaverit interpretes, etiam Hebræos, ex Mercero petere poteſt qui vult. Nobis Hebraiſmus familiaris eſſe videtur, per quem Infinitivus לעשות, verbo ſimilem actionem includenti adjunctus, fere redundat. qualia ſunt Jud. 13. ℣ſ. 19: וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת *& mirabiliter egit faciendo*, id eſt, *miraculum fecit*. 1 Reg. 14. 9. וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת *& malè feciſti faciendo*, id eſt, *& malè egiſti*. 2 Reg. 21. 6. הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע *multiplicavit faciendo malum*, id eſt, ſimpliciter, multiplicavit malum, multum fecit mali. 2 Chron. 20. 35. הוּא הִרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת *ille impiè egit faciendo*, redundat *faciendo*. Pſal. 126. 2. הִגְדִּיל יְהֹוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה *magna fecit Deus faciendo cum illis.* rurſus redundat. Eccleſ. 2. 11. בֶּעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת *in opere quod operatus ſum faciendo*, id eſt, ſimpliciter, quod feci. qui poſtremus locus plane parallelus eſt huic loco Geneſeos. ſive enim dicas

עָמָל

עָמַל לַעֲשׂוֹת *Operatus eſt faciendo*, ſive בָּרָא לַעֲשׂוֹת *creavit faciendo*, idem dicis, niſi quod ברא ſignificet novum aliquid producere, quod exemplo caret, & ante non fuit. itaque *creavit faciendo*, nihil aliud eſt quam *de novo fecit*. Obſerva autem, in phraſi hac Hebræa, verbum antecedens latinè rectè verti adverbialiter, Infinitivum autem לעשות per antecedentis verbi tempus. ut הִפְלִיא לַעֲשׂוֹת *mirabiliter fecit*. הֵרַע לַעֲשׂוֹת *male fecit*. הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת *multipliciter fecit*. הִרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת *impiè fecit*. הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת *magnificè fecit*. עָמַל לַעֲשׂוֹת *operosè vel operando effecit*. Sic בָּרָא לַעֲשׂוֹת κτιςῶς ἐποίησε, *creando effecit*. generalius enim eſt עָשָׂה *fecit* quam בָּרָא *creavit*. Omnis creatio eſt effectio, ſed non omnis effectio creatio. reſtringitur ergo effectio, quum præfigitur ei בָּרָא, ſenſuſque eſt, effecit per modum creationis. libet addere illud Talmudicum: לעולם ילמד אדם עצמו להשכים ולהעריב לעשות צרכיו׃ Ad verbum, *ſemper aſſuefaciat quiſque ſeipſum manicare & veſperare faciendo neceſſitates ſuas*, i. e. mane & veſperi ſatisfacere naturæ neceſſitatibus. Idem obtinet cum aliis etiam Infinitivis, ut 1 Sam. 14. 13. אִישׁ מֵיטִב לְנַגֵּן *vir bene faciens pulſando*, id eſt, benè pulſans citharam, Pſal. 113. 6. הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת *profundans videndo*, id eſt, profundè videns. הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת *exaltans habitando*, id eſt, altè habitans. & ſexcenta alia, in quibus antecedens verbum aut participium per adverbium, ſequens Infinitivus per præcedentis verbi tempus exponitur.

℣. 4. אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃

5. וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה־בָאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה׃

6. וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־ פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

Varias hîc dari interpretationes notum eſt. inter quas minus placet D. Junii, magis autem vulgati, qui ſecutus LXX. ſic habet, *Iſta ſunt generationes cœli & terræ, quando creatæ ſunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram, & omne vir-*

gultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priuſquam germinaret, &c. Libet autem examinare, an טֶרֶם in hac conſtructione rectè vertatur *antequam.* Multi Hebræorum, inter quos Aben Eſra, Rambam & R. D. K. volunt ſemper ſignificare קודם ſequente ש, id eſt, *antequam.* Sed quam vim cogantur inferre ea interpretatione multis locis, ut Exod. 9. 30. וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן. Et 1 Sam. 3. 7. וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם יָדַע אֶת־יְהוָה וְטֶרֶם יִגָּלֶה אֵלָיו דְּבַר יי aliiſque locis, vide in radicibus Kimchi. Quum res ipſa indicet, hæc per *nondum* explicanda eſſe. *Et tu & ſervi tui novi quod nondum timebitis Iehovam. Et Samuel nondum cognoverat Iehovam, & nondum revelatum fuerat ipſi verbum Domini.* Ideo alii Hebræorum addunt, ſignificare interdum עדין לא *adhuc non, nondum.* Ego autem exiſtimo, per ſe & propriè ſemper dènotare *nondum.* addito autem בְּטֶרֶם ,ב ſignificare *antequam*, q. d. *in nondum, quum nondum.* quod & R. Selomoh hîc docet his verbis כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ואינו לשון קודם *omne* טרם *quod in Scriptura eſt ſignificat nondum, non vero antequam.* quod autem interdum ſimplex טֶרֶם exponatur latinè *antequam*, eſt ex peculiari Hebraiſmo, quando nempe poſitum in ptimo orationis membro, influit ſuo ſenſu etiam in alterum quod à priori pendet, ut Pſalm. 119. 67. טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג, *nondum humiliabar, ego errabam.* id eſt, *quum nondum, antequam humiliarer, errabam.* quod ſecundum membrum plerumque per vau incipere ſolet, ſed ita ut vau otioſum fiat, quando טֶרֶם exponitur per *antequam.* ut Eſai. 65. 24. וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, ad verbum vertere oportet, *Et erit, nondum clamabunt, & ego reſpondebo.* id eſt latinè, *antequam clament, ego reſpondebo.* Sic & in ſecundo orationis membro poſitum verti poteſt per *antequam*, ſed ea lege ut per vau copuletur cum priori membro, & in illud ſic influat, ut vau otioſum fiat quando טֶרֶם exponitur per *antequam*, ut quod latinè dicitur, *ſurrexit, antequam*

exper-

expergiſcerer, Hebraicè dicam, קָם וְטֶרֶם הֱקִיצֹתִי, *ſurrexit*, & *nondum experrectus eram.* vides vau copulare in Hebraiſmo, quia טֶרֶם ibi ſignificat *nondum*. Sed in latiniſmo fit otioſum, quia ibi vertitur *antequam*. eodem modo ſi membra invertas, טֶרֶם הֱקִיצֹתִי וְקָם, *nondum experrectus eram*, & *ſurrexerat.* id eſt, *antequam experrectus eram, ſurrexerat.* Quod ſi ergo & in hoc loco Geneſeos טֶרֶם per *antequam* ſit vertendum, non interpretabor ut LXX & vulgatus, aliique qui eos ſunt ſecuti, ſed vau illud quo quintus verſus incipit otioſum reddo, & ſic verto, *Illæ ſunt Generationes cœli ac terræ, quum crearentur illa, quo die faciebat Dominus Deus cœlum & terram, Antequam ullum virgultum agri eſſet in terra, & antequam ulla herba agri germinaret,* quia &c. Sed liceat nobis aliam etiam in hunc locum conjecturam addere. טֶרֶם accipimus pro *nondum*. Sicut & Jonathan vertit עד כדולא *hactenus non*. vau autem in וְכֹל שִׂיחַ non pro copulativo habemus, ſed pro retributivo ad בְּהִבָּרְאָם præcedentis verſus, ſicut latinè vel abundet, vel per *tum* vertatur. plane ut cap. 3. 5. בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם *in die quo comederitis de eo, tum aperientur,* (vel ſimpliciter, *aperientur*) *oculi veſtri.* Ita hoc loco. *Illæ ſunt generationes cœli & terræ.* Hîc punctum pono, ut ſenſus ſit, Hujuſmodi fuit ratio productionis rerum, qualis jam ſequitur. *Quum crearentur illa, & quo die faciebat Dominus Deus cœlum & terram, ulla ſtirps agri nondum erat in terra, & ulla herba agri nondum germinabat: quia non pluerat Dominus Deus ſuper terram, & homo non erat ad colendum terram. Sed vapor aſcendebat è terra, & irrigabat totam ſuperficiem terræ.* Sequitur deinde Deum feciſſe hominem, & in gratiam hominis plantaſſe Paradiſum, in quo abſque hominum opera, abſque pluviæ auxilio, è terra ſolo vapore rigata produxerit quaſvis arbores & ſtirpes. ad אֵלֶּה *illa*, annotat R. Selomoh, האמורים למעלה *quæ dicta ſunt ſupra.* ut ſenſus ſit, illa quæ capite primo narrata

fuerunt

fuerunt continent productionem cœli & terræ. malim ad ſequentia referri, quibus ratio & modus productionis repetitur & plenius explicatur. Sic enim אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת ad ſequentem narrationem ſolet referri. vide Gen. 36. 1. 9. & 37. 2. Ruth 4. 18. & alibi. Addo בְּהִבָּרְאָם & בְּיוֹם עֲשׂוֹת verti poſſe per præteritum, *Quum creata eſſent illa, quo die feciſſet Deus cælum & terram, ulla ſtirps nondum erat, &c.* quum enim Infinitivus apud Hebræos temporibus non diſtinguatur, ad omnia tempora referri poteſt. Senſus eſt, Eo modo Deus cœlum & terram genuit, ut quum ea jam facta eſſent, nulla adhuc ſtirps, nulla herba eſſet, quia, &c. Sed quia in hiſce verſibus interpretandis difficultas interpretibus nata videtur, inde quod ἐναντιοφανὲς videatur, quod hîc tempore primæ creationis nulla dicatur fuiſſe ſtirps, quia nec pluvia ceciderat, nec homo erat qui terram coleret, capite autem primo dictus fuerit Deus die tertio ſolo ſuo verbo effeciſſe, ut terra herbas & arbores produceret, monemus tria hîc eſſe vocabula quæ attentionem requirunt, quorum nullum c. 1. exſtat. 1. eſt שִׂיחַ quod virgultum ſignificat, id eſt virgarum multitudinem ex præcedanea radice, ut eloquium & ſermo ex conceptibus, pullulantium. nam & שִׂיחַ eloquium ſignificat. 2. הַשָּׂדֶה, quod non abſolute terram, ſed terram cultam, & ſive ſationi, ſive pecorum paſtui adaptatam denotat. 3. צמח quod *germinare, pullulare* ſignificat, itaque de ſurculis & ſtolonibus dicitur, qui ex præcedaneo ſemine aut radice exſurgunt. Tale nihil fuit in prima creatione, ad quæ pluvia & cultura requiruntur. at herbæ & arbores, de quibus c. 1. non ex ſemine & radicibus pullularunt, ſed ipſæmet fuerunt prima omnium plantarum ſemina & radices.

VERS. 12. שָׁם הַבְּדֹלַח *Ibi eſt Bdellium.* Benjamin in Itinerario edit. Leyd. p. 105. deſcribens Katipham ad littus Indicum ſitam dicit ושם ימצא הבדולח *& ibi invenitur Bedolach.*

quid

quid autem per bedolach intellexerit, ex ſequenti deſcriptione liquere videtur, ובארבע ועשרים בניסן ירד שם מטר על פני המים ומקבלים המטר ההוא תסרין ונופלין לתוך קרקע הים ובחצי תשרי באין שם שני בני אדם לקרקע הים בחבלין ומלקטים את השרצים ההם ומוציאין אותם ומבקעין אותם ומוציאין מתוכם אבנים הללו *vigeſimo quarto Niſan* (Martij) *deſcendit pluvia in ſuperficiem aquarum, quam reptilia colligunt, concluſaque decidunt in maris fundum. Medio deinde Thiſri* (Septembris) *duo viri fundum maris funibus ſubeunt, reptilia illa colligunt, educunt, diſſecant, atque inde gemmas iſtas depromunt.* unde ſatis liquet, הַבְּדֹלַח Benjamini eſſe *gemmas*, ſeu *margaritas.* ad cujus ſententiæ confirmationem adſcribam verba Kimchii in lib. Rad. והיא אבן יקרה ואומרים שיש יהלים ויש אומרים שהיא אבן לבנה עגלה שנקבין אותה ומחברין ממנה אבנים ועושין מהן אנק, *Eſt lapis pretioſus, quem volunt eſſe adamantem. alii gemmam albam, rotundam, quam perforant, nectuntque inde gemmas, unde torquem faciant.* quæ margaritarum vera eſt deſcriptio. certe bdellium nequaquam eſt.

Vers. 18. אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ Variè exponitur illud כְּנֶגְדּוֹ. adjungamus & nos exercitii gratia, quæ aliquando in mentem venerunt. præſupponimus, נֶגֶד, quod vertitur *coram, ante,* propriè eſſe nomen ſubſtantivum. ut & סָבִיב *circum,* קֶדֶם *ante,* מְאֹד *valde,* & ſimilia multa, quæ per ſe nomina ſunt, & ſignificant, *circuitum, anterioritatem, vires.* Sic נֶגֶד propriè *anterius, anteriorem partem alicujus rei* denotat. unde *incurvavit ſe ſuper genua ſua* לְנֶגֶד אֵלִיָּהוּ *ad anteriora Eliæ.* 2 Reg. 1. 13. *Stant amici mei* מִנֶּגֶד נִגְעִי *ab anterioribus plaga mea* Pſal. 38. 12. Sic hoc loco, *faciam ei auxilium ſecundum anteriora ejus*; id eſt, *quod anterioribus ejus reſpondeat.* Videtur uſum matrimonii reſpicere. ideoque in ſequentibus enarrata brutorum creatione, qua maſculis ſuæ additæ erant femellæ, additur וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ. *homini non invenit auxilium, quod anterioribus ejus reſponderet,* quo ad propagandam ſpeciem ſuam uti poſſet. neque alibi hæc phraſis quam

hoc loco invenitur, ubi de marito & uxore agitur. & hoc fortaſſe voluerunt LXX. quum כְּנֶגְדּוֹ verterunt *κατ᾽ αὐτόν*. & Vulgatus, *ſimile ſibi*. Arbitrati enim ſunt, tale hic auxilium intelligi, quod ad uſum matrimonii ſimilitudinem, aptitudinem & proportionem haberet. Onkelus verbotenus tranſtulit כקבליה *ſecundum anterius ipſius*. Jonathan autem diſertis verbis totum hoc ad uſum conjugii refert, vertit enim לא תקין דיהי אדם דמיך בלחודוי אעביד לה איתא דתהי סמך בקבליה Id eſt, *non eſt rectum ut homo dormiat ſolus. faciam ei uxorem, quæ erit incumbens in anteriori ejus*. addo Arabem, qui כְּנֶגְדּוֹ vertit قبالة קבאלתה quod aut non intelligo, aut legendum in accuſat. قُبَالَتَهُ קְבָאלַתָהּ & vertendum *ſecundum anterius ejus*. ubi porro notandum قبل קבל & قبالة קבאלה Arabibus ſpeciatim uſurpari de anteriori corporis parte ubi thorax & venter ſunt, & opponi دبر ודבר id eſt *tergo*. His addimus, ab Hebræo נֹכַח quod idem eſt atque נֶגֶד *coram*, *ante* fieri apud Arabes verbum نكح נכח *matrimonium inire, coire*. & منكوحة מנכוחה eſſe *eam cum qua habetur coitus*. Vt autem vulgati verſionem, à qua pleriquc noſtrorum diſcedunt, ſtabiliamus magis, ſciendum כְּנֶגֶד apud Doctores Hebræorum non raro ad *ſimilitudinem* denotandam uſurpari. ut in Commentario R. S. I. ad 1. cap. Malach. v. 7. אסור לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח׃, id eſt, *probibitum eſt nobis partiri unum munus ut aliud, & unum ſacrificium ut aliud*. propriè *munus ad modum muneris, & ſacrificium ad modum ſacrificii*. Sic ſolent Rabb. dicere דברה התורה כנגד בני אדם. *loquitur lex more hominum, ἀνθρωποπάθεια eſt*. At nihil planius illo R. Levi filii Gerſonis, 1 Sam. 17. 4. אין ממנהג השרים והסגנים להלחם כי אם עם השרים והסגנים אשר כנגדם׃ *non eſt ex more ducum & capitaneorum pugnare niſi cum ducibus & capitaneis qui ſibi reſpondent*, id eſt, ſui ſimilibus.

CAP. III.

CAP. III.

VERS 8. לְרוּחַ הַיּוֹם *ad ventum diei.* id eſt, inquit Raſchi, ad eum ventum, unde ſol occidit, qui eſt occidentalis. addit de Adamo & Eva, quod סרחו בעשירית rebellarunt hora decima, id eſt, duas horas ante occaſum ſolis.

VERS. 17. *Maledicta terra propter te.* Explicat id Raſchi, quia nempe maledictas res proferet, veluti, muſcas, pulices, formicas, &c. idque eleganti Judæorum proverbio illuſtrat, ליתא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם : *Si quis prorumpat ad multam malitiam, creaturæ* (vel homines) *maledicunt uberibus quæ ſuxit.* Terra mater eſt, cujus uberibus alitur homo. merito itaque terræ maledixit, ob ſummam malitiam ad quam prorumpere auſus fuit homo.

VERS. 18. קוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ *Spinam & cardúum producet tibi.* addit Raſchi קנרס ועכבית *ſentes & tribulos.* עכבית vertunt עשבים מרים או טריבולי בלע״ז *herbæ amaræ, aut tribuli Italicè.* videtur eſſe ab עכב *tardare, impedire.* moram enim tangentibus injiciunt tribuli. tradit porro Raſchi præfatas iſtas herbas comedi ע״י תיקון, *adhibitâ correctione,* nempe boni alicujus condimenti. at quid eſt דַּרְדַּר? Hebr. 6. 8. pro τριβόλους Syrus dixit ܩܘܪܛܒܐ. ut & Matth. 7. at pro ἀκάνθας ܥܘܪ̈ܒܐ. rectè. docet enim Ferrarius ܥܘܪܒܐ eſſe arborem ſalici ſimilem, ſed ſpiniferam. quod confirmat Gloſſarium Syro-Arabicum, dicens eſſe ܥܘܪܒܐ ܐܝܠܢܐ ܪܡܐ altam ad modum ſalicis. atque eſſe العوسج الدرار ويقال العنك عاقول.

VERS. 23. *Et poſuit Deus ad Orientem horti Eden* אֶת הַכְּרֻבִים *Cherubinos.* Angelos intelligi nemo dubitat. Sed unde ſic dicti ſint, non ſatis liquet. Volunt Hebræi, כְּרוּב nomen eſſe figuræ ſive imaginis. & omnes quidem Che-

B 2 rubinos

rubinos apud Moſen puerorum ſeu adoleſcentum habuiſſe figuram, etſi apud Ezechielem animalium habuerint imaginem. Quæ ſententia jam pridem apud doctos eſt recepta. etſi nullum ejus ſive apud Moſem, ſive apud Salomonem qui novos Cherubinos fecit, veſtigium aut indicium extet. alis depinguntur & faciebus, non expreſſo quibus. Quodque ab Hebræis adfertur, כ eſſe ſimilitudinis, & כרוב dici quaſi כְּרַבְיָא *ſimilis puero* (Chaldæis enim רַבְיָא *puer* eſt) inepta conjectura eſt, neque analogiæ Grammatices quadrans. Nobis כרוב idem eſt, quod tranſpoſitis literis רכוב *vehiculum, currus*. Idque probamus. 1. Quia כרוב ponitur pro nubibus, quatenus ſcilicet iis Deus tanquam curru vehitur. ut Pſal. 18. 11. & 2 Sam. 22. 11. וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב *& vectus eſt ſuper Cherub*. ubi ſi pro כרוב ſupponas רכוב, habes id ipſum quod Pſal. 140. 30. dicitur, הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ *qui ponit nubes currum ſuum*. 2. Quia Angeli dicuntur paſſim eſſe vehiculum Dei. ut Pſal. 68. 18. רֶכֶב אֱלֹהִים *currus Dei*. Et Ezech. 10. 1. dicitur cœlum fuiſſe עַל ראֹשׁ הַכְּרֻבִים *ſuper caput Cherubinorum*. Et v. 17. *Dei gloria ſtetiſſe* עַל הַכְּרֻבִים *ſuper Cherubinos*. ut & eodem cap. deſcribuntur cum אוֹפַנִּים *rotis*, ut intelligamus fuiſſe quaſi currus Dei. vide & Zachar. 6. 1. &c. ubi quatuor מַרְכָּבוֹת *currus*, ſunt ſpiritus Dei miſſi in univerſam terram. 3. Quia, teſte Scindlero, כרוב Arabibus eſt *cymba, navis vectoria*, à vehendo. 4. Quia hoc modo ratio commoda dari poſſe videtur, cur Ezech. 10. 14. inter Cherubinos, quatuor animalibus deſignatos, illud quod bovis faciem gerebat (ut ex collatione cum Ezech. 1. 10. liquet) dicatur ſpecialiter habuiſſe פְּנֵי הַכְּרוּב *faciem Cherub*, quum alterum haberet faciem hominis, tertium Leonis, quartum aquilæ, quia nempe inter quatuor illa ſolus bos vehiculi loco eſſe poteſt, & ſeſſorem admittit.

CAP. IV.

CAP. IV.

VERS. 1. 2. Nomina filiorum Adami fuerunt קַיִן & הֶבֶל. primus ſic dictus eſt, quaſi *lamentatio,* aut *lamentatòr,* à forma קִין, unde קִינָה *lamentatio,* pro quo & קִין unde pl. קִינִים *lamentationes,* Ezech. 2. 10. Alter, quaſi *vanitas.* Atque ita ipſorum filiorum nominibus commonefecerunt ſe primi parentes commiſſi peccati, unde veluti ex ſcaturigine lamentatio & vanitas emanarunt. Malè ergo Georgius Cedrenus pag. 172. Τὸν πρωτότοκον ὠνόμασε Καΐν, ὅ ἐστι ζῆλος· ὁ καὶ ζηλώσας, ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἄβελ, ὃ ἑρμηνεύεται πένθος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ πρώτῳ φονευθέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς, *Primogenitum nominavit Kain, quod eſt Invidia: Invidens enim interemit fratrem ſuum Abel, cujus interpretatio eſt Luctus: ob eum enim primum interemtum luxerunt parentes.* קִנְאָה Hebræis dicitur *invidia,* à קָנָא *invidit,* unde קַיִן derivari nequit. luctus dicitur אֵבֶל. at Ἄβελ eſt pro Hebræo הֶבֶל quod vanitatem denotat.

VERS. 7. הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ. Perplacent, quæ Doctiſſ. Mercerus ad hæc verba annotavit. Libet tamen novam etiam ſententiam addere. non quod aliis eam præferam, ſed quod & verba & res ſatis aptè eam ferre videantur. *An non, ſive bene offeras, ſive non bene, ad oſtium peccatum cubat?* Quum ſcilicet, indignè ferret Cain, fratris ſacrificium ſuo eſſe prælatum, quod non minus rectè ſacrificiorum ritus obſervaſſet fratre, neque quicquam, ſive quo ad rem oblatam, ſive quoad externam offerendi rationem ac ceremoniam, dignius à fratre ac melius profectum eſſet, monet Deus, non eſſe hîc ipſam oblationem reſpiciendam, rectè ne ea, ſecundum legem ſcilicet ceremonialem facta ſit, an ſecus: ſed perſonam offerentem, dedita ne ea ſit peccato, an non. Tu peccatum perpetuo circumfers, illudque in procinctu habes, cubans quippe

ante fores. itaque nihil refert, bene ne an malè ſecundum ritus legales offeras. vel optima tua oblatio à peccato vitiatur. Non debebat appetitus tuus ferri ad peccatum, ſed peccati appetitus ad te, ſicut mulieris appetitus ad maritum cui ſubeſt, tuque ei dominari. Eſt autem תֵּיטִיב שְׂאֵת phraſis, ſicut מֵיטִבֵי לָכֶת Prov. 30. 29. מֵיטִב נַגֵּן Ezech. 33. 33. Eſa. 23. 16 Pſal. 33. 3. & alibi. poſſet etiam verti, *an non ſive pulchrum quid adferas, ſive non pulchrum, &c.*

VERS. 15. לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם. Duplex hîc occurrit difficultas. Prima, quid ſit לָכֵן. Notum eſt, propriè ſignificare *propterea.* atque ita verterunt Pagninus, Junius, Geneuenſis, Onkelus, Arabs aliique. ſenſu tamen, niſi fallor, non ſatis convenienti. nulla enim anteceſſit cauſa, unde inferri queat, ſeptuplo vindicandum Cainum, ſi quis eum interfecerit. Melius conveniret, ſi pro וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה, legeretur לָכֵן אָמַר לוֹ יְהוָה *propterea dixit ei Iehovah.* nempe, quia querebatur Cain, ſe nuſquam locorum à cæde tutum fore, propterea dixit ei Deus, &c. Sed hanc interpretationem verborum poſitio non patitur. Quocirca LXX Interpretes לָכֵן verterunt, quaſi legiſſent לֹא כֵן, *non ſic.* quod Vulgatus vertit, *nequaquam ita fiet.* mihi לָכֵן hîc eſt aſſeverandi particula, *profectò, utique.* Sicut Jerem. 2. 33. מַה־תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם אֶת־הָרָעוֹת לִמַּדְתְּ אֶת־דְּרָכָיִךְ׃. *Quid ornares viam tuam, ad quærendum amorem? profectò etiam malitias docuiſti vias tuas.* Jer. 5. 2. וְאִם חַי יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ. *Et ſi, vivit Iehova, dicant: profectò mendaciter jurant.* ubi ſanè לָכֵן non videtur aliud, quam aſſeverare poſſe. ut & Oſeæ 2. 16. Zachar. 11. ỳſ. 7. idem quod אָכֵן. Altera difficultas eſt, cum quo conſtrui debeat verbum יֻקָּם, an cum הֹרֵג an cum קַיִן. Prius amplectuntur plerique Interpretes, etiam Onkelus, qui כָּל דִּיקְטוֹל קַיִן לְשַׁבְעָא דָּרִין יִתְפְּרַע מִנֵּיהּ, *Omnis qui interfecerit Kainum, ad ſeptem generationes ultio ſumetur de eo.* שִׁבְעָתַיִם *ſepties*, accepit pro *in ſeptem generationes.* quod idem

idem dixit Arabs per سبعة اجيال. Pertinere tamen יֻקָּם ad Kaïnum patet ex ỷſ. 24. ubi Lamech dicit, כִּי קַיִן יֻקַּם שִׁבְעָתַיִם וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה ubi יֻקַּם non refertur ad perſonam quæ ob illatam à ſe injuriam punitur, ſed quæ ob illatam ſibi injuriam vindicatur. At inquies, ſi ad Kainum refertur, non conſtabit ſibi conſtructio. quia nominativus כָּל־הֹרֵג קַיִן non habebit verbum, cum quo conſtruatur. Id ſcilicet viros doctos intricavit. non tamen ſatis juſta cauſa. ſolent enim Hebræi participium præcedente nomine, ita uſurpare, ſicut Latini ablativos abſolutos, qui exponuntur per *ſi* vel *quum.* Vt 1 Sam. 2. 13. כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן, *omni viro ſacrificante ſacrificium, veniebat puer ſacerdotis.* id eſt, ſi vir ullus ſacrificaret, Quum quis ſacrificabat. 2 Sam. 19. 8. *Iuro per Dominum, ſi quis pernoctaverit tecum hac nocte,* אֵינְךָ יוֹצֵא, *te non exeunte,* id eſt, ſi tu non exieris. 2 Reg. 7. 2. הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה, *Ecce Iehova faciente feneſtras in cælo* (id eſt, ſi faceret) *an fieret res hæc?* vide & Pſal. 141. 7. & alibi. Sic hoc loco, כָּל־הֹרֵג קַיִן *ullo occidente Caïnum,* id eſt, ſi quis occidit Caïnum. Adeoque totum locum ſic verto, *Et dixit ei Dominus, Profecto ſi quis occidit Kaïnum, ſeptuplo vindicabitur,* nempe Kainus. Senſus non eſt, eum qui occiderit Kaïnum, ſeptuplum puniendum, ſicut vertit Vulgatus Interpres. intelligitur enim procul dubio pœna ſive vindicta talionis, qua cædes cæde punitur. at qui occidiſſet Kaïnum, ſemel tantum, non ſepties occidi poterat. Sed ſenſus eſt, Kaïnum interfectum ſeptuplo vindicandum, id eſt, cædem illam non in authore tantum, ſed & in poſteris ejus punitum iri, donec ſeptupla vindicta de ea ſumpta fuerit. Nec aliter accipio Onkelum, quum שבעתים vertit לשבעא דרין, nempe ultionem Kaini per ſeptem generationes duraturam, atque ita fore verè ſeptuplam. quod perperam Raſchi aliique Hebræi acceperunt, quaſi demum לסוף שבעה דורות finitis ſeptem generationibus

nibus ultio de Kaino ſumenda eſſet. Et quamvis laudem, quod יֻקַּם ad Kainum retulerint, non probandum tamen, quod eo pœnam denunciari velint, qua ille ob cædem Abelis ſuo tempore eſſet mulctandus. nam præterquam quod hîc non comminationem, ſed conſolationem Caino proponat Deus, non exiſtimo יֻקַּם poſſe dici de perſona quæ injuriam intulit, & ob eam punienda eſt, ſed tantùm de perſona quæ injuriam accepit, & ob eam vindicanda eſt. Inquirantur omnia loca ubi verbum נקם paſſivè occurrit, reperies, niſi fallor, ubique tribui perſonæ pro qua ultio ſumitur, non de qua. etſi fateor prius ponere ſimul poſterius. Sed hîc uſum vocis inveſtigamus. Additur porro, Deum poſuiſſe Caino ſignum. quod Raſchi exponit, חָקַק לו אות משמו במצחו *inſculpſit ei literam de nomine ſuo in fronte ejus*. fortaſſis intelligit literam aliquam è nomine יהוה. vel verti poteſt, *de nomine ejus*, ſc. ipſius Kaini.

VERS. 18. *Et Irad* יָלַד *genuit*. Hinc apparet viro etiam interdum hoc verbum tribui in Kal. ut & Pſal. 2. 7. Sic apud Æthiopicum Interpretem, Act. 7. 8. de Abrahamo dicitur ולד לישחק *genuit Iſaacum*.

VERS. 23. כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי׃ Non vidi qui obſcuriſſimum hunc locum melius, meo judicio, intellexerit Onkelo, cujus verba ſunt לָא גַבְרָא קְטָלִית דִּבְדִילֵיהּ אֲנָא סָבִיל חוֹבִין וְאַף לָא עוּלֵימָא חַבָּלִית דִּבְדִילֵיהּ יִשְׁתֵּיצֵי זַרְעִי, *Non virum occidi, cujus cauſa ego portarem reatum: neque juvenem interemi, cujus cauſa perderetur ſemen meum*. Accepit כִּי interrogativè, *num virum occidi?* quæ affirmativa interrogatio quum negationem valeat, negativè vertit, *non occidi*. Deinde per לְפִצְעִי & לְחַבֻּרָתִי pœnam intellexit, quâ ſe dignum fateretur Lamech, quamque uxores ejus merito metuerent, ſi cædem perpetraſſet, nempe ut & ſibi viciſſim vulnus liberque infligerentur, id eſt, ipſe quoque interficeretur. quod longius paulo traxit Chaldæus, non ſolum ad Lamechi, ſed & ſeminis

minis

minis ejus interitum. Ad verbum verto, *An virum interfeci in vulnus meum, aut puerum in livorem meum?* Id eſt, ulliusne ego cædis reus ſum, ſive viri, ſive pueri, quo & mihi de vulnere aut cicatrice jure talionis ſit metuendum? ל in לְפִצְעִי effectum denotat, reique eventum jure metuendum, ſi tale factum præceſſerit, ut in illo Saulis, 1 Sam. 20. 30. בֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ, *eligis tu filium Iſai in ignominiam tuam.* R. Salomo quoque vult כִּי legi בתמיהה per admirationem, ſive interrogativè, ſed alio ſenſu. quum enim mens ejus ſit, Lamechum verè interfeciſſe, & virum, nempe Cainum, & puerum, nempe proprium filium Tubalkain, illum ex inſcitia, quod patri cœco perſuaſerat filius, feram eſſe qui Cainus erat, hunc ex ſubita impatientia, quod iſtius cædis author patri fuiſſet; ſententiam Lamechi eſſe vult, Putatiſne uxores meæ, me virum occidiſſe ea mente ut vulnus illud meum diceretur, puerumque ea mente ut meus livor diceretur? nequaquam: ſed per errorem commiſi utramque cædem, non מֵזִיד, data opera, idque ſtudio intendens. quare mihi adſcribi illa vulnera non debent, ut mea dicerentur. Præfero priorem ſententiam. Qui alias cupit, videat Mercerum.

CAP. V.

VERS. 5. *Genuit Adam filios & filias.* Præter Cain, Abel & Seth Scriptura nullos Adami liberos nominatim exprimit. At in Tarich regum Perſiæ, quod edidit doctiſſ. vir Wilhel. Schickardus memoratur præter jam dictos filius quidam Adami عبد الحارث *Abdel-harits.* quod nomen flexione omnino eſt Arabicum, ſignificatque *ſervum agricolæ* unde colligendum eſſet, jam tum Arabicè locutos fuiſſe patres. quod cum nominibus propriis à Moſe recenſitis, quippe flexionis purè Hebraicæ, minime quadrat.

VERS. 9. Enos genuit קֵינָן, LXX *Καϊνάν.* Hic magnus

Rex prioris mundi fuiſſe fertur, cujus ſepulchrum Alexandro magno in India monſtratum eſſe, docet Juchaſin f. 6. 6.

VERS. 24. *Aſſumſit Deus Enochum.* Jonathan ad hunc locum annotat, Enochum hunc tranſlatum in cœlum vocatum fuiſſe מיטטרון ספרא רבא *Mitatron Scribam magnum.* An idem is, de quo Elias in Thisbi? ubi מְטַטְרוֹן dicit eſſe שר הפנים *principem facierum*, id eſt, Angelum qui perpetuo intuetur faciem ſummi regis, de quo Exod. 23. 21. ſcriptum ſit כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ *nam nomen meum eſt in medio ejus.* quia nomen ejus convenit cum nomine Domini ejus. מטטרון enim per Gematriam, tantundem valet atque שַׁדַּי. quandoquidem utrumque numero efficit 314. Quod autem à Cardinali quodam diſcipulo ſuo didiciſſe ſe ait, מטטור Græcè ſignificare שליח *legatum*, veremur ut rectè edoctus ſit. ſimiliter David de Pomis, qui audiviſſe ait, מטטור in lingua Græca valere שומר *cuſtodem.* Si è Græca lingua origo peregrinæ hujus vocis petenda, conjicerem מִטַטוֹר (legunt enim per chirec, unde inſerto Jod eſt מיטטרון apud Jonathanem) corruptè dictum pro מִסְטוֹר, quod prorſus eſt Græcum μήστωρ, η pronunciato ut ι. quod ſolent antiqui & moderni Græci, exponiturque ab Hezychio βουλευτὴς *conſiliarius*, optiméque quadrat Scribæ magno, Principique facierum quia ſemper Deo adeſt. nec negari poteſt quin ט & ס ita ſint affines ductibus, ut facile inter ſe confundi queant. Non eſt autem prætereundum, hunc Enochum eſſe, quem Arabes & Muhammedes paſſim in Alcorano vocant إدريس *Idris.* ab Arabico دَرَسَ, & Hebr. דָּרַשׁ *inquiſivit, accuratè & ſubtiliter indagavit.* quaſi *ſubtilem inquiſitorem* dicas. quod & cum notione τοῦ μήστωρ non malè quadrat. Hezychius enim non tantum per βουλευτὴς, ſed & per ἐπινοητικὸς & φρόνιμος interpretatur. fingit autem impoſtor Mahomed,

med, ſe iſtum Idris in quarta ſphæra nempe Solis reperiſſe, quum nempe duodecimo religionis ſuæ anno, animali ſimili mulo, nocte una veheretur Mecca Hieroſolymam, atque è ſacello Hieroſolymitano per ſupremum ejus fornicem in cælum, ubi omnia religionis ſuæ myſteria ab ipſo Deo hauſiſſe, & cœlitus devexiſſe commentus eſt. Iter illud اَلْمَسْرَي, id eſt, *nocturna profectio* dicitur. Nox illa vocatur لَيْلَة اَلْمَعْرَج *nox aſcenſionis*. Locus ille ſacelli Hieroſolymitani, unde in cœlum rapiebatur, اَلصَّخْرَة *lapis* dicitur. Fingunt enim, fornice ultrò cedente, tranſitumque Prophetæ dante, lapidem ſine ullo fulcro ſuſpenſum in medio foraminis iſtius aëre libratum hæſiſſe, atque etiamnum hærere. Ex quo commento alia apud Europæos de ſepulchro Muhammedis inter duos magnetes in aëre ſuſpenſo fabula ineptè orta eſt.

Cap. VI.

Vers. 14. וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ בַּכֹּפֶר. Arabs وتزفتها بزفت *& picabis eam pice.* idem ipſi כֹּפֶר quod זֶפֶת fortaſſis tamen כפר eſt ea bituminis ſpecies, quæ eodem nomine כאפור كافور Kaphura ſeu camphora Arabibus dicitur; eſtque reſina odorata frigidiſſimæ qualitatis, ex arbore quæ in ſummam altitudinem & latitudinem aſſurgit. qua Orientales in condiendis cadaveribus utuntur. adeoque & oblinendis navibus utilis eſſe queat. niſi forte obſtet, quod majori in pretio habita fuerit, quam ut picis loco navibus allineretur. Vnde in hiſtoria Saracenica, imperante Omaro, Muſlimi Madain, regum Perſarum regiam occupantes, dicuntur inter Coſroæ regis theſauros inveniſſe domum plenam Caphura, qua, quum ſalem eſſe Muſlimi arbitrarentur, uſi

fuerunt in paſta ſubigenda, unde totus panis amarorem contraxerit. de pretio Caphuræ, arboreque ex qua naſcitur, vide Tarich p. 184.

VERS. 16. תַּחְתִּיִּם *infima*, quæ ſub aliis ſint, à תחת *ſub.* Hinc in lingua Æthiopica תחות *humilis.* אתחת *humiliavit*; quod Syri ex eadem radice dicunt ܐܬܡܟܟ : אתמכך.

CAP. VII.

VERS. 12. *Fuit pluvia ſuper terram* 40. *diebus*, &c. Narrat Juchaſin fol. 148. b. tempore Muſtalis Ægyptii Caliphæ, poſt annum Hegiræ 487. h. e. circ. noſtr. 1100, prædixiſſe Genethliacos diluvium, non tamen quale Noachi. Quod Noachi temporibus omnes 7. planetæ fuiſſent in ſigno piſcium, jam vero ſolummodo ſex, excepto ſaturno. atque ita contigiſse.

CAP. VIII.

VERS. 4. *Quievit arca ſuper montes* אֲרָרָט. Eſſe eos in Armenia teſtatur Joſephus 1 Antiq. 4. additque, ἀποβατήριον τὸν τόπον τοῦτον καλοῦσιν Ἀρμένιοι· ἐκεῖ γὰρ ἀναζωθείσης τῆς λάρνακος ἔτι νῦν οἱ ἐπιχθόνιοι τὰ λείψανα ἐπιδεικνύουσι. Huc pertinent quæ ex Beroſo citat, λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν Κορδυαίων ἔτι μέρος τι εἶναι, καὶ κομίζειν τινὰς τῆς ἀσφάλτου ἀφαιροῦντας· χρῶνται δὲ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι τῷ κομιζομένῳ πρὸς τοὺς ἀποτροπιασμούς. Vide & quæ ibid. ex Nicolao Damaſceno adfert, qui montem eum βάρις dictum ait. Elmacinus in hiſt. Sarac. deſcribens res geſtas Imperatoris Heraclii vivente Muhammede, ait eum diverſatum eſſe in pago cui nomen Themanim, quem Noah incoluerit, quum ex arca exiviſſet (dictus procul dubio is pagus ab octonario, quia Noachus octonus ex arca eò deſcendit. eſt enim Arabibus

bibus ثَمَانِيَةٌ תמניה, Syris ܬܡܳܢܝܳܐ תמניא *octo*, ab Hebr. שְׁמֹנָה) atque aſcendiſſe Imperatorem in montem (جودى (lege جودي) Gordium ac vidiſſe locum arcæ. His addantur quæ Benjamin habet in Itinerario בתוך נהר חדקל הוא גזיר בן עמר לתלי הרי אררט מהלך ד' מילין למקום שנחת שם תבת נח אבל עמר בן אלכטאב לקח את התיבה מעל ראש שני ההרים ועשה אותה כנסת לישמעלים: *In medio flumine Tigridis eſt inſula filii Omaris, ad pedes montium Ararat. unde iter eſt quatuor miliarium ad locum ubi quievit arca Noæ. Sed Omar filius Alcitabi, arcam è cacumine duorum montium deſumpſit; atque inde Muhammedanorum Synagogam ſtruxit.* Vides Ararat non procul eſſe à Tigride, ubi & Gordiæos montes Ptolemæus ſtatuit.

Cap. IX.

Vers. 4. אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃. Variis interpretationibus hanc quoque libet addere, ut eligatur optima. *Verùm carnem, in cujus cadavere ſanguis ejus eſt, non comedetis.* נפש enim pro *cadavere* interdum ſumi patet ex Lev. 19. 28. & 21. 1. Agg. 2. 14. & alibi. Jonathan diſtinguit נפש à דמו, ut inter utrumque ſubintelligatur או *aut.* ait enim prohiberi primo carnem avulſam è vivo animali in quo adhuc anima eſt. Deinde & carnem avulſam è mactato animali, antequam omnis halitus exierit. poſſet & ſic verti, *verum carnem, pro cujus vita ſanguis ejus eſt, non comedetis.* id eſt, qui ſanguinem ſuum, qui loco vitæ ejus eſt, adhuc in ſe habet. id præ cæteris placet. quia ſic omninò exponendus videtur locus parallelus Lev. 17. 14. כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא quod Pagninus vertit, *quia anima cujuſque carnis* eſt *ſanguis ejus*, qui eſt *in anima ipſa.* non rectè, nam בְּנַפְשׁוֹ non eſt *in anima ipſa*, ſed *in anima ipſius.* Genevenſes, *cum anima ipſius.* obſcurè. Junius, eſt *enim anima cujuſque carnis, ſanguis ejus pro anima ejus eſt.* quæ vix capio, niſi eundem ſenſum ha-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

beant, quem Tigurinorum verſio, *nam anima omnis carnis ſanguis ejus* eſt, *pro anima ejus eſt*. Ego כִּי נֶפֶשׁ accipio pro nominativo abſoluto, & ſic verto, *nam ad vitam omnis carnis quod attinet, ſanguis ejus pro vita ejus eſt:* quodque me magis confirmat eſt accentus diſtinctivus major Reviah, qui כָּל בָּשָׂר in pauſa retinet, ne cum ſequentibus cohæreat. Quid ſi dicamus, in utroque loco ב in בְּנַפְשׁוֹ facere nominativum. ut non tantum in Arabica ſed & in Heb. lingua ſæpe fieri oſtendimus ad Jud. 18. 1. Sic locus Gen. 9. 4. verteretur, *verum carnem, cujus anima (vita) ſanguis ejus* eſt, *non comedetis*. Et Lev. 17. 14. *nam ad vitam omnis carnis quod attinet, ſanguis ejus vita ejus eſt*. ut idem ſit quod eodem verſu abſque ב repetitur כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ. *quia anima omnis carnis ſanguis ejus eſt*.

VERS. 6. כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם *nam ad imaginem Dei fecit hominem*. R. Sal. dicit eſſe מקרא חסר *lectionem defectivam*. plenam עָשָׂה הָעוֹשֶׂה אֶת הָאָדָם *fecit hominem qui fecit*, factor, creator. Alii volunt bis ſumi אֱלֹהִים. Neutrum neceſſarium. ſenſus enim ex more linguæ ſimpliciter eſt, *nam ad imaginem ſuam fecit Deus hominem*. ut Pſal. 10. 2. בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי *In ſuperbia impii perſequitur pauperem*. i. impius in ſuperbia ſua.

VERS. 20. וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם. Illud וַיָּחֶל vertitur *& incepit*, derivatum à חלל. poteſt autem quoque derivari in hiph. à חִיל, ac verti, *Et permanſit Noah vir terræ, & plantavit vineam*. ut ſignificetur eum ante diluvium fuiſſe agricolam, & poſt illud in eodem munere perſtitiſſe. Onkelus & Jonathan vertunt per ושרי. quod ſi punctes וּשְׁרִי, ut fecit D. Buxtorfius, ſenſus eſt *& permanſit*. id enim verbum hoc apud Chaldæos & Syros in Peal ſignificat. at ſi punctes וְשָׁרִי, ut eſt in Venetis (malim Syrorum more per pathach וְשַׁרִי) ſenſus eſt *& incepit*. id enim verbum hoc in Pael ſignificat. & ſic malim legere. quia in Peal potius dicitur

שְׁרָא per Aleph. in Pael autem ſemper per Jod שָׁרִי. Arabs quoque ſumpſit pro *incepit*. Addit autem fabulam Jonathan, Noachum inveniſſe vitem quam advexerat fluvius ex horto Eden, eamque plantaſſe in vineam, & eodem die floruiſſe ac maturas uvas produxiſſe, quas expreſſerit Noachus. R. Selomoh derivat quidem וַיָּחֶל à חלל, ſed *prophanandi* ſignificatione, quomodo & alibi ſumitur, etiam in Hiphil. dicit enim ſenſum eſſe עשה עצמו חולין *fecit ſeipſum prophanationes*, i. prophanavit ſeipſum, *quia debuerat occupari initio in plantatione alia*. Et אִישׁ הָאֲדָמָה dicit eſſe אדוני האדמה *dominum terræ*, ita ſenſus eſſet, *& prophanè egit Noah Dominus terræ, quod plantavit vineam*. magis placet Aben Eſra, qui dicit ויחל eſſe מתחלה, i. habere *incipiendi* ſignificationem, & איש האדמה eſſe יודע עבודת האדמה *qui peritus eſt culturæ terræ*.

V e r s. 26. וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יי אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ׃ Poſteriora illa verba ſequenti verſu etiam de Japheto dicuntur, & in utroque verſu verti ſolent, *& ſit Canaan ſervus illis.* ut in utroque verſu reſpiciatur ad Semum & Japhetum ſimul. Quia autem Noachus diſtinctè agit primum de Semo, deinde de Japheto, & diſtinctè utrique ſubjicit Canaanem, malim in utroque verſu ſingulariter vertere, *Et erit Canaan ſervus ei*, vel ut habet vulgatus, *ejus*. Onkelus in utroque verſu habet להון *illis*. ut & Arabs. Jonathan autem in priori ליה *illi*, in poſteriori להון *illis*. ut & LXX. in priori αὐτῷ, in poſteriori αὐτῶν. ſciendum autem affixum מו plerumque eſſe pluralis numeri, interdum tamen etiam ſingularis. ut Pſal. 13. v. ult. יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנֵימוֹ *rectum vident vultus ejus*, nempe Dei. Eſai. 53. 8. מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע לָמוֹ *ob prævaricationem populi mei plaga ei*, nempe Chriſto. Sic Pſal. 28. 7. Job. 20. 23.

Cap. X.

CAP. X.

VERS. 10. בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר. R. Salomon ad Gen. 6. 17. Rationem etymi dat, שננערו שם כל מתי מבול, *quod excitati & pulſi fuerunt eo verſus omnes mortui in diluvio.* Diluvium enim aſportaſſe mortuos Babelem, quod ea admodum depreſſa ſit & profunda. Præcedit in eodem verſu וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה. Pro אַכַּד Jonathan, & Hieroſolymitanus habent נְצִיבִין, quam Benjamin in Itinerario p. 61. edit. Leyd. dicit eſſe עיר גדולה תחלי מים *civitatem magnam & fluviis abundantem.* Plura vide Tarich p. 199.

VERS. 22. Inter filios Semi eſt אֲרָם *Aram*, pater Syrorum, unde Syria אֲרָם quoque dicitur. Quia autem & pater ejus שֵׁם *Semus* eandem potiſſimum regionem inhabitavit, dicitur Arabibus Syria شام שאם. & in plurali شامات שאמאת Syriæ. ſunt enim quatuor, Damaſcena, Cœleſyria, Interamnis ſive Meſopotamia, & Comagena. abſolutè tamen شام Damaſcenam Syriam ſignificat, & ſpeciatim ejus Metropolim Damaſcum.

VERS. 25. *Et nomen fratris ejus* יָקְטָן *Ioctan.* Hunc primi, antiquiſſimi & genuini Arabes patrem agnoſcunt, atque ex eo orti vocantur العرب العاربة *Arabes Arabiſantes*, id eſt puri Arabes. At qui longe poſt ex Iſmaele ſunt orti, vocantur العرب المستعربة *Arabes Arabiſmum affectantes.* Hinc Elmacinus in hiſtoria Imperatoris Heraclii ſub Omaro dicit واستجلب المستعربة من عسان, quod Cl. Erpenius vertit, *& abduxit milites præſidiarios ex Aſana.* verte, *& eduxit Arabes* (nempe ſecundi ordinis) ex Aſana. Eſt & tertium genus Arabum qui vocantur المستعجمين *Barbarizati*, qui ad barbariſmum degenerarunt. de quibus omnibus ſic Leo Africanus l. 1. c. 19. *Veteres Arabes qui ante Iſmaëlitas fuere, ab hiſtoriographis Africanis Arabi Araba, hoc eſt Arabes Arabici (ut ſic dicatur) vocitari ſolent. qui ab Iſmaële genus*

nus duxiſſe dicuntur, Arabi Muſtaraba, id eſt, Arabes (ut ita loquar) inarabati, vel Arabes per accidens nominantur, eo quod non ſint Arabes nativi. qui ex eo tempore in Africam demigrarunt, eorum idiomate Arabi Muſtegeme (quod latinè Arabes barbari ſonat) ſunt appellati. Paulo ſuperius autem dixerat, Veteres iſtos Arabes Arabiam felicem habere, ortumque ducere à Saba (qui שְׁבָא filius Joctan Gen. 10. 28.) qui vero ab Iſmaele, Arabiæ deſertæ eſſe incolas, quibus Mahumetici iſtos longe poſthabitos volunt, atque inde maximas ſemper inter partes iſtas fuiſſe controverſias de gentis ſuæ præſtantia.

CAP. XI.

VERS. 12. *Arphaxad genuit Selah.* S. Lucas c. 3. v. 36. interſerit hîc Kainan. At auctor Tarich, quem edidit Cl. Schickardus, tertium à Semo collocat inter Selach & Eber هود نبي *Hud Prophetam.* adeo ut & ibi Turcis inter Arphaxad & Phaleg perſona una redundet, ut nobis hic apud Lucam. Exiſtimat autem Cl. Schickardus Hudium haberi poſſe pro Euangeliſtæ noſtri Καϊνάν. præſertim quia ſequitur eum عامِر, quem omnino ex عابِر depravatum eſſe cenſet, quoniam & pater Pelegi ſtatuitur, & literæ tam parum abludunt. Verum quia hîc ſolæ valent conjecturæ, an non Hud potius idem qui Heber? Quum enim Hebræi dicti quoque fuerint Iudæi, هود Hud autem Arabibus ſit *Iudæum eſſe*, ab הודה unde יהודה, videtur עבר accepiſſe pro Judæo, quia Judæorum pater; ideoque vocaſſe Hud. cui conjecturæ favet, quod Prophetam eum fuiſſe addat. quod & de Heber tradunt Rabbini, Prophetam eum egiſſe, ubi filio ſuo nomen פֶּלֶג dedit, prædicens fore, ut ejus tempore dividerentur linguæ, & ſepararentur populi. vide R. Sal. ad Gen. 10. 25. Nec ita neceſſe erit mendi culpare autho-

D rem

rem Tarich, quaſi عامر pro عابر ſcripſiſſet. عَامِر eſt *habitans*, qui locum aliquem incolit eumque poſſidet, quod ſignificatione non multum abit à קָיִן *poſſeſſor*, à קנה *poſſedit.* unde idem is cum Καϊνᾶν dici poſſit.

VERS. 31. וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן *Et venerunt ad Haram.* De hoc loco ſic Benjamin in Itiner. edit. Leid. pag. 60. ומשם שני ימים להרן הקדמונה ובה כמו עשרים יהודים ושם כנסת עזרא כמו כן ובאותו מקום שהיה שם ביתו של אברהם אבינו אין על ו בנין וישמעלים מכבדים אותו מקום ובאים שם להתפלל *Et inde* (nempe à רקיה Rakia, quæ رقة Rekka Arabibus dicitur) *itinere bidui veni Haranem antiquam, in qua viginti circiter Iudæi ſunt, ſimiliterque Synagoga Eſræ. At ubi fuit domus patris noſtri Abrahami, nullum ibi extat ædificium, eumq; locum Muhammedani religione colentes, precandi cauſa accedunt.* Collocat procul dubio hunc locum Benjamin in Meſopotamia. an autem ex ſitu quem ei tribuit, ſequatur Edeſſam eſſe, quod Doctiſs. Interpres voluit, neſcio. Geographus certe Nubienſis, parte ſexta climatis quarti, ubi Meſopotamiæ loca deſcribit, deſtinguit ab Edeſſa. Verba ejus ſunt ومن الرها الي حران اثناعشر ميلا *Et à Roha* (quæ eſt Edeſſa) *uſque ad Harram ſunt* 12 *milliaria.* Conferat, cui lubet, Nubienſem cum Benjamine, videbit utrumque eundem fere huic loco ſitum tribuere.

CAP. XIV.

VERS. 14. וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו Plerique vertunt, *& armavit.* malim *& produxit* nempe ex ædibus, quæ adeo evacuabantur. ea enim perpetua hujus verbi eſt ſignificatio. Sic Mal. 3. vſ. 10. וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה *& depromam. proferam vobis benedictionem*, quaſi evacuaturus meum theſaurum. Lev. 26. 33. וַהֲרִיקֹתִי חָרֶב *& proferam gladium*, evacuata vagina. Pſal. 35. 3. הָרֵק חֲנִית *profer lanceam*, evacuato ſcilicet armario, non vagina

gina ut plerique volunt. locus enim lanceæ non eſt vagina. Sic hoc loco, *& produxit pueros ſuos à ſe inſtructos*, evacuatis ſcilicet ædibus, quæ anteà iis quaſi repletæ erant. Onkelus tamen habet זרז *expedivit, accinxit:* Jonathan זיין *armavit*. Arabs عدّ *numeravit*, ut habet Vulgatus ex LXX.

VERS. 19. קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. LXX. Ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Vulgatus, *qui creavit cælum & terram*. Malim ſane, quam *poſſeſſori cæli & terræ*. Nam קנה prima ſua ſignificatione non eſt *poſſidere, habere, ſed facere ut poſſideas ac habeas*, ſive id fiat pretio, ac tum *emere* valet, ſive opere ac labore, ac tum pro re de qua agitur, *creare* aut *facere* licet vertere. In lingua certe Æthiopica verbum hoc *operari* ſæpe declarat. ut Matt. 9. 38. & 20. 7. 12. Hinc verti poteſt, *Operatori cæli & terræ*. Nec malè ita accipi videtur Zachar. c. 13. ℣ſ. 5. כִּי אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי *nam homo operari fecit me à juventute mea*.

VERS. 24. בִּלְעָדַי. Variè à variis ſumitur. Judicamus, removendi eſſe particulam, qua dictis non aſſentimur, humaniterque id à nobis repellimus. quod Galli dicunt, *Excuſez moy, pardonnez moy*. Ad verbum, *præter me*, ſup. eſt hoc, id eſt, hoc à me removeo, ut nempe à te ditatus dicar. ſolummodo quod pueri comederunt, &c. id ne reddatur. Sic quoque Geneſ. 41. ℣ſ. 16. Quum Pharao laudaſſet Joſephum, quaſi peritiſſimum ſomniorum interpretem, reſpondet Joſephus, בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה, *removeo id à me, Deus reſpondebit pacem Pharaonis*.

CAP. XV.

VERS. 2. בֶּן מֶשֶׁק בֵּיתִי *filius curæ domus meæ*, id eſt, curator domus meæ. Sic & apud Arabes مشقة משקה *curam* ſignificat. quo ſenſu legere memini, parentes liberos ſuos educare بمشقتهما الجزيلة *cura ſua maxima*. in Catechiſmo Romano Arabico.

VERS. 10. וַיְבַתֵּר אוֹתָם *& diſſecuit ea.* Huc reſpiciunt Hebræi, quum in precibus ſuis dicunt, אנא מלך רחום וחנון זכור והבט לברית בין הבתרים *Obſecro Rex miſericors & gratioſe, recordare & reſpice fœdus inter ſegmenta initum.* In lib. precum Judaicarum. Ex eo ritu eſt, quod apud Arabes verbum قسم ſignificet *partiri*, & *jurare*. quia partitis diſſectisque animalibus juramenta fœderum adhibebantur.

CAP. XVI.

VERS. 5. חֲמָסִי עָלֶיךָ. Rectè Pagninus, *Injuria mea ſuper te.* cujus tamen mens non eſt, ut voluit Junius, injuria, quę mihi fit, in te recidet. Sed tibi incumbit, tuum eſt eam pręſtare. mea injuria eſt tuum debitum, à te præſtandum. Sicut Geneſ. 27. 13. Rebecca dicit Iacobo עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי *mihi incumbet maledictio tua*, meum ea erit debitum, ego eam præſtabo. Nihil uſitatius eſt Hebræis, quam id quod officii & muneris alicujus eſt, item quod debiti eſt, & quo quis obſtringitur, per על adjuncto affixo perſonæ exprimere. *Tuum eſt me docere*, non aliter Hebraicè dixero quam עליך לסתי. talis quoque uſus eſt particulæ עלי apud Arabes. dicunt enim, *redde mihi* ما لي عليك *quod mihi eſt ſuper te*, id eſt, quod mihi debes. Sic Luc. 11. ỷſ. 7. *Sicut & nos remittimus* لمن لنا عليه *ei ſuper quem nobis eſt*, i. qui nobis debet. Ita hîc apud Moſen, *Tu debitor es injuriæ meæ.* & cap. 27. *Ego debitrix ero maledictionis tuæ, fili.*

VERS. 12. *Et ipſe erit* פֶּרֶא אָדָם *onager homo.* id eſt, *ferus homo*, ut habent Hieronym. & Pagninus. LXX ἄγροικος *agreſtis.* fortaſſis pertinet ad radicem Æthiopicam פרא *exivit*, Marc. 4. 3. hinc פֶּרֶא *onager*, aſinus non domeſticus nec cicur, ſed ferus, qui in agros libere exit, & pro arbitrio vagatur. Sic & פֶּרֶא אָדָם *Sylveſtris homo*, qui ſe domi continere nequit, ſed in ſylvas agroſque exire amat.

VERS.

VERS. 13. וַתִּקְרָא שֵׁם יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֳאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי׃ Poſteriora verba varias habent interpretationes vide notas Vatabli. Novam etiam habet Junius, qui ut alii plerique הֲלֹם accepit pro *hîc*; ſed ut apud Latinos hîc interdum temporis eſt, ita Junius hoc loco vertit per *jam*. dubito an unquam הֲלֹם *hîc* ſignificet, ſed ſemper *huc*. quod ſi ad tempus referre liceret, locum ſic verterem. *an etiam huc uſque vidi poſt videntem me*? negat hæc interrogatio, q. d. hactenus mihi non contigit oculis meis proſequi eum qui videt me, novum hoc eſt beneficium, cujus memoriam perpetuam eſſe voluit: quamobrem nomen hoc Deo impoſuit, *Tu es Deus videns me.* Sed quia הֲלֹם cum temporis ſignificatione nuſquam legimus, propriè autem locum denotat, interdum etiam ad rem refertur, ut Jud. 20. 7. *Date verbum & conſilium* הֲלֹם *huc*, ad hanc rem. & Pſal. 73. 11. *propterea revertitur populus ejus* הֲלֹם *huc*, ad hæc verba, *ut dicant, an cognovit, &c.* Hoc etiam loco illud ad rem referrem, & poſt הֲלֹם ponerem interrogationis vel admirationis notam, cum apoſiopeſi quæ in admiratione frequens & elegans eſt. Hoc modo *an etiam huc uſque! vidi poſt videntem me.* quaſi dicat, hui! etiam huc uſque me favore ſuo complexus eſt Deus? datum mihi eſt oculis meis eum qui me videt proſequi. ingens eſt beneficium cujus obliviſci non licet. ideo vocavit eum אַתָּה אֵל רֳאִי. Onkelus, ut quidem habent editiones Veneta & Buxtorfiana, omittit ה interrogativum, & vertit אף אנא שריתי חזיא בתר דאתגלי לי *etiam ego manſi videns poſt eum qui revelatus eſt mihi.* At in triplici Thargum Hanovienſi aliter legitur, ibi enim eſt הברם הכא שריתי חזיא בתר דאתגלי לי *an utique hîc maneo videns poſt eum qui revelatus eſt mihi?* quaſi increpet ſe, quod tam diu ibi hæreat, & non ſtatim ſe ad familiam heri ſui conferat. Buxtorfiana editio punctavit שְׁרִיתִי *manſi.* at Veneta & Hanovienſis שָׁרִיתִי *incepi*, quod malim. ut vertatur, *an utique*

hîc incepi videre poſt eum qui revelatus eſt mihi? miratur ſtuporem ſuum, quod eo demum in loco Deum viderit, quum jam ante diu ejus providentiam animadvertere debuiſſet. Vel ſecundum Venetam, *etiam ego incepi videre poſt eum qui revelatus eſt mihi.* Id eſt, non aliis tantum, ſed mihi etiam ancillæ viliſſimæ conceſſum jam videre Deum. Jonathan ſic tranſtulit totum verſum, *Et gratias egit coram Deo, cujus verbum loquebatur ipſi, & ſic dixit: tu es vivens & ſtabilis, qui vides & non videris: quia dixit, ecce profectò hîc revelata eſt gloria majeſtatis Domini poſt viſionem.* Thargum Hieroſolymitanum ſic habet, *Et gratias egit Hagar, & oravit in nomine verbi Domini, qui revelatus erat ſuper eam: dixit, benedictus tu es Deus permanens omnibus ſeculis, qui intuitus es meam ignominiam: quia dixit, ecce tantum ſuper me revelatus es, quomodo, poſtquam revelatus fueris ſuper Saram heram meam.* Arabs omiſſo etiam ה interrogativo vertit ايضا هنا رايت بعد ناظري *etiam hîc vidi poſt videntem me.*

CAP. XVII.

VERS. I. אֲנִי אֵל שַׁדַּי à LXX. interdum vertitur שַׁדַּי *ἱκανὸς ſufficiens*, quaſi ex ש & די qui ſibi & omnibus ſufficit. Sæpius autem *παντοκράτωρ*, quod referri ſolet ad Hebræum שדד *vaſtavit*, quia omnipotentia ſua quæcunque condidit vaſtare rurſus poteſt. malim ad Arabicum שדד, quod *confortare, ſtringere, conſtringere* ſignificat. ut ſit idem quod Syris ܐܚܝܕ ܟܠ אַחִיד כֹּל *tenens omnia, πάντα κρατῶν.* quo pacto omnipotentem deſcribunt. habet autem vox Arabica etiam *potentiæ* ſignificationem. eſt enim شِدَّة שִׁדָּה *vehementia, valor, robur:* & شَدِيد שַׁדִּיד *vehemens, gravis, fortis, validus.* atque ita rectè Aquila שַׁדַּי *ἄλκιμος*. Et fatetur

tetur Elias in Thisbi, pleroſque interpretes exponere per תקיף ומנצח *fortem & victorem.*

CAP. XVIII.

VERS. 5. וְאֶקְחָה פַת לֶחֶם. Vulg. & Pagninus vertunt, *Et accipiam buccellam panis.* Junius, *fruſtum panis.* R. D. in lib. Rad. vertit חתיכת לחם *ſectionem, ſegmentum panis.* LXX. ſimpliciter, καὶ λήψομαι ἄρτον; *& accipiam panem.* non arbitror malè, quoad ſenſum. neque enim per פת fruſtum panis intelligi arbitror, qualis eſt buccella, ſed panem unum integrum, qui alias כִּכַּר לֶחֶם *tracta panis* dicitur, פת autem vocari ratione totius maſſæ ſubactæ, quæ in varias partes diſcerpta & diſpertita, varios panes reddit, quorum quiſque פת dicatur. Libet huc referre, quæ Maimonides tractatus ברכות cap. 2. habet: ubi de quinque ſpeciebus agens, unde panis fit, tritico nempe, hordeo, ſpelta, panico & avena, ait, וחמשה מינין האלו כשהן בשבולין נקראין תבואה בכל מקום ואחר שדשין וזורין אותן נקראו דגן ובשטוחנין אותם ולשין את קמחן ואופין אותן נקראין פת. *Quinque ſpecies illæ, dum adhuc ſunt in ſpicis, vocantur* תבואה *proventus ubique. poſtquam autem trituratæ ſunt & ventilatæ, vocantur* דגן *frumentum. poſtquam autem molitæ ſunt, farinaque earum ſubacta & piſta, vocantur* פת *panis.* Hinc apud eundem, פת דוחן או פת שאר מיני קטניות *panis ex milio, aut panis è reliquis ſpeciebus leguminum.* neque alio quam ad panem hoc nomen pertinere patet, quia dicunt הפרפרת הוא מה שאדם אוכל עם הפת, *Obſonium eſt quod quis edit cum pane.* Addo quod in Miſnah titulo Berachoth cap. 6. legitur, על פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ. *De fructibus terræ recitari ſolere hæc verba, Creator fructus terræ, excepto pane, de quo dicitur, qui producit panem è terra.*

VERS. 21. אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם לֹא אֵדָעָה׃ Quam variè hæc verba accipiantur, videre eſt ex Junio, qui convenit cum Genevenſibus: ex Tigurinis, qui ſe-

quuntur

quuntur Onkelum, ex Pagnino aliiſque. vide notas Vatabli. Pagninus ad verbum vertit, *an fecerint conſummationem,* quod interpretantur, an fecerint peccata ſumma, & extrema animadverſione digna. Ego interpretarer, an fecerint conſummatum & certo deliberatum peccandi conſilium, id eſt, an plene & omnino apud ſe ſtatuerint, eo quo hactenus fecerunt pede pergere. Sic enim phraſis ea & alibi ſumitur. ut Eſa. 10. 22. כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל הָאָרֶץ. *quia rem conſummato conſilio decretam & deciſam facit Dominus Deus exercituum in medio totius terræ.* Sic 1 Sam. 20. 33. וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת דָּוִד *Et cognovit Ionathan, quod conſummatio eſſet à patre ſuo, interficere Davidem*, id eſt, quod conſilium interficiendi Davidem conſummatum & firmiter decretum eſſet à Saule. vide quæ de voce כָּלָה ad dictum locum Eſaiæ pluribus annotavimus.

CAP. XX.

VERS. 16. Verba loci ſic habent, וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת׃ Locus hic multos torſit, præſertim poſtrema ejus verba, וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת. Leo Judæ, *& in omnibus erudita fuit.* Notæ Vatabli, *& cum omnibus his erudita fuit*, vel *per hæc omnia*, aut *propter hæc omnia.* כֹּל vertunt *omnia*, & Vatablus præterea addit *hæc*, demonſtrans præcedentia quæ contigerant. Sic & doctiſſimus Amama in centuria vulgatæ editionis. conſentit quoque Scindlerus, qui, ut & præcedentes, ſuperfluam putat copulam ו præpoſitam τῷ נֹכָחַת. atque hi omnes τὸ נֹכָחַת exponunt per tertiam perſonam, quaſi poſitum pro נֹכְחָה *erudita*, vel *caſtigata fuit.* Sic & Genevenſes, *ainſi fuſt elle reprinſe.* ubi ו vertunt per *ita*, *ſic.* ad marginem tamen annotant poſſe etiam verti, *& elle en fuſt reprinſe.* atque ita verba illa Moſis eſſent non Abimelechi.

Alii

Alii autem exponunt per ſecundam perſonam, ut ת raphatum ſit pro ת dageſſato, camets ſub כ pro pathach ob accentum ſilluck, pathach vero ſub ח loco ſchevah propter gutturalem, ut לָקַחַתְּ accepiſti, 1 Reg. 14. 3. יָדַעַתְּ noſti. Jer. 50. 24. Vnde Genevenſes ad marginem annotant verti quoque poſſe, *& ſois plus adviſée*. Sic vulgatus, *memento te deprehenſam*, id eſt, *reprehenſam eſſe*, habeas te pro reprehenſa. Junius, *atque hæc omnia, ut erudita ſis*. ו vertit per ut. Verba Onkeli ambigua ſunt, ſine punctis ſcripta. Doctiſſ. Buxtorfius punctavit per tertiam perſonã, וְעַל כָּל דַאֲמָרַת אִתּוֹכָחַת *& propter omnia quæ dixit reprehenſa fuit*. poſſent autem punctari quoque per ſecundam, וְעַל כָּל דַאֲמַרְתְּ אִתּוֹכַחְתְּ vel אִתּוֹכַחַתְּ. & ſic Fagius legit, vertit enim, *Et in omni eo quod locuta es verax inventa es*. Malim, *& propter omnia quæ locuta es reprehenſa es*. Hoc ſenſu verba ſunt Abimelechi, ut & præcedentia, quod quidem ego malim. Sed וְנֹכַחַת aliter interpretari velim. הוֹכִיחַ enim non tantum pro *redarguere*, id eſt, *increpare*, ſed & ſimpliciter pro *arguere*, id eſt, *argumentis rem aliquam demonſtrare, & animum de ea convincere* ſumitur. ut Gen. 24. 14. אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק, *eam argueris ſervo tuo Iſaaco*, id eſt, eam argumento iſto demonſtraveris & conviceris, ſervi tui Iſaaci eſſe. Sic v. 44. הִיא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הוֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן אֲדֹנִי *illa ſit uxor, quam argumento hoc docuerit Deus pertinere ad filium Domini mei*. unde & quidam hoc loco וְנֹכַחַת verterunt *& erudita fuit*, ſed alio ſenſu quam vellem. Si enim ad ſecundam perſonam referamus, totum verſum ſic interpretarer. *Et Sara dixit* (Abimelech) *Ecce dedi mille ſiclos argenti fratri tuo. ecce ille tibi eſt tegumentum oculorum, & omnibus qui tecum ſunt, & apud omnes, & tu certo argumento ea de re edocta*, vel *erudita*, vel *convicta es*. adeo enim Deo charus fuit, ut etiam me regem increpaverit ac terruerit, quod te uxorem ejus vitiare cogitaverim. ex hoc argumento certa eſſe potes, eum verè tibi

tegumentum eſſe oculorum, nec tibi tantum ſed & omnibus qui tecum ſunt, & quidem apud omnes, etiam apud fortiſſimos reges. Senſus planus eſt. ſed tamen quia ת non habet dageſch notam ſecundæ perſonæ fœmin. præteriti, malim וְנֹכַחַת accipere in benoni, ut ſit pro וְנֹכַחַת, ſicut בֹּרַחַת *fugiens*, pro בֹּרַחַת Gen. 16. 8. ac vertere, *& id argumento conſtat, jam argumento demonſtratum eſt*. Sicut & Gen. 31. 42. אֶת עָנְיִי וְאֶת יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ quæ verti ſolent, *& afflictionem meam, & laborem manuum mearum vidit Deus. ideo redarguit te heſterna nocte*. malim vertere, *& oſtendit*, vel *demonſtravit*, vel *arguit id heſterna nocte*. fecit ut certo argumento conſtaret, ſe vidiſſe afflictionem meam. ita neque vau per *ideo* reddere, neque pronomen *te* addere opus eſt. vide etiam quomodo hanc vocem vertamus, 2 Reg. 19. 4. Quin & נֹכַחַת hoc ſenſu ſubſtantivè invenimus in lib. 2. Epiſtolarum Hebraic. D. Ioh. Buxtorfii Epiſt. 9. ubi quidam excuſans muneris quod amico mittebat exiguitatem, dicit ſe non id miſiſſe ob muneris præſtantiam, ſed ut eſſet לנכחת ולעדות כי ברית כרותה ביני ובינך *in argumentum & in teſtimonium, quod fœdus initum ſit inter me & inter te*.

CAP. XXI.

VERS. 11. *Diſplicuit autem hic ſermo valde in oculis Abrahami*, עַל אודת בְּנוֹ *propter filium ejus*. Phraſis nota, ejuſq; ſenſus clarus. Sed quid tamen propriè ſit אודת, aut unde dicatur, nemo quod ſciam explicuit, neque ex lingua Hebræa explicari poſſe arbitramur. Succurrit hîc, ut & alibi ſæpe, lingua Æthiopica, ubi uſitatum eſt verbum אור *obambulavit*, Matth. 12. 43. & 22. 15. ſimiliter אוד *circum* adverbialiter, Marc. 3. 34. ad verbum ergo eſt, *ob id quod erat circum filium ſuum*, id eſt, *filii ſui gratia*. Sic 2 Sam. 13. 16. עַל אודתי וְעַל אודתיך *ob id quod eſt circum me*, vel *quod me obambulat & quod te obambulat*, id eſt, *mei gratia & tui gratia*.

CAP. XXII

CAP. XXII.

VERS. 9. וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק *& ligavit Iſaacum*. Huic actioni, tanquam benedictionum fundamento, innitentes Judæi, precantur תראה לפניך עקידת יחיד *aſpiciatur coram te conſtrictio unigeniti.* in lib. precum Judaic. Utinam aliquando detur ipſis dicere תראה לפניך עקידת חקיפת ומיתת היחיד אדנינו ישוע המשיח *aſpiciatur coram te conſtrictio & crucifixio & mors Vnigeniti Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

VERS. 13. וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל. *Et vidit, & ecce Arietem.* In memoriam hujus arietis loco Iſaaci mactati, obſervant Muhammedani decimum diem ultimi menſis ذو الحجة, quem diem يوم الاضحى *diem ſacrificiorum*, vel عيد الاضحى *feſtum ſacrificiorum* appellant, quia tum magno numero oves, arietes & capræ mactantur, pauperibuſque diſtribuuntur. Solennis omnino & magni gaudii eſt dies, quia præcedenti eum terminatur الحج *peregrinatio*, cujus luctum ſeverámque vivendi rationem excipit decimi diei feſtivitas & hilaritas.

VERS. 14. וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָֹה יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָֹה יֵרָאֶה׃ Variè vertitur illud אֲשֶׁר יֵאָמֵר. Pagninus, *idcirco dicitur.* Tigurini, *quemadmodum dicitur.* Vatablus, *de quo.* Junius, *ex quo.* Sed nihil neceſſe videtur quo minus propria retineatur ſignificatio, & totus verſus ſic vertatur, *Et vocavit Abraham nomen loci illius, Dominus providebit. quod dici ſolet hodie, in monte Domini providebitur.* Significat à temporibus Abrahami ad ſua tempora non nihil mutatum fuiſſe iſtius loci nomen, & quod ante dici ſolet *Deus providebit*, id jam dici *in monte Dei providebitur.* Sic vertit Arabs وسمى ابرهيم اسم ذلك الموضع الله ينظر الذي يقال اليوم في جبل الله يتجلى, id eſt, *Et nominavit Abraham nomen illius loci, Deus videbit. quod dicitur hodie, in monte*

Domini revelabitur. Paraphraſes Chaldaicæ tam Onkeli, quam Jonathanis & Hieroſolymitana commentarios hîc faciunt, verbotenus non exponunt. ideo omittimus.

VERS. 24. וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה *Et concubinam habebat, & nomen ejus erat Ruma.* וּפִילַגְשׁוֹ pro וּפִילֶגֶשׁ לוֹ *& concubina erat illi.*

CAP. XXIII.

VERS. 10. לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר עִירוֹ *Omnibus intrantibus portam civitatis ſuæ.* Verbum שער Hebræis eſt *æſtimare.* cur inde שער *porta* dicatur, difficile collectu eſt. In lingua Æthiopica ſignificat *ſolvere, liberare.* Luc. 13. 12. item *dimittere.* ut quum Chriſtus dicitur populum dimittere, Marc. 6. 36. Et quum Simeon poſtulat à Deo è vita dimitti, Luc. 2. 29. Hinc rectè שער *porta,* per quam populus, intra mœnia ante detentus & concluſus, liber ac ſolutus dimittitur.

CAP. XXV.

VERS. 31. מִכְרָה כַיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי In Bereſith Rabba fol. 71. legitur, מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה דתנינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן נאסרה הבמה ועבודה בכהנים : *Quid cauſa fuit, cur pater noſter Iacob tantopere appetierit primogenituram? legitur, antequam erectum eſſet tabernaculum, licita fuiſſe excelſa, & liturgiam penes primogenitos. ex quo autem erectum fuit tabernaculum, prohibitum eſſe excelſum, & Liturgiam fuiſſe penes Sacerdotes.*

CAP. XXVI.

VERS. 12. וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים : שְׁעָרִים Vertunt menſuras aut modios. putant autem menſuram fuiſſe maximam aridorum, ex qua reliquas minores æſtimarent, & in quam cæteræ ingrederentur. Verba ſunt Merceri in theſ. pagn. ubi ſequitur, Tharg. *pro uno centum, quando menſuravit illud.* verba Onkeli ſunt, עַל חַד מְאָה בִּדְשַׁעֲרוּהִי, ubi בִּדְשַׁעֲרוּהִי

בְּשְׁעָרוֹ non eſt verbum, ut exiſtimaſſe videtur Pagninus. id enim forma affixi non patitur. Sed eſt nomen plurale. ut & in Jonathane בִּשְׁעָרוֹי. Junior Buxtorf. in lexico Chald. vertit, *in menſuris ſuis.* ad verbum *in eo quod erat menſurarum ejus*, id eſt, in eo quod menſuraverat, & ſeverat. quid id ſit, explicat R. Selomoh his verbis שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשת על אחת שאמדוה מאה, id eſt, *id quod menſuraverant, quantum oporteret facere, fecit de uno quod menſuraverant centum.* Arabs quoque habet مايَة بالمقدار *centum in menſuris.* quicquid ſit, diſcimus inde nihil neceſſe eſſe ut מאה שערים ſumantur in conſtructione adject. & ſubſtant. ſed שְׁעָרִים poteſt ſumi pro בִּשְׁעָרִים. nec tum opus eſt huic voci affingere ſignificationem menſuræ, quam nuſquam alibi habet. vertere enim licet, *& invenit eo anno centum in portis.* id eſt, ejus quod ſeverat invenit centuplum, ipſis judicibus qui in portis ſedent teſtibus, ubi omnia menſurata fuerunt. LXX. verterunt *ἑκατοστεύουσαν κριθήν centuplum hordeum.* legerunt enim שְׂעֹרִים. quomodo ſi legeretur, facilis eſſet ſenſus. hoc enim nomen non tantum *hordeum*, ſed & *menſuras hordei* ſignificat, quum numerus additur. ut Ruth. 3. 15. de Boozo dicitur וַיָּמָד שֵׁשׁ שְׂעֹרִים וַיָּשֶׁת עָלֶיהָ *& menſus eſt ſex menſuras hordei, & impoſuit ei.* Ita & hoc loco, *& invenit illo anno* מֵאָה שְׂעֹרִים *centum menſuras hordei.*

VERS. 19. *Repererunt* מַיִם חַיִּים *aquas vivas.* Aben Eſra שהם נובעין תמיד *quæ ſcaturiunt ſemper.* Onkelus בירא דמיין נבעין *puteum aquarum ſcaturientium.* At Jer. 2. vertit מבוע דמיין דלא פסק *ſcaturiginem aquarum quæ non deficit.* Non poſſum tamen diſſimulare, apud Maimonidem חי pro *puro* uſurpari. Vt quum in tract. ברכות c. 7. dicit אין נוטלין ידיהן בין בין חי בין מזג *non lavant manus ſuas vino, nec vivo, nec mixto.* Et paulo poſt in eodem tractatu, *Impletur poculum benedictionis* יין חי *vino vivo at ubi perventum eſt ad precationem benedictionis terræ, imponunt ei paululum aquæ, ut ſuavius ſit bibitu.* Vides vi-

 vum

vum vinum dici purum, cui nihil aquæ admixtum eſt. Ita & hîc aquæ vivæ, poſſint eſſe puræ ac limpidæ, nullis ſordibus turbatæ.

VERS. 29. אִם תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה׃ Difficilis ſatis eſt hic verſus, & varias habet interpretationes, prout interpretes conſulentibus liquebit. Diſpiciant eruditi, an אם non poſſit hoc loco verti interrogative. & כַּאֲשֶׁר facere primum membrum ſimilitudinis, cujus apodoſis ſit אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְיָ, ſubintellecto כֵּן redditionis particula, quo nihil Hebræis frequentius. Senſus hic eſſet. *An facies nobiſcum malum? Sicut nos non attigimus te, & ſicut fecimus tecum tantummodo bonum, & dimiſimus te in pace, ſic tu nunc, benedicte Domini.* Aut ſi אם jurandi formulam continere velimus, quia verſu præcedenti dixerunt, *ſit juramentum inter nos*, licebit ſubintelligere pro more execrationis formulam, & ſic vertere: *Si feceris nobiſcum malum*, ſic tibi faciat Deus & ſic addat. *ſicut nos non attigimus te, &c.* ſic *tu nunc benedicte Domini.* His omnibus præfero eam quæ ſequitur. *Si feceris nobis malum, quum nos non tetigerimus te, & quum fecerimus tibi tantummodo bonum, & dimiſerimus te in pace, tu nunc ſis maledictus Domini.* Hanc verſionem ſenſus ipſe extorquere videtur. ſic בָּרֵךְ pro *maledicere* extat Job. 1. 5. 10. & cap. 2. 5. 9. & 1 Reg. 21. 10. 13.

CAP. XXVIII.

VERS. 11. וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם *Et accepit de lapidibus loci.* non videtur plures lapides, ſed de lapidibus iſtius loci unum quendam ingentem ſumpſiſſe, qui cervicalis loco ſibi eſſet. verſu enim 18 dicitur ſumpſiſſe אֶת הָאֶבֶן *lapidem* quem fecerat cervical, eumque poſuiſſe in ſtatuam. Videtur idem eſſe lapis, de quo in hiſtoria Saracenica Elmacinus, ubi de Omaro Hieroſolymam ingreſſo hæc narrat,

ثم قال عمر رضي الله عنه للبطريرك عرفني موضعا ابني فيه مسجدا قال له البطريرك عن الصخرة التي كلم الله يعقوب عليها فلما جاء عمر اليها وجد ترابا كثيرا عليها فاخذ عمر من التراب في ثوبه فلما نظر المسلمون عمر قد حمل التراب لم يتاخر احد منهم حتي حمل التراب في ثوبه فتنضفت للوقت فامر عمر ان يبني هنـــا المسجد في اخرهـــا. *Tum dixit Omar p. m. Patriarchæ, Indica mihi locum, in quo ædificem templum. dixit ei Patriarcha de petra, ſuper qua Iacobum compellaverat Deus. quumque ad eam acceſſiſſet Omarus, reperit ſuper eam terræ multum. quocirca accepit de ea terra Omarus veſte ſua. quod quum Muſlimi vidiſſent, nemo eorum cunctatus eſt, qui non & ipſe terram veſte aſportarit. atque ita mundata protinus eſt petra. juſſitque Omarus, ut templum ibi ſtrueretur, ad ejus extremum.*

CAP. XXIX.

VERS. 15. *Dixit Laban Iacobo*, הֲכִי אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם Jonathan, Vulgatus, Pagninus, Genevenſes aliique fere noſtrorum interpretum vertunt, *An quia frater meus es, ſervires mihi gratis*? Ego ſic verto, *An non frater meus es? & ſervires mihi gratis?* ſic הֲכִי capiendum etiam Gen. 27. 36: הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב *an non vocatur nomen ejus Iacob*? & procul dubio 2 Sam 23. 19. מִן הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּר, *ex tribus an non honoratiſſimus erat*? Sic certe ratio videtur multo melius quadrare. quæ enim cauſa hujus interrogationis, An quia frater meus es, ſervires mihi gratis? moris ne erat, ut fratres gratis ſervirent? aut præcipiebantne id leges? aut ſuadebat id natura? quin vero, mancipiorum erat gratis ſervire, non vero liberorũ, multo minus fratrum aut cognatorum. itaque ratio validiſſima eſt, quandoquidem tu mihi frater es, adeone in te eſſem injurius, ut gratis ſervitium exigerem? non faciam, ſtipulare ipſemet mercedem. Sic LXX. ὅτι γὰρ ἀδελφός μου εἶ, οὐ δουλεύσεις μοι δωρεάν. optimè quoad ſenſum.

ſenſum. ſic ergo ſtatuendum הֲ quando jungitur cum כִּי idem eſſe quod הֲלֹא. כִּי vero quod jungitur cum הֲ non ſi-ſignificare *quia*, ſed ſervire ſimpliciter interrogationi pro particula completiva. ut & apud Syros כִּי, & apud Græcos ἆρα. quorum exempla qui vult, videat Matth. 19. 17. & 25. Luc. 18. 8. & paſſim.

CAP. XXX.

VERS. 11. וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גָּד Hic Jacobi filius omittitur in Tarich, ubi non niſi undecim filii Jacobo tribuuntur, teſte doctiſſimo, nec unquam ſine laude nominando Wilhelmo Schickardo p. 33. Quod in Perſa, rerum biblicarum imperito, ferri poteſt: at nequaquam in Iudæo Rabbino: Benjaminem dico, qui ſtatuam Rachelis juxta Bethlehem deſcripturus, dicit eſſe עשויה כאחת עשרה אבנים למנין בני יעקב *factam ex undecim lapidibus, pro numero filiorum Iacobi.* Doctiſſimus interpres Conſt. L'Empereur tranſtulit *duodecim lapidibus*, quia mendum deprehendit. at in authore eſt *undecim.*

VERS. 32. אֶעֱבֹר בְּכָל צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל שֶׂה נָקֹד וְטָלוּא וְכָל שֶׂה חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי׃ Intricata eſt hiſtoria hæc de mercede Jacobi. & non parum ad difficultatem faciunt poſtréma hujus verſus verba וְהָיָה שְׂכָרִי. Conſtat enim, ex hiſce verſicoloribus ovium & caprarum, item ex fuſcis ovium, quas à grege ſeparavit Laban, nihil ceſſiſſe pro mercede Jacobo, quia v. 34. hæc omnia dicuntur tradita in manus filiorum Labanis, Jacobum v. paviſſa reliqua. patet item ex v. 37. & ſequentibus, ut & ex cap. 31. v. 8. 9. 10. 11. 12. eas demum verſicolores pecudes quæ ex relicto apud Jacobum pecore naſcebantur, ceſſiſſe Jacobo. unde Junius וְהָיָה שְׂכָרִי vertit, *ut* talium poſthac *ſit merces mea.* Et vatablus in notis, *eritque merces mea*, quod ſcilicet naſcetur tale. Ego verterem, *tum erit merces mea.* ſæpe enim Hebræo-

Hebræorum ו latinis per *tum* redditur. Vt ſenſus ſit, Tu Laban remove à grege tuo, primo quicquid ibi agnorum eſt punctulis reſperſum & latis maculis interſtinctum: deinde quicquid inter oves fuſcum eſt. tertio, quicquid inter capras punctulis aut latis maculis eſt reſperſum. hoc ubi feceris, tum erit merces mea. Quomodo autem erit? docet id verſu ſequenti, *teſtabitur pro me juſtitia mea in poſterum, quia veniet ob mercedem meam coram te.* quæ autem erit merces? *quicquid nec punctulis reſperſum, aut latis maculis interſtinctum inter capras, nec fuſcum inter oves inventum fuerit apud me, id furtivum habeatur.* Ergo, poſtquam tu jam omnia verſicoloria & fuſca ſeparaveris, quicquid deinde iſtius coloris naſcetur, id meum erit, quæ alterius erunt coloris, tua erunt, quorum ſi quid penes me inveniatur, furti ſit. Ex hoc pacto dicitur Laban v. 34. ſeparaſſe verſicoloria & fuſca, ac liberis ſuis tradidiſſe, reliquis Jacobum præfectum fuiſſe paſtorem, ex quibus mirum eſt, plurimas natas eſſe verſicolores & fuſcas, quum nullæ tales Jacobo relictæ eſſent. Ita nihil ipſi Laban dedit, ſed Deus & juſtitia mercedem tribuerunt.

CAP. XXXI.

VERS. 19. *Furata eſt Rachel* אֶת הַתְּרָפִים *Teraphim, quæ habebat pater ejus.* Non hîc adferam quæ jam ex Hebræis ab aliis ſunt de Teraphim allata. non conſtant ſibi ipſi Hebræi. Fortaſſe Angelorum fuerunt imagines, aut Angelis dicatæ. unde ſpiritus Angelicus eas ſubibat, ac conſulentibus oracula per eas edebat. ex hac conjectura תרפים mihi idem eſſet quod שרפים, notiſſimum Angelorum nomen, mutato ex Syrorum more ש in ת. conſtat autem ex hoc loco, imagines תרפים è Syria ortum ducere. Videntur autem ex hoc loco, & ex 1 Sam. 19. 13. fuiſſe Dii penates, qui ad tuendam amplificandamque rem domeſticam colerentur.

lerentur. hoc ſenſu referri poſſet ad Arab. ترف תרף *uberem & affluentem reddidit*, quam ſignificationem in lingua etiam Æthiopica habet, ubi ſignificat *reſtare*, *reliquum eſſe*, Matth. 14. 20. inde תרף לב *abundantia cordis*, Matth. 12. 34. Hinc forte תרפים *Dii qui rem familiarem abundare faciunt.*

VERS. 20. וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן *& furatus eſt Iacob cor Labanis*, ſic infra v. 36. vide quæ de his locis annotavimus ad Joh. 10. 24. ubi ſimili phraſi Judæi dicunt Chriſto, ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; Addimus hoc loco, verti poſſe, *Et fefellit Iacob mentem Labanis*. eodem ſenſu quo apud Græcos ſæpe κλέπτειν *furari* pro *fallere* uſurpatur. ut apud Homerum Il. ξ. de ceſto Veneris, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων, *quæ furata eſt* (id eſt fefellit) *mentem etiam prudentiſſimorum*. eadem omnino phraſis eſt quæ apud Moſem & apud Johannem. Sic Ariſtot. Rhetor. 3. οὕτω γὰρ κλέπτεται ὁ ἀκροατής, *ſic enim fallitur auditor*. Chryſoſt. de Sacerd. τῷ σκότει κλαπείς *tenebris deceptus*. Sophocles, εἰ τ' Αἵμονος φθόγγον συνίημ', ἢ θεοῖς κλέπτομαι; *vocemne Æmonis intelligo, an à Diis decipior*? Apud Suidam, οἱ δὲ τὸ ἀκριβὲς μὴ εἰδότες, ἀλλὰ τῇ πρώτῃ κλαπέντες ὄψει, *qui re accuratè non perſpecta, ſed primo decepti aſpectu*. Eodem ſenſu poſſet apud Johannem αἴρεις *tollis* ſumi, pro *quouſque animam noſtram fallis*? Sic גנב דעת *furari mentem*, uſurpatur apud Maimonidem in דעות cap. 2. paragr. 6. אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הכותי *Vetitum eſt fallere homines*, *etiam Samaritanos*. ex. gr. ſi quis יםכור לכותי בשר נבילה במקום בשר שחוטה *vendat Samaritano carnem cadaveris loco carnis mactatæ*.

VERS. 42. אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ׃ Omnes noſtri poſtrema verba transferunt, *Et redarguit te heri*. Malim ſic vertere, *afflictionem meam & laborem manuum mearum vidit Deus, & probavit heſterna nocte*. verbum enim יכח non tantum תוכחה id eſt *redargutionem*, ſed & הוכחה id eſt *probationem*, *demonſtrationem ſignificat*. vide lexicon Rabbi Mardo-

Mardochai: & quæ annotavimus in Gen. cap. 20. 16. Fateor quidem R. S. I. in hunc locum quem jam tractamus, ad ויוכח annotare, לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה, id eſt, ſignificat *redargutionem*, non vero *probationem*. ſed quia nullum profert argumentum, nihil impedit quo minus contradicamus לשון הוכחה הוא ולא לשון תוכחה. ſi enim vertas, *& redarguit*, neceſſe eſt addere *te*, quod in Hebræo non eſt. nunquam autem ellipſis abſque neceſſitate ſtatuenda, quæ hîc ſane nulla eſt, quum optimo ac facillimo ſenſu vertere liceat, comprobavit ſe vidiſſe afflictionem meam. ideo & Chaldæus ſine ullo ſupplemento vertit ואחזי.

VERS. 47. *Vocavit eum Laban* יְגַר שָׂהֲדוּתָא *tumulum teſtimonii*. Purus eſt Syriaſmus. utraque vox etiam hodie uſitata. ſed ſcribunt ܝܓܪ ܣܗܕܘܬܐ. ubi notandum, יגר non quemvis acervum, ſed lapidum tantum denotare. Ferrarius, *Cumulus, acervus, congeries lapidum, maceria, tumulus*. Plenius Gloſſarium Syro-Arabicum تل حجارة بغير طين الابار *tumulus lapidum abſque luto, acervus*. unde liquet, Ferrarium etiam rectè per *maceriam* reddidiſſe. Eſt enim maceria paries ſive lapidum congeries in unum compactorum ſine intrita, aut alio ferruminis genere. cujuſmodi parietibus vineæ ſepiri ſolent. Eſſe autem tantum lapidum acervum, ex lingua etiam Æthiopica conjici poteſt, ubi uſitatum eſt verbum ור (ſemper enim primam radicalem Jod in Vau mutant) pro *lapidare*. Matth. 21. 34. & 23. ℣ſ. 37.

CAP. XXXV.

VERS. 16. Quæritur quid ſit כִּבְרַת הָאָרֶץ. exſtat etiam Gen. 48. 7. & 2 Reg. 5. 19. non repeto quæ doctiſſ. Mercerus in commentariis in hunc locum fuſè ex Hebræorum ſcriptis profert. Arabs vertit ميل من الارض *milliare terræ*.

ſed ut rectè annotat Mercerus, Rambam, qui ſe ea loca inviſiſſe dicit, negat ſepulchrum Rachelis miliare à Bethlehem diſtare. Vnde inclinat Mercerus, ut credat minorem eſſe itineris menſuram. & כ vult eſſe conjecturæ, non radicale. ſed quid tum בְּרַת ſit, ex ſua ſententia non indicat: nos noſtram dicemus. nempe eſſe conſtructæ formæ à בָּרָה, quod Rabbini dicunt בָּר, Targum בָּרָא, eſtque idem quod apud Hebr. שָׂדֶה *ager*. ut Gen. 2. 19. כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה Onkelos & Jonathan כל חיות ברא. *omnis beſtia agri*. Iam vero שָׂדֶה non tantum in genere ſignificat *agros* ſive *rus*, ſed & ſpeciali ac ſtricta ſignificatione *arvum*, ſive tantam agri longitudinem, quantam ducendis ſulcis arator efficit, ut 1 Sam. 14. 14. כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה. *in dimidio ſulci duorum agrorum*. Idem putamus eſſe בָּרָה ſtricta ſua ſignificatione, nempe unum agrum, unum *χωρίον*, unum arvum quod quis bobus ſuis arat. ut כִּבְרַת הָאָרֶץ ſit, *circiter agrum terræ*. nec aliud procul dubio voluerunt Onkelos & Tharg. Ieroſ. quum verterunt כרוב ארעא, quod transferri ſolet *jugerum terræ*. non malè. ad verbum eſt *arationem terræ*, à כרב quod Chald. & Syris eſt *arare*. ſignificatque tantam terræ longitudinem, quantum boves arando efficiunt. unde ſubit conjectura, fortaſſis כִּבְרָה per transpoſitionem literarum dici pro כִּרְבָה, & eſſe idem quod Chald. כרוב. ita Caph eſſet radicale. Non poſſumus non addere interpretationem Jonathanis, quæ ſic habet, והוה תוב סגעי אשון עללתא דארעא, id eſt, *& erant adhuc multa fundamenta proventuum terræ*. quæ verba Interpres Jonathanis ſic explicat, היה עוד רב יסוד התבואה שזורעים לא רחוק מן העיר בדרך שדות של תבואות, id eſt, *erant adhuc multa fundamenta proventuum, quæ conſerebantur non procul ab urbe, in via agrorum proventuum*. Fundamenta proventuum ſunt arva. & quia mentionem facit multorum arvorum, videtur quidem כִּבְרַת deduxiſſe ab Hebræo כַּבִּיר *multus*, vides tamen eum longitudinem ſpatii æſtimaſſe ex arvis prope urbem.

Addo,

Addo, quod in Concordantiis Hebraicis invenimus, חֶבֶל *funem*, interdum etiam denotare כברת הארץ *tractum terræ.* unde conjicio כברת הארץ eſſe tantum terræ tractum, quantum unius funis dimenſio abſolvebat, id eſt unius agri, arvi aut jugeri ſpatium, quod cum ſuperioribus non male convenit. nec omittendus Benjamin, qui diſtantiam ſepulchri Rachelis à Bethlehem deſcripturus, dicit eſſe קרוב לבית לחם כחצי מיל *propè Bethlehem ad dimidium circiter milliare.* מיל eſt bis mille cubitorum. igitur כחצי מיל eſt diſtantia mille circiter cubitorum, ſive mille & quingentorum pedum. cubitus enim eſt ſeſqui pes. quod rurſus cum longitudine arvi ſatis bene quadrat. Libet porro quod de ſepulchro Rachelis addit, annotare. Ait eſſe על אם הדרך והמצבה עשויה כאחת עשרה אבנים למנין בני יַעֲקֹב וּעליה כיפה בנויה על ד׳ עמודים וכל היהודים העוברים חותמים שמם על אבני המצבת, *in bivio*, *& cippum iſtum factum eſſe ex undecim* (duodecim dicendum fuerat) *lapidibus pro numero filiorum Iacobi*, *& teſtudine quadam*, *quæ columnis quatuor innititur, tectum. Iudæos autem omnes qui prætereunt, ibi nomina ſua in cippi lapidibus exarare.*

CAP. XXXVI.

VERS. 24. Dicit hîc Moſes, virum nomine עֲנָה inveniſſe mulos, quum paſceret in deſerto aſinos patris. עֲנָה pronunciatur *Ena*. LXX. ἐνὰν dixerunt. An non hoc didicerat Homerus, quum Iliad. b. ſcriberet, ἐξ Ἐνετῶν, ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων, *Ex Enetis*, *unde originem traxit agreſtium mulorum genus*? Erat autem Ἐνετοὶ civitas Paphlagoniæ juxta Pontum, à gente nomen habens, quæ & ipſa Eneti dicebantur. fortaſſis à noſtro hoc Ena, qua primum mulos reperiſſe ſcribit Moſes.

CAP. XXXVII.

VERS. 10. וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו *Et increpavit eum pater ejus.* Conſtruitur hoc ſenſu גער cum ב. propriè enim eſt, *& clamavit in eum pater ejus.* docente id lingua Æthiopica, ubi גער eſt *clamare.* vide Marc. 9. 26. & 15. 37.

VERS. 25. וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט Variè accipitur נְכֹאת, ſed in eo conſentiunt omnes, non eſſe nomen plurale, ſed ת eſſe radicale, א autem poni pro י, ut docet R. David in lib. rad. Onkelos vertit שְׁעַף. Ionathan שעוא, quæ ambo *ceram* ſignificant. Sic & R. Nathan Mardochai. qui tamen 2 Reg. 20. 13. dicit eſſe אתר נחמד *theſaurum deſiderabilem.* ut & Ionathan ibi vertit בית גנזוהי *domum theſaurorum ejus.* R. David in libro Rad. dicit eſſe דבר נחמד *rem deſiderabilem.* addit autem quoſdam exponere per פרי החרוב *fructum ſiliquæ*, vel fabæ cujuſdam græcæ. R. Selomoh dicit כל כנוסי בשמים הרבה *omnes collectiones multorum aromatum*, vocari נכאת. LXX. vertunt θυμιάματα. at 2 Reg. 20. 13. retinent vocem Hebræam νεχαώθ. Vulgatus *aromata.* Vatablus tradit, quoſdam *opobalſamum* vertere, alios *theriacam.* Iunius *myxaria.* quæ prunorum quædam ſpecies eſt. Et cauſam verſionis ſuæ dat, quia teſte Ægineta, Pſello, Aëtio & Actuario myxaria Arabibus dicuntur Nukera, voce Hebrææ admodum affini. Quid hujus rei ſit neſcimus. ſed ex Camos didicimus, apud Arabes نكيث נכית (ת. pronunciato ut th) eſſe è numero τῶν سُوَاك שְׁוָאךְ, quod nomen generale eſt quo omnia dentifricia deſignant, quæ in quotidiano uſu ſunt apud Arabes. & inter ea maxime æſtimantur aromata quædam, quibus non tantum dentes mundantur, ſed præcipuè fragrantia halitui oris conciliatur. id ipſum fuiſſe נְכֹאת plane eſt veriſimile, quia ex Gilead, regione thurifera adferebatur, & una cum opobalſamo & ſtacte conjungitur.

jungitur. Porro לוט ſolent vertere *ſtacte*, *maſticha*. Ita in Bereſchit Rabba reddi tradit R. D. Kimchi in libro radicum. ubi tamen addit, alios exponere, eſſe eam arborem quæ Arabibus שיך בלוט dicitur. vernaculè *caſtanea*. In voce autem אלון ſcribit שך בלוט, idque valere, מלך האלונים *regem quercuum*, & eſſe caſtaneam. ſcribe & illic שֵׁיך בלוט, eſtque *dominus quercuum*. Arabice enim شَيْخ eſt *ſenex*. deinde *dominus*. بَلُّوط *glandifera arbor*. Junius autem voluit לוט idem eſſe quod Arabicum لادن לאדן *ladanum*, ob affinitatem literarum. Dictum eſt autem ladanum à Lada, frutice ex cyſthi generibus, quæ verno tempore pingue quiddam & roſcidum contrahunt, quod caprarum barbis adhæreſcit, indeque depexum colatur, cogiturque in offas. id ladanum dicitur. Quid ſi hic frutex Lada ſit propriè Hebræorum לוט? Apud Maimonidem certe in Jod hachaſaka, in hilcoth niske mamon cap. 3. paragr. 2. refertur inter ea quibus jumenta veſcuntur. ait enim נכנסה בהמה לרשות הניזק ואכלה שומשמים או לוט וכיוצא בהם בשוה דינר משלם דינר: , *ſi intret jumentum in ditionem læſi, ibique ederit ſiſema aut* לוט *ladam, ac ſimilia, pretio denarii, oportet reddere denarium*. quia autem ex lada colligebatur ladanum, fieri poteſt ut & hoc fuerit לוט dictum. David de Pomis ait fuiſſe מין הבשם *ſpeciem aromatis*. Onkelus & Jonathan verterunt לטום.

Vers. 40. שַׂר הַטַּבָּחִים *Præfectus ſatellitum*. volunt ſic dictos, quaſi mactatores hominum, quod in ſontes animadvertere ſoleant. In lingua Æthiopica מטבחת eſt *gladius*. Matth. 10. 34. Act. 16. 27. מטבח *gladii*. Matth. 26. 47. hinc malim טַבָּחִים dici, quaſi *gladiatos*.

Cap. XLI.

Vers. 16. בִּלְעָדַי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה *Præter me eſt: Deus*

Deus reſpondebit pacem Pharaonis. Senſus eſt, non mihi tribuo quod dixiſti. à Deo id exſpectandum eſt. Id valere בִּלְעָדַי, atque eſſe adverbium quo quid à nobis removemus, diximus ad Gen. 14. 24.

VERS. 40. וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי *Et ad os tuum oſculabitur omnis populus meus.* Sic Vatablus, Genevenſes, Junius, Deodatus, &c. Dubitandum tamen merito videtur, an Principes ſoleant plebejos ad oris oſculum admittere. In amoris teſtificatione negari nequit, quin id uſurpari ſoleat. unde Prov. 24. 26. שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים, *Labia deoſculatur, qui reſpondet verba recta.* vides ſuaviſſimum haberi oſculum, quod ad labia fit. verum an id in uſu fuerit, ubi ſubjectio teſtanda potius, quam amor, in dubium jure vocatur. Hodie certe in Oriente plebs admittitur ſolum ad ſtrati oſculum, cui princeps inſidet, vel in quo thronus eſt collocatus. honoratiores ad oſculum Fimbriæ regiæ veſtis: quos autem ſummo honore dignatur, ut aliorum legatos principum, ad oſculum manus. nemo ad oſculum oris admittitur. Deinde & hoc ſcrupulum movet, quod verbum נשק ſemper conſtruitur, cum ל aut cum Accuſativo, nunquam alibi cum על. Quibus argumentis procul dubio moti fuere LXX. ut verterent. Καὶ ἐπὶ τῷ ςόματι σου ὑπακούσεται πᾶς ὁ λαός μου. Vulgatus. *Et ad oris tui imperium cunctus populus meus obediet:* עַל פִּיךָ acceperunt, ſicut Iob. 39. 30. אִם עַל פִּיךָ יַגְבִּיהַּ נָשֶׁר, Vulgatus, *An ad præceptum tuum elevabitur aquila?* verum *obediet* non convenit cum יִשַּׁק, Pagninus itaque, *Et ad ſermonem tuum armabitur,* &c. à ſignificatione nominis נֶשֶׁק *arma.* Perpendant viri eruditi, an יִשַּׁק non poſſit haberi pro fut. Niphal à שקק *hac illac diſcurrere, diſcurſitare,* negociorum curandorum cauſa. unde eſt nomen מֶשֶׁק *curatio, procuratio.* Gen. 15. 2. בֶּן מֶשֶׁק בֵּיתִי, *filius curationis domus meæ,* id eſt procurator meus, qui diſcurſitando procurat omnia negocia domus meæ, Quid ni &

ita

ita hoc loco dixerit Pharao Ioſepho, *Tu eris ſuper domum meam, & ſecundum os tuum procurabitur totus populus meus.*

CAP. XLIII.

VERS. 9. *Ego fidejubeo pro illo, &c.* Videtur Iudas acerrimi animi vir fuiſſe, quem hiſtoricus Ioſephus rectè vocat δεξιώτερον ἀνέρα, Antiq. l. 2. c. 3.

CAP. XLV.

VERS. 8. Mortuus eſt Abraham בשיבה טובה *in canitie* aut *ſenectute bona.* Ad quem locum Druſius ad difficiliora loca Geneſeos, Quum ſenectus per ſe morbus ſit, quid (inquit) vocat bonam ſenectutem? an maturam & plenam? Id vero quaſi improbans, reſpondet, bonam dici ſenectutem, quæ iis incommodis minimè obnoxia, quæ ætati illi communiter ſunt adjuncta. Sic in annotationibus Vatabli, Bona, id eſt, quæ aliena erat à malis & incommodis ſenectutis. Malim ſimpliciter maturam, plenam, magnam ſenectutem intelligi, ut Belgicè dicimus, **het is een Man van goeden ouderdom** / etſi cum multis calamitatibus ipſi confligandum ſit. Merito enim bonum dicitur, quod rei continet perfectionem, etſi alia ex accidenti mala admixta habeat. Senectus ſane in benedictione ponitur, & quamvis morbus dicatur, continet tamen vitæ terminum adeoque ejus perfectionem ad quam naturaliter tendimus omnes. quumque ſenectus ſuos habeat gradus, non tam primus ejus bona dicitur ſenectus quam ultimus, ad quem ſane Abraham pervenerat. unde ſtatim ſequitur, quaſi explicationis vice, quod fuerit זקן ושבע *ſenex & ſatur.* Quid quod apud Syros טב quum adverbiaſcit, intenſionem ſignificat, ac vertitur *magnopere, vehementer, valde.* ut & Belgicè dicimus, **hy is wel ſchoon** /

G id eſt,

id eſt, eſt valde pulcher. quo quid enim in ſuo genere provectius & intenſius, eo melius. Provecta itaque ætas, quæ vitæ ſuæ gradus habet (ut Syriaco vocabulo utar) טב, vehementer, valde, ea טבה bona dicitur.

VERS. 17. טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם *Onerate jumenta veſtra.* intelligitur ſpecialiter de camelis, quorum uſus erat in itineribus conficiendis, & tranſportandis oneribus. In lingua Arabica بَعِيرٌ בעיר ſpecialiter eſt *maſculus camelorum.* نَاقَةٌ נאקה fœmella. جَمَلٌ גמל utrique ſexui commune.

CAP. XLVIII.

VERS. 16. הַמַּלְאָךְ *Angelus.* radix eſt לאך, ſed in ſacris libris inuſitata. in lingua autem Æthiopica uſitatiſſima. ſignificat in prima conjugatione *mittere.* unde de uxore Pilati Matth. 27. 19. לאכת *miſit.* In alia conjugatione, cui ת præfigitur, תלאך eſt *ſervire.* Matth. 4. 11. & 20. 28. & paſſim. hinc לאך *ſervus.* Matth. 20. 26. eſt ergo מַלְאָךְ *qui ad ſervitium miſſus eſt.* & cum de cæleſtibus ſpiritibus dicitur, ipſum etymon denotat λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς λειτουργίαν ἀποστελλόμενα. ut divinè interpretatur Apoſtolus Heb. 1. 14. In dicta Æthiopum lingua מלאך quoque Angelum ſignificat. in plurali מלאכת. ſed principem etiam ac præfectum denotat. Pilatus paſſim pro ἡγεμών vocatur מלאך אחזב *præfectus populorum.* Beelſebub מלאכם לאגננת *princeps dæmoniorum.* Sic Mar. 10. 42. οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν dicuntur מלאכתהם לאחזב *principes populorum.* Sic illud Mal. 3. מַלְאַךְ הַבְּרִית *Angelus fæderis*, accipi poteſt pro *princeps fæderis*, ita apud Hebræos מלאך המות *angelus mortis* eſt is quem Paulus Heb. 2. 14. vocat τὸ τοῦ θανάτου κράτος ἔχοντα. qui & ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος vocatur Epheſ. 2. Ab eadem radice eſt מְלָאכָה *opus,*

nego-

negocium. propriè ſervile, ad quod obeundum quis mittitur.

VERS. 19. Ephraimo benedicens Jacobus, ait *majorem fore Manaſſe*, וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם׃ quod Chaldæus vertit, וּבְנוֹהִי יְהוֹן שַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא, id eſt, *filii ejus dominantes erunt in populis*. Græci, τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἔσται εἰς πλῆθος ἐθνῶν. Leo Judæ, *erit plenitudo gentium*, ad quam interpretationem Vatablus, Hebraiſmus eſt, inquit, variæ gentes, ſive multi populi naſcentur ex eo. Sic Gehevenſes, *ſa poſterité ſera pleine abondance de nations*. Sic Junius, *erit multitudo gentium*. ac locum citat verè parallelum, Eſa. 31. 4. ubi leonis fit mentio, adverſus quem oves dilaniantem convocatur מְלֹא רֹעִים, quod vertit, *multitudo paſtorum*. ego verterem *plenitudo paſtorum*, id eſt, quotquot adſunt paſtores, quicquid paſtorum convocari poteſt. Hæc enim, niſi fallor, ubique eſt hujus phraſeos apud Hebr. vis. ut Pſ. 24. 1. Domini eſt terra, וּמְלוֹאָהּ, *& plenitudo ejus*, id eſt, quicquid in ea eſt. Thargum, וּבִרְיָתְהָא *& creatura ejus*. Exod. 16. 33. *Sume urnam, & impone* מְלֹא הָעֹמֶר מָן, *quantum capere poteſt homer Manna*. Num. 22. *Si dederit mihi Balac* מְלֹא־בֵיתוֹ כֶּסֶף *quantum capere domus ejus poteſt argenti*. Sic eo, de quo nunc agimus loco, caperem. *Erit ſemen Ephraimi*, מְלֹא הַגּוֹיִם, id eſt, *quantum vel quicquid gens ulla eſſe poteſt*. Belgicè diceremus, **Sijn ſaet ſal zijn / al wat Volckeren weſen konnen /** ſicut dicimus, **hy is al wat een Man weſen kan /** quod rectè, niſi fallor, Hebraicè diceres וְהוּא מְלֹא אִישׁ. neque enim ex Ephraimo varias gentes ortas eſſe, ex hiſtoria ſive ſacra ſive prophana conſtare puto. Druſius ad difficiliora loca Geneſeos, *ſemen ejus erit plenitudo gentium*, ſenſus eſt, inquit, Ejus poſteritas replebitur multis ac variis gentibus. Sic piſces vocantur plenitudo maris, quando mare iis repletur. At hæc mihi convenire non videntur. Si enim piſces dicuntur plenitudo maris, quod mare repleatur illis,

non quod illi repleantur mari, poſteritas Ephraimi dicenda quoque erat plenitudo gentium, quod gentes variæ repleantur eâ, non quod ea repleâtur variis gentibus. At ſimplicior ſenſus, plenitudo maris, quicquid mare continet. Sic plenitudo gentium, quicquid gentes continent. Nihil deerit Ephraimo eorum quæ gentem ullam beatam reddunt. Apud Arabes مَلَأ מלא *cœtum* & *congregationem* ſignificat. quod pro Vatablo, Genevenſibus & Junio facit. At pro Chaldæo Interprete facit, quod apud eoſdem ſignificet quoque *primores* ſeu *nobiliores populi.* vide Suratam Joſephi v. 44. & notas Erpenii in eum locum. Hinc rectè vertiſſe Onkelus *& filii ejus dominantes in populis*. Sicut enim ex Juda orti ſunt Reges Judæ, ſic ex Ephraim qui decem tribubus imperarunt. quare eæ paſſim Ephraimi nomine veniunt apud Prophetas. neque impertinens cenſendum, ut per גוים Iſraëlitæ intelligantur. nam & tota gens iſta גוי dicitur Joſ. 3. 17. & 4. 1. Et tribus ejus ac familiæ גוים, Gen. 17. 4. Ezech. 2. 2. & עמים Jud. 5. 14. λαοί Act. 4. 27.

CAP. XLIX.

VERS. 5. שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם Pagninus, *Simeon & Levi fratres. arma iniquitatis in habitationibus ipſorum.* quaſi בִּמְגוּרֹתֵיהֶם. quo & Chaldæus reſpexiſſe videtur, qui vertit *in terra peregrinationis ipſorum.* Junius, *conventionibus ipſorum.* a מכר *vendidit*. Tigurini *Machara ipſorum*, quia מְכֵרֹת & Machæræ literis conveniunt. Si Arabicam ſignificationem ſequi liceret, verterem, *Arma violentiæ ſunt fraudes eorum.* מכר enim Arabibus eſt *fallere*. & non niſi meris fraudibus interemerunt Sichemitas. Arabs vertit الة الظلم فرصتهم *inſtrumentum iniquitatis eſt portus ipſorum.* In lingua Æthiopica מכר eſt *conſultare*, συμβουλεύ-

σιαζ

ουλος Matth. 1. 19. & 12. 14. & 26. 4. nomen סבר *conſilium*, Luc. 23. 51. Hinc potius verterem, *arma violentiæ ſunt conſilia eorum.*

VERS. 10. Vocis שִׁילֹה varia interpretamenta vide in Exerc. Euang. Sculteti lib. 1. c. 4. alii dictum volunt quaſi שֶׁלּוֹ *quæ ſunt ei.* alii quaſi שָׁלוּחַ *miſſus.* alii quaſi שַׁי לוֹ *munera ei.* alii quaſi שִׁלְיָתוֹ *ſecundina ejus.* alii à שָׁלָה *tranquillum eſſe*, quaſi *tranquillatorem* dicas, qui tranquillitatis noſtræ ſpiritualis author ſit futurus. in quo poſtremo acquieſcit doctiſſ. Scultetus. At vero ipſa vocis forma & conſonantes evincunt, non tam commodè ex quieſcentibus ultima, quam ex quieſcentibus ſecunda radicem peti. quumque omnes fateri cogantur, inſolitam hanc eſſe in lingua Hebræa, quæ quidem nobis reliqua eſt, dictionem, non gravatè ex lingua Arabica ſubſidium petimus, ubi uſitatum eſt verbum سيل, שיל *fluxit.* & nomen سيل, שיל *fluxus.* سيل دم, שיל דם *profluvium ſanguinis.* & cum affixo سيله, שילה *fluxus ejus, profluvium ejus.* ſolent enim Arabes pro Hebræo affixo ו adhibere ה, quod & multis in locis Hebraiſmus imitatur. verto ergo, *donec veniat profluvium ejus*, id eſt, ſemen ejus quod ex eo fluxerit. porro יבא שילה tantundem in numeris continet atque משיח, nempe 358. itaque ſi Gematriæ Hebræorum uſus aliquis eſſe debet, hîc Meſſiam inde eruemus. & per Notaricon, ראשי תיבות ſive initiales literæ trium dictionum יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ formant nomen ſervatoris noſtri יֵשׁוּ Jeſu. quæ quidem parum admodum apud nos valent.

Diſputatur, quid in eodem verſu ſit לוֹ יִקְּהַת עַמִּים. proximè vero acceſſiſſe nobis videntur, qui vertunt *Ejus eſt obedientia populorum.* Derivamus ex radicalium literarum indicatione יקה, radice Hebræis inuſitata, ſed Arabibus uſitatiſſima, qui mutato Jod initiali in Vau, & He finali in Jod, ut ſemper, uſurpant وقى, quod in prima Conjug.

 cuſtodire,

cuſtodire, tueri ac *defendere* ſignificat. at in 5ª توقّي & in 8. اتّقي *timere, revereri.* inde & nomen تقيّة *timor.* abſolutè *timor Dei, pietas, cultus.* Hinc verto, *Ipſi reverentia populorum.* vel *cultus populorum.* Sic Prov. 30. 17. *Oculus ſubſannans patrem, & contemnens* לִיקְּהַת אִמּוֹ *timorem matris ſuæ.* Ni ſecundus hic locus eſſet, poſſemus priorem quoque vertere, *Ejus erit defenſio populorum.*

VERS. 15. *Et inclinavit* שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל *humerum ſuum ad portandum.* Liquet ex hoc & aliis plurimis locis, שְׁכֶם ſignificare *humerum.* rationem etymi ſuppeditat lingua Æthiopica, ubi verbum שכם in hiphil ſignificat *imponere*, diciturque de impoſitione oneris in humeros, Matth. 23. 4. שְׁכֶם ergo eſt humerus, cui onera portanda imponuntur.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

EXODI.

CAP. I. VERS. 10.

כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה Verto, *quum evenerit nobis bellum.* ut נָה ſit affixum Chaldaicum, pro Hebræo נו, Chaldaiſmos enim Hebraiſmo admiſceri, non inuſitatum eſt, etiam Moſi. ut הובאת pro הוּבְאָה *adducta eſt.* Gen. 33. 11. nec mirum quod hîc ſit נה per ה, quum apud Chaldæos ſit affixum נא per א. notum eſt enim ex Dan. & Eſdra ה pro א paſſim uſurpari in impuriori Chaldaiſmo.

CAP. III.

VERS. 13. וְאָמְרוּ לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵיהֶם *Et dicent mihi, quodnam eſt nomen ejus? quid dicam ipſis?* Cabaliſtæ per ſecundam

cundam Notarici ſpeciem, qua ex סופי תיבות, id eſt, *finalibus dictionum literis* ſignificativas voces formant, ex finalibus quatuor dictionum לי מה שמו מה יהוה literis reſponſionem quæſtioni petunt, nempe nomen Dei, quod quærebat Moſes, eſſe יהוה.

CAP. VII.

VERS. I. *Ecce poſui te* אֱלֹהִים *Deum Pharaoni.* commune hoc nomen eſt Deo, Judicibus, omnibuſque qui timentur, coluntur, & quibus ſervitur. neque enim Deus ſic dicitur ab Hebraico אָלָה *juravit*, quod per nomen ejus ſit jurandum. eſt enim ibi ה quieſcens, at in אֱלֹהַּ eſt ה motum per Mappick. Sed ab Arabico أَلِهَ אָלַהּ *coluit, veneratus eſt*, hinc אֱלֹהַּ *numen venerandum.* Sicut & in lingua Æthiopica Deus אמלך dicitur, à verbo מלך quod ipſis in hiphil eſt *σέβεσθαι colere* Matth. 15. 9. *λατρεύειν ſervire*, Luc. 1. 74. nec dubito quin inde Hebræis quoque *rex* מֶלֶךְ dicatur, quaſi qui à ſubditis, veluti terrenum alioquod numen, colitur & ſervitur.

CAP. X.

VERS. 13. & 19. D. Druſius in locis difficilioribus in Exod. reprehendit LXX. ſeniores, quod Exod. 10. 13. ventum qui dicitur קָדִים, quo locuſtæ in terram Ægypti advectæ fuere, verterint *νότον auſtrum.* Deinde Auguſtinum Steuchum reprehendit, quod רוּחַ הַיָּם *ventum maris*, quo v. 19. locuſtæ dicuntur in mare rubrum conjectæ, aſſerat fuiſſe Boream. Ventus enim maris, inquit, non eſt Boreas, ſed Occidentalis. Siquidem mare quod magnum vocant & Mediterraneum pro ipſo Occidente poſitum paſſim invenitur. Quomodo ſanè Boreas pelleret locuſtas quæ in Ægypto in mare rubrum, quum ſit ventus adverſus? Hæc

Druſius.

Druſius. At verò ſitum Ægypti inſpicientibus conſtat, eſſe eam mari Mediterraneo Auſtralem, ipſum vero mare ei Septentrionale. mare aũtem rubrum ſpectare Eurum verſus, id eſt, non eſſe Ægypto ſimpliciter Orientale, ſed inter Orientem & Auſtrum medium. Eurus ergo advexit ranas è mari rubro, Boreas verò, ſive è Boreali parte flans ventus repulit eas in mare rubrum: qui ventus ad hoc negocium peragendum non tantum non adverſus, ſed vel maxime ſecundus. Boreas enim, qua Occidentem ſpectat Euro directè adverſatur. Fateor quidem mare Mediterraneum paſſim pro Occidente ſumi, at reſpectu terræ Canaan quæ iſti mari eſt Orientalis, non reſpectu Ægypti quæ eſt Auſtralis. itaque רוּחַ הַיָּם reſpectu Ægypti eſt Boreas, & hoc quidem loco vergens paululum ad Occidentem. Sicut contra קָדִים hîc eſt ventus Orientalis, ſed vergens multum ad Auſtrum, & hactenus non male *νότος*. Quemadmodum & Pſal. 78. 26. ventus ille qui advexit coturnices in caſtra Iſraëlitarum vocatur ſimul קָדִים *Orientalis*, & תֵּימָן *Auſtralis*. quomodo Auſtralis, ſi fuit Orientalis? quia inter utrumque medius. At Num. 11. 31. dicitur ventus egreſſus à Domino, & avulſiſſe coturnices è mari. Non poteſt intelligi mare rubrum, neque Mediterraneum. erant enim in deſerto, cui mare rubrum erat Occidentale: Mediterraneum, partim Occidentale, partim Septentrionale. ſed intelligitur mare Arabicum ſive Perſicum, quod tunc ipſis erat partim Orientale, partim Auſtrale, adeoque ventus inde flans, partim קָדִים, partim תֵּימָן.

CAP. XII.

VERS. 21. מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן Verto, *Ite & accipite vobis ovem.* plura qui vult de hoc uſu verbi משך, videat quæ annotavimus ad Jer. 5. 8.

VERS. 22. וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב *Et accipietis faſciculum hyſſopi.*

ſopi. Sic verti ſolet אזוב ob affinitatem literarum. eſt tamen hyſſopus potius Syrorum & Arabum זוף. Arabs Interpres hoc loco صعتر *origanum* vertit. ut & R. D. Kimchi in libro radicum. eſt autem origanum folio hyſſopo non multùm diſſimile, teſte Dioſcoride. alii *parietariam* fuiſſe volunt vel *rutam murariam*, moti loco 1 Reg. 4. 32. in lingua Æthiopica אזב *mentham* ſignificat. ponitur enim pro *ἡδύοσμον* Matth. 22. 23. quæ ſane herba cum loco, 1 Reg. 4. 32. melius quadrat quam hyſſopus. cum enim non fruticeſcat, neque ligneſcat, quorum utrumque contingit hyſſopo, rectius opponitur cedro, tanquam minima planta altiſſimæ arbori. quumque nullo negocio, & luxurioſè admodum proveniat Mentha, abundeque propagetur, ſic ut eradicari vix poſſit, ubi ſemel radices egit, non ineptè etiam è pariete egredi dicitur. eadem quoque herba in faſciculum colligata, aptiſſima eſt adſpergillis. R. Selomoh ad hunc locum notat, שלשה קלחין קרוין אגודה *tres caules vocantur* אגודה. Maimon ſcribit c. 3. in Pirke avoth אגודה eſſe מה שאתר אדם בידו אחת *quantum comprehendit homo manu ſua unà*. Fiebat autem faſciculus hyſſopi ex 3. ſtipitibus, ſive caulibus quorum quiſque habebat 3. alios ramuſculos. Talm. Para cap. 11. מצות אזוב שלשה קלחים ובהם שלשה גבעולים.

CAP. XIV.

VERS. 3. סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר *concluſit eos deſertum*, montibus ſcilicet ſuis, quos conſcendere tanto exercitui difficillimum erat. מִדְבָּר enim non tam à Chaldaica *ducendi* ſignificatione, quod in deſertum pecora paſtum abducantur, quæ doctorum hactenus fuit ſententia, ſed ab Æthiopico דבר *mons* deductum puto. Vt enim valles habitatæ fere & fertiles, ſic montoſa loca inhabitata & inculta eſſe ſolent, pecoribus magis paſcendis, quam frugibus parandis apta. Hinc Pſalm. 107. ℣ſ. 38. & alibi, מִדְבָּר *deſertum*, & אֲגַם מַיִם

 ſtagnum

ſtagnum aquarum opponuntur. ut enim in vallibus ſtagnant aquæ, ſic arida fere ſunt deſerta ob montoſitatem. inde & cauſa reddi poteſt, cur Pſal. 29. 8. Vox Domini dicatur יחיל *trepidare facere deſertum*, quia montoſa loca tonitru concutiuntur ut trepident, longe magis quam valles. Item cur 1 Sam. 23, 14. dicatur David manſiſſe in deſerto בַּמְּצָדוֹת *in munitionibus*: quia montoſa deſerti loca habebant multas munitiones. quamobrem ſtatim additur, *Et manſit in monte in deſerto Ziph.* nec ob aliam cauſam dicitur Johannes Baptiſta Luc. 1. 80. fuiſſe ἐν ἐρήμοις *in deſertis*, uſque ad diem quo patefactus fuit Iſraëli, niſi quia parentes ejus habitabant ἐν τῇ ὀρεινῇ in montoſa regione tribus Judæ v. 39.

CAP. XX.

VERS. 3. *Non habebis Deos alienos* עַל פָּנָי *ad conſpectum meum*. hinc colligunt Judæi שאסור לשתף שם שמים ודבר אחר *illicitum eſſe conſociare nomen Dei & rem aliam.*

CAP. XXIII.

VERS. 5. כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ׃ Variis in hunc locum interpretationibus præfero ſententiam Onkeli, quæ ſic habet אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוּעֲנֵיהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק לֵיהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מַה דִּבְלִבָּךְ עֲלוֹהִי וְתִפְרֵק עִמֵּיהּ׃ Id eſt, *quum videbis aſinum oſoris tui cubantem ſub onere ſuo, abſtine ne relinquas illi*, (aut illum,) *relinquendo relinque quod in corde tuo eſt contra eum, & diſrumpe* (aut libera) *cum eo.* Poſteriora textus Hebræi verba, quæ hîc paraphraſticè exponuntur, ſimpliciter addo, *relinquendo relinque* quod *contra ipſum* eſt עִמּוֹ pro אֲשֶׁר עִמּוֹ. Senſus planus eſt, potius quam relinquas ei, ſupple onus ſub quo jacet, vel relinquas eum, ſupple ſub onere, relinque potius omnino litem quæ cum ipſo tibi eſt. Sic propria & uſitata verbi עזב ſignificatio retinetur, pro qua Junius habet *deponere*. Pagninus, *auxiliari.*

liari. Vulgatus ex LXX. priori loco *pertranſire*, poſteriori *ſublevare.* Vel ſic verto, *Quum videbis aſinum oſoris tui jacentem ſub onere, abſtine ne relinquas id ipſi. relinquendo ne relinqueres cum ipſo?* Id eſt, cave ne aſino ejus relinquas onus ſub quo preſſum eum vides. adeone immitis eſſes, ut onus illud cui ſuccumbit, cum ipſo relinquens, perire cum ſub eo patereris? vel ſic, *deſine relinquere* id *ipſi. relinquendo relinque cum ipſo,* vel apud ipſum. Id eſt, dum hoſtis tui aſinum vides ſub onere fatiſcere, cave id illi hoc modo relinquas. operam da ut ſublevetur. ſed ubi ſublevatus fuerit, ne tu onus illud tibi auferas, quia inimici tui eſt, ſed relinque apud aſinum.

VERS. 23. כִּי יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ Per Cabaliſticæ artis modum qui תמורה *permutatio* ipſis dicitur, fit tranſpoſitis literis ex מלאכי, מיכאל. qui eſt ipſe Chriſtus apud Danielem.

CAP. XXV.

VERS. 10. וְעָשׂוּ אֲרוֹן *Et facite arcam.* in Hebræa lingua אָרָה eſt *carpere, decerpere,* unde etymon arcæ non adeo facile petitur. & in lingua Æthiopica radix hæc ſignificat *colligere.* Matth. 13. 28. 30. Hinc recte אָרוֹן *arca* in quam res colliguntur aſſervandæ.

CAP. XXVII.

VERS. 3. Inter inſtrumenta altaris referuntur quoque הַיָּעִים. Hieronymus vertit *forcipes.* Pagninus *ſcopas.* Junius *palas.* cum quo convenit R. Salomon, qui laudat Onkelum vertentem מגרפות, quæ dicit eſſe inſtrumenta שנוטל בהם הדשן *quibus aſportatur cinis,* & formam deſcribens ait eſſe כמין כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד *ſimile operculo lebetis ex ære fuſili tenui, habenti manubrium.* Vt lubenter huic aſſentiamur, facit lingua Æthiopica, ubi radix יעה, pro quo illi ועי, ſignificat *urere, comburere,* Matth. 3. 12. & 13.

 40. Erat

40. Erat ergo inſtrumentum quo in comburendis victimis utebantur, quod ardentibus lignis immittebant, quoque ignitos cineres colligebant & auferebant. Arabs vertit مغارفه *cochlearia ejus.* ſunt palæ inſtar cochlearium cavæ.

V ERS. 18. מֵאָה בְּאַמָּה *centum cubitorum.* Sæpe conſtruitur ſine ב, מֵאָה אַמָּה. ut 1 Reg. 7. 2. Ezech. 40, ſæpe. In Exodo autem aliquoties interveniente ב, quod propriè ſonat *centum in cubito.* ſimilis conſtructio eſt apud Æthiopicum interpretem Luc. 16. 6. מאת במשפרת *centum in menſura*, id eſt, *centum menſuras.*

C AP. XXVIII.

V ERS. 4. וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ *& tunicam ocellatam.* quin à כתן ſit Græcum *χιτών*, dubitari nequit. eſt & inde per tranſpoſitionem literarum Latinorum *tunica.* Æthiopes, mutato ת in ר (ſunt enim literæ ejuſdem & organi & fere pronunciationis) dicunt כרן, quod pro *χιτών* ponitur, Luc. 6. 29. Vſitatum quoque illis eſt verbum ſive radix כרן, ſignificatque *complicare, claudere, tegere*, Luc. 4. 20. In paſſivo תכרן *tegi, amiciri, induere.* Matth. 6. 31. participium כרין *tectum, occultum.* Matth. 6. 4. & 10. 26. Vnde colligere eſt, כתנת dici veſtem interiorem, quæ ſub aliis tecta & latens, corpus proximè tegit & claudit. Vnde illud Chriſti Lucæ 6. 29. *Si quis tollat tibi τὸ ἱμάτιον pallium* (veſtem exteriorem) *etiam τὸν χιτῶνα tunicam* (veſtem interiorem) *ne prohibeto.*

De XII.

De XII. pretioſis Lapidibus pectorali Aharonis appoſitis,

De quibus Exod. 28. ỳſ. 17, 18, 19, 20. & cap. 39. 10, 11. &c.

I. אֹדֶם. *Rubeni tribuitur.*

Nomen hoc eſt ab אָדַם rubere, rubrum, rufum eſſe. quamobrem lapis hic ſolet verti rubinus, dictus à rubendo, ſicut אֹדֶם ab אָדַם.

Onkelus vertit סַמְקָן, à Chaldaico סְמַק quod ſimiliter ſignificat rubere. Sic & cap. 39. 10. Eodem modo Jonathan hanc vocem vertit, Ezech. 28. 13. Sic & Syrus ܣܘܡܩܬܐ סוּמְקָא.

Septuaginta ubique vertunt σάρδιον, quod reprehendit in Phyſica Chriſtiana Danæus, quod Sardius non rubeat. Contra tamen Franciſcus Rueus lib. 2. de Gemmis cap. 6. dicit Sardium conſpici colore rubro, verum ſubobſcuro, ut ſi quis imaginetur terram rubricam pellucere quidem, ſed ſubobſcura offundi nubecula. Qui color optimè cum Hebræâ voce אֹדֶם conveniret, ſignificat enim ejus generis rubedinem, quæ cum terrâ affinitatem habet, ob id אֲדָמָה dictâ, à rubedine, quia terra vera & intacta rubet.

Quocirca & Pagninus Græcos ſecutus, Sardium vertit. quod Mercerus non improbat, ſed addit eſſe qui putent vernaculè poſſe verti, *un rubin*.

Antonius Reuchlinus in interpretatione concordantiarum Hebraicarum Rabbi Mardochai quoque vertit Sardium, vel inquit Rubin à colore ſic appellatus.

Scindlerus אדם Sardius, à colore ſanguineo.

Sic & Vetus Interpres.

At Leo Judæ, vertit Sardonychen, id eſt, lapidem ex

Sardii & ὄνυχος, id eſt, unguis colore mixtum, tanquam carnibus ungue hominum impoſito, & utroque tranſlucido, inquit, Plin. l. 37. c. 6.

Vatablus in notis apud Rob. Steph. impreſſis, ad eam Leonis Judæ verſionem pro Sardonyche ponit Sardium. In editione vero Commeliniana, ubi nova verſio habet Sardium, Notæ habent, Hebræos hanc gemmam vulgo Rubinum exponere, idque convenire cum etymo vocis Hebrææ אֹדֶם & Chaldææ סַמְקָן.

Gallica verſio habet, *Sardoine*, id eſt, Sardium.

Belgica noſtra, **een** *Sardix*.

Junius, Pyropus, de qua Ovid. 2. Metam. flammas imitante pyropo: eſt enim gemma flammæ colorem referens.

Danæus in Phyſ. Chriſt. vult eſſe Aodem; noſtratibus dictam Eſpinellam, quæ quidem Rubini ſit ſpecies, eaque lucida & ignea: ſed rubino ipſo tenerior, minuſque ſolida & vivida: ideoque recte Rubeni ſit attributa, utpote quæ iſto ſplendoris imminuti genere ei ſit ſimillima.

Elias Hutterus, Apocal. 21. 20. lapidem, qui ibi Græcè dicitur σάρδιος, vertit אֹדֶם.

Videtur itaque retinenda Belgica verſio, utpote quæ non tantum cum deſcriptione Sardii à Rueo tradita, ſed & cum plurimorum, eorumque probatiſſimorum authorum ſententia, & cum ipſius Rubenis conditione optime convenit. habuit enim aliquid rubens & ſplendidum, quippe primogenitus. at habuit idem terream quandam obſcuritatem, quatenus terrenis cupiditatibus primogenituræ ſplendorem fœdavit.

Arabs vertit احمر אחמר. ab حمر חמר rubere. non à vini rubri colore. vinum enim quodvis, non rubrum tantum, خمر חמר Arabibus dicitur, per ח punctatum, quod alterius eſt radicis, & à fermentatione ſic dicitur, non à rubore.

LAPIS.

LAPIS II. פִּטְדָה. *Schimeonis tribus.*

Vetus Interpres vertit Topaſium, vocabulo Ebræo conveniente, ſi literas invertas.

Similiter 70. τοπάζιον, cujus & mentio eſt Apocal. 21.

Hanc verſionem ſequuntur, Leo Judæ, Pagninus, Junius. Vnde & pro τοπάζιον Apoc. 21. 20. apud Hutterum in verſione Hebraicâ eſt פִּטְדָה.

Rabbi D. Kimchi dicit eſſe lapidem pretioſum viridem.

Quo cum convenit Chaldaica interpretatio Onkeli & Jonathanis qui ubique vertunt יָרְקָן à יַרְקָא quod virorem ſignificat.

Rectè id Topazio tribuitur, de qua Plinius lib. 37. c. 8. Egregia Topazio gloria eſt, ſuo virenti genere. Et ſpeciem Topazii facit Praſoidem, ſic dictam quod tota ejus ſimilitudo ad porri ſuccum dirigatur. ut ſunt verba Plinii dicto loco.

Non eſt itaque audiendus Danæus, qui Topaſium lucentem quidem eſſe dicit & tranſparentem, verum non viridis ſed crocei coloris. Eſt quidem ſpecies quædam Topazii, dicta Chryſopraſius, cui croceus color tribui poteſt, quum Plinius citato loco dicat, eam paulului declinare à Topazio in aurum: ſed nec huic omnis viror denegari poteſt, quum Plinius addat, hanc & ipſam porri ſuccum referre: ut & ipſum etymon docet.

Sunt tamen qui Smaragdum malint vertere. Pagninus citat Rabbi Jonam qui dicat פִּטְדָה Arabica lingua dici זְמַרַד Smaragdum. Vbi Mercerus & Cevallerius, citantes locum Jobi 28. 19. ubi mentio fit פִּטְדַת כּוּשׁ, Vertunt Smaragdum Æthiopiæ, vel Topazium Æthiopiæ. addunt tamen ſe malle Smaragdum, quia Plinius teſtatur Smaragdum & acriter virere & creſcere in Æthiopia. lib. 37. c. 5. Vnde & Scindlerus Smaragdum vertit.

Etſi

Etſi primum in Topazon (inſula Troglodytarum in mari rubro) inventi ſint, atque inde Topazii dicti. Plinius. Tamen quia Plinius Scyticos Smaragdos Æthiopicis præfert, & de Topaziis quoque dicit, eos circa Alabaſtrum Thebaidis oppidum naſci, quæ regio eſt Ægypti Æthiopiæ contermina, nihil obſtat, cur non פִּטְדַת כּוּשׁ etiam de Topazio accipiamus.

Cui ſententiæ favet convenientia inter Topazium & Simeonem cui פִּטְדָה divinitus eſt attributa. Plinius enim lib. 37. c. 8. dicit Topazium, etſi egregiam habeat virenti ſuo colore gloriam, ſolam tamen nobilium gemmarum limam ſentire & uſu atteri. Ita & Simeon, etſi egregiam habuerit gloriam, quippe ſecundus Jacobi filius. multum tamen quaſi limâ attenuatus & attritus fuit eâ patris maledictione, quâ moribundus prædixit fore ut in Jacobo diſpergeretur, propter cædem in Sichemitas patratam. Gen. 49. 7.

Itaque nulla cauſa videtur, cur Belgica noſtra verſio hîc mutetur, quæ habet, *Topaſer*.

Syrus vertit ܙܘܪܢܐ זֵרְנָא, qui lapis eſt cæſio colore fulgens. eſt enim ܙܪܐ זְרַח ſplenduit. ac peculiariter de oculo cæſio dicitur, cui ſubviridis ſimul & igneus color ineſt. cum Topazio convenit.

Arabs vertit اخضر אַחְצַר, quod propriè adjectivum eſt, & viride ſignificat.

LAPIS III. בָּרֶקֶת. *Levi tribus.*

Onkelos Exod. 28. & Jonathan Ezech. 28. ſervantes etymon Hebræum, vertunt בַּרְקָן. à בָּרָק fulgur, fulgetrum. eſt itaque lapis fulguris coruſcationem imitans. ſimiliter Syrus ܒܘܪܩܐ בָּרְקָא.

Quidam Smaragdum vertunt, ut, Septuaginta. Vetus Inter-

Interpres. Leo Judæ. Nova verſio in editione Commeliniana, Exod. 28. habet Carbunculum. at Ezech. 28. habet Smaragdum. Tremell. & Iun. Smaragdum.

Nec videtur etymon multum repugnare. nam *σμάραγδος*, quod & *μάραγδος*, Athenæo à ſplendore dictus eſt, à *μαίρω* unde *μαρμαίρω* rutilo, ſplendeo.

Alii tamen Carbunculum malunt vertere. Certe Onkelos & Jonathan per ברקן non intellexerunt Smaragdum. Ambo enim alium lapidem נֹפֶךְ à Moſe dictum, vertunt אִיזְמַרְגְּדִין Smaragdum.

Pagninus ait, ſe quidem ſecutum Hieronymum vertiſſe Smaragdum, ſed colorem non quadrare: quod Smaragdus ſit viridis, בָּרֶקֶת autem, teſte Rabbi D. Kimchi, ſit flavi coloris ut aurum, propterea quod ut aurum ſplendeat ac fulgeat. Alios Hebræos carbunculum exponere. Se Chryſolithum intelligere, qui colorem habet aureum, & ardentes emittit ſcintillas inſtar fulguris. Addit tamen, aurifices Chryſolithum vocare qui eſt ſubviridis coloris.

Sane Plinius lib. 37. c. 9. Chryſolithos inter Jaſpidum genera recenſet. Jaſpis autem viret. Et quamvis tradat, Æthiopiam mittere Chryſolithos aureo colore tranſlucentes, & optimas eſſe quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt: vim tamen fulgurandi iis non tribuit.

Mercerus & Cevallerius annotant, Carbunculum eſſe videri. quibus accedit Scindlerus. Item Danæus, cujus verba annotare, operæ pretium eſt. Malè, inquit, meo judicio בָּרֶקֶת vertitur Smaragdus. etſi enim à ſplendore vocatus eſt: tamen Smaragdi ſplendor coruſcationi fulguris minime ſimilis eſt, ut ipſe aſpectus indicat. Melius igitur Carbunculus nominatur. Eſt enim carbunculus Rubini ſpecies ea, quæ omnium pulcherrima & præſtantiſſima eſt, & lucem tanquam fulgetri nobis eum procul intuentibus

jaculatur, adeo ut in media nocte & tenebris etiam luceat, & velut Sol quidam illuſtret ſibi vicina loca.

Hæc gemma nomen Levi habuit, quia in ea tribu & familia ſplendor maximus totius Iſraelitici populi poſitus fuit: ſiquidem munus Sacerdotale illi Tribui ſpecialiter demandatum conſideres. Hactenus Danæus.

Hinc eſt quod & Hutterus cum lapidem qui Apoc. 21. dicitur *χαλκηδὼν* verterit בָּרֶקֶת. Nam Chalcedonius (qui mutato r in l dicitur Plinio Karchedonius) inter carbunculi ſpecies à Plinio refertur.

Dubitari quoque poſſet, an non vox carbunculi ab Hebræâ aut Chaldæâ voce derivetur. בַּרְקָן enim tranſpoſitis literis facit כַּרְבֻּן inde carbunculus.

Malim itaque eorum ſententiam ſequi, qui Carbunculum vertunt. nec tamen Belgicam verſionem, quæ habet *Smaragde*, inſectari velim, quum graviſſimis authoribus, tum antiquis, tum recentioribus nitatur. Galli quoque habent *Eſmeraude*. Joſephus quoque teſtatur Smaragdum fuiſſe primi ordinis tertium lapidem.

Arabs vertit اصفر, quod proprie adjectivum eſt, *flavum* ſignificans. eſt & ubi *pallidum* vertitur. gemmam ergo denotat, flavedine ad pallorem vergente præditam. qui vere fulguris eſt color.

LAPIS IV. נֹפֶךְ. *Iehudæ tribus.*

Rabbi quidam Haggaon, citante Aben Eſra, ſentiebat lapidem hunc eſſe nigrum, & referebat vocabulum ad פּוּךְ ſtibium, fucus: adeo ut נ in נֹפֶךְ eſſet addititium ſive Heemanticum. Id rectum eſſe negat Aben Ezra, ſentiens נ eſſe radicale, & eſſe vocabulum formæ אֹדֶם. Dubito tamen uter rectè. quum certum ſit, ipſum פּוּךְ pro lapide pretioſo ſumi, 1 Paralip. 29. 2. & Eſai. 54. 11.

Rabbi

Rabbi David Kimchi quoque teſtatur נֹפֶךְ eſſe lapidem nigrum. vide libr. Radicum.

Onkelus & Jonathan vertunt אִיזְמַרַגְדִּין Smaragdum.

Nova editio Commeliniana Smaragdum quoque vertit Exod. 28. At Carbunculum. Ezech. 28.

Scindlerus, Smaragdum. Sic Hutterus pro *σμάραγδος* habet נֹפֶךְ Apoc. 21. Junius Chryſopraſum: de quo Danæus ait, ipſe malim Smaragdum. eſt enim Chryſopraſus Gemma quæ ſpeciem auri à viridi colore tenuiter diluti habet, id eſt, Chryſopraſus croceo viridique colore tinctus eſt, & lucem habet ſubnigricantem. Smaragdus igitur quum totus viridis ſit coloris, ejuſque lucidi, lucet, & micat, & ſplendorem ſuum egregiè retinet. Itaque Judæ nomen inſcriptum habuit. Hæc Danæus. quibus addi poſſunt quæ de Smaragdo Plinius teſtatur, l. 37. c. 5. Nullius, inquit, coloris aſpectus jucundior eſt. nam herbas quoque virentes frondeſque avidè ſpectamus: Smaragdos verò tanto libentius, quia nihil omnino viridius comparatum illis viret. præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent ac ſatiant. quin & ab intentione aliâ obſcurata, aſpectu Smaragdi recreatur acies. Quæ ad tribum Judæ, ob Chriſtum in eâ natum, optimè quadrant.

Alii interpretantur carbunculum: ut Vetus Interpres ſive Hieronymus, Pagninus, qui ſe Hieronymum ſaltem in prima editione ſequtum eſſe dicit. Leo Judæ. Joſephus. Genevenſes. omnes ſecuti 70. Interpretes, qui verterunt *ἄνθρακα* carbunculum. qua voce & affinem vocem נפך verterunt, Eſai. 54. 11.

Verſio noſtra Belgica habet, **een** *Rubijn.* nec mirum, quum Rubinus à Carbunculo differat ſolummodo ut genus à ſpecie. Vnde & Mercerus in notis ad theſaurum Pagnini dicit quoſdam putare נֹפֶךְ Rubinum eſſe. ſimiliter Antonius Reuchlinus ad dictionarium Rabbi Mardochai.

Si quis ergo præcedentem lapidem בָּרֶקֶת verterit Smaragdum, hunc vertet Carbunculum aut Rubinum. ſin præcedentem Carbunculum, hunc vertet Smaragdum aut Rubinum. Habent enim ſinguli horum lapidum, quo præſtantiam tribus Judæ denotare poſſint.

Syrus vertit ܟܘܚܠܐ כוחלא. quod propriè colorem ſtibii denotat. hîc ergo gemmam coloris ſtibii. unde liquet eum נֹפֶךְ pro פּוּךְ accepiſſe: Sic & Arabs كحلي כחלי, quod ejuſdem eſt ſignificationis.

LAPIS V. סַפִּיר. *Danis tribus.*

Hic lapis tum ab Onkelo, Exod. 28. tum à Jonathane Ezech. 28. vertitur שַׁבְזִיז vel שַׁבְזִין, quod interpretantur Sapphirum.

Docti Hebræorum de hoc lapide variant. Aben Eſra attribuit Rabbi Haggaon, quod album lapidem eſſe dixerit (forte cryſtallum) ſed improbat id: ipſe verò rubeum eſſe vult. Rabbi David Kimchi docet, quoſdam Hebræorum in Midras putaſſe eſſe Adamantem.

Davidis Kimchi verba in lib. Rad. hæc ſunt. In Midraſch factum extat de homine quodam qui Romam iverat ut ספיר emeret. accipiens autem dixit, eâ lege capiam ut probem illum, cum impoſuiſſet incudi & percuſſiſſet malleo, fracta eſt incus & diviſus eſt malleus, at ספיר manſit in loco ſuo. Et ſecundum hanc expoſitionem eſſet lapis qui dicitur Adamas, atq; is eſt albus Addit tamen ſecundum quoſdam eſſe lapidē qui vernaculè dicitur Sapphir. Ad quas ſententias Mercerus annotat, analogiam aliarum linguarum quæ ex Hebræo fonte nomen hoc deduxerunt, eos convincere.

Septuaginta verterunt σάπφειρ☉. Sic & Joſephus. Vulgatus, Leo Judæ, Junius, Genevenſes. Item Lexica Scindleri, Pagnini, Buxtorfii & aliorum habent Sapphirus.

De Sapphiris Plinius, eſſe cæruleas, raroque cum purpura.

pura. Optimas apud Medos, nuſquam tamen perlucidas. lib.37. c.9.

Rucus autem lib. 2. de gemmis cap. 2. plenius. Sapphiri, inquit, cæleſti colore conſpicui ſunt: eæque ſupremam ſibi majeſtatem vendicant, quæ ſereniſſimi vernique cæli colorem efferentes cæruleæ conſpiciuntur, & ceu transfuſas nubeculas (immixtâ etiamnum levi quadam purpurâ) repræſentant, ut videlicet Sulphuris primùm accenſi colorem referant, aureis inſuper punctis colluceant, ſcintillentque, ita tamen ut viſus aciem materiei craſſitie retundant, ut & admotarum rerum imaginem ſpeculi inſtar minime reddant. Hæc Rucus. De aureis iſtis punctis quibus Sapphirus optima collucet, docet & Plinius citato loco. Cum quo pulchrè conveniunt verba Jobi c. 28. 6. Dari terram, cujus lapides ſint locus Sapphiri, cui Sapphiro ſint עַפְרֹת זָהָב pulveres auri, id eſt, punctula auri inſtar pulviſculorum aſperſa.

ספיר eſt lapis valde politus. Hinc Thren. 4. 7. de Nazaræis qui olim erant corpore politiſſimo dicitur סַפִּיר גִּזְרָתָם, id eſt, exciſio ſive polities eorum erat Sapphirina.

Syrus vertit ܣܦܝܠܐ סַפִּילָא, mutato ר in ל.

Arabs مها מהא de qua voce Raphelengius, مها idem quod بلور Gloſſ. ubi additur Onicinus. legitur pro ספיר & תרשיש alii Chryſolithus, hactenus Raphel.

LAPIS. VI. יָהֲלֹם. *Napthali.*

Onkelos vertit סַבְהֲלוֹם. quæ vox, ut & Hebræa derivatur ab הָלַם *contundere*, vertuntque adamantem.

Aben Ezra dicit, quod חָכָם גָּדוֹל הַסְּפָרְדִי dixit, יָהֲלֹם eſſe eum lapidem qui dicitur אלמס, quod ille frangat omnes lapides, & perforet הברלח bdeilium, & derivari ab הוֹלֵם ſignificante פִּיּם id eſt ictum, contuſionem. י autem eſſe Heemant. ut in יִצְהָר oleum.

Alii volunt ſic dictum adamantem per antiphraſin, quod minime frangi aut contundi ipſe queat. Vnde & Græcis ἀδάμας ab α particula privativa & δαμάω, ſive δαμάζω domo. atque eodem videtur ſpectare vox Chaldaica סַבְהֲלוֹם, quaſi compoſita à defectivo נְסַב tulit, accepit, & הָלַם contudit, quod adamas accipere & ferre poſſit contuſiones.

Septuaginta verterunt ἴασπις. Hos ſecuti Joſephus, Hieronymus, Pagninus, Genevenſes in textu: at in margine habent, Diamant.

Leo Judæ habet, Adamas. At Vatablus in notis addit, vel Jaſpis: in editione Stephani. Sic Pagninus in theſauro; dicit, Jaſpis, vel Adamas: ubi nota Merceri probat Adamantem, quod ejus duritia indomita cum etymo vocis Hebrææ יָהֲלֹם conveniat.

Junius Adamantem vertit.

Sic Scindlerus. Antonius Reuchlinus. Buxtorfius.

Munſterus in dictionario habet, Jaſpis. & addit Judæos cryſtallum vertere.

Belgica noſtra verſio habet, *Diamant.* Optimè, malim quam Jaſpis,

1. Quia vox Jaſpis melius quadrat ultimo lapidi qui יָשְׁפֵה dicitur.

2. Quia Hebræa vox יָהֲלֹם, id eſt, lapis qui fert contundi, & Græca vox ἀδάμας, id eſt, lapis qui ictibus domari non poteſt, ſignificatione conveniunt.

3. Quia hic lapis Naphtali tribuitur. Naphtali autem à luctâ dictus eſt. cum enim ex ancilla ſua Bilha hunc filium nacta eſſet Rachel, dixit, נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי עִם אֲחֹתִי גַּם יָכֹלְתִּי *luctationibus Dei luctata ſum cum ſorore mea, etiam prævalui.* Id optimè exprimit adamas, qui ſi luctetur cum reliquis lapidibus, ſemper prævalet, omnes enim incîdit & atterit, ipſe autem ab alio non atteritur, niſi adamantem adamanti affrices. Et huc referri poſſe videntur verba benedictio-

nedictionis Naphtali datæ, Gen. 49. 21. Naphtali אַיָּלָה שְׁלֻחָה *cerva emiſſa*, quæ nempe celeritate ſua periculum evadit: ita & Naphtali pericula perſecutionum ſit evaſurus, ſicut adamas pericula affrictus aliorum lapidum, imo ipſius mallei contuſionis. atque ita idem erit יהלום quod שמיר.

Syrus vertit ܢܩܒܬܐ נְקַבְתָּא. fortaſſis ab uſitato ipſis nomine ܢܩܒܐ נִקְבָּא *fovea.* quod ſit lapis foveas faciens. atque ita conveniret cum Arabico אל מאס, de quo ſupra Aben Eſra, qui bdellium perforat.

Arabs vertit بهرمان בהרמאן.

LAPIS VII. לֶשֶׁם. *Gad.*

Onkelus vertit קַנְכֵּרִין. quæ vox videtur græca, & lapidem deſignare qui Græcis dicitur *κεγχρίτης*, à *κέγχρος* milium, quod ſit lapis velut milii granis ſparſus, ut ait Plin. l. 37. c. 11.

Niſi forte קַנְכֵּרִי mutato ק in l ſit Lyncurius, qui aliis Ligurius dicitur. Sic ſane לֶשֶׁם Septuaginta verterunt *λιγύριον* & hos imitati Hieronymus, Joſephus, Pagninus, Leo Judæ, Geneveſes, Danæus, Scindlerus Ligurium vel Lyncurium vertunt.

De hoc Plinius l. 37. c. 3. Volunt, inquit, authores hanc gemmam eſſe, factam ex lyncis urina, ſed quam egeſtam beſtia protinus terra operiat, quia eam hominum uſui invideat, eſſe autem qualem in igneis ſuccinis colorem, ſcalpique: nec folia tantum aut ſtramenta ad ſe rapere, ſed æris etiam ac ferri laminas: quod Diocles quidem & Theophraſtus credidit: Ego falſum id totum arbitror, nec viſam in ævo noſtro gemmam ullam eâ appellatione. Hæc Plinius.

De eodem Danæus, Lyncurius, inquit, lapis eſt cinericii coloris, candidioris tamen & lucidi. Stellina à noſtris vulgo dictus, ut quidam putant, quod ſtellæ variè ſparſæ in hoc lapide cernantur. hic in acetum conjectus graditur, tanquam tanti acoris vulnus fugiens. Hæc Danæus.

Junius

Junius vertit Cyanum, quam gemmam Plinius l. 37. c. 9. dicit eſſe colore cæruleo, & ineſſe ei aliquando aureum pulverem. Rueus ſcribit libro 2. de gemmis c. 21. Cyanum eſſe eum lapidem quem vulgares Azur aut Lazuli vocant, non abſimilem eſſe ſubſtantiâ Jaſpidi, colore cæruleo: probari aureo pulvere conſperſam: unde & ſtellatum lapidem dici, quod ſtellis ſimiliter lumini expoſitus aureo pulvere ſcintillet. Hæc Rueus. Videtur ergo Cyanus non multum differre à Lyncurio, ſi modo rectè ſentiat Danæus Lyncurium eſſe eum lapidem quem Stellinam vulgò vocant.

Rectè itaque Belgica verſio, een *Lyncurer.*

Syrus vertit ܩܘܢܒܝܢ. קֻוְנְבִין, quod à Græco κεγχείτης deſumtum videtur.

Arabs جزع גְ׳זע. Raphelengius dicit, in Gloſſario verti Achates.

LAPIS VIII. שְׁבוֹ. *Aſcher.*

Onkelos vertit טַרְקְיָא Exod. 28. 19. & 39. 12. Jonathan ibidem habet טַרְקִין. videtur omnino eſſe lapis Turcicus, *Turkoiſe.*

Septuaginta verterunt ἀχάτης, quos ſecuti Joſephus, Hieronymus, Pagninus, Leo Judæ, Genevenſes, Danæus, Junius, Scindlerus, Munſterus, Antonius Reuchlinus, Buxtorfius. Sic & Belgica verſio, *Achat.* Nihil eſt cur mutetur.

Derivatur Hebræa vox שְׁבוֹ, à שָׁבָה captivari. fortaſſe quod Achates ſub manu artificis facile captivetur, quum nullus ſit ex pretioſis lapidibus qui facilius ſculpturas & effigies admittat quam Achates.

David Kimchi in libro Rad. ſcribit eſſe lapidem qui Arabicè dicitur אל סבג. Sic Scindlerus ſcribit אל כבג eſſe שְׁבוֹ, ſed latinam interpretationem non addit.

Syrus

Syrus vertit ܩܪܟܕܘܢܐ קַרְכֵּדְנָא Carchedonius. Carbunculos Garamanticos Carchedonios dictos eſſe, teſtatur Plinius lib. 37. cap. 7. propter opulentiam Carthaginis magnæ. eſt enim Καρχηδὼν Carthago. Ibidem apud Plinium Archelaus ait, Carchedonios nigrioris aſpectus eſſe, ſed igne, vel ſole, & inclinatione acrius quam cæteros excitari. Eoſdem umbrante lecto purpureos videri ſub cælo flammeos, contra radios ſolis & ſcintillare, ceras ſignantibus his liqueſcere, quamvis in opaco.

Arabs reddidit سبج סבג.

LAPSIS IX. אַחְלָמָה. *Iiſſachar.*

Aben Ezra ex Sapiente magno Hiſpano refert hanc vocem ad verbum חָלַם quatenus ſignificat ſomniare, præpoſito א heemantico. quia quiſquis hunc lapidem in digito geſtat, ſemper videat ſomnia. Idem Scindlerus in ſuo lexico. ſed addit eſſe lapidem qui confortet cor, adeoque refert hanc vocem ad verbum חָלַם quatenus ſignificat valere, ſanum ac fortem eſſe. ac reddit Amethyſtum.

Danæus in Phyſicâ Chriſtiana ſimiliter prô Amethyſto ſumit, eumque à ſomniando ab Hebræis dictum ait, ſed aliâ de cauſa, quod Lemurum timorem & vana inſomnia depellere credatur. Ac propterea à Græcis ἀμέθυστον dictum, quod mira quadam vi fumos vini in cerebrum tendentes retrahat vel diſſipet, atque ita ebrietatem cohibeat, cui eſt inimiciſſimus: unde ebrioſorum hominum furioſa inſomnia ſanet & tollat. Et ea quidem Ariſtotelis fuit mens.

Plinius autem ἀμέθυστον dictum vult, non ab ebrietate, ſed à μέθυ quatenus vinum ſignificat, quia amethyſtus gemma eſt quæ ad vini colorem accedens, priuſquam eum deguſtet, in violam deſinat.

Onkelos vocem Hebræam אַחְלָמָה vertit עֵין עִגְלָא oculum

K vituli,

vituli, fortaſſe quia amethyſtus conſtans colore partim vineo partim violaceo, vituli oculum referat.

Amethyſtum, vertunt Septuaginta, Joſephus, Hieronymus, Pagninus, Leo Judæ, Genevenſes, Junius, Danæus, & Lexicographi præcipui. Itaque & rectè hîc noſtra verſio, Amethiſt.

Syrus tranſtulit ܥܝܢ ܥܓܠܐ עֵין עֶגְלָא oculus vituli, ſecutus Onkelum, de quo ſupra.

Arabs فيروزج פירוזג. At Raphel. ait فيروزج פירוזג poni pro פטדה. فاروزج פארוזג autem pro אחלמה. Gloſſ. Jaſpis. ſecus eſt in Arabe Erpenii.

Lapis X. תַּרְשִׁישׁ. *Zebulun.*

Vocem תַּרְשִׁישׁ aliquando pro mari ſumi, ſive Oceano ſive Mediterraneo, ex variis Pſalmorum locis conſtat, ubi navium Tharſis mentio fit. Hinc eſt quod Onkelus Exod. 28. Et Jonathan Ezech. 28. hunc lapidem verterunt כְּרוּם יַמָּא. Syrus vocem Hebræam expreſſit. Incertum autem quid כְּרוּם ſit, an idem quod אִכְרוּם Chaldæis fuligo, quaſi dicas fuliginem maris. an idem quod כֶּרֶם vinea, quaſi maris quidam viror inſtar vineæ. Certum tamen eſt velle eos, lapidem hunc eſſe coloris marini. Quam ſententiam ſecuti Junius, Buxtorfius, Danæus, vertegunt תַּרְשִׁישׁ Beryllum Thalaſſium, qui Belgicè dicitur, **een water-ſapphir.**

Alii vertunt Hyacinthum, ut Leo Judæ; & Hutterus qui Apocal. 21. pro ὑάκινθος habet תַּרְשִׁישׁ. quibus favet R. D. Kimchi in libro radicum ſcribens, תַּרְשִׁישׁ eſſe lapidem cujus color inclinat ad hyacinthum. ſic & Symmachus vertit.

Pleriq; vertunt Chryſolithum. ſic Septuaginta, Ioſephus, Hieronymus, Aquila, Pagninus, Genevenſes, Scindlerus.

Et

Et convenit nomini Hebræo תרשיש deſcriptio Chryſolithi quæ eſt apud Rueum de gemmis lib. 2. cap. 7. ſelectiſſimarum, inquit eſt, India nutrix, quæ quadantenus cæruleæ ſunt, marinæ aquæ virorem præ ſe ferentes, ut aurum in collatione quadam veluti argenti facie cogant albicare.

Mercerus in notis ad theſ. Pagn. ſuper hac voce ſcribit, quoſdam velle eſſe lapidem cærulei coloris qui vulgo Turcicus dicatur, non abſonante nomine, idque à mari. Quibus addo, quæ Rueus l. de gemmis 2. c. 18. ſcribit de Turcoide. Indica, inquit, Turcois ex herbaceo, cyaneo quodam lacteſcente nitore gratiam init non vulgarem. Colorem præbet, ceu in cæruleum ex viridi lacteum quiddam perfuſum imagineris. Hæc verba verè maris colorem depingunt. Quocirca eam ſententiam ſecuta noſtra Belgica verſio, interpretata eſt, een Turkis.

Sive igitur Beryllum thalaſſium, ſive Chryſolithum, ſive Turcoidem interpretemur, non recedimus à vi vocis Hebrææ, quum tres illi lapides marinum colorem referant. Longius recedit color Hyacinthi, cujus tres ſpecies facit Rueus l. 2. cap. 12. Prima ad rubrum inclinat, & igni purpuraſcit. Secunda, è fulvo croceum repræſentat. Tertia è fulvo ad cæruleum vergens, ſapphirini inde nomen habet. Si quis hyacinthus תרשיש dicendus ſit, tertius hîc erit.

Cant. 5. 13. refertur hic lapis inter eos qui annulis aureis inſeruntur.

Ezech. 1. 16. ſpecies rotarum quæ erant juxta quatuor animalia, colori hujus lapidis comparatur. ad ſignificandum, res inferiores, & terreſtres, quæ rotarum inſtar volvuntur per quatuor mundi cardines, & ab Angelis adminiſtrantur, vanas eſſe & fluctuantes inſtar maris, cujus colorem refert Thalaſſius.

Arabs pro תַּרְשִׁישׁ habet ازرق ארזק, quod propriè adjectivum eſt, glaucum vel cærulcum ſignificans. fuit ergo ipſi lapis cærulei coloris.

LAPIS XI. שֹׁהַם. *Ioſeph.*

Onkelos in Exodum & Jonathan in Ezech vertunt בֵּירְלַח id eſt Beryllus, ut quidem vocum convenientia innuit.

De Beryllo Plinius l. 37. cap. 5. probatiſſimi, inquit, ſunt ex iis qui viriditatem puri maris imitantur. In quam ſententiam & Rueus, Beryllus, inquit, una eſt ex virentibus lucidiſque gemmis. Probatiſſimæ ſunt quæ limpidi maris virorem proximè referunt.

Syrus vertit ܒܪܘܠܐ בֵּרוּלָא Arabs بلور בלור quod inverſis literis idem eſt quod ברול.

At Aben Ezra in commentario in 28. caput Exodi ſcribit שֹׁהַם eſſe lapidem album, qui Aramicè בּוּרְלַח dicitur, Arabicè בלאר quam vocem Arabicam Scindlerus vertit, Beryllum, cryſtallum. Alii vertere malunt onychem vel onychinum, id eſt lapidem qui candorem habeat unguis humani.

Sane vocem Hebræam שֹׁהַם plerique onychem interpretantur: ut Joſephus, Hieronymus, Pagninus, Leo Judæ, Geneveníes, Antonius Reuchlinus, Munſterus, Scindlerus.

Septuaginta hîc ſibi non conſtant. Gen. 2, 12. pro שֹׁהַם eſt *λίθος πράσινος*. Exod. 28, 9. Et 35, 25. Et 39, 5. eſt *σμάραγδος*. Ezech. 28, 13. eſt *σάπφειρος*. Exod. 35, 8. eſt *λίθος σάρδιος*. Job. 28, 16. eſt *ὄνυξ*. Exod. 28, 20. eſt *βηρύλλιον*. lapidem autem qui ſequitur, יָשְׁפֵה dictum, vertunt *ὀνύχιον*. niſi dicamus tranſpoſitas eſſe voces, & *ὀνύχιον* pertinere ad שֹׁהַם, *βηρύλλιον* verò ad יָשְׁפֵה. quomodo Joſephus & Hieronymus

ronymus habent Onychinum, & Beryllum. ſimiliter Genevenſes, *un* Onyx & *un* Beril; qui ad marginem diſerte ajunt ſe in horum lapidum expoſitione ſequi Joſephum & 70 interpretes.

Hutterus Apocal. 21. pro *σαρδόνυξ* habet שֹׁהַם. & ſic Hebræam vocem in dictionario ſuo vertit Buxtorfius.

Junius longius recedens vertit Sardium, qui teſte Rueo rubeus eſt.

Belgica verſio antiquiſſimos probatiſſimoſque autores ſecuta habet, Onich: in quo nihil mutandum. quum & Hebræi dicant שֹׁהַם eſſe candidum lapidem.

Lapis XII. יָשְׁפֵה. *Benjamin.*

Onkelus in cap. 28. Exodi vertit פַּנְטֵירֵי. Jonathan in cap. 28. Ezech. פַּנְתֵּרִין. Jaſpidem vertit Iunior Buxtorfius, ut & vocem ſimilem אַפַּנְטוּר quæ extat in Chaldaicâ paraphraſi Cantic. 5, 14. à panthera beſtia, quia Jaſpis inſtar pantheræ maculis notatus eſt.

Ipſa vox Hebræa literis ſuis indicat non alium intelligi lapidem quàm qui ab illa Jaſpis dicitur.

Septuaginta Exod. 28. 20. Et 39, 11. verterunt *ὀνύχιον*. nec adeo mirum, cum Plinius l. 37. cap. 9. de Jaſpidum generibus, mentionem gemmæ faciat quæ Jaſponyx vocatur.

Quidam vertunt Beryllum. ut Joſephus, Hieronymus, Genevenſes, & quæ in Bibliis Vatabli editionis Commelinianæ eſt nova verſio.

At Jaſpidem vertunt, Leo Judæ, Junius, Pagninus in theſauro, Danæus, Buxtorfius, Scindlerus, qui addit etiam Arabicè dici יסף. Unde dubitari amplius non poteſt quin idem lapis ſit qui Hebr. יָשְׁפֵה, Arabicè יַסְף, Græcè *ἴασπις*, Lat. Jaſpis dicitur. Syrus ſane Apoc. 21. 19. *ἴασπις* reddit per ܐܝܣܦܝܣ] איספיס. Rectè ergo Belgica verſio, Jaſpis.

Syrus in Exodo retinet Hebræam dictionem plane ut eſt. Arabs يسف יסף.

VERS. 37. פְּתִיל תְּכֵלֶת *Filum hyacinthinum*. Rectè ajunt Hebræi, פתיל non tantum eſſe חוט *filum*, ſed חוט כפול ושזור וטווי *filum conduplicatum, contortum & netum.* eſt enim פתל *nere*, in lingua Æthiopica, Matth. 6. 28. In Hebræis Bibliis non niſi metaphoricè reperitur, in Niphal & Hithpaël, pro *luctari, & contortum perverſumque eſſe.* ubi obiter notandum, נִפְתָּלִים *contortos* melius reddi quam *diſtortos*. neque enim eos denotat, qui à recta via diſtorquentur & pervertuntur, ſed qui ab omni ſimplicitate alieni, intricata habent, & quaſi nendo contorta conſilia.

CAP. XXX.

VERS. 18. כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת *labrum æneum.* à figura rotunda ſic dictum videtur. eſt enim Arabibus كُوْر כִּיר *quicquid rotundum eſt.*

VERS. 28. וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ. Junius, *Et labrum & ſcapum ejus.* Pagninus, ſecutus τοὺς LXX, *& baſin ejus.* ut & 1. Reg. 7. 29. וְעַל הַשְּׁלַבִּים כֵּן מִמָּעַל vertit *Et ſuper prominentias erat baſis deſuper.* Junius, *fulcrum.* Malim utroque in loco *tegmen, operculum* reddere. Nam 1 Reg. 7. 27. *Baſis* מְכוֹנָה dicitur, & plane erat aliud quam כֵּן, ut inſpicienti liquet. fuit enim מְכוֹנָה infra, at כֵּן fuit מִמַּעַל *ſupra.* Eſt ubi כֵּן, כַּנּוֹ pro *dignitate* ſumitur, in qua quis conſtitutus tegumento eſt & protectioni aliis. ſic ſumitur Gen. 40. 13. & 41. 13. Et Dan. 11. v. 7. 20. 21. 38. Nam & apud Arabes verbum כנן (ad quod nemo negabit formam כַּנּוֹ melius quam ad כון referri) metaphoricè protegere & defendere ſignificat.

CAP. XXXI.

VERS. 15. שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן *Sabbathum Sabbathi*, id eſt, *maximum Sabbathum*, quod alias Hebræi vocant השבת החמורה *Sabbathum grave.* ut in illo Rabbi Joſis Galilæi, in Talmud

libro נשים: גדולה היא המילה שהיא דוחה את השבת החמורה, *magna eſt circumciſio, quippe quæ pellat grave Sabbathum*, id eſt, cui ſeptimi diei quies cederè debet, ſic ut opus ejus & exercitium admittere teneatur, etſi hujus Sabbathi quies tanti ſit momenti, tamque ſeverè imperata, ut alia Sabbatha levequid præ hoc eſſe videantur.

VERS. 16. וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם. difficultatem aliquam parit illud לַעֲשׂוֹת, quod alii vertunt *obſervando*, alii *celebrando*. ac ברית עלם vertunt per ablativum *fœdere perpetuo*, id eſt, לִבְרִית עֹלָם, quod legitur Gen. 17.7, 13, 18. & alibi. Nos cum Onkelo Arabeque interprete לעשות propria ſignificatione accipimus, ac ברית עלם eodem caſu quo אֶת הַשַּׁבָּת nempe Accuſativo. vertimus, *Et obſervabunt filii Iſraël Sabbatum, faciendo Sabbathum in generationibus ſuis eſſe fœdus perpetuum*, id eſt, faciendo ut nunquam interrumpatur, ſed ſit æternum fœdus per omnes ipſorum generationes.

CAP. XXXII.

VERS. 22. *Tu noſti populum hunc* כִּי בְרָע הוּא *quod malus ſit.* Beth ſimpliciter hîc Nominativum deſignat. quod ut in Arabiſmo, ita & in Ebraiſmo uſitatiſſimum eſſe, multis locis alibi probâmus. vide Exod. 33. 19. Deut. 28. 62. Job. 18. 8. Pſal. 55. 19. & 68. 5. Eccleſi. 7. 12. Eſa. 26. 4. & 40. 10. Oſeæ. 13. 9. 1 Reg. 13. v. ult. 1 Chron. 7. 23. Et 9. 33. Eſdr. 3. 3.

CAP. XXXIII.

VERS. 18. הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ: Quærit Maimonides, quid hac petitione intenderit Moſes? Reſponſum tale dat, in הלכות יסודי התורה cap. 1. ביקש לידע אמתת המצאו של הקב״ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים. כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב״ה נפרדת בלבו משאר מציאת הנמצאים עד שידע אמתת המצאו כאשר היא. והשיבו ברוך הוא שאין

שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמתת דבר זה על בוריו והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו עד שהשיג מאמתת המצאו דבר שנפרד הקב״ה בדעתו משאר הנמצאים כמו שיפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר גופי האנשים: Id eſt, *quæſivit veritatem eſſentiæ Dei eouſque noſse, ut cognitum eum in corde haberet, non aliter quam hunc illumve hominem noverat; cujus faciem vidiſſet, cujuſque formam menti inſculptam haberet. exiſtit enim vir iſte ſeparatus in mente ejus ab omnibus reliquis hominibus. Sic quæſivit Moſes, ut eſſentia Dei ſeparata exiſteret in mente ejus à reliquis eſſentiis entium, ſic ut noſſet veritatem eſſentiæ ejus, qualis eſt. At reſpondit ei Deus, longe eſſe ſupra mentem viventis hominis, quippe qui ex corpore & anima compoſitus ſit, aſſequi veritatem hujus rei, prout ſe habet in ſua puritate. Manifeſtavit ei tamen, quod nec* quiſquam hominum novit ante eum, nec ſciet quiſquam poſt eum, adeo ut de veritate eſſentiæ ejus aſſecutus ſit aliquid, quo diſcretus fuit Deus in mente ejus à reliquis entibus.* eo ſcilicet modo, quo quis, cujus tergum vidiſſet, cujuſque corpus & veſtem cognoviſſet, diſcretus in mente ejus eſſet a reliquorum hominum corporibus.*

VERS. 19. *Et reſpondit, Ego præterire faciam omne bonum meum ante faciem tuam*, וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ, verto, *Et clamabo, nomen Iehovæ eſt ante te.* id eſt, ne te incogitantem & non animadvertentem tranſeam, monebo te clamore meo, nomen meum eſſe coram te. atque ita factum cap. ſeq. v. 6. Eſt autem mihi hîc Beth in בשם nota nominativi caſus, ut ſupra cap. 32. 22.

CAP. XXXIV.

VERS. 6, 7. וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים׃ Solent Interpretes illa verba וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה interpretari, *& nullo modo dimittet impunè*, vel *nequaquam habebit innocentem.* adeo

ut

ut iis verbis, ſicut & ſequentibus juſtitia Dei declaretur in puniendis hominum peccatis: ſicut verbis præcedentibus miſericordia ejus in iis condonandis, ut ſciamus Deum non tantum eſſe miſericordem, ſed & juſtum: nec omnibus condonare, ſed quoſdam nocentes habere & ſevere punire. Verum hoc eſſe non nego. ſed an huic loco congruat, nonnunquam dubitavi. quia quum capite præcedenti ✡. 19. dixiſſet Deus, *faciam ut ante te tranſeat* כָּל־טוּבִי *omnis bonitas mea*, jam tranſiens ipſe Deus erumpit in deſcriptionem bonitatis ſuæ, quam ſex præclaris epithetis amplificat, & præſertim peccatorum remiſſioni inſiſtit. cui ſtatim ſubjicere, Deum nequaquam dimittere homines impunitos, neque habere eos pro innocentibus, minus congruum videtur. niſi exprimantur perſonæ, quas punire magis quam peccata condonare amat. hinc dubitare ſubiit, totum hunc locum ad bonitatem Dei pertinere, & verbum נקה aliter hîc exponendum. quod ut doceamus, monendus eſt lector, verbum illud prima & propria ſua ſignificatione valere *vacuum eſſe*, quod deinde variis objectis applicatur. ut 1. Vacuum eſſe à crimine, id eſt innocentem eſſe. unde דָּם נָקִי *ſanguis hominis innocentis.* 2. Vacuum eſſe à reatu & pœna, i. impunem eſſe. ut Jer. 25, 29. וְאַתֶּם הִנָּקֵה תִנָּקוּ לֹא תִנָּקוּ *an vos ullo modo impunes eſſetis? non eritis impunes.* 3. Vacuum eſſe à damno, i. illæſum eſſe. ut Num. 5, 19. הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים *ſis illæſa ab aquis amaris.* 4. Vacuum eſſe à ſordibus, i. mundum eſſe. ut Joël 4, 13. וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי *& mundabo ſanguinem eorum*, quem *non mundaveram.* 5. Vacuum eſſe ab obligatione, i. liberum & immunem eſſe. ut Gen. 20, 5. וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת *immunis eris ab hoc meo juramento.* 6. Vacuum eſſe à militia, i. exemptum à militandi neceſſitate. ut Deut. 24, 5. De eo qui recens uxorem duxiſſet, lex erat ut in militiam non proficiſceretur. נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת *exemptus erit in domo ſua annum unum.* 7. Vacuum

eſſe à labore, id eſt, inde eximi. ut 1. Reg. 15, 22. convocavit Rex univerſum Judam, ut tollerent lapides & ligna urbis Ramah, וְאֵין נָקִי *nemo inde erat exemptus.* 8. Vacuum eſſe à cibo. unde Amos 4, 6. *dabo vobis* נִקְיוֹן שִׁנַּיִם *vacuitatem dentium*, i. ut non habeant in quo occupentur. 9. vacuum eſſe à viris, incolis, opibus, vita, omnique bono, i. vaſtari & ſuccidi. ut Jeſ. 3. 25. וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב *& vacua in terra ſedebit*, i. prorſus deſolata. ſic Zachar. 5, 3. כָּל־הַגֹּנֵב נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע נִקָּה, *omnis furans evacuabitur, & omnis jurans evacuabitur*, i. prorſus ſuccidetur. Ita & hoc loco, de quo agimus, expono. *Dominus eſt Deus miſericors, gratioſus*, &c. וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה *& evacaundo non evacuabit, viſitans peccata patrum in filios & in filios filiorum in tertianos & quartanos.* i. tanta eſt ejus miſericordia, ut etiam quando ſuccenſet & punit non tamen prorſus ſuccîdat. viſitat quidem peccata patrum in filios, ſed in tertiam ſolummodo & quartam progeniem. quæ interpretatio tanto magis allubeſcit, quia Num. 14, 18. quum murmurantem & in Ægyptum reditum cogitantem populum Deus internecioni devovere minaretur, Moſes hæc ipſa verba irato Deo opponit, ut eum bonitatis ſuæ, quam ipſe Deus ſibi aſſcripſerat, commonefaceret. *Tu*, inquit, *dixiſti*, *Iehova eſt longanimis, multa miſericordia, condonans iniquitatem & prævaricationem, & evacuando non evacuabit, viſitans*, &c. q. d. tune populum hunc exterminio deleres? quid fieret bonitate tua quam tibi ipſi tribuiſti? ſi punire cupis, noli tamen prorſus eos evacuare & ſuccidere. ſi horum peccata in liberos etiam vindicare cupis, fiat in tertiam & quartam uſque progeniem, ſed noli prorſus delere. id enim virtutibus tuæ bonitatis repugnat. Hanc interpretationem confirmat parallelus locus Jer. 30. 11. & 46, 28. ubi Deus inter gentes & populum ſuum diſcrimen ſtatuens, dicit, *faciam conſummationem inter omnes gentes ad quas diſperſi te. verum tecum*

non

non faciam conſummationem, *ſed caſtigabo te* לַמִּשְׁפָּט *ad judicium*, i. moderatè, וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָ, quæ Pagninus vertit, *Et ſuccidendo non ſuccidam te*. i. inquit Vatablus, *non tollam te prorſus è medio*. alibi, inquit, *neutiquam te ad purum putum excoquam*. nec attingit quidem interpretationem eorum qui vertunt, *nequaquam te habebo impunem*. quam doctiſſimus Mercerus in theſauro Pagnini merito rejicit, quia manifeſta hîc eſt oppoſitio inter clementiam qua erga ſuos, & ſeveritatem qua erga hoſtes uſurus eſſet. Unde Jonathan optime vertit, *adducam ſuper te caſtigationes ad docendum te*, *verum* בדין הסך *in jure cohibitionis*, i. ſic ut *cohibeam me*, ושיצאה לא אשיצך. *& perdendo non perdam te*. Ego verba Hebræa ad verbum verto, *caſtigabo te ad judicium*, *& evacuando non evacuabo te*.

VERS. 35. Dicitur Moſis facies הִקְרִין, Vulgatus *cornuta facta*. rectè Græci δεδόξασται ἡ ὄψις. ut & Apoſtolus per δόξαν exponit 2 Corinth. 3. 7. ſic in hiſtoria Saracenica Elmacini, ut & paſſim alibi Alexander Magnus cognominatur ذو القرنين *habens duo cornua*, i. duplicem gloriam, ob imperium Orientis & Occidentis.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

LEVITICI.

CAP. II. VERS. 2.

וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ Quidam vertunt, *Et adolevit ſacerdos odorem ejus*. alii, *memoriale odoramentum ejus*. quod rectum non putamus. Nam quod juvari ſe exiſtimant loco Hoſ. 14. 8. ubi זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן vertitur à multis, *Odor ejus ſicut vi-*

num Libani: fruſtra eſt, quum verus ſenſus ſit, memoriam Iſraëlis non minus fore gratam & jucundam, quam vinum Libani. Alii *ſuffimentum, memoriale.* atque ita pugillum iſtum, quem ſacerdos de Mincha tollebat adolendum Domino, dictum volunt, quod in memoriam referret Deo vel offerentem, vel Mincham cujus pars erat. Nos ſic dictum putamus, quod ſpectaret ad cultum Dei, & commemorationem laudis ejus. quæ ſententia lucem accipit ex Arabiſmo, ubi ذِكْر quod ejuſdem eſt radicis & ſignificationis cum אַזְכָּרָה, peculiari quadam & abſoluta ſignificatione denotat *celebrationem Dei*, quæ ſive interna ſive externa commemoratione fit in cultu divino, adeoque ipſum cultum Dei. Sic in Proverbiis Alis legitur, ذَنْب وَاحِدٌ كَثِيرٌ وَذِكْرٌ وَأَلْفُ طَاعَةٍ قَلِيلٌ *delictum unum multum eſt: at commemoratio* (i. cultus vel celebratio Dei) *& mille obedientiæ parum ſunt.* Item in hiſtoria Tamerlanis dicitur ipſe receſſiſſe مِنْ ذِكْرِ ٱلرَّحْمَانِ *à cultu Dei*, id eſt profanus fuiſſe. Sic hoc loco אַזְכָּרָה, eſt ea Minchæ pars, quæ ad cultum & commemorationem ſive celebrationem nominis divini pertinebat. reliqua enim pars non in cultum, ſed in uſum ſacerdotum cedebat. ſic v. 9. *Et tollet ſacerdos de Mincha* אֶת אַזְכָּרָתָהּ *eam ejus partem quæ commemorationi nominis divini eſt dicata.* ſimiliter c. 24. 8. thus, quod panibus propoſitionis imponi jubetur, dicitur fore panibus לְאַזְכָּרָה *in celebrationem Dei*, additurque explicationis gratia, אִשֶּׁה לַיהוָה *ignitum Domino.* quia panes ipſi cedebant ſacerdotibus, at thus illud adolebatur Deo, in laudem nominis ejus. quam interpretationem non parum fulcit, quod verbum זכר in conjugatione hiphil (ex qua nomen

men אַזְכָּרָה procul dubio derivatur) pro *celebrare* accipitur. ut 1. Chron. 16. 4. ubi Levitæ dicuntur conſtituti לְהַזְכִּיר וּלְהַלֵּל וּלְהוֹדוֹת *ad commemorandum, & ad laudandum, & ad gratias agendas.* Nec tantum in gratiarum actione uſurpatur, ubi beneficia accepta commemorantur, ſed & in invocatione, ubi miſericordis, potentis atque unici adjutoris Dei nomen commemoratur. quo ſenſu Pſalmi 38. & 70. dicuntur facti לְהַזְכִּיר *ad commemorandum*, nempe ſolum Deum eſſe ſuis in ſummis etiam anguſtiis unicum perfugium.

CAP. III.

VERS. 9. לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה *E regione ſpinæ dorſi removebit eam.* Spinam dorſi עָצֶה dictam putamus, quaſi coſtarum & totius trunci clauſuram. עָצָה enim *claudere* ſignificat, ſemel in Hebræis, nempe Prov. 16. 30. ſæpe autem apud Æthiopicum N. Teſt. Interpretem. ut Mat. 6. 6. Et 23. 13. & alibi.

CAP. V.

VERS. 17. וְאִם נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ׃ Particula כִּי difficilem ſatis efficit verſus hujus conſtructionem, quæ à variis variè, à nobis hoc modo redditur. *Et ſi quis ſit, quum peccaret & faceret unum ex omnibus præceptis Domini, quæ non ſunt facienda, qui id ignoravit, reus erit, & portabit iniquitatem ſuam: Et adducet arietem* &c. quæ ſequuntur proximo verſu. vel ſic: *Et ſi quis, quia peccaverit, & fecerit unum ex præceptis Domini quæ non ſunt facienda, & neſciverit, reus ſit, ac portet iniquitatem ſuam, Adducet arietem* &c. Porro præcepta quæ non ſunt facienda, ſunt prohibita, quæ Deus præcepit ut non fierent, quæ Rabbini, fortaſſis ex hoc loco, vocarunt מצות לא תעשה quorum qui quicquam facit, proculdubio peccat. At D. Junius אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת vertit, præter ullum man-

mandatorum Jehovæ eorum quæ non ſunt facienda: quod quomodo cum verbis & mente textus conveniat, ego ſane non video. Nam ſicut facere præter ea præcepta quæ facienda ſunt, vitii eſt: ita facere præter ea præcepta quæ non ſunt facienda, virtutis eſt. præceptum enim hîc non ſumitur pro ipſa præceptione, quæ ſemper facienda eſt: ſed pro re præcepto comprehenſa, quæ aut mandata eſt, & tum facienda; aut prohibita, ac tum nequaquam facienda. Videtur Junius reſpexiſſe ipſam præceptionem: & cum dixit, *mandatorum Iehovæ eorum quæ* &c. non eſſe adjectivum & ſubſtantivum, ſed ſenſum eſſe, qui fecerit præter ullum mandatorum Jehovæ earum rerum, vel de iis rebus quæ non ſunt faciendæ. quod cum verbis textus non arbitror convenire.

CAP. XI.

VERS. 7. והחזיר *& porcum*. Hoc animal tantopere execrantur Judæi, ut & à nomine abhorrentes, illud דבר אחר *rem aliam* vocent. de quo vide Eliam in Thisbi. Hinc forte ortum, quod in lingua Æthiopica *porci* חרו dicantur, Matth. 7.6. Et 8.30. Vau finale pluralem numerum facit, ut & alias in ea lingua. Porro ſi pro חזיר. tranſpoſitis literis legas חזיר, habes Græcum χοῖρος.

CAP. XVI.

VERS. 4. וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף *Et vitta linea obvolvet ſe*. יִצְנֹף propriè activum eſt, ut ex Eſa. 22. 18. liquet. hîc autem reciprocam habet ſignificationem, qualis eſt in hithpaël. tale eſt præcedens יַחְגֹּר *accinget ſe*. eſt autem מִצְנֶפֶת *tiara*, ambiens extremum caput. In Targum Hieroſolymitano Num. 15. 38. צִנְפָן aut צִנְפַת ſunt *oræ, extremitates*, & in Æthiopico N. Teſtamenti Interprete צנף צלמת *tenebræ exteriores*, Mat. 8.12. Et מדר אצנאף *extremitates terræ*, Mat. 12. 42.

VERS.

VERS. 30. *Nam hoc die expiabit vos*, &c. Rab. Mikotſi ad præceptum negat. ſecundum, peccatorum gradus hoc modo diſtinguit, ex Talmude Tract. יום, capite אחרון *ſi quis tranſgreſſus fuerit præceptum affirmativum, ac reſipuerit*, אינו זז מהשם *non receſſit à Deo. nam ſcriptum eſt* (Jer. 3. 14.) *revertimini filii averſi, ſanabo averſiones veſtras. Si vero tranſgreſſus fuerit præceptum negativum ac reſipuerit, reſipiſcentia* תולה *ſuſpendit* (i. non abſolvit) *ſed dies expiationis id expiat, quia dicitur, Nam die hoc expiabit vos. Quod ſi tranſgreſſio mereatur* כריתות *eliminationem* ומיתות בית דין *aut capitalia ſupplicia domus Iudicii* (nempe lapidationem, combuſtionem, ſtrangulationem, & decapitationem) *reſipiſcentia & dies Expiationis non abſolvunt, ſed caſtigationes id purgant, quia ſcriptum eſt* (Pſal. 89.) *Et viſitabo virga prævaricationes eorum & plagis iniquitates eorum. Verum quicunque reus fuerit* חלול השם *profanati nominis divini, nec reſipiſcentia, nec dies expiationis, nec caſtigationes id abſolvunt, ſed ſola mors; quia legitur* (Eſa. 22. 14.) *ſi expiabitur iniquitas hæc donec moriamini.* Ineptiſſima ſunt hæc omnia, & huic noſtro loco repugnantia, ubi expreſſè Deus dicit, fore ut die Expiationum *omnia ipſorum peccata* expientur.

CAP. XVIII.

VERS. 5. *Cuſtodite præcepta mea & judicia mea, quæ qui fecerit homo, vivet in illis.* Peſſimè hinc colligunt Judæi, בשיעמוד כותי ואנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וחי בהם ולא שימות בהם׃ ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו: Id eſt, *ſi quis Ethnicus coëgerit Iſraëlitam tranſgredi præceptum aliquod ex iis quæ in lege ſunt mandata, alioqui occiſurus eum, transgredietur, neque patietur ſe occidi. Dictum eſt enim, In præceptis quæ faciet homo, & vivet in eis. Dicitur, vivet in eis, non autem, morietur in eis. quod ſi moriatur, & non tranſgrediatur,*

tur, ecce reus eſt in animam ſuam. Mens Dei non eſt, vitam corporalem promittere, quæ unquam præſtationi legis ſit anteferenda, ſed legem præcipere, cujus præſtationi omnia, etiam vita terrena ſint poſtponenda, quia tum demum vera vita potietur homo, ubi contemtis omnibus, & ne vitæ quidem ratione habita, legi Dei morem geſſerit. Libet autem addere; quas exceptiones adferant Hebræi. Primo excipiunt Idololatriam, Inceſtum, & Homicidium. ibi moriendum potius docent, quam tranſgrediendum. Secundo, ſi Ethnicus cogens Iſraëlitam ſpectet ſuum commodum, Ex. gr. ſi cogat eum Sabbatho domum ſibi ſtruere, aut cibum ſuum coquere, aut Judæam ſe ſibi proſtituere, ibi tranſgredi potius oportet quam mori. ſed ſi hoc intendat ſolum ut Judæus tranſgrediatur legem, mori ſatius eſt quam tranſgredi, ſi decem præſentes ſint Iſraëlitæ. contra, ſi cum Ethnico ſolus ſit. Tertio, tempore publicæ perſecutionis, qua legem aut ullum ejus præceptum abolere decernitur, qualem perſecutionem Nebucadnetſar publicavit, mori potius quam tranſgredi oportet, ſive decem adſint Iſraëlitæ, ſive ſolus ſit cum Ethnico. de his videat qui vult Maimonidem in יסודי התורה cap. 5. Et in Talmud tractatu Sanhedrim, cap. בן סורר ומורה.

V E R S. 9. & 11. *Nuditatem ſororis tuæ, filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ,* מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ *natæ domi* (ex legitimo matrimonio) *aut natæ foris* (ex illegitimo) *non revelabis nuditatem earum.* quæritur, quomodo differat à v. 11. *Nuditatem filiæ uxoris patris tui,* מוֹלֶדֶת אָבִיךָ *natæ ex patre tuo, quæ ſoror tua eſt, non revelabis nuditatem ejus.* ſunt qui ad differentiam aliquam conſtituendam volunt v. 11. prohiberi conjugium privigni cum privigna, & per מוֹלֶדֶת אָבִיךָ non intelligi natam ex patre, ſed affinitate patri per matrimonium junctum. Id phraſis Hebræa non fert, quæ procul dubio poſtulat, ut מוֹלֶדֶת accipiatur v. 11. ſicut v. 9. Differentiam

nos

nos hanc ſtatuimus. Verſu 9. agitur de filio ſecundarum nuptiarum, cui prohibetur conjugium cum dimidia ſorore ex primis nuptiis, ſive ea ſit filia patris, id eſt, quam pater ex defuncta conjuge, ſive filia matris, id eſt, quam mater ejus ex defuncto marito ſuſceperit. At v. 11. agitur de filio primarum nuptiarum, cui prohibetur conjugium, non cum privigna, ſed cum dimidia ſorore ex ſecundis nuptiis, quam noverca ejus patri ipſius peperit, quæ ideo vocatur *filia uxoris patris tui*, id eſt novercæ (nam uxor patris apud Hebræos deſcriptio eſt novercæ) ſed ſic ut eadem dicatur *nata ex patre tuo*, ut ne privigna intelligatur. Ergo, inquies, v. 11. vetatur conjugium fratris cum ſorore, quæ ex eodem patre eſt, non ex eadem matre. At v. 9. idem vetatur. quia prohibetur ibi vir detegere nuditatem filiæ patris ſui. Ergo idem per ταυτολογίαν repetitur. Reſpondeo: etſi unum ex altero ſequatur, non tamen eſſe prorſus idem. quum enim filius ſecundarum nuptiarum defunctam patris ex primis nuptiis uxorem non poſſit novercam ſuam dicere, ſed eam tantum quam pater ſecundis nuptiis duxit, diſcrimen hîc aliquod merito ſtatuitur. Quoniam enim ſecundarum nuptiarum filius dicere potuiſſet, hæc filia, quam pater meus ex priore conjugio ſuſcepit, ex tali matre eſt, quam ego nec lege naturæ, nec civili lege matrem unquam agnovi, quippe ante me natum defunctam, Ergo licitum mihi eſt ejus conjugium: vetat id Deus v. 9. fieri, quia, inquit, eſt patris tui filia: At quoniam primarum nuptiarum filius regerere potuiſſet, matrem quidem ſibi novercam lege civili dici, aliter tamen ſecum, quam cum filio ſecundarum nuptiarum rem habere. huic cum ſorore prioris conjugii interdictum eſſe matrimonium, quod hæc illum neceſſario ætate vinceret, ſe vero ſororem poſterioris conjugii ætate ſuperare: vetat Deus v. 11. & hoc conjugium, ob eandem cauſam ob quam prius, quia nata patris tui eſt, tuaque ſoror.

CAP. XIX.

VERS. 12. וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ Variè vertitur illud Vau in וְחִלַּלְתָּ. Junius, *ſic prophanaveris*. Pagninus & Vulgatus, *neque polluas*, repetito ex præcedenti membro לא. quod neceſſarium ducit Vatablus, niſi inquit particulam *ita* ſubaudire malis, hoc modo, *& ita polluas*. Genevenſes, *nam profanares*. Non videtur mihi aliunde melius hæc locutio quam ex Arabiſmo illuſtrari, ubi copula ف præcedenti particula prohibendi exponitur per *ne*, *ut ne*, Exemplum à Th. Erpenio in rudimentis Gramm. datur لَا تَضْرِبْ زَيْدًا فَيَغْضَبَ, *ne verbera Zeidum, & iraſcetur* id eſt, *ne iraſcatur*. huic addimus ex Prov. Arab. Centuria 1. prov. 10. لَا تَسْبَحْ فِي ٱلْمَآءِ ٱلْبَارِدَةِ فَتَهْلِكَ *ne nata in aqua frigida & peribis*. id eſt, *ne pereas*. Ibid. Prov. 11. لَا تَظْلِمْ أَحَدًا فَتَتْرُكَ ٱلْبِرَّ *nemini injuriam facias, & abjicies juſtitiam*, id eſt *ne abjicias*. ſic paſſim. Eundem plane hîc puto eſſe Hebraiſmum, *Et ne jurate in nomine meo ad mendacium, & pollues nomen Dei tui*, id eſt, *ne polluas*.

VERS. 17. *Non habebis fratrem tuum odio in corde tuo*: Excipit R. Mikotſi ad præcept. Negat. 5. *Si quis in tranſgreſſione deprehenſus, ſæpiuſque admonitus non paruerit neque à peccato ſuo diſceſſerit*, מותר לשנאותו *licitum eſt odio habere eum*.

Quod autem ſequitur, *Corripiendo corripies ſocium tuum*, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא *& non elevabis ſuper ipſum peccatum*, exponit לא תוכיחנו בדברים קשים עד שיהיו פניו משתנות כי כל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא: *Non corripies eum duris verbis, adeo ut vultus ejus immutetur* (id eſt erubeſcat) *quicunque enim pudefacit proximum ſuum inter multos, non habet ſortem in futuro*

turo ſeculo. Addit tamen, *ſi privata correptione non converterit ſe, pudefac eum inter multos, publica peccatum ejus coram ipſo, conviciare, maledic ei donec in melius convertatur, quemmadmodum Propheta fecerunt Iſraëli.* Vult ergo, per *Et non elevabis ſuper ipſum peccatum* intelligi privatam correptionem, de qua Matth. 18. 15. *argue eum inter te & ipſum ſolum.* tum enim peccatum proximi deprimitur & tegitur. at quum palam fit, elevatur quaſi ſuper ipſum peccatum.

VERS. 19. Ter in hoc verſu occurrit כִּלְאַיִם, nec videtur aliud ſignificare quàm duas diverſas ſpecies inter ſe mixtas, ſive animalium, ſive herbarum, ſive lanificiorum. unde dictum ſit, non facile eſt conjicere. apud Arabes كَلَأٌ כלא de herbis tantum dicitur, ſignificatque ſylveſtres, ut بقل hortenſes, ſive olera. Ut in hiſtoria Saracenica Elmacini, dicitur inter theſauros regis Perſarum Coſroæ inventum à Muſlimis tapetum ſericum, tam affabre factum, ut ejus margo referret terram المزروعة بقولا وكلاء conſitam herbis hortenſibus & ſylveſtribus.

VERS. 28. וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם׃ שֶׂרֶט eſt *laniatio quæ fiebat unguibus.* כתבת קעקע *inciſura quæ fiebat ſcalpro.* quod & תתגודדו dicitur Deut. 14. 1. & alibi. vide notas Dionyſii Voſſii in Maimonidem de Idololatria p. 170. etſi Maimonides paragrapho ſequenti dicat, fieri השרט vel ביד manu, vel בכלי inſtrumento.

CAP. XX.

VERS. 2. *Quicunque dederit de ſemine ſuo* לַמֹּלֶךְ *Molocho*, dicitur fuiſſe idolum Ammonitarum 1 Reg. 11. 5. At ex hoc loco liquet, notum fuiſſe Iſraëlitis etiam in deſerto, quum ex Ægypto egreſſi eſſent. Ægyptii ſic vocant *Martem.* Septem enim planetæ hæc apud ipſos habent nomi-

 na,

na, Πιρη *Sol.* Πιυζ *Luna.* Ρηφαν *Saturnus.* Πιζδυς *Iupiter.* Μολοχ *Mars.* Συροθ *Venus.* Πιερμης *Mercurius.*

CAP. XXI.

VERS. 20. *Aut gibboſus,* אוֹ דַק Hieronymus *aut lippus.* LXX. ἢ ἔφηλος ὀφθαλμοὺς, *aut maculam inſtar clavi in oculis habens.* Raſchi. שיש לו בעיניו דוק *qui habet in oculo velum*, id eſt pelliculam: à ſignificatione nominis דוק, quod pro *aulæo,* vel *velo* ſumitur Eſa. 40. 22. Rabbi David דַּק pro ſubſtantivo habet, & conſtruens cum ſequentibus אוֹ דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ vertit *in cujus oculo ſive tegumentum eſt ſive ſuffuſio.* ut idem omnino ſit quod דוֹק, quod exponit per קרום *pellis obducta.* Incerta hæc ſunt omnia. quare Junius vertere maluit, *aut gracilis.* quod neſcio an rei ſatis conveniat. vix enim cauſa reddatur, cur gracilitas potius ineptum quempiam reddat ad Sacerdotium, quam obeſitas. nec veriſimile videtur, eundem qui ob gracilitatem primum arceretur à Sacerdotio, admiſſum fuiſſe ubi habitior fieret, nec remotum denuo fuiſſe eundem, ſi ex morbo gracilis denuo & attenuatus redderetur. Exprimere fortaſſis voluit Aben Eſram, juxta quem, referente Cl. Buxtorfio in Lexico, דַּק hoc loco eſt *gracilis, gracili corpore præditus.* At nos Aben-Eſram aliter capimus. verba ejus ſunt דק כמשמעו להיות דק קצר קומה id eſt, דק *propria ſua ſignificatione accipitur, ut ſit* דק *brevis ſtatura.* optimè, ſic enim Exod. 16. 14. manna dicitur fuiſſe דַּק *minutum & parvum quid*, hinc דַּק hoc loco eſt, *qui non juſtæ ſed diminutæ eſt ſtaturæ*, nanus aut ad nanum accedens, puerilis potius quam virilis ſtaturæ. unde in lingua Æthiopica דק *puer* eſt, pro παιδίον ponitur Mat. 19. 13. & in Pl. דקיק pro παιδία & υἱοὶ paſſim.

CAP.

CAP. XXII.

VERS. 32. לֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי *non profanabitis nomen ſanctum meum.* De hoc peccato pronunciant Judæi, כל מי שיש בידו חילול השם תשובה ויום הכפורים ויסורים תולים ומיתה ממרקת: *Quicunque reus eſt profanati nominis divini, hunc nec converſio, nec dies expiationis, nec caſtigationes abſolvunt, ſed morte purgari neceſſe eſt.*

CAP. XXIV.

VERS. 11. *Et maledixit filius mulieris Iſraëlitidis* אֶת־הַשֵּׁם *nomini.* Jonathan reddidit שמא רבא ויקירא, *nomini magno & glorioſo.* Intelligunt Hebræi ineffabile Dei nomen יהוה. pro quo Rabbini ſemper dicunt הַשֵּׁם, cum ה Emphatico, ſine quo Elias in Thisbi docet non uſurpari abſolutè, quaſi dicas *illud nomen.* uſurpatur tamen ſine ה Levit. 24. 16. כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת. vocatur שם המיוחד *nomen appropriatum*, quo propriè eſſentia Dei exprimitur. item שם המפרש *nomen expoſitum*, quando ſcilicet, ut ſcribitur profertur ſeu enunciatur. Expreſſum dicunt ab hoc maledico, qui propterea ejus ſceleris pœnas dederit. & regulam hanc addunt, אין מגדף חייב סקילה עד שפרש את המיוחד פי׳ בכתיבתו. *Nullus maledicus reus eſt lapidationis, donec expreſſerit nomen Dei proprium, id eſt, ſicut ſe habet in Scriptura ſua.* Quin & eò venit ſuperſtitio, ut in Sanhedrim cap. 7. legatur, *Qui maledixit patri ſuo & matri ſuæ, non fit reus, niſi quum maledixerit ipſis per nomen Tetragrammaton* quod eſt שם המיוחד *nomen proprium. ſi maledicat* בכנוי *per cognomen*, (utpote שדי, צבאות, רחום, חנון, &c.) *R. Meir ipſum condemnat, at ſapientes abſolvunt.*

CAP. XXV.

VERS. 36. לֹא־תִקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית. *Non accipies ab eo uſuram & ſuperabundantiam.* נשך de uſura pecuniæ. תרבית & מרבית de uſura fructuum & ciborum. vide Salmaſ. de uſuris pag. 615.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

NUMERORUM.

CAP. VI. VERS. 4.

מֵחַרְצַנִּים וְעַד זָג לֹא יֹאכֵל Verti ſolet, *ab acinis uſque ad corticem non comedet.* ſic R. D. Kinchi in lib. Radicum. ſic & Raſchi, cujus verba ſunt חרצנים' הם הגרעינים ; זג'הם קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכם כענבל בזוג, id eſt חרצנים *ſunt grana* ſive acini: זג *ſunt cortices exteriores, in quorum medio ſunt acini, veluti malleus in exteriori campanæ.* זוג vult eſſe exterius campanæ, unde colligit זג quoque eſſe exterius uvæ. at mihi זוג non externa ſuperficies, ſed ipſum corpus campanæ eſt, intra cujus cavitatem ענבל malleus pendet. Itaque non repudio quod Aben Eſra monet, המפרשים אמרו חרצנים חיצנים וזג פנימין *Interpretes ajunt* חרצנים *eſſe exteriora,* זג *interiora.* etſi addat, alios contrario modo exponere. Non mirum Interpretes variare, quum neutra harum vocum alibi reperiatur. puto זג idem eſſe quod in lingua Æthiopica זג *corpus, caro.* Paſſim enim pro *σάρξ* & *σῶμα* ponitur. verto, *à pelliculis uſque ad carnem non comedet*, id eſt, neque exteriorem uvæ corticem, neque interiorem ejus medullam quæ calcando exprimi ſolet. caro ea vocatur, ſicut carnem piſcium dixit

Apoſt.

Apoſt. 1 Cor. 15. Quod autem pro ז in Æthiopico ſit ס, non eſt quod quenquam turbet. facile enim illi & frequenter צסשז permutant, quippe ejuſdem fere pronunciationis literas. talia pro Hebræo זרח *oriri*, סרק pro שער *pilus*, שר. pro Arabico זין *ornavit*, סני, mutato ז in ס, & transpoſitis porro Jod & Nun: pro Hebræo שבע *ſaturari*, סגב. mutatis ש in ס, & ע in ג, ut ſupra, ac tranſpoſitis porro literis.

CAP. VII.

VERS. 3. *Et offerebant principes, ſex* עֶגְלֹות צָב *plauſtra camerata, vel operta.* quæ abſolutè צַבִּים dicuntur Eſa. 66. 21. & diſtincta ab equis & curribus, colliguntur fuiſſe vehicula quædam ſingularia, quas lecticas dicimus, Gallicè *lictiere.* Cur autem צב *camerationem* vel *operimentum* vertant neſcio, niſi quod ſic conjectarint viri eruditi. In linguâ enim Hebræa nihil eſt quod id firmet. In Æthiopica autem צבב eſt *anguſtus*, Matth. 7. 13. Hinc עֶגְלֹות צָב, & abſolutè צַבִּים dici poſſunt *plauſtra anguſtiæ*, ſeu anguſta plauſtra, uni homini deportando adaptata, quales ſunt lecticæ principum. unde & hîc apud Moſen plauſtra illa Principibus tribuuntur.

CAP. IX.

VERS. 20. וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים מִסְפָּר Video apud Interpretes paſſim verti, *Et quando eſſet nubes diebus paucis* (vel *diebus aliquot*) *ſuper tabernaculum*, Non repugno. quum certum ſit מִסְפָּר ſæpe paucitatem denotare. ſed ſcrupulum non nihil movet, quod in ea conſtructione antecedens nomen formam regiminis habere ſoleat. ut מְתֵי מִסְפָּר *viri pauci* Gen. 34, 29. Deut. 4, 27. אַנְשֵׁי מִסְפָּר *homines pauci* Ezech. 12. שְׁנוֹת מִסְפָּר *anni pauci* Job. 16, 22. Ita hîc dicendum erat יְמֵי מִסְפָּר *dies numeri*, id eſt, pauci. at יָמִים מִסְפָּר ſicut alia eſt conſtructio, ita & aliud denotare arbitror.

nempe

nempe יָמִים hîc *annum* denotare, ut abſque ullo dubio infra v. 22. ubi de eadem hac materia agitur, & dicitur nubes morata ſuper tabernaculum, או יֹמַיִם או חֹדֶשׁ או יָמִים *aut biduum, aut menſem, aut annum.* & יָמִים מִסְפָּר eſſe conſtructionem, qualis eſt in שְׁנָתַיִם יָמִים 2 Sam. 14. prò בְּיָמִים *duos annos. in* vel *cum diebus*, id eſt duos annos integros, omnibus ſuis diebus conſtantes. ita hîc יָמִים מִסְפָּר pro בְּמִסְפָּר *annum in numero*, vel *cum numero* id eſt annum integrum, toto ſuo numero conſtantem. Aliter Chaldaica Paraphraſis quæ Jonathani tribuitur, cujus non poſſum verba non recenſere, ואית זמן דהוי ענן יקרא יומין דמנין הנון שבעתי יומי שבעתא על משכנא׃ id eſt, *Et erat tempus, quod fuit nubes gloriæ diebus numeri (illi ſunt ſeptem dies ſeptimanæ) ſuper tabernaculum.* Per dies ergo numeri intellexit tot dies, quot ſimplici numero perfecto continentur; ſunt autem illi nec plures nec pauciores ſeptem: nam infra ſeptem non eſt completus dierum numerus. ultra ſeptem non eſt ſimplex numerus, ſed repetuntur dies Septimanæ. pro וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה rectè vertas, *& aliquando erat*, ad verbum, *& erat quod eſſet*, id eſt interdum erat. Sic Onkelus ואית דהוי, quod uſitatiſſima Chaldæis phraſi ſignificat, *& aliquando fuit*. plenius autem Jonathan ואית זמן דהוי *& erat tempus quod eſſet.*

CAP. XI.

VERS. 1. וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים *Et factus eſt populus ſicut qui interno cum dolore gemunt.* Sic enim in Miſnah Sanhedr. c. 6. §. 6. diſtinguuntur inter ſe מתאבלין ואוננין, quod illi ſint qui externis veſtium geſtuumque ſignis luctum produnt, hi qui in corde premunt. שאין אנינות אלא בלב, *quia luctus ille qui dicitur* אנינות *non eſt niſi in corde.*

CAP.

CAP. XII.

VERS. I. Dicitur Moſes duxiſſe אשה הכושית *uxorem Æthiopiſſam*. Quod doctiſſimi Hebræorum referunt ad Sipporam Midianitidem, quam ſic dictam volunt, quod Midianitarum regio Æthiopiæ Orientali vicina eſſet. ubi per Æthiopiam Orientalem non videntur intellexiſſe Æthiopiam in Oriente ſitam, ſed ejus quæ in Africa ſita eſt Orientalem plagam. quæ tamen ipſa vicina Midianitidi non erat, quum Ægyptus interjaceret. At dubium non eſt, quin & Oriens ſuos habuerit Æthiopas. ſic enim Herodotus in Polymnia fol. ed. H. St. 258. Τῶν μὲν δὴ ὑπὲρ Αἰγύπτου Αἰθιόπων καὶ Ἀραβίων ἦρχε Ἀρσάμης: οἱ δὲ ἀπ' ἡλίου ἀνατολέων Αἰθίοπες (διξοὶ γὰρ δὴ ἐστρατεύοντο) προσετετάχατο τοῖσι Ἰνδοῖσι, *Æthiopibus quidem qui ſunt ultra Ægyptum, & Arabibus praeerat Arſames: qui vero ab ortu Solis erant Æthiopes (bifariam enim militabant) ordinati erant cum Indis.* Junguntur Africani Æthiopes cum Arabibus, quippe vicinis. Orientales vero Æthiopes cum Indis, quippe & illis vicinis. quod cauſæ eſſe videtur, cur Jer. 13.23. an mutabit הכושי *Æthiops* pellem ſuam? Jonathan verterit הנדואה *Indus.* quia, ſicut Midianitis dici potuit Æthiopiſſa ob vicinitatem cum Æthiopia Africana, ſic & Indis dici potuit Æthiops, ob vicinitatem cum Æthiopia Aſiatica. Benjamin eam collocare videtur circa fluvium גוזן Goſan in Perſide, vel prope Perſidem: quum ait, Judæos ad Goſan habitantes in prælium proficiſci לארץ כוש *ad terram Æthiopum.* Similiter in Itinerario Eldadi de Danitis refertur, quod in initio regni Jeroboami, cum Judæis pugnare detrectantes, היו עולין בנהר פישון נוסעים על הגמלים וחונים עד שהגיעו לארץ כוש *aſcendebant per flumen Phiſon* (Gangem) *proficiſcentes ſuper Camelis & caſtrametantes donec ad regionem Æthiopum pervenirent.* Sunt qui regionem quæ כוש in Scripturis dicitur, unde colonias in Samariam miſit

N Sal-

Salmanaſſer, volunt eſſe כוש Æthiopiam Aſiaticam. Hebræorum enim ש mutatur Syris & Chaldæis in ת, ut pro שלש *tres* תלת. quod ipſum tamen in fine pronuntiatur ut S. Nam & Hebræi תפלות pronunciant tephillos. Sed & idem Benjamin Itinerarii ſui Ed. Leydenſis pag. 105. Haoulam memorat, quam ait eſſe תחלת מלכות עובדי השמש והם בני כוש והם חוזין בכוכבים וכלם שחורין *initium regni eorum qui Solem colunt, ſuntque è poſteris Cuſch, aſtrologiæ addicti, omneſque atri.* quantum ex deſcriptione apparet, videtur Inſulam Zeilam innuere in mari Indico.

VERS. 14. יָרֹק יָרַק *ſpuendo inſpuiſſet.* Rectè ajunt viri eruditi convenire cum רקק. alioqui non invenitur amplius in Scriptura. Sed apud Æthiopicum Interpretem, ורק (mutata prima radicali Jod in Vau, quod ut Arabibus, ita & Æthiopibus in more eſt quale eſt ורח ירח pro ירח *luna*) pro *ſpuit* uſitatum eſt. ut Mat. 27.30. & alibi.

CAP. XIII.

VERS. 17. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ Ridiculum eſt, quod in Thalmud Tractatu Sanhedrim cap. ultimo, legitur, יוד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנא' ויקרא משה &c. tranſlationem eam factam volunt, ne ulla legis litera periiſſe videatur. ne jota quidem.

CAP. XIV.

VERS. 13. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ׃

VERS. 14. וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי אַתָּה יי בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה יי וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה׃

VERS. 15. &c. וְהֵמַתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם

Non tam difficilis eſt horum verborum ſenſus, quam diſpoſitio & conſtructio. unde non eodem ab omnibus modo

modo exponuntur. Nos ſic capimus, *Et dixit Moſes ad Dominum: audient Ægyptii, (quia adſcendere feciſti robore tuo populum hunc è medio eorum)* ỳſ. 14. *Et dicent ad habitatores terræ hujus, audiviſſe ſe, te Dominum in medio populi hujus eum fuiſſe, qui oculo ad oculum conſpectus fuit, te Dominum & nubem tuam ſtetiſſe ſupra eos, & in columna nubis iviſſe te ante eos interdiu, & in columna ignis noctu:* verſ. 15. *Et interfeciſſe te populum hunc, tanquam virum unum. Et dicent* (vel, quare dicent) *gentes* &c. נִרְאֶה Benoni eſſe pro נִרְאָה vult R. D. K. alius præteriti tertiam perſonam pro ſecunda. alii ſubintelligi כְּבוֹדְךָ *gloria tua.* ſed nihil horum neceſſe eſt, ſi quam adhibuimus interpretationem, quam præcedens אֲשֶׁר ſatis arguit, ſequamur. porro וְאָמְרוּ שָׁמְעוּ *dicent audiverunt*, pro *dicent audiviſſe*, phraſi non inſolenti, nec admodum obſcura.

VERS. 44. וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר Pagninus, *& conati ſunt aſcendere.* Vatablus, *& corroboraverunt* (nempe cor ſuum) *ad aſcendendum.* neſcio qua uterque authoritate. Junius, *& contenderunt in altum ut aſcenderent.* à nomine עֹפֶל, quod *clivum* ſignificare creditur. Nos recurrimus ad linguam Arabicam, ubi غفل עפל ſignificat proprie, *mentem à re aliqua aut perſona avertere, ſubducere & ſubtrahere.* hinc *negligere, parvi facere, contemnere.* Hinc vertimus, *At neglexiſtis* (nempe monitum ſupra vobis datum) *aſcendendo in verticem montis.* idem prorſus eſt quod Deut. 1. 41. וַתָּהִינוּ לַעֲלוֹת הָהָרָה. vide notas noſtras in eum locum. neque aliter accipimus illud Habac. 2. 4. הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ vide & in iſtum locum obſervationes noſtras.

CAP. XVI.

VERS. 1. קֹרַח hîc dicitur nepos קְהָת. Hinc orta fabula, fuiſſe hunc capite calvum, quia קָרַח *calvitiem* ſignificat. quodque parentibus dentes hebetarit, à קָהָה *ſtupefecit.* vide in

Sanhedr. cap. ultimo. ubi porro factum hoc Korachi jam deteſtandum fuiſſe dicitur, ut narrent, עלו שמש וירח לזבול' אמרו לפניו' רבונו של עולם' אם אתה עושה דין לבן עמרן נצא' ואם לאו לא נצא' עד שזורק בהם חיצים:, *Aſcenderant Sol & Luna in habitaculum* (Dei) *dixeruntque coram eo: Domine mundi, ſi facis judicium filio Amram* (Moſi) *exibimus. ſin minus, non exibimus, donec diſpergas in eos ſagittas.*

VERS. 14. *An oculos hominum illorum* תְּנַקֵּר *effodies?* Matth. 18. 9. pro μονόφθαλμος Æthiopicus Interpres habet נקיר.

CAP. XVII.

VERS. 13. כֹּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת הַאִם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ׃ Quidam volunt הַאִם poni pro הֲלֹא & vertunt, *an non conſumpti ſumus expirando?* alii pro ſimplici *an* capiunt, vel *nunquid. nunquid conſumemur expirando?* nos ad majorem emphaſin iterari interrogationem putamus, an an conſumemur expirando? Belgicè, **ſullen / ſullen wy alle ſtervende vergaen?** ſicut Job. 6, 14. הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי, *an an non eſt auxilium meum penes me?* vel potius אִם hîc valet *certe.* ut alibi ſæpe. vide quæ annotavimus ad Jer. 31. 20.

CAP. XX.

VERS. 19. רַק אֵין דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה Verto, *Profecto non eſt verbum, pedibus meis tranſibo.* id eſt, quod promitto, non eſt verbum, non in verbo conſiſtit, ſed re ipſa præſtabo. tranſibo terram tuam pedibus meis, ſine mora, ſine nocumento. vel, *ſolummodo non eſt verbum*, id eſt, non verbum modo eſt, quod dico, ſed re comprobabo. דָּבָר hîc eſt, quod דְּבַר שְׂפָתַיִם 2 Reg. 18. 20.

CAP. XXIII.

VERS. 3. *Dixit autem Balaam ad Balac: Conſiſte apud holocauſtum tuum, & ibo; ſi forte occurrat Iehovah in occurſum mihi: & quicquid oſtenderit mihi, nunciabo tibi.* וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי. Quidam ſecuti Onkelum vertunt, *Et ivit ſolus.* alii, *& ivit fracto vel mœrenti animo.* Quod Rabbi Jehudæ tribuit Kimchi in libro Radicum, ex שֻׁפּוּ עַצְמוֹתָיו *confracta ſunt oſſa ejus*, Job. 33. 21. Vulgatus *velociter.* Kimchi, quem Junius aliique plurimi ſequuntur, *& ivit* in *clivum.* Nos contra, *in vallem*, ſeu *planiciem.* Cum enim à Balaco in locum excelſum ſeu montem eſſet conſtitutus, ubi ſacrificium paraverat, ut liquet ex cap. præced. verſ. 41. res ipſa poſtulat, ut abiturus inde in occurſum Domino, in vallem abiiſſe dicatur. Favet huic interpretationi lingua Syriaca, ubi שְׁפִיָא eſt *planities.* שַׁפִּי *complanavit.* שְׁפִיָא *planus, æqualis, rectus.* hinc Luc. 3, 5. pro *& erunt tortuoſa εἰς εὐθεῖαν in viam rectam*, Syrus habet לְשַׁפִּיָא, quod apud Eſa. 40, 4. eſt לְמִישׁוֹר *in rectum planumque locum.* Hinc Lxx. וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי verterunt, *καὶ ἐπορεύθη εὐθεῖαν & profectus eſt rectà*, rectâ viâ, plana via. Quin & David de Pomis in Dictionario ſuo tradit, apud Rabbinos שַׁפֵּה eſſe קִלְקֵל *lævigare.* & שפוי eſſe שוה *æquale.* Neque hîc tantum, ſed & alibi plurale שְׁפָיִים, quod ex conjectura magis, quam ex certa vocis ſignificatione, *clivos* & *loca eminentia* vertunt, planities ac convalles rectè verti exiſtimo. vide quæ annotamus ad Eſa. 41. 18. Et 49, 9. Jerem. 4, 11. & alibi.

CAP. XXVI.

VERS. 21. Sicut Hezron & Hamul filii Pheres, nepotes Judæ, abnepotes Jacobi, ſoli inter omnes ejus abnepotes referuntur in numerum 70 animarum, quæ è femore Jacobi egreſſæ, cum eo in Ægyptum intrarunt, Gen. 46.

verſ. 12. etſi iidem illi, ut ex ſerie temporum liquido colligi poteſt, nondum nati eſſent, nempe, ut ſupplerent locum duorum nepotum Jacobi, filiorum Judæ Er & Onan, jam defunctorum. Ita & hîc quum in reliquis tribubus, veluti Rubenis, Simeonis, &c. non nepotes ſed ſoli filii conſtituant Principes familiarum, in ſola tribu Judæ, non modo filii ejus Sela, Pheres & Zerah, ſed & nepotes ex Pheres Heſron & Hamul Principes familiarum Judæ conſtituuntur, quippe filiis ejus accenſiti.

CAP. XXXII.

VERS. 41. וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֹּתֵיהֶם *& cepit villas eorum.* apud Arabes حَيّ חַי, vel cum articulo اَلْحَيّ eſt vicus tuguriorum, in orbem quaſi caſtra diſpoſitorum, ubi ſimul degunt, præſertim qui ejuſdem ſunt familiæ. Ita enim ſolent ſingulæ pene Arabum majores familiæ ſingulos vicos conſtituere. unde & pro tribu ſeu familia, ejuſmodi vicum habitante ſibique vindicante, accipitur. Sicut & apud Hebræos חַיָּה pro *cætu* & *caterva* ſumitur. Utramque ſignificationem exhibet Tograi in hoc diſticho

إِنِّي أُرِيدُ طُرُوقَ ٱلْحَيِّ مِنْ إِضَمٍ
وَقَدْ حَمَاهُ رُمَاةُ ٱلْحَيِّ مِنْ ثُعَلِ

Utique ego peto vias pagi Edomitici,
Quem jam dudū defenderunt ſagittarii familiæ ex filiis Tuel.

non dubium eſt, quin idem hîc ſit חַוָּה.

ANI-

ANIMADVERSIONES
In loca difficiliora
DEUTERONOMII.

Cap. I. Vers. 41.

וַתָּהִינוּ לַעֲלוֹת הָהָרָה. Verto, *Et facile duxiſtis aſcendere in montem.* vel faciles vos præbuiſtis. quod non male Pagninus, *Et parati fuiſtis.* ſenſus eſt, quaſi nulla in eo eſſet difficultas, promptiſſimos vos oſtendiſtis. Confirmat id lingua Arabica, ubi verbum quieſcens media vau הוּן vel הָאן uſitatum eſt pro *facile eſſe.* nomen הוּן quicquid factu vel toleratu facile eſt. Inde in Proverbiis Ali زَوَالُ ٱلْعِلْمِ أَهْوَنُ مِنْ مَوْتِ ٱلْعُلَّمِ. *defectus ſcientiæ toleratu facilior eſt morte doctorum.* rurſus عَارُ ٱلْفَقْرِ أَهْوَنُ مِنْ عَارِ ٱلْغِنَى *opprobrium Paupertatis facilius eſt opprobrio divitiarum.* Addo tamen, in 4 conjugatione أَهَانَ, quæ Hebræorum Hiphil reſpondet, uſitatum eſſe hoc verbum pro *vile ducere, ſpernere, contemnere.* Hinc rectè etiam vertas, *& contempſiſtis, aſcendendo in montem.* juſſerat enim v. præcedenti, ut reverſi proficiſcerentur rurſus in deſertum verſus mare rubrum. Jam queritur, eos renuiſſe & contempſiſſe illud monitum, aſcendendo in montem ut pugnarent adverſus Amalec, iiſque devictis recta pergerent ad terram promiſſam. confer cum Num. 14. 44.

Cap.

CAP. III.

VERS. 7. כֹּל עִיר מְתִם *Omnem civitatem hominum.* alibi plenè ſcribitur מְתִים. ut Pſal. 17. 14. &c. Singulare apud ſacros Scriptores non extat. in lingua autem Æthiopica uſitatum eſt. ut Mat. 1. 19. Ἰωσὴφ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, Æthiopicus Interpres יוֹסֵף מְתָה.

VERS. 17. תַּחַת אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה מִזְרָחָה. Varias in loci hujus denominationem ſententias examinare non lubet. ſed ſolummodo an ex Benjaminis Itinerario locus hic lucem quandam accipere queat, quod vir quidam doctiſſimus ſentit. Verba ejus ſunt ומשם ה' פרסאות לטיבריה היושבת על הירדן הנקרא ים כנרת ושם נופל הירדן ושופך ים המלח אל ארץ הככר והוא המקום הנקרא אשדות הפסגה ונופל בים סדום הוא ים המלח, id eſt, *hinc* (ſc. Sipuriâ) *quinque confectis paraſangis Tiberiadem veni, Iardeni imminentem, ubi Iarden dicitur mare Genezareth, magnoque fluens impetu effundit mare ſalis in terram planitiei. Hic eſt locus qui alias dicitur decurſus collis. nam egreſſus Iarden irruit in mare Sodomæ ſive mare ſalis.* At magna hîc eſt ſacræ hiſtoriæ ignorantia. Nam 1. Moſes hoc verſu tradit, אשדות הפסגה *decurſus collis* contineri in גְּבוּל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח *tractu à mari Genezareth ad mare planitiei, quod eſt mare ſalſum.* ſic ut inter ſtagnum Genezareth & mare ſalſum decurſus collis interjaceant. At contra inter Tiberiadem & mare ſalſum ſtagnum Genezareth interjacet. Ergo decurſus collis non ſunt ad Tiberiadem. 2. Moſes dicit decurſus collis eſſe מִכִּנֶּרֶת מִזְרָחָה *à ſtagno Genezareth Orientem verſus.* at Tiberias eſt ad Occidentem ejuſdem ſtagni. 3. Moſes docet Decurſus collis fuiſſe Amorrhæorum. Tiberias autem fuit in terra Canaan. 4. Decurſus collis, ut ex Moſe liquet, & ex Joſ. 13. 20. dati fuerunt Rubenitis in hæreditatem עבר הירדן *trans Iordanem.* Tiberias autem pertinuit ad tribum Zebulon cis Jordanem. Aſſentior ergo potius Mappæ Judaicæ,

daicæ, quæ אשדות הפסגה facit urbem trans Jordanem inter Genezareth & mare ſalſum, ſupra ערבות מואב *campeſtria Moab*, inter duos montes ראש הפסגה & ראש הפעור. quum enim אֲשֵׁדוֹת *declivia &* עֲרָבָה *planities* paſſim inter ſe opponantur, mons autem ille ex quo Moſes univerſam terram promiſſam proſpexit פִּסְגָּה dicatur, non immerito ſtatuitur, אשדות הפסגה eſſe declivitates montis Piſga. eſt autem mons iſte בִּשְׂדֵה מוֹאָב *in agro Moab*, Num. 21. 20. juxta Peor. Deut. 3. 27. 29. unde profecti ſunt in campeſtria Moab, Num. 22. 1. videnturque ea loca inter ea eſſe, quæ Amorrhæi Moabitis ademerant, Num. 21. 28. 29. Moſes deinde Amorrhæis.

CAP. VI.

VERS. 4. שמע ישראל &c. De hoc legitur in libro precum Judaicarum, אשרינו שאנו משכימים ומעריבים ערב ובוקר ואומרים פעמים בכל יום שמע ישראל יי אלהינו יי אחד *Beati nos, qui mane & veſperi dicimus bis quotidie, Audi Iſraël, Dominus Deus noſter Dominus unus eſt.* Ob hanc confeſſionem gloriantur, ſe eſſe אום המיחדים שמו, *gentem quæ nomen Dei unicum faciat*, vel unicum prædicet: quia nempe abnegata Deorum pluralitate, cujus criminis & nos Chriſtianos falſô inſimulant, bis de die canunt, *Dominus Deus noſter Dominus unus eſt.*

VERS. 7. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ *& acues ea filiis tuis.* ſicut חדד, quod Hebræis *acuere* ſignificat, Arabibus valet *cudere*, ita & שנן, quod Hebræis pariter & Arabibus *acuere* valet, pro *cudere* quoque apud Arabes ſumitur, quia cudendo ferrum acuitur. ut in illo proverbio سُنَّ ٱلحَدِيدَ بَيْنَمَا هُوَ مُحْمِيٌ *acue* (id eſt cude) *dum calet, ferrum.* Sicut ergo cudere eſt, crebris mallei ictibus ferrum adaptare, ita hic ſenſus eſt, crebris admonitionum quaſi ictibus hæc mea

præcepta aptabis & infiges tuis liberis. rectè igitur hoc verbo, השננה id eſt *jugem actionem* denotari volunt Hebræi. verum metaphora deſumpta, non à crebra actione qua gladius ad cotem acuitur, ut plerique volunt, ſed quâ repetitis mallei ictibus ferrum aptatur.

V E R S. 11. *Et diliges Dom. Deum tuum* בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ *in omni corde tuo, & in omni anima tua, & in omnibus viribus tuis.* Id Talmudici in miſnah titulo Berachoth cap. 9. ſic interpretantur., בְּכָל־לְבָבְךָ בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע׃ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ אפילו הוא נוטל את נפשך׃ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ בכל ממונך׃ דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד׃, id eſt, *In omni corde tuo, ſignificat utraque tua concupiſcentiâ, bonâ & mala. Et in omni anima tua, id eſt, etſi Deus auferret tibi animam tuam. Et in omnibus viribus tuis, id eſt, omnibus opibus tuis. aut alio ſenſu, quamcunque tibi menſuram admetiatur, gratias ei age maximopere.* Hinc colligunt, חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה׃, *debere hominem benedicere Deo ob malum, non aliter quam ob bonum.*

V E R S. 16. *Non tentabis Dominum* &c. Id R. Mikotſi exponit, שלא יאמר אדם אעשה מצוה זו ואראה אם אתברך ולא יהיה אדם כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ואם לא יקבלו פרס מתרעמין׃, id eſt, *non oportere ut quiſquam dicat, Faciam præceptum hoc, & videbo an benedictio mihi inde futura ſit. neq; enim decet eſſe hominem ſervorum inſtar qui ſerviunt ea lege ut mercedem conſequantur, quam ſi non obtinent, pœnitentia ducuntur.*

V E R S. 21. *Et eduxit nos Dominus manu forti.* Quum hæc verba nocte Paſchali in Haggadah ſua referunt Judæi, ſic in ea commentantur: ויוציאנו יי ממצרים לא על ידי מלאך לא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקב״ה בכבודו שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני יי׃, *Et eduxit nos Dominus ex Ægypto, non per manus Angeli, neque per manus Seraphi, neque per manus Legati, ſed ipſe Deus gloriâ ſua. ſic enim legitur,* Exod. 12. 12. *Tranſibo per terram Ægypti nocte*

nocte hac, & percutiam omnem primogenitum in terra Ægypti ab homine ad brutum, & in omnes Deos Ægypti exercebo judicia, Ego Dominus. Laudamus hanc Judæorum ſententiam. cui tamen repugnare videntur illa Numer. 20. 16. *Miſit Angelum, & eduxit nos ex Ægypto.* At nos ea facile conciliamus, qui Angelum hunc unigenitum Dei filium, D. noſtrum Jeſum Chriſtum fuiſſe ex Apoſtolo 1. Cor. 10. didicimus. qui cum ſit verus Jehovah, rectè Iehovah per ſe ipſum, ſuamque gloriam Iſraëlitas ex Ægypto eduxiſſe dicitur. Quod autem additur ביד חזקה *manu forti*, ובזרוע נטויה *& brachio extenſo*, prius referunt ibidem ad peſtem, quam Deus immiſit Ægyptiis, alterum ad gladium quo primogenitos interemit. Manus enim Domini ad peſtem refertur Exod. 9. v. 3. Brachium extenſum ad gladium 1 Par. 21. verſ. 17.

CAP. VIII.

VERS. 8. *Terram frumenti & hordei & vitis & ficus & malogranati, terram olivæ olei,* וּדְבָשׁ *& mellis.* Maimonides tract. ברכות c. 8. explicat, וּדְבַשׁ זֶה הוּא דבש תמרים *mel hoc eſt mel dactylorum.* Vult enim ſeptem מין ſpecies terrâ naſcentium eo verſu recenſeri, quò mel apum referri nequit. ſic 2 Par. 31. 5. dicuntur filii Iſraël multiplicaſſe primitias frumenti, vini, olei, וּדְבָשׁ *& mellis.* Intelligunt Hebræi omnes mellis palmarum ſive dactylorum. quò pertinet id quod Cl. Erpenius ad Proverbiorum Arabic. Centuriam 1. pr. 40. annotavit, Medicos Arabes *mel dactylorum* abſolute דבש دبس vocare.

CAP. XII.

VERS. 32. לֹא תוֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ Numerant Hebræi 248. præcepta affirmativa, 365. negativa, quæ Moſi in monte Sinai tradita affirmant. His alia quædam deinde acceſ-

fiſſe ajunt à Prophetis & Sapientibus inſtituta, de quibus, & quomodo pro additamento legis habenda non ſint, vide in Maimonidis Miſnah Thorah, ſtatim poſt enumerata præcepta.

CAP. XVI.

VERS. 18. שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ. *Iudices & præfectos ſtatues tibi in omnibus civitatibus tuis.* Hanc legem Ioſephus ſic explicat: *Imperent in ſingulis civitatibus ſeptemviri, virtute & juſtitiæ ſtudio eminentes: unicuique vero Principi duo viri miniſtri dentur ex tribu Levi.* Septemviri illi erant שופטים *Iudices*, miniſtri illi duo שוטרים, præfecti; quaſi ſatellites, qui cauſas ad Iudices deferrent, & ſententias Iudicum exequerentur. LXX. vocant γραμματοεισαγωγεῖς; de quibus quid conjectet Auguſtinus, vide de civit. Dei l. 18. cap. 39. videntur fuiſſe introductores litium & cauſarum. de quibus vide Sigonium de Rep. Hebr. l. 7. cap. 7. qui etiam duos illos miniſtros, quoſque cuique Principi datos voluit Joſephus, exiſtimat fuiſſe Scribas, quos ex tribu Levi deſumptos fuiſſe patet ex 1 Paral.

CAP. XX.

VERS. 19. אֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃ Difficilis locus eſt, quique Interpretes mire torquet. non pigebit noſtram etiam adferre conjecturam, quam tamen nemini probatam volumus. ſic vertimus. *Et eam non ſuccides: quia, ô homo, arborem agri oportet venire à conſpectu tuo in obſidionem.* cauſas reddit, cur arbores quæ extra urbem ſunt ſuccidi non debeant. prima fuit, quia edere inde, adeoque vivere oporteat. altera jam eſt: quia inſtar hoſtium reſiſtere atque oppugnare ipſos nequeunt, ſed cum extra urbem in agris ſint, ſtatim ab ipſo conſpectu ipſorum veniunt, imo neceſſe eſt veniant in obſidionem. ל in לָבֹא

ſumo,

ſumo, ſicut Eſth. 9, 1. וְדָתוֹ לְהֵעָשׂוֹת *& legem ejus fieri oportet.* Et Pſal. 62, 10. בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד *in ſtatera oportet adſcendere eos præ vanitate pariter.* Hebraiſmus eſt uſitatiſſimus. porro ה in הָאָדָם eſt quale in הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח, *ô inimice, finitæ ſunt deſolationes in æternum.* Pſal. 9, 7. ad quod R. D. K. הה״א הא הקריאה *He illud eſt he vocativum.*

CAP. XXI.

VERS. 3. *Vaccam, quæ non factum eſt opus,* אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל verto, *quæ non ivit in jugo.* qui plura vult de hoc uſu verbi משך, videat quæ annotavimus ad Jerem. 5. 8. plene legimus apud R. S. Jarchi ad Prov. 22. 25. ubi ait, משוך את עצמך אל בית המדרש *trahe te ipſum* (i. transfer te, ito) *ad ſacram ſcholam:*

VERS. 13. וּבְעַלְתָּהּ *& ages viri munus erga eam.* In lingua Æthiopica בעל *nuptiæ* ſunt. Mat. 13. 22. Et 22. 8.

VERS. 17. Nam primogenitum filium exoſæ agnoſcet, ut det ei פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ *portionem duplicem in omni quod invenietur ei.* Intelligitur autem de bonis non maternis, ſed paternis tantum: iiſque tempore mortis à patre poſſeſſis, non autem poſt mortem hæreditate aut alia ratione poſſidendis. deque iis quæ moriens in poteſtate ſua habebat, non autem quæ aliorum fidei commiſſa eſſent: vide apud Joh. Seldenum de Succeſſionibus ad leges Ebræorum cap. 6. Quia autem cauſa hujus prærogativæ erat, כי הוא ראשית אונו *Quia ipſe erat principium virtutis ejus,* videndum diligenter, quinam hîc primogeniti haberentur. neque enim quicunque primogeniti eſſent ratione ſanctitatis, qua Deo à nativitate conſecrati, pretio redimendi erant, iidem quoque ratione prærogativæ duplicis portionis primogeniti cenſebantur. vide ibid. cap. 7. Pertinetque jus duplicis portionis ad ſolos filios, non filias. niſi neptis ſit ex filio primogenito defuncto, illa enim in patris hæreditatem ſuccedit. Ibid. cap. 8.

CAP. XXII.

VERS. 9. לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ Obſcurus revera locus eſt, quem ſic explicamus. *Ne conſerito vineam tuam duobus generibus : ne ſanctum ſit plenum illud* (totum, univerſum illud, quicquid in illo ſemente eſt) *tum ſemen quod ſeris, tum proventus vineæ*. Debebant enim omnium frugum primitiæ Deo offerri, quæ confuſis ſpeciebus offerri non poterant. Erat autem tota meſſis, tota vindemia, הַמְלֵאָה *plena*, quanta quanta erat, ſoli Deo ſancta, nec cuiquam inde frui licebat donec primitiæ ac decimæ oblatæ eſſent: poſt quarum demum oblationem communis populo fiebat frugum uſurpatio. Itaque ſenſum non intervertit Chaldæus, quique eum ſunt ſecuti, quum פֶּן תִּקְדַּשׁ verterunt, *ne polluatur*, quod enim ſoli Deo ſanctum erat, pollutum erat populo: nec prius populo ſanctificabatur, quam permiſſu Dei communis ejus uſus factus eſſet.

VERS. 26. *Nam quemadmodum inſurgat quis in proximum ſuum*, וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ *& occiderit eum anima, ſic eſt res hæc.* Hinc apud Maimonidem in יסודי התורה cap. 5. ערוות הוקשו לנפשות *ſtupra & inceſtus accomparantur animabus*. id eſt, qui ſtuprum intulit, perinde fecit atque ſi quem vita orbaverit.

CAP. XXIII.

VERS. 2. *Non ingrediatur* מַמְזֵר *in cœtum Domini*. quid ממזר ſit, vide apud Seldenum de Succeſſionibus p. 13.

CAP. XXIV.

VERS. 10. *Non intrabis domum ejus* לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ verti ſolet, *ut capias pignus ejus*. Malim *ut oppigneretur pignus ejus*. etſi ſenſus ſit idem. hoc tantum moneo, עבט in Kal eſſe intranſitivum, ut ex Deut. 15. 6. liquet. in hiphil fit tran-

tranſitivum, ut ex eodem loco apparet. quomodo autem hæc ſignificatio cum angariandi ſignificatione, quam verbum hoc in lingua Æthiopica obtinet, conveniat, vide ad Joël. 2. 7.

CAP. XXVI.

VERS. 17. אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם. Item v. 18. וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם. Non repeto quæ ad hunc locum alii attulêre. Moneo tantum, in lingua Æthiopica אמר eſſe *ſcire*, *noſſe*. ut Mat. 6. 32. Et 7. 23. Et 9. 13. & alibi. In tranſitiva conjugatione, *fecit ſcire*, *docuit*, *ſignificavit*, *profeſſus eſt*. unde & תאמרת *ſignum*, Matth. 12. 38. non malè ea hîc quadrat ſignificatio, *Tu Iehovam profeſſus es hodie, quod ſit tibi in Deum, quodque iturus ſis in viis ejus* &c. *Et Iehova profeſſus eſt te hodie, quod ſis ei in populum peculii*, &c. Sic in verſione Æthiopica Mat. 7. 23. pro *τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς*, legitur אאמרמו *profitebor ipſis*, Nunquam novi vos.

CAP. XXVIII.

VERS. 62. וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט Præ omnibus placet vulgatus, qui vertit, *Et remanebitis pauci numero*. ad verbum *viri paucitatis*. rectè per nominativum vertit. ב enim ſæpe pleonaſticè nominativum denotare, vel ſeptem aliis locis probamus in notis ad Pſal. 68, verſ. 5. ad Eſa. 26, 4. Et c. 40, 10. ut & ex Arabica lingua.

VERS. 40. זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃ Voluntomnes יִשַּׁל eſſe fut. Kal. à נָשַׁל. ac vertunt plerique, *quia deſluet oliva tua*. ſic etiam Onkelos, ארי יתרון זיתך *quia deſluent oleæ tuæ*. Arabs eodem modo. quia autem נָשַׁל paſſim tranſitivum eſt, maluit Junius & alii ellipticam eſſe orationem, & vertunt, *quia deji[c]iet* oleas *oliva tua*. at quidni יִשַּׁל poſſit eſſe fut. Niphal, à themate שָׁלַל *ſpoliavit*, ſicut יִסַּב à סָבַב? ut vertatur, *quia ſpoliabitur oliva tua*.

CAP.

Cap. XXIX.

Vers. 18. *Ne forte ſit inter vos vir, aut mulier, aut familia, aut tribus.* Familia מִשְׁפָּחָה dicitur. unde autem ſic denominetur, ex Hebræa lingua ſciri nequit, ubi radix eſt inuſitata. In Æthiopicâ uſitatiſſimum verbum eſt שפח pro *extendere.* Matth. 8, 3. שפחת פנות εὐρύχωρος ὁδός *ſpatioſa, extenſa via*, Matth. 7. 13. hinc מספחת *familia*, quaſi è viro & muliere prima generis extenſio. quamobrem & hîc apud Moſem virum ac mulierem excipit familia, familiam tribus.

Vers. 19. לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת הַצְּמֵאָה Quia adjectiva ſunt הָרָוָה & הַצְּמֵאָה videtur ſubſtantivum aliquod ſubintelligendum. diſpiciant eruditi, an non commodè ſubintelligi poſſit ארץ terra. ut הָרָוָה ſit *terra irrigua.* idem quod רְוָיָה Pſal. 66. 12. & הַצְּמֵאָה *terra ſiticuloſa & arida.* quæ vocatur אֶרֶץ צִיָּה וְצָמָא Ezech. 19. 13. notum autem eſt paſſim in S. S. animum miſerum anxiumque & conſolationis avidum conferri cum אֶרֶץ עֲיֵפָה, Pſal. 143. 6. quod idem eſt quod הַצְּמֵאָה. contra felicem, lætum, & ſolatio abundantem cum גַּן רָוֶה *horto irriguo*, Jerem. 31. 12. Hinc natum poſſit eſſe proverbium, *Addere irriguam cum ſiticuloſa*, id eſt dolorem gaudio, metum ſpe, anxietatem ſolatio aliquo temperare. Id huic loco apprime videtur appoſitum. Minabatur Deus profanis peccatoribus magnam malorum congeriem, ac uno verbo הָאָלָה *execrationem.* id eos triſtes, ſollicitos, anxios, egentes reddebat, verè ſimiles terræ aridæ & ſitienti. cui malo ut mederentur, fingebant aliquod ſolatium, dicentes שָׁלוֹם יִהְיֶה לִּי *pax erit mihi.* cui perſuaſioni cum fidem adhiberent, fiebant inſtar terræ irriguæ. Hoc, inquit Deus, ſi quis fecerit, *Si quis, ubi audit verba execrationis hujus, benedixerit ſibi in corde ſuo, dicens, pax erit mihi quando in malitia cordis mei ambulo, ut addat irriguam cum ſiticuloſa*, id eſt ut animum

ſuum

ſuum minis meis miſerum perſuaſione pacis ſoletur ac confirmet, *nolet ei Deus parcere*, &c. Quod ſi tamen הָרָוָה & הַצְּמֵאָה ſunt adjectiva, per Enallagen poſita pro ſubſtantivis abſtractis, verti poſſet ad verbum, *Vt addat ebria ſitientem.* quod Vulgatus dixit, *Vt aſſumat ebria ſitientem*, id eſt ebrietas ſitim. Nolo ſenſum eſſe, ut addatur ebrietas ſiti, ſed ſitis ebrietati. ſi quis enim adeo ſit ebrietati addictus, ut quum potus reſtinguere debeat ſitim, jam bene ebrius cupiat addi ſibi ſitim, quo magis detur potare, is revera deſperatus potator ſit dicendus. Ita, inquit Deus, ſi quis jam abundans & quaſi ebrius peccatis, miniſque meis obrutus, pacem ſibi tamen perſuadeat, quo avidius peccet, & novam peccandi ſitim addat præcedenti ebrietati, is deſperatæ eſt malitiæ, cui miſericors eſſe non potero. Non addo hîc Chaldæi Interpretis ſententiam, quia alienior videtur. Arabis præterire nequeo, qui vertit سلام يكون لي لان في حساب قلبي انا امضي بسبب ان ازيد الريانة علي العطشانة *pax erit mihi, quia in cogitationibus cordis mei ambulo, ut addam ebrietatem ad ſitim.* סְפוֹת per primam perſonam exponit. Mentem ejus eſſe puto. Non eſt quod mihi metuam. vivo enim ex animi mei arbitrio, ut non tantum ſitim mearum voluptatum expleam, ſed & ebrietatem addam, id eſt, immoderatiſſimam luxuriam. Magis placet præcedens ſententia. Paucis autem viſum quoque eſt exponere cur quod præcedit בִּשְׁרִרוּת לִבִּי non verterim, *in cogitatione cordis mei*, quod præter Chaldæum & Arabem plerique etiam noſtrorum faciunt, ſed *in malitia*, aut ut Vulgatus, *in pravitate cordis mei.* LXX. ἐν ἀποπλανήσει τῆς καρδίας μου. alibi tamen per ἐνθύμημα & ἐπιτήδευμα verterunt. optimè autem Jer. 11. 8. per σκολιότητα. cauſæ cur id maxime probem, ſunt. Primo, quia non laudo eos qui hoc nomen ad radicem שׁוּר *contemplari* referunt, ac propterea שׁרירות vertunt *contemplationem.* forma indicat eſſe ex geminan-

minantibus ſecundam. Deinde, quia etſi radix שר uſitata non ſit in Bibliis, uſitatiſſima tamen eſt Arabibus, quibus ſignificat *malum eſſe.* שריר *malus* שרה *malitia.* nec dubium eſſe poteſt, quin malitiæ ſignificatio paſſim locis magis conveniat quam cogitationis. Ita שֹׁרְרַי *hoſtes mei* apud Davidem, non tam ſunt *contemplatores, ſpeculatores, obſervatores mei*; quam *malitioſi mei*, qui mihi male volunt, qui ſe malè erga me gerunt. Fateor tamen, ſi ex lingua Æthiopica ſubſidium petere velimus, שרר ibi eſſe *fundare*, Matth. 7. 25. ſicut ergo apud Hebræos à יָסַד *fundavit* fit נִיסַד *conſultavit, conſilium cepit*, ita à שרר *fundavit* rectè fit שרירות *conſilium.* quod adeo LXX. Interpretes rectè per ἐπιτήδευμα vertiſſent. nec negari poteſt, quin *ambulare in conſilio cordis* optimum, ubicunque hæc phraſis occurrit, ſenſum exhibeat.

CAP. XXXII.

VERS. 15. עָבִיתָ *incraſſatus es.* In lingua Æthiopica ſignificat עבי *ſuperbire, elatum eſſe*, ut Luc. 1. 51. אל יעביו *qui elati ſunt*, τοὺς ὑπερηφάνους. In hiphil μεγαλύνειν *magnificare.* Luc. 1. v. 46. ὑψοῦν *exaltare.* Ibid. verſ. 52. תעבית ὑπερηφανία Marc. 7. 22.

VERS. 28. גוי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה. *gens periens conſiliis illi ſunt.* fatuitatis arguuntur. cujus explicatio additur, וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה *neque eſt in ipſis intelligentia.* ubi non inutile erit monere, אבד in lingua Æthiopica *ſtultum* denotare. ut Matth. 5. 22. *ſi quis dixerit* μωρέ *fatue*, Æthiopicus אבד. ita & hîc non malè vertatur, *Gens ſtulta conſiliis hi ſunt, neque eſt in ipſis intelligentia.* ſic & Jerem. 4. 9. יֹאבַד לֵב הַמֶּלֶךְ *peribit cor regis*, id eſt ſtulteſcet cor regis.

VERS. 36. כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב non repeto quæ ex Hebræörum Scriptis de עָצוּר & עָזוּב Pagninus in Theſ. ſuo eruditè profert. nec quam variè hæc noſtri inter-

terpretati ſint. quiſque quod aptiſſimum putavit conjectavit potius quam docuit. Non parum fortaſſis accedet lucis, ſi quomodo hæc vocabula Arabibus uſurpentur explicemus. Ex Lexico Elgeuri habemus العُزَّاب אלעזאב (אל in hac lingua articulum tantum facit, ut ה emphat.) eſſe الَّذِينَ لَا اَزْوَاجَ لَهُمْ. *quibus non ſunt conjuges*, dicique de viris & fœminis. Item العَزَبُ אלעזב eſſe اَلَّذِي لَا اَهْلَ لَهُ *cui non eſt familia*. ſubſtantivum eſſe العُزْبَة אלעזבה vel العُزُوبَة אלעזובה *cælibatus*. & dici aliquem ad tempus تَعَزَّبَ תעזב *cælibem fuiſſe*, qui deinde تَاَهَّلَ תאהל *familiam accipit*. Diximus de עזוב. huic jam directè opponi עצור, patet ex Camos, qui dicit كَرِيمُ العَصْرِ כרים אלעצר eſſe idem quod كَرِيمُ النَّسَبِ *venerandus progenie*, qui magnam familiam habet. & اَعْصَرُ אעצר eſſe idem quod اَبُو قَبِيلَة אבו קבילה *pater familias*. Ita & apud Hebræos עצור puto eſſe, *qui conjugatus familiam habet*. contra עזוב *qui cælebs familiam non habet*. nec abeunt hæc longè à ſignificationibus Hebræis. עצור eſt qui vinculo matrimonii uxori ac liberis aſtrictus concluditur ac coërcetur intra familiam. ab עצר *claudere, concludere, coërcere*. contra עזוב qui nec uxori nec liberis aſtrictus ſibi relinquitur ſuæque libertati. ab עזב relinquere. Senſus ergo loci erit, *quum videbit abiiſſe potentiam, & defeciſſe conjugatum & cælibem*, vel patrem familias & cælibem. Sic in Libro Regum, *exſcindam Achabo*

mingentem ad parietes, *patremfamilias & cœlibem*. bène hæc tria conjunguntur. mingens enim ad parietem, ut 1 Sam. 25, 34. docemus, ſunt parvuli. atque ita tribus hiſce nominibus comprehenduntur omnes ætatis homines.

CAP. XXXIII.

VERS. 3. וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ׃ Quam variè hæc exponantur, videre eſt in Theſauro Pagnini. Plurimi à תָּוֶךְ *medio* derivant, aut certe à radice תָּכָה, ſed quæ ſignificationem habeat nominis תָּוֶךְ. unde vertunt, *Et illi medii erunt inter pedes tuos.* vel, ut Junius, *ipſi medii inſerantur pedibus tuis.* alii *adjunxerunt ſe*, vel *conjuncti ſunt pedibus ſuis.* forma conjugationis indicat eſſe à themate תָּכָה. quod etſi alibi in Scriptura non reperiatur, apud Arabes tamen eſt uſitatiſſimum ſignificatione *accumbendi*, diciturque, de convivis menſæ accumbentibus. Eodem ſenſu hîc capimus. Non aliter enim diſcipuli olim accumbebant pedibus doctorum, quam convivæ menſæ. vertimus itaque, *Et illi accubuerunt pedibus tuis*, vel *accumbent.*

CAP. XXXIV.

VERS. 11. וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל פָּנִים׃ Video omnes Interpretes fere conſentire, ut vertant, *quem novit Dominus facie ad faciem.* Itaque repugnare non audeo. veruntamen, quia nihil ſingulare eſt Deum aliquem noſſe familiariter, ſed maxime ſingulare eſt aliquem in hac vita Deum noſſe familiariter: nec alibi, quod ſciam, id in Scriptura tribuatur Deo reſpectu noſtri, ſed ſemper nobis reſpectu Dei, utpote quibus & hoc tanquam ſummum promittitur beneficium, quod aliquando eum viſuri ſumus facie ad faciem, non verebimur profiteri, non repugnare phraſin quo minus vertamus, *qui novit Dominum facie ad faciem*: ut affixum in יְדָעוֹ referatur ad ſequens ſubſtan-

ſtantivum יְהֹוָה, & ſit pleonaſticum. quod non tantum apud Chaldæos & Syros ita uſitatum eſt ut nihil magis, ſed & in Scriptura non eſt rarum. ut Exod. 2,6. וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד *& vidit puerum.* ſuperfluum eſt הו, relatum ad ſequens ſubſtantivum. ſic Num. 23, 22. בְּנוֹ צִפֹּר *fili Tſippor*, quod aliquoties in ea hiſtoria repetitur. Deut. 32, 43. וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ *& expiabit terram populi ſui.* ut verterunt Lxx. & vulgatus. Pſal. 64, 9. וַיַּכְשִׁילֻהוּ עָלֵימוֹ לְשׁוֹנָם *& impingere facient ſuper ſe linguam ſuam.* הו refertur ad ſequens לְשׁוֹנָם pleonaſticè. ac quod ad locum attinet quem tractamus, Onkelus eo quem dicimus ſenſu tranſtulit דיאתגלי ליה יי אפין באפין, id eſt, *cui revelatus eſt Dominus facie ad faciem*, id eſt, qui vidit Dominum facie ad faciem.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

LIBRI JOSUÆ.

CAP. IV. VERS. 3.

שְׂאוּ־לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אֲבָנִים.

Difficultatem parit Infinitivus הָכִין. Nova verſio, in quam commentatus eſt Vatablus, conſtruit cum præcedenti הכהנים, & vertit, *Tollite vobis hinc, è medio Iarden, è loco ubi ſtant pedes Sacerdotum præparatorum, duodecim lapides.* Notæ Vatabli ad *præparatorum*, ubi conſiſtunt pede fixo. ſic fere Junius, qui connectens cum רגלי הכהנים vertit, *ex ipſo loco ubi ſtant ſacerdotum pedes firmi.* Repugnat hiſce interpretationibus accentus Zakeph katon in הַכֹּהֲנִים, poſtulans ut הכין cum ſequentibus conſtruatur. Hinc Lxx, ἑτοίμους δώδεκα λίθους, *paratos duodecim lapides.* Vulgatus, *duodecim*

 duriſ-

duriſſimos lapides. Malè expreſſerunt Infinitivum הָכִין, quam vertimus, *rectificando*, vel firmando, *duodecim lapides*, id eſt, recto firmove, ſive exacto numero duodecim, non plures nec pauciores. Belgicè, **effen twaelf ſteenen.** Gallicé, juſtement douze pierres.

V E R S. 19. וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ Vulgatus, *Et caſtrametati ſunt in Gilgalis contra Orientalem plagam Iericho.* Alii, *ad partem Orientalem.* Alii, *in extremitate Orientali*: eodem ſenſu. Junius, *in extremitate*, ad *Orientem Iericho.* forma conſtructa in בִּקְצֵה non fert illud comma poſt *in extremitate.* Ad verbum verto, *In extremitate Orientis Iericho.* ubi *in extremitate* non videtur terminum aut partem terræ denotare, quæ fuerit abſolutè Orientalis Jerichunti, ſed limitationem ſeu modificationem ipſius Orientis, ne intelligamus Gilgalem ſitam fuiſſe abſolutè ad Orientem Jerichuntis, ſed in extrema declinatione Orientalis plagæ, qua deſinit in Boream. Liquet enim ex mappa terræ ſanctæ, Gilgalem ad Boream magis Jerichuntis quam ad Orientem ſitam eſſe, verè in ea Orientis parte, quæ extrema eſt ad Boream.

C A P. V.

V E R S. 12. וַיִּשְׁבֹּת מָן *Et ceſſavit man.* factum id volunt die Sabbathi. ex collatione hujus loci cum Gen. 2. 2. ubi eadem forma וַיִּשְׁבֹּת reperitur. quod argumentandi genus בנין אב Judæis dicitur, eſtque è 13. modis tertius, quibus S. literas interpretantur. de hoc tempore quo ceſſavit man, vide in Tractatu Talmud. Kidduſchin, Pag. 38. edit. Ven.

V E R S. 13. וַיַּרְא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ Maimonides in יסודי התורה cap. 2. tradit decem genera Angelorum dignitate diſcrepantium, quorum infimum ait vocari אישים *viros*, atq de iis addit, והם המלאכים המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה לפיכך נקראו אישים שמעלתם קרובה למעלת דעת בני אדם, *Hi ſunt Angeli*

geli

geli qui loquuntur cum Prophetis, iiſque apparent in viſione Prophetiæ. atque ob eam cauſam vocantur Viri, quia dignitas eorum proximè accedit ad dignitatem mentis humanæ. Deinde cap. 4. ejuſdem rractatus, quum egiſſet de materia ſublunarium, quam ex 4. Elementis motu cæleſtis ſphæræ componi dicit, addit והאל נותן לכל גולם וגולם צורה ראויה לו על ידי מלאך העשירי שהוא הצורה הנקראת אישים׃, *Deus dat unicuique materiæ convenientem ſibi formam, idque opera decimi Angeli, id eſt ejus formæ quæ vocatur* אישים *Viri.*

CAP. VI.

VERS. 17. &c. וְרַק אַתֶּם שִׁמְרוּ מִן־הַחֵרֶם פֶּן־תַּחֲרִימוּ וּלְקַחְתֶּם מִן־הַחֵרֶם Variant Interpretes, quid ſit פֶּן תַּחֲרִימוּ. Junius, *ne efficiatis vos anathema, accipientes de iſto anathemate. Vos* non eſt in textu. Sic & Genevenſes. Tigurini, *ne forte vaſtantes capiatis de Harem.* Pagninus, *ne forte contingatis aliquid de anathemate, & tollatis de anathemate.* ſimiliter fere vulgatus. LXX. μήποτε ἐνθυμηθέντες ὑμεῖς λάβητε ἀπὸ τοῦ ἀναθέματος. Optimè autem Chaldæus verbotenus tranſtulit דלמא תחרמון ותסבון מן חרמא *ne devoveatis, & accipiatis de re devota*, id eſt, ne poſtquam devoveritis, accipiatis de iis quæ devoveritis: ne ſimul & devoveatis, & tamen de iis capiatis. utrumque enim conſiſtere non poterat, pugnantia erant, Deo omnia devovere, & tamen in privatum uſum aliquid convertere. aut non erat res devovenda, aut cum devota eſſet, ab ea abſtinendum erat. cavete ergo, inquit, ab anathemate, ne duo contraria faciatis: ne & devoveatis, & tamen inde capiatis. in hoc poſtmodum peccatum eſſe oſtendit. nam verſ. 20. dicit וַיַּחֲרִימוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּעִיר, & tamen Achan inde cepit.

CAP. VIII.

Ver ſ. 13. &c. וַיָּשִׂימוּ הָעָם אֶת כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לָעִיר וְאֶת עֲקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיָּשִׂימוּ Non opus eſt vertere, *propius acceſſit, vel appropinquavit*, ut Pagninus & Vatablus. Neque *admovit*, ut Junius. quum vertere liceat, meo quidem judicio, *Et diſpoſuerunt.* Quum enim compoſitis careant Hebræi, ſimplicibus non raro pro compoſitis utuntur. ut שׂים ſit *ponere*, & *diſponere.* unde Mercerus in ea radice rectè tradit, generaliter ſignificare *ponere arte, cura, ordine.* deinde עָקֵב pro *inſidiatore* hîc non accipio, ut Chaldæus, Genevenſes, Pagninus, Vatablus, aliique faciunt. etſi enim verbum עָקַב & quædam inde derivata *aſtutiæ, fraudulentiæ* ac *ſupplantationis* ſignificationem habeant, nuſquam tamen עָקֵב *inſidiatorem* denotat, ſed ubique *calcaneum*, aut *finem.* Itaque verſum ſic reddo. *Et diſpoſuit populus tota caſtra, quæ ad Aquilonem civitatis erant, & extremitatem eorum ad Occidentem civitatis.* Id eſt, quum ad Septentrionalem partem conſediſſent, tota caſtra ibi ita diſpoſuerunt, vel eo ordine collocarunt, ut extremitate ſua ad Occidentalem urbis plagam pertingerent, quò inſidiatores à Joſua miſſos antea narraverat. atque ita rectè LXX, Καὶ ἔταξεν ὁ λαὸς πᾶσαν τὴν παρεμβολὴν, ἣ ἦν ἀπὸ βοῤῥᾶ τῇ πόλει, καὶ τὰ ἔσχατα αὐτῆς θάλασσαν τῆς πόλεως. Et nervoſiſſimè Vulgatus, *Omnis vero reliquus exercitus ad Aquilonem aciem dirigebat, ita ut noviſſimi multitudinis Occidentalem plagam urbis attingerent.* Etſi à verbis receſſerit, ſenſum doctiſſimè expreſſit.

CAP. XI.

VERS. 13. רַק כָּל־הֶעָרִים הָעֹמְדוֹת עַל תִּלָּם לֹא שְׂרָפָם יִשְׂרָאֵל Plerique ſecuti Chaldæum vertunt, *quæ adhuc ſtabant in robore ſuo.* id eſt, quæ non fuerant dirutæ in ipſa expugnatione. Junius, *quæ manſerunt cum aggere ſuo*, id eſt, inquit, quæ obſi-

obſidionem quidem exſpectarunt, ſed antequam aggeres vi dejicerentur, ſe dediderunt. ex lege Deut. 20, 10. Cur ergo Hatſor hîc excipitur? illa ne ſe ut reliquæ dediderat, antequam aggeres vi dejicerentur, & tamen contra legem incenſa fuit? Imo nulla harum urbium quæ hîc memorantur dedidiſſe ſe videntur, ſed omnes vi expugnatæ. unde & reges earum atque incolas omnes peremit Joſua. Et v. 19. diſertis verbis dicitur, nullam fuiſſe urbem quæ pacem fecerit cum Iſraëlitis præter Gibeonitas. idque à Deo profectum, qui induraverit cor eorum in occurſum belli cum Iſraël ut deleret eos. Quæritur, quare has urbes vi expugnatas non incenderit populus Iſraël, ut antea factum Jericho & Hay? reſpondet, quia erant עֹמְדוֹת עַל תִּלָּם id eſt, ut verterunt Tigurini, *ſtantes in tumulis ſuis*, aut potius *in tumulo ſuo.* eam verſionem probamus, ſed non eo ſenſu quem verſioni iſti Vatablus in annotationibus attribuit. *ſtabant in tumulo ſuo*, id eſt inquit, ut ſitæ erant. id cum præcedentibus conveniret verſionibus, nempe non incenſas fuiſſe eas urbes quæ in expugnatione non fuerunt dirutæ, ſed manſerunt ut ſitæ erant in ſuis tumulis. Vulgatus ſimpliciter vertit, *quæ erant in collibus & tumulis ſitæ.* videtur pro עַל תִּלָּם legiſſe עַל תִּלִּם, quod poneretur pro תִּלִּים per defectum י pluralis numeri. quod & alibi non eſt inſolens. Et fateor, ſi hoc modo legeretur, omnino planum fore ſenſum. Sed nihil cogit nos recedere ab uſitata lectione. Nam, *quæ ſtabant in tumulo ſuo*, ſenſus eſt, quæque in tumulo ſuo, **elck op ſijnen eyghen heuvel.** ubi comparationem inſtitui arbitror inter has urbes, & eas quarum incendium antea fuit memoratum, nempe Jericho & Hay, præter quas aliæ, quod ſciam, incenſæ antea non fuerant. Duæ autem iſtæ urbes non erant עֹמְדוֹת עַל תִּלִּים *ſitæ ſuper clivos*, ſed בָּעֲרָבָה in *campeſtri*, aut בַּשְּׁפֵלָה in humili loco. non erat montoſum territorium Jerichuntis, ſed pla-

num, depreſſum, ideoque magis irriguum quam reliqua terra Canaan. unde Luc. 10,30. quidam dicitur deſcendiſſe Hieroſolyma Jerichuntem. quia territorium Hieroſolymæ editius erat territorio Jerichuntis. Quum ergo pleræque urbes terræ ſanctæ in clivis ac tumulis ſitæ eſſent, pepercit iis populus, neque conflagravit eas, una Hatſora excepta, cujus cum Jerichunte & Hay in plano ſitis communis fuit fortuna.

CAP. XXIII.

VERS. 2. *Et vocavit Ioſua totum Iſraëlem. ſeniores ejus* &c. Quatuor erant in unaquaque urbe gradus Officiorum 1. הַזְּקֵנִים *ſenes*, vel *ſenatus*. 2. רָאשֵׁי אָבוֹת *capita patrum*, ſeu familiarum. 3. הַשֹּׁפְטִים *Iudices*, qui jus dicebant. 4. הַשֹּׁטְרִים *Apparitores*, qui res judicatas exequebantur, & baculo ac loro populum ad obedientiam atque officia adigebant.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

LIBRI JUDICUM.

CAP. I.

VERS. 14. וַיְהִי בְּבוֹאָהּ Pagninus, *fuit autem quum pergeret illa.* Hieronym. *pergeret in itinere.* Malim cum Junio, *quum conventura eſſet*, nempe cum marito cui data erat. vel ut Lxx. *ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι αὐτὴν quum ingreſſura eſſet illa*, ſc. ad maritum ſuum. Sequitur, *perſuaſit ei ut peteret à patre ſuo agrum.* Deinde additur, וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר. verbum hoc invenitur etiam Jud. 4. 21. ſed ſignificatione, quæ, ut Interpretes quidem acceperunt, huc non quadrat. itaque

uterque

uterque locus per conjecturam variè eſt expoſitus. Et hîc quidem Lxx, *Καὶ ἐγόγγυζεν ἐπάνω τοῦ ὑποζυγίου*, quod Hieronymus reddidit, *Et ſuſpiravit ſedens in aſino*. Pagninus, *Et deſcendit de aſino*. Junius, *deſiliit*. Targum ואתרכינת *& cecidit*. R. David in lib. Rad. vult utroque in loco ſignificare נעיצה *excuſſionem*, ut ſenſus ſit, Dejecit ſe tanta vi de aſino in terram, quaſi excuſſa in terram fuiſſet. In hiſce conjecturis videndum, an lingua Æthiopica certius quid ſuppeditet, ubi verbum צנח frequens & uſitatum eſt, atque adhibetur pro *μένειν manere* Matth. 15. v. 32. Marc. 8 v. 2. pro *προσδοκᾶν exſpectare*, Luc. 1. 21. quod & *μένειν* apud Græcos ſæpe ſignificat. Hinc verto, *Et exſpectavit inſidens aſino*, ad verbum *deſuper aſinum*. Senſus eſt, Quum ingreſſura eſſet ad maritum, perſuaſit ei, ut, antequam convenirent, agrum à Patre ſuo poſtularet. quod ut protinus effectum daretur, manſit ſuper aſinum, exſpectans rei iſtius ſucceſſum. Unde quum cauſæ aliquid ſubeſſe pater facile colligeret, cur filia non deſcenderet, nec ad maritum introiret, rogavit quid ei eſſet. Optimè autem & alteri loco convenit ſignificatio Æthiopica, *Infixit clavum in tempus ejus* וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ *& manſit in terra*, nempe clavus. id eſt, tanta vi tranſverberavit clavo tempus, ut in terra hæſerit.

CAP. IV.

VERS. 6. לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר verto, *i, & progredere in montem Thabor*. de hoc uſu verbi משך qui plura vult, videat quæ annotavimus ad Jerem. 5. 8.

CAP. V.

VERS 11. שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה Junius, *Illic confabulentur de juſtis operibus Iehovæ*. Pagninus, *Illic narrent juſtitias Domini*. ſic plerique. Nos ſubſidium petimus ex Arabiſmo, ubi ab Hebræo שָׁנָה *iterare*, unde eſt שְׁנַיִם *duo*, mutato pro

more ש in ת fit תני ثني verbum, quod in ſecunda conjugatione, id eſt, eadem quæ hîc occurrit, nempe Piel, ſignificat *celebrare, laudare, gratias agere*, quia qui primus dedit beneficium, obſtrinxit accipientem ad ſecundas partes, quæ ſunt gratiarum actionis. hinc & nomen ثَنَآءٌ eſt *laudatio, gratiarum actio*. ut in egregio illo Imperatoris Ali dicto ثَنَاءُ ٱلرَّجُلِ عَلَى مُعْطِيهِ مُسْتَزِيدٌ ad verbum, *laudatio viri ſuper datorem ſuum additionem petit*: Id eſt, Qui laudibus proſequitur datorem ſuum, eo ipſo novi beneficii additionem poſtulat. Ita & hic verto, *Ibi laudent juſtitias Domini.* Nec aliter hoc verbum infra interpretor c. 11. v. 40. vide ibi.

VERS. 21. נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם.

גָּרַף volunt propriè eſſe *convolvit*. à nomine, אֶגְרוֹף *pugnus*, quaſi manum convolutam dicas. hinc Pagninus, *Torrens Kiſon ſcopavit eos.* Junius *everrit eos.* quia everrere, eſt ſcopis ſordes convolvere. Hieronymus, *traxit cadavera eorum.* non rejicio. nam Æthiopicè גרף *rete, ſagena* eſt, Mat. 13. 47. hinc vertas licet, *retis inſtar traxit* ſeu *abſtulit eos.* plus opis adfert lingua Syriaca, ubi uſitatiſſimum eſt hoc verbum, & pro שטף *inundare* ponitur Cant. 8. 7. Iſa. 10. 22. *trahere, detrahere, é loco extrahere* ſignificat. unde & pro חשף *haurire* uſurpatur apud Syrum Iſa. 30, 14.

VERS. 26. יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים׃ De hoc loco videatur theſaurus Pagnini, ubi variæ Hebræorum adferuntur ſententiæ, ubi & doctiſſimus Mercerus adfert ſuam. Nos hîc addemus quoque noſtram, nempe תִּשְׁלַחְנָה poni pro תִּשְׁלָחֶנָּה, nec dubitare nos, quin ſi textus ſacer vocalibus careret, ita legendum eſſet. Ad verbum itaque ſonat, *Manum ſuam ad clavum miſit eam*, id eſt, *miſit*, pleonaſmo affixi Hebræis uſitatiſſimo. Belgicè verterem, **hare**

ttne

eene handt ſondt ſy nae eenen nagel / ende haere rechter-handt nae eenen hamer van werck-lieden.

CAP. VIII.

VERS. 16. וַיֹּדַע בָּהֶם אֵת־אַנְשֵׁי סֻכּוֹת *Et perdidit iis viros Succoth.* ſic verbum יָדַע ſumitur etiam, Prov. 10. 9. Et 14. 34. Et Ezech. 19. 7.

VERS. 19. חַי יְהוָה Maimonides in יסודי התורה cap. 2. quærit cur non dicatur חַי יְהוָה, ſicut חֵי פַרְעֹה & חֵי נַפְשְׁךָ. Reſpondet cauſam eſſe, שאין הבורא וחייו שנים כמו חיי הגופים החיים או כחיי המלאכים, *quia Creator & vita ejus non ſunt duo, quemadmodum vita viventium corporum & Angelorum.* In his enim, inquit, vita eſt aliquid חוץ מהם *præter ipſos*, ſimiliter ſcientia, ſic ut aliud ſit Pharao, aliud vita ejus, aliud ſcientia ejus, at in Deo, הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד ומכל פנה ומכל דרך ייחוד *Ipſe, & ſcientia ejus, & vita unum ſunt undiquaque, & omnibus modis, & omni ratione unitatis.*

CAP. IX.

VERS. 9. אֲשֶׁר בִּי יְכַבְּדוּ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים Rectè videntur interpretati LXX, ἐν ᾧ ἐν ἐμοὶ ἐδόξασεν ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι, *quam in me glorificavit Deus & homines.* verto preſſius, *quam in me honorant* (laudant, magni faciunt, prædicant) *Deus & homines*, vel Dii & homines.

VERS. 46. *Et intrarunt* אֶל צְרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית *in turrem domus Dei Berith.* alii *in arcem* alii *in propugnaculum*. R. D. Kimchi, & R. Levi vertunt מגדל *turrem*, quaſi locum elevatum, unde ſpeculator exclamat. à צרח *clamavit*. Æthiopicè nomen צרח ἀνώγεον *cænaculum* ſignificat, Marc. 14. 14. 15. conclave nempe in editiori domus parte. Nec quicquam repugnat, quo minus etiam hoc loco אַנְשֵׁי מִגְדַּל שְׁכֶם *viri turris Sichem*, quum à turri ſua eſſent ob captam urbem excluſi, dicantur confugiſſe *ad cænaculum domus Dei Berith*, ut ibi tanquam in ſa-

cro aſylo tuti eſſent. ſic & 1 Sam. 13. 6. quum dicuntur Iſraëlitæ præ metu ſe abdidiſſe בִּצְרִחִים וּבַבֹּרוֹת verti poteſt, *in anogeis & in ciſternis.*

CAP. X.

VERS. 11. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא מִמִּצְרַיִם וּמִן־הָאֱמֹרִי וּמִן בְּנֵי עַמּוֹן וּמִן פְּלִשְׁתִּים׃

VERS. 12. וְצִידוֹנִים וַעֲמָלֵק וּמָעוֹן לָחֲצוּ אֶתְכֶם וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וָאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם מִיָּדָם׃

Pagninus vertit. verſ. 11. Dixit autem Jehovah ad filios Iſraël, *Nonne ab Ægyptiis, & Æmorrhæo, & filiis Ammon & Peliſthin*, verſ. 12. *Præterea Sidonii, & Amalec & Maonitæ oppreſſerunt vos & clamaſtis ad me, ſalvoſque feci vos de manu eorum.* Obſcuritatem habet hæc verſio. quam ut tolleret doctiſſ. Vatablus, in fine v. 11. ellipſin ſtatuit verbi הוֹשַׁעְתִּי כֶם *liberavi vos, ſervavi vos.* Quod ſupplementum ut effugerent Trem. & Jun. ſic tranſtulerunt. ✝ſ. 11. *Sed dixit Iehova Iſraëlitis. An non ex Ægyptiis, & ex Æmorrhæis, & ex Hammonitis & ex Pheliſtæis,* ✝ſ. 12. *Tſidoniis quoque & Amalekitis, & indigenis opprimentibus vos, quum clamaretis ad me, tum ſervavi vos è manu eorum?* לָחֲצוּ præteritum vertunt per partic. *opprimentibus*, quaſi אֲשֶׁר לָחֲצוּ *qui opprimebant.* Deinde מִמִּצְרַיִם quod eſt in initio verſ. 11. conſtrui volunt cum וָאוֹשִׁיעָה in fine verſ. 12. quam conſtructionem duriſſimam reddunt quæ intercedunt. Facilius multo, & meo judicio rectius LXX. quos Vulgatus, Tigurini & noſtra vulgata Belgica ſequūtur, מִמִּצְרַיִם וּמִן הָאֱמֹרִי & quæ ſequuntur acceperunt pro periphraſi nominativorum. *an non Ægyptii, & Emorrhæi, & filii Ammon, & Philiſtæi, & Tſidonii, & Amalekitæ & Maonitæ oppreſſerunt vos, & clamaſtis ad me, & ſervavi vos è manu eorum?* Nihil eſt Arabibus uſitatius, quam ut מן *ex* nominativum formet. Sed & apud Hebræos idem reperire alibi eſt. ut in Pitke-

Aboth

Aboth cap. 4. dicit R. Jannai אין בידינו משלות רשעים ואף לא מיסורי הצדיקים׃ *Non eſt in manibus noſtris neque proſperitas impiorum, neque caſtigationes juſtorum.* Id eſt, nos nihil hîc poſſumus, itaque neque noſtrum eſt quicquam hîc carpere. ſi quis tamen in hoc noſtro loco מִן velit valere *ex*, preſſius ſic vertat, *An non ex Ægyptiis, & ex Emorrhæis, & ex filiis Ammon, & ex Philiſtæis, & Tſidoniis & Amalekitis, & Maonitis oppreſſerunt vos, & clamaſtis ad me* &c? notandum enim מִן *ex* apud Hebræos ſæpe eſſe particulam partitivam. ut quum Hebræi dicunt מהם עשירין ומהם רשים, *ex iis divites, & ex iis pauperes*, id eſt quidam eorum ſunt divites, quidam pauperes. quæ phraſis & in N. Teſt. frequens eſt, ut Matth. 23. verſ. 34. καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε. ubi & Syrus ܡܢܗܘܢ & Arabs منهم *ex ipſis*, id eſt *quoſdam eorum.* eſt enim ea phraſis omnibus linguis Orientalibus uſitatiſſima. Itaque *ex Ægyptiis & ex Emorrhæis* ſunt hoc loco exercitus Ægyptiorum & Emorrhæorum, qui ex iſtis gentibus conſcripti Judæos oppreſſerunt. quod nos Belgicè ad verbum optimè efferimus, **Hebbender niet vande Egyptenaren/ ende vande Amorriters / ende vande kinderen Ammon/ ende vande Philiſteen / ende Tſidoniers ende Amalekiters / ende Maoniters u verdrucket/ ende ghy hebt tot my geroepen / ende ick hebbe u uyt haer hant verloſſet?**

CAP. XI.

VERS. 40. *Annuatim ibant filiæ Iſraël* לְתַנּוֹת לְבַת יִפְתָּח Junius, *ad confabulandum cum filia Iephtæ.* Pagninus, *ad alloquendum filiam* &c. Alii, *ad conſolandum.* Lxx. & Vulgatus, *ad plangendum.* Nos, *ad laudandum filiam Iephtæ.* quomodo & ſupra cap. 5. v. 11. hoc verbum tranſtulimus, & ex Arabiſmo ſignificationem probavimus. ſic itaque ſentimus.

timus. Non mactatam fuiſſe, ſed, ut ex verſu præcedente ſatis liquet, perpetuæ virginitati devotam. qua in re longè major filiæ fuit laus quam patris. quum enim ille votum temere effutiiſſet, cujus eum mox ita pœnituit, ut conſpecta filia & ſuam & ipſius ſortem miſerè lugeret, illa pluſquam virili animo conſolata patrem, & victoriam Reipubl. gratulata, voti paterni incommodum fortiter ſuſcepit. quo nomine, quum & egregias edidiſſet virtutes, & univerſam ſibi Rempubl. non parum obſtrinxiſſet, merito factum eſt חק *ſtatutum* in Iſraële, ut quotannis exirent filiæ, & debitas heroinæ iſti laudes celebrarent: ſive id coram ipſa Iephthæ filia factum ſit, ſive in alio publico loco: ſive dum ſuperſtes fuit, ſive etiam poſt obitum.

CAP. XVI.

VERS. 3. וַיֶּאֱחֹז בְּדַלְתוֹת שַׁעַר הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וַיִּסָּעֵם עִם הַבְּרִיחַ Pagninus & Junius וַיִּסָּעֵם ſumpſerunt pro וַיִּסַּע עִמָּם *& profectus eſt cum iis*, ſecuti Kimchium qui in commentar. ita exponit. nam inquit verbum hoc in Kal nunquam eſt יוצא *tranſitivum*, ſed עומד *intranſitivum*. quomodo & infra ỷ.14. וַיִּסַּע אֶת הַיְתַד הָאֶרֶג exponit, *& profectus eſt cum paxillo texturæ*. niſi forte, inquit, in duobus his locis ſit tranſitivum. quod nobis ſane ſimplicius & ſenſui convenientius videtur. ut & Eſa. 33, 20. בַּל יִסַּע יְתֵדֹתָיו *non removebit*, ſupple quiſpiam *clavos ejus*, i. non removebuntur clavi ejus. Ita in hoc loco Simſonis, *& removit*, vel *ſuſtulit eas cum vecte*. item v. 14. *Et ſuſtulit paxillum texturæ*. quomodo rectè Lxx. in primo loco habent καὶ ἀνεβάστασεν αὐτάς. in altero, καὶ ἐξέσπασεν αὐτοῦς. quod Genevenſes, Tigurini, aliique ſecuti ſunt. Exiſtimamus ergo נָסַע primaria ſignificatione eſſe tranſitivum, ac ſignificare *tollere*, *removere*, *auferre*. idem quod apud Arabes נזע, permutatis ס & ז, ejuſdem organi & fere ſoni literis. deinde *auferre pedes è loco*, *proficiſci*. prorſus ut apud Chald.

Chald. נטל, quod primo *levare, elevare, tollere*: deinde *tollere ſe è loco, proficiſci* ſignificat. qua voce & hîc uſus eſt de Simſone Jonathan, וְנַטְלִנּוּן *& ſuſtulit illas*: ut & v. 14. ונטל ית אכבן דנרדאין *& ſuſtulit jugum textorum*.

VERS. 29. וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּסָּמֵךְ עֲלֵיהֶם אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ׃ Difficultatem hîc parit verbum לפת cujus incerta eſt ſignificatio. R. Dav. in lib. rad. vertit per נָטָה & עִוֵּת *inclinare & pervertere*. & in comment. dicit habere ſignificationem ההפך והנטיה *ſubverſionis & inclinationis*. cum eo convenit R. Levi, qui וַיִּלְפֹּת vertit וַיֵּטֶה. R. Mardochai dicit ſignificare בעתה *terrorem*. Scindlerus ſecutus Kimchium, *inclinavit, ſubvertit*. at præpoſterè dicitur Simſon inclinaſſe & ſubvertiſſe columnas, deinde utraque manu ipſis innixus fuiſſe. at longe melius, ſenſu id poſtulante, Jonathan אחד *tenuit*. LXX. περιέλαβεν. Vulgatus *apprehendit*. Junius & Pagninus *complexus eſt*. Mihi dubium non eſt quin verbum hoc *tenere* ſignificet, non hîc tantum ſed & Rut. 3, 8. & Job. 6, 18. quibus tantum in locis reperitur. vide quæ ibi annotavimus. R. S. Jarchi nobiſcum eſt, qui dicit ſignificare אחז אינברצא בלעז *comprehendere* embraſſer vernaculè.

CAP. XVII.

VERS. 3. וַיָּשֶׁב אֶת אֶלֶף וּמֵאָה כֶסֶף לְאִמּוֹ וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ הִקְדַּשְׁתִּי אֶת הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי לִבְנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ׃ Nihil hîc difficile, niſi quod obſcuritatem quandam parit מִיָּדִי לִבְנִי. Tremel. & Junius exiſtimarunt ellipſin hîc latere; quam ſuppleruntt, dimiſſura *è manu mea filio meo*. Si ellipſis quædam eſt, puto ſolummodo eſſe verbi ſubſtantivi. *è manu mea filii mei* eſt, *ad faciendum ſculptile & idolum*: *& nunc reſtituo illud tibi*. eo ſenſu ל ſolet uſurpari Hebræis. ut quum dicunt לָךְ זֹאת *tuum hoc eſt*. לִי זֹאת *meum hoc eſt*. ſic hoc loco מִיָּדִי לִבְנִי *è manu mea filii mei eſt*. id eſt, me datrice ad filium

 meum

meum pertinet. itaque tanquam tuum tibi id reddo. ſed quum, ut omni furti crimine ſe liberaret, recipere id nollet, ſequitur v. 4. וַיָּשֶׁב אֶת הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ, quod verto, *ſed reſtituit* argentum matri ſuæ. ut nihil opus ſit cum D. Druſio duplicem hîc reſtitutionem ſtatuere, ſed ſolummodo quod nolens argentum recipere, in prima reſtitutione perrexerit.

VERS. 10. Dabo tibi decem argenteos annuatim, וְעֵרֶךְ בְּגָדִים LXX. *καὶ ζεῦγος ἱματίων*. ut & Jonathan זוּג לְבוּשִׁין, *& par veſtium*. Hieron. *& duplicem veſtem*, intelligunt plerique, æſtivam & hyemalem. quaſi *ordinem veſtium* dicas, quia ordinatio hominis in veſtibus duplex eſt, una ad æſtatem, altera ad hyemem. Iunius, *Syntheſin veſtium*, tam ad uſum proprium, quam ad miniſterium. Vides convenire Interpretes, binitatem hîc indicari. quod probo. ſed cur ea עֵרֶךְ dicatur, nondum ſatis, quod ſciam, explicatum. fortaſſe lucem præbebit lingua Æthiopica, ubi ערך pro *ſocio* atque *amico* uſurpatur, Matth. 11. 18. Eſt ergo ערך בגדים *ſocietas veſtium*, non una tantum, ſed & altera ſocia. ut & ſanè verbum ערך apud Hebræos paritatem includit. ſignificat enim *comparare, æquiparare*, quod fit in rei æſtimatione. item alterum alteri adaptare, aptè conſociare, quod fit in aciei diſpoſitione.

CAP. XVIII.

VERS. I. בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט הַדָּנִי מְבַקֶּשׁ־לוֹ נַחֲלָה לָשֶׁבֶת כִּי לֹא נָפְלָה־לּוֹ עַד הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה׃, Difficultatem habet hîc verſus, quod contra hiſtoriæ fidem negari videatur tribui Dan aſſignata hæreditas. Ideo Iunius & Tremell. לֹא נָפְלָה לוֹ verterunt, *non ſatis ceciderat ei*. quod quidem ex Ioſ. 19, 47. verum eſſe ſatis patet. ſed dura tamen eſt & inuſitata ellipſis, ubi abſolutè dicitur, *non ceciderat*, ſubintelligere, *non ſatis ceciderat*. nos ſic conciliamus.

mus. שֵׁבֶט non ſemper integram tribum, ſed interdum unius tribus familiam deſignare, & idem valere quod מִשְׁפָּחָה. ut Jud. 20,12. dicuntur שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל miſiſſe legatos בְּכָל שִׁבְטֵי בִנְיָמִן *in omnes familias Benjamin.* ſic Eſa. 19,13. וְהִתְעוּ אֶת מִצְרַיִם פִּנַּת שְׁבָטֶיהָ *& ſeduxerunt Ægyptum præcipui familiarum ejus.* Ita hoc loco, *In diebus illis familia Danitica quærebat ſibi poſſeſſionem ad habitandum. quia non ceciderat ei ad hunc diem in medio tribuum Iſraëlis poſſeſſio.* Quum enim ex hiſtoria Ioſuæ conſtet, tribui Dan ſortem accidiſſe minorem quam par erat, non eſt mirum, familiam quandam, & fortaſſe ex majoribus, fuiſſe, quæ poſſeſſionem adhuc nullam inveniſſet, ſed quaſi precario inter alios habitaſſet. certe verſu 11. dicuntur exiiſſe ſexcenti ſolummodo viri, & exiiſſe מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי *è familia Danitica.* iidemque vocantur שֵׁבֶט הַדָּנִי verſ. 29. At v. 18. vocantur ſimul שֵׁבֶט & מִשְׁפָּחָה. ajunt enim præſtare Sacerdoti Michæ ut tribui & familiæ, id eſt, totius tribus familiæ ſacerdos, quam unius viri domui. Obſervetur porro, de tribu nunquam dici שֵׁבֶט הַדָּנִי, ſed ſemper שֵׁבֶט דָּן aut מַטֵּה דָן. at הַדָּנִי de eo dicitur, quod à tribu iſta denominatur. ut Iud. 13,2. dicitur Manoah fuiſſe מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי. ut & hoc noſtro cap. v. 11. ſexcenti illi dicuntur profecti מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי *è familia Danitarum*: non ſunt omnes Danitæ conſtituentes tribum, ſed eorum familia quædam. ſic שֵׁבֶט הַדָּנִי non ſunt Danitæ in genere, ſed eorum quædam proſapia. Unde & Ionathan vertit שִׁבְטָא דְבֵית דָן *tribus domus Dan.* non eſt ipſa domus, id eſt, poſteritas Dan in genere, ſed ejus minor quædam tribus, ſive familia. quocirca pro מַטֵּה דָן nunquam vertet שִׁבְטָא דְבֵית דָן, ſed שִׁבְטָא דְדָן, ibi enim de tribu agitur quæ totum patrem refert unde orta eſt. at שִׁבְטָא דְבֵית דָן iſtius poſteritatis partem aliquam tantum notat. Porro נָפְלָה בְּנַחֲלָה ſignificat quidem alibi cadere in hæreditatem, ſed tum aliud nomen antecedit, à quo verbum נפל regatur. ut Num. 34. 2. זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה

hæc eſt terra quæ cadet vobis in hæreditatem. Sed quum hoc loco nullum nomen antecedat, aut ſubintelligendum erit אֶרֶץ, ut ſenſus ſit, nulla terra ceciderat ipſis in hæreditatem. aut approbanda erit verſio τ̃ LXX. qui nulla habita ratione literæ ב acceperunt בְּנַחֲלָה pro נַחֲלָה in nomin. caſu, & verterunt *οὐκ ἐνέπεσεν αὐτῇ κληρονομία.* quod Vulgatus, Pagninus, noſtraque vulgata Belgica ſecuti ſunt. Rejicit id D. Druſius. nos autem nequaquam id rejiciendum putamus. Nam, ut ab Arabibus incipiamus, uſitatiſſimum ipſis eſt, nominativum per ב deſcribere. ſic dicunt انا كنت بمومن *ego ſum in credente*, id eſt *credens, fidelis.* انتم كنتم بمومنين *vos eſtis in credentibus*, id eſt *credentes*. Idque non tantum in prædicato, ut in dictis phraſibus, ſed etiam in ſubjecto. ut Luc. 5, 12. وانا برجل مملو برصا, *& ecce in viro repleto lepra.* i. *ecce vir repletus lepra.* ſic Actor. 3, 2. فانا برجل مقعد من بطن امه *& ecce in viro claudo ab utero matris ſuæ.* id eſt, *ecce vir claudus.* Nec pauca ejuſmodi loca in Hebraiſmo obſervaſſe videmur, quæ non niſi per coactionem aliter commodè explicari poſſunt. quæ quidem jam ſemel huc congerere viſum fuit. Deut. 28, verſ. 62. וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט *& reliqui eritis viri pauci.* Oſeæ 13. כִּי בִי בְעֶזְרֶךָ *quia in me eſt auxilium tuum.* Job. 18. v. 8. שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת בְּרַגְלָיו *miſſum eſt rete in pedes ejus.* Pſal. 68, 5. כִּי בְיָהּ שְׁמוֹ *nam Iehova eſt nomen ejus.* Pſal. 55, 19. בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי *multi fuerunt mecum.* Exod. 32, 22, אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת הָעָם כִּי בְרָע הוּא, *tu noſti hunc populum, quod malus ſit.* Eſa. 26, 4. כִּי בְּיָהּ יְהוָה צוּר עוֹלָמִים *quia Dominus Iehova eſt rupes æterna.* Eſa. 40, 10. הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק יָבוֹא *ecce Dominus Iehova fortis veniet.* Eccl. 7, 12. כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף *quia umbra eſt ſapientia, umbra eſt pecunia.* id eſt, utraque protectio eſt. 1 Reg. 13, 33. וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטַּאת בֵּית יָרָבְעָם׃ *& fuit res hæc in peccatum domus Ieroboami.* Sic in Capitulis patrum p. 52. edit. Fagianæ, R. Eleazar dicit, *Da ei de ſuo, quoniam tu & quæcunque habes illius ſunt.* deinde addit

וְהֵן

וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר *& ſic David ipſe dicit, Quoniam ex te ſunt omnia, & de manu tua tribuimus tibi.* adde Eſdr. 3, 3. כִּי בְּאֵימָה עֲלֵיהֶם מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת *quia terror erat ſuper eos à populis terrarum.* 1 Paral. 7, 23. כִּי בְרָעָה הָיְתָה בְּבֵיתוֹ *quia adverſitas erat in familia ejus.* 1 Paral. 9, 33. כִּי יוֹמָם וָלַיְלָה עֲלֵיהֶם בַּמְּלָאכָה *quia interdiu & noctu incumbebat ipſis opus.*

Vers. 7. וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ לָיְשָׁה וַיִּרְאוּ אֶת הָעָם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח כְּמִשְׁפַּט צִדֹנִים שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ וְאֵין מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ עֹצֶר &c. Multa hîc ſunt ubi variant Interpretes. Primò, quidam יוֹשֶׁבֶת referunt ad urbem, & vertunt, *Et viderunt populum qui erat in medio ejus (ſitæ in ſecuritate ſecundum morem Sidoniorum) quietum & ſecurum* &c. ſic Junius & Genevenſes. quæ parentheſis quia durior aliis videbatur, maluerunt יוֹשֶׁבֶת referre ad præcedens הָעָם per enallagen generis. quia etſi genere referatur ad urbem, ſenſu tamen ad populum pertineat. vertuntque, *Et viderunt populum, qui erat in medio ejus, habitantem confidenter juxta morem Sidoniorum, quietum & confidentem.* ſed & hoc durum eſt, de הָעָם dici יוֹשֶׁבֶת fœminino genere, & ſtatim de eodem שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ maſculino. & ſi יוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח *ad populum pertinet*, quorſum de eodem ſtatim additur וּבֹטֵחַ, quod idem eſt cum priori? fateor tamen, me hoc potius amplexurum, quam quod habet Junius. nam duo loca citat Kimchius ubi עַם fœmin. conſtruitur. Jer. 8, 5. Exod. 5, 16. cui & tertius addi poteſt Jeſ. 26, 20. Quid ſi dicamus, nec יוֹשֶׁבֶת nec שֹׁקֵט eſſe accuſativos, qui regantur à verbo וַיִּרְאוּ, ſed primo in genere narrari, quinque iſtos viros intraſſe in urbem & conſpexiſſe populum in ea. deinde qualis ſtatus fuerit tum urbis, tum populi. de urbe quidem, ſita erat ſecurè ſecundum morem Sidoniorum. de populo, quieſcebat & confidebat. adeo ut ipſa generis diverſitas indicet ellipſin, quæ reſtituta facilem reddit ſenſum. ſic verto. *Et abjerunt quinque illi viri, & venerunt in Laiſch, & conſpexerunt populum*

in ea. Hæc *ſita erat ſecurè juxta morem Sidoniorum:* ille *quietus erat & ſecurus.* Sed major difficultas in ſequentibus. nomen עֶצֶר non niſi hoc loco exſtat. verbum עָצַר duo potiſſimum ſignificat. 1. *claudere*, *concludere*, *detinere.* 2. *regnare, imperare.* Hinc nomen hoc aliter ab aliis exponitur. à prima ſignificatione יוֹרֵשׁ עֶצֶר à Jonathane vertitur יָרוּתִין זְעִירִין (ſic enim punctandum, non יְרוּתִין זְעֵירִין) *hæredes parvuli ſunt* ut vertit Kimchius, qui nempe domi adhuc concluduntur & continentur. adeoque limites ſuos propugnare nequeunt. Tamen R. Selomoh videtur זעירין ſumſiſſe pro *paucis.* vertit enim יורשים מועטים *hæredes pauci ſunt*, qui ſi occidantur, non reſtabunt, qui pugnent adverſus invadentes hæreditatem. Vulgatus, *magnarumque opum.* ad populum refert, qui ſicut erat quietus & ſecurus, ita erat יוֹרֵשׁ עֶצֶר *poſſidens opes domi concluſas.* unde LXX. κληρονόμος θησαυρῶ. R.D.K. ab alia ſignificatione vertit *hæres imperii.* quod plerique modernorum ſequuntur. ſed quomodo וְאֵין מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ עֶצֶר inter ſe conſtruenda ſint, magna eſt diſſenſio. plerique דָּבָר ſumunt pro בְּדָבָר *in ulla re.* & quum jam quærendus ſit accuſativus qui verbo tranſitivo מַכְלִים reſpondeat, ſubintelligunt eum, hoc modo, *non erat qui pudefaceret* eos in *re ulla in terra.* nos accuſativum ſubintelligere neceſſe non arbitramur. quum דָּבָר poſſit eſſe accuſ. & vertere liceat, *nec erat qui pudefaceret quicquam in terra.* id eſt, noceret ulli rei in terra. ſicut 1 Sam. 25, 7. לֹא הִכְלַמְנוּם *non pudefecimus eos.* i. non læſimus eos, non fœdavimus eos. quomodo rectè hîc habet Jonathan ולית דמנזק פתגמא בארעא *& non erat qui læderet quicquam in terra.* Quod autem ſequitur, יוֹרֵשׁ עֶצֶר quidam ſic connectunt, ut ex præcedenti membro repetant אֵין. *non erat qui læderet quicquam in terra*, nec *qui hæres eſſet regni.* quod minus durum eſſet ſi יוֹרֵשׁ haberet ו copulam, in quam præcedens negatio influeret. ut 2 Reg. 7, 10. הִנֵּה אֵין שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם *non eſt ibi vir neque vox hominis.* Genevenſes,

ſes,omiſſa negatione,vertunt,*d'autant qu'ils eſtoyent libres de toute ancienneté*,id eſt,quia liberi erant ab omni antiquitate. cujus vix veſtigium ullum in textu apparet. Videant eruditi, an non omiſſa negatione, vertere liceat, *hæreditate habebat imperium*, nempe populus ille tranquillus & ſecurus. non electitium, quod turbare ſæpe Rempubl. ſolet, ſed hæreditarium erat regnum, idque ſecuritatem populi augebat. Poſſes etiam, omiſſo commate יוֹרֵשׁ עֶצֶר conjungere cum מַכְלִים, hoc modo, *& non lædebat quicquam in terra hæres imperii*, aut poſſidens imperium. id eſt, ipſe populus in ſe erat tranquillus. regem quoque habebat æquum & pacatum, qui ſic imperium poſſideret, ut nullius bona læderet. neque erat ipſis res cum quoquam alieno, itaque nec aliunde infeſtabantur. undiquaque ergo ab omni metu erant liberi, ut facile ab Iſraëlitis inopinato invadi poſſent. Non video cur hoc rejici debeat, quum nec ſenſus, nec verborum conſtructio, nec ipſi accentus repugnent. Nec veriſimile eſt quod vult Kimchius, Laiſchæ urbi præclaræ, & ad confluentem Jordanis ſitæ defuiſſe regem. quod enim eodem hoc cap. dicitur, non fuiſſe regem in terra, de ea terra intelligendum quæ parebat Iſraëlitis. Tyrus vero & Sidon, adeoque Laiſcha, reliquæque urbes quæ ab Iſraëlitis occupatæ nondum erant, ſuos habuere & retinuere Reges. præſertim quæ metropoles erant, & peculiarem populum faciebant. qualem Laiſcham fuiſſe, ex ipſa deſcriptione luculenter apparet. Non eſt autem diſſimulanda ſententia R. Levi, qui vult, habuiſſe quidem hunc populum Principem, ſed talem qui hæreditate imperium à patre non accepiſſet. ejuſmodi autem Principem non libenter ſe periculo exponere pro conſervatione populi, quia non eſt ejus & ſeminis ejus. adeoque non habuiſſe eos Principem, qui pudefaceret quicquam in terra, id eſt, inquit, increpatione pudefaceret peccantes. ſane

hoc

hoc verbum pro *increpare, prohibere*, utpote quo pudor incutitur, ſumitur Ruth.2,15. Et ſic Junius videtur accepiſſe, quum vertit, *nec eſſe quemquem qui de re ulla pudefaceret in ea terra hæredem imperii.* ambigua verſio eſt, cujus verba ſic conſtruenda videntur, nec eſſe quenquam hæredem imperii qui &c. ſi quis מכלים eo ſenſu hîc ſumendum putet, malim vertere, *& non erat pudefaciens* (reprehendens) *quicquam in terra poſſeſſor imperii.* aliter etiam מכלים interpretatur R. Selomoh. non fuiſſe quemquam qui negando ſubſidium, & fratrem inopem vacuum dimittendo, pudore eum ſuffunderet. quia nemo adeo egenus fuerit, ut proximo indigeret. quamobrem idem eſſe quod infra v. 10. dicitur מָקוֹם אֲשֶׁר אֵין שָׁם מַחְסוֹר כל דבר אשר בארץ׃. minus rectè, meo judicio.

CAP. XIX.

VERS. 12. לֹא נָסוּר אֶל עִיר נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה Senſus hîc ſatis perſpicuus. turbavit tamen Interpretes, quod poſt עִיר ſingulare ſequatur הֵנָּה plurale. Jonathan לא נזור לקרתא בני עממיא דלא מבני ישראל אנון׃, *ne declinemus ad civitatem filiorum populorum, qui non ſunt è filiis Iſraël.* הֵנָּה ſumſit pro הֵמָּה per enallagen generis, & retulit ad נָכְרִי collectivè ſumptum. quod Tigurini ſunt ſecuti. & quoad ſenſum Vulgatus. Genevenſes quoque הֵנָּה ſumunt pro הֵמָּה, & porro אֲשֶׁר pro אֲשֶׁר שָׁם, *ubi non ſunt ex filiis Iſraël*, i. ubi filii Iſraël non ſunt, la ou il n'y a point d'enfans d'Iſraël. minus bene ſi verba textus ſpectes, etſi ſenſus non differat. Junius, *non divertemus ad* ullam *civitatem alienigenæ*, ex iis *quæ non ſunt filiorum Iſraëlis.* Pagninus, *Ne divertamus ad* ullam *urbem alienigenarum, quæ non eſt de filiis Iſraël.* Melius quam Junius נָכְרִי ſumpſit collectivè, & pluraliter vertit *alienigenarum.* ſed quare הֵנָּה plurale ſumpſit pro ſingulari הִיא, quum עִיר quoque collectivè ſumi & poſſit & debeat, ac tum plurale

rale הֵנָּה fœminino genere ei optimè reſpondeat? ſic verto, *Ne ſecedamus ad civitates alienigenarum, quæ ex filiis Iſraëlis nonſunt.* nihil hîc eſſe arbitror, ubi quoad conſtructionem quiſquam ſe torqueat. conſtructio eadem eſt quæ occurrit 1 Sam. 17, 28. עַל מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה *apud quem reliquiſti pauculas oves haſce?*

CAP. XX.

VERS. 16. *Et quiſque fundâ jaciebat lapidem in capillum,* וְלֹא יַחֲטִא *neque aberrabat.* hinc propriam verbi חטא ſignificationem petunt, quod ſit *aberrare à ſcopo*, vel à recta via. & חֵטְא propriè *peccatum ex errore commiſſum* deſignare. Non poſſum non monere lectorem, verbum חטא in lingua Æthiopica valere *deſtitui, carere, non habere, non invenire aut aſſequi.* ut Matth. 18. 25. μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, Æthiopicus vertit חטיאו יפדי & *quum non haberet quod ſolveret.* ſic Luc. 5. 19. *quum non inveniſſent qua ipſum inferrent,* dixit id Æthiopicus per חטא hinc rectè deducitur חטא *peccatum* defectus, carentia juſtitiæ legalis: eſtque generalis notio, omnia omnino peccata, etiam originale, complectens. quando quis ſcilicet non habet, nec in eo invenitur, quod cum lege Dei convenit. Nec dubium eſt, quin fruſtrà ſit quod monet Kimchi, חטא pueritiæ tribui, quando cognitio hominis adhuc imperfecta eſt. ultra vigeſimum autem annum, quando peccant ſcienter & contumaciter פֶּשַׁע dici. Notum enim eſt in omni ætate, & de omni peccato dici חטא, etiam de blaſphemia in Deum Lev. 24. 15. omne פשע eſt חטא, ſed non omne חטא eſt פשע. Inde etiam ratio dari poteſt, cur in Piel חִטֵּא ſignificet *mundare, purgare à peccato, expiare.* eſt enim propriè, facere ut perſona vel res peccato atque immunditie careat. Et ut ad noſtrum ולא יחטא veniamus, ſenſus eſt, *non committebat defectum*, id eſt non faciebat ut ſagitta deficeret à ſcopo, vel ſcopo careret.

VERS. 33. *Et inſidiæ Iſraëlis prodierunt è loco ſuo*, מִמַּעֲרֵה גָבַע. Junius, *poſt denudationem Gibeæ.* מִן *a* pro *poſt*, more Latinorum: quod ſatis eſt Hebræis inſolens. Pagninus, *è gramineto Gibeæ.* ſecutus Kimchium, cujus Commentarium, qui vult, videat. R. Levi, *è valle Gibeæ.* vertit enim per עמק. Jonathan ממישר גבעתה *è planicie Gibeæ.* id eſt è loco campeſtri, non montoſo, ſed plano, & quaſi nudo. verbum enim ערה propriè *nudare* ſignificat. ſtabilit autem non parum hanc interpretationem, quod in lingua Æthiopica hoc verbum *complanare* ſignificat. ut Marc. 1. 3. *εὐθείας ποιεῖτε*, Æthiopicus Interpres habet עריו. Et Luc. 3, 5. pro *& erunt αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας via aſperæ in leves* ſive *planas*, habet ויערי פנות מכאש *& planam faciet viam aſperam.* Et in ea conjugatione quæ apud Arabes decima eſt, אשתעריכמו משלין ponitur pro *ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας*, *æquales eos feciſtis nobis*, Matth. 20. 12. ſignificat ergo in iſta lingua ערה *rectum, planum, æqualefacere.* nec deeſſe in Hebraiſmo loca, ubi eadem ſignificatio commodiſſime adhibeatur, in obſervationibus noſtris ad Pſal. 137. 7. Eſa. 22. 6. Sophon. 2. 14. dicemus.

VERS. 37. וַיִּמְשֹׁךְ הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר verto, *Et progreſſus eſt inſidiator, & percuſſit* &c. de hoc uſu verbi מסך qui plura cupit, videat quæ annotavimus ad Jer. 5, 8.

ANI-

ANIMADVERSIONES
In loca difficiliora
LIBRI RUTH.

CAP. II. VERS. II.

אֲלַקֳטָה־נָּא בַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים Junius, Pagninus, Vulgatus, *& colligam ſpicas*. Genevenſes *quaſdam ſpicas*. videntur ſic exprimere voluiſſe illud ב quod in Hebræo adjungitur. Lxx. ἐν σταχύσι. Chaldæus בשבולין *in ſpicis, inter ſpicas*. quomodo & ego vertendum cenſeo. & non intelligi ſpicas, quas ipſa collectura ſit, ſed quæ in manipulos coactæ erant, inter quas collectura eſſet. ut manifeſtum ex verſ. 7. ubi præfectus meſſorum, referens Ruthæ verba, dixiſſe eam ait, אֲלַקֳטָה נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים, *colligam obſecro. & congregem inter manipulos poſt meſſores.*

SEQVITVR IN EODEM VERSV,

וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז הַבֹּקֶר וְעַד עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעָט Video pleroſque interpretes per הַבַּיִת intelligere domum Ruthæ ſive Naomi in qua degebat. ut ſenſus ſit, eam in quærendo per ſpicilegium victu adeo eſſe ſedulam, ut vix paululum domi ſuæ deſideat. idque inde patere, quia jam à ſummo mane ad hoc uſque tempus in agro perſtiterat. vide Vulgatum, Genevenſes, notas Vatabli, alioſque. unde & Junius habet, *Accedens perſtitit, ex quo fuit mane, uſq; adhuc, modo ſedit pauliſper domi ſuæ.* illud *ſuæ* non eſt in textu. Exiſtimo intelligi potius domum quæ ad Boozi prædium pertinebat, in quam ſe Rutha ad pauxillulum temporis receperat, ſive quod laſſa eſſet, ſive quod & Meſſores à labore quieſcerent, & in qua eam Boos adveniens ſedentem repererit. id procul dubio ſenſit Aben Eſra, qui בַּיִת hoc loco pro סוכה poſitum

 dicit,

dicit, id eſt pro tugurio & tentorio, quod in agris figi ſolebat. Itaque ſic verto, *Et venit & manſit ab ipſo mane uſque ad nunc, jam ſedere ipſam* (id eſt, quod jam ſedet) *in domo paululum* miratus erat Boos quod peregrinam puellam in tugurio, aut domo prædii ſui ſedentem videret. rogaverat quænam eſſet. reſpondet præfectus meſſorum, eſſe Rutham nurum Naomi, quæ à mane uſque hoc tempus ſpicas collegiſſet, donec ſe jam paululum in tentorium recepiſſet.

VERS. 15. וְגַם שֹׁל תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן הַצְּבָתִים Ad verbum verto, *Etiam ſpoliando ſpoliate ei è manipulis.* Quum enim decimæ è manipulis dandæ eſſent, debebant omnes juſtam habere magnitudinem & pondus. Vos, inquit, ne jam id curate, ſed quaſi per ſpolium & rapinam auferte liberè hinc inde aliquid de manipulis jam factis, & faciendos minores facite quam oporteat, ut ei relinquatis quę colligere queat. Belgicè verterem, **ende oock ontrooft vrypelijck voor haer uyt de ſchooven.**

CAP. III.

VERS. 8. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃ Variè hîc exponitur וַיִּלָּפֵת. LXX. *καὶ ἐταράχθη*. Vulgatus, *& conturbatus eſt*. Conveniunt cum Chaldæo, qui periphraſticè vertit ורתת ואתרכיך כלפתא בשריה מן רתיתא *& tremuit & emollita eſt inſtar rapæ caro ejus præ tremore.* לֶפֶת Rabbinis, לִפְתָּא Chaldæis, לפתה Arabibus *rapa* eſt. putatur ergo Hebræis לָפַת eſſe molleſcere inſtar rapę ex metu. quod cum Iud. 16, 29. & Iob. 6. 18. ubi idem hoc verbum occurrit, prorſus non convenit. Tigurini, *& quum contrectaſſet, ecce mulier jacebat* &c. activè expoſuerunt, quum tamen ſit paſſivum in Niphal. Junius, qui Jud. 16, 29. expoſuit in Kal, *complexus eſt*, hîc habet, *& huc illuc ſe verteret.* ab Aben Eſra id habet, qui vertit נהפך מצד אל צד *vertit ſe de latere in latus.* Genevenſes, *& il ſe retira*, id eſt & contrahebat ſe, membra nempe ſua ad ſe colli-

colligens timentium more. David Kimchi וַיִּלָּפֵת *& inclinavit ſe*, ut & Pagninus vertit, nempe conſideraturus, quid rei eſſet. At Rabbi Salomon, qui Jud. 16, 29. ſecutus Jonathanem & ipſum loci ſenſum verterat לפת per אחז, hîc eodem modo vertit, ita tamen ut brachiorum complexum eo denotari velit. citans enim in dicta hiſtoria Samſonis hunc locum, dicit וַיִּלָּפֵת eſſe נאחז בזרועות האשה *detentus fuit brachiis mulieris*. ſimiliter in comment. ad hunc ipſum locum docet ſenſum eſſe, quod quum præ metu vociferari voluerit Boos, Rutha tenuerit eum, & brachiis eum circumplexa fuerit. Ego ut in libro Jud. ita & hîc *tenendi* ſignificationem retinendam puto, ſed alio ſenſu quam Jarchius. verto, *& detentus fuit*, ſc. muliere pedibus ejus incumbente, non brachiis ſuis eum amplexante. *expavit*, inquit. unde? *quod detineretur*. unde vero detinebatur? *ecce mulier cubabat ad pedes ejus*, quæ ſc. pondere ſuo ſtragulam conſtringeret & comprimeret, ne pedes liberè movere poſſet. aut forte ipſis pedibus ejus incumbebat. vide porro de verbo לפת quæ obſervavimus ad Jud. 16, 29. & Iob. 6, verſ. 18.

VERS. 12. וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי אִם גֹּאֵל אָנֹכִי וְגַם יֵשׁ גֹּאֵל קָרוֹב מִמֶּנִּי׃ Pagninus, *nunc igitur* fateor *verum eſſe quod cognatus ſum: eſt tamen* alius *cognatus propinquior me*. ad quam verſionem Vatablus, vertere potes ut nihil ſubaudias, & כִּי priore loco poſitum redundet, *jam igitur verum eſt quod* &c. ſic habent Genevenſes & Tigurini, in quibus tamen hoc ipſum non probat. quum enim neglecto כִּי vertiſſent, *Nunc itaque verum eſt quod ego ſum vindex*, annotavit, ſub. agnoſco quod verum eſt quod redemptor ſive propinquus ſum. Iunius hoc modo, *Nunc inquam, quia verum* eſt, *etſi vindex ego* ſum, *tamen præterea eſſe vindicem propinquiorem me*. durius illud אָמְנָם conſtruitur cum fine verſus, intervenientibus *etſi vindex ego ſum*. & porro obſervandum in omnibus

quas adduxi verſionibus אָמְנָם ſumi pro *vero* ſive *veritate*, quaſi nomen ſit, quum ubique adverbium ſit *verè*. Aberit, ni fallor, omnis difficultas, ſi utrumque כִּי exponamus per *quamvis, etiamſi*. quod & alibi fieri, ex lexicis videre eſt. hoc modo, *Et nunc etſi verè, etſi vindex ſim, tamen eſt vindex propinquior me.* Vel prius כִּי ſit tantum confirmativum *utique, certè*. quod frequens eſt, eſtque illud ἦ μήν quod à Lxx. pro כִּי poſitum Gen. 22,17. citatur ab Apoſt. ad Hebr. 6,14. alterum כִּי אִם ſit *etiamſi*. neque enim, quod קרי נ̇ indicat, אם hîc ſuperfluum puto, ſed una cum כִּי facere *etiamſi*, ſicut 1 Sam. 14. 41. כִּי אִם יֶשְׁנוֹ בְּיוֹנָתָן בְּנִי *etſi eſſet in Ionathan filio meo.* ita hoc loco, *Et nunc utique verè, etſi vindex ego ſim, tamen eſt vindex propinquior me.* Addimus & Druſii verſionem, *Et nunc, quia verè, licet vindex ego ſim, tamen eſt vindex propinquior me. Pernocta hac nocte* &c.

CAP. IV.

VERS. 5. וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם־קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־הַמֵּת קָנִיתָ לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ *Et dixit Boos, quo die acquiſieris agrum è manu Naomi, etiam à Rutha Moabitide uxore mortui acquiſieris, ad ſuſcitandum nomen defuncti ſuper hæreditatem ejus.* ſic Genevenſes. & non diſplicet. ex eo enim quod ab uxore defuncti agrum hæreditarium emeret, eam quoque ipſam acquirere ſibi in uxorem ſubintelligebatur, ut defuncti nomen conſervaretur. neque enim aliter in vendendo agro illa acquieviſſet, niſi & ipſa in uxorem caperetur. inquit R. Selomoh. quod quia plerique apertè hîc ſignificandum, non tacitè innuendum fuiſſe cenſent, à verbis non nihil receſſerunt, ut ſenſum eum innuerent. vide Lxx. Vulgatum, Chaldæum, alioſque. Tigurini ad eum ſenſum inveniendum, מֵאֵת acceperunt pro ſimplici אֵת. verterunt enim, *Eodem die quo agellum poſſederis de manu Naëmi, poſſidebis & Ruth Moabitidem uxorem defuncti.*

functi. quam interpretationem Druſius quoque ſe præoptare dicit. At poteſt, ni fallor, abſque ulla textus coactione, idem ſenſus inveniri. Hoc modo, *Et dixit Boos, quo die acquiſieris agrum è manu Naomi, & à Rutha Moabitide, uxorem defuncti acquiſieris, ad ſuſcitandum nomen defuncti ſuper hæreditatem.* id eſt, eo ipſo quod non tantum à Naomi, ſed ab uxore defuncti hunc agrum tibi comparabis, ſcito te & eam ipſam tuam facere, ut &c. Et hæc quidem ſecundum קרי ס׳, quod legi vult קָנִיתָ. at כתיב ס׳ eſt קָנִיתִי quod ſic verto, *Et dixit Booz, quo die acquiris agrum è manu Naomi, etiam à Rutha Moabitide uxore defuncti acquirerem, ad ſuſcitandum nomen defuncti* &c. vel, *& à Rutha Moabitide, uxorem defuncti acquirerem, ad* &c. id eſt, quin acquiris defuncti agrum, ſi eſſem qui es, aut ſi ex me quæras quid in ea re egomet facturus eſſem, uxorem quoque defuncti ducerem. Ita capio Aben Eſram, qui כתיב ס׳ proponens, dicit ſenſum eſſe כֵּן אקנה אני, quod verto, *ſic acquirerem ego.*

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

I. SAMUELIS.

CAP. I. VERS. I.

Samuel Propheta filius fuit Elkanæ. Itaque author Tarich regum Perſiæ ineptè eum facit filium cujuſdam Uſairi, itidem Prophetæ.

VERS. 6. *Et irritabat eam inimica ejus etiam irâ,* בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ Vulgatus, *In tantum ut exprobraret.* non ſatis bene. Pagninus, *propterea quod ad iram provocaret eam.* Vatablus, *ut triſtitia,* vel mœrore, *afficeret eam.* Junius, *ut commoveret*

ret eam. Nos, *ut murmurare,* vel *conqueri faceret eam,* quod Dominus concluſiſſet vulvam ejus. Sic Syris ܪܘܥܡܐ רוּעְמָא *μομφή querela, murmuratio.* Col. 3. 13. Et apud Chaldæum Paraphraſten pro Hebr. יִלּוֹן paſſim eſt אתרעם *murmuravit.* ſignificat enim רָעַם *murmur ac ſtrepitum edere,* non tantum qualis eſt nubium tonantium, ſed etiam qualis eſt maris tempeſtate commoti, Pſal. 96. 11. Ergo & qualis eſt hominis conquerentis, & ſtatum ſuum deplorantis.

CAP. II.

VERS. 5. *Saturi, pane conducti ſunt, & famelici deſierunt.* ſequitur עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה, Iunius, *adeo ut ſterilis pepererit ſeptem.* Alii, *donec ſterilis.* Sed quia particulæ *donec* & *adeo ut* referuntur ad præcedentia, partus autem liberorum cum ſaturitate non cohæreat, malo novam hîc ſententiam addi, quam verto, *uſque ad ſterilem peperit ſeptem,* id eſt, ipſa etiam ſterilis, quæ ſpem conceptus nullam habebat, peperit ſeptem. Ita & alibi עַד *uſque ad* pro *etiam* ponitur, quando rei auxeſin ſignificat. tale eſt illud 1 Sam. 18. 4. *Et exuit Ionathan pallium quod erat ſupra ſe & dedit illud Davidi, & veſtes ſuas,* וְעַד חַרְבּוֹ וְעַד קַשְׁתּוֹ וְעַד חֲגֹרוֹ׃, *& uſque ad gladium ſuum, & uſque ad arcum ſuum, & uſque ad cingulum ſuum.* id eſt, & ipſum etiam gladium & ipſum etiam arcum, & ipſum etiam cingulum ſuum.

VERS. 27. &c. הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי לְבֵית אָבִיךָ Tota hîc difficultas oritur ex הֲ, quod propriè ſimplicem interrogationem notat, quæ apud Hebræos negare ſolet, quum ſenſus hîc affirmationem poſtulare videatur. Ideo Iunius ſimplicem interrogationem retinere volens, adjecit dictionem *ideo,* vertitque, *an* ideo *plane meipſum revelavi?* ſenſu quidem commodo, ſed inuſitato ſupplemento & nimis libero. Diſpiciant eruditi, an non interrogatio hæc exprimere queat

affectum

affectum pœnitentis. *revelandone revelavi me domui patris tui?* q. d. tuæ ne familiæ meipſum revelavi? adeone inconſideratus fui, ut tam ingratæ familiæ meipſum patefecerim? atque hoc forte voluit R. Joſeph Kimchi, teſte Filio Davide, quum dixit eſſe הֹא התמיהה *he admirationis* vel *ſtuporis*, quaſi ipſe Deus admiretur & ſtupeat, ſe huic familiæ tanta beneficia præſtitiſſe. ubi obiter notandum, doctiſſimum Druſium in Commentariis in hunc locum illud הֹא התמיהה apud Kimchium non rectè vertere *He interrogandi*, ut nec quum adfert ſententiam Rabbi Levi. verbum enim תָּמַה apud Hebr. ut & apud Syros *admirari* ſignificat. unde תְּמִיהָה, Syr. תְּמָהָא *admiratio*. R. Levi autem rejiciens He admirationis, vult eſſe הא האמתות *He verificativum*, ſed tamen per modum interrogandi, ut in illo loco Abrahami, Gen. 17, 17. הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד *an nato centum annos naſcetur filius?* id eſt certè naſcetur. Sic hoc loco, *An revelando revelavi me?* id eſt certè revelavi me. durum id eſt, & fortaſſis inuſitatum. ſic enim non ſimplici interrogatione, ſed addita negatione affirmare ſolent Hebræi. nec dubium eſt, quin interrogatio illa Abrahami admirantis potius ſit, ſibi jam ſeni filium adhuc naſciturum. Non nego tamen ה hîc eſſe האמתות *verificationis*, ſed abſque vi interrogandi. cujuſmodi duo alia profero loca. Unum ex 1 Reg. 16, 31. וַיְהִי הֲנָקֵל לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות *& fuit certe leve ipſum ambulare in peccatis Ieroboami.* alterum ex Prov. 24, 28. אַל תְּהִי עֵד חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ בִּשְׂפָתֶיךָ׃ *Ne ſis teſtis immerito in proximum tuum: Nam certè falleres labiis tuis.* videtur in tribus hiſce locis ה cum chateph-pathach eodem modo ſe habere, & aut augere affirmationem, aut plane otioſum eſſe, quod in hiſce locis viſum eſt τοῖς Lxx. & Chaldæis paraphraſtis. Ad ſententiæ hujus confirmationem vide quæ pluribus obſervavimus ad Jer. 7. 9. & 31. 20. Video autem Vulgatum, Tigurinos, Pagninum, Genevenſes, alioſque הֲנִגְלֹה ſumere pro

T הֲלֹא

הֲלֹא נִגְלֹה *an non revelando revelavi me?* ſic & Mercerus explicat ad Job. 20,4. ubi הֲזֹאת יָדַעְתָּ ex hoc loco Sam. ſumit pro הֲלֹא *an non hoc noſti?* commodo ſane ſenſu. quamvis & ſimpliciter verti poſſit, ut tranſtulit Junius, *an hoc noſti?* id eſt, non noſti, itaque neceſſe eſt te id à me doceri. nolim tamen id ſimpliciter rejici. invenio enim & הֲ pro הֲלֹא poſitum 2 Sam. 23, 19. מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד *ex tribus an non erat glorioſiſſimus?* interrogationem negantem in affirmationem mutavit Jona. מן גבריא הוא יקיר *heroum fuit honoratiſſimus.* quomodo & rectè vertitur Gen. 27, 36. הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב *an non vocatur nomen ejus Iacob?* Hîc iterum negantem interrogationem eleganti affirmatione idem expreſſit יאות קרא שמיה יעקב *pulchrè vocatur nomen ejus Iacob.* neque enim cogitandum, כִּי quod cum ה conjungitur, hîc efficere negationem. ſubſervit ſolummodo interrogationi. Sed הֲ ponitur pro הֲלֹא. ſicut & quidam id interpretantur 1 Reg. 16, 31. וַיְהִי הֲנָקֵל לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם *& fuit, an non leve erat ambulare ipſum in peccatis Ieroboami?* Id ſane fateor, loco noſtro 1 Sam. 2. quem tractamus, optimè convenire. & quamvis negationem ſubintelligere durum videatur, monemus tamen in Arabiſmo idem accidere, ubi هَلْ & أَفَ & أَوَ quæ propriè valent, *an?* non raro ſignificant *an non?* quorum teſtimonia ex Alcorano in adverſariis noſtris obſervata habemus, ipſo etiam D. Golio conſentiente, qui procul dubio omnium Europæorum Arabiſmi eſt peritiſſimus. vide quæ annotavimus de iſto הֲ. ad Jer. 3. 9.

CAP. III.

VERS. 13. &c. בַּעֲוֹן אֲשֶׁר יָדַע כִּי מְקַלְלִים לָהֶם. Lxx. Junius, Pagninus, Geneveuſes & alii, *Ob iniquitatem quam novit, quod turpiter ſibi egerunt filii ejus, nec coërcuit eos.* At ſic dicendum fuerat בְּעָוֹן אֲשֶׁר יָדַע in forma abſoluta. At בַּעֲוֹן in-

forma

forma conſtructa indicat vertendum eſſe, ***ob iniquitatem quod noverat filios ſuos turpiter agere***, nec tamen &c. ut bene habet Vulgata noſtra Belgica verſio. Idem voluit Vulgatus Latinus, ***ob iniquitatem, eo quod noverat.*** id eſt ob iniquitatem eo conſiſtentem, quod noverat &c. propriè ***ob iniquitatem ejus quod noverat.*** Poteſt tamen quoque verti, ***Ob iniquitatem ejus rei quam novit, quod turpiter egerint filii ſui, nec tamen corripuit eos.*** atque hoc melius convenit cum Reviah ſupra יָדַע & cum אשר quod tum propriam pronominis ſignificationem retinet. alioqui ſecundum priorem noſtram interpretationem valuiſſet conjunctionem כִּי ***quòd.***

CAP. IV.

VERS. 4. יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים Jonathan דשכנתיה שריא עיל מן כרוביא ***cujus Majeſtas habitabat ſuper Cherubim.*** LXX. quoque, Vulgatus & Pagninus, ***ſedentis ſuper Cherubim.*** At præterquam quod phraſis illud ***ſuper*** non ſatis ferat, non arbitror in univerſa Scriptura dici Deum ſediſſe ſuper Cherubim, neque fuiſſe quicquam in ſancto ſanctorum, quod id adumbrarit. Arca vocatur ſcabellum pedum ejus, Pſal. 99. 5. & alibi. ſedes, nec ipſi erant Cherubini, nec ſpatium ſupra eos, ſed vacuum illud intra ipſorum alas. quod ſatis apertè colligi videtur ex Exod. 25. 22. Et Num. 7. 89. ubi Deus dicitur allocutus Moſem מֵעַל אָרוֹן ***deſuper arca*** מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים ***è medio duorum Cherubinorum.*** adeo ut duo Cherubini ſedem Dei inter utrumque comprehenſam complecterentur, & umbraculi more ambirent. ob quam cauſam 2 Sam. 6. 2, Vulgatus & Pagninus maluerunt ***ſedentis*** inter ***Cherubim.*** ſed quia phraſis Hebræa nec illud ***inter*** ſatis fert, diſpiciatur an non rectè verti queat, ***habitantis Cherubinos.*** ſicut יֹשֵׁב אֹהֶל ***habitans tentorium***, Gen. 4. 20. יֹשֵׁב אֶרֶץ ***habitans terram***, Gen. 50. 11. יֹשֵׁב הָהָר וְהַנֶּגֶב. ***habitans montana &***

meridionalia. Jud. 1. 9. יֹשֵׁב צִיּוֹן *habitans Tſionem*, de Deo, Pſal. 9, 12. ſic & Cherubinos inhabitaſſe non male dicitur Deus, quandoquidem Deum in medio eorum ſedentem tugurii inſtar ſunt complexi, arcâ ſcabelli vicem præbente.

CAP. V.

VERS. 4. *Et ambæ palmæ manuum ejus abſciſſæ* אֶל הַמִּפְתָּן *in limine*. Hebræi vertunt, האסקופה התחתונה *limen inferius*. Targum quoque סקופתא, ab Hebræo שקף *intueri*, *aſpicere*. Ingreſſurus enim domum, intuetur limen, quippe introductorium in domum.

CAP. VI.

VERS. 4. *Nam plaga una eſt* לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם *omnibus*, *& Satrapis veſtris*. Omnibus, id eſt, toti populo. Quidam, *omnibus vobis*, quaſi לְכֻלְּכֶם. Ubi obſervandum, particulam כל non raro jungi affixo tertiæ perſonæ, & abſolutè ſignificare *omnes*, etiam quando ad eos refertur, quos quis in ſecunda perſona alloquitur. ut Michæ. 1. 2. שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם *audite populi omnes*. propriè *omnes illi*, pro *omnes vos*. Idem legitur 1. Reg. 22. 28.

VERS. 11. וְאֵת הָאַרְגָּז *& capſam*. fortaſſe derivatur ab Æthiopico רגז *perfodit*, Matth. 27. 50, ab effoſſione & excavatione quæ eſt in capſa.

CAP. VII.

VERS. 9. טְלֵה חָלָב אֶחָד Hîc, & Eſa. 40. 11. ac 65. 25. quibus in locis nomen טלה invenitur, ſolet per *agnum* exponi, ut & R. Nathan per כבש, Targum per אמרא reddit. ex genere ovium. Rabbini ſic vocant arietem in Zodiaco. eſt autem aries mas ovium. Æthiopicè autem eſt ex genere caprarum. ponitur enim pro *hædis* Mat. 25. 32. 33.

CAP.

CAP. IX.

VERS. 24. הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים לְפָנֶיךָ אֱכֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר לְךָ לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי Adeo difficilis hic locus viſus eſt Rabbi Levi, alioqui accurato ſatis interpreti, ut הָעָם קָרָאתִי putaverit verba eſſe Saulis. quaſi Samuel ei dixerit, Ede, quia hoc ipſo tempore anno proximo exſpectabis & præſtolaberis regnum, & dices, populum vocavi. quod certe alienum eſt. Vulgatus, *de induſtria ſervatum eſt tibi, quando populum vocavi.* לֵאמֹר *quando* vertit, aut plane omiſit. Junius, *in hoc tempus reſervatum fuit tibi*, ex quo *dixi, populum invitavi.* id eſt, inquit in notis, ex quo coquo indixi, ut convivium invitatis pararet. ſic & Genevenſes, niſi quod לֵאמֹר ſumpſerunt pro *concludere ſecum & ſtatuere.* non videtur id congruere. quia ratio hîc continetur, quare armum reſervari juſſiſſet, nempe quia coquo dixerat, עָם קָרָאתִי. quod ad triginta illos invitatos pertinere non poteſt. Ideo Vatablus rectè obſervat עָם hîc ſignificare alios quam triginta. præter triginta invitavi & alios. ſed quum illi alii duo tantum fuerint, Saul cum ſervo, quæritur quomodo illi עם vocari poſſint. hîc lux aliqua adferenda eſt. עם non tantum de tota gente, aut magna multitudine dicitur, ſed etiam de paucis. imo unus aliquis indoctus & plebejus vocatur Rabbinis עַם הָאָרֶץ *populus terræ.* ex Arabiſmo autem id lucem longe maximam capit, ubi قَوْمٌ קוֹם quod propriè *populum*, *plebem* denotat, ſimpliciter pro *hominibus*, pro *quibuſdam*, imo pro *uno aliquo* uſurpatur ut Luc. 9, 27. pro εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων Arabs dixit هاهنا قوها قياما *hîc populus ſtat.* Ita hoc loco verterem, *Ede, quia ad hoc ſtatutum tempus ſervatum tibi eſt, quum dicerem, quoſdam invitavi.* id eſt, præter eos qui invitati ſunt ab iis qui ſacrificia offerunt, ego etiam quoſdam invitavi, quibus hunc armum reſervari volo. neque

que enim ſacrificium hoc fuit quale 1 Sam. 16. ubi ipſe Samuel Bethlehemum profectus ſacrificat Deo, & Iſai cum tota familia invitat. ſed fuit hoc populi ſacrificium publicum, ut v. 12. docetur, cui Sam. aderat ut precibus ſacrificium ſanctificaret. itaque non tam ipſe populum, quam ipſum populus invitavit. adeo ut extraordinarium quid eſſet, quod præter invitatos à populo ipſe etiam quoſdam invitarit. nec diſſimulandum eſt, eodem fere ſenſu uſurpari דור *generationem* Prov. 30, 11. דור יְקַלֵּל אָבִיו *generatio maledicit patri ſuo*, id eſt, quidam maledicunt, ſunt qui maledicunt. vide & v. 12, 13, 14. Addo, ſicut de קוֹם Arabum diximus, ita & Syris אֱנָשָׁא *homines*, & *hominem*, *quoſdam* & *quendam* denotare. ſimiliter in lingua Æthiopica סב. Juvat & lingua Perſica, ubi گروه populus uſitatiſſimum eſt pro quibuſdam. ut Matth. 16.14. quidam dicunt te eſſe Johannem, گروهي يوحنا populus Johannem. ut autem עָם hîc de duobus dicitur, ita de tribus 2 Reg. 18. 36. ubi וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם verto, *& ſiluerunt viri*, nempe tres illi quos Ezechias ad Rabſake ablegaverat. Porro quod in initio verſus eſt שׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ. perpendatur, rectè ne Junius, *armum & quæ hærebant ei*, ut & vulgata Belgica **een ſchouder met dat daer aenhanght.** an vero melius Hebræi, *crus & quod ſupra illud eſt* nempe femur, ut & Jonathan habet ית שקא וירכיה *crus & femur ejus*. de quo plura habes in lexico Pagnini ex comment. Dav. Kimchi in nomine שׁק.

CAP. XIV.

VERS. 14. Dicitur Jonathan percuſſiſſe circiter viginti viros כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה, Junius, *ferme in dimidio jugero*, id eſt boum *jugatorum actu*. מַעֲנָה *jugerum* vertit. malim cum Kimchio *ſulcum* intelligere, id eſt חק *lineam* quam arator ducit bobus ea menſura quam vult. Jonathan rectè vocat מהלך תוריא *itionem boum*. per ſulcum enim boves arando eunt.

R. Se-

R Selomoh dicit eſſe תלם המחרישה שקורין ריוא בלעז, *ſulcum arationis quem vocat rive gallicè.* Nec aliter ſenſit R. Levi. confirmat id origo vocis. eſt enim מַעֲנָה propriè depreſſio terræ quam facit aratrum.. ab עָנָה *deprimi.* idem eſt quod מַעֲנִית Pſal. 129, 3 ubi procul dubio *ſulcum* notat. ſed quid eſt צֶמֶד שָׂדֶה? Junius, boum *jugatorum actu*. vix intelligo. vocem שָׂדֶה non expreſſit. cur illud actu adhibuerit neſcio. Kimchius dicit שָׂדֶה poni pro בְשָׂדֶה. צֶמֶד autem eſſe צֶמֶד בָּקָר. & ſic Ionathan פדן תוריא בחקלא *paris boum in agro.* quæ tranſlatio quoque eſt Pagnini. ſunt hæc obſcuriſſima. nec ad rem facit illud *in agro.* unde Iunius, ſimul & Vulgatus ſtudio videntur omiſiſſe. reliqua Vulgatus per periphraſin expoſuit, quo intelligi poſſent, nempe, in media parte jugeris quod par boum in die arare conſuevit. in qua expoſitione video R. Selomonem, & R. Levi cum Kimchio & Ionathane conſentire. ſed vide quam multa hîc ponantur, 1. צֶמֶד eſſe *par boum.* 2. par boum hîc poni pro ſpatio quod par boum arant uno die. 3 שָׂדֶה poni pro בְשָׂדֶה. quas meras eſſe conjecturas quivis videt. rectè docet R. Selomoh, fortitudinem Ionathanis eo potiſſimum nomine hîc commendari, quod in tam exiguo ſpatio, ubi ſibi invicem tam vicini eſſent hoſtes, & alter alteri auxiliares facile manus ferre poſſet, tam multi ceciderint. ſed an non amplum ſatis ſpatium videtur, ſi in longitudine dimidium ſulci capias, in latitudine vero quantum par boum uno die arare poteſt? adeone mirum viginti ibi viros cecidiſſe? ego longè contractius ſpatium fuiſſe arbitror. צֶמֶד ſimpliciter *par* ſignificat, & geminat rem cui adjungitur. צֶמֶד בָּקָר *par boum.* צֶמֶד פָּרָשִׁים *par equitum.* Eſa. 21, 9 צֶמֶד חֲמֹרִים *par aſinorum.* Iud. 19, 3. ita hoc loco צֶמֶד שָׂדֶה *par agrorum.* quid autem hîc ager eſt? docet id quod præceſſit מַעֲנָה *ſulcus*, nempe eſſe id quod ducendo ſulcos efficit agricola, quod noſtrates agricolæ eadem notione **een acker** vocant, nempe longum illum pulvillum

villum qui ab initio unde ſulcus inchoatur, ad finem arvi ubi deſinit inter duos ſulcos protenditur. cujuſmodi agellos multos interdum in uno arvo efficit agricola, prout plures aut pauciores ducit ſulcos. ita exiguum admodum fuerit ſpacium, ſc. in longitudine dimidii ſulci, in latitudine duorum agellorum. Belgicè ſignificanter dicimus, **ontrent in een halve voor van twee ackers.** Quod ſi quis majus ſpacium deſignari exiſtimet, ſentiat שָׂדֶה eſſe quod noſtrates dicunt **een gemet lants**/ tum צֶמֶד שָׂדֶה erunt **twee ghemeten landts** / i. jugerum. & ſimpliciter licebit vertere, ferme in dimidio ſulci jugeri.

CAP. XVII.

VERS. 3. וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל הָהָר *Et Iſraëlitæ ſtabant in monte.* Quæritur, quomodo in monte, quum v. præced. dicantur caſtra metati in valle quercus? Ait Cl. Martyr, Davidem K. reſpondere, *caſtra quidem fuiſſe in monte, ſed acies omnia compleviſſe uſque ad vallem.* Contrarium ſonant verba Kimchii, quæ ſic habent, כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי מלחמה עלו אל ההר לקראת הפלשתים: *univerſa caſtra jacebant in valle quercus, ſed ordines acierum adſcenderant in montem adverſus Philiſtæos.* Locus ergo caſtrorum in valle erat. ſed qui ad congrediendum cum Philiſtæis miſſi erant, in monte acies inſtruxerant. ideo עֹמְדִים *ſtantes in monte* dicuntur.

VERS. 4. וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּנַיִם. Ionathan, *Et exivit vir* מביניהון *è medio ipſorum.* juxta quam ſententiam *vir medietatum* diceretur, quod è medio Philiſtæorum exiret. Id jejunum. Iunius, *quidam duellator*, qui inter duos ſingularem pugnam decerni poſtulabat. At Hebræi, inter quos Kimchius, Rabbi Eſaias, & Iarchius, ſic dictum volunt, quod eſſet יוצא יום בין שתי המערכות *exiens quotidie inter duo caſtra.*

Videtur autem præ cæteris Jarchius id optimè exprimere, quum eum deſignari ait, qui eſſet גבור ליצא ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות: *poteſtate præditus exeundi ex acie ſua, ut ſtaret inter duos exercitus.* q. d. non erat vir aciei, qui aliorum militum inſtar aciei ſuæ ordinem tenere, ab eaque non digredi deberet, quive aliorum ducum inſtar aciem ſuam ducere cõgeretur, ſed erat vir medietatum, cui procul ab acie ſua deflectere, ſeque inter duo caſtra ſiſtere ſe liceret.

VERS. 5. וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים *& lorica ſquamata.* R. Salomoh interpretatur, מין קשקשות דגים עשוין מברזל נופלין על גבי השריון קשקשה לכל נקב: *habens ſquamas in morem piſcium, factas è ferro, ac ſuperficiei loricæ incumbentes, unicuique ſcilicet foramini ſquamam.* Quod clarius explicat R. Eſaias, כמו קשקשת שהיא סגורה על הדג ואין ריוח בין קשקשת לקשקשת כך היה עשוי שריונו שלא היה עשוי נקבים נקבים שיוכל להכנס החץ בתוך הנקב אלא קלפת ברזל היתה נופלת בין טבעת לטבעת לסתום הנקבים: *quemadmodum ſquamæ piſcis clauſæ ſunt, ut nullum inter eas ſit interſtitium, ita lorica ejus erat conſtructa. neque enim foraminibus conſtabat, per quæ tranſitus patuiſſet ſagittæ. ſed lamina ferrea ſita erat inter annulum & annulum, quæ foramina obſtrueret.* Idem videtur voluiſſe Interpres Syrus, quum vertit ܫܪܝܢܐ ܕܦܚܡܐ *lorica laminata.* Kimchius autem præter annulos laminam nullam agnoſcere videtur, quæ foramina obturaret: ſed ipſos annulos, ſquamarum inſtar, ita fuiſſe intertextos, ut foramina nulla paterent. Verba ejus ſunt, כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעת כדי שלא יבוא חץ בתוך הטבעת *nam quiſque annulus loricæ ſuſpenſus erat in modum ſquamæ ad obſtruendum foramen annulorum, ne per eos tranſiret ſagitta.* Atque id videtur voluiſſe Vulgatus, quum *lorica hamata* dixit, & LXX, *θώραξ ἁλυσιδωτός lorica concatenata.* Quæ Græcorum verba Commentator Syrus reddidit per ܒܪܬ ܚܕܝܐ ܡܫܠܫܠܬܐ, ad verbum, *filia pectoris* (lorica)

V

(lorica) *catenata*. Quod ſequitur, *Pondus loricæ fuiſſe quinquies mille ſiclorum*, Commentator Syrus dicit fuiſſe ܪ̈ܒܘ ܠܠܩܢܛܐ ܙܘ̈ܙܐ ܕܗ̈ܘܝܢ ܬܡܢܝܢ ܘܬܠܬ ܠܝܛܪ̈ܐ ܒܒܠܝܐ ܘܐܪܒܥ ܐܘܩܝ̈ܣ *decies mille drachmas, quæ faciunt octoginta tres libras Babylonicas & quatuor uncias*. ut & v. 7. *ſexcentos ſiclos ferri* dicit eſſe ܥܣܪ ܠܝܛܪ̈ܐ ܒܒܠܝܐ *decem libras Babylonicas*. & unumquemque ſiclum facere ܬܪ̈ܬܝܢ ܙܘ̈ܙܐ *duas drachmas*. quod de ſiclo communi verum eſt. ſacer ſiquidem quatuor faciebat drachmas. R. Salomoh hîc anniotat, כל השקלים האמורים בנביאים מנים *omnes ſiclos in Prophetis memoratos eſſe minas*. Cum quo convenit quod Druſius in præteritis Pag. 186. annotat, Aben-Melechum in Jer. 32. 9. obſervare, הכסף הוא סלעים *argenteos nummos eſſe ſiclos*, & השקלים הם מנים *ſiclos eſſe minas*. Et pro עשרים כסף *viginti argenteis* quibus venditus fuit Joſeph, apud Joſephum eſſe μνῶν εἴκοσι.

VERS. 20. וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה וְהַחַיִל הַיֹּצֵא אֶל הַמַּעֲרָכָה וְהֵרֵעוּ בַּמִּלְחָמָה׃ Plerique noſtrorum Interpretum ſecuti Chaldæum Paraphraſten vertunt ac ſi ſcriptum eſſet וְהַחַיִל יָצָא *& exercitus exibat*. Sed alia eſt conſtructio in וְהַחַיִל הַיֹּצֵא, quæ poſtulare videtur, ut vertamus, *Et venit ad ambitum plauſtrorum, & exercitum qui exibat ad aciem, & vociferabantur in bello*. præiverunt LXX, & Vulgatus, quos vide. Aut vertere licet, *Et venit ad ambitum plauſtrorum, & exercitus exiens ad aciem vociferabatur in bello*. ut ו in וְהֵרֵעוּ non copulet aliam enunciationem, ſed ſit ſuperfluum, copulans ſolummodo prædicatum cum ſubjecto, à quo interjectis aliquot dictionibus diſtabat. quo nihil eſt in lingua Hebræa uſitatius. ut 1 Sam 25, 27. וְעַתָּה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵבִיא שִׁפְחָתְךָ לַאדֹנִי וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים id eſt, *Et nunc benedictio hæc, quam adduxit ancilla tua domino meo, detur pueris*. ut rectè tranſtulit Pagninus. neque enim rectam

rectam puto interpretationem Tremellii & Junii, *Iam vero hoc donum illud eſt, quod adduxit ancilla tua Domino meo, ut detur pueris.* ſic enim phraſis Hebræa poſtulabat, ut adjectivum, idque ſine ה emphatico, præcederet ſubſtantivum, & diceretur, וְעַתָּה זֹאת הַבְּרָכָה. id rectè vertitur, *Et nunc hæc eſt benedictio*, vel, *hoc eſt munus*. ſed non rectè ſic verti videtur, וְעַתָּה הַבְּרָכָה הַזֹּאת.

VERS. 40. וַיִּבְחַר לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי אֲבָנִים מִן הַנַּחַל Non alibi quàm hoc loco invenitur חַלֻּקֵי. itaque ex ſenſu loci conjiciendum quid hîc potiſſimum conveniat, quum verbum חָלַק duo ſignificet, *partiri*, & *mollem*, *levem*, *glabrum eſſe*. poſteriorem ſignificationem omnes quos vidi Interpretes hîc ſequuntur. & quidam volunt eſſe adjectivum, quod ad verbum vertas, *quinque leves lapidum*, id eſt læviſſimos lapidum. alii ſubſtantivum, quod vertitur, *quinque levitates lapidum*, per hypallagen, pro *quinque lapides lævitatum*, id eſt, quinque lapides læviſſimos. Nemo non videt hæc eſſe duriuſcula. præterquam quod læves, glabri lapides, & ut Genevenſes vertunt *bien unis*, undiquaque bene politi, non tam ad hanc rem apti videntur, quam aſperi, dirupti, & acutas habentes prominentias, qui longè facilius & certius fronti infiguntur. non video cur non primam potius verbi ſignificationem ſequamur, & vertamus, *Elegit ſibi quinque partes lapidum è torrente*. non integros lapides, ſed partes, utpote quæ jam utiliores ipſi erant. ut idem ſit atque חֲמִשָּׁה חִלְקֵי אֲבָנִים, quomodo & legi poſſet ſi punctis textus deſtitueretur. aut vertamus, *quinque diviſiones lapidum*, id eſt *quinque diviſos lapides*. ut חִלּוּק non tam ſit *pars*, quam *partitio*, *diviſio*. Affinis huic eſt locus Eſa. 57, 6. quamvis puncta non prorſus conveniant. בְּחַלְּקֵי־נַחַל חֶלְקֵךְ הֵם הֵם גּוֹרָלֵךְ גַּם לָהֶם שָׁפַכְתְּ נֶסֶךְ הֶעֱלִית מִנְחָה Hîc etiam vertere ſolent, *in lævitatibus torrentis portio tua*. & per lævitates intelligunt lævos lapides, unde Junius, *inter lævos lapillos torrentis pars tua*.

at quid Idololatris cum lævibus lapillis? præſertim quod additur, *etiam illis fudiſti libamen*, *obtuliſti munus.* an & lapillis torrentis ſacrificare ſolent? Id Junio non videbatur. ideo לָהֶם vertit quaſi בָּהֶם *in illis fundis libamen.* Ego בְּחַלְּקֵי נַחַל verto, *in diviſionibus torrentis*, id eſt rivis in quos torrens ſe dividit, qui eadem notione Pſal. 1. vocantur פַּלְגֵי מַיִם *diviſiones aquarum.* Flumina autem & rivos pro Diis habere, iiſque litare frequens erat idololatris. Nam ut arbores non tantum Diis ſacrabantur, ſed & ipſæ tanquam numina colebantur, eodem modo & fluvii. quamobrem præcedenti verſu Propheta עֵץ & נְחָלִים conjunxit. Nec aliter capio Vulgatum Interpretem, qui vertit, *In partibus torrentis pars tua.* partes torrentis ſunt rivi, ſeu fluvii minores qui ex majori oriuntur. נַחַל enim non tantum eſt Græcorum χείμαῤῥος, ſed & ποταμός.

CAP. XIX.

VERS. 20. וַיִּרְאוּ אֶת לַהֲקַת הַנְּבִיאִים *& viderunt catum Prophetarum.* להקת volunt eſſe quaſi קהלת tranſpoſitis literis. quia radix קהל non להק uſitata eſt. non refragor. Inutile tamen non erit moneri, in lingua Æthiopica verbum להק uſitatum eſſe pro *creſcere.* ut Matth. 6.28. Et 13.30. deinde dici etiam de eo qui major altero eſt natu, & ætate prior. Matth. 22.25. unde & סלהקת חזב ſunt πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ *ſeniores populi.* Hinc להקת הנביאים poſſes vertere, vel *magnum numerum Prophetarum*, quaſi incrementum Prophetarum dicas, vel *Senatum, presbyterium Prophetarum.* Nam Seniores dici Prophetas non magis mirum, quam LXX. illos Bibliorum Interpretes, LXX. ſeniores vulgo dici.

CAP. XX.

VERS. 9. וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן חָלִילָה לָּךְ כִּי אִם יָדֹעַ אֵדַע כִּי כָלְתָה הָרָעָה מֵעִם אָבִי לָבוֹא עָלֶיךָ וְלֹא אֹתָהּ אַגִּיד לָךְ׃ Conſtructio hîc aliquam diffi-

difficultatem parit. Vulgatus & Pagninus vau illud in וְלֹא אוֹתָהּ ſuperfluum faciunt. Junius interrogativum eſſe vult. R. David, & R. Selomoh, ut plenum ſenſum exhibeant, ſic verſum enarrant, *abſit tibi, ut ſuſpectum hac in re me haberes, quod ſcirem malum, & non indicarem tibi.* R. Levi hoc modo, *abſit tibi ut ſuſpectum me habeas hac in re, quod vellem te mori per manum patris mei. nam pro certo, ſi cognovero plene definitum eſſe malum à patre meo ut eveniat tibi, indicabo tibi ut effugias.* quæ enarratio ſenſum quidem exhibet perſpicuum, ſed non demit ſcrupulos qui in textu ſunt. omittit enim R. Levi negativam particulam quæ eſt in וְלֹא אוֹתָהּ. ab his omnibus diſſentiunt Lxx. & Jonathan, quorum interpretatio omnino mihi arridet. verba Hebræa ad verbum verterunt, hoc modo. *Et dixit Ionathan, abſit tibi. quia ſi certo cognovero conſummatum eſſe malum à patre meo ut eveniat tibi, & non indicavero illud tibi*, ſupple, ſic faciat mihi Deus & ſic addat. אם particula jurandi eſt, quæ primam conditionatæ propoſitionis partem ponit, alteram qua execratio continetur, ſubticere ſolet. Id ſimpliciſſimum & ἐμφατικώτατον hoc loco eſſe arbitror.

CAP. XXII.

VERS. 8. וְאֵין חֹלֶה מִכֶּם עָלַי *Nec eſt qui ægrotet ex vobis ſuper me.* id eſt, ut vertunt plerique, *qui doleat ſuper me.* non gravatè verto, *qui ſollicitus ſit de me.* hoc enim volebat Saul, ut ſolliciti rem ſuam curarènt, ſibique adeo, (quod ſtatim additur) revelarent Davidis negocia. In lingua Æthiopica חלה aut חלי (ſolent enim ה quieſcens Hebræorum mutare in Jod) ſignificat *ſollicitum eſſe, ſollicitè cogitare.* ut Mat. 6. 28. *de veſtimento quid μεριμνᾶτε ſolliciti eſtis?* Æthiopicus Interpres תחלי. & nomen חלין *ſollicitudines*, Marc. 4. 19. ſollicitudines certe animum ægrum reddunt. Eſt autem in eadem lingua ab eadem radice Hebræa verbum חלי, mu-

tato ה in Vau, quod ſimiliter ipſis frequens, & ſignificat *triſtem eſſe, lugere.* Matth. 5. 4. Et 9. 15. Marc. 16. 10. & alibi. id cum priori doctiſſimorum Interpretum mente convenit. præferimus tamen alterum.

CAP. XXV.

VERS. 5. וְלֹא פָקַדְנוּ מְאוּמָה *neque deſideravimus*, ſive *amiſimus quicqnam.* verbum פקד interdum חסרון *defectum* ſignificat. unde in lingua Æthiopica pro *egere* uſurpatur. ut Mat. 3. 14. ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, Interpres Æthiopicus habet אנא אפקד אמחבך אטמק.

VERS 34. מַשְׁתִּין בְּקִיר. שתן inquit R. David in libr. Rad. ſignificat הטלת מי רגלים *ejectionem aquarum pedum*, id eſt, urinæ redditionem. unde ſtatutum Hebræorum, לא ישתין בצד כותלו של חבירו אלא א״כ הרחיק ממנו שלושה טפחים, *nemo mingat ad parietem proximi ſui, niſi poſtquam receſſit ab eo tribus palmis.* Eſt autem inquit משתין בקיר canis, cujus mos eſt ad parietem mingere. Sed cum hæc phraſis non niſi in excidiis uſurpetur, uſitata ne ea eſt ſævitia, ut devictis hoſtibus etiam in canes ſæviatur? Præſtat, inquit Mercerus, virum intelligere. Nam fœmina ad parietem non mingit. At, inquam, neque viri in Oriente. Europæis quidem is mos eſt, qui veſtes ad id aptatas habent, ſed non Aſiaticis, qui veſtes geſtant talares & quamvis ſub iis habeant quoque femoralia, non tamen ad uſum membri virilis aperta ſunt ut Europæis, ſed crumenæ inſtar contrahuntur & laxantur. quibus laxatis & demiſſis, ſubſidunt viri inſtar mulierum, ut ſub veſtium talarium latebra, quibus pedes teguntur, honeſtè lotium reddant. ut à doctiſſimo viro, harumque rerum oculato teſte, D. Golio, quem ſemper honoris cauſa nomino, habemus. & antiquam eam eſſe veſtiendi rationem, ex Scriptura liquido conſtat. quare & R. David in libr. radicum, explicans quid ſit 1 Sam. 24. v. 4. לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו *ad tegendum pedes ſuos*,

dicit

diçit eſſe להשתין כים *ad mingendum aquas.* etſi alii Hebræorum vertant להפנות נקבים גדולים, quod alvi purgationem denotat. atq; inde fortaſſis lotium Hebræis dicitur מֵי הָרַגְלַיִם *aqua pedum,* quia dum ita ſubſidunt, inter pedes emittitur. Itaque maximè nobis probatur ſententia Scindleri, qui משתין בקיר dicit ſignificare ætatem puerilem, quam non pudet ad parietem mingere. Ita ſenſus eſſet, & optimè quadrat, non relictus fuiſſet Davidi in poſteram lucem ullus parvulus. nulli, ne parvulis quidem pepercissem. Sic 1 Reg. 14, 10. *Succidam Ieroboamo mingentem ad parietem*, id eſt omnes parvulos. Deus eſt qui loquitur, cui longe convenientius tribuitur vindicta in liberos Jeroboami, etiam qui teneræ ſunt ætatis, quam ut in ipſos canes ſæviturus dicatur. præſertim quum addatur עצור ועזוב *patremfamilias & cælibem*, quæ ſic explicanda eſſe plenius oſtendimus ex Arabiſmo, Deut. 32, 36. ſic omnes ætates comprehenduntur, ut doceat ſe nemini parſurum. Jonathan משתין בקיר exponit ידע מדע *ſcientem ſcientiam* quod quum R. David in lib. Rad. non intelligerer, exiſtimavit Jonathanem verba Hebræa accepiſſe quaſi haberetur מֵשִׁית בְּקִיר *ponentem in pariete*, ſc. בקירות הלב *in parietibus cordis.* quod quam alienum ſit, nemo non videt. Exiſtimamus potius Jonathanem, ut nos, intellexiſſe parvulum, non infantem qui omni rationis uſu adhuc deſtituitur, ſed qui ſcientia valere incipit, ut & veſtes talares attollere, & ad parietem mingere ſciat.

CAP. XXVI.

VERS. 20. *Et nunc ne cadat ſanguis meus in terram* מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה rectè videtur vertiſſe Vulgatus, *coram Domino.* vide de מִנֶּגֶד quæ obſervavimus ad Prov. 14, 7.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

II. SAMUELIS.

CAP. I. VERS. X.

וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל זְרֹעוֹ *Et armillam quæ erat ſuper brachium ejus.* non ergo pedum erat, ſed brachiorum ornamentum. itaque non habet etymon ab Hebræo צעד *incedere.* fortaſſe eſt ab Æthiopico צעד *albus*, Mat.5.36. Et 17.2. atque in verbo, *albus fuit*, Marc.9.3. in hiphil *dealbavit*, ibidem. hinc fortaſſe אצעדה *armilla*, quæ albis candentibuſque gemmis niteat.

CAP. II.

VERS. 6. *Et nunc faciat Dominus benignitatem vobiſcum,* וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר הַזֶּה׃ *Et etiam ego faciam vobiſcum bonum hoc, quia feciſtis verbum hoc.* הַטּוֹבָה הַזֹּאת refertur ab aliis ad id quod à Deo optaverat. ſicut benignitatem vobis precor à Deo, ſic & ego eandem præſtabo vobis. Ab aliis ad id quod Iabeſitæ præſtiterant Sauli. eſtque ipſis זאת *tale.* Ego vobis tale bonum præſtabo, quale vos regi veſtro Sauli. Videant eruditi, an non ſimplicius & clarius הזאת referatur ad præſens beneficium legationis, de quo verſu præcedenti, & אֶעֱשֶׂה vertatur per præſens, ut alibi paſſim, *Et ego etiam facio vobiſcum bonum hoc* (quod nempe legatis meis vos ſaluto, vos laudo, bene vobis precor, meamque operam vobis offero) *quia feciſtis rem hanc.*

VERS. 27. וַיֹּאמֶר יוֹאָב חַי הָאֱלֹהִים כִּי לוּלֵא דִּבַּרְתָּ כִּי אָז מֵהַבֹּקֶר נַעֲלָה הָעָם אִישׁ מֵאַחֲרֵי אָחִיו׃ Duas interpretationes habet R. Selomoh. prima eſt לוּלֵא poni pro לו *ſi.* hanc ſecutus eſt Vulgatus.

tus. & fateor ſenſum eſſe ſimpliciſſimum, eoque modo hunc verſum cum præcedenti optime cohærere. ſed quum ſæpe inveniatur לוּלֵא, nuſquã alibi pro *ſi* exſtat. & repugnat compoſitio. fit enim ex לוּ *ſi* & לֹא *non*. Altera eſt, *niſi locutus fuiſſes*, (ſcil. quod dixiſti ſupra v. 14. ſurgant pueri & ludant) ***jam inde à mane aſcendiſſet populus quiſque à tergo fratrum ſuorum.*** ſic Kimchi, ſic R. Levi. ſic Genevenſes, Vatablus & plerique noſtrorum interpretum. Vix tamen impetrare à nobis poſſumus, ut aſſentiamur. Etſi enim verba illa Abneris occaſio fuerint prælii inchoandi, non tamen cauſa belli fuerunt. nam antequam ea verba prolata eſſent, jam utrinque convenerant exercitus. nec veriſimile eſt, etſi verba ea tacita fuiſſent, alterutrum ſtatim diſceſſurum fuiſſe. Adde quod hujus verſus cum præcedenti cohærentia palam indicare videtur, reſpicere Joabum poſtrema illa verba Abneris, quibus ſtragem omnimodam præſentiſcens pacem petierat. Mihi videtur לוּלֵא abruptam facere orationem, qualis eſt Pſal. 27, 13. לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יְהוָה בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ ***niſi credidiſſem videre bonitatem Domini in terra viventium***; ſup. periiſſem. Ita hoc loco, *niſi locutus fuiſſes*, ſup. periiſſetis. quod eo minus durum eſt, quia præcedit juramentum חַי אֱלֹהִים ***vivit Deus.*** ea autem eſt jurandi apud Hebræos perpetua fere ratio, ut poſita prima conditionatæ propoſitionis parte, altera ſubticeatur, quæ execrationem aut comminationem in ſe continet. D. Junius ex conſuetudine jurandi hîc quoque ellipſin agnovit. quocirca quamvis & ipſe Rabbinorum quos dixi ſententiam ſequatur, nempe לוּלֵא דִבַּרְתָּ pertinere ad ℣ſ. 14. vertit tamen, ***vivit Dominus, niſi locutus fuiſſes***, nihil feciſſemus. id eſt, niſi tu verbis tuis nos provocaſſes, nos quieviſſemus. ſed conſiderent eruditi, an non inſolens ſit Hebræis, in jurandi formulis ſubticere alterum membrum, quando in eo bonum continetur. Nos totum verſum ſic transferimus. ***Et dixit***

X ***Ioab,***

Ioab, vivit Deus, quod niſi locutus fuiſſes, periiſſetis omnes. *alioquijam à matutino tempore abductus fuiſſet populus ne alter alterum perſequeretur.* vel, *certè jam à matutino tempore abductus fuiſſet*, ſi nempe verbulum pacis, ut nunc facis, locutus fuiſſes. כִּי pro *certè* uſitatum eſt.

CAP. III.

VERS. 8. הֲרֹאשׁ כֶּלֶב־אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה Quidam ראשׁ *caput* ſynecdochicè ſumunt pro *perſona*. Junius, *an perſona canina ſum? qui fuerim Iudæ?* ubi vides quoque אֲשֶׁר referri ad perſonam Abneris. alii ראשׁ. metaph. accipiunt pro *præfecto*, & כֶּלֶב collectivè pro *canibus*. & אֲשֶׁר ad כֶּלֶב referunt. ut ſenſus ſit, *an præfectus canum ſum, qui ad Iudam pertinent?* quaſi diceret, etſi nulla alia cura quam canum mihi commiſſa eſſet, quod viliſſimum eſt munus: & quidem canum qui ad tribum Judæ pertinent, quam tu odio habes, poſſesne vilius me habere? ſic R. Selomoh, & R. David. & ex iis Vatablus. alii ſimpliciter *caput canis* pro membro accipientes, rem viliſſimam eo denotari volunt. ſed operæ pretium eſt obſervare aliam interpretationem quam ex notatione accentuum profert R. Selomoh. *Secundum puncta*, inquit, *quia accentus eſt ſub* ראשׁ, *&* כֶּלֶב־אָנֹכִי *per Maccaph inter ſe cohærent, interpretatio τοῦ* ראשׁ *hæc eſt, an vellem eſſe caput in domo tua? melius mihi eſt ſim canis & plebejus in domo Davidis.* hoc vult, ni fallor, ראשׁ כֶּלֶב non rectè conjungi tanquam duo ſubſtantiva in regimine Genitivi, quia tum arctiſſimè cohærere debebant. quum tamen quadantenus in pronunciatione divellantur, quia ראשׁ habet accentum paſchta Regium valentem ὑποστιγμὴν, & כֶּלֶב per Makkaph arctiſſimè copulatur cum ſequente אָנֹכִי. quæ obſervatio, etſi non faciat ut amplectar ſententiam Jarchii, utpote duriorem, facit tamen ut alia ſuggeratur interpretatio. *an caput* ſum? *canis ſum qui ſit Iehudæ.* id eſt, egone tibi tanquam

quam caput, tanquam Princeps honoror? potius ut canem qui è tribu Juda ſit me habes. ſi quis autem non tam accuratè accentuum rationem habendam eſſe arbitretur, præſertim quum Kimchius, Jonathan & LXX. eos hîc non obſervarint, perpendat mecum, an non אֲשֶׁר, quod procul dubio hîc obſcuritatem non exiguam parit, aliter accipi poſſit. neque enim ſemper pronomen eſt, ſed ſæpe adverbium aut conjunctio. exponitur, *ſi, ut, eo quod.* &c. obſervavi quoque non paucis in locis auxeſin, majoremque aſſertionem & affirmationem denotare, & valere, *etiam, imo, imo etiam, quin imo, imo vero.* ut 1 Sam. 15, 20. אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי *imo vero auſcultavi.* Pſal. 10, 6. אֲשֶׁר לֹא בְרָע *imo etiam non in malo* ero. Pſal. 95, 11. אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי *imo etiam juravi in ira mea.* Pſal 144, 12. אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים *imo etiam filii noſtri ſint tanquam plantæ creſcentes.* Eſa. 8, 20. אִם לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין לוֹ שָׁחַר׃ *ſi non dixerint ſecundum verbum hoc, etiam non erit ulli eorum aurora.* Hab. 3, 16. אֲשֶׁר אָנוּחַ *imo vero quieſcam.* ſic hoc loco הֲרֹאשׁ כֶּלֶב אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה *an caput canis ero? imo etiam Iehudæ?* **ſoude ick een honts hooft zijn? ſelfs oock by Juda?** id eſt, adeone tibi deſpectui eſſem, ut non tibi tantum, ſed & hoſtibus tuis Judæis pro capite canis haberer?

VERS. 13. *Non videbis faciem meam,* כִּי אִם לִפְנֵי הֲבִיאֲךָ Difficultatem Interpretibus magnam peperit illud לִפְנֵי. quæ prorſus tollitur, ſi conſideremus particulam iſtam non tantum tempus, ſed & locum ac ſitum, & in genere cujuſvis rei præſentis repræſentationem denotare, idem quod *ἐνώπιον coram, in conſpectu.* quaſi græcè dicas, *εἰ μὴ ἐνώπιον τοῦ προσάγειν σε, niſi coram adducere te Michal,* id eſt, niſi hoc præſens, coram & in conſpectu ſit, te adducere Michal filiam Saulis, id eſt, niſi ſimul adducas, & cum te ipſum ſiſtes, ſiſtas etiam filiam Saulis, efficiaſque ut ejus adductio coram ſit.

CAP. IV.

VERS 4. נְכֵה רַגְלָיִם *percuſſus pedibus*, vel læſus pedibus. à verbo נכה, quod in Kal Hebræis quidem eſt inuſitatum, at Syris ܢܟܳܐ נְכָא, & Æthiopibus נכי eſt uſitatiſſimum, ac *lædere* ſignificat.

CAP. V.

VERS. 6. לֹא תָבוֹא הֵנָּה כִּי אִם הֱסִירְךָ הַעִוְרִים וְהַפִּסְחִים לֵאמֹר לֹא יָבוֹא דָוִד הֵנָּה׃ Plerique interpretum הֱסִירְךָ pro Infinitivo habent, & vertunt, *non intrabis huc*, *niſi removeris cæcos & claudos*, &c. repugnat tamen analogia Grammatices. vocales enim volunt ſit præteritum, quia chateph ſegol natum eſt propter affixum ex tſere. ſine affixo enim eſſet הֵסִיר. ſicut הֱסִירָהּ *removit eam.* 2 Paral. 15, 16. at in Infinit. eſt הָסִיר, unde cum affixo fit הֲסִירְךָ. ſicut עַד הֲסִירְכֶם הַחֵרֶם *donec removeritis anathema*, Joſ. 7. 13. & לַהֲסִירָהּ *ut removeam eam.* Jer. 32, 31. Fateor quidem Jonathanem in Infinit. quoque vertiſſe, באעדיותך *quum removeris tu*. non mirum, quum certum ſit eum omnia ſine punctis legiſſe, & textus vocales Infinitivi etiam admittat. Fateor quoque Salomonem Jarchi, Kimchium, & R. Levi eodem modo vertiſſe. nec id mirum, quia fabulæ cogebant. Somniant enim hos cæcos & claudos fuiſſe duas imagines, quarum una cæca retulerit Iſaacum, cujus oculi in ſenectute caligabant: altera clauda Jacobum, qui uno femore claudicabat. Has imagines in ore geſtaſſe fœdus quod Abrahamus cum Abimelecho ejuſque poſteris iniit, de noxa non inferenda. prohibitum eo vi juramenti fuiſſe Davidem, arcem Tſionis quæ ad poſteros Abimelechi, ut ajunt, pertinebat, invadere, donec captis imaginibus iiſque remotis fœdus primum aboleretur. & alia plura quæ apud Rabbinos iſtos legere eſt.

eſt. Aben Eſra tamen, contemptis iſtis fabulis, pro præterito habuit, & ſenſum eſſe vult, ſi moveris te ad bellum, ipſi etiam claudi & cæci impedient te, ne huc intres. hoc apud Kimchium legitur. ſic LXX. οὐκ εἰσελεύσῃ ὧδε, διότι ἀντέστησαν οἱ χωλοὶ καὶ οἱ τυφλοὶ, λέγοντες, οὐκ εἰσελεύσεται Δαυὶδ ὧδε. Recte. nos preſſius paulò ſic vertimus. *non intrabis huc, verum removebit te quiſque cæcorum & claudorum, dicentium, non intrabit David huc.* Vidit & Junius הֱסִירְךָ præteritum eſſe. ſed quia ſingulare eſt, adeoque ab עִוְרִים numero differt, ſic expoſuit. *Non es vivus huc venturus*, *ſed quum* quis *ſuſtulerit te, cæcis ipſis & claudis dicentibus*; *non eſt venturus David huc.* Miror ſi hoc cuiquam placere poteſt. uſitatum eſt Hebræis verbum ſingul. conſtruere cum nomine plur. quod diſtributivè exponendum ut Jeſ. 14, 32. וּמַה־יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי־גוֹי *& quid dicent legati gentium?* vel, *quid dicet quiſque legatorum?* accurata ſatis hîc eſt Vulgata noſtra Belgica, niſi quod in fine verſus non nihil mutandum.

CAP. VI.

VERS. 2. *Vt abducerent inde* אֲרוֹן הָאֱלֹהִים *arcam Dei*, אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ Pagninus, *ſuper quam invocatur nomen, nomen* inquam *Iehovæ exercituum ſedentis* inter *Cherubim*, qui ſunt *ſupra eam.* ſic quoque fere LXX. & Vulgatus. At vero אשר נקרא שם non poteſt verti, *ſuper quam invocatur nomen*, niſi addas hoc quod verſum claudit עליו. quæ conſtructio admitti poteſt, ea lege ut Interpres illud עליו non reddat rurſus in fine. quod perperam fecere quos dixi. rectè omiſit Junius. ſed על pro *ad, juxta* accepit. vertit enim, *ad quam invocatur nomen.* credo, ut occurreret iis qui ex hoc loco inferunt, ipſi arcæ tribui nomen Jehovæ, adeoque non eſſe ſolius Dei proprium. at nihil videtur neceſſe. Etſi enim vertas, *ſuper quam invocatur nomen*, non infert phraſis, arcam vocatam fuiſſe no-

mine Jehovæ, ſed de nomine Jehovæ. ut ex ſimili phraſi liquet Eſa. 4. 1. & alibi. Porro obſervandum, Pagninum & Iunium, utrumque שם accepiſſe pro proprio Dei nomine, quemadmodum accipitur Lev. 24. 11. 16. At R. Salomon, & R. D. Kimchi prius שם appellativè accipiunt, hoc modo, *Cujus vocatur nomen, nomen Iehova exercituum ſedentis in Cherubim ſupra eam.* Secundum hanc acceptionem, עליו *ſupra eam* non referrem ad *ſedentis in Cherubim*, ſed, ſubintellecto verbo ſubſtantivo, ad *nomen Iehova exercituum*, hoc modo, *Cujus vocatur nomen, Nomen Iehova exercituum ſedentis in Cherubim* eſt *ſupra eam.* Sic nomen arcæ non eſt ipſum nomen Iehovæ, ſed quod nomen Iehovæ ſit ſupra eam. juxta hanc interpretationem, אשר eſſet pro לאשר. verum ſimpliciſſima, & maximè genuina conſtructio eſt, ſi אשר non ad ארון *arcam*, ſed ad אלהים *Deum* referatur, ac vertamus, *qui vocatur Nomen, Nomen Iehova exercituum ſedentis in Cherubim ſupra eam.* Egregia hæc eſt arcæ commendatio, quod ſit arca iſtius Dei, qui quum ſit incomprehenſibilis & indefinibilis eſſentiæ, vocatur abſolute *Nomen*, & quidem nomen Iehovæ Exercituum, quique ſedeat in Cherubim ſupra arcam.

VERS. 13. שור ומְריא Iunius, *boves & pinguia* ſacrificia. At 1 Reg. 1. 9. צאן ובָקָר ומְריא *pecudibus ac bobus, iiſque pinguibus.* ſic v. 19. בָקָר ומְריא וְצאן *bobus iiſque pinguibus, & pecudibus.* Malim מְריא diſtingui à צאן & בָקָר, ut hæc oves & boves communes deſignent, illud animalia ſingulari cura pinguefacta ac ſaginata, ſive oves ſint, ſive boves, ſive alterius ſpeciei. R. David Kimchi in libr. Rad. ait, מְריא eſſe מִין מִמִינֵי הבקר הגדלים *ſpeciem ex ſpeciebus boum majoribus.* hinc Pagninus *bubalum* vertit. Alios vero ait aſſerere, ſic dici המפוטמים שבבהמות *ſaginata animalia.* atque id firmamentum accipere ex Rabbinis, apud quos המראות eſt *ſaginatio.* ſic R. Nathan dicit ſignificare שומן ופטום *pinguedinem & ſaginationem.*

nem. David de Pomis ait eſſe צאן מרושן נאבוס · אם שור אם שה או בהמה אחרת *pecus pinguefactum in præſepi: ſive bos ſit, ſive agnus, ſive beſtia alia.* Sic LXX. Interpretes Ezech. 39 18. מְרִיאֵי בָשָׁן vertunt *ἐστεατωμένοι pinguefacti.* At Eſa. 11. 6. וּמְרִיא *καὶ ταῦρος.* alibi, ut 2 Sam. 6. 13. 1 Reg. 1. 9. & 19. & 25. Eſa. 1, 11. verterunt *ἄρνας agnos.* fortaſſis quia מריא inverſis literis eſt אמר, quod Chaldæis ac Syris *agnum* denotat.

VERS. 14. *Et David* מְכַרְכֵּר *ſaltabat.* extat & ỷſ. 16. vertitur ita per conjecturam, ſenſu loci id ſuadente. quamvis LXX. ad pulſationem fidium retulerint. pro priori interpretatione facit Syriacum ܦܘܙ פָּוְזָא, Ferrarius, *exultatio, gaudium.* Gloſſarium Syro-Arabicum reddit Syriacè per ܦܘܙܐ, Arabicè per سرور *gaudium.* hinc geminatum כִּרְכֵּר *gaviſus eſt, ſubſiliit.*

VERS. 19. וְאֶשְׁפָּר אֶחָד Vulg. *Et aſſaturam bubulæ carnis unam.* videtur compoſuiſſe ex אש *ignis* & פר *bos,* quaſi *ignitum bovis dicas.* alii vertunt, *& fruſtum unum carnis,* vel *& portionem amplam,* quaſi pulchram dicas, à שפר *placuit, pulcher fuit.* Antiqui Hebræi, volunt eſſe ex tribus vocabulis compoſitum, אחר מששה בפר *una ex ſexta bovis.* quia in ſex partes generaliores olim mactatum animal dividebatur, teſte Talmud in Peſachim cap. 2. fol. 36. ut hodie in quatuor. Commodum itaque videtur, ut una iſtarum partium hîc intelligatur. ſed potius quam ex tribus iſtis vocabulis compoſitum ſatis inconcinnè admittam, malim ad Æthiopicum שפר referre, quod ibi *metiri* ſignificat, ut eſt Mat. 7. 2. משפרת *menſura,* ibid. & 23. 32. hinc verti poſſit, *& dimenſam* ſacrificii *partem unam.* quantum nempe unius ſextæ partis, in quas ſacrificium æqualiter dividi ſolebat, menſura continebat.

CAP.

CAP. VII.

VERS. 22. וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָּה וְנֹרָאוֹת לְאַרְצֶךָ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְּךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו Variæ admodum ſunt in hunc locum expoſitiones. Iunii eſt R. Selomonis Iarchi. Pagnini eſt Dav. Kimchii. vide & notas Vatabli, ubi variæ aliæ enumerantur, quæ omnes ex commentario Kimchii petitæ ſunt. nos iis non repetitis, noſtram quoque addemus. omnis difficultas oritur ex duabus ultimis vocibus גּוֹיִם וֵאלֹהָיו, nempe quo referantur & unde regantur. Nos referimus ad præcedens לְאַרְצֶךָ, & dicimus intelligi gentes & Deos terræ Canaan. idque probamus ex 1 Paral. 17, 21. ubi eadem materia tractatur, & dicitur Deus *feciſſe ſibi nomen magnificum & mirabile, expellendo à facie populi ſui quem redemerat ex Ægypto gentes.* ubi per גּוֹיִם non poſſunt aliæ gentes intelligi, quam quas è terra Canaan in gratiam populi ſui ejecerat. Ita & hoc loco, *Gentes & Dii ejus*, id eſt terræ tuæ. affixum וֵאלֹהָיו refero ad לְאַרְצֶךָ. eſt enim אֶרֶץ communis generis. quod ex lexicis diſci poteſt, & exempla paſſim obvia. ſed unde גּוֹיִם וֵאלֹהָיו reguntur? à ל quod in לְאַרְצֶךָ eſt. ut ſenſus & vera conſtructio ſit, *Et ad faciendum tibi magnificentiam, & terribilia terræ tuæ, gentibus & Diis ejus, propter populum tuum quem redemiſti tibi ex Ægypto.* quod ſenſu plane convenit cum dicto loco 1 Paral. 17. quum enim terribilia dicitur feciſſe terræ ſuæ, gentibus & Diis ejus, idem eſt ac ſi è terra ſua gentes & deos ejus ejeciſſe dicatur, idque in gratiam populi ſui quem ex Ægypto liberaverat. Porro rectè David hanc ipſam gentem, ſuo tempore viventem, ex Ægypto redemptam dicit. Nam, ut ait Maimonides in הלכות חמץ ומצה, cap. 7. בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים *tenetur quivis quovis ſeculo ita ſe componere, ac ſi ipſemet jamjam è ſervitute Ægypti exiviſſet.* Porro לָכֶם *vobis* video ab Interpretibus referri ad Iſraëlitas, dura admodum ſen-

ſententiâ, quum res ipſa poſtulet ut eodem referatur quò ſequentia affixa, nempe ad Deum, cui & hîc affixum plurale, deinde affixum ſingulare eodem jure & æquè rectè convenit, ac in initio hujus verſus ipſi verbum plurale & affixum ſingulare in una eademque conſtructione fuêre attributa, quum dictum fuit הָלְכוּ אֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ לְעָם. Itaque ſicut הָלְכוּ אֱלֹהִים nemo dubitat vertere, *ivit Deus*: ſic לַעֲשׂוֹת לָכֶם non dubitamus vertere, *ad faciendum tibi.*

CAP. VIII.

VERS. 3. *Et percuſſit David* אֶת הֲדַדְעֶזֶר. *Hadad-Eſer.* Hunc Benjamin in Itinerario vocat צינצן הדרשר *Tſintſan Hadar-Eſer.* vocatur & 1 Chr.18. v. 3. & ſequentibus Hadar-Eſer. in Scriptura enim Hebraica ד & ר facile commeant. Sed unde habeat, quod idem prænomine Tſinthan dictus fuerit, ignoro. Multo magis, quod eundem hunc metu Davidis profugum, in Italia Puteolos condidiſſe affirmet. Commentum procul dubio eſt Judaicum, ut Italiam quoque triumphorum Davidis regis ſui teſtem faciant. Venia tamen id dignum, ſi cum altero illo de Romulo conferatur. verba ejus ſunt, ומשם ילך אדם דרך חמשה עשר מילין תחת ההרים הוא הבנין אשר בנה רומולוס המלך שבנה רומה הכל עשה מפני פחד דוד מלך ישראל ויואב שר צבאו: id eſt, *Hinc* (Puteolis) *ire licet itinere quindecim milliarium ſub montibus. cujus ſtructuræ author eſt Rex Romulus, qui Romam condidit: Hacque omnia fecit metu Davidis regis Iſraël, & Ioabi exercitus ejus præfecti.* quo commento nihil ignorantius audaciuſve dici potuit. quum conſtet Romulum in tempora regis Ezechiæ incidiſſe, adeoque trecentis circiter annis Davide poſteriorem fuiſſe.

CAP. X.

VERS. 18. *Et fugerunt Syri à facie Iſraëlis, & occidit David ex Syris* שְׁבַע מֵאוֹת רֶכֶב וְאַרְבָּעִים אֶלֶף פָּרָשִׁים 700 *curſus, & 40000 equitum.* At 1 Chron. 19. 18. recenſentur 7000 *currus & 40000 peditum.* Quæ ut Junius conciliet, pro ſeptingentis curribus dicit, *ſeptingentorum curruum* equites. & pro *quadraginta equitum millia*, dicit *quadraginta peditum millia.* ſubſtituta voce peditum pro equitum. quod quis ferat? Nos ſeptingentos currus intelligimus præſtantiores, ſub quibus minores comprehendebantur uſque ad 4000. ſub equitibus intelligi quoque putamus immixtos illis pedites. Exercitus enim nec ſolis equitibus, nec ſolis peditibus conſtat, ſed his illis immixtis. propterea hîc quadraginta millia equitum, ibi peditum dici cæſa, id eſt, quadraginta millia virorum, tum equitum tum peditum.

CAP. XIII.

VERS. 16. וַתֹּאמֶר לוֹ אַל אוֹדוֹת הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת מֵאַחֶרֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמִּי לְשַׁלְּחֵנִי. Non puto phraſin Hebraicam pati verſionem Pagnini, quæ & Vulgati & Lxx. *ob hanc cauſam malum majus eſt hoc quam aliud quod feciſti mecum, emittendo me.* quia in ea phraſi adjectivum nec ה Emphaticum habere debebat, nec poſt ſuum ſubſtantivum collocandum fuiſſet, ſed dicendum גְּדוֹלָה הָרָעָה הַזֹּאת מֵאַחֶרֶת. Puto rectè ſic verti, *Non ſunt cauſa mali hujus majoris altero quo me affeciſti, quod me emittas.* ſic fere Tremellius & Junius.

CAP. XVI.

VERS. 10. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי יְקַלֵּל וְכִי יְהוָה אָמַר לוֹ קַלֵּל אֶת דָּוִד וּמִי יֹאמַר &c. כה כתיב est. כי קרי est. כה quod ſecutus eſt Jonathan, qui vertit כדין ילוט *ſic maledicat.* ita & Genevenſes. obſcurum hoc eſt. Ideo Rabbenu Jeſchaja lucem

cem daturus dicit ſenſum eſſe, ſic ego acquieſco ut maledicat. ſed nec ibi illud *ſic* multum ad rem facit. quare Tigurini fut. קַלֵּל non imperativè ſed indicativè verterunt, *maledicit ſic*, *quia Dominus dixit ei*. hoc perſpicuum. tamen longe melius quadrat כתיב ו׳, quod quidamq́ noſtrorum interpretum ſequuntur. ſed nec ibi conveniunt. Pagninus, *Quid mihi & vobis filii Seruja, ſi maledicat? nam Dominus dixit ei* &c. Junius, *quid mihi vobiſcum filii Seruja? ſi maledicit, atque ſi Iehova edixit ei, maledic Davidi, ecquis dicat, quare ſic facis?* Efficacius eſt, ſi קַלֵּל imperativè vertatur, & כִּי quod antecedit augeat ſolummodo id quod dicitur. qui paſſim iſtius particulæ uſus eſt. ut Jeſ.7,9. אִם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ *ſi non credetis, enimvero non firmabimini*. 1 Sam. 14, 41. אִם יֶשְׁנוֹ בְּיוֹנָתָן בְּנִי כִּי מוֹת יָמוּת, *ſi eſt in Ionathane filio meo, enimvero moriendo morietur*. Gen.45,26. עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי הוּא מֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם *adhuc Ioſeph vivit, & enimvero ipſe dominatur in totam terram Ægypti*. Ita hoc loco verto, *Et dixit Rex, quid mihi vobiſcum filii Seruja? enimvero maledicat: etenim Deus dixit ei, maledic* &c. קרי ו׳ notat Vau in וכִּי redundare, & ſimpliciter legendum כִּי. malim rurſus כתיב ו׳. auget cauſalitatem. ſicut apud Latinos paulo efficacius eſt *etenim* quam *enim*. & apud Belgas **want oock** / quam ſimpliciter **want**. Belgicè verterem. **Ende de Koningh ſeyde/ wat hebbe ick met u te doen kinderen Seruja? dat hy doch vloecke. want oock de Heere heeft tot hem geſeyt/ vloeckt etc.**

VERS. 12. אוּלַי יִרְאֶה יְהוָה בְּעֲוֹנִי קרי ו׳ eſt בְּעֵינִי. *Fortaſſis intuebitur Deus oculum meum*. quod quia obſcuriſſimum eſt, Jonathan ſic enarravit, מאים גלי קדם יי דמעת עיני *fortaſſis manifeſtata eſt coram Deo lacryma oculi mei*. ſic & R. Selomoh. R. Levi longe aliter, אולי ישגיח השם בעבור עיני *fortaſſis ſpectabit Deus propter oculum meum*, id eſt, inquit, propterea quod oculus meus videt illos contemptus, & ego fero eos Dei cauſa. R. David etiam aliter. בְּעִינִי inquit, id eſt בְּעָנְיִי, *fortaſſis Deus*

intuebitur negocium meum, vel *ſtatum* ſeu *conditionem meam in qua ſum.* ſic, inquit, Rabbinis uſurpatur עין. ut quum dicunt מעין כל ברכה וברכה, id eſt inquit כעיין. Hui quanto facilius & ſimplicius eſt τὸ כתיב nempe בעני. Lxx. *εἴπως ἴδῃ τὴν ταπείνωσιν μου.* Vulgatus, *ſi forte reſpiciat Dominus afflictionem meam.* Junius, *fortaſſe reſpiciet Iehova ad afflictionem meam.* ſic Pagninus, Tigurini, Genevenſes. omnes addunt *meam*, ac ſi in Hebræo eſſet בְּעָנְיִי, quum abſque affixo ſit בְּעֹנִי. eſtque *ἐμφατικώτερον*, *fortaſſe Deus reſpiciet afflictionem*, **miſſchien ſal de Heere de verdrukinghe aenſien.** ſic enim generalis ſententiæ vim habet, Deus reſpiciet afflictionem.

CAP. XVII.

VERS. 3. וְאָשִׁיבָה כָל־הָעָם אֵלֶיךָ כְּשׁוּב הַכֹּל הָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה מְבַקֵּשׁ כָּל־הָעָם יִהְיֶה שָׁלוֹם׃. הַכֹּל per Zakeph gadol diſtinguitur, ne cohæreat cum ſequenti הָאִישׁ. neque licet, neglecto iſto accentu, vertere, *cum revertitur omnis vir quem tu quæris*, ſic enim dicendum fuerat כָּל־הָאִישׁ, non הַכֹּל הָאִישׁ. ſicut bis in hoc verſu dicitur כָּל־הָעָם *omnis populus.* quia ſicut apud Arabes & Syros, ita & apud Hebræos כֹּל ſubſtantivè uſurpatur, regitque alterum ſubſtantivum in genitivo. nec tum ה Emphaticum ante ſe admittit. Difficilis ſatis hîc eſt verſus. Lxx. non poſſunt cum textu conciliari. nec Vulgatus, etſi propius acceſſerit. Jonathan vertit ואתיב כל עמא לותך יתובן כולהון בתר דיתקטל גברא דאת בעי כל העם יהי שלם *& reducam omnem populum ad te: revertentur omnes: poſtquam occiſus fuerit vir quem tu quæris, omnis populus erit pax.* R. D. Kimchi dicit Jonathanem vertiſſe כד יתובן כולהון *quum revertentur omnes.* id cum textu convenit. Kimchius totum verſum ſic enarrat. כְּשׁוּב הַכֹּל. id eſt, inquit, *ſicut revertitur omnis res quam vult homo reducere ad ſe, tam facile erit mihi reducere ad te omnem populum.* הָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה מְבַקֵּשׁ id eſt inquit, *poſtquam ego occidero virum cujus malum tu*

tu quæris, id eſt Davidem, ſicut dixerat, percutiam regem ſolum. R. Selomoh dicit eſſe מִקְרָא קָצַר id eſt ſermonem abbreviatum & ellipticum, quem ſic ſupplet, *vir quem tu quæris*, ſup. *fiet de eo petitio tua & occidetur.* ab his verſionibus non multum differt Pagninus. Sed non ſunt fingendæ tantæ ellipſes, ubi alia ratio iniri poteſt. præ omnibus arridet R. Levi, qui ſic hæc enarrat. *Hac via reducam totum Iſraëlem in univerſum ad te. quia quum percuſſero virum quem tu quæris, erit quaſi reverterentur omnes. nam interfectio Davidis trahet ſecum, quod revertetur totus Iſraël ad te. Hinc fiet quod non perdes populum qui tecum eſt, nec qui cum Davide eſt, ſed erit totus populus pax abſque bello. quia poſt mortem ejus non oportebit eſſe ullum prorſus bellum hac de re.* Itaque כְּשׁוּב הַכֹּל הָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה מְבַקֵּשׁ ſic ſimpliciter licet vertere, *quaſi reverſio omnium, eſt vir quem tu quæris.* id ſecuti ſunt Genevenſes. & malim quam quod habet Junius, *quaſi reſtitutio rerum omnium* eſt *is quem tu quæris.* nam reſtitutio הָשִׁיב potius diceretur in Hiphil. שׁוּב autem Kal eſt. & הַכֹּל ad perſonas referendum potius de quibus hîc agitur quam ad res. Experiamur aliter. הָאִישׁ generaliter ſumi poteſt pro *quilibet.* ſic enim ſæpe capitur, etiam cum ה Emphatico. ut Pſal. 1. אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ *beatus vir*, i. quilibet, *qui non ambulat.* Ita hoc loco, *Et reducam totum populum ad te. quum revertuntur omnes, quilibet quem tu quæris, totus populus, erit ſalvus.*

CAP. XVIII.

VERS. 5. לְאַט־לִי לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם Jonathan אסתמרו לי בשלמא *cavete vobis mihi in adoleſcente.* LXX. φείσασθέ μοι τοῦ παιδαρίου *parcite mihi puerulo.* Vulgatus, *Servate mihi puerum.* R. Selomoh, *ſi occurrerit vobis in bello* הקלו לו *parcite ei.* Ex his nondum liquet quomodo לְאַט לִי acceperint. plerique adverbialiter accipiunt pro *leniter*, aut *quietè.* tum neceſ-

 ſario

ſario ſtatuenda eſt ellipſis. ſic R. David. לאט & בנחת *quietè.* quod porro ſic enarrat, *quaſi dicat*, *ne intrate in indignationem & iram, ad percutiendum eum quemadmodum dignus eſt: ſervate eum propter me.* R. Jeſaia eleganter ſic enarrat התנהגו לאט בעבורי לנער ולא תכבידו עליו מלחמה כי אם לתפשו חי : *gerite vos leniter propter me erga puerum, & ne aggravate contra ipſum bellum, niſi ut prehendatis eum vivum.* Id Pagninus ſecutus eſt. Junius relicta ellipſi, *Leniter propter me erga puerum.* Conſiderent eruditi, an לְאַט non poſſit haberi pro Imperativo à לָאַט *obvolvit, texit.* ut ſenſus ſit, *Tege mihi puerum Abſalomum.* alloquaturque Joabum tanquam præcipuum ducem præſentibus Abiſai & Ithai. ita ſane ſentire videtur R. Levi, qui ſic enarrat, תסתיר בעבורי לזה הנער שתמלט אותו אם יבוא לידך *abſconde propter me hunc puerum, ut evadere eum facias, ſi venerit in manum tuam.* Videturque ſententia hæc ſtabiliri repetitione verborum Davidis, quam facit quidam infra ỷ. 12. שִׁמְרוּ־מִי בַּנַּעַר בְּאַבְשָׁלוֹם *obſervate, quis in puerum in Abſalomum* ſup. involaturus ſit, & ab ejus vi protegite ipſum. ſic ſane ea vertit Arias Montanus. neque aliter R. David שמרו מי בנער, id eſt inquit מי יגע בנער *quis attinget puerum? quaſi dicat, obſervate ne quis tangat eum.* Atque ita Pagninus, *cavete ne quis tangat puerum Abſolom,* ſenſum potius quam verba ſecutus. R. Levi, habita ratione accentus Makkaph מִי conjungit cum præcedenti שִׁמְרוּ, non cum ſequentibus verbis. שמרו מי שיהיה מכם שלא ישלח ידו בנער באבשלום *Cavete quiſquis veſtrum eſt, ne mittat manum ſuam in puerum in Abſolonem.* id ſecutus eſt Junius quum vertit, *Obſervate quicunque* eſtis *de puero de Abſalomo.* Poteſt & hoc modo commodè verti, *Cavete quicunque in puerum in Abſalomum,* ſup. incidictis. Ita R. Selomoh. ſenſum enim eſſe dicit כל מי שיבוא לידו ישמרנו, *in cujuſcunque manum venerit, ſervet eum.* Sed optima eſt ſententia R. Levi & Junii, quam attulimus, ut שִׁמְרוּ־מִי ſit, *obſervate quicunque eſtis.* ſicut infra ỷſ. 22. & 23. יְהִי מָה *ſit quicquid ſit.*

VERS.

VERS. 20. וְהַיּוֹם הַזֶּה לֹא תְבַשֵּׂר כִּי עַל־ בֶּן־הַמֶּלֶךְ מֵת׃ קרי לה est כִּי עַל־בֵּן בֶּן־הַמֶּלֶךְ. R. David & R. Selomoh dicunt עַל בֵּן valere hîc עַל אֲשֶׁר *propterea quod*. Exempla hîc non proferunt. fatemur tamen ſic uſurpari Num. 10, 3. Num. 14, 43. & alibi. R. Jeſaia quoque dicit valere על אשר. & ſimilem locum allaturus, profert ex Gen. 19, 8. כִּי עַל־בֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי qui locus non eſt parallelus. ibi enim על בן tantum valet *propterea*. quæ propria eſt & frequentiſſima ſignificatio harum particularum. ſed ea hîc locum non habet. ſed nec prior ſignificatio. unde Lxx. ὅτι ὑὸς τῦ βασιλέως τέθνηκε. Vulgatus, *filius enim regis eſt mortuus*. Pagninus, *eo quód filius Regis mortuus eſt*. ſic Junius, Tigurini, Genevenſes. qui omnes neglexerunt עַל בֵּן & ſimpliciter verterunt כִּי בֶן־הַמֶּלֶךְ מֵת. Rabbini, qui illud negligi noluerunt, coacti ſunt multa per ellipſin ſubintelligere. R. Selomoh, *nam propterea quod filius regis mortuus eſt, ideo non bonum tibi eſt hoc nuncium*. R. David, בן inquit קרי *eſt non* כתיב. *ſed* קרי *propius ad rem accedit. quaſi dixiſſet, nam propterea quod filius regis mortuus eſt, tu non es aptus ut annuncies*. & addit in illo בֵּן myſticum quid eſſe. *quia* על בן ועל יושר מת שמרד באביו *juxta rectum & juxta æquum mortuus eſt, quia rebellavit in patrem*. Ambages ſunt & tricæ, quæ ſolummodo ex τῷ קרי oriuntur. quanto facilius & ſimplicius eſt כתיב לה, כִּי עַל בֶּן־מֶלֶךְ מֵת. verto, *hoc die non annunciabis, quia de filio regis mortuo*, ſup. annunciares. neque enim Interpretes noſtros ſupra memoratos laudo, qui illud עַל prorſus prætererierunt.

CAP. XIX.

VERS. 32. וַיַּעֲבֹר אֶת־הַמֶּלֶךְ הַיַּרְדֵּן לְשַׁלְּחוֹ אֶת־ בַּיַּרְדֵּן קרי לה est אֶת־הַיַּרְדֵּן. quamvis ut ait Kimchi שניהם קרובים *ambo parum differunt*. & neutrum explicat, etſi utrumque ſatis difficile. prætereuntur quoque à R. Selomone, R. Levi, & R. Jeſaia. quod miror. Vulgatus, *traduxit Regem Iordanem. paratus etiam ultra*

ultrà fluvium proſequi eum. Pāgninus, *tranſiit cum rege Iordanem, ut tranſmitteret eum ultra Iarden.* Junius, *quare trajecit cum rege Iardenem, proſequendo eum per Iardenem.* Aſſequi conatus eſt כתיב ת׳ quod & ego retinendum cenſeo, ſed paulo aliter expono. את non raro ſumitur pro מאת *à, ab.* ut Gen. 4, 1. קניתי איש את יהוה *acquiſivi virum à Domino.* Gen. 49, 25. מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך *à Deo patris tui, & juvabit te, & ab omnipotente & benedicet tibi.* Mich. 3, 8. אנכי מלאתי כח את־רוח יהוה *ego repletus ſum robore à Spiritu Domini.* qui alia ab his loca velit, videat Theſ. Pagnini. Ita & hîc exponimus. *Et tranſiit cum rege Iordanem, ut dimitteret eum ab in Iordane.* id eſt tranſiit fluvium cum rege eo animo, ut non longius quam ad ulteriorem ripam procederet, ibique ab illa ripa quæ in Jordane eſt eum dimitteret, & ab eo diſcederet.

VERS. 40. ויעבר המלך הגלגלה וכמהן עבר עמו וכל־עם יהודה ויעבירו את המלך׃ Secundum כתיב ת׳ legendum eſſet ויעבירו. hîc ſcrupulum invenerunt Mazorethæ, quia tum non aliter quam ſic verti poſſe putabant, *Et tranſivit rex in Gilgal, & Cimhan tranſivit cum eo, & totus populus Iuda, & tranſire fecerunt regem.* unde ſequeretur totum populum Juda fuiſſe ante ultra Jordanem, & cum rege tranſiiſſe cis Jordanem, quod falſum eſſe patet ex v. 16. ubi dicuntur veniſſe tantum Gilgalem quod erat cis Jordanem, ut facerent Regem tranſire Jordanem. hanc ob cauſam Mazorethæ adhibuerunt monſtroſam hanc punctationem ויעבירו, ut legeretur העבירו, atque ita difficultas iſta evaderetur. Junius tamen כתיב ת׳ retinere maluit. ſed quum in eundem ſcrupulum incidiſſet, alia ratione evadere conatus eſt, nempe ſi עבר ת׳ non ſumeret pro actione regis qua Jordanem tranſiit, ſed qua jam tranſgreſſus progreſſus eſt, & Cimhan totuſque Juda progredientem deduxerunt. vertit enim, *Deinde progreſſo rege Gilgalem, & Cimhane progrediente cum eo, quum totus*

totus populus Iehudæ proſequerentur regem. & in margine, *progredi facerent regem.* Nos neutrum probamus, & miramur tum Mazorethas, tum D. Junium in כתיב טו quicquam ſcrupuli inveniſſe. eſt ſane, ſi vau in מַעֲבִרִי debeat eſſe copulativum. at quid neceſſe? quum ex uſitatiſſimo Hebraiſmo poſſit eſſe, & ſit revera hoc loco retributivum. & וְכָל־עַם יְהוּדָה ſint nominativi abſoluti, Hebræis ſimiliter uſitatiſſimi. hoc ſenſu, *Et tranſiit Rex Gilgalem, & Cimhan tranſiit cum eo. & totus populus Iehudæ* (id eſt, & ad totum populum Jehudæ quod attinet) *tranſire fecerunt regem.* ita כתיב טו. plane idem eſt quod קרי טו. nec opus eſt aut textui mendum tribuere, aut ullam circa eum difficultatem movere, quæ tam monſtroſæ punctationis cauſa ſit. narrantur enim hîc filii Judæ id feciſſe, ad quod faciendum verſu 16. veniſſe dicti erant. recte itaque vertit Pagninus non tantum ſecundum קרי טו ſed etiam ſecundum כתיב טו. *Tranſivit vero Rex in Gilgal, & Cimhan cum eo. univerſus autem populus Iehudæ traduxerunt regem.* Tale vau exſtat Gen. 22, v. 6. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם *die tertio elevavit Abraham oculos ſuos* &c. ſic 2 Sam 20,12. כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמָד׃ ad verbum, *quando vidit*, ſcil. vir quidam, *omnis veniens ad eum & ſtetit*, id eſt, quod attinet ad omnem venientem, eum ſtare, id eſt ſimpliciter, omnem venientem ad eum ſtare. ſic 1 Reg. 12, 17. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם, *Et ad filios Iſraël quod attinet qui habitabant in urbibus Iudæ, regnavit ſuper eos Rechabeam.* id eſt, ſuper filios Iſraël qui &c. regnavit &c.

CAP. XXI.

VERS. 20. &c. קרי טו וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי אִישׁ מָדוֹן eſt אִישׁ מָדוֹן *vir litis*, id eſt, rixoſus, contentioſus. minus bene, nec ad rem multum pertinens. deſcribitur enim vir mira corporis forma, qui ſenos in ſingulis manibus ac pedibus digitos habuiſſe dicitur. כתיב טו eſt אִישׁ מִדִּין *vir menſurarum*,

quod plurale eſt formæ Chaldaicæ, qualia ſunt רָצִין *curſores*, 1. Reg. 11, 13. מַלְכִין *reges* Prov. 31,3. עִיִּין *acervi* Mich 3,12. & alia compluria. idem hoc plurale extat Jer. 13, 25. *Hæc ſors tua, pars* מִדַּיִךְ *menſurarum tuarum.* ſicut ergo 1 Paral. 11, 23. Ægyptius quidam dicitur אִישׁ מִדָּה *vir menſuræ*, id eſt procerus. ita hoc loco Philiſtæus dicitur אִישׁ מִדִּין *vir menſurarum*, ideſt valde procerus. Rectè itaque Vulgatus *vir excelſus.* Pagninus, *vir* magnæ *menſuræ.* accepit in ſingulari numero. ut & Junius, qui in margine habet, *vir menſuræ.* at ſi קרי ת̇ו ſequaris, מָדוֹן non *menſuram*, ſed *litem* ſignificat. ſin כתב ת̇ו, quod hîc proculdubio rectum eſt, id plurale eſt. quomodo rectè vertit Jonathan גבר דמשחן *vir menſurarum.*

CAP. XXII.

VERS 36. וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי. Quomodo Thargum & Rabbi David, aliique Rabbinorum id exponant, vide in theſauro Pagnini. addimus ſolummodo, ſecundum Grammaticam עֲנוֹת eſſe Infinitivum, ac verti poſſe, *& exaudire tuum* (exauditio tua) *multiplicat me.* vel ſi ב ſubintelligere volumus, *& exauditione tua multiplicas me.* etſi enim Pſal.18, 35. ſit וְעַנְוַתְךָ תַּרְבֵּנִי *manſuetudo tua multiplicat me.* non ſequitur tamen, idem hîc eſſe עֲנֹתְךָ quod ibi עַנְוַתְךָ. certum enim eſt conſulto hîc quædam una ſolum litera mutata eſſe, ut aliud ſignificent. Ex. gr. Pſal. 18, v. 11. eſt וַיֵּדֶא עַל כַּנְפֵי רוּחַ *& volavit ſuper alas venti.* hîc vero וַיֵּרָא *& conſpectus eſt.* illic v. 12. eſt חֶשְׁכַת מַיִם *tenebræ aquarum.* hîc חַשְׁרַת מַיִם *colligatio aquarum.* & alia ſimilia.

CAP. XXIII.

VERS. 3. אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל
יִרְאַת אֱלֹהִים׃

VERS. 4. וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ׃

VERS. 5. כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי עִם אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה
כִּי כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ כִּי לֹא יַצְמִיחַ׃

Eſt hic ex difficillimis Scripturæ locis, in quem varias aliorum interpretationes allegare, & cur ab iis diſſentiamus declarare brevitatis cauſa omittimus. Minime omnium placet Junius. Maximè verò Genevenſes. Libet tamen & noſtram in obſcuriſſimum hunc locum ſententiam eruditis expendendam proferre. Sic totum vertimus,

VERS. 3. *Dixit Deus Iſraëlis: de me locuta eſt rupes Iſraëlis, dominatur inter homines juſtus, dominatur* in *timore Dei.*

VERS 4. *Et ſicut luce matutina oritur ſol*; ſicut *tempus matutinum* eſt *abſque nubibus, præ ſplendore:* ſicut *è pluvia exiſtit herba tenera è terra:*

VERS. 5. *Vtique non ſic* eſt *domus mea apud Deum. quia fœdus æternum poſuit mihi, diſpoſitum in omnibus & cuſtoditum: etſi omnem ſalutem meam & omnem voluntatem, etſi,* inquam, *progerminare non faciat*. vel., *utique progerminare non faciat.*

Mentem noſtram ſic explanamus. Quum verſu primo propoſuiſſet excellentem ſuum ſtatum, tum ob dignitatem regiam, tum ob donum propheticum, utrumque membrum ſequentibus plenius elucidat. Et donum quidem Propheticum ℣ſ. 2. dignitatem vero regiam reliquis. Et verſu quidem tertio declarat, publica ſe Dei ſententia promulgatum fuiſſe regem juſtum ac Dei timentem. vers. autem 4 & 5. prædicat ſtabilitatem & perpetuitatem regni ſui, quam amplificat per comparationem, cujus primum

membrum eſt ỹſ. 4. teſte כ ſimilitudinis in וּכְאוֹר. alterum eſt verſ. 5. teſte כֵּן ἀνταποδοτικῶ. inſtituitur autem comparatio cum tribus rebus naturalibus, quæ gratiſſimæ quidem ſunt hominibus, & inſignia beneficia continent, ſed non ſunt conſtantes neque ſtabiles: nihil eſt in illis עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה ordinatum ubique & in ſuo ordine firmiter cuſtoditum. Nam quod ad ſolem attinet, oritur luce matutina, ſed idem occidit rurſus ſub veſperam. deinde quod attinet ſerenitatem auroræ, ſolet ea quidem primo ſplendoris ortu diſcutere nubes, ſed quum jam aliquandiu ſol ſupra horizontem adſcendit, redeunt nubes, aut ſuccedunt aliæ quæ cælum obſcurant & contriſtant. Tertio quod ad teneram herbam attinet quæ per pluviam è terra progerminat, læta ea eſt & utilis, ſed quæ tamen ſubito flacceſcit. Non ſic, inquit, eſt domus mea coram Deo, æternum ea fœdus habet, in quo eſt aliquid עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה quod ubique recte ordinatum eſt, & in eo ordine cuſtoditur. Nec obſtat, quod jam jam omnem meam ſalutem, & omnem meam voluntatem non faciat progerminare. etſi mihi meæque familiæ adverſi quid contingat, manet tamen ſemper illud quod in fœdere Dei mecum inito eſt עֲרוּכָה וּשְׁמוּרָה. Obſervandum autem in verſ. 4. כ illud ſimilitudinis, etſi ſemel tantum ponatur, tamen עומד במקום שלשה *ſtat loco trium*, ut loqui ſolet Kimchius. id eſt ter repeti debet, ſecundum tria comparationis membra. prius כִּי verſ. 5. accipio pro *utique*. ſæpe enim eſt non cauſale, ſed confirmativum, ut in illuſtri loco Gen. 22, 17. כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ ubi LXX. habent *ἦμὴν*, quod & Paulus allegat Hebr. 6. quæ non jurandi ut quidam volunt, ſed confirmandi particula eſt. Tertium כִּי ejuſdem verſus verto *etſi*, quod & alibi ſæpe valet. de quo vide Theſaur. Pagnini.

VERS. 6. 7. וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָד כֻּלְּהַם כִּי לֹא בְיָד יִקָּחוּ׃ וְאִישׁ יִגַּע בָּהֶם יִמָּלֵא בַרְזֶל וְעֵץ חֲנִית *Et* (viri) *belial ſicut ſpina quæ removentur, omnes*

omnes (*erunt*): *quia manu non poſſunt capi. Et vir* qui *attingit eas* (vel, & ſi quis attingit eas) *replebitur ferro & ligno haſtæ.* יִמָּלֵא non verto cum Vulgato *armabitur*, nec cum Junio *munitur*. ſive quis enim excîdere velit ſpinas, ferrum quidem & lignum ſecuris adhibere, non autem haſtæ ſolet: ſive manum ſuam munire, ne attingendo lædatur, neutiquam haſtæ ferro ac ligno uti conſuevit. ſed ſenſum eſſe puto, ſpinas non pati ſe capi. ſi quis attingere velit, ſpinarum aculeos infigi manui, eique inhærentes replere facta vulnera, non aliter quam ferrum lignumque haſtæ, per corpus alicujus tranſverberata, illud opplent. imitantur enim acumina ſpinarum mucronem ferri haſtæ. & quando ſpinæ altè infiguntur, non aliter ſe res habet, quam ubi non ſolum ferri mucrò, ſed & cum ferro ipſum haſtæ lignum tranſadigitur.

VERS. 9. בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים Quidam vertunt, *quum conviciis afficerent Philiſthæos.* At חֵרֵף alibi non conſtruitur cum ב objecti. ſed ſemper cum accuſativo, expreſſâ ejus notâ אֶת, vel ſubintellecta. Semel cum ל 2 Paralip. 32, 17. Alii vertunt, *ad contemnendum* (ſcilicet animam ſuam) *inter Philiſtæos.* ut Jud. 5. 18. זְבֻלֻן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת *Sebulum populus expoſuit animam ſuam morti.* Addimus, verti etiam poſſe, *cum convitiis afficerent ipſos inter Philiſthæos*, id eſt paſſivè, cum convitiis afficerentur inter Philiſthæos. ſic enim & alibi ſæpe Infinitivus Piel activus vertitur paſſivè, ut Exod. 9, 16. וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ *& ut narrent nomen meum in tota terra*, id eſt, ut narretur nomen meum.

ANIMADVERSIONES
In loca difficiliora
I. REGUM.

Cap. II. Vers. XXII.

וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃ Vide in hunc locum interpretationes, Vulgati, Junii, Genevenſium. Pagnini, Vatabli. quorum nemo phraſin Hebræam animadvertit. ut nec R. Levi, qui ſenſum eſſe putat, *& ipſius* ſupple potius eſt regnare, quia me major natu eſt. *& Abjatharis* ſup. potius eſt ſacerdotio fungi, quia patres ejus eo functi ſunt. *& Ioabi* ſup. potius eſt imperio exercitus fungi, quia jam dudum functus eſt. Optime phraſin Hebr. intellexerunt Jonathan. & Lxx. ſic enim Jonathan, הלא בעצה הוו הוא ואביתר כהנא ויואב בר צרויה, *an non in conſilio fuerunt ipſe & Abiathar ſacerdos & Ioab filius Serujah?* Lxx. paulo planius, Καὶ αὐτῷ Ἀβιαθὰρ ὁ ἱερεὺς, καὶ αὐτῷ Ἰωὰβ ὁ ἀρχιστρατηγὸς ἑταῖρος. Uſitata phraſis eſt in N. Teſtam. τί ἐμοὶ καὶ σοί; Hebraiſmus eſt מה לי ולך *quid mihi & tibi.* אין לי ולך *non eſt mihi & tibi.* id eſt nihil mihi tecum rei, nulla mihi tecum communio neque ſocietas. ſic hoc loco, *Et ipſi & Abiathari ſacerdoti, & Ioabo filio Seruja.* Id eſt, ipſi cum Abiathare & Joabo res eſt. Socii ſunt & communia conſilia habent. Ita R. David docet indicaſſe regem his verbis, Abiatharem & Joabum, qui manus Adoniæ roboraverant, hoc ipſi conſilium dediſſe. Non male verterunt Tigurini, *Et habet à ſe Abiatharum ſacerdotem & Ioabum filium Seruja.* ad quam verſionem ſic notavit Vatablus, Hebr. *& illi eſt* [conſilium] *& Abiathari ſacerdoti & Ioabo filio Seruja.* putavit in Hebræo ellipſin eſſe vocis עצה *conſilium.* quia phraſin non intellexit. unde & pejus quod addit, vertendum potius, [pete] *illi* inquam [regnum] *& Abiatharo ſacerdoti & Ioabo filio Seruja.*

Cap.

Cap. VI.

Vers. 16. וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִיר לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ *Et ſtruxit illi* (ſc. domui aut templo) *intrinſecus Oraculum* , *in Sanctum Sanctorum* , vel per appoſitionem, *Sanctum Sanctorum*, id eſt, quod eſſet Sanctum Sanctorum: ut utrumque ל in לִדְבִיר & לְקֹדֶשׁ ſit accuſativi caſûs, ut alibi ſæpe, idem quod particula אֵת. quod & Syris uſitatiſſimum. Genevenſes ל in לוֹ pro accuſativo acceperunt, vertentes, *Et ædificavit illud intrinſecus in adytum*, ſcilicet *in ſanctum ſanctorum*. ſed malim prius. ut ſit idem quod v. 19. repetitur.

Vers. 20. וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרֶז Genevenſes, Junius, Recens Belgica verſio, & alii vertunt: *obduxit etiam altare cedrinum*, ſc. auro. At tum in forma conſtructa dicendum fuerat מִזְבַּח אֶרֶז. Melius ergo Vetus Lat. Interpres, *ſed & altare veſtivit cedro*.

Cap. VIII.

Vers. 65. Dicitur Salomo *celebraſſe feſtum* , *ſeptem diebus, & ſeptem diebus* , *quatuordecim diebus*. nempe ſeptem dies dedit dedicationi altaris, & alios ſeptem feſto Tabernaculorum, ut exponitur 2 Paralip. 7. 9. anteceſſerunt autem dies dedicationis altaris, non vero ſunt ſecuti dies feſti Tabernaculorum, cum 2 Paral. 7. 10. dicatur rex populum dimiſiſſe vigeſimo tertio die menſis. Neceſſe eſt itaque ſeptem dies dedicationis altaris incepiſſe à ſeptimo menſis incluſivè uſque ad decimum quintum excluſivè, non relato in numerum hunc die decimo, quia in eum peculiare feſtum, nempe Expiationum, incidebat, quod ſub pœna exciſionis negligi vetuerat Deus, Levit. 23, 27, 28. 29. Quod autem 1. Reg. 8. 66. dicatur Salomo dimiſiſſe populum octavo die, nempe feſti Tabernaculorum, qui incidebat in vigeſimum ſecundum menſis, quoniam vigeſimus quintus

quintus erat primus feſti, Lev. 23. 34. At 2 Paral. 7. 10. dicatur dimiſiſſe populum vigeſimo tertio die, rectè à viris doctis ſic conciliatur, quod ſub finem diei 22 veniam abeundi dederit, proximo die autem demum diſceſſerint, quia octavus feſti erat עֲצֶרֶת *dies detentionis*, quo abeundum non erat, Lev. 23, 36. totus ille dies Deo dandus erat. itaque omnibus ſacris peractis, ſub finem diei rectè dimiſit rex populum, qui poſtridie abiit.

CAP. X.

VERS. I. וּמַלְכַּת־שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת־שֵׁמַע שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה Varie vertitur illud לְשֵׁם יְהוָה. Junius, *famam Selomonis & nominis Iehovæ.* ſecutus fere LXX. Vulgatus & Pagninus *in nomine Domini.* Tigurini, *ex nomine Domini.* Genevenſes, *à cauſe du nom de l'Eternel*, i. *propter nomen Domini.* ſicut R. Levi, לְשֵׁם id eſt, inquit, בעבור שם *propter nomen*, quia omnis ſapientia Salomonis à Deo erat. Malim, *in gloriam Dei.* nomen pro gloria uſitatum. ſic quoque R. Levi quod finis ſapientiæ & operum Salomonis eſſet gloria Dei. ſic & R. David, qui hoc additum ait, quia Genethliacorum & aſtrologorum diſciplinæ prophanæ quibus ſtudent non ſpectant gloriam Dei. Salomonis autem ſapientia ſecus. Quid ſi hîc vox יְהוָה ſumatur ſicut Pſal. 104. 16. עֲצֵי יְהוָה *arbores Domini*, i. proceræ & excelſæ. & nomen אֵל Pſal. 80. אַרְזֵי אֵל *cedri Dei*, i. excelſæ. & Pſal. 36, 6. *juſtitia tua ſicut* הַרְרֵי אֵל *montes Dei*, i. altiſſimi. & Pſal. 68, 16. הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן *mons maximus eſt mons Baſan.* Ita hoc loco, *Et regina Sabæ audiens rumorem Salomonis ad nomen magnum*, vel nominis magni. id eſt, audiens de Salomone rumorem ſpargi, non vulgaris ſed celeberrimi & divini cujuſdam nominis. Nam & latinè divinum dicimus quod magnum eſt & ſupra vulgus.

VERS.

VERS. 28. וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ
מִקְוֵה בִּמְחִיר׃

VERS. 29. וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים
וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֹצִאוּ׃

Varias in hunc locum interpretationes recenſere omittimus. ſuo ſtudio inquirat eas curioſus & diligens lector. Nos noſtram tantum ſententiam adferemus. ſic vertimus, *Et ad exitum equorum, qui Salomonis* erat, *ex Ægypto, & netum quod attinet, mercatores Regis accipiebant netum precio. Et aſcendebat exibatque currus ex Ægypto ſexcentis argenteis, & equus quinquaginta & centum. atque ita ad omnes reges Hittæorum & ad reges Syriæ per eos educebant.* ומוצא & ומקוה habemus pro nominativis abſolutis, apud Hebræos uſitatiſſimis, qui Latinis enarrantur per *quod attinet*. & de ומקוה quidem monuit R. Selomoh dictionem eſſe עומדת בעצמה ואינה דבוקה לאחריהם *quæ ſtet per ſe & non cohæreat cum ſequentibus.* quia nempe notatur accentu diſtinctivo regio Zakeph gadol. optimè meo judicio. per מִקְוֵה autem cum R. Levi intelligimus בִּגְדֵי שֵׁשׁ *veſtes byſſinas.* nam inquit, ſicut filum dicitur תִּקְוָה, ita quod ex filis texitur dicitur מִקְוֵה. Rem ſic capimus. Pharaonem dediſſe genero ſuo Salomoni poteſtatem in omnes equos & currus qui neta byſſina, quibus abundabat Ægyptus, inde eveherent. Salomonem autem ſuis mercatoribus id privilegii dediſſe, ut ipſis ſolis neta illa evehere liceret, ſic tamen ut pro ea poteſtate certum pretium Regi penderent. Id pretium quantum fuerit, ſequenti verſu indicatur. currus mercibus onuſtus pendebat ſexcentos argenteos. equus centum quinquaginta. unde diſcimus inquit R. David, currum fuiſſe ארבעה סוסים *quatuor equorum.* quamobrem Vulgatus מֶרְכָּבָה vertit *quadriga.* atque ita penſitatis vectigalibus evehebantur merces ad reges Hittæorum & Syriæ, ſed non niſi per mercatores regios, utpote in quorum manibus & poteſtate omnia neta

erant. unde בְּיָדָם Jonathan vertit ברשׁתהון *per voluntatem eorum.* R. Levi & R. David ברשותם *per licentiam*, *per poteſtatem eorum.* rectè. alias בְּיַד ſimpliciter eſt *per.* & miniſterium denotat. Non eſt autem diſſimulandum לְכָל־מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם à Vulgato & Pagnino verti per nominativos, *Et omnes reges Hittæorum & Reges Syriæ educebant.* Nemo id ipſis vitio vertat. Nam ſicut antehac monuimus & monebimus ſæpe, præpoſitionem ב non raro facere nominativum, idem de præpoſitione ל habendum. ſicut & utriuſque pleonaſmus apud Arabes eſt frequentiſſimus. hujus exempla qui in Hebraiſmo petit, videat Deut. 24, 5. Joſ. 10, 21. Eſa. 32, 1. 1 Par. 3. 2. 2 Paral. 23, 6. Job. 16, 21. 2 Sam. 16, 2. 2 Sam 17, 16. 2 Reg. 7, 2. Hîc tamen fateor non adeo urgere locum. poteſt enim יֹצִאוּ imperſonaliter exponi, ſubintellecto אֲנָשִׁים. **men bracht upt.** *educebantur merces ad reges.*

CAP. XIV.

VERS. 14. וְהֵקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־בֵּית יָרָבְעָם זֶה הַיּוֹם וּמֶה גַּם עָתָּה׃ Jonathan vertit, ויקים יי קדמוהי מלכא על ישראל דישיצי ית בית ירבעם מן דקיים יומא דין ואף דאיתיליד מכבן ולהלא׃ *Et ſuſcitabit Dominus ante ſe regem ſuper Iſraël, qui perdet domum Ieroboami quæ vivit die hoc, & etiam quæ naſcitura eſt ex hinc & deinceps.* Ubi obiter obſervandum, peſſimè in Venetis punctari מִן דְּקַיָּים *ex quo vivit.* quum ſenſus poſtulet מַן דְּקַיָּים *quæ vivit.* miror non correctum in Baſileenſi. porro זֶה הַיּוֹם acceperunt pro אֲשֶׁר הַיּוֹם, *excîdet domum Ieroboami quæ hoc die eſt.* ſic enim זֶה & alibi ſumitur, ut Job. 19, 19. Pſal. 104. 8. Pſal. 74, 2. Prov. 23, 22. & וּמֶה גַּם עָתָּה pro מֵעַתָּה *& quæ etiam deinceps futura eſt.* ad eandem plane ſententiam R. Selomoh, & R. Levi. At R. David וּמֶה גַּם עָתָּה dicit poni pro ומה צרה זו גם עתה, *& quid anguſtia hæc etiam nunc?* id eſt levis eſt anguſtia hæc. nam magis magiſque evenient anguſtiæ Iſraëli.

Iſraëli. Noſtri fere Interpretes ab his ſententiis abeunt. præ cæteris autem mihi potiſſimum arridet Genevenſium, qui latinè ſic habent, *Et ſuſcitabit ſibi Dominus regem ſuper Iſrael, qui excîdet domum Ieroboami die illo. & quid? etiam jam jam.* זֶה הַיּוֹם vertunt *die illo*, quo nèmpe Deus regem ſibi alium ſuſcitabit. ſic & Kimchius, זה היום שיקום אותו המלך, *illo die quo exſurget rex iſte.* וּמָה vertunt *& quid?* finita ibi interrogatione. nec repugnat Hebræa lectio. מָה enim notatur Tiphcha accentu regio diſtinctivo qui vocem ſuſpendit. ideo & גַּם habet dageſch lene, quia præcedens מָה in illud non influit. alioqui literæ בגדכפת in initio dictionis ſunt raphatæ, quando præcedens dictio terminatur in aliqua literarum אהוי, quæ mollitie ſua in eas influat. quod ſi ea terminatio adjunctum habeat accentum regium quo ſuſpendatur, ne ſtatim ejus pronunciatio cum ſequenti coëat, fiunt prædictæ lex literæ dageſſatæ. Fateor tamen me dubitare, cum זֶה הַיּוֹם rectè vertatur, *illo die.* id enim Hebræi per הוּא demonſtrant potius quam per זֶה. הוּא enim eſt *ille* demonſtrans remotius. זֶה *hic* demonſtrans propinquius. deinde *illo die*, & *hoc die* non ſolent Hebræi dicere הוּא הַיּוֹם neque זֶה הַיּוֹם, ſed הַיּוֹם הַהוּא & הַיּוֹם הַזֶּה poſtpoſito pronomine. At זֶה hoc modo tempori præpoſitum, ſolet & ipſum fieri adverbium temporis, & ſignificare *jam.* ut Gen.31,38. זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה *Iam quadraginta annis* ſic & hoc loco verterem, *qui excîdet domum Ieroboami jam hoc die. & quid? etiam nunc.* id eſt hac hora, hoc momento. Hyperbolen eſſe puto, qua plus dicitur quam eſt. ad denotandum, non brevi tantum fore hoc excidium, ſed & tam certum quaſi hoc ipſo die, hoc ipſo momento futurum eſſet.

CAP. XVI.

VERS. 31. וַיְהִי הֲנָקֵל לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־אִיזֶבֶל Nihil hîc difficile eſt, niſi illud הַ in הֲנָקֵל. Jonathan ſimpliciter omiſit והוא שיט בעינוהי למיזל בחובי ירבעם *& fuit contemptibile in oculis ejus ambulare in peccatis Ieroboami.* ſic alii, Kimchius, &c. אם היה בעיניו נקל ללכת, *an erat in oculis ejus leve ambulare in peccatis Ieroboami?* Reſponſio eſt, erat leve: idque oſtendit operibus ſuis, nam duxit etiam uxorem ex gentibus, ut peccaret magis & coleret Baal. ſed quia interrogatio affirmativa ſolet negare apud Hebræos, ut contra negativa affirmare, quod hoc loco ſenſus omnino poſtulat, maluerunt alii הֲ habere pro הֲלֹא, & vertere, *nonne leve erat ambulare ipſum?* id eſt, ſane leve erat. Vide quæ pluribus ad hunc & ſimilia loca obſervavimus, 1 Sam. 2, 27.

CAP. XVIII.

VERS. 5. אוּלַי נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה סוּס וָפֶרֶד וְלוֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה׃ מֵהַבְּהֵמָה, קרי מִן בְּהֵמָה. כתיב eſt מִן בְּהֵמָה. perinde eſt, quamvis mallem כתיב, abſque הא הידיעה, quia nomen hîc rectè indefinitè ſumitur. Difficultatem autem Interpretibus peperit illud מִן. Pagninus, *neque privemus* urbem *jumentis.* ſic fere R. David. at *urbem* non eſt in Hebræo. & הכרית non ſignificat *privare.* Ideo Vatablus annotat, in Hebræo eſſe, *& non exſcindamus nos à jumentis.* ſic R. Levi. quod & Junius ſecutus eſt in marginalibus notis, additque eſſe hypallagen. At in Hebræo non eſt *nos.* verbum enim hiphil eſt non Hithpaël. In textu Junius perſpicuitatis cauſa habet, *& non ſinamus exſcindi nobis jumenta.* verba id propriè non ſonant. Genevenſes, *Et non orbabimus plane* territorium *beſtiis.* nihilo melius quam Pagninus Multo melius Jonathan ad verbum vertit, ולא נפסוק מבעירא *& non exſcindemus ex jumentis,* id eſt ulla jumenta. ſenſus eſt, ſi gramen reperire non poſſu-

poſſumus, neceſſe erit magnam jumentorum partem occidere, ſi vel paucula ſervata volumus. quod ſi gramen comparari poteſt, omnia poterunt ali, nec ulla cædere cogemur. notum eſt מִן apud Hebræos partitivè ſæpe accipi. ut & in N. Teſt. *θανατώσουσι ἐξ ὑμῶν. quoſdam veſtrum occident.* Lxx. etſi vim particulæ partitivæ non expreſſerint, non malè verterunt, *καὶ οὐκ ἐξολοθρευθήσονται ἀφ' ἡμῶν κτηνῶν. & non perdantur à nobis jumenta.* id eſt, *& ne perdamus jumenta*, ſive non ſubminiſtrando ipſis alimenta, ſive cædendo ea, quia quo alamus non habebimus. Belgicè verterem, **ende dat wy niet upten roeyen een deel beeſten.** R. Selomoh rectè, ולא תכרת כל בהמתנו ממנו *& non exſcindantur ulla jumenta noſtra à nobis.* ergo מִן בְּהֵמָה eſt *ulla jumenta.*

CAP. XIX.

VERS. 21. וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ Junius, *& inſtrumento boum coxit illorum carnem.* ſic & Tigurini. quod dicendum fuerat בִּשֵּׁל בְּשָׂרָם. Pagninus, *coxit eis carnes.* quaſi בִּשֵּׁל לָהֶם. ſicut alibi נְתָתַנִי pro נָתַתְּ לִי. ſic Jonathan, Jarchius, R. Levi & Kimchius. *eis* nempe populo cujus mentio ſequitur. Vulgatus ſimpliciter, *coxit carnes.* quod & Vatablus probat, & affixum inquit redundare videtur. Id nobis ſimpliciſſimum videtur. ut בָּשָׂר dicamus collectivè ſumi, ideoque affixum plurale ante ſe habere. & quia affixum nomen ſuum antecedit, ideo pleonaſticum eſt, *coxit eas carnes*, i. coxit carnes. qua phraſi nihil apud Syros uſitatius eſt. neque inſolens eſt in Hebraiſmo. ut Exod. 2, 6. וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד *& vidit eum puerum*, id eſt ſimpliciter *vidit puerum.* Num. 23, 22. בְּנוֹ צִפֹּר *fili Tſippor.* qui plura vult, videat Pſal 64; 9. Deut 32, 43. Exod. 35, 5. Jer. 9, 15. Job. 33, 20. Prov. 14, 13. 1 Sam. 21, 13. Hab. 1, 11. 2 Sam. 14, 6.

C A P. XXI.

V E R S. 14. וַיְעִדֻהוּ אַנְשֵׁי הַבְּלִיַּעַל אֶת־נָבוֹת Vertunt, *Et teſtati ſunt contra eum viri nefarii, contra Nabothum.* conjungere licet וַיְעִדֻהוּ אֶת־נָבוֹת ac verterem *& teſtati ſunt contra Nabothum.* ut pleonaſmus ſit affixi, nomen ad quod refertur antecedentis. quale eſt illud Exod. 2. 6. וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד *& vidit puerum.* plura exempla ſunt Pſal. 64. 9. Num. 23. 22. Deut. 32. 43. Exod. 35. 5. Jer. 9.15. Job. 33. 20. & alibi ſæpe. vide ſupra 1 Reg. 19. 21. nec quicquam Syris uſitatius. Fuit autem hîc Naboth מוסם. ſic enim in Miſnah vocatur, qui falſis teſtibus oppreſſus, innocens luit.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

II. R E G U M.

C A P. I. V E R S. III.

הַמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם הֹלְכִים &c. Duplex hîc eſt negatio, אֵין & בְּלִי. utramque ut exprimeret Pagninus, vertit *Nonne, quia non eſt Deus in Iſraël, proficiſcimini* &c. quod probat Vatablus in Notis. videntur הֲ quod præponitur מִבְּלִי junxiſſe cum אֵין, ut הַאֵין ſit *nonne*, & מִבְּלִי *quia non.* at vero הַאֵין non eſt idem quod הֲלֹא, neque poteſt ſimpliciter verti *an non*, ſed verti debet *an non eſt*, quia אֵין ſemper verbum ſubſtantivum in ſe includit. Hinc Junius, Tigurini, Genevenſes, Vulgatus, Lxx. Jonathan & alii, ſimplici negatione efferunt, *an propterea quod non eſt Deus in Iſraële, vos itis?* vel, *an non eſt Deus in Iſraël, quod vos itis?* Doctiſſimus Mercerus qui ad Job. 6, v, 13. hunc locum obiter explicat, dicit

dicit duas negationes magis affirmare: ego contra ſenſerim magis negare, non hîc tantum ſed ubique, neque eſſe latiniſmum illum in lingua Hebræa admittendum, duas negationes affirmare. de quo pluribus contra ſententiam Merceri agimus ad Eccleſ. cap.5, v.11. Ad hunc locum quod attinet, iterari negationem putamus ad majorem emphaſin, ideoque utramque negationem verſione exprimendam eſſe, ne de emphaſi quicquam pereat. hoc modo, *An, propterea quod non eſt, non eſt Deus in Iſraël, vos itis* &c. Belgicè, **is het om datter gheen Godt ſy/ gheen Godt in Jſrael/ dat ghy gaet/ etc.** q. d. Vos hoc veſtro itinere palam facitis vos ſentire, non eſſe, nequaquam eſſe Deum in Iſraële: deeſſe, omnino deeſſe Deum Iſraëli. videtis intendi negationem, non affirmationem.

CAP. III.

VERS. 24. וַיָּבֹאוּ אֶל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיָּקֻמוּ יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם וַיַּבּוּ־בָהּ וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב׃ Tò קרי eſt וַיַּכּוּ בָהּ. quod ſuperfluum hîc videtur, quia immediatè fere præceſſit וַיַּכּוּ אֶת מוֹאָב, & immediate rurſus ſequitur וְהַכּוֹת את מוֹאָב. Rabbi Levi dicit ſenſum eſſe, & percuſſerunt eos iſthic loci ubi caſtra erant, deinde conſenſerunt inter ſe percutere Moabitas etiam in locis ipſorum. Junius in margine ad verbum *& percuſſerunt in ea, etiam percutiendo Moabitas*, quibus in textu hunc ſenſum dat, *& perrexerunt percutere Moabitas etiam in ipſa regione eorum.* Tò כתיב eſt ויבו; eſtque plane inſolens. R. David dicit ſe ſenſum ei non invenire niſi ponatur pro וַיָּבֹא permutatis א & ו. malim relinquere literam ו, & legere וַיָּבוּ pro וַיָּבוֹא per apocopen Tȣ א, ſicut in Hiphil per eandem apocopen quater occurrit הָבִי pro הָבִיא. ſcilicet 1 Reg. 21,21. 2 Sam.5,2. Jer.19,15 & 39,16. & bis אָבִי. Mich 1,15. & 1 Reg. 21, 29. ſenſus eſt, *& ingreſſus eſt*, nempe יִשְׂרָאֵל *Iſrael*, id eſt ingreſſi ſunt Iſraëlitæ, בָהּ in eam,

nempe

nempe terram Moabitarum in quam fugerant. affixum reſpicit nomen אֶרֶץ, non quod præceſſerat, ſed quod ex neceſſitate ipſius rei mente tenebatur, quod ſatis in hac lingua frequens eſt. quum enim fugiſſe dicti eſſent, id eſt, in terram ſuam fuga ſe recepiſſe, in eam quoque Iſraëlitæ qui fugientes inſequebantur ingreſſi ſunt. Fuit quum יַבּוּ putaremus præteritum Kal eſſe, formæ סַבּוּ à radice יבב, cujus fut. ex Piel occurrit Jud. 5, 28. eſtque in eadem conjugatione Syris uſitatiſſimum pro *clangere tuba in bello*. & verteremus, *& vociferati ſunt in ea*, ſup. terra, vel in eo loco, *& percuſſerunt Moabitas*. quum nempe eos fugam capere viderent, vocibus ac tubis ſe mutuo ad inſequendum & reliquos trucidandos incitarunt. tum legendum eſſet וַיַּבּוּ. puncta enim quæ in textu ſunt, in gratiam τοῦ Keri adjuncta fuiſſe certum eſt. ſed magis arridet prior ſententia, quam & LXX. ſecuti ſunt, quum verterunt, *καὶ εἰσῆλθον εἰσπορευόμενοι*. omiſerunt affixum בָה. R. Levi fœmininum illud refert ad τὸ מַחֲנֶה quod interdum fœminini generis eſt. ut ſenſus ſit, eos cæcidiſſe Moabitas primo in ſuis caſtris ad quæ Moabitæ dicti ſunt acceſſiſſe, deinde in ipſis terminis Moabitidis quo fugerant. R. David dicit, Mazoram tradere בָה poni pro בָם, ut & Hoſeæ 9, 2. ſed neutro in loco id neceſſe eſt.

CAP. IV.

VERS. 7. *Vende oleum, & perſolve debitum tuum.* ſequitur deinde וְאַתְּ בָּנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר, quæ dura eſt locutio. Nam primo, *& tu, filii tui*, pro *& tu & filii tui*, durum eſt *ἀσύνδετον*. deinde inuſitata conſtructio eſt, poſt duo nomina, quorum prius eſt ſingulare fœmin. alterum plur. maſcul. ſequi verbum ſingulare quod cum remotiori genere & numero conveniat. unde & LXX habent *ζήσεσθε*, quaſi תִּחְיוּ, ut & Vulgatus *vivite*. Junius בָּנַיִךְ accepit pro עִם בָּנַיִךְ. vertit

vertit enim, *tu vero cum filiis tuis vivito è reliquo* ſi textus ſacer punctis careret, pro וְאַתְּ legerem וְאֵת, ſic enim omnia ſunt facilia, *Et cum filiis tuis vive de reliquo.* quamvis res hæc parvi ſit momenti, quum ſenſus ſibi conſtet.

CAP. V.

VERS. 3. אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃. *tunc colligeret eum à lepra ſua.* eadem phraſis eſt ỳſ. 6. & 7. at ỳſ. 11. ſimpliciter eſt וְאָסַף הַמְּצֹרָע *& colligeret leproſum.* id eſt reſtitueret, ſanaret. ad quæ Vatablus annotat, quoſdam ſcribere אסף venire ſignificatione *curandi & ſanandi*, quod qui ſanatur, retrahatur, ſive eripiatur è morbo. alios, quod qui curati ſunt à lepra, recolligantur revocenturque in ſocietatem aliorum. quæ R. Selomonis eſt ſententia. & Davidis Kimchii. ſicut Num. 12, 14. juſſit Deus, ut Maria ſoror Moſis leproſa concluderetur ſeptem dies extra caſtra, וְאַחַר תֵּאָסֵף *& poſtmodum recolligetur.* & populus non eſt profectus עַד הֵאָסֵף מִרְיָם *donec colligeretur Mirjam.* R. Levi aliam adfert cauſam. dicit ſanationem lepræ vocari collectionem, quia lepra facit ex uno multa. nam dominante calore putrido infirmatur valde calor naturalis, qui compingit membra animantium, & reddit ea unum. unde reperies in leproſo nonnunquam decidere membra. quamobrem hîc de ſanatione leproſi dicit, revertetur caro tua & mundaberis. quia leproſus non habet carnem ſuam. neque enim in ea eſt id quod carnem ejus compingit ſive colligat. Hæc ille.

VERS. 18. לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעָן עַל יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמּוֹן יִסְלַח־נָא יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ Non habet hic locus magnam difficultatem. Neſcio cur Dominus Junius verterit. *Quum ingreditur Dominus meus ædes Rimmonis ut incurvet ſe ibi (nam is nititur manu mea) ſi incurvavero me in æde Rimmonis, Hoc*

incurvare meum in æde Rimmonis condonet quæſo Iehova ſervo tuo, in hac re. Non opus eſt iſta parentheſi. neque וְהוּא vertere, *nam is.* neque וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי *ſi incurvavero me.* Exiſtimo vau in וְהוּא non eſſe hìc copulativum, ſed retributivum ad literam bachlam in בְּבוֹא. communis ea phraſis eſt, ut Gen. 3, 5. בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם *in die quo edetis de ea, aperientur oculi veſtri.* Ita hìc verterem, *quum intrat dominus meus ædem Rimmon, ad adorandum ibi, ipſe innititur manui meæ, & incurvo me in æde Rimmonis. quando incurvo me in æde Rimmonis, ignoſcat obſecro dominus ſervo tuo in re hac.*

CAP. VII.

VERS. 7. וַיָּנוּסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ Pro עַל נַפְשָׁם. ſicut Gen. 19, v: 17. הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ *evade propter animam tuam.* id eſt, ad tuendam vitam tuam. ſic hoc loco, *& fugerunt propter animam ſuam.* אֶל pro עַל frequens eſt. qui vult, videat Theſ. Pagn. Recte Jonathan לשיזבא נפשיהון *ad ſervandas animas ſuas.*

CAP. VIII.

VERS 11. וַיַּעֲמֵד אֶת פָּנָיו וַיָּשֶׂם עַד בֹּשׁ וַיֵּבְךְּ אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ R. Selomoh & R. Levi ויעמד את פניו ſumunt pro continuit & coërcuit vultum ſuum à fletu. quod ſecutus eſt Junius & Genevenſes At Rabbi David pro conſtituere in altero latere, ne ab Hazaële conſpiceretur, quia continere ſe à lacrymis volebat. Id Vatablus ſequitur. atque ita intellexit Jonathan, qui vertit ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי׃ *& vertit faciem ſuam, & prolongavit uſque multum, & flevit Prophetam Domini.* Deinde וַיָּשֶׂם *& poſuit*, ſup. manus ſuas ſuper faciem, inquiunt R. Levi & R. David. At Rabbi Salomon, poſuit cor ſuum ut conſtanter ſe contineret. Ego ſimpliciter verterem, *Et ſtare fecit vultum ſuum, & poſuit ad pudorem*

pudorem uſque, & flevit vir Dei. Id eſt, ſtato, immoto, & fixo vultu intuitus eſt Hazaëlem donec pudorem ipſi incuteret, & ſibi lacrymas eliceret. ſic fere Tigurini, *Porro vir Dei firmata facie ſua ſtetit, donec pudefieret, nam flevit.* habent & Genevenſes id in notis.

CAP. IX.

VERS. 4. וַיֵּלֶךְ הַנַּעַר הַנַּעַר הַנָּבִיא Jonathan ואזל עולמא תלמידא דנביא *& abiit adoleſcens diſcipulus Prophetæ.* Vulgatus, *puer Prophetæ.* ſic omnes fere noſtri Interpretes. ut הַנַּעַר הַנָּבִיא ſint duo ſubſtantiva in regimine Genitivi. Ita & R. Selomoh, qui per Prophetam hîc vult intelligi ipſum Eliſæum. quod non eſt veriſimile. At LXX. acceperunt per appoſitionem τὸ παιδάριον ὁ προφήτης. ſic quoque verterem, *& abiit adoleſcens, adoleſcens Propheta.* Etſi enim v. 1. dicitur fuiſſe unus ex filiis Prophetarum, hoc tamen loco idem rectè vocatur Propheta, quia vocatus à Deo Prophetæ munere jam actu fungebatur. Et quamvis fatear non deeſſe exempla ejuſmodi conſtructionis, ubi ſubſtantivum regens alterum ſubſtant. in Gen. caſu habet ante ſe ה notificativum, non tamen eo veniendum eſt, niſi urgente neceſſitate. eſt enim præter genium linguæ, docentibus Grammaticis, limitari ac reſtringi ſubſtantivum prius per alterum quod genitivi locum tenet, ideoque id ipſum ה demonſtrativo ſeu notificativo non egere. Ita & R. David accepit in commentariis. addit tamen quoque ſententiam Jonathanis, quam ut paſſim ita & hîc ſequitur R. Selomoh.

VERS. 13. וַיְמַהֲרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בִּגְדוֹ וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו אֶל גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת׃ Non hîc repeto quæ de אֶל גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת Pagninus in theſauro ſuo eruditè, ut omnia, habet. Solummodo addo, verſionem Pagnini, *in faſtigio graduum,* eſſe Kimchii in commen-

tariis, ubi dicit ſenſum eſſe אל המעלה העליתה *ad gradum ſupremum.* Sequuntur id quoque Junius & Genevenſes, aliique. neſcio tamen quo fundamento. גֶּרֶם enim *os* oſſis ſignificat. Arabibus *corpus.* ſed quid hoc ad *faſtigium*? Fateor quidem R. David de Pomis in dictionibus externis גֶּרֶם exponere per עליון. ſed velim allatum locum. hactenus enim probationem deſidero. In libro Radicum Kimchius aliter exponit. dicit enim אֶל גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת eſſe אל עצם המעלות id eſt inquit אל מעלות עצמן, *ad ipſoſmet gradus.* Non video quenquam noſtrorum interpretum id amplecti. mihi tamen maximè arridet. 1. Quia עֶצֶם & גֶּרֶם ſunt ſynonyma. ambo ſignificant *os.* inde עֶצֶם denotat ſubſtantiam rei, adeoque ipſam rem. cur non ergo idem valeat & גֶּרֶם? 2. quia apud Chaldæos גרמא ſumitur pro *ipſa re*, ut apud Hebr. עצם. ut Job. 2, 5. תַּע אֶל עַצְמוֹ *& attinge illum ipſum.* Chaldæus vertit וקריב לגרמיה 3. Quia ſic rectè indicatur, quantopere feſtinarint honorem regium Jehu exhibere. non exſpectarunt donec in plateas veniſſent, ſed antequam è loco ſublimi, ubi principes convenerant, deſcendiſſent, ad ipſos gradus veſtes ſuas ipſi ſtraverunt. Non videtur autem celandum, apud Arabes جرم גֶּרְם, teſte Geuhari, non tantum ſignificare الجسد אַלְגַשַׁד *corpus*, ut diximus ſupra, ſed & القطع אַלְקַטַע *ſectionem*, & القسم אַלְקַסַם *partem.* quo ſenſu hîc vertere poſſemus, *& poſuerunt ſub eo in aliquo graduum*, aut *ſuper aliquem ex gradibus.* poſito אֶל pro עַל ut ſæpe. atque ex hac ſignificatione eſt, quod Gen. 49, 14. יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם vertatur à Rabbi Jonah per שבור. *Iſſachar eſt aſinus fractus.* Nec dubito, quin ut apud Arabes, ita & apud Hebræos verbum גָּרַם non ſit ſpecialiter *exoſſare*, ſed in genere *frangere*, *ſcindere.* quod optimè omnibus locis congruit, ubi hæc vox invenitur. Et ea ſignificatione hoc ipſo in loco uſus eſt R. Selomoh. quum enim ſecutus Jonathanem dixiſſet גֶּרֶם hîc eſſe *horologium*, addit eſſe לשון פגם ותרגמה, *ſignificatione fractionis*

nis & ſciſſionis. arbitror, quia horologium frangit ac ſcindit diei tempus in horas, ſemihoras & quadrantes.

VERS. 15. אַל יֵצֵא פָלִיט מִן־הָעִיר לָלֶכֶת לְגִּיד בְּיִזְרְעֶאל׃ Rationem punctationis quæ eſt in לגיד non capio. vocales enim ad כתיב ת̇ non pertinere certum eſt. ſed nec קרי ק̇ quadrare videntur. Hîc enim poſt ſcheva mobile ſequitur dageſch forte, non ſic in Keri. hîc ג habet ſub ſe pathach. at in Keri ante ſe. hîc י habet ſub ſe chirec, at in Keri ante ſe, & ipſum quieſcit. itaque ſecundum ת̇ Keri punctandum erat לַגִּיד pro לְהַגִּיד. ſicut 2 Reg. 12, 12. ſcribitur הַפְּקִדִים pro הַמְּפַקְּדִים. ſed non alia lectione opus eſt, quam quæ eſt כתיב ת̃, nempe ut legatur לגִיד pro לְהַגִּיד, ſicut alibi eſt לַשְׁמִיעַ pro לְהַשְׁמִיעַ & ſexcenta alia. ut לָאִיר pro לְהָאִיר. לָדִין pro לְהָדִין.

VERS. 25. כִּי זְכֹר אֲנִי וָאַתָּה אֵת רֹכְבִים צְמָדִים אַחֲרֵי אַחְאָב אָבִיו וַיהוָה נָשָׂא, &c. Junius, *Nam recordare, me & te pariter equitantibus binis poſt Achabum patrem ejus, Iehovam protuliſſe* &c. ſic Genevenſes, Tigurini, aliique ſecuti Jonathanem, R. Selomonem, Davidem Kimchium, LXX. & Vulgatum. ſed quomodo in ea interpretatione locum habet particula אֵת? explicat id R. David in commentariis his verbis ומלת את ר״ל עם כלאמר אני עמך ואתה עמי היינו רוכבים צמדים *particula* אֵת *ſignificat cum, quaſi diceret, ego tecum & tu mecum fuimus equitantes bini.* Admodum durum id eſt. Longe elegantius meo judicio R. Levi, qui mentem Jehu ſic ediſſerit ר״ל שאני ואתה היינו יחד את רוכבים אחרים, כמחוברים והולכים אחרי אחאב אביו׃ *vult dicere, ego & tu eramus pariter cum aliis qui equitabant juncti, & ibant poſt Achabum patrem ejus.* Id ſecutus Vatablus optime vertit, *Ego & tu* eramus *cum iis qui equitabant bini poſt Achabum patrem ejus.* non extant hæc in Commeliniana editione, ſed in notis ad verſionem Tigurinorum apud Rob. Steph. editis. Senſus eſt, ſolere Achabum ſatellitibus ſtipatim incedere, ſed qui per paria bini cum ſequerentur.

 cum

cum quibus, inquit Jehu, tu & ego aliquando etiam incedebamus, & tum Deus protulit &c. quæ deinde ſequuntur.

CAP. X.

VERS. 25. *Dixit Iehu* לָרָצִים וְלַשָּׁלִישִׁים *curſoribus & tribunis, intrate & percutite eos, ne quiſquam exeat: & percuſſerunt eos ore gladii.* ſequitur, וַיַּשְׁלִכוּ הָרָצִים וְהַשָּׁלִישִׁים Junius, *tum abjecerunt curſores & tribuni* eos. addidit eos, nempe interfectos. Nova Belgica verſio, *& abjecerunt curſores & tribunos*, ut non intelligantur curſores & tribuni, quibus Jehu præceperat ut interficerent, ſed alii, ab illis interfecti. Sequitur, וַיֵּלְכוּ עַד עִיר בֵּית הַבַּעַל, Junius, *deinde perrexerunt in ædem Baalis* per *civitatem quamque.* quod cum conſtructione Hebræa conciliari nequaquam poſſe videtur, quæ ſimpliciter ſonat, ut habet Vulgatus, *& iverunt in civitatem templi Baal.* Nos vertimus, *Et proripuerunt ſe curſores & tribuni*, nempe è domo Baalis in Samaria, ubi occiderunt omnes miniſtros Baalis, *& iverunt ad civitatem domus Baalis*, quæ nempe vicina erat Samariæ, ubi templum peculiare habebat Baal. וַיַּשְׁלִכוּ vertimus, *& proripuerunt ſe*, quaſi projecerunt ſe cum impetu & feſtinatione. Græcè ad verbum, *καὶ ἐπέβαλον*, eodem ſenſu quo Marci 14, 27. *καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιε, & proripiens ſe*, nempe ex aula Caiphæ, *flevit.* quod ex hoc Ebraiſmo ad verbum rectè dicas, וַיַּשְׁלֵךְ וַיִּבְכֶּה. Eadem fere Metaphora, qua Eſth. 6, 12. de Hamana dicitur וְהָמָן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ *& Haman impulit ſe*, id eſt feſtinanter proripuit ſe, *domum ſuam.*

CAP.

CAP. XI.

VERS. 5. וַיְצַוֵּם לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן הַשְּׁלִישִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת
וְשֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃

VERS. 6. וְהַשְּׁלִישִׁית בְּשַׁעַר סוּר וְהַשְּׁלִישִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר הָרָצִים וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת מַסָּח׃

VERS. 7. וּשְׁתֵּי הַיָּדוֹת בָּכֶם כֹּל יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת בֵּית יְהוָה
אֶל הַמֶּלֶךְ׃

R. Selomoh vult, eos qui intrabant in Sabbathum ſive in Septimanam diviſos fuiſſe in tres ordines, quorum primus domui regis, alter portæ Sur, tertius portæ poſt curſores ſervandæ deſtinatus fuerit. His deinde adjungi verſ. 7. omnes qui exibant è Sabbatho. Hanc ſententiam fere ſequitur D. Junius, & Genevenſes. At R. Levi & R. David volunt tres tantum in univerſum fuiſſe ordines, quorum primus conſtiterit iis qui intrabant in Sabbathum, neque omnibus, ſed media eorum parte, quia & alia ipſis negocia in templo peragenda erant. ideoque dici הַשְּׁלִישִׁית מִכֶּם *tertia pars erit ex vobis*, non omnes vos, qui intratis in Sabbathum. reliquos duos ordines conſtitiſſe iis qui exibant è Sabbatho, & quidem omnibus, quia nulla ipſis amplius in templo negocia incumbebant. idque indicari v. 7. qui explicationis cauſa additus ſit verſui 6. ad docendum, unde duo illi poſteriores ordines eſſent deſumendi, nempe ex iis qui exibant è Sabbatho. Ea ſententia mihi maxime probabilis videtur. præter tres enim, alii non memorantur 2 Chron. 23, 5. quum enim duo poſteriores ordines qui verſ. 6. memorantur portæ Sur & portæ poſt curſores præficiantur, quæ non aliæ erant quam templi portæ, iidem omnino videntur fuiſſe cum שְׁתֵּי הַיָּדוֹת de quibus verſ. 7. quibus eadem cura demandatur, ut cuſtodiant domum Jehovæ, neque peculiaris quidam locus ipſis aſſignatur. Quod ſi alii fuerunt à prioribus, non video quorſum & hi diſpeſcantur

canturin שְׁתֵּי יָדוֹת *duas partes*, quum ſtatim addatur, omnibus qui exibant è Sabbatho injunctum fuiſſe ut templum cuſtodirent. Quod enim D. Junius alio ſenſu hæc explicet, nempe, *Ex vobis vero omnibus exituris Sabbatho binæ laterales cuſtodiæ, quum obſervaverint obſervationem domus Iehovæ, adſunto regi*, neſcio an probandum ſit. quod enim יָד ת vertat *laterales cuſtodias*, ut & יָדַיִם verſ. 16. abſque patrono credo facit & abſque neceſſitate. quodque וְשָׁמְרוּ verterit *quum obſervaverint*, ſatis durum videtur in hoc contextu. unde & in fine verſus ellipſin verbi ſubſtantivi & quidem Imperativi coactus fuit ſtatuere, אֶל הַמֶּלֶךְ *ad regem* ſup. ſunto, i. regi adſunto. Malim ſimpliciter vertere, *& cuſtodiant cuſtodiam domus Iehovæ ad regem*, id eſt, quà Athalia cum ſuis ad regem venire poſſet. vel *pro rege*, i. pro conſervatione regis, aut *propter regem*. ſumpto אֶל pro עַל. quod frequenter fieri, ex Theſ. Pagn. diſcere poteſt qui ignorat. Porro מַסָּח in fine verſ. 6. variè accipitur. LXX. Vulgatus & Tigurini habuerunt pro nomine proprio, fortaſſis pro domicilio aliquo, quod templo annexum diceretur Maſſah. ſed neque aliunde véſtigium hujus appellationis apparet, neque videtur id, niſi fallor, admittere conſtructio Hebræa. ſi enim מַסָּח proprium eſſet, non dicerent pėr appoſitionem הַבַּיִת מַסָּח, ſed per regimen Genit. בֵּית מסח. ſicut בֵּית חרון. ſicut נְהַר פְּרָת *fluvius Euphrates*. נְהַר גוֹזָן *fluvius Goſan*. הַר בָּשָׁן *Mons Baſan*. & ſimilia multa, per regimen genitivi. R. Levi vult fuiſſe locum in templo quem perruperant filii Athaliæ, de quo 2 Chron. 24, 7. & ut conſtet ſibi constructio, dicit poni pro הַבַּיִת בֵּית מַסָּח *cuſtodiam domus, domus Maſſah.* quaſi dicas, domus avulſionis, & deſtructionis. Plerique appellativè ſumunt, & מסח capiunt pro מִמַּסָּח. Jonathan ותטרון ית מטרת ביתא כראוּהלי, quæ & ipſa verba variè vertuntur. Scindlerus, *Et cuſtodite cuſtodiam domus ne relinquat.* Junior Buxtorf. in lexico Cald. *ne ſpernatur*, aut

aut *contumelia ipſi inferatur.* malim, *ab eo qui deliquit.* id eſt; attendite diligenter cuſtodiæ templi, ne in hoc tumultu quem Athalia excitabit, aut illa aut alius quiſquam qui deliquit *&* impurus eſt domum Dei intret & polluat. eſt enim אשתלי *peccare, delinquere.* R. David in Commentariis duas alias interpretationes dat. prima eſt, *cuſtodite cuſtodiam domus* à *divulſione* ſeu *deſtructione.* id eſt inquit, ſic cuſtodite ne quiſquam veſtrum ordinem excubiarum diſturbet, aliò diſcurſitando, ſed ſervate ordinem & manete juncti in excubiis agendis. ſicut Exod. 19, v. 21. Deus dicit אֶל יֶהֶרְסוּ *ne deſtruant ad Deum*, violando nempe terminum ipſis præſcriptum, quo ad Deum perrumpant. Id ſequitur Vatablus. videtur & Pagninus, qui vertit, à *deſertione.* Alia eſt, ut מַסָּח ſumatur pro מַסַּח הַדַּעַת *tranſlatione mentis*, & ſenſus ſit, ita cuſtodite domum Dei, ut mens veſtra ad alias res non transferatur, ſed tota huic rei invigilet. ſic & R. Selomoh. ſic etiam Scindlerus. eamque phraſin uſitatam eſſe Rabbinis, tradit idem David in libro Rad. At D. Buxtorfius in lex. Hebr. tertiam etiam ſententiam Kimchio in Commentariis tribuit, quod nempe *ab evulſione* eſſet, ne aliqua evulſio, ruptura aut damnum domui inferatur. quod nec in comment. nec in lib. Rad. invenio. ſed utrobique duas quas dixi. Fateor tamen, ſi מַסָּח vertendum ſit, *ab evulſione*, me ſententiam eam à Buxtorf. citatam libentius amplecti, quam quas è Kimchio protuli. Junius vertit, ab *irruptione*, ne quis irrumpens periculum crearet regi. At מַסָּח *irruptionem* non ſignificat, ſed *amotionem*, *avulſionem*, *evulſionem.* Vides lector, Interpretes fere in eo conſentire, ſubintelligendam hîc eſſe præpoſitionem. At מִן ſubintelligere rarum eſt & durum. uſitatiſſimum autem ſubintelligere ב. ita & hîc velim. ut מַסָּח ſit pro בְּמַסָּח, *amotione*, *avulſione.* id eſt, cuſtodietis cuſtodiam domus, amoventes & avellentes inde qui aut ſanctum locum polluere, aut

 regi

regi adverſari vellent. Hoc eſt quod Jonathan dixit, cuſtodietis ab eo qui deliquit, id eſt amovendo eos qui deliquerunt, & indigni ſunt qui ſacrum locum pedibus tangant. hinc fortaſſis in lingua Æthiopica eſt נצח (permutatis ס & ץ, quod illis eſt frequentiſſimum, quia ejuſdem ſunt pronunciationis: ſicut & סחק ipſis eſt irridere, quod Hebræi צחק) *purgare, mundare*, quaſi evellere & removere ſordes. Matth. 3.12. נצחין *mundi*. Matth. 5. 8. Quod ſi ita נֶסַח abſolutè ſit *amotio immunditierum*, *mundatio*, totum locum ſic vertere liceret,

VERS. 5. Et præcepit ipſis dicendo: Hæc eſt res quam facietis. *Tertia pars* erit *ex vobis qui intratis in Sabbathum, & cuſtodientes* erunt *cuſtodiam domus regis*.

VERS. 6. *Et tertia pars* erit *in porta Sur*, *& tertia in porta poſt curſores, & cuſtodietis cuſtodiam domus mundatione.*

VERS. 7. *Et duæ illæ partes inter vos* erunt *omnes qui exeunt Sabbatho, & cuſtodient cuſtodiam domus Iehovæ ad regem*, vel propter regem, vel juxta regem. Si quis autem ante נֶסַח repetere velit quod præceſſit משמרת, quomodo Kimchius ſane hæc conſtruit, non illubenter vertam ad verbum, *cuſtodite cuſtodiam domus*, cuſtodiam *diruptionis*, id eſt ut Buxtorfius verterat, ne quis rupturam aut damnum domui inferat. fatentur enim Hebræi verbum נסח ſignificare הרס ונתיצה *deſtructionem & demolitionem*. ut & in lingua Æthiopica נצח (ſed aliis ח & ץ, quam ſupra: habent enim utriuſque literæ duas formas, ſed pronunciationis fere ejuſdem) ſignificat ῥήσσειν *rumpere*, *dirumpere*, Matth. 7. 6. Marc. 9, 18.

CAP. XII.

VERS. 5. וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא עַל בֵּית יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃

Hic

Hic locus cum quatuor ſequentibus verſibus obſcurior mihi ſemper viſus eſt. neſcio an perinde aliis. ſi tamen forte alicui, ſententiam noſtram aperire viſum eſt. Duo ſacerdotibus imperavit Rex Joas, primum, ut una cum Levitis totam terram peragrarent, & ab univerſo populo pecunias expoſcerent, quibus templum reſtaurari poſſet. ut ex 2 Par. 24,5. apparet. quas autem pecunias poſcerent hîc docetur, 1. Argentum tranſeuntis, id eſt dimidium ſicli quod quiſque in viceſimum ætatis annum veniens, & per numerationem eam tranſiens ex lege pendere, & in domum Dei ferre tenebatur. 2. Argentum æſtimationis animarum, id eſt quod cuique ſacerdos dandum aſſignabat, ut ab eo quod voviſſet voto liberaretur. de quo Lev. 27. 3. Quod quiſq; voluntariè Domino offerebat. Alterum Regis mandatum erat, ut iſtius pecuniæ adminiſtrandæ, & templi per eam reparandi cura Sacerdotibus incumberet. quod hîc v. 6. indicatur, quum dicit יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים *accipiant ſibi ſacerdotes quiſque à noto ſuo*, obſervetur illud לָהֶם *ſibi*, וְהֵם יְחַזְּקוּ *& ipſi reparent labes domus*, nempe eâ pecuniâ quæ ipſorum poteſtati relicta erat. Quod cum ex ſententia Regis non ſucceſſiſſet, quia Levitæ in colligendis iſtis pecuniis pigri fuerant, ut dicto loco Paralip. docetur, reſcindit rex utrumque inſtitutum, ut nec Sacerdotes deinceps pecuniam à populo per collectam caperent, nec ipſis cura reparandi templi incumberet. ideoque ſi quam nacti eſſent pecuniam, iis traderent quibus ea cura mandaretur. utrumque id habes hîc v. 8. Et in utroque acquieſcunt ſacerdotes v. 9. ut nec ipſi argentum caperent, nec templum inſtaurarent. alia itaque initur ratio. arca capitur, in quam ipſe populus pecuniam quam ſacerdotes antea juſſi erant colligere deferret. deque deferenda edictum per totum regnum publicatur. ut eſt 2 Chron. 24, 9. Et ubi jam ſatis allatum videbatur, cura iſtius pecuniæ non datur ſacerdoti-

bus, ſed præſente ſummo Sacerdote & Scriba Regis traditur *τοῖς* עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה *iis qui faciebant opus* , & quidem *τοῖς* הַמֻּפְקָדִים בֵּית יְהוָה *qui præfecti erant domui Dei*, ut ejus inſtaurationem curarent: qui eam inter fabros diſtribuerunt, nulla cuiquam reddita ratione. Porro verſus quem attulimus paulo plenius examinandus eſt. Variè enim à variis vertitur, quia difficilem ſatis habet conſtructionem, quæ neſcio an ab Interpretibus rectè ſit animadverſa. ſic vertimus, *Et dixit Ioas ad Sacerdotes: omne argentum ſacrorum quod inferendum eſt in domum Iehovæ*, nempe *argentum tranſeuntis: viri, cujus taxatio eſt argentum animarum: omne argentum quod aſcendit in cor cujuſque ut inferat in domum Domini*, ſenſus completur v. ſequenti, *Capiant ſibi ſacerdotes quiſque à noto ſuo.* Cur autem ſic vertamus, ratio reddenda eſt. Et primo quidem אֲשֶׁר יוּבָא non vertimus, *quod infertur*, neque *quod inferetur*, ſed *quod inferendum eſt*, quia ex 2 Paral. 24,5. patet, non voluiſſe regem ut exſpectarent ſacerdotes, donec populus pecuniam eam in domum Dei ferret, ſed ut ipſimet omnes tribus permearent, & eam colligerent. Unde & hîc dicitur, *Capiant ſibi ſacerdotes pecuniam quiſque à noto ſuo.* non debuerunt ergo exſpectare donec Hieroſolymam ferretur, ſed ipſimet quiſque notum ſuum accedere debuerunt & ab iis capere. Deinde quod de difficili conſtructione diximus pertinet ad אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ. ubi obſervari volumus, ſicut præcedens עוֹבֵר per Zakeph-Katon diſtinguitur à ſequenti אִישׁ, ut ſciamus per comma hæc diſtinguenda, ita אִישׁ per Zakeph-gadol diſtingui à ſequentibus כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ ne & hæc abſque interveniente commate conjungantur. itaque ſi ex priori membro repetas כֶּסֶף quod pertinet primo ad עֹבֵר, deinde ad אִישׁ, ſic ad verbum vertendum erit, argentum *viri*, *argentum animarum taxatio ejus.* notus Hebraiſmus, pro *cujus taxatio eſt argentum animarum.* id eſt, cujus taxatio eſt talis

ſumma

ſumma pecuniæ, qua animæ à voto quo ſe obſtrinxerunt liberantur. ubi monendus lector נַפְשׁוֹת poni pro נְפָשׁוֹת per Enallagen ſtatus conſtructi pro abſoluto. quod & alibi ſæpe fit. nam quocunque modo ſumatur, נַפְשׁוֹת non poteſt regere ſequens עֶרְכּוֹ in genitivo caſu. Teſtibus omnibus, quos vidi, interpretibus. Genevenſium verſio non poteſt ullo modo verbis textus aptari, etſi non negem eos ſenſum bene aſſecutos. Junius habet, *pecuniam æſtimationis animarum cujuſque*, id Hebraicè eſt כֶּסֶף עֶרֶךְ נַפְשׁוֹת אִישׁ. Pagninus *pecuniam perſonalem æſtimationis cujuſque*, id eſt כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרֶךְ אִישׁ. vides utrumque non tantum varie tranſponere verba, ſed & omittere affixum quod eſt in עֶרְכּוֹ. Cur autem pecunia illa, qua qui voverat Deo taxabatur à ſacerdote, vocetur כֶּסֶף נְפָשׁוֹת, habes Lev. 27, 2. ubi Deus dicit Moſi, אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה *quando vir ſeparaverit votum, per taxationem tuam animæ ſunt Domini*. id eſt, qui voto tenentur, & à te taxantur, vi iſtius taxationis animæ ipſorum Dei ſunt, & non fiunt ſui juris, niſi perſoluta pecunia qua à te taxati ſunt, tunc iterum redemptæ ſunt animæ, id eſt vita ipſorum.

CAP. XIII.

VERS 16. הַרְכֵּב יָדְךָ עַל הַקֶּשֶׁת וַיַּרְכֵּב *Fac vehi manum tuam ſuper arcum. & fecit eam vehi*. id eſt, ſuperimpone arcui, & ſuperimpoſuit. Vel, *adjunge manum tuam arcui, & adjunxit*, ex Syrorum uſu, apud quos רכב eſt *jungi, componi*. in Aphel, *jungere, componere*. non dubito autem quin Syriaca illa, quæ & Arabum eſt, ſignificatio ſit ab *inveniendi* ſignificatione, quam in lingua Æthiopica verbum hoc habet. ubi enim res rem invenit, jungitur ei. Neque eo ſenſu male accipiuntur verba Prophetæ, *Fac inveniri manum tuam ſuper arcum: & fecit eam inveniri*, ſenſu eodem cum ſuperioribus.

CAP. XVI.

VERS. 17. ויקצץ המלך אחז את־המסגרות המכנות ויסר מעליהם ואת הכיר. Tò כתיב eſt ואת־הכיר. קרי autem abſque vau את־הכיר, quod omnes quas vidi interpretationes ſequuntur. & fateor ſequendum eſſe, quando legitur מעליהם. in qua lectione conſentiunt quinque editiones quas habeo, & inter eas Plantiniana anni שכו לק. Exemplar tamen Plantinianum quod habeo anni שמ לק. legit מעליהם, quod eſt pro מה עליהם, ſicut מזרו pro מה־זרו Exod. 4, 2. מהם pro מה הם Ezech. 8, 6. מלכם pro מה־לכם. Jeſ 3, 15. Hoc modo ſervaretur τò Kethib, & optimum ſenſum daret. *Et ſuccîdit rex Achaz clauſuras baſium, & removit quod ſupra eas erat, & conchas.* conſtat enim ex 1 Reg. 7, 29. non tantum conchas, ſed & leones, boves ac cherubinos fuiſſe על המסגרות *ſuper clauſuras.* itaque verè hîc diceretur, removit quod ſuper clauſuras erat, nempe boves, leones & cherubinos, & deinde etiam conchas.

CAP. XVII.

VERS. 6. וישב אותם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי. Hæc Benjamin in Itinerario ita citat, quaſi ſcriptum eſſet ויגלם בלחלח וחבור הרי גוזן הרי מדי: malè לחלח ſcripſit pro חלח, & הרי גוזן pro נהר גוזן, *montes* pro *fluvio* & הרי מדי pro ערי, *montes* pro *urbibus.* primus error ortus eſt ex malè accepto loco 1 Chron. 5. 26. ubi extat ויביאם לחלח. perperam fecit ל radicale, præfigendo præpoſitionem ב. quum ipſum ל præpoſitionis vice ibi fungatur. loci nomen eſt חלח. unde præfixis præpoſitionibus ב aut ל, בחלח & לחלח.

VERS. 13. ויעד יהוה בישראל וביהודה ביד כל־נביאו כל־חזה. קרי est כל־נביאי. quod quidam in ſtatu regiminis accipiunt, iidemque חזה accipiunt abſtractè pro *viſione.* ut ſenſus ſit, *per manum omnium Prophetarum uniuſcujuſque viſionis.* ſic Junius

Junius & Genevenſes, ſecuti Jonathanem qui habet ביד כל ספר כל מלף *per manum omnis ſcribæ omnis doctrinæ.* ſic & R. Selomoh tradit חֹזֶה hîc poni pro חזון. additque יש חזה שהוא שם דבר, *interdum* חֹזֶה *eſt nomen abſtractum*, & probat ex Jeſ. 28, 15. וְעִם שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה *& cum ſepulchro fecimus viſionem.* Junius tamen ibi per שם תואר *nomen concretum* expoſuit, *& cum ſepulchro egimus cautum*, i. egimus viros providos & circumſpectos. malim חֹזֶה eſſe vocativum, *Et cum ſepulchro egimus ô videns.* ut verba ſint quibus alloquantur & rideant Prophetam à quo moniti & de inſtantibus periculis certiores facti fuerant. Non exiſtimamus ergo חֹזֶה unquam *viſionem* ſignificare, ſed tantum *videntem.* Et qui hoc nobiſcum ſtatuunt, abſolutè ſumunt נְבִיאֵי, quamvis formæ ſit conſtructæ, per enallagen. ſic R. D. in Commentariis. ſic & R. Levi, qui dicit poni pro בְּיַד כָּל־נְבִיאִים וְכָל־חֹזֶה *per manum omnium Prophetarum & omnis videntis.* id ſecutus eſt Pagninus. ſed non dubito, quin longe rectius ſit כתיב, quod R. David in Commentariis dicit eſſe וְכָל־נְבִיאוֹ, & dicit ſenſum eſſe ביד כל שהיה נביאו לא נביאי השקר *per omnem qui fuit Propheta ejus, non per Prophetas mendaces.* נְבִיאוֹ & חֹזֶה collectivè ſumuntur. verterem ergo, *per manum omnium Prophetarum ſuorum, omnium videntium*, reſervarem ἀσυνδετον utpote ἐμφατικώτερον, & affectum indignantis ac conquerentis melius exprimens. poſſet etiam כתיב legi נְבִיאָו pro נְבִיאָיו.

CAP. XVIII.

VERS. 20. אָמַרְתָּ אַךְ דְּבַר שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה. R. David in Comment. tradit, Aben Eſram hæc hoc ſenſu interpretatum, *Dixiſti viris tuis, habere te conſilium & potentiam: ſed verbum labiorum eſt, id eſt potentia tua tantum in ſermone eſt.* Eodem ſenſu & Jonathan. quod & Junius fere eſt ſecutus. R. Moſes Kimchi per verbum labiorum intelligebat orationem, ut ſenſus eſſet, Ezechiam precibus ſuis fiſum

eſſe

eſſe, inde ſibi conſilium & auxilium ad bellum ſuppeditatum iri. R. Levi per verbum labiorum intelligit eloquentiam, ut ſenſus ſit, dixiſſe Ezechiam, eloquentiam ſuam ſibi fore conſilium & potentiam ad bellum, qua prævalere poſſit & removere à ſe hoſtem. id Pagninus & Vatablus ſequuntur. Vehementer arridet ſententia Aben Eſræ, *Dixiſti, ſed verbum labiorum eſt, conſilium & potentia* adſunt *ad bellum.* Nec diſplicent Genevenſes, *Dicis tantum verbum labiorum: conſilium & potentia* requiruntur *ad bellum.* Sed ut omnia tentemus, quid ſi אָמַרְתָּ vertamus per Imperativum? ſæpe enim præteritum uſurpatur pro utroque futuro; cujus infinita ſunt exempla. Hoc modo. *Dic: utique ſermo labiorum* eſt *conſilium & fortitudo ad bellum.* Id eſt, quæ eſt hæc fiducia quæ tibi tantum animum addit? dic, narra id. & dic in gratiam tuorum. Nam equidem ſermo labiorum, id eſt oratio ducis conſilium & fortitudinem ad bellum ſubminiſtrat. itaque ſi tibi ſpei quicquam eſt, ſermone labiorum tuorum adde conſilium & robur militibus tuis. non male cohæret cum fine præcedentis verſus: nec cum iis quæ finiunt hunc ipſum verſum. Nolim tamen anteferri præcedentibus ſententiis.

VERS. 27. *Ut bibant* שֵׁינֵיהֶם *urinas ſuas.* In lingua Æthiopica eſt radix שין pro *ſpumare* Marc. 9. 18. hinc fortaſſis שין *urina*, quaſi totius corporis, ſive alimenti ſpuma.

VERS. 31. עֲשׂוּ אִתִּי בְרָכָה *Facite mecum benedictionem.* Chaldæus per benedictionem *pacem* intelligit. alii *fœdus* reddunt. quorum neutrum, quod ſciam, vocabulo eo comprehenditur. pro *munere & dono* uſitatum eſt. hinc Junius, *tranſigite mecum munere.* laudo. ſed phraſis plenius explicanda eſt, ne quis exiſtimet, עשה ſignificare *tranſigere*, & ברכה poni pro בברכה. Notandum igitur, *facere cum aliquo* in Hebraiſmo eſſe *facere* alicui, ſicut את vel עם *cum*, notet dativum perſonæ cui aliquid fit. ut Gen. 20. 9. *Opera non facienda*

facienda עָשִׂיתָ עִמָּדִי *feciſti mecum*, id eſt mihi. 2 Sam. 13. 16. *Majus hoc malum eſt altero quod*, עָשִׂיתָ עִמִּי *feciſti mecum*, pro *mihi*, id eſt, quo me affeciſti. Deut. 20, 12. וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה *& fecerit tecum* (tibi) *bellum*, id eſt affecerit te bello. Zach. 1, 6. *Secundum opera noſtra* כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ *ſic fecit nobiſcum*, nobis. Obvia ubique phraſis eſt, עָשָׂה עִמָּדִי חֶסֶד *fecit mecum* (id eſt, mihi) *miſericordiam*, pro affecit me miſericordia. Similiter itaque עֲשׂוּ אִתִּי בְרָכָה *facite mecum munus*, id eſt, afficite me munere, atque ita exite ad me, voſque mihi tradite.

VERS. 36. וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם *Et ſiluerunt viri.* non verto *populus.* quia de tribus tantum dicitur, Eliakim, Sebna, & Soach. Quin & de duobus tantum dicitur עָם 1 Sam. 8. 24. ad quem locum vide quæ annotavimus.

CAP. XIX.

VERS. 4. אוּלַי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־דִּבְרֵי רַב־שָׁקֵה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֲדֹנָיו לְחָרֵף אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ. Interpretes ſumunt illud הוֹכִיחַ pro *arguere*, i. *redarguere & increpare.* Idque bifariam. alii enim ad Sennacheribum referunt, qui petulantibus verbis Deum & Ezechiã increpaverat & inceſſerat. qui ſenſus ſane non eſt incommodus. nam eodem ſenſu verſu præcedente dixit יוֹם צָרָה וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה *dies anguſtiæ, & increpationis & irritationis eſt dies hic.* quod rectè obſervavit R. Levi. Id ſecuti ſunt LXX. Vulgatus, Pagninus, Tigurini &c. alii vero ad Deum referunt, optante Ezechia, ut Deus redarguat illa verba quæ Sennacherib elocutus erat. Sic Junius, *& arguet verba iſta quæ audierit Iehova Deus tuus.* ſic Jonathan ויעביד פורענותא על כל פתגמי *& faciet vindictam de omnibus verbis* &c. R. David in Comment. utramque ſententiam adfert. Liceat nobis tertiam addere ſententiam. ut nempe הוֹכִיחַ hîc ſumatur pro *arguere*, id eſt *argumento oſtendere & demonſtrare.* quomodo ſæpe ſumi docuimus in וְנֹכַחַת Gen 20, 16. ſic verto, *For-*

taſſe audiet Iehova Deus tuus omnia verba Rabſaces, quem miſit Rex Aſſyriæ dominus ejus ad afficiendum probro Deum vivum, & probavit verbis quæ audivit Iehova Deus tuus. Sic R. Selomoh accepit, qui חוכיח hoc loco vertit Gallicè אישפרוביר eſprouver *probare.* utque ſe magis explicet, dicit ſenſum eſſe, הראה פנים לדבריו שהצליח בכל אשר הלך id eſt, *oſtendit vultum verbis ſuis, quia proſper fuit ubicunque ivit.* id eſt, Deum conviciis proſcindere auſus eſt, idque non clam, ſed palam verbis ſuis vultum & impudentiam probavit, oſtendit, demonſtravit, utpote qui nihil metueret, quia omnia ex voto ſucceſſerant. Miror ſi id cuiquam diſplicet.

CAP. XXI.

VERS. 13. *Et extendam ſuper Ieruſalem lineam Samariæ,* ומשקלת בית אחאב *& perpendiculum Achabi* Videtur phraſis indicare, fabri potius quam libratoris inſtrumentum hîc tradi. alioqui verbum שקל de libratione tantum dicitur, qua pondus rei æſtimatur. In lingua autem Æthiopica de quavis re pendente dicitur, præſertim in ea conjugatione cui ת præponunt, pro κρέμαται ponitur Matth. 22. 40. & in prima conjungatione שקל *crucifigere, ligno appendere.* hinc & מִשְׁקֹלֶת *perpendiculum* derivâri poteſt, inſtrumentum appendens habens pondus, quo rectitudo aut planities rei exploratur.

Eod. verſ. וּמָחִיתִי אֶת יְרוּשָׁלַיִם כַּאֲשֶׁר יִמְחֶה אֶת הַצַּלַּחַת. *Et abſtergam Ieruſalem, ſicuti abſtergit quis ſcutellam.* מחה alibi *delere*, alibi *abſtergere* vertitur. arbitror generalem ejus, quæ ubique locum habet, ſignificationem eſſe *evellere*, quam in lingua Æthiopica obtinet. Nam Mat. 12.1. dicitur apud Æthiopicum Interpretem de diſcipulis qui vellebant ſpicas. & c. 13, 29. de ſervis qui vetantur eradicare

care atque evellere zizania. tale eſt illud Gen. 7, 4. אֶסְחֶה *evellam, eradicabo, extirpabo, omnem hominem de ſuperficie terræ.* hinc abſtergendi ſignificatio, qua evelluntur ſordes. ſenſus eſt, evellam Hieroſolymam, ſicut quis evellit ſordes ſcutellæ, ubi eam polit & nitidam reddit.

CAP. XXII.

VERS. 18. כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ ׃

VERS. 19. יַעַן רַךְ לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע &c. וְגַם אָנֹכִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם יְהוָה

Turbavit multum Interpretes conſtructio illorum verborum הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ. Pagninus, *Verba quæ audiſti: Verum emollitum eſt cor tuum* &c. abſque ullo ſenſu. Ideo Vatablus hoc modo ſupplet, *verba quæ audiſti*, eventura quidem erant, *verum emollitum eſt cor tuum.* Magna eſt ellipſis, & יַעַן non benè vertitur *verum.* eſt enim particula cauſalis ſignificans *quia.* Hoc ut vitaret Junius, maluit אֲשֶׁר non habere pro pronomine, ſed pro particula, & trajectionem hîc ſtatuere, pro אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ הַדְּבָרִים *quod audiviſti verba iſta, Quia mollitus eſt animus tuus, & demiſiſti te* &c. *ideo etiam ego audivi, dictum Iehovæ.* Tigurini majori etiam libertate uſi verterunt, *quandoquidem propter verba quæ audiſti emollitum eſt cor tuum*, quaſi in Hebræo eſſet יַעַן עַל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ רַךְ לְבָבְךָ. Sed nihil difficultatis eſt, ſi ex uſitatiſſimo Hebraiſmo dicamus הַדְּבָרִים conſtituere nominativum abſolutum, qui Latinè explicatur per *quod attinet.* hoc modo, *quod attinet ad verba quæ audiviſti, quia emollitum eſt cor tuum & demiſiſti te* &c. *etiam ego audivi, inquit Dominus.* quam phraſin Genevenſes optimè aſſecuti ſunt. Et Jonathan verbotenus expreſſit Hebræa, quia Chaldaiſmus ut & Syriaſmus eandem agnoſcit phraſin. Nec alia eſt qua Lucas utitur Luc. 21, 6. *ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι* &c. non rectè Dom. Beza, *Hæccine ſpectatis?* nullum enim hîc interrogationis veſtigium eſt. ſed *ταῦτα* facit no-

 minat.

minat. abſolutum, hoc modo, ***quod attinet ad hæc quæ videtis, venient dies*** &c. Ideo & Syrus voces Græcas verbotenus expreſſit, quia Syriaſmum continent. ſic enim habet, ܗܠܝܢ ܕܚܙܝܢ ܐܢܬܘܢ ܢܐܬܘܢ ܝܘܡܬܐ ***hæc quæ videtis, venient dies.*** id eſt, quod attinet ad hæc videtis. non ut habet Tremellius, ***hæc ſunt, quæ ſpectatis vos?*** Melius Boderianus in interlineari verſione, ***hæc quæ ſpectantes eſtis, venient dies.*** relicto Hebraiſmo.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

I. PARALIPOMENON.

CAP. XVI. VERS. XLII.

וְעִמָּהֶם הֵימָן וִידוּתוּן חֲצֹצְרוֹת וּמְצִלְתַּיִם. Verti ſolet, ***Et cum illis*** inquam erant ***Heman & Ieduthun*** cum ***tubis & tintinnabulis.*** Cur hoc ſequi non poſſim facit, primò, quod verſu præcedenti jam dictum fuit, Hemanem & Jeduthunem fuiſſe cum illis de quibus, verſibus 38, 39. 40. nec ulla cauſa videtur, cur idem hîc repetatur. ſecundò, quia ante חֲצֹצְרוֹת non eſt vau ***&***, vel עִם ***cum.*** Verto itaque, ***Et cum illis, Hemane & Ieduthune,*** erant ***tubæ & tintinnabula.*** Affixum הֵם non refero ad antecedens, ut ſolent plerumque affixa, ſed habeo pro pronomine demonſtrativo, quod ad ſequens referatur, ſicut Dan. 7. 24. מִנַּהּ מַלְכוּתָא עֲשַׂר מַלְכִין יְקֻמוּן, ***Ex illo regno decem reges ſurgent.*** Et Eſdr. 5. verſ. 3. בֵּהּ זִמְנָא ***illo tempore.***

CAP.

CAP. XXVIII.

VERS. 17. לִכְפוֹרֵי זָהָב וְלִכְפוֹרֵי כֶסֶף *pro crateribus aureis & pro crateribus argenteis.* alii *pro pelvibus.* alii aliter. Æthiopicus Interpres Matth. 5, 15. pro *Modio* dixit כפר. Et Marc. 8. 19. pro *cophinis* in plurali אכפר. unde liquet, iſthoc nomine vas indicari, quo aut panis, aut farina, aut aqua, aut vinum, ſimiliave continentur, & quaſi conteguntur. à verbo כפר quod propria & generali ſua ſignificatione *tegere* ſignificat, inde ad varios tectionis modos refertur, quales ſunt picis obductio, peccatorum expiatio, beneficiorum aut religionis negatio, & ſimilia.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

II. PARALIPOMENON.

CAP. XXII. VERS. II.

בֶּן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ בְּמָלְכוֹ. Vertit ſolet: *Filius quadraginta & duorum annorum erat Achazia, quum inciperet regnare.* At 2 Reg. 8. 26. dicitur tantum fuiſſe annorum 22. hoc inexplicabilem peperit difficultatem. In notis Vatabli hæc inſtituitur conciliatio: quod natus annos 22. cœperit regnare vivente adhuc patre, & cum patre, qui annos regnaverit viginti octo. mortuo autem patre cœperit regnare ſolus, anno ætatis 42. ita cum patre regnaſſet annos viginti. At repugnat diſerte locus 2 Reg. 8, 17. ubi Joram pater ejus dicitur octo ſolummodo annis regnaſſe. Junius ergo per trajectionem conciliare voluit: ſed quæ manifeſtam

ſtam vim Hebræo textui infert. quia quod in principio verſus conſtruitur cum Achazia, ad Omri refert, cujus in fine verſus mentio. Malim potius rotundè fateri, inexplicabilem, & tamen ſine periculo, hanc nobis eſſe difficultatem: quia deficientibus annalibus latent nos circumſtantiæ, quarum cognitio facilem redderet ſolutionem. Libet tamen aliquid tentare. Ambigua phraſis eſt, quæ hîc ocurrit. Etſi enim in libris Regum & Chronicorum paſſim ſignificare fatear, eum tot vel tot annos fuiſſe natum quum inciperet regnare, eſt tamen ubi aliter accipi debeat. ut 1 Sam. 13. 1. בֶּן־שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ. ubi ſenſus eſſe nequit, Unum annum fuiſſe natum Saulum quum inciperet regnare. fuit enim jam adultus, à paſtoritia ad regnum vocatus. ſed ſenſus eſt, unum regni annum fuiſſe exactum, quum inauguratio, de qua cap. præcedenti, repeteretur. aut quum delectum militum faceret, de quo v. ſeq. itaque vertendum, *filius anni erat Saul in regno ſuo*. Hinc & hoc loco, quamvis non omnino eodem ſenſu, vertimus, *Filius quadraginta & duorum annorum erat Achaſia dum regnaret*: id eſt, ſpatium regni ejus extendit ſe uſque ad quadrageſimum ſecundum ætatis ejus annum. Etſi enim vivus annum tantum unum regnaverit, aſſcribendi tamen quoque ſunt ipſius regno, primum ſex anni matris ejus Athaliæ, quibus, extincto ſemine regio, mulier præter fas regnavit. deinde 13 anni filii ejus Joaſi, qui ab ætatis anno ſeptimo, quo inauguratus fuit, uſque ad vigeſimum, quo majorennis demum factus eſt & regno aptus, fluxerunt. qui 20 anni, (nempe unus quo Achaſia, ſex quibus Athalia regnavit, 13 quibus minorennis fuit Joas) ſi addantur viginti duobus annis, quos natus erat Achaſia quum regnum adiret, habemus 42 annos, tum demum exactos, quum Joas ipſemet regnum adminiſtraret. adeo ut tam diu Achaſiæ regnum duraſſe, non immerito dicatur.

CAP.

CAP. XXVIII.

VERS. 10. הֲלֹא רַק־אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃. Poſt אַתֶּם ſubaudio אֲשֶׁר, & verto, *an non profecto vos* eſtis, *quibuſcum reatus ſunt apud Dominum Deum veſtrum?* אֲשֶׁר עִמָּכֶם præcedente אַתֶּם ſignificat, *quibuſcum.* ſicut Eſa. 49. v. 3. poſt אַתָּה, quod ſequitur אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר vertendum, *in quo glorior.* vide quæ ibi annotavimus.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

NEHEMIÆ.

CAP. I. VERS. VII.

חֲבֹל חֲבַלְנוּ לָךְ וְלֹא שָׁמַרְנוּ אֶת־הַמִּצְוֹת. חֲבַל non tantum in Piel, ſed & in Kal videtur uſurpari pro *corrumpere.* vide Zachar. 11, 7, 14. & Job. 34, 31. hanc & hoc loco ſignificationem plerique interpretum, etiam Hebræorum ſequuntur. Rectè autem R. Selomoh eos rejicit, qui חֲבֹל pro Infinitivo habent, & vertunt *corrumpendo corrupimus.* ſic enim non per Chateph-pathach, ſed per Camets dicendum fuiſſet חָבֹל חָבַלְנוּ. at ut hîc punctatur, eſt, inquit, שם דבר *nomen ſubſtantivum.* Hinc Vatablus in notis, Pagninus in theſauro, Buxtorf. in lexico, vertunt *corruptione corrupimus tibi.* חֲבֹל quaſi בַּחֲבֹל. & quum jam deſit accuſativus patiens, Vatablus ſecutus Aben Eſram ſubintelligit, *præcepta tua.* Pagninus. *opera noſtra.* Buxtorfius, *nos.* Scindlerus, ne quicquam deſit, paſſive vertit, *corrumpendo corrupti ſumus tibi.* At nihil his opus, ſi ex R. Selomone diſcamus, idem eſſe quod Dan. 6, 22. dicitur, *etiam coram te Rex,* חֲבוּלָה לָא עַבְדֵית *corruptionem*

tionem non feci, id eſt, in te non peccavi. ita hoc loco ipſum חֲבֹל eſt accuſativi caſus, & vertitur, *corruptionem corrupimus tibi*, id eſt corruptionem commiſimus tibi. hoc enim ſenſu Hebræi ejuſdem ſignificationis verbum nomini ſubjicere ſolent. ut Ezech, 18,12. גְּזֵלוֹת גָּזָל *rapinas rapuit*, i. commiſit. Id ſimpliciſſimum videtur, ſi *corrumpendi* ſignificatio retinenda. ſed quia verbum חָבַל in Kal plerunque eſt *pignerari*, & nomen חֲבֹל quod ſæpe occurrit, nunquam pro *corruptione*, ſed ſemper pro *pignore* accipitur, Hinc Genevenſes, *omnino debitores fecimus nos tibi*. Et Junius, *nexu obſtrinximus nos ipſos tibi*. q. d. *pignerando pigneravimus nos tibi*, id eſt, quaſi dato pignore obſtrinximus nos tibi. At vero חָבַל nunquam ſignificat *dare pignus*, ſed *accipere*. Etſi enim R. David in libro Rad. dandi ſignificationem tribuat loco Job. 24, 9 וְעַל עָנִי יַחְבֹּלוּ, melius tamen vertitur, *Et ſuper pauperem* (vel de paupere) *pignus accipiunt*. Dubito tamen, an non D. Junius vertens *nexu obſtrinximus nos*, reſpexerit ſignificationem *funis*, quæ eſt in nomine חֶבֶל, quaſi dicas, *tanquam fune alligavimus nos tibi*. quod non laudo. Ego uſitatiſſimam & nominis & verbi ſignificationem retinendam arbitror, & phraſin hanc eodem modo hîc exponendam, quo Ezech 18,16. חֲבֹל לֹא חָבָל *pignus ne pigneretur*. i. accipiat. ſic & hoc loco חֲבֹל חָבַלְנוּ לָךְ *pignus pignerati ſumus tibi*, i. accepimus à te, *& non ſervavimus mandata*. ut ſenſus ſit, mandata tua, tanquam amoris tui pignora, à te accepimus, & tamen non ſervavimus ea.

CAP. II.

VERS. 13. וָאֱהִי שֹׂבֵר בְּחוֹמוֹת יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר הֵם פְּרוּצִים. Aben Eſra, R. David in lib. Rad. Concordantiæ Hebrææ, Pagninus, Scindlerus aliique ſcribunt שֹׂבֵר per סִין. unico tantum puncto in ſiniſtro cornu. & petita ſignificatione à Chaldæis & Syris, ubi סְבַר eſt Hebræorum חָשַׁב *cogitavit, conſideravit*,

ravit, vertunt, *& fui conſiderans muros Ieruſalem.* ſic LXX. Vulgatus, aliique fere omnes Interpretes. Meæ tamen editiones, ſex numero, habent שֹׁבֵר per ſchin. & ſic legit R. Selomoh, qui ſenſum hoc modo enarrat, והייתי פורץ בחומה והחומה היתה נוחה להפילה ולפרוץ בה לפי שהיתה שרופה באש, id eſt, *Et rupturas feci in muro, facileque erat murum disjicere & rupturas in eo facere, quia igne uſtus erat.* Erant jam muri פְּרוּצִים *diſrupti*, non plane diruti, erant ſolummodo in iis פרצות *rupturæ*, Gallicè des breſches. exivit autem Nehemias cum ſuis ut plures rupturas faceret. ob eam cauſam noctu clam exivit, ut id tuto & abſque impedimento facere poſſet. cauſam reddit idem Rabbi, ut poſtridie Judæi viſis iſtis rupturis novis, accenderentur magis, & in uno conſentirent conſilio cum Nehemia muros reſtaurandi. idem ad verſum 15. dicendum. quam ſententiam, meo quidem judicio, non immerito ſecutus eſt Iunius. Atque hinc melius ratio intelligitur, cur reverſus nihil horum quæ fecerat antiſtitibus aut cuipiam ex populo indicaverit. ſi enim ſolummodo muros contemplatus fuiſſet, nulla ratio videtur, cur hoc tam pertinaciter ſiluiſſet.

CAP. III.

VERS 8. וַיַּעַזְבוּ יְרוּשָׁלַםִ עַד הַחוֹמָה הָרְחָבָה׃. Junius propria retenta ſignificatione verbi vertit, *Reliquerunt autem Ieruſalem, quaquaverſum murus latus erat.* ſic & Tigurini, ac Genevenſes. niſi quod עַד verterint *uſque ad.* id potius ſignificat, quam quaquaverſum. Hanc autem ſententiam quia alii Interpretes loco vix aptare potuerunt, variis conjecturis uſi ſunt. Arias Montanus, *& extenderunt.* Pagninus & Vatablus ad Tigur. verſionem, *inſtaurarunt.* ſecuti Kimchium qui in lib. Rad. vult ſignificare בנין חזק *ædificationem & inſtaurationem.* Aben Eſra vult ſignificationem peti ex Rabbinico מעזבה, quod David de Pomis vertit *pavimen-*

 tum,

tum, id quod Italicè vocatur terraccio. Atque ita ſenſus eſſet, *& pavimento ſtraverunt Ieruſalem uſque ad murum latiſſimum*, id eſt, totam urbem etiam quouſque murus latiſſimè patet. Nec inde abit R. Selomoh, qui ſenſum eſſe dicit, *& impleverunt Ieruſalem terra uſque ad murum latiſſimum, ut inſtaurarent eam.* verba ejus ſunt וימלאוה עפר *& impleverunt eam pulvere*, ad pavimentum nempe. Videtur & optimè hæc ſignificatio quadrare infra cap. 4, v. 2. ubi irridens Judæorum incæptum opus dicit מָה הַיְּהוּדִים הָאֲמֵלָלִים עֹשִׂים הֲיַעַזְבוּ לָהֶם הֲיִזְבָּחוּ הַיְכַלּוּ בַיּוֹם, id eſt, *Quid Judæi illi imbecilles faciunt? an pavimentum ſternent ſibi? an ſacrificabunt? an perficient hoc ipſo die?* Videtur ridere eorum diligentiam & ſedulum conatum, quaſi illo ipſo die, & pavimentum jacturi, & ſacrificia in templo oblaturi, & omnia perfecturi eſſent. id eſt, & inchoaturi & confecturi ſimul. Eſt ea & hoc loco Aben Eſræ ſententia. Nec ineptè ſic interpreteris locum Jerem. 49,25. אֵיךְ לֹא עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה *quomodo non eſt pavimento ſtrata civitas laudata?* id eſt, qui fit quod civitas quæ hactenus laudibus celebrata fuit, jam etiam pavimento careat?

VERS. 27. אַחֲרָי הֶחֱזִיק חֲנַנְיָא. Mazorethæ annotarunt hîc & verſu ſequenti pro אַחֲרָי legendum אַחֲרָיו *poſt eum.* ut ſæpe in hoc capite. Id vulgo Interpretes ſequuntur. At Junius τὸ כתיב retinens, agnovit in eo affixum primæ perſonæ, vertitque utroque verſu, *poſt me inſtauravit Chananja.* Sed neque loco id convenire videtur, quia per totum caput operatores ſibi eo ordine ſubjiciuntur, ut quum unus dicitur inſtauraſſe poſt alterum, alter ille præcedenti verſu nominatim expreſſus fuerit. At verſu 26. nulla Nehemiæ facta mentio. itaque ineptè ỷſ. 27. diceret, poſt me inſtauravit Chanania. Neque Grammaticæ convenit. Nam *poſt me* ſcribendum אַחֲרַי per pathach, ut Jer. 3, 12. Jeſ. 43, 10. quod demum in pauſa mutatur in Camets, ut Num. 14, 24.

Num.

Num. 32, 11. quod hîc locum non habet. quin & infra cap. 4, v. 23. legitur אַחֲרַי *poſt me*, per pathach, etiam cum accentu diſtinctivo Zakeph. Nos quoque כתיב תּ rectum & retinendum putamus, ſed vocem credimus eſſe Chaldaicam ſive Syriacam, cujuſmodi in hoc libro poſt captivitatem ſcripto inveniri mirum non eſt. Syris אַחֲרַי emphaticè אַחֲרָיָא eſt, *poſterior*, *poſtremus*. ut ſenſus ſit, *poſterior inſtauravit Chanania*. poſterior nempe eo qui ante nominatus fuerat. id eſt poſt eum. atque ita כתיב תּ ſenſu convenit cum קְרִי. Ejuſdem formæ eſt cum עִלָּיָא *excelſus*; Dan. 3, 31. Et 4, 31. quod in forma ſimplici facit עִלָּי. Nec laudandi Mazorethæ qui legendum putarunt עִלָּאָה, quapropter textum punctarunt עִלָּיָא. eſt enim כתיב תּ purè Syriacum, apud quos עִלָּיָא eſt עֶלְיוֹן *excelſus*. ſic Dan. 3, 40. רְבִיעָיָא *quartum*. lege רְבִיעָיָא, purè Syriacum eſt. cujus maſculinum formæ ſimplicis eſt רְבִיעָי *quartus*.

CAP. IV.

VERS. 8. וַיִּקְשְׁרוּ כֻלָּם יַחְדָּיו לָבוֹא לְהִלָּחֵם בִּירוּשָׁלָםִ וְלַעֲשׂוֹת לוֹ תּוֹעָה׃ לו refertur à Genevenſibus ad urbem Jeruſalem. videtur & à Junio, per Enallagen generis. Aben Eſra refert ad Nehemiam, aut ad populum Judæorum. R. Selomoh quoque ad Nehemiam. תועה autem refertur ab Aben Eſra ad conſilii inopiam, qua quis neſcit quid agat, ſicut qui in errore eſt quid agat neſcit. R. Selomoh exponit per קלקול והשחתה *deſtructionem & corruptionem*. alii *impedimentum*. alii *inſidias*. alii *vagationem & palationem*. Maxime arrident Genevenſes, qui ſumſerunt pro *aberratione à ſcopo & inſtituto*. ut ſenſus ſit, *Et conſpirarunt omnes pariter, ut venirent ad oppugnandum Ieruſalem, & faciendum ei aberrationem*, id eſt, ut Nehemiam facerent aberrare & longe abeſſe ab inſtituto. Fortaſſis לו distributivè poſſet accipi de unoquoque Judæorum. Dubitavi aliquando, an non ad

Sanaballatum referri poſſet, qui caput erat conſpiratorum, aut diſtributivè ad unumquemque illorum conſpiratorum. & ultima illa verba conjungi cum verſu ſeq. ונתפלל אל אלהינו, hoc modo, *ſed ad faciendum unicuique eorum aberrationem, Oravimus ad Deum noſtrum.* id eſt, ad efficiendum ut quiſque eorum ſpe conſpirationis fruſtraretur, ad Deum noſtrum nos convertimus, ita vau in ונתפלל non eſſet copulativum, ſed retributivum.

VERS. 12. ויהי כאשר באו היהודים הישבים אצלם ויאמרו לנו עשר פעמים מכל המקמות אשר תשובו עלינו. Volunt Interpretes, Judæos hoc verſu monere amicè Nehemiam de inſidiis & conſpiratione hoſtium. unde difficillima oritur & varia admodum poſtremæ partis interpretatio. Maximè arrident Genevenſes & Junius. Nec diſplicet Pagninus, qui Aben Eſræ ſententiam expreſſit, quam ex Commentariis ejus Vatablus in notis magis illuſtrat. ſed quia & apud illos coactus potius videtur ſenſus, quam ut perſpicuè eliciatur, aliam explorabimus viam, quam examinari tantum, non probari ſtatim volumus. De Iudæis hîc agi putamus, qui non dabant cum reliquis operam reſtaurationi urbis, ſed erant, ut hîc dicitur, יושבים אצלם habitantes apud Sanaballatum & reliquos Iudæorum hoſtes, adeoque cum ipſis tacitè conſpirabant. ſicut infra cap. 6, v. 17, 18, 19. narratur, multos ex optimatibus Iudæorum literas miſiſſe ad Tobiam, viciſſimque ab eo accepiſſe. Imo multos Iudæorum juramento ipſi obſtrictos fuiſſe, quia gener Sechaniæ erat, & virtutes ejus prædicaſſe. De iiſdem his verſum hunc ſic interpretor, *Et fuit quum veniſſent Iudæi qui habitabant apud eos, dixerunt nobis decem vicibus, Ex omnibus locis utique revertimini ad nos.* Id eſt, vos fratres noſtri qui jam Sanaballato, Tobiæ, reliquiſque inviſi eſtis, quibuſque necem intentant, ad nos undiquaque revertimini, qui pacem cum ipſis colimus, ut eadem nobiſcum pace fruamini. vel, *ex*

omnibus

omnibus locis utique revertimini propter nos, i. noſtra cauſa, in noſtri gratiam ab omnibus locis quo ad reſtaurandam urbem confluxiſtis, revertimini quiſque ad ſua, ut rabiem hoſtium evadatis. Ita tacitè augebant periculum quod ab hoſtibus imminebat, & ſimulata amicitia qua fratrum ſaluti conſulere videbantur, animos eorum labefactabant. quod autem אֲשֶׁר pro particula Emphatica ſumamus, & per *utique* vertamus, non abſque exemplo factum. ut 1 Sam. 15, 20. אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי *utique audivi.* Eſa. 8, 20. אֲשֶׁר אֵין לוֹ שָׁחַר *utique non eſt ei aurora.* vide & Pſal. 10, 6. Pſal. 95, 11. Habac. 3, 16. Pſal. 144, 12. 2 Sam. 3, 8. quibus omnibus in locis optimè eo ſenſu nobis accipi videtur. ſumitur etiam ſæpe pro, *ut.* Ex. gr. Nehem. 2, 5. אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי *ut mittas me.* Deut. 4, 40. אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ *ut bene ſit tibi.* Ita & hoc loco ſumi queat, *Ex omnibus locis*, ſupp. venimus, *ut revertamini ad nos.*

VERS. 23. אֵין אֲנַחְנוּ פֹּשְׁטִים בְּגָדֵינוּ אִישׁ שִׁלְחוֹ הַמָּיִם׃ Difficillimum hîc eſt membrum ultimum. Aben Eſræ & Kimchii ſententias habes in notis Vatabli. Eſt tamen apud Aben Eſram & alia ſententia, etſi eam minus probet. nempe שִׁלְחוֹ hîc eſſe חַרְבּוֹ *gladius ejus*, ut & Iunius vertit, & ſenſum eſſe, *Non exuebant veſtes ſuas, etiam arma ſua non deponebant. quia quum irent ad convivium noctu, arma ſua in manibus habebant.* videtur מַיִם Synecdochicè pro *convivio* accepiſſe. R. Selomoh vult אֵין ante אֲנַחְנוּ ſubintelligi rurſus ante אִישׁ ut ſenſus ſit, *nemo noſtrum exuebat veſtes ad cubandum, aut ad lavandum eas in aquis.* שִׁלְחוֹ inquit idem eſt quod הפשטתו *exutio ejus.* Hoc ſenſu ad verbum vertas, *Non exuebamus nos veſtes noſtras, nullius exutio erat ad aquas.* quod plane contrarium eſt verſioni Pagnini, *Non exuebamus veſtimentum noſtrum quiſque deponebat illud* ad *aquas.* Iunius peculiarem habet ſententiam, & acutam: *Non exuturi ſumus veſtes noſtras: cuique gladius ſuus* & *aqua* eſto. id eſt, ſinguli armis & cibario inſtructi compareant. Nec prætereunda

eſt Tigurinorum verſio, *Nos veſtes noſtras non exuebamus, ne mejendi quidem gratia.* מַיִם acceperunt pro מימי הרגלים *aquis pedum, lotio.* quomodo & 1 Sam. 26. accipiendum arbitror, ubi ad lectum Saulis dicitur fuiſſe צַפַּחַת מַיִם *ſcutula aquarum*, i. matula. In eo Tigurinis aſſentior. quod autem verterint, *Non exuebamus veſtes noſtras, ne mejendi quidem gratia*, non aſſentior. quin ſenſum eſſe arbitror, veſtes noſtras non exuebamus, niſi quod quiſque eas demitteret mejendi gratia. שִׁלְחוֹ eſt Infinitivus Kal cum affixo, à שָׁלַח. ſicut שִׁכְבוֹ à שָׁכַב. אִישׁ שִׁלְחוֹ *vir miſſio ejus*, Hebraiſmus eſt pro *viri miſſio.* ſicut in Pſalmis יְהוָה כִּסְאוֹ *Iehovah thronus ejus*, i. *Iehova thronus.* ad verbum ergo vertas, *Non exuebamus veſtes noſtras: viri miſſio* erat *lotium.* obſcura locutio, ſed tanto honeſtior. ſenſus eſt, ſi quis mitteret à ſe veſtem, in cauſa erat neceſſitas reddendi lotii. Cujus ratio ex antiquo Orientalium ritu, qui etiamnum apud eos obtinet, petenda eſt. ſub veſte talari, quam ſubcingunt, geſtant מכנסים *femoralia*, ſed non quæ antrorſum ad reddendam urinam aperta ſint, ut apud Europæos, verum lata admodum, quæ crumenæ inſtar contrahi poſſunt ad lumbos & inde rurſus laxari. Quum ergo urget lotium, laxant & demittunt femoralia, ac mulierum inſtar ſubſidentes, tectis pedibus ſub veſte talari honeſtè mejunt. poteſt autem & שִׁלְחוֹ præteritum eſſe Piel pro שִׁלְּחוֹ, abjecto dageſch ob literam ſchevatam. affixum poteſt referri ad בְּגָדִים, unde factum ſit ſingulare, quia in lotio non omnes, ſed una veſtis, ut diximus, demittebatur. atque ita, ſumpto הַמַּיִם pro לְהַמַּיִם vertere poſſis, *Non exuebamus veſtes noſtras, quiſque demittebat aliquam earum* ad *lotium.* ſed quia שִׁלְחוֹ componi etiam poteſt ex שֶׁלַח *telum, gladius*, experiamur an non verti queat, *cujuſque gladius* in *lotio.* i. etiam in lotio reddendo quiſque gladium ſuum tenebat. Id fortaſſis ſimpliciſſimum.

CAP.

CAP. V.

VERS. 2. וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֹמְרִים בָּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ רַבִּים וְנִקְחָה דָגָן וְנֹאכְלָה וְנִחְיֶה׃, Pagninus vertit, *Erant enim qui dicerent, Cum filiis noſtris & filiabus noſtris ſumus multi: accipiamus igitur frumentum & edamus & vivamus.* videtur pro ſupplicatione accepiſſe, qua frumentum petierint dono ut haberent cum numeroſa familia unde viverent. at id non erat adverſus legem. Vatablus addit, *accipiamus* pretio. at nec id adverſabatur legi. Ideo Vulgatus, quem & Junius ſequitur, addit, *accipiamus* pretio eorum. Id jam legi adverſum, liberos cum frumento permutare. & vehementer culpandi divites, quod ſua inhumanitate eo pauperes adigerent. In ea ſententia eſt & R. Selomoh. ſequuntur & Genevenſes, ſed alio tamen modo. אֲנַחְנוּ רַבִּים *nos multi*, ſumunt pro רַבִּים מִמֶּנּוּ *multi noſtrum*, & ſubintelligentes עֹרְבִים *oppigneramus*, ſic vertunt, *Et erant qui dicerent, multi noſtrum filios noſtros & filias noſtras* oppigneramus, *ut accipiamus frumentum, & comedamus & vivamus.* Sed nihil his opus, ſi modo animadvertamus, verbum לקח ſæpe eſſe *auferre, vi capere & eripere.* capere ſive datum ſive non datum ſit. ut Joſ. 11, 23. וַיִּקַּח *& cepit Ioſua omnem terram.* Gen 5, 22. *Et non ille, quia* לָקַח *abſtulit eum Dominus.* 2 Reg. 2, 5. *an non noſti quod hodie* לוֹקֵחַ *aufert Dominus dominum tuum à capite tuo?* Inde & nomen מַלְקוֹחַ *præda* quæ vi capitur. Ex hoc ſenſu locum quoque hunc vertas, *Et erant qui dicerent, filii noſtri & filiæ noſtræ* & *nos multi* ſumus, *auferamus frumentum, & comedamus & vivamus.* de furto & rapina conſultabant, ut haberent unde cum numeroſa familia viverent. Nec aliter intellexit Aben Eſra, quum ſenſum eſſe dicit תקחה דגן מאשר נמצא, *capiamus frumentum undecunque poterimus.* nec obſtat, quod ſequenti verſu וְנִקְחָה דָגָן ſimpliciter accipiendum ſit, pro *ut accipiamus frumentum*, ſc. datum. variat enim phra-

ſeos

ſeos ſignificatio pro diverſa materia. Ut autem omnia tentemus, ſi רַבִּים ſumentur pro רֹבִים, atque hoc ſignificationem caperet à nomine מַרְבִּית vel תַּרְבִּית *fænus*, *uſura*, expeditiſſimus eſſet ſenſus, *Et erant qui dicerent, Filios noſtros & filias noſtras nos fænori damus, ut accipiamus frumentum & edamus.* & vivamus cui firmando facit, quod apud Chaldæos רִבָּא id ſignificat, unde in Paël eſt רַבִּי *fænus accipere ab aliquo, uſura gravare.* Deut. 23, 20. Id ſi doctis gratum eſſet, aut aliunde ſtabiliri magis poſſet, mihi ſane vehementer arrideret. fateor enim locum hunc, ſi modo ex verbis id commodè elici queat, de oppigneratione filiorum potius quam de furto intelligendum. nam & verſ. 5. repetitur querela, quod filii ipſorum & filiæ ad egeſtati ſubveniendum ſervi & ancillæ facti eſſent. Expendatur locus Pſal. 44. verſ. 13. וְלֹא רִבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם an non ex ſignificatione Chaldaica optimè vertatur, *Et non accepiſti uſuram in pretiis eorum.* hinc ferme concluderem, ſicut in Piel רִבָּה ſignificat *uſuram capere*, unde & Rabb. רִבִּית *uſura*, ſic in Kal רָבָה eſſe *uſuræ dare.* Et ſicut רָבָה & רָבַב præcipua ſua multiplicandi ſignificatione conveniunt, ita & in hac uſuræ ſignificatione convenire. hinc אֲנַחְנוּ רַבִּים valere, *uſuræ damus. ut* רַבִּים ſit participium, vel nomen participiale. ſicut plerique Grammatici à סָבַב participium formant סָב, plur. סַבִּים. quale eſt גִּבֹּרִים חַתִּים *fortes franguntur* 1 Sam. 2, 4.

VERS. 13. וְנִעַרְתִּי חָצְנִי Pagninus, *Excuſſi veſtimentum meum.* teſtatur enim R. D. Kimchi in lib. Rad. quoſdam Hebræorum exponere כנף הבגד *oram veſtimenti.* ſic R. Nathan in Concordantiis. At Eſa. 49. 22. & Pſal. 129. 7. (alibi enim non reperitur) exponit per זרוע *brachium.* R. David & hîc ita exponit. quem ſecutus Junius vertit, *Lacertum meum excuſſi.* præfero Hieronymum, *ſinum meum excuſſi.* ut & Pſal. 129. 7. *Non implevit* חִצְנוֹ Hieron. *ſinum ſuum.* LXX. τ̀ κόλπον αὐτοῦ. Eſa. 49, v. 22. *Adferent filios tuos* בְחֹצֶן Hieron.

Hieron. *in ulnis.* rectè pluraliter *in ulnis.* eſt enim חֵצֶן non *brachium*, nec *ulna*, ſed ambarum ulnarũ complexus, quem ſinum dicimus. LXX. ἐν κόλπῳ. ſic & Æthiopicus Interpres pro ἐδέξατο εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ Luc. 2. 28. & pro ἐναγκαλισάμενος Marc. 9. 36. Et 10, 16. dixit אנבר וסרח חצנו *collocavit in ſinu ſuo*, id eſt in complexu ulnarum ſuarum. unde & in hiphil eſt apud eum verbum אחצן pro *lactare*, quaſi *ſinum præbere* infanti. per ſe autem intelligitur, *Excuſſi ſinum meum*, metonymicè dici pro veſtimentum ſinus mei.

CAP. VII.

VERS. 3. *Ne aperiantur portæ uſque ad calorem diei*, וְעַד הֵם עֹמְדִים יָגִיפוּ הַדְּלָתוֹת וֶאֱחֹזוּ, difficilem hunc locum, quiq; plurimas habet doctorum virorum interpretationes, ſic reddo: *& uſque dum ipſi adſtantes claudant fores, continete*, vel tenete, nempe adſtantes, ne apertis foribus relictis diſcedant. ea vos inſtruo poteſtate, ut quoſcunque aſtantes habeatis, cogere ad claudendas portas poſſitis, & donec id fecerint, detinere. Vau in ואחזו vacat, & nihil niſi emphaſim denotat, quaſi Latinè dicas, *vel continete*, Belgicè **houtſe ſelfs ſtaende.** quo ſenſu Latinè quoque non malè vertas, *etiam continete.*

CAP. VIII.

VERS. 6. וַיְבָרֶךְ עֶזְרָא אֶת־יְהוָה הָאֱלֹהִים הַגָּדוֹל. *Et benedixit Eſra Domino Deo maximo.* quæritur in Talmud in codice Joma. quid eſt, *Maximo?* Reſpondit Raf, Magnificavit eum per שם המפרש.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

E S D R Æ.

Cap. I. Vers. I.

De כורש Syro, vide apud Schickardum in Tarich. Pag. 45.

Cap. II.

Vers. 62. אֵלֶּה בִּקְשׁוּ כְתָבָם הַמִּתְיַחְשִׂים וְלֹא נִמְצָאוּ. Conſtructio hujus loci difficilis viſa fuit Interpretibus, & in diverſas eos traxit ſententias. Junius, *Iſti quæſiverunt* quiſque *ſcripturam ſuam qui ſuum genus prædicabant*, *ſed non inventa ſunt.* At vero התיחש non ſignificat *genus ſuum prædicare*, ſed *in genealogia recenſeri*, quod de his qui genus ſuum non inveniebant dici nequit. Præterea נִמְצָאוּ refert ad כְתָבָם, quaſi כְּתָב hîc collectivè ſumeretur, *quæſiverunt ſcripturas ſuas* (id enim ſibi vult, quod vertit *quiſque ſcripturam ſuam*) *& non ſunt inventæ.* Vulgatus, *Hi quæſierunt ſcripturam genealogiæ ſuæ, & non invenerunt.* Voces Hebrææ id non ferunt. Pagninus, *Hi quæſierunt ſcripturam ſuam*, id eſt *genealogias*, *& non ſunt inventi.* nec hoc textus Hebræus fert. המתיחשים enim non ſunt *genealogiæ*, ſed *recenſiti in genealogia.* Genevenſes, *Illi quæſiverunt ſuam recenſionem*, *inquirentes genealogiam ſuam*, *& non ſunt inventi.* At התיחש non eſt *inquirere genealogiam.* Tigurini, *Hi quæſierunt ſcriptum ſuum*, *ut ſeſe in familiam* aliquam *infererent.* at neque *ut* in textu eſt. nec verbum ſignificat *in familiam ſeſe inſerere.* Itaque Vatablus verſionem eam corrigens, המתיחשים accipit in genitivo, *Hi quærebant ſcriptum ſuum*, *eorum qui per genealogias deſcripti erant*, vel *quorum genealogia deſcripta erat.* Id omnibus præcedentibus verſionibus anteferrem. videtur

tamen

tamen alia melior dari poſſe. ſi enim animadvertamus ad accentum diſtinctivum Reviah, quo vox אֵלֶּה in principio diſtinguitur, dicemus non cohærere cum ſequenti בִּקְשׁוּ, quaſi illi ipſi quæſierint ſuum catalogum, ſed quum genus ſuum indicare non poſſent, הַמִּתְיַחְשִׂים id eſt illi quorum genealogia extabat, qui jam recenſiti erant in genealogia ſacerdotali, quæſiverunt כְּתָבָם illorum recenſionem, nec ſunt inventi. אֵלֶּה autem eſt nominativus abſolutus, qui Latinè vertitur, *ad illos quod attinet, quæſiverunt recenſionem eorum ii qui jam erant recenſiti in genealogia, & non ſunt inventi.* Id niſi in mentem veniſſet, prætuliſſem reliquis omnibus verſionem τ̃ LXX. Οὗτοι ὧν ἐζήτησαν τὴν γραφὴν αὐτῶν οἱ γενεαλογοῦντες, καὶ οὐχ εὑρέθησαν. *Hi* ſupp. ſunt, *quorum inquiſiverunt ſcripturam recenſores genealogiarum* (malim οἱ γενεαλογούμενοι qui in genealogia recenſebantur) *& non ſunt inventi.*

CAP. III.

VERS. 3. וַיָּכִינוּ הַמִּזְבֵּחַ עַל מְכוֹנֹתָיו כִּי בְּאֵימָה עֲלֵיהֶם מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת׃ Difficultatem parit illud ב in כִּי בְּאֵימָה, & in varias ſententias traxit Interpretes. Vatablus per ellipſes ſenſum ſupplet, *quia* id fecerunt *ob timorem* qui erat *ſuper eos.* Aben Eſra contra videtur pleonaſmum ſtatuere voculæ כִּי. nam כִּי בְּאֵימָה vertit ſimpliciter בעבור אימה. ſic totam ſententiam vertas, *Et pararunt altare ſuper baſes ſuas, propter timorem* qui erat *ſuper eos à populis terrarum.* Sed nihil his opus, ſi ſimpliciter dicamus ב in בְּאֵימָה formare nominativum, ut apud Arabes. cujus & ex Hebraiſmo plurima exempla adduximus ad Jud 18, 1. ad vocem בְּנַחֲלָה. Secundum hanc phraſin hîc verto, *& pararunt altare ſuper baſes ſuas, quia terror* erat *ſuper eos à populis terrarum.*

VERS. 7. כִּרְשְׁיוֹן כּוֹרֶשׁ *Secundum poteſtatem Cyri*, id eſt à Cyro datam. non extat nomen amplius. apud Syros aliud ſignificat, nempe *querimoniam* & *reprehenſionem*. ut & רשא

conqueſtus eſt. Hîc tamen procul dubio idem eſt quod apud Rabbinos רשות *poteſtas, facultas, licentia.* apud eoſdem רשאי *qui poteſtatem faciendi habet,* הרשה *poteſtatem dedit.* Lingua Æthiopica radicem exhibet. ibi enim רשי eſt *facere,* vide Matth. 4. 19. Et 5. 36, Et 20. 21. &c. hinc רשין *facultas, faciendi poteſtas.* & הרשה. *fecit facere*, id eſt fecit ut alius facere poſſet, poteſtatem faciendi fecit.

VERS. 10. לְהַלֵּל אֶת־יְהוָה עַל יְדֵי דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. *Ad laudandum Dominum per manus Davidis* &c. ſic Vulgatus & Pagninus. malim, *juxta manus Davidis*, vel *ad manus*, id eſt ductu Davidis. quod explicatur Nehem. 12. v. 36. per בִּכְלֵי שִׁיר דָּוִיד *inſtrumentis canticorum Davidis.* Enarratur autem in Liturgia Judæorum, quænam Davidis cantica ſoliti fuerint Levitæ, ſtante Templo, ſingulis ſeptimanæ diebus canere. Nempe, primo die, Pſal. 24. *Domini eſt terra & plenitudo ejus, orbis habitabilis & qui in eo habitant* &c. ſecundo die, Pſal. 48. *Magnus eſt Dominus & laudatus admodum in civitate Dei noſtri. monte ſanctitatis ejus*, &c. Tertio die, Pſal. 82. *Deus ſtat, in medio Deorum* &c. Quarto, Pſal. 94. *Deus ultionum Dominus* &c. Quinto, Pſal. 81 *Canite Deo robori noſtro* &c. Sexto, Pſal. 93. *Dominus regnat, gloriam induit*, &c. Septimo, id eſt Sabbathi die, Pſal. 92. *Pſalmus cantici ad diem Sabbathi* &c.

CAP. IV.

VERS 7. אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא Propius autem Græcum ἀρταξέρξης derivantur à Perſico اَرْدْشِير Ard-ſchir, quod Perſice *farinam & lac* ſignificat. quo nomine Primus Longimanus à Perſarum Magis fuit appellatus, cujus nomen Perſicè erat Bagman *Daras-daſt*, i. *Longimanus.* vide Schickardum in Tarich. Pag 22. & 48.

VERS. 12. יְדִיעַ לֶהֱוֵא לְמַלְכָּא Rectè vertitur ab Interpretibus,

tibus, *notum ſit Regi.* quia nempe ſenſus ſic cogit. Veruntamen Lexicographi & Grammatici exiſtimant להוא eſſe Infinitivum, cum ל ex literis נבלם. unde & Arias Montanus ad marginem annotavit propriè valere *ad exiſtendum*, q. d. neceſſarium eſt ad exiſtendum notum, id eſt, ut ſit notum Regi. quod quia nonnullis in locis videmus offendiculo eſſe Interpretibus, dum Infinitivum illum quantum fieri poteſt exprimere conantur, mentem noſtram de ea voce hîc aperire viſum eſt. Non credimus eſſe Infinitivum. Primo, quia ibi ſecundum analogiam debebat dici למהוא. Secundo, quia variatur per numeros, ut להון Dan. 2, 43. quod plurale maſculinum eſt, & quod ipſum variatur etiam per genus, ut להוין Dan. 5, 17. quod plurale fœminium eſt. Infinitivo autem nec numerus nec genus convenit. quod enim doctiſſ. Buxtorfius in Lexico & Gram. Chald. tradit להון dici pro להויהון, & להוין pro להויין nimis anomalum eſt & coactum. Nos futurum eſſe exiſtimamus, idque per unam tantum anomaliam, poſito ל pro נ, in tertia ſingulari maſculina, & tertia plurali utriuſque generis. Quibus tribus in locis Syri ex literis Ethan adhibent Nun, ut & paſſim Paraphraſtæ, præſertim poſteriores. priores autem יוד. Cur ita ſtatuamus hæ movent rationes. Primo, quia flectitur in plurali per modum futuri quieſcentium ultima. eſt enim להון formæ יגלון *revelabunt illa.* & להוין formæ יגלין *revelabunt illæ.* quod enim vocales varient, eſt ob gutturalem הא. Secundo, quia Lamed illud non niſi tribus illis in locis adhibetur, ubi Syri Nun Ethan, Chaldæi Jod vel Nun uſurpant. ut להוא pro נהוא aut יהוא. להון pro נהון aut יהון. להוין pro נהוין aut יהוין. neque aliter tres hæ futuri perſonæ, in iis quæ apud Dan. Eſdr. & Nehem. Chaldaica ſunt, reperiuntur. Tertio, quia ſicut futurum apud Hebræos & Chaldæos interdum imperat, interdum futuri propriè dicti ſignificationem obtinet, ita להוא utroque ſen-

ſu uſurpatur, & non alio. Imperat hoc verſu, & ſequenti, וִידִיעַ לֶהֱוֵא *notum ſit.* Et cap. 6, 9. לֶהֱוֵא מִתְיְהֵב *ſit datum, detur.* ſic Dan. 5, 17. מַתְּנָתָךְ לָךְ לֶהֶוְיָן *dona tua tibi ſunto.* Futurum propriè dictum ſignificat, Dan. 2, 43. מִתְעָרְבִין לֶהֱוֺן *commixta erunt, commiſcebuntur,* וְלָא דָבְקִין לֶהֱוֺן *& non cohærentes erunt.* Eſdr. 7, 24. וְכָל דִּי לָא לֶהֱוֵא עָבֵד דָּתָא *& omnis qui non erit faciens legem,* דִּינָא לֶהֱוֵא מִתְעֲבֵד *judicium fiat de eo.* hîc rurſus imperat. Examinentur omnia loca, nuſpiam credo illud ל uſum literæ נ כלם habere deprehendetur. Quarto, Quia regitur à דִּי *ut*, quæ particula futurum poſtulat. ut Eſdr. 7, 13. דִּי יְהָךְ *ut eat* vide Syntaxin Buxtorfii. ſic דִּי לֶהֱוֺן מְהַקְרְבִין *ut ſint offerentes.* Eſdr. 6, 10. דִּי לֶהֱוֺן דָּאְנִין *ut ſint judicantes.* Eſdr. 7, 23. ſic & in Talmud, tractatu Horajoth cap. 3. Quum Simeoni Principi in Synagogam intranti omnes aſſurgerent, eodemque deinde honore Aſſeſſores ejus intrantes afficerentur, ægrè paritatem iſtam ferens Princeps dixit בעינא דלהוי היכירא בין דילי לדילהו, *volo ut ſit diſcrimen inter me & iſtos*, pro תִּהְוֵי. Nec eſt quod quiſquam miretur hanc literarum Nun & Lamed permutationem. ſunt enim ejuſdem organi, utpote linguales ambæ. adeoque facile & ſæpe permutantur. ut pro אַלְמָנָה, Chaldæi dicunt אַרְמְלָא *vidua.* à נְתַן *dedit*, Syri formant נתל *dabit*, ſicut & apud Nehemiam notum eſt pro eodem accipi לִשְׁכָּה & נִשְׁכָּה *cubiculum* & in plurale לְשָׁכוֹת & נְשָׁכוֹת *cubicula* In Targ. נִדְנָה & לִדְנָה *vagina.* quod Hebr. eſt צֶלֶם *imago, idolum*, Arab. eſt צנם.

VERS. 13. מִנְדָּה בְלוֹ וַהֲלָךְ לָא יִנְתְּנוּן. Junius, *Canonem veterem & vectigal non daturos.* מִנְדָּה pro מִדָּה ponitur, ut apparet infra ex verſ. 20. reſoluto dageſch in nun, quod apud Eſdram & Dan. frequens eſt. בְּלוֹ autem convenire cum מִנְדָּה tanquam adjectivum cum ſubſtantivo, non eſt veriſimile, nec Grammatica patrocinatur. Ideo R. Selomoh potius exiſtimat, tria iſta nomina eſſe מיני כסים וכסף גלגלת *ſpecies tributorum & cenſus capitalis.* ſic & Aben Eſra tradit eſſe שכירות

המס

הכס למלך *nomina tributi regis.* Et quidem מִנְדָּה peti מן רכוש *ex facultatibus.* בְּלוֹ autem eſſe כס המדינות *tributum provinciale.* הֲלָךְ vero eſſe ככס ההולכים דרך המלך *vectigal eorum qui eunt per viam regis.* Id plerique interpretes ſequuntur. non poſſumus autem hîc prætcrire, מדד quod Hebr. *metiri* eſt, Arab. eſſe *extendere.* cujus & in Hebraiſmo uſum eſſe alibi oſtendimus. hinc ſi derivetur מִדָּה, erit generalis cenſus qui in omnes & ſingula capita univerſim ſe extendit. tributum quod ex omnium facultatibus petitur, ut dixit Aben Eſra. adeoque Latius patebit quam בְּלוֹ & הֲלָךְ. & ab illa extenſione מִדָּה dicetur. addimus quoque בְּלוֹ non incommodè ab Arab. verbo בלו deduci, quod *probare, tentare*, & in paſſivo *probari, malo aliquo affici & affligi* ſignificat. unde בליה *adverſitas, afflictio.* quemadmodum & in S. S. paſſim afflictiones πειρασμοὶ dicuntur. inde בְּלוֹ *tributum*, quod ſit afflictio populi, & onus quo premitur. præſertim provincialia tributa, quæ hac voce denotari voluit Aben Eſra, quæ integra provincia ad bella gerenda aliaque magna præſtanda ſubminiſtrare regi cogitur.

VERS. 14. כְּעַן כָּל־קֳבֵל דִּי־מְלַח הֵיכְלָא מְלַחְנָא וְעַרְוַת מַלְכָּא לָא אֲרִיךְ לַנָא לְמֶחֱזֵא עַל־דְּנָה שְׁלַחְנָה וְהוֹדַעְנָא לְמַלְכָּא׃. Aben Eſra vult מלח hîc eſſe לשון בטול. Raſchi, לשון חורבן ושממון, i. ſignificare *vaſtationem* & *deſolationem.* ſicut Jer. 17, 6 אֶרֶץ מְלֵחָה *terra deſolata.* Et Eſa. 51, 6. Cœli ſicut fumus נִמְלָחוּ *evaneſcent, interibunt.* Ut ſenſus ſit, *Nunc, propterea quod vaſtationem templi in animum induximus, & ignominiam Regis non decet nos videre, propterea miſimus & notum fecimus Regi.* Favet huic interpretationi lingua Æthiopica, in qua מלח eſt *perdere, vaſtare.* Hinc Matth. 5, 29. *Si offendarit te oculus tuus dexter*, מלחו pro ἔξελε αὐτὸν, *erue, perde ac deſtrue eum.* proprie tamen eruere ſignificat, dicitur enim etiam de gladio qui extrahitur è vagina, Matth. 26, 21. ſed magis placent, qui ſalis ſignificationem, utpote vulgarem magis, retinent. Vatablus,

blus, *propterea quod ſale palatii ſaliti ſumus*, quod eſt, ut Junius bene interpretatur, *propterea quod ſalarium ex regis palatio percipimus*. i. ex palatio vivimus & alimur. Imo apud Arabes ملح מלח etiam *cibare* ſignificat. Elgeuri, ملحت الماشية ملحا מלחת אלמשיה מלח vertit per اطعمت אטעמת *cibavi jumenta cibatione*. Ita & hoc loco poſſemus vertere, *propterea quod cibatione palatii cibamur*. Sed & apud Arabes مَلُحَ מָלֻחַ ſignificat *pulchrum eſſe*. مَلِيحٌ מַלִיח *pulcher*. مُلْحٌ מֻלְחְ & مُلُوحٌ מֻלוּח & مَلَاحَةٌ מַלָאחָה *pulchritudo*. Hac quoque ſignificatione non male hîc verti poſſet, *propterea quod pulchritudine palatii pulchri ſumus*. id eſt, quia tum demum bene nobis eſt, ubi aulæ tuæ bene eſt. non potuimus non te hac de re certiorem facere.

V E R S. 15. *Civitas hac eſt civitas rebellis, & nocet regibus & urbibus* וְאֶשְׁתַּדּוּר עָבְדִין בְּגַוַּהּ. Aben Eſra, *& miſſionem faciunt in medio ejus*, donorum nempe quæ inde mittuntur ad eos qui ſuppetias ipſis ferunt. à Chaldaico שַׁדַּר *miſit*. At Raſchi dicit אֶשְׁתַּדּוּר ſignificare מרד *rebellionem*. Unde Pagninus, *& defectionem faciunt in medio ejus*. Vatablus *ſeditionem*. Junius, *conſpirationem*. Vulgatus, *& bella concitant in ea*. quod maximè probamus. nam & in Arabica lingua ita uſurpatur verbum شذر שזר cum daleth punctato. tradit enim Elgeuri in quinta conjugatione تَشَذَّرَ תַּשַׁדַּר eſſe تَهَيَّأَ لِلْقِتَالِ תַהַיַּא לִלְקִתַאל *accinxit ſe ad bellum*. Unde rectè hoc loco vertatur *& apparatus bellicos faciunt in medio ejus*. ibi bella parant, ibi ſe ad bella accingunt. addit etiam, nomen اَلتَّشَذُّرُ אַלְתַּשַׁדֻּר ſignificare اَلْوَعِيدُ אַלְוַעִיד *minas*. quod & hîc malè non quadrat, *& minas faciunt in medio ejus*. ibi omnibus regibus & populis minantur. CAP.

Cap. V.

Vers 1. וְהִתְנַבִּי חַגַּי נְבִיאָה וּזְכַרְיָה בַּר עִדּוֹא נְבִיַּיָּא עַל יְהוּדָיֵא דִּי בִיהוּד וּבִירוּשְׁלֶם בְּשֻׁם אֱלָהּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן׃. עַל à pleriſque ſumitur cum R. Selomone pro אֶל *ad*. Junius pro ל dativi caſus accepit. Malim uſitatiori ſignificatione vertere *contra*. Patet enim ex utriuſque Prophetæ ſcriptis, præſertim vero Haggæi, culpaſſe eos deſidiam Judæorum, & tum promiſſionibus tum minis urſiſſe ut incæptam templi inſtaurationem reſumerent & perficerent. Obtemperarunt objurgationi Salathiel & Joſua unde hîc verſ. 2. dicuntur ſurrexiſſe, &c. Ultimum membrum variè transfertur, & variis ellipſibus. Tigurini, *In nomine Dei Iſraëlis* prophetantes *eis*. Junius, mandantes *eis*. Genevenſes, qui miſerat ipſos *ad eos*. Vatablus, qui erat *ſuper eos*, vel *cum eis*. alii, inquit, quod invocatum erat *ſuper eos*. Vulgatus עֲלֵיהוֹן prorſus omittit. nos ſine ellipſi totum locum ſic verti poſſe arbitramur. *Et prophetavit Haggæus Propheta & Zacharias filius Iddo propheta contra Iudæos qui erant in Iudæa & Hieroſolymis, contra eos in nomine Dei Iſraëlis.* Fuit quum putaremus, ſicut apud Rabbinos מִשּׁוּם & עַל שׁוּם ſignificat *ob cauſam, propter*, idem hîc poſſe ſignificare בְּשֻׁם *ob cauſam Dei Iſraelis ſuper eos*, id eſt *quia Deus Iſraelis* erat *ſuper eos*, ideo prophetarunt contra Judæos, ut eos ad reſtaurandum templum cogerent. ſed præferimus priorem interpretationem.

Vers. 8. וַעֲבִידְתָּא דָךְ אָסְפַּרְנָא מִתְעַבְדָא. Sequitur eadem vox Eſr. 6, 8. nec videtur אָסְפַּרְנָא aliud utroque in loco ſignificare poſſe quam *cito, celeriter*. Junior Buxtorf. derivat ab Hebr. ספר *numerare*, quaſi *numerò* dicas. Habet id Druſius quæſt. 34. l. 3. ubi & ex Plauto tria adfert loca, ubi *numerò* pro celeriter uſurpatur. Fortaſſis rectius ab Arab. סּפר *proficiſci, tendere, in itinere progredi.* ut ſit quaſi progredienter,

rum progreſſu, abſque mora, ſicut qui proficiſcitur & ſemper ulterius tendit.

Cap. VI.

Vers. 3. בֵּית אֱלָהָא בִירוּשְׁלֶם בַּיְתָא יִתְבְּנֵא אֲתַר דִּי דָבְחִין דִּבְחִין. Pagninus & Tigurini בֵּית ſumunt pro עַל בֵּית, *poſuit edictum de domo Dei in Ieruſalem, Domus ipſa readificetur. atque ita initium edicti eſſet à verbis* בַּיְתָא יִתְבְּנֵא. Vatablus addit, quoſdam qui edictum inchoant à בֵּית אֱלָהָא vertere, *Domus Dei in Ieruſalem, domus* inquam *ædificetur*. Junius, *Domus Dei Ieruſchelemi intus ædificator*. intus, i. intra mœnia urbis. durum id videtur. præterquam quod בַּיְתָא apud Chaldæos nunquam, quod ſciam, idem valet quod בַּיְתָה aut מִבַּיִת apud Hebræos *intrinſecus*: id enim dicunt מִלְּגַו, מִגַּו, לְגַו, בְּגַו. Genevenſes בֵּית אֱלָהָא acceperunt pro nominat. abſoluto, hoc modo: *Quod attinet ad domum Dei in Ieruſalem, domus illa ædificetur*. non hercle malè. Multo ſane melius, meo judicio, quam R. Selomoh, qui ſenſum eſſe dicit בבית אלהיו בירושלם מה יהא על ו הבית יבנה, id eſt, niſi fallor, *In domo Dei ſui in Ieruſalem id ſuper quod erit domus ædificetur*. addamus & noſtram mentem. ad verbum vertimus, *domus Dei in Ieruſalem domus ædificetur*. Id eſt, quæ antehac domus Dei fuit in Ieruſalem, jam autem deſtructa, domus non eſt, ædificetur ut rurſus domus fiat. priori loco vocatur בֵּים אֱלָהָא, non quod domus eſſet, ſed quod fuiſſet, & quod locus ille Deo ſacer eſſet. poſteriori loco dicit בַּיְתָא יִתְבְּנֵא, quia volebat ut per ædificationem domus rurſus fieret, adeoque reipſa fieret quod jam nomine tenus tantum erat. ut paucis dicam, בַּיְתָא quod Genevenſes habent pro ſubjecto enunciationis, ſive nominativo ante verbum, nos habemus pro prædicato ſive nominativo poſt verbum. Nollemus tamen cum ipſis multum certare. quia placet eorum ſententia. Porro quod ſequitur אֲתַר דִּי דָבְחִין דִּבְחִין Pagninus

&

& Vatablus vertunt, quæ eſt (vel erit) *locus* in *quo ſacrificant* (vel ſacrificabant) *ſacrificia*. Tigurini, *In loco ubi ſacrificent*. Junius & Genevenſes, *ut ſit locus ubi ſacrificent*. At nihil his opus. etſi enim אֲתַר propriè *locum* ſignificet Chaldæis & Syris, ſequente tamen דִּי, apud Syros דְ, idem eſt quod Hebræis אֲשֶׁר שָׁם *ubi*. exempli gr. Matth. 6, verſ. 19. ܐܝܟܐ ܕܣܣܐ ܘܐܟܠܐ ܡܚܒܠܝܢ אֵיכָא דְּסָסָא וַאכְלָא מְחַבְּלִין *ubi tinea & eroſio corrumpunt*. idem eſt quod in eadem ſententia v. ſequ. dicitur אֵיכָא דְ. ſic dicunt ܠܐܝܟܐ ܕ לְאֵיכָא דְ pro *quò*, *quocunque*. Itaque hoc loco ſimpliciter vertendum eſt, *ubi ſacrificent ſacrificia*. Sequitur in eodem verſu וְאֻשּׁוֹהִי מְסוֹבְלִין quæ optimè videntur vertiſſe Genevenſes, ut & Buxtorf. in ſuo lexico, *& fundamenta ejus ſint portantia*. i. firma ut magnum onus portare poſſint. Niſi fortaſſe magis placeat ſignificatio Arabum, apud quos סבל eſt *extendere*, *expandere*, *diffundere*. ut ſenſus ſit, fundamenta ne ſint contracta, ſed latè expanſa & diffuſa. nam, ut ſtatim additur, altitudo domus debet eſſe cubitorum ſexaginta, & latitudo totidem. fundamentum ergo amplum & extenſum requiritur.

VERS. 7. שְׁבֻקוּ לַעֲבִידַת בֵּית אֱלָהָא דֵךְ פַּחַת יְהוּדָיֵא וּלְשָׂבֵי יְהוּדָיֵא בֵּית אֱלָהָא דֵךְ יִבְנוֹן עַל אַתְרֵהּ׃. Junius, Genevenſes & Tigurini ל in לְשָׂבֵי accipiunt pro nota nominat. caſus, ut ſenſus ſit, *dux Iudæorum & ſeniores Iudæorum* (ſic malim, quam ut Junius, reduces Judæorum) *domum Dei hujus ædificent in loco ſuo*. Non nego quin ל aliquando id valeat, quod variis locis poſſem demonſtrare. ſed tamen eo non eſt veniendum, niſi urgeat neceſſitas. Aben Eſra dicit למד in לעבידת ſtare pro duobus, & pertinere etiam ad פַּחַת. ſic vertendum eſſet, *ſinite effectionem domus Dei hujus*, & *ducem Iudæorum & ſeniores Iudæorum : domum Dei hujus ædificent ſuper locum ſuum*. Malim tamen למד in לַעֲבִידַת eſſe accuſativi caſus, at

in לְשָׂבֵי dativi, atque idem ſubintelligi in præcedente פַּחַת. quod obſcuritatem nullam habet. quum enim ſenſu conveniant, facile intellectu eſt etiam conſtructione convenire. Hinc verterem, *Permittite effectionem domus Dei hujus, principi Iudæorum & ſenioribus Iudæorum: domum Dei hujus ædificent ſuper locum ſuum.* Id ſane ſimplicius & facilius, quam quod habet R. Selomoh, qui פַּחַת יְהוּדָיֵא ſumit collectivè, & adhibita ellipſi ſenſum eſſe dicit, שלטוני היהודים יעשו דבר זה *præfecti Iudæorum faciant rem hanc.* deinde וּלְשָׂבֵי יְהוּדָיֵא id eſt inquit ולזקני היהודים אני מצוה *& ſenioribus Iudæorum ego præcipio.*

VERS. 8. נִפְקְתָא תֶּהֱוֵא מִתְיַהֲבָא לְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי לָא לְבַטָּלָא׃. Aben Eſra vertit, *Expenſæ dentur viris illis qui non ceſſabunt ab opere ſuo.* לְבַטָּלָא Infinitivus eſt, & quidem conjugationis Piel, ubi hoc verbum non *ceſſare*, ſed *facere ceſſare, interrumpere, irritum reddere* & *abolere ſignificat.* neutrum obſervavit Aben Eſra. Vulgatus, *ne impediatur opus.* ſic & Junius. & in eandem fere ſententiam Pagninus & Genevenſes, *ne faciant ceſſare*, ſupple eos qui ædificant templum, ut exponit Vatablus. Hi omnes דִּי ſumunt pro *ut*, quo ſenſu non arbitror inveniri cum Infinitivo, ſed quidem cum futuro. deinde לְבַטָּלָא referunt ad ſtructores templi, vel ad ipſam ſtructuram, cum potius ad expenſas quas Rex erogari jubet referendum putem. ut autem mentem noſtram expediamus, ſciendum eſt particulam ſeparatam דִּי apud Chaldæos idem valere quod inſeparabile דְ apud Syros, quod extra controverſiam eſt. ſicut ergo דְּלָא apud Syros ſignificat *abſque, ſine*, E. gr. 1 Pet. 3, 1. דְּלָא עַמְלָא *abſque labore* & cap. 4, v. 9 דְּלָא רְטָנָא *abſque murmure.* ſic דִּי לָא apud Chaldæos. Quo ſenſu hoc loco verto, *Expenſæ dentur viris illis abſque ceſſare faciendo*, ſive abſque interrumpendo, abſque obſtaculo aut impeditione. ut non malè ſenſum expreſſerint Tigurini, qui verterunt, *Nec quiſquam impediat.* Idem obſer-

obſervandum arbitror verſu ſequ. ubi omnia neceſſaria, vitulos, arietes, agnos ſubminiſtrari vult ſacerdotibus, item triticum, ſalem, vinum & oleum. quæ omnia dari ipſis jubet ſingulis diebus, דִּי לָא שָׁלוּ quod verto, *abſque ceſſatione.* aut ut Tigurini, *abſque ulla cunctatione.* Melius ſane quam Junius, *error ne* committitor. nam quocunque modo ſumatur, דִּי לָא non poteſt eſſe prohibendi. Pagninus, *ut nullus ſit error.* דִּי accepit pro *ut.* quod dutum eſt quum nullum exprimitur verbum. Aben Eſra vertit בְּלֹא יִחוּי *abſque oppoſitione* idem enim eſt דִּי לָא ſive דְּלָא Chald. & Syr. quod בְּלֹא Hebræorum. ſic cap. 7, v. 22. quum præſcripſiſſet, quantum argenti, tritici, vini, & olei dandum eſſet Eſdræ, addit Rex, וּמְלַח דִּי לָא כְתָב. quod verto, *& ſal abſque præſcriptione.* Pagninus, *& ſal quod non ſcriptum eſt.* Vatablus, *& ſalis quantum non ſcriptum eſt.* quod Junius ſecutus eſt. Tigurini, *ſal vero non ſcribatur.* qui omnes verterunt, ac ſi כְתָב verbum eſſet, quum nomen ſit. quod ſi dicas, eos phraſim Chaldaicam accepiſſe, ac ſi ad verbum vertas, *& ſal cujus non ſit ſcriptio.* Reſp. id Chaldæos dicturos וּמְלַח דִּי לָא כְתָב לֵהּ, aut potius דִּי לֵית כְּתָב לֵהּ. pronomine enim דִּי nunquam utuntur, ut nec Hebræi אֲשֶׁר, in caſu obliquo, niſi ſequenti nomini aut verbo addatur affixum. Itaque דִּי לָא ſimpliciter eſt *abſque.* ut & Vulgatus hîc rectè habet, *Et ſal abſque menſura.* quod quum non intelligeret Junius Dan. 2, 45. ubi agitur de lapide qui excidebatur è monte דִּי לָא בִידַיִן *abſque per manus,* vertit, *qui non* eſt *in* ullis *manibus.* perperam meo judicio.

VERS. 11. יִתְנְסַח אָע מִן־בַּיְתֵהּ וּזְקִיף יִתְמְחֵא עֲלֹהִי׃. Video pleroſque Interpretes locum hunc de ſuſpendio intelligere. יִתְמְחֵא ex Hebraica vocis ſignificatione ſumunt pro *deleri, exterminari.* quod quia ſuſpendio hoc loco factum volunt, quidam etiam verterunt *ſuſpendatur.* & זְקִיף ad lignum referunt, ut ſenſus ſit, erigatur lignum & ſuſpendatur ad illud.

Iud. quæ ſententia eſt Aben Eſræ. At conſtructio id permittere non videtur. quod vel ex Pagnino patet, qui ad verbum vertit, *Diruatur lignum è domo ejus*, *& erectum ſuſpendatur in eo*. vides *erectum* carere ſua conſtructione. Ideo R. Selomoh יְזָקִף ad perſonam potius retulit, ſenſum enim eſſe dicit והשמר יהרס על העץ *& ſtans deſtruatur ad lignum*. ſic LXX. Καὶ ὀρθωμένος παγήσεται ἐπ' αὐτῷ. Nec video cur non יִתְמְחֵא Chaldaica potius *verberandi* ſignificatione accipiatur, ut locus de virgarum plagis accipiatur potius quam de ſuſpendio. ſic Scindlerus, *& erectus cædatur in eo*. id eſt, erectus una cum ligno, virgarum plagis cædatur ad illud. Ita moris eſt, ut delinquentes erecti ad palum, cædantur. quod enim inter Judæos, is qui virgis dignus eſſet, לא עומד ולא יושב אלא מוטה *non ſtans neque ſedens, ſed inclinatus* cæderetur, ut eſt in Talmud tractatu מכות, id ad politiam Judaicam pertinebat, & ex lege eruebatur Deuter. 25, verſ. 2. ubi lex dicit וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט *& faciet judex ut proſternatur ille*. Id Perſis aliiſque gentibus in more poſitum non erat. Quod ſi cui videatur majus ſupplicium quam virgarum hîc à Rege innui, & neceſſario exterminii pœnam hîc eſſe intelligendam, quia additur ſtatim, *Et domus ejus ſterquilinium fiet*, facile inducor ut credam, aliud etiam mortis genus quam ſuſpendii hoc loco innui. nempe ut & יְזָקִף & יִתְמְחֵא referantur ad lignum, עֲלוֹהִי autem ad perſonam delinquentem. & ſenſus ſit, *lignum elevatum percutiatur ſuper ipſum*. id eſt, ipſe palus ſurſum elevatus infigatur ictibus corpori ejus, ut à ſummo capite tranſadigatur per ipſos nates. ideo dixit עֲלוֹהִי, quia à ſummo corpore incipiebant. quæ crudelis admodum mors erat, & Orientalibus ſatis uſitata. Hoc ſenſu commodè accipi poteſt Vulgatus, qui vertit, *tollatur lignum de domo ejus*, *& erigatur & configatur in eo*, nempe ipſum lignum, ipſe palus, ipſa ſudes. optimè.

VERS. 18. *Et obtulerunt ad dedicationem domus Dei*

hujus

hujus boves centum, &c. לְחַטָּיָא עַל־ כָּל־ יִשְׂרָאֵל קרי יוֹד vult יוֹד abundare, & in fine deeſſe הא, legique לְחַטָּאָה. hinc Genevenſes, *pro peccato, pro toto Iſraële.* Pagninus, *In ſacrificium pro peccato, pro toto Iſraele.* Junius, *In peccata, pro toto Iſraële.* videtur כתיב ה elegiſſe, & legiſſe לְחַטָּיָא, quod plurale emphaticum eſſe poteſt à ſimplici חַטִּין, ſed utrumque inuſitatum puto. Ego quoque כתיב ה prætulerim, ſed velim legere לְחַטָּאָה, quod mihi Infinitivus eſt conjugationis ſecundæ, ſive Paël aqud Chaldæos. א in fine ſervile eſt, characteriſticum Infinitivi hujus conjugationis. pro quo quidem alibi in hoc libro, ut & apud Nehem. & Dan. ſolet eſſe ה, ſed has literas, præſertim ubi ſerviles ſunt inter ſe paſſim permutari, non aliunde magis quam ex iiſdem libris conſtat. In toto autem Targum א uſitatius eſt. unde מִלְּכַפָּרָא *ab expiando.* Lev. 16, 20. לְמַלָּלָא *ad loquendum.* Obad. 12. Porro יוֹד ante א, eſt pro א ultima radicali. quod non in hac tantum conjugatione, ſed & in reliquis perpetuum eſt apud Syros, quando ad radicales à fine aliquid accedit: & in Chaldaiſmo non raro idem occurrit. ut לְהַשְׁנָיָה *mutare.* Dan. 6, v. 8. לְהַחֲוָיָה *indicare* Ibid. Ex Infinitivo itaque hoc loco verto, *ad expiandum pro toto Iſraele.* quod quoad ſenſum non male verterunt Tigurini, *pro expiatione totius Iſraelis.*

Cap. VII.

Vers. 26. הֵן לְמוֹת הֵן לִשְׁרֹשׁוּ. קרי ה est לִשְׁרֹשִׁי, per apocopen Chaldæis in hiſce uſitatam pro לִשְׁרֹשִׁית *ad eradicationem.* כתיב ה eſt, meo quidem judicio לְשָׁרָשׁוּ, ſimiliter per apocopen pro לְשָׁרָשׁוּת, ſicut נְוָלִי *ſterquilinium* pro נְוָלוּת Eſdr. 6, v. 11. eſt autem Infinitivus Chaldaicus ſecundæ conjugationis Paël, formæ לְשֵׁיזָבוּתָךְ *liberare te.* Dan. 6, 20. לְאַבָּדוּתַהּא *ad perdendum eam.* Ezech. 13, 20. בְּכַפָּרוּתָךְ *in expiando te.* Exod. 29, 36. ſic hoc loco לְשָׁרָשׁוּ *ad eradicandum*, *ad eradicationem.* Id rectum puto. Pagninus vertit, *ad eradicationem ejus.* id

eſt

eſt לְשֵׁרֹשׁוּ *ad eradicandum eum.* quod purè Hebræum eſt, & ſic legendum arbitrarer, ſi textus hic Hebræus eſſet. ſed quia Chaldaicus eſt, prius כתיב præferrem. Quid autem ſibi velit, videndum. Clariſſ. Buxtorfius in lexico Hebræo-Chald dicit Aben Eſram exponere, *ad eradicationem ex hoc mundo.* In Commentariis id non reperio. ibi enim exponit להיות נעקר משרשו *ut ſit eradicatus è radice ſua*, id eſt inquit מגורש מנחלתו *expulſus ex hæreditate ſua.* additque, ſapientes piæ memoriæ dicere, quid eſt לִשְׁרוֹשִׁי? eſt הרדפה *perſecutio, exilium*, ſed apud R. Selomonem invenio, quod vir doctiſſimus Aben Eſræ aſſcribit. verba ejus ſunt אם לעקור מן העולם אותו ואת זרעו ואת משפחתו לשרושי דישראצינר בלע״ז, id eſt, *ſive ad eradicandum eum è mundo, illum & ſemen ejus & familiam ejus. eſt autem* לשרושי *deſraciner vernaculè.* hactenus ille. Si per eradicare è mundo, idem intellexit quod Pſal. 52, 7. eſt וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים *& eradicabit te è terra viventium*, non videtur id loco convenire, quia expreſſè contradiſtinguitur hîc ſupplicio mortis. rectius Aben Eſra dixit, eſſe expulſionem ex hæreditate. exiſtimo eradicationem hîc eſſe ſupplicium, quale fere apud Hebræos erat tertia excommunicatio, quæ שַׁמַּתָּא dicebatur, eratque proſcriptio, (verba ſunt Clar. Buxt. in inſtit. epiſtolari) qua reus omnibus humanæ ſocietatis juribus, legibus, officiis & commerciis excluſus, judicio divino committebatur, & ad extremam deſolationem condemnabatur. qui apud Romanos aqua & igni interdicebantur.

CAP. VIII.

VERS. 17. לְדַבֵּר אֶל־אִדּוֹ אָחִיו הַנְּתִינִים בְּכָסִפְיָא הַמָּקוֹם. Pagninus, *quæ loquerentur ad Iddo & fratrem ejus Nethinim*, id eſt, qui ambo erant Nethinæi. Sententia ea eſt Aben Eſræ, quam & Genevenſes ſecuti ſunt. At vero Iddo iſte in principio hujus verſus vocatur הָרֹאשׁ *princeps*, nempe Levitarum,

tarum, & miſerat ad eum Eſdras, ut ipſius authoritate & juſſu Levitæ, quos in comitatu ſuo deſiderabat Eſdras v. 15. ad ſe mitterentur. quod & verſus 18. factum teſtatur. Id Nethinæis tribui non poteſt, ut qui non præſides Levitarum, ſed eorum miniſtri erant. teſte verſu 20. Quod quum procul dubio viderit Junius, accepit הַנְּתִינִים pro וְהַנְּתִינִים, vertitque, *quibus alloquerentur Iddonem, Achivum* & *Nethinæos.* quod mihi neceſſarium videtur, ſi קרי תּ ſervetur. At nequaquam, ſi כתיב תּ. In quam ſententiam juvat adſcribere interpretationem R. Selomonis, לדבר בשליחותי אל אדו ואחיו שהם נתתים, ומיושבים בכספיא, id eſt, *ad loquendum per legationem meam ad Iddonem & Achivum, qui ſunt poſiti & collocati in Caſpia.* Id mihi expeditiſſimum videtur. Addit tamen הנתתים eſſe ſicut הנתינים, & ideo ſcribi per vau. quo innuere mihi videtur, perinde eſſe legasne הַנְּתוּנִים an הַנְּתִינִים. quia nempe illud Hebrææ formæ eſt; hoc Chaldaicæ ejuſdem ſignificationis. quod enim Hebræi in Paul dicunt נָתוּן, Chaldæi in Peil dicunt נְתִין. adeo ut, quamvis ſervetur הַנְּתִינִים קרי תּ, velit eſſe participium, non autem deſignare Nethinæos. Porro eſt & ipſe in ſententia, quam expreſſit Junius, אָחִיו eſſe שם אדם *nomen viri.* Tradit quoque Aben Eſra, dicere quoſdam eſſe nomen proprium fratris Iddonis aut propinqui ejus. At non neceſſe eſt. multo minus, ut cum LXX. Vulgato & Tigurinis legamus אֶחָיו *fratres ejus.* ſimpliciter enim verti poteſt, *ad loquendum ad Iddonem,* & *fratrem ejus, qui conſtituti erant in Caſpia loco.*

VERS. 26. וּכְלֵי כֶסֶף מֵאָה לְכִכָּרִים Tigurini, Genevenſes & Junius, *Et vaſa argentea centum talentorum.* i. quorum pondus faceret centum talenta. ſic & Vatablus. addit tamen, alios diſtinguere poſt centum, tanquam fuerint centum vaſa argentea, & unumquodque vas appenderit centum talenta (lege, unum talentum: ſenſu ipſius authoris id omnino poſtulante. ſequitur enim ſtatim) q. d. vaſa argen-

tea centum, totidem talentorum. Eſt ea ſententia R. Selomonis & Aben Eſræ. Hujus verba ſunt, ככר בכל כלי *talentum in unoquoque vaſe.* Illius autem, כאילו אמר וכלי כסף למשקל ככרים מאה, id eſt, *quaſi dixiſſet, & vaſa argentea, juxta pondus talentorum, centum.* quæ interpretatio phraſi Hebrææ maxime accommoda videtur. Nam *centum talentorum* diceretur מֵאָה כִּכָּרִים, non לְכִכָּרִים. Itaque verterem, *& vaſa argentea centum, juxta talenta.* vel ſecundum talenta. id enim præpoſitionem ל ſæpe valere variis exemplis probari poteſt. ut Gen. 1, 21. *Et omnem volucrem* לְמִינֵהוּ *ſecundum ſpeciem ſuam.* ſic Num. 1, 3. *recenſebitis eos* לְצִבְאֹתָם *ſecundum exercitus eorum.* Penitius tamen rem conſideranti, in mentem venit ל hîc poſſe accipi pro nota genitivi caſus. מֵאָה enim dupliciter ſubſtantivis jungitur, nempe vel in ſtatu abſoluto, per modum adjectivi & ſubſtantivi, ut בְּמֵאָה כִּכָּר *centum talentis.* 2 Chron. 25, 6. vel in ſtatu conſtructo, per modum duorum ſubſtantivorum quorum prius regit alterum in genitivo caſu. ut Ibid. 9. לִמְאַת הַכִּכָּר *de centum talentis.* & Gen. 5, 3. מְאַת שָׁנָה *centum annis.* ita hoc loco ſtatuere poſſemus מְאַת לְכִכָּרִים eſſe pro מְאַת כִּכָּרִים. ſicut מִזְמוֹרִים לְדָוִד & מִזְמוֹרֵי דָוִד idem eſt, *Pſalmi Davidis.* Id non diſplicet. nec jam aſpernor priorem illam doctiſſimorum virorum interpretationem.

CAP. IX.

VERS. I. &c. כְּתוֹעֲבֹתֵיהֶם לַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הַפְּרִזִּי. Difficultatem parit כְּתוֹעֲבֹתֵיהֶם. Pagninus & Vatablus (quod præſertim ex notis ejus in verſionem Tigurinorum apparet) legerunt בְּתוֹעֲבֹתֵיהֶם, ut & LXX. ἐν τοῖς βδελύγμασιν αὐτῶν. *in abominationibus ipſorum.* Exemplaria tamen habent Caph non Beth. Porro Pagninus per Ellipſin loco ſuccurrit, *In abominationibus illorum, Cananæorum, Hittæorum, Periſſæorum* &c. ſupp. ſunt abominationes eorum. quod ſupplementum neceſſarium ducit Vatablus ad perficiendam ſententiam.

Tigu-

Tigurini aliter ſupplent, quum *juxta abominationes eorum* fecerunt, nempe *Chananæorum* &c. Junius ſimplicius vertit, *ſecundum abominationes illorum Cananæorum, Hittæorum* &c. ut affixum הֶם non ſit relativum ad aliquod nomen antecedens, ſed quaſi demonſtrativum pronomen referendum ad ſequentia. rectè. ſed tum ſciendum, in ejuſmodi conſtructione, quando nempe affixum non habet antecedens ad quod referatur, ſed ad ſequentia pertinet, illud ex uſu Chaldaico & Syriaco redundare. cujus multa etiam in Hebraiſmo exempla vide in notis noſtris ad Eſth. 7, 5. Itaque ſimpliciter vertendum, *Secundum abominationes Cananæorum, Hittæorum, Pheriſæorum* &c. Nec turbet te, quod inter affixum הֶם & ſequens nomen intervenit præpoſitio ל. ea enim hîc præpoſitio non eſt, ſed genitivi uſum habet, pro Syriaco ד. ut cum Matth. 27, 42. dicitur אֵן מַלְכֵּה הוּ דְיִסְרָיֵל. *ſi rex ejus eſt Iſraëlis.* i. ſi rex eſt Iſraëlis. & v. ſeq. בְּרֵה אְנָא דַאלָהָא. *filius ejus ſum Dei.* i. filiuś ſum Dei.

VERS. 13. כִּי אַתָּה אֱלֹהֵינוּ חָשַׂכְתָּ לְמַטָּה מֵעֲוֺנֵנוּ וְנָתַתָּה לָּנוּ פְּלֵיטָה כָּזֹאת׃ R. David in libr. Rad. ſenſum eſſe dicit מנעת מעונינו מלתתנו למטה ומלגמלנו כעונינו, id eſt *cohibuiſti* (abſtinuiſti) *à peccatis noſtris, ne poneres nos deorſum, & ne redderes nobis ſecundum iniquitates noſtras.* Id ſecutus eſt Pagninus, qui לְמַטָּה ſumſit pro מִלְמַטָּה, quod durius eſt. *cohibuiſti ne deorſum*, ſupp. eſſemus. Tigurini, *pepercisti ne nos deprimeres* מֵעֲוֺנֵנוּ *propter iniquitates noſtras.* מִן in מֵעֲוֺנֵנוּ cauſaliter acceperunt, quod uſitatum. R. David ſupra accepit pro *a, ab.* Aben Eſra partitivè, quod quoque uſitatŭm. ſic enim vertit, מנעת וחשכת מכתוב מקצת עונינו בספר זכרון והנחתם למטה לארץ כטעם ותשליך במצולות ים כל חטאתם, id eſt, *cohibuiſti & retinuiſti ne ſcriberes quaſdam iniquitates noſtras in libro memoriæ, & collocaſti eas infra terram, eodem ſenſu quo dicitur* Mich. 7, 19. *Et projicies in profundum maris omnia peccata eorum.* Ad verbum vertas, *Quum tu Deus noſter cohibueris deorſum quaſdam iniquitates noſtras.*

Non multum inde recedit R. Selomoh, cujus verba ſunt מנעת מעונותינו עד למטה שנפחת עונינו על כפרת גלותינו, id eſt, *cohibuiſti ex peccatis noſtris* (i. quædam peccata noſtra) *deorſum uſque: quia difflaſti iniquitates noſtras pro expiatione captivitatis noſtræ.* Addit tamen & aliam ſententiam, ubi מן in מֵעֲוֹנֵנוּ ſumitur comparativè. מנעת עצמך מלגבות ממנו כל עונינו וגבית ממנו למטה מן העונות ולא פרעת ממנו ככל חטאתינו, id eſt, *cohibuiſti te ipſum, ne exigeres à nobis omnes iniquitates, ſed exegiſti à nobis infra præ iniquitatibus* (i. minus quam eæ merebantur) *& non ultus es nos ſecundum omnia peccata noſtra.* hanc ſententiam Junius & Genevenſes ſecuti ſunt. His addimus & noſtram. *Quum tu Deus noſter cohibueris te deorſum ab iniquitate noſtra, & dederis nobis evaſionem hanc.* Dicitur paſſim Deus *ſurgere*, quum patientiæ ſuæ pertæſus ad vindictam ſe accingit. ubi ergo iram cohibet, & à vindicta abſtinet, rectè dicitur *cohibere ſe deorſum*, ne videlicet ſurgat ad ultionem. חָשַׂךְ non tantum eſt *cohibere*, ſed & *cohibere ſe.* ut Prov. 21, 26. Jeſ. 58, 1. quod ſi pro לְמַטָּה legeretur לְמַטֵּה, ſenſus eſſet, *quum tu Deus noſter cohibueris virgam ab iniquitate noſtra.*

VERS. 16. יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל צַדִּיק אַתָּה כִּי נִשְׁאַרְנוּ פְלֵיטָה כְּהַיּוֹם הַזֶּה הִנְנוּ לְפָנֶיךָ בְּאַשְׁמָתֵינוּ כִּי אֵין לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ עַל זֹאת. Junius, *Iehovah Deus Iſraëlis, juſtus es quod facti ſimus reſidui ſicut eſt hodierno die: ecce nos coram te in reatibus noſtris, quamvis non ſit conſiſtendum coram te cum hoc.* prius כִּי accepit pro cauſali particula *quòd, quia, quoniam.* ac ſi in eo Eſdras profiteretur Dei juſtitiam, quod plurimos eorum jure interemiſſet, paucos vero quoſdam ſua miſericordia reſiduos feciſſet. Eadem reliquorum Interpretum quos vidi mens videtur. Mihi placeret magis כִּי accipere pro temporis particula, ut alibi ſæpe, & per *quum* vertere. ut in ſequentibus partim miſericordia Dei exponatur, qua reſiduum aliquod præter merita ipſis fecerat, partim ingratitudo ipſorum, quod nacti tantam miſericordiam, novorum rurſus peccatorum rei eſſent

eſſent coram Deo, quorum nempe in initio hujus cap. facta mentio: unde inferat juſtum eſſe Deum, qui etiamnum puniat, nec poſſe ſe eo nomine conſiſtere coram ipſo. Totum verſum ſic reddo. *Iehovah Deus Iſraëlis, juſtus es. quum relicti ſimus evaſio (reſiduum) ſicut eſt die hoc, ecce ſumus coram te in reatibus noſtris. utique non poteſt ſtari coram te propter hoc.* q. d. nimis eſt hæc deteſtanda ingratitudo, quod quum tuo beneficio pauculi evaſerimus, hi ipſi tamen coram te in reatu denuo deprehendantur.

CAP. X.

VERS. 2. וְעַתָּה יֵשׁ־מִקְוֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל זֹאת׃. R. Selomonis & Aben Eſræ interpretationes habes in notis Vatabli. מִקְוֶה pro *ſpe* accipiunt. ut & Lxx. Pagninus. Junius. Tigurini. Genevenſes. at Vulgatus, *pœnitentiam* vertit. minus benè. Conſiderent eruditi, an מִקְוֶה non reſpiciat quod præcedenti verſu dictum fuit, quod congregati eſſent ad Eſdram magno cœtu, viri, fœminæ & nati. ut מִקְוֶה hîc quoque ſit *congregatio.* ſicut מִקְוֵה מַיִם *congregatio aquarum.* Exod. 7, 19. verterem, *Et nunc eſt congregatio Iſraëlis ſuper hac re.* id eſt, Iſraël ſuper hac re nunc congregatus eſt coram Deo, ut fœdus cum eo pangamus, & uxores alienigenas dimittamus, quod ſequitur v. ſeq.

VERS. 10. *Vos prævaricati eſtis,* וַתֹּשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת. Lxx. ad verbum, *καὶ ἐκαθίσατε γυναῖκας ἀλλοτρίας & ſedere feciſtis mulieres alienas.* Junius *quod conſociaſtis domo mulieres* &c. Hieronymus ac Pagninus ſimpliciter, *quod duxiſtis.* De qua interpretatione ne quis dubitet, monemus phraſim hanc, quæ ſemel tantum in Hebraica Scriptura occurrit, apud Æthiopicum N. Teſt. Interpretem eſſe uſitatiſſimam. ab eadem enim radice, & in eadem conjugatione hiphil אושב (ſic enim formant illi hiphil pro הושיב) ponitur pro *γαμεῖν ducere uxorem,* Matth. 5, 32. Et 19. verſ. 9. 10. Et 22. verſ. 25.

Et alibi ſæpe. ſignificat propriè *collocare ſibi, & facere ſecum habitare.*

VERS. 14. עַד לְהָשִׁיב חֲרוֹן אַף־אֱלֹהֵינוּ מִמֶּנּוּ עַד לַדָּבָר הַזֶּה׃. Variè admodum exponuntur poſteriora verba, עַד לַדָּבָר הַזֶּה. LXX. περὶ τοῦ ῥήματος τούτου. Vulgatus *ſuper peccato hoc.* Pagninus *propter hoc.* Nihil tale ſignificat Hebræum עַד. Ideo Vatablus vertit, *donec avertamus æſtum iræ Dei noſtri à nobis, uſque ad hanc rem.* id eſt, inquit, à peccatis noſtris uſque ad noſtram reſipiſcentiam. neſcio an cuiquam ſapere poſſit. Tigurini, *quantum ad hanc rem attinet.* Junius & Genevenſes, *uſque dum hæc res* confecta ſit. Ego verterem, *uſque ad rem hanc*, ſupple eſſe. id eſt, quamdiu, vel dum res hæc eſt. non dubito quin reſpiciatur ad verſum præcedentem, ubi dixerant, dimiſſionem uxorum peregrinarum & liberorum ex ipſis ſuſceptorum non eſſe opus unius diei aut duorum. conſiſtant ergo, inquiunt, principes populi in urbibus noſtris, & quicunque peregrinas habent uxores, accedant ad eos, cum Senioribus cujuſque civitatis & judicibus ejus, donec avertant iram Dei noſtri à nobis, atque in eo verſentur dum res hæc eſt, dum negocium hoc durat, & in eo agendum aliquid reſtat. Senſus ſatis planus videtur. nec aliter capio Aben Eſram, qui dicit עַד hîc ſignificare, ſicut Job. 1,18. עַד זֶה מְדַבֵּר *adhuc hic loquens*, i. dum hîc adhuc loquebatur. ſic hoc loco עַד לַדָּבָר הַזֶּה *adhuc res hæc*, i. dum adhuc res hæc eſt. & ut ſciamus, quomodo cum præcedentibus cohæreat, docet ſenſum eſſe, עד יעמדו השרים בעבור הענין הזה, id eſt, *adhuc maneant principes propter negocium hoc.* Mens eſt, quamdiu in hoc negocio adhuc aliquid agendum reſtat, maneant tandiu principes propter illud, donec plene iram Dei à nobis averterint. Eſt autem עַד לַדָּבָר הַזֶּה idem quod עַד הַדָּבָר הַזֶּה. ſicut cap. 9. v. 7. עַד לַשָּׁמָיִם *uſque ad cælos*; idem quod עַד הַשָּׁמָיִם.

VERS 44. וְיֵשׁ מֵהֶם נָשִׁים וַיָּשִׂימוּ בָּנִים. Junius, *Et erant* quibuſdam

buſdam *ex iſtis uxores, unde ſuſceperant liberos.* quaſi in textu eſſet וַיֵּשׁ לַאֲנָשִׁים מֵהֶם נָשִׁים אֲשֶׁר מֵהֶן הֵשִׂימוּ בָּנִים. Genevenſes, *Et erant ex illis qui ſuſceperant filios ex iſtis uxoribus.* quaſi textus eſſet וַיֵּשׁ מֵהֶם וַיָּשִׂימוּ בָּנִים מֵאֵלֶּה הַנָּשִׁים. Exiſtimarunt מֵהֶם & וַיָּשִׂימוּ non poſſe ad נָשִׁים referri, quod genere ab eo diſcrepent. At nihil magis tritum in hac lingua quam generum confuſio. ut Exod. 2,21. וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים. de obſtetricib⁹ dicitur. Optimè ergo hunc locum vertit Vulgatus; *& fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios.* porro שׂום ſæpe eſt *efficere ut res ſit.* ut Ezech. 19,5. וַתִּקַּח אֶחָד מִגֻּרֶיהָ כְּפִיר שָׂמָתְהוּ. *& accepit unum è catulis ſuis, leunculum poſuit eum,* id eſt, effecit ut leunculus, major catulo fieret. Eſa. 28,15. *poſuimus mendacium ſpem noſtram,* id eſt effecimus. Jeſ. 5,20. *ponentes tenebras in lucem,* id eſt, ex tenebris facientes lucem. Sic hoc loco, *ponere filios* eſt facere ut ſint.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

LIBRI ESTHER.

CAP. I. VERS. I.

אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ *Aſſuerus.* vox Perſica eſt אַחְשְׁוַר آخَشْوَرْ ſignificans *Majeſtate præditum.* eſt enim ipſis אַחַשׁ آخَشْ (ut à lexicographis Perſicis redditur) قيمت وارز *dignitas* ſeu *Majeſtas* & *honor* ſeu *pretium.* وَر autem nominibus abſtractis affixum facit concretum, & poſſeſſorem alicujus rei deſignat,

deſignat, ut Hebræis בַּעַל, Arabibus ذُو ſic dicunt جَانْوَر נַאוְנֵר *animam habens, animal.* نَامْوَر נַאמְוַר *nomen habens, celebris.* رَنْجْوَر רַנְגְוַר *afflictionem habens, afflictus.* Similiter ergo آخَشْوَر *dignitatem, principatum habens, princeps.*

V E R S. 3. הַפַּרְתְּמִים. Rabbi Salomoh Jarchi dicit, ſic Perſicè dici השולטנים *præfectos.* derivari poteſt à Perſico بار בַּאר vel פַּאר (eodem enim charactere effertur Perſis b & p. ut & noſtrum Paulus ſcribitur per p. باولوس) quod inter alia ſignificat *altus, magnus.* unde dicunt بار خدا *ſummus Deus, Deus Opt. Max.* deinde à دَمْ דַּם *Spiritus*, ut باردم vel بردم eliſo Eliph, quod Perſis eſt uſitatiſſimum, ſit *magnus Spiritu, magnanimus, magnificus.* pro quo Hebræi, mutato ד in affinem literam ת dixerint פַּרְתַּם. plurale פַּרְתְּמִים.

V E R S. 22. לִהְיוֹת כָּל־אִישׁ שֹׂרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ. Videntur viri ex ignavia uxoribus tantum paſſim conceſſiſſe, ut ſi peregrini idiomatis uxorem quis duxiſſet, ejus linguam cum ipſa in familiam introduci pateretur. id jam edicto regio corrigitur, ut & hac in parte viris authoritas reſtituatur: ſic acceperunt optimè, meo judicio, Genevenſes, qui & doctiſſimas adjecerunt notas. Quia tamen Vulgatus vatablus, Tigurini, Junius aliique alium hîc ſenſum quærunt, quàm quem ipſa verba ſimpliciter præ ſe ferunt, viſum fuit Hebræorum ſententias addere, quas ad amuſſim Genevenſes ſunt ſecuti. Chaldæus, אזדהרו למהוי כל גבר מסרבן על איתתיה וכפי לה למהוי מסללא כלישן גבראֿ וכממלל עמיה *moniti eſtote, ut ſit omnis vir dominans ſuper uxorem ſuam, & cogat eam loqui ſecundum linguam viri, & ſecundum ſermonem populi ejus.* R. Selomoh להיות כופה את אשתו ללמד את לשונו אם היא בת לשון אחרת:, i. *ut*

i. *ut cogat uxorem diſcere linguam ſuam, ſi eſt filia lingua aliena.* R. Aben Eſra, ולא ישנה כמנת אנשי לשונו אפילו לדבר בלשון אחרת, id eſt, *& non mutet à conſueto more virorum lingua ſuæ, ſaltem ad loquendum linguâ alienâ.* D. Druſius lib. II. cap. x. Obſervationum, vult proverbialem eſſe locutionem, *loquatur ſecundum linguam populi ſui*, pro, vivere more patrio, & ſervare conſuetudinem gentis ſuæ. idque verbis Aben Eſræ firmari exiſtimat.

Cap. II.

Vers. 9. וַיְשַׁנֶּהָ וְאֶת נַעֲרוֹתֶיהָ לְטוֹב בֵּית הַנָּשִׁים׃. Variè hæc vertuntur. Vatablus duas ſententias quæ potiſſimæ ſunt profert. Prima eſt, *Mutavit eam & puellas ejus in meliorem partem domus mulierum*, i. relicto & mutato priſtino domicilio, tranſtulit eam una cum puellis in præſtantiorem partem totius gynæcei. Altera eſt, *& mutavit eam & puellas ejus in melius* in *domo mulierum*, i. in meliorem habitum: hoc eſt, reddidit eas formoſiores & elegantiores in gynæceo. poſteriorem ſequuntur Chaldæus, Aben Eſra, Vulgatus, & ex recentioribus non pauci. Prior tamen mihi ſimpliciſſima videtur, & confirmatur uſu verbi שַׁנִּי apud Syros, ubi in hac ipſa conjugatione qua hîc habemus, ſignificat interdum abſolutè *migrare*, quaſi *mutare locum*, interdum tranſitivè *facere migrare, transferre.* poſterioris exempla quædam dabimus. Act. 7,4. ܫܰܢܝܶܗ ܐܰܠܳܗܳܐ ܠܐܰܪܥܳܐ ܗܳܕܶܐ שַׁנְיֵהּ אַלָהָא לְאַרְעָא הָדָא *tranſtulit eum Deus in terram hanc*, *μετῴκισεν αὐτὸν*. Ibid. v. 47. ܐܰܫܰܢܶܝܟܽܘܢ ܠܗܰܠ ܡܶܢ ܒܳܒܶܠ אַשַׁנֵיכוּן לְהַל מֵן בָּבֶל *transferam vos ultra Babel. μετοικιῶ ὑμᾶς.* Ibid. verſ. 16. ܘܶܐܫܬܰܢܝܘ ܠܫܟܺܝܡ וְאֶשְׁתַּנִי לַשְׁכִּים *& tranſlatus eſt in Sichem. μετετέθη.* Ita & hîc apud Eſtheram ſimpliciter verterem, *Et tranſtulit eam & puellas ejus in optimum*

domus mulierum. Scriptus eſt hic liber poſt captivitatem Babylonicam, vel in ea, quum jam lingua Chaldaica, quæ eadem eſt cum Syriaca, invaluiſſet.

CAP. III.

VERS. 11. אֶל אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי הַמֶּלֶךְ. Perſica vox eſt, ſignificans *majeſtatis janitores.* Nam آخش אָחַשׁ (ut diximus ad Eſth. I. v. I.) *pretium, honorem, dignitatem, Majeſtatem* ſignificat. دَرْبَان vel دربان דַּרְבָּאן vel דַּרְפָּאן (utroque enim modo, nempe b Arabico & Perſico ſcribitur) uſitatiſſimè *Ianuæ cuſtodem, janitorem* denotat. à דַּר *janua* (quam Belgæ affini voce **Deure** dicunt. habent enim Germani & Belgæ infinitas voces cum Perſis communes) & بان *cuſtos.* Itaque אחשדרפאן, & eliſo א (quod Perſis eſt communiſſimum. ſic enim dicunt דְּהָאן & דְּהַן *os, oris.* רַאה & רַה *via* &c) אחשדרפן *Majeſtatis janitor.* Inde terminatione Hebræorum plurali fit אחשדרפנים.

CAP. V.

VERS. 13. וְכָל־זֶה אֵינֶנּוּ שֹׁוֶה לִי. Pagninus, *hæc omnia non proſunt mihi.* ſic & Junius, ſecuti Kimchium. Magis arrident LXX, Καὶ ταῦτά μοι οὐκ ἀρέσκει. *Omnia hæc mihi non placent,* q. d. non ſunt paria, ſimilia, æqualia animo meo. Præ omnibus tamen probatur Chaldæus, qui vertit כל דא ליתוה טימא לותי *totum hoc non eſt pretium apud me*, id eſt nullius pretii mihi eſt, quamdiu Mardochæum video in porta regis ſedentem. ſic R. Selomoh איני חש לכל הכבוד אשר לי, *ego non curo omnem gloriam quæ eſt mihi.* Senſum Vulgatus per periphraſin optimè expreſſit, *Et quum hæc omnia habeam, nihil me habere puto.* quæ interpretatio paululum illuſtranda eſt, & hic locus cum aliis conferendus. Exiſtimamus שָׁוָה idem

eſſe

eſſe quod עֵרֶךְ. unde Pſal. 89, 7. *quis in cælo* יַעֲרֹךְ *accomparabitur domino?* Targ. habet מִשְׁתְּוֵי. ſicut ergo עָרַךְ primò ſignificat *aſſimilari, comparari,* deinde per comparationem cum alio *æſtimari & taxari.* unde הֶעֱרִיךְ *æſtimare.* עֵרֶךְ *æſtimatio, taxatio.* ſic & שָׁוָה, quod primario ſignificat *in ſimilitudine, paritate & æqualitate poni,* deinde, meo quidem judicio, ſignificat *ita cum altero conferri, ut & æſtimatio ejus fiat.* ut Prov. 3, 13. לֹא יִשְׁווּ בָהּ *non ſunt conferenda cum ea,* vel *non ſunt æſtimanda ad eam.* ſic interpretor illud Eſth. 7, 4. אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֵזֶק הַמֶּלֶךְ *non eſt hoſtis æſtimandus ad damnum regis.* id eſt, tantum ex cæde Judæorum damnum capiet Rex, ut ad illud nequaquam æſtimandus, nec ullius pretii habendus ſit hoſtis qui iſtius cædis author eſt. Nec aliter hanc vocem accipiendam arbitror Job. 33, 26. חָטָאתִי וְיָשָׁר הֶעֱוֵיתִי וְלֹא שָׁוָה לִי quæ ſic verto, *Peccavi, & rectum perverti, & non fuit æſtimatus mihi.* יָשָׁר non ſumo abſtractè pro יֹשֶׁר, ſed concretè pro perſona juſta. fatetur ſe eam pervertiſſe, id eſt perverſè cum ea egiſſe, eamque, prout merebatur juſtitia, non æſtimaſſe. Ita & hunc Eſtheræ locum verterem, *Et omnia hæc non æſtimantur mihi.* non habent pretium, valorem, dignitatem apud me. nam & שוה apud Chaldæos & Rabbinos ſignificat *dignum eſſe, valere.*

CAP. VI.

VERS. 7. וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃

VERS. 8. יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לָבַשׁ בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ׃

Nihil neceſſe eſt אִישׁ accipere pro לְאִישׁ, quod fecit Junius, qui vertit, *Viro cujus Rex delectatur honore, adferant indumentum regium.* alii aliter. turbavit enim non paucos hæc phraſis, quæ tamen Hebræis ſatis uſitata eſt, ut nempe אִישׁ faciat nominativum abſolutum, & vertatur, *Quod attinet ad virum, cujus honore Rex delectatur: Adferant veſtimen-*

tum regium quo rex induitur &c. Rectè id expreſſerunt Genevenſes. Sed majorem difficultatem finxerunt ſibi Interpretes in ultimis verbis v. 8. וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ. quia pertinaciter voluerunt de corona agi quæ capiti viri imponenda eſſet, quum phraſis Hebræa cogat de corona intelligi quæ regii equi capiti imponi ſolet. ſicut enim de equo dixit, וַאֲשֶׁר עָלָיו *ſuper quem vehitur rex*, ita de eodem dicit וַאֲשֶׁר בְּרֹאשׁוֹ *& in cujus capite ponitur corona regni*. Adfert hanc interpretationem Vatablus ex quodam Hebræorum. Aben Eſram puto innui. cujus verba ſunt, ונכון בעיני שוי״ו בראשו שב אל הסוס כי יש סוס של מלך שישימו כתר מלכות בראשו כאשר ירכב עליו המלך, id eſt, *rectum mihi videtur, ut vau in* בְּרֹאשׁוֹ *referatur ad equum; quia equus regis eſt, cujus capiti coronam regiam imponebant, quum rex veheretur eo.* addo Chaldæum, qui ſic habet וסוסיא די רכב עלוי מלכא ביומא דעאל למלכותא ודי אתיהב כלילא דמלכותא ברישיה: id eſt, *& equum ſuper quem vectus fuit rex quo die intravit in regnum, & in cujus capite data fuit corona regni.* Rectè hunc ſenſum approbat Vatablus, neque alius verbis Hebræis dari poteſt, niſi vis iis inferatur. Et rectè idem obſervavit, non fieri poſtea amplius mentionem coronæ. nam v. ſequenti repetitur mentio eorum quæ proferenda putabat Haman, nempe veſtimenti regii & equi, non autem coronæ. quia ea ſolummodo ad deſcriptionem equi regii pertinuerat. Quod enim obſervat R. Selomoh, omitti prudenter ab Hamane iteratam commemorationem coronæ, quod jam percepiſſet ejus mentionem ægrè à Rege ferri, ut quam ſibi ſoli propriam eſſe vellet, merito ab Aben Eſra rejicitur, & frivolum eſt.

CAP. VII.

VERS. 5. מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן׃. Quatuor modis hæc exponi poſſunt, pro diverſa conſtructione. Primus modus eſt, *quis is eſt & ubi is eſt*, אֲשֶׁר לִבּוֹ *cujus cor implevit*

plevit ipſum, ut faciat ſic? Ita Pagninus. Secundus, אֲשֶׁר מְלָאוֹ *quem implevit cor ejus.* ſic Genevenſes & Junius. Tertius, ſi אֲשֶׁר ſumatur pro conjunctione, vertetur, *quòd impleverit eum cor ejus.* ſic Scindlerus. Quartus eſt, ſi מְלָאוֹ dicatur habere affixum pleonaſticum pertinens ad ſequens nomen לִבּוֹ, quo Syris nihil uſitatius, neque inſolens eſt in Hebraiſmo. exempla qui cupit videat Exod. 2, 6. Pſal. 64, 9. Num. 23, 22. Deut. 32, 43. Exod. 35, 5. Jer. 9, 15. Job. 33, 20. Prov. 14, 13. 1 Sam. 21, 13. 2 Sam. 14, 6. 2 Reg. 16, 15. Hab. 1, 11. Eſdr. 9, 2. &c. Secundum quam conſtructionem verto, *Quis hic eſt, & ubi eſt, qui implevit cor ſuum ad faciendum ſic?* id eſt, qui ſeipſum tam audacem fecit ut hoc tentet. Atque ita eadem phraſis eſt qua Lucas utitur Act. 5, 3. In hiſtoria Ananiæ, Διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου. *quare implevit Satanas cor tuum, ut mentireris* &c. id eſt, quare te adeo audacem reddidit, ut non verearis in Spiritum S. mentiri? Syrus vertit ܡܢܘ ܕܗܟܢܐ ܡܠܐ ܣܛܢܐ ܒܠܒܟ *quid eſt quod ita impleverit Satanas in corde tuo.* eadem phraſis eſt, qua Joa. 11, 19. Phil. 2, 1. 1 Theſſ. 2, 11. utitur pro *conſolari.* adeo ut *replere in corde alicujus* ſit apud Syrum, animum ejus erigere, ſive id fiat conſolando, ſive audaciam ſuggerendo. utrobique enim cor ſpiritibus repletur. qua de re pluribus agimus in Notis noſtris ad difficiliora loca Nov. Teſtam. Syriaci, ad Phil. 2, 1. quia in explicatione phraſeos iſtius Syriacæ ab Interpretibus & Lexicographis, quos quidem vidi, variamus. Chaldæus hoc loco, אֲשֶׁר מְלָאוֹ לִבּוֹ vertit די אמלכיה לבביה *cui conſuluit cor ejus.* vel, *cujus cor conſuluit ipſi.* puto phraſin Hebræam plus dicere.

VERS. 4. וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ הֶחֱרַשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֵזֶק הַמֶּלֶךְ׃. Difficile ſatis hîc eſt כִּי אֵין &c. Junius, *quum nihil hoſtis ipſe proponat ſibi, ad* avertendum *damnum regis.* Id mihi

alienum videtur. quamvis ſecutus videatur R. Selomonem, qui hæc vertit, כִּי אֵין הצר חושש בנזק המלך *quia non eſt hoſtis ſollicitus de damno regis*, non curat damnum regis. ſic fere Tigurini, ſed paulo tamen planius, *verum hoſtis non ſupputat damnum regis.* Pagninus, Vatablus, Genevenſes, *quamvis hoſtis non poſſit compenſare damnum regis.* כִּי vertunt *quamvis.* Valet id & alibi. Sed & non raro ponitur pro כִּי אִם *verum, ſed.* ut hoc loco Tigurini habent. ſic Gen. 45. 8. *non vos me miſiſtis huc*, כִּי *ſed Dominus.* Ita hoc loco verterem, *ſed non eſt hoſtis æſtimandus* (vel æquiparandus) *ad damnum regis.* Aut ut habet Aben Eſra, *ſed non eſt hoſtis dignus damno regis.* verba ejus ſunt אין האויב שוה שיבוא נזק למלך, *non eſt hoſtis dignus ut eveniat damnum regi.* Senſus eſt, ſi ſtatuiſſet ſolum hoſtis noſter vendere nos in ſervos & ancillas, tacuiſſem, quia damnum hoc non adeo magnum fuiſſet regi. ſed quum nos interimere omnes ſtatuerit, damnum hoc regi tantum foret, ut hoſtis noſter omni ſua dignitate & opibus ad id æſtimari non poſſit, nec dignus ſit in cujus gratiam tanto damno rex afficiatur. itaque in gratiam ejus non tacebo, ſed in regis gratiam ad avertendum ab eo damnum aperte loquar. Non poſſum & aliam interpretationem, quæ apud Aben Eſram eſt quamque primo loco habet, tacere. dicit הַצָּר eſſe שם id eſt nomen abſtractum, & poni pro הַצָּרָה *anguſtia.* ſicut Pſal. 119, 142. צַר־וּמָצוֹק מְצָאוּנִי *anguſtia & oppreſſio invenerunt me.* eſt tamen ibi cum pathach. fortaſſis quia ſequitur Makkaph, alioqui futurum cum Kamets. at cum Kamets habes Pſal. 4, 2. בַּצָּר *in anguſtia dilataſti me.* ſenſus ergo, inquit, eſt, ſi ſolummodo in ſervos & ancillas venderemur, tacerem, quia anguſtia ea quæ eveniret nobis nullius à nobis æſtimaretur, etſi nihil ea gravius eſſe poſſit poſt occiſionem, quia Rex non exiſtimaret ſe magnopere damno affectum. Hoc ſenſu ſic omnia vertas, *Et ſi in ſervos & ancillas venderemur, tacuiſſem, quia non*

eſſet

eſſet anguſtia ea æſtimanda pro damno regis. Miror ſi id doctis non ſapit.

CAP. VIII.

VERS. 10. *Et miſit literas per curſores equorum,* רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים בְּנֵי רַמָּכִים. Rectè Junius רוֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ vertit, *equitantes in equis angariis.* Syris enim ܪܰܟܫܳܐ eſt *equus,* in genere. at quum hîc, ut & 1 Regum 4, 28. contradiſtinguatur equis, per סוסים rectè *equi quivis,* per רֶכֶשׁ equi celeres intelliguntur. At in cæteris multum hallucinatus eſt vir doctiſſimus, quum vertit, *regios curſores, natos angariis.* Laudandi qui verterunt, *mulos, filios equarum.* apud Perſas enim *mulus* dicitur in ſingulari אשתר اشتر, in plur. אשתרהא اشترها vel אשתראן اشتران. hinc addita ſolummodo terminatione plurali Hebræòrum, & inſerta in principio gutturali ח, fit אחשתרנים. porro רמך *equam* eſſe, ex lingua Arabica liquido conſtat, ubi אלפרש الفرس eſt *équus,* אלרמך الرمك *equa.*

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

LIBRI JOB.

CAP. I. VERS. I.

Quis Jobus fuerit & è qua ſtirpe prognatus multum dubitatur. Schickardus tradit, à Perſis in Tarich eum conſtitui filium Eſavi, qui filius erat Iſaaci.

VERS. 4. &c. וְהָלְכוּ בָנָיו וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה בֵּית אִישׁ יוֹמוֹ. Junius. *Euntes autem filii ejus faciebant convivium domi ſuæ quiſque die ſua.* בֵּית accepit pro בֵּיתָם. Pagninus ſimplicius, *in domo*

cujuſque

cujuſque die ſuo. Belgicè, **In een ygelijcks huys op ſijnen dagh.** omnes, quos vidi, acceperunt אִישׁ diſtributivè pro *unuſquiſque,* & יוֹמוֹ pro בְּיוֹמוֹ *in die ſuo.* potius exiſtimo אִישׁ יוֹמוֹ phraſin eſſe ſive conſtructionem, qualis eſt. אִישׁ תֹּאַר *vir formæ.* אִישׁ אֲדָמָה *vir terræ.* ſic בֵּית אִישׁ יוֹמוֹ verto, *in domo viri diei ſuæ.* id eſt ex phraſi Hebraica, in domo ejus cujus dies erat fratres convivio excipere. ſingulis ſua dies aſſignata erat. cujus jam illuxerat dies, ut convivium pararet, vocabatur אִישׁ יוֹמוֹ *vir diei ſuæ.* Belgicè ergo ſic verterem, **Ende ſijne kinderen zijn ghegaen / ende hebben een maeltijdt ghemaeckt in het huys des ghenen wiens dagh het was.** ſic intellexit procul dubio Chaldæus, qui verbotenus transtulit, ואזלין בנוי ועבדין שירותא בית גבר יומיה׃, quæ aliter exponi non debent quam, *Et ibant filii ejus, & faciebant convivium in domo viri diei ſuæ.*

VERS. 14. *Boves arabant, & aſinæ paſcebantur* עַל יְדֵיהֶם Pagninus, *in locis ſuis,* ut הֶם referatur ad aſinas. ſicut Aben Eſra על מקומם rectè. nam & Num. 2. 17. dicuntur Iſraëlitæ profecti ſecundum ordinem ſuorum caſtrorum, אִישׁ עַל יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם *quiſque in loco ſuo ſecundum vexilla ſua.* At LXX, Vulgatus, Junius, aliique הֶם retulerunt ad boves, ac verterunt *juxta* vel *ſecundum eos.* rectè & illud. Nam eo ſenſu על יד ſæpe ſumitur, vide 2 Sam. 15. 18 Jud. 11. 26. 2 Chron. 17. 15. & ſequentibus.

CAP. III.

VERS. 8. יִקְּבֻהוּ אֹרְרֵי יוֹם הָעֲתִידִים עֹרֵר לִוְיָתָן׃. Non pauci Chaldæum ſecuti לִוְיָתָן vertunt *luctum ſuum.* ut ן, ſit pro ם, per Enallagen generis, & לִוְיָה ſumatur pro *luctu,* qua ſignificatione nuſquam alibi, quod ſciam, reperitur, ne apud Syros quidem, unde hanc ſignificationem peti vult doctiſſ. Mercerus. Nos aſſentimur iis qui *Leviathanem* vertunt. Porro omnes omnino ni fallor, interpretes עֹרֵר accipiunt pro Infinitivo,

finitivo, & vertunt, *qui parati ſunt excitare Leviathanem* (alii *luctum ſuum*). quamvis autem hîc omnes conſentiant, nolim ſuccenſere mihi eruditos, ſi palam profitear, non exiſtimare me ferre id purum Hebraiſmum, ut nec Chaldaiſmum nec Syriaſmum, quæ linguæ omnes poſtulant, ut tali conſtructione Infinitivus ante ſe ל habeat, & dicatur הָעֲתִידִים לְעֹרֵר לִוְיָתָן. quod nemo, ſat ſcio, Hebraicè peritus mihi negabit. עֹרֵר itaque pro Imperativo habeo. ac propterea הָעֲתִידִים accentu Reviah notatum putem, ut ſciamus, dictionem eam non ita ſtatim cum ſequentibus conjungendam, quin cum interpunctione aliqua pronuncietur. Itaque totum verſum ſic reddo, *Maledicant ei execratores diei: eos qui parati ſunt, excita Leviathan.* Per Leviathanem ſerpentem intelligo cum multis viris doctis Diabolum. per אֹרְרֵי יוֹם rabidos homines, qui in ſemetipſos feri, & in ipſum ſolem furentes, lucem ſuam execrantur. Optat Jobus ut execratores hi ſuæ etiam nativitatis diem conviciis proſcindant. nec ſufficit eos jam ad id paratos eſſe. compellat Satanam ut eos jam paratos magis etiam furore ſuo excitet.

CAP. IV.

VERS. 6. הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ׃. Plerique Interpretes volunt in poſteriori verſus parte tranſpoſitionem eſſe, ac poſitum pro וְתֹם דְּרָכֶיךָ תִּקְוָתֶךָ. vertunt, *an non timor tuus fiducia tua? & integritas viarum tuarum ſpes tua extat?* ſed durior videtur illa tranſpoſitio, præſertim quia תִּקְוָתְךָ accentu Reviah, quaſi commate à ſequentibus diſtinguitur. Unde multi Hebræorum, quibus accedit Mer[illegible]s, ו in וְתֹם abundare volunt, ac ſimpliciter vertunt, *ſpes tua integritas viarum tuarum.* Sed & illud durum ac fortaſſis inuſitatum, quia vau hîc neque narrationem inchoat, neque in eo orationis membro ponitur, quod retributivum ſit ad

præcedens. in quibus duobus caſibus vau frequenter abundat apud Hebræos. neque parallelum eſt quod citant ex Job. 3, 11. מִבֶּטֶן יָצָאתִי וְאֶגְוָע׃ quod in notis Merceri vertitur, *ab utero egreſſus expirabam.* Vau ibi verè copulativum eſt: nam ex priori verſus membro repetere oportet לָמָּה לֹא, & vertere, quare non *ex utero egreſſus ſum & expiravi?* Cauſa autem cur aut vocum tranſpoſitionem, aut redundantiam copulæ ו ſtatuerint, eſt, quia verſum duabus diſtinctis enunciationibus conſtare voluerunt. Nos hîc unam tantum, ſed compoſitam, duobus ſubjectis per trajectionem à ſe disjunctis, ac duobus prædicatis per aſyndeton conjunctis conſtantem ſtatuimus, ac ſic ad verbum vertimus, *An non timor tuus* (vel pietas tua) *fiducia tua, ſpes tua* erat, *& integritas viarum tuarum?* Si ſubjecta conjungere velis; ſic diſpones, *an non pietas tua & integritas viarum tuarum fiducia tua, ſpes tua* erat? Belgicè ſic verto, **Was niet uwe Godtvreeſentheyt uw' vertrouwen/ uwe hope/ ende de oprechtigheydt uwer weghen?** non admodum obſcurè. planius tamen ſic; **Uw' vertrouwen / uwe hope / Was het niet uwe Godtvreeſentheyt ende de oprechtigheydt uwer weghen?** q. d. viſus tibi quidem fuiſti timens Dei, ac viis integer, ac magnam inde de Deo ſpem conceperas. ſed jam te falſum vides, quia ſincera non fuit pietas. verè enim pii ſic non pereunt. quod deinceps probare annititur.

VERS. 14. פַּחַד קְרָאַנִי וּרְעָדָה וְרֹב עַצְמוֹתַי הִפְחִיד׃. ורב quidam ſumunt adverbialiter pro בְּרֹב *in multitudine*, id eſt *plurimum*, ut vertit Junius. Lxx. μεγάλως. alii accipiunt pro nomine, ſed per multitudinem intelligunt univerſalitatem. unde Vulgatus *omnia oſſa mea.* Tigurini *quantum eſt oſſium meorum.* ſic & Genevenſes, & Vulgata noſtra Belgica, & Beza. Sed multitudo propriè non dicit univerſalitatem, quin contra in univerſalitate magnam ſolummodo partem. unde apud Rabbinos בְּרֹב non ſignificat *ſemper*, ſed *plerumque.*

quo-

quomodo in verſum primum primi Pſalmi R. D. K. dicit הַשְּׁכִיבָה לִישֹׁן בְּרוֹב *cubatio ad dormiendum plerumque eſt.* Ita hîc verterem, *Et pleraque oſſa mea terrefecit.* Rectè Mercerus, *Et multitudinem*, id eſt magnam partem *oſſium meorum.*

VERS 18, 19. הֵן בַּעֲבָדָיו לֹא יַאֲמִין וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תָּהֳלָה׃
אַף שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדָם יְדַכְּאוּם לִפְנֵי עָשׁ׃

Video omnes interpretes אַף ſumere pro אַף כִּי. & ſicut duæ iſtæ particulæ ſimul junctæ interdum exponuntur *quanto magis*, interdum *quanto minus*, ita & ſimplex אַף hoc loco ab aliis priori, ab aliis poſteriori ſenſu acceptum. Qui ad finem verſus 18 illud אַף referunt, vertunt *quanto magis. Et in angelis ſuis poneret ſtultitiam: quanto magis in iis qui inhabitant* &c. שֹׁכְנֵי ſumunt pro בְּשֹׁכְנֵי. Qui vero ad initium verſus 18. id referunt, ut Junius & Genevenſes, vertunt, *quanto minus. Ecce ſervis ſuis non crederet: quanto minus iis qui inhabitant* &c. Pagninus quoque vertit, *quanto magis.* ſed ſi conſideres quomodo cum verſu 18. conjungat, videbis ſenſum potius requirere *quanto minus.* Tigurini, ut cum verſu 18. rectè conjungerent, pluſcula inſeruerunt. *Quanto magis* à perfectione abſunt *qui domos luteas incolunt.* ſed tanto hîc labore opus non videtur. אַף nuſquam alibi pro אַף כִּי ſumitur. *nolim & hîc, ſed pro *etiam*, ut ubique. nec quicquam ex præcedenti verſu repetere, aut per ellipſin ſubintelligere neceſſe eſt. verſus enim plenus eſt, hoc ſenſu, *Ecce ſervis ſuis non fideret, & in Angelis ſuis poneret ſtultitiam. Etiam qui inhabitant domos luteas, quorum fundamentum eſt in pulvere, contererent eos* (i. contererentur) *ante tineam.* Non fruſtra dixit *etiam.* Quum enim Angelis imperfectionem aliquam reſpectu Dei tribuiſſet, hominibus longè majorem, & verè miſeriam per illud *etiam* attribuit. In angelis, inquit, Deus ſi vellet inveniret quod requireret, & ſtultitiam aliquam de ipſis prædicare poſſet. ſed hominum longè miſerior eſt conditio, etiam conteri poſ-

 ſent

ſent ante tineam. Belgicè ſic verterem, **Siet op ſijne dienſt-knechten ſoude hy hem niet vertrouwen / ende ſijnen Engelen ſoude hy dwaeſheydt opleggheu. Oock ſoudemen de ghene die in leeme huyſen woonen / welckers grond-veſtinghe in het ſtoff is / verpletteren in teghenwoordigheyt van een motte.** Quid ſit לִפְנֵי עָשׁ non vidi qui melius exponerent doctiſſimo Mercero. ſenſum eſſe vult, homines conteri poſſe ab ipſa tinea, ut vertit Vulgatus: utpote quos Deus quaſi ſtiterit coram tinea, tanquam poteſtati ejus traditos. Sed conſiderent eruditi, an non ſimplicius ſit, ſi *ante tineam* ſumamus pro *in præſentia tineæ*, ut ſenſus ſit, hominem ipſa tinea eſſe miſeriorem, quum contingere poſſit ut homo conteratur præſente atque in vita manente & quaſi conſpiciente tinea. cujus rei in bellis ac præliis documenta luculenta ſunt, ubi interfecto hero, tinea quæ in veſtibus hæret ſuperſtes interdum manet. Genevenſes לִפְנֵי ſumſerunt pro לִקְרַאת, ſenſu non incommodo; modo uſus eum probare queat, de quo multum dubito.

CAP. V.

VERS. 5. &c. אֲשֶׁר קְצִירוֹ רָעֵב יֹאכֵל. Variè vertitur illud אֲשֶׁר. Junius, *Nam ejus meſſem famelicus comedit.* Tigurini; *ut ejus meſſem famelicus devoret.* Alii *cujus meſſem famelicus*, &c. Alii *ejus meſſem famelicus* &c. abundante prorſus אֲשֶׁר. verti poſſet *certè*, ut ſit confirmativum, ſicut 1 Sam. 15, 20. Pſal. 10, 6. Pſal. 95, 11. Eſa. 8, 20. Habac. 3, 16. ut ſenſus ſit, *Certè meſſem ejus famelicus comedet.* Malo tamen vertere, *Quod ipſius meſſis eſt, famelicus comedet.* id eſt, ut verterunt LXX. *ἃ ἐθέρισαν, quæ meſſuit.* ut אֲשֶׁר non ad perſonam, ſed ad rem referatur.

VERS. 7. אָדָם לְעָמָל יוּלָּד וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף׃. Plerique vertunt, *Homo ad moleſtiam naſcitur, quemadmodum ſcintillæ elevant ſe ad volandum*, vel ut Mercerus, *attollunt volatum.*

in-

ו inquit hoc loco eſt adæquationis, ut paſſim in Proverbiis. neſcio tamen an ſimile exemplum proferri queat. ו quidem ſæpe in Proverbiis eſt adæquationis, ſed ita ut in ſecundo ſimilitudinis membro poſitum ſignificet *ſic*, & faciat illud retributivum ad prius, quod paſſim τῷ Vau munus eſt. non vero ut prius ſimilitudinis membrum formet, & ſignificet *ſicut*. Omitto, non adeo aptam videri hoc loco hanc ſimilitudinem, neque facile homini adaptari poſſe. Ego ו pro copula habeo, & ſic verto. *Quia homo ad moleſtiam naſcitur, & ſcintillæ in altum evolare eum facerent.* Solet ignis quæ levia ſunt ſurſum ſecum rapere. ſi quæ autem ſunt leviſſima, ſolæ ſcintillæ ad id ſufficiunt. Miſeriam ergo hominis declaraturus, dicit, naſci eum ad moleſtiam, & tantæ eſſe levitatis & vanitatis, ut vel ſolæ ſcintillæ eum abripere, & ſurſum quaſi volando auferre queant. *Exaltarent volare* pro *in altum facerent volare*, Hebraiſmus notus eſt.

VERS. 12. *Diſſipat cogitationes callidorum. & non facient manus eorum* תּוּשִׁיָּה, Hieronymus *quod cœperant.* Pagninus, *quod decreverant.* Iunius *quicquam.* Rabbi Levi ait, hoc nomen ſignificare נִימוּס וסדור *ordinationem & diſpoſitionem*, ſive eam lex proponat, ſive cogitatio eam formet. poſterius eſſe hujus loci. Aben Eſra ad radicem יש refert. K. David in lib. Rad. vult Iod eſſe tertiam radicalem pro ה, ut radix ſit ישה, cujus tamen nullam ſignificationem adferr, quia Hebræis eſt inuſitata. Monemus in lingua Æthiopica verbum ושי eſſe uſitatiſſimum, ſignificare βλαςάνειν *germinare.* Marc. 4. 27. adde literas heemanticas, fiet inde תושיה, quod mihi quidem per *ſapientiam* videtur omnibus in locis rectè verti, quæ quaſi prima eſt & præcipua mentis progerminatio. hinc hoc loco verterem, *Et non facient manus eorum ſapientiam*, id eſt, Deus ita diſſipat eorum cogitationes, ut nihil manibus ſuis ſapienter efficere queant. poteſt & תושיה ſumi pro בתושיה *in ſapientia*, id eſt ſapienter, eodē ſenſu.

VERS. 16. וַיֹּשַׁע מֵחֶרֶב מִפִּיהֶם וּמִיַּד חָזָק אֶבְיוֹן׃. Optimè Vulgatus מֵחֶרֶב מִפִּיהֶם vertit, *à gladio oris eorum.* מִן enim apud Hebræos, ſicut particula **van** apud Belgas. ſæpe genitivum format. vide theſaurum Buxtorfii pag. 333. Belgicè verterum, **Ende hy bewaert de arme uyt het ſweert van haeren mont / ende uyt de handt des ſtercken.** poteſt etiam אֲשֶׁר ſubintelligi, ut ſit pro מֵחֶרֶב אֲשֶׁר מִפִּיהֶם.

VERS. 24. *Et cognoſces pacem eſſe in tabernaculo tuo, & viſitabis habitaculum tuum*, וְלֹא תֶחֱטָא Pagninus, *& non peccabis.* Junius, *ſi non peccabis.* Malim, *& non fruſtraberis*, id eſt, quum viſitabis habitaculum tuum, ejuſq; ſtatum perluſtrabis, non invenies te deſtitutum & rebus neceſſariis carentem, ſed abundè potius inſtructum. vide quæ ad Jud. 20. 16. annotavimus, ubi חטא proprie *defectum & carentiam* ſignificare ex lingua Æthiopica docuimus, atque inde ad peccatum rectè transferri, quod nihil eſt niſi defectus & carentia juſtitiæ legalis.

VERS. 26. תָּבוֹא בְכֶלַח אֱלֵי קָבֶר Vertunt, *Intrabis in ſenectute in ſepulchrum.* כֶּלַח *ſenectutem* vertunt, ſolo hoc loco adducti, qui eam interpretationem poſtulare videtur. Hieronymus tamen vertit *in abundantia.* occurrit & Job. 30. 2. ubi longè incertior eſt ejus ſignificatio. Monemus in lingua Æthiopica uſitatam eſſe radicem כלח pro *clamare.* Marc. 10. 47. 48. Luc. 1. 42. Diſpiciant viri eruditi, an verti hinc poſſit, *Ingredieris cum clamore in ſepulchrum*, id eſt cum acclamatione & applauſu aliorum; *ſicut aſcendit acervus frugum tempore ſuo.* quum enim acervi frugum tempore ſuo in horreum colliguntur, magna ſolet eſſe gaudiorum acclamatio. confer cum Job. 30. 2.

CAP. VI.

VERS. 10. *Et eſſet adhuc conſolatio mea*, וַאֲסַלְּדָה בְחִילָה לֹא יַחְמוֹל verto, *Et ſupplex orarem in cruciatu immiti*, propriè

non

non parcente, vel *non miſerente.* nec refert, quod חִילָה & יַחְמוֹל *genere diſcrepent.* eſt enim Enallage generis frequentiſſima Hebræis, & paſſim obvia. nec eſt fœmininum חִילָה aliud quam maſculinum חִיל. porro סלד Rabbinis eſt. *orare, ſupplicitér rogare*, teſte Buxtorfio in Lexico. Rabbi Joſeph vertit התחזק *corroborare ſe.* quod etiam hîc quadrat.

VERS. 13. 14. הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי וְתֻשִׁיָּה נִדְּחָה מִמֶּנִּי׃
לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חָסֶד וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב׃

Omitto varias aliorum in hos verſus interpretationes. meam ſolummodo, ut à viris doctis expendatur, addo. ſic verto, *An ſi non eſt auxilium meum in me, & conſilium expulſum eſt à me, Liqueſcenti amicus ejus convitium* erit? *& timorem omnipotentis deſeret?* Dixerat verſibus præcedentibus, defeciſſe ſibi vires, utpote quæ nec lapideæ ſint nec æreæ. At vero inquit, an quia penes me nec auxilium nec conſilium eſt quo me juvem, an propterea decet amicum, timoris Dei adeo obliviſci, ut homini miſero ac liqueſcenti non tantum non ferat opem, ſed etiam ſit convitio? quærit id hîc generali ſententia, ſed ſibi id contigiſſe queritur verſibus ſequentibus. video interpretes מ in מֵרֵעֵהוּ habere pro præpoſitione, ego hîc & alibi ubi occurrit hæc forma, pro heemântico habeo, ut מֵרֵעֶה ſit *amicus*. Belgice ſic verto: **Indien (vel om dat) mijne hulpe niet en is by my/ ende alle raet verdreven is van my/ ſal (daerom) aen den genen die verſmelten ſijnen vrient tot eenen hoon ſijn? ende ſal hy de vreeſe des Almachtigen verlaten?** Experiamur aliter. ſunt qui עֶזְרָה hîc ſumant pro apologia, pro materia, qua ſeipſum adverſus calumnias defendere ac tueri poſſit. Eo ſenſu אִם, quod ante accepimus conditionaliter, poſſemus interrogativè capere, ut הַאִם ſit iteratio interrogationis ad majorem emphaſin. quomodo capimus Num. 17, 13. הַאִם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ *an an conſumemur expirando?* Ita hoc loco, *An an non eſt defenſio mea penes me? & ſapientia expulſa eſt à me?*

me? An liquèſcenti amicus ejus opprobrio erit? *& timorem omnipotentis deſeret?* Senſus erit, etſi vires non habeat lapideas aut æreas quibus manui Dei reſiſtat, habere ſe tamen & materiam penes ſe & ſapientiam qua ſe adverſus impactas calumnias defendat. injuriam ſibi factam ab Eliphazo quod ſe ita accuſaverit ac ſi nihil haberet quo ſe tueretur. non decere hoc amicum, ut miſerum ac liqueſcentem hominem ejuſmodi conviciis perſtringat, atque eo modo palam faciat, ſe timore Dei deſtitutum. præ cæteris tamen arridet, quod ad Ier. 31. 22. pluribus annotavimus, ut אם ſumatur pro *certè, utique.* & vertatur, *an utique non eſt defenſio mea in me?* vide iſthic.

V E R S. 18. יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ׃. Verto, *detinentur viatores* in *via ſua: aſcendunt fruſtra & pereunt.* cohæret ſenſu cum duobus verſibus ſequentibus, ubi plenius vana ſpes viatorum, quam de torrentibus illis conceperant exprimitur. אָרְחוֹת hîc ſumo, ut à pleriſque verſu ſequenti. לפת autem habere tenendi ſignificationem, vide in Notis noſtris ad Jud. 16.29. Et Ruth. 3. 8.

V E R S. 26. הַלְהוֹכַח מִלִּים תַּחְשֹׁבוּ וּלְרוּחַ אִמְרֵי נֹאָשׁ׃. Junius, *An reprehendere verba cogitatis, & ventilare ſermones* hominis *animo abjectiſſimi*? Acutè ſanè & appoſitè, nec ſcio an quis melius poſſit. quia tamen רוח nuſquam alibi verbum eſt, nec pro *ventilare* alibi ſumitur, quid ſi vau in poſteriori membro, ut alibi ſæpe, abundare hîc dicamus, & hemiſtichium illud ſic vertamus, *An reprehendere verba cogitatis? in ventum* ſunt *ſermones deſperati.* Id eſt, an vos, præteritis & non ponderatis rebus, verba tantum mea carpere & arguere vultis? cogitandum erat deſperatos homines inconſideratè multa loqui, quæ vi doloris extorquentur potius invitis, quam ut à ratione proficiſcantur. itaque non ſunt eorum ſermones multum penſitandi, ſed ut in ventum proferuntur, ſic pro vento habendi ſunt. Quod ſi אִמְרֵי נוֹאָשׁ

ad

ad ſocios Jobi referamus, ſic licebit vertere, *An ad redarguendum excogitatis verba? In ventum* ſunt *ſermones deſperati* vel *deſperationis.* Id eſt, quorſum vos tanto ſtudio & conatu copiam atque elegantiam verborum excogitatis, ſolummodo ad redarguendum? homines eſtis deſperati, & ſermones veſtri deſperationis ſunt, quibus me non conſolari, ſed tantum arguere adeoque ad deſperationem adigere conamini. tales ſermones in ventum, i. inutiles ſunt ac fruſtranei. eo ſenſu videtur accepiſſe Vulgatus. alii alias habent interpretationes, quas diligens indagator inquiret.

CAP. VII.

VERS. 4. אִם שָׁכַבְתִּי וְאָמַרְתִּי מָתַי אָקוּם וּמִדַּד־עָרֶב וְשָׂבַעְתִּי נְדֻדִים עֲדֵי נָשֶׁף׃ Variè מִדַּד ab Interpretibus accipitur, nos hîc Arabicam ejus verbi ſignificationem facillimam & certiſſimam arbitramur, apud quos מדד *extendere, in longum producere,* quaſi *menſuram augere* ſignificat. Hinc verſum hunc ſic vertimus. *Quum decubui, dico, quando ſurgam? ſed extendit* (ſup. Deus) *veſperam, & ſatur agitationibus uſque ad crepuſculum.* id eſt, lectus qui ægro corpori ſolatium adferret, tædio mihi eſt. vix decubui, quum optem ſurgere. ſed quo id magis opto, tanto magis extendi videtur & produci veſpera, adeo ut totus jactationibus & quaſi per lectum vagationibus defatiger, antequam crepuſculum matutinum aſſequor. Nec velim quemquam exiſtimare ſignificationem hanc Arabicam linguæ Hebrææ planè eſſe inuſitatam. Nam 1 Reg. 17, 21. habes וַיִּתְמֹדֵד עַל הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים *& extendit ſe ſupra puerum tribus vicibus.* quod Belgicè ad verbum rectè dicimus, **hy heeft ſich uytghemeten over het kint.** id eſt totam menſuram ſui corporis expandit.

VERS. 15. וַתִּבְחַר מַחֲנָק נַפְשִׁי מָוֶת מֵעַצְמוֹתָי׃. Belgica noſtra verſio habet, **Dat mijn ziele wenſchet ghehangen te zijn/ ende mijn beenen de doot.** Quod non incommodum ha-

bet ſenſum, nec uſque adeo à verbis alienum, ſi מ in מֵעַצְמוֹתָי ſumas pro nota genitivi, quod ſatis frequens eſt. tum enim licebit vertere, Et eligit ſtrangulationem anima mea, mortem oſſium meorum. Belgicè, **Mijne ſiele kieſt ghehangen te ſijn / dat mijne beenderen gheſtorven waeren.** Sed videtur accentus Reviah ſuper מָוֶת facere pro iis qui vertunt *præ oſſibus meis*, id eſt, mori mallet, quam putida hæc oſſa diutius circumferre.

VERS. 16. מָאַסְתִּי לֹא לְעֹלָם אֶחְיֶה חֲדַל מִמֶּנִּי כִּי הֶבֶל יָמָי׃. Non rejicio ſententiam eorum qui מָאַסְתִּי volunt abſolutè poni, ut ſit apoſiopeſis hominis indignantis, & vitæ ſuæ pertæſi. *Aſpernatus ſum*, ſup. vitam meam. Sed quia hic verſus non tam videtur eſſe indignantis, quam precantis, & miſeriam ſuam Deo proponentis, ut plaga paululum mitigetur, diſquirant eruditi, an non vertere liceat, *Diſſolutus ſum, non vivam in æternum: deſiſte à me, quia vanitas ſunt dies mei.* ſicut ſupra v. 5. עוֹרִי רָגַע וַיִּמָּאֵס *cutis mea diſrupta eſt & diſſoluta eſt.* ut utrobique מָאַס ponatur pro מָסַס. ſicut יִמָּאֲסוּ liquefiant: Pſ. 58, 8.

CAP. VIII.

VERS. 8. וְכוֹנֵן לְחֵקֶר אֲבוֹתָם׃. Plerique vertunt, *& para*, vel *diſpone* (ſupp. te ipſum, aut mentem tuam) *ad inquiſitionem patrum eorum.* maximè arridet Vulgatus, *& diligenter inveſtiga patrum memoriam.* ad verbum, *Et rectifica inquiſitionem patrum eorum*, id eſt, *rectè inquire patres eorum.* Belgicè, **onderſoeckt te dege/** (vel **ten rechten**) **haere vaders.**

VERS. 16. עַל גַּל שָׁרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ בֵּית אֲבָנִים יֶחֱזֶה׃. Sic verto, *Super acervum lapidum radices ejus implicantur: inter lapides proſpectat.* q. d. incredibilis eſt ejus proſperitas, & ſupra fidem augmentum capit. quis credat plantam ſuper acervum lapidum poſitam penetrare eum poſſe atque ibi radices diffundere ſub lapidibus, ibique implicari? fac autem eam

eam ibi diffundi, quis credat poſſe eam per lapides aſſurgere, progerminare, & foras proſpectare, quum lapidibus obruenda & ſuffocanda videretur? Ea tamen eſt ad tempus felicitas impiorum, ut & ſuper acervum lapidum radices agant, & per medios lapides promineant ac proſpectent. Belgicè verterem, **Op eenen ſteen-hoop vlechten haer ſijne wortelen door malkanderen / ende tuſſchen de ſteenen komt hy door-kijcken.**

CAP. IX.

VERS. 9. עֹשֶׂה עָשׁ כְּסִיל וְכִימָה. LXX. עָשׁ vertunt πλειάδα. Hieronymus ac plerique alii *Arcturum*, plauſtrum nempe 7 ſtellarum, ex ſententia Aben Eſræ. At Kimchi in lib. Rad. dicit eſſe זנב טלה caudam *arietis*. ſic definiunt Talmudici Cod. Berachoth cap. 9. fol. 58. In lingua Æthiopica עָשׁ *piſcis* eſt, Mat. 7. 10. & paſſim. itaque fortaſſis & hîc ſignum piſcis ſignificat.

VERS. 26. חָלְפוּ עִם אֳנִיּוֹת אֵבֶה. Chaldæus vertit. חלפין עם אלפיא דטעינן מגריא׃ quod Vulgatus vertit, *Pertranſierunt quaſi naves poma portantes*. Exiſtimat Scindlerus eos אֵבֶה accepiſſe pro אֵב *fructus*. At non dubito, quin Chaldæus ſaltem אֵבֶה propria ſua ſignificatione acceperit pro *deſiderio*, & explicuerit quid ſint *naves deſiderii*, nempe quæ res deſiderabiles & pretioſas vehunt, qualia ſunt poma inter arborum fructus. certe מגריא proprie *res laudabiles*, *deſiderabiles & præſtantes* ſignificat. Hinc ex conſequenti intelligi poſſunt naves celeres. quo enim res vehunt præſtantiores, eo urgentur magis, ut cito divendant.

CAP. X.

VERS. 17. תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ נֶגְדִּי וְתֶרֶב כַּעַשְׂךָ עִמָּדִי חֲלִיפוֹת וְצָבָא עִמִּי׃ Nihil hîc difficile eſt præter illud חֲלִיפוֹת. quod jungi ſolet cum ſequenti וְצָבָא, & vertitur à D. Junio, *vices & exercitus*

ſunt contra me, id eſt, inquit, velut copiæ aliæ aliis ſuccedentes oppugnant me. Elegantiſſimo ſane & efficaciſſimo ſenſu, quem Mercerus doctiſſimis notis illuſtravit. Sed conſiderent eruditi, an חֲלִיפוֹת non poſſit etiam jungi præcedentibus, etſi per antecedens Athnah ab iis diſtinguatur. poteſt enim hîc nihil niſi comma valere: neque ſemper ejus exacta ratio, præſertim in libris poëticis, habenda. quod paſſim circa hunc & alios accentus in hoc libro Mercerus obſervat. Sic verto, *Innovas teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam adverſus me, per vices, & exercitus eſt contra me.* Perpetuum ferè eſt in hoc libro, ut ſecundum verſus membrum ſit explicatio prioris. ita hîc fieri arbitror. quidnam ſunt *teſtes tui?* eſt *indignatio tua*. quid eſt *innovare?* eſt *multiplicare per vices*, ſubinde per vices repetere. quid eſt עֵדֶיךָ? eſt כַּעַשְׂךָ. inde ſequitur, quia tu teſtes tuos contra me crebro innovas, & iram per vices multiplicas, totum exercitum contra me inſtructum eſſe. Belgicè verterem, **Ghy vernieuwt uwe ghetuyghen tegen my/ ende vermenighvuldicht uwe gramſchap tegen my/ met verwiſſelingen/ ende daer is een leger teghen my.** Nolim plane illud Athnah negligi, Emphaſin enim hîc habet, ſi ſaltem vim commatis obtineat.

CAP. XI.

VERS. 6. וְיַגֶּד־לְךָ תַּעֲלֻמוֹת חָכְמָה כִּי כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה וְדַע כִּי יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַּ מֵעֲוֺנֶךָ׃. Variis in hunc locum interpretationibus hanc etiam licebit addere. *Et indicaret tibi occulta ſapientiæ, quia duplicia ſapientiæ* ſunt ei. *& ſcito, quod exactionem facit tibi Deus de iniquitate tua.* תּוּשִׁיָּה ſæpe pro *ſapientia* ſumitur. c. 6, 13. infra 12, 16. Prov. 2, 7. Et 3, 21. Ita hoc loco idem puto eſſe תּוּשִׁיָּה quod præcedens חָכְמָה, & cauſam reddi, cur Deus occulta ſapientiæ, quæ ipſe ignoret, ipſi ſit revelaturus, quia penes eum duplum ſapientiæ eſt. ל in

לְתוּשִׁיָּה

לְתוּשִׁיָּה pro genitivo habeo. Mercerus pro dativo, & תּוּשִׁיָּה ad *eſſentiam*, *rationem*, *ſive inſtitutum Dei refert.* ſi ipſam eſſentiam ſeu naturam Dei denotat, commodus & facilis ſenſus eſt, *quia duplicia* ſunt iſti *eſſentiæ.* **want dat weſen heeft dobbel.** *revelaret tibi Deus occulta ſapientiæ*, quare? *quia duplum* (ſcilicet ſapientiæ) *habet iſta eſſentia.* Plerique verſum hunc ſic capiunt, ac ſi Sophar clementiam juſtitiæ divinæ prædicaret, qua minores pœnas à Jobo exegiſſet quam meritus eſſet, & duplo majores irrogaret, ſi jure vellet agere. itaque nihil habere, quod de rigore Dei conquereretur. Sed non tam videtur querelas ejus compeſcere, quam jactantiam retundere, qua ſe juſtum gloriatus fuerat. neque ipſi affirmanti, hîc credendum eſſe. aliter ſtatutum iri, ſi ad Dei judicium recurratur. Rationes in hoc verſu duæ proponuntur. Prima à Dei ſapientia. ſi tu peccata tua ignoras, aut diſſimulas, utinam Deus tecum ageret. is arcana ſapientiæ tibi revelaret, ut qui duplo te ſapientior eſt. Altera ab ipſa pœna jam irrogata, *ſcito Deum tibi jam exactionem facere de iniquitate tua.* quid tu gloriaris de juſtitia? Deus & ſuâ ſapientiâ penetrat peccata tua, & ſuâ pœnâ jam ea demonſtravit.

VERS. 10. אִם יַחֲלֹף וְיַסְגִּיר וְיַקְהִיל וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ. Non placent aliorum verſiones quas vidi. Fortaſſis nec mea placebit doctis, dicam tamen ſententiam meam. ſic verto, *Si tranſeat & concludat, colliget, & quis reddere faciet eum?* Vau in וְיַקְהִיל non copulativum, ſed redditivum eſſe volo. idque præcedens Athnah innuere videtur & ſenſum reddit valde perſpicuum. Metaphora deſumpta videtur à venatoribus, qui ubi prædam retibus concluſerunt, colligunt eam & ſuæ poteſtatis faciunt. Deus eſt potentiſſimus venator, qui ubi hoſtes ſuos retibus concluſit, ſic eos colligit, ut à nemine ad redditionem cogi queat. Porro *ſi tranſeat*, non eſt *ſi prætereat*, ſed *ſi accedat.* חלף enim mutationem ſignificat,

ficat, vel ſtatus, quando res de ſtatu uno tranſit in alterum, vel loci, quando quis è loco ubi erat tranſit id eſt accedit ad eum quo tendit. quomodo & παρέρχεσθαι ſæpe in N.T. accipi in Commentariis noſtris docuimus.

VERS. 11. וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד׃. Verto, *Et an vir vacuus cordatus haberetur? cum pullus aſini, onager homo naſcatur?* עַיִר פֶּרֶא exponi ſolet, *pullus onagri*, forma conſtructa, cum עַיִר ſit forma abſoluta. cum in conſtructa dicendum fuiſſet עֵיר ut בֵּית à בַּיִת, & חֵיל à חַיִל. aut certe עִיר, ut עִירֹה *pullum ſuum* Gen. 49. 11. quæſiverat verſu præcedenti, *Cum Deus videat iniquitatem an non animadverteret?* hinc ſequitur, ſi Deus animadvertit, an vir vacuus vera ſapientia, qualis eſt omnis improbus, haberetur cordatus? non poteſt fieri, cum homo, nihil amplius habens quam quod à nativitate aſportavit, dicendus ſit natus pullus aſini, onager.

VERS. 13. אִם אַתָּה הֲכִינוֹתָ לִבֶּךָ וּפָרַשְׂתָּ אֵלָיו כַּפֶּךָ׃. Omnes, quos vidi, Interpretes volunt ו in וּפָרַשְׂתָּ eſſe copulativum, quod non exiguam interpretationi addit difficultatem & obſcuritatem, quam ut tolleret Mercerus, dicit quæ verſu ſequenti adduntur, אִם אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחִיקֵהוּ *ſi iniquitas eſt in manu tua, amove eam*, poni pro *& amoveris eam*, quomodo vertit Beza & Genevenſes, conditione, inquit Mercerus, mutata in paræneſin. Sed nihil his opus, ſi dicamus vau illud eſſe retributivum ad præcedentem conditionem, adeoque Latinè abundare. ſic verto, *Si tu rectificaſti cor tuum, expande ad eum manus tuas, ſi iniquitas in manu tua* eſt, *amove eam, & ne habitet in tentoriis tuis perverſitas. Quia tunc efferes faciem tuam ex macula, & eris conſtitutus, & non timebis.* Vides omnia optimè fluere. Nec tantum ſenſus hanc expoſitionem poſtulat, ſed & innuit tranſlatio accentus in וּפָרַשְׂתָּ ex penultima in ultimam. docent enim Grammatici, quando ו ſecundis ac primis perſonis præteriti præfixum ex Milhel

facit

facit Milra, verti ſignificationem præteriti in futuri, ſive primi ſive ſecundi. hîc primi, id eſt Imperativi.

VERS. 17. וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלֶד תָּעֻפָה כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה. Perplacet Mercerus, *Et præ meridie exurget tempus* (malim *ætas*), *ſi obſcureris, tanquam mane eris*. Belgicè, **Ende den tijt uwes levens ſal klaerder als den middagh oprijſen. Wort ghy verduyſtert/ ghy ſult ſijn als den morgenſtont.** vel תעפה & תהיה ſunt tertiæ perſonæ fœm. gen. pro neutro ſive abſoluto. *quum obſcurum erit, tanquam mane erit.*

CAP. XII.

VERS. 4. שְׂחֹק לְרֵעֵהוּ אֶהְיֶה קֹרֵא לֶאֱלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ שְׂחוֹק צַדִּיק תָּמִים׃. Difficilis hic verſus eſt. conſulat interpretes, qui videre vult quam variè hæc accipiantur. item Notas Vatabli ac Merceri. Qui optimè vertunt, ellipſin ſtatuunt in principio, quam Mercerus ita ſupplet, כְּמוֹ שֶׁהוּא שְׂחֹק, ſicut qui *riſui eſt amico ſuo ſum, qui Deum invocat & exaudit eum. riſui eſt juſtus perfectus.* nihil difficultatis eſſet, ſi pro שְׂחֹק ſcriberetur שָׂחוּק, *irriſus amico ſuo ſum ego*, **Jck ben eenen die van ſijnen vriendt beſpottet is.** eodem tamen redit, ſi per metonymiam dicas שְׂחֹק poſitum pro שָׂחוּק, accidens pro ſubjecto. Quia autem hîc generalem diſputationem de ſtatu juſtorum & impiorum aggreditur Jobus, & ipſe hic verſus generali ſententia clauditur, qua pius deriſioni eſſe traditur, optimum foret ſi totus verſus generalem ſententiam contineret. Examinent eruditi, an non id futurum ſit, ſi לְרֵעֵהוּ ſumamus pro לַאֲשֶׁר רֵעֵהוּ, & ſic vertamus, *Deriſioni eſt cui amicus ſum, qui invocat Deum & exaudit eum: deriſioni eſt juſtus integer.* Jobus non erat amicus niſi piis, qui ut ipſe addit, invocabant Deum & exaudiebantur. perinde ergo eſt, ac ſi dixiſſet, deriſioni pius eſt. Atque ita poſterius membrum pro more eandem habet ſententiam cum priore.

VERS.

VERS. 5. לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוּת שַׁאֲנָן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל. Quod hîc magno Mercero placuit, quodque Pagninus, Junius & Genevenſes ſunt ſecuti, mihi quoque perplacet. eſt enim & ſimplex & ſenſui convenientiſſimum. ſi tamen מועדי rectius pro Benoni accipitur quam pro nomine, ſic verti poſſet, *Titio eſt contemptus cogitationi tranquilli, rectus, vacillantibus pede.* Opponuntur rectus, quique pede vacillant. ille eſt vir pius recto pede incedens. hi ſunt impii & hypocritæ, qui curvos greſſus faciunt. Sicut ergo, inquit, titio contemnitur à cogitatione hominis proſperi, ac felici rerum ſucceſſu luxuriante, ita vir rectus contemnitur ab iis qui pedibus nutant, qui recto pede non ambulant. Nihil hîc mihi durum aut detortum videtur, nihil quod non antecedentibus & conſequentibus rectè quadret. Poſſet quoque לעשתות verti *nitori*, ut cauſam comprehendat, cur felices contemnant titionem, quia ſc. nihil niſi nitorem crepant, cum quo titio parum convenit. Et eo ſenſu fortaſſis לפיד melius vertatur *fax* vel *tæda.* ut mens ſit, ſicut tæda, etſi inſignem luce ſua uſum inter homines habeat, contemnitur tamen ab iis qui rerum affluentia turgidi, nihil niſi nitorem & ſpeciem ſectantur, quippe quam fax craſſo fumi ſui atrore deturpat, ita & vir rectus, etſi pietate ſua plurimum mundo proſit, deſpectui tamen eſt iis quorum pedes in via Dei non ſunt rectè conſtituti.

VERS. 6. יִשְׁלָיוּ אֹהָלִים לְשֹׁדְדִים וּבַטֻּחוֹת לְמַרְגִּיזֵי אֵל לַאֲשֶׁר הֵבִיא אֱלוֹהַּ בְּיָדוֹ׃. Varias aliorum interpretationes proferre hîc nihil attinet, quarum præcipuas apud Mercerum invenire eſt. omnis difficultas in fine hæret verſus, ubi nos hanc damus interpretationem, quam perpendi ſolummodo, non teneri volumus. *Tranquilla ſunt tentoria vaſtatoribus, & ſecuritates concitantibus Deum, in eos quos introduxit Deus in manum ſuam.* Pios dicitur Deus geſtare in manibus ſuis, quaſi in eas ab ipſo Deo introductos. In hos impii Deum concitant,

tant, ut bellis & ærumnis eos frangat. His tamen, inquit, qui Deum in nos concitant, felicius omnia ſuccedunt, quam ipſis piis. alludit fortaſſis ad ſe & amicos ſuos. ipſum Deus tanquam peculium in manum ſuam introduxerat. in ipſum amici Deum concitabant. ſibi tamen male, ipſi bene erat. Poteſt & לַאֲשֶׁר non ad perſonas, ſed ad res referri, quomodo Mercerus, poſſit, inquit, לאשר ſumi pro *Propter quæ, propter ea quæ adduxit Deus in manum ejus* (enallage numeri) pro *eorum*. q. d. irritant Deum confidenter ob ſummam felicitatem quam largitur Deus. malim, *irritantibus Deum per ea quæ adduxit Deus manu ſua*. q. d. qui ipſius Dei bonis, quæ propria ſua manu attulit abutuntur, ad ipſum irritandum. **Vreedſaem ſijn de tenten der verwoeſters/ ende geruſtigheden ſijn by die gene die Godt vertoornen/ door die dingen die God met ſijn hant heeft aengebracht.** Id maxime arridet. Quamvis adhuc fluctuat animus: In mentem venit, quod ambas allatas ſententias ſpernere cogit. Primam, quia Hebraiſmus poſtulabat ut id diceretur לַאֲשֶׁר הֵבִיאוּ אֱלֹהַּ בְּיָדוֹ. Alteram, quia dicendum eo ſenſu fuerat, לַאֲשֶׁר הֵבִיאָן, aut הֵבִיא אוֹתָן, aut ſimili modo. אשר enim in obliquis caſibus affixum poſt ſe requirit. In quem adeo Hebraiſmum Merceri quoque, aliorumque doctiſſimorum Interpretum verſiones impingunt. Phraſis indicat, אשר hîc eſſe Nominativum. hinc verto, *Ei qui adduxit Deum in manum ſuam*. Idololatrarum deſcriptio eſt, quorum Dii idola ſunt, quibuſque adeo nil familiarius, quam ut Deum ſuum manu geſtent. qua impietate etſi nulla detur gravior, quæque magis ſupremum irritet numen, tamen & his, inquit Jobus, ſunt בַּטֻּחוֹת. Hîc pedem figo.

VERS. 20. מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים׃. Verto, *Aufert labium iis quibus creditur*, id eſt, qui fide digni habentur, qui quæcunque dicunt fidem inveniunt, adeo perſuadere hominibus eloquentia ſua & authoritate poſſunt. ſæpe נֶאֱמָן ſignificat

eum qui fidus habetur, cui aliquid concreditur. Sic 1 Sam. 3. verſ. 20. *Et cognovit omnis Iſraël à Dan uſque ad Beerſebah,* כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַיוי *quod fidus habitus eſſet Samuel*, id eſt, concreditum ei eſſet à Deo, *ut eſſet Propheta Domino.* Sic Num. 12. 7. בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא *in tota mea domo concreditus eſt ille*, id eſt tota mea domus illi eſt concredita.

VERS. 22. וַיּוֹצֵא לָאוֹר צַלְמָוֶת *Et eduxit in lucem umbram mortis.* componunt ex צֵל *umbra*, & מָוֶת *Mors.* quæ compoſitiones Hebræis rariſſimæ ſunt. Quod ſi legeretur צַלְמוּת, poſſet ם eſſe radicale, & ſimpliciter *tenebrâs* ſignificare, à radice צלם, quæ in lingua Æthiopica *obtenebrari* ſignificat, Matth. 24. 29. & 27. 45. & nomen צלמת *tenebræ*, Matth. 6. 23. prout & ſane hîc apud Jobum צלמות opponitur לאור, *ut tenebræ luci.* apud Arabes quoque, mutato צ in ظ punctatum, quod ipſis frequens eſt, uſurpatur radix ظלם pro *obſcurari, obtenebreſcere.*

CAP. XIV.

VERS. 6. שְׁעֵה מֵעָלָיו וְיֶחְדָּל עַד יִרְצֶה כְּשָׂכִיר יוֹמוֹ׃. Rectè Mercerus laudat Vulgatum, qui vertit, *Recede paululum ab eo, ut quieſcat, donec optata veniat ſicut mercenarii dies ejus.* Ad verbum verto, *Averte vultum ab illo, & quieſcat, donec gratum habeat tanquam mercenarius diem ſuum.* id eſt ex conſequenti, *donec compleverit diem ſuum*, ut verterunt Mercerus, Junius & Genevenſes. Sicut enim mercenarius acceptum habet diem, quum ad finem perductus eſt, quo merces datur ſolatium laboris: ſic gratus homini eſt mortis dies, quum tempus vitæ naturæ ordini aſſignatum completum eſt. Unde Propheta Pſal. 102. *Ne fac me aſcendere in medio dierum meorum.* Id deprecatur quoque hoc loco Jobus, atque optat, ut præſtituto naturæ tempore tanquam grato & accepto die mori ſibi detur. Velim tamen ipſius vocis Hebrææ ſignificationem tanquam maximè

ximè emphaticam retineri, ac Belgicè verti, **Keert u aenghesicht van hem af/ ende dat hy ruste/ tot dat hy behaghen hebbe als eenen dagh-looner in sijnen dagh.** ſenſum benè expreſſit vulgata noſtra Belgica.

Vers. 8, 9. *Si ſeneſcit in terra radix ejus, & in pulvere moriatur truncus ejus, Ab odore aquæ efflореſcet, & faciet ramum* כְּמוֹ־נָטַע Junius, *velut planta.* Tigurini, *ut plantæ ſolent.* Pagninus, *ut planta* novella, quod & Mercerus probat. Habuerunt נָטַע pro nomine, ut camets propter ſilluc ſit pro ſegol; pro נֶטַע *planta.* Ego pro verbo habeo, & verto, *quaſi plantaſſet*, ſup. איש *quis*, id eſt ex more Hebræorum imperſonaliter. *quaſi plantatus eſſet*, **als of men het gheplant hadde.** hinc Lxx. *ὡς νεόφυτον*, *quaſi de novo plantatum eſſet.* Vulgatus, *quaſi cum primum plantatum eſt.* Hoc vult Jobus, arborem etiam jam morituram vi aquarum protrudere novum ſurculum, qui progerminat non aliter quam ſi denuo plantatus eſſet, quum tamen ſua ſponte ex radice demortuæ pullulaverit.

Vers. 11. 12. &c. אָזְלוּ־מַיִם מִנִּי־יָם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ ׃ וְאִישׁ שָׁכַב וְלֹא יָקוּם Annotabimus ſolummodo, quod ad reſtituendam Belgicam noſtram verſionem facere videtur. Habet ea, **Ghelijck als een water uyt-loopt uyt der Zee / ende als eenen vliet verloopt ende verdrooght/ ſoo is een menſche/ wanneer hy hem leyt/ ende en ſal niet opſtaen.** videndum hîc, meliuſne יָם vertatur **de Zee/ an een Zee.** diverſum enim id facit ſenſum. Si priori modo, ut habet noſtra verſio, intelligitur mare illud quod *κατ᾽ ἐξοχὴν* tale dicitur, nempe Oceanus, de quo Eccl. 1, 7. unde aquæ fluviorum exire dicuntur. ad quem locum verſio noſtra reſpexiſſe videtur, unde & ad marginem annotatus reperitur. ſed non videtur ex mente verſionis noſtræ ſimilitudo quadrare. quum enim, ut tradit Eccleſiaſtes, aquæ quæ ex mari exeunt, eo denuo redeant, non rectè dixit verſio noſtra, *ſicut aquæ*

exeunt ex mari, **wt de ſee** / *ita decumbit homo & non ſurgit.* ſimilitudo hæc poſtularet potius, ita decumbit homo, & denuo ſurgit, ſicut aquæ exeunt ex mari & redeunt. At vero ex loco Eccleſiaſtis concludi poteſt, ſi aquæ maris penitus deficiant, fore ut & flumina quæ inde originem trahunt, deficiant. Sic quadrabit ſimilitudo, ſi vertas, (**Gelijck als**) **wanneer de wateren wech gaen uyt de Zee/ de rivieren vergaen ende verdroogen / Alſoo wanneer de menſche ontſlaept/ hy en ſal niet opſtaen.** Quod ſi יָם vertatem **een Zee** / indefinitè ſumitur pro quovis mari. Sunt autem plurima maria, inter quæ & lacus referuntur, qui interdum prorſus exſiccantur. Hoc ſenſu verterem, (**Ghelijck als**) **de wateren vergaen uyt een Zee / ende een riviere gaet uyt ende verdrooght / Alſoo ontſlaept de menſche/ ende hy en ſal niet opſtaen.** Hæc verſio maxime arridet, & genuina videtur.

VERS. 14. אִם יָמוּת גֶּבֶר הֲיִחְיֶה כָּל־ יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל עַד בּוֹא חֲלִיפָתִי׃

VERS. 15. תִּקְרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶךָּ לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִכְסוֹף׃

VERS. 16. כִּי־עַתָּה צְעָדַי תִּסְפּוֹר לֹא תִשְׁמוֹר עַל חַטָּאתִי׃

VERS. 17. חָתֻם בִּצְרוֹר פִּשְׁעִי וַתִּטְפֹּל עַל עֲוֹנִי׃

VERS. 18. וְאוּלָם הַר נוֹפֵל יִבּוֹל וְצוּר יֶעְתַּק מִמְּקֹמוֹ׃

VERS. 19. אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף סְפִיחֶיהָ עֲפַר אֶרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ׃

Omiſſis aliorum interpretationibus, totum hunc textum ſic expono.

VERS. 14. *Quum moritur homo, an vivet? omnibus diebus militiæ meæ ſperabo, donec veniat mutatio meà.*

VERS. 15. *Voca, & ego reſpondebo tibi. opus manuum tuarum concupiſce.*

VERS. 16. *Quum nunc greſſus meos numeras, ne obſerva peccatum meum.*

VERS. 17. *Obſignata eſt in faſciculo pravaricatio mea, & conſuiſti ſuper iniquitatem meam.*

VERS.

VERS. 18. *Attamen mons cadens defluere poteſt, & rupes transferri poteſt è loco ſuo.*

VERS. 19. *Lapides comminuunt aquæ: pulvis terræ inundat ſponte naſcentia ejus. Et ſpem hominis perderes?*

Hæc omnia ad ſpem facere puto, qua ſe in tentatione fulcit. atque ita inter ſe connecto. Dixerat in fine verſus 13, *pone mihi ſtatutum tempus, & recordare mei.* Hinc ſpes oritur. Homine, inquit, mortuo abjecta ſpes eſt, nam non reviviſcet. At ego dum durant dies militiæ ſperabo, donec mutetur hæc mea calamitas. Tu domine voca me, ego reſpondebo. ſolummodo memor ſis me eſſe manuum tuarum opus, & aliquo ſaltem operis tui deſiderio atque amore tenearis. Aggrederis jam omnes greſſus meos dinumerare ac ſupputare. non recuſo, ſolummodo ne obſerva peccatum meum. non fruſtra id peto. quantum enim ex pœna tua colligo, ſentio obſignatam eſſe & in faſciculo conſutam iniquitatem meam. nondum tamen omnis ſpes evanuit. contingunt ſæpe inſperata & quæ factu videbantur impoſſibilia. Montes cadunt & defluunt. rupes è locis ſuis transferuntur. lapides aquarum guttis excavantur. & quod non niſi diluvio aquarum fieri poſſe videretur, id ipſe pulvis terræ interdum præſtat: inundat ea quæ terra naſcuntur. tu ergo qui hæc inſperata facis, ſpem hominis eluderes? adeone firmiter obſignata eſſent mea peccata, ut mihi in te ſperanti remitti non poſſent? quum & montes diffluere, & rupes dimoveri, & lapides aquis cavari, & fruges terræ pulvere inundari poſſint? Et ut magis Deum permoveat, ſequentibus verſibus exponit, quam ſit miſer ſtatus hominis, qui ſpe ſua deluſus morte præripitur. *Prævales ei in æternum & abit. mutat vultum ſuum, & demittis eum. Honorantur liberi ejus, & neſcit* &c. porro תִּשְׁטֹף ſecuti Rambam jungimus cum עפר הארץ, ſic ut conſtructione conveniat cum ארץ. Hebraicè enim quum duo nomina

diverſorum generum junguntur, ſatis eſt verbum cum alterutro convenire. ut 1 Sam. 2, 4. קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים *arcus fortium fractus eſt*, propriè *fracti ſunt*.

CAP. XV.

VERS. 7. הֲרִאישׁוֹן אָדָם תִּוָּלֵד וְלִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתָּ׃. Verti ſolet, *an primus homo natus es?* id eſt, primus hominum. ſic ut ראשון אדם ſimul jungantur tanquam adjectivum & ſubſtantivum, ac duo nominativi ante verbum. atque ita comparatio inſtituatur inter Jobum & alios homines ante ipſum natos. q. d. an tu magis ſapientia & experientia vales omnibus qui fuerunt ante te? an tu primus homo es, qui huc uſque vixeris, adeoque omnium eorum ſeculorum experientiam habeas? ſed conſiderent eruditi, an non ſic potius ſubſtantivum adjectivo præmittendum fuerat, & dicendum, הָאָדָם ראשון תולד. mihi ſane videtur ראשון eſſe nominativus ante verbum. & non tam comparationem inſtitui inter Jobum & reliquos homines, quam inter eum & reliquas omnes creaturas. *an primus naſcebaris homo?* primus, nempe omnium creaturarum. an antequam ullæ creaturæ eſſent, homo natus es? ideo addit, *& ante colles formatus es?* poſterius membrum pro more explicat prius. ſenſus eſt, an te Deo parem facere cupis? an ab æterno fuiſti homo natus, ut dicere poſſes te primum fuiſſe, antequam colles eſſent? adeoque divinamne tibi ſapientiam arrogare cupis? ideo addit, *Num arcanum Dei audiviſti?* Belgicè ergo non verterem, ut noſtra habet verſio ſine interpunctione, **Zijt ghy de eerſte menſche gheboren**/ ſed cum interpunctione, **zijt ghy de eerſte/ menſche gheboren?** an tu primus, homo natus es? id eſt, quum tu homo naſcereris, an primus eras? an nullæ aliæ erant creaturæ? dic ergo te Deum eſſe, qui paſſim ſe vocat הָרִאשׁוֹן *primum illum*.

VERS. 22. לֹא יַאֲמִין שׁוּב מִנִּי חֹשֶׁךְ וְצָפוּ הוּא אֱלֵי חָרֶב׃. Difficul-

tatem

tatem parit illud וְצָפוּ quod ajunt eſſe Paul Kal, pro וְצֻפּוּ, quia ſtatim ſequitur הוּא ac vertunt, *& expectatus eſt*, vel *proſpectus, ſpectatus eſt ad gladium*, ſive *à gladio*, id eſt, nihil aliud opinione ſua ſpectat, neque expectat quam gladium. At verò ſecundum Grammaticam צָפוּ nihil aliud eſt quam præteritum Kal, formæ גָּלוּ. Iuvat itaque experiri, an ſecundum analogiam Grammatices commodus ſenſus hîc inveniri poſſit. dicimus צָפוּ non conſtrui cum הוּא, ſed abſolutè poni & imperſonaliter, ſubintellecto אֲנָשִׁים, quod nomen non exprimitur neque hîc neque alibi, quia verbum imperſonaliter uſurpatur. וְצָפוּ *& obſervant*, id eſt ſecundum uſitatiſſimum Hebraiſmum, quum obſervant, quum quis obſervat, quum ſpeculando res obſervatur, **als men der op let** / הוּא אֱלֵי חָרֶב *eſt in gladio*, **hy is al int ſweerdt.** nempe opinione ſua, metu ſuo. adeo impius male ſibi conſcius formidat, ut ſi quis eum ſpeculetur & obſervet, agniturus ſit eum jam in gladium incidiſſe, quum longe adhuc à gladio abſit. Belgicè totum verſum hic reddo, **hy en gelooft niet dat hy uyt de duyſterniſſe weder keeren ſal: ende ſoo men der op let / hy is al int ſweert.** aut potius **hy is al aent ſweert.** eſt ad gladium, id eſt, adeſt gladio, videtur ſibi adeſſe. אֱלֵי enim *ad* potius quam *in* denotat.

CAP. XVI.

VERS. 10. פָּעֲרוּ עָלַי בְּפִיהֶם בְּחֶרְפָּה הִכּוּ לְחָיָי יַחַד עָלַי יִתְמַלָּאוּן׃. Nihil hîc difficultatem habet, niſi יַחַד עָלַי יִתְמַלָּאוּן, quòd plerique, qui optimè verterunt, transferunt *pariter contra me congregantur*. ſic & Mercerus, qui addit, verbum מלא interdum pro *congregare* ſumitur. quod non ſimpliciter admittendum puto, ſed ſemper retinendam ſignificationem plenitudinis, quæ huic verbo propria eſt, & vertendum *congregare cum plenitudine, pleno numero congregare.* ad congregandi ſignificationem probandam profert Mercerus locum

locum Eſa. 31, 4. מְלֹא רֹעִים *catus paſtorum* qui adverſus leonem congregantur. at longe melius vertitur, *plenitudo paſtorum*, id eſt non ſimpliciter multi paſtores, ſed numerus omnium paſtorum qui adſunt, quotquot ex illo tractu adverſus leonem convocari poſſunt. addit & aliâs ita ſumi, nempe pro congregatione. ſi ullus locus eo facit, videtur eſſe locus Ier. 51, 11. וּמִלְאוּ שְׁלָטִים ubi Iunius, *cogite utentes umbonibus*. Melius Pagninus, *congregate ſcuta*. Genevenſes, *plena manu apprehendite ſcuta*. Vatablus, *Implete clypeos*, id eſt inquit, tegite corpora veſtra clypeis. Ego, *implete clypeos*, id eſt, pleno numero eos proferte, quotquot neceſſarii ſunt ad veſtram defenſionem. ut eadem phraſis ſit, quæ eſt 1. Sam. 18, v. 27. *Et* adduxit David præputia eorum, וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ *& impleverunt ea regi*, id eſt pleno numero annumerarunt, ut nullum deeſſet. ita hoc loco יַחַד עָלַי יִתְמַלָּאוּן *pariter contra me impleverunt ſe*, id eſt pleno numero congregarunt ſe. Incidit autem & alius verbi מלא uſus, de quo lector monendus videtur. Eſth. 7, 5. dicit Aſſuerus de Hamano, מִי הוּא זֶה אֲשֶׁר מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן *quis eſt hic quem implevit cor ejus ad faciendum ſic?* id eſt quis tantos ſpiritus ſumſit, & tam audax evaſit? In audacia enim cor ſpiritibus impletur, inflatur ac turgeſcit. Unde & apud Syros uſitata phraſis, *implere in corde*, quod nunc in bonam partem ſumitur, nunc in malam. In bonam partem ſignificat *conſolari*, quaſi dicas, cor per dolorem ſpiritibus evacuatum, novis ſpiritibus per conſolationem replere. ſic Ioh. 11, 19. dicuntur Iudæorum multi veniſſe ad Martham & Mariam יְמַלּוֹן בְּלִבְּהֵין *ut implerent in corde earum*, i. ut conſolarentur eas. vide & 1. Theſſ. 2, 11. In malam partem ſignificat *audacem reddere*. ut Act. 5, 3. מָנוּ דְהָבְנָא מְלָא סָטָנָא בְּלִבָּךְ *quid eſt quod ſic implevit Satanas in corde tuo?* quod Lucas dixit, *τί ἐπλήρωσε ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου?* hoc eſt, quid te adeo tumidum ac audacem reddidit? Conſiderent eruditi, an non

idem

idem ſit quod hîc vult Iobus, *pariter contra me impleverunt ſeſe*, nempe tumore cordis & audacia, qua adeo repleti fuere, ut nec os nec manus continere potuerint, ſed os adverſum me diſtenderint, & manibus probroſè maxillas meas cæciderint, ut cor ſuum in me quaſi evacuarent.

VERS. 15. שַׂק תָּפַרְתִּי עֲלֵי גִלְדִּי וְעֹלַלְתִּי בֶעָפָר קַרְנִי׃. Variè admodum exponitur poſterius membrum, quia עלל alibi *facere, & racemare* ſignificat, quorum neutrum hîc quadrat. ſane neutrum quadrat, ſi עֹלַלְתִּי referimus ad ſequens קַרְנִי. ſed prior ſignificatio quadrat, ſi referas ad præcedens שַׂק, una cum תָּפַרְתִּי, & ſic exponas, *Saccum conſui ſuper cutem meam, & feci, in pulvere cornu meo* exiſtente. Belgicè, **Eenen ſack hebbe ick over mijne huyt t'ſamen ghenaeyt/ende ghemaeckt/ mijnen hooꝛn zijnde in't ſtoff.** Vel ex ſignificatione Syra & Chaldaica; *Et intrare feci in pulverem cornu meum.* עלל enim *intrare.* quod ſimpliciſſimum eſt, & hoc loco apprime congruum.

VERS. 21. וְיוֹכַח לְגֶבֶר עִם אֱלוֹהַּ וּבֶן אָדָם לְרֵעֵהוּ. Chaldæus, Lxx. Vulgatus ac plerique alii interpretes ſic fere vertunt. *Vtinam diſputaret vir cum Deo, ſicut filius hominis cum ſodali ſuo.* Ita vau primi membri ſumitur pro *utinam*, ſecundi membri pro *ſicut.* ל primi membri redundat, aut nominativum denotat. ſecundi membri ſumitur pro עִם, ut לְרֵעֵהוּ ſit pro עִם רֵעֵהוּ ſicut dixerat עִם אֱלוֹהַּ. Fateor ל in quibuſdam locis nominativum deſignare, ſed eo tamen veniendum non eſt niſi urgente neceſſitate. Ideo Junius vertit, *Vt diſceptet* cauſam *viri cum Deo, ſicut filius hominis* cauſam *amici ſui.* utrumq; ל voluit eſſe Genitivi, ſubintellecto alio ſubſtantivo רִיב. Videmur ſine ulla anomalia, aut ellipſi, ſic ad verbum vertere poſſe. *& arguet virum apud Deum, & filius hominis ſodalem ſuum.* לְגֶבֶר & לְרֵעֵהוּ reguntur in accuſativo à verbo יוֹכַח, ſicut Eſa. 2; 4. וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים *& redarguet populos multos.* quam phraſin habes quoque cap. 11, v. 4. Mich. 4, v. 3.

Prov. 9,7. & alibi. *Deus redarguet apud Deum*, id eſt apud ſe, repetito nomine loco pronominis. quo nihil uſitatius. ſenſus eſt, Deus arguet virum apud ſe,& homo quoque arguet ſodalem ſuum apud Deum. Sic connecto cum antecedenti & ſequenti verſu. dixerat amicos ſuos ſibi non eſſe conſolatores,ſed irriſores. quò ergo confugiendū? *ad Deum ſtillat oculus meus.* ſed qua ſpe ? comparebimus ambo coram Deo, ibi & Deus hominem,& homo proximum ſuum arguet. cur hac ſpe ſe ſolatur? *quia pauci anni venient,quum viam qua non revertar ambulabo.*

CAP. XVII.

VERS. 5. :לְחֵלֶק יַגִּיד רֵעִים וְעֵינֵי בָנָיו תִּכְלֶינָה. Qui *ad blanditias* (vel per blanditias) *nunciat amicis*, *etiam oculi filiorum ejus conſumentur.* placet admodum. Junius longè aliter, nec tamen contemnendè, Incumbere *adulationi indicat amicos: oculos vero deditorum ei defecturos.* Moneo ſolummodo, ſi cui ſenſus iſte placet, nihil opus eſſe addere in principio illud *Incumbere.* ל enim non ſemper valet dativum, ſed interdum etiam nominativum, ac pleonaſticè redundat. quomodo plerique ſupra c. 16,v. 21. capiunt וְיוֹכַח לְגֶבֶר עִם אֱלוֹהַּ *utinam argueret homo cum Deo.*, quamvis nos aliter locum iſtum expoſuerimus. ſed manifeſtus locus eſt Eſa.32. verſ. 1. וּלְשָׂרִים לְמִשְׁפָּט יָשֹׂרוּ *& principes in jure dominabuntur.* Plura loca qui vult videat 1. Par. 3, 2. Deut. 24, 5. Ioſ. 10, v. 21. 2 Par. 23. 6. Ita hîc verti poteſt, *Adulatio indicabit amicos, & oculi deditorum ei conſumentur.*

VERS. 12. לַיְלָה לְיוֹם יָשִׂימוּ אוֹר קָרוֹב מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ. Variè hæc vertuntur. non probo eos qui אור קָרוֹב immediatè ita conjungunt, ut non habeant rationem accentus Reviah quo אור diſtinguitur à ſequenti adjectivo. quod Pagninus fecit & Iunius. Nos ad verbum ſic reddimus, *Noctem in diem ponunt: lux, propinqua eſt à facie tenebrarum.* id eſt.

parum

parum abeſt à facie tenebrarum, adeo vicina eſt & affinis tenebris, ut faciem, vultum, ſpeciem tenebrarum habere videatur. ita enim hîc ſumo פְּנֵי חֹשֶׁךְ pro ſpecie, figura, & apparentia, ut ſic dicam, quam tenebræ præ ſe ferunt. Nox, ergo inquit, mihi in diem vertitur, quia nempe ob curas inſomnem tranſigo. viciſſim dies non aliter fere quam nox apparet. Belgicè, **De nacht makenſe my tot dach. het licht/ is niet verre van de gedaente der duyſterniſſe.** Rabbi Salomon, quem ſequitur Mercerus, vult קָרוֹב *propinquus* hîc idem eſſe quod *brevis*, ut ſenſus ſit, *& lux brevis eſt propter tenebras.* probat ſignificationem ex Iob. 20, 5. & Deut. 32, 17. ſed neuter locus videtur convenire, quia in iis non eſt ſimpliciter קָרוֹב, ſed מִקָּרוֹב. apud Iobum *lætitia impiorum* dicitur eſſe מִקָּרוֹב *de propinquo*, ſupp. tempore, vel per genitivum *propinqui temporis.* מִן enim Genitivum interdum valet apud Hebræos. quod Belgicè melius exprimimus, **de blijdtſchap der goddeloosen is van eenen aenſtaenden tijt.** cujus enim duratio non eſt temporis in longum duraturi, ſed proximè inſtantis, id certe breve eſt. at id non per ſimplex קָרוֹב, ſed per מִקָּרוֹב exprimitur. res quæ eſt מִקָּרוֹב brevis dicitur. Locus Deuteronomii minus etiam huc facere videtur. accuſantur quod coluerint אֱלֹהִים חֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ *Deos novos qui è propinquo venerunt*, id eſt qui non à remoto tempore, ab æternitate fuerunt, ſed à tempore propinquo & vicino demum orti ſunt. vides melius propinquitatis quam brevitatis ſignificationem ibi convenire. Et fortaſſis מִקָּרוֹב ad locum potius ibi pertinet quam ad tempus, ut innuantur Dii, quos Abrahamus, Iſaacus & Iacobus non coluerant in locis ubi habitarant, ſed qui jam recens & noviter ex vicinis locis allati erant. unde in eodem verſu dicit אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם *Deos quos non noverant.*

VERS. 16. בַּדֵּי שְׁאֹל תֵּרַדְנָה אִם יַחַד עַל עָפָר נָחַת׃. Quam

variæ ſint hujus loci expoſitiones, videbit qui Interpretes conſulere velit. Ego ב in בַּדֵּי ſervile arbitror; & quia notatur cum pathach ſequente dageſch, דֵּי non eſt particula completiva, ut בְּדֵי ſit idem quod דֵּי *in*, ſed nomen eſt conſtructum à דַּי *ſufficientia*. itaque דֵּי שְׁאֹל verto *ſufficientiam ſepulchri*, id eſt totam ſepulchri capacitatem, qua capit quantum capere poteſt. ſicut Deut. 15, 8. *dabis ei mutuum* דֵּי מַחְסֹרוֹ *ſufficientiam indigentiæ eius*, ſignificat totam indigentiæ latitudinem, quæ comprehendit quicquid ad eam ſupplendam requiritur. Totum locum verto, *In ſufficientiam* (ſive *capacitatem*) *ſepulchri deſcendent, quando pariter ad pulverem deſcenſus* erit, ſive *deſcendemus*, non male ſenſum expreſſit Vulgatus, quum בַּדֵּי שְׁאֹל vertit, *in profundiſſimum infernum*, ſicut infernus ſive ſepulchrum ſpes meas plene & ſufficienter comprehendat. rectè etiam Chaldæus, לְבֵי קְבוּרְתָּא *in domum ſepulchri*, domus eſt capacitas. Illud autem נַחַת Lxx. verterunt *καταβησόμεθα*, legerunt nempe נֵחַת *deſcendemus*, in fut. Kal. qui ſenſus ſane eſt facillimus & planiſſimus, ut mens Jobi ſit, omnes meæ ſpes plene in ſepulchrum deſcendent, ſic ut ſepulchro ſufficiant, & ipſum ſepulchrum iis quaſi expleatur. idque fiet, quando vos amici mei, qui jam mihi graves eſtis, & ego vobiſcum pariter in pulverem deſcendemus. Non ignoro autem בַּדֵּי ſi ב ſit ſervile continere in ſe ה Emphaticum, atque id eſſe præter analogiam linguæ Hebrææ in nominibus conſtruentibus, ſed primo id factum arbitror, ut diſtinguatur à בְּדֵי quod ſimpliciter valet *in*. deinde reſpondeo, non pauca etiam alibi extare exempla ubi eadem hæc anomalia committitur, vide Gen. 31, 23. Gen. 2, 9. Jer. 25, 20. Jud. 16, verſ. 14. 1 Reg. 14, verſ. 24. Joſ. 3, verſ. 14. 2 Reg. 16, 17.

CAP. XVIII.

VERS. 2. עַד אָנָה תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין תָּבִינוּ וְאַחַר נְדַבֵּר׃. Primam verſus partem Pagninus benè verterat, *Quouſque ponetis fines ſermonibus?* ſic & Mercerus. ſed ſenſum interpretaturus addit, q. d. *quandò tandem loquendi finem facietis?* quomodo Genevenſes ac vulgata noſtra verſio habent. quod mihi verbis ita diſpoſitis plane à ſenſu alienum, imo contrarium fere videtur. עַד אָנָה non poteſt ſignificare *quando*, ſed *quouſque*, *quamdiu*. quod ſi addas negationem, & dicas *quouſque non ponetis finem ſermonibus*, idem eſt ac ſi dicas, *quando tandem ponetis finem*. ſed quum ſublata negatione dicis, *quouſque ponetis finem ſermonibus*, perinde eſt ac ſi dicas, *quando tandem incipietis loqui*, *quamdiu abſtinebitis à loquendo?* Hoc ſenſu verba hæc Bildadi ad duos ejus ſocios refero, quos increpet, quod ſermonibus Iobi velut obſtupefacti hæreant, & non ſtatim reſponſionem regerant. quum ergo inquit, vos videamini loquendi finem facere, *attendite, poſtea nos loquemur*. Non nego tamen quin prima verba ad impoſitionem ſilentii facere queant. ſed tum aliter diſtinguendum & vertendum eſſet, nempe hoc modo, *Vſque quo? ponite finem ſermonibus: animadvertite, & poſt loquemur.* Belgicè, **Tot hoe lange noch? maeckt een eynde van ſpreken: mercket op/ ende daer na ſullen wy ſpreken.** hunc puto eſſe genuinum ſenſum loci, ſive is jam ad ſocios, ſive, quod malim, ad Iobum cum ſuis pertineat. variæ enim hîc ſunt ſententiæ, de quibus Mercerum conſule.

VERS. 14. יִנָּתֵק מֵאָהֳלוֹ מִבְטַחוֹ וְתַצְעִדֵהוּ לְמֶלֶךְ בַּלָּהוֹת׃.

VERS. 15. תִּשְׁכּוֹן בְּאָהֳלוֹ מִבְּלִי לוֹ יְזֹרֶה עַל נָוֵהוּ גָפְרִית׃.

Multum torſerunt interpretes duo illa futura. וְתַצְעִדֵהוּ in v. 14. & תִּשְׁכּוֹן in v. 15. Omnes quos vidi habent pro tertiis perſonis fœminini generis. quamobrem ellipſes ſtatuere neceſſe fuit, quas alii has, alii alias inventant. Nos utrum-

que pro ſecundis perſonis maſculini generis habemus, & in primo ſtatuimus apoſtrophen ad Deum, in altero ad aliquem præſentium. Sic vertimus:

VERS. 14. *Evelletur è tentorio ejus fiducia ejus, & incedere facies* (Deus ſc.) *eum ad regem terrorum.*

VERS. 15. *Habitabis in tentorio ejus quia non eſt ejus.* (id eſt, ſi habitaveris) *ſpargetur ſupra habitaculum ejus ſulphur.* Belgicè Hebraiſmum illum melius exprimimus, **Gaet ghy woonen in ſijne tente om datſe ſijne niet en is / ſulpher ſal verſprepdt worden over ſijne hutte.** Videntur hæc optimè cohærere. quum enim v. 14. dixiſſet, fore ut impius cum omni ſua fiducia è tabernaculo ſuo evelleretur, & in mortem detruderetur, docet v. 15. tantam incumbere domicilio impii maledictionem, ut ipſo extincto non ſit cuiquam tutum in ædes ejus ſuccedere. & ut indicaret ſe id cum fiducia aſſerere, compellat præſentes: tu, inquit, quisquis noſtrum hîc es, ſi inhabitaveris ipſius domicilium, quia ipſe inde avulſus eſt, adeoque non eſt amplius ipſius, experieris tamen ſulphure conſpergi. non poſſumus præterire, תִּשְׁכּוֹן à Genevenſibus imperſonaliter verti. on habitera **men ſal woonen** / *habitabitur.* neſcio an id alibi uſitatum ſit. fieri tamen poteſt ut liceat, quia & apud Syros ejuſmodi futura & præterita fœminini generis tert. perſ. imperſonaliter uſurpari video, ſed, quod notari velim, ſolummodo in imperſonalibus rerum, ubi nos Belgæ utimur particula **het** / **het ſal regenen** / **het ſal geſchieden** / *pluet, fiet.* ibi enim fœmininum genus vim neutrius habet, quod in re ſubintelligitur. Non vero in Imperſonalibus perſonarum, ubi utimur vocula **men** / **men ſal ſpelen**. ibi enim neque neutrum, neque fœmininum loco neutrius locum habet, quia actio ad perſonas refertur. verbi gratia 2 Theſſ. 3, 13. לָא תִיםְאַן לְכוֹן *ne moleſtum ſit vobis*, **dat het u niet te veel ſy.** ſic Pſ. 95, 10. אַרְבְּעִין שְׁנִין מַאְנַת
לִי בְּדָרָא

לִי בְּדֹרָא הַ *quadraginta annis tæduit me generationis hujus.* **veertich jaeren heeft het my verdꝛoten van dit gheſlachte.** vides utrumque imperſonale rei eſſe non perſonæ, ubi Galli uterentur ſuo *il* non ſuo *on.* itaque locutio hæc huic loco Jobi non quadrat, etſi probari poſſet alibi apud Hebræos ut apud Syros uſurpari.

Cap. XIX.

Vers. 3. .זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים תַּכְלִימוּנִי *Iam decies pudefeciſtis me.* Id eſt, pluries. ſicut Apocal. 2.10. *Habebitis afflictiones decem diebus*, id eſt multis. Uſitatum eſt Scripturæ, pro aliquammulto numero denarium uſurpare. Talia ſunt, Mat. 25 1. *Simile eſt regnum cælorum decem virginibus.* Luc. 15. 8. *Si qua mulier, drachmas habens decem* &c. Et 19, 13. *Vocatis autem decem ſervis ſuis, dedit eis decem minas.* Ex hoc uſu legimus apud Maimonidem in יסודי התורה cap. 5. המחלל את השם אם היה בעשרה מישראל הרי זה חלל את השם ברבים׃ *qui profanat nomen Dei, ſi id contingat præſentibus decem Iſraëlitis, ecce is profanavit nomen Dei inter multos.*

Vers. 26. .וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ זֹאת וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ׃

Vers. 27. .אֲשֶׁר אֲנִי אֶחֱזֶה־לִּי וְעֵינַי רָאוּ וְלֹא זָר כָּלוּ כִלְיֹתַי בְּחֵקִי׃

Sunt hi verſus ex difficillimis. itaque quot capita, tot ſententiæ. liceat & nobis ab aliis diſcedere, & noſtram in medium adferre ſententiam: ſic verto,

Vers. 26. *Et poſt cutem meam facient ſequi hoc, quod ex carne mea videbo Deum:*

Vers. 27. *Quem ego videbo mihi, & oculi mei videbunt, & non alienus: conſumuntur deſiderio renes mei in ſinu meo* (i. vehementer deſiderant, apprimè concupiſcunt). verbum כָּלָה interdum ſignificat *vehementer deſiderare*, ut deſiderio quaſi conſumaris & deficias. ut Pſal. 119, 82. כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ *conſumuntur oculi mei ad verbum tuum*, id eſt ſummo ejus deſiderio tenentur. ut & v. antecedenti כָּלְתָה נַפְשִׁי לִתְשׁוּעָתְךָ

לִתְשׁוּעָתְךָ *conſumta eſt anima mea ad ſalutem tuam*, id eſt tanto ejus deſiderio tenetur, ut fere deficiat. ſic & Pſal. 84, v. 3. Quod autem נִקְּפוּ vertam *ſequi facient*, nemo miretur. facio id ex Chaldaiſmo, ubi נְקַף eſt *ſequi, adhærere*. Piel *facere ſequi*. unde & ex Hiphil eſt מַקַּף accentus ſic dictus q. *copulator*, faciens duas dictiones cohærere. nemo autem ſpero negabit, plurimos in hoc libro occurrere Chaldaiſmos. porro נִקְּפוּ præteritum ponitur pro futuro, ſicut quod ſequitur רָאוּ. quod uſitatum. ſed monendum quoque nos נִקְּפוּ *facient adhærere* imperſonaliter capere, quod ſimiliter uſitatum: ſicut in Evangelio, *repetent animam tuam abs te*. Sic autem cum præcedenti verſu hos connecto. Vos ludificamini me quaſi gratia Dei penitus excidiſſem. non dubitabo tamen ſpem meam in ipſum profiteri. *Scio redemtorem meum vivere, & poſtremum ſuper terram perſtiturum*. Sed quid hoc te ſolatur Jobe, quod redemtor tuus ſuperſtes maneat, ſi tu interis? Omnino me ſolatur. Nam poſtquam hæc mea cutis corroſa fuerit, facient redemtor meus ejuſque miniſtri ut hoc ſequatur, quod ex carne mea viſurus ſum Deum. at quem Deum? quem ego viſurus ſum mihi, in meum bonum, & oculi mei videbunt, id eſt egomet hiſce meis oculis, non alius à me. ac tanto hujus viſionis deſiderio tenentur renes mei, ut vere deficiant ac conſumantur in ſinu meo. Belgicè omnia ſic transfero:

VERS. 25. **Ick weet dat mijne verloſſer leeft / ende dat hy de laetſte ſal ſtaen op der aerden.**

VERS. 26. **Nae mijne huyt ſalmen dit doen volgen / dat ick uyt mijne huyt Godt ſal ſien.**

VERS. 27. **Den welcken ick ſal ſien voor my / ende mijne ooghen ſullen hem ſien ende niet een vremde. mijne nieren vergaen van verlangen in mijnen ſchoot.**

Quod autem nos vertimus, *Et poſt cutem meam facient ſequi hoc*, optime quoad ſenſum vertit Chaldæus, ומן בתר דאתנקפ משכי

ומבסרי אחמי תוב אלהא׃ מטכי תהי דא, *Et poſtquam adempta erit* (ceſſare facta erit) *cutis mea, fiet hoc, & ex carne mea videbo rurſus Deum.* ubi ſuccurrit זאת *hoc* referri poſſe ad præcedentem verſum, nempe quod Redemtor meus poſtremus perſtiturus ſit ſuper terram., hoc fiet, hoc facient ſequi poſtquam cutis mea ademta vel conſumta fuerit. quem ſenſum ſi ſequimur, ut ſane ſequi malim, non opus erit quæ ſequuntur, nempe וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ vertere, *quod ex carne mea viſurus ſum Deum*, ſed ſimpliciter, *& ex carne mea videbo Deum.* ut ſenſus ſit, hoc fiet, & quando fit, *videbo* Deum.

VERS. 28. כִּי תֹאמְרוּ מַה נִּרְדָּף־לוֹ וְשֹׁרֶשׁ דָּבָר נִמְצָא בִי׃. Non rejicio eos qui vertunt, *Quin dicere debebatis, quid perſequimur illum? quum radix rei inveniatur in me.* ſenſum habet commodum. Vtile tamen eſt experiri, an & alia detur commoda interpretatio. expendatur à doctis hæc. *Quando diceretis* (vel etſi diceretis) *quam perſequemur eum! tamen radix verbi invenitur* (vel invenietur) *in me.* Verſibus præcedentibus ſpem ſuam profeſſus erat de reſurrectione ſua & videndo Deo. Addit jam, nullis ipſorum minis evelli ſibi hanc ſpem poſſe, Etſi diceretis, ô quam nos perſequemur eum, radix tamen verbi illius divini, ſive divinæ promiſſionis qua nitor, invenitur & ſemper invenietur in me. Ita omnem ſpem ſuperandi ſe ipſis adimit. atque optimè addit verſum ſequentem quo ſtatim metum ipſis incutit. ſic habet verſus ſequens, גּוּרוּ לָכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב כִּי חֵמָה עֲוֹנוֹת חֶרֶב לְמַעַן תֵּדְעוּן שַׁדּוּן׃. Multi per חֵמָה intelligunt iram amicorum Jobi qua in eum exarſerant. Ita ſi capiatur, non diſplicet Pagninus qui vertit, *Quia ira* eſt ex *iniquitatibus gladii*, id eſt quæ pœnam gladii merentur. vel, eſt inter iniquitates gladii, ut ſubintelligatur ב pro בַּעֲוֹנוֹת. fortaſſis etiam verti poſſet, *Nam ira eſt magna iniquitas gladii.* plurale interdum magnitudinem rei ſolummodo indicat. ut Prov. 9, verſ. 1. חָכְמוֹת בָּנְתָה *ſumma ſapientia ædificavit.* Pſal. 73. *Ego*

eram בְּהֵמוֹת *magna beſtia.* & ſimilia alia. ſic hoc loco עֲוֹנוֹת *magna iniquitas.* Alii vero חֵמָה referunt ad iram Dei. unde Junius, *Nam æſtum iræ excitant iniquitates cruentæ.* Malim eo ſenſu totum verſum ſic reddere, *Timete vobis à gladio. quia ira, ô iniquitates, gladius eſt: ut ſciatis eſſe judicium.* explicat quem gladium dicat, nempe iram Dei: illa verè gladius eſt. dumque iram hanc proponit, non tam ipſos quam ipſorum iniquitates compellat, tum ut ipſis parcat magis, tum ut doceat iram Dei non tam in homines, quam in iniquitates ferri. poſſes etiam ſubintelligere ל pro לַעֲוֹנוֹת & vertere, *quia ira iniquitatibus gladius* eſt, quo nempe puniuntur iniquitates. atque is ſenſus accommodari poteſt vulgatæ noſtræ verſioni Belgicæ. **Vreeſt u lieden voor het ſweert. want het ſweert is de toorne over de miſdaet.** Malim inverti dictiones, **want de toorne is het ſweert over de miſdaeden.** videtur חֵמָה עֲוֹנוֹת accepiſſe pro חֲמַת עֲוֹנוֹת per enallagen ſtatus, ut *ira peccatorum* ſit ira per peccatum accenſa. illa ira gladius eſt. quæ enallage etiam eſt apud Eſa. 42, 25. *Et effudit ſuper eum* חֵמָה אַפּוֹ pro חֲמַת אַפּוֹ *ardorem iræ ſuæ.* quamvis alii velint poſitum pro בְּאַפּוֹ *ardorem in ira ſua.*

CAP. XX.

VERS. 4. הֲזֹאת יָדַעְתָּ מִנִּי עַד מִנִּי שִׂים אָדָם עֲלֵי אָרֶץ׃. D. Mercerus vult הֲזֹאת idem eſſe quod הֲלֹא זֹאת *an non noſti?* ſic verterunt Pagninus, Genevenſes, Tigurini, Vulgata noſtra Belgica, aliique. ut ſenſus ſit, aut noſti hoc, aut noſſe certe debebas. interrogatio enim negativa affirmat. Sed non facile eò veniendum cenſeo, ut negativa particula ſubintelligatur, utpote quæ unica nota eſt qua affirmans propoſitio à negante diſcernatur. Hîc certe nihil neceſſe eſt, nec impedit quo minus ad verbum vertamus, *An hoc ſciviſti à ſeculo, à quo poſitus eſt homo ſuper terram?* Id eſt rem hanc,

hanc, quam nempe ſequenti verſu proponit, quæ ab omnibus ſeculis fuit, ex quo creati fuerunt homines, an tu eam rem noſti? Interrogatio affirmativa negat, id eſt, tu revera non noſti, tu hîc ignarus es, ideoque à nobis inſtruendus. Chaldæus negationem nullam addidit, nec aliter exponendus eſt quam expoſuimus, preſſit enim veſtigia textus.

VERS. 11. עַצְמוֹתָיו מָלְאוּ עֲלוּמָיו וְעִמּוֹ עַל עָפָר תִּשְׁכָּב׃. Non diſplicent Vulgatus & Genevenſes, qui תִּשְׁכָּב referunt ad עַצְמוֹתָיו. ſæpe enim nomen plurale jungitur verbo ſingulari, ſubintellecta diſtributione, *Oſſa ejus plena ſunt adoleſcentiis ejus, & cum ipſo ſuper pulverem jacebunt*, propriè jacebit unumquodque eorum. An non & ſic verti poſſet? *Oſſa ejus plena ſunt occultis ejus, & quod cum ipſo eſt, ſuper pulverem jacebit.* ut ante עִמּוֹ ſubintelligatur אֲשֶׁר, quod quum ſit hîc neutrius generis, pro quo Hebræi utuntur fœminino, propterea reſpondere ei fœmininum תִּשְׁכָּב. ſenſus eſſet, Occulta peccata habet impius, quæ oſſa ejus penetrant, & replent, & tam tenaciter adhærent, ut id quod cum ipſo eſt, quod apud eum abſconditum eſt, etiam ſuper pulverem in ſepulchro cubiturum ſit.

VERS. 16. *Occidet eum lingua* אֶפְעֶה *viperæ.* LXX ὄφεως *Serpentis.* hoc rectè. Nam & Mat. 23. 33. pro ὄφεις in plurali, Æthiopicus Interpres habet אפעת.

VERS. 18. מֵשִׁיב יָגָע וְלֹא יִבְלָע כְּחֵיל תְּמוּרָתוֹ וְלֹא יַעֲלֹס׃. *Reſtituit parta, & non abſorbebit: ſecundum opes immutationis ſuæ, & non exultabit.* Ita fere Mercerus. ſed quod nos vertimus *immutationis*, ipſe cum Pagnino vertit *permutationis*, & alium omnino ſenſum tribuit quam nos. Vult enim, impium opes rapina-partas reſtituere iis quos diripuit, aut aliis ſane, adeoque ipſummet eas non abſorbere ſive iis frui. & quidem reſtituere eas *ſecundum opes permutationis ſuæ*, id eſt, inquit, juxta menſuram opum quas ra-

 puit,

puit, vice rerum jam mutata, ut cum alios ante ſpoliaſſet, ipſe jam ſpolietur. ut duplex ibi ſit permutatio, una qua aliorum ſtatum mutavit, eos ſpoliando, altera qua jam ipſius ſtatus proſper mutatur in adverſum. Nos de reſtitutione opum direptarum, qua ex divite pauper rurſus fit impius, actum putamus verſibus tribus præcedentibus, cum quibus hunc ſic jungimus. Vbi jam depauperatus eſt, novo labore reſtituit ſibi parta, novas facultates מֵשִׁיב redire quaſi facit, ſed nec eas abſorbebit, i. neque illis fruetur. & quidem reſtituit eas ſibi *ſecundum opes immutationis ſuæ*, id eſt ſecundum eam opum menſuram quam habebat ante quum ſtatus ejus felix immutaretur, quum ex divite pauper factus eſſet. at quamvis ad eam menſuram ſibi reſtituat, neque ſic exultabit. primum membrum Chaldæus videtur intellexiſſe ut nos, poſterius aliter. Sic habet, מתיב לאות חורנא ולא יגמר כרשתריה מתיהב שחלופיה ולא ידוץ׃, id eſt, *Reducit laborem alium, ſed non perficiet, ſicut cujus divitiæ dantur loco ipſius, & non exultabit*. quod ſic capio, alio labore alias facultates conſequi parat, ſed non perficiet: ſicut qui divitias comparat quæ pro ipſo dandæ ſunt, ut iis tanquam captivus è carcere liberari queat. Sequitur verſus 19. כִּי רִצַּץ עָזַב דַּלִּים בַּיִת גָּזַל וְלֹא יִבְנֵהוּ. ubi nihil habeo quod ad aliorum interpretationes addam, niſi quod כִּי hîc verti etiam poſſit, *quando*, ac tum vau in וְלֹא eſſe retributivum, adeoque ſenſu abundare. hoc modo, quando confregit, dereliquit tenues, domum rapuit, non ædificabit eam. **Als hy verbroken / de arme verlaten / een huys gherooft heeft / hy en ſalt niet optimmeren.** ſic & כִּי verſu ſequenti ſumi poteſt, qui ſic habet כִּי לֹא יָדַע שָׁלֵו בְּבִטְנוֹ בַּחֲמוּדוֹ לֹא יְמַלֵּט qui verſus præter varias aliorum interpretationes ſic etiam verti poteſt. *Quando non novit* (vel etſi non novit) *tranquillum in ventre ſuo, pro deſiderio ſuo non pariet.* Id eſt, quando omni conatu res ſuas aget, inſtar parturientis mulieris quæ in

ventre

ventre ſuo nihil tranquilli ſentit, ſed omnia turbata, non pariet tamen ex animi ſententia. Exiſtimo tribus hiſce quos hic tractavimus verſibus deſcribi irritum impii conatum, quo ſe à Deo dejectum, (de quo v. 15, 16, 17.) reſtituere enititur. Belgicè, **wanneer hy ſchoon van geen ſtilte en weet in ſijnen buyck / hy en ſal evenwel nae ſijne begeerte niet baren.** מלט in piel & hiphil pro *parere* etiam alibi ſumitur.

VERS. 25. שָׁלַף וַיֵּצֵא מִגֵּוָה וּבָרָק מִמְּרֹרָתוֹ יַהֲלֹךְ עָלָיו אֵמִים׃. Variè hîc verſus redditur. Non aſſentimur iis qui hîc de enſe agi exiſtimant, qui dicatur exire מִגֵּוָה *ex corpore*, id eſt ex vagina. & præcedens שָׁלַף vertunt intranſitivè *emergit*. conatur eam quidem ſignificationem probare Mercerus ex Pſ. 129, 6. ſed aliter locum eum accipiendum eſſe, oſtendimus in noſtris in eum obſervationibus. Nos hîc גֵּוָה referimus cum Junio & Genevenſibus ad corpus ejus qui vulneratur. ſed neque cum Genevenſibus שָׁלַף ſumimus intranſitivè de telo everberato quod exeat è corpore & felle impii, id eſt corpus & fel ejus trajiciat, neque cum Junio intelligimus de eo qui gladium ſtringit, & corpus ac fel impii confodit, ſed ad ipſum impium referimus, qui transverberatus arcu æneo, ut verſu præcedenti dictum fuit, שָׁלַף *extrahit* illud telum quo tranſverberatus eſt, וַיֵּצֵא מִגֵּוָה *& exit è corpore*, nempe telum illud ab eo extractum, וּבָרָק מִמְּרֹרָתוֹ *& acies è felle ejus*. at ne ſic quidem impius liberatus eſt, ſed יַהֲלֹךְ *abit*, עָלָיו אֵמִים *ſuper ipſum terroribus*, ſup. exiſtentibus. Senſus ergo eſt, Impium læſum arcu æreo obnixè omnia facere ut extrahendo telum ſe ſervet: at ne ſic quidem eum ſalvum eſſe. quamvis enim telum è corpore & felle jam exierit, diſcedit miſer, terroribus undiquaque oppreſſus.

VERS. 29. זֶה חֵלֶק אָדָם רָשָׁע מֵאֱלֹהִים וְנַחֲלַת אִמְרוֹ מֵאֵל. Nihil hîc difficile eſt, niſi quod ſcrupulum aliquem doctis moveat illud אִמְרוֹ, dum alii, ut Mercerus, illud paſſivè acci-

piunt de verbo quod à Deo dictum eſt adverſus impium, alii activè de verbo quod impius prolocutus eſt adverſus Deum: alii etiam per *elevationem* vertunt. diſquirendum damus eruditis, an non אֹמֶר ſive אמר, & דָּבָר & מִלָּה quæ tria ſynonyma ſunt, interdum abſolutè poſita in malum ſumantur pro *verbo inſolenti & ſuperbo.* de דָּבָר locus eſt Eſa. 58, 13. *ne facias vias tuas, ne invenias deſiderium tuum,* וְדַבֵּר דָּבָר *neque loquaris verbum* inſolens ſc. & ſuperbum quo contemnatur Deus, & profanetur Sabbathum. de מִלָּה eſt locus Job. 15, 13 *quod reſponſet in Deum ſpiritus tuus*, & proferat ex ore tuo מִלִּין *ſermones*, verba inſolentia in Deum & ſuperba. idem hoc loco videtur valere וְנַחֲלַת אִמְרוֹ מֵאֵל *& hæreditas ſuperbi ſermonis ejus à Deo.* certe הֶאֱמִיר in hiphil eſt *exaltare.* & in hitphaël הִתְאַמֵּר *exaltare ſe, gloriari.* unde non mirum ſi אמר vel אֹמֶר ſuperbiæ aliquam ſignificationem admixtam habeat.

CAP. XXI.

VERS. 4. הֶאָנֹכִי לְאָדָם שִׂיחִי וְאִם־מַדּוּעַ לֹא תִקְצַר רוּחִי׃. Difficilis verſus eſt, quem Pagninus ſic tranſtulit, *An ego ad hominem ſermonem meum? quod ſi, quare non anguſtiis afficeretur ſpiritus meus?* Ita fere & Genevenſes, niſi quod מַדּוּעַ non rectè verterint comment *quomodo*, prò quarè. ſenſus eſt, *quod ſi* ſupp. ita eſt, quod non ad hominem ſed ad Deum dirigitur ſermo meus, quare non inde arctaretur ſpiritus meus? verum virgula, Maccaph, qua אִם cum מַדּוּעַ in unam dictionem pronunciatione copulatur, non permittit ea ſenſu ac pronunciatione ita divelli, ut comma interveniat. neque accentus Reviah ſuper מַדּוּעַ permittit eam dictionem cum ſequentibus ita connecti. In utrumque peccavit etiam doctiſſ. Mercerus, qui alioqui egregium format ſenſum, אִם ſumit non conditionaliter ſed interrogativè, & ἀσυνδέτως junctum τῷ מַדּוּעַ connectit utrumque

que cum תִקְצַר לֹא. Hoc modo. *An mihi ad hominem querela mea? & an, quare non arctaretur ſpiritus meus?* quod Belgicè optime efferimus, **Hebbe ick mijne klachte tot een menſche? ende en ſoude / waerom en ſoude mijnen geeſt niet benauwet zijn?** Eleganter, ut dixi, ſed violato tamen jure duorum iſtorum accentuum. quamvis de Reviah non eſſem ſollicitus, quum conſtet eum in hoc libro ut & alibi jus ſuum non ſemper obtinere. Sed de Makkaph ſollicitus ſum magis. Junius utrumque accentum obſervavit melius, & aptè ſatis vertit omnia. Sed quid obeſt etiam alia tentare? ל in לְאָדָם poteſt eſſe genitivi nota. ה in הֶאָנֹכִי non neceſſe eſt ſit interrogativum, poteſt eſſe vocativum, vel exclamativum valens ô. ut Mich. 2, 7. הֶאָמוּר בֵּית יַעֲקֹב *ô quæ dicta eſt domus Iacobi.* & Pſ. 9, 8. הָאוֹיֵב *ô inimice.* & alibi ſæpe. Ita hoc loco, *ô Ego, hominis eſt querela mea. & ſi eſt, quare, nonne arctaretur ſpiritus meus?* **O my / mijne clachte is eenes menſches. ende ſooder reden is waerom / ſoude mijnen geeſt niet benauwet weſen?** Petierat ab amicis præcedenti verſu, ut ſe quiritantem patienter ferrent. rationes cur id facere debeant nunc addit: Primo, quum lamentor, & quiritor, nihil facio niſi quod hominis eſt. Secundo, magnæ ſunt & juſtæ cauſæ quare cogar lamentari. an ergo inquit ſpiritus meus non redigeretur in anguſtias, quum & homo ſim & magnæ cauſæ me premant? videntur non malè cohætere. quod doctiores diſcutient.

VERS. 20. יִרְאוּ עֵינָיו כִּידוֹ. Exponunt per conjecturam, *Videbunt oculi ejus interfectionem ſuam*, vel calamitatem ſuam, vel perniciem ſuam, vel alio quodam affini vocabulo interitum denotante. R. Nathan, & R. D. K. exponunt per אידו *calamitatem ſuam.* non extat alibi in Scriptura. neque ejus radix. At in lingua Æthiopica uſitatiſſima eſt radix כיד pro *καταπατεῖν conculcare.* Matth. 5. 13. Et 7. 6. Inde & מכיד *ſcabellum*, quod pedibus calcatur. Matth. 5, 35.

&

& מכאור *torcular*, ubi calcantur uvæ. Matth. 21. 33. Jam firmata eſt conjectura doctiſſimorum virorum. propriè ſonat, *Videbunt, oculi ejus conculcationem ſui.*

VERS. 21. וּמִסְפַּר חֳדָשָׁיו חֻצָּצוּ. Multi vertunt, *& numerus menſium ejus dimidiati ſunt*, mutuantes ſignificationem ab affini verbo חצה. *dimidiavit.* Alii, *interrupti, conciſi, truncati ſunt*: ex ſenſu id conjicientes, quia verbum hoc alibi non occurrit. Ex lingua autem Æthiopica dubium omne tollitur, ubi חצץ uſitatiſſimum eſt pro *parvum eſſe.* vide apud Æthiopicum Interpretem Matth. 2. 6. & 5. 19. unde & nomen תצתן הימנות *parvi fide* Matth. 8. 26. In dageſſata conjugatione eſt *parvum facere, abbreviare, truncare.* ſenſus ergo eſt, *Et numerus menſium ejus parvus factus eſt.* conſtructio autem eſt, qualis 1 Sam. 2. 4. קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים *arcus fortium fracti ſunt*, pro fractus eſt. vel pro, fortes cum arcu ſuo fracti ſunt. Ita hîc, menſes ejus numero ſuo decurtati ſunt. Ab eodem porro verbo eſt, apud Hebræos nomen חָצָץ *calculus, ſcrupulus*: non à concîdendo aut conterendo ſic dictus, ut hactenus creditum fuit, ſed à parvitate. eſt enim minimus lapillus. Æthiopicè חרץ *arena.* etiam à parvitate ſic dicta.

VERS. 33. וְאַחֲרָיו כָּל־אָדָם יִמְשׁוֹךְ. *Et poſt eum omnes homines ibant.* de hoc uſu verbi משך qui plura cupit, videat quæ annotavimus ad Jer. 5, 8.

CAP. XXII.

VERS. 11. אוֹ חֹשֶׁךְ לֹא תִרְאֶה וְשִׁפְעַת מַיִם תְּכַסֶּךָּ׃. Variæ dantur interpretationes, inter quas vulgata noſtra Belgica minime ſpernenda, **ſoudet ghy de duyſterniſſe niet ſien / ende de watervloet u niet bedecken?** *An tenebras non videres? & inundatio aquarum te non tegeret?* In ſecundo membro repetitur ἀπὸ τοῦ κοινοῦ לא *non* quod erat in primo membro. rectè id & inuſitatè. Sed omiſit particulam או, quæ variè hîc

hîc ut & alibi à variis exponitur. nos hîc pro *ô* exclamandi particulâ accipimus, quomodo non tantum Syris eſt uſitatiſſima, ſed & à nobis ita capitur Mal. 2. v. ult. Ezech. 21, 10. Sam. 18, 13. vide quæ pluribus de illo או annotavimus ad Eſa. 27, 5. *ô tenebras non videres? & copia aquarum te non tegeret?* Id eſt, ô tu Impie, qui omnes eas iniquitates perpetraſti quæ v. 5. 6. 7. 8. 9. deſcriptæ ſunt, an tu tenebras calamitatum non videres, neque abundantibus miſeriarum aquis tegereris? licet etiam per *tenebras* intelligere ignorantiam & cæcitatem: item per copiam aquarum denſam nubem quæ mentem veluti obvelat. eo ſenſu ſic verto: *ô tenebræ! non vides? & copia aquarum obtegit te?* hoc cum antecedentibus & ſequentibus optimè cohæret. enarraverat ingentia Jobi ſcelera. addiderat, eum propterea circumdari laqueis, & ſubitis pavoribus terreri. tuebatur tamen Jobus juſtitiam ſuam atque innocentiam. ô inquit, quantæ tenebræ! an non vides te ſcelerum tuorum pœnas dare? an adeo te denſæ aquæ obnubilarunt, ut non videas te palam à Deo reum agi? Ideo pergit Eliphas ſequentibus verſibus providentiam Dei atque omniſcientiam defendere, quam Jobus ipſius quidem mente negare videbatur, ac ſi Deus nube tectus peccata ipſius non obſervaſſet. hoc mihi videtur ſimpliciſſimum. Sequens Verſus ſic habet, הֲלֹא אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמָיִם וּרְאֵה רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי רָמּוּ׃ plerique volunt eſſe verba Jobi, quæ ab Eliphazo per mimeſin proferantur, ac vertunt, *An non Deus eſt in altitudine cælorum? Et vide caput ſtellarum quod alta ſunt.* q. d. diſtantia qua Deus ſupra ſtellas altiſſimis cælis inſidens à nobis remotus eſt, impedit quo minus facta noſtra exactè teneat. Dubito an id rectè. quia ſequenti demum v. verba Jobi apertè recenſentur per וְאָמַרְתָּ *& dixiſti.* Itaque malim hîc verba Eliphazi continere, qua adverſus blaſphemiam quam ſequentibus verſibus Jobo tribuit, aptitudinem Dei aſſerat cognoſcendi è cælo quæ-

cunque in terris committuntur. Et ſic verba transfero, *An non Deus eſt ſummitas calorum? quin ecce; caput eſt ſtellarum, etſi alta ſint.*

CAP. XXIV.

VERS: I. מַדּוּעַ מִשַּׁדַּי לֹא נִצְפְּנוּ עִתִּים וְיֹדְעָו לֹא חָזוּ יָמָיו׃ *Quare ab omnipotente non ſunt abſcondita tempora, & noſcentes ipſum non vident dies ejus?* CL vir Joh. Cochus hunc ſenſum eſſe vult, & valde appoſitè: Quare, quum Deo non ſint occulta tempora, & rerum gerendarum articuli, nihilominus tamen, qui norunt ipſum, non vident dies ejus, hoc eſt publica judicia? Atque ita theſis illius capitis in eo verſu erit: quod non obſtante ſcientia & providentia Dei, publica tamen judicia, quæ Deus exerceat, etiam à noſcentibus ipſum non animadvertantur. dies Dei ſumuntur, ſicut 1 Cor. 4. 3. ἡμέρα ἀνθρωπίνη pro judicio humano.

CAP. XXVI.

VERS. II. עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ׃ R. S. I. ad v. 6. c. 1. Gen. refert hæc ad primum & ſecundum diem creationis. ירופפו commoti & concuſſi hac illac fuere cœli primo die creationis, quia erant לחים humidi, & fluentis inſtar aquæ. at ſecundo die יתמהו obſtupuerunt; increpante Deo & dicente, fiat הרקיע firmamentum. tum conſtiterunt & ſolidi facti ſunt, inſtar viri qui increpitus ac territus conſiſtit.

CAP. XXVII.

VERS. II. אוֹרֶה אֶתְכֶם בְּיַד אֵל. Junius, *Docebo vos in plaga Dei fortis* verſans. quod neſcio an cuipiam arridere poſſit. Vulgatus, *docebo vos per manum Dei*, id eſt, Dei ductu & auxilio. Pagninus LXX. ſecutus, *Docebo vos* quæ ſunt *in manu Dei.* quia nempe ſequitur, אֲשֶׁר עִם שַׁדַּי לֹא אֲכַחֵד *quod eſt apud*

apud omnipotentem non celabo. Nos potius vertimus, *Docebo vos de manu Dei*, id eſt, manum Dei, ea quæ Deus agit, vel rationem qua manus ejus ſolet agere. eadem conſtructio eſt, quæ Prov. 4. 11. בְּדֶרֶךְ חָכְמָה הֹרֵתִיךָ, *de via ſapientiæ docebo te.* quod Vulgatus rectè, *Viam ſapientiæ monſtrabo tibi.* & Lxx, ὁδοὺς σοφίας διδάσκω σε.

CAP. XXVIII.

VERS. 4. פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ׃

Nemo hîc interpretum conſentit, adeò omnes ſenſum aliquem conjectant. ſi cui ridere libeat, legat R. Selomonem, qui de Sodomitis narrabit, qui viatores in lecto collocare ſolerent: quo ſi eſſent longiores, amputabant pedes: ſi breviores, diſtendebant eos & prolongabant, donec credo lectum æquarent. Difficultatem magnam parit illud מֵעִם גָּר. R. Selomoh dicit eſſe ממקום נובע נוגר *è loco ſcaturiente & fluente.* & Aben Esra גָּר eſſe נגר *effuſus, defluens*: quaſi eſſet à themate נגר *fluere, effundi.* quod & Chaldæus voluiſſe videtur, qui vertit מן אתרא דמודלח מרזביא *ex loco qui fluit canalibus.* R. Levi dicit מִנִּי גָּר eſſe מִמָּקוֹם שהיה גר בו האדם *è loco in quo commorabatur homo.* plerique noſtrum גָּר pro *accola* ſumunt, & varii variè ſenſum capiunt. vide Mercerum, Iunium & alios. Nos ex Arabica lingua huic loco lucem mutuamus. גָּר enim, quod Arabes pronunciant g. molli, ut Galli *un gibet*, *vicinum eſſe illis* ſignificat, quaſi *prope commorari.* Hebræis enim pro *commorari* uſitatum eſt. Ita hîc verto, *Erumpit torrens è vicino* ſup. loco. id eſt, dum foſſores eruendis metallis occupantur, ſubito è vicino aliquo loco erumpit torrens qui eos obruit. aut convenit cum Arabico שר. quod etſi litera differat, pronunciatione tamen non differt. nam Arabicum ש cum puncto ſuperimpoſito ejuſdem pronunciationis eſt cum Hebræo ש unde non raro hæ literæ permutantur. ut quod Hebræi

dicunt אֶגְרֹף *pugnus*, Arabes שֹׁרֶף *pugillus*. ſignificat autem שׁוּר *profundum eſſe*. שְׁאֵר *profunditas, caverna*. Ita ſenſus eſſet, *erumpit fons è profundo*. id eſt, dum profunde admodum fodiunt, ut omnes metalli venas exhauriant, erumpunt è profundo interdum torrentes. Sed quid eſt הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל Doctiſſimi interpretum referunt ad מַיִם *aquas*, quas ſubintelligunt, utpote in נַחַל comprehenſas. & volunt aquas dici oblivioni traditas à pede, quæ ob profunditatem tranſiri non poſſunt. at ita ipſa potius terra quam foſſores in mineris pedibus calcare ſolebant, jam autem propter aquas amplius non poſſunt, diceretur oblivioni tradita à pedibus, quam aqua quæ pedibus calcari apta non eſt. Nos id ad ipſos foſſores referimus. & his verbis terrorem & conſternationem exprimi exiſtimamus, qua propter erumpentem torrentem corripiuntur. ſicut Pſ. 76. 6. de hoſtibus Dei conſternatis dicitur לֹא מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי חַיִל יְדֵיהֶם *non invenerunt ulli viri fortitudinis manus ſuas*, quaſi ſcilicet obliti earum, quia præ formidine pugnare non poterant: ita hoc loco, qui præ formidine fugere non poterant, dicuntur oblivioni traditi à pedibus. de his dicitur, quod דַּלּוּ *attenuantur*, ſpiritu *exhauriuntur*, & נָעוּ מֵאֱנוֹשׁ *ex hominibus migrant*. אֱנוֹשׁ mihi hic collectivum eſt, & pro genere humano accipio. Senſus eſt, quando fons ſubito è profundo aut è loco vicino erumpit, ſi quis adeo non percellitur, quin pedes in officio continere queat, iiſque oblivioni non eſſe, is fuga celeri conſulere vitæ ſuæ poteſt. ſed qui adeo expaveſcunt, ut à propriis pedibus oblivioni tradantur, attenuantur prorſus, & ex hominum conſortio migrant. Non poſſumus tamen diſſimulare, דָּלַל à quibuſdam hîc ſumi ſignificatione affinis vocis דָּלָה pro *extrahi, elevari* ut & Eſa. 38, 14. דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם *elevati ſunt oculi mei in altum*. etſi alii aliter. Eam ſignificationem ſi & huc transferas, ſic vertes, *Qui oblivioni traduntur à pedibus, extrahuntur*

tur ab hominibus, diſcedunt. id eſt, qui præ ſtupore ipſimet pedibus ſuis fugere è fodinis nequeunt, extrahuntur inde opera hominum, & ſic demum movent ſe ac diſcedunt, alioqui immoti præ metu. Non poſſum non interpretationem Chaldaicam adjungere, quæ non alium ſenſum habere videtur. תקף נחלא מן אתרא די מולח מרזביא דמתנשין מן למעבר רגלא אודקפו מבני נשא אטלטלו: *Invaleſcit torrens è loco qui fluit canalibus, qui oblivioni traduntur quo minus tranſeat pes, elevantur à filiis hominis, migrant.* Has noſtras conjecturas viſum eſt aliorum conjecturis addere.

Vers. 26. *Dum faceret ipſe pluviæ ſtatutum,* וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת. tribus in locis reperitur חזיז, hîc, Iob. 38.25. & Zachar. 10. 1. Ubique variant Lxx. Interpretes, & Hieronymus, ut quid hæc vox ſibi voluerit, ignoraſſe omnino videantur. Noſtri *coruſcationem* vertere ſolent, reſpicientes affine verbum חזה *vidit.* ſicut חזא ab חזה Junius quoque hîc *fulgetrum*, at in aliis duobus locis *nimbum.* Hebræi quoque variant. R. Nathan ait eſſe ברק או ענן *fulgur aut nubem.* R. D. Kimchi vult eſſe *fulgura* quæ præcedunt tonitru. addit tamen, priſcos Rabbinos exponere per *nubem*, cujus quinque ajunt eſſe nomina, אד עב ענן נשיא חזיז. id nos rectum eſſe putamus, & חֲזִיז קֹלוֹת vertimus *nubem tonantem*, ſed quæ tamen ſimul pluviam, quod fieri ſolet, effundat. quamobrem omnibus locis ſupra dictis חזיז cum pluvia conjungitur. non gravatè referimus ad Æthiopicum חזז, quod in hiphil אחזז eſt ποτίζειν *potum dare.* Matth. 27. 48. ut ſit nubes irrigans terram.

Cap. XXX.

Vers. 2. *Etiam potentia manuum eorum quorſum mihi?* עָלֵימוֹ אָבַד כָּלַח. Vertunt, *ſuper eos periit ſenium,* i. miſeriores fuerunt quam ut ſenectutem præ fame atque egeſtate attingere potuerint. Iunius, *in illis perierat ſenium*, id eſt

inquit, totam vitam uſque ad ſenium inanem conſumſerant. Vtrumque ſatis coactè, niſi fallor. & כֶּלַח *ſenium* verti, ex mera conjectura eſt, quam præbet locus Job. 5. 26. vide quæ iſthic obſervavimus: & nunc eadem veſtigia ſequentes vertimus, *ad ipſos periiſſet clamor*, id eſt fruſtra ipſos inclamaſſem, ad quid enim mihi profuiſſet potentia manuum ipſorum, quæ mea longe erat inferior?

VERS. 3. בְּחֶסֶר וּבְכָפָן גַּלְמוּד הַעֹרְקִים צִיָּה אֶמֶשׁ שׁוֹאָה וּמְשֹׁאָה׃. Verto, *Qui ob egeſtatem & famem ſolitarii fugiebant* in *deſertum, heri* in *vaſtum ac devaſtatum locum*. lego quaſi ab הערקים verſus inciperet. & ציה ac שואה accipio pro לציה & לשואה. Senſus eſt, eos nuper admodum in tanta fuiſſe rerum omnium penuria, ut vel heri dici queant confugiſſe ad deſerta, quæſituri quo vitam tolerarent. ערק pro *fugere* Syriacum eſt. apud Æthiopicum N. Teſt. Interpretem ערק reperio pro *γυμνὸς nudus* Matth. 25. v. 36. Marc. 14. 51. 52. עראק pro *κενὸς vacuus, inanis*, Marc. 12. 3. Luc. 1. 53. quæ & hîc commodum ſenſum habere queant, ſi ציה & שואה accipiamus pro כציה & כשואה. præferimus tamen priorem interpretationem.

CAP. XXXI.

VERS. 3. *Nonne exitium iniquo*, וְנֵכֶר לְפֹעֲלֵי אָוֶן. Hieronymus, *Et alienatio operantibus iniquitatem*? Pagninus, *Et inſuetum quid*. Junius, *& monſtroſum*. quam interpretationem ex lingua Æthiopica ſtabilire libet, ubi invenio primum in hiphil אנכר pro *agnovit*, Marc. 5. 29. deinde, nomen נכיר pro *alienis*, Matth. 17. 25. quæ duæ ſignificationes apud Hebræos quoque ſunt obviæ. deinde dicitur de re aliena, inſueta & prodigioſa quæ mentem alienare, ſtuporemque & admirationem parere ſolet. ut נכר יאדף *mirabile eſt* Matth. 21. 42. מנכר *τὰ θαυμάσια ſtupenda, miranda*. Matth. 21. v. 15. & verbum אנכרו *ἐξεπλήσσοντο obſtupuerunt*, Matth. 19. 25. Ita ergo & hîc apud Jobum rectè vertas, *Et ſtupendum quid operatoribus*

ratoribus iniquitatis, id eſt pœna quæ ſtuporem omnibus incutiat.

VERS. 9. אִם נִפְתָּה לִבִּי עַל אִשָּׁה. *Si ſeductum eſt cor meum ſuper mulierem.* LXX. εἰ ἐξηκολούθησεν ἡ καρδία μου γυναικί, *Si ſecutum eſt cor meum mulierem*, nempe concupiſcentia ſua. ubi non poſſumus non monere, פתה in lingua Æthiopica ſignificare *concupiſcere.* ut Matth. 5. 28. ubi eadem res agitur, quam Jobus tractat: *ſi quis adſpexerit mulierem* πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, Æthiopicus ויפתוה *& concupiſcat eam.* Idem procul dubio vult Jobus, *ſi concupiſcentia illectum fuit cor meum ad mulierem.* rectè dicit Rabbi Nathan in Concordantiis, hoc verbum ſignificare נטיה *inclinationem.*

CAP. XXXV.

VERS. 15. וְעַתָּה כִּי אַיִן פָּקַד אַפּוֹ וְלֹא יָדַע בַּפַּשׁ מְאֹד. Laudo doctiſſ. Iunium, qui אין non conſtruxit cum פקד. eſt enim id omnino præter uſum & genium linguæ. rectè vertit, *Nunc autem quia nihil* iſtorum *eſt.* aut ſimplicius, *quia* id *non eſt, viſitavit ira ejus.* reliqua verto, *neque curavit proſperitatem admodum.* proprie, non novit de proſperitate, aut non conſideravit in proſperitatem, id eſt non curavit eam. quo ſenſu dicitur *non novi vos.* Senſus eſt, quia non perpendit Jobus, quæ de ſanctitate Dei, juſtoque ejus in peccatores judicio dicta ſunt, ideo viſitavit eum ira Dei, neque eum omnis proſperitas in qua Jobus hactenus vixit, prohibuit aut impediit, quippe quam Deus neutiquam curavit. Porro פש *proſperitatem* verto. propriè *ſanitatem, pinguedinem, & bonam habitudinem* ſignificat. ut ex iis quæ ad Hab. 1. 8. Ier. 50. 11. & Mal. 3. 20. annotavimus, liquere poteſt.

CAP. XXXVI.

VERS. 27. כִּי יְגָרַע נִטְפֵי מָיִם יָזֹקּוּ מָטָר לְאֵדוֹ׃. *Quum abſcindit ſtillas aquarum, colliquant pluviam in vaporem ſuum.* Id eſt,

eſt, quum Deus nubem ſolvens, abſcindit ab ea & reſecat guttas aquarum, aquæ iſtæ colliquant, i. reſolvunt pluviam in vaporem ſuum unde orta erat. oritur enim pluvia ex aſcendentibus vaporibus, & rurſus in eoſdem reſolvitur. adeo ut perpetua hîc ſit reciprocatio. vapores terræ ac maris ſuperiora petentes gignunt nubem, quæ deinde in pluviam ſoluta reddit terræ ac mari vapores quos hauſerat.

VERS. 28. אֲשֶׁר יִזְּלוּ שְׁחָקִים יִרְעֲפוּ עֲלֵי אָדָם רָב׃. *Quia diffluunt nubes, ſtillant ſuper homines multos.* cauſam tradit iſtius liquationis, qua pluvia in vaporem ſuum reſolvitur: quia nempe nubes non manent ſolidum & compactum corpus, ſed ſolutæ diffluunt, & fiunt tanquam נֹזְלִים *fluenta*, quum nempe ſtillant ſuper homines, eoſque non paucos, ſed multos, ut plurimi ſint admirandi hujus operis ſpectatores & teſtes.

VERS. 29. אַף אִם יָבִין מִפְרְשֵׂי עָב תְּשֻׁאוֹת סֻכָּתוֹ׃. *Etiam, an quis intelliget expanſiones nubis, fragores tentorii ejus.* facile id eſt. Lxx תְּשֻׁאוֹת verterunt ἰσότητα. à שָׁוָה *æqualem eſſe.* Senſum ſane exhibet elegantem, atque eo ſenſu verterem, *æquationes tentorii ejus.* ſenſus eſſet, quiſquamne capere queat, quomodo extendatur nubes, atque in ea Deus tentorium quaſi ſibi æquet, id eſt, æqualiter cohærentibus ſibi partibus expandat? eſt enim nubes inſtar fornicis ſumma æqualitate camerati.

VERS. 30. הֵן פָּרַשׂ עָלָיו אוֹרוֹ וְשָׁרְשֵׁי הַיָּם כִּסָּה׃. *Ecce expandit ſuper eam* (nubem) *lumen ſuum, & radices maris tegit.* Id eſt, ubi nubem expandit, radios quoque ſolares qui tempore ſereno terram recta feriunt, ſed per nubem repercutiuntur, ſuper convexam nubis partem expandit. atque ita fit, ut loco radiorum ſalarium qui antea ſua luce terram mareque penetrabant, nubes denſa ipſas profunditates maris operiat.

VERS.

VERS. 31. כִּי בָם יָדִין עַמִּים יִתֶּן אֹכֶל לְמַכְבִּיר׃. *Quia per ea judicat populos: dat cibum in abundantia.* per ea ſcilicet quod expandit nubem, & ſupra nubem lucem, & per nubem operit mare, per hæc partim judicat, i. punit populos, quia ex nubibus oriuntur tempeſtates aliæque aëris inclementiæ: partim beneficiis afficit, dum cibum abunde ſuppeditat, per pluvias ſcilicet quæ è nubibus in terram effunduntur.

VERS. 32. עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ׃. *Super curvaturas* (nubium) *tegit ſolem, & præcipit contra eum per occurrens.* אור pro *ſole* accipio. ſicut & ſupra cap. 31, verſ. 26. אִם אֶרְאֶה אוֹר כִּי יָהֵל וְיָרֵחַ יָקָר הֹלֵךְ *ſi vidi ſolem cum ſplenderet, & lunam pretioſè incedentem.* itaque nihil miri eſt, quod affixum ejus in עָלֶיהָ ſit fœmin. gen. quia ratio habetur Synonymorum שֶׁמֶשׁ, חַמָּה & חַרְסָה quæ propriè ſolem denotant, & fœminina ſunt. כַּפַּיִם ad nubes refero, quia de iis hactenus actum, & qui propriè curvaturas ſignificat, quales in unaquaque nube duæ ſunt, convexa & concava. Senſus eſt, quum Deus cœlum nubibus obducit, ſolem qui conſpici ſolet hominibus, abdit ſuper curvaturas nubium, & quum natura ſua feratur ad illuſtrandos homines, impedit eum Deus, & quaſi adverſus eum præceptum dat per occurrentem nubem.

VERS. 33. יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה׃. *Indicat de eo cogitationem ejus pecus, etiam de aſcendente.* רֵעַ non tantum ſocium vel amicum, ſed & cogitationem ſignificat. ut Pſ. 139. 2, 17. Senſus eſt, ipſum pecus indicare de eo, i. de Deo cogitationem ejus de nube, non tantum jam formata, ſed etiam adhuc aſcendente, quæ adhuc eſt in fieri, quidnam ea facere in animo habeat, pluviaſne mittere, an tempeſtates ciere. præſentiſcunt id pecora. quo pertinet quod Aben Eſra obſervavit, ad dextram cubantes oves pulviam portendere. quorum accuratiſſimos fuiſſe obſer-

vatores Patriarchas non eſt dubium, utpote qui non tãtũ rerum phyſicarum fuerint peritiſſimi ſed & toti in pecuaria occupati. Sunt qui עֹלֶה ſumunt pro עֹלָה, quod non tantum *holocauſtum* ſed & iniquitatem donotat, idem quod עַוְלָה. eo ſenſu verterem, *Indicat de eo cogitationem ejus pecus, etiam contra iniquitatem.* id eſt, pecus præſentiſcens aëris mutationem & nubium effecta, prænunciat quo animo Deus ſit etiam adverſus perverſitatem hominum, ac quibus pœnis eam ſit ulturus.

CAP. XXXVII.

VERS. 4. וְלֹא יְעַקְּבֵם כִּי יִשָּׁמַע קוֹלוֹ. Variis in hunc locum interpretationibus libet hanc etiam conjecturam addere. In lingua Æthiopica עקב ſignificat *cuſtodire.* Mat: 4. 6. עקב *cuſtodia, cura.* Mat. 9.12. Hinc verti poſſet, *Et non cuſtodiet eos (* ſupple איש quiſquam *) quum audietur vox ejus.* id eſt; nemo ullius hominis opera tonitru Dei effugere poteſt. Si cui hoc minus placet, videat an ex uſu linguæ Syriacæ, ubi verbum hoc *inveſtigare* & *indagare* denotat, commodiorem interpretationem nanciſcatur, *Et non inveſtigabit ea* quiſquam, *etſi audiatur vox ejus.* Id eſt, קול גאונו *vox Majeſtatis ejus* in tonitru tam eſt admiranda & arcana, ut quamvis audiatur vox ejus, nemo tamen aut vocem aut Majeſtatem ejus inveſtigare queat. Hoc voluiſſe videtur Vulgatus, quum vertit, *Et non inveſtigabitur; quum audita fuerit vox ejus.*

VERS. 16. הֲתֵדַע עַל מִפְלְשֵׂי עָב. Pagninus, *An noſti differentias nubium?* Secutus eſt Kimchium, & R. Nathanem in Concordantiis, qui idem eſſe volunt, ac מפרשי עב, permutatis ר & ל. Addit autem Kimchius in libro radicum, alios accipere pro משקלי עב libramentis nubium, à פלס *librare*, permutatis ס & ש, ejuſdem pronunciationis literis. id ſecutus eſt Iunius, neque rejicimus. At neque rejiciendus

dus Hieronymus, qui vertit, *An noſti ſemitas nubium?* In lingua enim Æthiopica uſiratum eſt verbum פלס pro *migrare*, Mat. 8, 34. & nomen פלסת pro *μετοικεσία migratio* Mat. 1. Hinc ergo מפלשי עב ſunt motus nubium, quibus migrant de loco in locum, quas ſemitas non malè dixit Hieronymus.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

PSALMORUM DAVIDIS.

PSAL. I. VERS. I.

רְשָׁעִים *Impiorum.* eos ita dictos vult R. D. K. ab *inquietudine*, quod admodum avidè ac ſollicitè noctes dieſque per fas & nefas ad divitias adſpirent. quia alibi שקט *quieſcere*, & רשע inter ſe opponuntur, Job. 34. 1 Sam. 14. & alibi. in lingua Æthiopica רשע eſt *oblviviſci.* vide Matth. 16. 5. Hinc רשעים dicti eſſe poſſent *impii*, quaſi שְׁכֵחֵי אֵל *obliviſcentes Dei.* qua denominatione ſæpe veniunt. ut Job. 8. 13. Pſal. 9. 18. Et 50. 22.

VERS. 3. עַל פַּלְגֵי מָיִם *ad rivos aquarum.* In lingua Æthiopica פלג non *rivulum* tantum, ſed & ipſum *fluvium* denotat. dicitur enim de Jordane, Matth. 3. 6. Atque ita Pſal. 65. 10. פֶּלֶג אֱלֹהִים reddi poteſt, *fluvius Dei.*

PSAL. III.

VERS. 3. Finitur verſus hic voce סֶלָה *ſelah.* de qua vide Genebrardi notas in hunc verſum. ubi inter cætera tradit, Thalmudiſtas, Chaldæum, Ieronymum, Aquilam pro aſſeverandi genere habere, quo jam dicta æterna eſſe

pronuncientur, *in æternum, in ſecula, ſemper*. addo, interpretationi huic favere, quod in clauſulis librorum, quæ in pium votum exeunt, adjicere ſolent Hebræi, אָמֵן נֶצַח סֶלָה וָעֶד, *Amen in æternum, in ſempernum, & in ſecula.* quod abbreviatè ſcribunt אנס״ו. vides idem eſſe נצח & סלה & עד. dici tamen poſſet, & in voto iſto Iudaico, & ubicunque occurrit in Scriptura, propriè τέλος *finem* ſignificare. atque inde eſſe, quod ſicut לָנֶצַח paſſim vertunt LXX Interpretes εἰς τέλος, ita & סֶלָה Habac. 3. 12. ſimiliter verterint. Nec aliunde eſſe quod in Pſalmis διάψαλμα reddiderint, quam Græcam vocem Suidas ἐναλλαγὴν μέλους, alii commutationem metri, alii pauſationem ſpiritus, alii alterius ſenſus exordium, alii rhythmi diſtinctionem, alii cujuſdam Muſicæ varietatis exordium eſſe docuerunt. teſte Hieronymo in Epiſt. ad Marcellam. quæ omnia finis quandam connotationem habent, ut ſenſus ſit, finiri ibi cantum, aut rhythmum, novumque eſſe inchoandum.

VERS. 7. אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי. עָלָי ſolet verti, *adverſus me.* & poſt שָׁתוּ *poſuerunt*, ſubintelligi מַחֲנֵיהֶם *caſtra ſua.* malo עָלָי vertere *ſuper me*, & ſubintelligere יְדֵיהֶם *manus ſuas.* ſic LXX. τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοι, *qui circumcirca ſimul ponunt ſuper me*, vel *imponunt mihi*, ſup. manus ſuas, id eſt, adoriuntur vel invadunt me. eodem prorſus ſenſu & phraſi, qua Lucas dixit, Act. 18. 10. οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι, τοῦ κακῶσαί σε, *nemo imponet tibi*, ſup. manus, i. invadet te, *ut malefaciat tibi.* eſt & apud probatos authores ἐπιτίθεσθαι uſitatum pro *aggredi, invadere, adoriri.*

PSAL. IV.

VERS. 1. לַמְנַצֵּחַ עַל הַנְּגִינוֹת. Rabbi David, Aben Eſra, & Raſchi volunt, intelligi eum qui cantoribus præeſſet, ut cantum eorum regeret. ita ſane verbum נצח accipitur 2 Par. 2. 2. 18. Et 34. 13. Et 1. Paral. 23. 4. & alibi. Non eſt

tamen contemnendum, quod antiquiores Rabbini, teſte R. D. K. tradiderunt, hunc Pſalmum decantatum eſſe בשלשה מיני שבח *tribus generibus laudis*, nempe בניצוח בניגון ובמזמור. unde liquet ניצוח eſſe ſpeciem laudis. Eſtque magiſtris uſitatiſſimum, verbum נצח uſurpare inter verba, quæ celebrationem nominis divini exprimunt. Sic in Haggadah Paſchatis (teſte Maimonide in Miſnah Thorah in נוסח ההגדה) ſolent dicere אנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ולהדר ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הניסים האלו. ubi vides cumulari verba quæ laudem Dei continent, atque inter ea לְנַצֵּחַ referri. quo reſpexit, teſte Aben Eſra, R. Haggaon, qui hunc Pſalmum à Davide cantori cuidam traditum volebat, לנגן אותו תמיד כמו לנצח *ad pſallendum eum jugiter, quaſi in æternum.* ſecundum hanc ſententiam, ניצוח erit ſpecies laudis, qua indeſinenter & perpetuo nomen Dei celebratur. ex uſu vocis נֶצַח, quo *æternitatem* denotat. Sed malim alium vocis uſum reſpici, quo *robur*, *potentiam*, *victoriam* ſignificat, ipſique Deo tribuitur 1 Sam. 15. 29. quia robore ſuo omnia vincit. ut ניצוח ſit genus laudis, quo robur Dei, nulli cedens, omnia ſuperans, decantâtur. ita verbum hoc uſurpari arbitror 1. Paral. 15. 21. ubi inter varia Cantorum officia recenſentur quoque qui conſtituti erant לנצח, *ad illud laudum genus tractandum, quo vincens Dei virtus extollitur.* prudentiſſimè Vulgatus, *canebant epinicion*, i. carmen quo victorem Deum celebrabant. Nec aliud voluere Lxx. quum reddidere, *τοῦ ἐνισχύσαι*, *ad roborandum*. carmine enim Deum roborat, qui robur ejus prædicat. ſicut eum ſanctificat, qui ſanctum eum prædicat Ita מנצח erit *Cantor*, cui epinicion Dei decantare injunctum erat.

Vers. 4. וּדְעוּ כִּי יְהוָה הִפְלָה חָסִיד לוֹ. *Et cognòſcite quod Iehova ſeparavit ſanctum ſibi.* Lxx. חָסִיד paſſim rectè vertunt *ὅσιος* *ſanctus*; *pius*. R. D. Kimchi in hunc locum חסיד וההסיד הוא מי שעשה טובה עם חבירו לפנים משורת הדין: , *Dicitur*

qui exercet beneficentiam in proximum ſuum, antequam jure id debet. At Maimonides in Commentario ad Pirke Aboth, החסיד הוא האיש החכם כשיוסיף במעלות יתרה לומר במעלות המדות עד שיטה אל הקצה האחד מעט ויהיו מעשיו מרובין מחכמתו ומפני זה נקרא חסיד לתוספתו כי התוספה בדבר יקרא חסד תהיה התוספה ההיא בטוב או ברע:, *Dicitur* חסיד *vir ſapiens, qui creſcit in virtute, nempe in virtutibus moralibus, adeo ut inclinet paululum in alterum extremum. ſintque opera ejus plura ſapientiâ ejus. propterea vocatur* חסיד *ob incrementum ejus. nam excellentia in re aliqua vocatur* חסד, *ſive excellentia illa ſit in bono ſive in malo.*

PSALM. V.

VERS. 4. בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה. Druſ. quæſt. 39. lib. 3. vertit, *manè inſtruo tibi & ſpeculor.* Inſtruo, inquit, eſt *oro.* eſtque verbum frequens in ſacrificiis.

PSALM. VI.

VERS. 6. *Nam in morte non eſt tui recordatio* &c. Sententia hæc, quæ hîc & Pſal. 30. 10. & 88. 11. & 115. 17. & Eſa. 38. 18. 19. à rege Ezechia prolata occurrit, nequaquam ex vitæ præſentis amore, futuræve faſtidio, ſed ex veræ reſipiſcentiæ ante mortem plene omnibus teſtandæ animo profecta eſt. Etſi enim in Pirke Aboth cap. 4. rectè dicat Rabbi Jacob, יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה *Pulchrior eſt hora una refrigerii ſpiritus in futuro ſeculo, quam univerſa vita in ſeculo præſenti*: non malè tamen idem ibidem: יפה שעה אחת תשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, *Pulchrior eſt hora una reſipiſcentiæ & bonorum operum in præſenti ſeculo, quam univerſa vita in futuro ſeculo.* Quod non minus eſt verum, quam quod Servator noſter dicit Luc. 15. 7. *Majus gaudium eſſe in cœlo ſuper uno peccatore reſipiſcente, quam ſuper 99. juſtis, quibus non eſt opus reſipiſcentia.*

PSALM.

PSALM. VII.

VERS. 5. אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם׃. verbum חלץ propriè *extrahere*, *eripere*, *auferre* ſignificat, & de veſtibus quæ alicui exuuntur & eripiuntur proprie dicitur. ut de calceo. Deut. 25, 10. Eſ. 20, 2. hinc Chald. pro Heb. פָּשַׁט eſt in Tharg. חֲלַץ, ut 1 Sam. 31, 8. 9. Et apud Syros ܫܠܚ חֲלַץ eſt *exuere*, *ſpoliare*. vide Act. 19, 37. Col. 2, 8. ubi pro συλαγωγεῖν ponitur. Itaque locum hunc ſic verto, *ſi rependi pacifico meo malum, & ſpoliavi eum qui hoſtis meus erat immerito*: reſpicit, niſi fallor, ad hiſtoriam 1 Sam 24, 4. 5. Et cap. 26, 11. ubi Saulem immerito vitæ ſuæ inſidiantem ne veſte quidem, aut matula atque haſta ſpoliare voluit. Itaque quoad ſenſum non male Chaldæus, אין פרעית לבע״ל שלמי ביש ודחקית מעיקי מגן. *Si retribui viro pacis meæ malum, & oppreſſi eos qui arctabant me immerito.* Eodem modo Syrus pro וָאֲחַלְּצָה habet ܘܐܢ ܐܠܨܬ *& ſi oppreſſi*. Magis accedit Belgica verſio, **Hebbe ick quaet vergolden dien die breedſaem met myn leefde/ ende die beſchadicht/ welcke my ſonder oorſake vyant waren.** pro **beſchadicht**/ verterem **beroofft.** Aliter Pagninus, aliter etiam Iunius & Genevenſes & Aldegondius, ſed hoc præferrem. Moneo autem אִם non tantum per *ſi*, ſed & interrogativè verti poſſe. v. 4. & 5. ſimiliterque futura verſus ſexti per Indicativum, non per Optativum. hoc modo: *Domine Deus mi, an feci hoc? an eſt iniquitas in manibus meis? an retribui pacem colenti mecum malum? quin potius liberavi eum qui mihi immerito hoſtis erat.* Hactenus innocentiam ſuam teſtatur. deinceps queritur de hoſtis improbitate, *Perſequitur hoſtis animam meam, & attingit & conculcat in terram vitam meam, gloriamque meam in pulvere collocat.* Hinc precatio, *Surge Domine*

Domine in ira tua &c. utraque interpretatio commodum habet ſenſum, nec ullam verbis vim facit.

VERS. 10. *Deficiet nunc malitia impiorum, & confirmabis juſtum*: וּבֹחֵן *nam probat corda & renes Deus juſtus.* Vau multiplices habet uſus. ſæpe *nam* ſignificat. hîc certè, ſi alibi, id ſignificare videtur, & γνώμην formare, *Probat corda & renes Deus juſtus*, itaque dubium non eſt quin defectura ſit impiorum malitia, & confirmandus juſtus. Hinc יגמר & תכונן per futurum potius reddo, quam per Imperativum.

PSALM. VIII.

VERS. 5. Initio hujus verſus ſubauditur אָמַרְתִּי *dixi.* ſicut & Cant. Cantic. c. 3. 3. *Invenerunt me cuſtodes, qui circumeunt civitatem.* dixi, *quem diligit anima mea vidiſtiune?*

PSALM. X.

VERS. 2. בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק *in ſuperbia impii perſequitur*, i. impius in ſuperbia ſua. Sicut Gen. 9. 6. כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם *Nam ad imaginem Dei fecit hominem.* i. Deus ad imaginem ſuam.

VERS. 3. וּבֹצֵעַ בֵּרֵךְ נִאֵץ יְהוָה. Ad ea quæ in doctiſſimis Vatabli notis continentur, addimus ſolummodo בֵּרֵךְ hîc per Antiphraſin accipi poſſe pro *maledicere*, *blaſphemare*, ſicut Job. 1. 5. & alibi ſæpe. ut ſenſus ſit, *Et avarus blaſphemat, ſpernit Dominum.* quod & Scindlerus doctè annotavit.

VERS. 4. רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל יִדְרשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל־מְזִמּוֹתָיו. Nulla hîc eſt Ellipſis, ſi pleonaſmum affixi agnoſcas in מְזִמּוֹתָיו, qualem etiam habes ſequenti verſu כָּל צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם *in omnes hoſtes ſuos flat.* Ita & verſum hunc transfero, *Omnes cogitationes impii ſecundum elationem vultus ejus ſunt, non requiret, non eſt Deus.* רָשָׁע כָּל־מְזִמּוֹתָיו *impius omnes cogitationes ejus*, id eſt, omnes cogitationes impii. Hebraiſmus familiariſ-

liariſſimus. Cl. Joan. Cloppenburgius vertendum cenſet, *Impius ſecundum altitudinem iram ejus non ſcrutatur.* id eſt, non diſquirit, quam ſit alta ira Dei. non ita inquirit, ut altitudinem ejus attingat. refertque eo illud Pſ. 90. 11. & Pſ. 36. 7. addo & Pſ. 10. 5. At cur non potius vertamus, *Impius, ſecundum ſuperbiam* (i. quæ ejus eſt ſuperbia) *faciem ejus non quærit.* dixerat in fine v. 3. נִאֵץ יְהוָה *ſpernit Iehovam.* probat id. quia, qua eſt ſuperbia, faciem Dei non quærit. imo omnes cogitationes ejus ſunt non eſſe Deum. magis tamen placet, ut גֹּבַהּ אַפּוֹ ſit regimen duorum ſubſtantivorum, & altitudo naſi ſuperbiam impiorum denotet, quæ ſimili phraſi exprimitur Pſ. 73. 9. שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם *ponunt in cælo os ſuum.* Proverbium eſt Arabibus uſitatum, de homine ſuperbo, in ſe tamen vili, انف في السماء واست في الماء *naſus eſt in cælo, at nates in aqua.*

VERS. 6. אָמַר בְּלִבּוֹ בַּל אֶמּוֹט לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר לֹא בְרָע׃. *Dixit in corde ſuo, non nutabo in generationem & generationem: imo non in malo* ero. אֲשֶׁר interdum ſolummodo auget affirmationem aut negationem, ac valet *imo, ſcilicet, certè.* ut 1 Sam. 15, 20. אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי *imo audivi, certe audivi.* Pſ. 95, v. 11. אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי *imo, vel certè juravi.* ſic Eccleſ. 5. 17.

PSALM. XI.

VERS. 1. אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוּדוּ הַרְכֶם צִפּוֹר׃. Τὸ קרי eſt נוּדִי. eſtque נוּדִי הַרְכֶם conſtructio qualis eſt Mich. 1. 11. עִבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שָׁפִיר. affixum plurale rem reſpicit, non præcedens nomen. quia ut habitatrix Saphir habitantes denotat, ita anima ſive perſona Davidis ſuos etiam comprehendit. ſed rectè etiam כתיב τὸ retinetur, ut legatur נוּדוּ הַרְכֶם. Nam לְנַפְשִׁי *animæ meæ*, ex uſu linguæ Hebrææ verti poteſt *mihi ipſi*, ut ſenſus ſit, quandoquidem Deo confido, quî fit quod adeo ſitis audaces, ut mihi ipſi qui Deo fido dicere audeatis, fugite in montem veſtrum ſicut avis? agere autem Davidem

de perſecutione, non in ſe ſolum ſed & in alios pios ſecum mota, liquet ex verſu ſequente. aut vertas, quomodo dicitis *perſonæ mea.* ſicut Pſ. 105. 18. *inferrum venit* נַפְשׁוֹ *perſona ejus.*

VERS. 7. כִּי צַדִּיק יְהוָה צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנֵימוֹ. Nihil hîc difficultatem habet præter פָּנֵימוֹ, cujus affixum cum paſſim ſit pluralis numeri, hîc tamen ſingulariter videtur accipiendum, & ad Deum referendum. ut ſenſus ſit, *rectum videbit vultus ejus.* ſic Pagninus, Iunius & alii. ſic & Lxx. ac vulgatus, niſi quod pro יָשָׁר rectum legerunt ישר *rectitudinem*, *æquitatem.* ſunt qui יָשָׁר collectivè accipiunt, & vertunt, *Recti videbunt faciem ejus.* Kimchius quoque docet פָּנֵימוֹ eſſe כמו פניו. negari enim nequit, quin & alibi aff. מו ſit ſingularis numeri. Quia tamen id rarius eſt, conatur Kimchius etiam hoc loco pluraliter exponere, referens ad צְדָקוֹת, ut פָּנֵימוֹ ſit פְּנֵי צְדָקוֹת, ſenſus, *rectum videbunt facies earum*, nempe juſtitiarum, id eſt, facies juſtæ videbunt rectum Deum. quod revera durum eſt. Nos tamen affixum מו libenter etiam plurali num. accipimus. tum quia is proprius & vulgatiſſimus ejus uſus eſt: tum quia accentus Reviah, quo יָשָׁר à ſequentibus diſtinguitur, id apertè innuit, cujus nullus hîc uſus eſt, ſi vertas, *rectum videbit facies ejus.* Servat autem uſum ſuum, ſi מו ad impios referens, de quibus verſu præcedenti actum, vertas, *Nam juſtus eſt Dominus, juſtitias amat, rectus: videbunt id facies eorum.* Aut ſi כִּי non pro αἰτιολογικῇ ſed pro δηλωτικῇ particulâ, ut paſſim, accipias, vertes, *Iuſtum eſſe Dominum, juſtitiarum amantem, rectum, videbunt facies eorum.* nempe ubi contigerit, quod v. præcedenti dictum fuit, Vbi laqueos pluerit Dominus, ubi ignis, ſulphur & ventus procelloſus erit portio calicis eorum, tunc facies eorum videbit, juſtum eſſe Dominum &c.

PSALM.

PSALM. XII.

VERS. 6. אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ. Variis interpretationibus & hanc addo. *ponam in ſalute. ſpiret ſibi* nempe hoſtis. diſtinctionem iſtam non tantum non reſpuit, ſed & confirmat Reviah in בְּיֵשַׁע. Nec ſenſus incongruitatis quicquam habet. Spiret hoſtis quantum velit (ſicut Saulus Act. 9. ὁ *ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου*) non impediet tamen quo minus in ſalute ponam miſeros afflictoſque. Poteſt & futuri ſignificatione verti יָפִיחַ, ut effectum indicet, qui ex ſalute miſeris conferenda, orietur in hoſte, nempe, *ſpirabit ſibi*, præ ira videlicet & fremitu, quos ſalvos incolumeſque videre cogatur, quibus internecionem fuerat machinatus.

PSALM. XIV.

VERS. 4. הֲלֹא יָדְעוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם יְהוָה לֹא קָרָאוּ׃. *An non præditi ſunt notitia omnes operatores iniquitatis, qui comedunt populum meum? quum comedunt panem, Iehovam non invocant.* Puto in Babyloniis qui populum Dei in captivitatem abduxerant & quaſi devorabant, hanc impietatem perſtringi, quod quum cibum caperent Deum non invocarent. ſignum id erat, eos vera Dei notitia deſtitui, ac tales revera eſſe, quales præcedentibus verſibus depinxit. Ita accepit Chaldæus Interpres, qui ſic habet, הלא ידען כל עבדי שקרא דמן קדמוי מתיהיב מזונא ומה דין אכלי עמי סעדין לחמא שמא דיי לא ברכו׃ Id eſt, *An non cognoverunt omnes operatores mendacii, quod ab ipſo datur cibus? quid igitur comeſtores populi mei edentes panem nomen Dei non benedixerunt?* Hunc ſenſum præfero, quia genuinus eſt, & ipſe textus abſque ellipſi eum præ ſe fert. alioqui אָכְלוּ לֶחֶם vertendum, *ac ſi ederent panem.* Particulæ *ac ſi* non ſunt in textu. ad verbum eſt, *edunt panem, Dominum non invocant.* ſenſu omnino integro.

PSALM. XV.

VERS. 3. לֹא עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה. *qui non fecerit proximo ſuo malum.* Ad hæc verba in Maccoth ſcribitur, שלא ירד לאומנות חבירו *qui non deſcenderit in opificium*, vel in artem, *ſocii ſui.* Nam intervertendo opificium alterius, graviter in proximum peccatur.

CAP. XVI.

VERS. I. מִכְתָּם לְדָוִד. Quidam volunt מכתם eſſe inſtrumentum muſicum. Alii initium carminis, ad cujus modulos hic Pſalmus decantatus fuerit. Kimchi ad v. 1. Pſal. 4. vult, fuiſſe modum quendam pulſandi inſtrumenti. eos enim varios fuiſſe, quorum alius עֲלָמוֹת, alius גִּתִּית. alius מַשְׂכִּיל, alius שִׁגָּיוֹן, alius נְחִילוֹת, alius גִּתִּית, alius מִכְתָּם diceretur. Aſſentimur potius iis, qui id *aurum* ſive *inſigne aureolum Davidis* vertunt, quod hic Pſalmus pretioſus eſſet inſtar auri. ſicut Proverbia Arabica Alis, ob inſignem ſuam præſtantiam inſcribuntur شَذْرَةُ ٱلأَدَبِ *aureolum morum.* eſt enim شَذْرٌ *aurum*, شَذْرَةٌ *particula auri.*

PSALM. XVII.

VERS. 4. לִפְעֻלּוֹת אָדָם בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת פָּרִיץ. Variis interpretationibus hanc addo: *In operibus hominis, per verbum labiorum tuorum, obſervavi vias latronis.* id eſt, quum auxilio verbi tui attentè conſideravi opera hominis, animadverti in illis ac deprehendi latronis vias. ſumitur שָׁמַרְתִּי ſicut Pſal. 37. 37. שְׁמָר תָּם *obſerva, conſidera juſtum.* Addo & aliam, quæ magis arridet: *Quia mercedes hominis ſunt in verbo labiorum tuorum, ego cavi vias latronis.* פְּעֻלָּה paſſim *mercedem* ſignificat, potius quam *opus.* לִפְעֻלּוֹת propriè, *propter*

ter mercedes hominis, ſupple eſſe, id eſt, quia ſunt. deinde שָׁמַרְתִּי verto *cavi*. ſicut Joſ. 6. 18. שִׁמְרוּ מִן הַחֵרֶם *cavete ab anathemate*. ל autem verti *propter*, non eſt inſolens. tale eſt Gen. 2. 23. לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה *propterea vocabitur vira*.

VERS. 5. תָּמֹךְ אֲשֻׁרַי בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ בַּל נָמוֹטּוּ פְעָמָי. Plerique vertunt תָּמֹךְ *ſuſtenta*. Infinitivus pro Imperativo. deinde בַּל נָמוֹטּוּ *ne declinent*, aut *moveantur*, per futurum. Monetur autem in notis Vatabli majoribus, quoſdam vertere, *Apprehenderunt greſſus mei ſemitas tuas*, vel *ſtabiles fuerunt greſſus mei in ſemitis tuis, nec declinaverunt pedes mei.* deinde ſubjungitur, futurum Hebræis poſteriore loco eſſe pro præterito. quod manifeſtum eſt παρόραμα. יִמּוֹטוּ quidem futurum Kal eſt. at נָמוֹטּוּ præteritum Niphal, formæ נָקוֹמוּ. malim itaque omnia κατὰ πόδας vertere, תָּמֹךְ per Infinitivum aut Gerundium, נָמוֹטּוּ per preteritum, hoc modo, *firmando greſſus meos in orbitis tuis, non dimoti fuere pedes mei*. optimè cohæret cum verſu præcedenti, ubi dixerat, ſe cavere vias latronis. quas ergo elegit? firmavi, inquit, greſſus meos in orbitis tuis: ſic factum, ut non ſint commoti pedes mei.

VERS. 7. Separa miſericordias tuas, ſervator fidentium, ab inſurgentibus in dexteram tuam. Sic habet Hiſpanica Judæorum verſio.

VERS. 10. חֶלְבָּמוֹ סָּגְרוּ פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת. Plerique Interpretes jungunt פִּימוֹ cum ſequentibus, ac vertunt, *Ore ſuo locuti ſunt ſuperbè*. procul dubio ob diſtinguentem accentum Athnach in סָּגְרוּ. At vero accentus iſtos in ſcriptis metricis alium habere uſum, quam in aliis Scripturæ libris, jam pridem à doctis eſt obſervatum. Hoc certe loco Athnah non diſtinguere ſententiam, patet. quia quotieſcunque diſtinguit, producit pronunciationem ſyllabæ cui apponitur, vertitque Scheva in Camets. at hîc eſt סָּגְרוּ, non סָגָרוּ, relicto ſcheva, ne ſiſtatur pronunciatio. deinde accentus Reviah in פִּימוֹ docet, diſtingui eam vocem à ſequentibus, ut jungatur

præcedentibus. verto itaque, *Adipe ſuo obſtruxerunt os ſuum, locuti ſunt ſuperbè.*

VERS. 11. אַשֻּׁרֵנוּ עַתָּה סְבָבוּנִי עֵינֵיהֶם יָשִׁיתוּ לִנְטוֹת בָּאָרֶץ. Tota obſcuritas hîc eſt in primo vocabulo, quod nobis abſolutè poſitum videtur, ut apud Latinos, *Chriſto duce*, ſupple exiſtente. ſic hoc loco, *greſſu noſtro*, ſupple exiſtente, *jam circundederunt nos*, id eſt, vix dum greſſus noſter ponitur, quin jam cinxerint nos. & ne inſidiæ ipſorum & malus animus deprehendantur, *oculos* ſuos *ponunt*, *inclinando in terram.* quaſi humiles & innocentes. uſurpatur fere hîc אַשֻּׁרֵנוּ, ſicut עֵינִי Pſal. 32. 8. אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי *conſilium dabo, ſuper te oculo meo* ſupple, exiſtente.

VERS. 13. 14. Libera animam meam ab impio (qui eſt) gladius tuus. ab hominibus (qui ſunt) plaga tua. Hiſpanica Iudæorum verſio. Alii aliter. variè enim pro varia conſtructione hæc vertuntur. Addemus & conjecturam noſtram, נַפְשִׁי habet Reviah. quo accentu ſi diſtinguas ſententiam, ſic omnia verti poſſent, *Libera animam meam*: *præ impio* ſit *gladius tuus: præ hominibus* ſit *manus tua Domine, præ hominibus ſeculi*, &c.

PSALM. XVIII.

VERS. 15. וּבְרָקִים רָב *Et fulgura ejaculatus eſt.* ut & רַבָּיו *jaculatores ejus*, Job. 16, 13. ad hanc radicem & ſignificationem refertur illud Æthiopicum מרבבת *ἀμφίβληστρον reteјaculum* Mat. 4. 18. ab ejaculatione ſic dictum.

PSALM. XIX.

VERS. 1. *Cæli enarrant gloriam Dei* &c. Propriè id intelligi volunt Judæorum ſapientes. cœlis enim & aſtris vitam atque intelligentiam tribuunt. Libet aſcribere verba Maimonidis in יסודי התורה cap. 3. כל הכוכבים והגלגלים כלן בעלי נפש ודיעה והשכל הם והם חיים ושמדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם כל אחד

אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרם כמו המלאכים· וכשם שמכירין הקב״ה כן מכירין את עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטת מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם׃. Id eſt, *Omnes ſtellæ & orbes animâ, ſcientiâ, intelligentiâ, vitâ & ſubſiſtentiâ præditi ſunt, atque agnoſcunt eum qui dixit* (Deum) *Factus eſt mundus quiſque juxta magnitudinem & dignitatem ſuam, laudantes & celebrantes creatorem ſuum prout Angeli. Et ſicut Deum, ſic ſeipſos quoque cognoſcunt & Angelos qui ſunt ſupra ipſos. eſt autem ſtellarum & orbium cognitio minor Angelorum, major hominum.*

VERS. 4. אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם. Verti poteſt, ni fallor, *ſine ſermone, & ſine verbis: non audita voce eorum*, In univerſam terram exivit ſonus eorum. אין pro *ſine* accipi putamus etiam Jer 38. 5. proprie autem negationem dicit cum incluſo verbo ſubſtantivo, quod interdum per Indicativum, interdum etiam per participium reddi poteſt, pro ſubjecta materia. ut ad verbum ſit, *non exiſtente ſermone, & non exiſtentibus verbis, non audita voce eorum.* ſicut Prov. 26, 20. בְּאֵין נִרְגָּן *in non exiſtente ſuſurrone*, id eſt, deficiente ſuſurrone, abſque ſuſurrone ceſſat lis.

PSALM. XXII.

VERS. 4. *At tu es ſanctus*, יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל. Variè exponitur, ut ex notis Vatabli videre licet. Reperio in סדר תפלות ſive precibus Judaicis, ותשתבח יושב תהלות *glorificator tu qui inhabitas laudes.* Græcè dicerem, *ὁ οἰκῶν δόξας.* ſicut Apoſtolus dixit, 1 Tim. 6. 16. *φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον*, quod Hebraicè eſt יושב אור אשר איש לא יקרב אליו. eadem omnino phraſi, qua Deus vocatur יושב ציון *inhabitans Sionem.* & יושב הכרבים *inhabitans Cherubinos.* ita יושב תהלות ישראל *inhabitans laudes Iſraëlis*, id eſt Cherubinos & arcam, quæ vocantur כבוד ישראל *gloria Iſraëlis*, 1 Sam. 4. 21.

VERS.

VERS. 7. יַפְטִירוּ בְשָׂפָה. Syrus iiſdem verbis, ܐܦܠܓܘ ܒܣܦ̈ܘܬܗܘܢ quod Erpenius, *dimiſerunt labiis ſuis.* At Gabr. Sionita, *dimoverunt labia ſua.* In Lexico Syro-Arabico ubi eadem hæc verba proferuntur, dicitur eſſe ܡܬܠܒܟܢܘܬܐ ܕܬܪ̈ܬܝܢ ܣܦ̈ܘܬܐ ܡܢܗܝܢ ܠܘܩܒܠ ܚܒܪܬܗ *commotio duorum labiorum unius contra alterum.* Arabice exponuntur تحركوا شفاتهم عوجوا افواههم وفطروها *commoverunt labia ſua, torſerunt ora ſua, & fabricarunt ea.* At in ipſo Pſalterio Interpres Arabs verba Hebræa vertit تكلموا بشفاتهم *locuti ſunt labiis ſuis.*

VERS. 17. כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי. Rectè docet doctiſſ. Amama in Antibarbaro, ex Mazora aliiſque Hebræorum doctoribus, antiquiſſimos emendatiſſimoſque codices legiſſe, in margine כָּאֲרִי, in textu כָּארוּ, quod LXX, reddiderunt *ὤρυξαν foderunt.* unde colligunt viri eruditi, epentheticum eſſe א, non radicale, pro כרו à כָּרָה *fodit.* Malim eſſe radicale. quod cenſuit Aquila, ubi vertit *ᾔσχυναν fœdarunt.* quod ſenſu idem eſt cum *foderunt.* confodiendo enim fœdarunt. propriè *αἰσχύνειν* eſt *pudefacere.* & id ipſum Syris eſt ܒܗܬ כְּאַר. Ferrarius, *pudefecit.* ܐܒܗܬ אִתְכְּאַר *verecundatus eſt.* unde 1 Cor. 6. 5. pro *πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω in ignominiam* (pudorem, turpitudinem) *vobis dico,* Syrus habet, ܠܒܘܗܬܟܘܢ ܗܘ ܐܡܪ ܐܢܐ ܠܟܘܢ. Sic & ex Rabbinis David de Pomis producit כָּאַר, vertitque *turpe.* idem quod כָּעַר permutatis enim gutturalibus א & ע, quippe ejuſdem fere pronuntiatiationis. כעור & מכוער Rabbinis eſt, *fœdum, turpe, inquinatum.* מעשים מכוערים *opera turpia.* אשה מכוערת *mulier fœda, deformis.* ſenſus ergo propriè eſt, *deformarunt manus & pedes meos.* At quid de כָּאֲרִי (quod quomodo ex קרי, nunc כתיב

ſit

ſit factum, ſatis dextrè conjectat allegato libro Cl. Amama) ſtatuendum dicemus? Ne ea quidem lectio mendoſa eſt. eſt enim כָּאֵר Infinitivus Piel, ejuſdem ſcilicet conjugationis, cujus & Syrorum ܟܐܪ, quod ſupra attulimus. inde fit regulariter cum aff. primæ perſ. כָּאֲרִי, manente Kamets, quia valet pathach ſequente dageſch. vertas licet, *deturpando me manibus meis ac pedibus meis.* vel, *deturpando mihi manus meas ac pedes meos*, quod conſtruitur cum antecedenti præterito, עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי *congregatio maleficorum circumdederunt me.* Quin ſi Infinitivum præteriti ſignificatione accipere velis, quo nihil eſt Hebræis uſitatius, præſertim ubi alia præterita antecedunt, quod hîc fit, rectè vertas, *deturparunt mihi manus meas* &c. unde liquet, perinde omnino eſſe, כָּאֲרוּ an כָּאֲרִי legatur.

VERS. 18. אֲסַפֵּר כָּל עַצְמוֹתָי הֵמָּה יַבִּיטוּ יִרְאוּ בִי׃. Lxx. illud אספר *numerandi* ſignificatione acceperunt. quem ſecuti ſunt Vulgatus, omneſque noſtri, quos vidi, Interpretes. quæ ſignificatio eſt conjugationis Kal. At in Piel nunquam, quod ſciam, hoc verbum pro *numerare* ſumitur, ſed *enarrare*, *nunciare*, *indicare* ſignificat. quamobrem Chaldæus hoc loco vertit, אחוי כל הלבעושי גרמי אנון מסתכלין מבון לי *Indicabo* (id eſt, ſi indicem) *omnes cicatrices oſſium meorum*, *illi conſiderantes contemnunt me.* quem ſecutus & ego verterem, *Enarrabo* (i. ſi enarrem. Hebr.) *oſſa mea* (i. ſtatum oſſium meorum) *illi intuentur*, *aſpiciunt me.* Belgicè Hebraiſmum melius exprimimus, **Vertelle ick** (aut **wil ick vertellen**/ aut **ſal ick gaen vertellen**/ quod vim futuri quodammodo exprimit) **aengaende alle mijne ghebeenten/ ſy kijcken/ ſy ſien op my.** atque ita totus verſus melius cohæret, quam ut Aldegondius vertit, **Jck ſoude alle mijne ghebeenten wel tellen: ſy kijcken/ ſy ſien my aen.** Rabbi Salomon ait ſenſum eſſe, ſi enarro dolorem omnium oſſium meorum,

illi gaudent. At Aben Eſra ait, magis ſibi placere numerandi ſignificationem. locumque parallelum in Piel adducit ex Job 38, 37. כִּי יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה *quis numerabit cælos in ſapientia?* Ita Lxx. ſic Pagninus & alii. At melius meo judicio Vulgatus, *quis enarrabit rationem cælorum?* ad verbum, *quis enarrabit cælos in ſapientia?* id eſt, quis adeo ſapiens, qui omni ſua ſapientia totam rationem cælorum enarrare & exponere queat? adeo ut is etiam locus confirmet quod diximus, verbum hoc in Piel nihil eſſe niſi *enarrare.* quod diſertè affirmat R. D. in libro Radicum, excepto tantum loco hoc noſtro Pſal. 22. quem exponit, *numerare poſſem oſſa mea præ multitudine maciei.* Sed quid opus à perpetua vocis ſignificatione diſcedere, quum ea & hîc commodiſſimo ſenſu admitti poſſit? Quod & ad verſum 31. obſervari velim, זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַאדֹנָי לַדּוֹר ubi Tigurini, Junius, Genevenſes & Aldegondius vertunt יְסֻפַּר *accenſebitur*, vel *annumerabitur.* quod in Niphal potius diceretur יִסָּפֵר, ibi enim hoc verbum *numerari* ſignificat. at in Pual nihil aliud quam *narrari.* quomodo Lxx. Vulgatus, Chaldæus ac Syrus acceperunt. quamvis hi omnes non eodem modo verſum verterint. Lxx. *τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ. ἀναγγελήσεται τῷ κυρίῳ γενεά.* Quæ Vulgatus vertit, *ſemen meum ſerviet ei. annunciabitur Domino generatio futura.* Illud *futura* non eſt apud Lxx. nec in Hebræo. velim abeſſe. Belgicè ſic verterem, **Het ſaet ſal hem dienen/het ſal den Heeren vercondiget worden tot een gheſlachte.** Omnia cum Hebraiſmo conveniunt, & ſenſum habent non repudiandum, fore nempe, ut ſemen eorum de quibus v. 30. actum, ſerviat Domino, & hoc ipſum ſemen prædicetur eſſe Dei generatio, hocque Domino annuncietur. Sic capio Pagnini Verſionem, *ſemen* eorum *ſerviet ei: narrabitur Domino in generationem.* Alio omnino ſenſu hæc tranſtulit vulgata noſtra Belgica. **Hy ſal een zaet hebben dat hem dient. men ſal**

ſal vanden Heere vercondighen tot kints kinde. Nolim ſperni. ל in לַאדֹנָי vertit *de*, quod ſatis frequens. יְצַוֶּה לָּךְ *mandabit de te*. Pſ. 91, 11. כֵּן צִוָּה לוֹ *ſic præceperat de eo*. Eſth. 3, 2. לִשְׁלוֹם הָעָם *de pace populi*. 2. Sam. 11, 7. אִמְרִי לִי *dic de me* Gen. 20, 13. וַיִּשְׁאֲלוּ לְאִשְׁתּוֹ *& rogarunt de uxore eius*. Gen. 26, 7. & plura alia, in quibus Hebræi ל enarrare ſolent per בעבור. Itaque eodem ſenſu, ſed paulo exactius, verterim. **het zaet** (aut fortaſſe melius **een zaet**) **ſal hem dienen. men ſal van den Heere vercondighen aenden gheſlachte.** aut ſi conjugationem Pual exprimi malis, **vanden Heere ſal vercondiget worden aenden geſlachte.** Hunc ſenſum ſecutus eſt Chaldæus, qui paraphraſticè ſic tranſtulit. זרעיה דאברהם יפלחון קדמוי ויחוון כח גבורתא דיי לדרא בתראה: id eſt, *ſemen Abrahami ſervient coram eo, & enarrabunt robur potentiæ Domini generationi poſteriori.* Syrus vertit ܙܪܥܐ ܕܢܦܠܚܝܘܗܝ ܢܫܬܥܐ ܕܪܗ ܠܡܪܝܐ *ſemen quod ſervit ei, annunciabit generatio ejus Dominum.* quod minus rectè cum Hebræo convenit.

VERS. 30. *Comedent & adorabunt omnes* דִּשְׁנֵי אֶרֶץ verti ſolet, *pingues terræ*, id eſt divites. Conſiderent eruditi, an non in hoc membro, collato cum ſequenti, locum habeat, quod Kimchius toties in Pſalmis obſervat, ענין אחד במלות שונות idem ſenſus verbis tantum varians à ſequenti membro, *Ante ipſum inclinabunt ſe omnes deſcendentes in pulverem.* idem illic יִשְׁתַּחֲווּ quod hîc יִכְרְעוּ. atque ita idem illic דִּשְׁנֵי אֶרֶץ quod hîc יוֹרְדֵי בוֹר. verterem *incinerati terræ*, id eſt, qui ſepulchro devoti in pulverem vertuntur. ſicut enim ſubſtantivum דֶּשֶׁן non tantum *pinguedinem*, ſed & *cineres* denotat, & verbum דִּשֵּׁן non tantum *pinguefacere*, ſed & *removere cineres*, item *incinerare* vel *vertere in cineres*, ita nihil impedit, quo minus adjectivum דָּשֵׁן, quod alibi *pinguem* ſignificat, etiam *incineratum* denotet. addo, verti poſſe, *omnes cineres terræ*.

 poteſt

poteſt enim רִשְׁנֵי tam eſſe à רָשַׁן. quam à דָּשֵׁן. ubi tamen cineres per Metonymiam eſſent accipiendi pro incineratis.

PSALM. XXVII.

VERS. 4. לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְהֹוָה. Non tantum eſt, *ut videam amœnitatem Domini*, ſed, *ut oblectem me in amœnitate.* ſicut enim ראה ſequente ב ſignificat ſpectare cum voluptate, oblectare ſe in aliqua re, ut Pſal. 54. 9. & 118. 7. ſic & חזה ſequente ב. ſimiliter apud Syros. cujus illuſtre exemplum in hymno Ephremi de humilitate, *Indue arma humilitatis, ut Deus* ܚܙܐ ܠܟ ܢܚܙܐ ܒܟ *videns te videat in te*, i. delectetur te. ex quo loco apparet, quid חזה conſtructum cum ב differat, à חזה conſtructum cum accuſativo, aut cum ל.

PSALM. XXVIII.

VERS. 8. יְהֹוָה עֹז לָמוֹ. Quia nullum antecedens præcedit quo affixum illud plur. num. מו pertineat, Lxx. Vulgatus, & Syrus interpres acceperunt, ac ſi ſcriptum eſſet לְעַמּוֹ, *Iehova robur eſt populo ſuo.* Alii, *Iehova robur eſt eis*, nempe juſtis, ſubintellecto antecedente, quamvis nulla ejus facta ſit mentio. Poteſt & ſic verti. *Iehova robur eſt.* ut למו ſit pro לו ſingulariter. ſicut Eſ. 53, 8. מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע לָמוֹ *Ob iniquitatem populi mei plaga eſt ei.* Ita hîc ad verbum, *Iehova, robur eſt ei*, id eſt ex phraſi Hebræorum, *Iehova eſt robur.*

PSALM. XXIX.

VERS. 6. *Saltare facit eas ſicut vitulum, Libanum & Sirion aut filium unicornium.* שִׂרְיוֹן Sirion mons erat, aliàs חֶרְמוֹן dictus, Deut. 3. 9. Libet annotare quæ ad hunc Pſalmiſtæ locum habet Druſius quæſt. 8. lib 3. *Noſtra ætas*, inquit, *vidit montem in Britannia terræ motu ſubſiliiſſe in aliam ſedem transgreſſum. Plinius quoque refert, inveniſſe ſe in Hetruſca*

truſcæ diſciplinæ voluminibus, L. Marcio & Sex. Iulio Coſſ. in agro Mutinenſi montes duos concurriſſe inter ſe crepitu magno aſſultantes, recedenteſque. Vnde Seneca in 6. quæſtionum natur. Si velis credere, ajunt aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, ac ſciſſam unius magnitudinem montis in duas partes. Hactenus ille. quibus addimus quod apud Joſephum reperimus Antiqu. l. 9. cap. 11. ubi Uſiæ regis, ſuffire in templo auſi, crimen pœnamque deſcribens, ait, σεισμὸς ἐκλόνησε τὴν γῆν μέγας. καὶ διαστάντος τοῦ ναοῦ, φέγγος τοῦ ἡλίου λαμπρὸν ἐξέλαμψε, καὶ τῇ τοῦ βασιλέως ὄψει προσέπεσεν. ὡς τῷ μὲν εὐθέως λέπραν ἐπιδραμεῖν. πρὸ δὲ τῆς πόλεως, πρὸς τῇ καλουμένῃ ἐρωγῇ τοῦ ὄρους ἀπορραγῆναι τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τὴν δυσμὴν, καὶ κυλισθὲν τέσσαρας σταδίους ἐπὶ τὸ ἀνατολικὸν ὄρος στῆναι. ὡς τάς τε παρόδους ἐμφραγῆναι καὶ τοὺς παραδείσους βασιλικούς. id eſt, *Motus ingens terram concuſſit, fiſſoque templo ſplendidum effulſit jubar ſolis, atque in Regis faciem incidens effecit, ut lepra protinus eum invaderet. Quin & extra urbem, ad portam cui nomen Eroge* (fortaſſe legendum Seroge, שער הגיא *porta vallis) dimidium montis ad Occidentem vergentis revulſum per quatuor ſtadia volutum, ad Orientalem montis partem conſtitit, obſtructa via publica, & oppreſſis ruina hortis regiis.*

PSALM. XXX.

VERS. 6. כי רגע באפו חיים ברצונו. Variè hæc à variis redduntur. præſertim offendit quoſdam, quod vita opponatur momento. hoc adeo turbavit Vatablum, ut in notis ſuis voluerit חיים ſumi pro בחיים, ac vertendum, *In vita eſt in ſuo beneplacito*, id eſt, per univerſam vitam noſtram Deus in beneplacito ſuo perſeverat. Iunius longè aliter, *Quum momento* fuit *in ira ſua, vita* adeſt *benevolentiâ ejus*. ita רגע eſſet pro ברגע. & vita ſalutem diceret. Vatablo autem vitæ hujus curſum. neutram interpretationem probo. vita per-

petuitatem ac conſtantem perdurationem hîc & alibi ſignificat. unde interdum abſolute pro vita æterna accipitur. ut corona vitæ Iac. 1. 12. & cum immortalitate rectè conjungitur 2 Tim. 1. 10. ubi Chriſtus dicitur vitam & immortalitatem in lucem introduxiſſe. ſic hoc loco accepit Kimchius, qui per חיים hîc denotari ait זמן רב וחיים ארוכים שהם הוי עולם הבא *tempus multum, vitamque longam, quæ eſt vita futuri ſeculi.* Sed nihil neceſſe eſt ſpeciatim ad vitam futuri ſeculi referre, quum generatim pro duratione perpetua accipi poſſit. Sicut enim res, quæ intereunt, mori dicuntur, etſi non ſint è genere viventium, ut Job. 12. 2. *Vobiſcum morietur ſapientia*: ſic vivere dicuntur, quæ non pereunt, unde מים חיים *aquæ viventes*, Ier. 2. 13. Ionathan מין דלא פסקין *aquæ quæ non ceſſant.* Eo ſenſu Deus vivens dicitur, quia conſtanter permanet. חי אני *vivo ego*, Chaldæus vertit קיים אנא *conſtans & permanens ſum ego.* eſtque חִיָּה in piel, non tantum *vivificare*, ſed & *alendo ſervandoque vitam producere & perpetuare.* cum ergo hîc momento opponitur חיים, ſignificat perpetuitatem rei conſtanter permanentis & nunquam intereuntis aut morientis.

VERS. 10. מַה בֶּצַע בְּדָמִי *quæ utilitas in ſanguine meo?* בֶּצַע plerumque in malum ſumitur, de quæſtu avaritiæ. hinc tamen patet, generaliter ſignificare quamvis utilitatem, quæ ex quavis re decerpitur. quin apud Æthiopes ſignificat omnium utilitatum collectionem, quam beatitudinem dicimus. Et בצועאן *beati.* Mat. 5. ישתבצעני *beatam dicent me* Luc. 1. verſ. 48.

PSALM. XXXII.

VERS. 7. רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי verti poſſet, *cantus liberationis facies cingant me.* Cum enim סב in Kal ſit *cingere*, in Piel rectè accipitur pro *facere cingere.* etſi & ibi pro *cingere* alibi uſurpetur.

VERS.

VERS. 8. אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי. *Conſilium dabo, ſuper te oculo meo,* ſup. exiſtente. vide ſupra Pſal. 17. 11.

VERS. 9. *Ne eſtote ſicut equus, ſicut mulus.* אֵין הָבִין בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם. *nulla eſt intelligentia: freno & habena os ejus capiſtrandum eſt.* ל præfixum Infinitivo בְּלוֹם format Gerundium in dum, & ſignificat quid fieri oporteat, ut alibi ſæpe.

PSALM. XXXV.

VERS. 15 *Congregati ſunt adverſum me* נֵכִים. Lxx *μάςιγες* Hieronymus *flagella.* Targum רשיעיא *impii.* ut & Arabs الاشرار *mali.* Vox Hebræa proprie ſonat *percuſſi.* per quos alii intelligunt *afflictos, miſeros, abjectos, viles.* alii *pedibus percuſſos*, quos Iunius hic *Loripedes*, Pagninus *claudos* dicit. Id laudo. Nam & Æthiopicè שְׁבוּרָן *fracti*, *χωλὸς claudos* deſignat, Luc. 7. 21. plenum extat in ſingulari נְכֵה רַגְלַיִם *percuſſus pedibus*, id eſt claudus, 2 Sam. 4. 4.

PSALM. XXXVI.

VERS. 3. כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֺנוֹ לִשְׂנֹא. Sic transfero. *Quia abblanditur ſibi in oculis ſuis, quod inveniat iniquitas ejus quod odio habeat.* Id eſt, adeo ad odium propenſus eſt, ut tum demum ſibi abblandiatur, quando quod odio habeat aut quem odio habeat, invenit. לִשְׂנֹא enim active potius exponendum, quam, ut fieri ſolet, paſſivè, *quod inveniat iniquitatem ſuam quæ odio digna ſit.* quod ſi הֶחֱלִיק ſumatur intranſitivè pro *blandum eſſe*, longe facillima eſt interpretatio, *Quia blandum eſt ipſi in oculis ſuis, invenire iniquitatem ſuam quod odio habeat.* Belgicè, het is hem vriendelick in ſijne ooghen / dat ſijne verkeertheydt yet vint om te haten. vel het gheeft hem vriendelijckheydt / ut ſignificatio conjugationis hiphil quodammodo exprimatur, vide an non etiam verti poſſet, *quod faciat iniquitatem ſuam*

odio-

odioſam. ut Eſ. 58, 14. מִמְּצֹא חֶפְצְךָ *ne facias voluntatem tuam.* ubi plura de hac verbi מצא ſignificatione adferimus.

PSALM. XXXVII.

VERS. 3. בְּטַח בַּיהוָה וַעֲשֵׂה־טוֹב שְׁכָן־אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה. *Confide Domino & fac bonum: inhabita terram & paſcere veritate.* Uſitatum eſt Orientalibus in inſtitutione morum jungere Imperativos, quorum prior præceptum rei agendæ continet, poſterior fructum ac præmium deſignat. Tale eſt illud apud Arabes proverbium, اسمع فاعلم واسكت فاسلم, *Audi & diſce: ſile, & pacem habe.* Id eſt, *audi, tum diſces: tum pacem habebis.* ſic hoc loco, *Confide Domino & fac bonum, tum inhabitabis terram, & paſcêris veritate.* vel ſecurtiate, id eſt, ſecurè paſcêris. ut enim נאמן ſæpe quod ſecurum, firmum & ſtabile eſt, ſignificat, ſic אמונה non *veritatem* tantum, ſed & *firmitatem* ac *ſecuritatem.* unde אמן apud Aarbes *ſecurus, tutus fuit.* LXX. verterunt, καὶ ποιμανθήσῃ ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῆς, *Et paſcêris divitiis ejus.* Arabs وَعِش مِن نَعِيمِهَا *& vive ex ſuavitate ipſius.* non eſt dubium, quin legerint אֱמוּנָהּ cum affixo fœmin. referendo ad אֶרֶץ. אמון autem acceperunt pro fidiſſimo, firmiſſimo ac tutiſſimo terræ bono. per quod illi divitias, hi ſuavitatem intellexerunt.

VERS. 8. *Deſine ab ira, derelinque indignationem, ne exardeſcas,* אַךְ לְהָרֵעַ *ſaltem ad malefaciendum.* interpretor per אַךְ לִשְׁלוֹחַ בְּעַוְלָתָה יְדֵיךָ *ſaltem ad mittendum in iniquitatem manus tuas.* id enim periculi ex impiorum proſperitate metuendum eſſe piis, patet ex Pſal. 125. 3.

PSALM. XL.

VERS. 16. יָשֹׁמּוּ עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם. R. D. K. עֵקֶב accipit pro *mercede.* & בָּשְׁתָּם activè, pro *ignominia* qua afficiebant Davidem. Hanc ſententiam ſequuntur Pagninus, Vatablus, Iunius,

nius, Tigurini, Genevenſes, Aldegondius. At Lxx. *κομισάσθωσαν παραχρῆμα αἰσχύνην αὐτῶν.* quod ad verbum tanſtulit Vulgatus, *ferant confeſtim confuſionem ſuam.* paſſivè acceperunt pro ignominia quam David optat ut ferant immici ſui. Sic & Syrus, ܢܬܡܗܘܢ ܒܥܘܦܦܐ ܕܒܗܬܬܗܘܢ *Obſtupeſcant in duplicitate pudoris ſui*, id eſt *duplici confuſione*, ut vertit Sionita. ubi ſimul advertendum, eum verbum שָׁמֵם non ſumſiſſe hîc pro *deſolari*, ſed pro *obſtupeſcere.* quo ſenſu & alibi capitur, & hoc loco rectè accipi poteſt. quum autem בָּשְׁתָּם paſſivè ſumitur, poſſet עֵקֶב ſumi pro *fine*, ut עַל עֵקֶב ſit deſcriptio cauſæ finalis, quod Belgicè optimè efferimus **ten eynde dat.** & hoc loco ſic transferri poteſt. **Sy moeten verwoeſt worden (ofte verbaeſt wordẽ) ten eynde dat ſy beſchaemt worden.** Ad verbum, *deſolentur* (aut obſtupeſcant) *propter finem*, (vel in finem) *pudoris ſui.* Lxx עַל עֵקֶב hîc vertunt *παραχρῆμα.* Vulgatus *confeſtim.* Et Pſ. 70. 4. *παραυτίκα.* Vulg. *ſtatim.* q. d. *ſuper veſtigium.* quòd Latini eodem ſenſu dicunt *è veſtigio*, prò *ſtatim.* Hinc Cl. Iohan. Cloppenburgius vertendũm cenſebat Belgicè, **Laetſe verbaeſt worden / haere ſchaemte ſy haer opde hielen.** ad verbum, *obſtupeſcant*: ſit *ſuper calcaneum pudor eorum.* id eſt, inſtet ipſis & premat calcaneum pudor. non hercle contemnenda ſententia. modo conſtaret עַל עֵקֶב ea phraſi uſitatum eſſe. repugnat etiam non nihil, quod iſthoc modo עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם divellantur à præcedenti verbo, ut per ſe conſtructionem plenam faciant, quæ à præcedenti verbo non pendeat. quum tamen neque hîc יָשֹׁמּוּ, neque Pſal. 70. v. 4. יָשׁוּבוּ accentu diſtinguente notentur. Perpendant eruditi, an verti nequeat, *Obſtupeſcant, ſuper calcaneum pudore eorum* exiſtente. Per ablativos abſolutos verto, qui regantur ab *Obſtupeſcant*, ut & Pſ. 70. 4. ab *revertantur.* non aliter autem ablativos iſtos efferre poſſunt Hebræi, quam ſubin-

VERS. 7. וַיַּפְטִירוּ בְשָׂפָה. Syrus iiſdem verbis, ܐܦܪܝܘ ܒܣܦܘܬܗܘܢ quod Erpenius, *dimiſerunt labiis ſuis.* At Gabr. Sionita, *dimoverunt labia ſua.* In Lexico Syro-Arabico ubi eadem hæc verba proferuntur, dicitur eſſe ܡܬܛܪܦܢܘܬܐ ܕܬܪܬܝܢ ܣܦܘܬܐ ܚܕܐ ܠܘܩܒܠ ܚܒܪܬܗ *commotio duorum labiorum unius contra alterum.* Arabice exponuntur تحركوا شفاتهم عوجوا افواههم وفطروها *commoverunt labia ſua, torſerunt ora ſua, & fabricarunt ea.* At in ipſo Pſalterio Interpres Arabs verba Hebræa vertit تكلموا بشفاتهم *locuti ſunt labiis ſuis.*

VERS. 17. כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי. Rectè docet doctiſſ. Amama in Antibarbaro, ex Mazora aliiſque Hebræorum doctoribus, antiquiſſimos emendatiſſimoſque codices legiſſe, in margine כָּאֲרִי, in textu כָּאֲרוּ, quod LXX, reddiderunt *ὤρυξαν foderunt.* unde colligunt viri eruditi, epentheticum eſſe א, non radicale, pro כָּרוּ à כָּרָה *fodit.* Malim eſſe radicale. quod cenſuit Aquila, ubi vertit *ᾔσχυναν fœdarunt.* quod ſenſu idem eſt cum *foderunt.* confodiendo enim fœdarunt. propriè *αἰσχύνειν* eſt *pudefacere.* & id ipſum Syris eſt ܒܗܬ. בָּאַר. Ferrarius, *pudefecit.* ܐܬܒܗܬ אִתְבַּאַר *verecundatus eſt.* unde 1 Cor. 6. 5. pro *πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω in ignominiam* (pudorem, turpitudinem) *vobis dico,* Syrus habet, ܠܒܗܬܬܟܘܢ ܗܘ ܐܡܪ ܐܢܐ ܠܟܘܢ. Sic & ex Rabbinis David de Pomis producit כָּאַר, vertitque *turpe.* idem quod כָּעוּר permutatis enim gutturalibus א & ע, quippe ejuſdem fere pronuntiatiationis. כעור & מכוער Rabbinis eſt, *fœdum, turpe, inquinatum.* מעשים מכוערים *opera turpia.* אשה מכוערת *mulier fœda, deformis.* ſenſus ergo proprie eſt, *deformarunt manus & pedes meos.* At quid de כָּאֲרִי (quod quomodo ex קרי, nunc כתיב ſit

ſit factum, ſatis dextrè conjectat allegato libro Cl. Amama) ſtatuendum dicemus? Ne ea quidem lectio mendoſa eſt. eſt enim כָּאֵר Infinitivus Piel, ejuſdem ſcilicet conjugationis, cujus & Syrorum ܟܰܐܳܪ, quod ſupra attulimus. inde fit regulariter cum aff. primæ perſ. כָּאֲרִי, manente Kamets, quia valet pathach ſequente dageſch. vertas licet, *deturpando me manibus meis ac pedibus meis*. vel, *deturpando mihi manus meas ac pedes meos*, quod conſtruitur cum antecedenti præterito, עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי *congregatio maleficorum circumdederunt me*. Quin ſi Infinitivum præteriti ſignificatione accipere velis, quo nihil eſt Hebræis uſitatius, præſertim ubi alia præterita antecedunt, quod hîc fit, rectè vertas, *deturparunt mihi manus meas* &c. unde liquet, perinde omnino eſſe, כָּאֲרוּ an כָּאֲרִי legatur.

VERS. 18. אֲסַפֵּר כָּל עַצְמוֹתָי הֵמָּה יַבִּיטוּ יִרְאוּ בִי׃. Lxx. illud אספר *numerandi* ſignificatione acceperunt. quem ſecuti ſunt Vulgatus, omneſque noſtri, quos vidi, Interpretes. quæ ſignificatio eſt conjugationis Kal. At in Piel nunquam, quod ſciam, hoc verbum pro *numerare* ſumitur, ſed *enarrare*, *nunciare*, *indicare* ſignificat. quamobrem Chaldæus hoc loco vertit, אחוי כל הלכשושי גרמי אנון מסתכלין מבזן לי *Indicabo* (id eſt, ſi indicem) *omnes cicatrices oſſium meorum*, *illi conſiderantes contemnunt me*. quem ſecutus & ego verterem, *Enarrabo* (i. ſi enarrem. Hebr.) *oſſa mea* (i. ſtatum oſſium meorum) *illi intuentur*, *aſpiciunt me*. Belgicè Hebraiſmum melius exprimimus, **Vertelle ick** (aut **wil ick vertellen**/ aut **ſal ick gaen vertellen** / quod vim futuri quodammodo exprimit) **aengaende alle mijne ghebeenten/ ſy kijcken/ ſy ſien op my.** atque ita totus verſus melius cohæret, quam ut Aldegondius vertit, **Ick ſoude alle mijne ghebeenten wel tellen: ſy kijcken/ ſy ſien my aen.** Rabbi Salomon ait ſenſum eſſe, ſi enarro dolorem omnium oſſium meorum,

illi gaudent. At Aben Eſra ait, magis ſibi placere numerandi ſignificationem. locumque parallelum in Piel adducit ex Job 38, 37. כִּי יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה *quis numerabit cælos in ſapientia?* Ita Lxx. ſic Pagninus & alii. At melius meo judicio Vulgatus, *quis enarrabit rationem cælorum?* ad verbum, *quis enarrabit cælos in ſapientia?* id eſt, quis adeo ſapiens, qui omni ſua ſapientia totam rationem cælorum enarrare & exponere queat? adeo ut is etiam locus confirmet quod diximus, verbum hoc in Piel nihil eſſe niſi *enarrare.* quod diſertè affirmat R. D. in libro Radicum, excepto tantum loco hoc noſtro Pſal. 22. quem exponit, *numerare poſſem oſſa mea præ multitudine maciei.* Sed quid opus à perpetua vocis ſignificatione diſcedere, quum ea & hîc commodiſſimo ſenſu admitti poſſit? Quod & ad verſum 31. obſervari velim, זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַאדֹנָי לַדּוֹר ubi Tigurini, Junius, Genevenſes & Aldegondius vertunt יְסֻפַּר *accenſebitur*, vel *annumerabitur.* quod in Niphal potius diceretur יִסָּפֵר, ibi enim hoc verbum *numerari* ſignificat. at in Pual nihil aliud quam *narrari.* quomodo Lxx. Vulgatus, Chaldæus ac Syrus acceperunt. quamvis hi omnes non eodem modo verſum verterint. Lxx. *τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ. ἀναγγελήσεται τῷ κυρίῳ γενεά.* Quæ Vulgatus vertit, *ſemen meum ſerviet ei. annunciabitur Domino generatio futura.* Illud *futura* non eſt apud Lxx. nec in Hebræo. velim abeſſe. Belgicè ſic verterem, **Het ſaet ſal hem dienen/het ſal den Heeren vercondiget worden tot een gheſlachte.** Omnia cum Hebraiſmo conveniunt, & ſenſum habent non repudiandum, fore nempe, ut ſemen eorum de quibus v. 30. actum, ſerviat Domino, & hoc ipſum ſemen prædicetur eſſe Dei generatio, hocque Domino annuncietur. Sic capio Pagnini Verſionem, *ſemen* eorum *ſerviet ei: narrabitur Domino in generationem.* Alio omnino ſenſu hæc tranſtulit vulgata noſtra Belgica. **Hy ſal een zaet hebben dat hem dient. men**

ſal

ſal vanden Heere vercondighen tot kints kinde. Nolim ſperni. ל in לְאֲדֹנָי vertit *de*, quod ſatis frequens. יְצַוֶּה לָּךְ *mandabit de te*. Pſ. 91, 11. כֵּן צִוָּה לוֹ *ſic præceperat de eo*. Eſth. 3, 2. לִשְׁלוֹם הָעָם *de pace populi*. 2. Sam. 11, 7. אִמְרִי לִי *dic de me* Gen. 20, 13. וַיִּשְׁאֲלוּ לְאִשְׁתּוֹ *& rogarunt de uxore eius*. Gen. 26, 7. & plura alia, in quibus Hebræi ל enarrare ſolent per בעבור. Itaque eodem ſenſu, ſed paulo exactius, verterim. **het zaet** (aut fortaſſe melius **een zaet**) **ſal hem dienen. men ſal van den Heere vercondighen aenden gheſlachte.** aut ſi conjugationem Pual exprimi malis, **vanden Heere ſal vercondiget worden aenden geſlachte.** Hunc ſenſum ſecutus eſt Chaldæus, qui paraphraſticè ſic tranſtulit. זרעיה דאברהם יפלחון קדמוי ויחוון כח גבורתא דיי לדרא בתראה: id eſt, *ſemen Abrahami ſervient coram eo, & enarrabunt robur potentiæ Domini generationi poſteriori.* Syrus vertit ܙܪܥܐ ܕܦܠܚ ܠܗ ܢܫܬܥܐ ܕܪܗ ܠܡܪܝܐ *ſemen quod ſervit ei, annunciabit generatio ejus Dominum.* quod minus rectè cum Hebræo convenit.

VERS. 30. *Comedent & adorabunt omnes* דִּשְׁנֵי אֶרֶץ verti ſolet, *pingues terræ*, id eſt divites. Conſiderent eruditi, an non in hoc membro, collato cum ſequenti, locum habeat, quod Kimchius toties in Pſalmis obſervat, ענין אחד במלות שנות idem ſenſus verbis tantum varians à ſequenti membro, *Ante ipſum inclinabunt ſe omnes deſcendentes in pulverem.* idem illic יִשְׁתַּחֲווּ quod hîc יִכְרְעוּ. atque ita idem illic דִּשְׁנֵי אֶרֶץ quod hîc יוֹרְדֵי עָפָר. verterem *incinerati terræ*, id eſt, qui ſepulchro devoti in pulverem vertuntur. ſicut enim ſubſtantivum דֶּשֶׁן non tantum *pinguedinem*, ſed & *cineres* denotat, & verbum דִּשֵּׁן non tantum *pinguefacere*, ſed & *removere cineres*, item *incinerare* vel *vertere in cineres*, ita nihil impedit, quo minus adjectivum דָּשֵׁן, quod alibi *pinguem* ſignificat, etiam *incineratum* denotet. addo, verti poſſe, *omnes cineres terræ.*

poteſt enim דִּשְׁנֵי tam eſſe à דָּשֵׁן. quam à דֶּשֶׁן. ubi tamen cineres per Metonymiam eſſent accipiendi pro incineratis.

PSALM. XXVII.

VERS. 4. לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְהוָה. Non tantum eſt, *ut videam amœnitatem Domini*, ſed, *ut oblectem me in amœnitate.* ſicut enim ראה ſequente ב ſignificat ſpectare cum voluptate, oblectare ſe in aliqua re, ut Pſal. 54. 9. & 118. 7. ſic & חזה ſequente ב. ſimiliter apud Syros. cujus illuſtre exemplum in hymno Ephremi de humilitate, *Indue arma humilitatis, ut Deus* ܚܙܝܐ ܠܟ ܢܚܙܐ ܒܟ *videns te videat in te*, i. delectetur te. ex quo loco apparet, quid חזה conſtructum cum ב differat, à חזה conſtructum cum accuſativo, aut cum ל.

PSALM. XXVIII.

VERS. 8. יְהוָה עֹז לָמוֹ. Quia nullum antecedens præcedit quo affixum illud plur. num. מו pertineat, Lxx. Vulgatus, & Syrus interpres acceperunt, ac ſi ſcriptum eſſet לְעַמּוֹ, *Iehova robur eſt populo ſuo.* Alii, *Iehova robur eſt eis*, nempe juſtis, ſubintellecto antecedente, quamvis nulla ejus facta ſit mentio. Poteſt & ſic verti. *Iehova robur eſt.* ut לָמוֹ ſit pro לו ſingulariter. ſicut Eſ. 53, 8. מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע לָמוֹ *Ob iniquitatem populi mei plaga eſt ei.* Ita hîc ad verbum, *Iehova, robur eſt ei*, id eſt ex phraſi Hebræorum, *Iehova eſt robur.*

PSALM. XXIX.

VERS. 6. *Saltare facit eas ſicut vitulum, Libanum & Sirion aut filium unicornium.* שִׂרְיוֹן Sirion mons erat, aliàs חֶרְמוֹן dictus, Deut. 3. 9. Libet annotare quæ ad hunc Pſalmiſtæ locum habet Druſius quæſt. 8. lib 3. *Noſtra ætas*, inquit, *vidit montem in Britannia terræ motu ſubſiliiſſe in aliam ſedem transgreſſum. Plinius quoque refert, inveniſſe ſe in Hetruſca*

truſcæ diſciplinæ voluminibus, L. Marcio & Sex. Iulio Coſſ. in agro Mutinenſi montes duos concurriſſe inter ſe crepitu magno aſſultantes, recedenteſque. Unde Seneca in 6. quæſtionum natur. Si velis credere, ajunt aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, ac ſciſſam unius magnitudinem montis in duas partes. Hactenus ille. quibus addimus. quod apud Joſephum reperimus Antiqu. l. 9. cap. 11. ubi Uſiæ regis, ſuffire in templo auſi, crimen pœnamque deſcribens, ait, σεισμὸς ἐκλόνησε τὴν γῆν μέγας. καὶ διαστάντος τοῦ ναοῦ, φέγγος τοῦ ἡλίου λαμπρὸν ἐξέλαμψε, καὶ τῇ τοῦ βασιλέως ὄψει προσέπεσεν. ὡς τῷ μὲν εὐθέως λέπραν ἐπιδραμεῖν. πρὸ δὲ τῆς πόλεως, πρὸς τῇ καλουμένῃ ἐρωγῇ τοῦ ὄρους ἀπορραγῆναι τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τὴν δυσμὴν, καὶ κυλισθὲν τέσσαρας σταδίους ἐπὶ τὸ ἀνατολικὸν ὄρος στῆναι. ὡς τάς τε παρόδους ἐμφραχθῆναι καὶ τοὺς παραδείσους βασιλικούς. id eſt, *Motus ingens terram concuſſit, fiſſoque templo ſplendidum effulſit jubar ſolis, atque in Regis faciem incidens effecit, ut lepra protinus eum invaderet. Quin & extra urbem, ad portam cui nomen Eroge* (fortaſſe legendum Seroge, שער הגיא *porta vallis) dimidium montis ad Occidentem vergentis revulſum per quatuor ſtadia volutum, ad Orientalem montis partem conſtitit, obſtructa via publica, & oppreſſis ruina hortis regiis.*

PSALM. XXX.

VERS. 6. כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ. Variè hæc à variis redduntur. præſertim offendit quoſdam, quod vita opponatur momento. hoc adeo turbavit Vatablum, ut in notis ſuis voluerit חיים ſumi pro בחיים, ac vertendum, *In vita eſt in ſuo beneplacito*, id eſt, per univerſam vitam noſtram Deus in beneplacito ſuo perſeverat. Iunius longè aliter, *Quum momento* fuit *in ira ſua, vita* adeſt *benevolentiâ ejus.* ita רגע eſſet pro ברגע. & vita ſalutem diceret. Vatablo autem vitæ hujus curſum. neutram interpretationem probo. vita per-

petuitatem ac conſtantem perdurationem hîc & alibi ſignificat. unde interdum abſolute pro vita æterna accipitur. ut corona vitæ Iac. 1. 12. & cum immortalitate rectè conjungitur 2 Tim. 1. 10. ubi Chriſtus dicitur vitam & immortalitatem in lucem introduxiſſe. ſic hoc loco accepit Kimchius, qui per חַיִּים hîc denotari ait זמן רב וחיים ארוכים שהם חיי עולם הבא *tempus multum, vitamque longam, quæ eſt vita futuri ſeculi.* Sed nihil neceſſe eſt ſpeciatim ad vitam futuri ſeculi referre, quum generatim pro duratione perpetua accipi poſſit. Sicut enim res, quæ intereunt, mori dicuntur, etſi non ſint è genere viventium, ut Job. 12. 2. *Vobiſcum morietur ſapientia*: ſic vivere dicuntur, quæ non pereunt, unde מים חיים *aquæ viventes*, Ier. 2. 13. Ionathan מיין דלא נפסקין *aquæ quæ non ceſſant.* Eo ſenſu Deus vivens dicitur, quia conſtanter permanet: חי אני *vivo ego*, Chaldæus vertit קיים אנא *conſtans & permanens ſum ego.* eſtque חִיָּה in piel, non tantum *vivificare*, ſed & *alendo ſervandoque vitam producere & perpetuare.* cum ergo hîc momento opponitur חיים, ſignificat perpetuitatem rei conſtanter permanentis & nunquam intereuntis aut morientis.

VERS. 10. מַה בֶּצַע בְּדָמִי *quæ utilitas in ſanguine meo?* בֶּצַע plerumque in malum ſumitur, de quæſtu avaritiæ. hinc tamen pater, generaliter ſignificare quamvis utilitatem, quæ ex quavis re decerpitur. quin apud Æthiopes ſignificat omnium utilitatum collectionem, quam beatitudinem dicimus. Et בצעאן *beati.* Mat. 5. ישתבצעני *beatam dicent me* Luc. 1. verſ. 48.

PSALM. XXXII.

VERS. 7. רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי verti poſſet, *cantus liberationis facies cingant me.* Cum enim סַב in Kal ſit *cingere*, in Piel rectè accipitur pro *facere cingere.* etſi & ibi pro *cingere* alibi uſurpetur.

VERS.

VERS. 8. אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי. *Conſilium dabo, ſuper te oculo meo*, ſup. exiſtente. vide ſupra Pſal. 17. 11.

VERS. 9. *Ne eſtote ſicut equus, ſicut mulus.* צִין הָבִין בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם. *nulla eſt intelligentia: freno & habena os ejus capiſtrandum eſt.* ל præfixum Infinitivo בְּלוֹם format Gerundium in dum, & ſignificat quid fieri oporteat, ut alibi ſæpe.

PSALM. XXXV.

VERS. 15 *Congregati ſunt adverſum me* נֵכִים. LXX *μάστιγες* Hieronymus *flagella.* Targum רשיעיא *impii.* ut & Arabs الاشرار *mali.* Vox Hebræa proprie ſonat *percuſſi.* per quos alii intelligunt *afflictos, miſeros, abjectos, viles.* alii *pedibus percuſſos*, quos Iunius hìc *Loripedes*, Pagninus *claudos* dicit. Id laudo. Nam & Æthiopicè שְׁבוּרָן *fracti*, *χωλοὺς claudos* deſignat, Luc. 7. 21. plenum extat in ſingulari נְכֵה רַגְלַיִם *percuſſus pedibus*, id eſt claudus, 2 Sam. 4. 4.

PSALM. XXXVI.

VERS. 3. כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא. Sic transfero. *Quia abblanditur ſibi in oculis ſuis, quod inveniat iniquitas ejus quod odio habeat.* Id eſt, adeo ad odium propenſus eſt, ut tum demum ſibi abblandiatur, quando quod odio habeat aut quem odio habeat, invenit. לִשְׂנֹא enim active potius exponendum, quam, ut fieri ſolet, paſſivè, *quod inveniat iniquitatem ſuam quæ odio digna ſit.* quod ſi הֶחֱלִיק ſumatur intranſitivè pro *blandum eſſe*, longe facillima eſt interpretatio, *Quia blandum eſt ipſi in oculis ſuis, invenire iniquitatem ſuam quod odio habeat.* Belgicè, **het is hem vriendelick in ſijne ooghen / dat ſijne verkeertheydt yet vint om te haten.** vel **het gheeft hem vriendelijckheydt** / ut ſignificatio conjugationis hiphil quodammodo exprimatur, vide an non etiam verti poſſet, *quod faciat iniquitatem ſuam odio-*

nius, Tigurini, Genevenſes, Aldegondius. At Lxx. κομισάσθωσαν παραχρῆμα αἰσχύνην αὐτῶν. quod ad verbum tanſtulit Vulgatus, *ferant confeſtim confuſionem ſuam.* paſſivè acceperunt pro ignominia quam David optat ut ferant immici ſui. Sic & Syrus, ܢܬܡܗܘܢ ܒܥܘܦܦܐ ܕܒܗܬܬܗܘܢ *Obſtupeſcant in duplicitate pudoris ſui*, id eſt *duplici confuſione*, ut vertit Sionita. ubi ſimul advertendum, eum verbum שָׁמֵם non ſumſiſſe hîc pro *deſolari*, ſed pro *obſtupeſcere.* quo ſenſu & alibi capitur, & hoc loco rectè accipi poteſt. quum autem בָּשְׁתָּם paſſivè ſumitur, poſſet עֵקֶב ſumi pro *fine*, ut עַל עֵקֶב ſit deſcriptio cauſæ finalis, quod Belgicè optimè efferimus **ten eynde dat.** & hoc loco ſic transferri poteſt. **Sy moeten verwoeſt worden (ofte verbaeſt worden) ten eynde dat ſy beſchaemt worden.** Ad verbum, *deſolentur* (aut obſtupeſcant) *propter finem*, (vel in finem) *pudoris ſui.* Lxx עַל עֵקֶב hîc vertunt παραχρῆμα. Vulgatus *confeſtim.* Et Pſ. 70. 4. παραυτίκα. Vulg. *ſtatim.* q. d. *ſuper veſtigium.* quòd Latini eodem ſenſu dicunt *è veſtigio*, prò *ſtatim.* Hinc Cl. Iohan. Cloppenburgius vertendum cenſebat Belgicè, **Laetſe verbaeſt worden / haere ſchaemte ſy haer op de hielen.** ad verbum, *obſtupeſcant*: ſit *ſuper calcaneum pudor eorum.* id eſt, inſtet ipſis & premat calcaneum pudor. non hercle contemnenda ſententia. modo conſtaret עַל עֵקֶב ea phraſi uſitatum eſſe. repugnat etiam non nihil, quod iſthoc modo עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם divellantur à præcedenti verbo, ut per ſe conſtructionem plenam faciant, quæ à præcedenti verbo non pendeat. quum tamen neque hîc יָשֹׁמּוּ, neque Pſal. 70. v. 4. יָשׁוּבוּ accentu diſtinguente notentur. Perpendant eruditi, an verti nequeat, *Obſtupeſcant, ſuper calcaneum pudore eorum* exiſtente. Per ablativos abſolutos verto, qui regantur ab *Obſtupeſcant*, ut & Pſ. 70. 4. ab *revertantur.* non aliter autem ablativos iſtos efferre poſſunt Hebræi, quam ſubin-

tellecto participio verbi ſubſtantivi. ſic Pſ.69.11. אֶבְכֶּה בַצּוֹם נַפְשִׁי *fleo, in jejunio animâ meâ* exiſtente. Senſum autem eſſe exiſtimo, obſtupeſcant vel deſolentur publicâ ignominia. Notum eſt talares veſtes geri Orientalibus, quia honoris eſt tegi calçaneos, ignominiæ autem detegi. vide Jer.13. 22. & notas noſtras in eum locum. hinc David Pſal. 89. verſ. 52. חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ *probro affecerunt calcaneos uncti tui.*

PSALM. XLI.

VERS. 1. אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל. Eadem phraſis occurrit Nehem 8.13. ubi dicuntur Proceres, Sacerdotes & Levitæ conveniſſe, לְהַשְׂכִּיל אֶל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה *ut mentem adverterent ad verba legis*, id eſt, circa eam ſcrutandam & inveſtigandam occuparentur. ſic hoc loco, *Beatus qui mentem advertit ad tenuem*, id eſt, qui afflictum attenuatumque non aſpernatur, ſed ejus rationem habere, ac mente ſua circa eum occupari dignatur.

PSALM. XLII.

VERS. 2. כְּאַיָּל תַּעֲרֹג אַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ. Ter tantum verbum עָרַג invenitur, bis ſcilicet in hoc verſu, & ſemel Joël 1. 20. Vertunt *glocitare*, ac volunt eſſe cervorum proprium, idque ex mera conjectura, quia hîc de cervo dicitur. at in eodem hoc verſu de anima quoque dicitur, & apud Joëlem omnibus beſtiis tribuitur. Targum vertit מרג, quod Lxx. dixerunt ἐπιποθεῖ, & Hieron. *deſiderat*. Pagninus, *clamat*. Videntur potius verbum ex re, quam rem ex noto verbi uſu interpretati. Apud Arabes & Æthiopes ערג pro *aſcendere* eſt uſitatiſſimum, nec repugnat, quin & hoc loco ſic accipiatur, *ſicut cerva aſcendit ad decurſus aquarum, ſic anima mea aſcendit ad te.* Nec dubium eſt quin inde apud Hebræos *areola* ſit dicta עֲרוּגָה ab aſcendendo. ſicut enim ſulcus eſt depreſſior foſſa inter duas areolas, (מענית dicitur Pſal.

Pſal. 129.3. Rabbini שורה *lineam* vocant) ita areola eſt id quod inter duos ſulcos adſcendit, ac propterea ערגה dicitur, alias תֶּלֶם *porca*: Neque enim aſſentimur Kimchio, qui in libro Rad. ſic ſcribit, כשזורעין הגן עשין אותו תלמים תלמים שורות שורות והשורה נקראה ערוגה, *Quum conſerunt hortum, faciunt eum per porcas & lineas ſive ſulcos. linea vocatur* ערגה. dicendum erat; תלם ſive *porca* vocatur ערגה. examinentur enim loca Cant. 5. 13. & 6. 2. Ezech. 17. 7. 10. ubi nomen hoc invenitur, deprehendes eo denotari partem terræ quæ conſeritur, quæ eſt porca ſive area. Ut autem ad Pſalmiſten redeamus, non male cervus dicitur aſcendere ad אפיקים. ſunt enim propriè decurſus aquarum, qui è collibus in valles defluunt. quam ob cauſam Ezech. 6. 3. ponuntur inter colles & valles, quia ex illis in has deſcendunt. è valle igitur ad decurſus iſtos aquarum aſcenditur, ſic, inquit Propheta, anima mea ad Deum. quia autem hæc aſcenſio ex deſiderio oritur, rem dixerunt qui *deſiderat* verterunt.

VERS. 5. &c. אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר. Prima verba interrogativè, aut certè ad modum interrogationis lego, *iſtorum recordor? tum effundo ſuper me animam meam, quod tranſibam* &c. Id eſt, quum recordor, ſc. quod tranſire ſolebam cum turba ad domum Dei, non poſſum non effundere animam meam. עָלַי Vulgatus & Junius verterunt *in me.* quod ambiguum. ſi enim *me* eſt ablativi caſus, poſitum erit pro בי quo ſignificatu raro עַל accipitur. at ſi *me* eſt accuſativi, idem eſt *effundo in me*, quod *ſuper me.* quæ primaria eſt hujus particulæ ſignificatio. nec hîc malè quadrat. quia ſenſus erit, ſicut aqua in (id eſt ſuper) ignem effunditur, extinctura eum, aut ſuper terram ſe effundit, inundatura eam, ſic ego animam meam effundo ſuper me, quaſi meipſum cogitationibus meis obruiturus. Poteſt & עלי verti *propter me.* ut ſenſus ſit, propter miſerum meum ſtatum colliqueſcit mihi animus. Eadem ambiguitas eſt in Belgico

over. interdum valet *ſuper*, ut **een pot over 'tvier doen.** interdum *propter*, ut **ick ben droeve over hem.** Eâdem ergo & hic ambiguitate relictâ, ut cuique quod opportunum videretur maximè eligere liceret, verterem, **Ghedencke ick daer aen/ ſo giete ick myne ziele uyt over my/ dat ick placht door te gaen** &c.

V ERS. 6. כִּי עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעוֹת פָּנָיו. Quidam vertunt, *Quia adhuc laudabo ipſum* propter *ſalutes faciei ejus*: ſubintelligi volunt עַל. Iunius ſubaudit ו *&*. *Nam adhuc celebraturus ſum eum*, & *omnimodam ſalutem faciei ejus*. Ego אוֹדֶנּוּ quod accentu majori Reviah notatur, puncto diſtinguo à ſequentibus, eaque per modum γνώμης & ſententiæ interpretor, hoc modo: *Quia adhuc laudabo eum. ſalutes ſunt facies ejus.* Vehementer iſta γνώμη ſpem confirmat. cauſam quippe tradit, cur non dubitet quin adhuc Deum ſit laudaturus. quia nempe facies Dei ſunt meræ ſalutes. adeo ut quemcunque benigno ſuo vultu dignatur, non poſſit non omnimodam ab eo ſalutem expectare.

V ERS. 7. אֱלֹהַי עָלַי נַפְשִׁי תִשְׁתּוֹחָח עַל כֵּן אֶזְכָּרְךָ מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן׃. *Deus meus, in me anima mea humiliata eſt, propterea quod recordor tui è terra Iordanis.* videtur ſenſui convenientius, ut עַל כֵּן reddatur hîc per *propterea quod*, pro עַל אֲשֶׁר כֵּן, quam per propterea. conqueritur enim ſe procul à tabernaculo abactum in terram Jordanis, & Hermonim, & non niſi è remotiſſimis iſtis locis recordari poſſe Dei, hoc deprimit, inquit, animam. Teſtatur Mercerus in theſauro non deeſſe ex Hebræis qui hoc loco ita exponant. prout procul dubio ſic exponendum Gen. 38, 26. עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי *propterea quod non dedi eam Sela filio meo.* Et Num. 10, 3. ubi Moſes dicit Hobabo, כִּי עַל כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם. *Nam propterea quod noſti, caſtrametari nos in deſerto, eris nobis pro oculis*; vel *in oculos, loco oculorum.* ſic Num. 14, verſ. 43. כִּי עַל כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם׃. *Nam propterea quod*

quod averſi eſtis à Domino, Dominus non erit vobiſcum.

VERS. II. בִּרֶצַח בְּעַצְמוֹתַי חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי בְּאָמְרָם כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ׃. Sic transfero *cum occiſione in oſſibus meis exprobrarunt mihi inimici mei: dum dicunt omni die, ubi eſt Deus tuus?* Doctiſſimus Aldegondius Pagninum ſecutus, ſumſit ב pro כ ſimilitudinis, (**het is) als een dootwonde in mijne ghebeenten (als) mijne vijanden mij beſchimpen** &c. ſimpliciter verti poteſt, **met een dootwonde in mijne ghebeenten beſchimpen mij mijne vijanden.**

PSALM. XLIV.

VERS. 13. תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְלֹא הוֹן וְלֹא רִבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם׃. Res hîc ſatis liquet, ſed propria ſignificatio & conſtructio verbi רִבִּיתָ non ſatis conſtat. Lxx. verterunt, *καὶ οὐκ ἦν πλῆθος ἐν τοῖς ἀλαλάγμασιν ἡμῶν.* Quod Vulgatus ad verbum reddidit, *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* niſi quod pro *ἡμῶν* dixit *eorum*, magis ad Hebraicam veritatem. videntur pro רִבִּיתָ legiſſe רִבִּית, quod apud Rab. & Chaldæos, ut & apud Syros רִבִּית *uſuram, fænus* ſignificat, quaſi multitudo aut muliplicatio ſortis. Noſtrorum Interpretum alii ellipſin, alii pleonaſmum ſtatuunt. quidam enim, ut Pagninus, Vatablus, Iunius, vertunt, *Et non multiplicaſti* (ſupple rem tuam) pretiis eorum. ſecuti ſunt Chaldæum, qui habet, וְלָא אַסְגֵּיתָא קִנְיָנָא בְּפֻרְנֵיהוֹן׃ *& non multiplicaſti poſſeſſionem in pretiis eorum.* ſic & Kimchius, ולא הרבית הונך *& non multiplicaſti ſubſtantiam tuam.* Alii pleonaſmum ſtatuentes literæ ב vertunt, *Et non auxiſti pretia eorum*, ſic Genev. & Tigur. Nos exiſtimamus nec ellipſin hîc eſſe nec pleonaſmum. ſed ſicut nomina ab hoc verbo derivata, מַרְבִּית, תַּרְבִּית, רִבִּית ſignificant *fænus, uſuram*, ita & piel רִבָּה interdum eſſe *fænus facere, uſuram capere:* ſicut & in Targum Deut. 23,20. pro לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ *ab alieno uſuram capies, ſed à fratre tuo uſuram non capies*, extat לְבַר עַמְמִין תְּרַבֵּי וּלְאָחוּךְ לָא תְּרַבֵּי. Ita

hoc loco verterem, *Vendidiſti populum tuum nihilo, & non accepiſti uſuram in pretijs ipſorum.* vel *non feciſti fœnus.*

VERS. 23. כִּי עָלֶיךָ הוֹרַגְנוּ כָל־הַיּוֹם. Hos Hebræi vocant הרוגי מלכות *occiſos regni*, שאין מעלה על מעלתם *quia nulla dignitas hanc illorum ſuperat.* Maimonides in יסודי התורה. cap. 5.

PSALM. XLV.

VERS. 2. עֵט סוֹפֵר מָהִיר. Verti ſolet *ſtylus Scribæ feſtini.* ab Heb. מָהַר *feſtinavit.* Syr. eadē omnino dictione reddidit ܩܠܡܗ. ܕܣܦܪܐ ܡܗܝܪܐ At doctiſſimus vir Gabriel Sionita, natione Syrus ſuæque linguæ peritiſſimus, vertit, *calamus ſcribæ periti.* certum eſt ܡܗܝܪܐ מהירא Syris non *celerem*, ſed *doctum, peritum, exercitatum* tantum ſignificare. quamobrem idem ille Cl. Sionita, amicum quendam ſuum manu ſua ſalutans, benignè eum ſic compellat ܠܓܒܪܐ ܡܗܝܪܐ ܘܡܣܟܠܢܐ *viro docto & intelligentia prædito*, &c. Gloſſarium Syro-Arabicum ܡܗܝܪܐ vertit, الحاذق *artificioſus*, الماهر *doctus*, المستبصر *perſpicax.* المستظهر *excellens.* lingua Æthiopica accedit, ubi מהר eſt *docere.* ut Marth. 5. verſ. 2. ותשת אפהו ומהרמו *& aperuit os ſuum & docuit eos.* Non dubium ergo, quin & in Hebræa lingua hîc סֹפֵר מָהִיר ſit *ſcriba peritus*, artem ſcribendi bene edoctus.

VERS. 5. &c. וַהֲדָרְךָ צְלַח רְכַב עַל דְּבַר אֱמֶת וְעַנְוָה־צֶדֶק. Lxx. pro וַהֲדָרְךָ legerunt, וְהַדְרֵךְ in Imper. Hiphil. quocirca verterunt καὶ ἔντεινε, Vulgatus *intende proſperè* nempe arcum. דָּרַךְ enim de arcu *tendere* ſignificat. elegantem quoque & planum ſenſum habet, ſi legamus וְהַדְרֵךְ צְלַח *& viam proſpera*, vel *& viâ proſperare* weeſt gheluckigh op den wegh. quod ſequitur וְעַנְוָה. צֶדֶק ſumitur à pleriſque pro aſyndeto, pro וָצֶדֶק.

melius

melius fortaſſe & facilius, magiſque uſitatè ſubintelligitur ב, ut ſit pro בְּצֶדֶק. *vehere ſuper verbo veritatis & manſuetudinis cum juſtitia*, ſive juſtè. alterutrum certe malo, quam cum D. Junio ex עַנְוָה facere imperativum. vertit enim *& proloquere juſtitiam.* ut ſit pro עֲנֵה, mutato ה radicali in ו, & addito ה paragogico. ac ſi pro גַּלֵּה diceres גַּלְוָה, quod abſque exemplo eſſe puto.

VERS. 13. וּבַת צֹר בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם׃. *Et ad filiam Tyri quod attinet, cum munere faciem tuam deprecabuntur divites populi* (nempe Tyrii) illud עָם enim ad Tyrios hoc loco potius pertinet, quam ut vulgo explicari ſolet, ad Iſraelitas. Vſitata eſt autem Hebræis phraſis, ut in initio ſententiæ nominativus ponatur abſolutus, cum verbo ſequenti quoad conſtructionem non cohærens, ſed explicandus per *quod attinet*, ut *& filia Tyri ſit, quod attinet ad filiam Tyri.* ſic Pſ. 41, 13. וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי *& ego, in integritate mea ſuſtentaſti me.* id eſt, ad me quod attinet. ſic Pſ. 73, 28. וַאֲנִי, קִרֲבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב *Et ego, appropinquare Deo mihi bonum eſt*, id eſt, ad me quod attinet. Talis phraſis eſt apud Lucam c. 21, 6. ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι ἐν αἷς οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ *Hæc quæ videtis, venient dies* &c. id eſt, quod attinet ad hæc quæ videtis. Belgice verterem, **ende Belangende de dochter van** Tyrus, **de rijckſte des volcks ſullen met gheſchencken u aengeſicht aenbidden.**

PSALM. XLVI.

VERS. 1. אֱלֹהִים לָנוּ מַחֲסֶה וָעֹז עֶזְרָה בְצָרוֹת נִמְצָא מְאֹד׃. Non diſplicet Iunius, qui נִמְצָא מְאֹד vertit *præſentiſſimum*, niſi quod minus commodè ad עֶזְרָה referre videatur, quum genere diſcrepent. excuſari tamen poteſt per Enallagen, quæ in ſacris ſatis frequens eſt. præſertim quum hîc præcedant מחסה & עז maſculina. Nec diſplicet Aldegondius qui vertit, **ſeer wel verſocht.** Fortaſſe clarius, **ſeer wel bevonden.** aut

ſeer

ſeer wel te vinden. *invenibilis valde.* eam enim ſignificationem ſæpe habent participia Niphal apud magiſtros מָצוּי pro re familiari, conſueta, & quæ ubique talis reperitur, crebro uſurpatur. הוא דבר מצוי וידוע *res hæc familiaris eſt & nota,* apud Maimonidem paſſim. ita hîc verti poſſet, *auxilium in anguſtiis familiare valde.* רוח מצויה *ventus ordinarius,* רוח שאינה מצויה *ventus extraordinarius,* apud eundem. Addimus tamen verti etiam poſſe, *Sufficiens valde,* & ad אלהים, non ad צרה conſtructione referri. ſæpe enim in Scriptura מָצָא & in Niphal נִמְצָא pro *ſufficere* invenitur. ut Joſ. 17, 16. Zach. 10. 10. &c. Chaldæus & Syrus quoque ad Deum retulerunt, ſed ille Benoni in ſignificatione futuri accepit משתכח לחדא *invenietur valde.* hic præteritum & quidem ſecundæ perſonæ vertit ܐܫܬܟܚܬ ܠܢ ܒܟܠܙܒܢ *inventus es nobis in omni tempore.* non poſſum autem non addere, quod in precibus ſuis Judęi canunt, יגדל אלהים חי וישתבח נמצא ואין עת אל מציאותו *magnificetur Deus vivens, & celebretur ὁ ὢν Ens* ſeu *Exiſtens, quique tempus nullum Eſſentiæ ſuæ habet.* Hebræis נמצא eſt *Ens,* id quod in rerum natura invenitur & exiſtit. primum autem & præcipuè Deo competit, tanquam primo & per ſe enti, omniumque entium cauſę. de quo præclare Maimonides in principio ſuæ Miſnæ, יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש מצוי ראשון והוא ממציא כל הנמצאי וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו : id eſt, *Fundamentum fundamentorum & columna ſcientiarum eſt, ſcire, Deum eſſe ens primum, quique exiſtere faciat entia omnia, nec ulla entia, ſive ſint cæleſtia ſive terreſtia ſive intermedia, exiſtere niſi ex veritate eſſentiæ ipſius.* ex quo loco uſus vocis מצא apud Hebræos optimè liquet. Hinc נמצא מאד verti poſſet, *exiſtens perpetuo,* adeoque perpetuo auxiliari valens. Nec mireris מאד verti *perpetuo.* R. David docet ſignificationem hujus vocis eſſe ענין רבוי *ſignificationem multitudinis.* addo non virium tantum, ſed & temporis

ris multitudinem, ſeu longum temporis ſpatium ſignificare. ſic Pſ. 119. 43. *Ne eripias ex ore meo verbum veritatis* עד מאד, ipſe R. David exponit עד עולם כלומר כל ימי חיי *uſque in ſeculum, id eſt omnibus* (vel ullis) *diebus vitæ meæ* ſic etiam eodem Pſ. v. 8. Et Eſ. 64. 9. eſt accipiendum. rectè dixit filius Bilham ſignificare לעד *in ſeculum, perpetuo, ſemper,* quod quum intelligeret Syrus, vertit hoc loco מאד, ܒܟܠܙܒܢ in omni tempore, ut ſupra vidimus.

VERS. 2. *Propterea non timebimus, licet moveretur terra, & corruerent montes* בְּלֶב יַמִּים *in cor Oceani.* יַמִּים pluraliter, *ſummum mare* hic ſignificat. ſicut חָכְמוֹת *ſapientiæ*, ſummam ſapientiam, nempe divinam. בְּהֵמוֹת *beſtiæ*, maximam beſtiam, id eſt elephantem. Non mirum ergo ſi יַמִּים ſequenti verſu conſtruatur cum affixo ſingulari. etſi enim terminatione ſit plurale, ſignificatione eſt ſingulare. verterem Belgicè, **in 't herte** vel **int midden vande groote Zee.** Confirmavit me non parum in hac ſententia Chaldæus, qui plane ut nos vertit בפילגוס רימא רבא *in pelagus maris magni.*

VERS. 3. יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו יִרְעֲשׁוּ הָרִים בְּגַאֲוָתוֹ סֶלָה. Plerique Interpretes futura hæc per Enallagen temporis conſtruunt cum בְּהָמִיר præcedentis verſus, quaſi poſita eſſent pro בַּהֲמוֹת בַּחֲמֹר בְּרַעַשׁ. quapropter & Pagninus copulam addidit, *Et fremant & turbentur aquæ ejus*, ut cum præcedentibus aptius connecteret. Nos hæc futura pro Imperativis habemus: neque enim Hebræi in tertia perſona aliter quam per futurum imperare poſſunt. ac vertimus, *Tumultuentur, conturbentur aquæ ejus, contremiſcant montes ob eminentiam ejus,* ſenſus completur v. ſeq. Rivi fluminis exhilarabunt civitatem Dei. Belgicè, **laet haere wateren bruyſchen/ laetſe berôert worden / laet de berghen daveren van weghen haere verheffinghe.** Nec obſtat, quod ſenſu nondum com-

 pleto

pleto ſubjungatur Selah. idem enim & alibi fit, ut Pſal. 68. 8. *Deus quum exires ante populum tuum, quum incederes per deſertum, Selah*, verſ. 9. *Terra contremuit*, &c. vide & Pſ. 57. 4. Et 55. 2. Porro יֶחֶמְרוּ malim vertere, *efferveant, ebulliant*. cauſam vide in notis ad Pſ. 75. 9. Neque ſolœciſmus eſt in מֵימָיו & בְּגַאֲוָתוֹ, etſi affixa illa ſingularia referenda ſint ad præcedens plur. יַמִּים. uſitatum enim eſt Hebræis neglectâ terminatione rem reſpicere. יַמִּים autem hîc plurali terminatione ſignificat magnum mare, quòd plurium particularium marium eſt receptâculum. atque id innuere voluit Prophetà, ubi nomen plurale per affixa ſingularia in ſingulare contraxit. Vt contra, ſi præcedenti verſu ſcriptum fuiſſet בְּלֵב יָם *in cor maris*, hîc licuiſſet dicere per affixa pluralia מֵימֵיהֶם & בְּגַאֲוָתָם, ad indicandum non intelligi per *mare* unum aliquod ſingulare, ſed multorum marium collectionem. quam conſtructionem habes Pſ. 107. v. 23. coll. cum v. 29. ubi גַּלֵּיהֶם conſtruitur cum הַיָּם.

VERS. 7. הָמוּ גוֹיִם מָטוּ מַמְלָכוֹת. Omnes quos vidi Interpretes (etſi de Lxx. & Vulgato dubium) המו referunt ad eum gentium ſtrepitum, quo inter ſe conſpirantes concurrunt ad bellum adverſus populum Dei. Quin & מָטוּ מַמְלָכוֹת à Iunio, Aldegondioque refertur ſimiliter ad eam commotionem, qua ad infeſtandum Dei populum concitata fuere regna. At non arbitror verbum מוט aliam ſignificare commotionem, quam qua quis nutat & vacillat, & vel ad cadendum prónus eſt, vel reipſa cadit. Nec aliter hoc loco accipiendum, nec aliud eo verbo quam pœnam & interitum regnorum denotari arbitror. quin facile eò delabor, ut & המו גוים eodem referam. Etſi enim המה ad tumultum belli & conſpirationis referri etiam poſſit, ſæpe tamen animi fremitum ex dolore & calamitate ortum denotat. ut Pſ. 42. 6. *quid conſternaris anima mea*, וַתֶּהֱמִי עָלָי *& tumultuaris ſuper me?* Quum ergo verſu præcedenti dixiſſet,

Deum

Deum auxilio futurum civitati ſuæ primo mane, jam effectum ejus auxilii futurum dicit, calamitatem gentium & interitum regnorum. quæ quia certiſſima erant, tanquam jam facta per præteritum enunciat, *fremuerunt*, (*tumultuatæ ſunt*) *gentes, collapſa ſunt regna*. Sequitur נָתַן בְּקוֹלוֹ תָּמוּג אָרֶץ, Omnes omnino, quos vidi, vertunt, *Dedit vocem ſuam, liquefacta eſt terra*. Etſi non libenter ab unanimi conſenſu doctiſſimorum virorum diſſentiam, tamen ne temere aſſenſus videar, diſcere velim, quem uſum ibi habeat ב in בְּקוֹלוֹ, ſi per accuſativum verti debet, *dedit vocem ſuam*. nuſquam eo ſenſu phraſim hanc, etſi diligenter inquiſiverim, invenire datum eſt. ſed ſine ב frequenter. ut Ioël 2. v. 11. ויי נָתַן קוֹלוֹ *& Dominus dedit vocem ſuam*. Et Pſal. 18. verſ. 4. וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ *& Altiſſimus dabat vocem ſuam*. Suadet ergo ב ut exponam, *effecit voce ſua*, ut *nutaret terra*. Capio ſicut Pſal. 68. 34. הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז, *Ecce faciet voce ſua ſonitum magnum*. non ſemper נתן eſt *dare*, ſed ſæpe *ponere*, *facere*, *efficere*. ſicut Ezech. 6. 14. *dabo terram iſtam deſertam*, id eſt faciam. Pſ. 44. 11. *dabis nos ſicut gregem cibi*. id eſt facies.

PSALM. XLVII.

VERS. 8. כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל׃. Varie vertitur מַשְׂכִּיל. LXX. συνετῶς. Vulg. *Sapienter*. acceperunt ſubſtantive pro *Sapientia*, *intelligentia*. & ſubintellecto ב, בְּמַשְׂכִּיל *in ſapientia*, id eſt *ſapienter*. ſic Chald. בסכלא טבא *intelligentia bona*. Pagninus ad perſonas pſallentes retulit collective, *quotquot intelligitis*. ſic Aben Eſra כל משכיל *omnis intelligens*. ſic & R. D. K. Junius ad Pſalmum pſallendum retulit, *canite Pſalmo didaſcalico*. quod mihi ſane valde arridet, quia מַשְׂכִּיל in hoc libro ſæpe ſic ſumitur, & hoc loco bene quadrat. ſic Syrus ܙܡܪܘ ܠܗ ܬܫܒܘܚܬܐ *canite ei laudem*. Ut autem omnia experiamur, quæ dici

poſſint, diſpiciant eruditi, an מַשְׂכִּיל malè ad Deum referatur. ut ſenſus totius verſus ſit, *Quia rex totius terra Deus eſt: pſallite intelligenti*, Deo nempe, qui vel eo nomine dignus eſt ut ſit totius terræ Rex; quia eſt מַשְׂכִּיל, *intelligens*, & per intelligentiam *proſpere* omnia *agens*, quæ etiam hujus verbi ſignificatio eſt. atque ita זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל erit pro לְמַשְׂכִּיל, ſicut verſu præcedenti זַמְּרוּ אֱלֹהִים pro לֵאלֹהִים.

PSALM. XLVIII.

VERS. 3. Pertinet huc quod Jeruſalem vocatur Hebræis צב״ת. id eſt per ראשי תיבות ſive initiales vocum literas, צְבִי פְּאֵר תִּפְאַרְתֵּנוּ *decor ſplendoris gloria noſtra.* cui fere votum ſuum dictione תב״ב ſubjicere ſolent, quæ valet תִּבָּנֶה וְתִתְכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ *ædificetur & ſtabiliatur celeriter in diebus noſtris.*

VERS. 14. פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. eſt ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων hoc verbum. Itaque per conjecturam exponitur. Extat apud Moſen nomen פִּסְגָּה quod quidam nomen proprium montis, alii appellativum eſſe volunt cum Kimchio, qui per גבעה *collem* reddit. hinc פַּסְּגוּ vertit חזקו ובצרו *roborate & munite palatia ejus.* R. Salomon הגביהו *exaltate.* quod interpretantur, laudibus extollite tanquam rem magnam. Aben Eſra, הביטו ארמנותיה שהם פסגה *aſpicite palatia ejus, quia ſunt collis.* hinc Junius, *attollite* oculos ad *palatia ejus.* Meræ ſunt conjecturæ. Lxx. καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς *dividite caſtra ejus.* Vulgatus *diſtribuite domos ejus.* nolim ſperni. hanc enim ſignificationem verbum hoc obtinet apud Magiſtros, ut & apud Chaldæum Interpretem, qui pro בתר *diſſecuit*, dicit פסג, & pro בתרים *ſegmenta*, פסגין. Hinc verto, *dividite palatia ejus.* nempe deambulatione veſtra, id eſt, obambulate inter palatia ejus, ut alia vobis ſint ad dextram, alia ad ſiniſtram, ſecando omnes palatiorum vias, quo omnia poſſitis commodè intueri. Ita uſurpavit Maimonides in יד החזקה, in libro מק׳ כמן cap. 5. ubi inter 10. conditiones quas in diviſione ter-

ræ

ræ Canaan pactus dicitur Ioſua, hæc quoque eſt, שכל התועה בין הכרמים וכיוצא בהן כפסג ועולה מפסג ויורד עד שיצא לדרכו: id eſt ad verbum, *ut quicunque oberrat inter vineas ſimiliaque loca, dividat & aſcendat, dividat & deſcendat, donec exeat in viam ſuam.* ſenſus eſt, ut aberranti inter vineas à via liceat nunc ſurſum nunc deorſum per medias vites diſcurrere, donec in rectam viam exitus detur, neque id vineæ domino ægre eſſe ferendum.

VERS. ult. הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת. Sumi hîc ſolet עַל pro אֶל *ad*, vel pro עַד *uſque ad.* ſed malim propria ſignificatione ſumere, ac vertere, *ipſe ducet nos ſupra mortem*, ut ne à morte quidem ipſa abſorberi queamus, ſed eam ipſam ſuperaturi ſimus. ſic rectè vertit Syrus ܗܘ ܢܕܒܪܢ ܠܥܠ ܡܢ ܡܘܬܐ *ipſe ducet nos ſupra mortem.* quod voluerunt Lxx, quum verterunt *αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας.* quæ ad verbum tranſtulit Arabs وَهُوَ يَرْعَانَا إِلَى جَمِيعِ ٱلدُّهُورِ *& ipſe paſcet nos in omnia ſecula.* Chaldæus habet הוא ידברננא ביומי טליותנא *ipſe ducet nos in diebus juventutis noſtræ.* legit enim עַלְמוּת una dictione, quod *adoleſcentiam* ſignificat.

PSALM. XLIX.

VERS. 9. וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם. Syrus vertit, ܝܩܝܪܐ ܦܘܪܩܢܐ ܕܢܦܫܗܘܢ quæ verba allata in Lex. Syr.-Arab. transferuntur ثقلة فدية انفسهم id eſt, *gravis eſt redemptio animarum eorum.* optimè, certum enim eſt apud Syros & Chaldæos יקיר ſignificare *gravem, ponderoſum.* & verbum יְקַר primaria ſignificatione valet, *gravis fuit pondere.* ſecundo *gravis fuit autoritate*; i. honorandus. tertio, *gravis fuit pretio*, i. pretioſus. inde יַקִּירָאִית *graviter, difficulter.* ut Mat. 13, 15. ܒܐܕܢܝܗܘܢ ܝܩܝܪܐܝܬ ܫܡܥܘ *auribus ſuis graviter*

graviter (*βαρέως*) *audiunt*, inde & ܝܘܩܪܐ ܝְקָרָא *onus*, *pondus*. ſic & apud Arabes, qui primam radicalem Iod ſolent in vau convertere, יָקַר *gravis fuit* וָקַר & אוֹקַר *gravavit*, *oneravit*. וַקָּאר *gravitas*. וָקִיר *gravis*. Non dubito quin & in Hebræa lingua hæc ſit primaria hujus verbi ſignificatio, optimeque ſententia Davidis vertatur, *Et gravis* (difficilis) *eſt redemtio animæ ipſorum*. quod vel ex Sal. Iarchii in hunc locum commentario apparet. אח לא יוכל לפדות אחיו בממונו לפי שאם באים לפדות איש את אחיו ויקר פדיון נפשם מכול הון לפיכך על כרחו חדל הוא לעולם מלפדותו ויקר שיחיה לנצח ולא יראה השחת: , id eſt, *frater non poteſt redimere fratrem ſuum pecunia ſua*, *quia ſi veniant ad redimendum alter alterum*, *gravis erit redemptio animæ ipſorum præ omnibus opibus*. (i. impoſſibilis erit omnibus opibus) *propterea neceſſario abſtinebit is in æternum ne redimat*. *& impoſſibile eſt ut vivat in æternum*, *& non videat corruptionem*. vides יקר huic Rab. non tantum accipi pro grave & difficile eſſe, ſed & ita grave ut impoſſibile ſit.

VERS. II. וִיחִי עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת: Difficulter ſatis hic verſus cum præcedentibus conjungitur. arbitror interrogativè rectè ſumi poſſe, hoc modo. *An viveret porro in æternum? non videret corruptionem?* Sequitur, כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ Id eſt, *quinimo videt ſapientes morientes pariter ſtultum & brutalem pereuntes*. Futura hæc pro participiis capi poſſunt, ut apud Syros non raro, frequentiſſime vero apud Arabes. Nec inuſitatum eſt vau interrogative ſumi. ut 1 Sam. 20, 14. וְלֹא אִם עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד, *an non*, *ſi adhuc vivo*, *an non facies mecum miſericordiam?* attentius conſideranti in mentem venit, nihil opus eſſe יָמוּתוּ & יֹאבֵדוּ per participia vertere. poteſt enim verſus 12 cum 11 ſic conjungi. *an non videret corruptionem? ſanè videbit: ſapientes morientur*, *pariter ſtultus & brutalis peribunt*. id maximè arridet, utpote ſimpliciſſimum & ἐμφαλικώτατον.

VERS. 14. זֶה דַרְכָּם כֶּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם יִרְצוּ׃. Exponi hîc ſolet כֶּסֶל *ſtultitia.* ſed diſpiciant eruditi an non aptè vertatur *ſpes,* ſicut Iob. 8,14. *Hac via eorum ſpes* (fiducia) *ipſis eſt, & poſteri eorum ore ipſorum delectantur. ſpes ipſis*, vel potius *ſpes ipſorum eſt.* ל enim tam Genitivi eſt quam dativi caſus. Via eorum eſt, quod putent domos ſuas manſuras in æternum, quare terris nomina ſua indunt. hîc fiduciam ſuam & ſpem collocant, & poſteri quum parentes ſuos de his rebus gloriantes audiunt, delectantur ipſorum ſermonibus. Syrus כֶּסֶל ſumſit quaſi כְּשַׁל, & pro יִרְצוּ legit יִרְעוּ. vertit enim ܗܢܘ ܫܒܝܠܗܘܢ ܬܘܩܠܬܐ ܠܢܦܫܗܘܢ ܘܐܚܪܬܗܘܢ ܒܦܘܡܗܘܢ ܢܪܥܘܢ *hac eſt ſemita eorum, ſcandalum animæ ipſorum: & tandem ore ſuo paſcentur.* ſic & Lxx. כסל vertetunt σκάνδαλον, Vulgatus *ſcandalum.* Arabs عَثْرَة *offendiculum, ſcandalum.* Lxx. tamen legerunt יִרְצוּ εὐδοκήσωσιν, Vulgatus *placebunt.* Arabs vero, nec textum, nec Syrum, nec Lxx ſecutus vertit يُسَاقُونَ *ducentur.* fortaſſis legit יָרֻצוּ *current,* quaſi in textu eſſet, *& poſt eos ore ſuo current.* Poteſt & poſterior verſus pars ſic verti, *Et poſt illa ore ſuo delectantur.* id eſt, non tantum ex ſua agendi ratione ſpes concipiunt, ſed & poſtquam de perpetuis manſionibus gloriati ſunt, non pœnitet iſtorum verborum tanquam vaniſſimorum, ſed & ore ſuo delectantur. Id mihi ſimpliciſſimum videtur. אַחֲרֵי enim *poſt*, non *poſteros* denotat. alioqui ſubintelligendum eſſet אשר.

VERS. 15. כַּצֹּאן לִשְׁאוֹל שַׁתּוּ מָוֶת יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר וְצִירָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ׃. Τὸ כתיב est צִירָם *legatus eorum.* τὸ קרי est צוּרָם *rupes eorum.* malim retinere τὸ כתיב, & vertere: *Tanquam oves in ſepulchro ponentur, mors depaſcet eos: & dominabuntur eis recti manè, & legatus eorum* (rectorum) *eſt ad atterendum*

dum ſepulchrum, ne ſit habitaculum ei, (ſepulchro.) legatus rectorum eſt Chriſtus, qui ſepulchrum ita attrivit, ut non ſit ei amplius habitaculum in quo rectos detineat, unde illud Apoſtoli 1 Cor. 15, 55, *πῦ σῦ ᾅδη τὸ νῖκος*; atque eo nomine recti dominantur impiis, qui à ſepulcho ita comprehenduntur, ut mors depaſcat eos. ſi autem ſecundum קְרִי velis vertere *rupes eorum*, rectè quadrat, nam & illud ad Chriſtum optime pertinet. illud autem לְבַלּוֹת poteſt etiam verti, *oportet atterere*, id enim ſæpe valet ל infinitivi. ut ſenſus ſit, *& legatum eorum*, vel, *& rupem eorum oportet atterere ſepulchrum.*

PSALM. L.

VERS. 2. מִצִּיּוֹן מִכְלַל יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ. Verti ſolet, *E Tſione perfectione pulchritudinis Deus ſplenduit.* Malim, *E Tſione perfectio pulchritudinis Dei ſplenduit.* vel *E Tſione perfectionem pulchritudinis Deus ſplendere fecit.* poſtremum id maximè arridet. ſic Syrus, ܡܢ ܨܗܝܘܢ ܟܠܝܠܐ ܡܫܒܚܐ ܐܠܗܐ ܚܘܝ, *è Tſione coronam glorioſam Deus oſtendit.* מִכְלַל idem putavit eſſe quod Syris כלילא. ſic & Arabs vertit, مِنْ صَهْيُونَ اَظْهَرَ ٱللّٰهُ تَسْبِحَةَ ٱلْمَجْدِ *Ex Tſione manifeſtavit Deus laudationem gloriæ.* Nec aliter accepit Chaldæus qui ſic paraphraſavit, וּמִן צִיּוֹן שֵׁירוּי בְּרִיַּת עָלְמָא תַּמָן גְּמִיר שׁוּפְרֵיהּ אֱלָהָא יִתְגְּלֵי, *Et initium creationis mundi è Tſione, & inde perfectio pulchritudinis Dei revelata eſt.* Addimus LXX. Ἐκ Σιὼν ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ.

VERS. 5. אִסְפוּ לִי חֲסִידָי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח׃. Maimonides in יסודי התורה cap. 5. exponit hunc locum de iis qui morte ſua fœdus Dei confirmant, mori præoptantes, quam ut ſe ad profanandum Dei nomen adigi patiantur.

VERS. 23. זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים׃. *Qui ſacri-*

ſacrificat gratiarum actionem, honorabit me: & qui ponit conſuetudinem, oſtendam ei ſalutem Dei. id eſt, qui gratiarum actionem ponit pro conſuetudine, qui non ſemel atque iterum Deum laudat, ſed ejus laudibus aſſueſcit, & tanquam viam ſuam ponit, qua quotidie incedat. Belgicè, **die der een ghewoonte af maeckt / of / die het tot een ghewoonte ſtelt.** Lxx, & Vulgatus, Item Syrus & Arabs pro שָׂם legerunt שָׁם *ibi.* דֶּרֶךְ autem pro *more* & *conſuetudine* paſſim poni, omnibus Hebraizantibus notum eſt.

PSALM. LI.

VERS. 6. *In te ſolum peccavi, & malum feci in oculis tuis;* לְמַעַן תִּצְדַּק Trem. & Iun. agnoſco, *ut juſtificeris.* ſupplerunt *agnoſco.* quia non potuit dici David perpetraſſe peccatum, ut juſtificaretur Deus, ſed in eum finem agnoſcit id quod perpetravit. Pagninus v. 5, & 6. uſque ad, *ut juſtificeris*, parentheſi includit, & quod v. 4. dictum eſt, *à peccato meo munda me*, conſtruit cum *ut juſtificeris.* At his non opus, ſi dicas למען imperandi vim habere, *Iuſtificator in ſermone tuo, vincito in judicio tuo.* ſicut ἵνα uſurpatur Eph. 5. 33. καὶ ἡ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα, *Et mulier timeat virum.* ſimiliter Marc. 5. 23. Nec non apud Arabes litera ל futuris propoſita interdum *ut*, interdum imperandi vim valet. ſic & ὅπως apud Euripidem in Cyclope, ubi Ulyſſes ad Silenum ἀλλ' ὅπως ἀνὴρ ἔσῃ, *ſed vir eſto.* quem locum ſuggeſſit mihi Cl. Ioh. Cloppenburgius. ut & alium ex Theocr: Idul. 1. Sequitur תִּזְכֶּה בְּשָׁפְטֶךָ. de quo diximus in Notis noſtris ad Rom. 3. 4. addimus ſolummodo, nos magis magiſque confirmari in ſententia, rectè à Lxx. interpretibus verſum fuiſſe illud בְּשָׁפְטֶךָ paſſivè, ἐν τῷ κρίνεσθαί σε, *quum tu judicaris.* quia ſæpe apud Hebræos Infinitivos activos paſſivè ſumi videmus. cujus rei cauſa eſt, quod Infinitivi valeant nomina ſubſtantiva, quæ nunc activè, nunc paſſivè capiuntur. ſic

Exod. 9. 16. *Conſtitui te, ut facerem te videre robur meum,* וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ *& propter narrare nomen meum in univerſa terra*, id eſt, *propter narrationem nominis mei in univerſa terra.* quod aliud nihil valet quam, *ut narretur nomen meum in univerſa terra.* Ita hoc loco, *Vincas in judicare te*, hoc eſt, *in judicatione tui.* quod non minus paſſivè poteſt verti, *cum tu judicaris* quam activè, *cum tu judicas.*

VERS. 9. Expiabis me בְּאֵזוֹב. Hiſpanica Iudæorum verſio habet cum origano. Dioſcorides origanum non admodum hyſſopo diſſimile eſſe ait.

PSALM. LII.

VERS. 9. יָעֹז בְּהַוָּתוֹ. Druſ. quæſt. 40. l. 3. הַוָּה inquit eſt Belgicum have. Græcis ὀυσία. ab הָיָה *fuit.* vertit ergo *roborat ſe opibus ſuis.*

PSALM. LV.

VERS. 14. *At tu homo eras tanquam alter ego,* אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי verti ſolet, *dux meus.* verto, *amicus meus & notus meus,* אלף الف apud Arabes eſt *copulare, conjungere.* hinc apud ipſos الـــــف *amici*, quaſi amore copulati. أُلْفَة *amicitia.* ut id Proverbiis Alis شَرْطُ ٱلْأُلْفَةِ تَرْكُ الـــــكُلْفَةِ *conditio amicitiæ eſt omiſſio coactionis.* id eſt, id in primis in amicitia cavendum, ne amico moleſtus ſis, cumque cogas. Sunt & alia Scripturæ loca, quæ eandem ſignificationem fere extorquent. ut Prov. 16. 28. *Vir perverſus ſuſcitat lites, & ſuſurro* מַפְרִיד אַלּוּף Lxx. διαχωρίζει φίλους *ſeparat amicos.* optimè. Prov. 17. 9. *qui celat delictum, quærit amicitiam,* וְשֹׁנֶה בְדָבָר מַפְרִיד אַלּוּף Vulgatus optimè, *ſed qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.* Lxx. ὃς δὲ μισεῖ κρύπτειν, διΐστησι φίλους καὶ οἰκείους. vides rurſus אַלּוּף eſſe φίλους καὶ οἰκείους. Micheæ. 7. verſ. 5.

Ne

Ne credite ſodali, ne confidite בְּאַלּוּף *in amico.* non dubito ſic vertere, etſi Lxx. & Vulgatus *ducis* ſignificationem ibi retinuerint. ſequitur enim, *ab ea quæ dormit in ſinu tuo cuſtodi oſtia oris tui.* Senſus itaque eſt, nemini, ne amiciſſimo quidem eſſe fidendum. Fateor quidem אַלּוּף alibi paſſim *ducem* ſeu *præfectum* potius denotare. ſed & hoc ipſum eſt ab Arabica copulandi conjungendique ſignificatione. ſicut iiſdem الصاحب eſt *ſocius, amicus.* idemque etiam *præfectus.* quia inter præfectum & ſubditos arcta eſt ſocietas & copula.

VERS. 19. פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי. Pagninus, *redemit in pace animam meam à bello quod erat contra me: quia multi erant mecum,* ſubintelligo qui mihi auxiliabantur. hanc interpretationem, quamvis pauci eam ſequantur, omnibus præfero. quo minus ſequantur, impedit ב in בְרַבִּים quod Pagninus neglexiſſe videtur. at conſtat variis exemplis ב interdum eſſe pleonaſticum, & formare nominativum. ut Pſ. 68, 5. בְּיָהּ שְׁמוֹ *Iehova nomen ejus.* Oſe. 13, verſ. 9. כִּי בִי בְעֶזְרֶךָ *quia in me auxilium tuum.* Job. 18. verſ. 8. שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת בְּרַגְלָיו *miſſum eſt rete in pedes ejus.* vide quæ annotavimus ad Eſa. 26, 4. Itaque recte verſum quem tractamus interpretatus eſt Arabs فَإِنَّهُمْ كَانُوا كَثِيرِينَ مَعِي *quia fuerunt multi mecum.* Syrus pro בְרַבִּים legit בְרִבִים *in contentionibus.* vertit enim ܡܛܠ ܕܒܚܪܝܢܐ ܗܘܘ ܥܡܝ *quia in contentione fuerunt mecum.* Apud Arabes nihil uſitatius eſt, quam ut beth nominativo præfigatur pleonaſticè. vide Grammat. Erpenii pag. 167. exemplum illuſtre eſt Actor. 3, 2. فاذا برجل مقعد من بطن امه *& ecce in viro claudo ab utero matris ſuæ,* id eſt *vir erat claudus ab utero matris ſuæ.*

PSALM. LVI.

VERS. 8. עַל אָוֶן פַּלֶּט־לָמוֹ. Quot Interpretes, tot fere ſententiæ. Omitto qui plurimum recedunt. Pagninus, *propter iniquitatem evaſio* erit *eis*? Tigurini, *Vanitate ſperant ſe evaſuros*. Iunius, *pro iniquitate parito eis*. Aldegondius, **haer overblijven miſbruycken ſy tot onrecht**. Genevenſes, *Leur moyen d'eſchapper c'eſt par outrage*. Liceat & nobis noſtram his ſententiam adjungere. Finis præcedentis verſus fuit הֵמָּה עֲקֵבַי יִשְׁמֹרוּ כַּאֲשֶׁר קִוּוּ נַפְשִׁי *illi veſtigia mea obſervarunt, quando exſpectarunt animam meam*. illud נַפְשִׁי repeto v. 8. tanquam accuſativum patientem qui reſpondeat Imperativo פַּלֵּט ſive פַּלֶּט propter Maccaph. & ſic verto, *propter iniquitatem eripe ipſis*, ſcil. animam meam quam exſpectant. Senſus eſt, quia ſumma in eo eſt iniquitas, quod veſtigia mea obſervent, & animam ſive vitam meam exſpectent, propter iniquitatem illam fac evadat vita mea, eripe eam ipſis. Senſum hunc non male expreſſit Chaldæus על שקרא די בידיהון ריקן יתהון *ob mendacium quod eſt in manibus eorum evacua eos*, id eſt fac ut ſpe ſua excidentes vita mea non potiantur, ſed eâ ipſis erepta vacui diſcedant. Belgice una cum verſu præcedenti hæc verba ſic reddo, **ſy vergaderen/ ſy verbergen ſich/ ſy ſlaen mijne hielen gade/ alſ die op mijne ſiele wachten. Onttreckſe haer om der booſheydt wille.** Quod ſi quis Æthiopicam hujus verbi ſignificationem ſequi velit, vertet, propter iniquitatem *divide eos*, vel *ſepara eos*. uſurpatur enim פלט pro *διχάσαι* Mat. 10. 35. & *χωρίζειν* Mat. 19. 6.

PSALM. LVII.

VERS. 4. *Mittet è cœlis & ſervabit me*. חֵרֵף שֹׁאֲפִי סֶלָה. Lxx, Vulgatus, Iunius, Genevenſes, Aldegondius, aliique חֵרֵף ad Deum referunt, habentes præteritum pro futuro,

ro, *opprobrio expone abſorbentem me.* At omnibus, ubi verbum hoc occurrit, locis expenſis, nullus occurrit, ubi verbum hoc Dei actionem ſignificet, ſed ubique homini proximo ſuo aut Deo convitianti tribuitur, & in malum ſumitur. quod quum Pagninus rectè animadvertiſſet, conſtruit cum præcedentibus, vertitque *ſervabit me à probro deglutire volentis me*, quaſi dixiſſet יוֹשִׁיעֵנִי מִשֹּׁאֲפִי בְּחֶרֶף, quod cum verbis & conſtructione nequaquam convenit. Mihi verba illa pronunciatione juvanda videntur, & per interrogationem quandam, quæ conditionem includit, legenda. *convitiatus eſt abſorptor meus, Selah?* id eſt, ſi convitiatus eſt, *mittet Deus gratiam ſuam & veritatem ſuam*, nempe loco convitii. Nec intelligo, quorſum voluerit R. David Kimchi, niſi idem hoc voluerit. ſic enim ad חֵרֵף שׁאפי commentatur, כי שאול אילו לא היה מבזה דבר ה' לא היה רודף אחריו כי כבר ידע כי על פי. ה' משחו שמואל למלך, id eſt, *nam Saul, niſi ſpreviſſet verbum Dei; non perſecutus fuiſſet eum. jam enim noverat, ſecundum os Dei unxiſſe eum Samuelem in regem.* Senſus ergo eſt, Etſi Saul eo ipſo quod me deglutire cupit probro afficiat & Deum & me, dum ſpernit verbum Dei, quo me in Regem unxit, Deus tamen & gratiam ſuam & veritatem præſtabit, quam promiſit. imo tanto præſtabit magis, quo magis iſte probroſus. Nec obſtat, quod in medio ſenſu interveniat Selah. idem vide Pſ. 68. 8. & quæ annotavimus ad Pſ. 46. 4.

VERS. 5. נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִים אֶשְׁכְּבָה לֹהֲטִים בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה׃. *Anima mea in medio leonum.* quod ſequitur difficilius eſt. ſolet poſt אֶשְׁכְּבָה repeti è priori membro בְּתוֹךְ, & verti, *jaceo inter flammantes filios hominis, quorum dentes* &c. ſed tum, niſi fallor, dicendum erat Hebraicè לַהֲטֵי בְּנֵי אָדָם non לֹהֲטִים. aut certe בְּנֵי אָדָם לֹהֲטִים ſubſtantivo præpoſito, ut in tali conſtructione ſolent Hebræi. quod quum Pagninus & Iunius animadverterent, bis ſubintellexerunt

בְּתוֹךְ, ſemel ante לְהֲטִים, iterum ante בְּנֵי אָדָם. vertit enim Pagninus, *Iaceo* inter *urentes*, inter *filios hominis quorum dentes* &c. Iunius, *Iaceo* inter *incendiarios*, inter *homines quorum dentes* &c. Ego ſimpliciter ſine ulla ellipſi ſic interpretor, *Anima mea in medio leonum eſt. decumbo?* (id eſt, quando decumbo) *inflammantur filii hominum, dentes eorum ſunt haſta & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* plane ut Pſ. 139.18. אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן *enumerabo eas? plures ſunt arena.* Belgicè ad verbum optimè, **Mijn ſiele is int midden der Leeuwen. Ligge ick (of / gae ick liggen?) de kinderen der menſchen branden / haere tanden ſijn ſpieſſen ende pijlen / ende haere tonge is een ſcherp ſweert.** Cl. Ioh. Cloppenburgius נַפְשִׁי in vocativo capit, *ô mea anima, in medio leonum cubo, inflammantur filii hominum* &c. non ineptè.

PSALM. LVIII.

VERS. 7. מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים נְתוֹץ. *Dentes molares leunculorum frange.* in lingua Æthiopica מלתחת *maxillam* ſignificat. ut Matth. 5.39. *ſi quis percuſſerit te in δεξιὰν σου σιαγόνα,* Æthiopicus יּמאן מלתחתך. ubi gutturalis ע in aliam gutturalem ח mutatur. quod in iſta lingua frequens eſt. ſic pro Hebræo רעב *eſurire*, dicunt רחב

VERS. 8. יִמָּאֲסוּ כְמוֹ מַיִם יִתְהַלְּכוּ לָמוֹ יִדְרֹךְ חִצָּו כְּמוֹ יִתְמֹלָלוּ׃. *Reprobabuntur, tanquam aqua abibunt ſibi: tendet ſagittas ſuas?* (nempe Deus, id eſt tendente Deo ſagittas ſuas) *quaſi ſuccidentur,* **ſy ſullen als afgeſneden worden.** Senſum, quamvis non ſingula verba, rectè aſſecuti ſunt Lxx. ἐξουδενωθήσονται ὡσεὶ ὕδωρ διαπορευόμενον, ἐντενεῖ τὸ τόξον αὐτοῦ ἕως οὗ ἀσθενήσουσιν. quæ ad verbum vertit Vulgatus, *ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens: intendit arcum ſuum, donec infirmentur.* Nec minus bene, ſi non melius etiam, Chaldæus. יתמסון בחוביהון היך מיא יזלון להון תגיד גררי אמטולהון ויהון מתגוררין׃ , *liqueſcent in peccatis ſuis, tanquam aqua diffluent ſibi. & trahet*

het ſagittas ſuas propter eos, & erunt exſciſſi, ſive *diſtracti*, utrumque enim מל ſignificat. Belgicè totum verſum ſic reddo, **Sy ſullen verworpen worden/ als water ſullen ſy wegh gaen. ſpant hy ſijne pijlen? ſy ſullen ghelijck als afgeſneden worden.** vel primo etiam membro per interrogationem, **worden ſy verworpen? ſy ſullen** &c.

VERS. 9. כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל חָזוּ שָׁמֶשׁ׃ *Sicut limax liquefactionis* (liqueſcens) *abit* (*evaneſcit*) *ſicut abortivum mulieris, non videbunt ſolem.* **Ghelijck een ſmeltende ſlecke vergaet/ghelijck een miſdracht van een vrouwe/ ſoo en ſullen ſy geen Sonne ſien.**

VERS. 10. בְּטֶרֶם יָבִינוּ סִּירֹתֵיכֶם אָטָד כְּמוֹ חַי כְּמוֹ חָרוֹן יִשְׂעָרֶנּוּ׃ Quam variæ ſint hujus verſus interpretationes, videbit qui interpretes conſulere voluerit. locus ſane eſt difficillimus, quem nos ſic interpretamur. *Antequam intelligent, ſpinæ veſtræ erunt rhamnus, quem unuſquiſque eorum ſicut caro viva exhorreſcet tanquam ardorem.* Rhamnus eſt ſpinarum aculeatiſſima, itaque exhorreſcit eum caro viva, non aliter quam ardorem ignis. Dicit ergo juſtorum ſpinas fore impiis rhamnum, antequam id intelligant & animadvertant, eóſque ſicut ſolet caro viva rhamnum iſtum exhorrituros tanquam ignis ardorem, aut tanquam iræ excandeſcentiam. Non libenter interpretor, *antequam intelligant* (id eſt ſentiant) *ollæ veſtræ rhamnum.* quia יָבִינוּ eſt maſcul. at סִירוֹת fœmininum. poſſet autem יָבִינוּ etiam imperſonaliter exponi, & affixum in סִירֹתֵיכֶם ad impios referri, hoc modo, *antequam animadvertent homines* (id eſt, antequam animadvertatur) *ſpinæ veſtræ* (ô impii) *erunt rhamnus. tanquam caro viva quiſque exhorreſcet eum veluti excandeſcentiam.* poſterius hoc malo. ſignificat impios imprudentes in pejus ire, & tandem ſibi ipſis ac aliis horrori eſſe, inſtar rhamni cujus aculeos caro viva ferre nequit. Hæreo rurſus, an non prior ſententia potior ſit, quam Belgicè ſic reddo, **Eer ſy het mercken ſullen/**

ſullen / ſullen uwe doornen een ſeer ſtekende doorne ſijn / voor welcke men als levende vleeſch ſchricken ſal ghelijck als voor eenen brant. Omnibus preferenda enim ſententia doctiſſi. viri Ioh. Cloppenburgii, qui ſic vertit, *Antequam percipiant lebetes veſtri rhamnum* (ſc. accenſum), *tam carnem vivam quam ardentem ignem turbine auferet.* Et ſententiam allegoriæ petit ex loco Mich. 3. 2. 3. ubi impii dicuntur carnes populi Dei ſecare in fruſta, & lebetibus coquendas imponere.

PSALM. LIX.

VERS. 10. עֻזּוֹ אֵלֶיךָ אֶשְׁמֹרָה כִּי אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי׃ Lxx. Vulgatus & Chaldæus legerunt עֻזִּי אֵלֶיךָ ut eſt verſu ultimo. At ſecundum receptam jam lectionem, verterem, *Roburne ejus ad te eſt? obſervabo, quia Deus eſt turris mea.* affixum *ejus* ad Saulem refero de quo verſu primo in titulo Pſalmi. Gloriabatur nempe Saul, ſe jure Davidem, utpote regnum affectantem, perſequi, idque authore Deo facere, quod à Deo unctus eſſet. rogat ergo David, Roburne ejus ad te eſt? ego id diligenter obſervabo, & ſecurus obſervabo, quia certus ſum Deum mihi turrem eſſe.

VERS. 11. אֱלֹהֵי חַסְדִּי יְקַדְּמֵנִי. Sic eſt τὸ קרי. & ſenſus eſt, *Deus benignitatis meæ præveniet me.* at τὸ כתיב eſt, אֱלֹהַי חַסְדּוֹ יְקַדְּמֵנִי *Deus meus, benignitas ejus præveniet me*, id eſt, *Dei mei benignitas præveniet me*, phraſi Hebræis uſitatiſſima. nec dubito quin ea ſit germana lectio. Optime ſic legerunt & verterunt Lxx, ὁ Θεὸς μου, τὸ ἔλεος αὐτοῦ προφθάσει με.

PSALM. LXI.

VERS 8. יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹהִים חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יִנְצְרֻהוּ. Difficultatem peperit illud מַן. alii Syriaca ſignificatione expoſuerunt, *quis?* pro Hebr. מִי. ſic Lxx τίς; alii pro Imperat. piel ſumſerunt à verbo מָנָה, ac verterunt *para*; *Miſericordiam & veritatem para*

para quæ *conſervent eum*. Apud Syros particula ܡܢ interdum nihil niſi leporem vel confirmationem importat, ac vertitur *quidem*, *ſane*, *profectò*. vide Apoc 4,8. Eo ſenſu & hoc loco commodiſſimè totus verſus redditur, *habitabit in ſeculum coràm Deo, miſericordia & veritas equidem cuſtodient eum*.

PSALM. LXII.

VERS. 10. *Et ſicut vapor ſunt omnes filii hominis*. ſequitur in Syro ܕܒܡܣܐܬܐ ܡܥܠܝܢ ܘܣܪܝܩܝܢ ܐܟܚܕܐ Erpenius vertit, *qui ſtaterâ defraudant, & vani ſunt pariter*. Sionita, *qui bilance opprimunt* (in margine, vel *ſcelus committunt*) *& vani ſunt ſimul*. Alium plane ſenſum habent verba Davidis. nec uſpiam in Lexicographis reperio, ܐܥܠܝ quod eſt Aphel ab Hebræorum עלה *aſcendit*, ſignificare *fraudare*, *opprimere*, *ſcelus committere*. accipio pro *facere aſcendere*, *attollere*, *elevare*. & ſic optimè hoc loco convenit, ſi ܡܥܠܝܢ non ſumas pro Benoni, ſed pro Peil Aphel. utrique enim tempori hæc forma competit. adeoque verto, *qui in bilance* (vel *quia in bilance*) *attolluntur*, *& vani ſunt pariter*. optimè exprimit quod dixit David בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת *in bilance oportet eos aſcendere*. id eſt, homines bilanci impoſiti, eam ſua gravitate deprimere non poſſunt, ſed cum ea ob ſummam ſuam levitatem aſcendunt & attolluntur, quia pariter omnes vani ſunt. textus Hebræus habet: בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד׃, ubi nullam opus eſt ſtatuere ellipſin, ſed ad verbum licet vertere, *In lancibus oportet aſcendere eos præ vanitate pariter*. Belgicè, In de weeghſchale moeten ſy te ſamen opgaen tegen de ydelheyt. vel, In een weeghſchale ſijn ſy om optegaen tſamen tegen de ydelheyt. לַעֲלוֹת verto *oportet aſcendere*. id enim ל

Infinitivo præpoſitum ſæpe valet. ut paſſim in Notis noſtris obſervamus. talia ſunt וְדָתוֹ לְהֵעָשׂוֹת *legem ejus oportet fieri.* Eſth. 9, 1. item לְהַכּוֹת חָמֵשׁ פְּעָמִים *oportuerat cecidiſſe quinque vicibus.* 2 Reg. 13, 19. Quod ſi autem accentus Athnach rationem habere velimus, quo לַעֲלוֹת diſtinguitur à ſequenti הֵמָּה, ſic vertendus erit totus verſus. *Certè vanitas ſunt plebei, mendacium nobiles. in bilance oportet aſcendere:* (vel aſcenſuri eſſent) *ſunt præ vanitate.* (i. minus vanitate) *pariter.* hîc pedem figo.

PSALM. LXIII.

VERS. 1. כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם׃. Solent plerique noſtrorum interpretum עָיֵף referre ad אֶרֶץ. ſed quia אֶרֶץ eſt fœmin gen. dicendum erat עֲיֵפָה, ut habes Pſ. 143, 6. Et Eſa. 32, 2. Malim itaque referre ad בְּשָׂרִי, & vertere, *Concupiſcit te caro mea in terra arida, & laſſa eſt* (vel ſitiens) *ſine aqua.* ſic tranſtulit Chaldæus, תאיב לך בסרי בארעא צדיא ומשלהי מדליתמוי *concupiſcit te caro mea in terra deſolata, & fatigata eſt quia non eſt aqua.* fateor tamen אֶרֶץ utroque genere inveniri, ut Eſa. 33, 9. אָבַל אֻמְלְלָה אֶרֶץ. itaque ferri poteſt etiam altera interpretatio. uſitatius tamen longe eſt fœminino genere.

VERS. 2. כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ לִרְאוֹת עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ׃. Arbitror כֵּן ſumi pro אָכֵן *utique, verè, ſanè.* adeoque verterem, *Sanè in Sanctuario vidi te, aſpiciendo robur tuum & gloriam tuam,* ſic v. 4. כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי, *Sane benedicam tibi in vita mea.* ſic Pſ. 127, 2. כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא *Sanè dat dilecto ſuo ſomnum.* Eodem ſenſu illud כֵּן ſumi arbitramur Eſa. 16, 6. & alibi.

PSALM. LXIV.

VERS. 4. דָּרְכוּ חִצָּם דָּבָר מָר׃. Niſi obeſſet accentus Reviah in חִצָּם, verterem, *Tetenderunt* arcum, *ſagitta eorum* exiſtente *ſermone malo.* uſitatum enim eſt Hebræis, ſic ablativos abſolutos conſtruere. Sed quia accentus indicat חצם ad præ-

præcedens ורוש pertinere, & duo illa etiam Pſ. 58. 8. juncta invenio, laudo Pagninum, qui vertit, *Tetenderunt ſagittam ſuam, verbum amarum.* Belgicè verto, **Sy hebben tot haere pijle gheſpannen een bittere reden.**

VERS. 7. יַחְפְּשׂוּ עוֹלֹת תַּמְנוּ חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק׃. Non diſplicet in hunc locum Iunii interpretatio. Sed liceat aliam etiam conjecturam noſtram addere. *Scrutantur perverſitates*, dicentes, *perfecti ſumus ſcrutatione ſcrutatiſſima: & intimum uniuſcujuſque ac cor profundum eſt.* Belgicè, **Sy dooꝛſoecken verkeertheden / ſegghende / wy ſijn volmaeckt in dooꝛſochte vonden. het binnenſte van een yegelick ende het herte is diep.** תַּמְנוּ verbum eſt pro תַּמֹּנוּ. vel nomen eſt pro תֻּמֵּנוּ. ut ſubſtantivum תֹּם ſit *perfectio*, ac ſenſus ſit, *perfectio noſtra eſt ſcrutatio ſcrutatiſſima.*

VERS. 8. וַיֹּרֵם אֱלֹהִים חֵץ פִּתְאוֹם הָיוּ מַכּוֹתָם׃. Si negemus Athnah in פתאום diſtinguere ſententiam, quod ſane plurimis in locis, præſertim in libris poëticis negari debet, facilis hîc oritur ſenſus. *Sed jaculatus eſt eos Deus ſagittâ, repente facta ſunt plagæ eorum.*

PSALM. LXV.

VERS. 10. פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתְּשֹׁקְקֶהָ רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה. *Viſitas terram, & abundare facis eam, multum ditas eam.* שוק in Hiph. הֵשִׁיק *abundare* ſignificat. Ioël 2, 24. Et 3. 13. hinc in piel שֹׁקֵק *abundare facere.* quæ interpretatio mihi hoc loco maximè quadrare videtur, & explicatur ſequentibus verbis, *multum ditas eam.* Perpendatur autem an non & ſic verti poſſit. *Viſitas terram, quum appetit illud.* Nam & vau copula ſæpe pro *quum* ponitur. ut & *καὶ* in illo Marci c. 15. *ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν.* & affixum fœmin. ſæpe pro neutro ponitur, quo Hebræi carent. atque ita ſignificatio verbi conveniet cum נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה *anima appetens* Eſa. 29, 8. Pſa. 107. 9. quin & eadem ſignificatione vau copulæ vim habere po-

teſt, hoc ſenſu, *Viſitas terram, & appetit illud.* **ghy beſoeckt het aertrijck / ende het verlanght der nae.** id eſt viſitas terram, & quum hoc facis, deſideratiſſimam ei operam navas. Primam ſignificationem ſecuti ſunt Lxx Interpretes, qui abundantiam expreſſerunt per *ἐμέθυσας αὐτήν.* Vulgatus, *Inebriaſti eam.* poſteriorem ſignificationem elegit Iunius, ſed וַתְּשֹׁקְקֶהָ ad Deum retulit in ſecunda perſona, *Et appetis eam.* R. D. K. tranſitive accipit pro *appetentem facere,* & ו accipit pro אחר ש *poſtquam.* quod ſecutus Pagninus vertit, *poſtquam deſiderare feciſti eam.* Potius quam ו inſolenti iſta ſignificatione accipiam, malim פקדת *viſitaſti* in malum pro pœna accipere, ut ſenſus ſit, *Viſitaſti terram*, nempe ſiccitate, *& deſiderare feciſti eam. abunde ditabis eam.*

PSALM. LXVI.

VERS. 7. הַסּוֹרְרִים אַל יָרִימוּ לָמוֹ. Tò קרי eſt, אַל יָרוּמוּ. Senſus planus eſt, *rebelles non exaltabuntur ſibi.* אַל pro לא uſitatum. לָמוֹ pleonaſticum, uſitatum & id. Tò כתיב eſt, אַל יָרִימוּ. non verto cum Pagnino & Tigurinis, *rebelles non exaltabunt ſeſe,* id enim per hithpael potius efferretur, אַל יִתְרוֹמְמוּ. ſed malo, *rebelles, non exaltabunt eos.* quod imperſonaliter accipiendum, **men ſal de wederſpannige niet verhoogen.** id eſt, *rebelles non exaltabuntur.* ſicut Luc 12. *hac nocte auferent animam tuam*, id eſt, *auferetur anima tua.* ut ſenſus plane idem ſit, ſive Tò קרי, ſive Tò כתיב ſequamur.

PSALM. LXVIII.

VERS. 7. מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת׃. Plerique noſtrorum vertunt כּוֹשָׁרוֹת *compedes, catenas, vincula.* ſecuti R. D. K. qui vult כ poni pro ק à קָשַׁר *ligare.* Sed Syrus & Thargum lucem dabunt. ambo enim radicem Hebræam retinuerunt, ut qui eam hîc idem quod in ſua lingua ſignificare arbitrati ſunt.

ſunt. Syrus vertit ܘܡܦܩ ܐܣܝܪ̈ܐ ܒܟܘܫܪ̈ܐ, וּמַפֵּק אַסִירָא בְּכֻשִׁירוּתָא, quod Sionita tranſtulit, *& educit vinctos cum proſperitate.* Thargum ſic, ואפיק בית ישראל דהוון אסירין במצרים על עובדיהון דאבהתהון כצרין בפומבי. id eſt, *qui eduxit Iſraelitas, qui fuerunt vincti in Ægypto propter opera patrum ſuorum, proſperos cum pompa.* ad hunc ſenſum verterem, *educit vinctos cum proſperitatibus*, id eſt proſperrimè. כשר propriè *rectum, convenientem, decentem* eſſe ſignificat. Metaphoricè de recta, convenienti, ſecunda & proſpera fortuna uſurpatur. Apud Rabbinos, teſte Elia in Thiſbi, adjectivum כָּשֵׁר ſæpe uſurpatur oppſitum τῷ אָסוּר *prohibito*, ut idem ſit quod apud illos הֶיתֵּר *licitum.* Ex hoc ſenſu vertere liceret, *educit vinctos in licentijs*, ut qui vinculis prohibiti fuerant, omnimodam habeant ambulandi licentiam.

VERS. 10. גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ׃. D. Iunius, habita ratione illius Athnah in אֱלֹהִים, conſtruit נַחֲלָתְךָ cum ſequenti כוֹנַנְתָּהּ. at LXX. Chaldæus, Syrus, Arabs, & plerique noſtrorum Interpretum negligunt Athnah. & cum præcedenti verbo תָּנִיף conſtruunt. quos & ego ſecutus verto, *pluviâ munificâ perſtillaſti, Deus, hæreditatem tuam.* Belgicè, **met eenen milden reghen / hebt ghy** ô **Godt / uwe erve bedrupt.** גֶּשֶׁם תָּנִיף נַחֲלָתְךָ eadem eſt conſtructio cum נַפְתִּי מִשְׁכָּבִי מֹר *perſtillavi cubile meum myrrha.* Prov. 7, 17. Quod ſi tamen rationem illius Athnah habere velimus, ſic verto: *pluviam munificam ſtillas Deus: hæreditatem tuam, quum laſſa eſſet, tu confirmaſti.* Vau enim pro *quum* uſurpari uſitatiſſimum eſt, & apud Arabes fere perpetuum. quale eſt illud καὶ Marc. 15. ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

VERS. 14. אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ. Plerique noſtrorum interpretum ſecundam illam perſonam תִּשְׁכְּבוּן referunt ad populum Dei, ut ſenſus ſit, Etſi vos ſitis atri, ut qui ſedent inter ollas, eritis tamen ut

alæ columbæ &c. Sed diſpiciant eruditi, an non longe rectius Chaldæus Interpres ſecundam illam perſonam retulerit ad impios perſecutores Eccleſiæ. ſic enim tranſtulit,
אין אתון מלכיא רשיעיא שכבין בתי קלקלתא כנשתא דישראל דדמיא ליונתא
מטללא בענני יקרא מפלגא בזת מצראי סימא חקיק ומסבריהא מלין אובריזין סנין:
Id eſt, *Si vos reges impii jacetis inter ſtercora, Synagoga Iſraëlis, quæ ſimilis eſt columba, tecta eſt nubibus gloriæ, dividit ſpolium Ægyptiorum, argentum percolatum, & theſauri ejus pleni obrizo purgato.* In hanc ſententiam verba Pſalmiſtæ ſic ad verbum transfero, *Si vos jacetis inter ſcobes, unaquaque alarum columbæ tecta eſt argento, & pennæ ejus flaveſcente auro.* Senſus eſt, ſi vos impii jam inter ſordes proſtrati jacetis, columba Dei, id eſt Eccleſia aliter ſe habet, ejus alæ ſunt argenteæ, & pennæ aureæ. Eccleſia vocatur columba, ſicut paſſim in Cantico Canticorum. Chaldæus autem שְׁפַתַּיִם eodem ſenſu accepit quo אַשְׁפּוֹת *ſterquilinium.* utrumque ſane ab eadem videtur eſſe radice. Syrus vertit ܫܦܝܐ שְׁפָיָא, cujus ſingulare 2 Cor. 12, 7. ponitur pro σκόλοψ *ſtimulus, ſurculus.* unde hoc loco Erpenius vertit, *ſi jacueritis inter ſtimulos.* at Sionita, *inter ſcobes.* nam verbum ܫܦܐ *polire, abradere ſignificat.* unde ܫܦܝܐ *ſcobes,* quæ lima aut ſerra abraduntur. ſicut & Rab. D. K. Hebræum אַשְׁפּוֹת derivat à שָׁפָה, quod apud Chald. *terere, conterere, atterere* ſignificat. ut ſit acervus ſcobium & ramentorum ex detritis lignis & lapidibus collectorum. At Ezech. 40. verſ. 43. שְׁפַתַּיִם videtur ſignificare *lapides focarios* ſeu ut vertit R. D. K. כירים שעליהם הקדרות *labra quibus imponuntur lebetes*, quo ſenſu & hîc ſumi poteſt, *ſi jacetis inter lapides focarios*, aut *inter labra lebetum.* יְרַקְרַק autem per *viridem* aut *ſubviridem* quidam, alii per *flavum* colorem vertunt, quos laudamus. quia non tantum ירקון Rabbinis eſt Icterus, ut & Arabibus ירקון, morbus ſcilicet flave-

flavedinem corpori ex diffuſa bile inducens, ſed & in lingua Æthiopica, mutato pro more Jod in vau, חרק, eſt aurum, quod ſi quis תִּשְׁכְּבוּן ad populum Dei referre velit, arbitror אִם interrogationem hîc valere, ut & alibi ſæpe, ac Prophetam tardos ſegneſque, & qui animum rebus terrenis ac culinariis nimis affixum ad victoriam Eccleſiæ non advertebant, alloquentem, dicere, *An jacetis inter lapides focarios? alæ columbæ tectæ ſunt argento, & pennæ ejus viridi auro.* q. d. aliud agendum, ſplendor & ornatus columbæ Dei conſiderandus eſt.

VERS 15. בְּפָרֵשׂ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן׃. Variis in hunc difficillimum locum interpretationibus hanc etiam addimus, ut ex multis optima eligi queat. *Quum diſpergeret omnipotens reges in ea* (aut *propter eam*) *ningebas in Salmon.* mutata tertia perſona in ſecundam, quod familiare Hebræis. aut ſine tali mutatione, *Quum diſpergeres, ô omnipotens, reges in eâ, ningebas in Salmon.* פָּרֵשׂ enim quum infinitivus ſit, omnes perſonas admittit. ſenſus eſſe poſſet, quin diſpergeres reges in terra Canaan, omnia ipſis refugia adimebas. nam altiſſimos etiam montes, qualis Salmon, nive tegebas, necubi vitæ conſulere poſſent. præſtat vertere, Quum diſpergeret Deus reges in ea, albebat nive Salmon. ב nominativo ſervit, ut ſæpe. atque ſic comparatio inſtituitur inter præclariſſimos terræ Sanctæ montes, tam cis quam ultra Jordanem, & inter montem Sionis cis Jordanem excellebat mons Salmon, qui nive tectus albedinem ſuam quaqua verſum diffundebat. ultra Jordanem erat mons Baſan, quem v. ſequenti ait fuiſſe הַר אֱלֹהִים *montem Dei*, id eſt excelſiſſimum, & הַר גַּבְנֻנִּים montem *gibboſum*, multis collibus eminentem. fruſtra tamen inquit verſ. 17. exultatis montes ſuperbiſſimi, tu Salmon tuis nivibus, tu Baſan tuis collibus & gibbis: nam hunc montem concupivit Deus, in habitationem ſuam. Sed quid illud, quod adfert

fert Chaldæus? איך תלגא פצא יתה מטולא דמותא *tanquam nivem liberavit eam ex umbra mortis.* צַלְמוֹן accepit pro צַלְמָוֶת *umbra mortis*, ſive, quod idem eſt, tenebris. noli omnino ſpernere. nam צֶלֶם Hebræis *imago* eſt. imago autem ſæpe idem eſt quod umbra. umbra cauſa eſt tenebrarum & nigredinis. hinc in lingua Æthiopica צלם *obſcurari, obtenebrari.* Matth. 24 29. & 27. 45. צלמת *tenebræ*, Matth. 4, 16. אצלם *niger*. Matth. 5, 36. Hinc verti poſſet, *nivis inſtar albebat in tenebris.*

VERS. 18. רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן אֲדֹנָי בָם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ׃. *Equitatus Dei ſunt duæ myriades, millia iterata: Dominus eſt in illis, Sinai eſt in ſanctuario.* Habent poſtrema verba varias interpretationes, inter quas hanc quoque expendant eruditi, quam attulimus. Nihil coacti habet, ſed ex ipſa verborum poſitione per ſe fluit, & ſenſum habet planum, nempe non opus eſſe ad montem Sinai recurrere, ut ibi Deus inter myriadas Angelorum reperiatur, ſicut quum legem è monte Sinai per miniſterium Angelorum ferret, Sinai jam eſſe in ſanctuario. quod non minus poëticè & eleganter quam verè dictum, ſive per הַקֹּדֶשׁ intelligatur cæleſte ſanctuarium, ſive potius ſacrarium tabernaculi in monte Sion, ubi Deus inter Cherubim ſedebat ſupra arcam quæ tabulas legis continebat. quum enim ibi & lex eſſet in monte Sinai lata, & Angeli per quos lata, & Deus à quo lata fuerat, valde emphaticè dicitur Sinai eſſe in Sanctuario. & ſimul docetur montem Sionis, quem montibus Salmon & Baſan antetulerat, neque monti Sinai cedere, ſed longe antecellere, quod ipſum Sinai in ſe comprehendat. Tale quid fere eſt, quod author libri הליכות עולם in præfatione ſua dicit, reperiſſe ſe Toleti virum Doctiſſimum qui eſſet בקי במשניות כנתינתם כסיני ראוי לאמר עליו זה סיני הוא *verſatiſſimus in miſnajoth prout traditæ ſunt è monte Sinai, adeo ut de eo dicere liceret, Hic eſt ipſe Sinai,* i. tam eruditus, quaſi totus

tus

tus mons Sinai in eo contineretur. præſertim vero huc pertinent quæ Ioſephus Moſen à monte Sinai poſt 40. dies & 40. noctes reverſum, de tabernaculo dixiſſe narras, Antiq. l. 3. c. 4. Verba ejus ſic habent. Καὶ σκηνὴν ὅτι βούλεται γενέσθαι αὐτῷ, εἰς ἣν κάτεισι πρὸς αὐτοὺς παραγινόμενος, ὅπως καὶ μεταβαίνοντες ἀλλαχοῦ ταύτην ἐπαγώμεθα, καὶ μηκέτι δεώμεθα τῆς ἐπὶ τὸ Σιναῖον ἀνόδου, ἀλλ' αὐτὸς ἐπιφοιτῶν συσκήνῳ παρατυγχάνων τῶν ὑμετέραις εὐχαῖς. id eſt, *Et velle eum, tabernaculum ſibi fieri, in quod, acceſſurus ad ipſos, deſcenderet: ut & migrantes alio, id circumferamus, neque ad Sinai recurrere opus habeamus, ſed ipſe familiariter cohabitet, præſens veſtris precibus.* Vides Tabernaculum ſive ſanctuarium vicarium montis Sinai, ejuſdemque uſus, ut Deum deinceps præſentem populo exhibeat, quod ante fecerat Sinai. Libet adſcribere paraphraſim Chaldaicam, quæ ſic habet ארתיכין דאלהא תרין רבבן דנור דליק תרין אלפין דאנגליא מדברין להון שכנתא דיי שרת עליהון על טורא דסיני בקודשא. id eſt, *Currus Dei ſunt duæ myriades ignis ardentis, quos duo millia Angelorum ducunt: Majeſtas Dei commoratur ſuper eos, ſuper montem Sinai in Sanctuario*, vel *in ſanctitate.* Quod de myriadibus ignis ardentis paraphraſticè tradit Chaldæus non abhorret ab illo Davidis Pſal. 104, v. 4. עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט׃. quod ad Angelos diſertè applicat Paulus ad Hebr. 1, 7. Videntur Hebræi, conſentiente ſcriptura, ſenſiſſe, Angelos ita eſſe Spiritus, ut non ſint tamen prorſus immateriati, ſed conſtare ignea materia. unde 2 Reg. 6, 17. Exercitus Angelici conſpiciuntur forma equorum & curruum ignitorum. ut & c. 2. v. 11. in hiſtoria Eliæ.

VERS. 19. עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְאַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים׃. Maxima difficultas eſt in poſtremis verbis. totum verſum ſic verto. *Aſcendiſti in altum: captivam cepiſti captivitatem: accepiſti dona pro hominibus: etiam rebelles* (vel, *& iram rebellium*) *quieſcere oportet, ô Iehova Deus:* שָׁכַן propriè eſt *habitare* apud Hebræos. apud Arabes autem (qui id per

Sin efferunt. ſolent enim Schin Hebræorum plerumque mutare in Sin) ſignificat *quieſcere, ceſſare.* habitatio enim quies eſt & ceſſatio. itaque ſignificationem hanc hoc loco non gravatè dictioni Hebrææ etiam tribuo, ut quæ ſententiæ convenientiſſima videtur. Quod ſi quis habitandi ſignificationem retinendam putet, illud ב quod eſt in בָּאָדָם repeto *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ* in ſequente סוֹרְרִים, & ſic verto : *accepiſti dona pro hominibus, etiam pro rebellibus, ut habitet Iehova Deus,* vel, *ut habites, ô Iehova Deus.* Id eſt, Ideo aſcendiſti in altum, ideo captivam duxiſti captivitatem, ideo dona accepiſti pro hominibus, etiam rebellibus, ut tu Jehovah Deus, devictis hoſtibus tuis, ſolus habitare poſſis.

VERS. 20. בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ. Solent pleriq; poſt יַעֲמָס ſubintelligere per Ellipſin חֲסָדִים beneficia, quibus Deus populum ſuum quaſi onerat, aut quæ ipſe tanquam onus quoddam geſtans populo apportat & confert. Non repugno huic interpretationi. dubitò tamen, an non abſque ulla ellipſi יַעֲמָס ad afflictiones potius referatur, quam ad beneficia. & verſus ſic vertatur, *Benedictus ſit Dominus quotidie, onera imponit nobis Deus ſalus noſtra.* fatentur pii afflictionum onera ſibi imponi, nec tamen obmurmurant, ſed gratulantur ſibi, quod Deus qui ea imponit, ſit ſalus ipſorum. itaque laudandum eum cenſent, non tantum rebus proſperis, ſed omni die etiam quum onera imponit. & ſic rectè cohæret verſus ſequens, ubi conſolantur ſe pii, non quod morti obnoxii non ſint, ſed quod eventus mortis ſint penes Deum. Belgicè verterem, **Gheſeghent ſy de Heere alle daghe. laſten leght ons op de Heere die onſe heyl is.** Occurrit alia, magis apta. *Benedictus Dominus quotidie. onera imponit nobis? Deus ſalus noſtra eſt.* i. ſiquando onera imponit, ipſe tamen ſalus noſtra eſt. hanc interpretationem firmat accentus Reviah ſuper לָנוּ, diſtinguens membrum illud à ſequenti. & rectè עמס ad calamitatum,

tum, malarumque rerum onera referri, confirmat lingua Æthiopica, ubi עבס *malum* ſignificat. עמסיאן *malos*. Mat. 7. 23. Et 12. 34. vel יעבס impersonaliter ſumitur, ſubaudito איש phraſi paſſim uſitata, onera quis imponit nobis? **beſwaerꝛt men ons met laſten?** Deus eſt ſalus noſtra. id cæteris præfero.

VERS. 21. וְלֵיהוִה אֲדֹנָי לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת. Verto, *Et Iehovæ Domino ſunt mortis modi* propriè *exitus*. quum enim res omnes in certos modos & affectiones deſinant atque exeant, quibus ab aliis dignoſcuntur, (non enim propriè res ſuis eſſentiis, ſed eſſentiarum modis diſtinguuntur) hinc modi, proprietates & affectiones rerum תוצאות *exitus* dicuntur Hebræis. ſic Aben Eſra in rhythmica ſua præfat. in Pentateuchum, adverſus eos agens, qui ſoli S. Scripturarum literæ inhærentes, omnem reſpuunt expoſitionem dicit de illis, הם מדעת תוצאות לשון הקדש ריקים:, *illi cognitione modorum linguæ ſanctæ vacui ſunt*. id eſt, ignorant genuinas affectiones & modos linguæ Sanctæ, intra quos perfectio ejus conſtituitur, quibus ipſa abſolvitur, & in quos deſinit. Sic mors deſinit in certos modos, quibus vita hominis terminatur, & mors unius ab alterius diſtinguitur, certo ſuo & peculiari exitu. Hinc & illud Hebr. 13. 7 ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς verti poſſet, *quorum inſpicientes modum converſationis*.

VERS. 28. שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׂרֵי זְבֻלוּן שָׂרֵי נַפְתָּלִי:. Tradit Vatablus in notis, quoſdam illud רִגְמָתָם exponere, *lapis eorum*. id præ cæteris eligerem. quũ enim non niſi hoc loco occurrat, retinenda potius ſignificatio, quæ cum verbo unde derivatur convenit, רגם autem *lapidare* ſignificat. Nec inuſitatum eſt lapidem tribui perſonę quę aliorum fulcrum & firmamentum eſt. ut Gen. 49, 24. de Ioſepho ex cujus poſteris reges potiſſimum orti ſunt, qui decem tribubus præferunt, dicit Iacob, מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל *inde paſtor lapis*

Iſraël & Chriſtus vocatur *lapis angularis* Pſ. 118. Ita & hoc loco, ubi deſcribitur cœtus filiorũ Iſraël, rectè dicitur Benjamin רֹדֵם *dominator eorum*, principes vero Iuda רִגְמָתָם *lapis eorum.* tribus enim Benjamin & Iuda præcipuæ erant tribus, quæ familiæ Davidis adhærebant, & penes quas erat regnum. Syrus autem רֹדֵם vertit ܒܫܠܝܐ *in tranquillitate,* quaſi *dormiens*, *ſopore obrutus.* putavit enim eſſe benoni Kal à רָדַם, unde נִרְדָּם *ſoporatus.* R. D. K. ait רֹדֵם eſſe pro רֹדָם, ut mem ſit affixum. רִגְמָתָם vertit ܡܕܒܪܢܝܗܘܢ *principes eorum*, ut & Lxx. *ἡγεμόνες αὐτῶν.* expoſuerunt Metaphoram lapidis.

VERS. 29. צִוָּה אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ עוּזָּה אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃.

VERS. 30. מֵהֵיכָלֶךָ עַל יְרוּשָׁלָםִ לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי׃.

Poteſt מֵהֵיכָלֶךָ, quod initium eſt verſus 30, referri ad verſum præcedentem, ut regatur à præcedenti verbo פָּעַלְתָּ, ac ſenſus ſit, verſ. 29. *Præcepit Deus tuus robur tuum, robur, ô Deus, hoc operatus es nobis.* ſequitur verſ. 30, unde operatus ſit, *è templo tuo:* quare? *propter Ieruſalem.* quis ejus effectus? *tibi adferent Reges munus.* vel poteſt verſ. 30. novam & abſolutam facere periodum, ut מֵהֵיכָלֶךָ regatur à ſequenti verbo יוֹבִילוּ. Tum verterem, *Ob templum tuum, propter Ieruſalem, adferent tibi reges munus.* מִן enim interdum cauſam efficientem, ſive principalem, ſive impulſivam denotat, & per *ob* vel *propter* verti poteſt. ut Jer. 48, 45. מִכֹּחַ נָסִים *propter potentiam fugientes.* Pſal. 38, 9. שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי *rugii ob fremitum cordis mei.* Eſa. 43. 4. מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ *propterea quod pretioſus fuiſti in oculis meis, honoratus fuiſti.* & alibi ſæpe.

VERS. 31. גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־כָסֶף׃ בִּזַּר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ׃. Plerique noſtrorum Interpretum ſecuti Kimchium חַיָּה hîc explicant *cœtum*, & קָנֶה ſumunt pro *haſta* aut *lancea*, Junius pro *ſagitta.* & חַיָּה catervam ſignificare videtur

detur 2 Sam. 23.11. & 14. certe حَيٌّ חי Arabibus eſt cœtus eorum, qui territorium aliquod occupantes, tentoriaque ſua in orbem ibi figentes, ſimul degunt, & quaſi pagum faciunt. eò ſenſu dixit Tograi, إِنِّي أُرِيدُ طُرُوقَ ٱلْحَيِّ مِنْ إِضَمِ *ego peto vias pagi Edomitici.* additur, ٱلْحَيِّ مِنْ ثُعَلِ *quem defendunt ſagittarii catervæ Tuelitarum.* tamen vehementer dubito an חַיָּה *cætum* unquam ſignificet. quod enim id ex hoc loco, & ex Pſ. 74, verſ. 19. probatur, nulla neceſſitas cogit ita interpretari. חַיָּה *vitam* ſignificat. atque ita Pſal. 74. recte accipi poteſt. deinde *animal vivens,* & ſpeciatim *beſtiam*, *feram* denotat. atque ita hoc loco acceperunt Lxx, qui verterunt, *ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου.* Vulgatus, *Increpa feras arundinis.* Syrus ܟܐܐ ܒܚܝܘܬܐ ܕܩܢܝܐ *Increpa beſtiam arundinis.* Arabs ازجر السباع الذي اقتنيت *Increpa feras quas poſſediſti.* קָנֶה accepit ſignificatione *poſſeſſionis* aut *acquiſitionis*, quia radix id ſignificat. Ego quoque hîc pro *beſtia* aut *fera* ſumerem, quia ſtatim ſubjungit *tauros & vitulos.* Quid autem eſt *fera arundinis*? eſt fera ſylveſtris, quæ in arundinibus degit. aut ſi קָנֶה hîc metaphoricè velis accipere, dico, ſicut Syri τὸ θηρίον vocant ܚܝܘܬܐ ܕܫܢܐ חַיַּת שִׁנָּא *beſtiam dentis*, ita hîc חַיַּת קָנֶה eſſe *feram dentibus prominentibus inſtar arundinis.* ſicut Exod. 25, verſ. 32. habes קְנֵי הַמְּנֹרָה, Lxx. *καλαμίσκοι τῆς λυχνίας.* Et verſ. 33. requirebantur tres ſcyphi בְּקָנֶה אֶחָד *in calamo uno.* erant ramuſculi è candelabro egredientes & prominentes. ita & hoc loco חַיַּת קָנֶה *θηρίον καλάμου beſtia calamata*, eſt fera quæ longos & inſtar calami eminentes dentes in ore geſtat. ſignificantur

 meta-

metaphoricè impii potentes, feri ac truculenti. Sequentia verba varias accipiunt interpretationes, quibus ſine crimine & alias licet addere. Nos totum verſum ſic reddimus. *Increpa feras calami, cœtum taurorum: inter vitulos populorum conculcandus eſt* quiſque *cum fragmentis argenti. diſperſit populos* qui *bella volunt.* Sic vituli populorum ſumuntur pro ſalacibus, petulantibus, & delicatulis, cujuſmodi homines fragmentis argenti ſe ornare ſolent. At Chaldæus vitulos accepit pro idolis, vertit enim בעגלי טעות עממיא *in vitulis idolis populorum*, & Syrus רַצֵּי כָסֶף retulit ad vitulos, vertit enim ܥܓܠܐ ܕܥܡܡܐ ܕܡܚܦܝܢ ܒܣܐܡܐ, *vitulos populorum tectos argento.* Hoc ſenſu מִתְרַפֵּס referrem ad Deum, & verterem, *Inter vitulos populorum conculcatur per fragmenta argentea.* id eſt Deus inter idola populorum ſpernitur, ac quaſi pedibus calcatur, quia argenteis fragmentis obducta pretio ſuo & ornamentis animos idololatrarum occupant; & in contemptum veri Dei trahunt. Atque ita ſecunda perſona qua verſum incepit, mutari incipit in tertiam per מִתְרַפֵּס. & continuatur deinde in בִּזַּר עַמִּים. nempe quia ferre non potuit ſe inter vitulos populorum conculcari, diſperſit populos ut qui bella adverſus ipſum volunt. Non diſplicet adeo hæc interpretatio.

VERS. 36. &c. נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹ. Plerique noſtrum vertunt נוֹרָא *terribilis es*, per ſecundam perſonam, ſubintellecto אַתָּה *tu*, quod ſupplevit Syrus, ܕܚܝܠ ܐܢܬ ܐܠܗܐ ܡܢ ܡܩܕܫܟ *terribilis tu ô Deus è ſanctuario tuo.* Sed quia אַתָּה in Hebræo non exprimitur, conſtructio poſtulat ut potius per tertiam perſonam exponatur. quod adeo neceſſarium putarunt LXX, ut etiam affixum in מִקְדָּשֶׁיךָ maluerint mutare in tertiam perſonam, & vertere θαυμαστὸς ὁ θεὸς

ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Vulgatus, *mirabilis Deus in ſanctis ſuis.* Ego autem affixum illud ad Iſraelem refero, & ſic diſpono, *Terribilis eſt Deus, Deus fortis è ſanctuariis tuis ô Iſrael. ipſe dat robur* &c. atque ita legendum eſſe, docet accentus Reviah ſuper אֱלֹהִים, qui comma ibi valet. Belgicè, **vreeſſe-lick is Godt/ Godt uyt uwe heylighdommen ô Iſrael. hy geeft ſterckte.**

PSALM. LXIX.

VERS. II. וָאֶבְכֶּה בַצּוֹם נַפְשִׁי וַתְּהִי לַחֲרָפוֹת לִי. Non opus eſt cum Pagnino, Iunio & Aldegondio ſubintelligere verbum *affligendi* aut *humiliandi.* plena enim eſt conſtructio ſi vertas, *Et flevi, in jejunio anima mea* ſupple exiſtente. Belgicè, **Ick ſchreyde/ mijne ſiele ſijnde in vaſten.** uſitatiſſimum enim eſt Hebræis, ſic ellipticè efferre ablativos abſolutos. vel per aſyndeton, *Flevi, in jejunio erat anima mea. & hoc fuit mihi in opprobria.* ſic R.D.K. Duarum harum interpretationum utra præſtet vix ſcio: præferrem tamen priorem, ut conſtructio ſit ablativorum abſolutorum. vertere quoq; liceret, *Et flevi in jejunio anima mea,* ſed tum legendum eſſet בְּצוֹם נַפְשִׁי abſque he Emphatico, quod hîc latet in dageſch.

VERS. 23. *Sit menſa eorum coram eis in laqueum,* וְלִשְׁלוֹמִים מוֹקֵשׁ ſi לִשְׁלוֹמִים idem nobis eſſe velimus quod לְשִׁלּוּמִים quomodo ſine dubio LXX. Interpretes ſine punctis legerunt, rectè ab illis verſum *εἰς ἀνταπόδομα in retributionem*, quod Apoſtolus ſecutus eſt Rom. 11. 9. Tum מוֹקֵשׁ *ἀσυνδέτως* jungitur eodem caſu, *& in retributionem* & *rete*, vel erit nominativi caſus, ſubaudito ex priori membro יְהִי, *Et in retributionem* ſit *rete.* Fiat ipſis menſa laqueus, & rete ſit ipſorum retributio. Quod ſi לִשְׁלוֹמִים prout puncta ferunt, uſitata ſignificatione accipiendum, verto, *Et paces*, ſive *proſperitates rete.* ל mihi Nominativi caſus eſt, ut Deut. 24. 5. Ioſ. 10. 21. Eſa. 32. 1. 1 Paral. 3. 2. 2 Paral. 23. 6. Job. 16. 21. 2 Sam. 16. 2.

2 Sam.

2 Sam. 17. 16. 2 Reg. 7. 2. Dan. 4. 33. Ier. 30. 12. Senſus eſt, Menſa ſit in laqueum, & omnes proſperitates in rete.

PSALM. LXXI.

VERS. 16. אָבוֹא בִּגְבֻרוֹת אֲדֹנָי אֱלֹהִים אַזְכִּיר צִדְקָתְךָ לְבַדֶּךָ׃. Variè vertitur primum verſus membrum. Iunius אֲדֹנָי in vocativo ſumſit, *Aggrediar omnimodam virtutem Domine Iehovi.* quod omnino videtur alienum, quum de laudibus Dei hîc agatur, non de fortitudine ipſius Davidis. Quamvis ita quoque fere Tigurini, *Veniam in fortitudinibus Domine Deus.* Reliqui fere omnes, & melius, אֲדֹנָי in genitivo accipiunt. Genevenſes, *Ie marcheray en la force du Seigneur Eternel.* Sic Aldegondius, **Ick ſal voorts-treden inde krachten des heeren de** Iehovah. id eſt, *progrediar in potentiis Domini.* id Hebræi potius אֵלֵךְ dicerent quam אָבוֹא. nam הלך eſt *ire, incedere, ambulare, progredi.* ſed בוא eſt *venire, intrare.* itaque rectius LXX. εἰσελεύσομαι. Ionathan איעול *intrabo.* eodem modo Vulgatus. Belgicè, **ick ſal ingaen / ſive intreden inde krachten des heeren.** intrabo in potentias Domini, nempe mente mea ut eas accuratè perpendam, vel potius lingua mea ut eas enarrem. patet enim ex præcedentibus, & ex altero hujus ipſius verſus membro, verſari Davidem in Dei laudibus proferendis. Ideo rectè Vatablus obſervavit, ſenſum eſſe *aggrediar narrare fortia facta tua.* R. Selomoh אבוא׳ להודות ולהלל בגבורותך. *ingrediar, ad celebrandum & laudandum de potentiis tuis.* Aben Eſra utrumque verſus membrum ſic conjungit, *Intrabo ad enarrandum potentias tuas. & propterea quod multi ex potentibus ſolent perverſe agere, propterea commemorabo juſtitiam tuam tui ſolius.* id eſt, narrabo tibi ſoli hoc eſſe proprium quod & potens ſis & juſtus. Diſſimulare non poſſumus, in Arabiſmo verba veniendi ſequente ב ſignificare *adducere, adferre, proferre.* ut & verba abeundi ſequente eadem litera *auferre, abducere.*

cere. ſic paſſim habes in Alcorano جاءكم الرسل بالبينات *Venerunt ad vos Apoſtoli in declarationibus*, id eſt attulerunt, produxerunt vobis declarationes omnium rerum dubiarum & incertarum. Obſervent quæſo eruditi, an alibi in Hebraiſmo eandem phraſin deprehendant. hîc certe loco congrueret optimè, *veniam in fortitudinibus Domini*, id eſt, *proferam fortitudines Domini, Domini, commemorabo juſtitiam tuam, tui ſolius.*

VERS 19. וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד מָרוֹם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ׃ *Nam juſtitia tua Deus in altum aſſurgit, quæ feciſti magna ſunt. Deus, quis eſt ſicut tu?* Sic malo, quam ut plerique noſtrorum interpretum verterunt, *quia feciſti magna.* LXX. ἃ ἐποίησάς μοι μεγαλεῖα, quæ non aliter vertenda cenſeo, quam ſubintellecto verbo ſubſtantivo, *quæ feciſti mihi magnalia ſunt.* Ita & Chaldæus tranſtulit, דִּי עֲבַדְתָּ רַבְרְבָן, *quæ feciſti magna ſunt.*

PSALM. LXXII.

VERS. 5. יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים׃. Ad verbum *timebunt te cum ſole, & coram luna in generationem generationum.* Id eſt, Colent te oriente ſole, & apparente luna in omnes generationes, id eſt dies noctéſque. ſol enim diei, luna nocti præeſt. לִפְנֵי propriè ad faciem, ad reſpectum lunæ, quum luna faciem ſuam oſtendit.

VERS. 15. וִיחִי וְיִתֶּן־לוֹ מִזְּהַב שְׁבָא וְיִתְפַּלֵּל בַּעֲדוֹ תָמִיד כָּל־הַיּוֹם יְבָרֲכֶנְהוּ׃. Omnia refero ad Regem ſive Chriſtum: *Et vivet, & dabit ei* (pauperi) *de auro Seba, & orabit pro eo jugiter, omni die benedicet ei.* Non puto deſignari honorem, quo populus regem, ſed beneficia quibus rex populum eſſet affecturus. לוֹ refero ad דַּל וְאֶבְיוֹן quæ ſingulari numero extant v. 13. etiam ad אֶבְיוֹנִים quod eodem verſu ſequitur, ſumpto לוֹ diſtributivè pro *unicuique eorum.* Senſus eſt, non fruſtra victurum iſtum regem, ſed ut pauperes ditet optimo auro, proque

iis perpetuo intercedat, ac jugiter benedicat. Quare & וִיחִי וְיִתֵּן vertere poſſes, *& vivet ut det.*

VERS. 16. יְהִי פִסַּת בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ׃. Illud יְהִי non conſtruo cum ſequenti פִּסַּת, ſed ex more linguæ Hebrææ abſolutè poni arbitror, & denotare id futurum quod ſubjungitur. Itaque ſic verto. *Erit, pugilli frumenti fructus in terra in vertice montium contremiſcet ſicut Libanon.* Belgicè, **Het ſal gheſchieden/ dat de vrucht van een hant vol koorens op der aerden / ſal op het tſop van de berghen ruyſſchen ghelijck als Libanon.** Hebræum רעש non tantum ſignificatione, ſed & literis convenit cum Belgico **ruyſſchen**/ ut hoc inde derivatum videatur. porro פִּסַּת בַּר פִּרְיוֹ *particula frumenti fructus ejus*, id eſt *fructus particulæ frumenti*, Hebraiſmus eſt uſitatiſſimus. ut יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ *Iehovah in cælo thronus ejus*, i. *thronus Iehovæ in cælis.*

VERS. Eod. יְהִי פִסַּת בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ׃. Prius membrum per modum interrogationis lego, uſque ad יִרְעַשׁ *erit ne particula* (paululum) *frumenti in terra, in vertice montium? commovebit ſe tanquam Libanus fructus ejus.* id eſt, ſicubi vel pauxillulum frumenti in terra aut montium vertice fuerit, tanta aderit Dei benedictio, ut excreſcat inſtar cedrorum Libani, quæ fortiter commoventur ventis. tam denſus & validus erit frumenti fructus, ut arva ſtrepitum edant, non aliter quam mons Libani.

PSALM. LXXIII.

VERS. 8. יָמִיקוּ וִידַבְּרוּ בְרָע עֹשֶׁק׃. Prius futurum Pagninus exponit *diſſolvunt.* Iunius, *tabifici ſunt.* Tigurini intranſitivè *Contabuerunt.* ut & Chaldæus, qui addit *præ pinguedine.* Lxx. διενοήθησαν. inde Vulgatus, *Cogitarunt.* ſi Chaldaicam & Syriacam ejus vocis ſignificationem ſequi liceret, verteremus, *irrident*, *ſubſannant.* convenientiſſimo ſenſu. ipſis enim מִיק in piel eſt *irridere.* Atque hæc ex affini lingua

gua petita conjectura certior eſt quam eorum qui ex affinitate verborum מיק & מקק vertunt per *contabeſcere*.

VERS. 10. 11. &c. לָכֵן יָשׁוּב עַמּוֹ הֲלוֹם וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ וְאָמְרוּ אֵיכָה יָדַע אֵל Non male hæc vertit Iunius. *Ideoque redit populus ejus huc, quum aquæ pleni poculi exprimuntur ipſis, ut dicant, quomodo cognoſceret Deus?* ו enim pro *quum* vel *quando*, apud Orientales, præſertim apud Arabes ſæpe uſurpatur. Liceat nobis hanc etiam interpretationem addere, ut ex variarum verſionum collatione optima eligatur. *Ideoque redit populus ejus huc, ut aquæ plenæ menſuræ* (i. copioſiſſimæ) *exprimantur ipſis, & dicant, quomodo cognoſceret Deus?* ut ſenſus ſit, pios graviſſima illa tentatione eò interdum adigi, ut copioſiſſimæ lacrymarum aquæ ipſis exprimantur, & lacrymantes dicant, quomodo cognoſceret Deus, & notitia eſſet apud excelſum? ſic enim piis contingere ſolet, ut animus iſto tentationis genere preſſus, & nondum ſuperare valens, liqueſcat, & non ſine copioſis lacrymis eo deveniat, ut de divina providentia dubitet. Chaldæus alio quidem ſenſu hæc vertit, per aquas tamen lacrymas intellexit, ſic enim tranſtulit. בכן תבו על עמיא דיי לאלקיותהון ומחתון בכרוזפין ודמען סגיען מחתן להון, Id eſt, *tum revertuntur contra populos Domini, ad verberandum eos, & percutiunt eos malleis, & lacrymas multas deſcendere faciunt illis.*

VERS. 15. אִם אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה כְמוֹ הִנֵּה דוֹר בָּנֶיךָ בָגָדְתִּי׃ כְּמוֹ LXX & Vulgatus ſumpſerunt pro כֵּן *ſic*. quia autem propriè ſignificat *ſicut*, alii per ellipſin volunt ſubintelligi rem particulæ ſimilitudinis reſpondentem, ac vertunt, *ſicut* hoc, vel *ſicut* hæc, id eſt talia. ſi textus ſacer punctis careret, non legerem, הִנֵּה ſed הֵנָּה *illa*. tum omnis difficultas ſublata eſt, *ſi dixero, narrabo ſicut illa, in generationem filiorum tuorum perfide egero*. Sentio potius מו non eſſe hîc, ut alibi, particulam expletivam, ſed pronomen affixum, pro הֶם. quale eſt in לָמוֹ pro לָהֶם *illis*. ſic כְּמוֹ pro כָּהֶם *ſicut illi, ſecundum*

Aaa 2 *illos*.

illos. quod alibi dicitur כְּמוֹהֶם. ſic Chaldæus כְּוָתְהוֹן *ſicut illi.*

PSALM. LXXIV.

VERS. 14. אַתָּה רִצַּצְתָּ רָאשֵׁי לִוְיָתָן תִּתְּנֶנּוּ מַאֲכָל לְעָם לְצִיִּים׃ *Tu fregiſti capita Leviathanis. dediſti eum cibum populo locorum deſertorum* ſic ל in לְעָם eſt Dativi, quod ſequitur Genitivi caſus. utrumque uſitatum. at poteſt utrumque ל eſſe Dativi, ut duo illa ſubſtantiva, jungantur per appoſitionem; & poſterius explicet quis populus intelligatur, hoc modo, *dediſti eum cibum populo*, nempe *barbaris*, aut feris hominibus qui deſerta incolunt. ſic Lxx. ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς αἰθίοψι, Vulgatus, *dediſti eum eſcam populis Æthiopum.* poſſis etiam vertere, *populo*, nempe *feris beſtiis.* צִיִּים enim & de hominibus feris uſurpatur, ut Eſa. 23, 13. & de beſtiis ut Ieſ. 13, 21. Ier. 50, 39. Syrus vertit ܠܥܡܐ ܥܫܝܢܐ *populo forti*. Chaldæus per עָם intellexit abſolutè populum Iſraeliticum. at צִיִּים vertit יַרוֹדֵי *dracones.* Belgicè verterem, **Du hebſt vermorſelt de hoofden Leviathans / du hebſt hem tot een ſpijſe gegeven aen een volck / namelick aen de wilde dieren.**

VERS. 19. אַל תִּתֵּן לְחַיַּת נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ חַיַּת עֲנִיֶּיךָ אַל תִּשְׁכַּח לָנֶצַח׃ Junius in utroque membro חַיָּה vertit *catervam.* Pagninus in priori *congregationem*, in poſteriori *vitam.* diximus ad v. 31. Pſ. 68. nos multum dubitare, an uſpiam neceſſe ſit חַיָּה accipere pro *cætu.* hoc certè loco neceſſe omnino non eſt. Optime enim fluit ſenſus, ſi vertas, *Ne tradas beſtiis animam turturis tui: vita afflictorum tuorum ne obliviſcaris in perpetuum.* Lxx. verterunt, μὴ παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι, τῶν ψυχῶν τῶν πενήτων σου μὴ ἐπιλάθῃ εἰς τέλος. pro תּוֹרֶךָ legerunt תּוֹדֶךָ, & ſubintellecto אֲשֶׁר, נֶפֶשׁ תּוֹדֶךָ *eſt anima quæ confitetur tibi.* pro לְחַיַּת autem punctarunt לְחַיּוֹת, quæ punctatio

ctatio planiſſimam habet ſententiam. quod ſi omnino legendum לְחַיַּת, collectivè id accipiendum, & enallage eſt ſtatus conſtructi pro abſoluto, aut aliud ſubſtantivum, veluti הַשָּׂדֶה, ſubintelligendum, ut ſit *beſtiæ agri*, quemadmodum Pagninus ſubintellexit צָרִים, quum vertit, *Congregationi inimicorum.* Chaldæus habet לְחַיַּת בָּרָא *beſtiis agri.* quod ſi ל in לְחַיַּת dicas eſſe accuſativi caſus, quod frequens eſt Syris, & non inſolens Hebræis, ut 2 Sam. 3, 30. Ier. 40, 2. & alibi, ſic licebit vertere, *Ne tradas vitam animæ turturis tui.* Quod ſi velis ל hîc eſſe dativi caſus, & neque Enallagen ſtatus, neque Ellipſin ſubſtantivi velis agnoſcere, vide an non liceat vertere, *Ne trade beſtiæ animata turturem tuum.*

PSALM. LXXV.

VERS 3. כִּי אֶקַּח מוֹעֵד. Expono, *Quum accepero promiſſum*, id quod mihi promiſſum & condictum eſt, nempe regnum. ſignificat מוֹעֵד quicquid promiſſum, condictum & conſtitutum eſt, ſive locus ſit, ſive tempus, ſive res. יָעַד *condixit, promiſit.* Syris & Arabibus ועד eodem ſenſu. & ſpeciatim Arabibus מַוְעֵד *promiſſum.* Luc. 24. 25.

VERS. 9. וְיַיִן חָמַר. *Et vinum turbidum eſt*, Junius. *Et vinum rubet*, Pagninus, aliique, qui ex lingua Arabica ſignificationem eam mutuantur, ubi حَمَرَ חמר eſt *rubere.* atque inde חֶמֶר pro meraco optimoque vino deductum volunt, quod optima in Palæſtina vina eſſent rubra. Non nego, meliora eorum vina colore rubicundo fuiſſe prædita, modo non ſimilia habeantur Gallicis, ubi rubra diſtinguuntur ab albis, rubedine ad atrorem vergente. talia enim Palæſtina non habuit. ſed quorum rubedo ad flavedinem vergeret, qualia ſunt Hiſpanica, Inſularum fortunatarum, & Malvatica vina. At non rectè Hebræorum

חָמַר, Chaldæorum Syrorumque חַמְרָא, ad Arabicum حَمَرَ חמר *rubere* refertur: quum notiſſimum ſit, *vinum* Arabibus dici خَمْرٌ חמר per ח punctatum, à radice خَمَرَ חמר *fermentari, ebullire, effervere.* unde non quodvis vinum, verbi gratia, quod igne decoctum eſſet, adeoq; magnam optimorum ſpirituum copiam, qui ignis coctione evaporarant, amiſerat dicebatur خَمْرٌ, ſed ſolummodo, ut deſcribit Lexicon Arabicum, التي من ماء العنب اذا اغلا واشتد, *quod eſt è ſucco uvarum, quando is ebullivit & robuſtius factus eſt.* id eſt, quando ſuccus uvarum propria ſua fermentatione efferbuit, ſpiritibus vini in ſe invicem ſponte agentibus, ſordes terreas expellentibus, materiam lentam frigidamque decoquentibus, indeque robur magnum concipientibus, quo caput mentemque turbent. unde non quodvis vinum, ſed الخمر *fermentatum hoc vinum* lege Muhammedica erat vetitum. Eſt & Syris ܡܚܡܝܪܐ חמירא *fermentum.* Quocirca, ſicut חֹמֶר Hebræis eſt *lutum*, ſic חָמַר propriè dici videtur, ubi lutulenta ac feculenta limpidis permiſcentur, adeoque clara turbantur. Hinc fermentari ſignificat, quia in fermentatione contingit iſta limpidorum cum turbidis commixtio, adeoque ebullitio. ſenſus ergo eſt, calix eſt in manu Domini, in quo vinum ebulliit, fermentavit, turbida limpidis immixta fuere. ſic Pſal. 46. 4. יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו *tumultuentur, lutoſæ fiant aquæ*, nempe partibus aqueis & terreis, tenuibus & craſſis, limpidis & cœnoſis per ebullitionem inter ſe permixtis.

PSALM. LXXVI.

VERS. 12. הוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא׃. Vertunt, *Adferte munus terribili.* non repugno. ſed ſciendum, idem hîc eſſe מוֹרָא quod Gen. 31, 53. eſt פַּחַד, quum dicitur Iacob juraſſe בְּפַחַד אָבִיו יִצְחָק, quod neſcio an recte verti queat, *per terribilem patris ſui Iſaaci*, ſed *per pavorem aut timorem patris ſui.* eſt id ipſum quod Apoſtolus 2 Theſſ. 2, 4. vocavit *σέβασμα.* ubi Syrus, *efferet ſe ſuper omne quod vocatur*, ܐܠܗܐ ܘܕܚܠܬܐ *Deus & timor*, id eſt Deus & numen. Apud Hebræos enim יָרֵא & פַּחַד, ut & apud Syros ܕܚܠ דְּחַל *timuit*, quum ad Deum referuntur ſignificant *colere Deum*, quod Græci dicunt *σεβάζειν.* atque ita ſubſtantiva מוֹרָא, פַּחַד, ܕܚܠܬܐ, דַּחְלָא, quæ alioqui *timorem* ſimpliciter denotant, quum de Deo dicuntur, ſignificant illud ipſum quod timetur ac colitur, *τὸ σέβασμα.* Senſus ergo eſt, *adferte munus numini.* Quod ſi quis tamen ſubſtantivum מוֹרָא exponere velit per adjectivum, malim *timendo*, quam *terribili* aut *formidabili.* Deus enim terribilis eſt ſolis hoſtibus, timendus vero etiam ſuis. hîc autem populum Dei alloquitur, eos qui circum eum ſunt. Quamobrem & Belgicè non verterem **den vreeſſelicken** / neque **den verſchrickelicken** / ſed **dien die ghevreeſt moet worden.** Aldegondius, **Den hoogh-gheduchten.**

PSALM. LXXVII.

VERS. 3. יָדִי לַיְלָה נִגְּרָה׃. Pagninus, *plaga mea noctu diffluebat.* Junius, *manus mea noctu perfuſa*, refertque ad copiam lacrymarum quibus inter precandum manus perfundebatur. neſcio an נִגַּר verti poſſit *perfundi*, quum *effluxum, diffluxum, effuſionem* potius ſignificet. vertendum cenſeo,

manus

manus mea nocte effuſa erat, quod amplius eſt quam ſimpliciter extenſa, ut vertit D. Aldegondius, **Mijn handt was by nachte upt-gheſtrecket**/ malim **upt-gheſtortet.** ſignificat enim, ſe tanta vi extendiſſe, ut cælum verſus quaſi effuderit. ſicut aquæ effuſæ dicuntur נִגָּרִים 2 Sam. 14,14. Lxx. pro נִגְּרָה legerunt נֶגְדּוֹ, ד pro ר, ideo verterunt *νυκτὸς ἐναντίον αὐτοῦ*. quod ſecutus eſt Vulgatus. Syrus quoq; legit per Daleth, ſed alio omnino ſenſu. vertit enim ܐܝܕܗ ܒܠܠܝܐ ܢܓܕܬܢܝ *manus ejus nocte flagellavit me*, ac ſi ſcriptum fuiſſet, יָדוֹ לַיְלָה נְגָדַתְנִי, & apud Hebræos idem ſignificaret נָגַד quod apud Syros, nempe *flagellare*.

VERS. 10. וָאֹמַר חַלּוֹתִי הִיא שְׁנוֹת יְמִין עֶלְיוֹן. Variæ ſunt hujus loci expoſitiones, quibus & nos hanc addimus. Exiſtimamus hunc verſum non pertinere ad querelas, ſed quum abunde conqueſtus eſſet, remedia deinceps quærit, eaque duo: primum conſiſtit in precatione, ut mutetur dextra Dei. alterum in meditatione operum Dei, ubi mutata dextra juverat afflictiſſimum ſuum populum. primum remedium hoc verſu proponitur, quem ad verbum ſic expono, *Et dixi, precari meum hoc eſt, mutari dextram Altiſſimi.* id eſt, tandem poſt longas querelas dixi, hæc eſt mea precatio, ut mutetur dextra Altiſſimi. חַלּוֹת infinitivus piel eſt, in qua conjugatione verbum hoc pro *precari* paſſim ſumitur, etſi autem in hac ſignificatione nomen פָּנִים ei jungi ſoleat, nihil impedit quo minus & ſine eo idem ſignificet, ſicut חָרָה pro *iraſci* plerumque adjunctum habet nomen אַף, interdum tamen & ſine eo idem ſignificat. Poſſet autem & hoc modo exponi, *Dixi, infirmatio mea* (i. quod me infirmat) *eſt mutatio dextræ altiſſimi.* Sed tum ſequentem verſum, אֶזְכּוֹר מַעַלְלֵי יָהּ כִּי אֶזְכְּרָה מִקֶּדֶם פִּלְאֶךָ non verto per Imperfectum aut præteritum, ut fieri ſolet, ſed per futurum, *Recordabor operum Domini: utique recordabor ab antiquo mirabilium*

bilium tuorum. Poſtquam nempe graviſſimâ querelâ ægritudinem animi ſui expoſuiſſet, ut eam tandem evadat, de cauſa morbi primò diſquirit, deinde de ejus remedio. Cauſam eſſe fatetur, quod ferre non potuerit, mutatam erga ſe dextram altiſſimi. remedium optimum ſtatuit, ut recordetur priſtinorum Dei operum, unde nempe conſtare queat, non ita unquam mutari dextram Dei, quin conſtantem ſemper ſervet amorem erga ſuos. placuit remedium. itaque ſequitur v. 12, וְהָגִיתִי *meditatus ſum* &c. Volo ergo אומר pertinere ad ea quæ v. 10. cæperat ſecum dicere. Sed quid vidit Arabs, cur verterit, *Nunc incepi hoc: corroborabitur dextra Excelſi.* חַלּוֹת derivavit à חלל unde הֵחֵל *incepit*. Volunt eſſe Infinit. Kal, formæ חַנּוֹת Pſ. 77. 10. à חנן & שַׁמּוֹת Ezech. 36. 3. à שמם. ad verbum, *Incipere meum hoc fuit.* Cur autem שנות verterit *corroborari*, non plane video. niſi acceperit pro iterari, reſumere ſe, adeoque novis viribus augeri, neutrum probo.

PSALM. LXXX.

VERS 6. וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ. Quidam exponunt generaliter, *& potaſti eos lacrymis in menſura.* R. D. Kimchi dicit eſſe מִדָּה גְּדוֹלָה *menſuram magnam*, non expreſſa ejus quantitate. At patrem ſuum arbitratum ait, eſſe שליש המדה הגדולה *tertiam partem menſuræ maximæ.* at neque quæ maximæ illius menſuræ quantitas fuerit exprimit. Sed Iunius, qui vertit *Et præbes iis de lacrymis triental*, vult eſſe tertiam partem ſextarii, quatuor communes cyathos habentem. Succurret fortaſſe, ut & alibi ſæpe, lingua Æthiopica, ubi משלש pro σάτον ponitur Mat. 13. 33. Eſt enim סְאָה *ſatum* tertia pars τῆς אֵיפָה *Epha*, quæ menſurarum omnium communiſſima, & inter communes maxima. communis enim menſurarum diviſio hæc eſt, איפה *Epha* in aridis, ut & בת *bathus* in liquidis, continet שלשה סאים *tria ſata*, hoc eſt 432

ova. Satum, ſex קבים *cabos.* Cabus, quatuor לגים *logos.* logus, ſex ביצים *ova.* Senſus ergo eſt, *potandum dediſti ipſis totum ſatum lacrymarum.* ſic & illud Eſa. 40. 12. verti poteſt, *Et menſus eſt ſato pulverem terræ.* ſicut enim שֹׁעַל *pugnus* & זֶרֶת *ſpithama,* quæ præceſſerunt, ita & שָׁלִישׁ determinatam aliquam menſuram præ ſe ferre videtur. Lepidum autem eſt, quod à patre ſuo excogitatum refert R. David, cur in Pſalmo, qui in captivitate Babylonica conſtituti eſſent, triental afflictionum ſe bibiſſe quererentur. Quia ſi eam cum Ægyptiaca conferas, habet ſeſe ut magnæ menſuræ triental. In captivitate enim Ægyptiaca fuerunt annos 210, cujus triental eſt 70.

VERS. 12. כָּסּוּ הָרִים צִלָּהּ וַעֲנָפֶיהָ אַרְזֵי אֵל׃. Optimè videntur mihi locum hunc intellexiſſe LXX, qui verterunt, *Ἐκάλυψεν ὄρη ἡ σκιὰ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ θεοῦ.* Vulgatus, *Operuit montes umbra ejus, & arbuſta ejus cedros Dei.* Tigurini, *umbra ejus montes obtexit, & rami ejus cedros Dei.* ſenſum rectè expreſſerunt hi omnes, ſed conſtructionem immutarunt. ad verbum ſic interpretor, *Tecti erant montes umbra ejus, & ramis ejus cedri Dei,* (id eſt cedri altiſſimæ) Belgicè, **De berghen waren bedeckt met haere ſchaduwe / ende de hooghſte Ceder-boomen met haere rancken.** צִלָּהּ & עֲנָפֶיהָ eodem modo reguntur à paſſivo כָּסּוּ, in utroque ſubintelligitur ב. Atque hoc non parum adauget iſtius vitis amplitudinem, quod non tantum umbrâ ejus montes eſſent tecti, ſed & ramis ejus altiſſimæ cedri quæ in montibus creſcunt. Pagninus, Genevenſes, Vatablus, quos ſequitur Aldegondius, verterunt poſterius membrum, *& rami ejus ſunt ſicut cedri Dei.* ſed malim prius. rectè habet Vulgata noſtra Belgica verſio, in quâ hîc nihil mutandum cenſeo.

VERS. 16. Quæritur quid hîc ſit כַּנָּה. Nuſquam reperitur alibi. ex conjectura itaque potius, quam ex certo uſu

uſu vertitur, ſurculus. inquirere libet, an è linguis vicinis ſubſidii aliquid peti poſſit. reperio in lingua Arabica Gen. 11. 31. & 38. 16. 24. Luc. 12. 52. & alibi uſitatum eſſe كَنَّة בִּנָּה pro Hebræo כַּלָּה *nurus*. facile enim Nun & Lamed permutantur. qualia ſunt in ſacris literis לִשְׁכָּה & נִשְׁכָּה *cubiculum*. in plur. לְשָׁכוֹת & נְשָׁכוֹת *cubicula*. in Targum לְדָנָה & נְדָנָה *vagina*. ut & ab Hebræo נָתַן *dedit*, Syri formant נִתֵּל *dabit*. & pro Hebræo צֶלֶם *imago, idolum*, Arabice eſt צנם & pro futuro Syriaco Chaldaicove נֶהֱוֵא *erit*, נֶהֱוֹן *erunt illi*, נֶהֶוְיָן *erunt illæ*, apud Eſram & Danielem paſſim invenitur לֶהֱוֵא, לֶהֱוֹן, לֶהֶוְיָן. unde colligo, non mirum eſſe כַּלָּה & כַּנָּה idem ſignificare, præſertim in Pſalmo in Chaldæa conſcripto. videat lector, an quadrare poſſit, ut verſu 15 per גפן *vitem* dicamus intelligi Eccleſiam univerſim quatenus & corpus fidelium, & Chriſtum caput eorum comprehendit. verſu autem 16. diſtingui in ſuas partes, nempe in בן & כַּנָּה, ſic ut בן filius, Chriſtum filium Dei denotet, Eccleſiæ maritum, כַּנָּה autem Eccleſiam ſtrictè ſumptam, filii ſponſam, adeoq; patris nurum. quemadmodum כַּלָּה Hebræis, ut & νύμφη Græcis ſponſam & nurum deſignat. Si ludere videor, non repugno ut ſpernar. In tam incertis quidvis tentare, ſine periculo fit, modo ἀναλογία τῆς πίστεως nihil patiatur. incongrua fortaſſis metaphora videbitur, ſponſam plantari. quod procul dubio impulit Interpretes ut כַּנָּה *plantam, ſurculum* verterent. Sed & Pſal. 94. v. 9. dicitur Deus plantaſſe aurem. Et Eſa. 51. 16. plantaſſe cœlos. ubi plantare ſimpliciter eſt firmare. addo quoque, ſponſam vel nurum ſic dici Arabibus à radice كَنَّ כַּן vel כנן *cooperire, tegere*. unde nomen كِنَّة כִּנָּה & כִּנְאַן *velum, tegmen*. quia ſponſæ ac uxores velo tegebantur, in ſignum quod in maritorum poteſtatem tranſiiſſent. de quo Paulus 1 Cor. 11. 10.

PSALM. LXXXI.

VERS. 4. בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ. Varia hîc eſt interpretatio. Alii כֶּסֶה referunt ad radicem כסס *numeravit.* ut ſignificet, ſtatum & numeratum tempus. eo ſenſu plerique accipiunt, ſecuti Kimchium, qui interpretatur זמן ומועד. At ſic deberet eſſe dageſch in ס. Alii volunt eſſe à radice כסה *texit,* ut ſignificetur interlunium, quo Luna adhuc tecta eſt. hinc Targum vertit בירחא דמתכסי *in luna abſcondita.* At tempus abſconditæ Lunæ non erat feſtum, ſed apparentis. ſimulac enim Luna eſſet ἐν φάσει,initium erat feſti: non in interlunio, ſed in novilunio. Fortaſſe lucem hîc dabit lingua Syriaca, ubi, teſte Ferrario ܟܶܣܳܐ כֶּסָא ſignificat *decimumquartum diem lunæ, plenilunium.* Sic Gloſſarium Syro-Arabicum ܟܶܣܳܐ vertit الاعياد التي في نصف الشهر عين تكامل القمر, *feſta quæ ſunt in medio menſis, feſtum perfectionis lunæ.* Vult ergo Propheta cani Deo, in novilunio & plenilunio, in initio menſis & in medio. & poteſt hîc ſpecialiter per יום חַגֵּנוּ qui incidebat בַּכֶּסֶה in plenilunium, intelligi feſtum Paſchatis, quod in 14 menſis Niſan incidebat. vel tabernaculorum, quod in 15. Tiſri. magis nobis placet hîc Tabernaculorum intelligi feſtum, quippe quod paſſim abſolutè & κατ' ἐξοχὴν חג Hebræis dicitur. ut in præcepto affirmativo 205, להקריב קרבן מוסף בשבעת ימי החג:, *ſingulis ſeptem diebus feſti addere oportet oblationem ad quotidianum ſacrificium.* intelligi feſtum Tabernaculorum patet ex antecedentibus & ſequentibus. Liquet etiam è libro precum Iudaicarum, verſum hunc Pſalmi recitari לראש השנה *primo die anni* id eſt Calendis Tiſri. quia eo pertinet תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר *clangite in Novilunio tubâ.* erat enim initium anni feſtum Tubarum. cui ſtatim rectè ſubjungitur בַּכֶּסֶא medium ejuſdam menſis, in quod incidebat ſolemne illud feſtum Taber-

nacu-

naculorum. quod abſolutè etiam feſtum vocatur in Notis Mikotſi ad præcept. neg. 75. שבעת ימי פסח ושמנה ימי החג אסורין בהספד *ſeptem diebus paſchatis, & octo diebus feſti* (nempe Tabernaculorum) *vetitum eſt lugere.* teſtatur ſane Ioſephus Antiq. l. 8. cap. 2. tempus ſcenopegiæ fuiſſe ἑορτὴν σφόδρα παρὰ ἑβραίοις ἁγιωτάτην καὶ μεγίστην, *feſtum longe apud Hebræos ſanctiſſimum & maximum.* non mirum ergo quod privilegium hoc habuerit, ut abſolutè feſtum diceretur. ſic 1 Reg. 8. 2. dicuntur ad Solomonem, templi initiandi gratia, convocati omnes Iſraëlitæ בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג *in menſe fortium*, nempe Thiſri, *in feſto.* intelligitur abſolutè Tabernaculorum feſtum. ideo additur הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי *ille menſis erat ſeptimus.* Nam in 15. menſis ſeptimi feſtum illud incidebat. ſic explico illud Prov. 7. 20. לְיוֹם הַכֶּסֶא *ad diem plenilunii revertetur.* ubi in fine א eſt, prorſus ut apud Syros. Interpretatio loco aptiſſima eſt. nam v. 8. dicitur meretrix exiviſſe nigra nocte & caliginoſa, igitur quum eſſet interlunium. Non eſt, inquit, periculum, ut jam redeat maritus, qui non ante plenilunium, ubi luna commodum reddet iter, revertetur. video hîc veterem Interpretem id animadvertiſſe, qui optimè vertit *in die plenæ lunæ.*

VERS. 6. עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃. Video omnes noſtros Interpretes poſt מִצְרָיִם ſubintelligere אֲשֶׁר שָׁם ubi. Vertunt enim, *ubi ſermonem quem non noveram audiebam.* Neſcio cur hoc opus ſit. rectè enim fluit ſenſus, ſi abſque ulla ellipſi vertas, *Teſtimonium in Ioſeph poſuit illud. quum exiret contra terram Ægypti, ſermonem quem non noveram audiebam.* Sequenti verſu addit quis ille ſermo fuerit, non Ægyptiorum, ſed Dei dicentis, *Removi ab onere humerum ejus &c.* cur autem ſermonem iſtum dixerit incognitum, vide notas Genevenſium. quod ad hunc verſum attinet, probat celebrandum eſſe Deum, quia ipſe hoc pro teſtimonio poſuerit in Ioſeph. & hoc ita fa-

ctum probat ex ſermone Dei quem quum judicia ſua in Ægyptios exerceret audiverat.

PSALM. LXXXIII.

VERS. 18. וְיֵדְעוּ כִּי אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃. Variis in hunc locum interpretationibus eam præfero quæ transfert, *Et ſcient quod tu ſolus ô Iehova es nomen tuum, altiſſimus ſupra omnem terram.* Nomen enim abſolutè quandoque ponitur pro Deo. ut Lev. 24, verſ. 11. Et maledixit אֶת הַשֵּׁם *nomini*, id eſt *Deo*. Et v. 16. *Interficietur quum maledicit* שֵׁם *nomini*. ita hîc, *ſcient te ſolum eſſe nomen tuum, id eſt verum Deum, talem qualis nominaris.* Expendant autem eruditi, an non & hæc ferri poſſit interpretatio, *Et ſciant te eſſe, nomen tuum eſſe Iehovam, te ſolum eſſe excelſiſſimum ſupra omnem terram.* Belgicè, **Ende dat men wete dat ghy het zijt/dat uwen name is de Heere/ dat ghy alleene de hoogſte zijt op der aerden.** poſt אַתָּה ſubintelligo הוא, quod pronomen valens verbum ſubſtantivum ſine diſcrimine aut exprimitur aut omittitur. ut Pſ. 24, 8. מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, non exprimitur. at v. 10. מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד exprimitur. ita & hoc loco plena eſſet phraſis, וְיֵדְעוּ כִּי אַתָּה הוּא, *& ſcient te eſſe.* quod plenum extat Pſ. 102, 28. Quæ ſequuntur, etiam ſic fortaſſe exponi poſſent, *nomen tuum, ô Iehova, tui ſolius eſſe excelſiſſimum ſuper terram,* **dat uwe name / uwe alleene ô Heere is de hoochſte op aerden.** Addo aliam. אַתָּה eſſe nominativum abſolutum qualem ſæpe in initio ſententiarum adhibent Hebræi. ut Pſ. 73, 28. וַאֲנִי קִרֲבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב. *Et ego*, (id eſt, ad me quod attinet) *appropinquare Deo mihi bonum eſt.* paſſim occurrunt talia in Hebraiſmo, etiam in N. T. ut Apoc. 6, 8. Luc. 21, 6. Ioa. 6, 39. Ita hoc loco verto, *Et ſcient, ad te quod attinet, nomen tuum ô Iehovah, tui ſolius eſſe excelſiſſimum ſuper terram.* hoc fateor mihi maximè arridere, ſic enim nec ellipſis hîc eſt, nec pleonaſmus, & inſignem

gnem habemus Hebraiſmum. quod ſi athnah in לְבַדֶּךָ negligere velimus, quod paſſim, & præſertim in libris poëticis faciendum eſſe omnes fatentur, ſic verterem, *Et ſcient, ad te quod attinet, nomen tuum eſſe Iehovam, te ſolum eſſe excelſiſſimum ſuper terram.* Sed retineo Athnach, & Belgicè ſic verto, **Ende ſy ſullen weten/ dat/ ſoo vele u aengaet/ uwen name/uwe alleene ô Heere is de hoochſte op aerden.**

PSALM. LXXXIV.

VERS. 6. אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ בָךְ מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם׃

VERS. 7. עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה׃

VERS. 8. יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל יֵרָאֶה אֶל־אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן׃

Variæ ſunt horum verſuum, præſertim ſeptimi, interpretationes. expendant eruditi & hanc. verſ. 6. *Beatus homo, cui robur eſt in te, in quorum corde* ſunt *viæ ſtratæ.* verſ. 7. Qui *tranſeuntes per vallem mororum fontem ſtatuunt eum.* Hactenus deſcripſit quinam beati ſint, jam deſcribit porro quomodo beati ſunt, *Etiam benedictionibus operiet eos pluvia tempeſtiva.* id eſt, quamvis per ſicciſſimam atque aridiſſimam mororum vallem incedant, efficiet tamen Deus, quem ſibi fontem ſtatuerunt, ut tempeſtiva pluvia eos obtegat, eaque benedictiſſima. ſequitur aliud beatitudinis membrum, *ibunt de robore in robur*; *conſpicietur quiſque eorum apud Deum in Tſion.* vel poteſt etiam verſus ſeptimus ſic exponi, ut primo tradat quidnam illi faciant quorum robur eſt in Deo, quique ſemitas habent in corde ſuo, nempe, *tranſeuntes per vallem mororum fontem ſtatuunt eum.* deinde quid Deus illis facturus ſit, *pluvia tempeſtiva obteget eos benedictionibus.* Belgicè ſic transfero, **Saligh is de menſche wiens ſterckte in u is/ in welckers herte zijn ghebaende weghen. Als ſy dooꝛ een dal der Moerbeſyen-boomen trecken/ ſy ſtellen hem tot een fonteyne. Oock ſal den vꝛoeghen reghen haer met ſegheninghen over-**

overdecken. ſy ſullen gaen van ſterckte tot ſterckte / ende een yegheliick van haer ſal by Godt ghesien worden in Syon.

PSALM. LXXXVII.

VERS. 4. אַזְכִּיר רַהַב וּבָבֶל לְיֹדְעָי׃. Illud לְיֹדְעָי variè exponitur. Pagninus, *inter ſcientes me.* Lxx. *ſcientibus me.* Junius, *apud noſcentes me.* Vulgatus voluit יֹדְעָי epitheton eſſe ipſius Ægypti & Babelis, & præfixum Lamed indicare eundem caſum cum ſubſtantivis quorum eſt epitheton, nempe accuſativum caſum, ſicut בָּבֶל & רַהַב ſunt accuſativa à verbo tranſitivo אַזְכִּיר recta. ut ad verbum vertas, *Commemorabo Ægyptum & Babelem noſcentes me*, Vulgatus, *Memor ero Ægypti & Babelis noſcentium me.* quod ego ſane non improbo. ל enim ut apud Syros ita & apud Hebræos non raro accuſativum denotat. Alii, *cum noſcentibus me.* quid? ſi dicamus ל hîc eundem habere uſum, quem habet in אֲנִי אֶהְיֶה לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה לִּי לְבֵן, *Ero ipſi in patrem*, id eſt, *pro patre*, vel *pater. Erit mihi in filium*, id eſt *pro filio* vel *filius.* Sic hoc loco, *Commemorabo Ægyptum & Babel in noſcentes me*, id eſt *pro noſcentibus me*, commemorabo eos tales eſſe qui me noſcunt. Belgicè, **Ick ſal Egypten ende Babel vermelden voor ſulcke die my kennen.** Si quis tamen ex ſententia Lxx. interpretum velit ל ſumere pro nota dativi caſus, *Commemorabo Ægyptum & Babel iis qui norunt me*, **Ick ſal Egypten ende Babel vermelden aen den ghenen die my kennen**/ fortaſſis optimè ſtatuerit. Conſtructio enim illa facillima eſt & maximè obvia, & ſenſus adeo planus, ut nihil ſupra. Commemorabo Iſraëlitis qui me jam norunt, Ægyptum & Babel ad me quoque pertinere. ſequitur in eodem verſu, הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם כּוּשׁ זֶה יֻלַּד שָׁם׃, *Ecce ô Palæſtina & Tyrus, cum Æthiopia, hic natus eſt ibi.* Ipſos Palæſtinos, Tyrios & Æthiopas teſtes citat & inſpectores, hunc illum-

illumque gentilem natum eſſe in Eccleſia, ut qui ejuſdem beneficii participes teſtes quoque ejus eſſe poſſint. Atque ita Gallicam capio verſionem, *voici Paleſtine, & Tyr, avecques Chus, ceſtuy-cy eſt né la.* Teſtes advocari puto. Belgicè, **Siet ghy Philiſteen / ende Tyriers met t'ſamen de Mooren / deſe is daer gheboren.** Aldegondius, qui hæc gentium nomina non in vocativo, ſed in nominativo accepit caſu, coactus fuit ſtatuere ellipſin participii אוֹמְרִים *dicunt, hic eſt natus ibi.*

PSALM. LXXXVIII.

VERS. 8. עָלַי סָמְכָה חֲמָתֶךָ וְכָל־ מִשְׁבָּרֶיךָ עִנִּיתָ סֶּלָה׃. Verti ſolet, *Super me incumbit ira tua, & omnibus fluctibus tuis afflixiſti me.* ſic Genevenſes & Aldegondius. ut כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ ſit pro בְּכָל, & referatur ad ſequens עִנִּיתָ. at poeticum magis videtur, & turbato animo convenientius, ſi non ſubintellecto ב referatur ad præcedens סָמְכָה, & עִנִּיתָ per apoſiopeſin ſolum relinquatur. quod & accentus Revia ſupra מִשְׁבָּרֶיךָ innuere videtur. & ſic exponatur. *Mihi incumbit ira tua, & omnes fluctus tui. afflixiſti. Selah.* Belgicè, **Op my ruſt uwe verbolghentheyt / ende alle uwe baren. ghy hebt nederghedrucket.** Selah. Ita fere vertit Chaldæus, עלי סכבת חימתך וכל גזירן בישן תברו יתי סגיפתא לעלמין׃ *Super me incubuit ira tua, & omnia decreta mala fregerunt me. afflixiſti in æternum.* pro סֶלָה ſolet dicere לעלמין. poſſet etiam עָלַי prioris membri ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repeti in ſecundo; & ſic verti, *ſuper me innixa eſt ira tua & ſuper me omnes fluctus tuos humiliaſti* (contudiſti) **op my ruſt uwe verbolghentheyt / ende op my hebt ghy alle uwe baeren nedergedrucket.**

PSALM. LXXXIX.

VERS. 3. כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה שָׁמַיִם תָּכִן אֱמוּנָתְךָ בָהֶם׃. Solet verſus hic ſic reddi, *Quia dixi, in ſeculum benignitas ædificabitur:*

tur: in cælis firmaſti veritatem tuam. Ita fere quoque habent Lxx. & Vulgatus. nihil eſt cur ſpernatur ea interpretatio: quamvis forte melius duo illa futura vertantur per præſens, *ædificatur*, *firmas.* Sed nec ſperni debet alia, quam ſequuntur Chaldæus & Syrus. Chaldæus ſic habet, ארום אמרית עלמא בחסדא יתבני שמיא תתקן קושטך בהון, id eſt, *quia dixi, mundus benignitate ædificabitur, in cælis diſpones veritatem tuam.* Syrus, ܡܛܠ ܕܐܡܪܬ ܕܥܠܡܐ ܒܛܝܒܘܬܐ ܢܬܒܢܐ ܘܫܡܝܐ ܢܫܪܪ ܗܝܡܢܘܬܟ, id eſt, *quia dixiſti, Mundus gratia ædificabitur, & cælum confirmabit fides tua.* videtur legiſſe אָמַרְתָּ *dixiſti*, ut & Lxx. & Vulgatus. Nolim autem hanc Syri interpretationem facile rejici. nihil enim impedit, quo minus totus verſus hoc modo reddatur, *quia dixi, ſeculum*, (aut *mundus*) *benignitate ædificabitur: cælos confirmabis fide tua quæ eſt in illis.* Senſus Syri idem eſt, quamvis poſtrema verba paululum immutaverit. atque ita continet hic verſus conſervationem mundi, quæ benignitate & veritate Dei ſive conſtanti ejus fide peragitur. quod ſane magnum eſt & gloriæ divinæ & conſolationis fidelium argumentum. Poſſet & hoc modo verti, *ſeculum benignitate ædificatum eſt, Cælos firmaſti fide tua quæ eſt in eis.* Futurum enim per præteritum in libris poëticis non raro verti debet.

VERS. 51. זְכוֹר אֲדֹנָי חֶרְפַּת עֲבָדֶיךָ שְׂאֵתִי בְחֵיקִי כָּל־רַבִּים עַמִּים׃ Video pleroſque ante כָּל־ ſubintelligere חֶרְפַּת quod fuit in præcedenti verſu, & רַבִּים ſumere pro *magnis*, non pro *multis*, ut ſenſus ſit, *ferre me* opprobrium *omnium maximorum populorum*. Diſpiciant eruditi, an non כָּל־ poſſit hîc accipi in accuſativo caſu, ut ipſum חֶרְפָּה in ſe includat, & hoc modo vertatur: *Memor ſis Domine opprobrii ſervorum tuorum, ferre me in ſinu meo omne* (ſup. opprobrium) *multorum populorum.* Ita ſane habet Chaldæus סוברית בעטפי כל גדופיהון דסגיעין עמים *portavi in ſinu meo omnia convitia multorum populorum.* Belgicè

gicè ſic verto, **Ghedenckt Heere aen de ſmaetheyt uwer knechten/ dat ick in mijnen ſchoot die alle drage van vele volckeren.**

PSALM. XC.

VERS. 5. : וְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף *Inundas ipſos? tanquam ſomnus ſunt. mane* ſunt, *ſicut herba* quæ *innovatur.* Id eſt, quum tu mundas ipſos, quum ira tua inſtar inundantis aquæ in ipſos tranſit, mox ſomni inſtar evaneſcunt. Mane ſunt quidem inſtar herbæ quæ novas vires capit, quam ſimilitudinem verſ. 6. plenius explicat, בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ : quæ *mane floret & renovatur: veſperi ſucciditur & areſcit.* utroque in verſu verbum חלף capio pro renovari, ſive novas vires capere. ſicut Job. 14. 7. הָעֵץ אִם יִכָּרֵת וְעוֹד יַחֲלִיף *arbor ſi ſuccidatur, adhuc renovabit ſe*, i. novis viribus revireſcet. Eſa. 40. 31. קוֵֹי יי יַחֲלִיפוּ כֹחַ *qui exſpectant Dominum renovabunt vires.* Syrus in utroque Pſalmi hujus verſu Hebræâ voce retentâ vertit ܘܨܦܪܐ ܐܝܟ ܥܣܒܐ ܢܚܠܦ: ܒܨܦܪܐ ܢܦܪܥ ܘܢܚܠܦ ܘܒܪܡܫܐ ܢܬܡܟܟ ܘܢܝܒܫ. quæ Cl. Gab. Sionita vertit, *Et mane ſicut herba germinabit, quæ matutino tempore pullulat ac germinat: veſpere autem languet & areſcit.* Ferrarius in Lexico, ܐܚܠܦ, *regerminavit, repullulavit.* citatque locum Eſa. 40, 31. Lexicon Syro-Arab. M. S. quod ex Bibliotheca Cl. Joſ. Scaligeri mutuo habemus, ܐܚܠܦ ܥܠ ܐܝܠܢܐ ܡܕܝܠܗ ܡܐ ܕܡܚܠܦ ܡܦܪܥ ܘܡܦܩ ܣܘܟܐ id eſt, ܐܚܠܦ *de arbore propriè, quando germinat & producit ramos.* quod ipſum Arabicè his verbis explicat, اخلف علي الشجرة خاصه اذا اخلف ويفرع اغصانا.

VERS. 12. לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה׃. *Numerare dies noſtros recte doce, & adducemus cor ſapientiæ.* nihil difficilius eſt quam dies noſtros numerare. Merito itaque dicit, doce id nos כֵּן recte. ita כֵּן ſumitur Num. 27, 7. 2 Reg. 7, 9. **Leert ons recht onſe daghen tellen / ende wy ſullen een wijs herte brenghen.** vel, **op dat wy een wijs herte brenghen.** Aldegondius, **dat wy ons herte tot wijſheyt begeven.** Ita quoque verterem, ſi legeretur לְבַב extra conſtructionem. tum enim חָכְמָה poneretur pro לְחָכְמָה. at jam id lingua Hebræa non patitur. nam לְבַב חָכְמָה *cor ſapientiæ*, in regimine poſitum, nihil efficit aliud quam *cor ſapiens.*

PSALM. XCI.

VERS. 2. אֹמַר לַיהוָה מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ׃. Omnes noſtri Interpretes אֹמַר ſumunt pro futuro, *dicam.* ut & Chaldæus. At Lxx. Vulgatus, Syrus, & Arabs per tertiam perſonam vertunt, *dicet.* Syrus *dixit.* legit enim אָמַר. at Lxx אֹמֵר pro benoni habuerunt, idque per futurum reddiderunt, ut ſæpe. Ego quoque, ut pro Benoni habeamus non abhorreo, ſed per præſens verterem, *dicit*, nempe is qui ſedet in latibulo Altiſſimi, de quo v. primo. *Is dicit, ad Iehovam refugium meum & arx mea eſt, Deus meus confido in eo* (id eſt *in Deo meo confido*) vel ſic, *Dicit de Iehova, refugium meum & arx mea eſt, Deus meus in quo confido.* ל enim pro *de* ſæpe poni, vide Pſ. 27, 8. Gen. 26, 7. & in ipſo hoc Pſalmo infra v. 11. Noſtra quoque vulgata Belgica verſio accepit אֹמֵר pro Benoni, vertit enim **dewelcke ſeght** / *qui dicit.* Fateor tamen ſi exactam punctationem ſequi velimus, אֹמַר futurum primæ perſonæ eſſe. nam in Benoni ſcribendum erat אֹמֵר. ſecundum quam punctationem ſic Belgicè verto, **Ick ſal ſegghen / tot den Heere is mijne toevlucht ende mijne borcht. ick ſal vertrouwen op mijnen Godt.** hæc diſpoſitio mihi maximè placet. Quum enim אֹמַר accentu

Reviah

Reviah notetur, ſignum eſt per comma diſtinguendum à ſequenti לַיהוָה. atque ita quod ſequitur אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ, pleonaſmum habet affixi, Hebræis uſitatiſſimum. Si autem accentum illum Reviah negligere velimus, verterem, **Jck ſal ſegghen van den Heere / hy is mijn toevlucht ende mijne borcht / mijn Godt / op den welcken ick vertrouwe.**

PSALM. XCII.

VERS. 1. מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. Habebant olim ſinguli ſeptimanæ dies deſtinatos ſuos Pſalmos. De quo in Talmud libro קדשים ſic legitur. השיר שהיו הלוים אומרים במקדש ביום הראשון לדוד מזמור ליי הארץ ומלאה : ביום השני גדול יי ומהולל מאד : ביום השלישי אלהים נצב בעדת אל : ביום הרביעי אל נקמות יי : ביום החמישי למנצח על הגתית לאסף: ביום הששי יי מלך גאות לבש: ביום השבת מזמור שיר ליום השבת: כלומר מזמור שיר לעתיד לבוא שכלו שבת :, id eſt; *Cantica quæ Levitæ olim canebant in Sanctuario hæc ſunt. Primo die Pſ.* 24. *Secundo, Pſ.* 48. *Tertio* Pſ. 82. *Quarto*, Pſ. 94. *Quinto*, Pſ. 81. *Sexto*, Pſ. 93. *Septimo*, Pſ. 92. *cujus initium*, *Pſalmus cantici in diem Sabbathi*, *quaſi dicas*, *Pſalmus cantici in futurum ſeculum*, *quod totum erit Sabbathum*. Eſt autem, teſte Kimchio in præfat. Pſalmorum, Rabbinorum ſententia, Pſalmi hujus autorem fuiſſe primum hominem Adamum, qui cum creatus eſſet in paraſceve Sabbathi, poſtridie mane hunc Pſalmum dixerit.

PSALM. XCIII.

VERS. 4. מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְהוָה׃. Paganinus, *Magis quam ſonitus aquarum multarum & fortium fluctuum maris, fortis eſt in excelſo Iehovah.* In eandem fere ſententiam Iunius, Tigurini, Genevenſes, & Aldegondius. at ex legibus Hebraiſmi debebat in tali conſtructione adjectivum אַדִּירִים poſtponi ſubſtantivo מִשְׁבְּרֵי, ſicut רַבִּים poſtponitur ſubſtantivo מַיִם. quum igitur præponatur, He-

 braiſ-

braiſmus poſtulat ut prædicati vice fungatur, & verbum ſubſtantivum iucludat. quod cùm Kimchius animadverteret, voluit אַדִּירִים prædicari de נְהָרוֹת *fluviis*, de quibus præcedenti verſu actum fuit. ut ſenſus ſit, fluvii ita ſe elevarunt, ut ſint magnificentiores ſonitu aquarum multarum, magnificentiores fluctibus maris, accepit enim pro מִמִּשְׁבְּרֵי. at Deus magnificentior eſt in excelſo. Nos autem exiſtimamus potius, אַדִּירִים prædicari de מִשְׁבְּרֵי יָם, ac ſenſum eſſe, *magnificos eſſe fluctus maris.* מִן autem in מִקֹּלוֹת non eſſe particulam comparativam, ſed cauſalem, quæ ſignificet, unde ſit quod magnifici ſint fluctus maris, nempe *è ſtrepitu* (vel, *ob ſtrepitum*) *aquarum multarum.* quûm enim multæ undæ inter ſe colliduntur, elevantur fluctus, oriturque ingens ſtrepitus, quæ ipſiſſima eſt fluctuum magnificentia. at nihil hæc ad Deum. eſt enim hęc fluctuum magnificentia in terra. at *Deus magnificus eſt* בַּמָּרוֹם *in excelſo*. Cum præcedenti verſu ſic conjungo, ut populos ſuperbos & in Eccleſiam Dei furentes conferat, illic cum ſuperbis ac tumidis fluviorum fluctibus; hîc cum ſuperbis ac tumidis maris fluctibus: ſed qui ambo magnificentiæ Dei cedere debeant. Itaque Belgicè ſic verto, **Van weghen het ghedruyſch veler wateren/ ſijn de baren der Zee treffelick: maer in de hoochte is de Heere treffelick.** Præeunt in hac interpretatione LXX. *ἀπὸ φωνῶν ὑδάτων πολλῶν, θαυμαστοὶ οἱ μετεωρισμοὶ τῆς θαλάσσης. θαυμαστὸς ἐν ὑψηλοῖς ὁ Κύριος.* accuratiſſima eſt interpretatio, cum qua conſentit Vulgatus, ſi male diſtinctos verſus benè diſtinguas, & quæ malè divulſa ſunt, rectè conjungas. Syrus habet, ܡܢ ܩܠܐ ܕܡܝܐ ܣܓܝܐܐ܀ ܬܡܝܗܝܢ ܬܫܒܘܚܬܗܘܢ ܕܝܡܐ܆ ܡܫܒܚ ܒܡܪܘܡܐ ܡܪܝܐ܂ quæ D. Gabriel Sionita vertit *Pluſquam ſonitus aquarum multarum. Immenſi* quidem *ſunt fluctus*

fluctus maris : at glorioſiſſimus in excelſis Dominus. Melius meo judicio Erpenius, *A ſono aquarum multarum fortes ſunt fluctus maris. laudatus eſt in excelſis Dominus.* Hæc verbotenus conveniunt cum Hebræo, & nihil diſcedunt à Lxx. non multum inde abit Arabs. Solus Chaldæus vertit, ut noſtri Interpretes. ſic enim habet מן קלן דמיין סגיען מםשבחיא תבירי ימא רבא משבח בשמי מרומא ייי׃, id eſt, *præ vocibus aquarum multarum, præ glorioſis fluctibus maris magni, glorioſa eſt in cælis altitudo Domini.*

PSALM. XCIV.

VERS. 21. יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק. Druſ. quæſt. 41. l. 3. vertit, ni fallor, ex Kimchio, *decîdunt adverſus animam juſti.*

PSALM. XCV.

VERS. 11. אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי׃. Variè vertitur illud אֲשֶׁר. Lxx. ὡς *ſicut.* Chaldæus ד *quia.* Pagninus, *propterea*, ut & Aldegondius dieſhalven. Junius, *quibus* id eſt לַאֲשֶׁר. Nos *certe* vel *imo.* ut 1 Sam. 15, v. 20. אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי *certe audivi.* Pſal. 10, 6. אֲשֶׁר לֹא בְרָע *certe non in malo, imo non in malo ero.*

PSALM. CV.

VERS. 12. בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃. Variè exponitur poſterius hujus verſus membrum. Pagninus, Vatablus, Genevenſes, Aldegondius ſequuntur Kimchium, qui כִּמְעַט de tempore exponit, & diſponit voces hoc ordine, וְגָרִים כִּמְעַט בָּהּ *& peregrinarentur pauxillo tempore in ea.* ſed durior eſt ea tranſpoſitio, & repugnat ei Revias ſupra כִּמְעַט. Certum eſt מְעַט *paucitatem* ſignificare. ut Deut. 28, 62. *remanebitis* בִּמְתֵי לִמְעַט *cum viris paucitatis.* 2 Chron. 29, 24. Sacerdotes erant לִמְעַט *ad paucitatem, pauci.* Deut 7, 7. *vos eſtis* מְעַט *paucitas*, id eſt *pauci.* Quid ni & hoc loco ſic vertamus? *Quum*

Quum eſſent exiguo numero, tanquam paucitas, & peregrinarentur in ea. Belgicè, **ghelijck als de weynigheyt ſelve.** Aut dicamus כ non eſſe hic כּ׳ הַמִּשְׁל, *ſimilitudinis*, ſed ut alibi Kimchius loquitur, כּ׳ הָאֲמִתִּי *verificativum.* atque ita optimè verterit Iunius כִּמְעַט *plane pauci.* Lxx. ὀλιγοστοί. Vulgatus *pauciſſimi.* Chaldæus כִּזְעֵרִין *tanquam pauci, verè pauci.* Syrus ܩܠܝܠ *paucum.*

V E R S. 18. בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ. *In ferrum venit anima ejus.* Iam pridem obſervarunt viri eruditi נפש ſæpe pro corpore uſurpari, non animato tantum, ſed & inanimato. In lingua Æthiopica diſtinctius id exprimitur, ubi נפש *animam,* נפשר *corpus* ſignificat. vide Mat. 6. 25. ubi prius pro ψυχῇ, alterum pro σῶμα uſurpatur. Sic & alibi paſſim.

V E R S. 19. עַד עֵת בֹּא דְבָרוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרָפָתְהוּ׃. Verto, *uſque ad tempus quo venit verbum ejus, verbum* (inquam) *Domini,* quod *probaverat ipſum.*

V E R S. 22. לֶאְסֹר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ וּזְקֵנָיו יְחַכֵּם׃. Exponi ſolet, *& ſenes ejus ſapientes redderet.* At, quid ni experiamur omnia? quid? ſi ם non ſit radicale, ſed affixum. & verbum ſit חָכָה *exſpectavit.* in piel חִכָּה *exſpectare fecit.* & vertamus, *ut vinciret principes ejus pro arbitrio ſuo, & ſeniores ejus exſpectare faceret.* hoc ſane ſummi principis eſt, ne ſeniores quidem ſtatim ad alloquium admittere, ſed ut expectent jubere. authoritatis id eſt & poteſtatis, & hoc loco cum vinciendi poteſtate melius congruere videtur, quàm inſtitutio, qua alius ſapientiam docetur. Etſi autem חִכָּה in piel ejuſdem paſſim ſignificationis eſt cum Kal, & *exſpectare* ſignificat, nihil impedit tamen, quo minus hic propria Conjugatione piel, id eſt tranſitiva ſignificatione accipiamus, quum quæ in Kal ſunt intranſitiva, in piel & hiphil ſoleant fieri tranſitiva. Et plurima extent exempla, quæ in piel & hiphil tranſitiva ſimul ſunt & intranſitiva. Hæ ſpero conjecturæ & experimenta eruditis ſtomachum non movebunt.

PSALM.

Psalm. CVII.

Vers. 29. וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם. Affixum plurale refertur ad ſingulare הַיָּם verſ. 23. quia mare ſignificat ibi multorum particularium marium collectionem. vide quæ annotavimus ad Pſal. 46. 3. ubi contraria eſt conſtructio.

Psalm. CIX.

Vers. 7. *Quum judicatur, exeat* רָשָׁע *impius*, id eſt reus. ſic & in lingua Æthiopica, permutatis gutturalibus ע & ח, רשח ponitur pro ἔνοχος ἐστὶ *reus eſt*, Matth. 5. 21, & in hiphil ארשח idem quod הרשיע *condemnavit, reum egit.* Matth. 27, verſ. 3.

Vers. 10. וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם׃. Omnes noſtri Interpretes vertunt מֵחָרְבוֹתֵיהֶם *è locis ſuis deſolatis*, ſupple *prodeuntes*, quod & quidam addunt, ut plenior ſit ſenſus. at pleniſſimus eſt & planiſſimus ſenſus, ſi præpoſitioni מִן non tribuas ſignificationem motus è loco, ſed cauſæ, quæ eos ad mendicandum adigat: & ſic vertas, *Et movendo moveantur filii ejus, & mendicent, & quærant ſtipem ob loca ſua deſolata*, vel ſimpliciter, *ob deſolationes ſuas.* id eſt, ob vaſtatas domos, familias, arva, ut nec ſementis fieri, nec meſſis colligi queat, cogantur ad mendicandum animum applicare. ſic accipio Chaldæum, ואטלטלא יטלטלון בנוי ושיאלון ותבעון מדהוה צדתהון׃, id eſt, *Et migrando migrent filii ejus, & mendicent, & requirant, ex quo facta eſt vaſtatio eorum.* id eſt, poſtquam omnia eorum vaſtata fuerint, cogantur propterea mendicare. Syri hoc verſu carent.

Psalm. CX.

Vers. 3. עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ׃. Difficilis verſus eſt, quique varias habet expoſitiones: inter quas optimam eam arbitror, quæ quam pauciſſimas

fingit Ellipſes, & ſenſum tamen habet commodum. non pigebit noſtram quoque ſententiam addere. primò, עַמְּךָ נְדָבֹות conſtructionem eſſe puto, qualis in קִרְבָּם הַוּוֹת *intimum eorum pravitates*, id eſt, *praviſſimum*, vel *mera pravitas.* Pſ. 5, 10. Et תְּשִׁיתֵהוּ בְרָכוֹת Pſ. 21, 6. *poſuiſti eum benedictiones*, id eſt, *benedictiſſimum*, vel *meram benedictionem.* uſitatum id eſt Hebræis, ut ſuperlativum, quo carent, exprimant per ſubſtantivum pluralis numeri. Ad verbum itaque. *Populus tuus erit ſpontaneitates in die roboris tui*, id eſt, *valde ſpontaneus*, *ipſa ſpontaneitas.* **V volck ſal ſeer ghewillich (of de ghewillighept ſelve) ſijn in den daghe uwer ſterckte.** Habes primum verſus membrum, quod & per accentum Reviah ſupra נְדָבוֹת indicari videtur. In altero exiſtimo, particulam מִן in מֵרֶחֶם comparativè potius quam per *ex* transferendam, & ſic verto, *In magnificentiis ſanctuarii juventus tua tibi ros erit præ matrice auroræ*, **In de heerlickheden des heplighdoms ſal u uwe jeucht eenen dauw ſijn beter dan die vande baermoeder des dagheraets.** Poteſt autem etiam עַמְּךָ נְדָבֹת exponi per regimen genitivi, *populus tuus ſpontaneitatum*, id eſt, *populus tuus ſpontaneus*, & tum de eo prædicari poteſt טַל יַלְדֻתֶךָ, quod tum etiam, per regimen genitivi exponendum *ros juventutis tuæ*, ſic ut totus verſus vnam tantum faciat enunciationem, hoc modo, *Populus tuus ſpontaneus, in die roboris tui, in magnificentiis ſanctuarii, erit tibi ros juventutis tuæ præ matrice auroræ*, id eſt melior quam eſt ros primæ auroræ. quamvis in eo ſenſu malim, *à matrice auroræ*, id eſt ab ipſo initio prædicationis Euangelii. Et hæc mihi interpretatio maximè arridet. Belgicè ſic, **V ghewillich volck ſal u / in den daghe uwer ſterckte / in de heerlickheden des heplighdoms / van de baermoeder des dagheraets af / eenen dauw van uwe jeught weſen.** Ita pleniſſimus & efficaciſſimus eſt ſenſus ſine ulla ellipſi. Quia autem plurimi, Chaldæum ſecuti, per חַיִל hîc *exercitum* intel-

intelligunt, fortaſſe quia præcedentibus verſibus Chriſtus tanquam dux militiæ introductus fuit, non diſſimulandum quomodo eo ſenſu verſum hunc capiam. Exiſtimo hîc agi de populo, non quatenus voluntarias victimas ſit oblaturus, ſed quatenus voluntariè cum Chriſto ſit pugnaturus. ac ſic verto. *Populus tuus valde ſpontaneus erit, in die exercitus tui, cum decoribus ſanctitatis, ab utero auroræ: & tibi juventus tua ros erit.* Id eſt quo die exercitum inſtrues, populus tuus te ducem voluntariè ſequetur, aderit enim ab ipſa ineunte aurora, inſtructus decoribus ſanctitatis. tu vero dignus es qui ipſis dux ſis. neque enim ſenex es invalidus, ſed roridam habes juventutem. Sane & illud placet, dubitoque an non præcedentibus anteferendum. judicent doctiores.

PSALM. CXII.

VERS. 5. טוֹב־אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט׃. Pagninus, Tigurini (nec annotavit quicquam Vatablus) Junius, Genevenſes, Aldegondius, ipſe etiam Chaldæus hæc ita tranſtulerunt, ut טוֹב אִישׁ faciat ſubjectum, חוֹנֵן וּמַלְוֶה prædicatum. ſed non permittit id proprietas linguæ Hebrææ, ut nec Chaldaicæ & Syriacæ. ea enim eſt harum linguarum proprietas, ut in tali conſtructione ſubſtantivum adjectivo præponatur. itaque dicendum fuerat אִישׁ טוֹב חוֹנֵן *vir bonus largitur.* quare & Chaldæus, quum eum ſenſum ſequi vellet, ex proprietate linguæ ſuæ invertit ordinem, ac dixit גַּבְרָא טָבָא חָיֵס *vir bonus miſeretur.* melius proprietatem linguæ obſervarunt Lxx, qui ex טוֹב אִישׁ fecerunt prædicatum, ex חוֹנֵן autem ſubjectum. verterunt enim, *χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων*, & Vulgatus, *Iucundus homo qui miſeretur.* Exiſtimo autem טוֹב *bonus*, hîc idem eſſe quod *beatus*, ut & procul dubio Eſ. 3,10. אִמְרוּ צַדִּיק כִּי.טוֹב כִּי פְּרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ. *Dicite juſto quod beatus ſit, quia fructum operum ſuorum comedent.* ut & ſub-

ſtantivè טוב & טוב pro *beatitate* interdum ponuntur, ut, *anima ejus* בטוב *in bono*, id eſt, *in beatitudine commorabitur*. Pſ. 25,13. *Ego tranſire faciam*, omne טובי *bonum meum*, id eſt, *beatitatem meam* Exod. 33,19. Sic Syr. טובא *beatitas* טובנא & טובתנא *beatus*. Probat autem virum beneficum eſſe beatum verbis ſequentibus, יכלכל דבריו במשפט. quæ plerique noſtrorum Interpretum volunt eſſe deſcriptionem viri boni, qui *res ſuas in judicio*, id eſt cum jure, juſtè, ex æquo & officio *moderatur*. Ego vero deſcriptionem eſſe puto viri beati, ut & quæ in ſequentibus continentur verſibus, & ſic verto, *ſuſtentabit verba ſua* (ſive *res ſuas*) *in judicio*. hoc vult, beatum eſſe virum beneficum: quia ſi in jus vocetur, quæ dixit aut geſſit ſuſtinere, ſuſtentare, tueri poterit. id propriè eſt כלכל, quod pro *moderari*, aut *diſponere*, ut alii hîc vertere ſolent, non puto uſurpari. Syrus habet, ܛܒ ܗܘ ܓܒܪܐ ܕܡܪܚܡ ܘܡܘܙܦ ܘܡܣܝܒܪ: ܡܠܘܗܝ ܒܕܝܢܐ: quæ Sionita tranſtulit, *Probus eſt vir qui miſeretur & dat mutuo, ſuſtinetque verba ſua in judicio.* Ego vero arbitror ܘ in ܘܡܣܝܒܪ: non eſſe copulæ, ſed retributionis, & verto, *Bonus eſt vir qui miſeretur & dat mutuo, ſuſtinebit verba ſua in judicio.* ita ad amuſſim reſpondent Hebræo, & optimè vertit omnia. Belgice verto, **Vroom is de man die ghenadelick ſchenckt ende leent. Hy ſal ſijne ſaecken in 't recht ſtaende houden.** commendatur vir beneficus, quod & verſ. præcedenti inceperat זרח בחשך אור לישרים חנון רחום וצדיק, quod verto, *Oritur in tenebris lux rectis: gratioſo, miſericordi, & juſto.* ל quod eſt in לישרים, pertinere etiam puto ad חנון & ſequentia. & צדיק hic capio, non pro eo qui propriè jus, ſed qui eleëmoſynam exercet. ſicut צדקה apud Rabbinos, Syros & Arabes *eleemoſynam* ſignificat. & in Scriptura non raro *miſericordiam*, ut Dan. 9, 16.

PSALM.

PSALM. CXVI.

VERS. I. אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃. Aldegondius, ſecutus Geneveńſes, vertit, **Jck hebbe den Heere lief / want hy heeft mijne ſtemme ende mijne ſmeeckinghen verhoort.** Sed longe ἐμφατικώτερον mihi videtur, ſi abſque ulla trajectione aut additione ſequamur poſitionem textus Hebræi, & vertamus, **Jck hebbe lief: want de Heere hoort / mijne ſtemme / mijne ſmeeckinghen.** Elegantiam habet, quod in primo membro taceat quid amet, ſecundum autem membrum id ſtatim reddat. & in fine efficax eſt aſyndeton. Nec aliud voluerunt, qui קוֹלִי notarunt accentu Reviah, quam vocem illam non ſtatim eſſe copulandam cum ſequenti, ſed paululum ibi pronunciatione ſubſiſtendum, antequam ad ſequentem pergas. ut nec fruſtra in præcedenti membro יְהוָה notatur accentu Athnah, ad denotandum, non uno ſpiritu id cum ſequentibus eſſe efferendum, ſed quaſi tria beneficia diſtinctè pronuncianda: primum, Deus audit. ſecundum, vocem meam. tertium, deprecationes meas. ideo diligo.

VERS. 2. *Quia inclinavit aurem ſuam mihi*, וּבְיָמַי אֶקְרָא non male Tremel. & Jun. *idcirco diebus meis invocabo ipſum.* quamvis omitti poſſet idcirco. Vau enim Latinè hîc vacat, quia illationem tantum indicat conſequentis ad antecedens, ut alibi ſæpe, & ſæpe καὶ in N. Teſt. Belgicè vertimus per **ſoo.** Verum non videtur בְּיָמַי pro diebus calamitatis accipiendum. etſi enim יוֹם alibi pro calamitoſo die uſurpetur, cum hoc tamen affixo nuſquam ſic uſurpatur, & ſatis durum videtur. ſed ut בְּיָמָיו *in diebus ejus* paſſim venit pro *tempore vitæ ejus*, ſic בְּיָמַי *in diebus meis* paſſim *pro tempore vitæ meæ.* vide 2 Reg. 20.19. Eſa. 39. 8. ut & מִיָּמָי *à diebus meis*, pro *dum vivo*, Job. 27. 6. Ita hîc ſenſum eſſe arbitror. *dum vivo invocabo Dominum.*

PSALM. CXIX.

VERS. 113. סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי. Variè transfertur illud סֵעֲפִים. Pagninus, *Cogitationes.* Junius, *Cogitationes alias.* Tigurini, *cogitationes quibus diſtrahitur animus.* Genevenſes, *les penſèes diverſes.* Aldegondius, **dobbel-herti-ghe ghepeynſen.** Vides ab omnibus his ad cogitationes referri, quia סָעִיף *cogitationem* aliquando ſignificat. Alii non pro voce abſtracta, ſed pro concreta habuerunt, & ad perſonas retulerunt. Chaldæus quidem habita ratione cogitationum vertit, חושבין מחשבן סריקן *qui cogitant cogitationes vanas.* LXX. nulla habita ratione cogitationum παρανόμους. Vulgatus, *Iniquos.* Syrus ܥܘ̈ܠܐ *perverſos.* Poſtremum hoc non rejecero. Exiſtimo enim doctiſſimos illos viros per סֵעֲפִים metaphoricè intellexiſſe *ſcopulos*, & pro eo propriè dixiſſe *Impios, vel Iniquos.* סָעִיף enim *ramum*, *cogitationem, ſcopulum* ſignificat. Ut ad verbum vertas, *Scopulos odi, ſed legem tuam amavi.* Meelfurherus quidam (vir Hebraicè non indoctus) סֵעֲפִים vertit *fanaticos*, qui cogitationibus ſuis oberrant & delirant.

VERS. 119. סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל רִשְׁעֵי אָרֶץ. Omnes noſtri ſubintelligunt כ ſimilitudinis, & vertunt, *tanquam ſcorias ceſſare feciſti omnes impios terræ.* Senſus commodus eſt, nec quicquam habet Hebraiſmo repugnans. ſæpe enim particula illa ſimilitudinis ſubintelligitur. At tamen non eſt Ellipſis illa fingenda abſque neceſſitate, quæ hîc non uſque adeo magna videtur, quin סִגִים & רִשְׁעֵי אָרֶץ per appoſitionem poſſint ſumi, ut in primo ſit metaphora, quæ in ſequentibus propriè exponatur. *Scorias ceſſare feciſti*, nempe *omnes impios terræ.* Belgicè, **Het ſchuym / alle de goddeloosen des aertrijcks hebt ghy te niete ghemaeckt.** ſic Chaldæus, פסוליא פסקתא בטילתא כל רשיעא ארעא, *ſcorias reſecuiſti,*

ſti, ceſſare feciſti omnes impios terræ. Lxx. παραβαίνοντας ἐλογισάμην πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς. Videntur pro סִגִים הִשְׁבַּתָּ legiſſe סוּגִים חָשַׁבְתִּי *averſos*, ſeu *retrocedentes reputavi.*

Vers. 127. עַל־כֵּן כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃. Omnes noſtri Interpretes פִּקּוּדֵי accipiunt de præceptis Dei, & quod ſequitur כֹּל de omnibus rebus in lege Dei contentis. יִשָּׁרְתִּי *rectificavi*, pro *rectum cenſui vel pronunciavi.* Quid ni יִשַּׁרְתִּי exponamus *correxi*, q. recta feci, & פִּקּוּדֵי כֹל ſumamus pro præceptis omnium, aliorum nempe præter Deum? & vertamus, *propterea omnia præcepta omnium correxi: omnem viam mendacii odi.* Belgice, **Daerom hebbe ick de ghebođen van alle andere verbetert: ick hate alle wegh der leugenen.** Senſus eſt, quia mandata tua diligo ſupra aurum purgatiſſimum, ut dixerat verſ. præcedenti, propterea omnia mandata omnium aliorum, quæ vel tantillum à tuis mandatis diſcedunt corrigo, & ad normam legis tuæ rectifico. odi enim omnem viam mendacii. Non video quid hîc aut connexioni, aut verborum conſtructioni, aut recto ſenſui adverſetur.

Psalm. CXX.

Vers. 3. מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה׃

Vers. 4. חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים׃

Omnes noſtri Interpretes verſum 4 cum 3 ſic conjungunt, ut per comparationem ſagittarum & prunarum contineat deſcriptionem linguæ doloſæ. & quidam eorum interrogationem verſus tertii eodem verſu claudunt: alii, ut Junius, fine verſus quarti. Omnes volunt ſubjicerı reſponſionem ad quæſtionem propoſitam. propterea, ut verſum 4 aptent tertio, ellipſes ſtatuere neceſſe habent, quæ in interpretatione ſuppleantur. At nulla Ellipſi opus eſt, ſi dicas verſum 4. continere pœnam linguæ doloſæ, adeoque reſponſionem ad quæſtionem propoſitam. hoc modo,

Quid-

Quidnam dabit tibi, & quidnam addet tibi lingua doloſa? Sagittas potentis acutas, cum carbonibus juniperorum. Eo ſpectare mihi videtur interpretatio Lxx. verſ. 3. Τί δοθείη σοι καὶ προστεθείη σοι πρὸς γλῶσσαν δολίαν; verſ. 4. Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα, σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς. Quæ ad verbum, & rectè vertit Vulgatus. Certè Chaldæus non aliam mentem habuit, cujus hæc eſt in ea verba paraphraſis, מא יהיב לך מלשנא ומא יוסיף לך אכל לותי קישנא נכילתא :, id eſt, *Quid dedit tibi ô Detractor, & quid addet tibi ô Calumniator lingua doloſa:* Sequitur reſponſio, גרין תבראא שנינן היך ברקין מלעיל עם גומרי רתמין דדלקין בגהנם מלרע :, Id eſt, *Sagittas potentis acutas, veluti fulgura ſupernè, cum carbonibus Iuniperorum qui ardent in gehenna infernè.* Belgicè itaque verto, **Wat ſal u gheven de bedriegelicke tonghe/ ende wat ſalſe u toe-voegen? ſcherpe pijlen van eenen ſtercken/ met brandende koolen van Genever-boomen.**

VERS. 7. אֲנִי שָׁלוֹם. *Ego pax*, id eſt, ipſa pax, de **vrede ſelve.** plus eſt quam *ego ſum pacificus.* abſtractum illud valet concretum in ſuperlativo gradu. ut Latinis ſcelus pro ſceleſtiſſimo.

PSALM. CXXIV.

VERS. I. לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ :. Vulgatus ex Lxx. Interpretibus, *Niſi quia Dominus erat in nobis.* Pagninus, *Niſi quod Iehovah fuit nobiſcum.* Obſcuro admodum & imperfecto ſenſu. præterquam quod Hypallagen conſtituerint, pro שֶׁיְהוָה הָיָה לָנוּ. at nihil opus. rectè putamus vertiſſe Aldegondium, *Niſi fuiſſet Iehova qui adfuit nobis.* ſicut enim אֵין Hebræorum, & לֵית Chaldæorum negationem dicunt cum verbo ſubſtantivo *non eſt*, ita לוּלֵי, quod ex לוּ *ſi* & לֵית *non eſt* compoſitum exiſtimamus. deinde. לָנוּ nec *in nobis* vertimus, nec *nobiſcum*, nec *apud nos*, ſed totum ſic reddimus, *Niſi fuiſſet Dominus, quem habuimus*, id eſt, niſi

Domi-

Dominum habuiſſemus. quum enim habendi verbo careant Hebræi, efferunt id per verbum ſubſtantivum ſequente dativo. ut & Latini, *eſt nobis pater*, pro, habemus patrem.

PSALM. CXXVII.

VERS 2. *Fruſtra vobis eſt, qui ſurgitis mane, & ſero ſedetis, & editis panem laborum*, כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא. Variè poſtrema hæc verba explicantur, & ſatis obſcurè, quia omnes illud כֵּן accipiunt pro ſimilitudinis particula, quæ hîc locum habere non videtur. quidam etiam prorſus omittunt. At כֵּן etiam *rectè, bene* ſignificat. 2 Reg. 7, 9. Num. 27, 7. quidni hîc vertamus? bene dat dilecto ſuo ſomnum. Belgicè, **Hy gheeft ſijnen beminden den ſlaep wel.** id eſt, Quum ii, qui Dei diffidentes ſuo labori omnia tribuunt, ſomno rectè non fruantur: mane enim admodum ſurgunt, & in multam noctem ſedent, eam gratiam dilectis ſuis largitur, ut in paterna ejus cura ac benevolentia recumbentes, ſomno ſuo rectè fruantur, ut qui ſciant tam ſollicito labore neutiquam ſibi opus eſſe, vel *ſane dat dilecto ſuo ſomnum*. ut כֵּן ſit idem quod אָכֵן. quomodo bene explicatur Pſal. 63, v. 2. & 4. poteſt autem שֵׁנָא etiam ſumi pro בְּשֵׁנָא, & verti, *ſane dat dilecto ſuo in ſomno*, nempe unde vivat.

PSALM. CXXIX.

VERS. 6. יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ׃ Variè exponitur illud שָׁלַף. Junius, *antequam exſeratur falx*. at neque שָׁלַף falcis notionem habet, neque tectorum herba falce meti ſolet, ſed extrahi. Pagninus, *egrediatur*. Genevenſes & Aldegondius *aſcendat in culmum*. non arbitror id שָׁלַף unquam ſignificare. propriè ſignificat *extrahere*, quæ notio hîc optimè quadrat, ſi pro Impersonali accipias, quod Hebræi per verbum activum, addito vel ſubintellecto אִישׁ efferre ſolent. ut optimè hîc mihi Tigurini vertiſſe videantur,

tur, *antequam quiſquam evellat.* Optimè etiam Vulgatus, *priuſquam evellatur.* & Lxx. πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆναι. Belgicè, **Eer men het upt-treckt.**

PSALM. CXXXII.

VERS. 12. *Si cuſtodierint filii tui fœdus meum* וְעֵדֹתִי Pagninus, *Et teſtimonium meum*, quaſi וְעֵדוּתִי. Junius, *Et ſingula teſtimonia mea*, diſtributive interpretans nomen plurale, ob affixum ſingulare, quaſi dicas, *& unumquodque teſtimonium meum.* Lxx. tamen & Hieronymus ſimpliciter, *Et teſtimonia mea.* quod non rejicio. more Syriaco, ubi fœminina pluralia recipiunt affixa in modum ſingularium. vide Gram. noſtræ pag. 172. atque ita עֵדֹתִי idem erit quod עֵדֹתַי. Obſervavimus autem & alibi, præſertim in Pſalmis varios Syriaſmos.

PSALM. CXXXIII.

VERS. 2. In Thargum dicitur oleum infuſum capiti Aaronis deſcendiſſe in barbam, & inde עַל אִמְרָא דִלְבוּשׁוֹי. Elias in Methurg. ait ſignificare ibi שְׂפַת מַלְבוּשׁוֹ אִמְרָא, aut שׁוּלֵי מַלְבוּשׁוֹ. quem ſequitur Junior Buxtorf. in ſuo Lexico. אִמְרָא inquit ora, fimbria. Sed nec aliis locis ea ſignificatio probatur, nec vocis etymon eam admittit. Hebræi quidem veſtis fimbriam nunc שָׂפָה labium, nunc פֶּה os dicunt, ſicut Latini oram, inſigni metaphora: quia ſicut os extremitas cordis eſt, & labia extremitates ac quaſi fimbriæ oris, ſic fimbria extremitas veſtis. at fimbriam אִמְרָא verbum veſtis dici, metaphora pati non videtur. Exiſtimo itaque pro עַל פִּי מִדּוֹתָיו quæ ſunt in Hebræo, Chaldæum dixiſſe עַל אִמְרָא דִלְבוּשׁוֹי Synecdochicè, ſicut & alibi ſæpe pro פֶּה habet מֵימַר verbum, & per verbum veſtimentorum Aaronis intellexiſſe nomina tribuum Iſraëlis quæ Aaron in veſte ſua ſcripta geſtabat, ſuper quæ oleum à capite & barba defluxiſſe dicatur, ut communio gratiæ inter caput & membra deſignetur. vel reſpexerit ad Urim & Thummim, per

quæ

quæ Hebræi ſcripturam quandam, pectorali Aaronis inſertam, deſignari putabant; ſive nominis Jehova ſive alterius rei, per quam veluti per os aliquod aut verbum Deus loquebatur, & oracula conſulebantur. in quod verbum defluxiſſe oleum putaverit, veluti quædam oraculorum obſignatio.

Placebant hæc, donec interpretatio 70 Seniorum ſententiam mutare coëgit, qui verterunt ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ. ὤα Græcis & pellis ovina eſt, ab ὄϊς ovis, & fimbria ſive villus veſtis; quia ſolebant olim oras veſtium ovinis pellibus munire, ne attererentur. οἱ γὰρ παλαιοὶ ταῖς ἐσθῆσι ὄϊος δέρμα περιεῤῥαπτον, ἵνα ἥκιστα τρίβοιντο τὰ κάτω τῶν ἱματίων. ut ait Euſtat. Odyſſ. ρ. Ita אִמְרָא Chaldæis & agnum ſive ovem ſignificat, & fimbriam agninâ ſeu ovina pelle munitam. In his acquieſco.

PSALM. CXXXV.

VERS. 17. :אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם. Rectè obſervavit doctiſſ. Mercerus in notis ad theſaurum Pagnini, יֶשׁ nominis potius formam quam verbi habere, quaſi *eſſentiam* aut *exiſtentiam* dicas. ad quod confirmandum, hunc præſertim locum obſervatum velim. אֵין enim verbis immediatè nunquam jungitur, ſed tantum nominibus & participiis: quia non ſimplicem dicit negationem ut לֹא; ſed negationem cum ſignificatione verbi ſubſtantivi. itaque ſi יֵשׁ eſſet verbum indicativi modi, dicendum fuerat, אַף לֹא יֵשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם. ſicut per verbum הָיָה diceres, אַף לֹא הָיָה aut אַף לֹא יִהְיֶה. peſſimè autem אַף אֵין הָיָה. Quapropter non ſimpliciter hîc vertendum, ut plerique ſolent, *Etiam non eſt ſpiritus in ore eorum*, ſic enim ſuperfluum eſt illud יֵשׁ, & ſufficiebat dixiſſe, אַף אֵין רוּחַ בְּפִיהֶם. ſed vertendum eſt, *Etiam non eſt exiſtentia ſpiritus in ore eorum*. non ſenſum, qui nihil diſcrepat, ſed phraſin illuſtro Hebræam. ſic יֵשׁ apertè nomen denotat Prov. 8,

verſ. 21. לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ *ut poſſidere faciam diligentes me exiſtentiam*, i. ſubſtantiam, τὸ ὑπάρχοντα. Hinc eſt quod more nominum affixa recipiat, יֶשְׁנוֹ *exiſtentia ejus*, id eſt; *eſt* ille. יֶשְׁכֶם *exiſtentia veſtra*, i. *eſtis vos.* ſi enim per ſe ſignificaret verbum *ſum, es, eſt*, &c. affixa admittere non poſſet, quia plane eſt intranſitivum. ut & verbum הָיָה nunquam affixis jungitur, niſi in Infinitivo, qui cum nomine convenit. idem de Chaldæornm & Syrorum אִית judicandum, quod plane reſpondet Hebræorum τῷ יֵשׁ.

PSALM. CXXXVII.

VERS. 3. כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה׃. Varias habet interpretationes illud וְתוֹלָלֵינוּ, quas vide in notis Vatabli. at omiſit interpretationem Thargumi, quæ nequaquam contemnenda videtur, vertit enim ובוזנא *& depradatores noſtri*, ut תוֹלָלֵינוּ ſit pro שׁוֹלָלֵינוּ mutato ש in ת ex idiotiſmo Chaldaico. eſt autem hîc Pſalmus in captivitate Chaldaica compoſitus. optimeque conjunguntur שׁוֹבֵינוּ *captivatores noſtri*, & תוֹלָלֵינוּ *depradatores noſtri.* Syrus habet ܫܳܒ݂ܰܝܢ *abductores noſtri.* ut Lxx. & Vulgatus.

VERS. 5. אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָםִ תִּשְׁכַּח יְמִינִי׃. Omnes noſtri Interpretes in ſecundo membro Ellipſin ſtatuunt, *Si oblitus fuero tui ô Ieruſalem, obliviſcatur dextera mea*, vel ſui, vel pulſationis ſuæ, vel artis muſicæ. At Chaldæus nullam agnovit Ellipſin. accepit enim תִּשְׁכַּח in ſecunda perſona, ac vertit אין מתנשא לך ירושלים אנשיה לימיני, *ſi obliviſcor tui ô Ieruſalem, obliviſcere dextera mea.* Eodem ſenſu Lxx, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου. Vulgatus, *oblivioni detur dextera mea.* legiſſe videntur, תִּשָּׁכַח in niphal. aut ſenſum expreſſerunt. idem enim eſt, *obliviſcere dextera mea*, & *oblivioni detur dextera mea.* ſive per dextram intelligat juramentum quo ſe Hieroſolymæ & Eccleſiæ obſtrinxerat, dextra enim in jurando elevari ſolet.

let. unde & apud Arabes ימין *juramentum* denotat, quo ſenſu & à quibuſdam non male accipitur Pſal. 144. *quorum os loquitur vanitatem,* וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר *& juramentum eorum juramentum mendacii.* ſive communionem quam habebat cum Eccleſia. ſicut Gal. 2,9. *δεξιὰς κοινωνίας.*

VERS. 7. עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ. Lxx. *ἐκκενοῦτε ἐκκενοῦτε,* ut & Hieron. *exinanite exinanite.* Targum צרו צרו *vaſtate, vaſtate.* Pagninus, *diſcooperite.* Junius, *Nudate.* Nos vertimus, *Complanate, complanate,* id eſt omnia ſolo æquate, & in planitiem redigite. ea eſt hujus verbi ſignificatio in lingua Æthiopica. de quo pluribus egimus Jud. 20,33. ubi מַּעֲרֵה גָבַע docuimus rectè à Jonathane tranſlatum *è planicie Gibeæ.* Porro עַד הַיְסוֹד בָּהּ Hieron. & Pagninus ad verbum, *uſque ad fundamentum in ea,* quod obſcuritatem non habet, ſi *in ea* conjungatur cum *complanate.* Junius, ſecutus Targum, *quamdiu fundamentum* erit *in ea.* Præfero τοὺς Lxx. qui ſimpliciter habent ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς *uſque ad fundamenta ejus.* ב enim ſæpe Genitivum format. ut לְעִתּוֹת בַּצָּרָה *temporibus anguſtiæ* Pſal. 9. 10. & alibi. quod quidem clarum eſt, ſi ex more ſubintelligas אשר, ut ſit pro אשר בה, *uſque ad fundamentum quod eſt in ea,* id eſt ejus.

VERS. 8. בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְשַׁלֶּם לָךְ׃. Omnes noſtri Interpretes הַשְּׁדוּדָה paſſive ſumunt in Paul, & vertunt, alii *vaſtata,* alii *quæ vaſtaris,* alii *vaſtanda.* Lxx. ἡ ταλαίπωρος. Vulgatus, *miſera.* Maximè arridet Thargum, qui activè vertit בזוזתא *deprædatrix, vaſtatrix.* Eſtque nomen formæ Chaldaicæ. Chaldæi enim & Syri nomina Actoris formant à Benoni Kal interponendo Vau inter ſecundam & tertiam radicalem; à benoni אֹכֵל formant אָכוֹל *eſor.* à דָּבַר *ducens,* דְּבוֹר *ductor.* ſic à שָׁדַד *vaſtans,* שָׁדוֹד *vaſtator.* fœm. שְׁדוּדָה *vaſtatrix.* iterum recordandum, hunc Pſal. in Babylone compoſitum.

PSALM. CXXXIX.

VERS. 16. גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יצרו ולא אחד בהם׃ Verto, *Maſſam meam viderunt oculi tui. nam in libro tuo omnia ſcripta ſunt, diebus* quibus *formanda ſunt, & necdum quicquam ex illis eſt*, Id eſt, Tum quum res adhuc formabuntur & necdum ſunt, jam ſunt univerſæ ſcriptæ in tuo libro. hinc eſt, quòd maſſam meam oculi tui viderint, antequam formam haberet humanam. גולם Rabbinis *materia* eſt. Hinc apud Maimonidem omnia creata præter Angelos dicuntur מחוברים מגולם וצורה *compoſita ex materia & forma*; Angelos autem eſſe צורה בלא גולם *formam ſine materia*. Cauſa autem cur omnia, etiam antequam ſint, ſciat Deus, ex eleganti hac de Deo aſſertione apud Maimonidem in יסודי התורה cap. 2. intelligi poteſt, אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים כמו שאנו יודעים אותם אלא מחמת עצמו יודעם לפיכך מפני שהוא יודע עצמו ידע הכל שהכל נסמך לו בהויתו׃ *Ipſe non novit creata, neque ſcit ea propter creata, ſicut nos ea novimus, ſed propter ſe ipſum. Hinc novit omnia, quia novit propter ſeipſum: omnia enim innituntur ipſi eſſentia ſua.* Hoc ipſum dicit hoc loco Propheta, *Nam omnia ſcripta ſunt in tuo libro*, id eſt in tua mente, in te ipſo.

VERS. 18. אם תקטל יהוה רשע ואנשי דמים סורו ממני׃. Verto, *Certe occides Domine impium. itaque viri ſanguinum recedite à me.* אם ſæpe pro באמת *certè, verè* ſumi, docemus ad Jer. 31. verſ. 20.

VERS. 20. אשר ימרוך למזמה נשוא לשוא עריך׃. Quam varias hic locus habeat interpretationes earumque multas parum convenientes, deprehendet quicunque eas accuratiùs perpenderit. Chaldæus, Lxx, Vulgatus, Syrus, plerique Hebræorum, & omnes noſtri, quos quidem vidi, Interpretes, נשוא accipiunt pro נשאו, ſicut & Eze. 39, 26. extat ſine א, נשו. Id ſi rectè, exiſtimo affixum ך, quod in priori

membro

membro adhæret verbo יֹאמְרֻךָ, repetendum eſſe ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ad נָשׂוּא, & ſic vertendum, *Qui dicunt te* (id eſt, *memorant te*) *fraudulenter*, qui *ſumunt te in vanum, hoſtes tui ſunt*. Aut potius dicemus verbum נָשָׂא interdum abſolutè poni pro *jurare*, quia elevatis manibus jurabant, ut Eſa. 3, 7. יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא *elevabit in die illa*, ſc. manus, *id eſt jurabit*. Ita hoc loco, *Qui memorant te fraudulenter, qui jurant in vanum, hoſtes tui ſunt*. ſic Chaldæus; דִּי יֵימוּן בִּשְׁמָךְ עַל נִכְלָא מִשְׁתַּבְעִין עַל מַגָּן בְּלִילִי דִּבְבָךְ, *Qui jurant in nomine tuo per fraudem, jurant per temeritatem, hoſtes tui ſunt*. Non vidi quoad ſenſum meliorem interpretationem. Quod ſi; ut ipſa forma indicat; & quibuſdam Hebræorum placet, נָשׂוּא ſit Paul, ſic exponerem, *Qui loquuntur adverſum te per ſcelus, quiſque eorum in vanum* (id eſt *fruſtra*) *elevatus eſt, hoſtes tui ſunt*. vel, *qui loquuntur adverſus te per ſcelus, qui elatus eſt ad vanitatem, hoſtes tui ſunt*. Duos enumerat qui hoſtes Dei ſunt, primum, qui adverſus Deum loquuntur. ſecundo qui ad vanitatem elatus eſt. id mihi ſimpliciſſimum videtur. quia cum analogia Grammatices maxime convenit, & ſenſum habet planum ac elegantem. Quod ſi נָשׂוּא punctemus נְשֹׂא, quod abſque punctis legens faciebam, infinitivus erit, & verteremus, *Qui loquuntur adverſus te, jurando in mendacium, hoſtes tui ſunt*. Addo אֲשֶׁר hic poſſe ſumi non pro pronomine, ſed pro particula affirmativa, *certe, utique*, ut 1 Sam. 15, 20. Pſal. 10, 6. & 95, 11. & 144, 12. Eſ. 8, 20. Hab. 3, 16. & alibi. ſic ſenſus eſſet, *certè loquuntur adverſus te per ſcelus, elevatus eſt ad mendacium quiſque hoſtium tuorum*. ac tum verſum præcedentem אִם תִּקְטֹל אֱלוֹהַּ רָשָׁע וְאַנְשֵׁי דָמִים סוּרוּ מֶנִּי ſic verterem, *ſi occîdis Deus, impius* erit. *viri ſanguinum recedite à me*. Id eſt, ſi occîdis, impium occîdes: itaque recedite à me viri ſanguinolenti. certe loquuntur adverſum te &c.

PSALM. CXLI.

VERS. 3. שִׁיתָה יְהוָה שָׁמְרָה לְפִי נִצְּרָה עַל דַּל שְׂפָתָי, Verti ſolet, *Pone Domine cuſtodiam ori meo, conſerva oſtium labiorum meorum,* prius membrum nihil habet difficultatis. in poſterioris membri ſenſu quem attulimus, Chaldæus, Syrus, LXX, Vulgatus, omneſque noſtri, quos quidem vidimus Interpretes unanimiter conſentiunt, etſi quoad verba alii ab aliis diſcrepent. Itaque tam unanimi conſenſui refragari non audeo. Fateor tamen me nequaquam videre, quæ neceſſitas ad eam interpretationem adegerit. Nam primo נִצְּרָה ex analogia Grammatices non poteſt eſſe Imperativus ullius Conjugationis, nec in ullo tempore poteſt eſſe ſecundæ perſonæ. Deinde דַּל pro דֶּלֶת poni, nullo alio quam hoc uno loco probari poteſt. דַּל *pauperem, attenuatum* ſignificat. נִצְּרָה eſt præteritum Niphal, tertiæ perſ. fœm. gen. ſing. num. rectè tamen reſpondens duali שְׂפָתָי, ſi id ex more linguæ Hebrææ diſtributivè accipiatur. Itaque abſque ulla irregularitate, ſenſu convenientiſſimo, totus verſus ita reddi poteſt. *Pone Domine cuſtodiam ori meo: cuſtodiatur ſuper paupere unumquodque labiorum meorum,* Ideſt, ne permitte, ut labiis meis piorum afflictorum cauſam obtrectans, ad impios deficiam, ut ſequitur v. ſequenti.

VERS. 7. כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ בָּאָרֶץ נִפְזְרוּ עֲצָמֵינוּ לְפִי שְׁאוֹל׃ Pagninus, *ſicut ſcindens & findens* ligna *in terra, ſic diſperſa ſunt oſſa noſtra in ore ſepulchri.* Eam ſententiam ſequuntur etiam Tigurini, Genevenſes, Aldegondius. Junius quoque in notis ait Metaphoram deſumptam eſſe à lignariis. Melius hæc intellexerunt Chaldæus & Syrus, qui Metaphoram ab agricolis deſumptam volunt, qui terram aratro ſecant ac findunt. ſic enim Chaldæus, די כבת גבר דפלח ומבזע במרדיא בארעא הכדין אתבדרו גרמנא על פום קבורהא׃, id eſt, *quod eſt, ſicut vir qui ſecat & findit aratro in terra, ſic diſperſa ſunt oſſa noſtra ad os ſepul-*

ſepulchri. Syrus, ܐܝܟ ܦܠܚܐ ܕܨܪܐ ܐܪܥܐ ܐܬܒܕܪܘ ܓܪ̈ܡܝܗܘܢ ܠܘܬ ܦܘܡܗ ܕܫܝܘܠ

Id eſt, *ſicut vomer findens terram, diſperſa ſunt oſſa eorum ad os ſepulchri.* apud Syros verbum פְּלַח ſpeciatim ſignificat *terram colere.* פַּלָּחָא *agricola.* Belgicè ſic tranſtulerim, **Ghelijck als die het aertrijck doorploeght ende doorſnijt/ ſoo zijn verdeylt onſe beenderen nae de mont van het graf toe.** Aut ſi mavis, **Ghelijck als een die klooven ende door-ſnijdinghen maeckt in het aertrijck.**

VERS. 9. יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים יַחַד אָנֹכִי עַד אֶעֱבוֹר׃. Variè hîc locus exponitur, prout alii, accentuum & poſitionis verborum rationem habentes, יַחַד jungunt cum ſequentibus, alii, utrumque negligentes, jungunt cum antecedentibus. alii iterum affixum in בְמַכְמֹרָיו referunt ad ſingularem perſonam, alii collectivè ad improbos. Qui ad ſingularem perſonam referunt, intelligunt Saulem. Perpendant eruditi, an non etiam ad Deum referri poſſit, adeoque totus verſus ſecundum rationem accentuum & verborum poſitionem ſic reddatur. *Cadent in retia ejus impii, una ego, uſque dum tranſiero.* ut ſenſus ſit. Tendunt mihi retia impii, at Deus habet quoque ſua retia, in quæ & illi pariter & ego incidemus, ſed ego tranſiturus aliquando, illi manſuri & perituri. Fateor tamen Aldegondii expoſitionem perplacere, etſi accentus & verborum ordinem neglexerit. Solummodo experimur, quid verba & ſenſus ferre poſſint. nec dubito, quin qui Athnah ad רְשָׁעִים, & Reviah ad אָנֹכִי appoſuerunt, locum intellexerint, prout nos diſtinximus.

PSALM. CXLIII.

VERS. 9. הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי יְהוָה אֵלֶיךָ כִסִּתִי׃. Poſterius membrum alii exponunt, *ad te confugio,* alii *in te ſpero.* alii habita ratione propriæ ſignificationis, *In te texi,* ſc. me, vel ani-

mum meum, vel cauſſam meam. ſi punctis deſtitutum legeretur אֵלֶיךָ כִּסִּתִי, *ad te eſt protectio mea, ad te eſt protegere me,. tuum eſt protegere me*, facilior eſſet expoſitio. ſic enim loquuntur Hebræi, אֵלַי *ad me pertinet, meum eſt.* אֵלֶיךָ *tuum eſt.*

PSALM. CLXV.

VERS. 16. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ. *aperis manum tuam.* Arabes dicunt in Surata Bacara اَللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ *Deus colligit & expandit*, ſive *conſtringit & dilatat*, ſc. manum ſuam. quum colligit eam ſeu conſtringit, deficiunt omnia. quum expandit eam ſive dilatat, quod David hîc aperire vocat, abundant omnia, & ſaturantur homines.

VERS. 19. רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה *Beneplacitum timentium ſe faciet.* Facit huc illud R. Gamalielis filii R. Judæ Hannaſi cap. 2. Aboth, עשה רצנו כרצנך כדי שיעשה רצנך כרצונו בטל רצנך מפני רצונו כדי שיבטל רצן אחרים מפני רצונך: *Fac voluntatem ejus tanquam voluntatem tuam, ut faciat voluntatem tuam tanquam voluntatem ſuam. Aboleas voluntatem tuam propter voluntatem ejus, ut aboleat voluntatem aliorum, propter voluntatem tuam.*

ANI-

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

PROVERBIORUM.

Cap. I. Vers. II.

וּלְהָבִין דִּבְרֵי בִינָה. Rectè Vulgatus tranſtulit בִינָה *prudentiæ.* ut & LXX. *Φρονήσεως.* In Pirke Aboth cap. 3. Rabbi Eleazar dicebat, אם אין בינה אין דעת אם אין דעת אין בינה׃ , *ſine prudentia non eſt ſcientia, nec ſine ſcientia prudentia.*

Vers. 5. וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה. *& intelligens ſolertias acquiret.* Matth. 26. 4. Æthiopicus Interpres חבל uſus eſt pro *dolo.* Ad præcedens membrum, *Audiet ſapiens,* וְיוֹסֶף לֶקַח *& addet doctrinam*, pertinet egregium illud Hillelis dictum cap. 1. Aboth, ודלא מוסיף יסיף, *qui non addit, conſumit.* qui non auget ſcientiam, amittit de ea.

Vers. 17. כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרָשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף׃

Vers. 18. וְהֵם לְדָמָם יֶאֱרֹבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשֹׁתָם׃

Vers. 19. כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח׃

In Commeliniana Vatabli editione interpretum diverſæ ſententiæ ad tres potiſſimum referuntur. Prioris ſenſus eſt, Certe, vel quia ut ſine cauſa civibus innocuis expanditur rete: ita hi ſine cauſa inſidiantur vitæ eorum quos occidere cupiunt, ut illorum rapiant bona. tales ſunt viæ omnium illorum qui lucro inhiantes, ſine cauſa alios occidunt. Hanc ſententiam ſequitur Leo Judæ, & eum Genevenſes. Secundæ ſententiæ ſenſus eſt, Quia ut fruſtra ſparſum eſt rete ante aves, quod illud non percipiant præ aviditate cibi ſupra illud jacti, qui cauſa eſt ut ſibi non caveant à reti: ſic iſti nullo periculo deterriti, ſed avaritia illecti ſanguini ſuo, ſive ſibi ipſis inſidiantur. Adeo ut pri-

 mus

mus verſus contineat πρότασιν ſimilitudinis, ſecundus verſus ejus ἀπόδοσιν. Tertius, ἀποδόσεως amplificationem. atque ita Genev. in notis. Tertia ſententia duos priores verſus refert ad ſimilitudinem, tertium ad apodoſin, ut ſenſus ſit, ſicut innocuis avibus tenditur rete, & quidem ſic ut aucupes vitæ earum inſidientur, ſic avarus non bona tantum ſed & vitam eorum qui ea poſſident captat. Hanc ſententiam ſecutus eſt Joan. Bruno in nupera verſione ſua Belgica. longe ſane melius quam vulgata Belgica habet, quæ nimium recedit. D. Junius ab his omnibus diverſam ſententiam ſequitur. Duo enim hîc argumenta proponi vult. quorum primum ſit v. 17. per ſimilitudinem ſine apodoſi, hoc ſenſu, Utcunque ſibi videantur eſſe certi de potiunda præda: tamen non magis confirmare poſſunt, ſe effecturos ſua conſilia, quam auceps ſe capturum aves prætervolantes & obſervantes retia ſua. argumentum hoc eſt ab incerto. alterum eſt à funeſto ipſorum exitio, quod ſimpliciter ſine ſimilitudine proponi vult ỳſ. 18. quem ſic vertit, *Præterea ipſi in ſanguinem ſuum inſidiantur: quod abſcondunt ſe in animas ipſorum eſt.* tum ỳſ. 19. *Ita ſe habent cætus omnium deditorum quæſtui; quæſtus animam eorum qui dediti ſunt ipſi intercipit.*

Liceat his noſtram quoque ſententiam addere. Duos priores verſus protaſin ſimilitudinis volumus comprehendere, tertium apodoſin. & ſicut tertius incipit per כֵּן, ita in initio primi volumus ſubintelligi כַּאֲשֶׁר. quod deinde ſequitur כִּי, non vertimus *quia* vel *certe*, ſed ad tempus referimus, quo nihil uſitatius, & vertimus *quando*. Ad verbum ergo ſic vertimus, Sicut *quando fruſtra panditur rete in oculis omnis alatilis, & ipſimet* (nempe aucupes) *in ſanguinem ſuum inſidiantur, & abſcondunt* (rete) *in animas ſuas: Sic eſt omnis deditus avaritia, ea animam domini ſui capit.* Verba ita ſunt perſpicua, ut jam explicatione non egeant.

ſenſus

ſenſus eſt, ſicut quando contingat expandi rete avibus, ſed non eas, verum ipſos aucupes capi, ſic ſe res habet cum avaro.

CAP. II.

VERS. 16. הַעֹזֶבֶת אַלּוּף נְעוּרֶיהָ. Verti ſolet, *quæ deſerit ducem adoleſcentiæ ſuæ.* non nego, *quin* rectè. ſed addo, rectè etiam verti poſſe, ***amicum adoleſcentiæ ſuæ***, quem in adoleſcentia tanquam ſummum amicum ſuum complexa fuerat. vide quæ de voce אלוף annotavimus ad Pſal. 55. 14.

CAP. IV.

VERS. 7. רֵאשִׁית חָכְמָה קְנֵה חָכְמָה וּבְכָל־קִנְיָנְךָ קְנֵה בִינָה׃ .רֵאשִׁית hîc non pro *principio*, ſed pro *præcipuo* capio, quo ſenſu ſæpe etiam primitivum ejus ראש *caput* ſumitur. Et ſic verto, ***Præcipuum eſt ſapientia. acquire ſapientiam: & in omni poſſione tua acquire intelligentiam.*** Cauſa ergo primum datur, quare ſapientiæ & intelligentiæ ante omnia ſtudendum, quia eſt præcipuum. ſic רֵאשִׁית vertit Aldegondius, quum timor Domini dicitur eſſe רֵאשִׁית חָכְמָה, **het hooft-ſtuck der Wijſheydt**/ q. d. præcipuum, principale ſapientiæ.

CAP. V.

VERS. 15. שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ׃
VERS. 16. יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה בָּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי מָיִם׃
VERS. 17. יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ׃

Nolim hos verſus cum D. Junio de recto bonorum uſu adverſus avaros intelligere. Antecedentia enim & conſequentia hæc ad conjugium pertinere omnino demonſtrant. Melius itaque Vatablus. *De ciſternis tuis bibe*, id eſt uxore tua contentus eſto. *Diſpergantur fontes tui foras*, id eſt, Ex te prodeant, qui diſcurrant per plateas. *Sint tibi ſoli, & non alienis tecum*, nempe illi liberi. Nolim tamen

doctis diſplicear, ſi ad v. 16. & 17. aliam à doctiſſ. Vatablo interpretationem, aut conjecturam addam. verſum 16 interrogativè capio, *diſpergerentur fontes tui foras? per plateas rivi aquarum?* Correctio eſt v. 17. Sint tui ſolius, & non aliorum tecum. Id eſt, An maſculas tuas vires, quæ tanquam fontes & rivi aquarum in te abundant, foras profunderes? (fit hoc in adulterio) abſit, ſed tibi ſoli eas ſerva, quod fit in legitimo conjugio. ita nec tu aliunde quam ex tuo puteo, id eſt tua uxore aquas bibes quæ ſitum veneream extinguant, nec tui fontes aliorſum quam ad tuam uxorem, ad tuum puteum profluent. Cum his optimè cohæret verſus ſequens, *ſit fons tuus benedictus* (maledictus enim eſt quum ad alienam fluit) *& gaude de uxore juventutis tuæ.*

Cap. VI.

Vers. 5. הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד׃ . *Eripe te tanquam Hinnulus ſtatim.* מִיָּד enim apud Chaldæos ac Rabbinos uſitatiſſimè valet ſtatim, & hoc loco optimè quadrat. atque ita à quibuſdam doctoribus hîc exponi, tradit Elias in Thiſbi. faciliorque eſt interpretatio, quam ſi cum Junio & aliis ſubintelligas è manu *Venatoris*, aut laquei. Poteſt & ſic exponi, *Evade è manu tanquam hinnulus*, nempe è manu amici vel proximi, in quam ſpondendo incidiſti. ſic enim dixerat v 3. הִנָּצֵל כִּי בָאתָ בְכַף רֵעֶךָ *evade quum incidiſti in manum proximi tui.* jam dicit *evade è manu.* Belgicè, **ontkomt uyt de hant als een ree.** Id rectum puto. ſenſus eſt, fac ut quam citiſſimè te ſponſione tua liberes.

Cap. X.

Vers. 9. *Qui incedit in integritate, ibit ſecurè. ſed qui pervertit vias ſuas*, יִוָּדֵעַ deſeretur. Apud Arabes ودع ידע ſignifi-

ſignificat *ſinere, dimittere, relinquere, deſerere.* hâc ſignificatione videtur עזב non hîc tantum uſurpari, ſed & Prov. 14. 34. & Ezech. 19. 7.

VERS. 17. אֹרַח לְחַיִּים שׁוֹמֵר מוּסָר וְעוֹזֵב תּוֹכַחַת מַתְעֶה׃. *Incedit ad vitam, qui cuſtodit correctionem. ſed qui deſerit redargutionem, errat* (aut ſeducit ſe) ut אֹרַח ſit benoni Kal, quaſi אֹרֵחַ. vel ſi pro nomine ſumimus, recte ad verbum vertemus, *Via ad vitam eſt qui cuſtodit correctionem; ſed qui deſerit redargutionem, ſeducit.* Senſus eſt, qui ſe corrigi patitur, quaſi via eſt, ſe & alios ad vitam ducens: qui vero correctiones non admittit, neutiquam via eſt ad vitam ducens, ſed contra ſe & alios ſeducit. Poteſt & ſic verti, *viam ad vitam cuſtodit correptio, ſed qui deſerit caſtigationem facit aberrare.* Hanc veram puto eſſe interpretationem, & non tam officium deſcribi ejus qui caſtigatione eget, quam cui incumbit caſtigare: v. g. ad patrem potius quam ad filium pertinere. ut ſenſus ſit, ſi pater corripiat filium, cuſtodit ei viam ad vitam: ſi autem deſerat caſtigationem, i. ſi caſtigare deſinat, ſeducit filium, facit eum aberrare. Belgicè verto, **De beſtraffinghe bewaert den wegh tot het leven: maer die de beſtraffinge naerlaet/ doet dwalen.** Miror ni mihi hîc omnes docti aſſentiantur.

CAP. XI.

VERS. 13. הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סּוֹד. *Detractor eſt qui revelat arcanum.* applicatur id in Talmud, tractatu Sanhedr. cap. 3. Iudici, qui egreſſus dicit parti damnatæ אני מזכה וחבריי מחייבים אבל מה אעשה שחבריי רבו עלי׃, *Ego pro te judicavi, ſodales mei condemnarunt te. ſed quid agerem? quum illi numero me ſuperarent?*

VERS. 21. יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָּע וְזֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט׃. *A manu ad manum non erit innocens* (vel impunitus) *malus:* id eſt, ne quidem per filiorum ſucceſſionem pœnas effugiet; nec ipſe,

nec

ſit pro וְדָבָר טוֹב, ſed pro nominativo ſumi poſſit. Nos ſic vertimus, *Sollicitudo in corde viri* eſt? *deprimat eam, & aliquod bonum lætificet eam.* Belgice, **Iſſer bekommerniſſe in yemants herte/ dat hy die't onderhoude / ende dat yet goets die verheuge.**

VERS. 27. לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ וְהוֹן־אָדָם יָקָר חָרוּץ׃. *Non aduret vir fraudulentus venationem ſuam: ſed ſubſtantia eſt hominis pretioſi, ſeduli.* Fraudulentus enim, nec pretioſus eſt, ſed vilem habet animam: nec ſedulus, ſed dum fraudibus intentus eſt, quæ muneris ſui ſunt negligit. pœna ejus eſt, quod partis bonis non fruatur, bona autem ſunt viri pretioſi & ſeduli. Pretioſus, vir probus eſt, quales David vocat אַדִּירֵי Pſ. 16. Ita video vertiſſe doctiſſ. Mercerum. ſic inter הוֹן & אָדָם ſubintelligitur verbum ſubſtantivum *eſt*, & אָדָם ſumitur pro לְאָדָם. ſenſu ſane admodum convenienti. ſed dubito, an non repugnet illud Mackaph quo הוֹן־אָדָם inter ſe tanquam in unam dictionem copulantur, quo regimen genitivi omnino indicari videtur. certè non permittit hæc ita disjungi, ut alterum ad prædicatum, alterum ad ſubjectum pertineat. Itaque omnibus bene perpenſis, maximè mihi placet, quam Mercerus quorundam dicit eſſe interpretationem, *Et ſubſtantia hominis pretioſi eſt aurum,* vel *hominis honorati*, qui ob virtutem honore dignus eſt. opponitur hic fraudulento, & ſubſtantia ejus aurea indigentiæ fraudulenti, qui non adurit venationem ſuam.

CAP. XIII.

VERS. I. בֵּן חָכָם מוּסַר אָב וְלֵץ לֹא שָׁמַע גְּעָרָה׃. *Filius ſapiens eſt, qui caſtigatus eſt à patre. Sed irriſor eſt*, qui *non audivit increpationem.* Ad verbum *caſtigatus patris*, id eſt qui à patre caſtigatus eſt. מוּסַר non pro nomine habeo, ſed pro participio paſſivo hophal, ſecundum analogiam Grammatices. Optimè hîc mihi videtur ſenſiſſe R. Levi, qui ſic fere interpretatus eſt.

CAP. XIII.

VERS. 21. חַטָּאִים תְּרַדֵּף רָעָה וְאֶת צַדִּיקִים יְשַׁלֶּם טוֹב׃. *Peccatores perſequetur malitia: ſed juſtis retributionem dabit bonitas.* Velim utrinque vocem voci reſpondere. יְשַׁלֵּם, חַטָּאִים τῷ צַדִּיקִים τῷ תְּרַדֵּף, טוֹב τῷ רָעָה. atque ita non opus erit per Ellipſin ſubintelligere Deum qui rependat. טוֹב itaque hîc ſubſtantivè ponitur pro טוּב, quod & alibi paſſim fieri, Lexica docebunt, ſi quis id experientia non didicit. Belgicè, **Booſheyt vervolght de goddeloosen / maer vromigheyt vergelt den rechtveerdighen.**

VERS. 23. חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר׃. *Qui cohibet virgam ſuam, odit filium ſuum. ſed qui diligit eum, maturat caſtigationem.* Affixum in שִׁחֲרוֹ non refero ad antecedentem filium, ut ſit pro שִׁחֵר לוֹ *quærit ipſi*, ſed refero ad ſequens מוּסָר, ut ſit pleonaſmus affixi, nomen ad quod refertur antecedentis. quod non tantum Chaldæis ac Syris eſt familiariſſimum, ſed & huic autori non inſolens. ut eodem hoc cap. v. 4. מִתְאַוָּה וָאַיִן נַפְשׁוֹ עָצֵל. *concupiſcit, & non eſt, anima pigri.* ubi נַפְשׁוֹ, ſimpliciter ponitur pro נֶפֶשׁ, pleonaſmo eo quem diximus. vide & cap. 14, 13. Exod. 2, 6. Pſal. 64, 9. & alibi, ut Num. 23, 22. Deut. 32, 43.

CAP. XIV.

VERS. 7. לֵךְ מִנֶּגֶד לְאִישׁ כְּסִיל וּבַל יָדַעְתָּ שִׂפְתֵי דָעַת׃. Quod hîc ex Kimchi & Ab. Eſra annotat Mercerus, נֶגֶד ſi præponatur ל ſignificare appropinquationem, ſi מ, elongationem & remotionem, non eſt perpetuum. לְנֶגֶד pro ſimplici נֶגֶד, *coram, ante, in conſpectu* ſignificat ſequentibus locis, Eſa. 1. 7. Pſal. 5. 6. Habac. 1. 3. Pſal. 26. 3. Gen. 34, 14. Pſal. 18. 23. & alibi. ſic & מִנֶּגֶד interdum ſine ulla elongatione aut remotione ſignificat *è regione, ex adverſo.* ut Deut. 28. verſ. 66. Abd. 1. 11. Ita & hoc loco verterem, *I è regione viri ſtulti: non depre-*

deprehendes labia ſcientiæ. Id eſt, adi ſtultum, ambula juxta eum, ſic ut eum tibi è regione, ſive ex adverſo habeas, attende eum quantum potes, non cognoſces, quicquam ſcientiæ à labiis ejus proficiſci. מִנֶּגֶד idem quod ἐξ ἐναντίας Marc. 15, 39. ubi Centurio dicitur ſtetiſſe ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ, *è regione*, vel *ex adverſo ejus.* Sic 1 Sam. 26. 20. אַל יִפֹּל דָּמִי אַרְצָה מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה Lxx. recte verterunt, μὴ πέσῃ τὸ αἷμά μου ἐπὶ τὴν γῆν ἐξ ἐναντίας προσώπου κυρίου, *Ne cadat ſanguis meus in terram ex adverſo faciei Domini*, id eſt, ut habet Vulgatus, *coram Domino*, Domino id coram ex adverſo intuente.

VERS. 14. *E viis ſuis ſaturabitur* סוּג לֵב *averſus corde.* apud Æthiopicum N. Teſtamenti Interpretem סוג eſt *malus.* in plurali סוגן סתק *mali valde.* Matth. 8. 28. Quod autem additur וּמֵעָלָיו אִישׁ טוֹב, rectè puto ab Hieronymo verſum, *& ſuper eum erit vir bonus.*

VERS. 34. *In corde intelligentis requieſcit ſapientia : ſed in interiori ſtultorum* תִּוָּדֵעַ *deſeritur.* optimè hic conſtat oppoſitio. & vide quæ de ידע ſcripſimus ſupra Prov. 10. 9.

CAP. XVI.

VERS. 27. *Vir improbus* כֹּרֶה רָעָה *effodit malum*, ut qui in fodinis aurum, argentumve quærunt. Apoſtolus Rom. 1. 30. vocat ἐφευρετὰς κακῶν.

VERS. 28. נִרְגָּן מַפְרִיד אַלּוּף. verto, *ſuſurro ſeparat amicum.* ut & infra 17. 9. vide notas noſtras de voce אלוף, ad Pſal. 55. 14. Eſt autem נִרְגָּן *delator*, qui aliorum facta eliminat & propalat, deque aliis detrectat. Arabice dicitur النمام. de quo pulchre Ali, يَعْمَلُ ٱلنَّمَّامُ فِي سَاعَةٍ فِتْنَةَ أَشْهُرٍ *facit delator uno momento contentionem multorum menſium.*

VERS. 30. עֹצֶה עֵינָיו לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת. Non eodem modo interpretantur omnes עצה, quia ſemel tantum occurrit. neque in lingua Chaldaica, Syra, Arabicave ſignificationem

 habet

habet quæ huc quadrare queat. R. Nathan in Concordantiis ait ſignificare סתום *occluſionem*. ſic & R. D. K. in libro radicum, ubi pulchrè locum hunc explicat, docens clauſis oculis aptiorem eſſe hominem ad meditandum, quam apertis. Probamus eam interpretationem, & ex lingua Æthiopica confirmamus, ubi *claudendi* ſignificatio huic verbo eſt uſitatiſſima. ſic Matth 6.6. צו חחתך *Claude oſtium tuum*. vide & 23.13.

CAP. XVII.

VERS. 14. וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ׃. quomodo hîc הִתְגַּלַּע accipiamus vide in notis noſtris ad Prov. 18.1.

VERS. 16. לָמָּה־זֶּה מְחִיר בְּיַד־כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה וְלֶב אָיִן. *Quorſum pretium in manu ſtulti: ad emendam ſapientiam? cor non habet.* duæ ſunt ponendæ interrogationes, ultimum membrum reſponſionis loco reſpondet.

CAP. XVIII.

VERS. 1. לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד בְּכָל תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע׃

VERS. 2. לֹא יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כִּי אִם בְּהִתְגַּלּוֹת לִבּוֹ׃

Variæ ſunt horum verſuum interpretationes, quibus nos præferimus Chaldaicam, quæ ſic habet.

VERS. 1. רְגְתָא בָּעֵי פַּהְיָא וּבְכֹל מַלְכְּנָא מִנְּטְרֵי׃

VERS. 2. לָא צָבֵי סַכְלָא בְּסוּכְלְתָנָא אֶלָּא בְּשַׁנְיוּתָא פָּהֵי לִבֵּיהּ׃

Hæc Paraphraſtæ verba ſic transferuntur in Regiis,

VERS. 1. *Deſiderium quærit ſeparatus, & omne conſilium deridet.*

VERS. 2. *Non vult ſtultus intelligentiam, ſed in ſtultitia immoratur ejus animus.* quam tranſlationem nos non probamus, quia incertus fuit, quid פהא ſignificaret. In primo enim verſu פַּהְיָא vertit *ſeparatus*, quia in Hebræo eſt נִפְרָד. In altero verſu פָּהֵי vertit *immoratur.* contraria autem ſunt *ſeparari* & *immorari.* Nos genuinam ejus ſignificationem

tionem eruimus ex Luc. 12,29. ubi Servator noſter, prohibens nimiam & anxiam de victu ſollicitudinem, dicit *μὴ μετεωρίζεσθε*, ubi Syrus ܠܐ ܢܦܥܐ ܪܥܝܢܟܘܢ ܒܗܘܢ *ne diſtrahatur*, aut *ne vagetur animus veſter in illis*, ne mens veſtra anxiè jactata vagetur & oberret in ipſis rebus quas appetitis, ſicut meteora in aëre jactata nunquam ſibi conſtant, ſed hac illac oberrant. nobiſcum ſentit Ferrarius, qui vertit ܦܘܥܝܐ *aberratio, evagatio.* ܦܥܘܝܐ *aberrans animo.* ܦܘܥܠܐ *evagationis mentis.* Hinc Paraphraſtæ verba ſic interpretor:

Vers. 1. *Deſiderium quærit vagus, & in omni conſilio deſolatur.*

Vers. 2. *Non delectatur ſtultus intelligentia, ſed in ſtultitia vagatur cor ejus.* Sic videtur mihi optimè expreſſiſſe Paraphraſtes, quid in textu ſit נִפְרָד, nempe homo diviſus, ſibi non conſtans, vagus, qui nulla in re hærere poteſt, ſed mente ſua quaquaverſum oberrat, *μετεωρίζων*. Hic certe deſiderio ſuo nunquam potitur, ſed quod deſiderat ſemper quærit, & quodcunque conſilium ineat deſolatus manet. ideo & Chaldaicum יִתְטְרֵי non verti *irridet*, quamvis id interdum ſignificet, ſed *deſolatus eſt*, quia verbum צדא id ſæpius & propriè ſignificat, & huic loco videtur optimè quadrare. Sic in altero verſu videtur optimè intellexiſſe, quid ſit in Hebræo הִתְגַּלּוֹת, nempe non eſſe *revelari*, ut hîc verti ſolet, ſed à migrandi ſignificatione, quæ huic verbo quoque frequens eſt, eſſe *vagari & hac illac migrare*, ut ſenſus ſit, malle ſtultum corde ſuo oberrare & de re in rem migrare, quam veræ prudentiæ & intelligentiæ operam dare. Textum ergo Hebræum ſic verto,

Vers. 1. *Deſiderium quærit vagus, & in omni conſilio deſolatur.*

VERS. 2. *Non delectatur ſtultus intelligentia, ſed ut vagetur cor ſuum.* Quod autem in primo verſu הִתְגַּלָּע, quod per *immiſcere ſe*, exponi ſolet, expoſuerimus per *deſolari*, ſecuti ſumus Chaldæum, qui non hîc tantum exponit per הִצְטְרֵי, ſed & c. 20, 3. ubi textus Hebræus habet, כָּבוֹד לָאִישׁ שֶׁבֶת מֵרִיב וְכָל אֱוִיל יִתְגַּלָּע Chaldæus, יְקָרָא הוּא לְגַבְרָא דְיָתֵב דְלָא דִינָא וְכָל דְשָׁטֵי מִצְטְרֵי, id eſt, *Gloria eſt viro, qui manet ſine lite: & omnis ſtultus deſolatur.* qui adeo ſtultus eſt, ut lites amet, interitum ſibi creare ſolet. Optimè. Semel adhuc vox hæc exſtat Prov. 17, 14 פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ׃, ubi poſteriora verba Chaldæus vertit, וְקָדָם קְרָיָא אַמְטֵי דִינָא. neſciunt eruditi quid ſit קְרָיָא, quia nuſquam occurrit, ſuſpicantur eſſe mendum pro צְדְיָא, & valde eſt veriſimile, quia etiam in præcedentibus eodem verbo tranſtulit, ut ſenſus ſit, *& ante deſolationem fac oblivisci litem.* Ita totus verſus Hebraicus ſic vertetur, *Laxat aquas qui initium eſt litis. itaque ante deſolationem, litem omitte.* id eſt, tempeſtivè, antequam aquis iſtis obruaris & deſoleris, fac litem effugias. Judicent eruditi, an non optimè in his omnibus locis ſenſus iſte quadret. Certe LXX. Interpretes, & Vulgatus, non aliter quam pro malo pœnæ hoc verbum ſumpſerunt, nam c. 17, 14. הִתְגַּלַּע verterunt per ἔνδειαν. Vulgatus per *pati contumeliam.* cap. 18, 1. יִתְגַּלָּע ἐπονείδιστος ἔσται, vulgatus, *exprobrabilis erit.* cap. 20, 3. συμπλέκεται. Vulgatus, *miſcetur contumeliis.* Itaque ſi omnino *miſcendi* ſignificationem retinere velimus, quia R. D. Kimchi, David de Pomis, aliique Hebræorum exponunt התגלע per התערב, nolim vertere *immiſcere ſe*, ſed *commiſceri, confundi.* nempe cap. 17, 14. *Et antequam commiſceatur, litem deſere.* cap. 18, 1. *In omni conſilio confunditur.* cap. 20, 3. *Et omnis ſtultus confunditur.*

VERS. 21. *Vita & mors in manu linguæ*, וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ. *Et quiſquis diligit eam, comedet fructum ejus.* Membrum hoc poſterius quidam in bonum ſumunt, ut ſenſus ſit, Qui

utitur

utitur lingua ſua in bonum, comedet bonum ejus fructum. Alii & in bonum & in malum, ut reſpondeat utrique parti prioris membri. Hinc Junius, ***prout*** quiſque ***amat uti ea, comedet fructum ejus.*** illud ***prout*** non eſt in Hebræo. neque parum differunt ***amare,*** & ***amare uti***, id eſt ſimpliciter, ***velle uti.*** Inclino potius in eam ſententiam, ut in malum ſumendum eſſe credam, & per metonymiam cauſæ pro effectu ſenſum eſſe, ***Et quiſquis indulget ei, comedet fructum ejus.*** Amor cauſa eſt & origo indulgentiæ. non eſt autem linguæ indulgendum, ſed debet ea *χαλιναγωγεῖσθαι*, teſte Apoſt. Jacobo cap. 1. v. 26. alioqui peſſimus eſt ejus fructus. eſt enim lingua, teſte eodem cap. 3. verſ. 6. & 8. *πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας, ἀκατάσχετον κακὸν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου.* Amare itaque linguam dicitur, qui amat loqui, qui delectatur multiloquio, cui paſſim in hiſce Proverbiis calamitatem prænunciat ſapiens. præſtat enim eſſe *ταχεῖς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδεῖς εἰς τὸ λαλῆσαι*, Jac. 1. 19.

CAP. XIX.

VERS. 23. יִרְאַת יְהוָה לְחַיִּים וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפָּקֶד רָע׃. ***Timor Domini eſt ad vitam. Sed ſatur pernoctabit, non deerit malum.*** Membra puto eſſe oppoſita, ut plerunque in his ſententiis. Saturum opponi puto homini timenti Deum: ſunt enim ſaturi contumelioſi & ſuperbi, ut in cantico Annæ 1 Sam. 2. & Mariæ Luc. 1. Qui Deum timet, inquit, vivet: ſed qui ſatur proſperitatis terrenæ ſuperbit, pernoctabit quidem, at non deerit ipſi malum. atque ita ſæpius in Niphal ſumitur verbum פקד. Nolim tamen rejicere ſententiam Genevenſium & Junii. Quod ad verbum verti, ***ſed ſatur pernoctabit, non deerit malum,*** vertere etiam licet, ***ſed ſatur pernoctans non deſtituetur malo.*** pernoctabit, non deſtituetur; id eſt pernoctans non deſtituetur. phraſi omnibus linguis Orientalibus uſitatiſſima. Belgicè verterem, De ſatte

Des

des Heeren is tot den leven. Maer die ſadt is/ hem en ſal in het vernachten geen quaet ontbreecken.

VERS. 27. חֲדַל בְּנִי לִשְׁמֹעַ מוּסָר לִשְׁגוֹת מֵאִמְרֵי דָעַת. *Deſinere, fili mi, audire correctionem*, eſt *aberrare* (vel facit ad aberrandum) *à verbis ſcientiæ*. חֲדַל pro Infinitivo ſumo, ut γνώμη ſit potius quam admonitio. etſi 1 Sam. 12, 23. Infinitivus ſit formæ חֲדֹל non impedit quo minus quoque habeat formam חֲדַל, quæ maximè in intranſitivis uſitata. unde & hoc ipſum verbum in fut. habet יֶחְדַּל alioqui ſi per Imperativum exponimus, recta eſt interpretatio Genevenſium, nec inepta vulgata Belgica. Ex noſtra mente verteremus, **Ophouden/ mijn ſone/ van te hooren de beſtraffinghe / is om af te dwalen van de woorden der weteuſchap.** Poteſt & ſic verti, *Deſine fili mi, ut auſcultes correctioni, aberrare à verbis ſcientiæ.* ſic Junius.

CAP. XX.

VERS. 21. נַחֲלָה מְבֹהֶלֶת בָּרִאשֹׁנָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְבֹרָךְ. Senſus facilis eſt. ſed ו illud à pleriſque aut negligitur, ut in Gallica verſione, aut per *etiam* vertitur, ut à Pagnino & Junio, quia מְבֹהֶלֶת in præterito tempore exponunt. Si autem per præſens exponas, ita vertere licebit, *Hæreditas acceleratur in principio, & finis ejus* (aut ſed finis ejus) *non benedicetur.* Belgicè optimè & perſpicuè ſic, **Een erve wort in 't beginſel verhaeſt / ende haer eynde en ſal niet gheſeghent zijn.**

VERS. 25. מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר. Varias Interpretationes vide apud Mercerum, Pagninum & Vatablum. quibus nos & has addimus, *Laqueo homo abſorbebit ſanctum, deinde vota quærenda ſunt.* Laqueo, id eſt per inſidias, fraudulenter. ל in לְבַקֵּר per Gerundium in dum rectè exponitur, quod paſſim in notis noſtris obſervamus, Belgicè, **met eenen ſtrick ſal yemandt het heylighe verſlinden/**

den/ ende daer nae iſt/ beloften te ſoecken. Id eſt ſacrilegus fraudulenter ſancta expilat, deinde vota nuncupat quibus ſacrilegium expiet. Poteſt etiam tota enunciatio ſic diſponi, ut קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר ſit ſubjectum, de quo prædicetur יָלַע אָדָם מוֹקֵשׁ, pro כְּמוֹקֵשׁ. hoc ſenſu, *Sicut laqueus hominem abſorbere poteſt ſanctuarium, & poſt vota inquirere.* יָלַע *abſorbebit*, i. abſorbere poteſt. ſæpe enim futurum apud Hebræos potentialem modum indicat. Belgice, **Het heyligdom/ ende nae de beloften te onderſoecken kan als een ſtrick den menſche verſlinden.** In avaros ſacerdotes dicitur, qui ſanctuario abutentes, ex rebus Deo oblatis, & ex votis hominum quæſtum captant.

CAP. XXI.

VERS. 4. רוּם עֵינַיִם וּרְחַב לֵב נִר רְשָׁעִים חַטָּאת׃ *Altitudo oculorum, & latitudo cordis, aratio impiorum eſt, peccatum eſt.* ſic Mercerus, quod rectum puto. Et Belgicè ſic verto, **Hooghheydt der hooghen/ ende breedtheydt des herten/ is een betrachtinge der goddeloosen/'t is ſonde.** Mazorethæ ad נִר annotarunt ל׳ חס׳, i. non amplius ſic extat, defectivum eſt. volunt pro ניר poni, quod Hebræis *arationem* denotat. Chaldæis autem, Syris, & Arabibus *jugum*. quomodo & hic vertere poſſemus, *jugum impiorum eſt.* faſtus enim oculorum & tumor cordis jugum intolerabile eſt, & impiis proprium.

VERS. 8. הֲפַכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר וְזַךְ יָשָׁר פָּעֳלוֹ׃ Sic verto, *Perverſa eſt via viri? etiam aliena eſt. Sed mundum quod attinet, rectum eſt opus ejus.* vel, *ſed mundi opus rectum eſt*, ſenſu eodem. malim tamen prius. nam וְזַךְ eſt nominativus abſolutè poſitus, quamobrem & Reviah accentum diſtinctivum ſupra ſe ſcriptum habet, ac ſi dicas, *ſed mundus, rectum eſt opus ejus.* qua locutione vehementer ubique gaudent Hebræi. nec abhorret ab eâ lingua Belgica, qua totum

 verſum

verſum ſic transfero. **Is yemandts wegh verkeert / ſy is oock vremt. maer de reyne/ ſijn werck is recht.**

VERS. 11. : בַּעֲנָשׁ־לֵץ יֶחְכַּם פֶּתִי וּבְהַשְׂכִּיל לְחָכָם יִקַּח דָּעַת. *Quum punitur irriſor, ſapiens fiet ſimplex: & quum attendit ad ſapientem, accipiet ſcientiam.* Utrumque membrum ad idem ſubjectum refero, ad פֶּתִי: & duo media tradi puto, quibus ſimplex ille ad ſcientiam perduci queat: unum eſt, ſi puniatur irriſor. ibi enim habebit quod timeat. alterum, ſi attendat ad ſapientem, ibi enim benevolentiam Dei deprehendet, & habebit quod amet. Hoc ſi cui diſpliceat, retineat vulgatam Belgicam verſionem, quæ hîc non eſt contemnenda.

VERS. 27. זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף כִּי־בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ. *Sacrificium impiorum eſt abominatio, etiam quando ſolerter illud offerunt.* זִמָּה enim & מְזִמָּה non tantum pro ſcelere, ſed & pro ſolertia ſumuntur. Solent impii in offerendis ſacrificiis eam adhibere ſolertiam, ut inſignem aliquam pietatis ſpeciem præ ſe ferant. ne ſic quidem tamen efficiunt, quin abominationi Deo ſint oblationes eorum. ſic malim quam ut vulgo exponitur, *Sacrificium impiorum eſt abominatio: quanto magis ſi cum ſcelere offerat illud?* tum enim ellipſis eſt particulæ אִם *ſi*, quæ facile ſtatuenda non eſt niſi cogat neceſſitas. putavi aliquando, non parum nos confirmare accentum Reviah ſuper אַף, ac docere non continuo ſpiritu pronunciandum eſſe cum ſequenti כִּי, ſed divellendum, & inter pronunciandum quaſi commate diſtinguendum: ſed falſum me agnoſco, ex collatione locorum Prov. 11,31. & cap. 15. 11. ubi quoque legitur אַף כִּי־ & valet *quanto magis.*

CAP. XXII.

VERS. 11. : אֹהֵב טְהָור־לֵב חֵן שְׂפָתָיו רֵעֵהוּ מֶלֶךְ. Omnes quos vidi Interpretes duo illa ſubſtantiva חֵן שְׂפָתָיו jungunt in regimine genitivi, ego autem חֵן pro prædicato habeo, quod dicitur

dicitur de שִׂפָתָיו, & ſic verto, *Qui diligit munditiem cordis, gratia ſunt labia ejus, amicus ejus rex eſt.* Belgicè, **Die de reynigheydt des herten lief heeft/ ſijn lippen zijn aenghenaemheyt/ ſijn vriendt is de Coningh.** Duos fructus deſcribit internæ cordis munditiei, primum quod inde labia perfundantur gratiâ, alterum quod ipſum regem tum cordis munditie tum labiorum gratia ſibi conciliet.

CAP. XXIII.

VERS. 31. יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים. Verto, *ſubit facillimè*, ad verbum, *in facilitatibus.* aut *in rectitudinibus.* quod enim rectà procedit, ſine ambagibus & impedimentis, id facile movetur. unde apud Arabes ישר يَسَرَ *facile fuit.* يُسْرٌ *facilitas* يَسِيرٌ *facilis.* à quo Hebræorum יָשַׁר non abludit, quando *planum & æqualem eſſe* ſignificat. in piel *complanare.* nomen מִישׁוֹר *planicies.*

CAP. XXIV.

VERS. 11. הַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת וּמָטִים לַהֶרֶג אִם תַּחְשׂוֹךְ׃. *Eripe abreptos ad mortem, & declinantes ad occiſionem. an cohiberes te?*

VERS. 14. כֵּן דְּעֶה חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ. *Sic ſcias ſapientiam eſſe animæ tuæ.* דְּעֶה ſic eſſet Imperativus cum ה paragogico pro דַּע. ſed repugnare videtur Reviah ſuper חָכְמָה, quo conjungitur conſtructione cum præcedenti. ut rectè videantur vertere qui vertunt, *ſic cognoſcere ſapientiam eſt animæ tuæ.*

VERS. 22. *Nam celeriter ſurget calamitas eorum:* וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ vertunt, *Et oppreſſionem amborum illorum quis novit?* verto, *Et interitum annorum ipſorum quis novit?* nam שָׁנָה facit plurale שָׁנוֹת & שָׁנִים. unde וּשְׁנֵיהֶם *& anni ipſorum.* melius id quadrare videtur, quia de duobus actum non vi-

detur in præcedentibus, ſed in genere de שׁוֹנִים *mutantibus, nova molientibus.*

VERS. 26: שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים׃. Variè redditur. Noſtra hæc eſt ſententia, *Labia oſculatur, qui reſpondet verba recta.* Senſus eſt, Bonum reſponſum, oſculum valet. vel, *labiis oſculatur, qui* &c.

VERS. 28. אַל תְּהִי עֵד חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ בִּשְׂפָתֶיךָ׃. Varia eſt poſterioris membri interpretatio, propter inſolentem formam verbi הֲפִתִּיתָ. quidam volunt eſſe Hiphil â פתת *frangere*, ut ſit pro הֲפִתּוֹתָ. & vertunt, *Et ne atteras labiis tuis*, nempe proximum tuum, repetendo ἀπὸ τοῦ κοινοῦ particulam negativam è præcedenti membro. Alii volunt eſſe compoſitum ex duabus radicibus, nempe ex פתת, & inde eſſe dageſch in ת, & ex פתה, atque inde ת habere chirec longum, ut ſenſus ſit, & ne *pelliciendo atteras proximum tuum.* Alii volunt, eſſe tantum ex פתה, ſed ex duabus compoſitum conjugationibus, ex Hiphil & Piel. Hinc Junius vertit, *Et ne fatuum agito labiis tuis.* Genevenſes voluerunt ה eſſe interrogativum, *Et t'en voudrois tu faire accroire par les levres?* Sic & Tigurini. *Num perſuadebis labiis tuis?* ſed Elias Levita negat, copulam ו ante ה interrogativum poni. Omnis difficultas ex punctatione oritur. poſſes punctare וְהִפַּתִּיתָ in Hithpael, pro וְהִתְפַּתִּיתָ. ſicut מִדַּבֵּר pro מִתְדַּבֵּר, Num. 7. 89. & מִטַּהֵר pro מִתְטַהֵר, Lev. 14, 7. Et ſic omnino videntur legiſſe LXX. qui verterunt, *μὴ δὲ πλατύνου σοῖς χείλεσι, neque dilatator labiis tuis*, ex Chaldaica ſignificatione, ubi פתא eſt *dilatari.* Poſſes etiam ſine ulla omnino anomalia punctare, וְהִפְתִּיתָ, & vertere, *Nam falleres labiis tuis.* vel & ne *fallas labiis tuis.* ſenſu, ni fallor, huic loco valde accommodo. qui enim temere teſtes fiunt in proximum ſuum, non poſſunt non fallere & judicem, & proximum, & ſeipſos. Sic Chaldæus videtur legiſſe, qui totum verſum ſic tranſtulit, לָא תֶהֱוֵא סָהֲדָא דְּגַלָּא בְּחַבְרָךְ וְתִשְׁטֵנֵת בְּסִפְוָתָךְ, *Ne ſis teſtis mendax in ſocium tuum,*

tuum, *& ſeducas labiis tuis.* Quod ſi omnino punctatio וְהִפִּתִּיתָ retinenda, poteſt illud ה eſſe ה *ἀληθινόν*, rei veritatem indicans, ut 1 Sam. 2, 27. הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ, *certè revelando revelatus fui domui patris tui.* Ubi R. Levi, אין ההא הא התימה אבל הוא הא האמתות, atque ita ſenſus erit, *Nam certè falleres labiis tuis.* פִּתִּיתָ piel eſt, cui præponitur הא האמתות he verificativum, ſicut נִגְלֹה infinitivus Niphal eſt, cui ſimile ה præponitur. Quid ſi jam proprio ſuo ſignificatu illud ה capiamus pro interrogativo? ſed non eo ſenſu quo Genevenſes, nec quo Tigurini, verum hoc ſenſu, *Ne ſis teſtis abs re contra proximum tuum. Nam an falleres labiis tuis?* Belgice, **En weeſt gheen valſche ghetuyghe teghen uwen naeſten. want ſoudt ghy gaen bedriegen met uwe lippen?** Hic acquieſco.

CAP. XXV.

VERS. 22. כִּי גֶחָלִים אַתָּה חוֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ. Solet חתה verti *capere, accipere, ſumere.* Hinc, *Nam prunas tu capies*, id eſt accepta impones, *ſuper caput ejus.* non malè. alii minus bene, *coacervabis.* Monemus, verbum hoc in lingua Æthiopica ſignificare *accendere*, & מחתות *candelam.* ut Matth. 5. 15. ואיחתו מחתות *& non accendunt candelam.* ſignificatio ea optimè hîc quadrat, *Nam prunas tu accendis ſuper caput ejus.* Confirmat ſententiam noſtram Rabbi Nathan in Concordantiis, ubi חתה ait ſignificare הבערה *accenſionem.* Hinc rectè deducitur nomen מַחְתָּה *acerra, thuribulum*, vas in quo thus accendebatur.

VERS. 27. אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב וְחֵקֶר כְּבוֹדָם כָּבוֹד׃. Hunc verſum cum præcedenti conjungo, & affixum in כְּבוֹדָם refero ad צדיק quod in fine præcedentis verſus collectivè poſitum pluralem numerum valebat. Ac ſic connecto. Quum juſti coguntur dimoveri ante impios, noxium id eſt generi humano, ſicut quando fontes conturbantur, &

venæ aquarum corrumpuntur. Etſi autem interdum ita dimoveantur, gloria tamen eorum non interiit, ſed tanta ſemper manet, ut etiam ſcrutari eorum gloriam glorioſum ſit, & melius quam multum mellis comedere. *Comedere multum mellis, non eſt bonum: ſed ſcrutatio gloriæ eorum* (juſtorum) *gloria eſt.* Aut ſi hunc verſum (quod faciunt plerique interpretes) à præcedenti ſeparamus, diſquirant eruditi, an non ante כְּבוֹדָם rectè intelligatur אֲשֶׁר, ut poſterius hemiſtichium vertatur, *& ſcrutatio eorum quorum eſt gloria* (id eſt, rerum glorioſarum) *gloria eſt.* Senſus ſit, Mel comedere bonum eſt & ſuave, ſed facile ibi in exceſſu peccatur: ſi multum edas, faſtidio & nocumento erit. Non ita ſe habet ſcrutatio rerum glorioſarum, vix ibi in exceſſu peccatur, diligens earum inveſtigatio gloria eſt. à quo ſenſu non multum remota eſt interpretatio LXX, Τιμᾷν δὲ χρὴ τὺς ἐνδόξυς λόγυς.

CAP. XXVI.

VERS. 6. מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שֹׁתֶה שֹׁלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל׃. *Præcidit pedes, bibit injuriam, qui mittit verba per manum ſtulti.* Belgicè, **De voeten ſnijt hy af / overlaſt drinckt hy in / die boodſchappen ſendt door de hant eenes dwaſen.** Maximè hîc placet Mercerus, cujus videantur commentaria. Senſus eſt, non tantum non proficit, ſed etiam nocet ſibi.

VERS. 7. דַּלְיוּ שֹׁקַיִם מִפִּסֵּחַ וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃. Verto, *Debilia ſunt crura claudi: & proverbium in ore ſtultorum.* דַּלְיוּ idem quod דַּלּוּ. ſæpe enim quieſcentia ultima he, & defectiva ſecunda radicali geminata, ſignificationem confundunt, ut קָלָה & קָלַל *levis, vilis fuit.* דָּמָה & דָּמַם *ſiluit.* רָבָה & רָבַב *multiplicatus fuit.*

VERS. 8. כִּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה כֵּן נוֹתֵן לִכְסִיל כָּבוֹד׃. Multum torſit interpretes hic verſus, quia omnes, quos quidem vidi, צרר volunt habere hîc *ligandi* ſignificationem,

tionem, & ſumunt, alii pro Infinitivo, alii pro nomine ſignificante *ligamen*, *faſciculum*. At vero ſæpe nomen eſt ſignificans *ſcrupum*, *ſcrupulum*, Lapidis exiguam particulam. quomodo ſi hic ſumatur, ſenſus planus eſſe videtur. *Sicut ſcrupulus lapidis in acervo lapidum eſt, ita qui dat ſtulto honorem.* Id eſt, ſicut ſcrupulus lapidis in magnum acervum conjectus, nec conſpicitur, nec quicquam acervo addit, ita ſi gloriam tribuas ſtulto, nihil inde ad eum accedit, nec conſpicua eſt in ipſo.

VERS. 26. תִּכַּסֶּה שִׂנְאָה בְּמַשָּׁאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל׃. *Tegatur odium in fallacia: revelabitur malitia ejus in congregatione.* Id eſt, quacunque tandem fallacia clandeſtinus inimicus odium ſuum tegat, revelabitur tamen malitia ejus in congregatione; ſive per congregationem intelligamus cœtum Eccleſiæ ubi verbum Dei etiam arcana cordis detegit, ſive in congregatione ſit palam, apertè, ut plerique interpretes volunt. Senſum optimè expreſſit Vetus interpres, *Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in conſilio.* quamvis omnes fere recentiores ab eo diſceſſerint.

CAP. XXVII.

VERS. 17. בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ׃. Doctiſſ. Erpenius ad Proverbium Arab. 62. Cent. 2. exponit, *ferrum ferrum cudit: & vir cudit faciem proximi ſui.* vult enim חדד ut apud Arabes, ita & apud Hebræos, non minus pro *cudere* quam pro *acuere* ſumi. unde & apud Arabes חדאד *faber ferrarius.* חדיד *ferrum.* vult autem idem valere hanc ſententiam cum dicto proverbio Arab. اَلْحَدِيدُ بِٱلْحَدِيدِ يُفْلَحُ *ferrum ferro ſcinditur.* cui additur dictum Poëtæ Arabis قَوْمَنَ بَعْضُهُمْ يَقْتُلُ بَعْضًا لَا يَفُلُّ ٱلْحَدِيدُ إِلَّا بِٱلْحَدِيدِ, *populi noſtri pars partem interficit: non dentat*

tat ferrum niſi ferrum. atque ita ſenſus proverbii ſacri eſſet, non contundi vultum hominis, niſi ab homine: ſicut ferrum non cuditur niſi à ferro. hominem homini hoſtem, ſicut inter cudendum ferrum ferro adverſatur. Sane non tantum חדד, ſed & שנן, quod ut apud Hebræos, ita & apud Arabes propriè *acuere* ſignificat, apud hos etiam pro *cudere* uſurpatur. ut in Proverb. 24. Cent. 1. سُنْ بَيْنَمَا هُوَ مُحْمِيٌّ الْحَدِيدُ *acue (cude) interea dum calet ferrum.* Communis verſus noſtri, & omnium fere interpretum conſtans tranſlatio eſt, *Ferrum ferro acuitur, & vir acuit faciem proximi ſui.* Fateor tamen hanc mihi interpretationem perſuaderi hactenus non poſſe. primo, quia יַחַד in primo membro exponitur paſſivè, in altero activè, quum utrobique ejuſdem ſit formæ. quod enim in primo membro ſit יָחַד per camets, eſt ex adjuncto Athnah. deinde quia futurum illud ex analogia Grammatices ad חָדַד *acuere* neutiquam referri poteſt. quamobrem Grammatici ad radicem חָדָה referunt, ſicut יַעַשׂ ab עָשָׂה. At vero חָדָה, quod ut apud Chaldæos & Syros ita & apud Hebræos *lætari* ſignificat, unquam ſumi pro *acuere*, probandum eſſet. ego id ſimpliciter nego. Deinde à חָדָה non fit per apocopen futurum יַחַד, ſed יִחַד per chirec, ut habes Exod. 18. 9. Iob. 3, 6. tertiò, etſi formari poſſet per pathach, debebat tamen litera ד habere dageſch, ut ex Exod. 18, 9. & Job. 3, 6. apparet. quod & in aliis ſimilibus, apocopen ultimæ radicalis ה patientibus, ſi ſecunda ſit ד contingit, ut וַיֵּרְדְּ *& dominatus eſt*, Num. 24, 19. Pſ. 72, 8. item in Hiph. יַרְדְּ *& dominari fecit* Eſa. 41, 2. יַחַד itaque nec ad חָדַד nec ad חָדָה referri poteſt. Quid ergo hic eſt? Id quod ubique eſt, nempe adverbium ſignificans *ſimul, una, pariter.* Et ſic verto, *Ferrum cum ferro pariter, & vir pariter cum facie amici ſui.* Belgicè, Yſer

met

met yſer t'ſamen / ende eenen man t'ſamen met het aenge=ſichte van ſijnen vriendt. Id eſt ſimiles ſimilibus, pares paribus jungendi. ut ferro cum ferro, ita viro cum amico ſuo optimè convenit.

VERS. 21. מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ׃. Vulgatus & Lxx legerunt מְהַלְלוֹ *laudantis eum.* מַהֲלָל autem omnes quoq; noſtri quos quidem vidi pro *laude* interpretantur. A quorum ſententia non libenter diſcedo. Diſquirere tamen juvat, an non מַהֲלָל, quod non niſi hoc loco invenitur, per *ſtultitiam* vertere poſſimus, ut ex ſignificatione verbi Kal potius quam Piel derivetur. Et hic ſit ſenſus. *Conflatorium eſt argento, & catinus auro*: *At vir ſecundum ſtultitiam ſuam*, ſupp. caſtigandus eſt. q. d. Certum ſuum eſt argento inſtrumentum, eſt & auro ſuum, quo caſtigantur & à ſordibus repurgantur. At non ita homo una quadam & certa ratione caſtigari poteſt, quia diſpar eſt ſtultitiæ ejus modus & ratio: itaque pro ratione ſtultitiæ ſuæ caſtigandus eſt. Ad pœnam ergo qua caſtigatur homo, hæc refero: ſicut & eo pertinent quæ ſequuntur v. 22, *ſi contuderis ſtultum in mortario in medio triticorum contuſorum piſtillo, non recedet ab eo ſtultitia ejus*. q. d. Mortarium non eſt ſtulto, quod conflatorium eſt argento, & fornax auro: ibi repurgabuntur aurum & argentum, hîc non repurgabitur ſtultus. Deus optimè novit, quomodo pro ratione ſtultitiæ ſuæ caſtigandus ſit. Atque ita optimè convenit cum c. 17, 3. *Conflatorium eſt argento, & fornax auro: ſed Deus explorat cor hominis*, ut nempe pro ratione ſtultitiæ ejus caſtiget ipſum.

CAP. XXVIII.

VERS. 2. בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׂרֶיהָ וּבְאָדָם מֵבִין יֹדֵעַ כֵּן יַאֲרִיךְ׃. *Per defectionem terræ multi fiunt principes ejus*: *ſed per hominem intelligentem & peritum rectè ſanabitur* (aut *prolongabitur*) כֵּן Verto *rectè*, ut Num. 27, 7. כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת *rectè filiæ Tſe-*

 lophchad

lophchad loquuntur. יַאֲרִיךְ verto *curabitur, ſanabitur.* à ſignificatione nominis אֲרֻכָה *ſanitas.* quamvis & propria ſignificatio prolongandi hîc retineri poſſit. Senſus hic ſit. In defectione & rebellione regionis multi principatum invadere ſolent: unuſquisque enim, quæ hominum ambitio eſt, ſe eum eſſe arbitratur qui rem reſtituere poſſit: at non niſi per ſapientem & peritum rectè terra illa curari ac ſanari poteſt, aut ſtatus ejus prolongari. יאריך etſi hiphil ſit, verti poteſt intranſitive prolongabitur. ut in V præcepto, לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ *ut prolongentur dies tui.* ſi quis tamen tranſitivè explicare velit, quæ ſignificatio & propria eſt conjugationi hiphil, & in hoc verbo uſitatior, non impedietur per ב in בְּאָדָם, illud enim ב ſæpe nominativum valet. ut Oſ. 13, 9. כִּי בְעֶזְרֶךָ *in me auxilium tuum.* Pſ. 55, 19. בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי *multi fuerunt mecum.* Pſ. 68, 5. בְּיָהּ שְׁמוֹ, *Iehova eſt nomen ejus.* ita & & hîc. וּבְאָדָם מֵבִין יֹדֵעַ כֵּן יַאֲרִיךְ, *ſed homo intelligens & ſciens rectè prolongabit, vel ſanabit.* aliud exemplum eſt Iob 18, verſ. 8. שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת בְּרַגְלָיו *miſſum eſt rete in pedes ejus.*

VERS. 3. Vir pauper & defraudans tenues, מָטָר סֹחֵף וְאֵין לָחֶם eſt *pluvia proſternens, nec eſt panis.* pluvia proſternens nimbus eſt, qui non irrigat, ſed dejicit ſegetem, officitque ut panis inde haberi nequeat. סחף autem eſſe proſternere, obſervavimus ad Ier 46. 15.

VERS. 23. מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרַי יִמְצָא חֵן׃. Quidam legunt אַחֲרֵי, ut in Veneta & Buxtorfiana & Raphelengiana editione. & vertunt, *Qui redarguit hominem, poſtea* (vel tandem) *inveniet gratiam.* pleraque tamen exemplaria habent אַחֲרַי, quod quidam volunt eſſe pro אַחֲרֵי, alii affixum exprimentes vertunt, *Qui redarguit hominem poſt me, inveniet gratiam.* poſt me, id eſt, juſſu meo. vel poſt me, id eſt, ut redargutus ſequatur me, ſic Junius. poſſes & aliter verſionem diſtinguere, ut אַחֲרַי referatur ad ſequentia. *Qui redarguit hominem, poſt me inveniet gratiam.* Loquitur Salomon tanquam Magi-

Magiſter, quem diſcipuli ſequuntur. dicit ergo, ſi quis proximum peccantem corripiat, is poſt me tanquam Magiſtrum ſuum quem ſequitur, majorem gratiam inibit, quam qui lingua blanditur. hinc Chaldæus ſenſum potius quam verbum exprimens, vertit, *qui corripit hominem, coram me inveniet gratiam.* Pagninus אַחֲרַי accepit adjectivè pro *retrocedenti, rebelli.* Scindlerus pro *tardo* & *procraſtinatore.*

CAP. XXX.

VERS. 1. אָגוּר בִּן־יָקֶה. Doctiſſimus vir Ioh. Cochus in notis ad Eccleſ. 1. 1. vertit, *recollectus filius obedientis.* id eſt, Salomon filius pii Davidis reſipiſcens & ad Eccleſiam denuo collectus. ut יָקֶה ſit forma יָפֶה *pulcher.* à יִקְּהַת *obedientia,* Gen. 49. 10. Prov. 30. 17. Buxtorfius in Lex. Chaldaico-Thalmudico citat ex Ielammedenu, למה נקרא שמו אגור *quare vocatur nomen ejus Agur?* שאגר *quia collegit ſapientiam & legem.*

VERS. 4. *Quodnam nomen ejus, & quod nomen filii ejus,* כִּי תֵדָע verti ſolet, *ſi noſcis.* malim ut ſonat, *quod noſcas;* vel noſcere poſſis, ſcilicet illum & filium ejus. nam ex nomine res noſcitur.

VERS. 27. מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ׃. Verbum חצץ proprie ſignificat, *incîdere, concîdere, dimidiare.* Hinc R. D. K. חֹצֵץ ז׳ vertit, *dimidians*, i. excîdens & in duas pluresve partes dividens frumenta. Sed nullos habet ſectatores, inter eos quidem quos vidimus interpretes. Aben Eſra vertit per מְקֻבָּץ, מְאֻסָּף. ut ſenſus ſit, *Regem non habent locuſtæ, tamen exeunt collectæ omnes,* id eſt turmatim, catervatim. Hunc ſenſum ſequuntur, Pagninus, Mercerus, Tigurini, Genevenſes, Junius, Vulgatus, ipſe quoque Chaldæus, qui vertit כחדא *ſimul.* At meræ conjecturæ innititur hæc interpretatio, quum verbum חצץ eam *collectionis* ſignificationem alibi non habeat, neque ullum nomen inde derivatum. Quod enim

verſum ſic transfero. **Js yemandts wegh verkeert / ſy is oock vreemt. maer de reyne/ ſijn werck is recht.**

VERS. 11. : בַּעֲנָשׁ־לֵץ יֶחְכַּם פֶּתִי וּבְהַשְׂכִּיל לְחָכָם יִקַּח דָּעַת. *Quum punitur irriſor, ſapiens fiet ſimplex: & quum attendit ad ſapientem, accipiet ſcientiam.* Utrumque membrum ad idem ſubjectum refero, ad פֶּתִי: & duo media tradi puto, quibus ſimplex ille ad ſcientiam perduci queat: unum eſt, ſi puniatur irriſor. ibi enim habebit quod timeat. alterum, ſi attendat ad ſapientem, ibi enim benevolentiam Dei deprehendet, & habebit quod amet. Hoc ſi cui diſpliceat, retineat vulgatam Belgicam verſionem, quæ hîc non eſt contemnenda.

VERS. 27. זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף כִּי־בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ. *Sacrificium impiorum eſt abominatio, etiam quando ſolerter illud offerunt.* זִמָּה enim & מְזִמָּה non tantum pro ſcelere, ſed & pro ſolertia ſumuntur. Solent impii in offerendis ſacrificiis eam adhibere ſolertiam, ut inſignem aliquam pietatis ſpeciem præ ſe ferant. ne ſic quidem tamen efficiunt, quin abominationi Deo ſint oblationes eorum. ſic malim quam ut vulgo exponitur, ***Sacrificium impiorum eſt abominatio: quanto magis ſi cum ſcelere offerat illud?*** tum enim ellipſis eſt particulæ אם *ſi*, quæ facile ſtatuenda non eſt niſi cogat neceſſitas. putavi aliquando, non parum nos confirmare accentum Reviah ſuper אַף, ac docere non continuo ſpiritu pronunciandum eſſe cum ſequenti כִּי, ſed divellendum, & inter pronunciandum quaſi commate diſtinguendum: ſed falſum me agnoſco, ex collatione locorum Prov. 11, 31. & cap. 15. 11. ubi quoque legitur אַף כִּי־ & valet *quanto magis*.

CAP. XXII.

VERS. 11. : אֹהֵב טְהָור־לֵב חֵן שְׂפָתָיו רֵעֵהוּ מֶלֶךְ. Omnes quos vidi Interpretes duo illa ſubſtantiva חֵן שְׂפָתָיו jungunt in regimine genitivi, ego autem חֵן pro prædicato habeo, quod dicitur

dicitur de שְׂפָתָיו, & ſic verto, *Qui diligit munditiem cordis, gratia ſunt labia ejus, amicus ejus rex eſt.* Belgicè, **Die de reynigheydt des herten lief heeft/ ſijn lippen zijn aenghenaemheyt/ ſijn vriendt is de Coningh.** Duos fructus deſcribit internæ cordis munditiei, primum quod inde labia perfundantur gratiâ, alterum quod ipſum regem tum cordis munditie tum labiorum gratia ſibi conciliet.

Cap. XXIII.

Vers. 31. יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים. Verto, *ſubit facillimè*, ad verbum, *in facilitatibus.* aut *in rectitudinibus.* quod enim rectà procedit, ſine ambagibus & impedimentis, id facile movetur. unde apud Arabes يَسَرَ יסר *facile fuit.* يُسْرٌ *facilitas* يَسِيرٌ *facilis.* à quo Hebræorum יָשַׁר non abludit, quando *planum & aqualem eſſe* ſignificat. in piel *complanare.* nomen מִישׁוֹר *planicies.*

Cap. XXIV.

Vers. 11. הַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת וּמָטִים לַהֶרֶג אִם תַּחְשׂוֹךְ׃. *Eripe abreptos ad mortem, & declinantes ad occiſionem. an cohiberes te?*

Vers. 14. כֵּן דְּעֶה חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ. *Sic ſcias ſapientiam eſſe animæ tuæ.* דְּעֶה ſic eſſet Imperativus cum ה paragogico pro דַּע. ſed repugnare videtur Reviah ſuper חָכְמָה, quo conjungitur conſtructione cum præcedenti. ut rectè videantur vertere qui vertunt, *ſic cognoſcere ſapientiam eſt animæ tuæ.*

Vers. 22. *Nam celeriter ſurget calamitas eorum:* וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ vertunt, *Et oppreſſionem amborum illorum quis novit?* verto, *Et interitum annorum ipſorum quis novit?* nam שָׁנָה facit plurale שָׁנוֹת & שָׁנִים. unde וּשְׁנֵיהֶם *& anni ipſorum.* melius id quadrare videtur, quia de duobus actum non vi-

detur in præcedentibus, ſed in genere de שׁוֹנִים *mutantibus, nova molientibus.*

VERS. 26: שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים׃. Variè redditur. Noſtra hæc eſt ſententia, *Labia oſculatur, qui reſpondet verba recta.* Senſus eſt, Bonum reſponſum, oſculum valet. vel, *labiis oſculatur, qui* &c.

VERS. 28. אַל תְּהִי עֵד חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ בִּשְׂפָתֶיךָ׃. Varia eſt poſterioris membri interpretatio, propter inſolentem formam verbi הֲפִתִּיתָ. quidam volunt eſſe Hiphil á פתת *frangere*, ut ſit pro הֲפִתּוֹתָ. & vertunt, *Et ne atteras labiis tuis*, nempe proximum tuum, repetendo *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ* particulam negativam è præcedenti membro. Alii volunt eſſe compoſitum ex duabus radicibus, nempe ex פתת, & inde eſſe dageſch in ת, & ex פתה, atque inde ת habere chirec longum, ut ſenſus ſit, & ne *pelliciendo atteras proximum tuum.* Alii volunt, eſſe tantum ex פתה, ſed ex duabus compoſitum conjugationibus, ex Hiphil & Piel. Hinc Junius vertit, *Et ne fatuum agito labiis tuis.* Genevenſes voluerunt ה eſſe interrogativum, *Et t' en voudrois tu faire accroire par les levres?* Sic & Tigurini. *Num perſuadebis labiis tuis?* ſed Elias Levita negat, copulam ו ante ה interrogativum poni. Omnis difficultas ex punctatione oritur. poſſes punctare וְהִפַּתִּיתָ in Hithpael, pro וְהִתְפַּתִּיתָ. ſicut מִדַּבֵּר pro מִתְדַּבֵּר, Num. 7. 89. & מִטַּהֵר pro מִתְטַהֵר, Lev. 14, 7. Et ſic omnino videntur legiſſe LXX. qui verterunt, *μὴ δ' πλατύνου σοῖς χείλεσι*, *neque dilatator labiis tuis*, ex Chaldaica ſignificatione, ubi פתא eſt *dilatari.* Poſſes etiam ſine ulla omnino anomalia punctare, וְהִפְתִּיתָ, & vertere, *Nam falleres labiis tuis.* vel & ne *fallas labiis tuis.* ſenſu, ni fallor, huic loco valde accommodo. qui enim temere teſtes fiunt in proximum ſuum, non poſſunt non fallere & judicem, & proximum, & ſeipſos. Sic Chaldæus videtur legiſſe, qui totum verſum ſic tranſtulit, לָא תְהֲוֵא סָהֲדָא דְגַלָא בְּחַבְרָךְ וְתִשַׁנֵּת בְּשִׂפְוָתָךְ, *Ne ſis teſtis mendax in ſocium tuum,*

tuum, *& ſeducas labiis tuis.* Quod ſi omnino punctatio הֲפִּתִּיתָ retinenda, poteſt illud ה eſſe ה *ἀληθινόν*, rei veritatem indicans, ut 1 Sam. 2, 27. הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ, *certè revelando revelatus fui domui patris tui.* Ubi R. Levi, אין הה״א הא התימה אבל הוא הא האמתות, atque ita ſenſus erit, *Nam certè falleres labiis tuis.* פִּתִּיתָ piel eſt, cui præponitur הא האמתות he verificativum, ſicut נִגְלֹה infinitivus Niphal eſt, cui ſimile ה præponitur. Quid ſi jam proprio ſuo ſignificatu illud ה capiamus pro interrogativo? ſed non eo ſenſu quo Genevenſes, nec quo Tigurini, verum hoc ſenſu, *Ne ſis teſtis abs re contra proximum tuum. Nam an falleres labiis tuis?* Belgice, **En weeſt gheen valſche ghetuyghe teghen uwen naeſten. want ſoudt ghy gaen bedriegen met uwe lippen?** Hic acquieſco.

Cap. XXV.

Vers. 22. כִּי גֶחָלִים אַתָּה חוֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ. Solet חתה verti *capere, accipere, ſumere.* Hinc, *Nam prunas tu capies*, id eſt accepta impones, *ſuper caput ejus.* non malè. alii minus bene, *coacervabis.* Monemus, verbum hoc in lingua Æthiopica ſignificare *accendere*, & מחתות *candelam.* ut Matth. 5. 15. ואיחתו מחתות *& non accendunt candelam.* ſignificatio ea optimè hîc quadrat, *Nam prunas tu accendis ſuper caput ejus.* Confirmat ſententiam noſtram Rabbi Nathan in Concordantiis, ubi חתה ait ſignificare הבערה *accenſionem.* Hinc rectè deducitur nomen מַחְתָּה *acerra, thuribulum*, vas in quo thus accendebatur.

Vers. 27. אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב וְחֵקֶר כְּבֹדָם כָּבוֹד׃. Hunc verſum cum præcedenti conjungo, & affixum in כְּבוֹדָם refero ad צדיק quod in fine præcedentis verſus collectivè poſitum pluralem numerum valebat. Ac ſic connecto. Quum juſti coguntur dimoveri ante impios, noxium id eſt generi humano, ſicut quando fontes conturbantur, &

venæ aquarum corrumpuntur. Etſi autem interdum ita dimoveantur, gloria tamen eorum non interiit, ſed tanta ſemper manet, ut etiam ſcrutari eorum gloriam glorioſum ſit, & melius quam multum mellis comedere. *Comedere multum mellis, non eſt bonum: ſed ſcrutatio gloriæ eorum* (juſtorum) *gloria eſt.* Aut ſi hunc verſum (quod faciunt plerique interpretes) à præcedenti ſeparamus, diſquirant eruditi, an non ante כְּבוֹדָם rectè intelligatur אֲשֶׁר, ut poſterius hemiſtichium vertatur, *& ſcrutatio eorum quorum eſt gloria* (id eſt, rerum glorioſarum) *gloria eſt.* Senſus ſit, Mel comedere bonum eſt & ſuave, ſed facile ibi in exceſſu peccatur: ſi multum edas, faſtidio & nocumento erit. Non ita ſe habet ſcrutatio rerum glorioſarum, vix ibi in exceſſu peccatur, diligens earum inveſtigatio gloria eſt. à quo ſenſu non multum remota eſt interpretatio LXX, τιμᾷν ᾗ χρὴ τὰς ἐνδόξους λόγους.

CAP. XXVI.

VERS. 6. מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שֹׁתֶה שֹׁלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל׃. *Præcidit pedes, bibit injuriam, qui mittit verba per manum ſtulti.* Belgicè, **De voeten ſnijt hy af/ overlaſt drinckt hy in/ die boodſchappen ſendt door de hant eenes dwaſen.** Maximè hîc placet Mercerus, cujus videantur commentaria. Senſus eſt, non tantum non proficit, ſed etiam nócet ſibi.

VERS. 7. דַּלְיוּ שֹׁקַיִם מִפִּסֵּחַ וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃. Verto, *Debilia ſunt crura claudi: & proverbium in ore ſtultorum.* דַּלְיוּ idem quod דַּלּוּ. ſæpe enim quieſcentia ultima he, & defectiva ſecunda radicali geminata, ſignificationem confundunt, ut קָלָה & קָלַל *levis, vilis fuit.* דָּמָה. & דָּמַם *ſiluit.* רָבָה & רָבַב *multiplicatus fuit.*

VERS. 8. כִּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה כֵּן נוֹתֵן לִכְסִיל כָּבוֹד׃. Multum torſit interpretes hic verſus, quia omnes, quos quidem vidi, צרר volunt habere hîc *ligandi* ſignificationem,

tionem, & ſumunt, alii pro Infinitivo, alii pro nomine ſignificante *ligamen*, *faſciculum*. At vero ſæpe nomen eſt ſignificans *ſcrupum*, *ſcrupulum*, Lapidis exiguam particulam. quomodo ſi hic ſumatur, ſenſus planus eſſe videtur. *Sicut ſcrupulus lapidis in acervo lapidum eſt, ita qui dat ſtulto honorem.* Id eſt, ſicut ſcrupulus lapidis in magnum acervum conjectus, nec conſpicitur, nec quicquam acervo addit, ita ſi gloriam tribuas ſtulto, nihil inde ad eum accedit, nec conſpicua eſt in ipſo.

VERS. 26. תִּכַּסֶּה שִׂנְאָה בְּמַשָּׁאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל׃. *Tegatur odium in fallacia: revelabitur malitia ejus in congregatione.* Id eſt, quacunque tandem fallacia clandeſtinus inimicus odium ſuum tegat, revelabitur tamen malitia ejus in congregatione; ſive per congregationem intelligamus cœtum Eccleſiæ ubi verbum Dei etiam arcana cordis detegit, ſive in congregatione ſit palam, apertè, ut plerique interpretes volunt. Senſum optimè expreſſit Vetus interpres, *Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in conſilio.* quamvis omnes fere recentiores ab eo diſceſſerint.

CAP. XXVII.

VERS. 17. בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ׃. Doctiſſ. Erpenius ad Proverbium Arab. 62. Cent. 2. exponit, *ferrum ferrum cudit: & vir cudit faciem proximi ſui.* vult enim חדד ut apud Arabes, ita & apud Hebræos, non minus pro *cudere* quam pro *acuere* ſumi. unde & apud Arabes חדאד *faber ferrarius.* חדיד *ferrum.* vult autem idem valere hanc ſententiam cum dicto proverbio Arab. اَلْحَدِيدُ بِالْحَدِيدِ يُفْلَحُ *ferrum ferro ſcinditur.* cui additur dictum Poëtæ Arabis قَوْمُنَ بَعْضُهُمْ يَقْتُلُ بَعْضًا لَا يَفُلُّ اَلْحَدِيدَ إِلَّا بِالْحَدِيدِ, *populi noſtri pars partem interficit: non dentat*

tat ferrum niſi ferrum. atque ita ſenſus proverbii ſacri eſſet, non contundi vultum hominis, niſi ab homine: ſicut ferrum non cuditur niſi à ferro. hominem homini hoſtem, ſicut inter cudendum ferrum ferro adverſatur. Sane non tantum חדד, ſed & שנן, quod ut apud Hebræos, ita & apud Arabes propriè *acuere* ſignificat, apud hos etiam pro *cudere* uſurpatur. ut in Proverb. 24. Cent. 1. مُن بَيْنَمَا هُوَ مُحْمِيٌ اَلْحَدِيدُ *acue (cude) interea dum calet ferrum.* Communis verſus noſtri, & omnium fere interpretum conſtans tranſlatio eſt, *Ferrum ferro acuitur, & vir acuit faciem proximi ſui.* Fateor tamen hanc mihi interpretationem perſuaderi hactenus non poſſe. primo, quia יַחַד in primo membro exponitur paſſivè, in altero activè, quum utrobique ejuſdem ſit formæ. quod enim in primo membro ſit יָחַד per camets, eſt ex adjuncto Athnah. deinde quia futurum illud ex analogia Grammatices ad חָדַד *acuere* neutiquam referri poteſt. quamobrem Grammatici ad radicem חָדָה referunt, ſicut יַעַשׂ ab עָשָׂה. At vero חָדָה, quod ut apud Chaldæos & Syros ita & apud Hebræos *lætari* ſignificat, unquam ſumi pro *acuere*, probandum eſſet. ego id ſimpliciter nego. Deinde à חָדָה non fit per apocopen futurum יַחַד, ſed יִחַד per chirec, ut habes Exod. 18. 9. Iob. 3, 6. tertiò, etſi formari poſſet per pathach, debebat tamen litera ד habere dageſch, ut ex Exod. 18, 9. & Job. 3, 6. apparet. quod & in aliis ſimilibus, apocopen ultimæ radicalis ה patientibus, ſi ſecunda ſit ר contingit, ut וַיֵּרְדְּ *& dominatus eſt*, Num. 24, 19. Pſ. 72, 8. item in Hiph. וַיַּרְדְּ *& dominari fecit* Eſa. 41, 2. יָחַד itaque nec ad חָדַד nec ad חָדָה referri poteſt. Quid ergo hîc eſt? Id quod ubique eſt, nempe adverbium ſignificans *ſimul, una, pariter.* Et ſic verto, *Ferrum cum ferro pariter, & vir pariter cum facie amici ſui.* Belgicè, Yſer

met

met yſer t'ſamen/ ende eenen man t'ſamen met het aengeſichte van ſijnen vriendt. Id eſt ſimiles ſimilibus, pares paribus jungendi. ut ferro cum ferro, ita viro cum amico ſuo optimè convenit.

VERS. 21. מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ׃. Vulgatus & Lxx legerunt מְהַלְלוֹ *laudantis eum.* מַהֲלָל autem omnes quoq; noſtri quos quidem vidi pro *laude* interpretantur. A quorum ſententia non libenter diſcedo. Diſquirere tamen juvat, an non מַהֲלָל, quod non niſi hoc loco invenitur, per *ſtultitiam* vertere poſſimus, ut ex ſignificatione verbi Kal potius quam Piel derivetur. Et hic ſit ſenſus, *Conflatorium eſt argento, & catinus auro: At vir ſecundum ſtultitiam ſuam*, ſupp. caſtigandus eſt. q. d. Certum ſuum eſt argento inſtrumentum, eſt & auro ſuum, quo caſtigantur & à ſordibus repurgantur. At non ita homo una quadam & certa ratione caſtigari poteſt, quia diſpar eſt ſtultitiæ ejus modus & ratio: itaque pro ratione ſtultitiæ ſuæ caſtigandus eſt. Ad pœnam ergo qua caſtigatur homo, hæc refero: ſicut & eo pertinent quæ ſequuntur v. 22, *ſi contuderis ſtultum in mortario in medio triticorum contuſorum piſtillo, non recedet ab eo ſtultitia ejus*. q. d. Mortarium non eſt ſtulto, quod conflatorium eſt argento, & fornax auro: ibi repurgabuntur aurum & argentum, hîc non repurgabitur ſtultus. Deus optimè novit, quomodo pro ratione ſtultitiæ ſuæ caſtigandus ſit. Atque ita optimè convenit cum c. 17, 3. *Conflatorium eſt argento, & fornax auro: ſed Deus explorat cor hominis*, ut nempe pro ratione ſtultitiæ ejus caſtiget ipſum.

CAP. XXVIII.

VERS. 2. בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׂרֶיהָ וּבְאָדָם מֵבִין יֹדֵעַ כֵּן יַאֲרִיךְ׃. *Per defectionem terræ multi fiunt principes ejus: ſed per hominem intelligentem & peritum rectè ſanabitur* (aut *prolongabitur*) כֵּן Verto *rectè*, ut Num. 27, 7. כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת *rectè filiæ Tſelophchad*

Magiſter, quem diſcipuli ſequuntur. dicit ergo, ſi quis proximum peccantem corripiat, is poſt me tanquam Magiſtrum ſuum quem ſequitur, majorem gratiam inibit, quam qui lingua blanditur. hinc Chaldæus ſenſum potius quam verbum exprimens, vertit, *qui corripit hominem, coram me inveniet gratiam.* Pagninus אַחֲרַי accepit adjectivè pro *retrocedenti, rebelli.* Scindlerus pro *tardo & procraſtinatore.*

CAP. XXX.

VERS. I. אָגוּר בִּן יָקֶה. Doctiſſimus vir Ioh. Cochus in notis ad Eccleſ. I. I. vertit, *recollectus filius obedientis.* id eſt, Salomon filius pii Davidis reſipiſcens & ad Eccleſiam denuo collectus. ut יָקֶה ſit forma יָפֶה *pulcher.* à יִקְּהַת *obedientia,* Gen. 49. 10. Prov. 30. 17. Buxtorfius in Lex. Chaldaico-Thalmudico citat ex Ielammedenu, למה נקרא שמו אגור *quare vocatur nomen ejus Agur?* שאגר *quia collegit ſapientiam & legem.*

VERS. 4. *Quodnam nomen ejus, & quod nomen filii ejus,* כִּי תֵדָע verti ſolet, *ſi noſcis.* malim ut ſonat, *quod noſcas;* vel noſcere poſſis, ſcilicet illum & filium ejus. nam ex nomine res noſcitur.

VERS. 27. מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ׃. Verbum חצץ proprie ſignificat, *incîdere, concîdere, dimidiare.* Hinc R. D. K. חֹצֵץ זוֹ vertit, *dimidians*, i. excîdens & in duas pluresve partes dividens frumenta. Sed nullos habet ſectatores, inter eos quidem quos vidimus interpretes. Aben Eſra vertit per מְקַבֵּץ,מְאַסֵּף. ut ſenſus ſit, *Regem non habent locuſtæ, tamen exeunt collectæ omnes,* id eſt turmatim, catervatim. Hunc ſenſum ſequuntur, Pagninus, Mercerus, Tigurini, Genevenſes, Junius, Vulgatus, ipſe quoque Chaldæus, qui vertit כחדא *ſimul.* At meræ conjecturæ innititur hæc interpretatio, quum verbum חצץ eam *collectionis* ſignificationem alibi non habeat, neque ullum nomen inde derivatum. Quod enim

doctiſſ. Mercerus ei vicinum eſſe vult nomen חָצָץ *calculus*, ſic dictum quod multi ſimul aggregati eſſe ſoleant, videtur potius ab uſitata verbi ſignificatione deduci etymon, quaſi *inciſum* aut *ſegmentum lapidis* dicas. non ſignificat enim חָצָץ lapidem integrum, ſed *ſcrupum, lapillum*, exiguas & minutiſſimas lapidum partes, quales interdum cibum in os comitantur. Prov. 20,17. Quod ſi conjecturis hîc locus eſſe poſſit, conjiciemus illud חֹצֵץ ſignificationem habere à חֵץ *ſagitta*, unde & in Piel חִצֵּץ *ſagittas ejaculari*. Iud. 5,11. Senſus erit, ***Regem non habent locuſtæ, tamen prodeunt ſagittantes omnes***, id eſt, ſagittarum inſtar ſe ejaculantes. Hoc miratur propheta, Quum regem non habeant, tamen eas bellum gerere. quid ita? primum, quia non una ſeorſim prodit, ſed כֻּלּוֹ *omnes ſimul*. deinde quia prodeunt jaculantes, jaculorum inſtar ſe in herbas injicientes. Qui ſine punctis legeret, pro חֹצֵץ legere poſſet חִצָּץ, & pro more in his proverbiis uſitatiſſimo ſubintelligere כ ſimilitudinis. tum ſenſus eſſet, *& prodeunt ſicut ſagitta omnes*. חִצָּץ enim ſagittam etiam ſignificat, Pſ. 38, 3.

CAP. XXXI.

VERS. 3. *Ne da fœminis robur tuum*, וּדְרָכֶיךָ לַמְחוֹת מְלָכִים verto, *& vias tuas* quæ ſunt *ad delendos reges*. ſubintelligo אשר, quo nihil in ſacris literis frequentius. Senſus eſt, vias tuas, id eſt vitæ inſtituta & rationes ſic inire debes, ut reges tibi delendos eſſe ſcias, qui te & populum Dei non deſinent infeſtare. ad hoc robur vireſque integras tibi eſſe & vegetas oportet. at nec robore valens, nec viis inſtructus eris, ſi & robur & vias mulieribus dederis. itaque ad delendos reges ineptus. vel, *ſed via tua* ſint *ad delendos reges*.

ANIMADVERSIONES
In loca difficiliora
ECCLESIASTIS.

CAP. I. VERS. I.

דִּבְרֵי קֹהֶלֶת Apud Syros ܩܘܗܠܬܐ קוהלתא eſt *exclamatio. vociferatio.* ut & ܩܘܗܠܢܐ *locutulejus, verboſus.* hinc verti poſſet, *verba vocis exclamantis.* Eo ſenſu quo de Johanne dicitur, vox clamantis in deſerto. Liber Eccleſiaſtis dicitur apud Ephremum ܩܘܗܠܬ, quod formæ conſtructæ eſt à ܩܘܗܠܬܐ, ſicut קֹהֶלֶת à קְהִלָּה.

CAP. II.

VERS. 4. תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם׃. *Exploravi in corde meo, ut traherem per vinum carnem meam (quum cor meum duceret per ſapientiam) & apprehenderem ſtultitiam, uſque dum viderem, ubi ſit bonum filiorum hominis, quod faciant ſub cælo, numero dierum vitæ ſuæ.* Idem eſt hujus verſus ſcopus, qui duorum præcedentium: voluiſſe ſe experiri an in voluptatibus ſita eſſet vera beatitudo. non quod ſerio voluptates amaret, ſed ut ſapientior inde evaderet. ideo per parentheſin interſerit, *ſed cor meum ducebat per ſapientiam*, quia dum ſe voluptatibus dederet, experiebatur meram eſſe vanitatem & ſtultitiam, ut v. 1 & 2. dixit.

VERS. 8. וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי אָדָם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת. Nuſquam alibi reperitur שִׁדָּה. quare variè à variis exponitur, prout quiſque conjectare optimè potuit. de quo conſulantur Interpretes

& Lexica. præſertim Iunius, ejuſque notæ. Succurrit, niſi fallor, lingua Syriaca, ubi ܫܒܝܠܐ eſt *ſemita*, *propoſitum*, idem quod Hebræorum דרך. & ut ſcias, eandem eſſe vocem cum hac noſtra Hebræa, ſcribitur à Lexicographo Ferrario daleth cum Kuſchoi id eſt dageſch, atque inde Thau cum Ruchoch id eſt Raphe, ut ſcias, non legendũ eſſe שִׁדְּתָא, ſed שִׁדְתָא. ſenſus eſt, *& delicias filiorum hominis viæ & viarum*, vel *propoſiti & propoſitorum*, id eſt omnis generis, omnis quaſi viæ & propoſiti, quaſcunque homo proponere ſibi & adire poſſet. Via pro modo & ratione paſſim uſurpatur Hebræis.

VERS. 12. וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר כְּבָר עָשׂוּהוּ׃. *Et converti me ut viderem ſapientiam, & inſanias & ſtultitiam (Nam quid eſt homo, qui venturus eſt poſt regem, quem jam fecerunt)* nempe Deus & homines, id eſt qui jam factus eſt, imperſonaliter vel indefinitè ut ſolent Hebræi. *tollent animam tuam*, Luc. 12. nempe Deus & Angeli, id eſt, tolletur anima tua. Cauſam reddit cur aliiş ſe ſecuturis non reliquerit graviſſimæ hujus controverſiæ examen & deciſionem, ſed dixerit, *Ego converti me ut viderem*. Cauſa eſt, *quia quid eſt homo, qui venturus eſt poſt eum regem qui jam factus eſt*: non exſpectandum, ut alius unquam fiat rex, aut ullus unquam naſcatur homo, qui ad hæc indaganda me ſit futurus aptior. ſufficiat hic rex qui jam factus eſt, ad quem nihil qui ſecuturi ſunt. Viam ad hanc interpretationem fere ſtravit doctiſſ. Mercerus in ſuis commentariis. ipſe tamen aliam amplectitur. Conferat ſententias eruditus & ſedulus lector.

VERS. 16. כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם הַכְּסִיל׃. *Nam memoria ſapientis una cum ſtulto non eſt in æternum, quandoquidem ſubſequentibus diebus omnis oblivioni traditur. & quomodo? moritur ſapiens*

cum

cum ſtulto : aut morietur, per futurum. poſteriora verba cauſam tradunt quare nec ſapientis nec ſtulti memoria perpetua ſit, ſed pariter omnes oblivioni tradantur. quomodo id fit? per mortem communem, moritur enim ſapiens cum ſtulto.

CAP. III.

VERS. 10. רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃
VERS. 11. אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי
אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֶת מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף׃

Variant admodum in verſus undecimi expoſitione interpretes. Junius ſic habet. v. 10. Vidi hanc eſſe occupationem, quam dedit Deus filiis hominum ut occupent ſe in ea. v. 11. Ipſum unumquodque facere pulchrum in tempore ſuo, etiam quamdiu ſeculum eſt, exponere animo illorum (excepto eo quod non aſſequitur homo) opus quod facit ipſe Deus, à principio ad finem uſque. Dura eſt in Hebræo parentheſis quam ſtatuit D. Iunius, ut & illud, quod גם את העלם verterit, etiam quamdiu ſeculum eſt, accipiens את pro cum, non pro nota accuſativi caſus, ac ſi את העלם non pertineret ad נתן בלבם, ſed pertinerent eò quæ poſt parentheſin ſequuntur, את מעשה אשר עשה. Tigurini ſic. Omnia condidit, ut unumquodque ſit pulchrum ſuo tempore. Deus quoque mundum ipſum indidit eorum cordi, ne non inveniret homo opus quod Deus condidit à capite uſque ad finem. Ne non inveniret, id eſt, ut inveniret. putarunt ergo duplicem negationem מבלי לא valere affirmationem, quod apud latinos valet, apud Hebræos non item. Vulgatus habet, Cuncta fecit bona in tempore ſuo, & Mundum tradidit diſputationi eorum, ut non inveniat homo opus &c. בלבם vertit *diſputationi eorum*. & מבלי לא *ut non*. Doctiſſimus Mercerus עלם vertit *ſeculum*, Indidit, inquit, Deus ſeculum cordi eorum, id eſt opi-

opinionem quandam æternitatis, quaſi hîc ſemper victuri ſint: ſic hiſce rebus ſunt addicti. At videtur falſa illa opinio ex hominum potius vitio profecta, quã à Deo indita. quare cogitur Mercerus hæc non ad creationem, ſed ad pœnam referre, qua à ſe jam abalienatos immergit Deus altius in hujus mundi baratrum. Sequentia Vulgatum ſecutus vertit, ita ut non inveniat homo opus quod &c. nam in מבלי אשר לא, poſteriorem negationem latinè ait abundare, & duplicem negationem magis negare. Id græcis uſitatum: at in Hebræa lingua idem fieri, exemplo velim probatum. Kimchi quoque vult Deum inane immortalitatis ſtudium animo hominum indidiſſe, tanquam pœnam cujus in ſequentibus ratio reddatur, eo quod non invenit, id eſt non inquirit homo opera divina. & מבלי אשר לא מצא idem valere vult quod מפני שאינם מוצאים *propterea quod non inveniunt.* hæc Mercerus ex Kimchio. qui addit, vocem מבלי ita ſumi Oſe. 4, 6. Exciſus eſt populus meus מבלי דעת. At longè hic eſt diverſa ratio. Nam מבלי דעת, *ob non ſcientiam, quia non habet ſcientiam*, rationem quidem dicit, ſed cum manifeſta negatione. at ſi מבלי אשר לא exponas per מפני שאינם, omittitur negatio quæ eſt in בלי, nec alia exprimitur quam quæ eſt in vocula לא. Verſus hos ſic capio.

V E R S. 10. *Vidi occupationem quam Deus dedit homini, ut in ea affligeretur*, vel anxiè ſe occuparet, לַעֲנוֹת. Probat non poſſe hominem in operibus Dei occupari ſine anxietate & afflictione. Nam

V E R S. 11. *Omnia fecit Deus pulchra ſuo tempore, etiam æternitatem poſuit in corde eorum, præterquam quod non inveniet homo* (id eſt, nunquam aſſequi poterit) *opus quod fecit Deus à principio uſque ad finem.* Senſus eſt, ne quis miretur, occupationes hominum eſſe meras afflictiones. nam etſi omnia pulchra fecerit Deus, & hoc etiam pulcherrimum, quod æternitatem indiderit animo hominum, hoc tamen

ſemper

ſemper excipi debet, non poſſe hominem aſſequi perfectionem operum divinorum. neque velim, quod æternitatem dicitur poſuiſſe in corde eorum, intelligere de vana æternitatis opinione, quaſi pœna ſit à Deo homini inflicta, ſed de teſtimonio benignitatis & liberalitatis Dei, qua in ipſa prima creatione hominem affecit, quod anima immortali eum donaverit, quæ non niſi rebus æternis ſatiari poteſt, quum in ſe æternitatem quandam habeat: non tamen adeo ſit perfecta, ut omnium operum Dei perfectionem aſſequi poſſit, imo non aliter quam moleſta diſquiſitione circa ea occupari. Quod ſi quis velit vertere, *etiam mundum poſuit in corde eorum*, non repugno: modo ſenſus non ſit, eum vanum mundi ſtudium animo humano indidiſſe, ſed quum omnia fecerit pulchra, feciſſe hominem pulcherrimum, utpote qui veluti *μικρόκοσμος* univerſum mundum animo ſuo contineat, non ea tamen ſit perfectione, ut operum divinorum perfectionem aſſequi valeat.

VERS. 18. אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל דִּבְרַת בְּנֵי אָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם׃. *Dixi ego in corde meo, de negocio filiorum hominis, oportere ut illuſtret eos Deus, & videant ſe beſtias eſſe ſibi.* עַל דִּבְרַת de negocio, ſive ratione, modo, ſtatu, conditione hominum. ſicut Pſal. 110. עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק *ſecundum ſtatum, ordinem, conditionem, modum ac rationem Melchiſedechi.* Hoc vult, vidi ita ſe habere negocium, eam eſſe rationem, ſtatum ac conditionem hominum, ut vanitatem ſuam miſeramque conditionem ignorent: adeoque oportere ut illuſtret eos Deus, ac ſciant ſe beſtiis nihilo eſſe meliores. לְבָרָם verto, *oportere ut eos illuſtret*, quia nihil uſitatius Hebræis, quam ut infinitivus præpoſito ל quod à nullo verbo præcedente regitur, ſignificet debere vel oportere aliquid fieri. ut eodem hoc cap. ℣ſ. 14. *Novi quicquid Deus facit, id ſemper eſſe,* אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ *nihil debere addi, & ab eo nihil debere demi.* ſic Eſt. 9,1. וְדָתוֹ לְהֵעָשׂוֹת, *& legem ejus fieri oportet.*

CAP. IV.

VERS. 14. כִּי מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ׃. Variè hîc locus exponitur. & plerique illud נוֹלַד metaphoricè ſumunt pro *factus eſt*, & רָשׁ ipſis nomen eſt. Ego vero רָשׁ habeo pro præterito Kal, quale & יָצָא eſt, cui reſpondet in priori hemiſtichio. nec difficilis eſt interpretatio, ſi ante בְּמַלְכוּתוֹ ſubintelligas אשר. Simpliciter ſic verto, *Quia è domo vinctorum exivit ad regnandum. Quia etiam qui in regno ſuo natus eſt, depauperatus eſt.* Dixerat verſu præcedenti, puerum pauperem & ſapientem præſtare regi ſeni & ſtulto, qui non novit amplius moneri. probat id, tum à parte juvenis pauperis, tum à parte regis ſtulti. à parte juvenis, Quia è domo vinctorum exivit ad regnandum, id eſt contigit ut exiret. à parte vero regis, Quia etiam qui in regno ſuo natus eſt, id eſt qui non per electionem factus, ſed etiam per hæreditatem in regno ſibi debito natus eſt, depauperatus eſt, id eſt contigit ut depauperaretur. Belgica lingua optimè & perſpicuè hæc effert, **Om dat hy upt de ghevanckeniſſe wel is uytghegaen om Koningh te weſen / ende om dat ſelfs die in ſijn eyghen Koninghrijck ghebozen is / wel is arm ghewozden.** ad prius hemiſtichium nihil opus eſt addere, quod ſenſum compleat, quia refertur ad juvenem pauperem, qui in præcedenti verſu totius enuntiationis ſubjectum eſt.

VERS. 16. Quum verſ. 15. dixiſſet, *vidi omnes viventes, ambulantes ſub ſole, jungi filio ſecundo qui ſtaturus eſt loco ejus* (patris), adjungit, אֵין קֵץ לְכָל הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ בוֹ׃. quæ verba, præſertim priora, varie explicantur. Vulgatus, *Infinitus eſt numerus populi, omnium qui fuerunt ante eum: & qui poſtea futuri ſunt, non latabuntur in eo.* Ubi graviter erratum, quod לפניהם verterit ante eum, quum & in Hebræo affixum ſit pluralis num. & LXX. habeant

ἔμπροσ-

ἔμπροσθεν αὐτῶν. Tigurini errorem illum correxerunt; alioqui Vulgatum prorſus ſecuti. Nova verſio editionis Commelinianæ habet, *Non eſt finis univerſo populo, univerſo* inquam *qui fuit ante eos.* Et ſic ferè Mercerus, *Non eſt finis omni populo, omnibus qui fuerunt ante eos*, patrem ſcil. & filium, vel potius, inquit, ante eos qui hodie vivunt, quos vidi ambulantes poſt filium relicto patre. Senſus eſt; inquit, fuiſſe immenſum numerum populi qui eos præceſſerit, eorum quibus ſcil. antè pater hujus filii gratus fuerat relicto avo: ſic tandem futurum, ut etſi hodie omnes filium hujus patris ſequantur, poſteriores tamen qui poſt hodie viventes ſunt ſecuturi, ſimiliter etiam eum gratum habituri non ſint, illius filium magis amaturi. Vbi primum deſidero, quod præcedente negativa particula אין, כל vertatur *univerſus* vel *omnis*, quum in ea phraſi apud Hebræos ſoleat valere *ullus.* Deinde etſi verba Hebræa verti poſſent, *non eſt finis omni populo*, id eſt infinitus eſt populus qui fuit ante eos, reliqua tamen quæ adduntur, (eorum quibus ante pater hujus filii gratus fuerat relicto avo) deſunt prorſus in hoc verſu, neque ex præcedenti colligi poſſunt apertè, ubi ſolum dixit, vidiſſe ſe filium prælatum patri, non autem vidiſſe & ejus patrem antè ſimiliter prælatum avo. Junius longe aliter, (vidi) *Non eſſe finem ulli populo, de ullo qui præſit ipſis etiam poſteros non lætaturos eſſe.* כל rectè vertit *ullus*; ſed quod primum לכל verterit *ulli*, alterum לכל *de ullo*, neſcio an rectè. Fateor ל interdum valere *de*, quod Kimchi explicat per בעבור. ut Gen. 20, 26. Pſ. 91, 11. & alibi. ſed à genuina tamen ejus particulæ ſignificatione ad hanc veniendum non eſt, niſi aperta neceſſitate, quæ hîc ſane eſſe nulla videtur. Deinde אשר היה לפניהם vertit *qui præſit ipſis*, ut לפני non ad temporis prioritatem ſed dignitatis referatur. Ita interdum ſumi, negare non audeo, quia hîc à tanto viro ſic tranſlatum video. fateor tamen me multum dubitare. לפני

enim aut tempus, aut locum ſignificat. & quum locum ſignificat, denotat interdum relationem miniſtrorum aut Officiariorum ad regem ante quem ſtant ut mandata accipiant, potius quam relationem regis ad ſubditos quibus præſit. ut 2 Sam. 16,19. dicit Chuſai Abſalomo, *ſicut ſervivi* לפני אביך*.ſic ero* לפניך. Videntur mihi verba Eccleſiaſtis ad literā commodo & pleno ſenſu verti poſſe. *Non eſt finis ulli populo, ulli qui fuit ante eos, non etiam hi poſteriores lætabuntur in eo.* Id eſt, Nullus populus novit libidini ſuæ finem, terminum aut modum ponere, non fecit id populus qui fuit ante eos (patrem nim. & filium quorum facta fuit mentio v. præcedenti. ſoliti ſunt illi præcedentes populi patrem regnantem faſtidire, filium vero ſucceſſorem amplecti) etiam hi poſteriores qui priores populos ſecuti ſunt, non gaudebunt in eo, nempe filio jam regnante, ſed & eum faſtidentes nepotem deſiderabunt. Hunc ſenſum Gallica verſio aptâ paraphraſi eſt aſſecuta, *Tout ce peuple la, aſſ. tous ceux qui ont eſté devant ceux cy, n'ont point trouvé en qui s'arreſter. Ces derniers icy de meſme ne s'esjouiront point de ceſtui cy.*

CAP. V.

VERS. I. שְׁמֹר רַגְלְיךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע׃. Difficilis ſtructura verborum varias hîc peperit interpretationes. Quidam וְקָרוֹב volunt eſſe nomen adjectivum. & eorum alii id referunt ad Deum, ut Aben Eſra, qui ſenſum eſſe vult, Deus propinquior eſt ad audiendum, preces nempe, quam quum ſtulti dant ſacrificium. quod & Vatablus in ſuis notis probat. alii id referunt ad eum qui ingreditur domum Dei, & vertunt, Sis *propinquior ad audiendum*, ut habet nova editio Commeliana, Pagnini, ubi ſubintelligitur תהי *ſis.* vel ut habet Junius, *idque paratus ad audiendum potius &c.* ו vertit idque, קָרוֹב vertit *paratus*. an alterutrum bene, judicent doctiores.

Qui-

Quidam וְקָרוֹב vertendum cenſent per Imperativum, *& appropinqua.* ſic Vulgatus, Mercerus, Genevenſes. & Mercerus quidem fatetur formam eſſe infinitivi, ſed pro Imperativo poſitam. Hinc alii malunt Infinitivum retinere, & vertunt, *Nam accedere ad audiendum præſtantius eſt*, &c. ut Tigurini, qui ו per *nam* exponunt, quod uſitatum. quæ ſequuntur, מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח variè exponuntur, eodem tamen ab omnibus ſenſu. Vulgatus, *Multo enim melior eſt obedientia, quam ſtultorum victima.* Multa addidit, quæ in textu non ſunt. Infinitivum תֵּת qui in textu eſt omiſit. & זבח. כסילים per anaſtrophen vertit quaſi זבח כסילים *ſacrificium ſtultorum*, quomodo & nova editio Commeliniana, & Junius, qui vertunt *potius quam ad dandum ſacrificium ſtultorum.* Genevenſes, *potius quam ad dandum quod ſtulti dant, nempe ſacrificium*, quod plene diceres, מתת אשר נותנים הכסילים ר״ל זבח, nimis multæ hîc ſunt ellipſes, quas facile eſt vitare, ſi קָרוֹב prout infinitivi formam habet, per infinitivum exponamus, & hîc non mandatum, ſed γνώμην ſeu ſententiam proponi dicamus, qualis illa eſt 1 Sam. 15, 22. שמוע מזבח טוב, *audire melius eſt quam ſacrificium.* Ita hîc ad verbum, *accedere ad audiendum* ſive obtemperandum, eſt *præ dare ſtultos ſacrificium*, id melius eſt quam quum dant ſtulti ſacrificium, vel ut Tigurini, *præſtantius eſt quam quod ſtulti offerunt victimam.* Aut ſi קָרוֹב per Imp. ſit exponendum, ſic dicerem, *Accede ad audiendum, potius quam ut des ſicut ſtulti ſacrificium*, ut כְּסִילִים ſit quaſi כַּכְּסִילִים. Sequitur, כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע, quod ad verbum eſt, *quia non norunt facere malum.* qui ſenſus quum in laude ponatur, & plane menti textus repugnet, variæ hîc à variis quæſitæ ſunt interpretationes. Hebræorum quidam רָע poſitum voluere pro רַעַ quod ſemel ex uſu Chaldaico Pſ. 139, 2. cogitationem aut voluntatem ſignificat. Chaldaicè dicitur רַעְיוֹן. adeóque vertunt, *non norunt facere voluntatem ſcilicet Dei.* Alii qui רע pro malo ſumunt, ante

לעשות ſubintelligunt רק, ut ſenſus ſit, *non norunt niſi facere malum.* at dura eſt ellipſis, & fortaſſis omnino inuſitata. quod enim ex Eccleſ. 2, 24 citatur אין טוב באדם שיאכל ושתה & vertitur ab illis, *Non eſt bonum pro homine niſi ut edat & bibat* רק שיאכל, meliorem ſenſum & loco convenientiorem habet ſine רק. *non eſt bonum pro homine ut edat & bibat*, id eſt, ut in edendo & bibendo omne ſuum ſtudium ac felicitatem ponat. Revertimur ad noſtrum locum. Kimchi לעשות exponit per *aptare*, hoc ſenſu, *Neſciunt aptare & emendare malum quod faciunt in ſacrificio.* Rectè id rejicit doctiſſimus Mercerus, qui יודעים explicat per מבינים, Infinit. autem עשות per nomen, ut ſenſus ſit, *non attendunt ad factionem mali*, id eſt quum faciunt, non advertunt neque intelligunt quid faciant. ſic fere Vulgatus, *neſciunt quid faciunt mali.* Iunius, *non advertunt ſe facere malum.* Tigurini, *ignorant ſe male agere.* ſic & Genevenſes. Quod ſi ſic vertamus? אינם יודעים, *non ſunt ſcientes, carent intelligentia,* לעשות רע *faciendo malum, eo quod faciunt malum.* Solet enim Scriptura impiis ſapientiam negare, quia initium ſapientiæ eſt timor Domini; qui ergo Deum non timentes aſſueſcunt לעשות רע *facere malum,* non ſunt יודעים, *nihil ſciunt.* Qui ſenſus optime cum præcedentibus quadrare videtur. Accedendum eſt ad domum Dei ad audiendum, ut audiendo diſcamus veram Dei & voluntatis ejus cognitionem qua ad bene vivendum ducamur. longe id ſatius eſt quam quum ſtulti, id eſt impii dant ſacrificium, non habet eorum ſacrificia Deus accepta. quid ita? propterea quod כסילים *ſtulti ſunt.* & id patet, כי אינם יודעים *quia nihil norunt.* ut & apud Eſa. dicit, c. 1, 3. ישראל לא ידע. & id probant לעשות רע *faciendo malum.* Nolim tamen omnino rejicere ſententiam eorum qui vertunt, *neſciunt ſe facere malum.* hanc enim phraſin invenio, 1 Ioa. 2, 6. ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, *Qui dicit ſe in eo manere.* Et verſ. 9. ὁ λέγων ἐν αὐτῷ εἶναι. *qui dicit ſe in eo eſſe.* ſic & apud Hom. Iliad. 6.

Φῆ

Φῆ γὰρ ὅγ' αἱρήσειν Πριάμου πόλιν ἤματι κείνῳ, Dixit enim ſe capturum Priami urbem eo die.

Vers. 7. כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא׃
Optimè ſenſum expreſſiſſe videntur Genevenſes, & Junius, & antecedentibus convenientius, quam Mercerus & alii. ſed ſtructuram verborum aliam eſſe velim, quam illi expreſſerunt. ברב non accipio pro nomine, ſed pro infinit. Kal. ut ו in וַהֲבָלִים non ſit otioſum, ſed uſum ſuum habeat. & in ſequentibus וּדְבָרִים הַרְבֵּה non ſubintelligo præpoſitionem ב ut ſit pro וּבִדְבָרִים, ſed verbum ſubſtantivum ſubintelligo. & ſic verto, *Quia ſicut quando multiplicantur ſomnia, etiam vanitates*, ſup. multiplicantur: *ſic* ſunt *verba multa.* id eſt, ſic ſe habent verba multa. *ſanè Deum time.*

Vers. 8. אִם עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל תִּתְמַהּ עַל הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם. עַל הַחֵפֶץ quidam vertunt, *de hac voluntate:* alii de hac re, quod malim. quia præterquam quod vox ea hac ſignificatione apud Thalmudicos ſit uſitatiſſima, ut ex R. Salomone annotat doct. Mercerus; apud Syros quoque ܨܒܘܬܐ צְבוּתָא *voluntas*, pro *re* ac *negocio* tritum eſt. ſic חֵפֶץ ſumitur etiam Eccl. 3, verſ. 17. & 8, 6. Porro quod ſequitur גָּבֹהַּ, prius ad *Deum* referunt, alterum ad *judicem impium.* & מֵעַל vertunt *ſupra*: ut ſenſus ſit, Deus qui excelſus eſt ſupra excelſum judicem, id eſt, magis quam excelſus judex, obſervat, nempe quid impius judex agat. Sic omnes interpretes quos vidi. At neſcio an exemplum dari poſſit, ubi מֵעַל ſignificet *ſupra.* legiſſe me non memini, & lexica conſulenti non ſuppeditarunt. Sed duo alia uſitatè ſignificat, primum eſt *a* vel *ab.* ut paſſim in libris Regum, non receſſit מֵעַל חַטֹּאות *à peccatis Ieroboami.* Alterum eſt, *deſuper*, *ſupernè*, Gen. 27, 39. Gen. 49, 25. Pſ. 50, 4. Itaque verterem, *Excelſus ab excelſo obſervat.* ut prius ad *Deum*, alterum ad *cœlum.* vel ſic, *Excelſus ſupernè, excelſus obſervat.* De Hooge van boven/ de Hooghe

ghe let der op. ut ſit anadiploſis, quæ hîc elegantiſſimam habet emphaſin. poſteriorem hanc interpretationem præferrem, niſi מֵעַל pro ſupernè in citatis locis ſcriberetur per camets, hîc autem ſcribitur per pathach. ſed parum id morarer, præſertim quia in citatis locis camets videatur eſſe pro pathach propter pauſam. notatur enim Gen. 27, 39. ſilluc. Gen. 49, 25. Zakef katon. Pſ. 50, 4. Athnah. nec dubium eſt quin ſimplex ſit עַל per pathach.

VERS. 9. וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃. Mazorethæ annotarunt pro הִיא legendum הוּא, quia יִתְרוֹן putarunt in regimine poni, & eſſe ſubjectum enunciationis, cui הוּא maſc. reſpondere debeat. At nihil eſt neceſſe. poteſt enim יִתְרוֹן quamvis priori loco ponatur, haberi pro prædicato, & אֶרֶץ pro ſubjecto: hîc enim ſitus ratio non habetur, ut ex ſolis proverbiis infinitis locis oſtendi poteſt. conſtructio hæc ſit, וְאֶרֶץ הִיא יִתְרוֹן בַּכֹּל, *Et terra eſt excellentia inter omnia. Rex agro mancipatur*. excellentia, id eſt excellens quid, vel excellentiſſima, ut ſæpe ſubſtantiva in hac lingua uſurpantur pro adjectivis ſuperlativi gradus. Pſ. 21, 7. poſuiſti eum בְּרָכוֹת *benedictiones*, id eſt benedictiſſimum. Porro ו illud quo hæc ſententia incipit, à Junio vertitur *Iam*, à Pagnino, *Porro*, à Genevenſibus omittitur, tanquam otioſum & ſententiam ſolummodo inchoans. eſt enim hîc novus ſermo, inquit Mercerus. eſt hîc regreſſio ad inſtitutum ſermonem de vanitate omnium rerum, inquit Junius. dubito an rectè, videtur enim optimè cum præcedentibus copulari, ut vau nativam ſuam vim retineat. egit præcedenti verſu adverſus Magnates, qui per avaritiam pauperes opprimunt, & jura violant. argumenta adverſus eos duo attulit. primum, quod Excelſus deſuper ea obſervet. alterum, quod Deus & Angeli ſint ſupra ipſos. hîc jam tertium eſt argumentum, Quod omnes divitiæ, quas injuriis corradunt, longè ſint terra inferiores. eſt enim terra excellentiſſima inter omnia,

nia, adeo ut ipſe rex agro mancipari debeat. non poteſt enim aliunde quam ex agri terræque frugibus ſatiari. nemo autem divitiis ſatiatur. quod v. ſequenti docet, qui ſic habet, אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי אֹהֵב. בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה, ubi הָמוֹן à quibuſdam refertur ad multitudinem divitiarum, ab aliis ad multitudinem famulorum, quod faciunt Genevenſes. malim ad pecunias referre, ut Pſal. 37, 16. ſed nolim (quod tamen omnes faciunt) illud בֶּהָמוֹן jungere cum antecedenti אֹהֵב, ſed cum ſequenti לֹא תְבוּאָה. Nam verbum אהב conſtruitur, aut ſine præpoſitione, ut in hoc verſu אֹהֵב כֶּסֶף. aut cum præpoſitione אֶת, ut אֶת חַנָּה אָהֵב 1 Sam. 1, 5. aut cum præpoſitione ל, ut וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ *diliges proximum tuum*, Lev. 19, 18. at cum præpoſitione ב conſtrui, exempla nulla, quod quidem ſciam, probant. Totum ergo verſum ſic verto. *Qui diligit pecuniam, non ſatiabitur pecunia. & qui diligit, in multitudine non* habebit *proventum*. aut *non* erit *proventus*. cauſam dedit verſu præcedenti, quia ſola terra proventus ſuppeditat, unde homo vivat. etſi enim è multitudine pecuniæ magnum fœnus proficiſci queat, fœnus tamen illud non eſt תְבוּאָה, quod nomen (teſte R. D. K. in libro Rad.) eſt שם כולל לכל פרי נאכל, *nomen comprehendens omnem fructum edulem*. pecunias nemo edit. ut rectè Servator noſter Luc. 12, 15. οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστιν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ.

VERS. 11. בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם רְאִית עֵינָיו׃ Punctatio vocis רְאִית non eſt τοῦ Kethif, ſed τοῦ Keri. Mazorethæ enim annotarunt legendum רְאוּת *viſus, aſpectus*. quod omnes ſequuntur interpretes. τὸ Kethif eſſet רָאִיתָ *vidiſti*. id retinendum cenſeo, & aptiſſimum ſenſum habere videtur. verſum ſic transfero. *Quum multiplicatur bonum, multiplicantur qui comedunt id. ſed quæ eſt rectitudo domini ejus? tantum vidiſti oculos ejus.* vel, *niſi quod videris oculos ejus.* Id eſt, arbitraris ne rectam ejus erga te mentem eſſe, dum

bona ejus comedis? non niſi oculos ejus vides, mentem non vides, quæ intus uritur, dum bona ejus voras. optimè depingit divitis avari animum. Poſſemus & aliter vertere, hoc modo. *Quum multiplicatur bonum, multiplicantur qui comedunt illud. & quæ rectitudo* (quod bonum) *eſt domino ejus?* probat nullum bonum eſſe ei, verbis ſequentibus, quæ cum verſu ſequenti jungenda eſſent: *quia ſi conſideraveris oculos ejus, dulcis ſomnus eſt colenti terram, ſive parum, ſive multum ederit: at ſaturitas divitis non permittit ei dormire.* rectè ergo dixit, non eſt ei כִּשְׁרוֹן, non rectè eſt ei, quia ſi conſideraveris oculos ejus, non capiunt ſomnum, quia multiplicatis ipſius convivis nimium ſaturatur.

VERS. 17. &c. הִנֵּה אֲשֶׁר רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל. Variant Interpretes, propter illud אֲשֶׁר inter טוב & יָפֶה. alii volunt poni pro ו particula copulativa, & vertunt, *vidi bonum & pulchrum eſſe.* ſic Vatablus in notis. ita & Scindlerus. alii אֲשֶׁר ſumunt pro כִּי, & per trajectionem poſitum volunt pro אֲשֶׁר טוב יָפֶה לֶאֱכוֹל quod bonum pulchrum eſt, edere id eſt bonum & pulchrum, *ἀσυνδέτως*. ſic Junius. alii etiam aliter. Nos ſic interpretamur: *Ecce quod vidi ego. bonum, imo pulchrum eſt edere & bibere* &c. אֲשֶׁר auget hîc ſolummodo affirmationem, ut 1 Sam. 15, v. 20. וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה׃, *& dixit Saul Samueli, imo audivi voci Iehovæ.* ſic אֲשֶׁר ſumimus Pſal. 10, 6. Pſal. 95, 11.

CAP. VII.

VERS. 12. כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף. Pagninus, Quia in umbra ſapientiæ, & in umbra argenti *requieſcet homo:* ſubintelligitur, inquit Mercerus, חוסה האדם *ſperat homo.*

Junius: Nam *alii* in umbra ſapientiæ, *alii* in umbra pecuniæ *ſunt.*

Gene-

Genevenſes, *Car on eſt à couvert à l'ombre de ſapience, & à l'ombre de l'argent.*

Tigurini. Nam pariter quis ſub umbra ſapientiæ, & ſub umbra pecuniarum cubabit.

Senſum non male aſſecuti ſunt hi omnes: ſed ellipſes ſtatuunt duriores, quia ב in בְּצֵל accipiunt pro *in* aut *ſub*, & צֵל pro nomine in regimine poſito. At aliter longè facilius & ſine ellipſibus vertas, *Nam pro umbra eſt ſapientia, pro umbra eſt pecunia*; vel ſimpliciter per nominativum, *Nam umbra eſt ſapientia, umbra eſt pecunia.* In ejuſmodi enim phraſibus ב nominativum formare, variis exemplis oſtendimus ad Prov. 28,2. ex Oſ. 13, 9. Pſal. 55. 19. Pſ. 68.5. Job. 18,8. ſignificat autem hîc *umbra* protectionem: ut & in illo proverbio Arabico ظِلُّ السُّلْطَانِ كَظِلِّ اللّٰهِ *umbra principis eſt ſicut umbra Dei.*

VERS. 14. בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה אֱלֹהִים עַל דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃. Prius membrum plerique ſic vertunt. *Die bono ſis in bono, & die malo* רְאֵה, Tigurini *circumſpice.* Genevenſes *prenez y garde.* Mercerus *vide*, nempe opus Dei, de quo v. præcedenti. Junius minus rectè, *utere.* Addit Mercerus, verti poſſe, *& diem malum vide*, nempe ne nimirum lætitia diffluas. eam ſententiam amplecterer propter ſequentia. *Nam hoc è regione illius fecit Deus.* Cauſam reddit, cur in gaudiis de adverſis cogitandum ſit, quia facile proſperitatem excipit adverſitas, quum hanc è regione illius poſuerit Deus, vel ſecundum eam, juxta eam. עֻמַּת enim *ſocius, proximus* eſt. adeoque לְעֻמַּת proximè, juxta ſignificat. Poſterius membrum ſic verti ſolet, *Ut non inveniat homo poſt eum quicquam*, id eſt, ut non inveniat querendi occaſionem, quam Deus prorſus adimit dum mala bonis, bona malis temperat. Junius verò ſic, *Ea ratione ut non aſſequi poſſit homo eorum quæ*

 ſibi

ſibi inſtant quicquam. Rectè עַל דִּבְרַת vertit, *Ea ratione.* ſignificat enim דִּבְרָה ordinem, rationem, modum. ut ſupra ad Eccleſ. 3, 18. monuimus. At reliqua ſic vertere velim: *Ea ratione* (aut modo, aut ordine) *ut non invenire poſſit homo poſt eum quicquam.* id eſt, tam ſapienter ea Deus ordinavit, ut nemo hominum poſt Deum invenire poſſit quicquam magis conveniens. vel ſic fortaſſe melius, *Ea ratione, ut non poſſit homo poſt eum quicquam.* Id eſt, etſi velit homo in gaudiis conſtitutus, ea ſibi eſſe perpetua, ac ſemper è malis eximi, Deus tamen illa inter ſe ea ratione junxit, ut homo nihil poſſit poſt eum, id eſt poſt Deum qui ita conſtituit. Nec inſolens eſt, quod יִמְצָא verterim, *poſſit*, ſæpe enim eam habet vim. ut quum dicitur, fac quod manus tua invenit, id eſt, quod manus tua poteſt, quod tu potes. unde & apud Syros, hoc verbum nihil aliud ſignificat quam *poſſe.* הֱיֵה בְטוֹב *ſis in bono*, verti etiam poteſt, *ſis bonus, hilaris.* ב enim nominativum valere, ſæpe jam diximus.

VERS. 29. לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים׃. Poſteriora verba plerique vertunt, *At illi quæſiverunt cogitationes multas, varias.* Tigurini autem, quia viderunt חִשְּׁבֹנוֹת eſſe fœm. gen. רַבִּים autem maſculini, retulerunt רַבִּים ad הֵמָּה, & verterunt, *Ipſi autem plures jam facti, cogitationes vanas perſecuti ſunt.* Id non probo. Sed diſpiciant docti, an non verti queat: *Illi autem quæſiverunt cogitationes magnatum.* רַב enim non tantum *multum*, ſed & *magnum* ſignificat. ut verba ea ſpectent hiſtoriam lapſus, ubi haſce cogitationes primis parentibus ſuggeſſit Diabolus, vos eritis כֵּאלֹהִים *ſicut Deus*, Pater, Filius, & Spiritus S. illi ſunt אֱלֹהִים רַבִּים *Deus magnus.* vel רַבִּים poteſt referri ad Angelos. ut & in hiſtoria lapſus, eritis כֵּאלֹהִים verti poteſt, *ſicut Angeli.* unde & Onkelos habet, eritis כְּרַבְרְבִין *ſicut magnates*, Angelos intelligit. Atque ita mens Solomonis eſſet, Fecit Deus hominem rectum, ſed illi ſorte ſua non contenti,

altiora

altiora quæſiverunt quæ non niſi Angelis & Deo conveniunt.

CAP. VIII.

VERS. 8. *Non habet homo poteſtatem in ſpiritum, ut cohibeat ſpiritum, & non eſt poteſtas in diem mortis*, וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה *& non eſt miſſio ad bellum*, nempe contra mortem, id eſt, fruſtra mittitur ad belligerandum contra mortem.

VERS. 11. עַל כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע. Ad verbum, *Ideo plenum eſt cor filiorum hominis in ipſis ad faciendum malum.* plenum, nempe ſpiritu, tumidum ſpiritibus, audax. audacia enim implet cor ſpiritibus, qui contineri iſthic & coërceri non valentes, adeoque prorumpentes in manus, in linguam, aliaque corporis membra, efficiunt ut aggredi is ſuſtineat, quæ non auderet, cui cor ſubſidit. hinc illud Regis Aſſueri ad Eſtheram, Eſth. 7. 5. מִי הוּא זֶה אֲשֶׁר מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן, *quis hîc eſt, qui implevit cor ſuum ad faciendum ſic?* id eſt, quis tantos ſpiritus ſumpſit, tamque audax factus eſt ut &c. Sic interpretamur & illud Actor. 5. v. 3. διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; *quare Satan adeo audacem te reddidit, ut non vercreris mentiri Spiritui ſancto?* Rectè itaque mentem Eccleſiaſtis cepit Vulgatus, quum vertit, *abſque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* preſſius autem & elegantiſſimè LXX, διὰ τοῦτο ἐπληροφορήθη καρδία υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐν αὐτοῖς τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρόν. Sicut enim fiducia filiorum Dei vocatur πληροφορία plenitudo quædam, qua fidenter & intrepidè malis omnibus occurrunt, ita audacia impiorum quoque eſt πληροφορία plenitudo, qua intrepide & audacter ad quævis ſcelera prorumpunt.

CAP. IX.

VERS. I. הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם אַהֲבָה גַּם שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃. Omnes Interpretes, quos quidem vidi, hæc verba, גַּם אַהֲבָה גַּם שִׂנְאָה jungunt cum ſequentibus אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם. & plerique vertunt, *Nec amorem, nec odium* (ſc. Dei) *novit homo*. unde Pontificii exſtruxerunt incertitudinem gratiæ ac ſalutis. quod ut Junius effugeret, licentius vertit, *tum re amatâ, tum exoſâ non uti homines*. Sed nihil his opus eſt: poſſunt ea verba commodiſſimè referri ad præcedentia, quamobrem & שִׂנְאָה per Reviah diſtinguitur à ſequentibus. Ad verbum ſic verto: *Iuſti & ſapientes, & opera eorum in manu Dei ſunt, etiam amor, etiam odium: non norunt homines quicquam eorum quæ ante ſe ſunt*. Dicit ergo, amorem & odium in manu Dei eſſe, ſicut juſtos & opera eorum: & quia Deus amat quos vult, & odit quos vult, non noſſe homines quicquam eorum quæ ante ſe ſunt. vident ante ſe quibus benè eſt, vident quibus malè eſt, ſed non norunt quinam ex illis Deo exoſi, quinam chari ſunt. planiſſimus ſenſus eſt, nec quicquam ſcrupuli habet.

VERS. 4. כִּי מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר אֶל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן׃. Mazorethæ annotarunt, legendum eſſe pro יְבֻחַר יְחֻבַּר. at nihil eſt neceſſe hîc mendum fateri, præſertim ſi hæc verba, כִּי מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר annectas præcedenti verſui, & in his verſum claudas. tum enim ſenſum habent perſpicuum. hoc modo,

וְאַחֲרָיו אֶל הַמֵּתִים כִּי מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר׃. *Et finis ejus eſt ad mortuos* (tendere) *nam quis eſt qui eligetur, ſive eximetur?* Dixerat, eundem eſſe eventum omnibus: etiam cor hominum plenum eſſe malo, & inſanias in corde eorum eſſe dum vivunt. addit, tandem finis eorum eſt, mori. & quidem omnium hîc finis, nam quis eſt qui eligetur, qui eximetur? Rectè deinde ſequitur nova ſententia,

אֶל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן הָאַרְיֵה הַמֵּת. *Pro omnibus viventi-*

viventibus eſt fiducia. quia canis viventis eſt melior ſors, quam leonis mortui. Senſus eſt, quandoquidem omnes ſine ulla electione & exemptione moriuntur, miſerrimam eſſe inſanorum hominum conditionem in morte. quia dum vivunt, fiduciam aliquam habent: ſed mortui, etſi in vita maximi fuerint, omnibus etiam viliſſimis viventibus viliores ſunt. ſicut leo mortuus inferior eſt vivente cane.

CAP. X.

VERS. 10. אִם קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃

VERS. 11. אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃

Duos hoſce verſus ſic transfero.

Si obtuſum reddiderit ferrum (nempe cæſor lignorum, de quo præced. verſu) *& ipſe aciem non terſerit, ſuperabit etiam vires* (vel *exercitus*) *ſed excellentia directionis eſt ſapientia.*

Si momorderit Serpens ob non incantationem (*quia non fuerit incantatus*) *etiam viri eloquentis non erit emolumentum* (prærogativa.)

Hujus interpretationis connexionem cum præcedentibus oſtendere viſum fuit. ubi ſententiam tantum meam dicam, doctioribus nihil præjudicatum aut præſcriptum volo. Nam & præcedentes verſus quo tendant, aut quomodo cohæreant, pauci conveniunt.

Videntur omnia ad ſapientiæ commendationem optimè referri. v. 1. 2. 3. planè eo ſpectant. v. 4. ſapientem monet, ne ſtationem ſuam deſerat, quum principis animus in eum efferveſcit: ipſius enim eſſe ut medici inſtar malum curet, & peccata magna ſedet. v. 5. 6. 7. Docet, omnino neceſſariam eſſe ſapientiam, quia multa ſunt in mundo admodum confuſa, qualia ſunt, ſtultos conſtitutos eſſe in eminentiis, divites autem in humilitate ſedere. ſervos equis vehi, principes vero tanquam ſervos ambulare ſuper terram. quæ quaſi

ſciunt ire ad urbem. id eſt inquit, circa arduas verſantur quæſtiones, ubi ſe fatigant, quum ne vulgares quidem teneant, quæ quaſi via ſunt ad urbem ducens, etiam pueris nota, prius malim, quamvis utrumque elegantem habeat parœmiam. Nulla autem erit parœmia, ſi עִיר ſumamus, prout Chaldaicè apud Danielem ſumitur pro *vigile.* ſenſus eſſet, *Labor ſtultorum fatigat eos, quia non norunt* (id eſt, non curant) *ire ad vigilem*, qui compendiariam viam, & expeditam rerum agendarum rationem eos doceret, ne ſe tantopere laſſarent. Addam aliud. omnia enim quæ ad explicationem difficilium locorum adferri poſſent, conferre, utiliſſimum arbitramur. Quid ſi affixum ſingulare in תְּיַגְּעֶנּוּ non exponamus diſtributivè, nec referamus ad præcedens plurale כְּסִילִים, ſed more Chaldæis ac Syris uſitatiſſimo, qui & in Hebraiſmo alibi occurrit, (ut ad Prov. 13, v. 23. annotavimus) ad ſequens אֲשֶׁר? ſenſus eſſe poterit, *Moleſtia ſtultorum fatigabit eum qui non novit adire aſtu.* Id eſt, ſermones actioneſque ſtultorum moleſtiſſimas nemo ferre & ſuperare poterit, ſed defatigatus iis ſuccumbet, qui non novit adire viros ſapientes ac prudentes, quales in aſtu, in urbibus degere ſolent.

CAP. XI.

VERS. 8. כִּי־אִם שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ. ante בְּכֻלָּם ſubaudio אֲשֶׁר, & verto: *ſed ſi annis multis vivat homo, in quibus omnibus lætetur,* (id eſt, qui omnes læti ſint ac proſperi) *recordetur dierum tenebrarum* &c.

VERS. 10. כִּי הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל׃. *Nam pueritia & juventus vanitas eſt.* Juventus dicitur שַׁחֲרוּת à שָׁחוֹר *niger.* quia ut cani ſolent eſſe capilli in ſenectute, ſic nigri in juventute. Hinc Thargum habet, ארום עלימות ויומי אוכמות שער הבלו *quia pueritia & dies nigredinis pili vanitas ſunt.* R. Salomoh ſimiliter השחרות vertit per נערות *pueritiam* ſive *adoleſcen-*

leſcentiam שראש ארם שחור בימי עלומיו *quia caput hominis nigrum eſt tempore juventutis ſuæ.* Vel dicitur ſic Juventus à שַׁחַר *aurora,* כי דמה ימי השחרות לשחר כשיבקע *quia ſimilis eſt juventus auroræ cum erumpit,* ait hîc Aben Eſra. cui tamen neque prior Etymologia diſplicet.

CAP. XII.

VERS. 5. וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה׃. Variæ ſunt in hæc verba interpretationes; quibus & nos noſtram addimus, *Quum florebit amygdalus, & impinguabitur locuſta, irrita erit concupiſcentia*, vel *irrita ea habebit concupiſcentia.* vel ſic potius, *Et floreat amygdalus, & impinguetur locuſta, irritum id faciet appetitus.* Id eſt, ne amœniſſimo quidem anni tempore, quum amygdalus floret & locuſta pinguedine onuſta ſit, voluptatem ex iis capere poterit ſenex. non multum hinc abludit Junii interpretatio. ſic autem יָנֵאץ exponitur juxta vocales, redundante א. quod ſi juxta conſonantes legatur יְנָאֵץ ſic interpretor, *& ſpernet amygdalum, & ſi impinguetur* (vel *apportetur*) *locuſta, irritum id habebit concupiſcentia.*

VERS. 9. וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב. an non verti poſſet? *Et oneratur locuſtâ.* id eſt, vires ejus ſenio ita conficiuntur, ut vel locuſtâ, quæ res minimi ponderis eſt, oneretur.

VERS. 11. *Verba ſapientum ſunt tanquam ſtimuli,* וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת, Gallica verſio, *Et domini congregationum* (id eſt, Doctores Eccleſiæ) *ſunt tanquam clavi fixi.* præferrem hoc iis qui בַּעֲלֵי ſumunt pro מִבַּעֲלֵי, & vertunt, *& tanquam clavi fixi à dominis congregationum.* quid, ſi בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת ſit attributum clavorum, qui dicantur domini collectionum, quia illis colliguntur & coagmentantur, quæ alias ſeparata manerent? hoc ſenſu verterem, *Et ſicut clavi infixi, quibus fiunt coagmentationes.* Utique, qui ad verba ſapientum non attendunt, diſperſam habent mentem, diſ-
ſipatos

ſipatos affectus, & diſturbatos mores. quæ omnia colliguntur, & coagmentantur quaſi infixis clavis, verbis ſapientum. quæ ſequuntur, נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד conſtruo cum דִּבְרֵי חֲכָמִים adeo ut de verbis ſapientum tria dicantur: 1. Quod ſint ſicut ſtimuli. 2. quod ſint ſicut clavi &c. 3. Quod data ſint à paſtore uno. duo priora utilitatem & efficaciam, tertium authoritatem tradit verborum ſapientum.

VERS. 12. וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר. *Quod reliquum eſt, Ex his fili mi ſis admonitus.* conferatur cum reliquis interpretationibus, & optima ſeligatur.

VERS. 13. סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע. Verto, *Finitur hic ſermo, omnia ſunt audita.* Finis ſermonis, id eſt, finitur hoc loco ſermo. Sic loqui ſolent Hebræi. ut סוֹף פָּסוּק *finis verſus*, ſupple, hîc eſt, id eſt finitur hîc verſus. Senſus eſt, Finem hîc capit ſermo, quem in hoc libro inſtitui, nihil amplius dicendum reſtat, omnia audita ſunt. ſumma eſt, Deum time &c.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

CANTICI CANTICORUM.

CAP. I. VERS. VII.

הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה. *Indica mihi* (*nam diligit anima mea*) *ubi paſcis?* שֶׁ aliquando cauſalis particula eſt *nam.* ut eodem hoc verſu שַׁלָּמָה *nam quare?*

CAP. IV.

VERS. 2. שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת. Duæ potiſſimum hîc ſunt interpretationes. Vulgatus, Tigurini, & Genevenſes ſe-

cuti Lxx. & Chaldæum vertunt, *Dentes tui ſicut grex tonſarum.* Pagninus & Junius, *æqualium*, ſecuti Kimchium, qui in libro Radicum vertit שוות בקומתם במדתם כאילו הם חתוכות בשוה id eſt, *æqualium ſtatura ſuâ, menſura ſua, tanquam ſi æqualiter præciſæ eſſent.* Addimus tertiam ex Elia in Thiſbi, qui קצובות vertit סדורות זו אחר זו *ordinatæ hæc poſt illam.* ſicut apud Rabbinos dicitur ימיו של אדם קצובים, id eſt inquit. סדורים קבועים, *dies hominis ordinati, fixi, præciſè determinati ſunt.* ex qua locutione patet, ſicut חָקַק, גָּזַר, חָרַץ, & apud Syros פְּסַק, ita & קָצַב, quæ per ſe ſive *inciſionem*, ſive *conciſionem*, ſive *præciſionem* & *amputationem* ſignificant, metaphoricè ſumi pro *decernere*, *ordinare*, *præciſé determinare.* atque ita verterem hoc loco, *Dentes tui ſicut grex* ovium *præciſè ordinatarum* ſive *determinatarum*, id eſt præciſo ac determinato numero conſtantium, ſicut dies hominis à Deo ſunt determinati. ita inquit, ſunt dentes tui, non habent nec confuſionem nec defectum, ſed ſunt קצובות, præciſè ordinati & determinati. video Eliam ex Rabbi Schelomone id petiiſſe, cujus verba adſcribere operæ pretium erit. ad שִׁנַּיִךְ ſic commentatur, דקות ולבנות וסדורות על סדורן כצמר וסדר עדר הרחלים הברורות משאר הצאן בקצב ומנין נמסרות לרועה חכם. id eſt, dentes *tenues & albi, & ordinati juxta ordinem ſuum, ſicut lana, & ordo gregis ovium, quæ puriores ſunt reliquo pecore, quæ cum præciſione & numero* (id eſt præciſo numero) *traduntur paſtori ſapienti.* obſervetur illud בקצב ומנין, ut intelligatur quo ſenſu קצב apud ſcriptores Hebræos familiariter uſurpetur.

Cap. V.

Vers. 13. *Maxillæ ejus* כַּעֲרֻגַת הַבֹּשֶׂם *ut areolæ aromatum.* quid de nomine ערוגה ſentiamus, vide in notis noſtris ad Pſal. 42. 2.

Cap. VIII.

Vers. 5. *Quæ eſt hæc quæ aſcendit ex deſerto*, מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ quidam ex Arabica lingua (neque enim in Hebræo alibi extat) interpretantur, *conjuncta* vel *adhærens*, vel *aſſociatura ſe dilecto ſuo*. eſt enim رفيق, רפיק *ſocius*. رفقة, רפקה & مرافقة, מראפקה *ſocietas*. Lxx autem verterunt, ἐπιστηριζομένη, Vulgatus *innixa ſuper dilectum ſuum*. quod & alii non pauci ſunt ſecuti, etſi interpretationis cauſam præter conjecturam non habuerint. Nos eam ex lingua Æthiopica confirmamus, ubi רפק eſt *recumbere, accumbere*. pro ἀνακλί-νεσθ ponitur Mat. 8. 11. hinc verti poteſt, *recumbens ſuper dilectum ſuum*, quod idem eſt atque innixa.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

ESAIÆ.

Cap. I. Vers. XIII.

חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃. Non hîc verba, ſed conſtructio difficultatem parit, quam alii aliter conſtituunt. Nova plane eſt, & meo quidem judicio, hoc loco difficillima, quam invenit Junius: qui חֹדֶשׁ & שַׁבָּת & עֲצָרָה vult eâdem conſtructione poni, pro בְּחֹדֶשׁ, וּבְשַׁבָּת, וּבַעֲצָרָה. vertit enim, *Novilunio & Sabbatho convocando convocationem non poſſum ferre iniquitatem, neque interdicti die*. Nos exiſtimamus חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא eſſe tres nominativos (infinitivus enim קְרֹא pro nomine habetur) abſolutè poſitos, qui latinè exponuntur per *quod attinet*. Hebraiſmus iſte eſt

uſitatiſſimus, ut Pſ. 73, 28. וַאֲנִי קִרֲבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב *Et ego*, (i. ad me quod attinet) *appropinquare Deo mihi bonum eſt.* quem Hebraiſmum habes Luc. 21, 6. *ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται) ἡμέραι.* ſic Ioa. 6, 42. & alibi, præſertim in Apocalypſi. Ita hoc loco, *novilunium, & Sabbathum, convocare convocationem*, i. *quod attinet ad novilunium & Sabbathum, quodque convocatis convocationem, non poſſum ferre iniquitatem & cœtum.* Id eſt, vos Sabbathis veſtris ac noviluniis, quotieſcunque coit cœtus conjungitis iniquitatem cum cœtu: ego utrumque ſimul ferre non poſſum: aut ab iniquitate abſtinendum, aut à cœtu. Belgicè, **wat aengaet de nieuwe maenden ende Sabbathen / ende het by een roepen van de vergaderinghen / ick en kan niet verdraghen booſheyt ende vergaderinghe.** Porro עֲצָרָה vel עֲצֶרֶת *cœtum, congregationem* dictum volunt quaſi *detentionem*, quod ibi homines aliquamdiu detineantur, & ſacris quaſi coerceantur. neſcio an rectè. quum enim in tribus magnis feſtis primus dies & ultimus eſſent שַׁבָּתוֹן *Sabbathum*, haberentque מִקְרָא קֹדֶשׁ *convocationem ſanctam*, nunquam tamen primo diei tribuitur עֲצֶרֶת, ſed ultimo, ut ſeptimo paſchatis Deut. 16, 8. & octavo feſti Tabernaculorum Lev. 23, 36. Num. 25, 35. 2 Chron. 7, 9. Neh. 8, 19. itaque præcipuam & maximè ſolennem congregationem ſic dictam puto, quę feſtum totum claudebat. à עָצַר *claudere.* ſicut & octavus dies σκηνοπηγίας vocatur magnus dies feſti Joa. 10. quia continebat הָעֲצֶרֶת congregationem claudentem feſtum. Verum penitius verſum hunc Prophetæ ponderanti occurrit alia, & fortaſſis melior interpretatio. חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת ſumo cum Junio pro בְּחֹדֶשׁ וּבְשַׁבָּת. ſed Infinitivum קְרֹא conſtrui volo, ut præcedentem Infinitivum הָבִיא, cum לֹא תוֹסִיפוּ, ut totus verſus ſic reddatur: *Ne pergite adducere munus vanum: ſuffitus abominatio eſt mihi. Novilunio & Sabbatho convocare convocationem* (ſupple לֹא תוֹסִיפוּ *ne pergite.* repetendum enim illud ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. ut alibi paſſim)

non

non poſſum ferre iniquitatem, & ſolennem congregationem. Duo hîc interdicta ſunt, quorum utrumque ſuam habet adjunctam rationem. Primum, ne amplius vanum munus adferant: ratio, quia ſuffitus abominatio eſt Deo. Alterum, ne Noviluniis & Sabbathis cætum convocent amplius. ratio, quia iniquitatem & cœtum ferre ſimul nequit. Porro לֹא אוּכַל *non poſſum*, pro *non poſſum ferre*, *non fero.* ſicut 1 Cor. 3. 2. *γάλα ὑμᾶς ἐπότισα καὶ οὐ βρῶμα. οὔπω γὰρ ἠδύνασθε. ἀλλ' οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε. lac vobis potum dedi, non eſcam. nondum enim poteratis: ſed nec nunc quidem poteſtis.* id eſt, non ferebatis, & ne nunc quidem fertis.

CAP. II.

VERS. 6. כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם. Pagninus, *Quia repleti ſunt* ſuperſtitione *præ Oriente.* Addidit *ſuperſtitione.* Alii *præſtigiis* כְּשָׁפִים. Junius *malis*, רֶשַׁע. Malim vertere, *Quia pleni ſunt ex Oriente*, id eſt rebus ex Oriente petitis, præſtigiis nempe Orientalium. ſunt qui מָלְאוּ active hîc ſumunt, ut alibi ſæpe, & vertunt, *Quia repleverunt* terram ſuam præſtigiis *præ Oriente.* Moneo מלא in Targum & in Nov. Teſt. Syriaco paſſim pro Hebræo שָׁאַב *hauſit* uſurpari. implet enim vas qui haurit aquam. hinc optimo ſenſu vertas, *Quia hauſerunt ex Oriente.*

CAP. III.

VERS. 3. וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ. Vertunt, *Et peritum artificum, & intelligentem eloquentiæ.* Malim, *Et peritum præſtigiarum, & intelligentem incantationis.* Artifices חָרָשִׁים dicuntur, manente camets ſub ח, etiam in conſtructione, ut חָרָשֵׁי עֵץ *artifices ligni, fabri lignarii.* quia camets eſt pro pathach ſequente dageſch. ut in פָּרָשִׁים *equites.* quæ ſunt nomina actorum, formæ טַבָּחִים *coqui.* conſtat autem apud Chaldæos, Syros, & Talmudicos חֲרָשִׁים ſignificare *præſtigias,*

gias, incantationes. ut & verbum לחש *incantavit.* non nego quin ſit locus unus & alter, ubi חֲרָשִׁים pro *artificibus* ſumendum videatur. Attamen in aliis locis, quæ quamplurima ſunt, per duplex camets reperitur. quod & analogia Grammatices poſtulat. Et videtur hoc loco res de qua agitur Chaldaicam potius illam ſignificationem exigere. neque לַחַשׁ uſpiam alibi aliud valet quàm *incantationem.*

VERS. 10. אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ. Quidam vertunt, *dicite juſto bene eſſe.* alii, *dicite juſto quod bene agat.* alii, *dicite juſto, quum fuerit bonus, quod fructum operum ſuorum comedent.* alii etiam aliter. nos exiſtimamus טוב hic idem eſſe quod Syris טוּבָא *beatus.* ſicut & Pſal. 112. verſ. 5. טוב איש חונן *beatus eſt vir qui largitur.* in quem locum vide obſervationes noſtras. Ita & hic, *Dicite juſto quod beatus ſit, quia fructum operum ſuorum comedent.* Sic vertit Jonathan אמרו לצדיקא טוביכון *dicite juſto, beati vos.* quod enim Hebræi dicunt אַשְׁרֵיכֶם *beati vos.* Chaldæi & Syri dicunt טוביכון. ut Mat. 5, 11. *μακάριοι ἐστὲ ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς.* Syrus dixit טוביכון, &c.

VERS. 17. וּבְנֹתֵיהֶן תְּשַׂבַּחְנָה ׳׳. Sequitur deinde verſ. 19. בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים. Variant Interpretes quid fuerint העכסים. Plerique ſequuntur Kimchium, qui vult fuiſſe crepitacula tinnientia, quæ mulieres in pedibus geſtarent. Iunius vult fuiſſe ornamenta crurulia, quibus veluti compedibus utrique cruri alligatis diſcerent modificare greſſus; quod & Vulgatus ſenſiſſe videtur. qui plura vult, videat Mercerum ad theſaurum Pagnini. qui ibidem tradit, ex quorundam ſententia fuiſſe mera ornamenta inſtar compedium quibus ornabantur. His aſſentimur, poſtquam à doctiſſimo viro D. Golio, qui per Orientem peregrinatus eſt, accepimus, uſitatum etiamnum eſſe in Oriente in opulentioribus familiis, ut infantum pedes circa talos laminis aureis unius aut duorum digitorum,

rum, interdum & quatuor ubi adultiores ſunt latitudine tanquam compedibus includantur. non ad tinnitum faciendum, neque ad greſſus modulandos, ſed ſolius ornamenti & opulentiæ teſtandæ gratia. ut & Propheta hîc vocat תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים *ornamentum compedum.* neque ſunt compedes quibus pes pedi alligatur, ut quum equi aut muli tollutim incedere docentur. ut volebat D. Junius. ſed ſingula compes ſingulo pedi aptatur ſeorſim, eumque ambit. Mercerus tradit Græcos dixiſſe περισφύρια. in mea editione non invenio. ubicunque vero repererit, id ipſum eſt quod ab ampliſſ. Viro D. Golio accepimus. Arabicè خلخل *armilla pedis ſupra talos.* Nec multum abeſt Jonathan qui vertit תושבחת רסניא, quod Vulgatus ad verbum vertit *ornamentum calceamentorum.* Teſtatur enim idem D. Golius, adhiberi iſtas compedes circa talos, ubi calcei Orientalium alligantur caligis ſive femoralibus. Miror autem, quod cum ambo nomen עֲכָסִים ita interpretarentur, verbum בְּרַגְלֵיהֶן תְּעַכַּסְנָה plane aliter ſint interpretati. Vulgatus ibi habet, *pedibus ſuis compoſito gradu incedebant.* Ionathan ברגליהן מרגזן *pedibus ſuis ad iram provocant.* videtur tranſpoſitis literis legiſſe תְּכַעֵסְנָה nam כָּעַס eſt *irritare.* Nos vertimus, In pedibus ſuis compedes geſtant. Belgicè, **Aen haere voeten draghenſe ringh-ſpanſelen.** Inaudita ſunt quæ hîc habet R. Selomoh. עכס inquit eſt ארס הנחש *virus ſerpentis.* quumque de puellis dicitur quod תעכסנה ברגליהן, hoc eſt inquit, quod *quum tranſirent per plateas juxta juvenes Iſraelitarum, calcabant eos ad pedes ipſorum & innuebant ipſis ad morem amoris adulterarum, ad trajiciendum in eos concupiſcentiam malam quæ eſt tanquam virus.* Ex lingua certe Arabica id, quod ſciam, non habet. ubi verbum عكس עכס ſignificat *curvare, incurvare, flectere, torquere.* hinc Hebræorum עֶכֶס *compes*, quæ incurvata flectitur & torquetur cir-

cum circa pedem. poſtea vero ad v. 19. exponens nomen עכסים dicit fuiſſe מנעלים *calceamenta* quæ ad pedes habebant, quibuſque virus illud effundebant.

VERS. 24. כִּי־תַחַת יֹפִי. Verti ſolet, *aduſtio loco pulchritudinis.* cui verſioni duo repugnant. Prius, quod כִּי inſolenter derivetur à כָּוָה *uri*, pro כְּוִי. deinde quod Maccaph, quo כִּי cum תַחַת in unam dictionem compingitur, vetat illud pro ſubjecto enunciationis haberi, quod in pronunciando per aliquam vocis ſuſpenſionem, in iſta præſertim ſententia, à prædicato rectè diſcernitur. Conjungo itaque cum v. ſequenti, hoc modo, *Quia loco pulchritudinis, viri tui gladio cadent.* vel, *quia propter pulchritudinem.* תַחַת enim & *loco*, & *propter* ſignificat. Malim hîc tamen prius, quia eodem verſu quater iſto ſenſu uſurpatum fuit. Neque obſtat, quod כִּי ita accepto, verſus hic ſuſpenſo ſenſu finiatur. id enim & alibi ſæpe contingit, ut vel infra ex cap. 8. v. 21. apparet.

CAP. IV.

VERS. 4. אֵת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן *Sordes filiarum Sionis.* צֹאָה & צֵאָה *ſtercus*, deduci ſolent à יצא *exivit.* magis conveniunt cum Æthiopico צָאָא *olet, fætet*, Joa. 11. 39. hinc צֹאָה & צֵאָה *ſordes, ſtercus*, quæ olent ac fœtent.

CAP. V.

VERS. 13. וּכְבוֹדוֹ מְתֵי רָעָב וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא׃ הָמוֹן hîc ſolet exponi, *multitudo*, i. vulgus, plebeii. paſſim id ſignificat. nec ineptus eſt hoc loco is ſenſus. ſolummodo moneo ſumi etiam pro *multitudine opum*, pro *facultatibus* & *divitiis.* ut Pſ. 37, 16. Eccl. 5, 9. Ita & hoc loco vertere licet, *Et gloria ejus erunt famelici, & opulentia ejus arebit ſiti.* ſic elegans eſt in utroque membro metonymia, poſita gloria pro honoratis, & opulentia pro divitibus. Idque melius etiam

ſequenti-

ſequenti verſu convenire videtur, וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ. ubi הֲמוֹנָהּ non ad *plebem* refero, ſed ut ante ad *opes*, & ſic verto, *Et deſcendet decor ejus, & opulentia ejus, & ſtrepitus ejus, & exſultabundus in ea.* videntur omnia referri ad honoratos & divites, qui in comeſſationibus ac perdito luxu ſtrepitum excitare & exſultare ſolent. ſit hîc liberum judicium. certe Lxx וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ verterunt *καὶ οἱ μεγάλοι καὶ οἱ πλούσιοι.* Nec aliter ſumendum puto Eſa. 16, 14. וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאָב בְּכֹל הֶהָמוֹן הָרָב׃ *& vilipendetur gloria Moabi cum omnibus opibus multis*, vel *in omnibus opibus multis* ſupple ſita. Porro צִחֵה ſolent referre ad radicem צחח. videtur potius ה eſſe radicale, ut in קָשֶׁה *durus*, & omnibus fere quæ in י & ה deſinunt. ex eadem radice eſt & Æthiopicum צחי *Sol*, ab ardenti æſtu ſic dictus.

VERS. 17. וְרָעוּ כְבָשִׂים כְּדָבְרָם וְחָרְבוֹת מֵחִים גָּרִים יֹאכֵלוּ׃. Variis in hunc locum interpretationibus, hanc addimus. *Et paſcentur agni* (vel oves) *ſecundum ductum ſuum, & deſolata pinguium peregrinantium comedent.* Prædicit fore ut loca amœna, ubi divites deliciabantur & pingueſcebant, vertantur in deſerta, fiantque paſcua agnorum, qui ibi ſecurè cibum capiant, dum pingues illi in exilium pulſi peregrè oberrant. כְּדָבְרָם vertimus, *ſecundum ductum ſuum*, quo nempe à paſtore ducentur. Hoc vult, agnis, i. piis bene fore, dum pinguibus, i. protervis impiis male ſit. Illis nec paſtorem defuturum à quo ducantur, nec paſcua quò ducantur: ſed ipſa impiorum habitacula in deſertum verſa, paſcuo ipſis fore. דבר *ducendi* ſignificatione uſitatiſſimum eſt Syris ac Chaldæis. unde & מִדְבָּר *deſertum* dictum volunt Hebræi, quod in illud ducantur pecora paſtus cauſa. Jonathan כְּדָבְרָם vertit כמא דאמיר עליהון *ſicut dictum eſt ſuper ipſos*, i. ſicut illis promiſſum eſt: retenta vulgata apud Hebræos hujus verbi ſignificatione.

VERS. 30. וְהִנֵּה חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ׃. Multi חֹשֶׁךְ צַר

conjungunt formâ regiminis, *& ecce tenebræ anguſtiæ.* quod non fert accentus diſtinguens Zakeph in חֹשֶׁךְ. alii id animadvertentes, habent pro oratione ἀσυνδέτῳ, ac ſupplentes copulam vertunt, *Et ecce tenebras & anguſtiam.* quod deinde ſequitur וָאוֹר copulant cum ſequentibus, *Et lux obtenebrata eſt in cælis ejus.* quod iterum τῷ Zakeph adverſatur, quo אור notatur, & τῷ Kamets ſub vau. Nam & accentus, & vocalis longa pro ſcheva notant, ſuſpendi iſthic oportere pronunciationem. ſi enim abeſſet accentus iſte diſtinguens major, & אור cum ſequentibus jungeretur, וְאוֹר ſcribendum fuerat. Sic ergo verto, *Et ecce tenebræ: anguſtia eſt & lux*, id eſt ſimul & anguſtia & lux eſt, ne lux quidem anguſtiam pellit, ſed & ubi lux, ibi anguſtia. quod ſi ו pro *quum* ſumere cupias (quod Hebræis Arabibuſque eſt frequentiſſimum) vertas, *anguſtia* eſt *quum lux* eſt. Vltimum membrum variè admodum redditur. Hieronymus, *obtenebrata eſt in caligine ejus.* LXX ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν. Pagninus, *in cælis ejus.* Junius, *in ruinis ejus.* alii *in ſtillationibus ejus.* Non mirum hîc ita variare Interpretes, quum alibi in Scriptura non reperiatur. Licebit ergo & nobis noſtram conjecturam addere ex lingua Æthiopica, quæ uti non minus Syriacâ & Arabicâ, quin magis fortaſſe Hebrææ linguæ eſt affinis, ita magnam paſſim inſolentibus in Veteri Teſtamento vocabulis lucem affundit. In hac עָרַף ſignificat *quieſcere*, Mat. 26. 45. in hiphil אערף *quietem dare.* Mat. 11. 28. ערפת *quies*, ibid. v. 29. Hinc non gravatè verterem, *tenebreſcit in quietibus ejus.* explicat quod dixerat, *anguſtia eſt etiam quum lux eſt*, quia etiam ubi quietem ſibi polliceri poſſent, tenebræ occurrunt.

CAP. VI.

VERS. 3. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. Verti ſolet, *plena eſt tota terra gloriâ ejus.* Sed melius, meo judicio, vertatur, *plenitudo*

tudo totius terræ eſt gloria ejus. id eſt, quicquid in tota terra eſt, quidquid uſpiam terrarum reperitur, eſt ipſius gloria. ſic enim ſumi מְלֹא ſolet, quando cum הָאָרֶץ aut alio ſimili nomine conſtrui ſolet. vide quæ annotavimus ad Gen. 48. 19.

CAP. VI.

VERS. ult. וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ׃. Hæc verba ſic transfero. *Et adhuc in ea erit decima pars, & revertetur, & erit ad urendum, erit ſicut quercus & ſicut pinus, in quibus in dejectione conſiſtentia eſt. ſemen ſanctum conſiſtentia ejus eſt,* (nempe regionis.) plerique verba illa, וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר vertunt, *& revertetur & erit uſtioni* vel *depaſtioni,* ſenſu paſſivo, id eſt rurſus uretur vel depaſcetur. ac ſi nova indicaretur pœna, quæ etiam reliquiis decimæ illius partis infligenda eſſet. dubito an non melius activè exponatur, in piel, ſicut totus verſus meram promiſſionem vel conſolationem contineat. hoc ſenſu, decima pars adhuc ſupererit, eaque revertetur, nempe è captivitatè, & erit ad urendum aut ad depaſcendum, nempe hoſtes. & quamvis jam deperdita videatur, erit tamen tanquam pinus aut quercus, quæ dejectis foliis & ramis, imo trunco ipſo dejecto, radicis tamen habent conſiſtentiam & firmitatem. ſic ſemen ſanctum quod in terra reliquum erit, conſiſtentia ejus & firmitas erit.

CAP. VII.

VERS. 16. תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה קָץ מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ׃. Omnes quos vidi Interpretes illud אֲשֶׁר volunt eſſe patientis caſus qui regatur à verbo קָץ. ideo vertunt, *Derelinquetur terra, quam tu deteſtaris à facie duorum regum ejus,* i. propter duos Reges ejus. Iunius paulo aliter, & meo judicio, minus bene. Nos hæc aliter conſtruimus, & אֲשֶׁר jungimus cum מְלָכֶיהָ. Hebræi enim dicturi, *cujus duo reges,* aliter dicere

non poſſunt quam אֲשֶׁר שְׁנֵי מְלָכֶיהָ. itaque ſic verto, *Deſeretur terra, propter cujus duos reges tu tædioſus* (ſeu faſtidioſus) *es.* ad verbum, *à facie duorum regum cujus*, i. ex phraſi Hebræorum, propter cujus duos reges.

VERS. 20. *Die illo radet Dominus* בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת־הָרֹאשׁ *novaculâ, conductâ in ulterioribus Fluvii, rege Aſſyriæ, caput* &c. ב in בְּמֶלֶךְ idem eſt quod in בְּתַעַר.

VERS. 25. *Et omnes montes, qui ſarculo ſarrientur,* לֹא תָבוֹא שָׁמָּה יִרְאַת שָׁמִיר וָשָׁיִת וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמַס שֶׂה׃. verto, *quò non veniet metus vepris & ſentis, erunt in miſſionem bovis, & in conculcationem pecudis.* לֹא תָבוֹא שָׁמָּה pro אֲשֶׁר לֹא תָבוֹא שָׁמָּה. deinde vau in וְהָיָה non copulativum, ſed illativum eſt, latinè redundans. Egit duobus præcedentibus verſibus de vinetis in ſpineta ac vepreta convertendis. jam de montibus agit, qui ſegetibus conſeri, adeoque ſarculis ſarriri, atque à noxiis expurgari ſolebant, ubi ſarculis evelluntur vepres, ſi quæ naſci videantur. At nec hi, inquit, deſolationem evadent. Si enim à vepribus nullus metus, immittentur armenta & pecora, quæ ſegetes depaſcent & conculcabunt.

CAP. VIII.

VERS. 1. *Sume tibi volumen grande & ſcribe* עָלָיו *ſuper illud* לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃, *Maherſchalalchaſbazo.* ל Dativus mihi eſt, & indicat perſonam cui volumen inſcribi ac dedicari volebat, nempe ei qui vocaretur מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז, qui filius erat Eſaiæ, de quo mox v. 3. ſignificat autem hoc nomen, *Accelera ſpolium feſtine prædator*, ad verbum, feſtinans prædatione.

VERS. 6. יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃. Video plerosque Interpretes exiſtimare hîc agi de populo regni Juda, eumque redargui, quod defenſionibus ſuis, auxilioque Dei ſibi promiſſo non contentus,

tus, à Rege Aſſyriæ ſuppetias petierat. Hinc difficillima eſt interpretatio poſterioris hujus verſus partis. tantum enim abeſt, ut regnum Juda gauderet Retſino & filio Remaliæ, ut contra adverſus eos tanquam hoſtes capitales Regem Aſſyriæ in auxilium advocarit. Exiſtimo itaque, hîc non redargutionem in populum Judaicum, ſed conſolationem potius inſtitui. redargui vero eundem populum de quo verſu præcedenti agitur, nempe populum Samariæ, decem tribus quæ jam una cum Rege Syriæ arma in Iudæos verterant. caput reprehenſionis eſt, quod reprobantes aquas Siloæ quæ leniter fluunt, gaudium ipſorum fuerit cum Retſino & filio Remaliæ. Id eſt, quod ſuavitatem religionis Hieroſolymitanæ, & benignum regni Davidici ſtatum contemnentes, imo oppugnantes, Retſino Rege Syriæ, & filio Remaliæ rege Samariæ idolatris & apertis Dei hoſtibus delectarentur. Hanc ob cauſam v. 7. excidium ipſis minatur per Aſſyrium, quo tanquam inundante fluvio prorſus eſſent obruendi. Ab hoc excidio excipitur v. 8. Juda. dicit enim à decem tribubus tranſiturum quidem hunc fluvium ad Judam, ſed non ad internecionem uſque, utpote ad collum tantum perventuris aquis. quam conſolationem v. 9 & 10 plenius proſequitur, ubi in hoſtes regni Judaici gloriabundus inſultat.

VERS. 8. וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ. Quidam מְלֹא conſtruunt cum מֻטּוֹת, unde Vulgatus, *Et erit extenſio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ.* ſic Junius, *Implebuntque paſſæ alæ ejus latitudinem* &c. Ad verbum autem ſonare dicit, *& erit extenſionibus alarum ejus plenitudo latitudinis terræ ejus.* mihi videtur מְלֹא per Makkaph conſtrui cum רֹחַב eodem ſenſu quo מְלֹא הָאָרֶץ dicitur *plenitudo terræ*, pro quicquid terra continetur, eamque quaſi implet. ſic hic verterem, *Et erunt extenſa alarum ejus plenitudo latitudinis* (i. quicquid conti-

continetur latitudine) *terræ tuæ.* Senſus eſt, extendentur alæ ejus per omnia quæ implent latitudinem terræ tuæ. Iuvat conſtructionem Hebræam intelligere; etſi quoad ſenſum nihil interſit.

VERS. 12. לֹא תֹאמְרוּ קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר׃. Ad verbum verto, *ne dicite conſpirationem, quibuscunque populus hic dicit conſpirationem*, id eſt, ne vocate conſpirationem, quæcunque populus hic vocat conſpirationem. dicere alicui rei conſpirationem, eſt dicere eam eſſe conſpirationem, vocare eam conſpirationem. metum eorum deſcribit, quo omnia timebant, tanquam ſi, quæcunque agitarentur, conſpirationem continerent.

VERS. 2. *Quærite à pythonibus & divinis*, הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים *qui occultè murmurant & muſſitant.* צפה in piel eſt *tegere, operire.* hinc vox quadrata צִפְצֵף *lecto occultoque ſermone loqui, mutire, & intra dentes murmurare.* ſic Eſa, 10. 14. *non fuit qui moveret alam, aut aperiret os,* וּמְצַפְצֵף *aut mutiret.* Eſa. 38, 14. *ſicut grus & hirundo* אֲצַפְצֵף *obſcurè murmurabam, & ſicut columba muſſitabam.* Manifeſtiſſimus autem eſt locus Eſa. 29. 4. *Et humiliaberis, è terra loquêris, & è pulvere humile erit eloquium tuum, & erit ut pythonis, è terra vox tua, & è pulvere ſermo tuus* תְּצַפְצֵף *obſcurè loquetur.* Ita & hoc loco pythonibus & divinis tribuit quod ſint המצפצפים *ſermonem occultantes*: והמהגים *& gementes* aut *muſſitantes* potius quam loquentes. qui ipſorum ritus ita notus eſt, ut probari non egeat. inde ἐγγαστρίμυθοι dicebantur, quippe qui è ventre verius quam ex ore loquerentur.

CAP. IX.

VERS. 1. כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם׃

VERS. 2. הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל׃

Quidam hunc verſum faciunt 23. cap. octavi, eoque finiunt

finiunt præcedentes minas. Alii inde inchoant caput IX, ſimulque conſolationem, præcedentibus minis oppoſitam. Cum his nos ſentimus, quia tanquam conſolatoria adferuntur Matt. 4. atque omiſſis aliis, quæ variæ ſunt, interpretationibus, ſic vertimus. *Sed non eſt allata obſcuratio ei* (terræ) *cui allata eſt anguſtia: ſicut tempore priori levius egit* (Deus) *verſus terram Zebulon & verſus terram Naphtali, poſteriori autem gravius egit, viâ maris, trans Iordanem*, in *confinio gentium. Populus, qui ambulant in tenebris, viderunt lucem magnam.* Senſus eſt, Etſi in magnam anguſtiam redacta ſit terra Iſrael, ſicut inde patet, quod primum levius terram Zabulon & Naphtali, per Tiglath Pilezer, deinde gravius univerſam terram, tum maritimam, tum quæ ultra Iordanem eſt, etiam Galilæam quæ in confinio gentium eſt, per Salmanaſſarem afflixerit Deus, tamen ad plenam obſcuritatem non redigetur. ſed populus ſedens in tenebris &c. pleniorem & doctum in hunc locum commentarium qui vult, videat Exercit. Evang. Sculteti lib. 2. c. 10. Addimus ſolummodo, etiam hoc modo exponi fortaſſis poſſe: *ſed non adferetur obſcuratio ei* (terræ) *cui allata eſt anguſtia. ſicut tempore primo ignominiam dedit verſus terram Zabulon & verſus terram Naphtali, ſic poſtremo* (tempore) *gloriam dabit, viâ maris, trans Iordanem, in confinio gentium.* quæ autem iſta gloria erit? *populus ſedens in tenebris videbit* &c. nihil coactum. nam כִּי pro *ſed* uſitatum. vide 2 Sam. 16, 17. Gen. 45, 8. כ ſimilitudinis habere pro particula ἀποδοτικῇ copulam vau, & hoc uſitatiſſimum. tale eſt illud *ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.* הֵקַל pro *vilipendere.* 2 Sam. 19, 43. Ezech. 22, 7. הִכְבִּיר pro *honorare*, Jer. 30, 19. הִכְבַּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ, *honore eos afficiam, & non habebuntur exigui*, eſt enim צָעַר *parvum eſſe, parvi pendi.* Senſus eſt, Etſi graviter terram ſuam Deus ſit afflicturus, non paſſurum tamen, ut in tenebris penitus delitеſcat. ſed ſicut eam olim contemptui expoſuerit,

poſuerit,ſic tandem honore eam affecturum,quum populo in tenebris deſidenti lux Evangelii eſt affulſura. quam id cum mente Evangeliſtæ ac ſcopo conveniat,nemo non videt.Hebraiſmum Belgica noſtra Lingua optimè aſſequitur, qua ſic verto. **Maer het landt dat beangſticht was / en is niet verduyſtert. ghelijck als hy het inden eerſten tijt ſlecht ghemaeckt heeft nae het landt Zabulon toe / ende nae het landt Naphthali toe / ſo heeft hy het inden laetſten tijt heerlick ghemaeckt / nae den wech des Zees / over den Jordane / aende grenſen der Heydenen. het volck dat in duyſterniſſe ſadt heeft een groot licht geſien.**

VERS. 3. &c. הרבית הגוי לא הגדלת השמחה שמחו לפניך כשמחת בקציר

לא Secundum קרי לו ſumitur pro לו *ei.* quia negatio hîc quadrare non videtur. quomodo enim negetur amplificatio gaudii de iis qui dicuntur lætati coram Domino ſecundum lætitiam quæ eſt in meſſe? malim tamen cum Junio aliiſque retinere כתיב לא. ſed nolim negativè exponere, verum interrogativè. hoc modo. *Multiplicaſti gentem : an non amplificaſſes gaudium? gaviſi ſunt coram te ſecundum gaudium in meſſe.* Res ipſa videtur interrogationem poſtulare, quia ejus reſponſio ſtatim ſubjicitur. Et jam idem eſt ac ſi legeres לו ſine interrogatione. interrogatio enim negans affirmat apud Hebræos. conveniunt jam ſenſu קרי לו & כתיב לא. ſed כתיב לא elegantius eſt & efficacius. præterquam quod לו הגדלת durum ſit, & præter genium Linguæ, qui poſtulabat הגדלת לו. totum autem verſum, ſicut & qui antecedunt & qui ſequuntur ad tempora Meſſiæ refero, quibus & gens Eccleſiæ multiplicata, & gaudium amplificatum fuit. Cauſa una datur v. 4. Quia jugum Eccleſiæ ab hoſtibus impoſitum diruptum eſt. Altera v. 5. quia omnis conatus hoſtium irritus eſt. quod his verbis exprimitur, כי כל־סאון סאן ברעש ושמלה מגוללה בדמים והיתה לשרפה מאכלת אש: , *quia omnis* quidem *conflictus confligentis* fuit *cum ſtrepitu, & veſtimentum inqui-*

inquinatum cædibus, & tamen *fuit in combuſtionem in cibum ignis.* ſenſus eſt, Etſi hoſtis conflictor magno conatu rem egerit, adeo ut omnis ejus conflictus fuerit cum ingenti ſtrepitu, & jam victoria potitus videretur, quia veſtimentum ſuum jam ſanguine Eccleſiæ polluerat, excidit tamen ſua victoria, & hoc ipſum veſtimentum ſanguine Eccleſiæ inquinatum igni traditum eſt. Author hujus victoriæ eſt puer nobis natus, qui v. 6. & ſequentibus præclarè deſcribitur.

VERS. 8. דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל׃

VERS. 9. וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב לֵאמֹר׃

VERS. 10. לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית נִבְנֶה &c.

Difficultatem parit in fine verſus 9 illud לֵאמֹר, quod quidam vertunt *qui dicunt*. alii per participium *dicentes* pro אוֹמְרִים. ſed non videtur id Infinitivus ille, præſertim præpoſito ל, ferre. deinde ſecundum eam interpretationem non exponitur quale id verbum ſit, quod v. 8. Deus dicitur miſiſſe in Iakob, quodque initio v. 9. dicitur toti populo innotuiſſe. Nos utrique difficultati hoc modo occurri poſſe putamus, ſi ſic vertamus. *verbum miſit Dominus in Iacob, & cecidit in Iſrael. Et cognoverunt id populus totus.* Quodnam autem eſt illud verbum? duplex eſt: primum redargutionis, deinde punitionis. verbum redargutionis proponitur per modum ſtuporis, *Ephraimum & habitatorem Samariæ, in ſuperbia & magnitudine cordis dicere, Lateres ceciderunt, & polito lapide ædificabimus, Sycomori ſucciſæ ſunt, ſed cedros ſubſtituemus.* ſequitur ſtatim verbum punitionis v. 11. Poſſes & aliter per interrogationem, hoc modo, *Et cognoverunt id totus populus, Ephraim & habitator Samariæ.* ſequitur jam verbum redargutionis per interrogationem, *An in ſuperbia & magnitudine cordis dicendum fuit, Lateres ceciderunt* &c. ſic enim Hebræi, quod Latini efferunt per gerundium in dum, ut *non eſt ludendum, non eſt bibendum,*

bendum, per Infinitivum præpoſito ל efferre ſolent לֹא לִשְׁחֹק. לֹא לִשְׁתּוֹת.

VERS. 20. וַיִּגְזֹר עַל יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבֵעוּ. Verto, *Et maſticabit ad dextram, eritque famelicus, & edet ad ſiniſtram, & non ſatiabuntur.* גָּזַר *cadere, incidere, ſcindere ſecare* hîc ad dentes refertur, probante id reipſa de qua agitur. atq; ita ſynonyma ſunt וַיִּגְזֹר & וַיֹּאכַל, ſicut וְרָעֵב & וְלֹא שָׂבֵעוּ.

CAP. X.

VERS. 4. בִּלְתִּי כָרַע תַּחַת אַסִּיר וְתַחַת הֲרוּגִים יִפֹּלוּ. Variè hîc locus exponitur. vide notas Vatabli. Junius vult hîc mitigationem pœnæ deſcribi, quaſi incurvandi fuiſſent inter vinctos, & caſuri inter interfectos, niſi Deus nominis ſui habuiſſet rationem. At vero, quæ præcedunt, quæque eodem hoc verſu ſequuntur, evincere videntur, nihil niſi meram pœnam hîc contineri. Nec ipſa hiſtoriæ veritas eam mitigationem admittit. quia tempore captivitatis Babylonicæ utrumque contigit, pars inter captivos incurvata, pars inter interfectos cecidit. Non diſplicet interpretatio eorum qui vertunt, *Abſque me incurvabitur quiſque ſub vinctis, & ſub interfectis cadent.* Abſque me, i. à me deſertus, auxilio meo deſtitutus. quod ſi ante כָרַע ſtatuamus ellipſin pronominis אֲשֶׁר, Hebræis uſitatiſſimam, ſic licebit vertere: *præter eum qui incurvabitur ſub vinctis, etiam ſub occiſis cadent.* Id eſt, non tantum captivi abducentur: ſed præter eos etiam alii occidentur. Sed ne ſic quidem omnis difficultas ſublata videtur. quid enim eſt *incurvari* תַּחַת אַסִּיר *ſub vincto*, & *cadere* תַּחַת הֲרוּגִים *ſub occiſis*? Junius *infra vinctum* & *infra interfectos*. Pagninus *inter vinctos* & *inter interfectos*. Tigurini, *inter vinctos* & *ſub interfectis*. ad quam verſionem Vatablus, in *loco vinctorum*, & *in loco interfectorum*. Vulgatus: *ſub vinculo*, & *tum interfectis*. Licet hîc omnia tentare quæ Lingua Hebræa admittit. Monemus

mus ergo תַּחַת interdum ſignificare *infra*, *deorſum*, abſolutè ſine caſu. ut Gen. 49, 25. in benedictione Ioſephi, *benedicet tibi* בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת *benedictionibus abyſſi jacentis infra*, ſive *deorſum*. ſic hoc loco vertere liceat, *Præterquam quod incurvabitur deorſum vinctus, etiam deorſum occiſi cadent.* Neſcio quid eruditis placiturum ſit, mihi ſane hoc maxime arridet. Vel poteſt בלתי cum verſu præcedenti ita cohærere, ut ad quæſtionem, *Ad quem fugietis pro auxilio? & ubi relinquetis gloriam veſtram?* definiatur hîc, nihil aliud eſſe exſpectandum, præterquam ut incurvetur deorſum vinctus, & deorſum occiſi cadant. Eo ſenſu poſſet reddi, *tantummodo*, *ſolummodo. Tantummodo incurvabitur deorſum vinctus* &c.

VERS. 5. הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם זַעְמִי׃. Junius, *Væ Aſſyrio virgæ iræ meæ; quamvis in manu eorum baculus eſt indignationis meæ.* Non videtur Lingua Hebræa ferre hanc interpretationem, quia מַטֶּה deſinit in Segol, adeoq; per formam regiminis genitivi exponi non poteſt. Longe magis arridet Tigurinorum interpretatio. *Heus Aſſur virga furoris mei, is eſt baculus, in manu eorum indignatio mea.* Quod nos ſic interpolamus: *Heu*, *Aſſur* eſt *virga furoris mei*, *etiam baculus eſt, in manu eorum indignatio mea.* Poteſt autem conſtructio Hebræa etiam hanc ferre interpretationem. *Heu Aſſur, virga iræ meæ, & in quorum manibus baculus eſt indignatio mea.* Belgicè, ô **den Aſſur / de roede mijnes toorens / ende in welcker handt mijne grimmigheydt eenen ſtock is.** Hæc diſpoſitio cum ſitu accentuum maxime convenire videtur. vel ſic, *Heu, Aſſur* eſt *virga iræ meæ, & baculus eſt in manu eorum indignatio mea.*

VERS. 15. הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ אִם יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל מְנִיפוֹ כְּהָנִיף שֵׁבֶט אֶת־מְרִימָיו כְּהָרִים מַטֶּה לֹא עֵץ׃. Poſterius hujus verſus membrum difficillimum viſum eſt Interpretibus, qui adeo in infinitas fere id mutarunt formas. tota difficultatis cau-

ſa eſt, quod omnes, quos quidem vidi, הָרִים putarint eſſe Infinitivum Hiphil, à verbo רום, quum mihi dubium non ſit, quin ſit nomen pluralis num. à ſingul. הַר *mons.* Locum ſic verto. *An gloriabitur ſecuris contra cædentem eâ? an magnificabit ſe ſerra contra agitantem eam? ac ſi agitaret virga exaltantes ipſam, ac ſi montes eſſet baculus, non lignum.* Montes celſi ſunt, ſuaque ſublimitate faſtum præ ſe ferunt, unde paſſim in Scriptura ſuperbos elatoſque homines metaphoricè ſignificant. an ergo, inquit, baculus ſuperbe ſeſe efferet, oblitus ſe lignum eſſe, non montes?

VERS. 22. כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה׃

VERS. 23. כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל הָאָרֶץ׃

Hunc locum LXX. ſic verterunt. *λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ. ὅτι λόγον συντετμημένον κύριος κύριος δυνάμεων ποιήσει ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ.* quæ ab Apoſtolo verbotenus ex LXX. ſic citantur ad Roman. cap. 9, v, 28. Ubi Doctiſſimus Beza in notis, *Nemo inficiari*, inquit, *poteſt Græcos interpretes negligenter admodum, quod ad voces ipſas attinet, hunc locum convertiſſe.* Quod ego fateor me neutiquam videre. Quod enim participiis uſi ſunt *συντελῶν καὶ συντέμνων* pro præſentibus Indicativi, ex Hebraiſmo eſt, ut & Propheta hîc dixit שֹׁטֵף & עֹשֶׂה. *λόγον* dixit pro *re*, Helleniſticè ex Hebraiſmo. *λόγος συντετμημένος* eſt נֶחֱרָצָה *res præciſa.* præſertim autem advertendum, quomodo hæc verba Prophetæ כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה acceperint LXX. neque enim, quod D. Beza & plerique noſtrorum interpretum exiſtimarunt, putarunt כִּלָּיוֹן חָרוּץ habere locum ſubjecti de quo prædicetur שֹׁטֵף. ſed שֹׁטֵף retulerunt ad Deum, & כִּלָּיוֹן חָרוּץ habuerunt pro nominibus poſt verbum. nec dubito quin optimè. Quod & Junius animadvertit, qui שֹׁטֵף צְדָקָה vertit *exundans juſtitiâ* nempe Deus. & quia jam deerat verbum, ſupplevit defectum inſerendo verbum *conſummabit.* vertit enim, *Conſummationem præciſam* conſummabit *exun-*

dans

dans juſtitiâ. Non probo. quia abſque ſupplemento perſpicuè vertitur, *Conſummationem præciſam exundare facit* in *juſtitia.* vel *conſummatione præciſâ exundat* in *juſtitia.* Tota jam negligentia in eo eſt, quod neglecta ſignificatione exundandi, ſimpliciter dixerint, *Conſummat & præcidit rem in juſtitia.* צְדָקָה acceperunt pro בִּצְדָקָה, optimè. Sed quid jam illud eſt *συντελῶν καὶ συντέμνων λόγον*? hæc non ex Græciſmo, ſed ex Hebraiſmo interpretationem habent. *συντελῶν λόγον* eſt עֹשֶׂה כִּלָּיוֹן vel עֹשֶׂה כָּלָה. כָּלָה inquit D. Beza, eſt *conſumtio*, & innuit Deum conſtituiſſe ad extremam paucitatem redigere populum ingratum. Ego pace tanti viri longè aliter hæc acceperim, & non ad pœnam, ſed ad beneficium ac conſolationem verba illa retulerim. atque ita accipienda eſſe, cuivis Prophetam & Apoſtolum intuenti liquebit. puto hæc ad executionem electionis pertinere, ſub qua tamen non nego quin ex lege oppoſitorum reprobatio etiam contineatur. & per כִּלָּיוֹן ſive כָּלָה non aliquam *conſumptionem*, ut nec per נֶחֱרָצָה *abbreviationem* aut *præciſionem*, ſed per utrumque *conſummatum in mente Dei conſilium* & *præciſum decretum* intelligo. ſic ſæpe כָּלָה ſumitur. exempli gratia, 1 Sam. 20, 33. וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת דָּוִד. *Et cognovit Ionathan quod conſummatio eſſet à patre ſuo interficiendi Davidem*, id eſt, quod conſilium interficiendi Davidem conſummatum & firmiter decretum eſſet apud Saulem. Sic חָרַץ ſumitur pro definire & decernere 1 Reg. 20,40. ubi Achab dicit Prophetæ אַתָּה חָרָצְתָּ *tu ipſe definiviſti*, tu ſententiam jam tuliſti, & quid fieri oporteat ſtatuiſti. Ita hoc loco apud Eſaiam, reliquiæ Iſraëlis ſervabuntur, quia decretum electionis firmum eſt. eſt apud Deum כִּלָּיוֹן חָרוּץ *conſummatio decreta, conſummatiſſimum decretum.* eſt apud ipſum כָּלָה וְנֶחֱרָצָה *conſilium conſummatum & ſtatutum* ſive *deciſum.* eo conſilio jam exundat, & id exequitur in terra. Eodem ſenſu hîc ſumo כָּלָה וְנֶחֱרָצָה ſicut

ſicut Eſa. 28. 22. ubi procul dubio *conſummatum & deciſum conſilium ſignificat.* Itaque nolim cum D. Beza adeo culpare veterem Interpretem, qui ἐν δικαιοσύνῃ vertit *in æquitate.* imo etſi quis apud Eſaiam illud צְדָקָה per *miſericordiam* verterit, ne eum quidem culpavero, quin hîc opus miſericordiæ & æquitatis divinæ omnino deſcribatur, & vox ea ſæpe pro miſericordia ſumatur, ut Dan. 9, verſ 16. אֲדֹנָי כְּכָל צִדְקֹתֶיךָ יָשָׁב־נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַם, *Domine ſecundum omnes miſericordias tuas avertatur nunc ira tua & indignatio tua à civitate tua Ieruſalem.* unde & apud Rabbinos ac Syros pro eleemoſyna ſæpe accipitur. Apud Apoſtolum ergo συντελῶν λόγον dicitur Deus, quum decretum electionis in ſe conſummat. συντέμνων λόγον dicitur, quum id in ſe præciſè definit & concludit. eſt enim Hebræum חָרוּץ & συντετμημένον λόγον ποιεῖν ἐν τῇ γῇ eſt decretum illud exequi. Hæc ſalvo doctiorum judicio. Syrus verba Apoſtoli optimè & intellexit & tranſtulit ܡܠܬܐ ܓܡܪ ܘܦܣܩܗ̇ *verbum decrevit, & decîdit*, ſeu *præcisè ſtatuit.* ubi diſsimulare non poſſumus, uſitatiſsimam eſſe Arabibus phraſin, ut eàdem qua ibi Syrus uſus eſt voce dicant, جزم قولا مطلق *decîdit verbum abſolutum*, pro *dixit abſolutè.*

VERS. 32. &c. עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן׃. Difficultatem hîc parit Infinitivus לַעֲמֹד, quæ varias dedit interpretationes. Supra c. 9. v. 9. ad לֵאמֹם diximus, illud ל infinitivorum ſæpe formare Gerundium in dum. ſic & hoc loco accipiendum putamus. *Adhuc diem in Nob conſiſtendum erit, agitabit manum ſuam ad montem filiæ Tſionis.* Id eſt, tanto flagrabit odio in urbem Hieroſolymorum, ut minas ſuas adverſus eam differre non poſſit donec eam obſederit. ſed quum adhuc diem morandum erit Nobi, jam tum agitaturus eſt manum contra eam. vel ſi poſt הַיּוֹם velimus ſubintelligere אֲשֶׁר, ellipſi Hebræis familiariſſima, præ-

ſertim

ſertim cum præcedit notio temporis vel loci, ſic licebit vertere, *Adhuc ipſo illo die, quo Nobi conſiſtendum erit, agitabit manum ſuam* &c. ſic otioſum non erit ה Emphaticum in הַיּוֹם, ſed proprio ſuo munere fungetur. Vel potius, *Adhuc hodie in Nob conſiſtendum. agitat manum ſuam* &c. id eſt, non diu differet Judæam tentare. agitat jam in eam manus, hodie tantum adhuc Nobi conſiſtendum. id tanquam ſimpliciſſimum maximè arridet.

CAP. XI.

VERS. 14. וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה. Plerique vertunt, *Et involabunt in humerum Philiſtæorum Occidentem verſus.* At כָּתֵף non ponitur in conſtructione, quia camets non mutatur in ſcheva. Hinc alii, *Et involabunt humero in Philiſthæos.* At Rambam in libro tredecim articulorum fidei, articulo tertio vertit והדפו אותם בכתף *& impellent eos humero*, id eſt, tradent humero ut cadant. & hinc derivatum ait illud Rabbinorum עפוי שוף *depulſio redundantiæ*, הוא פירוד *id eſt diviſio*, quæ Deo non competit, ut nec חבור *compoſitio.* Itaque non derivat ab עוף *volare*, ſed ab עָפָה, quæ radix in Bibliis non extat.

CAP. XIII.

VERS. 2. עַל הַר נִשְׁפֶּה שְׂאוּ נֵס. Vulgatus, *ſuper montem caliginoſum levate ſignum.* alii *ſuper montem excelſum.* Nos, *ſuper montem planum*, adeoque aptum ubi exercitus inſtruatur, & prælium committatur. de ſignificatione vocis שָׁפָה vide ad Num. 23. 3.

VERS. 14. וְהָיָה כִּצְבִי מֻדָּח וּכְצֹאן וְאֵין מְקַבֵּץ׃. *Et erit ſicut quum hinnulus impulſus eſt, & ſicut cum oves ſunt & nemo colligit.* Phraſin hanc Hebræam imitatur Matthæus c. 25. v. 14.

VERS. 19. *Et erit Babel* &c. *ſicut ſubvertit Dominus Sodomam & Gomorrham* &c. Ejus impletionem vide in Iti-

nerario Benjaminis, cujus verba ſunt, ומשם יום לבבל היא בבל
הקדמונה החרבה והיא מהלך שלושים מילין ברחובותיה ועדין ארמון נבוכדנצר שם
חרב ויראים בני אדם ליכנס בו מפני הנחשים ועקרבים שיש בתוכו. *Atque inde diei iter eſt ad Babel, nempe antiquam iſtam Babel qua devaſtata eſt, & plateis ſuis ad 30 milliaria extendebatur. atque etiamnum ibi palatium Nebucadnetſaris vaſtatum viſitur, in quod homines ingredi timent, ob ſerpentes ac ſcorpiones, qui iſthic loci reperiuntur.* Quæ nunc Babylonia dicitur, nova urbs eſt & alio loco ſita. quæ in locum veteris Babyloniæ à Manſuro condita eſt anno Hegiræ 145. id eſt anno Chriſti 766. & Bagdad dicta. teſte Elmacino l. 2. c. 3.

VERS. 22. *Et cantabunt ululæ* בְּאַלְמְנוֹתָיו, Doctus inter Hebræos *in viduis ejus*, i. in deſertis urbibus. Junius *in viduatis palatiis ejus*, ut ſignificationem habeat partim ab אַרְמוֹן, partim ab אַלְמוֹן. alii ſimpliciter, *in palatiis ejus.* quod laudo. ſive dicamus, quod illi voluerunt, אלמנות eſſe pro ארמנות, permutatis ל & ר, ut אלו & ארו ecce. ſive etymon petamus à Chaldaico אלם *fortem, robuſtum eſſe*, quaſi fortes, potentes ac magnificas ædes dicas. eodem modo quo היכל *palatium* deducitur à יכל *potuit.* ſive potius alia ſubſit cauſa, cur idem nomen אלמנה & *viduam* & *palatium* ſignificet. ſicut בירה Hebræis eſt *arx, palatium, caſtellum*, & ab eadem radice præfixo א heemantico eſt in lingua Æthiopica אַבִּיר *vidua.* Utriuſque denominationis cauſam videtur ſuppeditare lingua Syriaca, ubi ܒܺܝܪܬܳܐ primo idem eſſe quod Hebræis בירה, docet Gloſſarium Syro-Arabicum. exponit enim per مقصورة القصر حصن *palatium, arx, munitio.* deinde addit, ſignificare etiam ܐܪܥܐ ܕܠܐ ܡܙܕܪܥܢܝܬܐ *terram non ſeminabilem.* quod Arabicè explicat الارض البايرة البوروه التي لا تزرع *terra inculta, ſterilis, eſtque ea quæ non ſeminatur.* Hinc ergo אביר *vidua*, quæ ſterilis eſt & non ſeminatur: & בירה *arx*, quæ in loco ſterili atque inculto exſtructa

exſtructa eſt, ibique ſolitaria, viduæ inſtar, habitatur. ſic enim pleræque arces & palatia ſe habere ſolent. ſive enim ad regionis munitionem, incurſioneſque impediendas, ſive ad principum voluptatem atque exercitia exſtruantur, loca iis inculta deligi ſolent, venationi potius, quàm ſationi apta, ibique ſolitaria extare.

CAP. XIV.

VERS. 7. *Quievit, requievit univerſa terra*: פִּצְחוּ רִנָּה LXX, *βοᾷ μετ' εὐφροσύνης*, *clamat cum lætitia*. Arabicè فصح פצח eſt *eloqui*, *diſſerere*. Pagninus, *cecinerunt laudem*. Junius, *fragorem edit cantu*. quia פָּצַח pro *frangere* uſurpatur Mich. 3. 3. certe & Gal. 4. verſ. 27. pro *ῥῆξον* Syrus habet ܐܬܦܨܚܝ *erumpe*, nempe gaudio. nam & ibi & alibi non niſi de gaudio uſurpatur. videtur tamen & apud Syros propriè non de quovis gaudio, ſed quod cum ſtrepitu aliquo & fragore erumpit uſurpari. alioqui derivata. ſimpliciter hilaritatem denotant. & ܦܨܝܚܘܬܐ *ἱλαρότης* *hilaritas* Rom. 12. v. 8. ܦܨܝܚܐ *hilaris*. ſic & Æthiopicè Luc. 1. 14. & erit *gaudium* tibi, תפסחת. & multi ſuper nativitate ejus *gaudebunt*, יתפסחו. ubi צ in literam ejuſdem pronunciationis ס eſt mutata. quod ipſis frequens, ut pro צחק *riſit*, dicunt סחק.

VERS. 17. אֲסִירָיו לֹא פָתַח בָּיְתָה׃ Hieron. & Pagn. *Vinctis ſuis non aperuit carcerem*. non rectè. non tantum, quia ſine neceſſitate אסיריו ſumunt pro לאסיריו. ſed præcipuè quia inſolens eſt per בית abſolute carcerem intelligere, & quia negligunt ה locale quod ei apponitur. Melius Junius, *Vinctos ſuos non ſolvebat* reverſuros *domum*. verto ſimpliciter, *non dimittebat domum*. confirmat interpretationem non tantum res ipſa, ſed & lingua Æthiopica, ubi פתח plane ut

apud Hebræos ſignificat 1. *aperire* ἀνοίγειν Luc. 2. 25. 2. *ſolvere* λύειν, Mat. 21. 2. 3. *dimittere* ἀπολύειν. ut quum Chriſtus dicitur dimittere turbas. Matth. 14. 15. 22. 23. & paſſim.

Vers. 31. &c. הֵילִילִי שַׁעַר זַעֲקִי עִיר נָמוֹג פְּלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ Difficilem reddit verſionem illud נָמוֹג. In notis Vatabli ex docto inter Hebræos dicitur verti poſſe, *diſſolve te Peleſcheth tota tu.* præteritum enim capi pro Imperativo in Lingua Hebræa, id conſiſtere hoc loco non poteſt. etſi enim præteritum aliquando ſumatur pro Imperativo, fit id tantum in iiſdem perſonis. nunquam autem tertia præteriti ſumitur pro ſecunda Imperativi: נָמוֹג autem, ſi præteritum ſit, non niſi tertiæ perſonæ eſſe poteſt. Vnde & plerique per tertiam hic vertunt, *Diſſoluta eſt Palæſtina tota.* ut כֻּלֵּךְ ſit pro כֻּלָּהּ, mutata tertia perſona in ſecundam, quod fateor in eadem ſententia, etiam in eodem colo non eſſe Hebræis inſolens. Poteſt tamen נָמוֹג eſſe Benoni, quod omnibus perſonis jungitur, & verti, *Diſſoluta es Palæſtina tota tu.* At quare נָמוֹג eſt maſcul. gen. cum פְּלֶשֶׁת ſit fœmininum? reſpondet R. D. K. quia reſpicit עַם *populum* Palæſtinæ. Quod ſi tamen & hanc generis diſcrepantiam vitare velimus, & membrum hoc per Imperativum vertere, ſicut duo Imperativi præcedunt, poteris in נָמוֹג ſubintelligere אִישׁ, & vertere, *Tu tota Palæſtina* ſis *diſſolutus*, id eſt, ſis id quod diſſolutus aliquis eſſe ſolet, cui & vires & animus conciderunt. vel ſis כְּנָמוֹג *ſicut diſſolutus aliquis*, ut כ ſimilitudinis ſubintelligatur, ut & alibi ſæpe. Hinc Genevenſes, *ſoyez comme une choſe qui s'eſcoule.*

Cap. XV.

Vers. 1. מַשָּׂא מוֹאָב כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד עָר מוֹאָב נִדְמָה כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד קִיר מוֹאָב נִדְמָה׃ In בְּלֵיל plerique ſtatuunt Enallagen ſtatus conſtructi pro abſoluto. R. D. K. vult ſubintelligi הַנִּסְמָךְ *conſtructum*

ctum ſive genitivum בְּלֵיל, ut ſit, *in nocte*, τῦ δεῖνα, i. tali vel tali. Hoc factum, quia omnes, quos quidem vidi, exiſtimarunt שֻׁדַּד eſſe præteritum Pual, quum ego nullus dubitem, quin ſit ejuſdem conjugat. Infinitivus poſitus pro nomine, & vertendum, *in nocte vaſtari*, i. qua vaſtata eſt. ſic & alia anomalia vitatur, qua שֻׁדַּד, ſi præteritum eſſet, poneretur pro שֻׁדְּדָה per Enallagen generis. nomina enim civitatum ſunt fœminina. ſic ergo verto, *Vtique in nocte qua vaſtata eſt Ar Moab, exciſus eſt: utique in nocte qua vaſtata eſt Kir Moab, exciſus eſt.* præcipuæ Moabitidis urbes erant Ar & Kir. affirmat ergo eadem nocte qua duæ urbes vaſtatæ fuerint, periiſſe penitus Moabum. Nec quicquam te offendat quod paradigma Infinitivi Pual in Grammaticis detur פֻּקֹּד per cholem in fine. id ex unico fortaſſis exemplo factum גֻּנַּב Gen. 40, 15: eſt enim hoc tempus rariſſimum. & notum eſt terminationes Infinitivorum admodum eſſe inconſtantes. ut יַסֹּר pro יַסֵּר Pſ. 118, 18. הִנָּתֹן pro הִנָּתֵן Jer. 32, 4. Eadem phraſis eſt quæ Eſa. 30, 29. *canticum erit vobis*, כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ חָג *ſicut nocte ſanctificari feſtum*, i. qua ſanctificatur feſtum. Quamvis fatear שֻׁדַּד & הִתְקַדֶּשׁ poſſe hîc eſſe præterita, eodem tamen ſenſu. Didicimus enim nomina formæ conſtructæ juncta præterito importare defectum pronominis אֲשֶׁר aut בַּאֲשֶׁר, ut Eſa. 29, verſ. 1. הוֹי אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָוִד. *væ Ariel, civitati in qua degit David.*

VERS. 2. עָלָה הַבַּיִת וְדִיבֹן הַבָּמוֹת לְבֶכִי. Quidam הַבַּיִת accipiunt pro nomine proprio urbis. ſic Junius vertit, *Aſcendet Baÿthum, & Dibonem & Bamothas cum fletu.* ubi & הַבָּמוֹת pro nomine urbis habet, contra quam reliqui Interpretes, ut & Hebræi & Ionathan qui appellativè pro *excelſis* capiunt. Monemus autem הַבַּיִת & דִּיבֹן poſſe etiam nominative hîc accipi, ut non intelligantur urbes ad quas Moab aſcenſurus ſit ut fleant, ſed quæ ipſæmet adſcenſuræ ſint ad excelſa ut fleant. ſicut verſu præcedenti nominatæ fuerunt

שׁ & קִיר quæ excidendæ ſint, ita hîc nominari בַּיִת & דִּיבוֹן quæ in excelſa ſint aſcénſuræ ut fleant. Alii tamen הַבַּיִת etiam appellativè ſumunt, inter quos R. Selomoh, & R. David, qui dicit eſſe בית עבודה זרה *domum idoli*. Vnde Pagninus, *Aſcendit* in *ædem*, *&* in *Dibon*, & ad *excelſa*, *in planctum*. R. Selomoh paulo aliter, *adſcendit* Moab in *ædem*, *&* viri *Dibon* ad *excelſa ut fleant*. Equidem non malò.

CAP. XVI.

VERS. 5. De Chriſto dicitur quod ſit futurus שֹׁפֵט, וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמְהִיר צֶדֶק *judicans & quærens judicium & feſtinans vel promptus ad juſtitiam.* ſic plerique. nec repugno. malim tamen וּמְהִיר צֶדֶק vertere, *& peritus* vel *expertus juſtitiæ.* **in 't recht wel ervaren.** ſic enim hæc phraſis procul omni dubio capienda Eſr. 7,6. וְהוּא סֹפֵר מָהִיר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה *& ille erat Scriba verſatus in lege Moſis*, peritus legis Moſaicæ. ſic Pſal. 45. 2. לְשׁוֹנִי עֵט סוֹפֵר מָהִיר *lingua mea ſtylus ſcribæ periti.* ſic malim, quam *prompti aut feſtini.* neque enim dicit, ſe epithalamium hoc regium promptè & celeriter decantaturum, inſtar ſcribæ qui celeriter pingit, ſed ſe jam pulchra & elegantia lingua ſua prolaturum, inſtar ſcribæ qui ſtylo ſuo eleganter & peritè pingit. Ita & apud Syros nomen hoc uſurpatur. ſic enim doctiſſimus vir Gabriel Sionita Syrus ad amicum quendam לְגַבְרָא מְהִירָא וִידוּעְתָנָא *viro perito & intelligenti.* ita hîc à Propheta Chriſtus optimè & elegantiſsimè dicitur מְהִיר צֶדֶק *peritus juris.*

VERS. 6. שָׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב גֵּא מְאֹד גַּאֲוָתוֹ וּגְאוֹנוֹ וְעֶבְרָתוֹ לֹא־כֵן בַּדָּיו׃. Variis hujus loci interpretationibus noſtram etiam conjecturam addimus. *Audivimus ſuperbiam Moabi, ſuperbus eſt valde. elatio ejus & ſuperbia ejus, & excandeſcentia ejus non rectè vectes ejus ſunt.* id eſt, fruſtra eis tanquam vectibus ſe effert & ſuſtinet. כֵּן enim interdum ſignificare *rectè*, patet ex Num. 27, 7. Et 2 Reg. 7, 9. vel, *non utique*

vectes

vectes ejus ſunt. כֵּן enim interdum affirmare, & noſtro quidem judicio idem valere quod אָכֵן *certe, utique*, obſervavimus ad Pſ. 63, v. 2. & v. 4. Et Pſ. 127, 2. Neque hoc diſſimulare poſſumus, obſervaſſe nos, כֵּן *ſic*, non ſemper ſimilitudinem denotare, ſed ſolummodo inſignem quandam emphaſin, omnino ut apud Belgas particula ſimilitudinis ſoo. quomodo hîc Belgice verſum hunc ſic enarrare poſſemus. **wy hebben den hooghmoet Moabs ghehoort. hy is ſeer hooghmoedigh: ſijne verheventheyt/ ende ſijnen hooghmoet/ ende ſijne gramſchap en zijn nochtans ſoo ſijne hantboomen niet.** Etſi multum ſuperbiat & iraſcatur, ne ſic quidem vectes habet quibus jure inniti queat. לֹא־כֵן בַּדָּיו *ne ſic quidem vectes ejus ſunt.* locus plane parallelus eſt Jer. 48, 30.

VERS. 7. לַאֲשִׁישֵׁי קִיר־חֲרֶשֶׂת תֶּהְגּוּ אַךְ נְכָאִים׃. Sic verto, *de lagenis Kir-hareſeth gemetis: utique confracta ſunt.* אֲשִׁישִׁים *lagenas* potius verto quam *fundamenta.* tum quia ſequenti verſu ratio horum gemituum petitur à languore vinearum, tum quia Oſeæ. 3, 1. אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים non aliter verti poteſt, quam *lagenas* aut *dolia uvarum.* ut & fœmin. gen. אֲשִׁישָׁה nihil niſi *lagenam* ſignificat, teſtibus omnibus locis ubi occurrit. An autem אָשִׁישׁ uſpiam alibi in Scriptura *fundamentum* ſignificet, non arbitror probari poſſe. Hic certe locus Eſaiæ id non evincit. fateor apud Chaldæos אֻשַּׁיָּא eſſe *fundamenta.* at id apud Hebræos non tam videtur reſpondere τῷ אָשִׁישׁ, quam τῷ אָשְׁיָה, cujus plurale אָשְׁיוֹת extat Jer. 50, 15. & *fundamenta* ſignificat. ſed eſt ab alia radice. porro אַךְ hîc non pro *tantummodo*, ſed pro *certè, utique* ſumimus. ut Pſ. 73, 1. אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים *utique bonus eſt Iſraeli Deus.* Et v. 13. אַךְ רִיק זִכִּיתִי לְבָבִי *utique fruſtra purgavi cor meum.*

VERS. 14. בְּכֹל־הֶהָמוֹן הָרָב׃ vide notas noſtras ad Eſa. 5. verſ. 13.

CAP.

CAP. XVII.

VERS. 12. הוֹי הֲמוֹן עַמִּים רַבִּים כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן׃ Sic Verto. *Heu multitudinem* (vel *ſtrepitum*) *populorum multorum! ſicut perſtrepunt maria, perſtrepent. Et heu tumultum nationum! ſicut tumultuantur aquæ validæ, tumultuabuntur.* Hæc verba non Prophetæ eſſe arbitror, comminantis nationibus, ſed dolentis vicem populi ſui, in quem nationes magno tumultu irruent. Cauſam enim hîc tradi exiſtimo doloris mortiferi, cujus præcedenti verſu meminerat. Sequenti autem verſu dolorem eum mitigari, *Etſi tumultuaturi ſint populi ſicut tumultuantur aquæ multæ, increpabit eos Deus, & fugient è longinquo* &c.

CAP. XVIII.

VERS. 1. הוֹי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפָיִם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי כוּשׁ׃
VERS. 2. הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים וּבִכְלֵי גֹמֶא עַל פְּנֵי מַיִם לְכוּ מַלְאָכִים קַלִּים אֶל גּוֹי מְמֻשָּׁךְ &c.

Pagninus, Vatablus, Tigurini, Genevenſes, Junius, aliique in ſecundo verſu ante לְכוּ ſubintelligunt לֵאמֹר *dicendo.* ac ſi leves illi nuncii à gente de qua verſu primo agitur, mitterentur ad aliam gentem diſtractam & depilatam. Jonathan, Lxx. & Vulgatus, ut & noſtra Belgica verſio ſupplementum illud non habent. nec addendum putamus. Exiſtimamus enim gentem illam diſtractam & depilatam, eandem eſſe cum ea de qua verſ. 1. agitur. Et Deum eſſe qui hos leves nuncios ad eam gentem mittit, bellum indicturos, ad confirmandum ſe jure merito væ ipſis denunciaſſe. quid autem nuncii illi dicturi eſſent? id verſ. 3. dicitur, *Omnes habitatores orbis & habitatores terræ, cum elevaverit vexillum in montibus, videte, Et quum clanxerit tuba, audite.* vel *videbitis, & audietis.* non eſt autem inſolens per תֵּבֵל *orbem* intelligi certam quandam ditionem latè ſe exten-

tendentem. ſicut & Luc. 2, 1. ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Sequitur hujus capitis verſus quartus.

VERS. 4. כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי אֶשְׁקוֹטָה וְאַבִּיטָה בִמְכוֹנִי כְּחֹם צַח עֲלֵי־איר כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר׃. Hæc ſic verto. *Quia ſic dixit Dominus ad me, quieſcerem? & intuerer in loco meo? id eſſet tanquam æſtus aridus ſuper olus, tanquam denſa nubes in æſtu meſſis.* Id eſt *ſi quieſcerem & intuerer.* phraſi Hebræis uſitatiſsima, quæ in Pſalmis paſſim & ubique occurrit. quam & Belgice optimè efferimus, **Want ſoo heeft de Heere tot my geſproken/ hielde ick my ſtil/ ende ſaghe icker ſlechs op in mijne plaetſe / het ware als de dorre hitte op het moeſ-kruyt/ als een dicke dauwende wolcke inde hitte van den oogſt.** Senſum eſſe puto, ſi jam quieſcerem, id Eccleſiæ meæ maxime eſſet noxium, non aliter quam arens æſtus oleri, & denſa nubes rorem aut pluviam demittens meſſi. de quo Prov. 26, 1. Hæc cum verſu præcedenti optimè videntur cohærere, ubi bellum denunciarat populo truculento. ejus hic rationem reddit, quia nequaquam ſibi quieſcendum eſſe nec otioſè ſpeculandum ſentiat. quia id Eccleſiæ noxium ſit futurum. Cur autem noxium ſit futurum, cauſam reddit verſ. ſequenti 5. *Quia ante meſſem, quum conſummata eſſet gemmatio, & flos ejus fieret omphax matureſcens, abſcidit flagella falcibus, & palmites removit, reſecavit*, ſcilicet hoſtis, ſive populus ille truculentus de quo antea. eo enim referendum puto, ut ſenſus ſit, præceps admodum eſt hic hoſtis. exſpectare non poteſt donec judicia mea maturuerint. Sed non aliter agit, quam ſi vinitor meſſem præveniret, & quum meſſis in ſpe eſt, conſummata gemmatione atque omphace matureſcente, flagella, quæ cultellis ſolummodo erant putanda, falcibus abſcinderet & ipſos palmites reſecaret. itaque mihi quieſcendum non eſt, nec è loco meo otioſè ſpectandum, ſed bellum in hunc ho-

ſtem eſt movendum. pœna ſequitur v. ſequenti 6, *Relinquentur pariter avibus montium, & beſtiis terræ* &c. ſequitur

VERS. 7. בָּעֵת הַהִיא יוּבַל שַׁי לַיהוָה צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט וּמֵעַם נוֹרָא מִן הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ אֶל מְקוֹם שֵׁם אֲדֹנָי צְבָאוֹת הַר צִיּוֹן׃. Omnes noſtri Interpretes, ut & Lxx. & Vulgatus, exceptis Tigurinis, volunt עַם מְמֻשָּׁךְ poni pro מֵעַם, ut ſequitur וּמֵעַם נוֹרָא. ſed durum eſt è ſequenti membro illud retroagere, longè durius ſane quam è præcedenti membro *ἀπὸ κοινοῦ* id repetere. nec hîc neceſſe videtur, quum longè ſit ἐμφατικώτερον, & ad honorem Dei multo magis faciens, ſi ipſe populus ad eum adferri pro munere dicatur, quam à populo munus aliquod. Sic ergo verſum transfero, *Tempore illo adducetur munus Domino exercituum populus diſtractus & depilatus, & ex populo terribili ex quo fuit & ultra gente lineæ lineæ & conculcationis, cujus terram ſpoliarunt flumina*, (adducetur inquam) *ad locum nominis Domini exercituum, ad montem Sionis.* ſed moneo מֵעַם נוֹרָא *ex populo terribili*, denotare meo judicio, quoſdam ex populo terribili. id enim non Hebræis tantum ſed & Syris ac Arabibus eſt familiariſſimum, ut מִן denotet *quoſdam.* qui Hebraiſmus in Nov. Teſt. non raro etiam retinetur, ut Matth. 23, 34. *καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε, Et ex illis flagellabitis, & ex illis occidetis*, i. quoſdam eorum.

CAP. XIX.

VERS. 5. וְנִשְּׁתוּ מַיִם מִן הַיָּם. Quidam ex Niphal verterunt, *& deperdentur aquæ è mari.* alii ex Piel, *& deperdent aquas.* R. Nathan ait, ſignificationem ejus eſſe הפסד או אבוד *perditionem aut interitum.* concordat lingua Æthiopica, ubi נְשַׁת in activo eſt *deſtruere* Matth. 27. 40. Luc. 1. 52. In paſſivo *diſſolvi, deſtrui.* Mat. 24. 2.

VERS. 9. *Pudore afficientur operantes* פִּשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת alii vertunt, *lina reticulata.* alii *variegata* ſeu *multicoloria.* doctiſſimi

ctiſſimi Hebræorum, *optima* vel *ſelecta*. rectè. propriè tamen vertam *reſplendentia*. Hac enim ſignificatione radix שרק vel סרק (perinde enim eſt utro modo ſcribas) uſitata eſt in lingua Æthiopica. ut Luc. 2. 9. *Gloria Domini* περιέλαμψεν αὐτοὺς, Æthiopicus Interpres סרק לעלהומו *ſplenduit ſuper ipſos*. Hinc שְׂרִיקוֹת, unde Latinorum *Sericum*, eſt linum ſive byſſus optima, fulgens ac ſplendens, radiorum ſolarium fulgorem imitans. nam & de orientis ſolis ſplendore verbum שרק Æthiopibus uſurpatur Matth. 13. 6. ut & Arabibus. quem fulgorem ſerico convenire, negari à nullo poteſt. Sic Zachar. 1. 8. סוּסִים שְׂרֻקִּים verterem, *equos orientis ſolis colorem imitantes*, quem fulvum dicere queas. שֹׂרֵק *vitis optima*, quaſi ſplendidam & illuſtrem dicas.

VERS. 10. וְהָיוּ שָׁתֹתֶיהָ מְדֻכָּאִים כָּל־עֹשֵׂי שֶׂכֶר אַגְמֵי נָפֶשׁ׃. Junius שָׁתוֹת vertit *propoſita*, i. conſilia. Multi *retia*. Genevenſes *des trenchées*. nos eos ſequimur qui *fundamenta* vertunt quæ ſtructuræ ſupponuntur: eamque ſignificationem non huic tantum loco, ſed omnibus ubi hæc vox invenitur, optime convenire arbitramur. שֶׂכֶר ab omnibus pro *clauſura* aut *excipulo* capitur, à סָכַר *concluſit*, mutato ס in שׂ, quod aquas intra ſe concludat. alibi hoc ſenſu non reperitur. itaque ex mera in hunc locum conjectura datur hæc interpretatio. pro *mercede* autem accipitur Prov. 11, 19. nec aliter hoc loco caperem. Itaque ſic verto, *Et erunt fundamentis ejus contriti, quicunque faciunt mercede ſtagna animarum*. ut tum in שָׁתֹתֶיהָ tum in שֶׂכֶר ſubintelligatur ב, more Hebræis receptiſſimo. Senſus eſt, Conducunt ſibi mercede qui amœna jucundaque faciant vivaria. ſed ipſa terræ Ægypti fundamenta corruent, ſicut omnes qui in faciendis iſtis vivariis occupantur, ipſis fundamentis collapſis conterendi ſint.

VERS. 13. *Principes* נֹף. eadem urbs quæ Hoſ. 6. verſ. 9. מֹף. Targum utrobique מפים *Memphis*. ut & Arabi-

bus مَنَف frequentius autem in hiſtoria Saracenica dicitur مِصْر quomodo & à nomine Metropolis tota Ægyptus indigitatur, in Sacris מצרים. Poſtquam autem Omar, ſecundus Chalipha, urbem eam cepit ac muro cinxit, vocata eſt الفُسْطَاط *Tentorium*, quia dictus Imperator, Alexandriam verſus caſtra movens, tentorium ſuum ad Memphim fixerat, ac mox diſceſſurus, columbæ nidum, quæ pullos ſupra tentorium excluſerat, invenit. teſte Elmacino in vita Omari. Hodie القَاهِرَة Alcairo dicitur, à potentia quâ prævalet & dominatur aliis locis.

CAP. XXI.

VERS. 1. כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלוֹף מִמִּדְבָּר בָּא מֵאֶרֶץ נוֹרָאָה׃. Illud לַחֲלוֹף non refero ad סופות ut ſolent plerique, ſed ad hoſtem qui cum tempeſtatibus comparatur. ſic verto, *Sicut turbines in Auſtro* paratus eſt *ad tranſeundum, ex deſerto venit, è terra terribili.* vel ſi negligere velimus accentum Zakeph qui eſt in לַחֲלוֹף, ut ſententiam non diſtinguat, quod alibi etiam non raro fieri neceſſe eſt fateri, licebit illum infinitivum ſequentibus jungere, & ſine ulla ellipſi ſic vertere, *ſicut turbines in meridie, tranſeundo venit ex deſerto, è terra terribili.*

VERS. 2. חָזוּת קָשָׁה הֻגַּד לִי הַבּוֹגֵד בּוֹגֵד וְהַשּׁוֹדֵד שׁוֹדֵד עֲלִי עֵילָם צוּרִי מָדַי כָּל־אַנְחָתָה הִשְׁבַּתִּי׃. Quantum hîc interpretes varient, dici nequit. non pigebit noſtram etiam conjecturam addere. הֻגַּד quia maſculini generis eſt, non referimus ad præcedens חָזוּת, ſed ad ſequens בוגד, etſi repugnare videatur accentus Athnah. qui enim accentuum ubique parem rationem habere velit, etiam ubi Grammatica conſtructio reclamat, cum

cum ratione inſaniat neceſſe eſt. ſic ergo verto. *Viſionem duram! indicatus mihi eſt ô perfide perfidus, & ô vaſtator vaſtator. Aſcende Elam, obſide Media. omnem gemitum ceſſare faciam.* Quod ſi quis propter accentum velit per Enallagen generis referre קָשָׁה ad præcedentia, nego tamen abſque ratione id maſculino potius genere quam fœminino prolatum. quia argumentum viſionis nihil erat niſi perfidus paratus perfido & vaſtator vaſtatori. tum ſic verto, *viſio dura oſtenſa eſt mihi: ô perfide perfidus, ô vaſtator vaſtator* oſtenſus eſt mihi. Itaque ה in הַבּוֹגֵד & in הַשּׁוֹדֵד volo eſſe הַקְרִיָּה vocandi ſive compellandi, ut alibi ſæpe. Porro ad אַנְחָתָה notant Mazorethæ לא מפיק ה. id eſt, ה eſſe anomalum, quod cum ſit affixum non habeat Mappik. hinc plerique Interpretes tranſtulerunt, *omnem gemitum ejus ceſſare faciam.* cujus tranſlationis quæ mens ſit, optime expreſſit Jonathan ſua paraphraſi. כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַנְחִין מִן קֳדָם מַלְכָּא דְבָבֶל אַנְחִית לְהוֹן, id eſt, *omnes qui fuerunt gementes ob regem Babel* (i. ob allatas ab eo oppreſſiones) *quietem dabo illis.* ſed nolim hîc Mazorethis tantum fidei tribuere, ut propter ipſorum annotationem contra rationem Grammaticam & linguæ genium credam ibi affixum eſſe. malo eſſe formæ Emphaticæ, qualia ſunt יְשׁוּעָתָה. עֶזְרָתָה & alia non pauca. nec aliter acceperunt Lxx, qui verterunt, *νῦν στενάξω καὶ παρακαλέσω ἐμαυτόν.* ſecundum quam mentem ad verbum vertas. *omnem gemitum ceſſare faciam*, nempe à me ipſo: ut verba ſint Prophetæ dicentis, hactenus gemui, & adhuc gemo: ſed deinceps deſinam gemere, quia jam paratam video in Babylonios vindictam. idem loquitur, qui dixerat oſtenſam ſibi viſionem duram. duram ait Babyloniis, ſibi vero adeo jucundam, ut jam finem gemitibus imponere velit. Miror ſi quis neget, Lxx. hîc rem acu tetigiſſe. Quod ſi quis poſtrema verba ad Deum referre velit, ſic accipiat. *Omnem gemitum ceſſare faciam*, nempe à vobis ô Perſæ, ô Medi, quibus hanc

in Babylonios expeditionem injungo. Non eſt quod de hoc mandato gematis: aſcendite audacter, ego omnem gemitum, id eſt, gemendi occaſionem auferam.

VERS. 5. מִשְׁחוּ מָגֵן Lxx *ἀναστάσατε θυρέως*, quaſi מִשְׁכוּ legiſſent à משך *traxit.* vel unum pro altero ſumſerunt. Noſtri, *ungite clypeum.* At Jonathan מריקו ותחנחו זינא *tergite & nitida reddite arma.* Optimè. nam & in Arabica lingua משח مسح utrumque ſignificat, *ungere* & *polire*, *tergere.* fortaſſis quia rubiginoſa oleo terguntur ac poliuntur.

VERS. 7. צֶמֶד פָּרָשִׁים. rectius hîc, ut & infra verſ.9. פָּרָשִׁים *equos* verti quam *equites*, vide in notis noſtris ad Eſa. 22. verſ. 6.

VERS. 12. אָמַר שֹׁמֵר אָתָה בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה אִם תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שֻׁבוּ אֵתָיוּ׃
Qui interpretes in hunc locum conſulet, adeo diſſentientes reperiet, ut vix quicquam præter tenebras ſit reperturus. Experiemur, an quid lucis adferre poſſimus. Quæſitum erat, *cuſtos, quid de nocte? cuſtos quid de nocte?* ſupple, refers nobis. nihilne ſtrepitus audiviſti? an tuta ſunt omnia? ſequitur reſponſum. *Dixit cuſtos: advenit tempus matutinum, & etiamnum nox eſt. ſi inquirere vultis, inquirite, revertimini, venite.* q. d. præterierunt tenebræ terreſtres, ſed non tenebræ afflictionum. Orta nobis eſt lux ſolis, & tamen revera adhuc nox eſt. certa adeſt calamitas. ſi inquirere vultis, inquirite diligenter, ite, redite, venite, non aliter quam dixi rem ſe habere deprehendetis. Hiſce exaratis vidimus, Genevenſes & Vulgatam quoque verſionem noſtram Belgicam hîc nobis præiviſſe. quædam tamen preſſius, ni fallimur, & planius explicavimus, ac non nihil illuſtravimus. Belgicè verſum undecimum ſic reddimus. **De laſt over Duma. tot my roeptmen uyt Seir / Wachter wat iſſer vande nacht? Wachter wat iſſer vande nacht?** מִלֵּיל enim pro eodem ſumimus cum præcedenti מִלַּיְלָה, per Enallagen ſtatus. Quod ſi מ ſit radicale, & ponatur

tur pro מִלֵּל *dixit*, aut nominaliter. *dictum*, *ſermo*, vertendum erit, **Wachter wat ſprake iſſer?** vel, **wat ſeght men?** verſum 12. ſic verto. **De Wachter heeft gheſeght: De morghenſtondt is ghekomen / ende noch is het nacht. Indien ghy het onderſoecken** (vel **ondervraghen**) **wilt / onderſoeckt het / komt wederom / komt.**

CAP. XXII.

VERS. 6. וְעֵילָם נָשָׂא אַשְׁפָּה בְּרֶכֶב אָדָם פָּרָשִׁים וְקִיר עֵרָה מָגֵן׃. Sic verto. *Et Elam ſumpſit pharetram : in curru vir eſt , equites ſunt: & Kir nudavit (deprompſit) clypeum.* Belgicè. **Ende Elam heeft de pijl-koker ghenomen / de man is op den waghen / rupteren zijnder. Ende Kir heeft de ſchilden te voorſchijne ghebracht.** Non pigebit autem monere, quod & doctiſſ. Mercerus annotavit ad vocem פָּרָשִׁים in theſauro Pagnini, eſſe quoſdam qui ea voce etiam ipſos equos deſignari velint. à quibus ego ſane non abhorreo : tum quia apud Arabes eadem vox id ſignificat, tum quia in nonnullis Scripturæ locis ea ſignificatio admodum apta videtur. ut Eſa. 21, 7. וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל, *& vidit currum duorum equorum, currum aſini, currum cameli*, aut collectivè *aſinorum , camelorum.* videtur enim omnino diſtinguere tria genera curruum, equorum, aſinorum, camelorum. eodem modo v. 9. וְהִנֵּה־זֶה בָא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים, *Et ecce jam intravit currus viri duorum equorum.* Sic Eſa. 28, 28. ubi agitur de agricola triturante frumentũ, dicitur וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ, Genevenſes, *& equis ſuis non comminuet illud.* ſimiliter vetus Belgica noſtra verſio. non rejicio. equitum enim in bello uſus eſt: equorum vero etiam olim in trituratione. addamus locum 1 Sam. 8, 11. אֶת בְּנֵיכֶם יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו, *filios veſtros capiet, & ponet ſibi in curribus ſuis & in equis ſuis.* præſertim vero notetur locus 2 Sam. 1, 6. וְהִנֵּה הָרֶכֶב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הִדְבִּקֻהוּ, *& ecce currus, & domini equorum adhæſerunt ei.* בַּעֲלֵי הַפָּרָשִׁים Vulgatus vertit *Equites.*

Equites. Lxx. ἱππάρχοι. ambo פָּרָשִׁים acceperunt pro *equis*. Quodſi & hoc loco quem tractamus, ita ſumere liceat, vertam, ***Et Elam ſumpſit pharetram, ad currum hominis equi ſunt.*** **De peerden zijn al aen des mans waghen.** Suppeditat autem de עֵרָה conjecturam aliam lingua Æthiopica, ubi verbum hoc uſurpatur pro *planum*, *leve*, *glabrum*, *æquale facere*. videantur obſervationes noſtræ ad Jud. 20. verſ. 33. Id apprime huic loco convenit, ***Et Kir levigavit*** (polivit) ***clypeum.*** Eodem ſenſu quo cap. 21. 5. מִשְׁחוּ מָגֵן ***ungite clypeum.*** vertimus, ***polite, levigate clypeum.***

VERS. 14. ***Si remittetur vobis iniquitas hæc*** עַד תְּמֻתוּן ***donec moriemini.*** Hinc colligunt Judæi, per mortem peccatum hoc expiari, atque inde regulam hanc formant כל מי שיש בידו חילול השם תשובה ויום הכפורים ויסורין תולין ומיתה ממרקת, ***Quicunque reus eſt profanati nominis divini, reſipiſcentia, & dies expiationis, & caſtigationes divinæ eum non abſolvunt, ſed morte purgari neceſſe eſt.*** At vero ſenſus eſt ſimpliciter, non remittetur vobis iniquitas hæc dum vivetis, id eſt nunquam, nam poſt hanc vitam nullus eſt ut reſipiſcentiæ, ita nec remiſſioni locus. ſæpe enim עד ***donec*** ita refertur ad tempus præcedens, ut de ſequenti non affirmetur contrarium. ut quum 2 Sam. 6. 23, dicitur Michal nullos liberos habuiſſe עד יום מותה ***uſque ad diem mortis ſuæ,*** id eſt nunquam.

VERS. 18. צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה. Laudamus eos qui vertunt, ***volutando volutabit te volutatione.*** Nam prætterquam quod hoc verbum pro ***volvere*** uſurpetur Levit. 16. 4. non eſt dubium quin pro ***volutare*** accipiendum ſit in ſecundo Targum Eſther. cap. 1. verſ. 3. ubi gallus gallinaceus, à rege Salomone cum ejuſdem literis in urbem Seba ablegatus, dicitur in ſummum aërem aſcendiſſe, deinde additur ותניף צניפא והוא נצח ופרח ביני עפיא ופרחו בתריה, id eſt, ***volutando volutavit ſe*** (non recto volatu, ſed per volutationis modum perrexit) ***& tamen ſuperavit reliquas aves inter quas volabat, ita ut poſt eum volarent.*** CAP.

CAP. XXIV.

VERS. 16. רָזִי לִי רָזִי לִי *macies mihi*, *macies mihi.* apud Arabes رَزِيَّةٌ רְזִיָּה eſt *ærumna.* unde in Proverbiis Ali, زَوَايَا الدُّنْيَا مَشْحُونَةٌ بِالرَّزَايَا *anguli mundi pleni ſunt ærumnis.* ita & hîc vertere liceat, *ærumna mihi*, *ærumna mihi.* ſic dicuntur autem ærumnæ, quia ad paucitatem & tenuitatem homines redigunt. eſt enim رَزَّ רזה *paucum eſſe.*

CAP. XXV.

VERS. 2. כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל קִרְיָה בְצוּרָה לְמַפֵּלָה אַרְמוֹן זָרִים מֵעִיר לְעוֹלָם לֹא יִבָּנֶה׃. Non ſperno aliorum interpretationes in hunc locum. meam tantum addo, ut ſingula ponderentur. *Quia poſuiſti, ne ſit civitas, in tumulum, civitatem munitam, in ruinam: palatium extraneorum, ne ſit civitas: in æternum non ædificabitur.* obſcuritatem quandam habet, quod קִרְיָה בְּצוּרָה, quod poſt שַׂמְתָּ aut poſt לְמַפֵּלָה poni debuerat, poſuerit inter לַגָּל & לְמַפֵּלָה. ſi enim tranſponas, omnia ſunt facilia, *Quia poſuiſti urbem munitam, ne ſit civitas, in tumulum, in ruinam.* vel *quia poſuiſti, ne ſit civitas, in tumulum, in ruinam, civitatē munitam.* Negari tamen non poteſt quin ſitus verborum quo uſus eſt Propheta obſcuritate ſua miram habeat elegantiam. interdum enim quæ ſubobſcura ſunt, elegantiora ſunt. nec difficulter hæc intelliguntur, ſi iis interpunctionibus pronuncientur, quas modo adhibuimus. Magnum eſt quod hic tradit Propheta, inſigne laudis divinę argumentū, quod non leviter, ſed ſumma attentione & cum gravitate dicendum. **Want ghy hebt geſtelt/ op datſe geen ſtadt en ſy/ tot eenen ſteen-hoop/ de vaſte ſtadt/ tot een vervallen**

 plaetſe:

plaetſe: het palays der vremdelinghen / dat het geen ſtadt en ſy: het en ſal in eeuwigheydt niet herbouwet worden.

VERS. 5. כְּחֹרֶב בְּצָיוֹן שְׁאוֹן זָרִים תַּכְנִיעַ חֹרֶב בְּצֵל עָב זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה׃ Non parum torſit Interpretes hic verſus. omnis difficultas orta eſt ex nimis anxia obſervatione accentus Athnach ſub תַּכְנִיעַ, qui verbum illud ad præcedentia referre, & ibi ſententiam diſtinguere putatus eſt. quod perpetuum ejus munus non eſſe, vel ex primo verſu Geneſeos patet. nec dubium eſt, quin adeo inconſtans ſit accentuum in diſtinguendo ſenſu ratio, ut modulationi vocum potius quam diſtinctionibus ſententiarum eos inſervire plurimi eruditorum merito putaverint. Hîc ſane, ſi negligatur ratio illius accentus, totus verſus adeo perſpicuus eſt, ut nihil ſupra: hoc modo. *Sicut æſtus in loco arido, eſt tumultuatio extraneorum: deprimes æſtum umbrâ denſæ nubis. exciſio truculentorum teſtificabitur.* Hanc eſſe veram interpretationem, docet connexio hujus verſus cum præcedenti, ubi dixerat Deum eſſe *refugium* מִזֶּרֶם *ab inundatione*, *& umbram* מֵחֹרֶב *ab æſtu*. Explicat ſtatim quid intelligat per זֶרֶם quid per חֹרֶב. Prius habes in fine præcedentis verſus, כִּי רוּחַ עָרִיצִים כְּזֶרֶם קִיר *nam ſpiritus truculentorum eſt ſicut inundatio parietis.* alterum habes initio hujus verſus, כְּחֹרֶב בְּצָיוֹן שְׁאוֹן זָרִים *Sicut æſtus in loco arido, eſt tumultus extraneorum.* quid autem eo æſtu aget Deus? *deprimes eum umbra denſæ nubis.* quod ejus rei indicium? *putatio* vel *exciſio truculentorum id teſtificabitur.* עָנָה pro *teſtificari* non raro ſumi, ex lexicis diſcet qui ignorat.

VERS. 10. *Nam requieſcet manus Domini in monte hoc,* וְנָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו כְּהִדּוּשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי מַדְמֵנָה, Pagninus, *Et triturabitur Moab ſub ipſo, ſicut trituratur palea in ſterquilinio.* Kimchius תחתיו non refert ad Deum, ſed ad ipſum Moabum, ac vertit במקומו *in loco ſuo, ſub ſe.* quomodo ſumitur Exod.10.23. Hab.3.16. 1 Sam.14.9. & alibi. utraque explicatio ſatis conveniens eſt.

eſt. Malim autem דוש *conculcandi* ſignificatione quam *triturandi* vertere. primum, quia primario *conculcare* ſignificat, ſecundario *triturare*, quia id calcando olim fiebat. unde in lingua Syriaca prima ſignificatio obtinet. Deinde, quia non rectè triturari palea in ſterquilinio dicitur, ſed calcari optime. ut enim putreſcat palea, non ſuperinjici ſterquilinio, ſed calcari & in intima ejus contũdi ſolet, ut rectè ei permiſceatur. Annotarunt porro Mazorethæ, pro במי legendum כמו, quare τῷ ם cholem ſuperſcripſerunt. Non video cur hîc mendum ſtatuatur, nec legi poſſit ſecundũ כתיב ה׳, בְּמֵי מַדְמֵנָה *in aquis ſterquilinii*. Neq; enim in ſicco ſterquilinio, ſed in humido & probè madefacto calcantur paleæ, ut citius commodiuſq; putrefiant. quare laudo Jonathanem qui במי מדמנה vertit בטינא *in luto*. Nam nec ſola aqua, nec ſolus fimus ſeu ſtercus, ſed aqua ſtercoraria facit lutum. adde ſterquilinio aquam, habes lutum (cui immixta palea facile in putredinem vertitur, & aptiſſimum ſtercorandis agris fimum præbet.

VERS. II. וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ עִם אָרְבּוֹת יָדָיו׃. Pagninus. *Humiliabit ſuperbiam ejus cum cubitis manuum ſuarum*. Junius, *cum cataractis manuum ſuarum*. Sic plerique affixum in יָדָיו referunt ad Deum, & עִם *cum*, inſtrumentaliter ſumunt. id Hebræi potius dicerent בְּאָרְבוֹת יָדָיו. particulam autem עִם *cum* inſtrumentum denotare, non puto exemplis probari poſſe. Recte ait Mercerus, denotare *conjunctionem*, *& adhæſionem*. & Rabbi Mardochai eſſe מלה קושרת *particulam ligantem*. Ego itaque affixum illud referrem quò pertinet præcedens in גַּאֲוָתוֹ, nempe ad Moabum, & verterem, *Et humiliabit ſuperbiam ejus, cum* (una cum) *inſidiis manuum ejus*. Nempe, in corde Moabi erat ſuperbia, in manibus ejus inſidiæ. utraque de cauſa magna ſibi pollicebatur. at utrumque, inquit, Deus deprimet, & cordis ſuperbiam, & manuum inſidias. vel ſic, *Et humiliabit ſuperbiam ejus juxta in-*

ſidias (i. præſentibus inſidiis) *manuum ejus*. etſi inſidiis manuum ſuarum tutus eſſe ſperabit, tamen præſentibus illis inſidiis, & juxta eas deprimet ejus ſuperbiam Deus. Non omittendum autem quod annotavit Scindlerus, ארבות התלים apud Rabb. eſſe *inguina*, quod & apud Arabes eſt ארביתין. hinc ſuſpicio oritur א eſſe hœmanticum, ac derivari à רבה *mulplicari*. itaque ארבות התלים eſſe eam pedum partem, quæ plurimum carnis habet, nempe inguen aut femur. ſimiliter ארבות הידים eſſe eam manuum partem, quæ plurimum carnis habet, nempe lacertos, qui & præcipuas totius manus ſive brachii vires continent. atque ita ſenſus optimus eſſet, *humiliabit ſuperbiam ejus, una cum lacertis manuum ejus*. gloria viri fortis maximè in lacertis eſt. Id eſt, ſic deprimet ſuperbiam cordis ejus, ut etiam frangat lacertos manuum ejus quibus fidit ac ſuperbit.

CAP. XXVI.

VERS. 3. יֵצֶר סָמוּךְ תִּצֹּר שָׁלוֹם שָׁלוֹם כִּי בְךָ בָּטוּחַ׃. Vatablus vertit, quem ſequuntur Genevenſes, *Cogitatio ſuffulta eſt, quod ſervabis* &c. Id non rejicio. Tamen quia Hebræi ex ſuo idiotiſmo id potius dicerent סָמוּךְ יֵצֶר præcedente adjectivo, videntur mihi prima illa verba rectè legi per admirationem, ut totus verſus ſic exponatur. *ô cogitationem ſuffultam! ſervabis pacem, pacem: quia in te ſperatum eſt*. Belgicè, ô **vaſte ghedachte! vrede/vrede ſult ghy onderhouden: Want op u heeft men vertrouwet.** Quod ſi quis hæc cum verſu præcedenti magis velit conjungere, dico יֵצֶר סָמוּךְ eſſe expoſitionem ejus qui in fine præcedentis verſus vocatus fuit שֹׁמֵר אֱמֻנִים *cuſtodiens fidelitates*. quis is eſt? qui eſt יֵצֶר סָמוּךְ cogitatione ſeu figmento cordis fultus, firmus, bene nixus. id eſt, qui poſtquam ſemel factus eſt צַדִּיק *juſtus*, ut dixit verſ. præcedenti, non eſt cogitatione inconſtans ac vagus, *ἐοικὼς κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ, ἀκατάστατος*

ὢν

ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ut loquitur D. Jacobus cap. 1. ſed eſt יֵצֶר pro בְּיֵצֶר in cogitationibus, in affectibus & concupiſcentiis ſuis (id enim apud ſcriptores Hebræos eſt יֵצֶר) סָמוּךְ ſuffultus, bene firmatus & fundatus. *Hunc*, inquit, tu Deus *cuſtodies* שָׁלוֹם שָׁלוֹם pro בְּשָׁלוֹם *in omnimoda pace, quia in te confiſus eſt.* non video, cur quis hoc rejiciat. Belgicè, **Die wel beveſticht is van ghedachte/ ſult ghy bewaren in allerley vrede. want hy heeft op u vertrouwet.**

Vers. 4. בִּטְחוּ בַיהוָה עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יְהוָה צוּר עוֹלָמִים׃. Omnibus quas vidi interpretationibus præfero vulgatam noſtram Belgicam, quæ latinè ſic habet, *Confidite in Domino in æternum, quia Dominus Iehova rupes eſt in æterna ſecula.* hanc omnino retinendam cenſeo, & jam à nobis firmanda eſt. ב in בְּיָהּ non valet præpoſitionem *in*, ſed nominativo præfigitur pleonaſticè. quod in ſcriptura non eſſe inſolens, ſequentibus locis probo. Pſal. 68, 5. בְּיָהּ שְׁמוֹ *Iehovah eſt nomen ejus.* quod plane idem eſſe cum hoc loco quivis videt. Pſal. 55, 19. בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי *multi fuerunt mecum.* Oſeæ 13, v. 9. כִּי בִי בְעֶזְרֶךָ *in me eſt auxilium tuum.* Job. 18, 8. שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת בְּרַגְלָיו *miſſum eſt rete in pedes ejus.* Exod. 32, 22. אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת הָעָם כִּי בְרָע הוּא *tu noſti populum hunc quod malus ſit.* Apud Arabes nihil hac phraſi uſitatius, ut Luc 5, 12. وانا برجل مملو برصا *& ecce in viro repleto lepra*, i. ecce vir repletus lepra. ſic Act. 3, 2. فاذا برجل مقعد من بطن امه *& ecce in viro claudo ab utero matris ſuæ*, id eſt, ecce vir claudus.

Vers. 7. אֹרַח לַצַּדִּיק מֵישָׁרִים יָשָׁר מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס׃. Non ſperno quæ in hunc locum adferuntur interpretationes, præſertim Junii, & quæ longè alia eſt à Junii, Tigurinorum. Addo ſolummodo ſic etiam verti poſſe. via juſti ſunt rectitudines: rectus eſt: ſemitam juſti ponderabis. Belgicè, **De wegh des rechtveerdighen zijn gherechtigheden. hy is gherechtigh. ghy ſult den padt des rechtveerdighen weghen.** Certè qui יָשָׁר inſigniverunt accentu zakeph katon,

ton, voluerunt inter pronunciandum ibi paululum vocem hærere, quod optimè fit ſecundum hanc noſtram verſionem. תְּפַלֵּס etiam verti poteſt per Imperativum *libra*, *pondera*. id eſt, tu Deus ipſe expende an non juſtus rectus ſit, & an non via ejus ſint rectitudines. tum Belgicè verterem, **overweeght ghy den padt des rechtveerdigen.** Chaldæus videtur legiſſe יֹשֶׁר מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס *rectitudinem ſemitæ juſti librabis*. vertit enim אף עברי אורחת צדיקיא תתקן *etiam opera viæ juſtorum diriges*. ubi obiter monemus, in editione Buxtorfiana non rectè punctari עָבְדֵי אוֹרְחַת צַדִּיקַיָּא, id enim eſſet, *facientes viam juſtorum diriges*, quod hîc locum non habet, ſed punctandum eſt עֲבָדֵי *opera*, quod in Venetis eſt עוֹבָדֵי, melius ſane quam in Buxtorfianis.

VERS. 11. יְהוָה רָמָה יָדְךָ בַּל יֶחֱזָיוּן יֶחֱזוּ וְיֵבֹשׁוּ קִנְאַת עָם אַף אֵשׁ צָרֶיךָ תֹאכְלֵם׃. Etſi variæ, quæ in hunc locum dantur interpretationes, ferri poſſint, operæ tamen pretium duximus, ſi & aliam, quæ non minus, noſtro quidem judicio, ferri poteſt, adderemus. *Domine, exaltata eſt manus tua. an non viderent? videbunt, & erubeſcent. zelo populi tui, etiam igne hoſtium tuorum comedes eos.* קִנְאַת עָם *zelus populi*, eſt zelus quo tu ferris in populum tuum. eadem phraſis eſt אֵשׁ צָרֶיךָ *ignis hoſtium tuorum*, id eſt quo ferris in hoſtes tuos. in utroque ſubintelligitur ב inſtrumenti, ſive cauſæ. duæ igitur proferuntur cauſæ quæ Deum impellent ut impios iſtos, de quibus verſ. 10. conſumat. prima eſt, zelus quo afficitur erga ſuum populum: altera eſt, ardor iræ quo incenditur in hoſtes ſuos.

VERS. 15. יָסַפְתָּ לַגּוֹי יְהוָה יָסַפְתָּ לַגּוֹי נִכְבָּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל־קַצְוֵי אָרֶץ׃. Difficillimus mihi ſemper viſus eſt hîc verſus, neque hactenus invenio, in quo prorſus acquieſcam. non poſſum tamen non dicere quid in mentem venerit, fortaſſe aliis melius quam mihi ſatisfacturus. verſu 13. egerat de peregrinis Dominis quibus ſervire coacti fuerant. verſu 14.

gloriatus

gloriatus erat de eorum morte & interitu. his verbis, *Mortui non reviviſcent, defuncti non reſurgent. propterea viſitaſti & exterminaſti eos, & perdidiſti omnem memoriam eorum,* nempe ut non reviviſcerent neque reſurgerent. vel *propterea quod viſitaſti* &c. nam ut עַל כֵּן *propterea,* ſæpe valet *propterea quod* (vide Num. 10, 3. Et 14, 43. Gen. 38, 26. Pſal. 42, 7. Jer. 48, 36) ſic & לָכֵן rectè ſumitur. v. 15. pergit adhuc deſcribere eorum mortem & interitum, hoc modo, *Addidiſti eos genti, Domine, addidiſti* eos *genti: gloriam conſecutus es: elongaſti omnes extremitates terræ.* addere genti eſt morte afficere. ſicut paſſim in Scriptura, mortuus dicitur נֶאֱסַף אֶל עַמּוֹ *collectus ad populum ſuum*, additus populo ſuo. ut Gen. 49, 29. אֲנִי נֶאֱסָף אֶל עַמִּי *ego colligor ad populum meum.* dicit ergo, tu interemiſti eos, & gloriam inde conſecutus es. At quid jam ſunt קַצְוֵי אֶרֶץ *extremitates terræ?* ſunt illi אֲדֹנִים *Domini*, primates, optimates terræ. quæ interpretatio plenius nobis probanda incumbit. Notum eſt פִּנָּה *extremitatem, angulum* ſumi apud Hebræos pro præcipua ædificii parte, quæ totius ſtructuræ quaſi fulcrum eſt. unde Chriſtus dicitur אֶבֶן לְרֹאשׁ פִּנָּה λίθ☉ ἀκρογωνιαῖ☉ *lapis angularis.* & in plur. num. פִּנּוֹת *anguli* ſumitur pro primoribus populi, ducibus, ac principibus, Jud. 20, 2. 1 Sam. 14, v. 38. quia anguli domus fiunt è lapidibus majoribus, qui duos parietes conjungant, & ædificium ſuſtineant. eadem de cauſa פֵּאָה *angulus*, etiam pro *duce* ſumitur, Num. 24, v. 17. פַּאֲתֵי מוֹאָב *extremitates*, i. *duces Moab.* Sic & זָוִיָּה *angulus*, ad præſtantiam denotandam adhibetur Pſal. 144. *ſint filiæ noſtræ* כְּזָוִיֹּת *ſicut anguli*, i. ſint elegantes & præſtantes. vides ergo omnia quæ angulum & extremitatem apud Hebræos ſignificant, ad excellentiam & primatum etiam adhiberi. ſed an vocis קָצֶה ullibi quoque iſte uſus eſt? ajo, non paucis in locis. ut Gen. 47, 2. *Ioſeph ſumſit quinque viros* מִקְצֵה אֶחָיו *de extremitate fratrum ſuorum, quos conſtitueret coram Pharaone.*

raone. id eſt, ex iis qui optimæ erant notæ, & maxime venerandi: qui ætate & prudentia reliquos antecellerent. ſic Jud. 18,2. *Miſerunt filii Dan è familia ſua quinque viros* מִקְצוֹתָם *ex extremitatibus ſuis*, id eſt, ex præcipuis ſuis, ex præſtantiſſimis & honoratiſſimis ſuis, qui eſſent, ut ſtatim additur, אֲנָשִׁים בְּנֵי חַיִל *viri ſtrenui & robore præditi.* Sic Ezech. 33, v. 2. *Quum ego adduco gladium adverſus terram aliquam, accipiet populus terræ virum aliquem* מִקְצֵיהֶם *ex extremitatibus ſuis, & ponent eum ſibi in ſpeculatorem.* id eſt aliquem ex præcipuis, cujus curæ ſe ſuaque committant. Nec aliter capio in hiſtoria Sodomæ Gen. 19. 4. viri Sodomæ circumdederunt domum מִנַּעַר וְעַד זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה *à puero uſque ad ſenem, totus populus ex extremitate.* id eſt, non tantum ex plebeis, ſed ex ipſis ducibus & primoribus urbis. quod deploratiſſimam iſtius urbis pravitatem maximè illuſtrat. Sequitur apud Eſaiam verſus 16, qui ſic habet, יְהוָה בַּצַּר פְּקָדוּךָ צָקוּן לַחַשׁ מוּסָרְךָ לָמוֹ׃ ſolet ab Interpretibus referri ad pios Judæorum, qui per afflictiones excitati, tum demum Dei recordari, & precibus invigilare cæperint. ac propterea לַחַשׁ ſumunt pro *precibus* ſive *oratione*, quod alioqui *muſſitationem* & *incantationem* denotat. ſimiliter צָקוּן ſumſerunt pro *fuderunt*, mutuata ſignificatione à verbo יָצַק *fudit.* quæ ſignificatio an verbo צוּק uſpiam alibi conveniat, vehementer dubito. צוּק autem in Kal ſignificat *ſtare, conſiſtere, conſiſtentiam ac firmitatem habere, firmiter adhærere aut inhærere.* unde Pſal. 41, v. 9. *verbum* impietatis יָצוּק בּוֹ *ſtat, conſiſtit in illo, firmiter illi adhæret.* inde nomen מָצוּק מִצָּפוֹן *ſtans, conſtitutus ab aquilone.* 1 Sam. 14, 5. & מְצֻקֵי אֶרֶץ *ſtationes, columnæ, conſiſtentiæ terræ.* 1 Sam. 2. 8. convenit cum נצק aut ut vulgo cum יצק, ſed ex ordine deficientium prima Jod, ut in Hiph. uſitatum הֵצִיק *conſtituit.* dubito ergo, an non & hic verſus 16. commodè referatur ad eoſdem iſtos impios hoſtes Eccleſiæ, de quibus verſibus 13, 14, 15. actum fuit: & ſic verti debeat. *In anguſtia*

guſtia recordati ſunt tui. perſtiterunt in incantatione, quum *caſtigatio tua eſſet illis*. Id eſt, quamvis anguſtia eos adigeret, ut tui recordari cogerentur, firmiter tamen adhæſerunt incantationi, etiam te caſtigante illos. id eſt, incorrigibiles fuerunt. Vel, *adhæſerunt murmurationi*, id enim quoque eſt לַחַשׁ. Hæc doctiorum judicio libenter ſubmitto. ſed nolim quemquam has conjecturas temere contemnere. ut nec ego vulgatam in verſ. 16. interpretationem ſperno. ſed elegantem eſſe fateor. nec diſpliceret, ſi à verſ. 13. uſque ad 19. omnia referrentur ad populum Judaicum, ejuſque miſerrimum ſtatum. primo, peregrini Domini imperarunt nobis. v. 13. Secundò, plurimi noſtrũ mortui ſunt, qui hîc non reſurgent, propterea quod viſitaſti & exterminaſti eos, verſ. 14. Tertio, addidiſti eos genti ſuæ ad tuam gloriam, & removiſti primores terræ. v. 15. Quarto, Recordati quidem ſunt tui in afflictione, adhæſerunt tamen murmurationi. verſ. 16. Quinto, fuimus inſtar parturientis, & omni conatu nihil niſi ventum enixi ſumus. verſ. 17. & 18. conſolationes ſequuntur reliquis verſibus.

CAP. XXVII.

VERS. 4. חֵמָה אֵין לִי מִי יִתְּנֵנִי שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָחַד׃ Tigurini. *Iracundia non eſt mihi: quis reddat me ut ſim vepris & ſpina, in bello, ut iniquius quid contra eam deſignem, & eam ſimul incendam?* non vidi interpretationem, quæ melius arrideret. & vel dejerare auſim, eos rem acu tetigiſſe, quum aliorum omnium mihi hîc alieniſſimæ videantur. nos paulo preſſius, ſed eodem omnino ſenſu, ſic reddimus. *Iracundia non eſt mihi: quis ponet me veprem, ſentem in bello, ut gradiar adverſus eam, & eam ſimul incendam?* Id eſt, deſiit ira mea in Eccleſiam, nec quiſquam eſt qui eam adeo accendere rurſus queat, ut in bello efficiar Eccleſiæ meæ ſentis ac vepris, utque incedens adverſus eam, totali incendio

 eam

eam perdam. conferatur cum verſu præcedenti, res clara evadet. Cauſa autem cur ei ſuccenſere, eamque perdere nolit, datur verſu ſequenti, qui etiam luce aliqua indiget. ſic habet; אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי quæritur quid hîc ſibi velit illud אוֹ. reſpondemus, apud Syros hanc particulam interdum eſſe disjunctivam *aut*, interdum vocandi vel exclamandi ô, etſi diſcriminis cauſa priori ſenſu ſcribatur ܐܘ, poſteriori ܐܘ̣, quod legunt *ô*, vau otioſo. Ita & apud Hebræos particulam hanc duos hoſce ſignificatus habere exiſtimo. de priori nullum dubium. de poſteriori, loca quæ id probent, adferenda. Mal. 2, 17. Quum dixiſſet, Impios dicere, *Quicunque facit malum, bonus eſt in oculis Domini, & iis ipſe delectatur;* addit, אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט *ô ubi eſt Deus judicii?* verba ſunt Prophetæ, admirantis Deum, qui Deus eſt judicii, ſermones ejuſmodi, ſanctitati ſuæ adeo repugnantes, tam ferre patienter. 2 Sam. 18, 13. miles qui objurgatur à Joabo quod Abſalonem non interfecerit, negat ſe id facturum fuiſſe, etſi mille argentei appenſi ipſi fuiſſent, quia Rex vetuerat. quibus dictis addit, אוֹ עָשִׂיתִי בְנַפְשִׁי שֶׁקֶר וְכָל־דָּבָר לֹא יִכָּחֵד מִן־הַמֶּלֶךְ וְאַתָּה תִּתְיַצֵּב מִנֶּגֶד׃ *ô feciſſem in animam meam mendacium, & ullum verbum non celaretur regem, & tu ſiſteres te contra.* adde Ezech. 21, 15. לְמַעַן טְבֹחַ טֶבַח הוּחַדָּה לְמַעַן הֱיֵה־לָהּ בָּרָק מֹרָטָּה אוֹ נָשִׂישׂ שֵׁבֶט בְּנִי מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ׃ *Ut mactet mactationem exacutus eſt* (gladius), *ut ſit ipſi fulgur, perpolitus eſt. ô lætaremur? virga filii mei ſpernit omne lignum.* Ita & hoc loco Eſaiæ ſumendum arbitror. *ô apprehendet robur meum: faciet pacem mecum, pacem faciet mecum.* quaſi dicat, quiſquamne me impelleret, ut inſtar ſentis accenſus incenderem & perderem vineam meam? ô abſit, apprehendet Jacob robur meum, & ſic pacem inibit mecum. puto enim maſculinum יַחֲזֵק & יַעֲשֶׂה pertinere ad Jacobum, de quo verſu ſequenti agit, ut & v. 7. ubi maſculino genere agit de Eccleſia. at v. 8. redit ad genus fœmininum תְּרִיבֶנָּה, reſpiciens ad כֶּרֶם de qua egit

egit verſ. 2, 3, 4. Habet autem verſ. 6. ita &c. הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל ubi הַבָּאִים plerique referunt ad ventura tempora. Junius ad venturos liberos, i. poſteros. id præfero. ſed quod exponit, ***ut advenientes Iakobi*** poſteri ***radicentur faciet***, non probo. non videtur enim יַעֲקֹב hîc poſſe eſſe Genitivi caſus. malim, ***poſteris radices agit Iacob***, i. in poſteris, vel per poſteros. niſi quis fortaſſis velit ה in הַבָּאִים eſſe הַקְרִיָּה, quo poſteri advocentur teſtes hujus promiſſionis. ***ô poſteri, Iacob radices aget.***

CAP. XXVIII.

VERS. I. & 4. הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן׃. Simpliciter ſic verto, ***Væ coronæ ſuperbiæ ebrioſorum Ephraim, & flori marceſcenti decoris gloriæ ejus, qui*** (nempe flos) ***eſt ſuper verticem vallis pinguedinum,*** & ***contuſorum vino.*** vertex vallis eſt Samaria, in monte ſita, adeoque vallem infra ſe habens. vocatur vallis pinguedinum & contuſorum vino, quia erat olei & vini feraciſſima, ubi ebrioſi vino frangebantur. flos ſuper iſtum verticem eſt ſtatus regni Samaritani in tribu Ephraim, antehac florentiſſimus, nunc autem marceſcens, cui jam porro totalem ruinam minatur Propheta. Nec aliter accipio verſum 4. qui & huic lucem dat, & ab hoc viciſſim lucem accipit. ſic habet, וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָה בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃, id eſt, ***Et flos marceſcens decoris gloriæ ejus, qui*** (flos) ***eſt ſuper verticem vallis pinguedinum, erit ſicut præcox fructus antequam æſtas ſit, quem ſi quis videat, dum adhuc in manu ejus eſt, deglutit eum.*** Unde apparet, non recte Genevenſes in primo verſu verba illa אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן, vertiſſe, ***Qui ſunt ſuper verticem vallis pinguis, ſunt contuſi vino.*** Indicat enim verſus 4. אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים pertinere ad præcedentia, & non facere ſubjectum orationis, de quo prædicetur הֲלוּמֵי יָיִן. hæc

 enim

enim abſunt in v. 4. etſi autem צִיצַת נֹבֵל vertamus *flos marceſcens*, fatemur tamen propriè ſenſum eſſe, *flos marceſcentis* plantæ, nempe *decoris gloriæ ejus*. ſed ſenſus idem eſt.

VERS. 2. הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד׃. Omnes Interpretes שַׂעַר hîc vertunt turbinem. legerunt ergo שֵׂעָר per ש, quod interdum *pilum*, interdum *turbinem* ſignificat, idem quod סַעַר. At omnia exemplaria hîc conſtanter habent שַׂעַר per שׂ. quod pro *turbine* uſpiam ſumi non memini: nec à Lexicographis exempla citantur: quodque mireris, ne hunc quidem locum proferunt, quem tamen conſtanter ita interpretantur. שַׂעַר *portam* denotat. à qua ſignificatione, ne temere diſcedamus, ſic verto. *Ecce fortem & robuſtum habet Dominus: ſicut inundatio grandinis in porta exitium* (vel *exciſio*) *eſt: ſicut inundatio aquarum validarum inundantium dejiciet in terram manu.* Exitium in porta ſignificat ſtatus ac Reipublicæ vaſtationẽ. ſicut c.3,26. dixit וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ *& lugebunt & mærebunt portæ ejus*. שַׂעַר ſumo pro בְּשַׂעַר. quare autem in porta exitium futurum? quia inſtar aquarum validarum inundantium fortis ille dejiciet, nempe portam, in terram manu. id eſt, totum ſtatum evertet. atque ita plenior etiam & facilior ſenſus videtur, quia ex eodem verſu intelligitur id, quod fortis ille dejecturus eſſet.

Sequitur verſ. 3. בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃. Omnes interpretes quos vidi עֲטֶרֶת גֵּאוּת volunt eſſe duo ſubſtantiva quorum prius regat alterum regimine genitivi. quod ſi ſit, non video quomodo ſyntaxis ſibi conſtet cum verbo תֵּרָמַסְנָה quod eſt fut. Niphal plur. num. fœm. gen. at optimè conſtat, ſi dicamus duo illa ſubſtantiva, quæ ambo ſunt fœminini generis, eſſe nominativi caſus, per aſyndeton juncta illi futuro. ſic verto, *pedibus conculcabuntur, corona, ſuperbia ebrioſorum Ephraim*, id eſt corona & ſuperbia. atque eodem modo in verſu primo eadem per aſyndeton

deton

deton ſumi poſſent, ſi quis velit. ibi tamen ſyntaxis non cogit, ut hîc. Nova Belgica verſio עֲטֶרֶת collective ſumit, ac vertit, *conculcabuntur coronæ ſuperbæ ebrioſorum*, quod non eſt ſpernendum.

VERS. 8. *Omnes enim menſæ repletæ ſunt vomitu ſordido*, בְּלִי מָקוֹם *ſine loco*, ita ut non ſit locus quem fœtore vomitus ſui non repleant. Sic accipi ſolet. At longè aliter accepit R. Simeon lib. 2. Aboth. ubi ex hoc loco probat, *Quum tres ad unam edunt menſam, nec inter ſe de lege conferunt, perinde eſſe ac ſi de mortuorum ſacrificiis ederent. Contra quum tres ad unam edunt menſam & conferunt de lege, id eſſe* כאלו אכלו משולחנו של מקום *quaſi ederent de menſa Dei.* Deum Hebræi מָקוֹם *locum* vocant, quia ubique præſens & quaſi omnium locus omnia comprehendit, ipſe nuſquam comprehenſus. hoc ſenſu בלי מקום eſſet *ſine Deo.* בשביל שלא הזכירו שמו של מקום בה על השולחן, *quia non faciunt mentionem Dei benedicti in menſa*, ut exponit Scholiaſtes.

VERS. 16. הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ. Jonathan דהימנו באלין במיתי עקא לא יזדעזעון, *qui crediderint hæc, ubi venerit anguſtia non commovebuntur.* rectè interpretatus eſt יָחִישׁ. nam præterquam quod res ipſa id extorquet, lingua Æthiopica eum juvat. Matth. 27. 39. pro κινοῦντες, Æthiopicus dixit in Activo יחושו. Matth. 11. 6. pro σκανδαλισθῇ in paſſivo יתחוש: Senſus ergo eſt, *qui credit non commovebitur*, οὐ σκανδαλισθήσεται. quod ſenſu idem eſt cum οὐ καταισχυνθήσεται, quod ex LXX. Interpretibus habet Apoſtolus Rom. 9. 33.

VERS. 17. וְיָעָה בָרָד מַחְסֵה כָזָב. Hieronymus, *Et ſubvertet grando ſpem mendacii.* Pagninus, *Et verret.* Junius, *& excernet.* reſpexerunt nomen יָעִים Exod. 38,3. quod alii *ſcopas*, alii *palas* vertunt. Hinc conjiciunt, verbum יעה, quod alibi non occurrit, eſſe vel *ſcopis everrere*, vel *excernere quaſi pala* & veluti furcillis ejicere. In lingua Æthiopica uſitatum eſt וחי (ſemper enim illi primam radicalem Jod mutant

in Vau, & ultimam He in Jod, ut & Arabes) pro *comburere*. Matth. 3. 12. & 13. 40. & alibi. Hinc procul dubio יָעִים *palæ*, inſtrumentum altaris holocauſti, quod in aduſta ligna ingerebatur, quóque igniti cineres ab altari removebantur. Non gravatè ergo verto, *Et aduret grando refugium mendacii.* Nam præterquam quod grando per ſe urendi vim habeat, immiſcetur plerumque tonitrui & fulguri. locus eſt illuſtris Exod. 9. ubi quum verſ. 22. Deus grandinem tantum eſſet minatus, Moſe virgam extendente, dicitur Deus *dediſſe* קֹלוֹת וּבָרָד וַתִּהֲלַךְ אֵשׁ אַרְצָה *tonitrua & grandinem, & ibat ignis in terram.* tum verſ. ſequ. וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד, *Et fuit grando, & ignis intercipiebatur in medio grandinis.* quamobrem David quoque בָּרָד & אֵשׁ *grandinem & ignem* conjungit Pſal. 18. 13. & 148. 5.

VERS. 18. וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת. *Et abolebitur fœdus veſtrum cum morte.* In lingua Syra ܟܦܰܪ כְּפַר eſt *abſterſit, purgavit, diluit, abolevit.* Hinc 1 Cor. 4. 13. pro περίψημα *ramento* dixit Syrus Interpres ܟܘܦܪܐ כּוּפְרָא.

VERS. 26. & 27. וְיִסְּרוֹ לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהָיו יוֹרֶנּוּ. Actum fuit præcedenti verſu de agricola, qui non ſemper arat, ſed ubi terram aptavit, conſerit eam convenienti ſemine. hinc Junius verſum hunc noſtrum ſic exponit, *Deinde colligat illud ſecundum eam rationem quam docet eum Deus ejus.* יָסַר voluit poni pro אָסַר *vincire, ligare.* quod uſus non probat, niſi forte quod à יָסַר fiat nomen מוֹסְרוֹת *vincula*, quæ non tam à vinciendo dicta putem, quam quod iis homines caſtigentur & erudiantur. Alii, *Nam erudit eum de jure* (i. de eo quod convenit & oportet) *Deus ejus, & docet eum.* Id non rejicio: ſed addo verti etiam poſſe, & fortaſſe rectè verti, *Et caſtigabit illud* (nempe quod ſatum fuerat) *pro jure* quod *Deus ejus docebit eum.* Quid hîc eſt caſtigare ſementem? eſt triturare. & quod ejus jus ſeu recta ratio? utrumque docet

verſus

verſus ſequens, *Nam non tribulâ triturabitur nigella, neque rota plauſtri ſuper cuminum vertetur, ſed* במטה *virga* (baculo) *excutietur nigella, & cuminum* בשבט *baculo.* Id eſt, ſicut in caſtigandis infantibus, jus, æquitas & ratio locum habet, neque enim ſceptro ferreo, ſed virga cædendi ſunt, ita quoque in triturandis frugibus. nigellæ & cymino non adhibetur tribula aut plauſtrum, ſed virga, aut baculus quo è folliculis excutiantur. id verè eſt flagellare fruges, eſt יסר caſtigare. addamus & verſum ſequentem ut totius loci ſenſus pateat, qui alioqui ſatis eſt obſcurus. לחם יודק כי לא לנצח אדוש ידושנו והמם גלגל עגלתו ופרשיו לא ידקנו׃ Pagninus, vulgatum fere ſecutus, vertit, *Panis comminuetur, ſed non in perpetuum triturando triturabit illum, nec conteret rota plauſtri ejus, & dentibus illius non comminuet eum.* Optimè, meo judicio. ſed quomodo ſenſum capiamus, indicandum, quia notæ in eam verſionem ſenſum plane intervertiſſe videntur. Indicavit verſ. præcedenti משפט quo agricola utitur in trituranda nigella & cymino. jam oſtendit quo משפט utatur in triturando tritico. Certum eſt triticum comminui debere ut in panem vertatur. ideo potius vocabulo לחם uſus eſt quam דגן, quia non agit hîc de tritico qua tali, ſed qua panis inde fit. neceſſe eſt, inquit, comminui, ut ad panem aptum ſit. ſed tamen agricola *non in perpetuum illud triturat, neque rota plauſtri ſui conterit, neque equis ſuis* (ſic enim vertere malo) *comminuit illud.* comminui quidem debet, ſed non per triturationem, ibi enim in area periret. verum trituratum mola comminui debet. hoc quum ſciat agricola, in triturando משפט adhibet & prudentiam, quam rurſus verſu ſequenti à Deo proficiſci docet. nemo autem offendatur quod כי particula alioqui cauſalis, hîc reddatur per particulam adverſativam *ſed.* id enim & alibi ſæpe fit, & ponitur pro כי אם. ut Gen. 45, verſ. 8. *Non vos miſiſtis me huc,* כי האלהים. *ſed Deus.* Eſa.

39, verſ.

39, verſ. 8. כִּי יִהְיֶה שָׁלוֹם וֶאֱמֶת בְּיָמָי *ſed ſit pax & veritas in diebus meis.*

CAP. XXIX.

VERS. 10. אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים כִּסָּה׃. *Prophetas & capita veſtra videntes obtexit.* Prophetæ paſſim vocantur חֹזִים videntes. quare & hoc loco הַנְּבִיאִים וְהַחֹזִים Synonyma mihi ſunt. unde & verſ. 11. חָזוּת *viſio* pro Prophetia ponitur. Syntaxis autem *Capita veſtra videntes*, Appoſitio eſt. Senſus, Prophetas & videntes, qui capita veſtra ſunt, obtexit, ſcilicet, tenebrarum velamine.

VERS. 16. הַפְכְּכֶם אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי וְיֵצֶר אָמַר לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃. Non dubito quin הַפְכְּכֶם ſit nomen cum affixo. abſque eo הֶפֶךְ *perverſitas.* formæ מַלְכְּכֶם. neque ſine cauſa notatur accentu zakeph, ad indicandum, ſubſiſtendum ibi pronunciatione, atque abrupta voce id efferendum. Deinde כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר non puto eſſe duo ſubſtantiva, quorum poſterius ſit genitivi caſus, ut reliquos interpretes explicuiſſe video: ſed utrumque eſſe nominativum, & ſic interpretor, *ô perverſitatem veſtram! an ſicut lutum figulus reputabitur? quod dicet opus* (**dat het maeckſel ſoude ſegghen**) *factori ſuo*, (vel de factore ſuo) *non fecit me? & figmentum dicat figulo ſuo*, (vel de figulo ſuo) *non intellexit?* Conqueſtus erat verſu præcedenti, quod dixiſſent, *quis videt, & quis novit nos?* ſummam ait eſſe perverſitatem: ſic enim haberi Deum ac ſi creatura eſſet, non aliter quam ſi figulus reputaretur tanquam lutum. lutum nihil facit, nec quicquam intelligit. quod ſi lutum neget ſe à figulo factum, eumque quicquam intelligere, וְנֶחְשַׁב הַיֹּצֵר כְּחֹמֶר, *reputatus eſt figulus tanquam lutum.*

VERS. 21. *Qui reum agunt hominem ob verbum, & redarguenti in porta laqueos tendunt*, וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק *& declinare faciunt in deſertum juſtum.* Nempe, eo ipſo quod redar-

guenti

guenti laqueos in porta tendunt, nec in urbem intrare, niſi cum vitæ diſcrimine, permittunt, cogunt juſtum ac innocentem declinare à portis ad deſerta, ibique tanquam exules vagari.

VERS. 23. כִּי בִרְאֹותֹו יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבֹּו יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי. Verti poteſt, *Nam vidente ipſo, filii ejus, opus manuum mearum, in medio ejus ſanctificabunt nomen meum.* ſenſus eſt, Intuente ipſa Eccleſiâ, filii Eccleſiæ quos ego edidi, in medio Eccleſiæ ſanctificabunt nomen meum.

CAP. XXX.

VERS. I. וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי. *Et fundendo fuſionem, & non* eſt *ſpiritus meus.* id eſt, non eſt mea mens, non meus animus, non quadrat meæ ſententiæ id quod agitant. *fundere fuſionem* metaphoricè ſumo cum Genevenſibus pro *agitare conſilia.* ut idem ſit aliis verbis, quod dixerat prius לַעֲשׂוֹת עֵצָה.

VERS. 6. בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וָלַיִשׁ מֵהֶם׃. *In terram anguſtiæ & oppreſſionis, ex qua* eſt *immanis leo, & vetus leo, vipera & preſter volans.* מֵהֶם intrepidè verto, *ex qua*, referoque ad præcedens אֶרֶץ. quod quamvis ſit ſingulare fœmininum; quia tamen intellignntur incolæ, rectè vertitur in affixum plur. maſcul. quod & verſu ſequenti fit, in quem vide noſtram obſervationem.

VERS. 7. וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ לָכֵן קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת׃ Omnes, ni fallor, לָזֹאת referunt ad Hieroſolymam. quamvis enim in hoc capite ejus mentio facta non ſit, quia tamen de populo Judaico hîc agitur, cujus metropolis erat Jeruſalem, inſolens non eſt Hebræis pronomina & affixa ad id quod reipſa mente concipitur, potius quam ad id quod expreſſum fuit referre. Hinc רַהַב הֵם שָׁבֶת plerique vertunt, *robur eorum eſt quieſcere* vel *manere.* ut ſit pro רָהְבָּם, ipſo pronomine poſito pro affixo. quod quia durius eſt,

Mercerus vertit, *fortitudo ſunt manendo*, id eſt fortiſſimi ſunt ſi maneant, longè fortiores quam ſi in Ægyptum auxilii quærendi gratia abeant. Eleganter ſane. verum quia hîc de Ægypto agitur, & ea paſſim apud Prophetas vocatur רַהַב ob robur & ſuperbiam, quid ſi לָזֹאת referamus ad מִצְרַיִם & dicamus propter vanum juvandi ſtudium eam jam à Deo vocari Rahab hem ſchaveth, id eſt *Rahab eſt ceſſatio*. i. Rahab ſive Ægyptus nihil amplius poteſt, deſiit, ceſſavit. שָׁבֶת poteſt tam referri ad שָׁבַת *ceſſavit, defecit*, quam ad יָשַׁב, ut in hunc ipſum locum obſervavit R. D. K. & quod attinet ad רַהַב הֵם, eadem phraſis eſt quæ in eodem hoc verſu מִצְרַיִם יַעְזֹרוּ. quum enim nomine regionis intelligantur ejus incolæ, rectum eſt & uſitatum, ut nomini regionis jungatur verbum, pronomen, affixum plur. num. maſcul. gen. Totus ergo verſus ſic habebit. *Et Ægyptus in vanum & fruſtra auxiliabitur. propterea vocavi eam, Rahab hem ſchaveth*, i. Rahab eſt ceſſatio. רַהַב pro Ægypto ſumi vide Pſal. 87, 4. Eſa. 51, 9. qui autem hîc רַהַב ſumunt pro *robore*, & quidem in bonum, videant an id ullo exemplo probare queant. ubique enim, niſi fallor, in malum ſumitur pro ſuperbia & faſtu qualis in robuſtis eſſe ſolet. unum רֹהַב invenio in bonum Pſal. 90, 10. ubi ſumitur pro optimo, quod prævalet.

VERS. 11. *Recedite à via* הַטּוּ *declinare facite à ſemita, ceſſare facite à facie noſtra ſanctum Iſraëlis.* ſicut הַשְׁבִּיתוּ ita & הַטּוּ refero ad קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. Ut ſenſus ſit, Vos Prophetæ recedite à via, & una vobiſcum abducite ab eâdem via ſanctum Iſraëlis, ut ceſſet à facie noſtra, neque amplius nobis occurrat, ſed ſoli pro arbitrio in viis noſtris incedamus.

VERS. 12. & 14. *Propterea erit vobis iniquitas hæc*, כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה, *ſicut ruptura cadens, extuberans in muro edito.* ruptura Metonymicè eſt pars muri quæ prima rumpitur. ruptura cadens eſt, ad caſum ſe diſponens,

nens, ad caſum vergens ſeque inclinans, eâque inclinatione ventrem faciens & extuberantiam in muro, *cujus ſtatim, repente veniet fractura.* Pergit deinde hujus muri ruinam augere & amplificare ſimilitudine utris, verſu ſequenti, qui ſic habet וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא יִמָּצֵא בִמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ. *Et qui frangetur, ſicut frangitur uter figulorum, cui contundendo non parcitur, & in cujus contuſione non invenitur teſta.* Affixum, fœm. in וּשְׁבָרָהּ referendum putem quò præcedenti verſu referebatur שִׁבְרָהּ, nempe ad חוֹמָה. Affixum maſc. בִמְכִתָּתוֹ referendum procul dubio ad נֵבֶל *utrem.* quod ex verſionibus Pagnini & Junii colligi non poteſt. quò & referendum puto futurum יַחְמֹל, ſubintellecto אֲשֶׁר. שְׁבָרָהּ autem & יַחְמֹל non ad Deum refero, ſed impersonaliter ſumo, ſubintellecto אִישׁ, ex more Hebraiſmi. ſenſus eſt, ſicut pars muri excelſi ad caſum vergens, ventremque in eo faciens efficit ut brevi totus rumpatur, & ita quidem rumpatur, ut lagenæ fictili ſimilis ſit, cui non parcitur, ſed quæ ſic contunditur, ut ne teſta quidem reliqua ſit, qua ignis è foco colligatur, aut aqua è foſſa, ita ſe habebit hæc veſtra iniquitas, ſimile quid præſtabit vobis. In fine additur, *ad hauriendam aquam* מִגֶּבֶא *è fovea.* videtur *collectionem aquarum* ſignificare. in lingua Æthiopica גבא eſt *colligere.* Matth. 13. 2. & alibi. גבואן *collecti, congregati,* Matth. 18. 20.

Vers. 17. אֶלֶף אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת חֲמִשָּׁה תָּנֻסוּ׃. Junius אֶלֶף אֶחָד vertit *mille hominum.* propriè *mille unum,* conſtructione adjectivi & ſubſtantivi. quod Belgicè diceremus, **Een duyſent uwer ſal vlieden voor de beſtraffinge van een / voor de beſtraffinghe van vijve.** Non rejicio. Quod ſi quis אֶחָד velit accipi in quarto caſu, poteſt ſine ulla ellipſi, ut regatur à תָּנֻסוּ, & vertatur, mille fugietis unum, ob increpationem unius, ob increpationem quinque. Præfero tamen Junii ſententiam. quia non arbitror נוס unquam

cum Accus. conſtrui, ſed regere ſemper nomen intervenïente מִפְּנֵי, ut & hoc loco fit.

VERS. 20. &c. וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ. Omnes fere exponunt, *dabit panem anguſtia, & aquas afflictionis.* quod mihi ſane probari non poteſt. primo, quia ex antecedentibus & conſequentibus patet, hîc promiſſionem contineri. unde neceſſe habuerunt וְנָתַן vertere *dabit quidem*, & וְלֹא יִכָּנֵף *tamen non amovebitur.* Secundo, quia conſtructio Hebræa non patitur, ut מַיִם לָחַץ ſit *aqua afflictionis*, dicendum enim erat מֵי לַחַץ. Itaque aut cum Belgica noſtra verſione in צָר & לָחַץ ſubintelligerem ב *in*, ut paſſim ſolent Hebræi, & verterem, *Et dabit vobis Deus panem* in *anguſtia, & aquas* in *oppreſſione.* doctiſſimè ſane. aut ſic transferrem: *Et reddet vobis Deus panem anguſtiam, & aquas oppreſſionem*, **Ende de Heere ſal u benautheydt tot broot maecken / ende verdruckinghe tot water.** Id eſt, tanta comitabitur vos benedictionis vis, ut ipſa anguſtia vobis cibo, & tribulatio potui ſit futura. *reddet anguſtiam panem*, id eſt, ut panis loco vobis ſit.

VERS. 27. בֹּעֵר אַפּוֹ וְכֹבֶד מַשָּׂאָה, *ardet ira ejus, & gravitas incendii*, i. & grave incendium. **Sijnen toorne is ontſteken/ende eenen ſwaren brant.**

VERS. 32. וְהָיָה כֹּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו בְּתֻפִּים וּבְכִנֹּרוֹת וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה נִלְחַם בָּה׃. Difficilis eſt hic verſus. quique eum ita interpretantur, ut in omni loco ubi tranſitura ſit virga, promittantur tympana & citharæ, non video quomodo cum præcedenti verſu, & cum fine hujus ejuſdem verſus, & cum verſu ſequenti id aptè conciliare queant; quum ea omnino poſtulare videantur, ut hîc etiam minæ proponantur. Nos מַעֲבַר putamus eſſe Benoni Hiphil pro מַעֲבִיר aut מַעֲבֵר, cujus plurale eſſet מַעֲבִרִים formæ מַחְלְמִים Jerem. 29. מַעֲזְרִים 2 Paral. 28. מַהְלְכִים Zach. 3, 7. Et ſic interpretamur, *Et erit, quicunque virgam fundatam,*

datam, quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum, tranſire fecerit tympanis & citharis, bellis agitationis oppugnabit eos. Notarunt Mazorethæ pro בָּה hic legendum בָּם, quod non gravatè amplectimur. verſu præcedenti dixerat, fore ut Deus Aſſyrium virga cæderet. quod ſi quis inquit virgam illam fundatam, quæ ob immutabilitatem decreti divini averruncari non poteſt, tympanis tamē & citharis avertere conetur, quod aulici ſolent & reges, fruſtra erit, Deus enim ejuſmodi bellis tales homines oppugnabit, quibus vel maxime agitandi ſint. Nam, inquit verſu ſequenti, etiam Regi paratum eſt Tophet. Quod ſi quis omnino בָּה ſecundum כתיב ד retinere velit, & מַעֲבַר pro nomine habere, ſic vertat, *Et erit omnis regio per quam virga fundata, quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum* (Aſſyrium) *tranſierit cum tympanis & citharis, bellis agitationis oppugnabit eam* (regionem). ſic כל מַעֲבַר מַטֵּה eſt *omnis regio ubi tranſierit virga.* ſenſus idem fere cum præcedenti, ſi quæ regio virgam illam quæ cum dolore & pœnitentia excipi debebat, exceperit cum tympanis & luxu, oppugnabit eam &c. Vel hoc modo, *Et erit in quamcunque regionem tranſierit virga fundata, quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum, cum tympanis & citharis, & bellis agitationis pugnabit adverſus eam.* Id eſt, non evadet Aſſyrius virgam, quā verſu præcedenti dixerat Deum eum percuſſurum. faciet Deus virgam iſtam requieſcere ſuper eum: ſic ut in quamcunque regionem fundata illa virga ſit tranſitura, Deus cum tympanis & citharis & bellis agitationis adverſus eam ſit pugnaturus, id eſt, læto admodum bello, tanquam ſi convivium aliquod eſſet inſtituturus, ubi citharis & tympanis exhilarandus eſſet animus.

CAP. XXXI.

VERS. 2. גַּם הוּא חָכָם. *Tamen ipſe eſt ſapiens.* ſenſus eſt, quamvis illi ad Deum reſpicere non ſint dignati, tamen ipſe eſt ſapiens. גַּם *& etiam*, id eſt tamen.

VERS. 4. אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים. Verti ſolet, *contra quem vocatur multitudo paſtorum*, ad verbum *plenitudo paſtorum*, id eſt, quotquot ibi paſtores adſunt. atque ita Belgicè vertendum cenſeo, **teghen den welcken t'ſamen ghe-roepen wort al watter voor herders ontrent zijn.** vide quæ de hac phraſi pluribus annotavimus ad Geneſ. 48. verſ. 19.

VERS. 5. כְּצִפֳּרִים עָפוֹת כֵּן יָגֵן יְיָ צְבָאוֹת עַל יְרוּשָׁלָםִ גָּנוֹן וְהִצִּיל פָּסֹחַ וְהִמְלִיט׃. Conjungo inter ſe ex more Hebraiſmi יָגֵן גָּנוֹן. Itaque neglectui habeo accentum Athnah in יְרוּשָׁלָםִ, qui non ad ſenſum diſtinguendum eſt adhibitus, ſed cantus gratia, quia inter יָגֵן & גָּנוֹן magna erat verborum interpoſitio. Verto itaque, *Sicut aves volant, ſic proteget Dominus exercituum Ieruſalem protegendo, & liberabit tranſeundo, & ſervabit.*

CAP. XXXII.

VERS. 5. לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ׃. Verto, *Non vocabitur amplius ſtultus, princeps: neque avarus dicetur nobilis*: ſenſus eſt; Quando corruptum regni ſtatum in populo meo reſtaurabo, non niſi idoneos ad clavum Reipublicæ adhibebo. non continget amplius ſtulto iſte honos, ut princeps vocetur: neque avaro, ut nobilis dicatur. id longè melius cum præcedentibus convenire videtur, quam ſi נדיב *munificus*, & שוע *liberalis* vertatur. ſed & cum ſequentibus: ubi ſtulti indoles ac mores ſic deſcribuntur, verſ. 6. & avari, verſ. 7. ut ambos ad magiſtratum gerendum, juſque dicendum ineptiſſimos eſſe appareat. שׁוֹעַ pro *nobili* etiam ſumitur Job. 34.19. & שׁוֹעַ pro *nobilitate*, Job. 36. verſ.

verſ. 19. nec alibi reperitur, niſi pro *clamore*. R. Joſeph Aben Jachia in præfatione ad Danielem dicit ſe eſſe משרי יהודה הרודים בעם גלות *ex nobiliſſimis Iehudæ qui dominentur in exulem populum.*

VERS. 7. וְכֵלַי כֵּלָיו רָעִים הוּא זִמּוֹת יָעָץ לְחַבֵּל עֲנָוִים בְּאִמְרֵי שֶׁקֶר וּבְדַבֵּר אֶבְיוֹן מִשְׁפָּט׃. Non diſplicet interpretatio Genevenſium, quæ & Junii. Addo ſolummodo, ſic etiam verti poſſe poſteriorem verſus partem, *ad corrumpendum afflictos verbis mendacii, &, quum loquitur pauper, jus.* ut מִשְׁפָּט referatur ad לְחַבֵּל, & ſenſus ſit, avarum ad verba pauperis non attendere quæ pro ſui defenſione profert, ſed quicquid tandem pauper dicat, eum jus pervertere. Belgicè ſic verterem, **Alle het werck-tuygh des gierigaerts is quaet. hy neemt ſchelmiſche raetſlaghen / om de ellendighe te bederven met valſche woorden/ende het recht als de arme ſpreeckt.**

VERS. 8. וְנָדִיב נְדִיבוֹת יָעָץ וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוּם. Verto, *At Princeps benefica conſilia inibit: atque ipſe propter beneficentias ſtabit.* id eſt, Princeps quem daturus ſum populo meo, quique Principis nomen merebitur, benefica conſilia inibit. quocirca everti non poterit, ſed immotus firmuſque conſiſtet, quia bene de aliis meritus fuerit.

VERS. 10. יָמִים עַל שָׁנָה Verto cum Genevenſibus, *intra annum & dies aliquot.* ad verbum, diebus ſupra annum. intelligo de Aſſyrio, de quo infra c. 37. qui paulo poſt vaſtavit Judæam.

VERS. 12. עַל שָׁדַיִם סוֹפְדִים. poteſt etiam verti, *Ob ubera plangentia.* ſicut Oſeæ 9. 14. שָׁדַיִם צֹמְקִים *ubera arentia.* alii סוֹפְדִים vertunt *plangunt.*

VERS. 13. עַל אַדְמַת עַמִּי קוֹץ שָׁמִיר תַּעֲלֶה כִּי עַל כָּל בָּתֵּי מָשׂוֹשׂ קִרְיָה עַלִּיזָה׃. In poſteriore verſus membro non video cur variis interpretationibus ſe torſerint interpretes, quum ipſa verba, ut jacent, liquidum ſatis ſenſum præ ſe ferant. hoc modo, *ſuper terram populi mei ſpina, ſentis aſcendet. quia propter omnes domos gaudii*

gaudii civitas exultabunda eſt. q. d. ferre diutius non poteſt Deus hujus civitatis luxum & petulantiam. Omnes domus plenæ ſunt gaudio, hinc tota civitas exultabunda. hæc deſolationis cauſa erit, quæ ſpinas & ſentes proferat.

VERS. 15. *Donec effundatur ſuper nos ſpiritus ex alto, ſitque* deſertum לַכַּרְמֶל *in arvum,* וְכַרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב verti ſolet, *& arvum pro ſylva reputetur.* quæ verba, quia reſtaurationem Eccleſiæ neceſſario comprehendere debent, Junius prius כַּרְמֶל accepit in bonum, pro agro exculto fructum ferente Domino: alterum כַּרְמֶל in malum, pro impio elato, qui prius videbatur excultiſſimus, ſed jam in horridam ſylvam mutandus. In notis autem Vatabli כַּרְמֶל quidem utrobique eodem modo accipitur, ſed יַעַר in bonum accipitur pro ſylva pomifera & horto amœniſſimo, qui vel feraciſſimum agrum ſuperet. Utraque interpretatio coacta videtur. Diſpiciant itaque eruditi, an non ל in לַיַּעַר poſſit eſſe tertii caſus, ac verti, *Et arvum ſylvæ reputabitur.* eâdem phraſi ac ſenſu cum verſ. 5. לֹא יִקָּרֵא ע ד לְנָבָל נָדִיב *non vocabitur amplius ſtulto ingenuus,* וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ *& avaro non dicetur liberalis,* Id eſt, ſtultus non vocabitur amplius ingenuus, neque avarus dicetur liberalis. ita hoc loco, *Et arvum ſylvæ reputabitur,* id eſt, Sylva reputabitur arvum. ſicut לַיַּעַר ſubjectum enunciationis denotet, כַּרְמֶל prædicatum: ſitque idem quod aliis verbis in priori membro dixit, *Erit deſertum in arvum.* Nec obſtat, quod elegantior videatur futura fuiſſe oratio, ſi non repetiviſſet vocem כַּרְמֶל, ſed & pro eâ aliam ſubſtituiſſet. idem enim factum videmus mox infra verſ. 17. וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט ubi in poſteriori membro repetitur הַצְּדָקָה, mutatur autem מַעֲשֵׂה in עֲבֹדַת, & שָׁלוֹם in הַשְׁקֵט, eodem plane in utroque membro ſenſu.

VERS. 19. וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר וּבַשִּׁפְלָה תִּשְׁפַּל הָעִיר׃. Difficillimus hic eſt locus, quem qui illuſtrare vel conatur, laudem meretur. De eo hæc noſtra eſt ſententia. Eodem

ſpectare

ſpectare hunc verſum, quò & præcedentes & ſequentem. ad demonſtrandum ſcilicet, ſub regno Meſſiæ ita prorſus immutandam eſſe omnium rerum faciem, ut novus plane videatur orbis. Dixit verſibus 15. 16. 17. 18. deſerta & ſylvas in arva mutatum iri. Nihil amplius fore vaſtum, nihil horrendum, nihil periculoſum populo Dei. His ſubjungitur verſ. 19. quem ſic ad verbum transfero, *Et grandinabit in imo ſylva, & in planitiem humiliabitur civitas.* Senſus eſt, Ita tum omnia erunt tuta & innocua, ut nullus amplius ſylvarum & civitatum uſus ſit futurus. Sylvæ ſecuritatem præſtant à grandine & ſimilibus, ut nive & pluvia, quia denſitate implexorum ramorum grandinem ſummitate ſua excipiunt, & eos qui in imo ſunt, illæſos reddunt. Civitates ſimiliter ſecuritatem præſtant à latrociniis, quia muris ædificiiſque elevatæ præſidio iis ſunt qui intro latent. At tum nihil his erit opus. quia omnia adeo erunt ſecura, ut ipſæ ſylvæ detectæ & denudatæ in imo ſuo grandinem ſint excepturæ, & civitates in planiciem redigendæ, ſine ullo ſecuritatis detrimento. רֶדֶת *deſcenſus* pro *imo* rectè ſumitur. ſicut enim יָרַד *deſcendit*, & עָלָה *adſcendit* opponuntur, ſic & מַעֲלֶה *aſcenſus* & רֶדֶת *deſcenſus.* ſicut ergo מַעֲלֶה paſſim ſumitur pro *loco ſuperiori*, ut Nehem. 12. 37. 1 Sam. 9. 11. ſic & רֶדֶת pro *loco inferiori.* Quod ſi quis רֶדֶת accipere velit pro *dejectione* paſſive ſumptâ, ut Deut. 28, 52. vertere poterit, *Et grandinabit pro dejectione ſylvæ*, id eſt, ut dejiciatur ſylva. Senſus eſt, quia nullus amplius tum ſylvæ uſus, grandine dejicietur ea, & ſimul in planiciem redigetur civitas.

VERS. 20. אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־מָיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר׃. Quæ non verto cum Pagnino, *Beati qui ſeritis ſuper omnem locum aquoſum, & immittitis pedem bovis & aſini in agrum veſtrum.* non laudo quod מַיִם verterit *locum aquoſum.* nec quod addiderit, *in agrum veſtrum.* Neque cum Junio verto,

O vos beatos qui ſeveritis ſecundum omnes aquas, id eſt inquit, in locis irriguis. Sed ad verbum transfero, *Beati vos qui ſeritis ſuper omnes aquas*: *qui eò immittitis pedem bovis & aſini.* Senſus eſt, Etſi jam maria, flumina, paludes & ſtagna inepta ſunt & frugum ſationi, & jumentorum paſtioni, ita tamen rerum omnium facies ſub regno Meſſiæ in melius mutabitur, ut beati futuri ſint qui ſuper quaſvis aquas ſeverint, & in quaſvis aquas boves agnoſque paſtum immiſerint.

CAP. XXXIII.

VERS. 2. *Domine, miſerere noſtri, te expectavimus*: הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים, *eſto brachium eorum in matutinis, etiam ſalus noſtra in tempore anguſtiæ.* Dura eſt Enallage perſonæ in זְרֹעָם, quod affixum tertię perſonę collocetur inter duo aff. primę perſonæ. Vulgatus itaque ad tollendam dutitiem, mutavit & illud in primam, *Eſto brachium noſtrum* (זְרֹעֵנוּ) *in mane.* Junius retenta Enallage ſenſum eſſe dicit, Eccleſiam pro ſingulis precari, & ſingulos pro Eccleſia tota. Quod ſimplicius, meo judicio, eſt expoſitione Genevenſium, qui hæc acceperunt, quaſi ſcriptum eſſet הֱיֵה אַתָּ אֲשֶׁר הָיִית זְרֹעָם *ſis tu, qui fuiſti brachium horum mane, etiam ſalus noſtra*, &c. Horum, id eſt vel priſcorum fidelium, vel eorum qui nos oppreſſerunt. Diſquirant eruditi, an non in hoc verſu Eccleſia iſtius temporis precetur pro ſe, & pro futura Eccleſiâ Novi Teſtamenti, quæ præcedenti capite à verſ. 15. ad finem uſque deſcripta fuit. Pro ſe, *Domine, miſerere noſtri, te expectavimus.* Pro Eccleſia N. Teſt. *Sis brachium eorum ſingulo mane.* At non tantum eorum, verum *etiam ſalus noſtra in tempore anguſtiæ.* ibi rurſus pro ſe. LXX. verterunt, *ἐγενήθη τὸ σπέρμα τῶν ἀπειθούντων εἰς ἀπώλειαν.* videntur legiſſe, הָיָה זַרְעָם לַבְּקָרִים, ad verbum, *fuit ſemen eorum* (improborum) *bobus*,

bobus, nempe traditum bobus conculcandum, adeoque in interitum. quod plane eſt *ἄτοπον*.

VERS. 4. וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם אֹסֶף הֶחָסִיל כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ׃. Junius vult eſſe Apoſtrophen gratulatoriam ad pios. Præfero Genevenſes, qui volunt eſſe minatoriam ad impios populos, de quibus verſ. præcedenti. Et quamvis non diſpliceat ipſorum interpretatio, diſcutiendum tamen propono, an non rectius vertatur, *Et perdetur ſpolium veſtrum, ſicut perdit bruchus, & ſicut diſcurſitant locuſtæ, diſcurſitabitur* (impersonaliter, ſubintellecto אִישׁ, aut *diſcurſabit* hoſtis) *in illud.* אָסַף *colligere* ſæpe eſt *auferre, perdere.* ut Gen. 30. 23. Pſal. 26. 9. Soph. 1. 2. Jer. 18. 13. אֹסֶף *collectio, ablatio, perditio* videtur activè rectè dici de brucho, ſicut מַשַּׁק *diſcurſitatio* de locuſtis. Aut ſic, *Et perdetur ſpolium veſtrum perditione bruchi, quaſi diſcurſitatio locuſtarum diſcurſaret per illud.* Id eſt, momento abſumetur ſpolium veſtrum, ſicut à bruchis & locuſtis momento ſolet omnis viror.

VERS. 11. תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ. *Concipietis ſtramen, parietis ſtipulam.* idem fere חשש & קש. utrumque quiſquilias, ſtipulam, ſignificat. & ſicut קַשׁ eſt à radice קשש *quæſivit, inquiſivit, ſcrutatus eſt*, ita in lingua Æthiopica חשש eſt *quærere.* vide Matth. 7. 7, 8.

VERS. 14. מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה מִי יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם. Subintelligunt Interpretes ante אֵשׁ & מוֹקְדֵי particulam עִם *cum.* Non videtur neceſſe, ſi ſic diſtinguas. *Quis commorabitur noſtrum? ignis devorat. quis commorabitur noſtrum? ardores æterni* ſunt. Belgicè, **Wie van ons ſal blijven woonen? een vier verteert daer. Wie van ons ſal blijven woonen? daer zijn eewighe gloeden.**

VERS. 16. מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ. Vertunt per regimen Genitivi, *arces petrarum altitudo ejus.*. id מְצָדוֹת forma conſtructa dicendum erat. Malim ergo per aſyndeton, *arces, petræ ſublimitas ejus.*

VERS. 19. אֶת עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה. Vertunt Noſtri, ***populum fortem non videbis***. Nuſquam amplius occurrit נוֹעָז, nec thema ejus יָעַז. itaque ex conjectura volunt ſynonymum eſſe affini עַז ***fortis***. In Vulgato Latino Interprete legitur ***Populum imprudentem non videbis***. Suſpicor legendum eſſe ***impudentem***. Hebræis enim עַז פָּנִים ***fortis facie*** eſt impudens. Nihil tamen horum loco huic quadrare videtur. exponitur verbis ſequentibus, quis hîc populus intelligatur, nempe עַם עִמְקֵי שָׂפָה מִשְּׁמֹעַ ***populus profundioris labii quam ut intelligatur***, נִלְעַג לָשׁוֹן אֵין בִּינָה, ***peregrinus linguâ***, ***non intellectâ***. idem mihi hîc eſt עַם נוֹעָז, pro עַם לוֹעָז ***populus barbarus***, exotici ſermonis, permutatis literis ל & נ, lingualibus, adeoque ejuſdem organi & facile permutabilibus. hinc apud Danielem & Eſdram eſt לֶהֱוֵה, לֶהֱוֹן, לֶהֱוְיָן, pro futuris נֶהֱוֵה, נֶהֱוֹן, נֶהֶוְיָן. pro אַלְמָנָה ***vidua***, Chaldaicè eſt אַרְמְלָה. à נְתַן dedit, Syriacè נֶתֶל ***dabit***. ſic indifferenter in Scriptura uſurpantur לִשְׁכָּה & נִשְׁכָּה ***cubiculum***. לְשָׁכוֹת & נְשָׁכוֹת ***cubicula***. In Targum, נִדְנָה & לִדְנָה ***vagina***.

VERS. 20. אֹהֶל לֹא יִצְעָן. ***Tabernaculum quod non transferetur***. Nuſquam hoc verbum alibi extat. nec Lingua Arabica, Syriacave, quod ſciam, ſubſidii aliquid adferunt. Adfert Lingua Æthiopica, ubi verbum צען uſurpatur pro Hebræo רכב ***vehi***, diciturque de Chriſto aſina vecto Mat. 21. 7. Marc. 11. 2. 7. Hinc ergo rectè vertitur, ***Tabernaculum quod non avehetur***, quod nunquam jumentis imponetur, ut aliò transferatur. ea enim erat tentoriorum ratio, ut facile collecta & comportata jumentis imponerentur & aveherentur.

VERS. 21. כִּי אִם שָׁם אַדִּיר יְהוָה לָנוּ מְקוֹם נְהָרִים. Pagninus & Junius hæc ita diſtinxerunt, ut אַדִּיר ſit deſcriptio ſubjecti enunciationis, prædicatum ſit מְקוֹם. At eo ſenſu neque לָנוּ debebat habere zakeph, quo diſtingueretur à ſequentibus, neque adjectivum אַדִּיר collocari ante ſuum ſubſtantivum

יְהוָה

יְהוָה, ſed poſt illud. ſitus ex more Hebraiſmi poſtulat, ut מְקוֹם אַדִּיר conſtituat prædicatum, יְהוָה ſubjectum. tum rurſus alterum prædicatum ejuſdem ſubjecti. quod rectè animadverterunt Vulgatus & Genevenſes. Verto ergo, *Verum ibi magnificus eſt Iehova nobis*, velut *locus fluviorum, rivorum latorum ſpaciis, per quem non ibit* &c.

VERS. 23. נִטְּשׁוּ חֲבָלָיִךְ בַּל יְחַזְּקוּ כֵן תָּרְנָם בַּל פָּרְשׂוּ נֵס אָז חֻלַּק עַד־שָׁלָל מַרְבֶּה פִּסְחִים בָּזְזוּ בַז׃. Etſi non diſpliceat hîc Junius, non pigebit tamen hanc etiam noſtram addere interpretationem. *relicti ſunt dolores tui. non roborabunt baſin mali ſui, non expandent vexillum. tum dividetur præda ſpolii multi*, (vel *tum partitio fiet uſque ad ſpolium multum*) *claudi prædabuntur prædam.* In bello malus terræ infigi ſolebat, eique vexillum appendi, unde hæc duo etiam junguntur Eſa. 30, 17. Senſus eſt, non eſt quod doleas, ô Eccleſia, relicti ſunt dolores tui: quod Belgicè ſignificanter dicimus, **V we droefheden ſijn achterghelaten.** Nam etſi bellum in te moveant hoſtes, non permittet ipſis Deus, ut vel baſin mali ſui firmare poſſint, in eoque vexillum expandere. ſed ſimulac in te proficiſcentur, jam tum tanquam de victis ſpolia opima diſtribuentur, quorum & claudi participes futuri.

CAP. XXXIV.

VERS. 4. כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן וּכְנֹבֶלֶת מִתְּאֵנָה׃. Lxx, Vulgatus, Pagninus & Genevenſes referunt נֹבֶלֶת ad עָלֶה. ut ſenſus ſit, *ſicut defluunt folia de vite, & ſicut defluunt* folia *de ficu.* Junius maluit ad deciduum fructum referre, quam ad folium. Nos generalius exiſtimamus ſive ad folium ſive ad fructum referri poſſe. nam fœmininum Hebræorum reſpondet Latinorum neutro. itaque נֹבֶלֶת eſt *deciduum, id quod decidit*, quicquid tandem ſit. Verto, *ſicut defluit folium de vite, & ſicut quod defluit de ficu.* non pertinere autem hoc ad

diem generalis & univerſalis judicii, ſed ſpecialis in Edomæos exercendi, ut & Apoc. 6, 12, 13, 14. in Romanos exercendi, rectè docet Doctiſſ. Medus, commentationum Apocal. parte 1. de ſigillis. p. 38.

VERS. 12. חֹרֶיהָ וְאֵין שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ׃. Variis hujus loci interpretationibus etiam hanc addo. *Nobiles ejus, quum nullum ibi ſit regnum invocabunt.* Id eſt, nobiles, ubi viderint regnum penitus interiiſſe, clamabunt ut id denuo erigatur. Belgicè optime, **Sy ſullen om een Koninck-rijck roepen.** ut nempe & ipſi ſub Rege in loco aliquo & pretio eſſe poſſint. Sed fruſtra. nam *omnes principes ejus erunt nihil.* particulam vau pro *quum* uſitatam eſſe probatione non eget.

VERS. 16. כִּי פִי הוּא צִוָּה וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן׃. Verto, *Nam os meum ipſum præcepit, & ſpiritus ejus ipſe collegit ea.* pleonaſmus eſt Hebraicus, quem Belgicè quoque ex vulgari uſu uſurpamus, **want mijnen mondt die heeft het gheboden/ ende ſijnen geeſt die heeft die dinghen vergadert.** ut hîc particula **die** redundat, ſic & ibi הוּא eſtque merè emphaticum. quo Syris nihil eſt uſitatius. vide Gram. noſtræ Syr. p. 137.

CAP. XXXV.

VERS. 7. וְהָיָה הַשָּׁרָב לַאֲגַם וְצִמָּאוֹן לְמַבּוּעֵי מָיִם בִּנְוֵה תַנִּים רִבְצָהּ חָצִיר לְקָנֶה וָגֹמֶא׃. Difficillimus eſt hic verſus, ob poſterius membrum. difficultas autem maximè oritur ex רִבְצָהּ. quò enim pertinebit illud affixum? plerique referunt ad תַנִּים quod proximè antecedit. quod ab analogia Grammatices maximè alienum, quum alterum ſit plur. maſculinum, alterum ſingulare fœmininum. niſi ſingularem numerum dicamus diſtributionem indicare: fœmininum autem genus rectè uſurpari, quia de beſtia agitur. prout & v. 9. maſcul. genus

nus & fœm. de beſtiis confunduntur. Ego tamen affixum hoc non pertinere arbitror ad id quod in hoc verſu verbotenus expreſſum eſt, ſed more Hebræis uſitatiſſimo, ad id quod in reipſa mente continetur. nemo autem negabit, quin שָׁרָב *æſtus*, hîc metonymicè ſignificet *terram ſiccam*: ſimiliter צִמָּאוֹן *ſitis*, *terram ſiticuloſam*. ad eam terram pertinet affixum. Itaq; ſic verto, *Et erit terra ſicca in ſtagnum & terra ſiticuloſa, in ſcaturigines aquarum: cujus accubitus erat pro habitaculo draconum*, erit *atrium calamo & junco*. Id eſt, quę terra non alium habebat uſum quam ut cubationem præberet draconibus, iiſque pro habitaculo eſſet, illa vertetur in amœnum pratum, & quaſi in atrium calamo & junco conſitum. vel in locum irriguum: calamus enim & juncus non niſi in locis irriguis & pinguioribus creſcunt. Penitius tamen ad rem attendens, malo vertere, *In habitaculo draconum, in cubili cujuſque eorum, gramen erit in arundinem & juncum*. ſic Junius. Scopus eſt docere, nuſquam defuturas fidelibus aquas. in hoc dixerat, fore ut erumperent aquæ in deſerto, & torrentes in campeſtri. & eſſet terra arida in ſtagnum, & ſitiens in ſcaturigines aquarum. jam pergit idem probare, quia etiam draconum paſcua, ubi tum herba erat & gramen, in ſtagnum verterentur, ubi arundines creſcerent & junci. Conſiderent eruditi, an non affixum in רִבְצָהּ referri poſſit ad Eccleſiam, de cujus reſtitutione hîc agitur, quæque in mente Prophetæ erat. ut ad verbum ſit, *In habitaculo draconum* erit *accubitus ejus*, in *atrio arundinis & junci*. ſic חציר ſumitur ſupra c. 34. 13. ubi etiam præcedit נְוֵה תַנִּים. habitaculum certe draconum eſt locus arundinibus & juncis refertus. ibi, inquit cubabit Eccleſia.

VERS. 8. לֹא יַעַבְרֶנּוּ טָמֵא וְהוּא לָמוֹ הֹלֵךְ דֶּרֶךְ וֶאֱוִילִים לֹא יִתְעוּ׃. Multum torſerunt ſe Interpretes propter illud Athnach in לָמוֹ. cujus ſi ratio non habeatur, ſenſus videtur planus ac facilis. hoc modo: *Non tranſibit eam immundus, ſed ipſe illis ambulator*

lator viæ (i. comes erit*) & ſtulti non aberrabunt.* quia nempe ipſum Deum comitem viæ ſunt habituri.

CAP. XXXVI.

VERS. 5. אמרת אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה׃. Pro cæteris placet hîc Junius. quia ejus interpretatio optimè quadrat cum 2 Reg. 18. 20. ubi pro אמרתי legitur אמרת. Autor libri Halichot Olam, cauſam daturus cur in recenſendo ſapientum Rabbinorumque catalogo, diſtinguendiſque eorum gradibus brevis eſſe cupiat, ſententiam hanc addit, quæ illuſtrando huic loco facere poteſt, כי בענין הפשוט דבר שפתים אך למחסור *quia in re ſimplici* (vel clara) *verbum labiorum* (i. multus ac futilis ſermo) *tantum eſt ad indigentiam.*

CAP. XXXVII.

VERS. 21. *Sic dicit Dominus Deus Iſraëlis,* אשר התפללת אלי. non malè quidam ſumunt אשר pro כי ὅτι *quod.* quaſi dicas, quod attinet ad id quod precatus es ad me. Moneo tamen, verti etiam poſſe, *ad quem precatus es contra* (vel de. אל enim ponitur pro על, quod eſt *contra & de* ut & Jer. 40. 16. אל ישמעאל *de Iſmaële.*) *Sancherib.* Sic enim uſitatum eſt Hebræis, ut quando אשר in obliquo caſu pertinet ad primam perſonam quæ loquitur, ſequatur affixum primæ perſonæ. Sic Eſa. 49. 23. אני יהוה אשר לא יבשו קוי, *Ego ſum Dominus, quem qui expectant, non pudefient.* ſic cum אשר in obliquo caſu pertinet ad ſecundam perſonam quam alloquuntur, affixum ſequitur ſecundæ perſonæ. Eſa. 49. verſ. 3. *Servus meus tu es Iſraël,* אשר בך אתפאר *in quo gloriabor.*

VERS. 26. הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי מימי קדם ויצרתיה עתה הבאתיה ותהי להשאות גלים נצים ערים בצרות׃. Locum hunc difficilem ſic verto. *An non audiviſti, me à longinquo* tempore *id paraſſe, & ab antiquis diebus illud formaſſe? Nunc adduxi illud, & fit: deſolare* (quòd deſolem) *in acervos deſolatos civitates muni-*

munitas. Senſus eſt, Quod deſolentur civitates munitæ,& in acervos redigantur, perperam tu id tibi arrogas. Ego jam pridem id ita paravi & formavi meo decreto, & meis prædictionibus ac minis. & prout formaveram, ita reipſa adduxi, & jam fit. ſic verto וּתְהִי. eamque diſtinctionem confirmat appoſitus accentus Reviah. porro עָשָׂה pro *parare, aptare, diſponere* ſæpe uſurpari, ex Lexicis diſcere poteſt qui ignorat.

VERS. 27. וּשְׁדֵמָה לִפְנֵי קָמָה׃. 2 Reg. 19. 26. legitur וּשְׁדֵפָה *& uredo*, ager uredine tactus. Hinc Hebræi noſtrique volunt idem hoc loco eſſe שְׁדֵמָה quod שְׁדֵפָה aut שְׁדֵפָה. licet nuſquam alibi ita uſurpetur, ſed ſemper pro agro ſativo, pro arvo vitibus aut ſegete conſito. Non video cur non & hoc loco ſimpliciter vertamus, *Et ſicut arvum ante ſegetem*, id eſt antequam ſegetem ferat. cum enim uſus arvi ejuſque ornamentum ſit ſeges, inutile ſane eſt, triſtemque faciem præ ſe fert, quum in ſegetem adoleſcere nequit. cauſa autem cur nequeat, adfertur in libro Regum, quia nempe eſt uredine tactum. inde non ſequitur, idem eſſe שְׁדֵמָה quod שְׁדֵפָה.

CAP. XXXVIII.

VERS. 13. שִׁוִּיתִי עַד בֹּקֶר. *Conſtitui uſque ad mane*, ſupple, vivere. vel, *æquavi uſque ad mane*, ſupple vitæ meæ durationem. id eſt, ſtatui poſſe me exactè ſupervivere uſque ad mane, non diutius. Lego autem hæc verba per modum interrogationis. *Conſtitui* vivere *uſque ad mane? tanquam leo confringes omnia oſſa mea.* quod Belgicè optimè exprimimus, **Heb ick het gheſet effen tot den morgenſtont / hy ſal als een Leeuw alle mijne gebeenten verbreken.**

VERS. 16. אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי׃. Locus eſt, ſi ullus, obſcuriſſimus. in quo quum omnes conjectarint, meam quoque conjecturam nemo feret ægrè.

ſic verto, *Pro quibus Dominus eſt, vivent, & omnibus in illis rebus* (in illo ſtatu) erit *vita ſpiritus mei. itaque ſana me, & vivifica me.* אֲדֹנָי אֲלֵיהֶם pro אֲשֶׁר אֲדֹנָי אֲלֵיהֶם phraſi uſitatiſſima, *pro quibus*, vel *ſupra quos Dominus eſt*, id eſt quorum protector Deus eſt, illi vivent. וּלְכָל־בָּהֶן *& omnibus in illis rebus*, vel *& omnibus* qui *in illis rebus* ſunt, id eſt qui in eo ſtatu ſunt ut Deum pro ſe habeant, continget eadem vita quæ jam ſpiritui meo contingit. Itaq; ut hoc pateat, ut in me omnes hujus rei documentum capiant, ſana me & vivifica me. Experiamur aliter. עֲלֵיהֶם referri poteſt ad שְׁנוֹתַי verſus præcedentis. dixerat, *Incedam leniter omnibus annis meis ſupra amaritudinem animæ meæ.* jam docet ſe non fruſtra id de annis ſuis confidere. Nam, *Dominus illis praeſt, vivent* (nempe anni mei), *& omnibus* diebus *in illis* erit *vita ſpiritus mei*, id eſt omnibus diebus qui in illis meis annis reſtant concedetur vita animæ aut ſpiritus mei, ne uno quidem excepto. Nec quis durum exiſtimet, in לְכָל ſubintelligere יָמִים. nihil uſitatius eſt Hebræis, ubi de annis & menſibus agitur. quod vel ex ſola hiſtoria diluvii apud Moſem liquere poteſt.

VERS. 16. אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי. In difficillimo hoc loco, quem præ cæteris bene videtur interpretatus doctiſſ. Junius, hanc quoque interpretationem expendendam damus: *Pro quibus Dominus* eſt, *vivent. itaque ſecundum omnia in quibus* conſiſtit *vita ſpiritus mei, ſana me, & vivifica me.* עֲלֵיהֶם pro אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם. & בָּהֶן pro אֲשֶׁר בָּהֶן. ubi affixum fœminino genere pro neutro bene reſpondet לְכָל שׁוּ, quod ad res non ad perſonas relatum ſignificat *omnia.* & cum ſequenti בָּהֶן conſtrui, ex Maccaph liquet. ad homines enim abſolutè ſi referretur, וּלְכֹל ſcribendum fuiſſet.

VERS. 21. *Capiant maſſam ficuum*, וְיִמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין Vulgatus, *& cataplaſmarent ſuper vulnus.* Pagninus, *& alligent ſuper*

ſuper ulcus. Junius *& appingatur ulceri.* non invenitur alibi in ſacris. ſed per conjecturam deducunt ex nomine Lev. 21. 20. וּמְרוֹחַ אָשֶׁךְ *& contuſus teſticulis.* unde ad verbum vertunt, *& contundant ſuper ulcus*, id eſt contuſam applicent. verum in lingua Arabicâ uſitatum eſt مرخ מרח pro *inungere, fricare.* Hinc rectè vertas, *& fricent ſuper ulcus.* ut & מְרוֹחַ אָשֶׁךְ cui confricti & compreſſi ſunt teſticuli.

CAP. XL.

VERS. 6. *Omnis caro herba eſt,* וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה. *Et omnis excellentia ejus ſicut flos agri.* חֶסֶד *excellentia.* Lxx. rectè *δόξα gloria.* quod & ſecutus eſt Apoſtolus Petrus 1 Petr. 1. 24. huc pertinet illud Maymonidis in Commentario ſuper Pirke Aboth, ההפלגה בדבר יקרא חסד תהיה ההפלגה ההיא בטוב או ברע. *Excellentia in aliqua re vocatur* חסד, *ſive excellentia illa ſit in bono ſive in malo.* vide porro quæ obſervavimus ex eodem ad vocem חָסִיד Pſal. 4. 4.

VERS. 10. הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ. *Ecce Dominus Iehovah fortis veniet, & brachium ejus dominatur ipſi* (vel ſibi). ב in בְּחָזָק pleonaſticè nominativum deſignare arbitror. de quo vide plura ad Eſa. 26. 4.

VERS. 20. &c. הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא יִרְקַב יִבְחָר. Junius & alii non pauci, *Qui ita pauper eſt, ut non habeat quod offerat, lignum non putreſcens eliget.* at tum in forma regiminis ſcribendum erat הַמְסֻכַּן. alii תְּרוּמָה ſumunt pro לִתְרוּמָה, & vertunt, *qui pauper eſt, ad oblationem lignum non putreſcens eligit.* tum negligitur accentus Zakeph ſuper תְּרוּמָה, ut non diſtinguat. nec nego id licere, quum res ita poſtulat. & fateor planam eam eſſe & perſpicuam interpretationem. Sed quum verbum סכן periclitandi etiam ſignificationem habeat Eccl. 10, 9. eaque ſignificatione Rabbinis ſit uſitatiſſimum, apud quos hoc ipſum הַמְסֻכָּן uſurpatur de eo qui in periculo verſatur, & ſpeciatim de ægro periclitante: con-

ſiderent eruditi, an non & eo ſenſu hic locus commodè verti poſſet, *Qui in periculo verſatur, oblationem* (ſupp. vovet). quam apoſiopeſin Belgicè etiam eleganter hîc adhiberemus, **Is een in perijckel / een offerhande.** quomodo autem oblationem illam præſtat? *lignum non putreſcens ſeligit* &c.

CAP. XLI.

VERS. 2. מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃. Variæ in hunc verſum dantur interpretationes, præſertim in primam ejus partem. Plerique ad Abrahamum referunt, adeoque coguntur omnia illa futura quæ in hoc & ſequenti verſu occurrunt per præterita exponere. Malim ad Regem Perſarum Cyrum referre, & tum ſic verterem. *Quis ſuſcitavit ab oriente* eum quem *juſtitia advocabit ad pedem ejus: dabit ante eum gentes*, &c. vel, *quem ſuſcitabit ab Oriente? eum quem juſtitia advocabit ad pedem ejus, ante quem dabit* &c. ad pedem ejus, id eſt ad miniſterium ejus, ſc. Dei, & is dabit gentes coram eo. ſequitur verſu 3. יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא׃, *perſequetur eos, tranſibit in pace, viâ qua pedibus ſuis non iverit.* vel, *viam pedibus ſuis non inſiſtet*, i. volare potius videbitur quam pedibus viam ire. non video cur hoc ad Cyrum referri nequeat, qui potentiſſimus, proſperrimus & velociſſimus futurus eſſet. unde verſ. 5. dicit fore ut Inſulæ videant, & metuant, & extremitates terræ paveant. Deinde v. 6. & 7. ridet ſtolidam eorum idololatriam, quod adverſus eum metum ſe mutuo ſint adjuturi, & alter alteri animum additurus, ut idolum aliquod exſtruatur quo protegantur. Exiſtimo idem hîc tractari quod intra cap. 46. ubi quum irriſiſſet idolorum vanitatem, opponit verſ. 11. ſe eſſe קֹרֵא מִמִּזְרָח עַיִט מֵאֶרֶץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ *qui vocat ex Oriente avem, ex terra longinqua virum conſilii ſui.* quod procul omni dubio

bio ad Cyrum refertur, & hunc noſtrum locum optime explicat. In utroque loco dicitur ex Oriente vocandus, nempe ex Perſia, quæ Judææ vere Orientalis eſt. At Abraham vocatus ex Ur in Chaldæa, è ſeptentrione potius advocatus eſt. quamobrem Deus minaturus populo adventū Chaldæorum ſeu Babyloniorum dicit מִצָּפוֹן è ſeptentrione adventurum. Deinde, quid eſt quod vocandus ſit לְרַגְלוֹ *ad pedem ejus?* quod futurus ſit אִישׁ עֲצָתוֹ *vir conſilii ejus*, qui conſilium ejus ſit executurus. & quare אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא *viam pedibus ſuis non inſiſtet?* quia futurus eſt עַיִט *avis*. Incidit in verſum 2. quem tractamus alia interpretatio. Nam ſi cum Junio מִי non interrogativè, ſed indefinitè vertere velimus, ſic licebit vertere, *Quem ſuſcitabit ex Oriente, juſtitiam vocabit ad pedes ejus*, propriè vocabit eam pleonaſticè ut ſæpe. ſenſus eſt, vocabit juſtitiam ut pedem ejus ſequatur, ut quocunque pergit, juſtitiam Dei exequatur. vel ſic, *Quem ſuſcitabit ex Oriente, juſtitiam vocabit eum ad pedem ſuum*, id eſt, hoc nomen ipſi indet, juſtitiam ad pedem ſuum, utpote cujus opera Deus ſit uſurus ad juſta ſua judicia exequenda. Omnia tamen ad Cyrum refero.

VERS. 4. מִי פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃. Verſus hic quoque ſatis difficilis eſt apud Interpretes. nobis hoc modo ſatis planus videtur. *Quis operatus eſt, & fecit, & vocat generationes priſtinas? ego Dominus primus. & ſubſecuturas? ego idem.* Duæ ſunt generationum ſpecies, aliæ ſunt מֵרֹאשׁ *ab initio*, quæ ab initio fuerunt, priſtinæ. aliæ ſunt אַחֲרֹנִים poſteriores, poſt futuræ. utraſque, inquit Deus, ego & feci & voco ut mihi miniſtrent. Itaque ne miremini me jam de Cyro prædicere, quæ multa demum poſt ſecula, poſt multas generationes futura ſunt. ego enim etiam ultimas generationes jamjam voco. Belgice ad verbum ſic verto, **Wie heeft ghewrocht ende gemaeckt/ ende roept de eeuwen die van den beginne ghe-**

weeſt zijn? ick de Heere de eerſte. ende die nae deſen zijn ſullen? ick de ſelve.

VERS. 18. אֶפְתַּח עַל שְׁפָיִים נְהָרוֹת׃, Verto, *Aperiam in planiciebus fluvios.* quod ex more noſtri Prophetæ aliis verbis, ſed eodem ſenſu, ſtatim repetitur, *& in medio vallium fontes.* Cur שְׁפָיִים, quod alii loca excelſa vertunt, nos *planities, convalles* reddamus, vide in annotatis ad loca Num. 23. 3. Eſa. 49. 9. Jer. 4. 11. & alibi.

VERS. 26. &c. מִי הִגִּיד מֵרֹאשׁ וְנֵדָעָה וּמִלְּפָנִים וְנֹאמַר צַדִּיק. LXX. צַדִּיק reddiderunt *ἀληθῆ ἐστίν.* vera ſunt. Jonathan קְשׁוֹט *veritas eſt.* id rectum puto. non tantum quia apud Arabes צַדִּיק *veracem* ſignificat, & ſubſtantivum צדק *veritatem*, ut & verbum צדק *vera dicere*, ſed quia paſſim in Scriptura, præſertim ubi de promiſſionibus Dei & remiſſione peccatorum agitur, צְדָקָה melius per *veritatis* quam per juſtitiæ notionem redditur. Hoc certe loco ſenſus omnino requirit ut vertamus, *Quis indicabit priſtina? cognoſcemus. & ea quæ fuerunt antehac? dicemus, verus eſt.* ſic malim certe, quam *juſtus eſt.* ita ſequente cap. v. 21. quum conqueſtus eſſet de cæcitate populi, addit יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ *Dominus delectatur eo propter juſtitiam ſuam*, id eſt propter veritatem ſuam, quia promiſſis fœderis ſui ſtare cupit. vide & infra c. 45. 23.

VERS. 27. רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלַםִ מְבַשֵּׂר אֶתֵּן׃. Interpretes duas hîc faciunt enunciationes, quarum primam duris ſatis ellipſibus ſupplent. Mihi videtur hîc mera eſſe vocum tranſpoſitio, in hac lingua mirè elegans, ſed aliis linguis inimitabilis. Sic explico, *Primus ego dabo Sioni & Hieroſolymis lætè annunciantem ecce ecce illa.* Provocaverat omnes Gentium Deos, ut quæ futura ſunt prædicerent. quumque eos nihil tale poſſe gloriatus eſſet, Ego inquit, & ego primus dabo Sioni & Hieroſolymis qui lætum nuncium afferentes dicant, Ecce ecce illa, præſto ſunt quæ Deus prædixit.

CAP.

CAP. XLII.

VERS. 3. פִּשְׁתָּה כֵהָה. *Linum contractum*, corrugatum, hebetatum, ſimile oculis ſenis, qui כהה dicuntur, quum eorum acies ita obtunditur, ut proſpicere amplius vix valeant. Lxx. reddiderunt *λῖνον καπνιζόμενον linum fumigans.* Matthæus cap. 12. 20. *τυφόμενον*. quod rectè explicat Hezychius, *τύφεσθαι, μαραίνεσθαι, ἡσυχῆ ἐκκαίεσθαι, χωρὶς φλογὸς καπνὸν εἶναι*, *marceſcere, paululum exardere, ſine flamma fumum eſſe.* in lingua Æthiopica כפא eſt *extingui.* unde Matth. 3. 12. pro *πυρὶ ἀσβέστῳ* Interpres Æthiopicus habet באשת ואייטפא *igne qui non extinguetur.* idem apud Arabes eſt طغي טפי. itaque *λῖνον τυφόμενον* eſt quod nondum eſt extinctum, ſed jam extinguitur, ſive extinctioni proximum, quippe ſine flamma fumigans.

VERS. 22. וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם׃. Variis in hunc locum interpretationibus addimus הָפֵחַ verti etiam poſſe *ſuſpirare.* פּוּחַ enim & יָפַח ſunt Synonyma, & ſignificant *flare, ſufflare, ſpirare, aſpirare, ſuſpirare.* Eo ſenſu verto, *Et ille populus deprædatus & ſpoliatus eſt: ſuſpirant juvenes omnes.* vel *ſuſpirant in cavernis omnes*, ſi ב in בַּחוּרִים dicamus hîc non eſſe radicale, ſed præpoſitionem, ut quidam volunt. qui vero הָפֵחַ ſumunt pro *illaqueare*, à ſignificatione nominis פַּח *laqueus*, neceſſe habent per Ellipſin ſubintelligere *hoſtes*, quia ea ſignificatione in Hiphil tranſitivum eſt.

CAP. XLIV.

VERS. 6. אֲנִי רִאשׁוֹן. *Ego primus.* Id Hebræi in libro precum, ſic enarrant, ראשון ואין ראשית לראשיתו, *Primus, neque datur principium principii ejus.* Rectè, modo rectè intelligatur. verum quia illi vafrè id opponunt divinitati Jeſu Chriſti, quem Deum verum eſſe negant, quia non ſit primus,

mus, ſed ſecundus à patre, habeatque principium ſui patrem, reſpondere viſum eſt, non opponi apud Prophetam divinarum perſonarum unam alteri, ſed Deum creaturis: in qua relatione non Pater tantum eſt primus, ſed & Filius & Spiritus S. qui tres, ſicut ſunt unus Deus, ſic unum conſtituit principium principii omnium rerum. Deinde, aliud eſſe Filium conſiderari in ſua eſſentia abſolutè qua Deus eſt, aliud comparatè ad Patrem qua filius eſt. priori modo Chriſtus non minus primus eſt quam Pater, quia nullum habet eſſentiæ ſuæ principium. quum enim eſſentia Filii ſit eadem numero cum eſſentia Patris & Spiritus S. non habet ea magis in Filio principium ſui principii quam in Patre, ſed ipſamet per ſe prima, & in tribus perſonis eadem, principium eſt omnium rerum. At poſteriori modo principium habet à Patre, eſtque ſecundus ab eo, quia à Patre habet per generationem quod ſit Filius, quod principium non eſt eſſentiæ, ſed perſonæ, nec impedit quo minus ratione eſſentiæ ſit cum Patre primus & ultimus, ut hoc ei tribuitur Apoc. 22, 13.

VERS. 14. לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ לוֹ בַּעֲצֵי יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃. Antehac aliquoties monuimus ל Infinitivi formare ſæpe Gerundia in dum, & indicare rem aliquam faciendam eſſe. Ita & hîc ſumo, adeoque verto, *Succidendæ ipſi ſunt cedri, & capit cypreſſum & quercum, & roborat ſe inter arbores ſylvæ* &c. Belgicè, **Hy moet hem ſelven gaen cederen afhouwen / ende hy neemt eenen cypreſ-boom / ende een eyckenboom / ende verkloeckt hemſelven onder de boomen des wouts / etc.**

CAP. XLV.

VERS. 1. כֹּה אָמַר יְהוָה לִמְשִׁיחוֹ לְכֹרֶשׁ אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ לְרַד לְפָנָיו גּוֹיִם וּמָתְנֵי מְלָכִים אֲפַתֵּחַ לִפְתֹּחַ לְפָנָיו דְּלָתַיִם וּשְׁעָרִים לֹא יִסָּגֵרוּ׃. Quod de ל Infinitivi in præcedenti loco diximus, hîc iterum locum nobis

nobis habere videtur. Itaque verſum hunc ſic interpretor. *Sic dixit Dominus de uncto ſuo Cyro, quem apprehendi dextra ſua. ſternendæ ſunt ante ipſum gentes, & lumbos regum ſolvam: aperiendæ ſunt ante ipſum fores, & portæ non claudentur.*

VERS. 9. הוֹי רָב אֶת־יֹצְרוֹ חֶרֶשׂ אֶת־חַרְשֵׂי אֲדָמָה הֲיֹאמַר חֹמֶר לְיֹצְרוֹ מַה תַּעֲשֶׂה וּפָעָלְךָ אֵין יָדַיִם לוֹ׃. Sic verto. *Væ litiganti cum formatore ſuo. teſta cum teſtis terræ* litiget. *an dicet lutum figulo ſuo, quid facis? & opus tuum* dicet, *non ſunt manus ei?* Illud פָּעָלְךָ refero una cum חֹמֶר ad הֲיֹאמַר, ut utrumque nomen ab eodem verbo regatur, & ſenſus ſit, an opus tuum de te dicet, non habet manus? quum ipſummet manuum tuarum ſit indicium, utpote iis fabrefactum & exſtructum. In reliquis ſentio cum Genevenſibus. Ionathan poſtrema verba eodem modo tranſtulit ut ſunt in Hebræo, nec dubito quin eodem modo intellexerit ut nos. ſic habet, האפשר דיימר טינא לעבריה לא עבדתני ועבדך לית ידין ליה, *an poſſibile eſt ut dicat lutum factori ſuo, non feciſti me? & opus tuum, non ſunt manus ei?*

VERS. 23. &c. כִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב. Quod obſervavi ſupra ad cap. 41, v. 26. hîc quoque obſervo, nempe צְדָקָה hîc ſignificare *veritatem. Per me juravi, exivit ex ore meo veritas, verbum quod non revertetur.* vel, in *veritate verbum & non revertetur. pro* בִּצְדָקָה.

VERS. 24. אַךְ בַּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז עָדָיו יָבוֹא וְיֵבֹשׁוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ׃ Præteritum אָמַר, & futurum יָבוֹא accipio imperſonaliter, ſubintellecto אִישׁ, quo Hebræis nihil familiarius. Itaque ſic verto, *Utique in Domino, dicetur, ſunt mihi juſtitiæ & robur: ad ipſum ibitur. ſed erubeſcent omnes qui exardeſcunt in eum.* Belgicè, **Voorwaer inden Heere heb ick / ſalmen ſegghen / gherechtigheden ende ſterckte: tot hem ſalmen gaen. maer die tegghen hem ontſteken ſullen beſchaemt worden.**

CAP. XLVI.

VERS. I. כָּרַע בֵּל קֹרֵס נְבוֹ הָיוּ עֲצַבֵּיהֶם לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה נְשֻׂאֹתֵיכֶם עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה׃. Difficultas hîc aliqua eſt, ſed elegantiſſima, ex ſola tranſpoſitione orta, qua Prophetam noſtrum paſſim & ſuaviſſimè uti ante hac monuimus. quod nempe מַשָּׂא junxerit in fine cum לַעֲיֵפָה, quod tamen ad præcedentia, nempe ad לַחַיָּה & לַבְּהֵמָה etiam pertineret. ſic verto, *Incurvatus eſt Bel, inflectitur Nebo: fuerunt idola eorum onus beſtiæ & jumento*, & *geſtamina veſtra onerata, defeſſa beſtiæ.* Belgicè, **Bel is gheboghen: Nebo wort ghekromt: haere af-goden zijn ghewor den een pack voor de dieren ende beeſten / ende uwe opghelepde laſten / voor de vermoepde beeſte.**

VERS. 2. קָרְסוּ כָרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשְּׁבִי הָלָכָה׃. Pagninus & Vatablus aliique קָרְסוּ כָּרְעוּ referunt ad animalia idolis onuſta, quod oneri ſuccubuerint. An eodem modo Junius, incertum. ſed quæ ſequuntur refert ad Babylonios. Ego totum verſum ad Deos Babyloniorum Bel & Nebo refero. & ſicut præcedenti verſu inter iſtos Deos & eorum עֲצַבִּים quæ magno onere jumentis impoſita fuerint, diſtinguitur, ita & hoc verſu. Ante dictum fuerat de Bel כָּרַע, de Nebo קֹרֵס, jam de ambobus ſimul dicitur קָרְסוּ כָרְעוּ יַחְדָּו *Inflexi, incurvati ſunt pariter.* & quod attinet ad idola ipſorum, quæ jumentis aſportanda impoſita erant לֹא יָכְלוּ מַלֵּט, מַשָּׂא *non potuerunt facere ut evaderet onus.* tam pulchri Dii ſunt, ut ſuamet idola à captivitate liberare non potuerint. Nec mirum: nam וְנַפְשָׁם בַּשְּׁבִי הָלָכָה׃ *etiam ipſimet in captivitatem abierunt.* Belgicè ſic verto. **T'ſamen zijn ſp ghekrommet/ ſp zijn gheboghen: ſp en hebben het opghelepde niet konnen verloſſen / ende ſp ſelve zijn in ghevanckeniſſe ghegaen.**

VERS. 10. מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית. *Indicans ab initio finem.* Rab.

Rab. Sal. J. ad primum verſum Geneſ. interpretatur מגיד
מראשית דבר אחרית דבר *indicans ab initio rei finem rei.*

CAP. XLVII.

VERS. 8. הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד׃. Omnes interpretes, quos quidem habeo, vertunt, *Quæ dicit in corde ſuo, ego ſum, & præter me non eſt amplius*, vel *non eſt alia*. ſenſum eos expreſſiſſe non nego, ſed dictionem Hebræam eos aſſecutos eſſe, nunquam perſuaderi mihi potuit, nec adhuc poteſt. quum enim particulam negativam *non* iiſdem characteribus exprimant quibus reliqua, exiſtimaſſe omnino videntur id in textu Hebræo contineri, ac ſi אַפְסִי eſſet *præter me non*, quod apud me fidẽ invenire nequit. אֶפֶס enim duplicem negationem non continet, ſed ſimplicẽ, *non, niſi, præter*. ut אַפְסִי ſit, *niſi ego, præter me*, nec aliquam quicquam. oporteret ergo ſubintelligere אֵין, ut poneretur pro אֲנִי וְאַפְסִי אֵין עוֹד, quod ad verbũ ſonat. *Ego ſum & præter me non eſt amplius.* At ellipſis ea duriſſima eſt. ſi enim ubi affirmativè quid dicitur, negationem inſerere licet, ex quovis quidvis formari poterit. Ideo ſenſum iſtum exhibiturus alia phraſi uſus eſt Propheta c.25,6. ubi Deus loquens dicit, כִּי אֶפֶס בִּלְעָדַי אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ *nam non eſt præter me: ego ſum Dominus, & non eſt amplius.* Non dubito ergo quin hæc interrogative ſint efferenda *ego ſum, & num præter me amplius?* Belgicè, **Jck bent/ende iſſer behalven my yemandt meer?** quam interrogationem fateor tamen negationi æquivalere. ideo dixi quoad ſenſum bene verſum ab interpretibus. magis tamen Emphatica eſt, & cordis ſuperbiam efficacius exprimit interrogatio. Lxx videntur animadvertiſſe quam movimus difficultatem. quare ſimpliciter verterunt, *ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἐστὶν ἑτέρα*. videntur Jod in אַפְסִי non habuiſſe pro affixo, ſed pro paragogico, ac ſi ſimpliciter dictum fuiſſet, אֲנִי וְאֶפֶס עוֹד. Quod ſi omnino extra interrogationem verba Prophetæ

ſumenda ſint, moneo אֶפֶס nonnullis in locis ſignificare *tantummodo*, *ſolummodo*. ut Deut. 15, 4. Num. 22, 35. 2 Sam. 12, 14. atque eo ſenſu hoc loco exponi poſſet, *Ego ſum*, *&* *tantummdo ego deinceps*.

Cap. XLIX.

Vers. 3. וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי־אָתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּךָ אֶתְפָּאָר׃. Inter varias quæ in hunc locum ſunt interpretationes, maxime mihi arridet Tigurinorum, qui ſic habent, *Et dixit mihi, ſervus meus es tu*, *Iſrael* tu es *in quo gloriabor*. Niſi quod *Iſrael* ibi videatur in vocativo capiendum, quod ego apud Prophetam in nominativo capio, & non ad populum, ſed ad Chriſtum refero, ut & præcedentia eò referuntur. ſic verto ſine ulla additione, *Et dixit mihi*, *ſervus meus es tu, Iſrael in quo gloriabor*. Id eſt, tu non tantum ſervus meus es, ſed & verus Iſrael es, qui cum Deo potentique ejus ira luctaturus victoriam de eo es reportaturus, cujus Iacob typus tantum fuit, quando cum angelo Dei luctans eum ſuperavit, atque inde nomen Iſrael eſt conſecutus. quod autem & Tigurini & nos אֲשֶׁר בְּךָ verterimus *in quo*, turbare neminem debet. Hebræi enim, quum perſonam alloquuntur, affixum quod præcedente אֲשֶׁר ad illam perſonam pertinet, non in alia quam ſecunda perſona uſurpant. Exempli gratia, dicturi Hebraicè *tu es quem diligo*, non dicent אַתָּה הוּא אֲשֶׁר אֲנִי אוֹהֲבוֹ, ſed אַתָּה הוּא אֲנִי אֹהַבְךָ. vide & quæ infra annotamus ad verſ. 23.

Vers. 5. וְעַתָּה אָמַר יְהוָה יֹצְרִי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו וְיִשְׂרָאֵל לֹא יֵאָסֵף וְאֶכָּבֵד בְּעֵינֵי יְהוָה וֵאלֹהַי הָיָה עֻזִּי׃. Variis in hunc locum interpretationibus, hanc etiam addo. *Et nunc dixit Dominus, qui formavit me ab utero in ſervum ſibi, ad reducendum Iacobum ad ſe*, *&* *Iſraelem* qui *non colligitur*, *ut glorificarer in oculis Domini*, *&* *Deus meus eſſet robur meum*: *Dixit* inquam &c. quæ ſequuntur verſu 6. *Iſraelem qui non colligitur*, id

eſt

eſt diſperſum, qui à paſtoribus ſuis negligebatur. videtur mihi illud לְשׁוֹבֵב non tantum ad יַעֲקֹב, ſed etiam ad יִשְׂרָאֵל pertinere, ſicut verſu ſequenti, ubi quoad ſenſum hæc eadem repetuntur, Chriſtus dicitur ſervus Dei לְהָקִים אֶת־שִׁבְטֵי יַעֲקֹב וּנְצוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב, *ad erigendum tribus Iacobi, & deſolatos Iſraelis reducendum.* ubi נְצוּרֵי יִשְׂרָאֵל *deſolati Iſraelis* idem eſt quod hic יִשְׂרָאֵל לֹא יֵאָסֵף *Iſrael qui non colligitur*, & cauſam reddi puto quare Chriſto munus injunctum ſit לְשׁוֹבֵב *reducendi*, quia nempe diſperſi erant inſtar ovium, neque à paſtoribus ſuis colligebantur.

VERS. 7. כֹּה אָמַר יְהוָה גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים &c. Difficillimus locus eſt, qui merito Interpretes vehementer torquet. Iunius, Genevenſes, aliique ad Meſſiam referunt, de quo hæc tria dici volunt, quod contemptui habitus fuerit, quod abominabilis gentibus fuerit, quodque ſervus fuerit dominantium. poſtremum hoc an cum rei veritate conveniat neſcio. ſervus quidem Chriſtus paſſim dicitur, ſed qui Patri ac ſuis ſervierit, dans animam pretium redemtionis pro ipſis, prout ipſemet exponit Mat. 20. quod autem dominantium terræ ſervus fuerit, neſcio an dici rectè queat. Deinde duriſſimum eſt, & à Grammatica alienum, בְּזֹה ſumere pro nomine, ut ſignificet *contemtibilem*, quum revera ſit Infinitivus Kal activæ ſignificationis. ſimiliter מְתָעֵב pro nomine *abominabilis*, quum ſit Benoni piel, *abominans.* Diu multumque de hoc cogitanti, tandem incidit, quod tamen nemini obtrudere volo, ſic verti poſſe: *Sic dixit Dominus redemtor Iſraelis, Sanctus ejus. ſpernere oportet animam* (vitam) *pro eo quem abominatur gens, pro ſervo dominantium.* Obſervavimus antehac in hoc Propheta aliquoties, ל Infinitivi formare Gerundium in dum, & ſignificare rem quæ facienda eſt, quam facere oportet. Ita & hîc ſumi poteſt. deinde לִמְתָעֵב ſumo pro לַאֲשֶׁר מְתָעֵב quod Hebræis uſitatum. ut Eſa. 65,

verſ.1. bis eſt לְלֹא pro לַאֲשֶׁר לֹא *qui non quæſiverunt.* Senſus eſt, oportet te, quem conſtitui in lucem gentium & in ſalutem uſque ad extrema terræ, animam tuam parvi pendere pro iis qui & populis exoſi & magnatibus mancipati ſunt. Id quum videbunt reges principeſque, cogentur ſurgere & adorare te. Aliter. poteſt נֶפֶשׁ ſumi pro *affectu & voluntate*, ut Pſ. 27. 12. *Ne me tradas* בְּנֶפֶשׁ צָרָי *voluntati hoſtium meorum.* ut ſenſus ſit, *ſpernere oportet voluntatatem abominantis gentem*, *ſervi dominantium.* Animat Deus Chriſtum, ut coram Pilato conſtitutus, qui gentem ſanctam abominabatur, & ſervus erat Cæſaris dominantiumque Romanorum, non ſuccumbat, ſed fortiter ejus voluntatem ſpernat.

VERS. 9. *Super vias paſcentur*, וּבְכָל־שְׁפָיִים מַרְעִיתָם non verto, *& in omnibus locis excelſis*, ſed, *& in omnibus campis* ſeu *planiciebus paſcuum eorum.* Id enim vocem שְׁפָיִים ſignificare, diximus ad Num. 23. 3. vide & Jer. 4, 11. LXX hîc habent, καὶ ἐν πάσαις τῶν τρίβοις ἡ νομὴ αὐτῶν, *in omnibus ſemitis.* quod cum planitiebus magis quam clivis convenit.

VERS. 15. *Numquid obliviſcetur mulier* עוּלָהּ *infantis ſui?* Æthiopicè עול πῶλον *pullum* ſignificat Matth. 21. 2.

VERS. 19. כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב׃. Sic verto, *Nam in locis tuis deſolatis, & in vaſtatis tuis, & in terra tua deſtructa, utique nunc arctaberis ob habitatores.* Duplex illud כִּי ſe habet ſicut Gen. 22, 16. בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת יְחִידֶךָ׃ כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ, *Per me juravi, inquit Dominus, quod, quia feciſti hoc, & non prohibuiſti filium tuum, unigenitum tuum, utique benedicendo benedicam tibi.* poſterius כִּי LXX. verterunt ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε. ut & Apoſtolus citat Hebr. 6. Quod enim, ut hoc obiter moneamus, eruditi multi exiſtimant apud Apoſtolum ἦ μὴν eſſe particulam juramenti, nobis ſane id non videtur: ſed affirmationem continet, qualis eſt

in

in Hebræo כִּי. Juramenti formula eſt, כִּי נִשְׁבַּעְתִּי. quod Apoſtolus in tertiam perſonam mutans, quia de Deo loquitur, Deus, inquit, juravit per ſeipſum. quando autem, & ubi ita juravit? quum diceret, ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε. remittit ad locum Geneſeos, ut ibi inquiramus quomodo Deus juraverit, non per alium ſed per ſemetipſum. quod ſane non eſt petendum ex voce ἦ μὴν, quaſi hoc ipſam veritatem denotaret, adeoque Deus dicatur ea voce juraſſe per veritatem, atque ita per ſe ipſum: ſed petendum eſt ex כִּי נִשְׁבַּעְתִּי quæ apud Moſem præmittuntur.

Vers. 23. וְיָדַעַתְּ כִּי אֲנִי יְהוָֹה אֲשֶׁר לֹא יֵבֹשׁוּ קוָֹי׃. Sic verto, *Et cognoſces me eſſe Dominum, quem qui exſpectant, non pudefient.* non annoto hoc, quod magni referat hoc ne an illo modo hæc vertamus, ſenſus enim perſpicuus eſt: ſed ut obſervetur phraſis Hebræa, quam non ab omnibus obſervatam video. Quum perſona loquitur, affixum quod poſt אֲשֶׁר ad illam perſonam refertur, non in alia quam in prima, id eſt loquentis perſona uſurpatur. verbi gratia, dicturi, *Ego ſum quem quæretis*, non dicent אֲנִי הוּא אֲשֶׁר תְּבַקְשׁוּהוּ ſed אֲנִי הוּא אֲשֶׁר תְּבַקְשׁוּנִי. ut & quum perſonam alloquuntur, affixum quod poſt אֲשֶׁר ad illam perſonam refertur, in ſecunda uſurpatur. de quo vide ſupra ad verſ. 3. Tale eſt Gen. 45. 4. *Ego ſum Ioſeph frater veſter,* אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה *quem vendidiſtis in Ægyptum.*

Cap. LI.

Vers. 4. וּמִשְׁפָּטִי לְאוֹר עַמִּים אַרְגִּיעַ. Plerique vertunt, *Et jus meum in lucem gentium quieſcere faciam.* Junius, *collocabo.* Non nego, quin hoc verbum quietis ſignificationem alibi habeat. Propriè tamen in Kal ſignificat *ſcindere, findere, rumpere.* Hinc in Hiphil verto, *Et jus meum in lucem gentium erumpere faciam.* elegantiſſima metaphora. quia quando manè oritur lux, videtur quaſi findi cælum, indeque

que infinitis radiis lux erumpere. Nec aliter id verbum capio Jer. 49. 19. כִּי אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ מֵעָלֶיהָ, *Nam erumpere faciam, currere faciam eum ex ea.*

VERS. 6. כִּי שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה וְיוֹשְׁבֶיהָ כְּמוֹ כֵן יְמוּתוּן׃ Quidam כְּמוֹ כֵן vertunt *ſicut hæc*, nempe ſicut fumus & veſtis, quorum ante meminit. alii *ſicut ſic, ſimiliter*, eodem omnino ſenſu. ſed quia fumus & veſtis non rectè dicuntur mori, & quia cælis ſuum dedit ſimile, terræ quoque ſuum, exiſtimo habitatoribus terræ etiam peculare ſuum tribui ſimile. Itaque ſic verto, *Quia cæli tanquam fumus evaneſcent, & terra tanquam veſtis inveteraſcet, & habitatores ejus tanquam pediculus morientur.* Etſi enim alibi non inveniatur niſi in plurali כִּנִּים, quia nempe uſu non veniebat de uno pediculo agere, certum tamen eſt ſingulare ejus eſſe כֵּן, cujus notio videtur hoc loco optimè convenire.

VERS. 16. לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ. *ad plantandum cælos & fundandam terram*, ſignificat, ad ſtabilendum, vel ſtabiliendo regnum meum inter vos. vide Medi Comm. Apoc. parte 1. de ſigillis pag. 36.

VERS. 19. מִי אֲנַחֲמֵךְ Maximè placent qui vertunt, *per quem conſolabor te.* ut מִי ponatur pro בְּמִי. quid ni verti etiam poſſet? *quem faciam conſolari te?* ut נִחֵם in piel ſignificet *conſolari, & facere conſolari.* perinde eſt quoad ſenſum.

CAP. LII.

VERS. 14. כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עָלֶיךָ רַבִּים כֵּן מִשְׁחַת מֵאִישׁ מַרְאֵהוּ וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי אָדָם׃

VERS. 15. כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם רַבִּים &c. Difficilis ſatis locus eſt, & non parum controverſus. In eo tamen omnes quos vidi conſentiunt, מִשְׁחַת hîc ſignificare *corruptum:* quod Pagninus vult eſſe Paul Hophal pro מָשְׁחָת, alii adjectivum peculiaris alicujus formæ. alibi certe hoc nomen eo ſenſu non reperitur. At ſi dicamus eſſe formæ

mæ conſtructæ ab abſoluto מִשְׁחָה *unctio*, uſitatiſſimum eſt in Scriptura. Experiantur eruditi an non ſic verti poſſit. *Sicut deſolati fuerunt propter te multi, ſic unctio præ homine ſpeciei ejus, & formæ ejus præ filiis hominum, ſic* (inquam) *conſperget gentes multas.* Dixerat v. 13. ſervum Dei Chriſtum fore elevatum & excelſum. Id jam probat per comparationem hujus ſervi cum reliquo populo Dei. Ad populum quod attinet, propter te, inquit, propter peccata tua, deſolati ſunt multi. Sed ad ſervum hunc meum quod attinet, tota ejus ſpecies & forma ungetur ſupra reliquos homines, eaque unctione ſua conſperget non tantum multos, ſed multas etiam gentes. quaſi dicat, à te interitus fuit, ab illo ſalus erit. Quod ſi quis omnino velit מִשְׁחַת eſſe à שָׁחַת. dicerem ſubſtantivum eſſe, non adjectivum. Et ſic verterem, Quemadmodum obſtupefacti fuerunt de eo multi, ſic fuit corruptio ſpeciei ejus præ *viro, & formæ ejus præ filiis hominum:* Tamen *ſic conſperget gentes multas.* עָלֶיךָ pro עָלָיו mutatio perſonæ Hebræis uſitatiſſima. ſenſus eſt, non immerito obſtupefacti fuere de eo. Nam ſecundum ſtuporem ipſorum, fuit deformatus totus vultus ejus. tamen ea deformatione ſua conſperget multos. vel ſic, *ſicut obſtupuerunt de eo multi, ſic corruptio ſpeciei ejus præ homine, & formæ ejus præ filiis hominum, ſic* (inquam) *conſperget multas gentes.* Experiamur aliter. Poſt רַבִּים ſubaudiamus לֵאמֹר *dicendo*, quo nihil frequentius. quod ſequitur כֵּן legatur per interrogationem. at ſecundum כֵּן v. 15. inchoet ἀπόδοσιν, qua reſpondetur ad כַּאֲשֶׁר. hoc modo. *Quemadmodum obſtupuerunt ſuper te multi*, dicendo: *ſiccine corrupta eſt præ viro ſpecies ejus, & forma ejus præ filiis hominum? ſic aſperget gentes multas, claudent Reges os ſuum* &c. Id eſt, quemadmodum multi ſtupebunt primum ob Chriſti contemptibilem ſpeciem; Ita tandem fiet, ut aſpergens multos ſuo ſanguine efficiat, ut & Regibus os occludatur.

CAP. LIII.

VERS. 3. נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה וְלֹא חֲשַׁבְנֻהוּ׃. Ob ambiguitatem affixi in מִמֶּנּוּ, quod nunc 3 perſ. ſing. maſc. gen. eſt, nunc 1 pluralis, variè hæc verba accipiuntur. Priori modo וּכְמַסְתֵּר à quibuſdam accipitur, quaſi וְאִישׁ כְּמַסְתֵּר *& quiſque erat quaſi abſcondens faciem ab illo.* Poſſet & accipi pro וְכַאֲשֶׁר מַסְתִּר איש פָּנִים מִמֶּנּוּ *& tanquam à quo quiſque faciem abſcondit.* Poſteriori ſenſu וּכְמַסְתֵּר refertur ad ipſum Meſſiam, *Et tanquam abſcondens faciem ſuam à nobis*, ut ſcilicet facere ſolent miſeri, qui in alios incidentes conſpici nolunt, utque olim in lege leproſi juſſi erant facere.

VERS. 7. נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה׃. Dixerat Propheta verſu 6. conjectas fuiſſe in Chriſtum iniquitates omnium noſtrum. additur itaque נִגַּשׂ. quod hîc ut & alibi paſſim, ad perſonam potius à quo ſolutio exigitur, quam cum Cl. Junio ad pœnam aut ſolutionem quæ exigitur referendum arbitror. Verto, *exactus eſt*, **het is hem af-gheeyſcht.** id eſt, poſtulata ab ipſo eſt ſolutio & præſtatio iſtarum iniquitatum quæ in ipſum conjectæ fuerant. Neque recuſavit, aut refractarium egit. quin contra, *exactus fuit*, וְהוּא נַעֲנֶה *& ipſe humilis fuit*, וְלֹא יִפְתַּח פִּיו *neque aperuit os ſuum.* נַעֲנֶה non eſt mihi hîc *afflictus, ſed humilis, manſuetus.* ut in Kal עָנָה *humiliari.* עָנָו *humilis.* עֲנָוָה *humilitas.* ea ſignificatione & in Infinitivo niphal extat Exod. 10. v.3. *renuiſti* לֵעָנוֹת *humiliari à facie mea.* Clar. & doct. vir Joh. Cloppenburgius נִגַּשׂ impersonaliter accipit, *exactum eſt*, id eſt, *exactio poſtulata eſt, & ille afflictus eſt.* vel, *exactio fit, & ille affligitur.* Senſus eſt, quum de pœna peccatorum exigenda ageretur, non ab alio quam ab illo exacta eſt, ille affligi debuit. ſumitur tum נִגַּשׂ, ſicut verſ. 5. נִרְפָּא לָנוּ *ſanatum eſt nobis*, i. ſanatio data.

VERS.

VERS. 8 Ob prævaricationem populi mei נֶגַע לָמוֹ *plaga fuit ei.* מו interdum ſingulariter uſurpari, fuſè ſatis docet Cl. vir Conſtantinus Lempereur in notis ſuis ad Grammaticam R. Moſis Kimchi, p. 243 & ſeq. Addimus tantum, ignorare nos cur à quibuſdam מו illud vocetur Moabiticum. ſcire nos, eſſe Æthiopicum, ubi pro Hebræo tertiæ perſonæ plur. num. ם, uſurpatur ſemper מו, niſi quod hi מו legant (ut & in aff. ſingul. pro ו, ו) affigiturq; tum verbis tum nominibus. Occurrunt autem & in iſta Lingua non pauca loca, ubi idem affixum ſingulariter accipiatur. ut Luc. 2. 4. אום אמהגר דות ואמאומר ביתומו ואתו, *Quia ex civitate Davidis, & ex cognatione domus ejus erat.* ubi בֵּיתוֹמוֹ idem eſt, quod alias dicunt בֵּיתוֹ. ſic & Ioh. 19. 27. dicitur Iohannes recepiſſe Mariam ביתומו *in domum ſuam.* addo Act. 1. 20. ubi ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ redditur ab Æthiopico duplici interpretatione הגרומו & אביתומו *civitas ejus & domicilia ejus.* in quibus locis, & aliis plurimis aff. plur. מו uſurpatur pro ſingulari ו. non mirum ergo ſi idem in Lingua Hebræa fiat.

VERS. 10. אִם־תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ. Non puto תָּשִׂים hîc eſſe 3 perſonæ fœm. gen. conſtruendum cum נַפְשׁוֹ, ut Junius & alii voluerunt, ſubaudiendo *ſeipſam.* multo minus, poni pro יָשִׂים, ut Vulgato viſum fuit. ſed eſſe 2 perſonæ maſc. gen. & ad Deum referri. atque ita verto, *Cum poſueris delictum animam ejus.* & ad hanc phraſin alluſiſſe puto Apoſtolum, 2 Cor. 5. 21. cum dixit, Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν. Quod Hebraicè rectè dicas, כִּי אֲשֶׁר לֹא יָדַע אָשָׁם שָׂם אָשָׁם נַפְשׁוֹ תַּחְתֵּינוּ. *Nam qui peccatum non novit, poſuit* (nempe Deus) *peccatum animam ejus pro nobis.*

VERS. 11. מֵעֲמַל נַפְשׁוֹ יִרְאֶה יִשְׂבָּע. Ad verbum verto, *De labore animæ ſuæ videbit, ſatiabitur.* id eſt, fructum laboris animæ ſuæ videbit abundantiſſimum, ſic ut ſaturetur.

CAP. LVI.

VERS. 11. כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקָּצֵהוּ׃. Supra cap. 26, verſ. 15. oſtendimus variis exemplis, קָצֶה *extremitatem*, ſicut & פִּנָּה & פֵּאָה quæ *angulum* ſignificant, adhiberi interdum ab Hebræis ad dignitatem denotandam, & ſumi pro *primoribus, præcipuis*. Ita & hoc loco capio, & verto, *Omnes ad viam ſuam reſpiciunt, quiſque ad quæſtum ſuum, ex præcipuis uniuſcujuſque eorum*. Id eſt, non infimi tantum ſacerdotes, ſed & ſummi quivis & præcipui. vel affixum הו referri poteſt ad Iſraëlem, ut & initio verſus 10. צֹפָיו *ſpeculatores ejus*. ut ſenſus ſit, *quiſque ad quæſtum ſuum* capiendum *ex præcipuis ejus*, nempe populi. non enim ex pauperibus, ſed ex ditioribus & præſtantioribus quæſtus expectatur. Sacerdotum præſertim hoc vitium eſt, ut opulentiores, qui opima ſacrificia offerre valent, potiſſimum ſectentur. atque ita Jonathan hunc locum intellexiſſe videtur, qui vertit כולהון גבר לקבל ארחיה גלו גבר למבז ממתיה דישראל, *Omnes illi quiſque è regione viæ ſuæ migrarunt, quiſque ad deprædandum divitias Iſraëlis*.

CAP. LVII.

VERS. 6. &c. בְּחַלְּקֵי נַחַל חֶלְקֵךְ הֵם הֵם גּוֹרָלֵךְ. vide quæ ad locum hunc obſervavimus in notis noſtris ad 1 Sam. 17, verſ. 40.

VERS. 11. וְאֶת־מִי דָּאַגְתְּ וַתִּירְאִי כִּי תְכַזֵּבִי וְאוֹתִי לֹא זָכַרְתְּ לֹא שַׂמְתְּ עַל לִבֵּךְ הֲלֹא אֲנִי מַחְשֶׁה וּמֵעֹלָם וְאוֹתִי לֹא תִירָאִי׃. Fatigat non nihil hic locus Interpretes, & in varias eos ſententias dividit. non metuam itaque & meam addere. ſic verto, *Quem curaſti, & timuiſti, quod mentireris? mei non es recordata, non poſuiſti me ſuper cor tuum. an non ego ſileo, idque à ſeculo* (à longo tempore)? *& me non timuiſti*. Senſus eſt: Quum Prophetæ mei te peccatorum tuorum arguunt, negas peccata

tua,

tua, & mendaciis ea celas. id miror. quem enim times? quid tibi metum incutit? non mei memoria: nam *non es mei recordata, neque poſuiſti me ſuper cor tuum.* non pœnæ meæ: nam, *an non ego ſileo, & quidem à longo tempore?* non mei timor, nam *me non timuiſti.* quid ergo, putaſne peccata tua mendaciis celari poſſe? non inquit, v. ſequenti, אֲנִי אַגִּיד צִדְקָתֵךְ וְאֶת מַעֲשַׂיִךְ וְלֹא יוֹעִילוּךְ *ego indicabo juſtitiam tuam* (ironicè) *& opera tua, & non proderunt tibi.* vel, *quæ non proderunt tibi.*

VERS. 11. *Et quem formidas, & times, quod mentiaris? Nam mei non es recordata, nec poſuiſti ſuper cor tuum. Annon ego ſileo, idque à ſeculo, nec me times?* Ironicus eſt totus verſus. quum enim populus videri nollet verum Deum prorſus abnegaſſe & rejeciſſe, mentiebatur Deo, tanquam ſi & ejus rationem aliquam habere cuperet. quorſum id facis, inquit Deus? quem formidas, quem times, quod mentiaris, nec apertè loquaris? me certè non times, nam non es mei recordata, nec me in animo tuo geſtas. idque merito facere videris. Nam ego ſileo, idque à longo tempore, permitto tibi vivere pro arbitrio, idque diu feci, adeoque me non times. quid eſt ergo, quod non apertè loquaris, & palam dicas, te me deinceps non morari.

VERS. 12. *An indicabo juſtitiam tuam, & opera tua? non proderunt tibi.* q. d. vos auxilium quæritis quo juvemini, & fiduciæ fulcrum cui innitamini. Vultis ne me juſtitias veſtras & præclara veſtra opera proferre, & oſtendere vobis? fruſtra id fecero, nam nihil proderunt.

VERS. 13. בְּזַעֲקֵךְ יַצִּילֻךְ קִבּוּצַיִךְ. Verti ſolet, *Quin clamas tu, liberent te collectitii tui*, vel *congregati tui*, i. milites quos magno labore aliunde ab Aſſyriis collegiſti. Non rejicio. Sed diſquirendum propono, an non verti poſſit, *Quum clamas tu, liberent te, collectiones tuas.* per aſyndeton. Belgicè, als ghy roept dat ſy u / datſe uwe verſamelde din-

 ghen

ghen verloſſen. Nempe מעשיך *opera tua*, de quibus v. præcedenti, id eſt idololatriæ tuæ, & idola quæ tibi comparaſti, quæque tam ſtudioſè colis, ut ſupra verſ. 5,6,7,8. deſcripſit, illa liberent te, cum clamas, quum invocas ea: nec te tantum ſed & omnia quæ collegiſti, opes, facultates, milites tuos liberent.

VERS. 16. רוח מלפני יעטוף׃. *Spiritus ab ante me revertetur.* Sic vertimus autoritate linguarum Syriacæ & Arabicæ, ubi עטף ſignificat *reverti*. Lex. Syro-Arab. ܢܥܛܘܦ vertit ينعطف ويرجع *revertitur & redit.*

CAP. LVIII.

VERS. 13. אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש יהוה מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר׃. Plerique עשות ſumunt pro מעשות *ne facias.* ſed *ne* addere ubi non eſt, licentia ſatis magna eſt. nec ea hîc opus videtur. Porro לקדוש יהוה מכבד variè exponitur. plerique ל illud exponunt per accuſativum caſum, quod Syris uſitatum, & in ſacris etiam aliquammulta exempla habet: ſed non niſi cogente neceſſitate faciendum. קדוש autem alii vertunt *ſanctum Domino*, ut יהוה ponatur pro ליהוה. alii *ſanctitatem domini*, ut קדוש ſubſtantivè ſumatur pro קדש. nos לקדוש capimus pro Infinitivo Kal, & totum verſum ſic transferimus. *Si averteris à Sabbatho pedem tuum, nempe facere deſideria tua in die ſanctitatis meæ* (Belgicè Hebraiſmum melius exprimimus, **Indien ghy uwen voet van den Sabbath afkeert/ namelijck het doen van uwe begeerlickheden op mijnen heylighen dagh**) *& vocaveris Sabbathum delicias, ut ſanctificetur Deus honoratus, & honoraveris illud, ne facias vias tuas, ne invenias deſiderium tuum* (i. ne potiaris deſiderio tuo) *neque loquaris verbum.* Attamen quum קדוש etiam alibi pro *re ſancta* accipiatur, ut Pſal. 46. 5. & 65. 5. non improbo,

probo, ut hîc etiam ita accipiatur, & præfixum ל regatur à וְקָרָאתָ, eodem modo ut in לַשַּׁבָּת, ſitque utrumque membrum ענין אחד במלות שתות *ejuſdem ſenſus variatis verbis.* quid eſt Sabbathum? eſt ſanctum Domini, **het heylighe des Heeren.** quomodo id deliciæ vocatur? ſi vocetur honorandum, res quovis honore digna. verto itaque, *Et vocaveris Sabbathum delicias, ſanctum Domini, honorandum.* Eſt autem hîc propriè ל dativi caſus, quomodo Hebræi dicunt קרא לו שם *vocavit ei nomen*, id eſt impoſuit nomen. Senſus ergo eſt, ſi Sabbatho impoſueris nomen, *delicias*, & ſancto Domini impoſueris nomen, *honorandum.* Quid autem eſt in fine verſus מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ *ne invenias voluntatem tuam?* idem eſt quod eodem hoc verſu dixit עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ *facere voluntates tuas.* ex more enim linguarum Orientalium מצא eſt *invenire, conſequi:* item *incipere conſequi*, id eſt parare ac facere ut habeas. ſic accipitur Oſe. 12. 8. Prov. 3. 13. Tale eſt illud Actor. 7. 46. *ᾐτήσατο εὑρεῖν σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ, quæſivit invenire*, id eſt facerė, *tabernaculum Deo Iacob.* Sic & apud Arabes أخذ *accipere* uſurpatur pro facere. Quod ſequitur וְדַבֵּר דָּבָר non male videtur acceptum à Tigurinis, qui præcedens affixum 2 perſonæ in דְּרָכֶיךָ & חֶפְצְךָ repetunt ἀπὸ τοῦ κοινοῦ in דָּבָר, *neque loquaris verbum* tuum.

CAP. LIX.

VERS. 5. הָאֹכֵל מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת וְהַזּוּרֶה תִּבָּקַע אֶפְעֶה׃. Omnis difficultas oritur ex inuſitata forma הַזּוּרֶה, quæ plane ſublata eſt, ſi legas הַזּוֹרֶה. & illud pro hoc poſitum eſſe nullus dubito, arguitque ſegol in fine, eſſe benoni Kal ex quieſce. ultima ה, Itaque ſic verto, *Qui comedit de ovis eorum, morietur: & ſi quis ſpargat, erumpet vipera.* id eſt, ſi quis comedere nolens, è manibus ejiciat & ſpargat ea. Vau Schurec pro Vau cholem etiam alibi uſurpatur. ut 1 Paralip. 3, v. 4. וְאֵלֶּה נוּלְּדוּ לוֹ pro נוֹלְדוּ. eſt enim præter. Niphal à יָלַד *peperit.* ſic

ſic נוּגֵי מִמּוֹעֵד *mæſtos ob conventum.* Sophon. 3, 18. & נוּגוֹת *mæſtæ* Thren. 1, 4. pro נוּגֵי & נוּגוֹת à יָגָה. porro quod benoni illud וְהַזּוֹרֶה vertam *& ſi quis ſpargat*, nemo miretur. ſæpe enim apud Hebræos benoni ſic uſurpatur ut à nullo præcedenti aut ſequenti verbo regatur, ſed abſolute poſitum per *ſi* aut *quum* reddi debeat. talia ſunt כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ *ſicut quum quis ſcindit aut findit.* Pſ. 141, 7. כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ *quotieſcunque quis ſacrificabat.* 1 Sam. 2, 13. הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ *ſi quis alloquitur te.* 2 Sam. 14, 10. אֵינְךָ יוֹצֵא *ſi tu non exis.* 2 Sam. 19, v. 8. הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת *ecce ſi Deus faceret feneſtras in cælo.* 2 Reg. 7. 2.

VERS. 18. כְּעַל גְּמֻלוֹת כְּעַל יְשַׁלֵּם׃. Placet Junius, qui vertit, *plane ſecundum facta, plane ſecundum* ea *retribuet.* ad verbum eſt, *ſecundum propter facta, ſecundum propter retribuet* id eſt ſecundum cauſam factorum, prout cauſa factorum poſtulat. עַל enim *propter*, cauſam denotat. Belgicè verterem, **Na de wercken/ daer na ſal hy vergelden.** כְּעַל Emphaticè repetitur, cum tranſpoſitione, qualis etiam eſt Eſa. 52, v. 6. לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי׃, quod Belgicè verterem, **Daerom ſal mijn volck/ daerom ſal het mijnen naeme in dien daghe kennen / dat ick het ben die ſpreecke/ hier ben ick.**

CAP. LX.

VERS. 4. *Filii tui è longinquo venient,* וּבְנֹתַיִךְ עַל צַד תֵּאָמַנָה *& filiæ tuæ ad latus permanebunt.* id eſt, in itinere, quando filii tui reduces fient, filiæ quoque tuæ lateribus eorum conſtanter adhærebunt, neque inde diſcedent, ut & ipſæ in terram meam redeant. ad verbum, *conſtantes, fidæ & perpetuæ erunt.*

VERS. 21. *Et populus tuus totus* (vel, & ad populum tuum quod attinet, omnes) *juſti erunt, in æternum poſſidebunt terram, ſurculus plantarum ejus opus manuum mearum erit, ad gloriandum.* ק̀ Keri eſt מַטָּעַי malim retinere ק̀ Ketif

מַטָּעו,

מַטָּעָו, plantarum ejus, nempe populi tui. ut ſenſus ſit, omnis ſurculus qui ex plantis populi orietur, mihi aſſeretur, & pro opere mearum manuum habebitur, in quo & ego & omnes electi mei glorientur.

CAP. LXI.

VERS. I. פְּקַח־קוֹחַ quidam vertunt *omnimodam apertionem*, & quamvis duabus ſcribatur dictionibus, eſſe tamen ſolummodo unam, ex geminatis conſtantem duabus radicalibus, quo gemina, id eſt, omnimoda apertio denotetur. quæ Aben Eſræ eſt ſententia. plerique tamen R. Salomonem ſecuti vertunt *apertionem carceris*, referentes קוח *carcer*, ad לקח *accepit*. alii ad קוח, unde præteritum קָח *accepit*, Ezech. 17. 5. Oſeæ 11. 3. quod carcer vinctos capiat & detineat. Moneo in lingua Æthiopica מוֹקַח eſſe *vinculum*, Matth. 5. 25. plur. מוֹקְחוֹת *vincula*, *catenæ*, Marc. 5. 4. Luc 8. 29. בֵּית מוֹקַח *domus vinculi*, id eſt carcer. Act. 5. 19. & ſimpliciter מוקח *carcer*, Matth. 14. 10. ubi obſervandum, מ eſſe Heemanticum, à radice וקח, quæ Hebraicè eſſet יקח, unde abjecto Jod קח formari poteſt, ſicut à יצא fit צואה, à ישע, תשועה per vau in medio.

VERS. 7. *Pro pudore veſtro duplici, & ignominia, laudabunt portionem ſuam.* Mutationem perſonæ hîc ſtatuo. ſicut enim verſ. 3. & 4. conſolatus eſt lugentes in tertia perſona, quam protinus verſ. 5. & 6. mutavit in ſecundam: ita & continuans in initio verſ. 7. in perſona ſecunda, protinus mutat eam in tertiam. adeo ut יָרֹנּוּ חֶלְקָם referam ad eoſdem illos lugentes, quos antea eſt conſolatus. Senſus eſt, pro duplici veſtro pudore & ignominia, qua affecti eſtis à Gentibus, ô pii, omnes lugentes inter vos gratulabuntur ſibi portionem ſuam. cauſam dat, *propterea quod in terra earum* (gentium) *duplum poſſidebunt*. pro duplo pudore ipſis à gentibus illato, duplum in terra earum poſſidebunt.

debunt. לָכֵן non verto hîc *propterea*, ſed *propterea quod.* utrumque enim ſignificat, ſicut & עַל כֵּן. verti etiam poteſt, *certè, utique, profectò.* ſicut Jer. 2. 32. Et 5. 2. Gen. 4. 15. Oſ. 2. 16. Quare autem duplum ipſis in terra gentium daturus ſit, cauſam reddit verſ. 8. *Quia ego Dominus diligo jus, odio habeo raptum per injuſtitiam.* בְּעוֹלָה non verto *in holocauſto.* ſed accipio pro עַוְלָה *iniquitate & injuſtitia.* quomodo & עוֹלָה uſurpatur Job. 5. 16. Pſal. 64. 7. & 53. 3. atque ita hîc à LXX. vertitur ἁρπαγμα ἐξ ἀδικίας. recteque referri poteſt ad Gentes, quibus ob injuſtas rapinas in Dei populum patratas, & ſua eripere Deus minatur.

VERS. 7. תַּחַת בָּשְׁתְּכֶם מִשְׁנֶה וּכְלִמָּה יָרֹנּוּ חֶלְקָם לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה &c. יִירָשׁוּ׃. Pro varia diſpoſitione, variè hæc transferuntur. nos ſic diſponimus. תַּחַת illud עומד במקום שנים *ſtat pro duobus*, ut loqui ſolet Kimchi, id eſt repeti debet ante כְּלִמָּה, & ſic vertimus, *Propter pudorem veſtrum duplum, & quia cantabant, ignominia eſt pars eorum, propterea in terra earum duplum poſſidebunt*, nempe ii qui tali ignominia affecti fuerunt, Vel ſic potius, nulla adhibita ſitus verborum mutatione, obſervatiſque accentibus: *Loco pudoris veſtri, duplum* erit (duplum habebitis) *&* loco *ignominiæ* (ſubaudito תחת quod præceſſit, vel ſubaudito אַנְשֵׁי *& viri ignominiæ*, id eſt ignominia affecti) *cantabunt portionem ſuam. propterea quod in terra ſua duplum poſſidebunt hæreditate.*

VERS. 10. כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃. Nihil hîc difficile eſt, niſi quod יְכַהֵן variè exponitur. R. D. K. in libro Radicum exponit יגדל פארו בלבושים נאים *magnificabit ornatum ſuum veſtimentis pulchris.* quod plerique quoad ſenſum ſane ſequuntur. At dum de voce כֹּהֵן agit, rectè docet eam ſignificare עבודה בגדולה *miniſterium cum magnificentia*, quia ſacerdotes miniſtrabant Deo, & erant capita populi. Eo ſenſu hîc quoque caperem. antiquus enim mos eſt, ut in nuptiis ſponſus miniſtret ſponſæ, ſed

ſed non ut vulgares miniſtri, ſed ut כֹּהֵן, ut qui in dignitate conſtitutus eſt: quamobrem ornatu ſuo ſponſali indutus miniſtrat. כהן enim non tantum ad Eccleſiaſticam, ſed & ad Politicam dignitatem refertur. Itaque ſic verto, *Quia induit me veſtibus ſalutis, pallio juſtitiæ obtexit me: ſicut ſponſus miniſtrat* cum *ornatu, & ſicut ſponſa ornatur inſtrumentis ſuis.*

VERS. 10. כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃. Quæritur quid ſit יְכַהֵן. Juvare nos hîc poteſt lingua Syriaca. In Gloſſario Syro-Arabico ܟܘܗܢܘܬܐ vertitur non tantum الخصب id eſt, *abundantia, fertilitas, ubertas*, quomodo & vocem Syriacam reddit Ferrarius, ſed etiam الجلالة *gloria, majeſtas, claritas.* item العز *magnificentia, excellentia.* cum quo convenit Hebræorum כֹּהֵן, quod non tantum in Eccleſiaſticis Sacerdotem, ſed & in Politicis principem quemvis & magnatem ſignificat, virum clarum, excellentem, & in eminentia conſtitutum. ut videre eſt Gen. 41. 45. & 47. 22. Exod. 2. 16. & 3. 1. Job. 12. 19. 2 Sam. 2. 18. & 18, 26. Unde colligere eſt, verbum כהן in Kal, ſignificaſſe olim, *abundantem, proſperum, magnum, glorioſum & excellentem eſſe.* In Piel, non tantum *ſacerdotio fungi*, ſed & *magnum, glorioſum & excellentem reddere.* quare optimè videtur vertiſſe Pagninus, *Sicut ſponſus* qui *magnificat gloriam.* niſi quod illud *qui* inſerere opus non ſit. ut & in ſequentibus, *& ſicut ſponſa* quæ *ornat ſeſe monilibus ſuis.* omitti poteſt *quæ.* nec neceſſarium videtur hiphil תַּעְדֶּה accipere ſignificatione conjugationis Hithpael. neque כֵלֶיהָ pro כְּכֵלֶיהָ, quod neceſſarium eſt, quando תעדה vertitur, *ornat ſe.* verto ſimpliciter, *Et ſicut ſponſa ornat veſtes ſuas.* ſenſus eſt, ſicut ſponſus & ſponſa non quovis habitu prodeunt, ſed ſponſus magnificat ſuam gloriam, & ſponſa ornat ſuas veſtes, ſic Deus induit me veſtibus ſalutis, & pallio juſtitiæ texit me.

CAP. LXII.

VERS. 5. כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃. Variæ ſunt in priorem hujus verſus partem interpretationes, inde potiſſimum ortæ, quod incongruum videatur, Eccleſiæ promitti, fore ut ipſius filii eam, ut ſic dicam, maritent. nam & Dei hoc officium eſt, & ſequentibus verbis Deo aſſcribitur. Tigurini tamen ſic verterunt, *Sicut enim adoleſcens maritat ſibi virginem, ſic maritabunt ſe tibi filii tui.* Doctiſſimus Amama in collatione Biblica docet Anglicam, Hiſpanicam, & Italicam verſiones eodem modo ſe habere, & doctiſſimas ex Italica notas adjicit, quibus nihil habeo quod addam, niſi forte, יִבְעָלוּךְ poſſe ſumi imperſonaliter, ſicut Luc. 12. *τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσι*, *animam tuam repetent*, id eſt anima tua repetetur, Hebraiſmo notiſſimo. ſic *maritabunt te*, id eſt *tu maritaberis & filii tui*. בָּנָיִךְ tum per aſyndeton cohęret cum pręcedenti affixo. Belgicè, **Want ghelijck een jonghman een maeght trouwet / ſoo ſalmen u ende uwe kinderen trouwen.** quis autem maritus ille futurus eſt? exponitur verbis ſequentibus, *Et gaudio ſponſi de ſponſa gaudebit de te Deus tuus.*

VERS. 5. כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ. *Nam* ſicut *maritatur juvenis virgini*, ſic *maritabuntur tibi filii tui.* vel, ſi prius membrum legatur ad modum quaſi interrogationis, omitti poſſunt particulæ ſimilitudinis. hoc modo. *Nam maritatur juvenis virgini? maritabuntur tibi filii tui.* Belgicè optimè ſonat & fluit, **Want trouwt een jonghman een maget/ uwe ſonen ſullen u trouwen.** q. d. Si hoc contingit, quod ſane contingit quotidie, ut virgo nubat juveni, continget & hoc, ut tu nubas tuis filiis. Id eſt, tantum abeſt, ut deſerta ac vidua deinçeps ſis habenda, ut præter Deum tuum, tuos quoque filios habitura ſis maritos. qui quam ut matrem reverentur, eandem ut uxorem diligent.

CAP.

CAP. LXIII.

VERS. 9. בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר׃ כ Keri eſt לו. *In omni anguſtia eorum ipſi anguſtia* fuit. ſenſu ſane optimo. Sequor tamen eos qui כ Ketif retinent. atque horum quidam צָר habent pro præterito, ut Junius, qui vertit, *In omni anguſtia eorum non affecit* eos *anguſtia*. Alii pro nomine ſubſtantivo, *In omni anguſtia eorum non* fuit *anguſtia*. ſic Arias. poſſet adjectivè ſumi, ſicut Num. 22. 26. בְּמָקוֹם צָר *in loco anguſto*. & Eſa.49. 20. צַר לִי הַמָּקוֹם *anguſtus mihi eſt locus*. Sic hoc loco, *In omni anguſtia eorum non* fuit *anguſtus*. **In alle haeren angſt en is hy niet enghe gheweeſt.** Id eſt, quacunque tandem premerentur anguſtia, Deus ipſis non fuit arctus, ſed latum ſemper in eo habuerunt locum. quod videtur voluiſſe vulgatus, quum vertit, *In omni tribulatione eorum non fuit tribulatus*. Malim tamen conſuetiſſimam *hoſtis* ſignificationem retinere, ac vertere, *In omni anguſtia eorum non* fuit *hoſtis, ſed angelus faciei ejus ſervavit eos*.

VERS. 9. בְּכָל־צָרָתָם לֹא צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם. Junius non malè, quod & Genevenſes in notis habent, *In omni anguſtia ipſorum non affecit* eos *anguſtia*. Malim tamen, *In omni anguſtia ipſorum non fuit hoſtis, ſed Angelus faciei ejus ſervavit eos*. Belgicè, **In alle haere benauthept is hy geen vyant geweeſt / maer den Engel ſijnes aengeſichts heeftſe behouden.** Id eſt, anguſtia quidem eos affecit, ſed non tanquã hoſtis: quamvis affligeret, hoſtis tamen non fuit. impedivit id Angelus faciei ipſius, quem ſaluti ipſorum præfecerat.

VERS. 12. מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ. verto ſimpliciter ſine ulla ellipſi, *Qui incedere fecit ad dexteram Moſis brachium gloriæ ſuæ*. id eſt, qui effecit ut dexteram Moſis comitaretur brachium gloriæ ſuæ.

VERS. 13. גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ׃. *Redemptor noſter à ſeculo* eſt *nomen tuum*. Id eſt, Tu à ſeculo es redemptor noſter. nam

nomen Dei eſt ipſe Deus. Vel ſenſus eſt, *redemptor noſter à ſeculo nominatus es.* **Van outs is uwen name/ onſe Verloſſer.**

VERS. 12. מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ. Præ omnibus, quas vidi, interpretationibus arridet Jonathanis qui vertit ad verbum דבר לימינא דמשה דרע תושבחתיה *duxit ad dexteram Moſis brachium gloriæ ſuæ.* hunc ſecutus ſic verto, *Qui ire fecit ad dexteram Moſis brachium gloriæ ſuæ.* Belgicè, **Die den arm ſijner heerlickheydt heeft doen gaen aen de rechterhant van Moſes.**

VERS. 14. כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵרֵד רוּחַ יְהוָה תְּנִיחֶנּוּ כֵּן נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת׃. Omnes quos vidi תְּנִיחֶנּוּ referunt ad populum, & ut ſimilitudo quodammodo ſibi conſtet, vertunt *ſenſim* aut *leniter duxiſti eos.* quod cum verbi ſignificatione non rectè videtur convenire. aliud enim eſt *facere quieſcere*, aliud *leniter ducere.* Ego affixum in תְּנִיחֶנּוּ refero ad בְּהֵמָה per Enallagen generis, Hebræis, & præſertim huic Prophetæ uſitatiſſimam. cujus etiam hîc ratio aliqua ſubeſt, quia per בְּהֵמָה videtur intelligi סוס *equus*, de quo verſ. præcedenti. Sic verto, *Sicut beſtia in vallem deſcendit, & ventus Dei quietem dat ei, ſic duxiſti populum tuum, ut faceres tibi nomen glorioſum.* Difficilis eſt è monte in vallem deſcenſus, præſertim equi clitellas geſtantis. unde quum delaſſata beſtia eſt, ventus quietem & refocillationem præbet. ſic poſt difficillimum per deſertum iter duxiſti populum in terram Canaan, ubi quietem nactus eſt.

VERS. 17. תַּקְשִׁיחַ לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ. Laudamus Pagninum qui vertit, *Induraſti cor noſtrum à timore tuo*, vel *ne timeat te.* Nam & apud Arabes uſitata eo ſenſu eſt vox قَسَحَ קָשַׁח. Camus vertit per صَلُبَ *indurari* & يَبِسَ *areſcere.* item participium قاسح per غليظ *craſſus.* ſenſus eſt ergo, quare durum, aut aridum, aut craſſum feciſti cor noſtrum, quo minus aptum ſit ad timorem tui?

CAP.

CAP. LXIV.

VERS. 2. כִּקְדֹחַ אֵשׁ הֲמָסִים מַיִם תִּבְעֶה אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שִׁמְךָ לְצָרֶיךָ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם יִרְגָּזוּ׃. Quid ſit הֲמָסִים nemo niſi per conjecturam hactenus docuit. videtur lingua Arabica opem ferre, ubi vox hæc uſitata eſt. Eliduri in lexico Arabico tradit هسّ הםּם ſignificare الصوت الخفي *quemvis lenem & ſubmiſſum ſtrepitum*, qualis eſt eorum qui aut ſubmiſſè loquuntur aut ſubmiſſè incedunt. Idem docet Camus, qui addit generaliter eo nomine denotari الخفي *occultum.* hinc אֵשׁ הֲמָסִים erit *ignis ſubmiſſitatus*, vel ſubmiſſorum ſtrepituum, ignis lentus, non admodum ſtreperus. verto, *ſicut ardente* (vel accenſo) *igne lento, aquam ebullire facit ignis: ſic manifeſtando nomen tuum hoſtibus tuis, à facie tua gentes contremiſcunt.* Senſus eſt, ſicut ad fervefaciendam & in bullas agendam aquam, non opus eſt vehementi admodum & ſtrepero igne, ſed ſufficit ad id lentus & ſubmiſſus: ſic ad expavefaciendas gentes ſufficit nomen tuum vel innoteſcere ipſis.

VERS. 4. פָּגַעְתָּ אֶת־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ׃. Verſus eſt difficilis, quem ſic verto. *Occurris gaudenti & facienti* (id eſt, cum gaudio facienti) *juſtitiam: per vias tuas recordabuntur tui. Si tu iratus fuiſti quum peccavimus* (vel interrogativè, *Ecce tu iratus fuiſti quum peccavimus?*) *in iis* (nempe viis tuis) *eſt æternitas, ut ſervemur.* verſus totus eſt conſolatorius adverſus iram Dei, quæ quamvis interdum effundi tota in populum Dei videatur, meditantur tamen pii vias Dei, id eſt mores, proprietates, conſuetudines & virtutes Dei, ſcilicet miſericordiæ & bonitatis, & per eas recordantur Dei, tandemque concludunt, Etſi indignatus ſit Deus cum peccavimus, eſt tamen in viis miſericordiæ ejus æternitas, ut ſervemur. Id eſt, viæ Dei non mutantur, in æternum ſunt eædem. quâ ergo antehac uſus eſt gratia & benignitate erga miſeros peccatores,

res, eâdem & nunc utetur, ut ſervemur. quam fiduciam ſequitur ſtatim verſ. 5. & 6. ingenua peccatorum confeſſio, & miſeriæ declaratio, cui rurſus verſ. 7. ſubjicitur fides de gratia Dei, & ardens benignitatis ejus imploratio.

VERS. 5. פָּגַעְתָּ אֶת־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֶן־אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ׃. Valde exercuit Interpretes illud בָּהֶם עוֹלָם, dum alii ad peccata referunt in quibus ſemper perſeveraverit populus, alii ad miſericordias Dei in quibus ſit æternitas, quas nomine viarum Dei, quarum in hoc verſu ante facta fuit mentio, comprehenſas volunt. Nos quoque affixum הֶם ad vias Dei referimus, ſed quatenus per eas mandata Dei denotantur, quæ hîc per דְּרָכִים *vias*, in quibus pii Dei memores ſunt, potiſſimum intelligi arbitramur. Totum verſum ſic transferimus. *Occurriſti gaudenti, & facienti juſtitiam*, qui *in viis tuis memores erant tui. Ecce tu indignatus es, nam peccaveramus, in illas, ſemper* : *&* tamen *ſervati fuimus*. Gradatim peccata amplificat. primo, peccavimus. ſecundo, in illas, nempe vias tuas. tertio, ſemper. ad quam gradationem denotandam וַנֶּחֱטָא notatur accentu Zakeph. hinc merito indignatus fuiſti nobis. & tamen ſervati fuimus. ſcopus eſt, ut deinceps etiam Deus ſua miſericordia peccata ipſorum ſuperet, & indignos ſervet. in quem finem ſequentibus etiam verſibus peccata populi amplificare pergit. Quia autem per vias Dei intelligi etiam poſſunt promiſſiones ejus & miſericordiæ, viſum eſt aliam etiam ſententiam adjungere. פָּגַעְתָּ & קָצַפְתָּ lego per modum interrogationis, quem tamen Belgicè melius efferimus, quam Latinè. Ideo noſtra lingua ſic verto, **Zijt ghy te gemoete ghegaen dien die met vreughde rechtveerdigheydt deden/ door uwe weghen ghedachten ſy uwer. Hier/ zijt ghy vertoornet gheweeſt / als wy ſondighden/ daer was een eeuwigheydt inde ſelfde / op dat wy behouden wierden.** Id eſt, ſive benignitate tua uſus es erga pios, effeciſti

ut

ut promiſſionum tuarum & miſericordiarũ recordarentur, ſive irâ tuâ peccata noſtra perſequereris; non ita ei indulſiſti, quin patefaceret ſe æternitas tuarum promiſſionum, ut ſervaremur.

VERS. 6. *Nam tanquam mulierem derelictam, & dolentem ſpiritu vocavit te Iehovah*, וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס, *Et uxorem adoleſcentiæ, quando repudiatur.* ut תִמָּאֵס ſit 3 perſonæ fœm. gen. non 2 perſ. maſc. generis. Nobiſcum faciunt Latinus Vulgatus, Geneveuſes, Oſiander & alii, quos præfero Junio & novæ noſtræ Belgicæ verſioni. Oſiander autem uxorem adoleſcentiæ intelligit, quæ ipſamet eſt adoleſcentula. Genevenſes autem, quam quis in adoleſcentia ſua duxit utrumque ſimul jungi poteſt. ſolet enim adoleſcens adoleſcentulam ducere.

CAP. LXV.

VERS. 5. הָאֹמְרִים קְרַב אֵלֶיךָ אַל תִּגַּשׁ בִּי כִּי קְדַשְׁתִּיךָ׃. Plerique accipiunt pro קְדַשְׁתִּי מִמְּךָ *ſanctus ſum præ te, ſanctior ſum te.* ſed duriſſimum videtur, & fortaſſis omnino inuſitatum ſubintelligere מִן, præſertim ubi comparationem facit: quia tota comparationis vis in ea particula conſiſtit, nec aliud Hebræi habent quo comparationem innuant. at vero in compoſitione affixorum cum verbis ל ſubintelligere uſitatiſſimum eſt. nec aliud hîc ſubintelligo. ut ponatur pro קְדַשְׁתִּי לְךָ. ſic verto, *Qui dicunt, accede ad te, ne appropinqua ad me: nam ſanctus tibi ſum.* res ſanctas nemini attingere licebat, niſi qui ad id à Deo conſecrati eſſent. reliqui, etſi nulla alioqui impuritate inquinati eſſent, impuri tamen & profani habebantur ratione contactus rerum ſacrarum. Itaque nollem quemquam involare in Vulgatum, qui קְדַשְׁתִּיךָ vertit, *impurus es.* alieniſſima ſane à verbis verſio, ſed non à ſenſu. ſenſus enim eſt, ego tibi ſanctus ſum, tu mihi impurus es; cui me ſanctum attingere non licet.

VERS. 20. לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את־ימיו כי הנער בן־מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקלל. Video Genevenſes מִשָּׁם ad tempus retuliſſe. vertunt enim מִשָּׁם עוד *de la en avant. hinc ultra*, id eſt deinceps. At Rabbi Dav. Kimchi ad Ieruſalem. משם, id eſt מירושלם. quod & Vatablus & Junius ſecuti ſunt. & ſequendum arbitror, quia שָׁם alio quam ad locum referri non exiſtimo: Deinde הַנַּעַר Genevenſes faciunt prædicatum enunciationis, quia ſubintelligunt אשר, ac ſi ſcriptum eſſet, כי הנער אשר בן מאה שנה ימות, Nam qui centum annos natus morietur, infans erit. i. tanta tum erit longævitas, ut qui jam ſenex habetur, tum infans habendus ſit. Melius, meo judicio, obſervant conſtructionē & diſtinctionem, qui הנער notatum accentu Reviah pro ſubjecto enuntiationis habent, & non ſubintelligunt אשר. Video autem Hebræos illud כי הנער referre ad eum qui tum temporis peccaturus ſit, illudque membrum exponi velle per poſterius וְהַחוֹטֵא. Sic R. David Kimchi, & S. Jarchi in commentariis. ſed & Jonathan ſic accepit. vertit enim אֲרֵי יְחַיַּב עוּלֵם בַּר מְאָה שְׁנִין יְהֵי מָאֵת וּדְחָטֵי בַּר מְאָה שְׁנִין יִתְרְךְ׃, *Nam qui peccaverit adoleſcens centum annorum morietur: & qui peccat, natus centum annos ejicietur.* ſenſus eorum eſt, neminem eo tempore è Jeruſalem exportatum iri ad ſepulchrum, qui ſit puer. ne quidem ſenem, niſi dies ſuos compleverit, id eſt ætatem ſuam ad eam, quæ ante diluvium fuit, longævitatem produxerit. quod ſi quis centum natus annos extinguatur, quod quidem non niſi ob iniquitatem ejus futurum ſit, eum revera puerum & infantem moriturum, quia exigua ea tum futura ſit ætas. Hæc ſomnia ſunt Judæorum, quibus mirum quoddam Meſſiæ regnum, & feliciſſimam tum Judæorum in terra vitam imaginantur. nos hæc ſpiritualia eſſe novimus, & ſic interpretamur, *Non exſiſtet ex ea amplius infans dierum & ſenex, qui non impleat dies ſuos.* Id eſt, alia tum erit ſeculi ratio, quam

quam nunc. hoc ſeculo multi moriuntur infantes, alii quodammodo ſenes, ſexagenarii aut ſeptuagenarii, pauci qui juſtum vitæ ſpatium abſolvunt, & ad centeſimum annum attingunt. tum vero eadem erit ratio omnium, ſive juvenum ſive ſenum, omnes complebunt dies ſuos. probat, *Quia puer, natus centum annos morietur.* id eſt, puer non morietur puer, ſed debitum vitæ ſpatium abſolvet. *Peccator vero, centum annos natus maledicetur.* Id eſt, felicior erit in regno Chriſti puer, quam in regno mundi ſenex. puer enim in regno Chriſti beatam aſſequetur vitæ perfectionem. At in regno mundi peccator, etiam ubi vitæ perfectionem attigiſſe videbitur, maledictus erit.

CAP. LXVI.

VERS. I. אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃. Verti ſolet מָקוֹם מְנוּחָתִי *locus quietis meæ.* Sic LXX, quos ſequitur Protomartyr Act. 7. 49. *Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;* rectè quoad ſenſum. Moneo tamen, ſic dicendum fuiſſe מְקוֹם in conſtructione. quia מָקוֹם eſt ſtatus abſoluti. quod cum vidiſſet Junius, cepit מְנוּחָתִי pro לִמְנוּחָתִי, & vertit, *ubinam* eſſet *domus quam ædificaretis mihi? & ubinam locus quieti meæ?* fateor אֵי־זֶה interdum valere adverbium loci, *ubi?* ſed & ſæpe valet pronomen interrogativum מִי *quis?* vel מָה *quid, quale?* ita hîc ſumerem cum LXX Interpretibus, & totum locum verterem, *Quænam eſt domus quam ædificabitis mihi? & quis locus* eſt *quies mea?*

VERS. 18. וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי׃. Ex difficillimis eſt hic locus. experiamur an lucis aliquid ſine magnis ellipſibus adferre poſſimus. ſic verto, *Et ad me quod attinet, ô opera eorum, & cogitationes eorum! venturum eſt* (vel venit) *quod colligam omnes gentes & linguas, & venient & videbunt gloriam meam.* Verſu præcedenti invectus fuerat in ipſorum idololatriam. poſt

quam invectivam eleganter jam hunc verſum incipit apoſiopeſi וַאֲנֹכִי *& ego*, id eſt, ad me quod attinet, ut & Pſal. 73, 28. Eleganter deinde ſequitur admiratiò, *ô opera eorum & cogitationes eorum!* Deinde additur præparatio ad minas. quid autem eſt בָּאָה? Benoni eſt fœminini generis, quo Hebræi uti ſolent pro neutro. ut & cap. 10, 23. נֶחֱרָצָה עֹשֶׂה *præciſum facit*, i. rem præciſam, *λόγον συντετμημένον*. ſicut ergo Latini, quum adjectivum ponunt abſolutè ſine ſubſtantivo, id neutro genere efferunt, ita Hebræi fœminino. quod ergo Latinè diceretur, venturum eſt, aut veniens eſt (neutro genere) pro venit, Belgicè **het komt**/ id Hebræis eſt בָּאָה: quid autem venit? לְקַבֵּץ אֶת כָּל־ הַגּוֹיִם *colligere omnes gentes*, illud colligere venit. Belgicè ſic verto, **Ende my belanghende/ ô haere wercken ende hare gedachten! het komt dat ick vergadere alle volcken ende alle tonghen/ ende ſy ſullen komen ende ſullen ſien mijne heerlickheydt.** niſi forte ſtatuamus potius tres primas hujus verſus dictiones legendas eſſe per interrogationem, quæ contineat apoſiopeſin Dei irati, qualis eſt Phædriæ apud Terentium, Egone illam? quæ illum? quæ me? Ita hoc loco, *Egone ipſorum opera & ipſorum cogitationes?* ſupple ferrem. *venit quod colligam*, &c. q. d. non feram, ſed jam adeſt tempus quo omnes gentes colligam &c. Ita ו in וְאָנֹכִי interrogationem formaret, ut & alibi ſæpe. e.g. Eſa. 36, 19. וְכִי הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי, *an liberarunt Samariam è manu mea?* ſic 1 Sam. 20, 14. וְלֹא אִם עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד *an non, ſi adhuc ego vivo, an non facies mecum benignitatem?*

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

JEREMIÆ.

Cap. II. Vers. XXIII.

Dromedaria levis מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ *implicans vias ſuas*, nempe huc illuc diſcurrendo, inſtar corrigiæ quæ circumvolvitur pedi. ita ſane vertunt, qui optimè vertiſſe videntur, à ſignificatione nominis שְׂרוֹךְ *corrigia*. alioqui variæ admodum ſunt hujus loci interpretationes. quibus conjecturam etiam noſtram libet addere ex lingua Æthiopica, ubi שרך eſt *veſpere, ſero, ὀψέ.* Matth. 28. 1. Marc. 13. 35. hinc vertere liceret, *quæ ſerotinat vias ſuas*, id eſt quæ veſperi in tenebris, quam plena luce ambulare mavult. ea enim dromedariorum, ut omnium pene ferarum indoles eſt. & rectè id accommodatur populo, quem ſcortationis ſpiritualis, in modum ſcorti carnalis depictæ, inſimulat Propheta. noctu enim amant ſcorta incedere, atque amaſios inſequi. Niſi forte quis malit ad linguam Arabicam hîc attendere, ubi شرك שרך ſignificat *commune reddere.* شريك שריך *ſocius, particeps*, hinc vertas, *communes reddens vias ſuas.* quod ſcortis optimè convenit, & paſſim populo exprobratur, quod uno Deo relicto, alios multos promiſcuè admiſerint.

Vers. 24. פֶּרֶא לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת נַפְשׁוֹ שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ׃. Sicut *onager aſſuetus deſerto, in deſiderio animæ ſuæ anhelat ventum. occaſionem ejus quis avertet? nulli quærentes eam laſſabuntur. in novilunio ejus invenient eam* Impotentiſſimam ſpiritualis ſcortationis libidinem exprimit. Primo, quod inſtar ſylveſtris onagri anhelantis ventum, nihil aliud animo deſideret quam afflari

Iſraël. apud Hoſeam autem agitur de Juda, quatenus decem tribubus, Iſraël dictis, contradiſtinguitur) res etiam non conveniunt. Moſes enim indicat, Iacobum cum Deo luctatum ſuperiorem fuiſſe. Hoſeas autem, Iudam Deo fideliter adhæſiſſe, nec, ſicut Iſraëlem, defeciſſe. Quum ergo verbum רוד non alibi quam duobus hiſce in locis in Kal reperiatur, eò dilabor, ut credam dominandi ſignificationem apud Hebræos non habere. Hîc ſane apud Ieremiam parum congruere videtur. Negat enim Deus, juſtam populo ſuo de ſe querendi eſſe cauſam, quaſi deſerti inſtar & terræ caliginoſæ ipſis fuiſſet. cum quo inſtituto parum quadrat, ſi ſubjiciatur, *quare ergo dicit populus meus, dominamur, non veniemus amplius ad te?* id enim non eſt conqueri, ſed gloriari. tantumque aberat, ut inde inferrent, nolle ſe amplius ad Deum accedere, ut potius adhærere ipſi fidelius tenerentur, quia dominium ſub ipſius ductu conſecuti erant. Quod quum videret Ionathan, per modum querelæ vertit, *quare dixit populus meus* איטלטילנא *disjecti ſumus.* videtur legiſſe רַדְנוּ, à רדד *extendit, expandit.* idque paſſivè accepiſſe, *expanſi ſumus*, disjecti nempe in varias terras. vel legit רַדְנוּ *expandit nos.* vel potius ex Arabica ſignificatione *repulit nos.* ſignificat enim ibi verbum רדד inter alia *repulit.* nomen רד *repulſio.* Ut autem noſtram quoque ſententiam dicamus. rectam cenſemus eſſe lectionem רַדְנוּ à רוד. quod verbum quia in hiphil obtinet *plangendi & lamentandi* ſignificationem, ut & nomen מָרוּד *planctus*, eandem quoque hîc in Kal ei damus, & vertimus, *Quare dixit populus meus, planximus, non veniemus amplius ad te?* Id eſt, nunquam nobis lætitiæ argumentum fuit, dum tibi ſervivimus, non aliás quam plangendi flendique cauſas ſuppeditaſti. quocirca nolumus amplius ad te venire. Itane, inquit Deus, ego vobis deſertum fui & caliginoſa terra, ut ſic de me loquamini? Non dubitarem de ea interpretatione,

ne, ſi hanc verbi ſignificationem dicto quoque Hoſeæ loco aptare poſſem. Sed quia ibi nec plangendi nec dominandi ſignificatio rectè quadrat, quid nocet ex vicinis linguis ſubſidium petere? Apud Arabes רוד, & mutato pro more ו in א, ראר, in hiphil אראר eſt *velle cupere*. Hinc apud Hoſeam totum verſum ſic expono, *Circumdederunt me mendacio Ephraim, & fraude domus Iſraël. ſed Iuda adhuc vult cum Deo, & cum ſanctis fidelis eſt.* Experiamur an non & hîc apud Ieremiam eandem ſignificationem habere queat. *Quare dixit populus meus, Voluimus, non veniemus amplius ad te.* Id eſt, ſic ſtatuimus, ſic decretum nobis, hæc voluntas noſtra, nos non venturos amplius ad te. Itane, inquit Deus, ego ab ipſis meritus ſum, ut ſic velint? ſiccine ego deſertum ipſis fui? Ut autem certius nobis de verbi hujus ſignificatione conſtet, duobus jam examinatis locis ex conjugatione Kal, alia duo (alibi enim non extat) ex Hiphil addamus. Primus eſt Pſ. 55. 3. הַקְשִׁיבָה לִּי וַעֲנֵנִי אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה. ubi plerique ſecuti Kimchium אָרִיד vertunt *plangam*. Per conjecturam procul dubio, quia id loco congruere videbatur. Lxx. ἐλυπήθην. Vulgatus, *contriſtatus ſum*. R. Selomoh, *querar*. R. Abraham *clamabo*. At R. Menahem *dominabor*. Chaldæus אתרגש *concutiar*, *commovebor*, *tonabo*. Fortaſſis ex Arabica ſignificatione totus verſus reddi poſſet, Attende ad me, & reſponde: cupio in meditatione mea, *& perſtrepo*. Alter locus eſt Geneſ. 27. verſ. 40. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ. quod alii vertunt, *Et erit quando dominaberis, rumpes jugum ejus de collo tuo.* quod quum minus rectè convenire videatur, quia qui dominatur, non fert amplius jugum alterius, maluerunt alii, *quum planxeris*. quod refert Cl. Junius ad triſtem illam hiſtoriam 2 Reg. 3. 27. ubi filius Regis Edomæorum captus à Moabitarum rege, fuit Kirchareſchetæ in holocauſtum oblatus: unde indignatio gravis, & non multo poſt defectio conſecuta.

cuta. At incertum eſt filiumne regis Edomæorum, an vero proprium, quod multi, & ni fallor, plerique ſentiunt, obtulerit Rex Moabitarum. Certum autem, Davidem ſibi univerſam Idumæam ſubjeciſſe, 2 Sam. 8. 13. Jugum autem illud excuſſum denuo ſub Joramo, 2 Reg. 8. 22. ſed quid ſit כַּאֲשֶׁר תָּרִיד, ex hiſtoria colligi certò non poteſt, ſi Prophetia de corporali ſervitute intelligatur in quo falli Interpretes arbitror. Quum enim ex quo David Idumæos ſubegit, uſque ad excuſſum jugum ſub Joramo, vix 150 anni interceſſerint, vix operæ pretium erat, Iſaacum tanquam magnam aliquam Jacobi prærogativam prænunciaturum, dicere Eſavo, Tu ſervies fratri tuo. Optimè id magnus Apoſtolus ad Electionis fœderiſque gratuiti beneficium retulit, Rom. 9. cujus qui particeps eſt, verè dominatur. Servit autem qui inde excluſus eſt. Secundum quam ſententiam, Arabicam rurſus verbi ſignificationem ſecutus verto, *Et erit, quum volueris, rumpes jugum ejus de collo tuo.* Quod non niſi ſub Euangelio impletum. Quamdiu enim idololatriæ tenebris immerſi fuerunt Edomæi, ſervitutis ſpiritualis jugo impliciti manſere, illudque abrumpere nec voluerunt, nec velle potuerunt. At nacti gratiam Euangelii, voluerunt abrumpere, & abruperunt, atque una cum fidelibus Judæis in libertatem filiorum Dei aſſerti ſunt. Ignoſcant eruditi noſtræ huic longiori diſquiſitioni, qua indagare fuit animus, an non רוד in Scriptura ubique habeat Arabicam volendi ſignificationem.

Vers. 33. מַה תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם אֶת הָרָעוֹת לִמַּדְתְּי אֶת־דְּרָכָיִךְ׃. Verto, *Quid ornares viam tuam ad quærendum amorem? profectò etiam peſſimas docuiſti vias tuas.* Senſum eſſe arbitror, Quum turpiſſima ſit via tua, quid eam ornare coram me tentas, ut amorem favoremque apud me quæras? Reſpicere Prophetam puto, quod ſtatim verſ. 34.

dicetur, Dixiſti, *munda ſum, etiam averſa eſt ira ejus à me.* Nempe adulabatur ſibi, filia ſion, negabat ſe iram Dei meritam, prædicabat ſe mundam, atque ita vias ſuas pulchras reddebat coram Deo. id propriè eſt תֵּיטִבִי. Fruſtra id, inquit Deus, quia etiam peſſimæ mulieres à te diſcere potuerunt, adeo perditæ ſunt & corruptiſſimæ tuæ viæ. Vel vertere licet, *Profectò etiam malitias docuiſti vias tuas.* quod rectè explicat R. S. J. אך את הדרך הרע שבכל הדרכים למדת עצמך, *profectò peſſimam viam quæ inter omnes vias eſt docuiſti te ipſam.* & bene addit למדת eſſe הנהגת *aſſuefeciſti*, adeo ut non malè vertas, *malitiis aſſuefeciſti vias tuas*, ſicut ſupra verſ. 23. פֶּרֶא לִמֻּד מִדְבָּר *onager aſſuetus deſerto.* Rectè etiam לָכֵן per אַךְ *profectò* vertit. idque exponens dicit eſſe לשון שבועה אמת *ſignificatione juramenti, veritatis.* quod hîc apprimè obſervari volo, quia eadem ſignificatione ſumendum arbitror Gen. 4. 15. Jer. 5. 2. Oſeæ 2. 16.

VERS. 33. גַּם בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים לֹא בַמַּחְתֶּרֶת מְצָתִים כִּי עַל כָּל־אֵלֶּה׃. Genevenſes, *Etiam in alis veſtis tuæ inventus eſt ſanguis animarum pauperum innocentum: quos tamen non inveniſti in ſuffoſſione, ſed* (feciſti) *ob omnia iſta.* Mirè placent omnia. niſi quod pro *ob omnia iſta*, malim *ob omnes iſtos*, nempe Deos alienos, quos, ſicut meretrix amaſios, ſectabatur Eccleſia Judaica. de quibus toto hoc capite actum fuit. Senſus eſt, vos rei eſtis cædium multorum innocentiſſimorum pauperum, quos non tanquam fures, in ſuffoſſione ædium veſtrarum deprehenſos, necaſtis, ſed in gratiam omnium illorum amaſiorum veſtrorum, nempe peregrinorum Deorum, quorum numerus civitates veſtras æquat. Quum enim à Gentibus didiciſſent, humano ſanguine placare Deos, divites autem quique potentia valebant aggredi non auderent, pauperes & invalidos necarunt, ut eorum ſanguine propitios ſibi Deos redderent. LXX abſque vocalibus legentes, legerunt non אֵלֶּה, ſed אֵלָה *quercus.*

quercus. ut ſenſus ſit, occidiſtis pauperes verè innocentes, quos non in ſuffoſſione, ſed ſuper omnem quercum ſedentes inveniſtis, id eſt, qui non vim ædibus veſtris fecerunt, ſed quercus potius quaſvis conſcenderunt, ut glandium eſu famem ſedarent. Senſu ſane non inepto. cui tamen priorem præfero, quia cauſam exhibet, cur pauperes occiderint, nempe in cultum Deorum. Porro דם hîc collectivum eſt. quocirca rectè à Pagnino vertitur, *inventi ſunt ſanguines,* id eſt cædes.

CAP. III.

VERS. 1. הֵן יְשַׁלַּח laudo eos qui vertunt, *ſi dimiſerit.* הֵן *ſi* ex uſu Chaldaico. ſic enim idem hic Propheta ſupra uſurpavit cap. 2. 10. niſi quod ibi *ſi* pro *an* ponatur. ut apud Hebræos אִם utrumque valet.

VERS. 2. שְׂאִי עֵינַיִךְ עַל שְׁפָיִם׃. Verti ſolet, *Eleva oculos tuos ad loca excelſa.* ſed Vulgatus, *in directum*, ſicut & infra cap. 7. 29. LXX *εἰς εὐθεῖαν in rectam viam.* ſicut Num. 23. 3. שְׁפִי verterunt *εὐθεῖαν rectà.* reſpicientes nempe ad Syriacam vocis hujus ſignificationem, ubi שְׁפִיָא eſt *rectus, planus.* vide quæ ibi annotavimus. unde & hoc loco vertimus, *Eleva oculos tuos ſuper planicies.* vide infra cap. 4. verſ. 11.

VERS. 4. *An non ab hoc tempore acclamares mihi, pater mi, dux adoleſcentiæ meæ tu es?* Probat Eccleſiam iſtam habere meretriciam frontem. Si enim inquit honeſtatis ullam haberes rationem, an non ab hoc tempore me patrem tuum vocares, meque diceres ducem adoleſcentiæ tuæ? Vel potius, An non ab hoc tempore acclamas &c. q. d. verè impudens es. Audes etiam ab hoc ipſo tempore me patrem vocare & adoleſc. ducem. audes rogare an ſemper iram meam ſim ſervaturus, & tamen & dixiſti & feciſti malum & prævaluiſti, nempe bonitati meæ. poſtulas ut

iram meam non ſervem, ſed pro ea gratiam ſubſtituam, tu autem dicendo & faciendo mala prævaluiſti, ſic ut ab ira abſtinere prorſus nequeam.

VERS. 20. בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ. *Prævaricata eſt mulier à ſocio ſuo*. à verbo רָעָה quod ſociari interdum ſignificat, ut Prov. 29. v 3. & alibi. Hinc in lingua Æthiopica etiam fit מרעוי *ſponſus*, Matth. 9. 15. & alibi. ita hîc, *prævaricata eſt mulier à ſponſo ſuo*, id eſt marito.

VERS. 21. קוֹל עַל שְׁפָיִים נִשְׁמָע׃. Vertimus, *Vox ſuper campos audita eſt*, vel *ſuper planities*. Vulgatus, *in viis*. vide ſupra v. 2. & infra c. 4, 11.

VERS. 24. אָכֵן לַשֶּׁקֶר מִגְּבָעוֹת הָמוֹן הָרִים אָכֵן בַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל. Omnes ferme noſtri Interpretes ellipſin ſtatuunt in primo membro. quia הָמוֹן הָרִים accipiunt pro *multitudine montium*, quod in forma regiminis ſcribendum erat הֲמוֹן הָרִים. qua forma refertur à Clar. Buxtorfio in Concordantiis. ſed malè. in editione enim Bibliorum ejus, ut & Veneta, & aliis quatuor quas habemus, conſtanter ſcribitur in forma abſoluta הָמוֹן. qua retenta verto, *Sane fruſtra eſt, è collibus multitudinem offerre: ſane in Domino Deo noſtro eſt ſalus Iſraëlis*. הָרִים mihi eſt Infinitivus Hiphil, habetque offerendi ſignificationem, apud Moſen uſitatiſſimam unde & תְּרוּמָה *oblatio*. amabat multitudo (populus) in collibus ſacrificare, atque è collibus הָרִים elevare victimam cœlum verſus. id magnæ cujuſdam virtutis eſſe exiſtimabant, neglecto veri Dei cultu, qui in templo non in collibus ſacrificia facere juſſerat. merito ergo elevare victimam è collibus, & ſperare in Deo, inter ſe opponit Propheta, & prius fruſtraneum, alterum utiliſſimum aſſerit. poſſes etiam per הָמוֹן multitudinem non plebis, ſed oblationum intelligere, ut ſenſus ſit, *Utique fruſtraneum eſt è collibus multas oblationes offerre*. aut ſi ſumas pro כְּהָמוֹן, ſenſus erit, *fruſtraneum eſt è collibus cum ſtrepitu offerre*.

CAP.

CAP. IV.

VERS. II. Minatur hîc Deus populo ſuo ventum, qui non ſit ad ventilandum neque ad repurgandum. vocatur רוּחַ צַח שְׁפָיִים. Vulgatus, *Ventus urens in viis*. Pagninus, *Ventus ſiccus in excelſis* locis. Junius, *ventus nitidus locorum eminentium*. Nos, *ventus aridus convallium*. cum enim in convallibus radii ſolis reverberentur & conduplicentur, fit ibi ventus torridus & arefaciens. de hac ſignificatione vocis שְׁפָיִים vide Num. 23. 3. neque impedit quo minus & infra c. 7. 29. cap. 12. 12. cap. 14. 6. eodem ſenſu accipiatur.

VERS. 18. דַּרְכֵּךְ וּמַעֲלָלַיִךְ עָשׂוֹ אֵלֶּה לָךְ זֹאת רָעָתֵךְ כִּי מָר כִּי נָגַע עַד לִבֵּךְ׃ Verto, *Via tua & opera tua fecerunt iſta tibi: hoc* fecit *malitia tua, quod amarus ſit, quod pertigerit ad cor tuum*. ſic malo vertere, quam *hæc malitia tua*. quia hoc, ni fallor, dicendum erat רָעָתֵךְ הַזֹּאת adjectivo poſtpoſito. quod cum vidiſſet doctiſſ. Junius, tranſtulit, *hoc* eſt *mali tui*. perpendant utrumque viri eruditi.

VERS. 24. *Aſpexi montes, & ecce tremebant, & omnes colles* הִתְקַלְקָלוּ, quidam *deſtructi ſunt*, ex Rabbinica ſignificatione, ubi קִלְקֵל eſt הרס *deſtruxit*. Alii, *commoti ſunt*, *agitati ſunt*, inſtar rei levis quæ facile commovetur. ab Hebraica ſignificatione קַל *levem eſſe*. id cum priori membro conſentit, & à lingua Æthiopica confirmatur, ubi אנקלקל (quæ conjugatio ibi τῷ Hitphael reſpondet) ſignificat *concuti*. ut Matth. 24. 29. *virtutes cæli σαλευθήσονται*) Æthiopicus interpres יתקלקל.

CAP. V.

VERS. 7. אֵי לָזֹאת אֶסְלַח לָךְ. Simpliciſſimum videtur vertere, *ad quid* (vel ob quid, quare) *parcam tibi?* ut idem ſit אֵי לָזֹאת quod לָמָּה. ſicut enim אֵי זֶה, Chaldaicè אֵידֵין idem eſt quod מִי *quis?* ſic אֵי זֹאת idem quod מָה *quid?* ergo אֵי לָזֹאת idem

 quod

quod לָמָּה. ל autem inter utramque compoſitionis partem inſeritur, ſicut מ in מִזֶּה אֵי *ex quo?* ſupple loco, id eſt *unde?*

VERS. 8. סוּסִים מְיֻזָּנִים מַשְׁכִּים הָיוּ. Variè accipitur illud מַשְׁכִּים. Quidam à שכם, unde Hiph. הִשְׁכִּים *maturavit, manicavit* deducunt, voluntque eſſe nomen adverbiaſcens, valens *manè*. Inter hos Pagninus, quem Mercerus laudat. Caret id tamen exemplo & authoritate. Ideoque Junius & Genevenſes pro participio acceperunt, verteruntque *quum manè ſurgunt*. Id autem dicendum erat מַשְׁכִּימִים in plurali. Nec video cur benè paſtis equis aſſimilentur, dicanturque hinnire quiſque ad uxorem proximi, quum manè ſurgunt, potius quam poſt meridiem aut veſperam, ubi poſt Cererem & Bacchum magis calet Venus. Malim eſſe à מָשַׁךְ, pro משׁכים, atque eſſe formam participialem Chaldaicam, qualis in חַשְׁחִין *egentes*, Dan. 3. 16. פָּרְסִין *dividentes*, Dan. 5. 25. quæ forma Syris quoque valde uſitata, ut דָמְכִין *dormientes*, Marc. 14. 37. כָפְנִין *eſurientes*. 1 Cor. 4. 11. עָמְלִין *laborantes*, 1 Theſſ. 2. 9. פָּרְשִׁין *diſcernentes*, 1 Joan. 2. 20. Nec mirum hîc Prophetam Jeremiam ad Chaldaiſmum accedere, quum alibi integri verſus Chaldaici apud eum reperiantur. ut autem, quid per מַשְׁכִּים hîc intelligamus, appareat, monemus verbum מָשַׁךְ quum abſolute uſurpatur, ſignificare ſæpe מָשַׁךְ הָרֶגֶל *protractionem pedis, productionem greſſus*, atq; eſſe idem quod *ire, incedere, progredi*. Proferre hîc libet omnia loca, ubi nobis quidem ſimpliciſſimè eo ſenſu accipi poſſe videtur, coactè verò ſi per *trahere* explicetur. Gen. 37, 29. וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן הַבּוֹר, *Et protraxerunt* (ſcilicet pedes, i. iverunt) *& extraxerunt Ioſephum è foſſa*. Exod. 12. verſ. 2. מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן *ite & accipite vobis ovem*. LXX. ἀπελθόντες λάβετε. Vulgatus, *Ite tollentes*. Deut. 21. 3. *Vaccam, qua non factum eſt opus*, אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל, *qua non ivit in jugo*. Jud. 4, verſ. 6. לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר, *i. & progredere in montem Thabor*. LXX, καὶ ἀπελεύσῃ εἰς ὄρος Θαβώρ. Jonathan ותתנגיד בטורא דתבור

& abſtraharis in montem Thabor. id eſt, avellas te è loco ubi es, & cò te trahas. Jud. 20.37. וַיִּמְשֹׁךְ הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת כָּל־הָעִיר, *& progreſſus eſt inſidiator, & percuſſit totam urbem.* Lxx. καὶ ἐπορεύθη τὸ ἔνεδρον Iob. 31. 33. וְאַחֲרָיו כָּל־אָדָם יִמְשׁוֹךְ וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר, *Et poſt eum omnes homines ibant, & ante eum non erat numerus.* Lxx. Καὶ ὀπίσω αὐτοῦ πᾶς ἄνθρωπος ἀπελεύσεται. Sic hoc quoque loco expono, Ut *equi benè paſti incedunt : quiſque ad uxorem proximi ſui hinniunt.* Lxx & Vulgatus τὸ מַשְׁכִּין retulerunt ad סוּסִין, quum verterunt, Illi ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν. Hic, *Equi amatores & emiſſarii facti ſunt.* uterque procul dubio à מָשַׁךְ *protraxit, produxit, extendit* derivarunt, quaſi dicas equos benè paſtos & producentes ſup. membrum genitale, quod honoris cauſa ſubticetur, quia ex materia ſubjecta ſatis intelligitur. fortaſſe legerunt מַשְׁכִּים *extenſi*, ſup. membro genitali, quod emiſſariis equis & τοῖς θηλυμανέσι rectè convenit.

Vers. 8. סוּסִים מְיֻזָּנִים מַשְׁכִּים הָיוּ אִישׁ אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ. Omnis hujus loci difficultas eſt in מַשְׁכִּים. Quidam accipiunt pro Benoni Hiphil, ut poſitum ſit pro מַשְׁכִּימִים *mane ſurgentes.* ſic Iunius & Genevenſes. Inſolens eſt illa contractio. non enim probantur nobis, qui ſimilem agnoſcunt in תַּנִּים *dracones*, pro תַּנִּינִים Ier. 9, 11. & 14. 6. Nobis in iſtis locis תַּנִּים ſingularis numeri eſt. ſicut Ezech. 29. 3. ubi Pharao vocatur הַתַּנִּים הַגָּדוֹל *balæna maxima.* Quin & תַּנִּין ſingulare collectivum eſſe exiſtimamus, Thren. 4. 3. Multo minus מַשְׁכִּים quod ſingulare eſt, pro מַשְׁכִּימִים accipi poteſt. ſic enim ſingulare & plurale abſque ulla diſcriminis nota confunderentur. Alii ergo maluerunt eſſe nomen ſubſtantivum ſignificans *tempus matutinum*, & poſitum pro בְּמַשְׁכִּים vertunt *mane.* ſed & illud autoritate caret. Nec appoſitum ad rem videtur, eos fuiſſe equorum inſtar ſaginatos mane. Quum enim ſequatur, unumquemque hinniiſſe in uxorem proximi ſui, cur ea libidine mane potius quam veſperi, aut

nocte

noƈte exarſiſſe dicantur? Noſtra conjectura eſt, poni pro מְשַׂכִּים, ש pro ט. ſicut Ieſ 3. 16. וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינַיִם *& nictantes oculis* pro שַׁעֲרוּרִית & שַׁעֲרוּרָה. Item Ier.29.17. *horrendæ* הַשֹּׁעָרִים וּמְשַׂקְּרֹת pro *res horrenda.* à שָׂעַר *horrere.* Atque ita erit Benoni hiphil pl. num. à שָׂכָה *proſpicere*, *proſpectare.* unde Syris סְכִי *exſpectare.* Senſus eſt, *Sicut equi ſaginati proſpectantes ſunt.* quod exponitur per ſequens hinnire. eſtque ea Venereæ libidinis vis, ut quaquaverſum proſpectent oculi, & exſpectent quo ſatiari queat.

VERS. 24. הַנֹּתֵן גֶּשֶׁם וֹירֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּעִתּוֹ׃. Mozorethæ notarunt legendum יורה, quaſi mendum habeat textus, & ו quod ante י ponitur, poſt illud ſit collocandum. at non dubito quin כתיב הוֹ rectum ſit, & mens Prophetæ, Deum dare primo pluviam in genere, quæ toto anni tempore ad quoſvis uſus hominum, animalium & plantarum neceſſaria eſt, deinde etiam certis anni temporibus tempeſtivam & ſerotinam in uſum frugum. quod & Kimchius rectè animadvertit. Sequitur שְׁבֻעֹת חֻקּוֹת קָצִיר יִשְׁמָר־לָנוּ quæ verto, *Iuramenta ſtatutorum meſſis ſervat nobis*, id eſt jurata ſtatuta meſſis. ſicut juravit Gen. 9. 1.

VERS. 26. *Nam inventi ſunt in populo meo improbi,* יָשׁוּר כְּשַׁךְ יְקוּשִׁים, *Aſpiciunt, ſicut qui ponit laqueos.* Sic Pagninus, & Geneveníes. quod laudat Mercerus. Tamen יוֹקֵשׁ יָקוּשׁ יָקוּשׁ *aucupem* ſignificant. laqueus מוֹקֵשׁ dicitur. Maluit ergo Iunius, *ſicut tendentes aucupes.* quod probat Buxtorfius. Examinentur tamen omnia loca præter hunc, ubi verbum שָׁךְ reperitur, nuſquam pro tendere aut ponere retia invenietur, ſed ubique pro *quieſcere*, *ceſſare.* ut & hiphil הֵשַׁךְ pro *quieſcere facere.* Eandem ſignificationem hîc retinendam arbitror. & retineri poteſt, modo כ in כְּשַׁךְ non habeatur pro Caph ſimilitudinis, quod alii Interpretes fecerunt, ſed pro litera bachlam, quæ Infinitivo juncta ſæpe ad tempus refertur, & per *quum* vertitur. ut כְּרֻם quum *exaltantur,*

tantur, Pſal. 12. 8. כְּדַבֵּר quum loqueretur. Iud. 2. 5. ſic hoc loco, *Contemplatur quisque, quum quieſcunt aucupes.* Id eſt, tam improbi inveniuntur in populo meo, ut nunquam ceſſent occaſiones nocendi explorare. ipſis aucupibus avidiores ſunt, qui tempora ſua habent quibus quieſcunt. Nam neque noctu, neque omnibus anni tempeſtatibus venari poſſunt, nec volunt. habent ſua tempora quibus avibus parcunt. At improbi populi mei nunquam quieſcunt, ne tum quidem quum aucupes ceſſant, ſed ſemper ſpeculantur & obſervant.

VERS. 30. *Prophetæ prophetarunt in mendacio*, וְהַכֹּהֲנִים יִרְדּוּ עַל יְדֵיהֶם. Vulgatus, *& ſacerdotes applauſerunt manibus ſuis.* tranſtulit verba Lxx. Interpretum, quę tamen malè intellexit. ſic legitur, Καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπεκρότησαν τ͂ χερσὶν αὐτῶν. male vulgatus legit αὐτῶν. Senſus eſt, *Et ſacerdotes plauſerunt in manibus eorũ*, nempe Prophetarum. non enim legerunt יִרְדּוּ, ſed יָדְוּ. ad verbum, *& ſacerdotes deſcenderunt in manus eorum*, id eſt, aſſenſi ſunt falſis Prophetis. aſſentiuntur enim, qui aliorum manibus applaudunt, & in eas quaſi deſcendunt. Ut autem nunc habet lectio יִרְדּוּ, eſt à רָדָה quod interdum *dominari*, interdum *capere* ſignificat. Hinc alii, *Et ſacerdotes capiunt* (ſup. munera) *per manus eorum.* Alii, *dominantur per manus eorum*, id eſt ut habet Junius, operâ eorum. ſic ut Prophetæ miniſterium præbuerint ſacerdotibus, ad dominium eorum amplificandum. Id autem Hebræi potius dicerent בִּידֵיהֶם. hoc enim eſt *per manus eorum*, & miniſterium plerumque denotat. At עַל יְדֵיהֶם propriè eſt, *Secundum manus eorum, juxta eos.* עַל יַד paſſim pro *juxta*, Exod. 2. 5. Num. 13. 29. Ioſ. 15. 15. ut & apud Syros. על יד ימא eſt παρὰ τὴν θάλασσαν. Hinc quando de perſonis dicitur, uſurpatur ſæpe de eo, juxta quem quis ita eſt, ut manum ejus, id eſt ductum, regimen & nutum ſequatur. Sic 1 Chron. 25. 2. dicuntur conſtituti filii Aſaphi, ut eſſent עַל יַד אָסָף הַנִּבָּא

עַל יְדֵי הַמֶּלֶךְ *ſub ductu Aſaphi, qui prophetabat ſub ductu regis.* ut & verſ. 3. filii Jeduthun, & verſ. 6. filii Heman dicuntur fuiſſe עַל־יְדֵי אֲבִיהֶם בַּשִּׁיר בֵּית יְהוָה *ſub ductu patris ſui, in cantu domus Domini.* ubi & Aſaph, Jeduthun & Heman dicuntur fuiſſe עַל יְדֵי הַמֶּלֶךְ *ſub ductu regis.* Dicitur & de eo, juxta quem quis ordine ſaltem eſt, ut præeuntem ordine ſequatur. ſic 2 Chron. 17. ubi principes Ioſaphati ordine recenſentur, primus nominatur Adna, verſ. 14. deinde עַל יָדוֹ יְהוֹחָנָן *poſt eum Ioannes.* וְעַל יָדוֹ עֲמַסְיָה *& poſt eum Amaſia.* ut rectè vertit Vulgatus. Iunius *& ſecundum eum.* Eandem phraſin in ordinibus Levitarum vide 2 Chron. 31. 15. & in ordinibus eorum qui unus poſt alium reſtaurationi templi incumbebant Nehem. 3, 2. 4. 5. Ita & hoc loco capio, ubi primo loco collocantur Prophetæ, qui mendaciter prophetarunt, deinde adduntur Sacerdotes, qui עַל יְדֵיהֶם *Secundum manus eorum,* id eſt poſt eos, eorumque ductum & authoritatem ſequentes, dominati ſunt. Sic interpretatur R. S. I. על ידיהם inquit eſt כלומר לאחריהם כמו והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו, *quaſi dicas, poſt eos. ſicut, Et rex tranſibat, & totus populus tranſibat poſt eum.* locus eſt 2 Sam. 15. Sed & R. D. K. adferens ſententiam eorum, qui ידיו hîc capiunt ענין ממשלה *ſignificatione dominii,* dicit על ידי הנביאים tum eſſe כרצונם *ſecundum voluntatem eorum.* adeo ut non tam miniſterium, quam authoritas eorum hîc indicetur, qua fulti Sacerdotes pro arbitrio ſint dominati. Majoris enim autoritatis erant Prophetæ, quam Sacerdotes. quia illorum extraordinarium, horum ordinarium erat munus. Aliam plane interpretationem dat Ionathan, וכהניא כסיעין על ידיהון *& Sacerdotes juvant ſuper manus ſuas,* id eſt, falſos Prophetas quaſi ſuper manus ſuas capiunt, & geſtant, atque ita juvant eos. ירדו ſumpſit capiendi ſignificatione. nec eſt interpretatio quam dat inepta. imo vix aliam caperent verba, ſi legeretur יִרְדּוּם *capiunt eos.* facile autem affixum ſub-

intel-

intelligitur. tum ſenſus eſt, ſummum inter falſos, Prophetas & ſacerdotes eſſe conſenſum. Hos illis non tantum non reſiſtere, ſed & ſuper manus ſuas capere, ut tueantur & adjuvent. Id ſane ſimplicius eſt, quam ut intelligas, accepiſſe eos in manus ſuas munera. quod voluit D. K. & poſt eum Pagninus.

CAP. VI.

VERS. 19. וְתוֹרָתִי וַיִּמְאֲסוּ־בָהּ. Pagninus rectè, *Et legem meam reprobaverunt*. Sed quia in notis Vatabli additur, ו hoc loco tantum vertere futurum in præteritum, & relativum redundare, viſum eſt conſtructionem hanc Hebræam plenius explicare. ו in וַיִּמְאֲסוּ propriè hîc eſt ἀποδοτικόν. quod enim præcedit וְתוֹרָתִי, propriè eſt, ex more Hebraiſmi, nominativus abſolutus, qui Latine reddi poteſt per *quod attinet*, hoc modo. *Et lex mea*, id eſt, & ad legem meam quod attinet, *reprobarunt eam*. ubi ו non adhibetur, ut futuro יִמְאֲסוּ tribuat ſignificationem præteriti. id enim facit ſubjectum pathach cum ſequente dageſch. ſed ut antecedenti tribuat ſuum conſequens. unde Vau conſecutivum ſeu redditivum dicitur. habuiſſetque hîc etiam cum præterito locum. hoc modo. וְתוֹרָתִי וּמָאֲסוּ בָהּ. quod Latinis aliud nihil ſignificat, quam ut Pagninus vertit, Et legem meam reprobarunt. tale eſt omnino Arabicum פ. ut Actor. 2. 14. אמא הדא פאערפוהא, ad literam, *utique hoc, & cognoſcite illud*. Id eſt ſimpliciter, *hoc cognoſcite*, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω.

CAP. VII.

VERS. 4. *Ne fidite vobis in verbis mendacii, dicendo: Templum Domini, templum Domini, templum Domini* הֵמָּה *illi* ſunt. ſic vertendum, ſi generis maſculini ratio hîc habenda. Senſus eſſet, ne fidite dictis falſorum Prophetarum, qui quum veri Prophetæ interitum huic populo minantur, negant

 id

id futurum, dicentes: Illi, id eſt, iſte populus, ſunt templum Domini, ſunt templum Domini, ſunt templum Domini. hos ſi perderet Deus, templum ſuum perderet. quod minimè equidem credendum eſt facturum. Senſus hîc non eſt incommodus. Neque inuſitatum ſacris literis, ut populus Dei ejus dicatur templum. Tamen quia circumſtantiæ omnes arguunt, non tam de metaphorico, quam de Hieroſolymitano & propriè dicto templo hîc agi (Iuſſus enim fuit Propheta in ipſa templi porta conſiſtere, v. 2. eoſque qui in portas templi intrabant compellare. Ibid. fiduciamque, quam in templo iſto collocabant, quaſi nunquam eſſet deſtruendum, eripere, inſtituta cum Schilunte comparatione, ad cujus imitationem hoc quoque templum deſtructurum ſe minatur) non dubito, quin הֵמָּה non ad perſonas, ſed ad res ipſius templi ſit referendum. Hebræi enim, quum neutro genere careant, pro eo non fœminino tantum, ſed & ſæpe maſculino utuntur. Ipſum ergo Prophetam, in porta templi ſtantem, totamque ejus ſtructuram, præſertim tres ejus, in quas diſtinctum erat partes veſtibulum, ſanctum, & ſanctum ſanctorum digito monſtrantem, dixiſſe arbitror intrantibus, Ne voſmetipſos decipite, dicentes, *Templum Domini, templum Domini, templum Domini ſunt hæc.* hæc ſc. quæ videtis, quæque ego digito demonſtro.

VERS. 8. *Vos confiditis vobis in verbis mendacii.* לְבִלְתִּי הוֹעִיל plerique omnes vertunt, *quæ non proſunt*, id eſt אֲשֶׁר לֹא יוֹעִילוּ. Præfero longe Ionathanem, qui ad verbum transtulit בדיל דלא להנאה, *ut non ſit ad juvandum.* Hebræa ſonant, *ad non proficiendum*, ut non proſit vobis, ſc. fiducia veſtra. Senſus eſt, vos datâ operâ hoc agere videmini, ut non juvemini. Si enim ex fiducia veſtra emolumentum capere velletis, non eam בְּדִבְרֵי שָׁקֶר in verbis aut rebus mendacibus collocare oportebat. in quibus eam quum ponitis, hoc ipſum

ſum videmini velle, ut nihil vobis proſit. Vel ſic. *Vos confiditis vobis in verbis mendacii, nihil proficiendo,* id eſt fruſtra, ſine ullo profectu.

VERS. 9. הֲגָנֹב &c. Genevenſes הֲ acceperunt pro הֲלֹא *an non?* ſicut & 1 Sam. 2. 27. Neutro in loco id neceſſarium videtur. Hîc certè nihil eſt, quod cogat. Commodum enim ſenſum habet, ſi cum Pagnino vertamus, *An furabimini, occidetis, & adulterabitis, & jurabitis in vanum, & adolebitis Baal, & ambulabitis poſt deos alienos quos non noſtis: Et venietis & ſtabitis coram me in domo hac?* &c. Senſus eſt: An mihi gratum, vobiſque utile id eſſe putatis, quod furantes, occidentes &c. veniatis & ſtetis coram me in domo mea? LXX tamen, Jonathan & Vulgatus abſque interrogatione verterunt, neglecta plane litera הֲ tanquam ſuperflua. Simpliciſſimum id, fateor, & facillimum ſenſum dat. Nec tamen inutile ibi הֲ ה׳ eſſe, dicendum arbitror. Rabbi Levi 1 Sam. 2. 27. ait הֲ in הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי eſſe ה׳ האמתות *He verificativum.* malim dicere, eſſe He ἐπιτατικὸν καὶ αὐξητικὸν, *intendens & augens*, eandem fere vim habens in verbis, & particulis, quam in nominibus He Emphaticum, ubi adjectivis junctum, ſuperlativum efficit, ut הַטּוֹב *optimus.* הַגָּדוֹל *maximus.* Libet enumerare locos, ubi הֲ hunc uſum obtinere videtur. Primus eſt 1 Sam. 2. 27. ubi נִגְלֹה נִגְלֵיתִי *revelando revelavi me*, emphaſin habet. ſed majorem quum dicitur הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי, id eſt, *præclariſſima revelatione revelavi me.* Secundus eſt Prov. 24. 28. אַל תְּהִי עֵד חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ בִּשְׂפָתֶיךָ, *Ne ſis teſtis iniquus in proximum tuum: nam valde falleres labiis tuis.* פִּתִּיתָ in piel eſt *falleres.* majus eſt addito ה, הֲפִתִּיתָ. Tertius locus, 1 Reg. 16. 31. וַיְהִי הֲנָקֵל לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות, *Et fuit valde vile. ambulare ipſum in peccatis Ieroboami.* Majus eſt הֲנָקֵל quam נָקֵל. Quartus eſt 2 Sam. 23. 19. מִן הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּר *tribus illis veriſſimè honoratior erat.* כִּי eſt particula confirmandi *verè.* Majus eſt הֲכִי *veriſſimè, ſummo jure.* Sic Gen.

 27. 36.

27.36. הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב, *veriſſimè* (ſummo jure) *vocatur nomen ejus Iacob* (vel ſupplantator) *nam bis jam me ſupplantavit.* His jam addi poteſt locus quem præ manibus habemus. ubi primum emphaſin inſignem habet, quod pro Indicativis adhibeantur Infinitivi, גָּנֹב רָצֹחַ וְנָאֹף pro גְּנַבְתֶּם רְצַחְתֶּם וְנִאַפְתֶּם. Deinde augetur Emphaſis, quum dicitur הֲגָנֹב. q. d. quam maximè inter vos obtinet furari, occidere, & adulterium committere: tamen venitis & ſtatis coram me in domo hac. addatur locus Ier. 31. 20 Et confirmat non parum hanc ſententiam, quod אִם, quæ particula in interrogatione idem valet quod הֲ ſæpe ſumatur pro באמת *verè*, fatente Kimchi in lib. rad. Quid ſi dicamus, He illud proficiſci à demonſtrandi particula הֵן vel הֵא *ecce.* Et ſicut in nominibus vocatur *He demonſtrativum*, ita & in dictis locis eodem nomine rectè nuncupari. quin & aſſeverare auſim, nullum eſſe ex allatis locis, ubi non per *ecce* rectè exponatur. *Ecce revelando revelavi me. Ne ſis teſtis iniquus in proximum tuum: nam ecce falleres labiis tuis. Et fuit ecce vile, ambulare in peccatis Ieroboami. Tribus illis ecce verè honoratior erat. Ecce verè vocatur nomen ejus Iacob. Ecce furari, occidere, ſcortari.* &c. Tam commodum id ſenſum exhibet, ut dubitare ſubeat, an non in hiſce locis pro ſeparato הֵא veniat הֲ junctum ipſi dictioni.

VERS. 28. שָׁמְנוּ עָשְׁתוּ גַּם עָבְרוּ דִבְרֵי־רָע דִּין לֹא־דָנוּ דִּין יָתוֹם׃. Variè exponitur גַּם עָבְרוּ דִבְרֵי רָע. Pagninus, *etiam ſuperaverunt facta mali*, id eſt peſſimi cujuſque, ut habent Notæ Vatabli. plus mali fecerunt, quam alii peſſimi. ſic quoque Genevenſes & Scindlerus Junius autem, *Etiam tranſcendunt res malas.* id eſt, non vincuntur adverſitatibus, ſed eas ſuperant. Diſpiciant eruditi, an non רָע hîc melius ad perſonam referatur. nec tamen impium, ſed triſtem, miſerum & afflictum ſignificet. eodem ſenſu, quo dicuntur פָּנִים רָעִים *facies malæ*, id eſt, triſtes. & פָּרוֹת רָעוֹת *vaccæ attenuatæ & macilentæ.*

lenta. Hinc verto, *Etiam præterierunt res afflicti.* quod cum præcedentibus hujus verſus & ſequentibus optimè convenire videtur. ut ſenſus ſit, Pinguefacti ſunt & nituerunt, ideo etiam miſerorum & afflictorum res tractare, non ſunt dignati, ſed eas præterierunt, & ſuperciliosè contempſerunt. quod ſequentibus explicatur, *Iudicium non judicarunt, judicium pupilli. nam proſperè agunt, & jus pauperum non judicant.* Jonathan alio prorſus modo vertit, אף עברו על פתגמי אוריתא עבדו דביש, *Etiam tranſgreſſi ſunt verba legis, fecerunt malum.* quem ſenſum verba Hebræa ferre poſſunt, ſi דִּבְרֵי accipias pro בְּדִבְרֵי. tum enim vertere licebit, *etiam tranſgreſſi ſunt rebus malis.* id eſt, legem tranſgreſſi ſunt, faciendo res malas. Quod autem quæ ſequuntur, דִּין יָתוֹם וְיַצְלִיחוּ. ſic conjunxerit, ut verteret ואלו הוו דינן דין יתמא הוו מצליחין, *& ſi judicaſſent cauſam pupilli, proſperè egiſſent.* id verba Hebræa non ferunt.

VERS. 29. *Tonde cæſariem tuam & projice, & attolle* שְׁפָיִם קִינָה *ſuper campos planctum.* vide ſupra cap. 3. 2. 21. & c. 4. 11. ſic & infra vertendum cenſemus cap. 12. verſ. 12. & 14, verſ. 6.

CAP. VIII.

VERS. 4. הֲיִפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ אִם יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב׃. Nulla interpretatio minus arridet Iunii, etſi ea fere ſit Kimchii. nulla magis Genevenſium, qui hæc per Imperſonalia, ex more Hebraiſmi rectè expreſſerunt. Belgicè, **Soudemen val-len / ende niet opſtaen? Soudemen ſich afkeeren / ende niet wederkeeren?** שׁוּב enim paſſim, etiam hoc ipſo capite, pro averti & reverti ſumitur. quæ duæ ſignificationes hîc elegantiſſimè conjunguntur. quod & Lxx, & Vulgatus bene interpretati ſunt.

VERS. 5. מַדּוּעַ שׁוֹבְבָה הָעָם הַזֶּה יְרוּשָׁלַםִ מְשֻׁבָה נִצַּחַת׃. Quidam vertunt, *Quare averſus eſt populus ille Ieruſalem averſione conti-*

continua? Vix permittit conſtructionem illam ה emphaticum in הָעָם. poſtulat enim genius linguæ Hebrææ, ut *populus Ieruſalem* dicatur עַם יְרוּשָׁלַם, cum pathach, & abſque ה præfixo. Hinc Junius, *populus iſte*, urbs *Ieruſchalaimorum.* Genevenſes, *populus iſte*, ſcilicet *Ieruſalem.* Vulgatus *populus iſte* in *Ieruſalem*, ſubintellecto ב. Sed duo porro ſunt, quæ animadverſionem poſtulant. Unum, quod omnes, quos vidi, שׁוֹבְבָה conſtruant cum הָעָם, cum tamen genere differant. Alterum, quod exponant paſſivè *averſus eſt*, vel *rebellis factus eſt*, quum ſit conjugationis activæ, & paſſim activè ſumatur. ut inter alia Eſa. 47. 12. דַּעְתֵּךְ היא שׁוֹבְבָתֶךְ *ſcientia tua, illa avertit*, vel *rebellem fecit te.* Ita & hoc loco, שׁוֹבְבָה conſtruo cum יְרוּשָׁלַם, & verto, *Quare avertit populum hunc Hieroſolyma averſione pertinaci?* ut Hieroſolyma ſumatur pro rectoribus & doctoribus, qui cauſa erant rebellionis populi. Sicut Matth. 23. Servator dicit Hieroſolymæ, voluiſſe ſe filios ejus congregare, ipſam vero noluiſſe. vel poteſt etiam יְרוּשָׁלַם accipi in vocativo caſu, & שׁוֹבְבָה conſtrui cum מְשֻׁבָה, hoc modo: *Quare avertit populum hunc, ô Ieruſalem, averſio pertinax?* In præcedenti interpretatione ſubintelligebatur ב ad מְשֻׁבָה. in hac nulla eſt ellipſis. itaque hanc ſimpliciſſimam eſſe arbitror. R. D. K. ut fœmininum שׁוֹבְבָה conciliet cum maſculino הָעָם, dicit reſpici הכנסת *Eccleſiam, cœtum.* ſicut in illo Jud. 18. verſ. 7. הָעָם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח, *populus qui eſt in medio ejus habitat ſecurè.* Sed non eſt eo veniendum, niſi cogat neceſſitas, quæ hîc nulla videtur. Et in dicto loco Judicum alia conſtructionis iſtius anomalæ cauſa reddi poſſet, ut nempe ea denotaretur, non populum tantum urbis, ſed & ipſam in ſecuritate ſedere. ſicut 1 Sam. 2. v. 4. קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים, indicat conſtructio, & arcum fortium, & ipſos frangi.

VERS. 8. אָכֵן הִנֵּה לַשֶּׁקֶר עָשָׂה עֵט שֶׁקֶר סוֹפְרִים׃. Simpliciſſima & maximè accommoda mihi videtur interpretatio Vulgati,

gati, *Verè ecce mendacium operatus eſt ſtilus mendax Scribarum.* Malim tamen לַשֶּׁקֶר cum Kimchio accipere pro לחנם *in vanum, fruſtra.* ſicut אך לשקר שמרתי *ſane fruſtra cuſtodivi.* Senſus eſt, Perperam gloriamini vos ſapientes eſſe, & legem Dei penes vos eſſe, quam ubique conſulere poſſitis. Enimvero Scribæ veſtri & Legiſperiti, quorum eſt dictare leges & conſilia, mendacem habent calamum, qui fruſtra & in vanum operatur. nihil minus inde quam ſapientiam haurire poteſtis. nec impedit hanc interpretationem accentus Zakeph Katon ſuper עָשָׂה. is enim non ſemper ſententiam diſtinguit. quare & R. D. K. eum neglexit, etſi paulo aliter conſtruxerit. ſic enim paraphraſticè interpretatur, מי שעשה הקולמוס לכתוב אותה לחנם עשה אותו וכן שקר סופרים. *Qui fecit calamum ad ſcribendam legem, in vanum fecit eam: & ſic mendacium ſunt Scribæ.* Imperſonaliter accepit עָשָׂה ,הֹ *fecit ſtylum*, nempe qui fecit, id eſt, factus eſt ſtilus. ſicut Gen. 27, 36. קָרָא שְׁמוֹ *vocavit nomen ejus*, nempe qui vocavit. id eſt, vocatum eſt nomen ejus. Hinc non malè verteretur, *Profectò ecce in vanum factus eſt ſtilus, mendacium* ſunt *ſcribæ.*

VERS. 13. *Non ſunt uvæ in vite, & non ſunt ficus in ficu, & folium emarcuit:* וָאֶתֵּן לָהֶם יַעַבְרוּם, Pagninus, *& quæ dedi eis, tranſierunt ab eis.* ſubintellexit אֲשֶׁר ante אֶתֵּן, ſecutus Kimchium. Vulgatus autem ante יַעַבְרוּם. vertit enim, *& dedi ipſis quæ prætergreſſa ſunt.* quod ſane non diſplicet. Moneo tantum verti etiam poſſe, *& dedi ipſis, ut præterirent eos.* docet, nihil mirum eſſe, ſi nec ficus ſint in ficu, nec uvæ in vite, & folia emarcuiſſe, quia inquit non dedi ipſis ut iis fruerentur; ſed ut omnia iſta tranſirent, & præterirent, eoſque deſtitutos relinquerent. totum verſum ad pœnam refero; ut ſicut in initio verſus dixit, ſe conſumendo conſumturum eos, ita ſequentibus verbis doceat qua ratione id ſit facturus. Iunius per modum querelæ vertit, *Non*

ſunt uvæ in iſta vite, nullique fici in iſta ficu, etiam ipſa folia deciderunt, & quæcunque adhibeo eis prætereunt. id eſt, inquit, nullam culturam à me admittunt. Jonathan quæ de uvis, ficubus & foliis dicuntur, ad pœnam refert. reliqua ad querelam, qua pœnæ iſtius cauſa in ipſos rejicitur. vertit enim על דיהבית להון אוריתי מסיני ועברו עלה, *quia dedi ipſis legem meam de Sinai, & tranſgreſſi ſunt eam.* Sic R. S. I. *Totum,* inquit, *hoc erit ipſis, quia dedi ipſis ſtatuta, quæ tranſgreſſi ſunt.* Præfero primam interpretationem, utpote longe ſimpliciorem.

VERS. 17. מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוָּי. Nihil hîc difficile præter מַבְלִיגִיתִי. quod quidam volunt eſſe Ben. Hiph. fœm. gen. pro מַבְלִיגְתִי. Sic Junius, qui ſubintelligens fœm. נֶפֶשׁ vertit, Anima *mea recreatura ſe* eſt *in mœrore: in me animus meus languidus eſt.* dicendum erat *recreatura me.* eſt enim affixum primæ perſonæ. Alii volunt eſſe nomen verbale ſubſtantivum, *corroboratio, recreatio*, ad verbum, *Recreatio mea de dolore*, id eſt, ſi me recreare velim de dolore meo, *in me cor meum ægrum eſt.* id eſt, non poſſum, ob nimiam cordis ægritudinem. Pagninus ſubintelligit בְ, In *fortificatione mea ſuper dolore, in me cor meum infirmum eſt.* Volunt eſſe formæ מַרְבִּית *ſoboles, fœtus.* quod tamen ab hoc diverſum eſt. Iod enim in מַרְבִּית radicale eſt, pro ה poſitum à רָבָה *creſcere.* quod non habet locum in מַבְלִיגִית. Malim itaque eſſe formæ תַּחְתִּית *inferior*, à Maſc. תַּחְתִּי qualia apud Rabbinos ſunt à גּוּפִי *corporeus*, גּוּפִית *corporea.* אַרְצִי *terrenus*, אַרְצִית *terrena.* Sic à Participio מַבְלִיג *roborans*, derivari poteſt מַבְלִיגִי *roborator.* fœm. מַבְלִיגִית *roboratrix, recreatrix, conſolatrix.* Hinc verto, *ô conſolatrix mea adverſus dolorem! in me cor meum ægrum eſt.* Apoſtrophe eſt, aut ad uxorem, quæ marito ſolatio eſt, aut ad animam ſuam, quæ ſola ſolatii argumenta excogitare poteſt.

CAP.

Cap. IX.

Vers. 3. וַיַּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר׃. Verto, *Et tetenderunt linguam ſuam*, ut *arcum ſuum*, *mendacio.* שֶׁקֶר pro בְּשֶׁקֶר. Vel, *& tetenderunt linguam ſuam: arcus ipſorum mendacium eſt.* quia tendere linguam, metaphoram habet ab arcu, ipſam linguam mox arcum vocat. quum enim audis *& tetenderunt linguam ſuam*, ipſam linguam arcum ipſorum dici intelligis. ut autem ſcias, cujuſmodi hic arcus ſit, ait, hunc ipſorum arcum quem tetenderunt, nempe linguam ipſorum merum eſſe mendacium.

Cap. X.

Vers. 7. *Quis non metueret te, Rex gentium? Nam tibi convenit.* Sequitur כִּי בְכָל־חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ. difficultatem hîc parit מֵאֵין. quod paſſim ſignificat *ut non ſit*, eo ſenſu quo dicimus, *vaſtabitur urbs ut non ſit qui inhabitet.* At quatuor loca ſunt apud Jeremiam, ubi ſenſus iſte non quadrat. primus eſt Jer. 7. 32. cum quo ſecundus convenit Jer. 19. 11. ubi cadavera dicuntur ſepelienda in valle filiorum Hinnom, מֵאֵין מָקוֹם לִקְבּוֹר *quia nullus locus erit ad ſepeliendum.* מ cauſam denotat, ut & ſæpe alibi, ex qua res aliqua proficiſcitur. idem quod כִּי ſic commodè tertius locus qui eſt Jer. 10. 6. exponitur. *Dii gentium non poſſunt malefacere, nec penes eos eſt bene facere*, מֵאֵין כָּמוֹךָ יְהוָה *ex eo quod nullus eſt par tibi.* ſic rectè Junius & Genevenſes. potius quam Pagninus, qui neglectâ præpoſitione מ, vertit *Non eſt ſimilis tui Iehovah.* Sed verſu hoc 7. non laudamus Junium, quod verterit, *Cum* maximus ſis *in omnibus ſapientibus gentium, & omni regno ipſarum, ex eo quod nullus eſt par tibi.* Inſeruit *maximus ſis*, quamvis in toto verſu non extet, ut מֵאֵין vertere poſſit ſicut in ſuperioribus locis *ex eo quod non.* Præfero Pagninum & Genevenſes, qui neglectâ præpoſitione מ,

ſimpliciter vertunt, *Quia inter ſapientes gentium , & in regno earum non eſt ſimilis tibi.* Nec tamen illud מ in Hebraiſmo plane otioſum eſſe arbitror, nec habere unde regatur. regitur à לְךָ יָאָתָה *tibi convenit , ut te omnes metuant.* Unde vero hoc tibi convenit? מֵאֵין כָּמוֹךָ *ex eo quod non ſit ſicut tu.* At inquies, impedit illud regimen interveniens particula כִּי: Nego impedire, quia, ut in ſuperioribus locis, ita & hîc idem valent כִּי & מֵ: utraque particula cauſam denotat, ex qua quod dixerat fluit. Itaque perinde eſt, ac ſi emphaſeos gratia כִּי fuiſſet repetitum, & pro מֵאֵין dictum fuiſſet, quod idem valet, כִּי אֵין Ac Latinè verti poſſet, *Quia inter ſapientes gentium, & inter regna earum, quia,* inquam, *non eſt ſimilis tibi.*

VERS. 10. וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת. Pagninus, *At Iehova Deus veritas eſt.* In qua enunciatione videtur *Iehova Deus* eſſe ſubjectum, *veritas* prædicatum. Alii malunt ſubjectum eſſe יהוה, prædicatum אלהים אמת, & vertunt *Deus verus eſt*, per Enallagen formæ abſolutæ pro constructa, pro אֱלֹהֵי אֱמֶת *Deus veritatis,* id eſt verus. Malim אֱמֶת ſumere adverbialiter pro בֶּאֱמֶת verè. quo ſenſu ſæpe in Liturgia Judæorum uſurpatum invenio. ut quum dicunt, אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון *verè tu es primus & ultimus.* niſi forte ſenſus ſit, *ô veritas, tu es primus* &c. ſignificat autem אמת & אמתה paſſim apud Hebræorum Magiſtros ipſiſſimam rei cujusvis ſubſiſtentiam, &, ut ſic dicam, eſſentiæ realitatem. nec aliter hoc loco accipiendum. quamobrem cum Maimonides in Miſnah Thorah, ubi Dei eſſentiam cum reliquorum entium confert, rectè ſic explicat, אין אמתתו כאמתת אחד מהם הוא לבדו האמת ואין לאחד אמת כאמתתו: id eſt, *Non eſt eſſentia ejus ſicut eſſentia ullius illorum. ille ſolus eſt vera eſſentia, nec habet alius illam eſſentiæ veritatem quam is habet.*

VERS. 13. לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם. Junius, *Quo edente vocem ſuam, fremitus aquarum eſt in cœlis.* Geneveuſes, *ſi-*

mulac

mulac edit vocem ſuam. abit hoc à ſitu verborum, & à conſtructione Hebræa. Pagninus, *Qui voce* ſua *dat multitudinem aquarum.* Vulgatus, *Ad vocem ſuam dat multitudinem aquarum.* Hi Infinitivum תִּתּוֹ acceperunt pro præſenti. Si conſtructionem ſequi velimus, ad verbum eſt, *ad vocem dationis ejus*, vel *ad vocem dandi eum.* qua conſtructione ſervata, dupliciter hæc exponi poſſunt. Primum, *Ad vocem dationis ejus, multitudo aquarum eſt in cælis.* Id eſt, nullum habere poſſunt homines pluviam, niſi Deo dante. ſimul ac dat, ad vocem dationis ejus, ſtatim multitudo aquarum in cælis reperitur. Belgicè, **Op de ſtemme ſijnes ghevens / iſſer een menighte** (vel **een ghedruys**) **van wateren in den Hemel.** Nihil obeſt huic interpretationi, niſi quod תִּתּוֹ non habeat accentum majorem diſtinctivum. quodque cum rerum ordine non ſatis convenit, quod primum dicatur eſſe multitudo aquarum in cælis, deinde efferri vapores è terra. Nam ſecundum naturæ ordinem, prius elevantur vapores, deinde oritur pluvia. quod impulit Pagninum & Genevenſes, ut וַיַּעֲלֶה verterent, *poſteaquam aſcendere facit.* Utrumque obſtaculum tollitur, ſecundo interpretandi modo, nempe ſi vertamus, *Ad vocem dandi ipſum* (id eſt *qua dat* vel *ponit*) *multitudinem aquarum in cælis, aſcendere facit vapores ab extremitate terræ.* tum Vau in וַיַּעֲלֶה non erit copulativum, ſed illativum ſeu conſecutivum. Senſus erit, Eo ipſo quod vocem ſuam edit, quâ multitudinem aquarum in cœlis ponat, vel, ſimulac jubet multitudinem aquarum in cœlis eſſe, elevantur vapores è terra, unde multitudo aquarum in cælis oriatur. Id mihi ſimpliciſſimum, & conſtructioni Hebrææ convenientiſſimum videtur.

Vers. 14. נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־צוֹרֵף מִפָּסֶל׃. Variis interpretationibus hanc quoque adjicimus expendendam, *Obbruteſcit omnis homo ex ſcientia, erubeſcit omnis aurifaber*

exſculptili. Ex ſcientia, id eſt, ex eo ipſo quod magna ſcientia ſe egiſſe arbitratur, ſtultus fit. poſterius membrum explicat prius. quum ſculptile ſcitè & artificioſè eſt fabrefactum, gratulantur ſibi ſuam ſcientiam & ſapientiam. at ex ea ſcientia obbruteſcunt magis, & ex ſcitè adornato ſculptili neceſſe eſt erubeſcat faber. *Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν*, ut loquitur Apoſtolus Rom. 1. 22. vel מן hîc ſignificat *propter*, ut ſupra v. 7. & alibi annotavimus.

CAP. XI.

VERS. 15. עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים. Verto, *Facere ejus* (id eſt quæcunque facit, opera ejus ſunt) *ſummum ſcelus, ô Magnates.* עֲשׂוֹתָהּ Infinitivus pro nomine. הָרַבִּים habet הא הקריה *he vocandi*, ut ſæpe. conferatur cum Junio, aliiſque Interpretibus.

VERS. 19. וַאֲנִי כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף יוּבַל לִטְבוֹחַ. Quidam, *Et ego* ſum *tanquam agnus* & *bos*, vel aut bos, per aſyndeton. alii *tanquam agnus manſuetus* aut *aſſuefactus*, qui *ducitur ad mactandum.* אַלּוּף *bovem* alibi ſignificat. *manſuetum* nuſquam quod ſcimus. *aſſuefactum* denotare fortaſſis poſſet, idem quod לָמוּד. ſynonyma enim ſunt אָלַף & לָמַד. ſed hoc loco non videtur convenire. agnus enim non ab aſſuefactione habet, quod ſit mite ac manſuetum animal, non refractarium, ubi ad mactationem abripitur, ſed à natura. Monemus itaque, אַלּוּף ex uſu linguæ Arabicæ non raro in Scriptura *amicum* deſignare. quod pluribus probavimus Pſal. 55. v. 14. Hinc verti poſſet. Et *ego tanquam agnus amicabilis ſum.* prout Plautus dixit, *Operam mihi date amicabilem.* Gallicè rectè, *un agneau amiable.* Belgicè, **een vriendelick lam.** Sequitur, *Et ego neſciebam quod adverſus me cogitarent cogitationes,* dicentes נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ. Vulgatus ſecutus LXX, *Mittamus lignum in panem ejus.* Nunquam ſignificat שחת *mittere*, aut *injicere*. Alii itaque ad verbum. *Perdamus lignum in panem ejus,*

ejus, quod explicant, Injiciamus perdendi eum cauſa lignum lethale, i. toxicum in panem, i. cibum ejus. *At perdere lignum* pro injicere lignum perdendi eum cauſa, duriſſimum eſt. ut & per lignum intelligere lignum lethale, i. toxicum. Alii per trajectionem, eodem tamen ſenſu, vertunt, *perdamus ligno panem ejus.* quaſi ſcriptum eſſet בְּעֵץ לַחְמוֹ. Nobis in mentem venit, לֶחֶם non tantum *panem*, ſed ut in lingua Arabica, ita & in Hebræa ſæpe *carnem* ſignificare. nec de beſtiarum tantum, ut Lev. 3. 10. 11. & 21. 8. Num. 28. 2. & alibi. ſed & de hominis carne dici Job. 6. 7. ut & alia forma לְחוּם Job. 20. 23. Sephan. 1. 17. Hinc ergo vertimus, *rumpamus lignum in carnem ejus.* עֵץ *lignum* pro baculis ligneis. ſicut 2 Sam. 21. 17. וְעֵץ חֲנִיתוֹ *& lignum*, i. ſcapus *haſtæ ejus.* ſenſus eſt, baculis carnem ejus ita contundamus, ut ipſa ligna corrumpantur & perdantur, haſtarum ictibus interficiamus eum, ut eorum vi vel ipſæ haſtæ frangantur: unde ſequitur, *Et exſcindamus* eum è terra viventium.

CAP. XII.

VERS. 1. *Juſtus tu* es *Iehova* כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ verti ſolet, *ſi contendam*, vel *ſi velim contendere tecum.* malim *quum contendo tecum.* vel *Iuſtus eris, quum contendam.* כִּי pro *ſi* non memini legiſſe. pro *quum* ſæpe. etſi quoad ſenſum minimum hîc interſit. Eſt & ubi interrogat. ut Eſa. 29. v. 16. & alibi. ſic hoc loco, *Iuſtus es Iehovah: an contendam tecum?* audebone contendere tecum? *Veruntamen jura eloquar tecum* &c. Primum hæret & diſputat, an licitum ſibi ſit cum juſto Deo contendere. tandem tamen concludit, licere ſibi quæ juſta ſunt eloqui.

VERS. 6. גַּם הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא׃. Laudo Vulgatum qui vertit, *Etiam illi clamarunt poſt te plena voce.* id eſt quantum potuerunt. ad verbum, clamarunt *poſt te plenum,*

num, id eſt, implendo vocem, quantum ferre ea potuit.

VERS. 9. הַעַיִט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי הַעַיִט סָבִיב עָלֶיהָ. Verto, *ô aves coloratæ, hæreditas mea* eſt *mihi: ô aves, circumquaque in eam.* ſenſus eſt, ô aves verſicolores, cujuſcunque tandem coloris ſitis, hæreditatem meam habeo, quæ mei juris eſt, quam trado cuicunque volo: jam vos invito, ô aves adeſte & circumquaque in eam irruite. nec vos ſolæ, ſed & beſtias agri ad vos aſſumite. ideo ſequitur, *Ite, colligite omnes feras agri, adducite ad comedendum.*

VERS. 21. בְּרֹב עֲוֹנֵךְ נִגְלוּ שׁוּלַיִךְ נֶחְמְסוּ עֲקֵבָיִךְ. Verto, *Ob multitudinem perverſitatis tuæ fimbriæ tuæ detectæ ſunt, violenter ſpoliati ſunt calcanei tui.* Scilicet tegumentis ſuis, adeo ut nuditas veſtra palam ſit conſpicua. optime Lxx. Interpretes, διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἀδικίας σου, ἀνεκαλύφθη τὰ ὀπίσθιά σου, παραδειγματισθῆναι τὰς πτέρνας σου. נֶחְמְסוּ hîc eſt, ſic ſpoliari ſuis tegumentis, ut calcanei nudi, & quaſi παράδειγμα publicè ignominiæ cauſa oſtententur. Antecedens eſt, revelatæ ſunt fimbriæ. conſequens, ſpoliati calcanei, id eſt privati fimbriarum tegumento, quo alioqui decoris & pudoris cauſa tegi ſolebant. Senſum benè expreſſit, etſi non verba, Chaldæus, דסגיאו חובך אתגליאת בהתתיך אתחזי קלנך, *quia multiplicata ſunt peccata tua, revelata ſunt pudenda tua, conſpecta eſt ignominia tua.*

CAP. XIV.

VERS. 6. *Et onagri ſteterunt* עַל שְׁפָיִם. Vulgatus, qui alibi vertit *in directum,* alibi *in viis,* hîc vertit *in rupibus.* alii *ſuper loca excelſa.* Lxx, ἐπὶ νάπας *ſuper valles.* Etymolog. Græc. Lat. νάπη *ſaltus, vallis.* hanc interpretationem laudo, non hîc tantum, ſed & alibi. vide infra c. 4. 11. præſertim Num. 23. 3.

VERS. 8. מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל. Repetitur cap. 17. 13. ubi additur nomen יְהוָה. ſignificat interdum מִקְוֵה *confluentem, aquarum*

rum collectionem. ut Exod. 7. v. 21. & alibi. hoc ſenſu locum Jeremiæ interpretabatur Rabbi Aquiba in Talmud libro יומא. ubi quum beatum prædicaſſet Iſraëlem, quod à Deo mundaretur, hunc adducit locum, & ſic interpretatur, מה המקוה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל, *quid ſibi vult* המקוה? *ſignificat id quod mundat immundos, atque ita Deus mundat Iſraëlem.* quaſi Deum voces *piſcinam Iſraëlis*, ſive confluentem aquarum, ubi Iſraël à ſordibus ſuis lavetur. rectius tamen vertitur, *Spes Iſraëlis Deus eſt.* מקוה enim pro *ſpe* uſurpatur 1 Chron. 29. verſ. 15. & Eſr. 10. verſ. 2.

VERS. 18. *Si egreſſus fuero in agrum, ecce occiſi gladio: & ſi introiero in civitatem, ecce laborantes fame.* כִּי גַם נָבִיא גַם כֹּהֵן סָחֲרוּ אֶל אֶרֶץ וְלֹא יָדָעוּ, Verto, *Quia etiam Propheta, etiam ſacerdos circumierunt per terram, at non agnoverunt*, ſupp. ulli eos. Belgicè ad verbum, **ende men heeftſe niet ghekent.** Senſus eſt, fames invaſit omnes, etiam Prophetas, etiam ſacerdotes. etſi enim hi ipſi totam regionem peragrarint, quærendi cibi gratia, & muneris ſui cauſa præferendi ac præ cæteris alendi viderentur, tanta tamen ubique inventa eſt penuria, ut nemo eorum rationem habere dignatus ſit, aut vel noſſe eos videri voluerit. וְלֹא יָדָעוּ impersonale eſt, Latine reddendum, *& non fuerunt agniti.* ſicut Job. 7. 3. לֵילוֹת עָמָל מִנּוּ לִי *noctes moleſtiæ conſtituerunt mihi*, pro, conſtitutæ ſunt mihi.

CAP. XV.

VERS. 8. הֵבֵאתִי לָהֶם עַל אֵם בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרָיִם׃. Cum Junio verto, *Adducam ipſis adverſus metropolim juvenem vaſtantem in meridie.* ſed quæ ſequuntur, הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת, Verto, *Incidere faciam in eam repente cruciatum & terrores.* עִיר Chaldaicè pro Hebræo ציר, quod Eſa. 21. 3. & 13. 8. & alibi, *dolores, tormina ac cruciatus* ſignificat. quemadmodum

dum & alia ſignificatione apud Danielem עִיר de Angelo & nuncio Dei dicitur, ab Hebræo ציר *Legatum & nuncium ſignificante.* ut & paſſim עָר *hoſtis* pro Hebræo צָר. uſitatum enim eſt Chaldæis צ in ע mutare, ut אַרְעָא *terra* pro אֶרֶץ.

VERS. II. *Dixit Dominus* אִם לֹא שֵׁרוּתִךָ לְטוֹב. Apud Mazorethas קרי ות׳ eſt שריתך. voluerunt ergo pro ו legi י. & Chirec ſub ת eſſe Chirec longum, quod poſt ſe Jod habere debeat. Hinc colligunt præterea plerique Interpretes &. Lexicographi, eſſe contractum pro שְׁאֵרִיתְךָ & vertunt, *ſi non reſiduum tuum in bonum* erit. At ſi id voluiſſent Mazorethæ, ineptiſſime ſub ת chirec collocaſſent, & longè ineptius addendo Jod indicaſſent, pro chirec longo eſſe accipiendum. Non dubium eſt, quin voluerint eſſe præteritũ piel à שָׁרָה *ſolvit*, piel שֵׁרָה idem, aut *fecit ſolvi.* prima perſona שֵׁרִיתִי, ut ſenſus ſit, *ſi non fecero te ſolvi* (aut dimitti, liberari) *in bonum.* At non neceſſe exiſtimamus, כתיב ות׳ emendare cum enim verbum שרה non tantum *ſolvere*, ſed etiam *habitare*, atque in piel *incipere* ſignificet Chaldæis ac Syris, legi poteſt שֵׁרוּתְךָ, & verti, *ſi non habitatio tua* (aut *initium tuum*) *fuerit in bonum.* verti quoque poteſt, *ſi non cibus tuus fuerit in bonum.* apud Syros enim אֶשְׁתַּרִי eſt *edere.* & nomen ܫܪܘܬܐ שֵׁרוּתָא *cibus.* ut Pſal. 55. v. 15. ܕܐܟܚܕܐ ܒܣܡܢ ܫܪܘܬܐ *qui ſimul edimus cibum.* ſumitur & pro *prandio, convivio*, Luc. 11. 38. Matth. 22. 4. Sequitur apud Prophetam noſtrum, אִם לֹא הִפְגַּעְתִּי בְךָ בְּעֵת רָעָה וּבְעֵת צָרָה אֶת־הָאֹיֵב׃ quæ non bene videtur Cl. Iunius vertiſſe, *An non intervenirem pro te tempore mali & tempore anguſtiæ apud inimicum?* Obſervandum enim, verbum פגע *intercedere, intervenire, orare* conſtrui in Kal & Hiphil cum ב perſonæ quæ oratur, ut liquet ex Ier. 7. 16. & 27. 18. & 36. 25. Iob. 21. 15. at cum ל perſonæ pro qua oratur, ut Eſa. 53. 12. Utrumque ſimul occurrit Gen. 23. 8. פִּגְעוּ לִי בְּעֶפְרוֹן *orate pro me Ephronem.*

nem. In eandem ergo ſententiam & hîc dicendum fuerat, אִם לֹא הִפְגַּעְתִּי בְךָ. quod igitur in textu eſt, אִם לֹא הִפְגַּעְתִּי לְךָ בְּאֹיֵב אֶת הָאֹיֵב, vertendum, ſi *non fecero orare te inimicum tuum*, id eſt, ut oret te inimicus tuus, & ipſe ſupplex tibi occurrat. Non refert autem, an אִם לֹא vertas *ſi non* per modum juramenti, an cum Iunio interrogativè *an non?* prius tamen magis emphaticum videtur.

V ERS. 12. הֲיָרֹעַ בַּרְזֶל בַּרְזֶל מִצָּפוֹן וּנְחֹשֶׁת׃. Conſiderent eruditi, an non יָרֹעַ poſſit impersonaliter ſumi, & verti, *An frangi poteſt ferrum, ferrum aquilonare, & æs?* q d. quam eſt impoſſibile ferrum, præſertim aquilonare, & æs frangi, tam impoſſibile erit te vinci ab adverſariis tuis.

V ERS. 14. וְהַעֲבַרְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ בְּאֶרֶץ לֹא יָדָעְתָּ. Pagninus, *Et transire faciam* te *ad* (Iunius penes) *hoſtes tuos*, *in terram quam non noſti.* te, non eſt in textu. atque inſolens eſt אֶת pro אֶל accipere. Senſum melius videtur expreſſiſſe Vulgatus, *Et adducam inimicos tuos, de terra quam neſcis.* ſubintelligi enim poteſt אשר, qui ſunt *in terra quam neſcis.* Vel, *transire faciam hoſtes tuos per terram quam neſcis*, i. longiſſimè à te diſſitos, quos neſcis qua via ad te tranſire poſſent, faciam tamen ut tranſeant per terram quam neſcis. Addo aliud: an non וְהַעֲבַרְתִּי conſtrui poſſet cum אוֹצְרוֹתֶיךָ quod eſt in præcedenti verſu? ut ſenſus ſit, *Et faciam ut tranſeant* (nempe theſauri tui quos ego in prædam dedero) *hoſtes tuos* (id eſt, longè ultra hoſtes tuos avehantur & diſtrahantur) *in terram quam neſcis.* vel, *& transire faciam* eos *cum hoſtibus tuis in terram quam non noſti.*

V ERS. 15. *Vlciſcere me de hoſtibus meis.* Additur, אַל לְאֶרֶךְ אַפְּךָ תִּקָּחֵנִי. Iunius, *pro longanimitate tua ne intercipito me.* ut ex contrario intelligatur, ſed ſervato in functione mea. Alii, *ne in longanimitate tua auferas me.* id eſt, ne, dum differs vindictam, tollas me è medio. quod non contemno. ſed videant eruditi, an non exponi poſſit, *ne ad longanimitatem*

tatem

tatem tuam adduc me. id eſt, noli differre vindictam quam poſtulo. de hoſtibus tuis, quos jam diu tuliſti, puniendis, deque me ab eorum injuriis vindicando agitur. hîc non poſtulo à te longanimitatem, iræque dilationem: tempus nunc non eſt, ut ad eam adducar, ſed potius ad celerem vindictam. Eodem ſenſu Chaldæus, לא תתן ארכא לשלבני, *ne da longitudinem afflictioni meæ.* Et Lxx, *ἀθώωσόν με ἀπὸ τῶν καταδιωκόντων με, μὴ εἰς μακροθυμίαν. Immunem fac me à perſecutoribus meis, non ad longanimitatem*, id eſt, brevi & quam primum.

CAP. XVI.

VERS. 5. אַל־תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ׃. Verto, *ne intra domum convivii.* Nam in Ionathane Numer. 25. 2. legitur וַאֲכַלוּ עַמָּא בְּמַרְזְחֵיהוֹן *& edit populus in conviviis ipſorum*, nempe Moabitarum. ſic & Amos 6. 7. וְסָר מַרְזַח סְרוּחִים non incommodè vertitur, *Et recedet convivatio luxurioſorum.* apud Ieremiam autem intelligitur convivium funebre.

CAP. XVII.

VERS. 3. *Montane in agro, opes tuas, omnes theſauros tuos in prædam dabo:* בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ, Verto, *Excelſa tua ſunt in peccatum in omnibus terminis tuis.* vel ſimpliciter, ſunt *peccatum.* ב enim Nominativum ſæpe formare, jam pridem obſervavimus in Notis ad Iob. 18. 8. Pſal. 68. 5. Pſal. 55. 19. Prov. 28. 2. Oſeæ 13. 9. & alibi.

VERS. 4. וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ. *Et intermiſſionem facies* (deturbaberis) *etiam tu ab hæreditate tua quam dedi tibi.* ב in וּבְךָ mihi hîc eſt Nominativi caſus, ut & alibi. vide v. præcedenti.

VERS. 11. קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט׃. Verto, *Perdix colligens quum non pepererit*, eſt *qui comparat divitias, ſed non juſtè.* ratio ſimilitudinis ſtatim additur, *In medio*

dio dierum ejus derelinquent eum. ſicut nempe perdix ova quæ non peperit, ſed tanquam ſua fovet, derelinquere cogitur, antequam plane ſint excluſi, aut certe adulti pulli.

VERS. 12. כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃. Aliorum interpretationibus & hanc addimus, *ſolium gloriæ, celſitudo præ primaria*, eſt *locus ſanctuarii noſtri.* Senſus eſt, templum noſtrum eſt divinæ majeſtatis thronus, ac propterea celſitudo quæ primariam quamvis & præcipuam mundi celſitudinem longè ſuperet.

VERS. 13. יְסוּרַי. Verto cum Pagnino, *recedentes à me.* propriè *receſſores mei.* ſicut קָמַי *inſurrectores mei*, pro *inſurgentes in me.* vel potius ſicut יְרִיבַי *litigatores mei* pro litigantes adverſum me. ubi quoque Jod heemanticum in principio, à verbo ריב, ſicut in יְסוּרַי à סור.

CAP. XVIII.

VERS. 14. הֲיַעֲזֹב מִצּוּר שָׂדַי שֶׁלֶג לְבָנוֹן אִם יִנָּתְשׁוּ מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים׃ Verto, *An deſerit è rupe agros meos nix Libanon? an extirpantur aquæ peregrinæ, frigidæ, fluentes?* Senſus eſt, An nix, quæ in montibus & petris Libanon perpetuo eſt, unquam deſerit agros meos, quo minus liqueſcens de petra in agros meos defluat? ſimiliter, an aquæ Euphratis & Nili, quæ etſi in peregrina regione natæ, agros tamen meos alluunt, frigidæ illæ, ſemperque fluentes, unquam evelluntur, extirpantur, & penitus deficiunt? Quum ergo vel inde pateat me populi mei non obliviſci, ſed & de indigenis aquis, è Libanon natis, & peregrinis, ex Euphrate & Nilo ortis ei proſpicere, rectumne eſt quod mei populus meus obliviſcatur?

CAP. XX.

VERS. 8. כִּי מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק חָמָס וָשֹׁד אֶקְרָא כִּי הָיָה דְבַר יְהוָה לִי לְחֶרְפָּה וּלְקֶלֶס כָּל־הַיּוֹם׃. Non ſperno verſionem Cl. Junii. libet tamen & hanc expendendam addere. *Nam ex quo loquor, clamo, violentiam & vaſtationem prædico, utique fuit verbum Domini mihi in opprobrium & ignominiam omni die.* Sic ut prius membrum ſive protaſis deſinat in אֶקְרָא, apodoſis incipiat à ſecundo כִּי, ac ſenſus ſit, Quia munere meo rectè defungi volens, non locutus ſum modo, ſed & clamavi, & nihil niſi vim ac vaſtationem ab hoſtibus exſpectandam, (niſi mavis, quam ipſi aliis intulerunt) clamavi ac prædicavi, ideo ignominiæ mihi fuit verbum Domini. poſterius כִּי nihil eſt niſi prius כִּי repetitum ad majorem emphaſim, & certiorem aſſeverationem. ſicut Gen. 22. 15. 16. *Per me juravi inquit Dominus*, כִּי *quod, quoniam feciſti verbum hoc, & non prohibuiſti filium tuum, unigenitum tuum*, כִּי *utique benedicendo benedicam tibi.*

VERS. 10. כִּי שָׁמַעְתִּי דִּבַּת רַבִּים מָגוֹר מִסָּבִיב הַגִּידוּ וְנַגִּידֶנּוּ כֹּל אֱנוֹשׁ שְׁלוֹמִי שֹׁמְרֵי צַלְעִי אוּלַי יְפֻתֶּה &c. Verto, *Nam audivi calumniam multorum, terrorem undiquaque* dicentium, *indicate*, (ſc. ſcelera ejus nobis) *& indicabimus eum* (ſc. regi). *omnes viri pacis meæ obſervant claudicationem meam*, dicentes, *fortaſſis decipietur* &c.

VERS. 11. בֹּשׁוּ מְאֹד כִּי לֹא הִשְׂכִּילוּ כְּלִמַּת עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃. Conſtruo כְּלִמַּת cum בֹּשׁוּ, & verto, *Erubeſcent valde, quia non proſperabuntur, ignominiâ æternâ, non obliviſcendâ.*

CAP. XXII.

VERS. 20. *Et clama* מֵעֲבָרִים. Pagninus, *Vndiquaque.* eſt enim, inquit Vatablus, propriè à lateribus ſup. omnibus, i. undequaque. Junius trans vada. quod non probo. מִן enim non eſt *trans*, neque עֲבָרִים *vada.* quod ſi dicas, pro-

priè

priè valere *à tranſitibus* ſupp. fluviorum, atque hoc idem eſſe quod *trans vada*: reſpondeo, nullam cauſam eſſe cur ad fluvios tantum referamus. & ſi eo referre velimus, non eſſe cur loca tantum quæ trans fluvios ſunt intelligamus, cum certum ſit עֵבֶר Hebræis, & πέραν Helleniſtis, non ulteriorem tantum ripam ſed & citeriorem, & non ripas tantum, ſed & quoſvis limites agrorum, montium & totius terræ deſignare, ut Jer. 49. 32. unde Matth. 12. 42. & Luc. 11. 31. πέρατα τῆς γῆς Syrus tranſtulit ܠܒܪܝܗ̇ ܕܐܪܥܐ עֶבְרֶיהָ דְאַרְעָא. Ita & hoc loco verto, *Et clama* ἀπὸ τῶν περάτων *à finibus, ab extremitatibus, ab extremis terminis.*

CAP. XXIII.

VERS. 26. עַד מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב הַנְּבִאִים נִבְּאֵי הַשָּׁקֶר וּנְבִיאֵי תַּרְמִית לִבָּם׃
VERS. 27. הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת עַמִּי שְׁמִי׃

Verto, *Vſque quando? an eſt in corde prophetarum, prophetantium mendacium, & prophetantium fraudem cordis ſui, An cogitant*, inquam, *facere ut obliviſcatur populus meus nominis mei?* Idem eſt, *an eſt in corde*, quod, *an cogitant*. ה pro *an* ordinariè habet chateph pathach, ut in הֲיֵשׁ. poteſt tamen & cum ſimplici pathach eodem ſenſu ſumi in הַחֹשְׁבִים. ut Numer. 13. 18. הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם רָב, *an fortis ſit, an remiſſus, an paucus ſit, an multus.* ubi ה pro אִם *an* nunc per ſegol, nunc per chateph pathach, nunc per ſimplex pathach ſcribitur. quin & verſ. 19. & 20. per pathach ſequente dageſch, prorſus ut he Emphaticum, הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים *an in caſtris, an in munitionibus.* הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם רָזָה *an pinguis ſit, an macilenta*. Senſus loci eſſe videtur: Quouſque durabit hæc ipſorum impudentia? habent ne in animo falſi iſti prophetæ, cogitantne inducere populum meum in plenariam oblivionem nominis mei: opponam ſomniatoribus iſtis veros meos prophetas, qui verbum meum loquentur.

&

& ſicut paleæ cum tritico non convenit, ſic nec ſomniis cum verbo meo, quod inſtar ignis & mallei ipſis erit.

VERS. 36. *Et onus Iehovæ non commemorabitis amplius* כִּי הַמַּשָּׂא יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ, verti ſolet, *quia onus erit unicuique verbum ſuum.* de quorum verborum ſenſu vide notas Vatabli, & Junii. malim, *Quia onus eſt unicuique verbum ejus,* nempe Dei. cauſam reddit, cur vetet Deus uti deinceps hac phraſi, מַשָּׂא יְהוָה *onus Domini.* quia, inquit, idem eſt unicuique verbum ejus & onus, non aliter quam ſi omne verbum Dei eſſet מַשָּׂא *Prophetia oneroſa*, quæ nihil niſi onera & miſerias denunciet. dicturi enim, מֶה עָנָה יְהוָה וּמַה דִּבֶּר, *quid reſpondit Dominus, aut quid dixit?* dicebant, מַה מַּשָּׂא יְהוָה *quodnam onus eſt Domini?* ac ſi æque latè paterent דְּבַר יְהוָה *verbum Domini,* & מַשָּׂא יְהוָה *onus Domini.* Hoc ut corrigat, prohibet hoc verſu phraſeos iſtius uſum, & pergit cauſam iſtam amplificare, quia hoc modo הֲפַכְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים *pervertiſtis verba Dei vivi*, quia omnia ejus verba in pejorem ſenſum rapitis, quaſi meras continerent minas.

CAP. XXX.

VERS. 19. וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ׃. *Et multiplicabo eos & non diminuentur.* וְהִכְבַּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ, Pagninus voluit idem eſſe cum præcedenti. quamobrem vertit, *multiplicabo inquam eos, & non minuentur.* Junius paulo aliter, *amplificaboque eos, & non fient exigui.* Verto, *Et honorabo eos, neque parvi habebuntur,* aut *vileſcent.* צָעִיר enim vel *ætate*, vel *dignitate parvum* ſignificat. apud Syros ܨܥܝܪ ἄτιμος *inhonoratus* Matth. 13. 57. ܨܥܪ *contumelia & dedecore affecit.* Mat. 22. 6. ܨܥܪܐ *ignominia.* Marc. 12. 4.

VERS. 21. כִּי מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי. Verto, *Nam quis eſt hic* qui *in ſponſionem dedit cor ſuum* (vel animam ſuam) *ut*

ut accederet ad me? ad Chriſtum optimè refertur, qui ſponſor pro nobis factus, animam ſuam obtulit, ut nobiſcum una ad Deum accederet. cor pro anima uſitatè ſatis ponitur. vel ſic vertas, *Nam quis eſt qui ſpopondit pro corde ſuo, ſe acceſſurum ad me?* ſic enim conſtructio hæc accipitur Gen. 44. 32. עַבְדְּךָ עָרַב אֶת הַנַּעַר *ſervus tuus ſpopondit pro puero.* vel *quis eſt qui pactum iniit cum corde ſuo, ut accedat ad me?* ſicut Eſa. 36. 8. הִתְעָרֶב נָא אֶת אֲדֹנִי *pactum nunc ini cum Domino meo.* Sic referri poſſet quoque ad populum, & connecti cum verſ. ſeq. hoc modo, Nam ſi quis veſtrum pactum ineat cum corde ſuo ut accedat ad me, *Eritis mihi populus, & ego ero vobis Deus.*

CAP. XXXI.

VERS. 2. *Invenit gratiam in deſerto, populus reſiduus à gladio.* הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל laudo Vulgatum, qui vertit, *Vadet ad requiem ſuam Iſraël.* ad verbum, *ire ad requieſcere ſuum Iſrael.* Infinitivus הלוך pro futuro ſatis frequens eſt. etiam pro præterito, ut vertas, *ivit.* ſicut *invenit.* Infinitivus לְהַרְגִּיעַ pro nomine, & hoc frequentiſſimum. & ſumitur hoc verbum in hiphil intranſitivè, longè ſæpius quam tranſitivè.

VERS. 4. עוד תַּעְדִּי תֻפַּיִךְ Solet verti, *adhuc ornaberis tympanis tuis,* vel *ornabis te.* Malim, *adhuc ornabis tympana tua.* ornatis enim & coronatis tympanis uti ſolent tempore lætitiæ.

VERS. 20. הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשֻׁעִים׃. Idem hîc eſſe הֲ & אִם, dubitari nequit. utrumque vertimus, *Certè filius pretioſus mihi* eſt *Ephraim*, certè *natus* eſt *oblectationum.* הֲ ſæpe eſſe האמתות ſeu confirmationis, variis exemplis probavimus, ad Jer. 7. 9. אִם autem ſimiliter ſæpe idem eſſe quod באמת, docet Kimchi in libro radicum. Exempla profert Job. 22. 20. Num. 16. 30, Prov. 3. 34. Eſa. 29. 16. Gen. 47. verſ. 18.

Eſa. 4. 4. Prov. 23. 18. Pſal. 63. 7. quibus addo Pſal. 139. 18. atque ita rectè ſumitur, ubi præponitur ei הֲ. Num. 17. 13. Job. 6. 13. ubi הַאִם potius eſt *an utique? an verè?* quam ut duplex interrogatio ſimul jungatur. quod tamen Kimchi voluit, & plerique, eum ſecuti.

VERS. 29. *Patres comederunt* בֹּסֶר *uvam acerbam.* deduci poteſt à Syriaco ܒܣܰܪ܀ בסר *ſprevit.* ſed rectius ab Arabico بسر בסר *acerbus fuit.* & de vultu humano, *tetricus, triſtis fuit.*

VERS. 32. *Illi irritum fecerunt fœdus meum.* וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם, Non malè Genevenſes, *etſi ego maritus ipſorum fueram.* ſimplicius tamen, *quum ego maritus ipſorum eſſem.* Vau pro *quum* uſitatiſſimum.

CAP. XXXII.

VERS. 11. וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת הַגָּלוּי׃ Verto, *Et accepi literas emptionis*, & *obſignatum præcepti & ſtatutorum, & patentes.* Tres fuiſſe diſtinctas literas patet ex ex verſ. 14. ubi הֶחָתוּם à סֵפֶר הַמִּקְנָה diſtinguitur. tres accepit literas: primas, in quibus conditio rei emendæ & emtionis modus deſcripta eſſent. alteras, in quibus emptio & venditio Jeremiæ facta, eſſet obſignata. Tertias publicas, quæ ratihabitionem continerent. מִקְנָה *rem emptam* ſignificat Gen. 23. 18. & 17. 12. 13. & alibi. item *pretium emptionis* Lev. 25. 16. Ergo סֵפֶר הַמִּקְנָה videtur eſſe liber deſcriptionem rei emptæ & pretium continens. Quid autem הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים *mandatum & ſtatuta*, quæ literis obſignatis tribuuntur? puto intelligi legem qua proximo conſanguineo imperabatur redemptio. quæ lex applicata Jeremiæ, conſcribi & obſignari debuit, ut conſtaret poſt reditum ex captivitate, eum non tantum agrum hunc emiſſe, ſed & emere debuiſſe ex lege redemptionis.

CAP.

CAP. XXXIII.

VERS. 5. בָּאִים לְהִלָּחֵם אֶת־הַכַּשְׂדִּים. Verto, *Veniunt ad pugnandum Chaldæi.* אֵת mihi hîc Nominativum deſignat. ſic enim ſæpe, non tantum ante verba paſſiva, quod paſſim obvium, ſed etiam ante activa intranſitiva, quale hîc eſt בָּאִים *veniunt.* vide Nehem. 9. 32. 1 Sam. 17. 34. 2 Reg. 6. 5. Ezech. 43. 7. Imo & tranſitiva, ut Nehem. 9. 34. Jer. 38. 16. Ezech. 39, 14.

VERS. 24. *An non vidiſti, quid populus hic locutus ſit, dicens* שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם Pagninus rectè, *Duas familias quas elegerat Iehovah abjecit.* ſed quod Vatablus annotavit, Vau in וימאסם tantum vertere fut. in præt. & affixum redundare, ut Latinè verum eſſe poſſit, non eſt ex natura Hebraiſmi, ex quo Vau hîc eſt illativum, referens ſecundum membrum ad prius, & conſecutionem indicans. prius membrum eſt, שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה בָּהֶם ubi שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת ſunt nominativi abſoluti, per accentum Reviah à ſequentibus diſtincti, quos Latinè exprimas per, *Quod attinet ad duas familias quas elegerat Iehovah.* alterum membrum eſt וַיִּמְאָסֵם, ubi Vau infert quid Deus iſtis familiis duabus fecerit, *reprobavit eas.* unde ſimul liquet, non rectè Cl. Iunium Vau per *jam* vertiſſe, *jam ſpernit ipſas.* Sequitur וְאֶת־עַמִּי יִנְאָצוּן מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם. *Et populum meum contemnunt* (nempe iſti increduli Iudæi, eo ipſo quod ſic loquuntur) *ne ſit amplius gens in conſpectu eorum* (i. eorum judicio & ſententia, quippe qui judicant, me populum meum plane rejeciſſe.

CAP. XXXIV.

VERS. 18. *Et dabo viros, qui tranſgrediuntur fœdus meum, qui non confirmarunt verba fœderis quod pepigerunt coram me,* הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם. Iunius & Genevenſes ita tran-

ſtulerunt, ut trajectionem eam nec verba nec conſtructio ferre poſſe videantur. Aliam interpretationem habent Genevenſes in notis, *Et ponam eos* ſicut *vitulum quem ſecuerunt in duo.* ut כ ſimilitudinis ſubaudiatur. quod nec inſolens eſt, nec hîc malè quadrat. Simplicius tamen videtur, ut הָעֵגֶל conſtruatur cum præcedenti דִּבְרֵי, & ab eo regatur ſicut הַבְּרִית, hoc modo: *qui non confirmarunt verba fœderis quod pepigerant ante me,* & *vituli* (vel per aſyndeton, vituli) *quem ſecuerunt in duo, & inter cujus ſegmenta tranſierunt.* Verba fœderis & verba vituli, id eſt id quod fœdus continebat, id quod vitulus ſectus docebat. poſterius explicat prius. qui hæc, inquit, violarunt, eos ego dabo in manus hoſtium ſuorum. quod v. 20. ſequitur.

CAP. XXXVII.

VERS. 12. *Et exivit Ieremias è Ieruſalem, ad eundum in terram Benjamin,* לַחֲלִק מִשָּׁם בְּתוֹךְ הָעָם. Non malè Iunius, *ad delabendum inde in medio populi,* in morem eorum qui per loca lubrica labuntur, nec certo loco conſiſtere poſſunt. eſt enim חלק quoque *læve, molle, glabrum eſſe.* Malim tamen, *ad partiendum inde per medium populi,* ſc. habitationem ſuam. ut ſenſus ſit, eum exiviſſe Hieroſolyma in terram Benjamin, non ut ibi aut alibi certam ſedem figeret, ſed ut partitim commoraretur, nunc hîc nunc illic, permeans univerſum populum.

CAP. XXXVIII.

VERS. 4. *Et dixerunt principes Regi, interficiatur vir hic.* כִּי עַל־כֵּן הוּא מְרַפֵּא אֶת־יְדֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר הַזֹּאת וְאֵת־יְדֵי כָל־הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי הָאִישׁ הַזֶּה אֵינֶנּוּ דֹרֵשׁ &c. Verto, *Nam propterea quod ipſe debilitat manus virorum bellicoſorum qui reliqui ſunt in civitate hac, & manus totius populi, dicendo ipſis ſecundum verba hæc, utiq; vir hic non quærit pacem populi hujus,*

hujus, ſed malum. cauſam adferunt cur morti tradendus ſit Ieremias. quia non pacem populi petit, ſed malum. & unde id liquet? propterea quod remiſſas reddit verbis ſuis manus bellicoſorum. עַל כֵּן non ſemper valet *idcirco, propterea*, ſed ſæpe etiam *propterea quod.* vide Gen. 38. verſ. 26. Num. 10. 3. & 14. 43. Ier. 48. 36. in fine verſus. nec deſunt qui ſic exponant Pſal. 42. 7. & noſtro quidem judicio rectè. Deinde, poſterius כִּי nihil eſt niſi prius repetitum, majoris emphaſeos & certioris affirmationis gratia, ac rectè redditur per *certè, utique.* ut & ſupra ad cap. 20. 8. annotavimus, & ex Gen. 22. 15. 16. confirmavimus.

VERS. 5. כִּי אֵין הַמֶּלֶךְ יוּכַל אֶתְכֶם דָּבָר. Si vertis, *Nam rex non poſſet contra vos quicquam*, conſtruis אין cum futuro, ubi לא uſurpandum erat. & את pro *contra* non adeo uſitatum. Si vertis, *Nam non eſt rex qui poſſit quicquam contra vos*, i. nullus rex poſſet &c. dicendum fuerat indefinitè מלך, non determinatè המלך. Quæ cum vidiſſent Trem. & Iun. verterunt, *Nam minime* is *eſt rex*, qui *poſſit contra vos quicquam.* inſeruerunt *is* & *qui*, ut ſenſum planum facerent. quod etſi omnino non ſpernam, diſpicio tamen, an non commodè vertatur, *Nam ſine rege poſſibilis erit vobis res*, vel *vobiſcum*, אתכם *apud vos.* dixerant, moriendum eſſe Ieremiæ. mens erat, ut id juſſu regis fieret. detrectat id rex. quocirca in eorum eum poteſtatem tradit. addita cauſa, ſine ſe facile ipſis fore totum illud negocium conficere.

VERS. 22. *Deceperunt te & prævaluerunt tibi viri pacis tuæ:* הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶךָ נָסֹגוּ אָחוֹר, verto *Immerſi ſunt in cænum pedes tui?* (per modum interrogationis lego, quod Latinè dicimus, quum immerſi fuerunt) *retroceſſerunt*, nempe viri pacis tuæ. Belgicè ad verbum, **zijn uwe voeten in het ſlijck gheſoncken/ ſy zijn te rugge wegh gegaen.**

CAP. XXXIX.

VERS. 16. תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ. An non verti poſſet: *ô terrorem tuum! decepit te ſuperbia cordis tui.* הִשִּׁיא genere convenit cum זְדוֹן non cum תִּפְלַצְתְּךָ. eſt autem תִּפְלַצְתְּךָ ſicut Eſa. 29. 16. הַפְכְּכֶם *ô perverſitatem veſtram.*

CAP. XL.

VERS. 5. וְעוֹדֶנּוּ לֹא יָשׁוּב וְשֻׁבָה אֶל גְּדַלְיָה. Per modum interrogationis lego, *& adhuc non revertetur?* id eſt Latinè, & ſi nondum revertetur, *revertere ad Gedaliam.* Belgicè ad verbum optimè, **Ende ſal hy noch niet wederkeeren/ ſoo keert ghy u nae Gedalia.** ſenſus eſt, ſi nondum futurum eſt ut revertatur Gedalia huc, tu hinc revertere ad eum ubi eſt, quod factum à Ieremia narratur v. ſeq.

CAP. XLI.

VERS. 9. אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ׃. Iunius, *quos percuſſit ad latus Gedaliæ.* nimis anguſtè. nam & plures occidit jam mortuo Gedalia. LXX. omiſerunt. Pagninus & Vulgatus & Tigurini *propter Gedaliam.* Genevenſes. *occaſione Gedaliæ.* Vide an unquam בְּיַד ita ſumatur. Malim *cum Gedalia.* ſicut Gen. 24. 10. Et omne bonum domini ſui בְּיָדוֹ, LXX. μεθ' ἑαυτοῦ. Ier. 38. 10. קַח בְּיָדְךָ *ſume tecum hinc triginta viros.* & v. 11. *Accepit Ebedmelech viros illos* בְּיָדוֹ, Targ. עִמֵּיה *ſecum.* Niſi forte malis vertere, *quos percuſſerat in miniſterio Gedaliæ.* ſæpe enim יַד miniſterium denotat. ut בְּיַד הַנָּבִיא *per manum,* i. per miniſterium *Prophetæ.*

CAP. XLIII.

VERS. 13. *Et induet terram Ægypti, ſicut paſtor induit veſtem ſuam, & exibit inde in pace.* Cur paſtoris potius hîc mentionem facit? Quia mos iſte eſt paſtorum in Oriente,

ut

ut ob æſtum diei deponant veſtem dum paſcunt, nudiq;, id eſt induſio tantum & ſubligaculo induti incedant. veſperi autem, peracto paſtu, ubi ſe cum grege domum recipiunt, veſtem rurſus induant. Ita, inquit, Nebucadnetſar, peractâ in Æpypto deprædatione, non nudus, ſed quaſi tota terra Ægypti indutus revertetur, & ſecurus exibit, neminem metuens qui extorqueat. בֶּגֶד *veſtis* eſt ſuprema veſtis, qualis illa qua Sem & Iaphet tegebant nuditatem patris Gen. 9. 22. Tales erant veſtes *ἱμάτια*, quæ ad pedes Sauli deponebantur ab iis qui Stephanum lapidabant, Actor. 7. verſ. 58.

CAP. XLIV.

VERS. 16. הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ בְּשֵׁם יְהוָה אֵינֶנּוּ שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ׃. Pagninus & Vulgatus, *Verbum quod locutus es ad nos in nomine Domini, non audimus ex te.* אֵלֶיךָ vertunt *ex te.* Iunius, In *verbo quod* &c. *minime ſumus auſcultaturi tibi.* הַדָּבָר pro בַּדָּבָר. neutrum neceſſe eſt. Eſt enim הַדָּבָר nominativus abſolutus cujus ſenſus eſt, *Quod attinet ad verbum quod locutus es nobis in nomine Domini, non auſcultamus tibi.* Tales nominativi Hebræis ſunt uſitatiſſimi, etiam nullo ſequente verbo à quo regantur. vide Eſth. 6. 7. Pſal. 73. v.28. tale eſt quoque in Helleniſmo, *ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι*, &c. *quod attinet ad ea quæ videtis, venient dies*, &c. Luc. 21. 6. Porro אֵינֶנּוּ alibi affixum habet tertiæ perſonæ ſing. num. hîc autem primæ pluralis. ſicut מִמֶּנּוּ ſignificat *ab illo* & *à nobis.*

VERS. 19. לְהַעֲצִבָה וְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים. Hieron. *ad colendum eam, & libandum ei libamina.* Iunius, *Terriculorum cultum exhibendo eis* &c. Kimchius in lib. Rad. להעצבה vertit לעשות להעצבים *ad faciendum ei idola.* addit & alteram interpretationem לשמחה *ad exhilarandum eam*, quod ſecutus eſt Pagninus. ſed cum verbi uſu non convenit, quod contrariam potius *dolore*

lore afficiendi ſignificationem habet. Hi omnes ה finale pro affixo habent, quum potius abſentia ‡ Mappick indicet eſſe paragogicum. R. Salomon conjungit cum præcedenti nomine כַּוָּנִים *liba*, quaſi dixerit כנים מצוים בדמות עצבים, *liba ſignata ſimilitudine idolorum*. Hiſce conjecturis & aliam libet addere, quam lingua Æthiopica ſubminiſtrat. ibi עצב in Kal ſignificat *pretioſum eſſe*. ut liquet ex Luc. 12. 23. *anima*, inquit, יעצב *pretioſior eſt alimento*, *& corpus veſtrum* תעצב *pretioſius eſt amictu veſtro*. Sic πολυτελὲς vertitur עצוב כס *carum pretio* Marc. 14. 3. Hinc vertere poſſes, *pretioſè faciendo, & libando ei libamina*, id eſt pretioſa libamina ei libando. phraſis eſt Hebræa, *pretioſè fecit & libavit*, pro pretioſè libavit. qualem habes Luc. 6. 48. ἔσκαψε καὶ ἐβάθυνε *fodit & profundavit*, pro profundè fodit.

VERS. 25. אַתֶּם וּנְשֵׁיכֶם וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם ׃. Duæ primæ dictiones ſunt mihi rurſus nominativi abſoluti, ac prius enunciationis membrum conſtituunt, cum quo alterum per Vau redditivum ſeu retributivum connectitur. cujus ſimile prorſus exemplum habuimus ſupra Jer. 33. 24. Verto, *Quod attinet ad vos & uxores veſtras, locutæ eſtis fœmina ore veſtro & manibus veſtris impleſtis*, &c.

CAP. XLVI.

VERS. 15. מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ. Pagn. *Quare propulſatus eſt fortis tuus?* Iun. *cur everritur* quiſque *robuſtorum tuorum?* verto, *quare proſtrati ſunt fortes tui?* non occurrit סחף niſi hoc loco, & Prov. 28. 3. ubi מָטָר סֹחֵף mihi quoque eſt *proſternens pluvia*, quæ magna vi cælitus delapſa dejicit ſegetem & corruere facit, ne matureſcere queat. Apud Syros certe verbum hoc uſurpatur pro ἐδαφίζειν *ſolo allidere*, Luc. 19. 44. καταστρέφειν *ſubvertere*. Matth. 21, 12. καθαιρεῖν *detrahere*. Luc. 1. 52. κατασκάπτειν *ſuffodere*, *deſtruere*. Rom. 11. 3. πορθεῖν *vaſtare*. Gal. 1. v. 23. ut & nomen ܣܘܚܦܐ pro

καθαί-

καθαίρεσις deſtructio. 2 Cor. 10. 8. & 13. 10. & pro *καταστροφὴ ſubverſio,* 2 Tim. 2. 14.

VERS. 17. קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃. ſupra verſ. 13. prædictus fuit Ægyptiis adventus Nebucadnetſaris. verſ. 14. admoniti ſunt, ut tempeſtivè ei exercitu occurrerent, quia jam in confiniis omnia vaſtabat. verſ 15. narrata eſt clades Ægyptiaci exercitus. verſ. 16. cohortatio qua reſidui ſe invicem incitarunt, ut fuga vitæ conſulerent, ac in Ægyptum reverterentur. Jam hîc verſ. 17. narrari exiſtimo, quid in Ægypto & illi & alii Ægyptii dixerint, Verto, *Clamarunt ibi, Pharao rex Ægypti vaſtatio* eſt, (i. vaſtatiſſimus) *tranſire fecit* (i. abſtulit) *ſolennitatem.* Deplorant calamitatem Regis & ſuam, quod iſthac in Nebucadnetſarem expeditione vaſtationem ſibi accerſiverit, & effecerit, ut ſolennitates, h. e. feſtorum dierum celebritates ablatæ ſint. Quod ſi querelam eſſe velis, quam adverſus Regem inſtituunt, ſic vertas, *Pharao rex Ægypti tumultuatio eſt* (i. homo tumultuabandus, qui quieſcere nequit, & hac ratione magnum ſibi & nobis malum peperit, nempe) *tranſire fecit ſolennitatem*, h. e. effecit ut deinceps ceſſent ſolennitates noſtræ.

VERS. 18. כְּתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא. *Sicut Thabor inter montes, & ſicut Carmel in mari, veniet.* Senſum eſſe puto, ſicut Thabor inter montes ſitus altiſſimè ſupra eos eminet, & ſicut Carmel ad mare ſitus, & in ipſum mare ſe porrigens altiſſimè ibi extat, ſic veluti altiſſimus mons elato animo & faſtu magno veniet Nebucadnetſar, de quo verſ. 13. Aliter accepit Vatablus. & aliter etiam Junius. quos vide. Eſſe autem non Thaborem tantum, ſed & Carmelum montem altiſſimum, vel ex Amos 9. 3. liquet, *Etſi abderent ſe in vertice Carmeli, inde ſcrutatus caperem eos.* Nec ob aliam cauſam Iſraëlitæ & Prophetæ Baalis, petente Elia, congregantur ab Achabo in montem Carmel.

VERS. 20. *Vitula pulchro ore eſt Ægyptus*, קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָא verto, *Inciſio ab Aquilone venit, venit*. pulchri iſtius oris inciſio, qua omnis ejus forma deturpabitur. Maneo in metaphora. & קֶרֶץ *inciſionem* potius quam *excidium* ſignificat. ut & verbum קָרַץ *incîdere, concîdere*. apud Arabes قرض קרץ *incîdere, concîdere, mandere, mordere*.

VERS. 21. *Etiam mercenarii ejus ſunt in medio ejus ut vituli ſaginati*. כִּי־גַם הֵמָּה הִפְנוּ, verto, *ſed etiam illi vertent* tergum, *retrocedent pariter, non ſtabunt*, &c. כִּי ſumo pro כִּי אִם *ſed*. ut Gen. 45. 8. *Non vos me miſiſtis huc*, כִּי הָאֱלֹהִים *ſed Deus*.

VERS. 23. *Succîdent ſylvam ejus, inquit Dominus* כִּי לֹא יֵחָקֵר *quia eſt imperveſtigabilis*. id eſt, quia tam crebris ac denſis arboribus eſt implexa, ut via ſit in ea inſcrutabilis. itaque cædendo eam, viam ſibi facient hoſtes. idque facile poterunt: *quia plures ſunt locuſtis, neque numerum habent*.

VERS. 25. הִנְנִי פוֹקֵד אֶל אָמוֹן מִנֹּא. Diſquirant eruditi, an non commodè vertatur, *Ecce ego viſito ſuper Amonem Alexandriæ*. ut intelligatur Jupiter Ammon, quem in Ægypto & Libya potiſſimum fuiſſe cultum, ex hiſtoricis conſtat. quidam eum ab *arena* quæ Græcis ἄμμος dicitur, ſic dictum volunt, quia in deſertis Libyæ in arenis templum ei exſtructum fuerit. Alii veriſimilius à חָם *Chamo* aut *Hamo* (dicebatur enim Jupiter ille & Ammon & Hammon) filio Noachi, patre Ægyptiorum & Æthiopum, quem adeo tanquam Deum tandem coluerint. Sed omnium optimè quadrat, quod hoc loco occurrit אָמוֹן quod propriè *nutritium* ſignificat, & poſſet eſſe Ζεὺς τρόφιμος *Iupiter altor*. Niſi forte ab alia verbi אמן ſignificatione derivemus, qua *firmum & conſtantem eſſe* valet. hinc eſſet *Iupiter ſtator*.

CAP.

CAP. XLVII.

VERS. 3. מִקּוֹל שַׁעֲטַת פַּרְסוֹת אַבִּירָיו. Verti ſolet, *à ſonitu ſtrepitus ungularum equorum ejus.* Junius, *à ſonoro plauſu.* Hebræi שעטת per שאון *tumultum, ſtrepitum* ſolent reddere. ſunt tamen qui volunt denotare חזק הכותם בפרסותיהם בארץ ברוצם *vim illam qua ungulis ſuis feriunt terram dum currunt.* ואין חבר לו במקרא, *non invenitur alibi in Scriptura.* In lingua autem Syra ſatis uſitata vox eſt, ubi videtur *incedere, gradi, progredi* ſignificare. atque inde ܫܛ ܒܐܐܪ; שְׁטַט בְּאֲוִר *progreſſus eſt per aërem*, i. volavit. שְׁטַט בְּמַיָּא *progreſſus eſt per aquam*, i. natavit. ܫܛܐ שַׁטְטָא *reptile, ſerpens*, quaſi gradiens per terram. Itaque rectè hic Pagninus, *à ſonitu inceſſus ungularum fortium ejus.*

CAP. XLVIII.

VERS. 8. אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה. Sequor Junium, qui vertit, *Quia edicit Iehova.* aut ut Vulgatus, *quoniam dixit Dominus.* interdum enim אשר ponitur pro על אשר. ut Neh. 2. 3. & 10. Alioqui poſſet quoque hîc haberi pro particula affirmativa, quæ ſolummodo confirmandæ aſſertioni inſerviat, ut apud Latinos, *utique, enimvero.* quo ſenſu ſumitur 1 Sam. 15. 20. Neh. 4. 12. Pſal. 10. 6. & 95. 11. & 144. 12. Eſa. 8, 20. Habac. 3. 16. & alibi.

VERS. 15. *Vaſtatus eſt Moab,* וְעָרֶיהָ עָלָה. Varias in hunc locum interpretationes habes in notis Vatabli. peculiarem etiam habet Junius. liceat & nobis novam addere. עָר interdum eſt pro צַר *hoſtis*, ex uſu Chaldæo. ut 1 Sam. 28. 16. Mich. 5. 14. Pſal. 139. 20. Dan. 4. 16. deinde עלה & ירד, ſicut ſibi opponuntur, ità interdum ſic conjunguntur, ut metaphoricè ſumpta, prius ſignificet attolli ad majorem dignitatem & præſtantiam, alterum deprimi ad majorem

miſeriam & ignominiam. cujus exemplum illuſtre eſt Deut. 28. 42. *Peregrinus qui eſt in medio tui* יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה *aſcendet ſuper te magis magisque* וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה *& tu deſcendes magis magiſque*. ita hoc loco וְעָרֶיהָ עָלָה *& hoſtes ejus aſcenderunt*, i. robore & dignitate creverunt, וּמִבְחַר בַּחוּרָיו יָרְדוּ לַטָּבַח *electiſſimi autem juvenes ejus deſcenderunt in mactationem.*

V E R S. 27. וְאִם־לוֹא הַשְּׂחֹק הָיָה לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם בְּגַנָּבִים נִמְצָאָה. In ſecundo membro exiſtimamus repetendum εὑρέθη ἐν κλοπαῖς ex primo particulam לֹא poſt אִם. Deinde, non ſequimur קרי 'ה quod eſt נִמְצָא, ſed כתיב 'ה quod eſt fœm. נִמְצָאָה. adeoque vertimus, *An non deriſio fuit tibi Iſraël? an* non *res apud fures inventa?* ſenſus eſt, nonne deriſiſti Iſraëlem, deque eo triumphaſti, ſicut ſolet, ubi res furto ablata apud fures deprehenditur, atque ipſi fures derideri? Sequitur כִּי מִדֵּי דְבָרֶיךָ, בּוֹ תִּתְנוֹדָד, verto, *ſed ex eo* (vel propter id) *quod locutus es in eum, evagaberis*, i. in exilium abibis. כִּי pro כִּי אִם, ut ſupra 46. 21. Et Gen. 45. 8. Vulgatum ſequimur in poſtremo membro.

V E R S. 30. אֲנִי יָדַעְתִּי נְאֻם יְהוָה עֶבְרָתוֹ וְלֹא כֵן בַּדָּיו לֹא כֵן עָשׂוּ׃. Verti poteſt ad verbum, *Ego novi, inquit Dominus, furorem ejus, & non rectum: mendacia ſua, non rectum faciunt.* Id eſt, novi magno cum furore eſſe correptum, eoque non recto neque juſto. deinde novi quemque eorum mendacia ſua, non autem quod rectum & æquum eſt facere. Vel hoc modo, *Ego novi, inquit Dominus, furorem ejus; an non ſic* eſt? *mendacia ejus, an non ſic faciunt?* Novi, inquit, & furorem & mendacia ejus. nonne ſic ſe habet, eum & furibundum & mendacem eſſe? וְלֹא interrogativè ſumo, ſicut 1 Sam. 20. verſ. 14. confer cum Eſa. 16. verſ. 6. ubi fere eadem verba occurrunt.

V E R S. 31. *Super viros Kirhereſch* יֶהְגֶּה *gemet*, Vatablus *cor meum.* Junius, *animus meus.* Pagninus nihil ſupplevit: videtur itaque ad ipſum Moabum retuliſſe, ut ſenſus

ſus ſit, Moab gemet ſuper viris Kirhereſch. Poſſet ſubintelligi איש *quiſque*, & imperſonaliter ſumi, **Men ſal ſuchten**/ *gemetur*. ſic enim Hebræi imperſonalia ſua formant.

CAP. XLIX.

VERS. 7. נִסְרְחָה חָכְמָתָם. Quidam vertunt, *Nihili facta eſt ſapientia eorum*, quaſi ſuperflua facta, ab Hebræo סרח *redundare*. quò videtur ſpectaſſe Junius, quum vertit *exolevit*. alii *corrupta eſt*, quaſi fœtida facta, à Rabbinico סרח *fætere*. In lingua Æthiopica ſignificat *laſſari*. unde סרחואן *defatigati*: Matth. 11. 28. Hinc vertere liceat, *defatigata eſt ſapientia eorum*.

VERS. 8. נֻסוּ הָפְנוּ הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת. Verto, *Fugite: vertant terga, in profundo parent habitationem habitatores Dedan*. Mutatio perſonæ eſt, ſecundæ in tertiam. ut & in ſequentibus, *Quia contritionem Eſavi adducturus ſum* עָלָיו *ſuper eum*. deinde præterita הָפְנוּ & הֶעְמִיקוּ pro Imperativis ſumuntur. quod frequentiſſimum.

VERS. 19. כִּי אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד׃. Verto, *Nam momento currere faciam eum ſupra eam, & quicunque juvenis eſt apud eam, viſitabo*. Ad verbum, *& momentabo, currere faciam*, i. momento currere faciam. מֵעַל interdum eſt *ſupra, ſupernè*. Geneſ. 27. verſ. 39. & 49. verſ. 25. Pſal. 50. verſ. 3.

CAP. L.

VERS. 5. צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ דֶּרֶךְ הֵנָּה פְנֵיהֶם בֹּאוּ וְנִלְווּ אֶל יְהוָה. Verto, *Tſionem requirent*: ad *viam illuc facies eorum* (i. ad viam quæ illuc, nempe Tſionem verſus tendit, ſpectabunt) *venient & adhærebunt Domino*. באו præteritum hîc eſt, formæ בשו Jer. 14. 3. & טבו Cant. 4. 10.

VERS. 6. הָרִים שׁוֹבְבִים׃ קרי ׳ום. שׁוֹבְבוּם eſt. ſi ſic legatur, verterem, *montes rebellare fecerunt eos*. quia in montibus

idola colebant. At כתיב ת׳ eſt עובנים quod verto, In *mentibus rebelles* ſunt. eodem ſenſu quo prius.

VERS. 7. *Quia peccarunt in Dominum*, נְוֵה־צֶדֶק in *habitaculo juſtitiæ*, וּמִקְוֵה אֲבוֹתֵיהֶם יְהוָה, *quum exſpectatio patrum ipſorum Dominus* eſſet. id eſt, ne hoc quidem à contemptu Dei avertere ipſos potuit, quod ſpes patrum ipſorum fuiſſet.

VERS. 9. חִצָּיו כְּגִבּוֹר מַשְׂכִּיל לֹא יָשׁוּב רֵיקָם׃. Verto, *Sagittæ ejus* (nempe קָהָל *congregationis*) ſunt *tanquam potentis, periti*, qui *non revertitur fruſtra*. ut enim ſagitta lædat & interimat, duo requiruntur, robur quo & longè ſatis jaciatur, & fortiter infigatur: deinde intelligentia & jaculandi peritia, qua rectè dirigatur. prius per גִּבּוֹר, alterum per מַשְׂכִּיל exprimitur. porro יָשׁוּב non refero ad ſagittas, ſed ad jaculatorem, qui cum robore & peritia jaculandi valear, non revertitur fruſtra, id eſt non niſi ſcopum aſſecutus & voti compos. atque eo ſenſu, ſubauditur ex conſueto Hebræis more אֲשֶׁר *qui*. Alioqui poteſt etiam referri ad congregationem magnarum gentium, ad quam affixum in חִצָּיו pertinet, ac verti, ſagittæ ejus erunt ſicut potentis, periti: non revertetur fruſtra. nempe, ea gentium congregatio, cujus ſagittæ erunt veluti potentis ac intelligentis jacultatoris, & quia erunt tales, ideo non revertetur fruſta, ſed plurimis interemptis ac confoſſis.

VERS. 11. כִּי תָפוּשִׁי כְּעֶגְלָה דָשָׁה. Legitur תָפוּשׁוּ, & verti ſolet, *multiplicati eſtis*, vel *abundaſtis ſicut vitula herbilis*. ut עֶגְלָה דָשָׁה ponatur pro עֶגְלַת דֶּשֶׁא *vitula herbæ*. At nihil his opus, ſi, quod ad Hab. 1, 8. ex aliis locis, atque ex Æthiopicæ linguæ uſu docuimus, teneat lector, פוש non ad numeri augmentum propriè referri, ſed ſanitatis, pinguedinis, roboriſque incrementum denotare. ſic enim דָשָׁה propria ſua ſignificatione rectè retinetur, ac vertitur, *Quia pingues eſtis* (aut robuſti) *ſicut vitula triturans*. Nam præterquam

quod

quod validiſſimi boves triturationi adhibebantur, inter triturandum etiam pingueſcebant, ex eſu frumenti quod triturabatur. trituranti enim bovi os obthurare ex lege non licebat.

VERS. 14. יְדוּ אֵלֶיהָ *jacite contra eam.* hanc ſignificationem verbi ידה confirmat lingua Æthiopica, ubi ודי (mutatis pro more Jod prima radicali in vau & ה ultima quieſcente in Jod) uſitatiſſimum eſt pro *jacere, projicere.* ut Mat. 7. 19. *εἰς πῦρ βάλλεται*, Æthiopicus ושתאשת יתודי *in ignem projicitur.* Et Marc. 2.22. *nemo injicit vinum novum*, Æthiopicus יודי.

VERS. 21. עַל הָאָרֶץ מְרָתַיִם עֲלֵה עָלֶיהָ וְאֶל יוֹשְׁבֵי פְּקוֹד. Variis aliorum verſionibus adjicio & hanc: *ſuper terram hanc duplex* eſt *rebellio: aſcende contra eam & contra habitatores viſitationis.* id eſt, multiplex incumbit terræ huic rebellio, itaque aſcende contra eam & contra habitores ejus qui digni ſunt viſitari, i. puniri.

VERS. 26. *Venite ad eam* מִקֵּץ *ab extremitate*, id eſt undique. univerſitatem enim מִקֵּץ & מִקְצֵה paſſim denotare, plurimis exemplis comprobavimus Ezech. 33.1. eſt ubi univerſitatem perſonarum ſignificet. hîc autem, & infra Jer. 51. 31. univerſitatem locorum.

CAP. LI.

VERS. I. וְאֶל־ יוֹשְׁבֵי לֵב קָמָי, *Et ad ſecuros corde coram me.* יושבי לב capio, ſicut in comment. Kimchi ad Pſal. 1. ad vocem לצים, יושבי קרנות *ſecuri ſortibus*, **Renteniers / die op haer renten gheruſt zijn ende ledigh daer op gaen.** q. *ſedentes ſortibus.* Securi enim ſunt qui ſedent. ſic ſedentes corde ſunt ſecuri corde. קָמָי autem accipio ſicut apud Talmundicos paſſim pro קַדְמַי.

VERS. II. מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים *Implete ſcuta.* id eſt, pleno numero

ro adferte, ut nulli deſit. ſicut 1 Sam. 18. dicitur David impleviſſe Sauli præputia.

VERS. 31. *Capta eſt urbs ejus* מִקָּצֶה *ab extremitate*, id eſt undique. ſicut ſupra cap. 50. 26. vide quæ obſervavimus ad Ezech. 33. 1.

VERS. 33. בַּת־בָּבֶל כְּגֹרֶן עֵת הִדְרִיכָהּ. *Filia Babel eſt ſicut area tempore quo calcat eam*, ſc. calcator, id eſt quo calcatur & trituratur. aff. fœm. gen. rectè refertur ad גרן. eſt enim fœmininum. deinde ſicut דוש triturare, eſt Syris calcare, ut & Hebræis, ita דרך eſt calcare & triturare non Hebræis tantùm, ſed & Syris. vide 1 Cor. 9. v. 10. ſenſus eſt, ſicut area quum calcatur plena eſt fugibus, ita nunc eſt Babel. at adeſt tempus meſſis ejus, quo ſuccidetur omnis ejus proſperitas.

VERS. 39. *Quum incaluerint dabo potiones eorum.* אָשִׁית *ponam*, i. *dabo*. ſicut נָתַן *dare* eſt etiam *ponere*, ita שית *ponere* eſt etiam *dare*. ſicut Gen. 4. 25. *poſuit mihi Deus ſemen aliud*, i. dedit.

VERS. 58. חֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עַרְעֵר תִּתְעַרְעָר. Ad muros Babel quod attinet, latiſſimus (nempe murus) nudando nudabitur.

CAP. LII.

VERS. 2. Quia ſecundum iram Domini factum eſt in Jeruſalem & Juda, donec projeciſſet eos à facia ſua. adeoque rebellavit &c. vau eſt ut ف apud Arabes. illativum.

ANI-

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

LAMENT. JEREMIÆ.

Cap. IV. Vers. XIV. & XV.

Pœnam continet, quæ ob peccata Prophetarum & ſacerdotum, effundentium ſanguinem in medio ſanctę urbis, toti populo evenit. pœna autem triplex. Prima, נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת *Vagati ſunt cæci per plateas.* id eſt, adeo fuerunt, præ hoſtium crudelitate & gladii ſævitia, ſtupore perculſi & attoniti, ut verè cœcorum inſtar, quo cundum eſſet neſcii, hac illac per plateas diſcurrerent. Altera ex prima pendet, נְגֹאֲלוּ בַּדָּם *contaminarunt ſe ſanguine.* quum enim adeo obſtupefacti, providè circumſpecteque incedere non poſſent, per ipſum interfectorum ſanguinem ruerunt, atque ita ſe contaminarunt. Tertia præcedentes excipit, בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם, *quod non licebat ipſis, attingebant veſtimentis ſuis.* id eſt, cadavera, quæ lege attingere prohibitum erat, attoniti pavidique ruentes, attigerunt. בְּלֹא ponitur pro כַּאֲשֶׁר לֹא. regitur autem illud ב à יִגְּעוּ. verbum enim נגע cum ב conſtruitur. verbum autem יָכֹל non tantum valere *potuit*, ſed etiam *licentiam habuit*, id eſt non tantum, **konnen**/ ſed etiam **moghen**/ patet ex Deut. 12, 17. & 16, 5. & alibi. ſicut autem verſu 14 docetur, quanto cum ſtupore & confuſione per plateas Hieroſolymæ diſcurrerint, ut furentium hoſtium manus evaderent, ne ſanguine quidem & cadaverum contactu polluere ſe verentes, ſic verſu 15. docetur, non potuiſſe eoſdem firmam alibi ſedem invenire. Nam סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל תִּגָּעוּ, *recedite immundi, dictum eſt illis, recedite recedite, ne attingite.* Idque verè illis dictum

fuiſſe, conſtat ex effectu. כִּי נָצוּ גַּם נָעוּ *quia avolarunt, imo vagati ſunt.* Et ſi quò intrarunt, hærere diu non potuerunt. Nam אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִיפוּ לָגוּר *dictum eſt inter gentes, non pergent commorari.* טָמֵא collective ſumitur. קָרְאוּ & אָמְרוּ impersonaliter.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

EZECHIELIS.

CAP. II. VERS. V.

וְהֵמָּה אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם יֶחְדָּלוּ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם׃

Verto, *Et illi audient ne? an abſtinebunt? ſunt enim domus rebellis, & ſcient Prophetam fuiſſe in medio ipſorum.* Vel ſic potius, *Et illi ſive audiant, ſive abſtineant (ſunt enim domus rebellis) ſcient Prophetam fuiſſe in medio ſui.* Valdè emphatice iſta parentheſis inſeritur, quia metuendum magis erat ne abſtinerent, quam ſperandum ut audirent. faciant, inquit Deus, quicquid velint. nam ſive audiant ſive abſtineant, ſcient &c. Vau in וְיָדְעוּ retributivum eſſe volo, non copulativum.

CAP. X.

VERS. 20. *Illa eſt beſtia quam vidi* תַּחַת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל *ſub Deo Iſraelis.* Quia hîc Angeli conſiderantur currus inſtar, ſive jumenti quo Deus vehitur, hinc apud Maimonidem in יסודי התורה cap. 2. העקרים ſive articuli fundamentales de Deo, ubi de rerum omnium dependentia ab ipſo tanquam primo Ente, deque Angelis quatenus cum eo conveniunt & ab eo differunt, ipſique ſubſerviunt, agitur, מעשה מרכבה *opus*

opus currus ſeu *vehiculi* vocantur. idque דרך כבוד *εὐφημίας ἕνεκα*, inquit Interpres Maimonidis R. Levi, ac cauſam addit, *Quia quum Creatorem ipſum in puritate ſua cognoſcere, ſupra noſtras & ipſorum Prophetarum vires ſit, opera danda eſt ut ſeparatas formas* (id eſt Angelorum naturam) *cognoſcamus, quippe quæ ei proxima ſint, & de exiſtentia ejus doceant, ſicut currus docet eſſe qui eo vehitur.*

Cap. XIX.

Vers. 4. בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ. rectè Jonathan בצריתתהון אתאחד *reti eorum captus eſt*. Juvat ſignificationem lingua Æthiopica, ubi שחת uſurpatur pro *σκανδαλίζεσθαι offendi, impingere*. Matth. 11. 5. in hiphil, pro *σκανδαλίζειν offendere*. Matth. 18. 6. pro *παγιδεύειν illaqueare*. Matth. 22. 15. pro *ἀγρεύειν venari, irretire*. Marc. 12. 13. Hinc ergo nomen שחת *rete, venabulum, laqueus*. Eſt tamen, fateor, ubi per *foveam* neceſſario verti debet, ubi nempe effodiendi verbum additur, ut Pſal. 94. 13. Prov. 26. 27. & alibi. ſed & hoc inde eſt, quod fovearum uſus apud Orientales in venatione longe maximus ſit, quippe ubi impingentes belluæ irretiuntur & capiuntur.

Vers. 7. וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו. Vertimus, *Et deſeruit viduas ejus*. vide quæ de uſu verbi ידע annotavimus ad Prov. 10. 9. & 14, 34.

Cap. XXI.

Vers. 14. *Iſte eſt gladius interfectionis magnæ* הַחֹדֶרֶת לָהֶם Hieronymus ex LXX, *qui obſtupeſcere facit eos*. Pagninus, *qui percutiet eos in penetralibus*. ubi ſi penetralia intelligit viſcerum, idem eſt quod alii dicunt, *qui penetrabit eos*. ſin penetralia cubiculorum, idem eſt quod Junius dixit, *permeans cubicula illorum*. reſpiciunt nomen חֶדֶר *conclave, cubiculum, penetrale*. Nos vero, quia verbum illud alibi non

reperitur, aut ut loquuntur Hebræi אין לו ריע *non eſt ei ſocius*, ad linguam Æthiopicam libenter recurrimus, ubi verbum חור eſt *manere, habitare.* ut Mat. 10. 11. *μείνατε ἐκεῖ*, Æthiopicus Interpres חורו הו. inde מחור *manſio, tabernaculum*, Marc. 9. 5. Nec dubium mihi, quin inde ſit Hebræorum חֶדֶר *conclave, cubiculum*, ea domus pars ubi quis præcipue habitat, manet & cubat. Hinc vertimus, *Iſte eſt gladius interfectionis magnæ, qui manet ipſos*, id eſt, qui quaſi in conclavi repoſitus, reſervatur ipſis.

VERS. 15. *Super omnes portas eorum dedi* אִבְחַת חָרֶב, R. D. K. in libro radicum vertit להט חרב *flammam gladii.* alios autem ait vertere *terrorem gladii*, accepto אבחת pro אבעת, quod idem ſit atque בעתה *terror.* alios *mactationem gladii*, ut אבחת ſit pro מבחת per Alphabetum אטבח. vides per conjecturas agi. atqui certius quid ſuppeditat lingua Æthiopica, ubi uſitatiſſimum eſt verbum אבח pro *poteſtatem dare.* vide Interpretem Æthiopicum Matth. 8. 21. & 15. 31. ubi Interpres addidit quod iſthic loci in Græco non extat, ſed alibi invenitur, *quod poteſtatem talem dediſſet filio hominis.* verto hinc *poteſtatem gladii.*

CAP. XXIII.

VERS. 18. וַתֵּקַע נַפְשִׁי מֵעָלֶיהָ כַּאֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל אֲחוֹתָהּ׃. *Et receſſit anima mea ab illa, ſicut receſſit anima mea à ſorore ejus.* Non occurrit alibi verbum נקע. ſed res ipſa docet, idem eſſe quod יקע, quod pro *luxari & loco ſuo avelli* uſurpatur Gen. 32. 25. Hinc non longè abit ſignificatio verbi נקע in lingua Æthiopica, ubi pro *ῥήγνυσθαι rumpi* ponitur, Matth. 9, 17. pro *σχίζεσθαι findi*, Matth. 27. 51. & in hiphil אנקע pro *ῥήσσειν rumpere*, Marc. 2. 22. Hinc vertere poſſes, *& abrupta eſt anima mea ab illa, ſicut abrupta eſt à ſorore ejus.* efficacius eſt quam ſi dicas, *receſſit.*

CAP. XXIV.

VERS. 17. ולחם אנשים לא תאכל. *Et panem hominum* (nempe aliorum) *non comedes*. Jun. *& panem allorum* (nempe hominum) *non comedes*. Chaldæus *& panem* אבלין *lugentium non comedes*. ut & Vulgatus, *cibos lugentium non comedes*. legiſſe videntur אנשים, quod *miſeros, calamitoſos, luctuoſos* denotat. nec dubium mihi videtur, quin ea ſit recta lectio. erat enim lugentium cibus immundus. unde Oſeæ, 9, 4. *ſacrificium eorum* כלחם אונים *ſicut panis dolorum*.

VERS. 26. Quomodo conciliari poſſit cum Ezech. 33. 21. docet D. l'Empereur in Diſſertatione præfixa Halichoth Olam p. 7.

CAP. XXVII.

VERS. 11. וגמדים Hieronymus & Pagninus, *Et Pygmæi*. quaſi cubitalis ſtaturæ viros dicas. à גמד *cubitus*. quam conjecturam doctiſſ. Junius merito rejicit. ipſe autem quæ digna ſunt conſideratu adfert. quæ, qui vult, apud eum videat. Nos ex lingua Syriaca lucis aliquid adferre conabimur. ibi enim ܓܘܡܕܪܐ גומדרא & ܓܘܡܕܪܢܘܬܐ גומדרותא eſt *audacia*. ܓܘܡܕܪܢܐ גומדרנא *audax*, Interprete Ferrario. Gloſſarium Syro-Arabicum vertit الوقح *ſuperbus, arrogans, inſolens, qui impudenter & temerariè aliquid tentat*. præſertim autem notanda, quæ idem Gloſſarium de ܓܡܕܪܐ גמדרא tradit. verba ſunt, ܓܡܕܪܐ ܡܬܐܡܪܢܐܝܬ ܥܠ ܣܘܣܝܐ ܘܟܘܕܢܝܐ ܡܬܐܡܪ: id eſt, גמדרא *propriè de equo & mulo dicitur*. Arabicè autem plenius exponit per الحرون البغل الحرون *ferox, mulus ferox*. propriè الحرون Arabibus dicitur de mulo, equo, camelo, aliove jumento quod ſeſſori non obſequens retrocedit,

 quum

quum procedere deberet. Hinc ad homines quoque feroces, indomitos, audaces & inſolentes transfertur. Idem itaque apud Syros ſunt נִמְרִים neque id loco huic rectè quadrare, facile, credo, negabit quiſquam. Et interpretationem hanc ex Syria rectè peti fatebitur, qui hîc de Tyriis, qui Syro-Phœnices erant, agi conſideraverit.

CAP. XXXIII.

VERS. I. וְלָקְחוּ עַם הָאָרֶץ אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם׃. Inquirendum videtur quid hîc ſit מִקְצֵיהֶם. Vulg. & Pagninus, *Et tulerit populus terræ virum unum de noviſſimis ſuis.* quod in notis Vatabli exponitur, de extremis finibus ſuis, i. de regione ſua: quod certis quibuſdam terminis ac finibus diſterminetur. Eodem ſenſu Junius vertit, *ab extremitatibus ſuis.* Notum eſt קָצֶה propriè denotare *finem, extremitatem.* Quia autem extremitas rei, ejus eſt complementum, hinc & pro complemento uſurpatur. ut מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים, *ex fine trium annorum*, i. completis tribus annis. Hinc & pro univerſitate rei, quæ tota intra ſuos fines & extremitates continetur, uſurpari obſervavimus. Exemplum illuſtre Pſal. 19. 5. בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם *In totam terram exivit linea eorum, & in extremitatem orbis verba eorum.* Vides totam terram, & extremitatem orbis ſynonyma eſſe, adeoque extremitatem hîc eſſe totalitatem & univerſitatem. Quam ſignificationem obſervaſſe, multis locis, alioqui difficilibus, facilitatem inſignem parit. Adferemus præcipua loca, ubi eo ſenſu accipiendum eſſe putamus. Gen. 19. v. 4. dicuntur Sodomitæ domum Lothi circumdediſſe, à puero uſque ad ſenem. deinde additur, כָּל־הָעָם מִקָּצֶה, *totus populus ex extremitate*, id eſt, in univerſum. quod optimè LXX. *ἅμα ſimul.* Gen. 47. 2. de Joſepho dicitur, וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה, *Et ex univerſitate fratrum ſuorum accepit quinque, & conſtituit eos ante Pharaonem.* Num. 11. 1. *Accenſus eſt in eos ignis Iehova,*

væ, & devoravit בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה *per univerſitatem caſtrorum.* quanto hoc facilius, quam quod dixit Junius, *eos qui erant in extremitate caſtrorum?* Jud. 18. 2. dicuntur filii Dan miſiſſe חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם, *quinque viros ex extremitatibus ſuis,* id eſt, ex univerſis ſe. 1 Reg. 12. 31. *Fecit ſacerdotes* מִקְצוֹת הָעָם *ex extremitatibus populi*, i. ex univerſo populo. Falluntur longè, qui mentem eſſe putant, *ex infimis populi.* non enim culpatur, quod, neglectis magnatibus, ex vulgo, crearit ſacerdotes, ſed quod, quum ſola tribus Levitica muniis ſacerdotalibus eſſet à Deo deſtinata, ex univerſo populo eos deſumpſerit. Difficultatem vidit Junius. ſed quum ſe expedire non poſſet, vertit ſimpliciter, *fecit ſacerdotes è populo*, annotans ad marginem, propriè ſonare, *è partibus populi.* quod quivis videt non convenire. Pergamus. Eſa. 46. 11. כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקָּצֵהוּ, *Omnes ad viam ſuam reſpiciunt, quiſque ad avaritiam ſuam, ab extremo ejus*, id eſt, ad unum omnes. Jer. 50. 26. *Venite ad eam* מִקֵּץ *ab extremitate*, id eſt, omnes. Jer. 51. 31. נִלְכְּדָה עִירוֹ מִקָּצֶה, *capta eſt urbs ejus ab extremitate*, id eſt, tota. qui locus eſt manifeſtiſſimus. Sic ergo & hunc Ezechielis locum exponimus, *Et ſumſerit populus terræ virum aliquem ex univerſitate ſua.* Idem voluit Jonathan, quum vertit מִבֵּינֵיהוֹן *è medio ſui.* Et Lxx. ἐξ *αὐτῶν ex ſe.* maluiſſem tamen Chaldaicè dixiſſe, מִבֵּין כָּלְהוֹן *è medio omnium ſui.* Et græcè *ἐκ πάντων αὐτῶν, ex omnibus ſe.* ut univerſitas quæ per קָצֶה denotatur, exprimeretur.

CAP. XXXIX.

VERS. 2. *Confringam te*, וְשִׁשֵּׁאתִיךָ. non occurrit niſi hoc loco, quare variè exponitur, quia ex conjectura egerunt viri eruditi. videat notas Vatabli, qui varias vult interpretationes. Schindlerus שִׁשֵּׁא *perſuaſit, ſeduxit.* quia Chaldæus habet ואטעך *& ſeducam te*, quomodo & Hieronymus vertit, at non arbitror Interpretes illos per *ſeducam* intel-

intellexiſſe, *perſuaſionibus fallam & decipiam*, ſed è regione tua abductum huc illuc quaquaverſum te ſeducam. quod Lxx. dixerunt κατάξω σε. convenit id cum verbi hujus ſignificatione in lingua Æthiopica uſitata, ubi שש (permutatis literis Ehevi א & ו, quod crebrum eſt in iſta lingua) in conjugatione quæ quinta eſt apud Arabes אנשש ſignificat περιπατεῖν *ambulare*. Matth. 4. 18. Marc. 5. 42. & περιάγειν *obire* Matth. 4. 23. In piel ergo, ſive in tranſitiva conjugatione ſignificat *facere ambulare, facere obire, quaquaverſum deducere & ſeducere.*

CAP. XLV.

VERS. 12. עֶשְׂרִים שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים עֲשָׂרָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם׃. *Viginti ſicli, viginti quinque ſicli, quindecim ſicli vobis erunt mina.* Quid hoc ſit, rectè explicat Cl. L'Empereur in Diſcurſu ad Lectorem ad Paraphraſim in Danielem. ubi primum hæc Abrabanielis ad hunc locum citat, ומה שחלק אותו לאלה החלקים הוא לפי שכל אחד היה משקל בפני עצמו, *Quod eam* (minam) *dividat in iſtas partes, id ſit quia unaquæque pars pondus ſive moneta erat per ſe.* Deinde addit: *Quum Deus omnibus in rebus juſtitiam ſervari vellet, diverſarum monetarum genera recenſuit, quæ juſtum habere pondus præcepit. Moneta quædam, Iudæis teſtibus, erat 20 ſiclorum, alia 25. tertia denique 15 ſiclorum: quæ ſimul cum minam conſtituerent, Deus jubens ut ſingulis ſua conſtaret quantitas, ad minam examinari mandabat, ut an ſingulis ſuum ineſſet pondus per minam, quam ſimul conficere debebant, innoteſceret.*

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

DANIELIS.

Cap. I. Vers. II.

וַיְבִיאֵם אֶרֶץ שִׁנְעָר בֵּית אֱלֹהָיו׃ . Junius & Pagninus affixum in ויביאם non retulerunt ad כֵּלִים *vaſa*, quod proximè anteceſſit, ſed ad perſonas Jehojakimi & populi, quas Nebucadnetſar in captivitatem abduxit. Quod neſcio an probandum ſit. Primo, quia ſolius Jehojakimi, non populi facta mentio in præcedentibus. Deinde quia certum eſt Jehojakimum non fuiſſe abductum in terram Sinear, multo minus introductũ in templum idoli. Etſi enim 2 Chron. *36.6.* dicatur eum Nebucadnetſar vinxiſſe æneis catenis, ut eum abduceret Babylonem, deductum tamen eò non fuiſſe conſtat ex Jer. 22, 19. ubi dicitur ſepultura aſini ſepeliendus, tractus & projectus ultra portas Hieruſalem. Cum quo conſentit hiſtoria 2 Reg. 24. ubi adverſus Ioakimum veniſſe dicuntur cohortes Chaldæorum, Syrorum, Moabitarum, Ammonitarum ut everterent Iudam, & v. *6.* dicitur Iehojakim obdormiviſſe cum patribus ſuis, nempe in eodem iſto bello. adeo ut videatur quidem captus à Nebucadnetſare intra urbem, ibique catenis conſtrictus, eo animo ut Babylonem abduceretur, verum à variis iſtis cohortibus tractus extra urbem, occubuiſſe, & aſini inſtar in agrum projectus, inſepultus manſiſſe. Fateor quidem fuiſſe eo tempore multos ex populo abductos Babylonem, inter quos Daniel, ſed an veriſimile ſit univerſam iſtam multitudinem introductam fuiſſe à Nebucadnetſare in domum Dei ſui neſcio. Malim cum Vulgato & LXX. Interpretibus referre ad vaſa. At, inquies, de vaſis ſequitur, *Et vaſa*

 intro-

introduxit in locum theſauri Dei ſui. At nego hoc idem eſſe cum priori. Ante enim dicitur generatim adduxiſſe vaſa in domum Dei ſui. jam vero ſpecialius indicatur, ubi in illa domo collocata fuerint vaſa, nempe in ſingulari quodam conclavi, ubi erant theſauri idoli. Vel etiam in priori membro בֵּית אֱלֹהָיו verti poſſet, non *in* ſed *ad domum Dei ſui.* hoc modo, *Et deduxit ea in terram Sinear ad domum Dei ſui, & vaſa introduxit in locum theſauri Dei ſui.* ut priori membro iter, altero ipſa introductio denotetur. quomodo autem hic Danielis locus, ubi tertio Iojakimi anno dicitur veniſſe Nebucadnetſar, cum Ier. 25. 1. concilietur, ubi 4 annus Iojakimi, dicitur eſſe primus Nebucadnetſaris, & cum 2 Reg. 23. 36. ubi undecim annos regnaſſe dicitur Iehojakim, vide in notis L'Empereur ad Paraphr. in Dan. p. 9.

VERS. 5. *Et paravit ipſis Rex quotidie* בְּפַתְבַּג הַמֶּלֶךְ. Syri ſcribunt per ט, ܦܬܒܓܐ, ſignificatque (teſte Ferrario in nomenclatore) *varia pulmenta*, ac dicitur de menſa opipara, qualis eſt divitum & principum. Unde apud Ephremum de amore ſapientiæ, *Si vocaverit te dives quis ad menſam ſuam, ne aperi guttur tuum nimis* ܥܠ ܦܬܒܓܘܗܝ *ſuper varia pulmenta ejus.* Ita & apud Dan. verto, *de variis pulmentis regis.* occurrit eadem vox verſ. 8. 13. 15. 16. & cap. 11. v. 26. quibus omnibus in locis non niſi de menſa regia dicitur, & epulas ſignificat, non quamvis cibi portionem. quamobrem v. 16. ubi cibus reliquorum regis alumnorum confertur cum Danielis, ſociorumque ejus, dicitur promus condus illis quidem attuliſſe פַּתְבָּגָם *epulas ſuas*, his vero זֵרְעֹנִים *olera.* adeo ut פַּתְבַּג de tenui olerum victu dici nequeat, quandoquidem ei opponitur.

VERS. 10. מִן הַיְלָדִים אֲשֶׁר כְּגִילְכֶם. Iunius, *quam puerorum*

qui

qui ſimiliter ut vos ad tempus alendi ſunt. Miror libertatem. propriè dicit eſſe, *qui ſecundum revolutionem veſtram ſunt.* voluit ergo eſſe à גלל *volvere.* quod plane eſt alienum. Plerique volunt גִּיל eſſe *ſimilitudinem.* ut ſenſus ſit, *qui ſunt ſecundum ſimilitudinem veſtram*, id eſt ſimilis vobiſcum ſtatus & conditionis. Sed diligenter attendendum ad id quod in Lexico ſuo adfert ex Talmudicis Cl. Buxtorfius, בֶּן גִּילוֹ dici eum qui eadem hora & ſub eodem planeta cum hoc aut illo natus eſt, adeoque ejuſdem cum ipſo ætatis. rectè. Eſt enim גִּיל uſitatiſſima Arabibus vox, *ætatem, generationem, vitæ tempus & durationem* ſignificans. ut Mat. 1. 17. פכל אלאגיאל מן אברהים אלי דאויד ארבעה עשר גילא, *Et omnes generationes ab Abrahamo ad Davidem quatuordecim generationes.* Ergo הַיְלָדִים אֲשֶׁר כְּגִילְכֶם ſunt *pueri qui ſunt ſecundum ætatem veſtram*, ætate vobis pares. Nihil mutandum in veteri Belgica verſione. Præcedit autem in eodem verſu אֲשֶׁר לָמָּה יִרְאֶה אֶת פְּנֵיכֶם זֹעֲפִים. Vulgatus & Pagninus, *Qui ſi viderit vultus veſtros macilentiores.* לָמָּה pro *ſi*, quod ſciam, nuſquam extat. Apud Arabes לַמָּא eſt *quando.* atque eandem fortaſſis ſignificationem apud Hebræos etiam habere poſſet. quum enim מה non ſemper interroget, ſed ſæpe indefinitè ſumatur, nihil impedit cur non, ſicut apud Arabes למה ſignificet, *ad quod* ſup. tempus, id eſt *quando.* Hic certe id apprimè quadrat, *Qui quando videret facies veſtras tetricas præ pueris ætate vobis paribus,* וְחִיַּבְתֶּם *condemnaretis caput meum regi.* Vau tum eſt conſecutivum, Latinè redundans. Nihil tamen impedit, quominus retenta uſitata τοῦ למה ſignificatione, cum Cl. Junio vertamus, *Nam quare videret* &c. וְחִיַּבְתֶּם *& efficeretis reum capitis apud regem?* Vau tum eſt copulativum. Quod autem Belgica noſtra verſio τὸ זֹעֲפִים vertit **jammerlicker**/ vel **miſmaeckt**/optimè factum. vel **meer ontſtelt dan van**/&c. eſt enim propriè זעף non in Hebræa tantum lingua, ſed & in Syriaca, *commoveri*, diciturque de

doloris, iræ, maris commotione, & quavis alteratione qua res de meliori in pejorem ſtatuum transfertur.

CAP. II.

VERS. I. וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה עָלָיו. Vulgatus, *Et ſomnium ejus fugit ab eo.* verba non ſecutus eſt. Lxx, *καὶ ὁ ὕπνος ἐγένετο ἀπ' αὐτοῦ.* rectum id eſſet, ſi pro עָלָיו legeretur מִמֶּנּוּ. Pagninus eundem ſervans ſenſum, *Et ſomnus ejus fractus eſt ei.* Unus tantum locus huic interpretationi favet, quod Dan. 8.27. אֲנִי דָנִיֵּאל נִהְיֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי; videatur aliter verti non poſſe, quam *Ego Daniel fractus fui & debilitatus.* At non videtur neceſſarium. Iunius maluit, *Ego Daniel affectus fui ægritudine.* propriè inquit, *affectus fui & ægrotavi.* fortaſſis ſimplicius, *factus fui & ægrotavi*, id eſt *factus fui æger.* eodem modo atque in Kal rectè dicitur הָיָה חָלָה *fuit & ægrotavit*, id eſt incidit in ægritudinem. Quicquid ſit, non tantam evidentiam habet locus Dan. 8. ut ex eo hic vertendum ſit, *Et ſomnus ejus fractus eſt ei.* Examinemus Iunii ſententiam, *quum adhuc ſomnum caperet.* propriè inquit, *quum ſomnus ejus fieret in ipſo.* Admittit Hebraiſmus, ut Vau reddatur per *quum.* frequens id eſt, & hic & in Arabiſmo. Non tamen quæ adfert, convenire inter ſe videntur. Si enim ſenſus eſt *quum adhuc ſomnum caperet*, non debebat propriè eſſe *quum ſomnus ejus fieret*, ſed *quum eſſet in ipſo.* At rectè vidit vir doctiſſimus, Niphal נִהְיָה non tam ſignificare *eſſe* quàm *fieri*, ut omnia loca, niſi fortaſſis locum Ioël 2. v. 2. quis excipere velit, edocent. Hinc ſenſus potius eſt, *quum primum ſomnum ſuum cepiſſet.* propriè, *quum ſomnus ejus factus eſſet ſuper ipſum*, id eſt, quum eum primus ſomnus occupaſſet, qui ſolet eſſe fortiſſimus, & à ſomniis maximè vacuus, tunc eum mirandum hoc ſomnium invaſit, quo ſpiritus ejus perculſus fuit. Non videtur hic ſenſus aſpernandus. Addamus tamen alium, ut omnia experiamur, &

optimum eligatur. Verti etiam fortaſſe poſſet, *Et ſomnus ejus factus eſt contra ipſum*, id eſt adverſus ei & moleſtus. quia nempe ex ſomnio perculſus erat, ſomnus ejus non fuit placidus, ipſique favens, ſed adverſus & contrarius. adeoque quum moleſtias ſomni non ferret, juſſit adduci qui ſomnium interpretarentur.

VERS. 5. מִלְּתָא מִנִּי אַזְדָּא׃. Junius, *ſermo à me abiit.* id eſt, inquit, *excidit è memoria ſomnium.* In eundem ſenſum video LXX. Interpretes, Vulgatum, Pagninum, Vatablum, Genevenſes alioſque id accipere. Videtur tamen & alius ſenſus non incommodus dari poſſe, *verbum ex me proceſſit*, vel potius *procedit.* eſt enim אַזְדָּא participium, non præteritum Indicativi. id eſt, *edictum ex me exit.* quodnam edictum? deſcribitur ſtatim verbis ſequentibus, *Si non indicaveritis mihi ſomnium & interpretationem ejus* &c. Sic verſu 8. *Pro certo cognoſco vos redimere tempus, quia vidiſtis exiiſſe ex me edictum.* id eſt, ex reſponſione veſtra intelligo, vos hoc tantum agere, ut tempus prorogetis, quia nempe videtis ex edicto meo imminere vobis mortem, quam prolongando tempus effugere ſperatis. Quod v. ſeq. 11. maniſeſtò explicatur, *Quia ſi ſomnium non indicaveritis mihi, una eſt ſententia veſtri. ideo verbum mendax & corruptum paraſtis vos dicere coram me; donec tempus mutetur.* Accipitur ibi מִלְּתָא ſicut Dan. 3. 28. ubi laudantur tres adoleſcentes quod מִלַּת מַלְכָּא שַׁנִּיו, *edictum regis non ſervaſſent.* idem eſt quod eodem illo cap. טְעֵם מַלְכָּא. nec tamen in eorum ſum ſententia, qui exiſtimant non oblitum fuiſſe Regem ſomnii ſui, ſed diſſimulaſſe id ſolum, ut experiretur an certam ejus & non conjecturalem interpretationem dare poſſent. dixit enim verſ. 3. *perculſum eſſe ſuum ſpiritum, ut cognoſceret ſomnium.* fatetur ergo fuiſſe incognitum.

VERS. 10. כָּל־קֳבֵל דִּי. Vulgatus, *ſed &* Pagninus, *præterea.* Genevenſes *& revera.* Junius melius *propterea.* id

 tamen

tamen propriè כָּל־קֳבֵל דְּנָה dicitur, ut infra verſ. 12. & alibi liquet. At כָּל־קֳבֵל דִּי duas habet ſignificationes, quarum prima eſt *propterea quod*, infra v. 40 & alibi, quæ hîc locum non habet. altera eſt, *propter quod*, *quamobrem*, *quam ob cauſam.* quæ hoc loco, ut & verſ. 45. locum habet. Græci rectè hîc καθότι verterunt, non διὰ τοῦτο. etſi quoad ſenſum minimum interſit. ſive enim *propterea* dicas, ſive *quamobrem*, idem dicis. juvat tamen phraſeos diverſitatem obſervare. Intereſt enim inter כָּל־קֳבֵל דְּנָה & כָּל־קֳבֵל דִּי, ſicut Belgicè inter **daerom/ om die oorſaecke** / & **waerom / om welcke oorſaecke.** eſt enim דְּנָה demonſtrativum *hoc.* at דִּי relativum *quod.*

VERS. 14. בֵּאדַיִן דָּנִיֵּאל הֲתִיב עֵטָא וּטְעֵם. *Tunc Daniel reſpondit conſilium & prudentiam Arjocho* &c. id eſt conſilium prudens. Id ſimpliciſſimum videtur. Non tamen rejiciendum quoque ſi vertatur, *Tunc avertit Daniel conſilium & ſententiam Arjochi præfecti ſatellitum regis*, id eſt, id quod in mente & mandatis habebat Arjochus. quid id autem fuerit, indicatur quum additur, *Qui exiverat ad occidendum ſapientes Babel.* Subminiſtrant eum ſenſum Genevenſes, & fere perſuadent.

VERS. 16. *Et Daniel intravit & petiit à rege ut tempus daret ſibi,* וּפִשְׁרָא לְהַחֲוָיָה לְמַלְכָּא, rectè Vulgatus, *ad ſolutionem indicandam regi.* vel, *quo ſolutionem indicaret regi.* Sic verſ. 18. וְרַחֲמִים לְמִבְעֵא מִן קֳדָם אֱלָה שְׁמַיָּא. rectè Vulgatus, *Vt quærerent miſericordiam à facie Dei cæli.* ita & rectè in utroque loco Belgica noſtra verſio. Phraſis enim hæc eſt Danielis, ut Vau ſequente Infinitivo cum Lamed litera Bachlam valeat *ut* conjunctionem finalem. quod miror non obſervaſſe in his locis Junium, quum id rectè obſervaverit ſupra cap. 1. v. 5. ubi וּלְגַדְּלָם rectè vertit, *quo educaret eos.* ubi rurſus belgica noſtra verſio, ut & Vulgatus Latinus laudandi.

VERS.

VERS. 17. *Tunc Daniel in domum ſuam ivit.* Si fides eſt habenda Benjamini, tradit in Itinerario ſuo, viginti milliaribus ab antiqua Babel habitare עשרים אלפים מישראל מתפללין בכנסיות ועליית דניאל שה היא הקדומה שבנה דניאל והיא בנויה אבני גזית ולבנים ובית הכנסת וארמון נבוכדנצר ואתון נורא יקידתא אשר הושלכו שם חנניא מישאל ועזריה והוא עמק ידוע לכל׃ *viginti millia Iſraelitarum, qui precantur in ſynagogis, & in cœnaculo illo antiquo beati Danielis, quod extruxerat. eſtque lapidibus cæſis & lateribus conſtructum. eſtque ibidem Synagoga, & palatium Nebucadnezaris, & fornax ignis ardentis, in quem conjecti olim Ananias, Miſael & Azarias. eſtque vallis iſta cunctis notiſſima.*

VERS. 20. &c. לֶהֱוֵה שְׁמֵהּ. Quid להוה ſit, videatur in obſervatione noſtra ad Eſdr. 4.12.

VERS. 30. לָהֵן עַל־דִּבְרַת דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדְעוּן וְרַעְיוֹנֵי לִבְבָךְ תִּנְדַּע׃ Junius, *Sed propter cauſam eorum qui interpretationem regi notam facturi ſunt, ut cogitationes cordis tui cognoſcas.* populum Judaicum intelligi voluit, in quorum gratiam & per quos hæc revelatio regi facta. Multo ſimplicius videtur Vulgatus, &, niſi fallor, omnino rectè vertiſſe, *Sed ut interpretatio regi manifeſta fieret, & cogitationes mentis tuæ ſcires.* עַל דִּבְרַת דִּי propriè eſt, *propter cauſam ut*, id eſt *eo fine ut.* deinde activum plurale יְהוֹדְעוּן indefinitè & impersonaliter ſumptum rectè vertitur per ſingulare paſſivum, *ut interpretationem regi indicent*, id eſt, *ut interpretatio indicetur.* quale eſt in Evangelio, *Hac nocte animam tuam abs te repetent*, id eſt, anima repetetur.

VERS. 34. *Vidiſti, uſque dum exciſus eſt lapis* דִּי־לָא בִידַיִן. Junius, *qui non* eſt *in* ullis *manibus.* perperam ſanè. rectius Pagninus, *qui non manibus* abſciſſus erat. Qui tamen fruſtra quoque ſe iſto ſupplemento torſit, quum optimè præiviſſet Vulgatus, *fine manibus.* דִּי־לָא enim eſſe *ſine*, ex Syriaſmo liquet, ubi uſitatiſſimum eo ſenſu eſt דְּלָא. pro ſeperato enim דִּי ſemper in Syriaſmo, ut & paſſim in Targum

eſt

eſt ד præfixum ſequenti dictioni. ודלא רטנא *ſine murmure*, 1. Pet. 4. 9. & alibi paſſim. ut ודלא פלאתא *ſine parabolis* Mat. 13. verſ. 34.

VERS. 38. ובכל־ די דארין בני־אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך׃. Vulgatus, *Et omnia in quibus habitant filii hominum, & beſtiæ agri, volucres quoque cæli, dedit in manu tua.* Id diceretur וכל־ די בהון, vel וכל־ די תמן. Pagninus itaque, etſi non multum diverſo ſenſu, *Et in omni* loco, *in quo habitant filii hominum, & beſtiæ agri, & volucres cœli*, ea *tradidit in manu tua.* Sic fere & Junius. Interſerunt pronomen *ea*, quod an ad homines, beſtias & volucres referant, an ad loca ubi hæc habitant, incertum. ſimpliciter verterem prout verba jacent, *Et ubicunque habitant filii hominum, beſtias agri & volucres cæli dedit in manum tuam.* additur והשלטך בכלהון *& dominium tibi dedit in omnia iſta.* Explicat hoc priora. Deſcribitur univerſalis dominus, qui non in homines tantum imperium ſibi vendicat (eſt enim rex regum) ſed & in ea, in quæ homines ubicunque tandem degant, poteſtatem ſibi tribuunt, nempe in beſtias agri & volucres cæli. hæc omnia, inquit, una cum hominibus tibi ſubjecta ſunt.

VERS. 40. וכפרזלא די מדקק כל־ אלין תדק ותרע׃. Junius, *etiam ſicut ferrum quod confringit omnia iſta, comminuet & confringet.* ſic & Pagninus. *omnia iſta* referunt ad ferrum, quod confringat omnia iſta, id eſt inquit Junius, res iſtas omnes aſpectabiles. Sed quia rerum aſpectabilium nulla eſt facta mentio neque enumeratio, malim cum Vulgato Interprete *omnia iſta* referre ad quartum regnum, quod cum tribus præcedentibus collatum, fortius illis & durius futurum dicitur, illaque omnia comminuturum. ideoque ſic diſtinguo, *Etiam ſicut ferrum quod confringit, omnia iſta comminuet & confringet.*

VERS. 41. מלכו פליגה תהוה ומן נצבתא די פרזלא להוא בה׃. Junius, *Regna diverſa erunt, in quibus de firmitate ferri futurum*

rum

rum eſt. Neſcio an rectè. poſſunt enim diverſa eſſe regna, quæ tamen ex uno eodemque regno diviſo non oriantur. At hîc ſenſus eſt, fore ut quartum regnum in alia dividatur, ſic tamen ut etiam facta diviſione, firmitatem aut conſiſtentiam ferri ſit habiturum. Malim ergo ſimpliciter ut verba ſonant, *Regnum diviſum erit, & de conſiſtentia ferri erit in eo.* Sequitur כָּל־קֳבֵל דִּי &c. Pagninus, *quemadmodum.* Junius, *quandoquidem.* Vulgatus *ſecundum quod.* malim *propter quod, quam ob cauſam.* ut & ſupra v. 10. obſervavimus. ad verbum eſt, *omni reſpectu cujus.* eſt enim קֳבֵל id quod coram, ante eſt, quod ex oppoſito intuemur & reſpicimus. Senſus ergo eſt, *ob quam cauſam* (vel ob quem reſpectum, **ten welcken aenſiene**) *vidiſti ferrum mixtum cum luto cœnoſo.* Idem locum habet infra v. 45.

VERS. 42. וְאֶצְבְּעָת רַגְלַיָּא מִנְּהֵין פַּרְזֶל וּמִנְּהֵין חֲסַף מִן־קְצָת מַלְכוּתָא תֶּהֱוֵה תַקִּיפָה וּמִנַּהּ תֶּהֱוֵא תְבִירָה. Sic verto, *Et quod ad digitos pedum,* (eſt enim nominativus abſolutus) *quorum pars ferrum, & pars lutum, pars regni erit forte & pars ejus erit fragile.* Vertere ſolent, *Ex parte regnum erit forte.* non nego quin eodem ſenſu. ſed phraſis Hebræa videtur alia. Conſtat enim קְצָת in regimine poni. eſtque מִן קְצָת מַלְכוּתָא propriè *de extremitate regni.* quia autem quod de extremitate rei eſt, tantum eſt pars totius, hinc fit ut מִן־קְצָת, & quod idem eſt מִקְצָת in conſtructione poſitum ſignificet ſimpliciter partem ejus cum quo conſtruitur. talia ſunt מִקְצָת כְּלִים *partem vaſorum,* Dan. 1. 2. מִקְצָת רָאשֵׁי הָאָבוֹת *pars capitum patrum,* Nehem. 7. 7.

VERS. 44. לְעַם אָחֳרָן *populo alteri.* Non ut Junius *alieno.* id enim נכרי dicitur tam Chaldæis & Syris, quam Hebræis.

VERS. 47. מִן־קְשֹׁט דִּי אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהּ אֱלָהִין. Vulgatus, *Verè Deus veſter Deus deorum eſt.* rectè ſenſum expreſſit. Pagninus autem, ne illud דִּי præteriret, dixit, *verè novi quod*

Deus veſter &c. Junius preſſius, *Ex veritate* eſt, *quod Deus veſter* &c. mihi מִן nominativum formac. quo nihil eſt apud Arabes uſitatius. Sic dicunt, *non eſt ei ex fide*, id eſt nulla fides. *eſt ex fideli*, id eſt fidelis. Nec in Hebraiſmo illa phraſis inſolens. ut Jud. 10. 10. 11. מִמִּצְרַיִם לָחֲצוּ אֶתְכֶם, Lxx, *οἱ αἰγύπτιοι ἔθλιψαν ὑμᾶς*. obſervarunt quidam & in Helleniſmo, ut in Commentario noſtro ad Evangelia annotavimus, Pag. 134. & 480. Verto ergo, *veritas eſt quod Deus veſter eſt Deus deorum.*

Vers. 48. & 49. Dicitur Nebucadnetſar Danielem præfeciſſe toti provinciæ Babel. deinde etiam intercedente Daniele conſtituiſſe Sadrachum, Meſachum & Abednegonem עַל עֲבִידְתָּא דִּי מְדִינַת בָּבֶל, Junius *ſuper negocium provinciæ Babyloniæ.* Vulgatus *ſuper opera.* Pagninus *præfecit operi.* Quodnam autem negocium ſive opus intelligi poteſt, diſtinctum ab adminiſtratione Danielis, qui etiam toti provinciæ præfuit? Lucem fortaſſis aliquam dabit lingua Arabica. Nemo negabit quin idem ſint Chaldæorum עבידתא, &, quod ab Hebræis habent, Arabum עמל. utrumque *opus, factum, laborem* denotat. At notum eſt, Arabum עמל ſpeciatim etiam de eo opere dici, quo provinciæ alicujus proventus & reditus colliguntur. unde & participium עאמל, quod id hiſtoria Saracenica Elmacini paſſim occurrit, & τῷ עֲבַר Chaldæorum reſpondet, præfectum provinciæ deſignat, non qui quorumvis negociorum, ſed proventuum tantum colligendorum curam habet. Ita fieri poteſt, ut Daniel generali totius provinciæ adminiſtrationi præfuerit, ideoque unus & ſolus. Iſti vero tres reditibus provinciæ colligendis præfecti ſint.

Vers. 49. Vt autem quid hic עבידתא ſit plenius intelligamus, ſciendum apud Hebræos עָבַר de terra dictum ſignificare *colere.* unde etiam nomen Gen. 26. 14. ubi Iſaacus præter pecudes & jumenta dicitur habuiſſe עֲבֻדָּה רַבָּה Lxx.

γεώρ-

γεώργια πολλά, q. d. *agricolationes multas*. nec aliter Chaldaicum עבידתא capitur in Jonathane Num. 19. 2. ubi pro vacca אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל *ſuper quam non adſcendit jugum* habet דְלָא אִטְרְחָא בְּאוּבְּנֵי עֲבִידְתָא, *quæ non fuit fatigata labore agriculturæ*. ſic & hoc loco, Sadrach, Meſach & Abednego præpoſiti fuerunt agriculturæ provinciæ Babel, id eſt cura agrorum & proventuum, qui ex iis per univerſam provinciam redibant, ipſis fuit demandata.

CAP. III.

VERS. 2. אֲדַרְגָּזְרַיָּא. Volunt eſſe quaſi אדירי גזרין id eſt, eorum qui cauſas decîdunt magnificentiores. At Cl. vir Iohannes Cloppenburgius conjectat eſſe quaſi גָּזְרַיָּא דַאֲדָר *deciſores menſis Adar*, atque intelligi judices illos quibus העדים teſtes annunciabant lunæ apparitionem, & qui Senatus conſulto decernebant de Adar pleno vel cavo, & de anni imprægnatione per ſecundum Adar.

VERS. 13. בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ הַיְתָיו קֳדָם מַלְכָּא׃. Junius, *Tunc viros illos adduxerunt coram Rege*. putavit הַיְתָיו eſſe activum. At tum הַיְתִיו legendum erat. ut ex Dan. 5. 3. liquet. unde & Infin. לְהַיְתָיָה *ad adducendum*. Ibid. verſ. 2. At הֵיתָיו paſſivum eſſe liquet ex Dan. 6. 17. וְהֵיתָיִת אֶבֶן חֲדָה *& allatus eſt lapis unus*. Ita & hic, *Tunc viri illi adducti ſunt coram rege*. ut bene habent Pagninus, Vulgatus & Lxx.

VERS. 14. הַצְדָּא לֵאלָהַי אִיתֵיכוֹן פָּלְחִין. Pagninus, *Verumne eſt quod Deum meum non colitis?* Mens ejus eſſe videtur, Quod ad me relatum eſt, nolle vos Deum meum colere, verumne id eſt an falſum? Qui ſenſus unde petitus ſit neſcio. Junius, *an certo conſilio Deos meos non colitis?* Id eſt, certumne & deliberatum fuit cum animis veſtris ita vos gerere? reſpexit Hebraicam ſignificationem, ubi צְדִיָּה eſt *induſtria, propoſitum, & certum agendi ſtudium*. צָדָה eſt *quærere aliquid certo propoſito*. Lxx & Vulgatus, *Verene Deos*

meos non colitis? Quod ambiguum eſt. vel enim ſenſus eſſe poteſt, *quod Deos meos non colatis, verumne id eſt an ſecus?* quæ Pagnini mens fuit. vel *quod Deos meos non colitis, verene id facitis, & ex certo animi propoſito, an fictè & ſimulatè?* quæ Junii mens fuit. Vbi non eſt diſſimulandum, צְדָא Syris eſſe *illuſit, ludificatus eſt, ſubſannavit.* צָדוֹיָא *illuſor, ſannio.* צְדָיָא *illuſio, deriſio.* Vnde & paſſivum אִצְּטְדִי in Targum Prov. 18. 1. Et 20. 3. non malè ab Elia exponitur *irrideri, derideri.* Ex qua Chaldaica ſignificatione & hîc vertendum cenſeo, *an joco Deos meos non colitis?* id eſt, jocus ne vobis eſt & riſus, an ſerium, quod Deos meos non colitis? Vel, *an illuſoriè Deos meos non colitis?* id eſt, illuditisne Diis meis, quod eos non colatis? Hoc poſtremum maximè placet, quia & efficaciſſimum eſt, & cum Chaldaicâ hujus dictionis ſignificatione convenientiſſimum.

VERS. 16. לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָבוּתָךְ Junius, *Ut reſpondeamus tibi, non ſumus ſolliciti de hoc negocio.* Eodem ferè ſenſu in notis Vatabli, *Non curamus*, vel *non eſt nobis cura ſuper hac re reſpondere tibi.* Nuſquam, quod ſcimus, verbum חֲשַׁח ſignificat *ſollicitum eſſe, curare.* Vulgatus & Pagninus, *non oportet nos de hac re* &c. Sed & ea ſignificatio authoritate caret. LXX, Genevenſes & alii plurimi, *non opus habemus reſpondere.* &c. Hinc in pleriſque Lexicis חֲשַׁח redditur, *indigere, neceſſe habere.* An id rectè, operæ pretium eſt examinare. Targum nihil præſidii adfert, quippe ubi hæc radix cum derivatis ignoratur. Ad linguam Syriacam tuto recurritur, ubi frequens eſt, & in Nov. Teſt. uſitatiſſima. In Kal ſignificat *utile eſſe, prodeſſe.* In Etphaal, *uti.* inde nomina חוּשְׁחָא & חֻשַּׁחְתָּא *uſus.* חֻשָׁחוּ *utilitas.* Conferamus hæc cum Chaldaiſmo. Duo loca, præter hunc quem tractamus, adferuntur ex Eſra, unde ſignificatio indigendi & neceſſe habendi probetur. primus eſt Eſr. 6. verſ. 9. ubi jubet Darius ſuppeditari Judæis,

dæis, qui ædificaruri erant templum Dei, מָא חַשְׁחָן *quæ neceſſaria erant*. Rectè. ſed חַשְׁחָן ibi non ſignificat res indigentes & neceſſe habentes, ſed res utiles, & ob uſum neceſſarias ad templi ſtructuram. Idem de altero judicium, qui eſt Eſr. 7. 20. ubi legitur, וּשְׁאָר חַשְׁחוּת בֵּית אֱלָהָךְ *& reliquum neceſſitatis domus Dei*. ubi *neceſſitas* non ſignificat indigentiam, ſed utilitatem, id eſt ea quæ neceſſarium uſum habebant in domo Dei. Adeo ut ea ipſa loca evincant, verbum חְשַׁח non habere indigentiæ, ſed utilitatis ſignificationem. Hinc ergo vertimus, *non proſumus* (vel nihil utile facimus, wy en doen geen voordeel), *ſuper hac re reſpondendo tibi*, Id eſt, fruſtra tibi reſpondebimus. Nam & tibi ſtat ſententia puniendi, ſi Deos tuos contemnamus, & nobis ſtat ſententia contemnendi. itaque dum nec tu de tua, nec nos de noſtra ſententia dimoveri volumus, oleum & operam perderemus, ſi multis tibi reſpondere ſatageremus.

VERS. 19. *Iuſſit accendi fornacem, ſeptuplo* עַל דִּי חֲזֵה לְמֵזְיֵהּ omnes fere Interpretes vertunt, *ſupra quam conſueverat accendi*. procul dubio, quia aliam huic loco ſignificationem non putarunt convenire poſſe. alioqui notũ ac certum eſt, חֲזֵה non ſignificare *ſolitum*, vel *conſuetum, ſed dignum, æquum, decens, conveniens*. idem quod רָאוּי apud Hebræos. Ab hac nota ſignificatione non arbitror recedendum. verto itaq;, *ſupra quam conveniens erat eum accendere*. fuiſſe enim jam ante accenſum, ex vſ. 6. ſatis colligi poteſt, ut cognito præſenti periculo, quiſque ad morem regi gerendum magis adigeretur. Sed accenſus fuerat decenti & convenienti modo, quantum ſat erat. Iam vero ubi pertinaciam iſtorum trium adoleſcentum Rex coram vidit, juſſit ſeptuplo magis accendi quam par erat.

VERS. 22. דִּי הַסִּקוּ לְשַׁדְרַךְ, Junius, *qui intrudebant*. Pagninus, *qui extulerant*. ad verbum, *qui adſcendere fecerunt*.

id eſt, in altum ſuſceperunt. Belgica noſtra lingua id optimè exprimit, **die opghêheven hebben.** quum enim fornax terra eſſet altior, ſuſcipi in altum debuerunt, ut in fornacem injicerentur.

VERS. 23. וְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ תְּלָתֵּהוֹן נְפַלוּ לְגוֹא אַתּוּן׃. Variè accipitur illud Vau initiale. Vulgatus, *Viri autem hi tres ceciderunt.* Pagninus, *Porro iſti tres viri corruerunt.* Junius, *Quum autem viri illi tres cecidiſſent.* atque ita cum ſequenti verſu connectit. Diſpiciatur, an non cum præcedenti v. rectius connectatur, Vau accepto ſimpliciter pro *quum.* quod linguis Orientalibus uſitatiſſimum eſſe, paſſim liquet. Hoc ſenſu, *Viros illos qui Sadrachum, Meſachum & Abednegonem in altum ſuſceperunt, occîdit flamma ignis, Quum viri illi tres injicerentur in medium fornacis.* נְפַל *cadere* pro *injici* uſitatiſſimum eſt in Chaldaiſmo ſive Syriaſmo. ut Matth. 5, 25. *καὶ εἰς φυλακὴν βληθῇς, & in carcerem conjiciaris,* Syrus וְתִפֵּל בֵּית אַסִּירֵא *& cadas in domum vinctorum.* Mat. 7. v. 19. *εἰς πῦρ βάλλεται.* Syrus בְּנוּרָא נָפֵל *in ignem cadit.*

VERS. 29. דִּי יֵאמַר שָׁלָה עַל אֱלָהֲהוֹן. Lxx. Vulg. & Pagninus, *Qui dixerit blaſphemiam contra Deum.* videntur nimium dixiſſe, quum שָׁלָה *blaſphemiam* verterunt. Iunius, *quæ dictis erraverit contra Deum.* nimis parum dixiſſe videtur. Etſi enim שָׁלָה propriè ſit *error*, non dubium tamen quin hîc & Dan. 6.5. latius ſumatur pro peccato & delicto. idem eſt quod apud Hebr. חֵטְא, quod propriè *aberrationem* ſignificat, deinde *peccatum.* ſicut & verbum חָטָא *aberravit.* deinde *aberravit* ab æquo & juſto, id eſt peccavit. Verto ergo *qui dixerit peccatum.* **Die vergrijpinghe ſpreeckt.** vel, **die hem met woorden vergrijpt tegen den Godt van Sadrach** &c. ſequitur in eodem verſu, *Quia non eſt Deus alius qui ſervare poſſit* כִּדְנָה, Lxx *οὕτως.* Vulgatus *ita.* Junius *hoc modo.* דְּנָה fœminino gen. acceperunt, & ad rem retulerunt. fateor ut pluri-

plurimum ita accipi. Eſt tamen ubi & maſculino genere acceptum, ad perſonam referatur. ut ſupra Dan. 2. 43. ***non adhærebunt*** דְּנָה עִם דְּנָה ***hic cum illo.*** de regibus agitur, qui quamvis per matrimonia ſanguine juncti, animis tamen non cohærebunt. itaque non laudo ibi Iunium qui vertit, ***aliud cum alio.*** præſertim cum & Dan. 6. 29. extet וְדָנִיֵּאל דְּנָה ***& Daniel iſte.*** ubi manifeſtè ad perſonam refertur. Itaq; nec hoc loco Pagninum & Genevenſes rejicio, qui verterunt ***ſicut hic.*** cum quibus Belgica noſtra verſio conſentit.

VERS. 30. *Tunc Rex* הַצְלַח לְשַׁדְרַךְ, Vulgatus & Genevenſes: ***promovit Sadrachum.*** Pagninus ***magnificavit.*** Junius ***proſperari juſſit.*** Conſtat ſicut apud Hebræos הִצְלִיחַ, ita & apud Chaldæos הַצְלַח interdum intranſitivè accipi pro ***proſperè egit.*** ut Dan. 6. 29. וְדָנִיֵּאל דְּנָה הַצְלַח בְּמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ ***Et Daniel iſte proſpere egit in regno Darii.*** Hoc tamen loco, quem tractamus dubitari nequit quin tranſitivè ſumatur. ad cujus verum ſenſum eruendũ juvabit fortaſſis linguarum Hebrææ & Arabicæ collatio. In lingua Arabica צלח ſignificat ***bonum eſſe, valere.*** Et hanc quoque eſſe primariam ejuſdem verbi ſignificationem, liquet ex Jer. 13. 7. ubi de corrupto cingulo dicitur לֹא יִצְלַח לַכֹּל ***non bonum eſt***, vel ***non valet ad quicquam.*** Ezech. 15. 4. de ligno vitis dicitur הֲיִצְלַח לִמְלָאכָה ***an bonum eſt, an valet ad opificium?*** Inde jam ſecundario fluit felicitatis & proſperitatis ſignificatio, quippe in qua bonum hominis conſiſtit. Hinc ſequitur in hiphil הִצְלִיחַ & Chald. הַצְלַח propriè eſſe ***bonum reddere.*** & ſi res talis ſit quæ bona fuerat, ſed à bonitate deſciverat, ſignificat ***reparare, & in priſtinum ſtatum bonum reſtituere.*** hac ſignificatione apud Arabes uſitatiſſimum eſt. ut Mat. 4. 21. يصلحان شباكهم יְצַלְּחַאן שַׁבַאכְּהֻם ***reſtaurantes retia ſua.*** Gal. 6. 1. اصلحوه צַאלְחוּהֻ ***reſtituite eum, inſtaurate eum ſpiritu humilitatis.*** ſic & hoc loco Chaldaicum illud expono, ***Rex reſtituit***, vel ***reſtauravit Sadrachum*** &c. ***in provincia Babel.***

VERS.

VERS. 32. *Signa & miracula quæ fecit mecum Deus excelſus*, שפר קדמי להחויה. Pagninus *decorum eſt coram me ut narrem.* ſic Junius, *decet me indicare.* Malim cum Lxx. Vulgato & Genevenſibus, *placuit mihi indicare.* ſicut c. 4. verſ. 24. מלכי ישפר עליך *conſilium meum placeat tibi.* Et Dan. 6.1. ubi eadem quæ in hoc noſtro loco phraſis, שפר קדם דריוש *placuit Dario.* Nec aliud hoc verbum Syris ſignificat, ut ex infinitis N. Teſt. locis liquet.

CAP. IV.

VERS. 5. ועד אחרין על קדמי דניאל׃. Junius, *Tandem autem, acceſſit coram me Daniel.* אחרין pro nomine accepit. ad verbum, *& ad poſtremum*, id eſt *tandem.* Pagninus *donec tandem introductus eſt.* אחרין accepit adverbialiter. ad verbum, *uſquedum poſtremo.* Sed quid vidit Vulgatus, cur verterit, *Donec collega ingreſſus eſt in conſpectu meo Daniel?* ועד ipſi eſt *donec*, recte. אחרין ipſi eſt *collega.* Exiſtimavit enim idem eſſe quod Syrorum ܐܚܪܢ | אחרין *alius.* ut ſenſus ſit, donec alius quidam, qui & ipſe eſſet divinationum hariolationumque peritus, adeoque ipſorum collega, intraſſet coram me. collegam intelligit non regis, ſed reliquorum ſapientum & aſtrologorum. Nec quicquam impedit, quo minus ex Syriaſmo vertatur, *Donec alius intravit coram me, Daniel.* ſolet tamen *alius* dici in hoc libro אחרן.

VERS. 6. די אנא ידעת די רוח אלהין קדישין בך׃. Pagninus, *novi quod* &c. Omiſit prius די. At Junius accepit pro conjunctione cauſali, *quia novi ſpiritum ſanctorum deorum ineſſe tibi.* Lxx autem, Vulgatus & Genevenſes acceperunt pro pronomine relativo ad Danielem. id laudo. ad verbum, *quem ſcio, quod ſpiritus deorum ſanctorum in te*, id eſt, *in quo ſcio eſſe ſpiritum* &c. Is enim eſt Hebraiſmus, ut latinorum verbi gratia *quem* dicant per אשר ſequente affixo tertiæ perſo-

næ,

næ, ubi refertur ad abſentem. Vt dicturi, *David eſt quem vidi*, dicunt דָּוִד הוּא אֲשֶׁר רְאִיתִיו. At cum affixo ſecundæ perſonæ, ſi referatur ad eum quem alloqueris. ut *tu es quem vidi*, אַתָּה הוּא אֲשֶׁר רְאִיתִיךָ. quod hujus loci eſt. & ſimile exemplum extat, Eſa. 49. 3. At cum affixo primæ perſonæ, ſi referatur ad loquentem. ut *ego ſum, quem vidiſti*, אֲנִי הוּא. אֲשֶׁר רְאִיתַנִי ſimile exemplum eſt Eſa. 49. 23. Sequitur hîc in eodem verſu, וְכָל־ רָז לָא אָנֵס לָךְ, Junius, *& ullum arcanum non premere te*. Pagninus, *ſit abſconditum*. Vulgatus, *impoſſibile*. Propriè, *nullum arcanum tibi moleſtum eſt*, aut *difficile*. id enim propriè valet אנס. deinde ſecundario *urgere, premere*. quia autem apud Chaldæos & Arabes *difficile* uſurpatur pro *impoſſibili*, ut Luc. 1. 37. pro οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα, Syrus habet לָא עָטֵל לְאַלָהָא מֶדֶם, Arabs, לַיְס יַעַר אַלְלַהְ אַמְר עַסִיר, *Non eſt difficile apud Deum quicquam*, non malè Vulgatus vertit *impoſſibile*. Hebræi id efferunt per פֶּלֶא *mirabile*.

Vers. 7. וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי עַל מִשְׁכְּבִי. Junius, *Viſionibus igitur capitis in cubili meo*. Vau accepit pro *igitur*. Pagninus pro *autem*. Vulgatus omiſit, quod laudo. Inſervit enim tantum initio narrationis, ut paſſim, etiam in initio librorum, qui ſæpe incipiunt per וַיְהִי, ubi vau latinè redundat. חֶזְוֵי ſumſit Iunius pro בְּחֶזְוֵי, ſine neceſſitate. eſt enim tantum nominativus abſolutus, ex Hebraiſmo, quem Vulgatus, Pagninus & Lxx retinuerunt. Senſus eſt, *quod ad viſiones capitis mei in lecto meo, videbam & ecce* &c.

Vers. 9. עָפְיֵהּ שַׁפִּיר. Pagninus, Junius, & Genevenſes vertunt *ramus ejus*. At Lxx. φύλλα. Vulg. *folia*. id malo. Nam v. 11. diſtinguitur עָפְיֵהּ ab עַנְפוֹהִי, quod poſterius procul dubio ſignificat *ramos ejus*. quare & alterum coactus fuit ibi Junius vertere *folia ejus*. Notæ Varabli habent, עָפְיֵהּ *ad verbum perplexitas ejus, i. rami ejus, ſive ramoſitas, aut ramificatio. id eſt denſitas ramorum ejus: quod rami ſint*

inter ſe complexi. Videtur reſpexiſſe verbum עָבָה per ב, quod *craſſum, denſum eſſe* ſignificat. עֳבִי *craſſities.* at id hujus loci non eſt. 1 Pet. 1. 24. apud Syrum, ܥܘܦܝܐ עופיא ponitur pro ἄνθος *flos.* Ferrarius autem in lexico vertit *fœnum, herba,* ut & Pſal. 90. 6. ܒܨܦܪܐ ܐܝܟ ܥܘܦܝܐ ܢܫܘܚ Cl. Sionita vertit, *Et mane ſicut herba germinabit.* ponitur pro Hebr. חָצִיר. nec aliter exponendum illud Hebr. 12. 15. *Ne qua radix amaritudinis* ἄνω φύουσα, Syrus ܢܦܘܩ ܥܘܦܝܐ Trem. *producat florem.* Boder. *folium.* melius Arabs تخرج فرجا *producat germen.* id eſt ἄνω φύειν, *progerminare, in herbam evadere.* Putamus ergo Syris ܥܘܦܝܐ Chaldæis עָפְיָא, Hebræis עֳפָאִים, quod occurrit Pſal. 104. 12. in genere eſſe *germen, herbam.* deinde ſpecialius ſumi pro *floribus* & *foliis.* quia & flores agrorum, & folia arborum herbæ ſunt. ideo rectè hîc apud Danielem diſtinguitur & ab עַנְפִין *ramis* & ab אִנְבָּא *fructibus.* neutri enim propriè herba ſunt.

VERS. 10. עִיר verti ſolet *vigil.* ab עור *vigilare*, ſed laudo Cl. viri Johannis Cloppenburgii ſententiam, ex cujus ad nos literis didicimus עיר idem eſſe quod ציר *legatus, nuncius, Angelus.* poſito ע pro צ, ut עָר pro צַר *hoſtis.* ארעא pro ארץ *terra.* & ſimilia multa in lingua Chaldaica.

VERS. 12. וּבֶאֱסוּר דִּי פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָה דִּי בָרָא. *Et cum vinculo ferreo atque æneo in herba agri,* ſup. יהוא *ſit.* Sæpe verbum ſubſtantivum ſubintelligitur, ſufficitque hoc loco ad complendum ſenſum. ut non opus ſit cum aliis inſerere, *ligatus maneat.*

VERS. 14. בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא. Omiſſis aliorum interpretationibus ſic verto, *In decreto vigilum* (vel Angelorum) *negocium hoc, & in verbo ſanctorum interrogatio* ſc. iſtius negocii. Per ſanctos non intelligo cum pleriſque fideles, ſive Eccleſiam, ſed Angelos, eoſdem illos

illos qui hîc עירין dicuntur. ſicut ſupra v. 10. idem fuit עיר וְקַדִּישׁ. Senſum eſſe puto, Totum hoc negocium latere in decreto, quod Angelis exequendum datum eſt, atque inde petendam eſſe ejus cognitionem, quippe quæ non niſi per ipſorum verbum haberi queat. Belgicè ſatis perſpicuè vertimus, **In de ordonnantie der wachters is deſe ſake / ende in het. woort der heyligen de onderſoeckinge daer van.** Quid ſi autem שְׁאֵלְתָא idem ſit quod præcedens פִּתְגָּמָא, & utrumque idem quod Hebræorum דָּבָר. certè apud Arabes מסאלה *petitio*, cujus plurale eſt מסאיל uſurpatur pro הַדְּבָרִים. ut Gen. 15. v. 1. بعد هولاء المسايل pro אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. Sic cap. 24, 66. *Et narravit ſervus Iſaaco* جميع المسايل التي عمل pro אֵת־כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה. Ad hunc modum שְׁאֵלְתָא erit *negocium*, *res*. Quouſque autem res hæc in decreto vigilum latebit, nec aliunde peti poterit? *Donec cognoſcant* (ſc. ex eventu rei) *viventes Deum præſidere regno hominum.* עַד דִּבְרַת דִּי יִנְדְּעוּן חַיַּיָּא. Junius, *uſque dum adducatur*, *ut agnoſcant viventes.* propriè inquit, *ad adductionem uſque*. quia nempe verbum דְּבַר apud Chaldæos eſt *ducere*, *adducere*. Inde tamen non ſequitur דִּבְרַת ſignificare *adductionem*. niſi uſus id comprobet. In Hebraiſmo ſignificat *negocium*, *cauſam*, *rationem*, *modum*, ut ex Eccleſ. 3. 18. & 8. 2. Job. 5, 8. Pſal. 110. 4. apparet. quam ſignificationem & Daniel ſecutus eſt c. 2. 30. Quamobrem LXX. Pagninus, Genevenſes aliique עַד דִּבְרַת דִּי ſimpliciter per *ut* verterunt. *ut cognoſcerent viventes.* id autem potius עַל דִּבְרַת דִּי dicendum fuerat, ut ex Dan. 2. 30. liquet. ut & Hebræi עַל דְּבַר אֲשֶׁר *propterea quod*, *quia*, *ut*. propriè *propter negocium ejus quod*, id eſt *ut*. At cum עַד propriè eſt, *uſque ad negocium ejus quod*, id eſt *donec*. prout rectè Vulgatus Interpres. idem eſt quod infra עַד דִּי, v. 22. ubi eadem, quæ hîc extant, repetuntur.

VERS. 23. עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי דִּי אִילָנָא. Vulgatus, *Germen radicum ejus, id eſt arboris.* Pagninus *ejus*, nempe *arboris*. Ju-

nius & Genevenſes *illius arboris.* ſufficit ſimpliciter *arboris.* ut rectè Lxx. τοῦ δένδρου, non ἐκείνου τοῦ δένδρου. Affixum enim in שָׁרְשׁוֹהִי merè pleonaſticum eſt, ex lege Chaldaiſmi, quando ſequitur ד genitivi caſus. quod & perpetuum apud Syros cum ſequitur ד. & apud Rabbinos cum שֶׁל. qui ſane *ſtirpem radicum arboris* dicerent עִקַּר שָׁרָשָׁיו שֶׁל אִילָן. ſicuti Deum vocant רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם *dominum mundi.* ubi ſiquis verteret, *dominum ejus,* id eſt *mundi,* nugas ageret. nec minus ineptiret qui verteret, *dominum illius mundi.*

VERS. 24. וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְרֻק. Junius, Pagninus, Genevenſes aliique noſtrorum בצדקה vertunt *juſtitiâ.* melius Lxx. & Vulgatus *eleemoſynis. juſtitia* enim Chaldæis צדיקותא dicitur. ut & Syris זדיקותא. at צִדְקָה, Syris זִדְקָא & צִדְקְתָא *eleemoſynam* denotat. Porro non malè Iunius פְּרֻק vertit *abrumpe.* Non tantum enim in Hebraiſmo verbum פרק præter *redemptionis* ſignificationem etiam valet *rumpere, abrumpere, ſeparare,* ſed etiam in Chaldaiſmo. ut Exod. 32. verſ. 2. פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב *abrumpite inaures aureas.* Onkelus, פריקו קדשי דדהבא. vide & v. 3. ſed & ſimpliciter pro *deponere* uſurpant. ut Num. 1. 51. יורידו אתו הַלְוִיִּם *deponent illud Levitæ.* Onkelus יְפָרְקוּן יָתֵיהּ. cui eodem verſu opponitur יְקִימוּן יָתֵיהּ *erigent illud.* Adeo ut etiam rectè vertas, *Et peccata tua eleemoſynis depone.* quæ hactenus אֲקִימְתְּ *erexiſti,* jam פְּרֻק *depone.*

VERS. 24. הֵן תֶּהֱוֵא אַרְכָא לִשְׁלֵוְתָךְ. Pagninus & Genevenſes הֵן vertunt ex Hebraiſmo *ecce.* Melius Lxx. Vulgatus & Iunius, *forſitan, ſi forte.* uſurpatur enim apud Dan. & Eſdr. pro אִם *ſi.* At *ecce* ipſis אֲלוּ & אֲרוּ dicitur. Reliqua à Lxx vertuntur ἔσται μακρόθυμος τοῖς παραπτώμασί σου. quaſi ad verbum dicas, *Erit prolongatio* (iræ divinæ, id eſt Deus erit longanimis) *peccatis tuis.* Pagninus, *erit medela delicti tui.* quod & Vulgatus voluit, *ignoſcet delictis tuis.* fateor אֲרֻכָה in Hebraiſmo eſſe *medelam, curationem.* atque ita אַרְכָא ſemel accipitur apud Chaldæum Pſ. 147. 3. alibi tamen paſſim.

paſſim in Thargum *prolongationem* & *longitudinem* ſignificat. שְׁלֵוְתָא autem non delictum ſignificat, (id enim שָׁלוּתָא & שָׁלוּ dicitur, Dan. 3. 29. & 6. 5.) ſed *tranquillitatem* & *proſperitatem*. itaque placet interpretatio Iunii, *ſi forte erit prorogatio tranquillitati tuæ*.

Vers. 32. וְלָא אִיתַי דִּי יְמַחֵא בִידֵהּ. Non rectè Pagninus, *Nec eſt qui percutiat manu ſua*. melius Junius, *Neque eſt qui prohibeat manum ejus*. Nos vertimus, *nec eſt qui conſtringat* (aut liget) *manum ejus*. in Syriaſmo enim, qui idem eſt cum Chaldaiſmo, מחא ſequente accuſativo eſt *percutere*. at ſequente ב *in*, eſt percutere, ſeu injicere, in aliquam corporis partem id quo eam liges aut conſtringas. ut Ioh. 13. 4. שקל סדינא מחא בחצוהי *accepit linteum*, *injecit in lumbos ſuos*, id eſt, accepto linteo conſtrinxit eo lumbos ſuos. Et v. 5. ומשוא הוא בסדינא דמחא בחצוהי, *& abſtergebat linteo*, *quod injectum erat in lumbos ejus*, id eſt, quo conſtricti & ligati erant lumbi ejus. adde Ioh. 21, 7. נסב כתינה מחא בחצוהי *accepit tunicam ſuam* (vel induſium) *injecit in lumbos ſuos*, ne intellige ſolutam, ſed aſtrictam & alligatam lumbis, quaſi ad lumbos percuſſam, ponitur enim pro διεζώσατο. Ex hoc Chaldaiſmo ſeu Syriaſmo uſitata eſt Talmudicis phraſis מחא ſequente ב pro *impedire*. *prohibere*. in Halichot Olam de מנהג id eſt *ritu*, ſeu *more* quem publicè non docent, additur, אי עבדי לא מחינא בהו, *ſi tamen eum obſervant*, *non impedimus eos*, aut non prohibemus, propriè non percutimus in eos. ſic in Talm. tract. Sanhedrim cap. 2. poteſtas Regis his verbis deſcribitur: פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו:, *diruit ut faciat ſibi viam*, *neque impediunt manum ejus*, i. e. ſine impedimento diruit obſtacula.

Vers. 33. וִלִיקַר מַלְכוּתִי הַדְרִי וְזִיוִי יְתוּב עֲלַי׃. Ellipſin alicujus verbi hîc ſtatuerunt plerique Interpretes, ut Pagninus, Junius, Genevenſes, aliique propter ל in וִלִיקַר. Alii, qui ellipſin effugere voluerunt, ut Lxx & Vulgatus, יְתוּב עֲלַי mutarunt

runt in primam perſonam אָתוּב, verteruntque *Et ad honorem regni mei, decoremque perveni.* Tigurini, quum nec ea libertate, nec ellipſi uti vellent, verterunt, *Et magnificentia mea ad decus regni mei, forma etiam mea rediit.* Quod quum incongruum videret Vatablus, quaſi detruſus inter beſtias, decus adhuc regni retinuiſſet, & jam ſolum ad retentum decus magnificentia & forma rediiſſet, recurrit ad ellipſin, atque in notis ſuis hoc modo emendavit; *Et ad gloriam regni mei* (ſub. reverſus ſum) *decor meus & dignitas oris mei reſtituta eſt mihi.* At nihil difficultatis eſt, ſi ſciamus præfixum ל ſæpe nominativo inſervire. ut לְאִישׁ *quisquam* Joſ. 10. 21. לְשָׂרִים *principes.* Eſa. 32. 1. לְאַבְשָׁלוֹם *Abſalon.* 1 Paral. 3. 2. adde Deut. 24. 5. 2 Paral. 23. 6. Iob. 16. 21. 2 Sam 16. 2. Et 17. 16. 2 Reg. 7. 2. Ier 30. 12. Nec quicquam in Arabica lingua familiarius. Ita ergo & hîc verto, *Et gloria regni mei, majeſtas mea, & ſplendor meus revertebatur ſuper me.*

CAP. V.

VERS. 12. וְשָׂכְלְתָנוּ מְפַשַּׁר חֶלְמִין וְאַחֲוָיַת אֲחִידָן וּמְשָׁרֵא קִטְרִין הִשְׁתְּכַחַת בֵּהּ׃ Vulgatus Iunius, aliique מְפַשַּׁר & מְשָׁרֵא vertunt *interpretatio* & *ſolutio.* Quia autem propriè participia ſunt, Tigurini in Infinitivos tranſmutarunt, vertentes, *intelligentiaque ut ſomnia interpretaretur, & ænigmata ediſſerat & ſolvat vincula.* Vatablus ut participia ſervaret parentheſi duriſſima uſus eſt, *Et intelligentia* (*interpretabatur* enim *ſomnia*) *& indicatio problematum* erat in eo, *& ſolutio ligatorum, inventa eſt in eo.* Videntur expedita & facilia eſſe omnia, ſi vertamus, *Et intelligentia interpretantis ſomnia, & indicationis ænigmatum, & ſolventis perplexa inventa eſt in eo.* videturque omnino verbum fœmininum השתכחת regi à nomine fœm. שכלתנו. Belgicè verto, **Om dat eenen treffelicken geeſt / ende wetenſchap / ende verſtant van eenen die dromen uyt-leght / ende van raetſelen te openbaren / ende van eenen**

eenen die ingheWickelde dinghen ontknoopt/ in hem ghevonden Wozt.

V E R S.19. *Quos volebat occidebat, & quos volebat* הֲוָה מָחֵא Hebræi, quos ſecutus eſt Pagninus aliiq.; vertunt, *percutiebat.* ut ſit Benoni Kal à מְחָא *percuſſit.* repugnat pathach ſub Mem, quod Kamets poſtulabat. Iunius rectè, *in vita conſervabat.* Eſt Benoni Hiphil ſive Aphel. nam à חֲיָא *vixit* Syriace in Aphel eſt אַחִי per craſin pro אַחְיִי *vivificavit.* participium מַחֵא. futurum יְחֵא. exempla paſſim in Nov. Teſt. Syriaco occurrunt.

V E R S. 25. מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין. Junius vertit, *Numeravit, numeravit, appendit, dividuntque.* ſic quoque in notis Vatabli video verti. Non dubitamus tamen, quin debeat verti, *numeratus eſt, numeratus eſt, appenſus eſt, & dividunt,* ſupple eum, id eſt, dividitur vel diviſus eſt. מְנֵא eſt participium peil, adeoque paſſivum, formæ גְּלֵא *revelatus.* præteritum activum *numeravit*, מְנָא dicitur, vel ex Chaldaico-Hebraiſmo מָנָה, ut ex ſequenti v. apparet. תְּקֵל *appenſus*, ut & quod verſ. 27. ſequitur פְּרֵס *diviſus* (ſic enim potius verto quam cum Iunio diviſit.) nomina ſunt participialia, formæ Syriacæ דְּמֵךְ *dormiens.* כְּפֵן *eſuriens.* & ſimilia, de quibus Gram. noſtræ p. 197.198. Atque ita וּפַרְסִין *& dividunt*, rectè exponitur per paſſivum וּפְרֵס *& diviſus eſt.* ſicut ſupra, *Et cor ejus ex homine mutabunt*, id eſt, *mutabitur.* Item, *te ex hominibus expellent*, id eſt, *tu expelleris.* & cap. 3. 4. לְכוֹן אָמְרִין *vobis dicunt*, id eſt *dicitur.*

V E R S. 26. *Numeravit Deus regnum tuum* וְהַשְׁלְמַהּ, Junius, *& perfectiſſimè numeravit illud.* melius LXX. Vulgatus, Pagninus aliique, *Et complevit illud*, id eſt finem ei fecit. Moneo tantum verti etiam poſſe, & fortaſſis rectius, *& tradidit illud.* q. d. numeratum abſtulit tibi, & alteri tradidit. Verbum illud apud Syros in piel ſignificat *perficere, complere.* at in hiphil *tradere.* atque ita etiam Eſdr. 7.19.

acci-

accipitur *tradendi* vel *reddendi* ſignificatione. ſunt enim iſta affinia, quia qui reddit, tradit alteri quod ejus erat.

CAP. VI.

VERS. 6. אֱדַיִן הַרְגִּשׁוּ עַל מַלְכָּא. *Tunc convenerunt ad Regem.* ſic plerique qui optimè verterunt, ut & infra v. 12. Malim *tunc cum tumultu accurrerunt ad regem.* Ita & v. 12. quum ſcirent Danielem invocando Deo ſuo occupatum, *Tunc viri illi cum tumultu accurrerunt,* nempe ut Danielem precantem derepentè adorirentur, & in ipſo facto deprehenderent. Ita melius & ſtudium eorum exprimitur, & vis verbi, quod quum propriè *tumultuandi & perſtrependi* ſignificationem habeat, emphaſin ſuam retinet, ſi hîc per *cum tumultu accurrere* exponatur. Sunt & alia apud Hebræos verba, quæ ſimili modo ſignificationes jungunt, & unam ex alia deducunt. ut בָּהַל *turbatus eſt*, item *feſtinavit.* חָפַז *trepidavit,* item *feſtinavit.* ita רָגַשׁ *tumultuatus eſt, ſtrepuit.* poteſt etiam verti *feſtinavit.* quam ſignificationem utrique hujus cap. loco optimè quadrare, quivis facile agnoſcet. Atque ita à Judæis capitur locus ille Pſ. 55. 15. *In domum Dei ibamus* בְּרָגֶשׁ, Thargum בסרהובא *cum feſtinatione.* Vnde mos Judæorum non pedetentim, ſed curſim ac feſtinanter ad Synagogam accedere. quod non aliunde quam ex dicto loco colligunt.

VERS. 17. דִּי לָא תִשְׁנֵא צְבוּ בְּדָנִיֵּאל. Pagninus, *ne mutaretur voluntas in Daniele,* Junius, *de* Daniele. Vatablus, *propter Danielem,* i. inquit, ne rex mutata voluntate extraheret eum. quaſi obſignatio foveæ facta ſit in gratiam procerum contra regem, qui favebat Danieli. Tigurini, *ne quid Danieli eveniret contra voluntatem.* quaſi in gratiam regis facta ſit contra proceres, qui adverſabantur Danieli. Moleſtiam crearunt ſibi viri docti, quod צְבוּ (quod pro צְבוּתָא ponitur) *voluntatem* ſignificare arbitrati ſint, quam Chaldæi צְבִין, Syri

Syri צְבָן vocant. Nihil niſi *rem*, *negocium*, *aliquid* ſignificat, *πρᾶγμα*, ut hîc rectè verterunt Lxx. idem quod Hebræis דְּבַר. Vertendum ergo, *ne quid mutaretur circa Danielem.* ſive à Rege, ſive à proceribus. Etſi enim צבותא ſit à צְבָא vel צְבִי *voluit*, inde non ſequitur *voluntatem* ſignificare. non magis quam דְּבַר *locutionem*, quia eſt à דִּבֵּר *locutus*. Infinitis in locis occurrit צְבוּתָא in Nov. Teſt. Syriaco, ſed ſemper pro *re*. plurale צְבְוָתָא *res*.

VERS. 18. *Et pernoctavit incœnatus*, וְדַחֲוָן לָא הַנְעֵל קָדָמוֹהִי. Lxx & Vulg. *Et cibi non ſunt allati coram eo.* Pagninus, Tigurini & Vatablus וְדַחֲוָן vertunt *& menſa*, eodem ſenſu. quod non ſatis appoſitum hîc videtur, quia ſtatim dictum fuerat, cum manſiſſe incœnatum. unde per ſe ſequitur, vetuiſſe ne cibi apponerentur. Quandoquidem ergo per conjecturam hîc eſt agendum, rectius conjeciſſe videntur qui דַּחֲוָן vertunt *inſtrumenta muſica*, quippe quæ triſtitiam expellant vel *pulſationes*, nempe inſtrumentorum muſicorum à דְּחָה *impulit, expulit*. Quid ſi dicamus idem eſſe quod Arabicum דוכאן *fumus, ſuffitus*? ac vertamus, *Et ſuffitum non fecit intrare coram ſe.* Nunquam enim à celebrioribus conviviis incenſa abeſſe ſolebant.

VERS. 24. בֵּאדַיִן מַלְכָּא שַׂגִּיא טְאֵב עֲלוֹהִי׃. Vulgatus, *Tunc vehementer Rex gaviſus eſt ſuper eo.* Pagninus, *Iucundus fuit ſuper eo.* Junius, *lætatus de eo.* עֲלוֹהִי referunt ad Danielem. At vero מַלְכָּא uſurpatur hîc tanquam nominativus abſolutus, qui propterea per Reyiah diſtinguitur à ſequentibus. conſtruitur autem cum ſequenti verbo per עֲלוֹהִי, quod ad regem refertur. Ad verbum, *Tunc rex*, *valdè bonum fuit ſuper ipſum*, Id eſt ſimpliciter, Tunc rex valde fuit lætatus. Quod in ſimili phraſi valde bene viri doctiſſimi ſupra obſervarunt v. 14. אֱדַיִן מַלְכָּא כְּדִי מִלְּתָא שְׁמַע שַׂגִּיא בְּאֵשׁ עֲלוֹהִי Vulgatus, *Quod verbum quum audiviſſet rex*, *ſatis contriſtatus eſt.* Pagninus *Vehementer diſplicuit ei*; non retulerunt עֲלוֹהִי ad Danielem,

 ſed

ſed ad regem. ut & Junius, qui vertit, *Multum triſtatus eſt apud ſe.* non debuit addi *apud ſe.* ad verbum enim eſt, *Tunc Rex, quum verbum audiviſſet, valdè malum fuit ſuper ipſum,* id eſt ſimpliciter, valde triſtatus eſt. Eodem modo ſe habent בְּאֵשׁ & טְאֵב, eodemque modo conſtruuntur. non referuntur per ſe ad perſonam, ut בְּאֵשׁ per ſe ſit *malus* ſive *triſtis fuit*, טְאֵב *bonus* ſive *lætus fuit.* ſed neutro genere, *malum fuit, bonum fuit.* quibus quum additur עַל cum affixo perſonæ, *malum* vel *bonum fuit ſuper eum*, tum ſenſus eſt, *triſtis* aut *lætus fuit.*

CAP. VII.

VERS. 15. אֶתְכְּרִיַּת רוּחִי אֲנָה דָנִיֵּאל בְּגוֹ נִדְנֶה׃. Vulgat. *Horruit Spiritus meus, ego Daniel territus ſum in his.* Pagninus *Contritus fui ſpiritu meo ego Daniel in medio corporis.* Junius, *Transfixus eſt ſpiritus meus, mihi Danieli, intra corpus.* Duo ſignificata habet verbum hoc in lingua Syriaca, quæ hîc ambo quadrare poſſunt. Primum eſt *triſtitiæ*, unde כְּרִית לֵהּ *triſte fuit ipſi*, id eſt, triſtis fuit, Mat. 14. 9. דִּתְכְּרֵא לְכוֹן *ut triſtitia eſſet vobis*, 2 Cor. 2. 4. אַכְרִי *triſtitia affecit*, 2 Cor. 2. 5. כְּרִיוּתָא *triſtitia* Rom. 9. 2. Hinc vertas, *Contriſtatus fuit ſpiritus meus, mei Danielis, in medio corporis.* Alterum eſt *abbreviationis, & contractionis.* ut Marc. 13. 20. אֵלּוּ לָא דְכַרִי מָרְיָא יַוְמָתָא הָנוֹן, *niſi eſſet quod decurtaſſet* (aut contraxiſſet) *Dominus dies illos.* Et in paſſivo, Mat. 24. 22. וְאֵלּוּ לָא אֶתְכְּרִיו יַוְמָתָא, *& niſi contracti eſſent dies.* Hinc vertas, *Et contractus fuit* (ſc. in anguſtum) *ſpiritus meus* &c. Eſt autem רוּחִי אֲנָה דָנִיֵּאל, ſicut Gen. 27, 34. בָּרְכֵנִי גַם אָנִי אָבִי *benedic mihi, etiam mihi, pater mi.* ſæpe poſt affixum primæ perſonæ additur emphaſeos gratia ſeparatum pronomen אֲנִי, quod tum eodem caſu eſt accipiendum, cum præcedente affixo. Quia ergo hîc in רוּחִי *ſpiritus meus* affixum habet vim genitivi, (eſt enim *ſpiritus meus* idem quod ſpiritus perſonæ meæ)

neceſſe

neceſſe eſt אֲנָה דָנִיֵּאל verti quoque per Genitivum, *mei Danielis*. Belgicè verterem, **Mijnen geeſt / van my Daniel / was benaut in't midden van het lichaem.**

VERS. 18. וִיקַבְּלוּן מַלְכוּתָא קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין וְיַחְסְנוּן מַלְכוּתָא׃. Minime hîc laudandam arbitror interpretationem Cl. Junii, *Qui accipient regnum hoc, regnum Sanctorum excelſorum qui poſſeſſuri ſunt regnum ipſum &c.* Primum, מַלְכוּתָא ſemel vertit *regnum hoc*, deinde *regnum ipſum*. quia nempe formæ eſt Emphaticæ. At ſciendum, formam iſtam, etſi diſtinctionis gratia Emphaticam dicamus, ut à ſimplici forma differat, non habere tamen in Chaldaiſmo demonſtrandi vim. Ex. gr. v. 21. קַרְנָא דִכֵּן *cornu hoc*. קַרְנָא eſt formæ Emphaticæ. quæ ſi demonſtrandi vim habet, cur additur דִכֵּן *hoc*? Deinde קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין accipit pro regimine ſubſtantivi & adjectivi, quum forma constructa indicet regimen Genitivi. Fateor crebram ſatis eſſe Enallagen formæ conſtructæ pro abſoluta, ſed non dubito quin eadem tum Enallage eſſe debuerit in adjectivo, quæ in ſubſtantivo, ac dicendum fuiſſe קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנֵי. laudo Lxx Interpretes, Vulgatum, Pagninum & Genevenſes, qui עֶלְיוֹנִין acceperunt pro ſummo Deo, per Enallagen numeri in nominibus honorum, præſertim Dei, uſitatiſſimam. Tertio, quia וִיקַבְּלוּן referre voluit ad 4 reges, per 4 beſtias repræſentatos, qui regnum Sanctorum occupaturi erant, quamobrem vau vertit *qui accipient*, ac videret מַלְכוּתָא קַדִּישֵׁי non poſſe verti *regnum ſanctorum*, quia dicendum fuiſſet דִּי קַדִּישֵׁי, ſubaudiri rurſus voluit *regnum*, & quidem non formâ מַלְכוּתָא, quæ conſtructæ formæ locum tenere non poteſt, ſed formæ מַלְכוּת. in quo procul dubio, nimis magna eſt libertas. Attendendum vero præcipuè an occupatio regni ſanctorum rectè tribuatur 4 beſtiis, quum infra v. 21. id tribuatur tantum quartæ beſtiæ, habenti decem cornua, & ſpeciatim undecimo cornu quod inter reliqua exoriebatur, & tria cornua dejiciebat. Rectè ergo totum verſum

Nnnn 2 inter-

interpretatus videtur Pagninus. niſi quod fortaſſe planius futurum ſit, ſi יְקַבְּלוּן vertatur *Accipient etiam*. ut mens Angeli ſit, Quas vidiſti quatuor beſtias, ſunt 4 reges qui ſurgent in terra. non tamen ſoli hi regnabunt. Etiam ſancti Dei habebunt regnum quod poſſidebunt.

VERS. 19. אֱדַיִן צְבִית לְיַצָּבָא עַל חֵיוְתָא רְבִיעָיְתָא׃. Pag. *Tunc volui* ſcire *veritatem beſtiæ quartæ.* inſeruit verbum *ſcire*, quaſi יַצִּיבָא nomen eſſet *veritatem* denotans, quæ יַצִּיבָא hîc paſſim dicitur. niſi forte in meo exemplari error ſit typographi, volueritque vir doctiſſimus eſſe Infinitivum ſignificantem *ſcire veritatem*, aut ut Junius, *cognoſcere veritatem.* Dubitavi aliquando an omnino rectè. quum enim יַצָּבָא ſit Infinitivus Piel, videtur actionem ſignificare tranſitivam in alterum, nempe *firmum facere*, *firmum conſtituere*, *veritatem ſtabilire & edocere.* Vnde non malè videtur vertiſſe Vulgatus, *diligenter diſcere.* Etſi enim idipſum quoque ſit intranſitivum, neque ſenſu multum à Pagnino & Junio abeſt, diſcere tamen relationem dicit ad docentem, ejuſque actionem præſupponit aut potius innuit. Senſus verborum propriè eſſe videtur, *Tunc volui* (ſupple Angelum) *veritatem dicere* (vel certum me reddere) *de beſtia quarta.* quod paſſivè rectè vertitur, *Tunc volui certò edoceri de beſtia quarta.* Eâdem omnino phraſi, qua ſupra c. 6. v. 24. dicebatur, וּלְדָנִיֵּאל אֲמַר לְהַנְסָקָא מִן־גֻּבָּא *& Danielem juſſit* (nempe ſervos ſuos) *attollere è fovea.* quod paſſivè bene vertetur, *juſſit attolli.* Infinitis in locis obſervari poteſt, Infinitivum activum rectè verti paſſivè. Non pigebit tamen monere, in lingua Arabica idem eſſe صِدْقٌ quod Chaldaice יַצִּיבָא *verum*, *firmum*, *ſtabile.* hinc verbum صَدَقَ *verus fuit.* In ſecunda autem conjugatione, quæ eſt Hebræorum Piel, ſignificat veritatem demonſtrare, eamque certam ac perſuaſam red-

reddere, vel aliis, vel ſibi ipſi. hinc Infinitivus تَصْدِيق non tantum eſt *certificatio*, qua alium perſuaſum reddis, ſed & *certitudo*, qua te ipſum perſuaſum reddidiſti. ita & hîc puto לְיַצָּבָא eſſe *perſuaſum me reddere*.

Vers. 20. וְקַרְנָא דִכֵּן וְעַיְנִין לַהּ. *Et cornu illud*, ſunt nominativi abſoluti Hebræis uſitatiſſimi, qui Latine enarrari poſſunt, *Et ad cornu illud quod attinet*. cui membro rectè additur ſequens, וְעַיְנִין לַהּ per Vau retributivum ſeu conſecutivum, quod Latinè redundat, *oculi erant ei*. quod Latinis nihil aliud eſt quam, *Et cornu illud habebat oculos*.

Vers. 24. וְקַרְנַיָּא עֲשַׂר מִנַּהּ מַלְכוּתָא עַשְׂרָא מַלְכִין יְקֻמוּן׃. Rurſus hîc ſunt nominativi abſoluti *Et cornua decem*. Quod latinè enarres, *Et ad cornua decem quod attinet*, **belanghende de tien hoornen.** *Ex iſto regno decem reges ſurgent*. Non oportet *ex iſto regno* conjungere cum *& cornua decem*, quod fecit Cl. Iunius. niſi forte in mea editione ſit mendum commatis ſeu diſtinctionis. nam וְקַרְנַיָּא עֲשַׂר per Reviah diſtinguitur à ſequentibus. Obſervandus quoque eſt uſus affixi in מִנַּהּ. affixum enim etſi plerumque referatur ad nomen antecedens, interdum tamen refertur etiam ad ſequens, & ſic quidem ut demonſtrandi vim habeat. ut Dan. 2. 6. בַּהּ שַׁעֲתָא *illa hora*. ita hîc מִנַּהּ מַלְכוּתָא *ex iſto regno*. & ea fortaſſe cauſa eſt, cur ad peculiarem hunc affixi uſum denotandum, pathach adhibuerint pro camets, quod alioqui in affixo fœminini gen. inuſitatum eſt.

Vers. 25. וְיִסְבַּר לְהַשְׁנָיָה זִמְנִין וְדָת וְיִתְיַהֲבוּן בִּידֵהּ. Pagninus, *Et exiſtimabit ſe poſſe mutare tempora & legem*. Ut & Vulgatus, *putabit quod poſſit mutare*. Illud *poſſit* non eſt in textu. Iunius ergo, *Adeo ut cogitet ſe mutaturum* &c. Cur non potius ſimpliciter, *Et cogitabit mutare tempora*. Id eſt, tam erit audax, ut etiam de mutandis temporibus cogitaturus ſit. Addendum tamen, סבר in Chaldaiſmo & Syriaſmo non tantum

 eſſe,

eſſe, *putare*, ſed etiam *ſperare, confidere, exſpectare.* ut & *ſpero* procul dubio factum ex סבר. Hinc vertendum videtur, *Et ſperabit*, (vel confidet, ſive audebit) *mutare tempora.* vel, *Et ſuſtinebit mutare.* quod Belgica noſtra verſio rectè meo judicio habet, **Hy ſal hem onderſtaen te veranderen.** Sæpe enim ἐλπίζειν & ὑπομένειν pro eodem ſumuntur. ut & ἐλπὶς & ὑπομονή. ſunt enim hæc conjunctiſſima. unde ὑπομονὴ τῆς ἐλπίδος, quod Vulgatus, *ſuſtinentia ſpei*, 1 Theſſ. 1. 3. unde & à סְבַר *ſperare*, eſt in Thargum סוֹבַר, in Syriaſmó סַיְבַר *ſuſtinere*, ὑπομένειν. Porro quod ſequitur, וְיִתְיַהֲבוּן בִּידֵהּ quidam vertunt, *& dabuntur in manus ejus*, ſcilicet Sancti Dei, quos rex ille erat conſumpturus, ut in eodem hoc verſu ante dictum. Iunius autem, *dabuntur* retulit ad *tempora & leges*, vertitque, *& tradantur per manum ejus*, ſcilicet novæ leges & ceremoniæ, quas arbitratu ſuo imperaturus eſſet populo Dei. Facile id ex addito commentario intelligitur. Sed eo non addito, quis legens textum Iunii, *Adeo ut cogitet ſe mutaturum tempora & jus, tradanturque per manum ejus*, intelliget quænam per manum ejus tradenda ſint? non utique tempora quæ mutavit, nec jus quod antiquavit. nova ergo tempora, & novum jus, quod in textu non additur. Sive ergo יִתְיַהֲבוּן ad ſanctos referatur, ſive ad tempora, vertendum cenſeo, *& dabuntur in manum ejus*, ſive ſancti, ut eos occidat, ſive tempora & jus, ut pro arbitrio ea mutet & antiquet.

CAP. IX.

VERS. ult. ועד כלה ונחרצה תִּתַּךְ על שׁומם׃. donec conſummatum conſilium & definitum decretum effundetur ſuper deſolatorem.

ANI-

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

HOSEÆ.

Cap. II. Vers. XVI.

לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ׃ Verto, *Vtique, ecce ego pelliciam eam.* לָכֵן interdum particula affirmans eſt, vide Ier.2. 32. Jer. 5. v. 2. Gen.4. 15. Zachar. 11. 7.

Cap. IV.

Vers. 10. כִּי אֶת יְהוָה עָזְבוּ לִשְׁמֹר. *Nam Iehovam deſeruerunt cuſtodiendo*, id eſt deſertoriè cuſtodierunt, ſic cuſtodierunt, ut verè deſeruerint. de hoc loquendi genere vide quæ pluribus annotavimus ad Gen. 2.3.

Vers. 18. סָר סָבְאָם. Pagninus, *fætidum eſt vinum eorum.* id eſt computruit. ut conveniat סר cum Chaldaico סרי. Chaldæus vertit באש quod reddunt *fætuit.* neſcio an bene. etſi enim id verbi Hebræis hoc ſignificet, Syris tamen & Chaldæis generalius ſumitur pro *malum eſſe.* Nec videntur ſequentia ferre, ut his verbis pœna innuatur, ſed potius peccatum reprehendatur. Itaque non diſplicet Junius, qui vertit *refractarium eſt vinum eorum.* ut סָר idem ſit quod סָרַר. vel à סור *recedens eſt vinum eorum*, nempe à debito modo, id eſt *excedens eſt.* vel, *declinans eſt vinum eorum*, id eſt, illi vino addicti declinant à viis Dei. ſicut Prov. 20.1. לֵץ הַיַּיִן הֹמֶה שֵׁכָר *irriſor eſt vinum, ſtrepera eſt ſicera.* id eſt, qui vino dediti ſunt, irriſores ſunt, & qui ſiceræ, ſtreperi.

Ibid. אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ. Ad verbum verto, *dilexerunt date (ô ignominiam!) clypei ejus.* id eſt, principes iſtius terræ, qui veluti clypei eam protegunt, dilexerunt munera, quæ ſumma eſt ignominia.

Cap.

CAP. V.

VERS. 2. *Iugulationem rebelles profundam fecerunt*, וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם, verti ſolet, *ſed ego correctio* (vel *caſtigatio*) *ſum omnibus illis*, id eſt, corrector, caſtigator. tum מוּסָר nomen eſt à יָסַר. ſed poteſt quoque eſſe paul Hophal, à סוּר. tum ſenſus erit, *& ego rejectus ſum omnibus illis.* propriè *remotus*, id eſt, omnes illi me à ſe removent, meque rejiciunt. quod admodum bene hîc quadrat.

VERS. 8. תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃ Varias habent interpretationes poſtrema verba. quibus & hanc addimus. *Clangite buccina in Gibea*, *tuba in Rama*, *clangite ô Bethaven*, *poſt te Binjamin.* ubi *Binjamin* non ſumo in vocativo caſu, ſed in nominativo, & *poſt te* non refero ad ſequens *Binjamin*, ſed ad præcedens *Bethaven.* arbitror hoc verſu omnes tribus non tantum Iſraëlis, ſed & Judæ ſive Benjamin ad bellum citari. juberi itaque ut tuba clangant, primo habitatores Gibeæ, ſecundo habitatores Ramæ, tertio Bethaven, id eſt habitatores Bethaven, poſtremo poſt Bethaven Benjamin. vel, *clangite* in *Bethaven. poſt te* (nempe Iſraël) *Benjamin* clangat. ſub Benjamin Juda comprehenditur. verſu autem 5. tam Iudæ quam Ephraimo minatus erat.

VERS. 9. *Ephraim in deſolationem erit in die correptionis.* בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה verti poteſt, *in tribubus Iſraëlis notificavi rem certam*, firmam ac ſtabilem. ut ſenſus ſit, non eſt quod quiſquam in dubium vocet quod de deſolatione dixi. quod enim tribubus Iſraëlis ſignificavi, certum quid eſt & firmum.

VERS. 11. *Oppreſſus eſt Ephraim*, *confractus judicio*, כִּי הוֹאִיל *quia voluit*, nempe opprimi & confringi. הָלַךְ אַחֲרֵי צָו *ivit poſt mandatum* quod Deus de opprimendo & confringendo eo dedit, non fugit illud mandatum Dei, ſed ſecu-

tus

tus eſt, tanquam qui vellet mandati iſtius vim experiri. Mandatum hîc eſt, quod Eſa. 5.19. עֵצָה *conſilium* vocatur, ubi prophani optant periculum facere quid poſſit conſilium Dei de ipſis puniendis. notum eſt צִוָּה *mandavit* ſæpe Hebræis uſurpari de ordinatione conſilii & providentiæ divinæ. qualia ſunt, præcepit Deus Simei ut malediceret. Præcepit piſcem, qui deglutiret Jonam.

CAP. VI.

VERS. 3. וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת יְהוָה. *Quum ſciemus*, (nempe nos eſſe ſuſcitatos in novam vitam, quum id experimento didicerimus, non ceſſabimus, ſed) *proſequemur ut cognoſcamus Dominnm.* ו pro *quum*, *quando*, ut Arabibus, ſic & Hebræis paſſim frequens. quo ſenſu & καὶ uſurpatur Marc. 15. 25. Ab. Eſra & Kimchi ad Hoſ. 1.6. ad לא אוסיף עוד אֲרַחֵם, quod poni volunt pro שֶׁאֲרַחֵם *non addam amplius ut miſerear*, volunt hoc quoque loco נִרְדְּפָה poni pro שֶׁנִּרְדְּפָה *cognoſcemus* (id eſt, curabimus, ſæpe enim *ſcire* pro *curare*) *ut proſequamur cognoſcere Dominum.* Sequitur, *Tanquam aurora comparatus erit exitus ejus, & veniet tanquam imber nobis*, כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ *tanquam pluvia ſerotina, docturus terram.* Senſus eſſe videtur, Facile nobis tum erit cognoſcere Dominum, nam inſtar auroræ exibit ad nos, & ipſe veniet docturus terram, ea fœcunditate quam imber & pluvia ſerotina terræ largiuntur. ſic malim, quam יורה accipere pro pluvia tempeſtiva, pro וְיוֹרֶה & אֶרֶץ pro לָאָרֶץ.

VERS. 4. וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן בֹּקֶר. Verto, *Et pietas*, (ſive ſanctitas) *veſtra eſt ſicut nubes matutina.* Notum eſt חָסִיד paſſim à LXX. verti ὅσιος, nec dubium quin pro eo uſurpetur. Unde & חֲסִידִים Haſidæi *pii*, in libris Machabæorum. ſic & חֶסֶד *pietas.* ſequitur וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ Junius, *& velut ros mane ſtillans abeat.* præfero qui vertunt, *manè abiens.* ad verbum, manicans abiens, i. mane evaneſcens. Phraſis eſt qualis

1 Sam. 16.16. אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן *virum ſcientem, pſallentem*, id eſt ſcientem pſallere, ſcitè pſallentem.

VERS. 5. וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא. Junius per hypallagen accepit pro וְאוֹר מִשְׁפָּטֶיךָ יֵצֵא *& lux judiciorum tuorum exorta eſt*. Malim ſitum verborum ſequi, & ſimpliciter vertere; *& judicia tua* ſunt velut *lux exoriens*. ut ſenſus ſit, ſicut lux exoritur, nec quiſquam ejus exortum remorari poteſt, ſic ſe habent judicia in te parata, exoriuntur in te, nec poteris ſacrificiorum tuorum multitudine remorari. quia miſericordiam volo, non ſacrificium.

VERS. 9. וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יְרַצְּחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ׃ Difficilem hunc locum ſic verto, *Et ſicut exſpectant virum latrones*, ſic eſt *ſodalitium ſacerdotum, more occidentium Sichemam verſus: quia ſcelus fecerunt*. Comparat ſacerdotes latronibus, & nominatim iis qui Sichemam verſus latrocinia exercent. cauſam comparationis dat, quia ſcelus commiſerunt, quod latronum eſſe ſolet. Intelligo autem Sichemam non quæ in tribu Benjamin eſſet, ſed montanam illam in monte Ephraim, Joſ. 20. 7. prope montem Gariſim, Jud. 9. 7. quem locum aptum fuiſſe inſidiis latronum, patet ex Jud. 9. 25.

VERS. 11. גַּם יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ. Non improbo Junium, qui per meſſem intelligit ſementem idololatriæ ab Iſraëlitis traductam in tribum Judæ, cujus pœnas Judæi poſtea meſſuerint. Examinetur tamen, an non ſimplicius verti queat, *Etiam ô Iehuda, poſuit* (nempe Ephraim) *demeſſionem tibi*. ut reſpiciatur hiſtoria 2 Chron. 28. 6. ubi Pekach Ephraimitarum ſive 10 tribuum rex interfecit ex Iudæis centies vicies mille die uno, ac verè demeſſuit. id factum eſt, inquit hîc Deus, cum ego reducerem captivitatem populi mei, nempe ducenta millia mulierum, puerorum & puellarum, de quibus ibidem verſ. 8. 9. 10. &c. Eſt autem קָצִיר propriè *abbreviatio, decurtatio*. hinc *meſſis*, quæ decurtat

tat ſegetem. à קָצַר *abbreviari, decurtari.* קָצֵר *brevis.* Contigit illa clades ſub rege Achaſo, quo tempore hunc noſtrum Prophetam viguiſſe, ex cap. 1. v. 1. conſtitit.

CAP. VII.

VERS. 6. כִּי קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃. Rectè videtur Junius ſenſum attigiſſe, quum vertit, *Nam ad inſidias ſuas applicarunt animum ſuum ſimilem fornaci*, quæ *totam noctem dormiente piſtore ipſorum, ardet mane tanquam ignis flammans.* ſed non rectè meo judicio illud *quæ* diſtincto charactere expreſſit, quaſi in Hebræo non eſſet. ad verbum enim ſic verto, *Quia admoverunt tanquam fornacem cor ſuum inſidiis ſuis. totam noctem dormit piſtor ipſorum? mane illa ardet tanquam ignis flammans.* dormit lego per modum interrogationis, qui etſi Latinis non bene ſonet, Hebræis tamen eſt familiariſſimus, ut & Belgis, qui hîc rectè dicunt, **ſlaept haeren backer den gantſchen nacht/ des morgens brant ſy als een laeyende vier.** Quod Latinis eſt, *quæ, quum totam noctem dormiat piſtor eorum, mane ardet tanquam ignis flammans.* הוא valet אשר, ut Pſal. 87. 5. ſic οὗτος pro ὃς Luc. 18. 7. Actor. 8. 26. & 10. verſ. 36.

VERS. 8. אֶפְרַיִם הָיָה עֻגָה בְּלִי הֲפוּכָה. *Ephraim fuit placenta non verſa.* Solent accipere Interpretes עֻגָה pro pane ſubcineritio, aut placenta ſubter prunas cocta. Id ſi verum, non videtur rectè hoc loco vitio verti, quod ſit *non verſa.* Panis enim ſubcineritius, quum non niſi ferventi foco, imponatur, ſimul infernè coquitur & supernè, adeoque verti opus non habet. Habemus à Cl. viro Iacobo Golio, harum rerum oculato teſte, uſitatiſſimas eſſe in Oriente amphoras rotundo fundo ſive dorſo, cui ſuppoſitis prunis calefacto ac ferventi placentæ imponuntur, quæ ſemel & iterum verſæ protinus percoquuntur, ac momento fere panem aptum

præbent. Quas placentas, quia dum rotundo amphorarum dorſo aptantur, incurvari ac flecti neceſſe erat, ab eâ figura עגות dictas eſſe ſuſpicamur, ab uſitata Arabibus radice حوج עוג *curvum eſſe, incurvari.* nec repugnat locus 1 Reg. 19. 6. ubi memoratur עֻגַת רְצָפִים *placenta prunarum.* neque enim neceſſe eſt placentam intelligere quæ ſubter prunas, ſed quæ ſuppoſitis prunis cocta fuerit. amphoræ enim iſtæ ſuppoſitis prunis accendebantur.

VERS. 12. *Caſtigabo eos* כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם Verto, *ſecundum prædicationem cœtui ipſorum* factam. vel, ſecundum quod cœtui ipſorum prædicatum eſt. ſicut Eſa. 53. 1. *quis credidit* לִשְׁמֻעָתֵנוּ *prædicationi noſtræ.*

VERS. 14. עַל דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי. Quod ſupra v. 6. de lectione per modum interrogationis diximus, idem & hîc cenſemus, *propter frumentum & muſtum congregant ſe? divertunt ad me.* Belgicè eleganter, **Vergaderenſe om kooren ende moſt / ſoo wijckenſe tot my.** Id eſt Latinè, *quum ob frumentum & muſtum congregantur, tum ſecedunt ad me.* vel, *quum de frumento & muſto metuunt.* גור enim etiam *metuere, formidare* ſignificat. Senſus eſt, quod ad me divertant interdum, non ex animo faciunt, ſed quia metuunt defectum frumenti ac muſti, vel quia defectus iſtarum rerum mundanarum cogit eos convenire, ut precibus eas à me impetrent.

VERS. 15. וַאֲנִי יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם. Prima verba rurſus lego per modum interrogationis, *& ego caſtivavi? roboravi brachia eorum.* Belgicè eleganter ad verbum, **Hebbe ick ghecaſtijt / ick hebbe hare armen gheſterckt.** quod Iunius Latinè rectè vertit, *quum caſtigavi, confirmavi brachia eorum.*

VERS. 16. יָשׁוּבוּ לֹא עָל. Volunt hoc loco, & 2 Sam. 23. verſ. 1. ubi legitur נְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל eſſe עָל nomen Toar, id eſt

eſt adjectivum, & ſignificare *excelſus*, idem quod עֶלְיוֹן, quia ſcribitur per camets. ſed quid ſi camets ſit pro pathach, ibi ob accentum Reviah, hîc ob Zakeph? Imo vero ſtatuendum videtur, עַל etiam quando præpoſitio eſt, ſcribi abſolutè per camets, עָל. liquet illud, 1. quia cum affixis levibus ſcribitur ſemper per camets, עָלָיו, עָלַי &c. 2. quia cum affixis gravibus עֲלֵיהֶם עֲלֵיהֶן עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶן litera ע habet ſcheva, non ex pathach, ſed ex camets ortum, juxta regulam, Camets, cum ſit antepenultimum ab accentu, mutatur in ſcheva. 3. quia cauſa, cur hæc præpoſitio plerumque pathach habeat, eſt quod plerumque habeat poſt ſe vel particulam, ut עַל כֵּן: vel nomen, ut עַל יְהוּדָה vel pronomen, ut עַל אֲשֶׁר: vel Infinitivum, ut עַל פְּקוֹד, in quibus caſibus imitatur nomina in conſtructione poſita, quæ camets ultimum mutant in pathach. unde & pro עַל dicitur interdum עֲלֵי forma regiminis, ut עֲלֵי אֹרַח Gen. 49. 17. 4. Quia præpoſito מִן, ſemper habet camets, מֵעָל. Cenſeo itaque particulam עַל habere pathac, cum præpoſitionis munere fungens conſtruitur cum ſequenti: camets autem cum abſolutè, & adverbialiter ſumptum ſignificat *ſupra, ſurſum*. Hinc locum 2 Sam. 23. 1. verto, *Dicit*, vir, *qui conſtitutus eſt*, vel *erectus eſt, ſupra* vel *ſurſum*. Sic & in hoc loco Hoſeæ: *Revertuntur, non ſurſum*.

CAP. VIII.

VERS. I. אֶל חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־בֵּית יְהוָה׃. Junius, *Adhibita palato tuo buccina* dicito, involat *ſimilis aquilæ in domum Iehovæ*. Apoſtrophen vult eſſe ad Prophetam, ut & plerique Interpretes. diſpiciat eruditus lector, an non rectius apoſtrophen ſtatuamus ad hoſtem, ut ſenſus ſit, Tu hoſtis, adhibe palato buccinam qua claſſicum canas, & mox à canto claſſico, involа inſtar aquilæ in domum Domini. habet autem ea apoſtrophe ellipſes inſignes, & minime obſcuras, quas adeo in tranſlatione retinendas arbitror, ne

emphaſis minuatur, *Ad palatum tuum buccina*, (ſupple adſit) *tanquam aquila, in domum Domini* (ſupple in vola).

VERS. 2. לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל. Pagninus, *Ad me Iſraël clamabunt, Deus mi, novimus te.* jungit ישראל cum ידענוך, etſi accentus Athnah intercedat. ſic Junius quoque, & alii. Malim ſitum verborum retinere, & vertere, *Ad me clamant, Deus mi, novimus te nos Iſraël*, ſic ut in ישראל influat vis nominativi pluralis præcedentis ידענו. ſic ſimul in eo ratio latet, qua perſuadere falſo conantur Deo, ſe ipſum noſſe, quia nempe ſint Iſraël.

VERS. 10. גַּם כִּי יִתְנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים׃ *Etiam quia mercede conducunt inter gentes, nunc colligam eos* nempe in ſepulchrum. id eſt interimam eos *& ceperunt paululum*, nempe colligi in ſepulchrum, ſive interimi, *ab onere regis principum*, quo nempe preſſit eos rex Aſſyriorum. Accipio hîc קבץ ſicut infra cap. 9. v. 6. מִצְרַיִם תְּקַבְּצֵם *Ægyptus colliget eos*, nempe in ſepulchrum. expoſitio additur, מֹף תְּקַבְּרֵם *Moph ſepeliet eos.* idem ibi קבץ & קבר. quod ne cui mirum videatur, monemus apud Syros, ubi קבר etiam ſignificat *ſepelire*, idem ſignificare *colligere.* ut Pſal. 129. 7. ubi apud Syrum uſurpatur pro עמר *colligere* nempe manipulos. Et Rom. 12. 20. ubi pro *σωρεύειν accumulare.* atque hinc eſſe arbitror, quod Act. 5. 6. *συστέλλειν contrahere*, & Act. 8. 2. *συγκομίζειν comportare*, de apparatu funebri ac ſepulchrali uſurpentur. qua de re ad iſta loca pluribus egimus.

VERS. 12. אֶכְתּוֹב לוֹ רֻבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ׃. Primum membrum lego per modum interrogationis. *Scribo ei magnalia legis meæ? tanquam peregrinum quid reputantur.* Belgicè eleganter, **Schrijve ick hem de treſſelickheden van mijne wet/ ſy worden als wat vreemts geacht.** Latinè, *quum ſcribo ei magnalia legis meæ* &c. τὸ Keri eſt רֻבֵּי, at τὸ Ketif רבו, quod & ipſum rectè quadrat. *quum ſcribo ei præſtantiam ſuam*, nempe, *legem meam, tanquam extraneum* quid *reputantur*,

tantur, nempe & præſtantia ejus & lex mea. præclare admodum legem ſuam vocat populi præſtantiam, tantoque majoris cum criminis reum agit, quod ſuammet præſtantiam tanquam alienum quid reputaret.

VERS. 13. זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא רָצָם׃. Verto, *quod attinet ad ſacrificia donorum meorum, ſacrificant carnem & comedunt. Dominus non habet ea accepta.* זִבְחֵי mihi eſt Nominativus abſolutus, qui à nullo ſequenti verbo regitur, unde & הַבְהָבַי accentu Reviah à ſequentibus diſtinguitur. cujuſmodi Nominativi per *quod attinet ad* circumſcribi ſolent, & ſunt Hebræis uſitatiſſimi. vide Pſal. 73. 28. Eſth. 6. 7. qualia & in Nov. Teſt. ſunt Joan. 6. 39. Luc. 21. 6. & alibi. poſſet & ante יִזְבְּחוּ ſubaudiri אֲשֶׁר, *Sacrificia donorum meorum*, quæ *ſacrificant, caro* ſunt, *& comedunt*. id eſt, non habeo ea pro ſacrificiis mihi oblatis, ſed pro mera carne, quam illi comedunt, quam in ſuum uſum & voluptatem mactant. propterea Deus ea accepta non habet.

CAP. IX.

VERS. 4. לֹא יִסְּכוּ לַיהוָה יַיִן וְלֹא יֶעֶרְבוּ לוֹ זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם כָּל־ אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי לַחְמָם לְנַפְשָׁם לֹא יָבוֹא בֵּית יְהוָה׃. Verto, *Non libabunt Domino vinum, neque miſcebunt ei: ſacrificia eorum tanquam panis lugentium erunt ipſis, quem quicunque edunt, polluuntur, quia panis ipſorum de cadavere ipſorum non intrat in domum Domini.* Non ſum in ſententia eorum, qui exiſtimant hîc diſplicentiam Dei deſcribi, qua ſacrificia Iſraëlitarum ſit rejecturus. quin potius, quia v. præcedenti dicti ſunt non manſuri in terra Domini, ſed in Ægyptum & Aſſyriam reverſuri, minatur ipſis Deus fore, ut in peregrina iſta terra nec libamina nec ſacrificia ſibi ſint oblaturi. De libaminibus, prima verba clara ſunt, *Non libabunt Domino vinum*. quod ſequitur ולא יערבו לו, Pagninus & alii referunt ad ſequens זבחיהם. Vulgatus, Junius & alii ad præcedentia, quod

nos

nos laudamus propter accentum Segolta quo notatur לוֹ, & quia tum ſequentia pleniorem faciunt ſenſum. Omnes autem quos vidimus vertunt, *Et non placebunt illi.* nos malumus, *Et non miſcebunt illi* nempe vinum. prima hæc eſt hujus verbi ſignificatio, & apprime huic loco videtur conveniens, ut idem ſit quod מָסַךְ. unde & *libamen* מִמְסָךְ *mixtum* dicitur Eſa. 65. 11. Jam quod de libaminibus dixit, idem de ſacrificiis pergit dicere, fore nempe ut ab iis abſtineant, quia tanquam panis lugentium vel luctuum (utroque enim modo אונים exponi poteſt) ipſis futura eſſent. panem enim funebrem ſtudioſè vitabant Hebræi, ad quos funus non pertineret. ſic, inquit, erunt vobis ſacrificia. cur autem panem funebrem vitabant? quia quicunque comederent eum, polluebantur. cur autem eo polluebantur? quia cum panis eſſet de cadavere, aut ad cadaver pertinens, non poterat intrare in domum Domini.

VERS. 8. &c. צֹפֶה אֶפְרַיִם עִם אֱלֹהָי. Variè hæc exponuntur. Vatablus, *Eſt ſpeculator ipſi Ephraim cum Deo meo.* Pagninus, *ſpeculatorem Ephraim* poſuit ſibi *cum Deo meo*, Junius, *ſpeculatur Ephraimum conjunctim Deo meo.* Genevenſes, *Speculator Ephraimi eſt cum Deo meo.* at ſic fuerat ſcribendum צֹפֵה per tſere in regimine. Addimus, etiam ſic verti poſſe, *ſpeculatur Ephraimus apud Deum meum.* Id eſt, Ephraim (tribus Iſraëliticæ, nomine Ephraim ſæpe expreſſæ) non vult videri penitus defeciſſe, videtur adhuc Deo meo adhærere, ſed ſolummodo ſpeculatur apud ipſum, ſpectat quid commodum ſibi ſit ac utile: unde fit, quod ſtatim ſequitur, ut omnis *Propheta* ejus ſit פַח יָקוֹשׁ *laqueus aucupis in omnibus viis ſuis.* vel, *in omnibus viis ejus*, nempe Dei. ut ſenſus ſit, Ephraim cum videatur velle adhærere Deo, ſpeculatorem tantum agit apud eum, & Propheta, cum videatur velle inſiſtere viis Dei, laqueus aucupis eſt in omnibus viis ejus, cumque domo Dei ſui delectari videatur,

tur, mera eſt מַשְׂטֵמָה *adverſatio* in ea. Vel ſic, *ſpeculator eſt, ô Ephraim, apud Deum meum.* Dixerat verſu præcedenti, Prophetam eſſe ſtultum, virum ſpiritu præditum eſſe inſanum, idque propter multitudinem peccatorum & magnam adverſationem populi, At, inquit Propheta, apud Deum meum, ô Ephraim, eſt verus ſpeculator, qui & tuam adverſationem, & prophetarum tuorum inſaniam optime perſpicit. Præfero tamen prius.

CAP. X.

VERS. 1. גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה־לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת׃ Plerique vertunt, *Vitis vacua eſt Iſraël.* ſed verbum בקק in aliis locis ſemper tranſitivum eſt. unde quidam, *vitis evacuans eſt Iſraël.* evacuans nempe fructus ſuos, quos collocat in altaribus multiplicandis. Sed גֶּפֶן ubique eſt fœminini generis. Secutus itaque Doctiſſ. Scindlerum verto, *vitem evacuat Iſraël: fructum ponebat ei Deus; ſecundum multitudinem fructus ſui multiplicavit altaria.* Status Reipublicæ confertur ſæpe viti à Deo plantatæ. hunc ſtatum ipſi Iſraëlitæ corruperunt, atque ita vitem iſtam quaſi evacuarunt. Deus quidem ex ea vite fructus ipſis dedit, id eſt, Reipublicæ ipſorum abunde benedixit, at quo benedicerentur magis, eo plura ædificabant idolis altaria. פְּרִי יְשַׁוֶּה־לּוֹ poteſt etiam interrogativè exponi, *fructum ponit ei?* Belgicè, **ſtelt hy hem vrucht?** quod Latinè eſt, quum vel ſi fructum ponit ei, pro multiplicatione fructus ſui multiplicat altaria. Id non diſplicet.

VERS. 2. חָלַק לִבָּם *diviſit cor eorum*, nempe Deus, idem de quo ſubjicitur, הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם *Ipſe decollabit altaria eorum.* ex qua diviſione cordis ſequetur, quod jam jam deſolabuntur. rectè ſic verterunt LXX.

VERS. 5. לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שׁוֹמְרוֹן כִּי אָבַל עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ׃

VERS. 6. גַּם אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל &c.

Quia עֶגְלוֹת eſt plur.num.fœm.gen.affixa autem in עָלָיו, עַמּוֹ, וּכְמָרָיו,&c. ſunt ſing. num.maſc.gen. non parum id turbat interpretes. Junius affixa illa ad שְׁכַן שֹׁמְרוֹן refert. Judicent doctiores an rectè. Lxx. referunt ad לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן, idque ſingulari numero efferunt *ἐπὶ τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου Ὢν apud vitulum domus On.* quod nos omnino probamus. exiſtimamus enim numero hoc plurali deſignari illuſtrem illum, inſignem, & præcipuo in pretio vitulum quem in Bethel erexit Jeroboam. Similes locutiones ſunt Prov. 9. verſ. 1. חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ *ſumma ſapientia ædificavit domum ſuam.* Pſal. 73, verſ. 23. בְּהֵמוֹת הָיִיתִי עִמָּךְ *ingens beſtia fui tecum.* Job. 40, 15,16. ubi בְּהֵמוֹת plur. num. fœm. gen. dicitur de *Elephanto*, ſumma beſtia, & jungitur verbis atque affixis ſingul. num. maſc. gen. Itaque & hoc loco propter aff. ſing. num. maſc. gen. totum verſum ſic reddimus, *De inſigni vitulo Bethaven formidabunt habitatores Samariæ, quia lugebit propter eum populus ejus, & ſacerdotes ejus* qui *exultabant de eo, propter gloriam ejus, quia migravit ab eo: Et ipſemet in Aſſyriam abducetur* &c. Non mirum eſt autem unum idemque idolum nunc maſculino genere, nunc fœminino à Propheta exprimi. cauſam reddit R. D. K. quia non ſunt niſi figuræ. promiſcuè id autem in gentilium Theologia de quibuſvis fere Diis uſurpari abunde docet Doctiſſ. Joh. Seldenus in tractatu de Diis Syris. nec dubitarunt Lxx Interprêtes vitulos Jeroboami vertere *δαμάλεις vaccas.*

VERS. 9. *A diebus Gibeæ peccaſti Iſraël.* שָׁם עָמָדוּ לֹא תַשִּׂיגֵם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל בְּנֵי עַלְוָה׃. Video pleroſque Interpretes hæc ad Iſraëlitas referre, qui Gibeonitas oppugnarunt. quapropter עַל בְּנֵי עַלְוָה vertunt, *contra filios iniquitatis.* ut ſit pro עַוְלָה per metatheſim. Mihi nulla metatheſeos ſtatuendæ neceſ-

ſitas

ſitas videtur, cum omnia ad ipſos Gibeonitas referanda videantur, quorum pervicacia hîc deſcribi videatur, quod monitis fratrum cedere detrectantes nihil ſibi ab iſthoc bello periculi metuendum cenſuerint, quod viris ſuis excelſis & ſublimibus fiderent. ex hoc ſenſu verto, *Ibi* (nempe in Gibea) *perſtiterunt* (Gibeonitæ) dicentes, *fore ut non attingeret ſe in Gibea bellum, propter filios celſitudinis.* omnia quadrant hiſtoriæ Jud. 20. 13. 14. 15. 16.

VERS. 10. בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם וְאֻסְּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים. Verto, *Quia volui caſtigare eos, collecti ſunt adverſus ipſos populi.* בְּאַוָּתִי accipio ſicut 1 Sam. 20. 17. בְּאַהֲבָתוֹ אותו *ob amare eum ipſum*, propriè *ob amorem ejus ipſum.* ponitur nomen pro Infinitivo, & ſenſus eſt, quia amabat ipſum. cujuſmodi plurima ſunt in ſacris literis. ſic hoc loco propriè, *propter velle me ut caſtigarem illos*, id eſt, quia volebam caſtigare eos. Vau quod ſequitur in וְאֻסְּפוּ non copulativum eſt, ſed illativum, ut alibi paſſim. Copulativum tamen erit, ſi vertas, *In voluntate mea* eſt *ut caſtigem eos*, *&* (vel *ideo*) *congregabuntur adverſum eos populi.* Additur, בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֹינֹתָם. קרי Keri eſt עוֹנֹתָם, quod quidam accipiunt pro עֲוֹנוֹתָם *iniquitates ipſorum.* alii vertunt *habitationes ipſorum*, ab עוֹנָה *habitaculum.* alii *ſulcos eorum*, quaſi מַעֲנוֹתָם. כתיב Ketif eſt עֵינוֹתָם, quod nos ſequendum arbitramur, ac vertimus, *conſpirantes in ambos oculos ipſorum.* refero ad עַמִּים, ut ſenſus ſit, *congregati ſunt adverſus eos populi*, בְּאָסְרָם *in ligando ſe*, id eſt facta liga & conſpiratione, ut ambobus oculis eos privarent. quod extremæ eſt miſeriæ.

VERS. 11. וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהַבְתִּי לָדוּשׁ. Omnes quos vidi Interpretes אֹהַבְתִּי accipiunt pro אֹהֶבֶת Jod paragogico. non nego id & alibi fieri, etiam in regimine, ut Eſa. 1. v. 21. מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט *plena jure.* pro מְלֵאַת. ſed ut ibi non rectè diceretur מְלֵאַת aut מְלֵאֲתִי לְמִשְׁפָּט, verum מְלֵאָה לְמִשְׁפָּט, (quando enim inter nomen regens & rectum intervenit ל, non ſolet regens

corrumpi,) ita & hîc aut אֹהֲבָה לָדוּשׁ, aut אֹהֶבֶת דוּשׁ vel אֹהַבְתִּי דוּשׁ dicendum fuiſſe arbitror. in quo ſi quid erro, libenter ex aliis locis à diligentiori obſervatore edocebor. Utcunque ſit, arbitror hîc omnia poſſe eſſe regularia, & Jod haberi pro affixo, hoc modo, *Et Ephraim vitula edocta amat me ad triturandum*, id eſt amat me ſua opera triturare, adeo aſſuevit proſperitati & tranquillitati, ut quando loquor de triturando, non horreat iſtum laborem, ſed æque ferat à me ad id adhiberi. וַאֲנִי עָבַרְתִּי עַל טוּב צַוָּארָהּ *itaque ego tranſivi ſuper pulchritudinem colli ejus*, i. accinxi me ad triturandum, & conſcendi pulchrum ejus collum, ut ei inſidens quaquaverſum flectere eam ad triturandum pro arbitrio poſſim. hinc ſequitur אַרְכִּיב אֶפְרַיִם *equitabo Ephraimum*, ut ſolet qui trituranti jumento inſidet. יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה *arabit Iuda?* יְשַׂדֶּד לוֹ יַעֲקֹב *occabit ei Iacob*. Idem Iacob qui Iſraël, & hîc oppoſitus Iudæ, decem tribus denotat, inter quas Ephraim, quippe regia tribus, præcipua. id eſt, non tantum conſcendetur à me Ephraim ad triturandum, ſed etiam quum arabit Iuda, ſerviet ei ad occandum. ideo יחרוש יהודה lego per modum interrogationis, quod idem eſt atque *arante Iuda*.

CAP. XI.

VERS. 2. קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם. *Vocarunt eos?* per modum interrogationis, cujus ſenſus eſt, quum vocarunt eos, nempe Prophetæ, *abierunt ab ipſis*. כֵּן non eſt hîc ſimilitudinis particula, ſed illationis aut conſecutionis. Belgicè omnia verbotenus exprimimus, **Riepen ſyſe / ſoo gingen ſy van haer wegh.** eodem modo οὕτως uſurpatur Ioan. 4. 6. Act. 7. 8. & 20. 11.

VERS. 3. &c. וְאָנֹכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו. Quot capita, tot fere ſententiæ, de קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו. inter quas maximè arridet Genevenſium, qui nulla expreſſa perſona indefinitè verterunt, *on les a porté ſur les bras*, quod & Belgicè optimè

optimè exprimimus, Hen heeft ſe gedragen op ſijn armen. non pigebit tamen & aliam interpretationem dare, ut multa conferantur. Sic verto, *Et ego ambulare docui Ephraim, capiens eos ad brachia ſua.* Id eſt, ſicut infantes qui incedere docentur, brachiis apprehenduntur, ut ita firmati audacius progrediantur, ità ego cum Ephraimo egi. קָחָם remoto affixo eſt קָח, quod & præteritum, & Benoni eſſe poteſt formæ קָם, à verbo קוּחַ, docente id Kamets ſub prima radicali. præteritum extat Ezech. 17, 4. קָח עַל מַיִם רַבִּים *accepit*, vel *acceptum tulit ſuper aquas multas.* apud Oſeam pro Benoni capio, ſenſu, ut videtur, congruentiſſimo. ab eadem radice eſt & nomen קוֹחַ *carcer*, à capiendo & tenendo dictus, Eſa. 61, 1. *Et vinctis* פְּקַח־קוֹחַ *apertionem carceris.* unde patet radicem eſſe ex quieſcentibus media vau. Et affixum in זְרֹעֹתָיו refero ad אֶפְרַיִם, quò & affixum plur. in קָחָם, pertinet. quum enim אפרים de populo hic dicatur, utriuſque numeri affixa conveniunt. & ut v. ſequenti affixa in לְחֵיהֶם & אֵלָיו eodem pertinent. porro תִּרְגַּלְתִּי mixtum eſt ex futuro & præterito. qualia ſunt יוֹדַעְתִּי 1 Sam. 21. 2. וַתָּבֹאתִי 1 Sam. 25. 34.

VERS. 4. בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה לָהֶם כִּמְרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל׃. Verſum hunc, qui non eodem modo ab Interpretibus capitur, hoc etiam modo exponere licet. *Funibus hominis trahebam eos, denſis funibus amoris: ſed fui ipſis, tanquam qui attollunt jugum ſuper maxillas eorum. Ideo inclinabo ad eos comeſtorem.* Id eſt, quum ego magna humanitate & ſuavitate eos regerem, habitus ſum ab illis non aliter quam qui ingens jugum ipſis imponeret. Ideo efficiam, ut flectat ſe ad eos comeſtor, qui eos abſorbeat. quis autem is futurus eſt? verſu ſequenti docet, non fore Regem Ægypti, ut antehac, ſed Regem Aſſyriæ. אוֹכִיל autem hoc ſenſu ponitur pro אוֹכֵל Ben. Kal. formæ תּוֹמִיךְ *ſuſtentans* Pſal. 16, 5. יוֹסִף *addens* Jer. 29, 14.

VERS. 7. וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם. Verto,

tò, *Et populus meus ſuſpenſus eſt ob averſionem à me. Et ſurſum vocant eum* , ſed *pariter non elevat ſe.* id eſt, manent cordibus infixi terræ , neque volunt ſe ſurſum elevare, quamvis eò vocentur.

VERS. 9. *Non revertar ad diſperdendum Ephraim, quoniam Deus ſum, & non vir : in medio tui ſanctus*, וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר *& non ingrediar in civitatem.* Objici poterat promiſſioni divinę, quomodo ais te Ephraimum diſperdere nolle, quum cum è terra ſancta es ejecturus, neque unquam reducturus? una urbs eſt Hieruſalem quam elegiſti, in quam intraſti, in qua habitas. ab ea quum in æternum removeris Ephraimum, quid ei tecum commercii deinceps eſſe poterit? Reſpondet Deus, non ingrediar amplius civitatem, cum tui miſerebor, quia nulla in civitate certum mihi futurum eſt templum quod inhabitem, ſed tu mihi templum eris, in tui medio ſanctus ero. ſicut ergo in primo membro opponuntur אֵל & אִישׁ, ſic in altero בְּקִרְבְּךָ & בְּעִיר. quaſi dicat, hominis eſt, non Dei, certo aſtrictum eſſe loco. hactenus, dum libuit, electa mihi fuit civitas, quam ingreſſus ſum, in qua habitavi. nolite exiſtimare, me ea hominis inſtar contineri, ac neceſſe habere ut penitus vos diſperdam, quia vos à civitate iſtâ removeo. tempus erit quo eam deſeram, & nec eam nec aliam ullam amplius ingrediar. ſed templum meum, quod inhabitaturus ingrediar, erit ubicunque futura eſt Eccleſia mea. tum & in tui medio habitabo, Ephraim, nulla habitâ civitatis ratione.

CAP. XII.

VERS. I. וִיהוּדָה עֹד רָד עִם אֵל. Vertunt, *At Iehudah adhuc dominatur cum Deo.* ut conveniat cum רָדָה *dominari.* conjectura eſt. cui præferimus, quod lingua Arabica ſuppeditat, ubi ex quieſcentibus media Vau ראד ſignificat *velle.* hinc vertimus, *At Iehuda adhuc vult cum Deo.* vide

plura

plura de hoc verbo, quæ annotavimus ad Jerem. 2. verſ. 31.

VERS. 3. *Et diſceptatio eſt Domino cum Iehuda,* וְלִפְקֹד עַל יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו *& viſitandum eſt ſuper Iacob ſecundum vias ejus.* ſic paſſim ל Infinitivo præpoſitum format gerundium in dum, quatenus ſignificat oportere. ut Pſal. 32. 9. & alibi.

VERS. 9. וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ לִי עָוֹן אֲשֶׁר חֵטְא׃. Variis hujus loci interpretationibus hanc addo, quam eruditiorum judicio ſubjicio. *Et dixit Ephraim, Profecto dives factus ſum, & inveni robur mihi. nulli labores mei invenient me,* (nempe) *iniquitas, quæ peccatum eſt.* Fatetur labores ſuos iniquitate & peccato plenos eſſe. ſolatur tamen ſe adverſus pœnam, idque eleganti hac phraſi indicat, nulli labores mei invenient me. quæ autem ſolatii cauſa? quod fulcrum? quia dives factus ſum, & robur inveni, quo me tueri poſſim. atque ita initium verſus ſuperbiam animi, medium ſecuritatem, finis impudentiam deſignaret, quod agnoſcens etiam iniquitatem & peccatum, nihil tamen metuat. Aut ſic exponas poſteriora verba; *Nulli labores mei invenient mihi iniquitatem, quæ peccatum ſit.* Hoc ſenſu ſecuritatem ſimul & hypocriſim deſignaret, quod omnes ſuos labores ab iniquitate & peccato adeo immunes eſſe opinetur, ut ne ipſi quidem labores iniquitatem ullam invenire in ipſo poſſint, adeoque merito ſe ſecurum eſſe, tum quod divitias & robur invenerit, tum quod nulla iniquitas in laboribus ſuis deprehendi poſſit.

VERS. 12. אִם גִּלְעָד אָוֶן אַךְ שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ׃. *An in Gilead mendacium, quin etiam vanitas* (id eſt idola) *fuerunt? in Gilgal boves mactarunt?* Cum admiratione interrogat, potueritne fieri, ad tantam ut delaberentur ingratitudinem ac impietatem, ut duo iſta loca, ubi tanta beneficia nacti erant, Gilead ubi adverſus vim Labanis tutatus fuerat Deus Jacobum, Gen. 31. & Gilgal ubi per circumciſionem

ciſionem opprobrium gentium ab ipſis fuerat avolutum, Joſ. 5. idolis profanarent. pœna ſequitur. גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי *etiam altaria eorum tanquam cumuli erunt in ſulcis agrorum.* videtur alludere ad etymon גִּלְעָד, quod ſonat *cumulus teſtimonii.* quandoquidem inquit cumulum teſtimonii altaribus profanarunt, altaria ipſorum fient cumuli.

VERS. 15. *Irritavit Ephraim* (Deum) תַּמְרוּרִים *amariſſimè.* וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ *ideo ſanguines ejus ſupra ipſum diffundit*, vel, ut Junius, *expandit.* rectè etiam vertitur *relinquit*, id eſt Deus non mundat eum à perpetratis cædibus.

CAP. XIII.

VERS. 9. שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל *perdidit te, ô Iſraël.* locutio mihi eſt imperſonalis, quales ſunt Gen. 16. 14. עַל כֵּן קָרָא לַבְּאֵר *propterea vocavit puteum*, nempe is qui vocavit, id eſt vocatus eſt. Mich. 2. 4. יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל *tollet ſuper te parabolam*, nempe is qui tollet, id eſt tolletur. vide & Eſa. 9. 6. Amos 4. 2. & alibi paſſim. quum enim imperſonalibus careant Hebræi, per tertiam perſonam ſive ſingularis ſive pluralis numeri efferre ſolent. Ita & hic, *perdidit te ô Iſraël*, nempe perditor, id eſt perditio tibi allata eſt ô Iſraël. Belgicè optime, **Men heeft u bedorven Iſrael.** ſequitur כִּי בִי בְעֶזְרֶךָ. laudo Pagninum, qui vertit, *ſed in me auxilium tuum.* ב enim ſæpe nominativum format. de quo pluribus egimus Pſal. 55. 19. & Pſal. 68. 5.

VERS. 13. *Dolores parturientis evenient ei : filius* eſt *deſipiens:* כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים *quia tempus eſt* ut *non maneat in ore matricis filiorum.* & tamen manet. hoc ſignum inſipientiæ.

VERS. 15. Verſus hic, quoad verba, ſatis facilis, quoad ſenſum difficilis. quem nos ſic explanamus. dicit Propheta initio verſus, *Nam ipſe* (Ephraim) *inter fratres fructificabit.* Objici poterat, quæ ſpes fructificandi, cum inſtar veri

deſerti

deſerti ſeſe habeat? reſpondet Propheta, *Veniet Eurus, ventus Domini, è deſerto aſcendens, & exareſcet ſcaturigo ejus, & exſiccabitur fons ejus,* nempe deſerti. habent enim deſerta ſuas quoque aquarum ſcaturigines & fontes unde nutriuntur, & magis inculta redduntur, alioqui peritura, ſi aquis prorſus deſtituantur. promittit ergo Deus ſe vento ſuo arefacturum fontes deſerti populi ſui. tunc *Ipſe* (Ephraim) *diripiet theſaurum omnium vaſorum deſiderabilium.* id eſt diteſcet alienis ſpoliis.

CAP. XIV.

VERS. 3. :וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ. Vulgatus & Pagninus, *Et reddemus vitulos labiorum noſtrorum*, pro פָּרֵי שְׂפָתֵינוּ. Junius, *Et rependemus vitulos labiis noſtris*, pro בִשְׂפָתֵינוּ. ad verbum eſt, *& reddemus vitulos, labia noſtra.* id eſt, non vitulos beſtias, ſed labia noſtra quæ nomen tuum confiteantur, & ipſis vitulis digniora ſint ſacrificia.

VERS. 8. *Refocillabuntur ſedentes in umbra ejus.* יְחַיּוּ דָגָן Vulgatus ex LXX, *vivent tritico*, id eſt יְחַיּוּ בְדָגָן. Pagninus *vivificabunt ſeipſos ut triticum.* Junius *in vitam producent* ut *frumentum.* ad verbum eſt, *vivificabunt frumentum*, vel *facient ut vivat frumentum*, id eſt ipſi frumento vitam dabunt. quod prout ipſa verba ſonant, ſic minime impertinentem ſenſum habere videtur. quum enim verſibus 6 & 7 rorem gratiæ ſuæ tam copioſum & efficacem Eccleſiæ per Chriſtum reſtituendæ promiſiſſet, ut flore lilium, radicibus arbores Libani, ramis & gloria oleam æquaret, pergit hoc verſu addere, eam umbrâ quaſvis arbores imitaturam, & vitæ efficaciâ triticum etiam ſuperaturam. tantum enim abfore ut ad vitam alendam tritico opus ſit habitura, ut vel ipſi tritico vitam ſit collatura. denique odore vinum Libani æquaturam.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

J O E L I S.

Cap. II. Vers. VII.

Quiſque in viis ſuis ibit, וְלֹא יְעַבְּטוּן אֹרְחוֹתָם Jonathan vertit וְלָא מְעַכְּבִין אוֹרְחָתְהוֹן *neque retardabunt vias ſuas*. quod ſecutus eſt Pagninus. Lxx. *ϰ̀ μὴ ἐκκλίνωσιν τὰς τρίβους αὐτῶν.*, Hieronymus, *non declinabunt à viis ſuis*. Junius, *non pervertent vias ſuas*, ſecutus Aben Eſram, qui idem eſſe dicit quod ישׁתון *pervertent*, atque eam ſignificationem habere in lingua Iſmaëlitia, id eſt Arabica: Id nobis tamen, etſi diligenter inquirentibus, hactenus conſtare non potuit. Lexicographus Arabs tres dat verbi עבט عبط ſignificationes. prima eſt ذبح *mactare*. ſecunda بال *evenire*, ut عَبَطَتْهُ الدَّاهِيَةُ *evenit ei calamitas*. Tertia eſt, شق *lacerare*, ut عبط الثوب *lacerabit veſtem*. Recurrimus itaque ad linguam Æthiopicam, quæ ut paſſim, ita & hîc lucem adferre poſſe videtur. ſignificat ibi עבט *cogere*, & quidem ad iter, quod proprio vocabulo *angariare* dicitur. ponitur enim pro *ἀγγαρεύειν* Mat. 5. 41. & 27 32. Hinc verto, *Et non cogent itinera eorum*, i. non cogentur itinera eorum: ſicut, *hac nocte tollent animam tuam*, ponitur pro *hac nocte tolletur anima tua*, phraſi Hebræis familiariſſima. Explicare videtur quod jam dixerat, quemque iturum in ſuis viis. quod fieri non poſſet, ſi ab aliis angariarentur. qui enim angariabantur, non erant ſui juris, ut pro arbitrio viis ſuis inſiſterent, ſed angaros comitari, iiſque inſervire cogebantur. Non id, inquit, uſu veniet huic locuſtarum exercitui. quiſque in via ſua recta procedet, ne-

mine

mine cogente ut alio rſum deflectere debeat. ſicut verſu ſequente, ***Alius alium non impellet***, Et, ***quiſque in calle ſuo ibit***, inter ſe opponuntur (ſi enim alius alium impelleret, non poſſet quiſque in calle ſuo procedere) ita & hic, ***Quiſque in via ſua ibit***, Et, ***nemo angariabit itinera eorum***, inter ſe opponuntur. ſi enim ab aliis angariarentur, à viis ſuis diverterentur. Ut autem hanc Æthiopicam ſignificationem non longe ab uſu, quem verbum עבט in lingua Hebræa habet, abeſſe doceamus, ſciendum, angariationem fuiſſe actionem, qua angariati uſum ſui, ſuorum ſervorum, jumentorum & curruum angaris concedere, adeoque ad tempus in eorum poteſtatem tranſire cogebantur. ſic apud Hebræos עָבַט in Kal *oppignerari*, eſt paſſio qua res quædam pignoris loco tranſit ad tempus in uſum & poteſtatem creditoris. Et in Hiphil הֶעֱבִיט *oppignerare*, eſt actio, qua creditor rem proximi cogit pignoris loco in ſuam ad tempus poteſtatam & uſum tranſire.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

AMOS.

CAP. I. VERS. III.

Ob tres prævaricationes Damaſci & ob quatuor לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ quidam vertunt, ***non avertam eum*** nempe חֲרוֹנִי *furorem meum*. ut ſit relativum ſine antecedente. Alii malunt affixum referri ad Damaſcum, ut ſenſus ſit, non convertam eam ad miſericordiam meam. ſed דמשק Damaſcus procul dubio eſt Fœminini generis. nec ſatis rectè infra verſ. 13. affixum hoc ſingularis numeri referretur ad filios Ammon.

Junius itaque maluit reddere, *non avertam iſtud*, nempe quod verſ. ſequenti minatur Deus. Quia autem affixa ad præcedens ſemper rectius referuntur quam ad ſequens, videant eruditi, an non referri queat ad הָרַעַשׁ *terræ motum*, quem verſ. 1. minatus erat Deus, intra biennium futurum. hic motus, inquit, certo eſt eventurus, neque avertam eum propter triplicia & quadruplicia peccata Damaſci, Gazæ, Tyri, Edom, Ammonitarum, Moabitarum, Iudæorum, Iſraëlitarum.

CAP. III.

VERS. 5. הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ. Fortaſſis ſenſus eſt, *An cadet avis propter laqueum* in *terram*, *niſi laqueus ſit ei?* Id eſt, Quum avis ſurſum volatura impeditur à laqueo, & ab eo premitur, ut in terram cadere cogatur, nonne id certum ſignum eſt, eam jam teneri laqueo? Sic tu Iſraël, quandoquidem jam in caſu es, collige inde te jam laqueo divini judicii implicatum.

CAP. IV.

VERS. 1. *Audite verbum hoc vaccæ Baſan*, *quæ* eſtis *in monte Samariæ*, הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה, *quæ opprimunt tenues*, *quæ confringunt pauperes*, *quæ dicunt Domino ſuo, adfer ut bibamus.* Domino ſuo, id eſt Deo ſuo. ideo ſequitur verbum ſingulare, adfer ut bibamus. arguuntur primo crudelitatis in pauperes. deinde profanæ luxuriæ, quod non in aliud precibus ſuis Deum ſollicitent, quam ut adferat quod bibant. quod & Apoſtolus Jacobus cap. 4. v. 3. perſtringit, *αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε, ὅτι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε.*

VERS. 3. *Et per rupturas exibitis*, *quaque è regione ſui*, וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמוֹנָה, Junius, *ac abjicietis quæ* erunt *in palatio.* accepit הַהַרְמוֹנָה pro אֲשֶׁר בְּהַרְמוֹנָה. at vero rarum ſatis eſt, ה præfixum

fixum pro relativo pronomine. deinde ה finale non notat hîc fœmininum genus, ſed He locale. quia accentus penultimam Syllabam afficit, non ultimam ut in nominibus fœminini generis. Laudo itaque Pagninum, qui vertit, *Et conjicietis vos in palatium.* Græcè ad verbum verto, καὶ ἀπιβαλεῖτε πρὸς τὰς βασιλικάς. Sicut Marc. 14. 72. de Petro proripiente ſe ex aula Pontificis dicitur, καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιε. neque aliter ἐπιβάλλειν accipitur 1 Maccab. 4. 2. 2 Maccab. 12. 9. 13. & 13. 15. & 15. 1. nec dubito quin id Helleniſtæ ex Hebræo הִשְׁלִיךְ deſumſerint, quod intranſitivè hîc uſurpatur pro ὁρμᾶν *ruere.* quod eſt, cum impetu conjicere ſe verſus locum aliquem.

VERS. 6. וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שִׁנַּיִם. Vulgata verſio eſt, *Et etiam ego dabo vobis mundiciem dentium.* non repugno: ſenſus enim ſatis elegans eſt. ſolummodo moneo, congruè etiam verti, dabo vobis vacuitatem dentium, Belgicè, Jck ſal u geven ledigheydt der tanden: ut non habeant quo repleantur & occupentur. נָקָה enim propriè ſignificat *vacuum eſſe.* unde Eſa. 3, 26. וְנִקָּתָה Chald. ותתרוקן *& evacuabitur*, nempe terra viris aut incolis ſuis. Hinc *vacuum eſſe ſordibus*, i. mundum eſſe. Item *vacuum eſſe crimine*, i. innocentem eſſe. Et *vacuum eſſe pœna*, i. impunem eſſe. Hinc procul dubio eſt, quod נִקְיוֹן שִׁנַּיִם Jonathan verterit אקהיות, LXX. eodem ſenſu γομφιασμὸν, Vulgatus *ſtuporem dentium.* vacuitatem nempe intellexerunt, non à cibo, ſed à ſenſu, qui ſtupor eſt.

VERS. 9. *Ficus veſtras & oleas comedet* הַגָּזָם *eruca.* locuſtæ ſpecies noxia frugibus. à גזם quod in lingua Æthiopica ſignificat *exſcindere.* ut Matth. 7. 19. pro ἐκκόπτεται Æthiopicus habet יתגזם. Verba autem Prophetæ hîc ſunt, הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם ubi variis aliorum interpretationibus addimus, הַרְבּוֹת conſtrui poſſe cum יֹאכַל *multiplicando comedet*, id eſt multum comedet. ac niſi accen-

tus ſegolta obſtaret, commodiſſime jungeretur præcedenti verbo, *Percuſſi vos uredine & rubigine multiplicando*, id eſt multum.

CAP. V.

VERS. 7. וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ Laudo Junium qui vertit, *Et juſtitiam humi collocant.* ſic accipio illud Eſa. 42. verſ. 4. עַד יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט *donec ponat in terra judicium*, id eſt *donec proſternat condemnationem.* de quo pluribus egimus ad Matth. 12. verſ. 20. in terra ponere, vel humi collocare, eſt abolere.

VERS. 16. וְקָרְאוּ אִכָּר אֶל־אֵבֶל וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי. Verti ſolet, *Et vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum peritos lamentandi.* ut hypallage ſit in poſteriori membro, pro וְאֶל־מִסְפֵּד יוֹדְעֵי נֶהִי. ſed neſcio an ſit neceſſarium. videtur enim אֶל aliam conſtructionem formare in poſteriori membro atque in priori. In priori refertur ad rem ad quam quis vocatur. in poſteriori ad perſonam cui quid acclamatur, ſeu vocando ſignificatur & indicitur. quomodo & alibi verbum קָרָא conſtruitur. ut Deut. 20. 10. קָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם *clamabis ad eam pacem*, id eſt acclamabis ei pacem. Ezech. 36. 29. וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן *& clamabo ad frumentum.* i. acclamabo frumento. Ita hoc loco, *Et clamabunt agricolam ad luctum, & planctum acclamabunt peritis lamentandi.*

VERS. 26. Quæritur quid hîc ſit כִּיּוּן. Aben Eſra notat, ex lingua Arabica & Perſica conſtare, ſtellam *Saturni* appellari כֵּיוָאן. rectè. Nam in Etymologico quodam Perſico-Turcico, cui nomen دانستن Daniſtam, quod Cl. vir Jacobus Golius ex Oriente ſecum attulit, in capite primo ubi enumerantur ſtellarum nomina, vidimus recenſeri كَيْوَانْ כֵּיוָאן pro *Saturno.* Et in lexico Arabico, cui nomen Camus,

كيون

ܟܐܘܢ ܟܝܘܢ explicatur رجل ممنوع *vir rigidus & auſterus*, propriè *prohibitus*, ad quem acceſſus quaſi eſt prohibitus ob moroſitatem & morum difficultatem, cujuſmodi apud Ethnicos depingitur Saturnus. neque apud Aſtrologos planetarum ullus inclementior Saturni. Poſſet itaque totus verſus ſic transferri. *Et portaſtis tabernaculum Molochi veſtri, & Saturnum præcipuam imaginem veſtram, ſtellam Dei veſtri, quem* (aut quæ) *feciſtis vobis.* צַלְמֵיכֶם verto *præcipuam imaginem veſtram.* uſitatum enim id eſt Hebræis ut rem excellentem & eminentem per plurale efferant. ut חָכְמוֹת *ſumma ſapientia.* poteſt tamen etiam verti, *Et cum Saturno imagines veſtras.* אֵת pro *cum.* Cur autem Saturnus כִּיּוּן dictus, vide in notis noſtris ad Act. 7. 43.

CAP. VI.

VERS. 1. *Væ tranquillis in Tſion, & confidentibus in monte Samariæ.* נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל. Solent Interpretes נקבי & להם referre ad montes Tſionis & Samariæ. Malumus referre ad tranquillos & confidentes, ac toto verſu deſcribi putamus aulicos ac potentiores utriuſque regni, Judaici & Iſraëlitici. Deinde ſunt qui vertunt, *Nominatis principium gentium.* Junius, *Nominatis præcipuum ſuarum gentium.* Suarum non eſt in Hebræo. neque exiſtimamus formam conſtructam in נקבי permittere, ut ראשית vertatur in Nominativo. Ad verbum eſt, *nominatis principalitatis gentium*, vel *celebratis præcipuarum gentium*, id eſt qui autoritate ac poteſtate adeo eminetis, ut & inter præcipuas gentes nomina veſtra celebrentur, & tota domus Iſraël ad vos veniat. רֵאשִׁית הַגּוֹיִם eſt ſicut infra verſ. 6. רֵאשִׁית שְׁמָנִים *præcipua unguenta.*

VERS. 3. הַמְנַדִּים לְיוֹם רָע Vertitur, *qui elongatis diem malum*, vel *diem mali.* rectè. quia ut apud Syros, ſic & Hebræos

deret) *tanquam lux tota, expelletur & ſubmergetur tanquam fluvio Ægypti.* Id eſt, quamvis ſplendidiſſimam ſe inſtar aſcendentis lucis oſtentaret, expelletur tamen, & tanquam inundante Nilo ſubmergetur. quæ ſane interpretatio mihi non diſplicet. & quum ubique, ubi ſenſus & Grammatica non arguunt manifeſtum mendum, τὸ כתיב præferendum cenſeam τῷ קרי, hîc quoque anteferrem.. præſertim cum verſu ſequenti eam lucis metaphoram plenius explicet. *Efficiam ut ſol occidat pleno meridie, & obtenebrabo terram die lucido.*

VERS. 14. וְחֵי דֶּרֶךְ בְּאֵר שָׁבַע׃. Junius, *& vivit* Deus *viæ Beerſchebahi.* In notis Vatabli, *& vivit* idolum ad quod itur *viâ Beerſeba.* Malim ſimpliciter, *Et vivit via* (id eſt religio) *Beerſeba.* quo modo & apud Arabes مذهب, quod proprie *locum per quem itur* ſignificat, pro *religione, ſecta, cultu,* vel *hoc aut illo colendi Dei modo* paſſim ſumitur. ſicut & Act. 9. v. 2. *ſi quos inveniret τῆς ὁδοῦ ὄντας qui hujus viæ eſſent,* id eſt hujus religionis.

CAP. IX.

VERS. I. הַךְ הַכַּפְתּוֹר וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וְאַחֲרִיתָם בַּחֶרֶב אֶהֱרֹג. Pagninus וּבְצַעַם vertit *& in fruſta concidam eos.* puto enim pro Infinitivo habuiſſe, & hunc pro futuro, ſicut ſequitur futurum אהרג *occidam.* Junius *divide eos,* per Imperativum. utroque modo anomalum eſt. Si enim pro Infinitivo ſumas, anomalum in fine eſt pathach pro camets. Si pro Imperativo, anomalum pathach idem pro tſere. Porro, בְּרֹאשׁ כֻּלָּם non verto *in capite omnium,* ſed *concide eos in capite omnes.*

VERS. 10. לֹא תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה. Solent hæ tranſitivæ conjugationes intranſitivè præter morem explicari, *non appropinquabit neque veniet ſuper nos malum.* Vide Pagni-

 num,

num, Junium, Vulgatum, Græcos, Vatabli notas &c. Verto tamen, *Ne admoveas, neque adducas ſuper nos malum.* invehitur in profanos, qui quo ſecure & ſine interruptione in peccatis degerent, tantum ſibi in Deum imperii ſumebant, ut & prohibere auderent, ne indictum malum admoveret & immitteret.

VERS. 12. לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת שְׁאֵרִית אֱדוֹם. Verto, *Vt poſſideant reliquiæ Edom.* cauſam verſionis, & pleniorem totius loci explicationem damus in notis noſtris ad Actor. 15.17.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

ABDIÆ.

VERS. V.

אם גנבים באו־לך אם שודדי לילה איך נדמיתה הלא יגנבו דים אם בצרים באו לך הלא ישאירו עללות. Nihil hîc neceſſe videtur cum Cl. Junio συμπλοκήν verborum ſtatuere. verto ad verbum; *Si fures venerunt ad te, ſi prædones nocturni, quomodo exciſus es? an non debebant furari ſufficientiam ſuam? Si vindemiatores venerunt ad te, an non debebant relinquere racemationes?* Calamitatem futuram tanquam jam factam minatur, multo majorem quam quæ à nocturnis furibus aut vindemiatoribus proficiſcitur. Nocturni enim fures non plus quam quod ſibi ſufficit furantur, relictis reliquis quæ auferre aut temporis ratio, aut vires ipſorum non patiuntur. vindemiatores non ſic arva nudant, quin racemandum aliquid relinquant. Longe major tua eſt, ô Edom, calamitas. Nam ſi furum inſtar & nocturnorum prædonum ſe habuerunt,

qui

qui te aggreſſi ſunt, quomodo ita exciſus eſt? an non ſuffeciſſet capere quod ſatis erat, non autem planè excîdere? ſi vindemiatorum inſtar ſe habuiſſent, nonne racemationem aliquam reſiduam facere oportebat? at jam nihil tibi reliquum.

VERS. 7. עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ
לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ׃. Ad verbum verto, *Vſque ad terminum deduxerunt te omnes viri fœderis tui: impoſuerunt tibi, prævaluerunt tibi, viri pacis tuæ, panis tui: poſuerunt vulnus ſub te, ad quod non eſt animadverſio.* Senſus eſſe videtur: Migrantem te in captivitatem, uſque ad terminum regionis tuæ deduxerunt confœderati tui, ut amicus amicum abeuntem ſolet, at impoſuerunt tibi &c. Niſi forte הַגְּבוּל abſolutè hîc ſumatur, ſicut ſæpe الأَجَلُ *terminus* apud Arabes abſolutè pro termino vitæ ſeu morte. ad mortem deduxerunt vel dimiſerunt te ipſi confœderati tui, quibus tu fiſus es, ſed verba dederunt tibi, & prævaluerunt tibi qui pace tua & pane tuo fruebantur. *vulnus poſuerunt ſub te, non animadvertendum.* puto אֵין תְּבוּנָה בּוֹ explicare quod anteceſſit תַּחְתֶּיךָ. ut ſenſus ſit, Vulnus tibi moliti ſunt, non apertè, ut prævidere & cavere poſſes, ſed laquei inſtar ſub te poſuerunt, ſic ut ipſemet vulnus tuum calcaris, nec ad id animadvertere vel attendere potueris. Notum eſt nomina ſæpe conſtrui ad modum verborum. ſicut ergo verbum הֵבִין conſtruitur cum ב, & ſignificat paſſim *attendere, animadvertere,* ſic hoc loco eodem ſenſu תְּבוּנָה conſtruitur.

VERS. 16. כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ
וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃. Nolim cum Junio כַּאֲשֶׁר hîc vertere *quando.* ex v. enim præcedenti liquet ſimilitudinem & paritatem hîc innui. Verba ſatis clara ſunt, *Quia ſicut bibiſtis in monte ſanctitatis meæ, ſic bibent omnes gentes jugiter, bibent inquam & abſorbebunt, & erunt quaſi non fuiſſent.* Sed ſenſus non

Rrrr 2 uſque

uſque adeo liquidus. quidnam bibent omnes gentes? ſubſtantiam tuam, inquit Vatablus. quia v. præcedenti dictum eſt, *fiet tibi, ſicut feciſti.* tu exhauſiſti Judæorum ſubſtantiam, aliæ quoque gentes exhaurient tuam. Junius videtur referre ad poculum iræ Dei, ut ſenſus ſit, quando tu ſatis biberis in monte ſanctitatis meæ, tum non tu tantum, ſed & omnes gentes bibent è poculo iræ meæ. Sed alium videtur ſenſum arguere verſus præcedens. quum enim Edomæis & omnibus gentibus propinquum diem Domini minatus eſſet, ac fore ut idem ipſis contingeret quod Eccleſiæ feciſſent, videtur id omnino poſtulare, ut nunc ſenſus ſit, ſicut vos & aliæ gentes bibiſtis & deglutiviſtis populum meum in monte meo ſancto, ſic viciſſim omnes gentes bibentur & deglutientur. יִשְׁתּוּ & וְשָׁתוּ & וְלָעוּ ſumo imperſonaliter. כָּל הַגּוֹיִם in accuſandi caſu, non in nominandi. ſicut in Euangelio, *hac nocte* ἀπαιτοῦσι *auferent animam tuam*, id eſt auferetur anima tua. Sic hoc loco, *bibent omnes populos, bibent inquam & abſorbebunt*, i. bibentur omnes populi, epotabuntur & abſorbebuntur, *eruntque quaſi non fuiſſent.* Belgicè, **Soo ſal men alle heydenen gheſtadelicken drincken / men ſalſe drincken ende opſlorpen / ende ſy ſullen zijn als offe niet gheweeſt en waren.** plane enim abſorpti erunt.

VERS. 19. וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים. Omnino laudo Veterem Interpretem, qui הַנֶּגֶב & הַשְּׁפֵלָה accepit Nominativo caſu, ac vertit, *Et poſſidebunt qui ad auſtrum ſunt montem Eſau, & qui in campeſtribus, Philiſtæos.* ut eadem ſit conſtructio cum וּבִנְיָמִן אֶת הַגִּלְעָד, *Et Benjamin poſſidebit Gilead.* Qui ad auſtrum vel meridiem ſunt, videntur eſſe Judæi propriè dicti, quibus Judæ tribus ceſſerat, regio terræ Canaan meridionalis, & montibus Eſau ſive Seir ad meridiem contermina. Ab hac rectè diſtinguitur השפלה planicies, ea nempe terræ Canaan pars, quæ reſpectu Judææ

plana

plana erat & campeſtris. erat enim Judæa maximam partem montoſa, adeoque ſiccior & aridior, & verè נֶגֶב. ea etenim vox propriè ſiccam & aridam terram denotat.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

JONÆ.

CAP. I. VERS. V.

Et conjecerunt vaſa quæ erant in navi in mare לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם. non refero affixum ad vaſa, ſed ad nautas. ac verto ad verbum, *ut allevarent à ſuper ſe.* ſicut infra v. 11. *ut ſileat mare* מֵעָלֵינוּ *à ſuper nos.* & verſ. 12. מֵעֲלֵיכֶם *à ſuper vos.* id eſt, à diſcrimine ſibi, nobis, vobis impendenti. quæ ſimpliciter per dativum reddi poſſunt, *ut allevarent ſibi. ut quieſcat mare nobis. & quieſcet mare vobis.*

CAP. II.

VERS. 7. הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם. Conſtructio eſt qualis in יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ *Dominus in cælo thronus ejus*, id eſt thronus Domini in cœlo. Sic hoc loco, *Terra, vectes ejus*, i. *Terræ vectes ſuper me* erant *in ſeculum*. id eſt, concluſerant me ne elabi poſſem unquam. בַּעֲדִי accipitur ſicut Gen. 7. 17. וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ *& concluſit Dominus ſuper ipſum.* ſic & 2 Reg. 4. 4.

VERS. 9. מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ. Aliorum interpretationibus, & Vatabli notis addo, verti etiam poſſe, *Qui obſervant vanitates mendacii, pietatem ſuam deſerunt.* חֶסֶד *pietatem* etiam Hoſ. 6. 4. expoſuimus, ut paſſim חָסִיד ὅσιος *pius.* quod ſi יַעֲזֹבוּ non conſtruas cum מְשַׁמְּרִים, ſed indefinitè & quaſi imperſonaliter accipias, qualia exempla ſunt. Iob. 7. 3.

Neh. 2. 7. & alibi paſſim, verti poterit, *Qui obſervant vanitates mendacii, miſericordiam eorum deſerent*, id eſt miſericordia eorum deſeretur, nemo ipſorum miſereri volet. vel per Imperativum *deſerant*, id eſt, nemo ipſorum miſereſcat.

Cap. IV.

Vers. 8. *Ventum Orientalem* חֲרִישִׁית quidam *calidum & urentem*. poſito שׁ pro שׂ aut ס. eſt enim חֶרֶשׂ *teſta*, ſic dicta ab ariditate. חֶרֶס *Sol*. item *prurigo*, ſcabies ſicca & urens. Alii *tenuiſſimum*, quaſi *ſilentem*, à חָרַשׁ *obmutuit*. alii *vehementem*, quaſi ſurditatem inducentem. à חָרַשׁ *ſurdeſcere*. Monemus in lingua Arabica حرش חָרַשׁ ſignificare, *aſperum, durum, ferocem eſſe*. احرش אַחְרַשׁ & حريش חָרִישׁ *aſper, durus, ferox*. hinc verti poſſet, *ventum Orientalem aſperum*. ſic ut duplex incommodum ex emortua cucurbita ſenſerit Jonas. primum quod ab aſperitate venti Orientalis minus eſſet tutus. alterum quod ab æſtu ſolis læderetur.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

MICHÆ.

Cap. I. Vers. V.

מִי פֶשַׁע יַעֲקֹב הֲלֹא שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת יְהוּדָה הֲלֹא יְרוּשָׁלָם׃ *Quis eſt prævaricatio Iacobi? an non Samaria? & quis eſt excelſa Iudæ? an non Ieruſalem?* Prævaricatio & excelſa Metonymicè dicuntur pro cauſa prævaricationis & excelſorum. non malè autem ad מִי *quis* pronomen interrogativum perſonæ, reſpondet Samaria

Samaria & Jeruſalem. per duas enim iſtas urbes regias, intelliguntur duarum iſtarum urbium, adeoque duorum iſtorum regnorum rectores, à quibus ad plebem derivabatur idololatria. ſicut & Matth. 23. v. 37. *ô Ieruſalem, Ieruſalem, quæ occidis Prophetas* &c. Poſſet quoque hîc ſtatui apoſiopeſis, exprimens irati Dei affectum. *quis prævaricationem Iacobi? an non Samaria? & quis excelſa Iudæ?* ſupple cauſatus eſt. *an non Ieruſalem?*

VERS. 10. בְּבֵית לְעַפְרָה עָפָר הִתְפַּלָּשְׁתִּי. Pleonaſmus eſt in בְּבֵית לְעַפְרָה pro בְּבֵית עַפְרָה. cujus & alibi exempla ſimilia. ut 1 Paral. 23. 28. וְעַל טַהֲרַת לְכָל־קֹדֶשׁ *& in purgatione omnis rei ſanctæ.* pro כָּל־קֹדֶשׁ. Porro τὸ Keri eſt הִתְפַּלָּשִׁי *voluta te*, quod video omnes ſequi. At τὸ Kethif eſt הִתְפַּלָּשְׁתִּי *volutavi me*. quod non video, cur rejiciatur. ſenſus eſſe poteſt, Nolite calamitatem populi Dei annunciare in Gath, neque publico fletu deflere, ne riſui ſitis hoſtibus vicinis. ſed meo exemplo diſcite quomodo vos geratis, qui me in domum Ophræ abdidi, ibique me in pulvere volutavi.

CAP. II.

VERS. 4. בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה נְהִי נִהְיָה אָמַר שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ חֵלֶק עַמִּי יָמִיר אֵיךְ יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ יְחַלֵּק׃ נִהְיָה Plerique interpretes ſumunt pro nomine ſubſtantivo à נָהָה, ut וְנָהָה נְהִי נִהְיָה ſit, *& lamentabitur lamentum lamenti*, id eſt, ut Junius habet, *lamentum ſummum*. ſed quia nuſquam alibi ita uſurpatur, ubique autem eſt præteritum Niphal ab הָיָה, hîc quoque ita acciperem, & verterem. *In die illo aſſumet ſuper vobis parabolam, & lamentabitur* (lamentator) *lamentum; factum eſt, dicet, vaſtando vaſtati ſumus.* &c. moneo נָהָה & יִשָּׂא imperſonaliter ſumi, pro more Hebræorum, ut & אָמַר. quomodo rectè expoſuit vulgata noſtra Belgica verſio, quæ & נִהְיָה eodem modo accepit ut nos. rectiſſimè meo judicio. reliqua minus bene. Melius ea Iunius. nec malè Genevenſes.

nobis

nobis non tantum quæ diximus, ſed & יָמִיר & יָשִׁיב & יְחַלֵּק impersſonalia videntur. Totum verſum Belgicè ſic reddo, In dien dagh ſalmen over u een ſpreeckwoort nemen / ende een clachte klaghen: 't is ghedaen / ſalmen ſeggen/ wy zijn t'eenemael verwoeſt. men verandert het erfdeel mijnes volcks: hoe ontneemt men my dat? deylt men onſe landen uyt/ om die weder te gheven?

VERS. 6. אַל תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לֹא יַטִּפוּ לָאֵלֶּה לֹא יִסַּג כְּלִמּוֹת׃. Plerique Interpretum volunt, hæc eſſe verba partim populi idololatrici ad Prophetas Dei, partim Dei ad populum idolalatricum. ſed ubinam verba Dei incipiant; diſſentiunt. Alii enim volunt, verba populi eſſe אַל תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן *ne ſtillate*, vos Prophetæ Dei, *ſtillent*, hi noſtri Prophetæ. reliqua eſſe verba Dei, *non ſtillabunt iſtis*, i. vobis Prophetæ veſtri. Alii volunt populi verba tantum eſſe, אַל תַּטִּפוּ *ne ſtillate.* Deum contra regerere, imo *ſtillabunt*, *ſed non ſtillabunt pro iſtis* i. pro vobis. Malumus omnia eſſe verba Dei vel Prophetæ ad falſos prophetas, *ne ſtillate: ſtillarent? non ſtillabunt iſtis. non recedent ignominiæ.* לֹא יִסַּג כְּלִמּוֹת, id eſt דָּבָר כְּלִמּוֹת. Si ſcriptum eſſet לֹא יַסִּג, planior eſſet ſenſus, *non removebit ignominias*, nempe Deus. Cum præcedentibus ſic connecto. Dixerat mutatam eſſe portionem populi, & amotos agros ac diviſos, itaque neminem fore qui projiciat funem in ſortem in congregatione Dei. Inde ſequebatur, ceſſandum deinceps Prophetis hujus populi, à prophetando, quia nulla ipſis amplius ſors in congregatione Domini, dicit itaque, *ne ſtillate.* ſed quia magna erat ipſorum audacia, addit, *ſtillarentne? non ſtillabunt iſtis.* non prophetabunt amplius populo huic ingrato & rebelli, quia decreta eſt in eos perpetua ignominia à Deo, quæ non recedet. Poſſent omnia verba etiam de veris Prophetis intelligi, hoc modo, Ne ſtillate, vos mei Prophetæ. quid? tantone beneficio hunc populum afficerem, ut Prophetæ mei ipſis ſtillarent? non

non ſtillabunt iſtis, iſti populo ingrato, ne recedat ignominia, quæ recedere non debet. Sed præferimus priorem ſententiam ob verſum ſequentem.

VERS. 7. *O quæ diceris domus Iacob, an abbreviatus eſt Spiritus Domini? an hæc ſunt opera ejus?* הֲלֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר הוֹלֵךְ non verto, *An non verba mea profutura eſſent cum eo qui rectè ambulat?* tum enim ה Emphaticum præponi debuiſſet participio הוֹלֵךְ, & ſitus dictionum tranſponendus, hoc modo, עִם הַהוֹלֵךְ יָשָׁר *cum eo qui ambulat rectus.* ſicut paſſim in Pſalmis הוֹלֵךְ תָּמִים *qui incedit integer.* הוֹלֵךְ רָכִיל *qui incedit detractor.* verto itaque, *An non verba mea bona ſunt*, nempe, *cum recto ambulat?* Propheta eſt qui loquitur, quique populum Dei increpat quod falſis Prophetis aurem præbuerit, ac cauſam reddit cur verſu præcedenti prophetandi munus ipſis interdixerit. quid enim, inquit, an Spiritus Domini eſt abbreviatus, quod eum per veros Prophetas loquentem aſpernati, alienum ſpiritum ſectemini? an illa, quæ vos nempe facitis, ſunt opera Dei, an vero Diaboli ac veſtri ingenii? an non poſſunt placere vobis verba mea, quum dixi vobis, Deum cum rectis incedere? vel ſic: *an non placebunt verba mea*, quæ per Spiritum Dei vobis protuli? placerent ſi recti eſſetis: nam *cum recto Deus ambulat.* Obſervandum autem יטב in hiphil non tantum eſſe tranſitivum, ſed & intranſitivum. ut Nah. 3. 6. הֲתֵיטְבִי מִנֹּא *an melior es Alexandria?* quamvis & hoc Kal eſſe queat, pro תִּיטְבִי. ſed hiphil eſt 1 Sam. 20. 13 כִּי יֵיטִב *quum placuerit patri meo malum contra te.* ita & hoc loco הֲלֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ *an non verba mea placent? an non bona videntur?* quod ſi & hîc tranſitivè velis accipi, referri poteſt ad præcedens מַעֲלָלָיו. ut ſenſus ſit, An non opera Dei verba mea bona faciunt? an non probant, bene à me dictum eſſe, Deum cum rectis ambulare? vel, *an non verba mea grata reddent?* ſane reddent, ſi recti ſitis. nam *cum recto Deus ambulat.*

VERS. 8. וְאֶתְמוּל עַמִּי לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם. Plerique אֶתְמוּל ſumunt pro אֶתְמוֹל *Heri, antehac, nuper.* Vulgatus vertit *è contrario,* quaſi compoſitum ſit ex אֶת & מוּל *contra.* quod aptiſſimum hîc facit ſenſum. quia tamen alibi non reperimus, אֶתְמוּל autem pro אֶתְמוֹל etiam Eſa. 30. 33. extet, hoc ſequimur. porro יְקוֹמֵם, quod ut conjugationis, ita ubique ſignificationis eſt tranſitivæ, hîc ſolum intranſitivè accipiunt Interpretes, pro יָקוּם *ſtat,* vel *inſurgit,* vel ſurrexit. retinemus potius uſitatam ſignificationem tranſitivam, & vertimus, *Ant dudum populus meus in hoſtem* eum *erigit*, vel *conſtituit.* ut ſenſus ſit, non quadrat populo meo quod dixi, Deum cum rectis ambulare. contra enim populus meus jam dudum ſibi Deum in hoſtem erexit, & adhuc erigit. cauſam pergit explicare, מִמּוּל שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן quod vertimus, *è propinquo pallii togam detrahitis.* notandum diſcrimen inter שַׂלְמָה & אֶדֶר. שַׂלְמָה *veſtis*, quæ in Nov. Teſt. *ἱμάτιον* dicitur, & pro pallio ſuprema veſte uſurpatur, non eſt veſtis fixa ſive corpori adaptata, ſed laxa & fluida, quam non induunt, ſed corpori injiciunt. ubi ad labores ſe accingunt, abjiciunt, finito labore reſumunt. dormituri ſe totos ei, etiam caput involvunt. æſtate adverſus radios ſolis, hyeme adverſus vim frigoris munimento eſt, & noctu ſtragulæ vicem tenet. veſtis quædam eſt univerſalis, plurimos uſus habens, ac propterea abſolutè שַׂלְמָה *ἱμάτιον veſtis* appellatur. talis erat illa שִׂמְלָה *veſtis*, qua Sem & Japheth tegebant pudenda patris, Gen. 9. verſ. 21. Talia *ἱμάτια*, quæ teſtes Stephanum lapidaturi deponebant ad pedes Saulis, Act. 7. 58. אֶדֶר autem vel אַדֶּרֶת eſt *στολὴ ſtola,* veſtis decora, corpori adaptata, & ad talos uſque demiſſa, quæ àd lumbos accingebatur, & decorem magnificentiamque viri exhibebat. מִמּוּל eſt *à coram, è propinquo, è contiguo.* LXX. מוּל vel אֶל מוּל ſæpe per *πλήσιον propè*, non raro per *ἐχόμενον contiguè* reddunt. Senſus eſſe videtur, vos avaritiæ veſtræ uſque adeo indul-

indulgetis, ut non contenti pallium abſtuliſſe, vicinam etiam & contiguam ei togam auferatis, & decore ſuo ſpōlietis eos qui ſecure tranſeunt, & periculis belli erepti domum revertuntur. Poſſent autem fortaſſe & ſic reddi, *At nuper populum meum hoſti ſtitit*, nempe Deus qui cum rectis habitat. quæ ſequuntur, poſſunt habere apoſtrophen ad hoſtes, *E contiguo pallii togam detrahite ab iis qui ſecure tranſeunt, & revertuntur à bello.* ſimiliter verſ. ſeq. *Vxores populi mei ejicite è domo oblectationum ſuarum, à parvulis earum auferte decus meum in perpetuum.* Prædictionem habet hæc interpretatio imminentis captivitatis. quæ clarius innuitur v. ſeq. 10. per apoſtrophen ad populum, *ſurgite, abite, namnon eſt hac requies.* q. d. quandoquidem vos jam hoſti ſtiti deprædandos, & una cum uxoribus parvuliſque veſtris expellendos, parate vos ad captivitatem, ſurgite, abite. etſi enim hæc terra Canaan in requiem vobis ſit data, non eſt hæc amplius vobis requies.

VERS. 12. אֲשִׂימֶנּוּ כְּצֹאן בָּצְרָה כְּעֵדֶר בְּתוֹךְ הַדָּבְרוֹ תְּהִימֶנָה מֵאָדָם. Difficultatem parit plurale fœmininum תְּהִימֶנָה. Pagninus ſubintelligit urbes, *tumultuabuntur* urbes *præ hominibus*, id eſt, inquiunt notæ Vatabli, præ multitudine hominum in iis obſeſſorum. Junius refert ad שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל *reliquias Iſraelis*, de quibus ante eodem hoc verſu. illæ *perſtrepent præ* multitudine hominum. nos referimus ad צֹאן & עֵדֶר, quæ cum ſint collectiva, & oves, pecus fœmineum, denotent, rectè cum plurali fœminino conſtruuntur. Hinc vertimus, *Ponam eum ſicut oves Boſra, ſicut gregem ovium in medio caulæ ſuæ, quæ perſtrepunt ab homine.* Id eſt, ſicut oves in Boſra, ubi magna eſt earum copia, tumultuantur, & ſicut eædem in caulam collectæ, intrante in eam homine, perſtrepunt ac diſcurſitant, pavidum ſcilicet pecus, & ne acceſſum quidem hominis ſine timore ferens, ita colligam Iſraëlem, & collectum reddam pecori tumultuanti ac pa-

vide perſtrepenti ſimilem. Unde autem pavor ille oriturus ſit, docet verſ. ſeq. *Aſcendet effractor ante ipſos.*

VERS. 13. .עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם *Aſcendit effractor in conſpectu ipſorum.* Aſſentior Cl. Junio, qui per effractorem non intelligit quoſdam Iſraëlitarum muros urbium ſuarum effracturos, ut & ſibi & fratribus ſuis fuga vitæ ſuæ conſulere volentibus viam aperirent, ſed hoſtes qui effractis muris ac portis urbes eſſent occupaturi. Ac ſimiliter quæ ſequuntur, .פָּרְצוּ וַיַּעֲבֹרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַיהוָה בְּרֹאשָׁם *Effregerunt & tranſiverunt portam, & exiverunt per eam, & tranſivit rex eorum ante ipſos, & Dominus in capite eorum*, refero quoque, ſecus quam Junius & alii, ad hoſtes. etſi enim הַפֹּרֵץ ſit ſingulare, quia tamen non de ſingulari perſona, ſed de exercitu hoſtili dicitur, rectè mutantur verba ſequentia in pluralia. cur ſic accipiamus facit potiſſimum finis verſus, ubi Deus dicitur eſſe in principio eorum, aut in capite, quaſi dux. Incommode id de Iſraëlitis, urbes ſuas deſerentibus & fuga ſibi conſulentibus, intelligi videtur quippe quum deſeruiſſe eos tum potius Deus, quam ducis inſtar in capite eorum verſari dicendus ſit. Commodiſſimè autem de hoſtibus, qui effractis portis per eas eſſent tranſituri ad occupandas urbes, & rurſus per eaſdem ſecurè exituri, ducente quidem eos rege, ſed præcipuo duce ipſo Deo, qui iratus ſuo populo, in capite eſſet adverſus eos bellaturus.

CAP. IV.

VERS. 13. *Surge & tritura filia Sionis*, .כִּי קַרְנֵךְ אָשִׂים בַּרְזֶל *nam cornu tuum ponam ferrum.* Vult Cl. Junius cornu hîc ſumi, ſicut 1 Sam. 2. 1. ubi Anna cornu ſuum exaltatum eſſe gloriatur. At iſthic loci procul dubio metaphora deſumpta eſt à cornibus boum aliorumque animalium, quæ in capite eminent, quibuſque ſe tuentur. At hîc metaphora triturationis evincit, agi de cornu quod boves in pedibus

bus habent, quo calcant & triturant, nempe de ungularum cornu, quod quo durius eſt, eo felicius & diutius triturant. ſic cum tu filia Sionis ad triturandas gentes te accinges, ſedulo nava operam, reddam enim cornu pedum tuorum inſtar ferri, ut & fortiter & diu calcare poſſis. quæ adduntur, commentarii vice ſunt, וּפַרְסוֹתַיִךְ אָשִׂים נְחוּשָׁה *& ungulas tuas ponam æs.*

CAP. V.

VERS. 2. וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה. Plerique vertunt, *Et tu Bethlehem Ephrata parva es ut ſis inter millia Iehuda.* & ſenſum eſſe volunt, Tu minor quidem es quam ut cenſearis inter millia Judæ, tamen ex te mihi exibit &c. Ionathan habet ואת בית לחם אפרתה כזעיר הויתא לאתמנאה באלפיא דבית יהודה, id eſt, *Et tu Bethlehem Ephrata fere fuiſti, ut numerareris inter millia domus Iudæ.* Druſius in parte alterà annot. in Nov. Teſt. quò verba Prophetæ cum Matthæo conciliet, interrogativè accipit, *parva ne es ut ſis inter millia Iudæ?* id eſt, minimè parva es acutè ſane & non rejiciendum. Addamus tamen & hanc interpretationem. *At te Bethlehem Ephrata, parvum eſt eſſe inter millia Iuda, ex te mihi exibit* &c. id eſt, adeo nequaquam es minima, ut etiam parva tibi res ſit inter millia cenſeri, quum longe major ſis: nam ex te mihi exibit &c. Primus Oſiander verterat, *parum eſt ut ſis inter Chiliadas.* quam verſionem vehementer inſectatur doctiſſ. vir Caninius, ac omnia profert loca, ut doceat צָעִיר & fœm. צְעִירָה nunquam ſignificare *parum*, ſed ſemper *parvulum* ætàte aut dignitate. ſumamus ergo pro re dignitate parvula, ut ſenſus ſit, parvula res eſt, aut parvula dignitas eſt, ut ſis &c. Inſtabit quis צָעִיר ſemper ad perſonam referri, & hominem parvulum ſignificare, non rem. Reſp. ad perſonam referri, quum ſignificatione eſt maſculinum. at quum Hebræi neutro genere careant,

& pro eo nunc fœminino, nunc maſculino utantur, non video cur non ut alia adjectiva, ita & hoc pro neutro genere ſumi poſſit. ut 1 Reg. 12, 10. קָטָנִּי *minimum meum, minima mea res.* Gen. 2, 17. לֹא טוֹב *non eſt bonum.* ita hic צָעִיר *parvum, parva res eſt.* apud Syros radix hæc vilitatem & ignominiam ſignificat. ut vertere poſſis, *vile, ignominoſum eſt eſſe inter millia Judæ.* Ut autem connexio hujus verſus cum præcedenti liqueat, provocat Eccleſia exercitum hoſtilem, tanquam triumphatura de eo per Chriſtum. *Turmatim convenito filia turmæ. obſidionem ponit* turma *contra nos. percutiunt in maxilla judicem Iſraëlis.* At tu Bethlehem liberatorem nobis dabis. Porro Clar. Junius hîc בְּאַלְפֵי יְהוּדָה vertit, *in ducibus Iehudæ.* ſecutus Matthæum qui habet ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Nolim propterea à verbo recedere. nec laudo quod Jud. 6. 15. אַלְפִּי verterit, *dux meus eſt pauperrimus inter Menaſchitas,* pro *Chilias mea eſt pauperrima:* Sunt qui volunt Matthæum legiſſe בְּאַלֻּפֵי quod ſonat *in ducibus.* dubito. quum ex LXX. Interpretibus & Chaldæo conſtet, receptam Eccleſiæ Judaicæ lectionem fuiſſe בְּאַלְפֵי, & ſumptum pro *in millibus.* Cur ergo Matthæus vertit *in ducibus?* quia ſenſum reſpexit. cum enim populus Judaicus in chiliadas eſſet diſtributus, quarum quæque ſuum haberet ducem, adeoque quot eſſent chiliades, totidem & duces, qui שָׂרֵי אֲלָפִים *præfecti millium* dicebantur, rectè pro chiliadibus dixit duces, quia in chiliadibus eminebant duces, & in ducibus chiliades ipſorum comprehendebantur. adde quod ad ſcopum Euangeliſtæ magis attinebat duces dicere quam chiliadas, ut & Bethlehem & novus hic dux Chriſtus magis eveheretur, quum mentem Prophetæ eſſe intelligeremus, oppidulum Bethlehem, quod vix dignum videbatur, ut vel unus dux millenarius ei tribueretur, adeo eminere ſupra omnes duces millenarios Judæ, ut etiam ſummus iſte dux ex eo natus ſit.

VERS.

VERS. 5. *Conſtituemus ſuper eum ſeptem* רֹעִים *paſtores, & octo* נְסִיכֵי אָדָם verto *Principes plebejos.* ſicut quando opponuntur בְּנֵי אִישׁ & בְּנֵי אָדָם, & intelliguntur, illi quidem viri nobiles, fortes, ſummi, quibus igneus quidam vigor ineſt (eſt enim אִישׁ ab אֵשׁ *ignis* elementorum ſummum & nobiliſſimum) hi autem ignobiles, plebei, infimæ ſortis homines, & qui quaſi terram ſapiunt (eſt enim אָדָם ab אֲדָמָה *terra*, elementorum infimo & maxime ignobili) ita נְסִיכֵי אָדָם ſunt principes infimæ ſortis, ex ipſa plebe deſumpti. Vilipendit Deus Aſſyrium, regem potentiſſimum ac ferociſſimum, cui præfecturum ſe dicit non ex ſumma nobilitate natos, ſed paſtores, viliſſimum hominum genus, & plebejos principes.

CAP. VI.

VERS. 10. עוֹד הַאִשׁ בֵּית רָשָׁע אוֹצְרוֹת רֶשַׁע. Aſſentior iis qui vertunt, *Adhuc ne ſunt in domo impii, theſauri impietatis?* אִשׁ pro יֵשׁ Aleph pro Jod non ineptè ponitur, quia quotieſcunque Jod ſub ſe habet chirec, Hebræi ac Syri non pronunciant illud ut Iod conſonans, ſed ut Aleph. non enim יִשְׂרָאֵל pronunciant Iiſraël, ſed Iſraël אִשְׂרָאֵל, unde & apud Syros ſcribitur [ܐܝܣܪܝܠ] אִיסְרָאִיל. ſic Syri ſuum יְתֵב *ſedit* pronunciant ut אִתֵּב. quare & in fut. ſcribunt נֵאתֵּב *ſedebit* pro נִיתֵּב. ſimiliter pro Hebræorum יֵשׁ *eſt, ſunt*, Syri dicunt אִית præpoſito Aleph in cujus chirec Jod quieſcit, & ש pro more mutato in ת.

CAP. VII.

VERS. 3. עַל־הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב הַשַּׂר שֹׁאֵל וְהַשֹּׁפֵט בַּשִּׁלּוּם וְהַגָּדוֹל דֹּבֵר הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ׃. Variè hic verſus accipitur, præſertim primum ejus membrum, quod nos ſic interpretamur: *Contra malum manibus, benefacere princeps petit & Iudex pro retributione.*

tione. Id eſt, Impetrari non poteſt à Principe & judice, ut innocentem adverſus hominem malum manibus, h e. iniquum & rapacem tueantur, niſi pro retributione: mercedem poſtulant, ut benefaciant alicui adverſus hominem הָרַע כַּפַּיִם Reliqua doctiſſ. Iunius optimè interpretatus videtur, quæ nos hoc ſenſu capimus: Qui magnus eſt, loquitur ipſemet pravitatem cordis ſui: & alii huic adulantes malitiam illam confirmant, ac inſtar funis contorquent ac conduplicant. Poſſunt & prima verba ſic diſponi, ac fortaſſe ſecundum accentus rectius: *Ad benefaciendum contra eum qui malus eſt manibus, princeps interrogat, & judex, de retributione.* Belgicè totus verſus ſic vertitur, **Om teghen een die boos van handen is / wel te doen / de Prince vraeght / ende oock de Rechter / nae vergeldinghe: ende die groot is / ſpreeckt ſelve de booſheydt ſijner ſiele / ende ſy draeyen die t'ſamen als een kabel.** Poteſt etiam לְהֵיטִיב verti *benefaciendum eſt, oportet benefacere* uſitato Hebraiſmo, ubi ſæpe ל eam vim Infinitivo tribuit. ut Pſal. 32. v. 9. *fræno & habena os ejus* לִבְלוֹם *coërcendum eſt, coërcere oportet.* Ita hoc loco, ſed per modum interrogationis, Contra malum manibus benefaciendum eſt? Belgicè, **Iſſer tegen die gene die boos van handen is goet te doen** / id eſt, ſi benefacere oportet, Princeps inquirit & judex de retributione. הָרַע כַּפַּיִם verto, *malum manibus*, in ſtatu conſtructo, quamvis conſtruenti nomini præponatur ה Emphaticum, qualia ſunt הָאֶבֶן הַבְּדִיל *lapidem ſtanni* Zach 4, 10. הָאֵל בֵּיתאֵל *Deus Bethel.* Gen. 31. 13. הָאָרֶץ כְּנַעַן *terra Canaan.* וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת *& ſtultitiam fatuitatum* Eccl 7, 25 הַחֲנִית הַמֶּלֶךְ *haſtam regis* 1 Sam. 26, 22. ubi ſane ita habet τὸ כתיב, etſi קרי ſit abſque ה, חֲנִית. ſic הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים *irriſione tranquillorum.* Pſal. 123, 4. plura exempla qui vult, videat Ioſ. 3, 14. 2 Reg. 16, 17. Ezech. 45, 16. Gen. 2, 9 Ier. 25, 20. Iud 16, 14. 1 Reg. 14, v. 24. Quia tamen exempla iſta anomala ſunt, & præter rectum Hebraiſmum,

mum, adeoque non facile anomalia ea ſtatuenda, niſi urgente neceſſitate, experiamur an alia detur non minus commoda quoad ſenſum interpretatio. Sic verto, *Contra malum manus* ſunt *ad benefaciendum. Princeps interrogat & judex de retributione.* i. turpiter manibus abutuntur. Quum enim datæ ſint ut adverſus malum benefacerent, videntur non in alium uſum eas nacti, quam ut munera caperent. Belgicè, **Daer de handen zijn om wel te doen teghen het booſe/** (vel **den booſen**) **de Prince vraeght ende de Rechter nae vergheldinghe.** Id mihi magis placet, & prima verba *γνώμην* continent. Vel legas interrogativè, *Contra malum manus* ſint *ad benefaciendum?* Princeps rogat & judex de retributione. Belgicè, **Souden de handen zijn om wel te doen teghen den booſen/de Prince vraeght ende de Rechter nae vergeldinge.**

VERS. 4. יום מְצַפֶּיךָ פְּקֻדָּתְךָ בָאָה. Verto, *Die ſpeculatorum tuorum viſitatio tua veniet.* יום *dies* ſumitur pro exitio. ut Pſal. 37. 13. ubi Deus dicitur ridere impium, quia videt venire diem ejus, id eſt exitium. Senſus eſt, quum videbis adeſſe interitum ſpeculatorum, id eſt Prophetarum tuorum, ſcias adveniſſe quoque tuam pœnam. & ne exiſtiment diem iſtum procul adhuc abeſſe, addit, *Nunc eſt perplexitas ipſorum.* jam jam tenentur intricati & impliciti judiciis divinis, unde ſe non expedient, donec dies exitii advenerit.

VERS. 5. *Ne credite ſodali, ne confidite* בְּאַלּוּף, verto *in amico.* vide quæ de voce אלוף obſervavimus ad Pſal. 55. 14.

VERS. 11. יום לִבְנוֹת גְּדֵרָיִךְ יום הַהוּא יִרְחַק חוק. Verto, *Die* quo *oportebit ædificare macerias tuas, die illo longe emanabit decretum.* idem mihi hîc eſt חוק quod paſſim Rabbinis גזרה *decretum, deciſio* in malam partem pro perſecutione & afflictione. ſenſum eſſe puto, idem dies quo macerias tuas reſtaurare oportebit, erit dies quo in longum ſe diffundet

Tttt afflictio

afflictio in inimicam tuam decreta, de qua verſ. præcedenti actum fuit. לִבְנוֹת pro *oportet adificare*. Hebraiſmus eſt quem ſupra verſ. 3. quoque annotavimus.

VERS. 12. יוֹם הוּא וְעָדֶיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר וּלְמִנִּי מָצוֹר וְעַד־נָהָר וְיָם מִיָּם וְהַר הָהָר׃. Difficilis hic locus. in quo obſervandum puto, non dici hîc יוֹם הַהוּא ut verſu præcedenti, ſed יוֹם הוּא. quo reſponderi puto, ad quæſtionem, quis eſt ille dies quo & maceriæ meæ reſtaurabuntur, & decretum in hoſtes meos longè exibit? reſponſio יוֹם הוּא *dies eſt*, וְעָדֶיךָ יָבוֹא *quum ad te veniet* ſup. quiſque, id eſt imperſonaliter quum ad te venietur, *ab Aſſur uſque ad civitates munitas, & à civitate munita uſque ad fluvium, & mare è mari, & montem Har.* Mare è mari, eſt mare Mediterraneum oriens ex Oceano, Occidentale terræ Canaan. Mons Har, qui & Hor, in quo mortuus eſt Aaron, eſt in finibus Idumeæ ad meridem terræ ſanctæ. נָהָר *fluvius*, qui abſolutè Euphratem denotare ſolet, eſt ad ſeptentrionem, quippe in Chaldæa ſitus. Aſſur autem ad Orientem. Senſus ergo eſſe videtur, dies quem promitto is eſt, quum ex omnibus mundi partibus fratres tui diſperſi ad te accedent. Quod ſi יוֹם הוּא velimus idem eſſe quod הַהוּא, vau ſequens non erit copulativum, nec tempus denotabit, ſed tantum conſecutionem, & Latinè redundabit. plane ut Gen. 22. 3. *Die tertio* וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו *elevavit Abrahamus oculos ſuos*. vide & Gen. 3. v. 5. Sic hoc loco, *Die illo ad te veniet* quiſque, vel venietur. quod ſi in hiſce locis Vau omnino reddendum ſit, non poſſit aptius quam per latinum *tum*.

ANI-

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

NAHUM.

Cap. I. Vers. VIII.

וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כָּלָה יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ. Vulgatus, *Et in diluvio prætereunte conſummationem faciet loci ejus.* Pagninus fere eodem modo, *verum in inundatione tranſeunte conſummationem faciet loci ejus.* Tigurini, *Diluvio ſuperante prorſus delebit locum ipſius* (Aſſyrii potius Nineues. Iunius, *Itaque inundatione pervadente, affecturus eſt conſumptione locum illius.* Senſum aſſecuti ſunt omnes, ſed conſtructio Hebræa quæ ſit non expreſſerunt, nec rectè eam aſſecuti videntur Vulgatus & Pagninus. Vatablus in notis Pariſienſibus, Hebraicè haberi dicit, *Et cum inundatione tranſeunte conſummationem facturus eſt in loco ejus.* Malim, *Et cum inundatione tranſeunte conſumptionem faciet locum ejus*, id eſt, faciet ut locus Nineves ſit ipſa conſumptio. Sicut Hebræi dicere ſolent, *terra ejus erit* שְׁמָמָה *deſolatio*, ita hîc, *locus erit* כָּלָה *conſumptio.* Poſſet etiam עֹבֵר conſtrui non cum שֶׁטֶף, ſed cum Deo qui v. præcedenti eſt deſcriptus, ac verti, *Et cum inundatione tranſit*, nempe Deus, *conſumptionem faciet locum ejus.* ſic cauſa reddetur, cur non poſſit non conſumi Ninive ab ira Dei, quia cum inundatione tranſit.

Vers. 10. כִּי עַד סִירִים סְבֻכִים וּכְסָבְאָם סְבוּאִים אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא׃ Variæ ſunt hujus verſus interpretationes. Junius eleganter, *Nam æquè ac ſpinæ perplexi, & tanquam ſi mero obruti eſſent, inebriati, conſumentur, velut ſtipula arida, planè.* ſed primo an עַד paritatem ſignificare queat, dubito. Ego כִּי עַד סִירִים סְבֻכִים verterem ad verbum, *nam uſque ad ſpinas perplexi*

ſunt: id eſt adeo perplexi, ut ad ſpinas uſque refugium capiant. ſicut 1 Sam. 13, 6. dicuntur Iſraëlitæ metu Philiſtinorum abdidiſſe ſe בַּחֲוָחִים *inter ſpineta.* ſummæ id perplexitatis argumentum eſt, quum quis eo confugit, unde vix aliter quam læſus exire poteſt. Deinde וּכְסָבְאָם *& tanquam ſi mero obruti eſſent*, accepit Junius pro Infinitivo. Sed Caph ex literis בְּכָלָם Infinitivo præpoſitum, ſimilitudinem, quod quidem ſciam, nunquam denotat, ſed tempus: unde Pagninus & Vatablus, qui id hoc loco etiam pro Infinitivo acceperunt, verterunt, *quum inebriati fuerint*, aut *poſtquam inebriati fuerint.* Ego pro nomine accepero, ſicut Eſa. 1. 22. סָבְאֵךְ *vinum tuum miſtum eſt aqua.* & Hoſ. 4, 18. סָר סָבְאָם *putidum vinum eorum.* Ita hoc loco verterem, *Et tanquam vino ſuo inebriati ſunt.* Id eſt, ſpiritu vertiginis laborant, quo non aliter ſunt inebriati, quam ſi ſuo vino ebrii eſſent. Totus ergo verſus ſic habet: *Nam uſque ad ſpinas perplexi ſunt, & tanquam vino ſuo inebriati ſunt, conſumpti ſunt* (vel conſumentur) *tanquam ſtipula arida plenè.* Cauſam tradit, cur verſu præcedenti dixerit, eos conſumendos eſſe, nec anguſtiam bis ſurrecturam: quia tanta eſt ipſorum perplexitas, tanta ebriæ mentis vertigo, ut facile ſit eos penitus conſumere, nec opus futurum ſit bellum iterare. ſi סִירִים alibi ſignificaret idem quod סִירוֹת *ollæ*, & quod ſingulare סִיר *olla*, non gravatè verterem, *Quia perplexi ſunt uſque ad ollas.* Id eſt, tanta eſt eorum perplexitas, ut etiam qui ad ollas ſedent, ibique ſecurè epulari videntur, implicatos ſe & intricatos agnoſcant, nec quomodo evadant, ſciant.

VERS. 14. מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי קַלּוֹתָ׃. Solent Interpretes וּמַסֵּכָה jungere præcedentibus, quod fortaſſe rectius jungeretur ſequentibus, hoc modo, *E domo Dei tui exſcindam ſculptile, & fuſile ponam ſepulchrum tuum, quia viluiſti.* Minatur regi Aſſyriorum, ſe idola ejus quibus fiſus fuerat extirpaturum, & tum ea tum ipſum tanta

aſſe-

affecturum ignominia, ut fuſile quidem non modo non pro Deo, ſed ne pro re quidem ſacra ſit habendum, quippe in ſepulchri uſum adhibendum. ipſum vero tam viliter inhumandum, ut non modo regio non ſint ornaturi monumento, ſed fuſile aliquod & jam pro re profana habitum idolum arrepturi, in quod eum condant.

CAP. II.

VERS. I. עָלָה מֵפִיץ עַל פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצֻרָה. Verto, *Aſcendit diſſipator contra faciem tuam,* dicens, *obſideamus munitionem.* Volunt plerique נָצוֹר eſſe Infinitivum vel Imperativum à נָצַר *cuſtodivit.* Imperativus eſſe nequit. ibi enim נְצוֹר punctandum erat. Infinitivus eſſe poteſt. ſed ſatius nobis videtur, ſi ſit futurum à צוּר *obſidere.* neque obſtat, quod alibi ſit נָצוּר per ſchurec, ut Cant. 8. 9. & תָּצוּר Deut. 20. v. 19. alibi enim etiam eſt per cholem. ut Eſa. 11. 13. *Et Iehudah* לֹא יָצֹר *non anguſtabit Ephraim.* ac notum eſt in eo ordine conjugationum, in Infinitivo קוּם & קוֹם, in fut. יָקוּם & יָקֹם indiſcriminatim uſurpari, ſic idem צוּר & צֹר *rupes.* Quidam עָלָה *adſcendit*, metaphoricè accipiunt pro *evanuit*, *periit.* quod exemplis non caret. tum נָצוּר poſſit eſſe præteritum Niphal à צוּר, ac verti, *Evanuit diſſipator coram te, obſeſſa eſt munitio* (id eſt munitiſſima civitas Ninive, ubi Aſſyrius diſſipator ſedem imperii tenebat) *ſpeculare viam* (nempe quæ ducit Ninivem. percipies facile ejus anguſtiam. atque inde) *robora lumbos, fortifica robur valde.* hoc cum præcedenti & ſequenti verſu optimè convenit. nec repugnat quicquam, niſi quod נָצוּר & מְצוּרָה genere diſcrepent. At nihil Hebræis familiarius quam Enallage generis. præſertim ubi nomen ſubſtantivum ad intellectum refertur. ut hoc loco intelligi poteſt יוֹשֵׁב מְצוּרָה *inhabitator munitionis*, atque is dici obſeſſus. Poſſet quoque מְצוּרָה ſumi pro בִּמְצוּרָה, & נָצוּר, conſtrui

cum præcedenti מְפִיץ, ac verti, *Obſeſſus eſt*, nempe diſſipator, in *munitione*.

VERS. 2. כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל. *Nam reducit Dominus excellentiam Iacobi, tanquam excellentia Iſraelis.* id eſt, ſicut Deus ipſe eſt excellentia Iſraëlis, ita non poteſt pati ut excellentia perpetuo à Jacobo ſive ab Iſraële exulet. itaque jam jam reducit excellentiam Jacobi.

VERS. 5. יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכוֹתָם. Prius membrum per modum interrogationis lego, vel ut Belgicè efferimus, **Sal hy aen ſijne aller-treffelickſte ghedencken / ſy ſullen ſtruyckelen in haere ganghen.** Latinè, *quum* (vel ſi) *recordabitur præſtantiſſimorum ſuorum* (quippe quorum opera ſe adjutum iri ſperabit) *corruent in greſſibus ſuis*. Sequitur יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ poſſet & ibi prius membrum per modum interrogationis legi, **Haeſten ſy haer na haren muer/ de beſchermer ſtaet bereyt.** Latinè, *ſi feſtinent ad murum ejus* (Ninives nempe ad vim inde faciendam in hoſtes) paratus ſtat protector, qui adverſus erumpentium vim caſtra hoſtilia protegat. ita Vau in וְהֻכַן erit conſecutivum, Latine ſuperfluum, Belgicè per **ſoo** redditur, **Soo ſtaet de beſchermer bereyt.** Quod ſi יְמַהֲרוּ ſimpliciter legatur ſine modo interrogationis, Vau poteſt reddi *ſed*, *at*: hoc modo, *feſtinabunt ad muros ejus. at paratus ſtabit protector.*

VERS. 7. וְהֻצַּב גֻּלְּתָה הֹעֲלָתָה. Verto, *Et conſtitutum eſt* (**ende het is al beſtelt**/ vel **Ende het ſtaet der al**) *abducetur in captivitatem, deportabitur, & ancillæ ejus deducent eam voce ſimili columbarum, tympaniſantes ſuper corda ſua.*

VERS. 8. וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת מַיִם מִימֵי הִיא. Verto cum Junio, *Ninive* fuit *tanquam piſcina aquarum, ex quo tempore fuit.* ſubintellecto enim ſolum verbo ſubſtantivo, מִימֵי הִיא eſt pro מִימֵי הֱיוֹתָהּ. poſſes ſimpliciter vertere, *à diebus ipſius*, i. à diebus quibus ipſa fuit. Sequentia וְהֵמָּה נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה verto, *At hi ipſi fugiunt: ſtate, ſtate: at nemo poteſt facere ut reſpiciant.*

ciant. id eſt, tanto cum pavore fugiunt, ut quamvis jubeantur conſiſtere, nemo tamen efficere poſſit, ut vel reſpiciant.

VERS. 9. *Deprædamini argentum, deprædamini aurum:* וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה, non puto laudandum Junium qui vertit, *& infinitum illum apparatum.* ferri id melius poſſet, ſi וְלֹא קֵצֶה legeretur. אֵין enim verbum ſubſtantivum includit, itaque vertendum, *nam non eſt finis apparatui.* quod ſequitur כָּבוֹד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה, per aſyndeton jungo cum præcedentibus, ſic ut ל in לַתְּכוּנָה influat etiam in כָּבוֹד, & ſuppleta copula verto, *& gloriæ omnium vaſorum deſiderabilium.* מִן in מִכֹּל genitivum mihi format. ſicut Pſal. 80. 4. Hoſ. 7. 5. Jer. 23. 23. &c. Cauſa ergo datur, cur ad deprædandum ſe accingere debeant, quia infinita ibi ſunt ſpolianda.

VERS. 11. אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד׃. Conjungo אֲשֶׁר cum שָׁם, quæ duo juncta ſignificant *ubi*, & paſſim hoc eodem modo ſejunguntur. hinc verto *ubi ambulabat leo, vetus leo, catulus leonis, nec quiſquam exterrebat.*

CAP. III.

VERS. 3. פָּרָשׁ מַעֲלֶה וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית. Non conſtruo מַעֲלֶה cum ſequentibus, quod Pagninum & Junium feciſſe video. ſed ſicut per accentum Reviah diſtinguitur, ſic diſtinctè verto, *eques auferens, & flamma gladii, & coruſcatio haſtæ* &c. ſicut verſ. præcedenri minatus fuerat ſonitum ſcuticæ, & ſonitum motus rotarum &c. ſic hoc verſu minatur equites auferentes. deinde flammantem gladium, & coruſcantem haſtam &c. Eſt autem eques auferens, qui prædam multam ſubducit, & quaſi aſcendere ſecum facit. ſicut enim in Kal. עָלָה *aſcendit* ſæpe uſurpatur pro *abire, recedere,* ſic in Hiphil הֶעֱלָה ſæpe pro *auferre, tollere.* ut Pſal. 102. 25. אַל תַּעֲלֵנִי *ne aufer me in medio dierum meorum.*

VERS. 8. הֲתֵיטְבִי מִנֹּא אָמוֹן. Non poſſe נֹא אָמוֹן per appoſitionem

tionem accipi, liquet ex Jer. 46. 25. ubi Deus dicit ſe viſitaturum ſuper אָמוֹן מִנֹּא, quod vertimus *Ammonem Alexandriæ.* מִן Genitivum nobis formabat, ut alibi ſæpe. Ita & hîc in regimine Genitivi reddimus, *An melior es Alexandria Ammonis?* id eſt, quæ Jovi Ammonio dicata eſt. Sequitur, *quæ ſita eſt in fluviis, circa quam ſunt aquæ.* אֲשֶׁר חֵיל יָם Pagninus, *cujus antemurale,* Junius, *cujus præmunitio* eſt *mare.* at ſic חַיִל dicendum fuerat in forma abſoluta, non in constructa חֵיל. verto itaque, *quæ* eſt *antemulare maris.* מִיָּם חוֹמָתָהּ *cujus murus* eſt *à mari.* bene hæc cohærent. Si enim mare eſt murus Alexandriæ, Alexandria eſt antemurale maris. vel verte, *quæ* eſt *robur maris.* id eſt, quæ ad mare ſita, robur magnum mari exerit.

VERS. 16. *Multiplicaſti negociatores tuos præ ſtellis cœli,* יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף verto, *bruchus exſpoliavit & avolavit.* Senſus eſt, ſicut bruchus denudat agros, eoſque vitore ſuo, quo tanquam veſtimento ornantur quaſi exuit, deinde avolat, ita hoſtis, tanquam bruchus quidam, ornatiſſimos tuos & præſtantiſſimos viros, negociatores nempe, quos plurimos habes, exuit, denudavit ac ſpoliavit, deinde abiit. præterita ſunt pro futuris. פָּשַׁט proprie eſt *exuere, veſtem detrahere & exſpoliare.*

VERS. 17. נָפֹשׁוּ עַמְּךָ עַל הֶהָרִים. *Diſperſus eſt populus tuus ſuper montes.* peculiaris omnino ſignificationis hîc eſt נָפֹשׁוּ. ponitur enim pro נָפֹצוּ. quod mirum videri non debet, quum ejuſdem ea ſint pronunciationis. Hebræi enim נָפֹשׁוּ non pronunciant Naphoſchu, ſed Naphoſu. neque נָפֹצוּ pronunciant Naphotſu, ſed etiam Naphoſu. & ſic paſſim apud Orientales ש & צ per ſimplex S efferuntur.

ANI-

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

HABACUC.

Cap. I. Vers. VIII.

וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו. Verti ſolet, *& multiplicati ſunt*, vel *& abundarunt equites ejus.* ex conjectura potius, quam ex certo verbi uſu. alibi enim non ad numerum, ſed ad vires ac robur refertur. ut Jer. 50. 11. כִּי תָפוּשִׁי כְּעֶגְלָה דָשָׁה *quia valida* (robuſta) *es, ſicut vitula triturans.* Sic Mal. 3. 20. וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק *& ſani* (robuſti, validi) *eritis, ſicut vituli ſaginarii.* ſic & פּוּשׁ pro robore, ſanitate ac proſperitate ſumimus Job. 35. v. 15. alibi hoc verbum non uſurpatur, niſi Nahumi 3. v. 18. ubi plane aliud ſignificat. Quod diximus, confirmat lingua Æthiopica, in qua פוש pro *ſanum eſſe*, & in piel pro *ſanare* frequentiſſime uſurpatur. vide Matth. 8. 16. & 9. 35. & 10. v. 1. & paſſim. Ita hîc verto וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו *& ſani* (robuſti, validi) *ſunt equites ejus.* Laudaverat eodem verſu equos Chaldæorum à levitate & velocitate. jam laudat equites à ſano robuſtoque corporis habitu, unde futurum ſit quod mox additur, ut è longinquo veniant, & advolent tanquam aquila quæ ade dendum feſtinat.

Vers. 9. מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה. Non niſi hoc loco מְגַמָּה reperitur. itaque per conjecturam variè à variis redditur. Pagninus, *Oppoſitio faciei eorum* ſimilis erit *vento Orientali.* ubi malè קָדִימָה pro vento Orientali ſumitur, qui קָדִים dicitur ſine ה. ac certum eſt ה præcedente accentu in penultima motum ad locum denotare. Alii *intentio faciei ipſorum.* Junius, *Hauſtus faciei ipſorum Orientem verſus* ſpectat. deduxit ab Hebræo גָּמָא *hauſit, abſorpſit, bibit.* At forma in-

Vvvv dicat

dicat eſſe à radice גמם, quæ Hebræis inuſitata, apud Arabes ſignificat *copioſum, multum eſſe.* جَمَّةٌ גַּמָּה *multitudo, copia.* hinc verti poſſet, *pleraque facies eorum Orientem verſus* ſpectant. ut ſenſus ſit, Hi Chaldæi non vos tantum Judæos, qui ipſis ad meridiem fere ſiti eſtis, meditantur quos ſubjugent, ſed plerique eorum Aſſyriam verſus mentem habent, quæ ipſis Orientalis eſt, ut univerſum Aſſyriorum regnum, qui jam rerum potiuntur, invadant & occupent. Apud Syros ܓܡܡ ex geminantibus ſecundam, ſignificat, teſte Ferrario, *amputavit. excîdit, ſuccîdit.* Eſa. 16. v. 8. ponitur pro הָלְמוּ *contuderunt, perdiderunt.* inde & ܓܡܝܡܐ גְּמִים *ſucciſus radicitus.* Hinc verti poſſet, *Exciſio faciei ipſorum* (id eſt, quam facie ſua præ ſe ferunt & minantur) *orientem verſus* tendit.

VERS. II. אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ. Diſpiciatur an non verti poſſit, *Tunc immutatus eſt ſpiritu*, ex homine nempe in beſtiam verſus, quum cor humanum ei eſt immutatum, & cor beſtiæ datum, Dan. 4. 13) *& tranſiit* (è conſortio hominum in conſortium brutorum) *& reus actus eſt.* (vel & deſolatus eſt.) *hoc robur ejus* eſt *Dei ejus.* per Ironiam. q. d. habet jam, in beſtiam mutatus, quo glorietur de robore quod à Deo ſuo nactus eſt. per me licet, ut hoc ejus robur, Deo ipſius tribuatur, præclarum ſcilicet & laudandum robur, ob quod fidem invenire apud omnes Deus ejus meretur.

CAP. II.

VERS. I. וּמָה אָשִׁיב עַל תּוֹכַחְתִּי. Verto, *Et quid reſponſurus ſim ſuper diſceptatione mea.* Diſputaverat cum Deo cap. præced. verſ. 13. *quare reſpicis contemtores, & taces, diſperdente impio juſtiorem ſe?* quod variis deinde rationibus fuit pro-

proſecutus uſque ad finem capitis. Initio itaque ſecundi capitis dicit, ſe quaſi è ſpecula obſervaturum & exſpectaturum, quid ad hæc dicturus ſibi ſit Deus, quidque ſuper diſputatione habita reſponſurus ſit Deo. notum eſt נוכח ſumi pro *diſceptare*, *diſputare*. Eſa. 1. 18. ſimiliter יִתְוַכָּח Mich. 6. 2. ſic ergo תוֹכַחַת etiam *diſputatio* eſt, qua Propheta quaſi arguit adverſus Deum. verbum enim proprie *arguere*, *argumentis contendere* ſignificat.

V E R S. 2. *Et reſpondit mihi Dominus, & dixit, Scribe viſionem*, וּבָאֵר עַל הַלֻּחוֹת *& clare exprime in tabulis*, לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ *ut currat qui legit eam*, id eſt, ut non hæſitanter, ſed quaſi currenter legat qui legit. *currat*, id eſt, curſim legat. ſic enim & alibi רוץ *currere*, non curſum propriè dictum, ſed feſtinantem actionem ſignificat, rei appropriandam de qua agitur. Sic 1 Sam. 17. 17. וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ *& currere fac in caſtra ad fratres tuos*, id eſt, celeriter ad eos defer.

V E R S. 3. כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ. Verto, *Nam adhuc viſio ad tempus conſtitutum* pertinget, *& loquens*, (propriè ſpirans) *ad finem* pertinget. יָפֵחַ non eſt mihi fut. hiphil à פּוּחַ, ſed à radice יָפֵחַ, unde eſt תִּתְיַפֵּחַ Jer. 4. 31. nomen participiale mihi eſt. ſicut & Pſal. 27. 12. וִיפֵחַ חָמָס *& ſpirans violentiam*. Senſus eſt, Neque viſio ſuo complemento, neque inſpirans Prophetam Deus, perque eum loquens, aut loquens nomine Dei Propheta, fine ſuo fruſtrabitur.

V E R S. 4. הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בוֹ. Vulgatus, *Ecce, qui incredulus eſt, non erit recta anima ejus in ſemetipſo*. Pagninus, *Ecce extollit ſe is cujus anima non eſt recta in eo*. Junius, *Ecce ebullat in quo non eſt rectus animus ipſius*. Vides eos fœmininum עֻפְּלָה conſtruere maſculino genere cum perſona. deinde ſi quiſquam eorum rectè eſt locum interpretatus, longiſſimè à ſenſu aberrarunt Græci Interpretes, qui habent, ἐὰν ὑποστείλη‍ται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ: quod Apoſtolus ſecutus eſt Hebr. 10. 38. At pace magnorum virorum dixe-

rim, optimè mihi & doctiſſimè interpretatos videri LXX. interpretes, ex uſu linguæ Arabicæ, ubi עפל غفل Latine redditur *negligere*, ſed propriè ſignificat *animum à re aliqua aut perſona avertere & ſubducere*. ideo ſemper conſtruitur cum præpoſitione عن *à*. ut in Alcorano Surata Joſephi verſ. 14. وَانْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ, *vobis eum negligentibus*, ſed ad verbum, *vobis ab eo animum avertentibus*. Sic Pſal. 28. 1. pro אַל תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי *ne obmuteſcas à me*, Arabs habet لَا تَغْفَلْ عَنِّي *ne negligas me*, propriè *ne avertas animum à me*. ſic cum ad rem refertur, ſignificat ſubducere ſe ab illa, quippe ad quam attendere non dignaris, adeoque negligere eam & contemnere. Idipſum eſt quod hîc ſibi vult Propheta. promiſerat v. præcedenti, Deum, etſi moram faciat, venturum tamen & non tardaturum. Hinc jam pronunciat, הִנֵּה עֻפְּלָה *Ecce, ſi ſubductio fiat*, aut *ſi negligatur* (nempe id quod promiſſum eſt) לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ *non placet ſibi anima ejus in eo: At juſtus fide ſua vivet*. id eſt, vir juſtus, qui animum ſuum à promiſſione divina non ſubducit, nec eam negligit, ſed fide apprehendit, fide illa ſua vivet. Lego autem עֻפְּלָה per modum quendam interrogationis, *ſubductio fit?* Latinè, ſi ſubductio fiat, nempe animi à promiſſione divina. Belgicè ad verbum, **Siet/ ontreckt men ſick / ſijne Ziele en heeft in die gheen behaghen.** non potuiſſent Græci melius quam per ἐὰν ὑποστείλῃ vertere. eſt enim ea ipſiſſima verbi Hebræi & Arabici ſignificatio. quam etiam adhibuimus in interpretatione loci Num. 14. 44. וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר, Græcè vertimus, καὶ ὑπεστείλαντο, εἰς τὸ ἀναβαίνειν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, *Et ſubduxerunt ſe*, (vel animum ſuum, nempe à monito ſupra ipſis dato, illudque neglexerunt) *ut adſcenderent in verticem montis*.

VERS.

VERS. 5. וְאַף כִּי הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה. Verto, *Et etiam, quia vinum prævaricatur, vir ſuperbus eſt* (id eſt, vino prævaricante, vir ſuperbit) *non habitabit*. Vau in וְלֹא non copulat, ſed conſecutionem indicat, nempe ideo non habitaturum, id eſt firmam ſedem non habiturum, quia prævaricante vino ſuperbit. Conſolatus ſupra fuerat populum adverſus tyrannidem regis Chaldæorum, & quamvis per 70 annos ſub ejus imperio captivi degere deberent, promiſerat tamen fore ut tandem veniret Dominus, liberaturus ſuos, nec tardaturum. cui promiſſioni ut firmam adhiberent fidem, argumentatus eſt à pœna infidelitatis & præmio fidei, v. præcedenti. nunc argumentatur ab improbitate Regis Chaldæorum, quam Deus non poſſit non ulciſci. tranſitio à priori argumento in alterum eſt in וְאַף *& etiam*. Improbitas Regis cum ſubſequente pœna eſt; *quia prævaricante vino vir ſuperbit, non habitabit*. convenit cum hiſtoria Dan. 5. ubi Beltſaſar, ultimus Chaldæorum Rex, vino prævaricante adeò ſuperbiit, ut etiam è ſacris templi Hieroſolymitani vaſis in ſolemni convivio bibere, atque ita Deo Iſraëlis inſultare auſus fuerit. nec habitavit diutius, ſed ea nocte & regno exutus & vita orbatus fuit.

VERS. 10. *Conſilium iniiſti pudendum domui tuæ, exſcindendi populos multos*, וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ Junius, *& peccaſti* contra *te ipſum*. Pagninus, in *animam tuam*, id eſt עַל נַפְשֶׁךָ. convenientiſſimo ſane ſenſu. ſed nec ineptus ſenſus erit, ſi ſine ellipſi vertamus, *& nihil habet anima tua*. q. d. conſilium tuum fuit exſcindere populos multos. attamen anima tua nihil habet, nihil invenit eorum quæ appetiit, ſed omnibus deſtituitur. adeoque pudendum hoc eſt conſilium domui tuæ. חָטָא propriè ſignificare *deſtitui, carere, non aſſequi, non invenire, non habere* jam docuimus ad Jud. 20. 16. Et נֶפֶשׁ interdum eſſe maſculini generis, liquet ex Num. 31. v. 28. Gen. 46. 22. 25, 27.

CAP. III.

VERS. 4. *Splendor tanquam lucis adeſt*, קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ, verto, *cornua è manu ſua* prodeuntia *habet*, *& ibi eſt abſconſio roboris ejus*. Laudo Junium, quod *cornua* verterit, & pro omnipotentiæ ſignis acceperit. ſed quum potentia ac robur exeratur manu, rectius videntur cornua illa è manu Dei prodire, quam ut habet Junius, *ad latus ejus*. & ibi, nempe in cornibus ex manu Dei prodeuntibus, eſt latibulum roboris ejus.

VERS. 7. תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן׃. Verto, *Sub dolore vidi tentoria Cuſchan. contremiſcant cortinæ terræ Midian.* אָוֶן pro *dolore* ſæpe uſurpatur, aut pro *luctu, ærumna*. ut Deut. 26. 14. Gen. 35, 18, Oſe. 9. 4. pendet autem à verſu præcedenti. Quandoquidem Deus ſtetit & dimenſus eſt terram, adſpexit & diſſolvit Gentes &c. hinc factum eſt, ut ſub luctu viderim tentoria Cuſchan regis Meſopotamiæ, de quo Jud. 3. 8. & jubeo contremiſcere cortinas terræ Midian.

VERS. 8. הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ. Pagninus, *Numquid contra flumina iratus eſt Iehova? num contra flumina ipſa* exarſit *furor tuus?* non recte conſtruxit יְהוָה nominativo caſu cum חָרָה. ſic enim dicendum fuerat חָרָה אַף יְהוָה. aut חָרָה לַיהוָה. aut חָרָה בְּעֵינֵי יְהוָה. His enim tribus conſtructionis modis verbum hoc *iraſci* ſignificat. Rectè ergo Junius יְהוָה accepit vocat. caſu, & חָרָה conſtruxit cum אַפֶּךָ. At idem cum Pagnino הֲ & אִם vertit per *an? numquid?* quod quomodo hîc conveniat, non ſatis video. Affirmativa enim interrogatio negat apud Hebræos. at ſenſus hîc eſt, affirmare, Deum adverſus flumina fuiſſe iratum. quod negativa potius interrogatione efferrent Hebræi, הֲלֹא *an non adverſus flumina, Domine,* אִם־לֹא *an non adverſus flumina exarſit ira tua?* Nos ad Jer. 7. 9. annotavimus הֲ & אִם ſæpe

non

non interrogare, ſed aſſerere. vide ibi. hinc & hoc loco vertimus, *Vtique in flumina. Domine, utique in flumina exarſit ira tua, utique in mare furor tuus.* Sequitur, כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה, Verto, *quum votereris ſuper equos tuos, currus tui ſalus* erant.

Vers. 9. עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ׃ Verſum hunc ſic verto, *Nudatio nudabatur arcu tuo, juramentis inclinantibus*(flectentibus)*mandatum, Selah. Flumina findebas in terra.* אֹמֶר verto *mandatum*, ſicut verbum אָמַר non raro ſignificat *mandare.* ut Eſth. 1, 10, 11. Jon. 2, 11. 1 Paral. 20, 17. & alibi. apud Arabes ſemper. Intelligo autem mandatum Dei, quod in eodem hoc verſu nominat Metaphoricè *arcum Dei*, nempe edictum Dei, quo maris rubri alveus denudatus fuit. Unde autem profectum tale mandatum? ex juramentis Dei huic populo antea factis, quæ inclinarunt hoc mandatum, id eſt, inclinarunt Deum, ut tale mandatum in aquas ederet. מַטּוֹת ergo mihi non eſt nomen *tribus* ſignificans, ſed Benoni Hiphil à נָטָה, videturque mihi eſſe inſignis ſententia ſeu proverbium, שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר *juramenta inclinant* (flectunt) *ſermonem.* Porro, quod vertimus, *flumina findebas* in *terra*, verti etiam poteſt, in *flumina findebas terram.*

Vers. 13. יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ. *Exiviſti ad ſalutem populi tui, ad ſervandum unctum tuum.* ſecundum לְיֵשַׁע idem quod לְהוֹשִׁיעַ, nomine regente caſum ſui verbi. ſimilia vide Zephan. 1, 3.

Vers. 14. נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו. Verto, *Perforaſti in tribubus ejus caput pagorum ejus.* מַטֶּה *baculum, virgam,* & *tribum* ſignificat. plurale מַטּוֹת pro *tribubus* paſſim uſitatum. Maſculinum מַטִּים non niſi hoc loco reperitur. plerique exponunt *perforaſti virgis.* virgæ vibices faciunt, propriè non perforant. ideo maluimus vertere, in tribubus ejus. id eſt, non uno in loco, ſed paſſim per tribus ejus capita pagorum ejus, id

eſt

eſt familiarum principes perforaſti. Solent in Oriente ſingulæ pene familiæ pagos condere, dum qui ex eadem ſunt proſapia familias non ſeparant, ſed in eodem loco ſedem figunt.

VERS. 15. דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים׃. Sic verto, *Calcaſti mare equis tuis: acervus* erant *aquæ multæ*. vel interrogativè, *calcaſti mare equis tuis? acervus erant aquæ multæ*. Belgicè, **Betradt ghy de Zee met uwe peerden / vele wateren wierden eenen tas.** Id eſt, quum hoſtes exiſtimarent ſe populum tuum comeſturos tanquam pauperem, tu ſolummodo *calcaſti mare equis tuis*, aut *inceſſiſti per mare equis tuis*, protinus aquæ multæ in acervum verſæ ſunt, ut populo tranſitus pateret: quod de Jordane ſcribit Joſua cap. 3, 13. יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמָעְלָה וְיַעַמְדוּ נֵד אֶחָד׃ *reſciſſæ ſunt aquæ deſcendentes supernè, & ſteterunt acervus unus.*

VERS. 16. שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלֲלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ׃. Sic verto. *Audivi, & contremuit venter meus ad vocem illam palpitarunt labia mea, intravit putredo in oſſa mea, & ſub me tremui. certè quieſcam ad diem anguſtiæ, quem aſcendere oportet in populum qui turmatim graſſaturus eſt in eum.* Tremor hic non adverſatur fiduciæ. oritur enim ex conſideratione iræ divinæ, qua hoſtes ſuos proſequitur, quam graphicè depinxit Propheta in antecedentibus. Initium fiduciæ eſt iſte horror. Itaque ſubjicit, אֲשֶׁר אָנוּחַ *certè quieſcam.* ſicut אֲשֶׁר ſumitur 1 Sam. 15, verſ. 20. אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי *certè audivi.* quomodo & nos eandem dictionem ſumimus Pſal. 10, verſ. 6. & Pſal. 95. verſ. 11. vide quæ ibi annotavimus. nec dubitamus quin ita ſumendum Eſa. 8, verſ. 20. *Si non dixerint ſecundum verbum hoc,* אֲשֶׁר אֵין לוֹ שָׁחַר, *utique non eſt ei*, (cuiquam eorum) *aurora.* לַעֲלוֹת pro אֲשֶׁר לַעֲלוֹת *quæ eſt ad adſcendendum, quam oportet adſcendere.* ſic enim ל Infinitivo præpoſitum ſæpe valet. לְעַם יְגוּדֶנּוּ pro אֲשֶׁר יְגוּדֶנּוּ *qui turmatim graſſaturus eſt in eum,*

nempe

nempe in Deum, cujus ſententiam in Chaldæos ſe audiviſſe cum horrore dixerat. atque ita magis fiduciam ſuam auget, quod in ipſum Deum turmatim incurrerent.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

SEPHANIÆ.

CAP. I. VERS. III.

Auferam hominem & beſtiam: auferam volucres cœli & piſces maris, וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת הָרְשָׁעִים verto, *Et quæ impingere faciunt impios.* intelligit omnes delicias, omnem annonæ abundantiam, quam terra mareve ſuppeditant, quibus inſoleſcunt impii, & per quæ, tanquam per offendicula labuntur in peccata. הַמַּכְשֵׁלוֹת nomen verbale eſt, tranſitivæ ſignificationis vim obtinens, quia ex Benoni hiphil oritur. itaque ex uſu linguæ Hebrææ retinet caſum ſui verbi. Similia habes Eſa. 11. verſ. 9. & 13. 19. Num. 10. verſ. 2. & 23. verſ. 10. Deut. 1. 27. &c.

VERS. 4. אֶת שֵׁם הַכְּמָרִים עִם הַכֹּהֲנִים. Pagninus, *nomen eorum qui nigras induunt veſtes, cum Sacerdotibus.* Junius, *nomen atratorum cum Sacerdotibus.* Volunt כְּמָרִים dici Sacerdotes idolorum, quod atratis ac pullatis veſtibus incederent. Mavult Elias in Thisbi interpretari *Concluſos.* probare enim conatur ex Targum & Aruch, כמר eſſe idem quod סגר *claudere, includere.* atque ideo Monachos inter Chriſtianos dici כּוּמָרִים quia ſimul habitant, cœnobio incluſi. reliquos autem ſacerdotes ſive presbyteros, qui pro arbitrio degunt, dici גַּלָּחִים. & favet Eliæ, quod מִכְמָר ,מִכְמוֹר, & מִכְמֶרֶת

 rete,

rete, ſignificant, q. d. inſtrumentum concludens piſces. Apud Syros tamen ܟܘܡܪܐ כומריא quemvis *ἱερέα ſacerdotem* ſignificat, non tantum idolorum, ut Actor. 14, v. 13. ubi *ἱερεὺς τοῦ Διὸς* vocatur ܟܘܡܪܐ ܕܡܪܐ ܐܠܗ̈ܐ *Sacerdos domini Deorum*, ſed & veri Dei, paſſim in Ep. ad Hebr. ubi & Chriſtus ܟܘܡܪܐ *Sacerdos* dicitur cap. 5. 6. & ܪܒ ܟܘܡܪܐ *Princeps ſacerdotum*. cap. 2. 17. Hinc Lxx. locum noſtrum verterunt, *Nomen ſacerdotum cum ſacerdotibus*. Gloſſarium Syro-Arab. ܟܘܡܪܐ vertit, الحبر خادم بيت الله رايس الكهنة *Sacerdos, miniſter domus Dei, princeps ſacerdotum*. quum miniſtrum domus Dei dicit, videtur æditum templi denotare. unde & Act. 19. 35. Epheſiorum urbs dicitur Syro ܟܘܡܪܬܐ ܕܐܪܛܡܝܣ ܪܒܬܐ *νεωκόρος τῆς μεγάλης Θεᾶς Ἀρτέμιδος*, *æditua magnæ Deæ Dianæ*. Hinc Vulgatus locum noſtrum reddidit, *& nomina æditorum cum ſacerdotibus*.

VERS. 14. *Propinquus eſt dies Domini magnus: propinquus eſt*, וּמַהֵר מְאֹד *& feſtinat valde*. propriè *& feſtinare valde*. Infinitivus piel pro præſenti Indicativi. quod frequens. Sequitur קוֹל יוֹם יְהוָה מַר צֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר verto, *Vox diei Domini, amara eſt, clamat, ibi* eſt *fortis*. ſenſus eſt, magnus ille dies Domini vocem edit, eamque amaram. clamat enim, adeſſe ibi fortem, qui urbem Hieroſolymam ſit deſtructurus.

CAP. II.

VERS. 2. בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק כְּמֹץ עָבַר יוֹם. Variis aliorum interpretationibus hæc etiam videtur addi poſſe, *Priuſquam pariat decretum, inſtar glumæ tranſeuntis, dies*. Decretum eſt accuſativi caſus. ſenſus eſt, antequam dies Domini, dies ille terribilis, de quo præced. cap. v. 14. 15. pariat, id eſt, effe-

effectum det decretum, idque celerrime, ſicut gluma tranſit, inquirite & examinate vos &c. tardus eſt ad iram & longanimis Deus. ſed quum dies, pœnæ deſtinatus, parere debet, gluma citius non tranſit, quam effectum datur decretum Dei.

VERS. 12. *Etiam vos Æthiopes*, חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה *interfecti gladii mei eſtis*. Sic LXX. Vulg. & Pagninus. laudo. etſi enim exemplum aliud in ſacris Hebræorum non extet, ubi הֵמָּה ponatur pro אַתֶּם ſecundæ perſonæ, apud Syros tamen id eſt uſitatiſſimum, ubi pronomen tertiæ perſonæ ܗܘ הו quando in verbum ſubſtant. degenerat, valet *ſum, es, eſt*. & ejus plurale maſcul. ܐܢܘܢ אנון fœm. ܐܢܝܢ אנין *ſumus, eſtis, ſunt*. vide in Gram. noſtra linguarum Orient. p. 136. 137. ſimiliter ſe res habet apud Arabes, teſte Cl. Thoma Erpenio Rudim. Arab. l. 3. cap. 10. ubi docet, *Pronomina tertiæ perſonæ pro verbo ſubſtantivo cujuſvis perſonæ ſæpiſſimè uſurpari*.

VERS. 14. כִּי אַרְזָה עֵרָה Vertunt, *quia Cedrum ejus nudavit*. malim, *complanavit*, id eſt ad planitiem redegit, planitiei ſoli æquavit. hanc enim verbi ערה ſignificationem in lingua Æthiopica & in aliis quibuſdam Scripturæ locis eſſe, oſtendimus ad Jud. 20. 33. Et huic quidem loco optimè convenire videtur. cauſam enim dat, cur in ipſis feneſtris vox avium audienda ſit, & deſolatio futura in liminibus, quia nempe cedri, in quibus aves cantare ſolebant, ſucciſæ & in planitiem redactæ erunt.

VERS. 15. אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד Eadem locutio occurrit Eſa. 47. verſ. 8. ubi vertimus interrogativè, *Ego ſum; & num præter me amplius?* id eſt, alius. vel, *Ego* ſum, *& tantummodo ego deinceps*. vide illic.

CAP. III.

VERS. 7. אָמַרְתִּי אַךְ־תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר וְלֹא יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ כֹּל־אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ אָכֵן הִשְׁכִּימוּ הִשְׁחִיתוּ כֹּל עֲלִילוֹתָם׃. Varias interpretationes facit illud כֹּל־אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי. Nos ad verbum ſic totum verſum reddimus, *Dixi, veruntamen time me, accipe inſtructionem, ne exſcinderetur habitaculum ejus. Quicquid viſitavi ſuper eam*, (id eſt, quacunque tandem pœna eos affeci,) *tamen* (vel certè) *maturarunt, corruperunt omnia opera ſua.* Omnes, quos vidi Interpretes illud כֹּל־אֲשֶׁר jungunt cum præcedentibus, ubi, cum neceſſaria ſit ellipſis, variæ inde oriuntur interpretationes, dum alius hanc, alius aliam ellipſin fingit. nos cum ſequentibus conjungimus, plano, ut nobis quidem videtur, ſenſu. Chaldæus פָּקַדְתִּי in bonum ſumpſit, vertit enim כל טבון דאמרית להון איתי להון *Omnia bona quæ dixi ipſis adducam*, vel *adducerem ipſis.* ac ſi ſenſus eſſet, ſi timerent me, non tantum non exſcinderentur ex habitaculo ſuo, ſed & omnia bona quæ promiſi ipſis, eſſent ſuper eos, adferrem ea ipſis. quem ſenſum conſtructio non fert.

VERS. 9. לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד *adſerviendum ei humero uno*, i. unanimi conſenſu. Hinc Rabbini, mutato tantum ש in ס, quum non unius ſolum organi, ſed & pronunciationis ſint literæ, utuntur הסכמה pro *conſenſu*, ac definiunt השואת דעות בני אדם יחד *ubi ſententiæ hominum ſimul conveniunt.* הסכים *conſenſit.*

VERS. 19. וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בְּכָל־הָאָרֶץ בָּשְׁתָּם. Pagninus, *Et ponam illos in laudem, & in nomen in tota terra pudoris eorum.* Sed contra Hebraiſmum eſt, ut nomen ſubſtantivum regens alterum ſubſtantivum in genitivo habeat præfixum ה Emphaticum ſeu notificativum, quia ipſa conſtructio facit notificationem. ut nec unquam ארץ legitur in conſtructione, ſed ſemper אֶרֶץ. Quod quum Tigurini animadverterent, *in omni terra in qua pudore affecti ſunt*, eodem quidem ſenſu, ſed mutata conſtructione, quaſi ſubintelligeretur

retur אֲשֶׁר בָּה. Junius longius receſſit, quando vertit, *Diſponamque eis laudem & nomen in tota terra, quod illos pudeat.* Ad verbum conſtructio ſic habet, *Et ponam eos in laudem & in nomen, in tota terra pudor eorum.* id eſt ex phraſi Hebræis familiariſſima, *quorum pudor eſt in tota terra.* בָּשְׁתָּם pro אֲשֶׁר בָּשְׁתָּם. ut ſenſus ſit, quorum ignominia jam eſt per omnem terram diſperſa, illi à me nomen & laudem habebunt. Jonathan ad verbum vertit, ואשתנן לתושבחא ולשום בכל ארעא בהתתהון׃, quæ non ſunt vertenda, *in omni terra pudoris eorum*, nam eo ſenſu dicendum fuiſſet בכל ארע בהתתהון, vel בכל ארעא דבהתתהון. nam ſicut apud Hebræos ſubſtantivum conſtruens non accipit ה emphaticum, ita nec apud Chaldæos ac Syros formam emphaticam, niſi interveniente ד. itaque Chaldæus vertendus, ut nos Hebraicum vertimus.

VERS. 20. בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ׃. Variis aliorum interpretationibus hanc quoque addimus. *In tempore illo adducam vos. & in tempore colligere me vos.* (id eſt, quo colligam vos) *utique ponam vos in nomen & in laudem per omnes populos terræ.* כִּי non ſemper eſt cauſalis particula, ſed ſæpe confirmativa. Ut in celebri illo juramento Abrahamo facto Gen. 22. verſ. 16, 17. וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ &c. כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ. ubi poſterius כִּי quo incipit verſ. 17. Lxx. verterunt *ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε.* quod Apoſtolus citat Hebr. 6, 14. ubi obiter obſervandum, errorem nobis videri, quod tamen à viris etiam doctiſſimis traditur, *ἦ μὴν* haberi ab Apoſtolo pro formula juramenti: nam nihil eſt niſi Hebræorum כִּי. quumque Apoſtolus narret Deum juraſſe per ſemetipſum, non reſpexit in hiſtoria Moſis verſum 17. כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ. ibi enim, non formula juramenti, ſed ſola res jurata deſcribitur: verum reſpexit verſ. 16, ubi formula juramenti expreſſa eſt, בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְהוָה. quæ autem Deus loquens, in prima perſona de ſeipſo effert, Paulus de Deo loquens,

in tertia enunciavit, *ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ.* at quando juravit per ſeipſum? quum diceret, *ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε.* quæ verba ſolummodo rem ipſam proferunt, quam Deus, quum per ſeipſum juraret, Abrahamo confirmavit. Ut autem ad locum noſtrum redeam, fateor interpretationi meæ (quam etiam ex parte in editione Commeliana ad marginem annotatam reperio) non nihil repugnare illud camets in בָּעֵת quod vim habet ה Emphatici. quum enim vertis, ***in tempore colligere me,*** conſtructio eſt Genitivi, poſito infinitivo pro nomine, ac ſi dicas, ***in tempore collectionis meæ***, aut ***in tempore colligendi me.*** ubi ה Emphaticum locum non habet, ſed dicendum fuerat וּבְעֵת קַבְּצִי. itaque eò redeo, ut potius vertam, ***In tempore illo adducam vos, & eodem tempore*** erit ***colligere me vos*** (id eſt, colligam vos) ***quia ponam vos in nomen*** &c. quod à Pagnini interpretatione parum abit.

VERS. 18. נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה׃. Omnes noſtri, quos quidem vidi, Interpretes מַשְׂאֵת ſumunt pro ***onere:*** nec tamen in ſenſu loci conveniunt, ſed quot capita, tot fere ſententiæ. liceat & nobis noſtram addere, ut omnia tententur & quod optimum eſt eligatur. מַשְׂאֵת pro ***onere*** alibi in Scriptura, quod quidem ſciamus, non occurrit. ubique ***munus, donum*** denotat. ſemel, aut fortaſſe iterum, ***incendium.*** Sic ergo vertimus, ***Dolentes ob ſolennitatem colligam, ex te ſunt, munus, ſuper quod opprobrium eſt.*** Senſus eſt, Pios omnes, qui dolent impeditas eſſe feſtorum ſolennitates, colligam, quia ex te ſunt, ô Eccleſia, tui ſunt, ad te pertinent, & ego eos tanquam donum tibi colligam, ſuper quod quidem jam opprobrium eſt: ***ſed ecce*** (ut ſequitur v. ſequenti) ***ego conficiam eos qui affligunt te.*** Lxx. & Jonathan pro הָיוּ legerunt הוֹי væ, & cum ſequentibus junxerunt, unde alia prorſus oritur interpretatio: nec inepta ſane, ſi ita legere liceret. ſenſus enim hic eſſet, ***Dolentes ob ſolennitatem removebo ex te: væ dono ſuper quod opprobrium eſt.*** Id

eſt,

eſt, profanos Iſraëlitas, qui dolent adeſſe feſti ſolennitatem, qua munera mihi offerenda ſunt, removebo ex te. væ iis qui ſolennitatis tempore munera probro digna offerunt. Jonathan totum verſum ad hoſtes retulit. ſic habet די הוו מעכבין ביך זמני מועדך ארחיקת מניך װי עליהון על דהוו נטלין זיניהון לקבליך ומחסדין ליך׃, id eſt, *Qui remorati ſunt in te tempora ſolennitatis tuæ, removi ex te: væ ſuper eos, propterea quod portarunt arma ſua contra te, & probro affecerunt te.*

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

HAGGAI.

CAP. I. VERS. IV.

הַעֵת לָכֶם אַתֶּם. Pagn. *Nunquid ô vos, tempus vobis?* Junius, *An tempus eſt vobis*, heus *vos?* voluerunt אַתֶּם eſſe vocativi caſus. Rectius Lxx & Vulgatus ſimpliciter verterunt, *An tempus eſt vobis?* neglecto אַתֶּם. quamvis non omnino redundet. Solet enim Scriptura pronomini affixo ſubnectere pronomen ſeparatum ejuſdem perſonæ, emphaſeos ergo, & ad Affectum loquentis exprimendum. ut Gen. 27. verſ. 34. בָּרְכֵנִי גַם אָנִי *Benedic mihi, etiam mihi* inquam. Sach. 7, verſ. 5. הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אָנִי, *an jejunando jejunaſtis mihi, mihi* inquam? Ita & hoc loco, *An tempus eſt vobis, vobis* inquam?

VERS. 6. זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין לְחֹם לוֹ׃. Solet אֵין hîc verti per *non.* Junius, *minimè.* Moneo includere verbum ſubſtantivum, & ſic differre à לֹא. Deinde Infinitivi הָבֵא, אָכוֹל, שָׁתוֹ, לָבוֹשׁ ſolent per Indicativum ſecundæ perſ. plur. num. reddi, propter primum verbum. זְרַעְתֶּם. quod in tribus prioribus ſatis commodè fit. ſed

ſed in לְבוּשׁ minus commodè, ob mutationem perſonæ in לוֹ. quod plerique vertunt quaſi poneretur pro לָבֶם, *Induimini, & non eſtis calefacti.* Junius autem, ut לוֹ retineat, *Induimini, ſed nemo* ita *ut ſit calor ei.* Malim omnes Infinitivos imperſonaliter ſumere, ac vertere, *Seminatis multum, & infertur parum: editur, & non eſt ad ſatietatem: bibitur, & non eſt ad ebrietatem: induitur quis, & non eſt ad calorem ei.* Belgicè optimè, **men doet kleederen aen/ ende 't en is niet om ſich te verwarmen.** Ita infra cap. 2.16. imperſonaliter ſumitur Infinitivus שׂוּם. מִטֶּרֶם שׂוּם אֶבֶן אֶל אֶבֶן *antequam ponat quis lapidem ad lapidem,* vel, *antequam ponatur lapis* &c.

VERS. 8. עֲלוּ הָהָר וַהֲבֵאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבָּיִת וְאֶרְצֶה בּוֹ וְאֶכָּבְדָ נְאֻם יְהוָה Solent Interpretes, Hebræi & noſtri, verſum hunc ad templum referre, quod Deus extruere jubeat. primo, propter הַבַּיִת, ubi ה emphaticum demonſtrat peculiarem illam domum Dei. deinde, quia addit Deus, ſe delectatum ea, & glorificatum iri. At verſu ſeq. הַבַּיִת refertur ad communes domos, quas quiſque Judæorum ſibi ſtruebat. & eodem ſenſu hoc verſu ſumo, ſuadentibus id verſu præcedenti ac ſequentibus. verſu enim præcedenti dixerat, *Apponite corda veſtra ad vias veſtras.* ubi per vias ipſorum intelligit ipſorum actiones, quas non Deo, ſed ſibi ipſis dicabant. plane ut ſupra v. 5. ubi quum dixiſſet, *Apponite corda veſtra ad vias veſtras*, ſubjicit ſtatim verſ. 6. quænam ſint viæ ipſorum, & quem ſucceſſum habeant, *Seritis multum, & introducitis parum, editis & non eſt ad ſatietatem* &c. eodem ergo modo nunc, quum verſ. 7. juſſiſſet eos attendere ad vias ſuas, pergit verſ. 8. & 9. deſcribere ipſorum vias, & infelicem earum ſucceſſum. Verſum ergo octavum ſic reddo, *Aſcendite in montem, & adferte lignum, & ædificate domum: an delectabor ea, & glorificabor, inquit Dominus?* Id eſt, non delectabor, neque glorificabor. quam pœnam proſequitur verſ. ſeq. *quum reſpicietis ad multum, ecce parum erit. quum intro-*

introducetis in domum, flabo in illud &c. Vau in וְאָרַצְּה interrogativum mihi eſt. ut Eſa. 36. 19. 1 Sam. 20. 14. & alibi: ſicut & καὶ Jac. 2. 4. *Si in cœtum veſtrum ingreditur* &c. *& reſpexeritis* &c. *& dixeritis* &c. καὶ οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς, *nonne diſcrimen feceritis in vobis ipſis?* &c.

VERS. 10. כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ. Solent Interpretes כָּלְאוּ & כָּלְאָה ſumere paſſivè, propter מִן in מִטָּל. & ob eandem cauſam idem מִן ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ſubintelligere in יְבוּלָהּ. at alibi כָּלָה eſt tranſitivum. nec dubito, quin eodem modo & hîc ſit ſumendum. Verto, *cohibuerunt cœli ne ſit ros, & terra cohibuit proventum ſuum.* מִטָּל verto, *ne ſit ros.* ſæpe enim מִן hoc modo negat. ut Zachar. 7. 14. & terra deſolata eſt poſt eos מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב, *ne ſit tranſiens & ne ſit revertens.*

CAP. II.

VERS. 5. אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתְּכֶם. Pagninus, Et faciam *verbum quod pepigi vobiſcum.* Junius, *Cum verbo quo pepigeram vobiſcum.* Ego hîc peculiarem Hebraiſmum ſtatuo, quem Latinè verto, *Quod verbum pepigi* (i. promiſi quum pangerem) *vobiſcum.* Hunc enim Latiniſmum, *quod verbum* in Accuſ. caſu, ſi ad verbum Hebraicè dicas אֶת אֲשֶׁר הַדָּבָר peccas in Hebraiſmum, qui poſtulat ut relativum אשר ponatur poſt nomen ad quod refertur. itaque aut circumlocutione utendum, & dicendum זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר *hoc eſt verbum quod pepigi.* aut, quod hîc occurrit, dicendum אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר, Lxx ad verbum τὸ ῥῆμα ὃ διέθηκα, pro ὃ ῥῆμα, & Vulgatus, *verbum quod pepigi*, id eſt Latinè; quod verbum pepigi. planè ut Actor. 10. 36. τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε. quod doctiſſ. Beza rectè expoſuit per ὃν λόγον, *quem ſermonem miſit.* Eſt tamen, ubi Accuſativo caſu per *quod verbum* exponi nequit, ſed neceſſario nominativo caſu, quod frequens eſt, & quidem loco pronominis demonſtrativi, cum verbo ſubſtantivo quod ſatis rarum, accipi debet. ut Zachar. 7. verſ. 7.

הֲלֹא אֶת הַדְּבָרִים *an non hæc ſunt verba, quæ clamavit Deus per Prophetas priores?* pro אֵלֶּה הַדְּבָרִים. vide tandem conſtructionem Zachar. 8. 17. nec diſſimilem 2 Reg. 9. 25. ita hoc loco, אֶת הַדָּבָר pro זֶה הַדָּבָר *hoc eſt verbum.* ſenſus eodem recidit cum priori. Sed juvat phraſin Hebræam rectè intelligere. Uſitatum eſt Rabbinis, hac particulâ, ſed addito affixo, uti pro pronomine demonſtrativo nominativi caſus. ut אותו אִישׁ *ille vir.* אותָם אֲנָשִׁים *illi viri.*

VERS. 7. עוֹד אַחַת מְעַט הִיא. Vulgatus. *Adhuc unum modicum eſt.* Pagninus, *adhuc unum puſillum eſt.* Junius, *adhuc ſemel parum illud eſt.* Laudo quod אַחַת verterit *ſemel,* ut & LXX *ἅπαξ*, quod Apoſtolus confirmavit Hebr. 12. 26. ſic uſurpatur quoque Job. 39. 35. Exod. 30. 10. propriè *una vice.* ſubintelligitur enim פַּעַם. ſicut שְׁתַּיִם, ſup. פְּעָמוֹת *duabus vicibus, bis.* 2. Reg. 9. Sed quod ſequentia verterit, *parum illud eſt*, & ad vetus fœdus, quod cum Iſraëlitis ex Ægypto exeuntibus pepigerat Deus, retulerit, longe petitum & durum videtur. Simpliciter verto, *Adhuc ſemel brevi erit.* ad verbum, *Adhuc una* vices *pauxilluli* temporis *eſt.* Belgicè egregiè, **Noch een reyſe iſſer van korten tijdt.** אַחַת ſubſtantivum *vicem,* מְעַט ſubſtantivum *tempus* in ſe includunt, non hîc tantum, ſed & alibi paſſim. itaque tanquam duo ſubſtantiva in regimine Genitivi rectè conſtruuntur. Senſus eſt, Quum multis hactenus vicibus, iiſque longarum periodorum, repetierit Deus promiſſam Eccleſiæ per Meſſiam reſtaurationem, eandemque totidem vicibus diſtulerit, nempe ab Adamo ad Abrahamum, inde ad legem latam, hinc ad Davidem & templi Salomonici ſtructuram, ab hac ad ejuſdem per Zorobabelem inſtaurationem, nunc una adhuc tantum (ut inuſitatè dicam) vices, eaque puſilli temporis reſtat, nempe à ſtructo hoc templo ſecundo ad Chriſtum.

VERS. 14. *Sic eſt populus hic, & ſic gens hæc ante me, inquit*

quit Dominus: & ſic omne opus manuum ipſorum, & quod of-ferunt ibi, pollutum eſt. Vatablus & Iunius in notis volunt *ibi*, eſſe *in altari.* malo referre ad præcedens לְפָנָי *ante me.* ut non tantum ſacrificia quæ in altari offerebantur, ſed & panes propoſitionis, & dona quæ templo dabantur, ipſæ etiam preces & pſalmi, qui in publico cœtu aut in loco ſacro coram Deo dicebantur, hîc intelligantur.

VERS. 18. וְאֵין אֶתְכֶם אֵלַי נְאֻם יְהוָה׃. Plerique vertunt, *Et non* convertebatis *vos ad me.* Sed in tali conſtructione dicendum erat, וְלֹא אֶתְכֶם אֵלַי ſupple הֲשִׁיבֹתֶם, quia אֵין apud Hebræos præterito non poteſt jungi. quod quum Iunius animadverteret, vertit, *Et nullus apud vos ad me* venit. Sed ne ſic quidem conſtructioni Hebræorum ſatisfactum, quia אֵין includit negationem cum verbo ſubſtantivo *eſt.* Verto, *Et non eſt vobiſcum qui ad me, inquit Dominus.* plena phraſis eſſet, וְאֵין אֶתְכֶם אֲשֶׁר אֵלַי. cum eleganti apoſiopeſi ipſius verbi, quam & in tranſlatione ſervandam eſſe arbitror, quia elegantiam habet, & irati Dei affectum exprimit, ac facile ſine ulla obſcuritate intelligitur. Porro אֶתְכֶם, quod alioqui in accuſativo caſu ſignificat *vos*, ſumimus pro אִתְּכֶם *vobiſcum*; ſicut ſæpe אוֹתְךָ *te* pro אִתְּךָ *tecum.* & אוֹתָם *eos*, pro אִתָּם *cum eis.* Apoſiopeſis ſimilis exemplum aliud eſt Exod. 32, 26. ubi Moſes ob factum vitulum iratus dicit מִי לַיהוָה אֵלָי *quis Dei eſt? ad me.* ſup. veniat.

VERS. 19. *Ponite nunc cor veſtrum à die hoc* וָמָעְלָה, Iunius, *ad dies qui præceſſerunt.* Sic rectè וָמַעְלָה verterat ſupra verſ. 17. Suadentibus id verbis ſequentibus, ubi dies dicuntur intelligi qui fluxerant, antequam lapis lapidi apponeretur in templo Domini. At hîc contra Vulgatus videtur rectius vertiſſe, *& in futurum.* jubet enim Deus, qui ulterioribus diebus, antequam templo ſtruendo operam navarant, negligentiam eorum puniverat, jam ab hoc die, quo fundamentum templi jactum erat, & deinceps anim-

advertant, an non contra ſit cumulatiſſimè benedicturus. מַעֲלָה non ad præteritum tempus tantum, ſed & ad futurum refertur. vide 1. Sam. 16. 13.

VERS. 20. הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה וְעַד הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ׃. Sic verto. *An adhuc ſemen eſt in granario? & uſque ad vitem & ficum & malogranatum, & arborem oleam quæ non protulit, à die hoc benedicam.* Id eſt, ſi quid adhuc ſeminis in granario reſtat ſerendum, ei ab hoc die benedicam. etiam ad arbores uſque quæ hactenus fructum non tulerunt, benedictionem meam extendam.

ANIMADVERSIONES

In loca difficiliora

ZACHARIÆ.

CAP. I. VERS. VIII.

סוּסִים שְׂרֻקִּים verto, *Equos orientis ſolis colorem imitantes*, id eſt *fulvos*. cauſam vide in obſervationibus noſtris ad Eſa. 19. 9.

VERS. 26. וְקָוֵה *& perpendiculum*. τὸ קרי eſt קָו. τὸ כתיב eſt קָוֵה. quod non magis mendum habet, quam לַיְלָה pro לַיִל. Chaldaiſmus eſt, qui nominibus, etiam maſculinis, Hebræorum, affigunt ה. ut pro פֵּשֶׁר interpretatio פִּשְׁרָה Dan. 2. 7. pro מֶלֶךְ *rex*, מַלְכָּה Dan. 2. 11. & ſexcenta alia, quæ tamen apud Syros & Chaldæos frequentius in א terminantur. ſed apud Danielem & Eſdram א & ה indiſcriminatim uſurpantur. itaque nec mirum, Zachariam, qui circa idem tempus vixit, Chaldaiſmos imitari.

CAP. II.

VERS. 4. אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת יְהוּדָה כְּפִי אִישׁ לֹא נָשָׂא רֹאשׁוֹ וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם׃. Rectè hæc interpretatus eſt Junius. Quia tamen video Vulgatum, Pagninum, Genevenſes & alios non animadvertiſſe Hebraiſmum (adeo etiam ut Pagninus verterit, *Iſti ſunt cornua quæ ventilaverunt Iehudam:* quaſi fabri iſti eſſent iſta cornua, quum contra fabri dicantur veniſſe, ad deterrendum iſta cornua) viſum fuit monere, אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת eſſe nominativos abſolutos, quos Latinè vertas, *Quod attinet ad illa cornua, quæ ventilarunt Iudam, ſic ut nemo attulerit caput ſuum.* habes prius ſententiæ membrum, cui alterum per Vau retributivum, Latinis ſuperfluum, annectitur, וַיָּבֹאוּ *venerunt iſti ad deterrendum illa.* ſimiles omnino conſtructiones obſervavimus Jer. 33. 24. & 44. 25.

VERS. 11. *Heus Sion, erue te,* יוֹשֶׁבֶת בַּת בָּבֶל, Vulgatus & Junius, *quæ habitas apud filiam Babel.* Pagninus, *cum filia Babel.* Ad verbum malim, *habitatrix filia Babel,* vel *inhabitans filiam Babel.* prout LXX. habent, κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος. eſt enim בַּת בָּבֶל regio ſeu territorium Babylonis, cui urbs Babel tanquam mater dominatur. Pagi & oppidula vocantur בָּנוֹת *filiæ*. regio pagos & oppidula continens, בַּת *filia*.

VERS. 12. *Nam ſic dixit Dominus exercituum:* אַחַר כָּבוֹד, verto, *tandem* erit *gloria.* id eſt, tandem aliquando emerget Sion ex ignominia ſua, & in gloriam reſtituetur. quod autem ejus argumentum? שְׁלָחַנִי *Miſit me Dominus ad gentes ad ſpoliandum vos.* verba ſunt Angeli qui introductus fuit verſ. 7. ſumitur hîc אַחַר, ut Gen. 33. 7. aut verto, *poſtea* erit *gloria.* nempe, poſtquam te erueris è regione Babel. quod juſſerat v. præcedenti.

CAP. III.

VERS. 8. צֶמַח in numeris valet 138. tantundem מנחם *conſolator.* Si itaque Gematriæ locus aliquis tribuendus eſt, per Tſemach Chriſtum conſolatorem intelligi dicemus. Jonathan rectè intellexit, quum per משיחא reddidit.

VERS. 9. כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם Sumo הָאֶבֶן pro nominativo abſoluto. *Nam ecce, quod attinet ad lapidem, quem poſui ante Ioſuam, ſuper lapidem unum ſeptem oculi ſunt.*

VERS. 10. תִּקְרְאוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ אֶל תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל תַּחַת תְּאֵנָה. Verto, *acclamabitis quiſque proximo ſuo, ad* locum *ſub vite, & ad* locum *ſub ficu.* Belgicè ad verbum rectè, **Ghylieden ſult d'een d'ander toe-roepen/ nae onder den Wijnſtock / nae onder den Vygeboom.** id eſt, hortabimini vos mutuo, dicentes, Secedamus ad umbracula vitium & ficuum, confabulandi gratia, quod ſummæ pacis ac ſecuritatis ſignum futurum eſſet.

CAP. IV.

VERS. 2. *Et dixit mihi, quid tu vides?* וַיֹּאמֶר רָאִיתִי. קרי τὸ eſt וָאֹמַר *& dixi.* quod LXX. Chaldæus, Vulgatus, noſtrique Interpretes ſequuntur. & fateor rectè convenire. τὸ כתיב tamen, eſt וַיֹּאמֶר *& dixit*, vel *& reſpondit.* in quo ſi quis neceſſario mendum agnoſcendum eſſe autumet, me diſſentientem habet. Sicut enim infra c. 5. 5. 6. quum juſſus eſſet Propheta videre quid exiret, neque id agnoſceret, ipſe Angelus reſpondit quid eſſet quod exiret: ita & hoc loco intelligi poteſt, ignoraſſe Prophetam quid eſſet quod conſpiciendum exhiberetur. quocirca Angelum ipſummet reſpondiſſe, quod ipſe videret. cujus deinde interpretationem petit Propheta v. 4.

VERS. 7. *Quis tu es, mons magne coram Zerubabel?* לְמִישׁוֹר

לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃ per Imperativos hæc omnia verto, *in planiciem ſis, & profer lapidem illum primarium: acclamationes* ſint, *gratia gratia ei.* confer cum Dan. 2. 45. ubi dicitur Nebucadnetſar vidiſſe, eundem hunc lapidem è monte exſcindi. quum itaque ſupra cap. 3. v. 9. dicitur lapis fuiſſe poſitus לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ *coram Ioſua*, intelligendus eſt & magnus hic mons, quo lapis iſte continebatur, ibidem collocatus. qui, quum hîc quoque dicatur eſſe לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ *coram Ioſua*, jubetur in planitiem redigi, ut lapidem iſtum in ſe abditum proferat.

CAP. V.

VERS. 3. *Et dixit mihi, Hæc eſt execratio, quæ exit ſuper univerſam terram.* ,כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה׃ Verto, *Nam quicunque furatur, ab una parte* (nempe voluminis) *ſecundum illam* (nempe execrationem) *exſciſſus eſt, & quicunque jurat, ab altera parte ſecundum illam exſciſſus eſt.* Volumen illud volans, de quo v. præcedenti, continere execrationem, quæ in totam terram eſſet exitura, probat ab ipſius voluminis argumento, quia ab una ejus parte omnes fures, ab altera omnes jurantes deſcriberentur exſciſſi ſecundum execrationem. כמו ut ſimplex כ, interdum ſimilitudinis eſt *ſicut*, interdum convenientiæ *ſecundum, juxta.*

VERS. 6. .זאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת Verto, *Hoc, Epha eſt, quod exit.* quum enim juſſus eſſet videre מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת *quid eſſet hoc quod exiret*, jam reſpondet Angelus, *hoc, quod exit, Epha eſt.* itaque הַיּוֹצֵאת conſtruo cum זאת, non cum .הָאֵיפָה

VERS. 7. .וְהִנֵּה כִּכַּר עֹפֶרֶת נִשֵּׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה Continuationem eſſe puto ſermonis Angeli, alloquentis Prophetam. itaque verto, *Et ecce talentum plumbi fertur, & hæc mulier una, ſedet in medio Ephæ.* oſtendit ipſi Angelus, primo talentum plumbi, deinde mulierem unam. oſtenſio plumbi fit per .וְהִנֵּה mulieris per .וְזֹאת

CAP.

Cap. VI.

Vers. 4. סוסים ברדים אמצים. Vulgatus & Pagninus, *equi varii, fortes.* Junius, *grandine guttati, confirmati.* ita iidem fuerint ברדים & אמצים. at ex v. 7. 8. liquet, diverſos fuiſſe equos. Nam הברדים ibant verſus auſtrum. האמצים obambulabant terram. Itaque facile inducor in eorum ſententiam, qui, permutatis gutturalibus א & ח, poſitum volunt pro חמצים, quod occurrit Eſa. 63. 1. *Quis eſt iſte qui venit ex Edom,* חמוץ בגדים *commaculatus veſtibus?* Ita hoc loco, *Equi grandine guttati,* & *commaculati,* i, maculis reſperſi. Lxx. verterunt καὶ ψαροὶ *& ſturnini.* Jonathan, quem multi ſequuntur, וקטמנין *& cinerei.*

Vers. 13. *Et ille ædificabit templum Iehovæ, atque ipſe portabit majeſtatem, & ſedebit ac dominabitur* על כסאו, verto, *ſuper thronum ejus* (Jehovæ) *& erit Sacerdos ſuper thronum ejus, & conſilium pacis erit* בין שניהם *inter duos illos*, nempe Germen & Jehovam. ſolent Interpretes על כסאו vertere *ſuper thronum ſuum.* Hinc laborant, quinam ſint duo illi, inter quos pax futura ſit. Alii Judæos & Gentiles intelligunt. alii Regem & Sacerdotem. alii regiam & ſacerdotalem dignitatem. & hi neutro genere vertunt, *inter duo illa.* noſtra explicatio ſimplex videtur, & perſpicua.

Cap. VII.

Vers. 3. *An flebo menſe quinto, abſtinendo, quemadmodum feci* זה כמה שנים. Pagninus, *jam tot annis.* non bene. Iunius, *jam aliquot annis.* propriè כמה eſt interrogativum *quot?* vel admirativum *quot!* ad verbum ergo, *jam quot annis?* id eſt, ut habent Lxx ἤδη ἱκανὰ ἔτη. & Vulgatus, *jam multis annis.* frequens eſt hæc vox apud Rabbinos pro *multum.*

Vers.

VERS. 7. הֲלֹא אֶת הַדְּבָרִים. Iunius, *Nonne facturi fuiſtis ſecundum verba illa*. Laudo potius Lxx. Vulgatum & Pagninum, qui את habuerunt pro nota Nominativi caſus, & verterunt, *nonne ſunt verba.* vel *nonne hæc ſunt verba?* confer cum Agg. 2. 5.

Sequitur in fine verſus, וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה יֹשֵׁב. non poſſum non laudare Græcos Interpretes, qui verterunt, *καὶ ἡ ὀρεινὴ καὶ ἡ πεδινὴ κατῴκητο; & montana ac campeſtris regio habitaretur.* הַנֶּגֶב enim ſecundario *meridiem*, primariò autem *terram ſiccam, aridam & deſertam* ſignificat, quales montes erant in Iudæa. quamobrem מִדְבָּר *deſertum*, à montibus ſic dictum eſſe, docuimus Exod. 14. 3. itaque rectè הַשְּׁפֵלָה *humilis & campeſtris regio*, quippe humida plerumque ac ferax, ob humoris è montibus defluentis copiam, opponitur הַנֶּגֶב *ſiccæ ac deſertæ*, adeoque montoſæ, quæ humore ſuo protinus deſtituitur. atque ita Eſa. 21. 1. כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלֹף Lxx rectè verterunt, *ὡς καταιγὶς δι' ἐρήμου διέλθοι. ſicut turbines per deſertum tranſeunt*, i. per loca montoſa. è montibus enim vehementi impetu ruunt turbines.

VERS. 10. וְרָעַת אִישׁ אָחִיו אַל תַּחְשְׁבוּ. Inverſus eſt verborum ſitus, quæ rectè collocantur infra c. 8, 17. וְאִישׁ אֶת רָעַת רֵעֵהוּ אַל תַּחְשְׁבוּ.

CAP. VIII.

VERS. 9. &c. מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם יֻסַּד. Verto, *Ex ore Prophetarum, qui* erant *eo die quo fundabatur domus Iehovæ exercituum ut exſtrueretur.* ſe intelligit, & Aggæum, & Malachiam.

VERS. 11. כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם. Verti ſolet, *ſed ſemen pacis* erit. Malo, *pax* erit. id eſt, ſecurum erit, proſperum & bene fortunatum. phraſis eſt, qualis illa 1 Sam. 25. 6. וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם *& tu pax, & domus tua pax, & quicquid habes pax.* id eſt, & tibi bene ſit, & domui tuæ, & omni-

bus quæ habes. ita hoc loco, *quia ſemen pax* erit, id eſt, ſemini bene erit.

VERS. 23. &c. בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ. Verti poteſt, *diebus illis, utique apprehendent* &c. אֲשֶׁר ſæpe pro utique. ut Nehem. 4. 12. Pſal. 144. 12. Hab. 3. 16. Pſal. 10. 6. & 95. 11. Eſa. 8. 20.

CAP. IX.

VERS. 1. *Onus verbi Iehovæ* בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ. Laudo Iunium, qui ex Syriaſmo vertit, *in terram circumjacentem te.* ad verbum, *in terram circuitus tui.* וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ Iunius, *& Damaſcus* erit *requies illius*, nempe oneris ſive Prophetiæ onerosæ. quæ interpretatio nequaquam ſpernenda. vide tamen an verti quoque poſſit, *& Damaſcum requiem ejus*, regionis circumjacentis, id eſt in qua circumjacens te regio, tanquam in potentiſſima tutrice requieſcit & ſecura erat. Erat enim Damaſcus ſedes regni Syriaci, & in vicinas regiones longe lateque dominabatur, eaſque ſibi obſequentes & in ſe acquieſcentes habebat. כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, verto, *Nam Domini eſt inſpectio hominis & omnium tribuum Iſraël.* oculus pro inſpectione, metonymia eſt, in omnibus linguis uſitatiſſima.

VERS. 2. וְגַם חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד׃. *Etiam Hamathæ terminos figis eâ*, (nempe inſpectione) *Tyro & Sidoni, quia ſapiens fuit valde.* Προσφώνησις eſt ad Deum, Prophetis uſitatiſſima. Tu Deus, ad quem pertinet inſpectio omnium hominum, Hamathæ, Tyro & Sidoni, quæ dominium ſuum longè lateque diffundere amant, terminos ponis illa tua inſpectione, ne ulterius graſſentur. idque quia ſapientes ſibi viſæ ſunt: præſertim Sidon, quæ ſapientiæ ſuæ fiſa, quævis tentare eſt auſa. tu nunc eas oculo tuo ita limitas, ut [illegible] conſilium tuum nihil poſſint. כִּי non [illegible] gninus & Junius, ſed *quia*.

VERS.

VERS. 8. וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב. *Et caſtris tuebor domum meam ab exercitu, à tranſeunte & à redeunte. neque tranſibit amplius ſuper eos exactor: quia nunc vidi oculis meis.* nempe exactores & oppreſſores tranſiiſſe ſuper eos.

VERS. 9. צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא ad verbum verto, *Iuſtus & ſervatus ipſemet.* Belgicè, **rechtveerdigh ende ſelve behouden.** quem Deus auxilio ſuo munit, ne pereat.

VERS. 11. גַּם אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר. Verto, *Etiam tu, ob ſanguinem fœderis tui, dimittam vinctos tuos è fovea.* אַתְּ *tu* eſt Nominativus abſolutus. plane ut אֲנִי *ego*, Pſal. 73. 28. בְּדַם verto *ob ſanguinem.* ſicut בַּחֲמִשָּׁה *ob quinque* Gen. 18, 28. & alibi ſæpe. ſenſus eſt, quia recordor ſanguinis quo fœdus meum tecum initum ſancitum eſt, ideo dimiſi &c.

VERS. 12. *Revertimini ad munitionem, vincti ſpei.* גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ. Verto, *Etiam hic dies annunciat duplum,* quod *reddam tibi.* id eſt duplam gratiam. vel *retributionem*, nempe quæ omnes tuas miſerias tanquam ſecundum quid conſequitur. ſic apud Arabes ثَنَاءٌ תנא (ubi ת eſt loco Hebr. ש ex more) propriè *iteratio*, ſignificat id quo quis alterius ſive beneficium ſive maleficium ſecundat, adeoque laudem & vituperium. ut in ſententiis Ali ثَنَاءُ الرَّجُلِ عَلَى مُعْطِيهِ مُسْتَزِيدٌ, ad verbum, *ſecundatio viri ſuper datorem ſuum, amplius petit,* id eſt, quum quis laude & gratiarum actione beneficii datorem ſecundat, novum ſibi beneficium poſtulat.

CAP. X.

VERS. 4. מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל נוֹגֵשׂ יַחְדָּו. *ab illo exibit omnis præfectus pariter.* נוֹגֵשׂ non ſemper in malum ſumptum, *exactorem* ſignificat, qui duriter populum tractat: ſed & in bo-

 num,

num, pro quovis præfecto qui ad operas populum urget, & tributi exigendi poteſtatem habet. ut Eſa. 60. verſ. 17. וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה. *Et ponam præfecturam tuam pacem, & Inſpectores tuos* (ἐπισκόπους σου rectè verterunt LXX) *juſtitiam*. ubi נגשיך non magis in malum ſumitur quam פקודתך. In lingua certe Æthiopica נגש *regem* ſignificat, & מנגשת *regnum*.

VERS. 13. וְעָבַר בַּיָּם צָרָה Verto, *Et tranſibit per mare ad hoſtem*. צַר *hoſtis*. cum ה locali צָרָה *hoſtem verſus*. ſequitur, *& percutiet in mari fluctus, & exſiccabuntur omnes abyſſi rivi, & dejicietur ſuperbia Aſſur, & ſceptrum Ægypti removebitur.* Hoſtes erant Aſſyrii & Ægyptii. illi Euphrate & Tigri, hi Nilo & mari rubro ſeparati erant à terra Sancta, ſic ut vix ad eos tranſitus dari videretur. Propheta tamen, alludens ad id quod olim in gratiam Iſraëlitarum mari rubro & Jordani contigerat, docet fore ut per ipſum mare Deus tranſeat, & in mari fluctus percutiat, alveoſque omnes exſiccet, quo facilis detur tranſitus.

CAP. XI.

VERS. 7. וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן. Turbat hîc Interpretes illud לָכֵן, ſignificans paſſim *propterea*. Junius, *Pavi oves interfectionis, vos, inquam, ô pauperes gregis.* transfert לָכֵן ad initium verſus, & עֲנִיֵּי accipit vocativo caſu. Nos vertimus, *Et pavi oves occiſionis, utique pauperrimas ovium*. לָכֵן mihi eſt aſſeverandi particula. ut & Gen. 4. 15. Jer. 2. 32. & 5. 2. Oſeæ 2. v. 16. Idem quòd אָכֵן. pro quo & ſimplex כֵּן interdum uſurpari arbitramur. ut Pſal. 63. 2. 4. & 127. 2.

Sequitur, *Et accepi mihi duos baculos, unum vocavi* נֹעַם, Junius *amœnitatis*. malim in Accuſ. *amœnitatem*. quod verſus decimus probat. *alterum vocavi* חֹבְלִים. quod præ cæteris bene videtur vertiſſe Junius *devincientium*. propter v. 13.

Nos

Nos vertimns, *fœderatos*. Nam حبل חבל apud Arabes, non modo *funem*, ſed & in Alcorano ſæpe *fœdus* ſignificat. quia ſolennis Orientàlibus ritus eſt, funem nectere ſeu nodare, quum fœdus ineunt. quod عقد dicunt Arabes. & eundem rurſus enodare, ſeu nodum diſſolvere, quum fœdus frangunt, quod نقض ipſis dicitur. Hinc & apud Hebræos חֶבֶל ſæpe ſignificat *ſocietatem hominum*, *catervam*, *turbam*, *multitudinem ſimul proficiſcentium*, qui quaſi fœdere inito ſocii ſunt itineris. 1 Sam. 10. 5. 10. Pſal. 119. 61. inde חֹבְלִים *ſociatos* vertas. quod quam rectè cum v. 13. conveniat, res ipſa indicat.

VERS. 8. וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּם. *Et abbreviata eſt anima mea in eos*. id eſt, quum longanimis hactenus fuerim, & patienter tulerim ipſorum mores, jam impatiens &, ut ſic dicam, brevis animi factus ſum, properans ad vindictam. ut enim inter ſe opponuntur, אֶרֶךְ אַפַּיִם *longus ira*, id eſt, *tardus ad iram*, Prov. 14. 29. & קְצַר אַפַּיִם *brevis ira*, id eſt, *celer ad iram*. ſic quoque אֶרֶךְ רוּחַ *longus ſpiritu*, id eſt *longanimis*. Eccleſ. 7. 8. & קְצַר רוּחַ *brevis ſpiritu*, id eſt *præceps ad iram*.

CAP. XIII.

VERS. 5. *Non ſum Propheta, ſed vir agricola ſum*. כִּי אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי, quorum verborum variæ ſunt ſententiæ. expendant eruditi & hanc, *Nam homo operari me fecit à juventute mea*, id eſt, coëgit opere manuum mearum victum mihi comparare à juventute mea. Eſt enim קנה *facere ut poſſideas atque habeas*, ſive pecuniæ pretio, actum eſt *emere*, ſive labore tuo, actum eſt *operari*. unde Deus קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ *operator* vel *factor cæli & terræ*, Gen. 14. v. 19. In lingua certe Æthiopica קנה eſt *operari*. ut Matth. 20. 7. *operamini in vinea mea*, Æthiopicus תקני. vide & v. 12. Cauſam dat Propheta, cur ſe agricolam ſemper fuiſſe dicat, Quia homo

 ipſum

ipſum à juventute operari juſſerat, ſcilicet in terra, ut inde victum ſibi pararet. quod melius ſane quadrare videtur, quam ſi cum viris doctiſſimis הִקְנַנִי vertas, *pecuariam me docuit*, à ſignificatione nominis מִקְנֶה *pecus*. ſi enim quæras, *cur tu es* אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה *vir colens terram?* non rectè reſpondeam, *Quia edoctus ſum pecuariam*. aliud enim eſt agricolam, aliud pecuarium eſſe.

CAP. XIV.

VERS. 6. *Et erit die illo*, לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יְקִפָּאוֹן. ס״ד קרי יְקִפָּאוֹן eſt. unde vertunt, *non erit lux pretioſa & coagulata*, aut *& denſa*. Senſu ſatis obſcuro. ut ex notis Vatabli & Iunii videre eſt. neglecto præterea accentu Zakef-katon, quo אור à ſequentibus diſtinguitur. כתיב ס״ד eſt יְקִפָּאוּן, quod rectum putamus, & obſervato accentu vertimus, *Non erit lux: pretioſa concreſcent*. Pretioſa vocat cœlum, ſolem, lunam, cæteras ſtellas, aërem, terram, aquam, quæ verè ſunt pretioſiſſima mundi. Hæc concreſcent in conſummatione ſeculi, quum ϛοιχεῖα καυσόμενα λυθήσονται, *elementa flagrantia ſolventur*, & οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, *cæli conflagrantes ſolventur*. 2 Pet. 3. 10. 12. illa ſoluta inter ſe coibunt, & veluti in maſſam unam coaleſcent. quod Apoſtolus dixit Hebr. 1. 12. ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς. *ut amictum convolves eos*. Hinc ſequitur, lucem nullam fore, quia quæ lucem præbent, aliis erunt involuta. Malumus porro, mendum ſtatuere in vocalibus, quæ à Mazorethis aut aliis Hebræis ſunt appoſitæ, quam in conſonantibus, quæ ipſum textum conſtituunt.

VERS. 14. וְגַם יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלָםִ. Junius, *Et tu quoque Iuda, pugnabis Ieruſchalaimis*. ſic & Geneveuſes, At נִלְחַם cum ב, ſignificat ubique *pugnare adverſus*. Hinc Vulgatus & Pagninus, *Sed & Iudas pugnabit adverſus Ieruſalem*. quod tamen cum re parum convenire videtur. quia ex præceden-

dentibus & ſequentibus liquet, promitti hîc Eccleſiæ ſummam proſperitatem & vindictam de hoſtibus. diſquiratur ergo, an non ex Kal לָחַם *veſci, edere*, formari poſſit Niphal *fieri veſci*, id eſt *cibari*. ac verti, *Etiam ô Iuda, cibaberis in Ieruſalem*. unde autem ? *congregabuntur opes omnium gentium circumquaque, aurum & argentum, & veſtes multæ valde*. Laudo Junium, qui יְהוּדָה vertit per vocativum, propter Zakeph-katon.

VERS. 18. *Et ſi familia Ægypti non aſcenderit, & non venerit*, וְלֹא תִהְיֶה עֲלֵיהֶם הַמַּגֵּפָה, interrogativè verto, *an non erit ſuper eos plaga, qua percutiet Dominus gentes, quæ non aſcendent ad celebrandum feſtum tabernaculorum ?* Sequitur reſponſio v. ſeq. *Hæc erit pœna peccati Ægypti, & pœna peccati omnium gentium, quæ non aſcendent* &c. id eſt, pari pœna cum reliquis gentibus afficientur. Notum autem eſt Vau ſæpe interrogare. ut ad Agg. 1. 8. annotavimus. & quidem addito לֹא, manifeſtus locus eſt 1 Sam. 20. 14.

ANIMADVERSIONES

In difficiliora quædam loca

MALACHIÆ.

CAP. I. VERS. V.

מֵעַל ut & מִמַּעַל non ſemper ſignificant motum è loco ſuperiori, *ſupernè*, ſed & ſimpliciter *ſuper, ſupra*, præſertim ſequente ל, ut Gen. 22. 9. *poſuit illum ſuper altare* מִמַּעַל לָעֵצִים *ſuper ligna*, ubi Targum habet מֵעַל אָעַיָא. Itaque ſequi malumus hoc loco LXX & Vulgatum, quam Junium aut Genevenſes. quia ſenſus videbatur & facilior & convenientior.

VERS.

VERS. 8. אֵין רָע Plerique interrogativè exponunt, *an non malum eſt?* malo extra interrogationem vertere, *non eſt malum*, ut à Deo id ironicè dicatur, vel ex ſententia ſacerdotum, & id exprobrari ipſis, quod tam inepta ſacrificia offerentes, negarent tamen eſſe mala. ſic exponunt Aben Eſra, & Rabbi Schelomo, & Kimchi.

VERS. 10. Senſus eſt, tantum abeſt ut vultum veſtrum ſuſcipere velim, ut contra unumquemque, etiam veſtrum ſacerdotum qui fores templi mei ad offerenda ſacrificia aperire debetis, jubeam eas claudere, ne pergatis altare meum accendere. fruſtra enim id facitis. cur fruſtra? quia nec vos, nec munera veſtra accepta habeo.

VERS. 13. מַתְּלָאָה, pro מַה־תְּלָאָה. ſæpe enim מַה cum Maccaph primæ ſequentis dictionis literæ imprimit dageſch forte, ut מַה־לִּי *quid mihi?* Jud. 11, 12. מַה־זֹּאת *quid iſtud?* Iud. 15, 11. & Interdum abjecto ה coaleſcit cum ſequenti dictione, ut מַזֶּה pro מַה־זֶּה *quid eſt?* Exod. 4. 2. מַלָּכֶם pro מַה־לָּכֶם *quid vobis?* Ieſ. 3, 15. מָהֵם pro מָה הֵם *quid iſti?* Ezech. 8, 6. Senſus loci eſt: Vos conquerimini fatigari vos onere meorum præceptorum, & nimium premi, quod non niſi optimas pecudum atque integerrimas mihi offerre teneamini; itaque exſufflatis illud, & quod longe eſt facillimum, corruptiſſimum quodque mihi offertis. Chaldæus הִפַּחְתֶּם vertit שַׁנֵּקְתּוּן *ſuffocaſtis*. deduxit enim à ſignificatione nominis פַּח *laqueus*, & legit הֲפַחְתֶּם. Kimchi tamen Chaldaicam vocem hîc vertit, *excuſſiſtis, dejeciſtis*. ſicut & Exod. 14, v. 27. ponitur pro Hebr. נִעֵר.

CAP. II.

VERS. 2. וְאָרוֹתִי אֶת בִּרְכוֹתֵיכֶם *& maledicam benedictionibus veſtris*. In lingua Æthiopica ברכה abſolutè ponitur ſæpe pro *bonis*. ut Luc. 12. 18. *cogam illuc omnes proventus meos, καὶ τὰ ἀγαθά μου & bona mea*. Æthiopicus Interpres וברכתי. ſic verſ.

v. ſequ. *dicam animæ meæ, Anima habes* πολλὰ ἀγαθὰ *multa bona* בזות ברכת. Ita & hîc accipi poteſt. *Maledicam bonis veſtris.* hinc factum, quod quum de bonis ſuis munus aliquod alteri offerrent, ברכה *benedictionem* vocaverint. Gen. 33. verſ. 11. 1 Sam. 25. 27. Ubi, *hæc benedictio, quam attulit ancilla tua domino meo, detur pueris*, verti poſſet, *Hæc bona quæ attulit* &c. *dentur pueris.*

VERS. 3. וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו ſubintelligo אִישׁ *quiſque*, quomodo imperſonalia ſua formare ſolent Hebræi. ut Eſa. 9. 5. וַיִּקְרָא שְׁמוֹ *& vocavit nomen ejus*, nempe quiſque, id eſt *vocatur nomen ejus*, ut rectè LXX. καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ita & hoc loco, *quiſque feret vos ad illud*; id eſt *feremini ad illud.* Senſus eſt, ne exiſtimate facies veſtras ſtercus quod dixi effugere poſſe. ſi vos id fugitis, quiſque portabit vos eo ut conſpergamini. vide verſionem R. Schelomo Jarchi, & ejus commentarium. Phraſis eadem occurrit infra verſ. 6. עַוְלָה לֹא יִמְצָא בִשְׂפָתָיו *iniquitatem non inveniebat in labiis ejus*, nempe אִישׁ *quiſquam*, id eſt, *non inveniebatur.*

VERS. 5. מוֹרָא alii ſumunt pro לְמוֹרָא *in timorem*, ut timeret me. alii pro עַל הַמּוֹרָא *propter timorem* vel *reverentiam mei.* Ego malo eſſe aſyndeton pro וּמוֹרָא. aut ſubintelligi particulam ב *cum*, quæ paſſim in Scriptura ſubintelligitur, ut ſit pro בְמוֹרָא, ac ſenſus ſit, Fœdus vitæ ac pacis inii cum eo, & ut ea fœdere promiſi, ſic & dedi ipſi: nec ſola dedi, ſed & timorem meum, vel cum timore meo. unde ſequitur, & timuit me.

VERS. 11. חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב. Plerique Interpretes referunt אֲשֶׁר ad קֹדֶשׁ *ſanctitatem*, quam dilexerit Deus. Junius ad ſanctitatem quam amare debebat Jehudah. quamobrem אהב vertit *amaturus fuerat.* Genevenſes referunt אֲשֶׁר ad יְהוָה qui dilexerit Jehudam, & ſubintelligunt אותו, *polluit Iehuda ſanctitatem Domini, qui dilexit* eum. Ego quoque ad Deum refero, ſed quem dilexerat Iehudah,

 ut

Cap. VI.

Vers. 4. סוּסִים בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים. Vulgatus & Pagninus, *equi varii, fortes.* Junius, *grandine guttati, confirmati.* ita iidem fuerint אֲמֻצִּים & בְּרֻדִּים. at ex v. 7. 8. liquet, diverſos fuiſſe equos. Nam הַבְּרֻדִּים ibant verſus auſtrum. הָאֲמֻצִּים obambulabant terram. Itaque facile inducor in eorum ſententiam, qui, permutatis gutturalibus א & ח, poſitum volunt pro חֲמֻצִּים, quod occurrit Eſa. 63. 1. *Quis eſt iſte qui venit ex Edom,* חֲמוּץ בְּגָדִים *commaculatus veſtibus?* Ita hoc loco, *Equi grandine guttati, & commaculati,* i, maculis reſperſi. Lxx. verterunt καὶ ψάροι *& ſturnini.* Jonathan, quem multi ſequuntur, וקטמנין *& cinerei.*

Vers. 13. *Et ille ædificabit templum Iehovæ, atque ipſe portabit majeſtatem, & ſedebit ac dominabitur* עַל־כִּסְאוֹ, verto, *ſuper thronum ejus* (Jehovæ) *& erit Sacerdos ſuper thronum ejus, & conſilium pacis erit* בֵּין שְׁנֵיהֶם *inter duos illos*, nempe Germen & Jehovam. ſolent Interpretes עַל כִּסְאוֹ vertere *ſuper thronum ſuum.* Hinc laborant, quinam ſint duo illi, inter quos pax futura ſit. Alii Judæos & Gentiles intelligunt. alii Regem & Sacerdotem. alii regiam & ſacerdotalem dignitatem. & hi neutro genere vertunt, *inter duo illa.* noſtra explicatio ſimplex videtur, & perſpicua.

Cap. VII.

Vers. 3. *An flebo menſe quinto, abſtinendo, quemadmodum feci* זֶה כַּמֶּה שָׁנִים. Pagninus, *jam tot annis.* non bene. Iunius, *jam aliquot annis.* propriè כַּמֶּה eſt interrogativum *quot?* vel admirativum *quot!* ad verbum ergo, *jam quot annis?* id eſt, ut habent Lxx ἤδη ἱκανὰ ἔτη. & Vulgatus, *jam multis annis.* frequens eſt hæc vox apud Rabbinos pro *multum.*

VERS. 7. הֲלֹא אֶת הַדְּבָרִים. Iunius, *Nonne facturi fuiſtis ſecundum verba illa*. Laudo potius Lxx. Vulgatum & Pagninum, qui את habuerunt pro nota Nominativi caſus, & verterunt, *nonne ſunt verba*. vel *nonne hæc ſunt verba?* confer cum Agg. 2. 5.

Sequitur in fine verſus, וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה יֹשֵׁב. non poſſum non laudare Græcos Interpretes, qui verterunt, *καὶ ἡ ὀρεινὴ καὶ ἡ πεδινὴ κατῴκητο*; *& montana ac campeſtris regio habitaretur*. הַנֶּגֶב enim ſecundario *meridiem*, primariò autem *terram ſiccam, aridam & deſertam* ſignificat, quales montes erant in Iudæa. quamobrem מִדְבָּר *deſertum*, à montibus ſic dictum eſſe, docuimus Exod. 14. 3. itaque rectè הַשְּׁפֵלָה *humilis & campeſtris regio*, quippe humida plerumque ac ferax, ob humoris è montibus defluentis copiam, opponitur הַנֶּגֶב *ſiccæ ac deſertæ*, adeoque montoſæ, quæ humore ſuo protinus deſtituitur. atque ita Eſa. 21. 1. כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלֹף Lxx rectè verterunt, *ὡς καταιγὶς δι' ἐρήμου διέλθοι*. *ſicut turbines per deſertum tranſeunt*, i. per loca montoſa. è montibus enim vehementi impetu ruunt turbines.

VERS. 10. וְרָעַת אִישׁ אָחִיו אַל תַּחְשְׁבוּ. Inverſus eſt verborum ſitus, quæ rectè collocantur infra c. 8, 17. וְאִישׁ אֶת רָעַת רֵעֵהוּ אַל תַּחְשְׁבוּ.

CAP. VIII.

VERS. 9. &c. מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם יֻסַּד. Verto, *Ex ore Prophetarum, qui* erant *eo die quo fundabatur domus Iehovæ exercituum ut exſtrueretur.* ſe intelligit, & Aggæum, & Malachiam.

VERS. 11. כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם. Verti ſolet, *ſed ſemen pacis* erit. Malo, *pax* erit. id eſt, ſecurum erit, proſperum & bene fortunatum. phraſis eſt, qualis illa 1 Sam. 25. 6. וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ, שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם *& tu pax, & domus tua pax, & quicquid habes pax.* id eſt, & tibi bene ſit, & domui tuæ, & omni-

 bus

bus quæ habes. ita hoc loco, *quia ſemen pax* erit, id eſt, ſemini bene erit.

VERS. 23. &c. בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ. Verti poteſt, *diebus illis, utique apprehendent* &c. אֲשֶׁר ſæpe pro utique. ut Nehem. 4. 12. Pſal. 144. 12. Hab. 3. 16. Pſal. 10. 6. & 95. 11. Eſa. 8. 20.

CAP. IX.

VERS. 1. *Onus verbi Iehovæ* בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ. Laudo Iunium, qui ex Syriaſmo vertit, *in terram circumjacentem te*. ad verbum, *in terram circuitus tui*. וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ Iunius, *& Damaſcus* erit *requies illius*, nempe oneris ſive Prophetiæ onerosæ. quæ interpretatio nequaquam ſpernenda. vide tamen an verti quoque poſſit, *& Damaſcum requiem ejus*, regionis circumjacentis, id eſt in qua circumjacens te regio, tanquam in potentiſſima tutrice requieſcit & ſecura erat. Erat enim Damaſcus ſedes regni Syriaci, & in vicinas regiones longe lateque dominabatur, eaſque ſibi obſequentes & in ſe acquieſcentes habebat. כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, verto, *Nam Domini eſt inſpectio hominis & omnium tribuum Iſraël*. oculus pro inſpectione, metonymia eſt, in omnibus linguis uſitatiſſima.

VERS. 2. וְגַם חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד׃. *Etiam Hamathæ terminos figis eâ*, (nempe inſpectione) *Tyro & Sidoni, quia ſapiens fuit valde*. Προσφώνησις eſt ad Deum, Prophetis uſitatiſſima. Tu Deus, ad quem pertinet inſpectio omnium hominum, Hamathæ, Tyro & Sidoni, quæ dominium ſuum longè lateque diffundere amant, terminos ponis illa tua inſpectione, ne ulterius graſſentur. idque quia ſapientes ſibi viſæ ſunt: præſertim Sidon, quæ ſapientiæ ſuæ fiſa, quævis tentare eſt auſa. tu nunc eas oculo tuo ita limitas, ut præter conſilium tuum nihil poſſint. כִּי non verto *quamvis*, ut Pagninus & Junius, ſed *quia*.

VERS.

VERS. 8. וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב. *Et caſtris tuebor domum meam ab exercitu, à tranſeunte & à redeunte. neque tranſibit amplius ſuper eos exactor: quia nunc vidi oculis meis.* nempe exactores & oppreſſores tranſiiſſe ſuper eos.

VERS. 9. צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא ad verbum verto, *Iuſtus & ſervatus ipſemet.* Belgicè, **rechtveerdigh ende ſelve behouden.** quem Deus auxilio ſuo munit, ne pereat.

VERS. 11. גַּם אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר. Verto, *Etiam tu, ob ſanguinem fæderis tui, dimittam vinctos tuos è fovea.* אַתְּ *tu* eſt Nominativus abſolutus. plane ut אֲנִי *ego*, Pſal. 73. 28. בְּדַם verto *ob ſanguinem.* ſicut בַּחֲמִשָּׁה *ob quinque* Gen. 18, 28. & alibi ſæpe. ſenſus eſt, quia recordor ſanguinis quo fœdus meum tecum initum ſancitum eſt, ideo dimiſi &c.

VERS. 12. *Revertimini ad munitionem, vincti ſpei.* גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ. Verto, *Etiam hic dies annunciat duplum,* quod *reddam tibi.* id eſt duplam gratiam. vel *retributionem*, nempe quæ omnes tuas miſerias tanquam ſecundum quid conſequitur. ſic apud Arabes ثَنَاءٌ תנא (ubi ת eſt loco Hebr. ש ex more) propriè *iteratio*, ſignificat id quo quis alterius ſive beneficium ſive maleficium ſecundat, adeoque laudem & vituperium. ut in ſententiis Ali ثَنَاءُ الرَّجُلِ عَلَى مُعْطِيهِ مُسْتَزِيدٌ, ad verbum, *ſecundatio viri ſuper datorem ſuum, amplius petit,* id eſt, quum quis laude & gratiarum actione beneficii datorem ſecundat, novum ſibi beneficium poſtulat.

CAP. X.

VERS. 4. מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל נוֹגֵשׂ יַחְדָּו. *ab illo exibit omnis præfectus pariter.* נוֹגֵשׂ non ſemper in malum ſumptum, *exactorem* ſignificat, qui duriter populum tractat: ſed & in bo-

 num,

num, pro quovis præfecto qui ad operas populum urget, & tributi exigendi poteſtatem habet. ut Eſa. 60. verſ. 17. וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה. *Et ponam præfecturam tuam pacem, & Inſpectores tuos* (ἐπισκόπους σου rectè verterunt LXX) *juſtitiam.* ubi נגשיך non magis in malum ſumitur quam פקודתך. In lingua certe Æthiopica נגש *regem* ſignificat, & מנגשת *regnum.*

VERS. 13. וְעָבַר בַּיָּם צָרָה Verto, *Et tranſibit per mare ad hoſtem.* צַר *hoſtis.* cum ה locali צָרָה *hoſtem verſus.* ſequitur, *& percutiet in mari fluctus, & exſiccabuntur omnes abyſſi rivi, & dejicietur ſuperbia Aſſur, & ſceptrum Ægypti removebitur.* Hoſtes erant Aſſyrii & Ægyptii. illi Euphrate & Tigri, hi Nilo & mari rubro ſeparati erant à terra Sancta, ſic ut vix ad eos tranſitus dari videretur. Propheta tamen, alludens ad id quod olim in gratiam Iſraëlitarum mari rubro & Jordani contigerat, docet fore ut per ipſum mare Deus tranſeat, & in mari fluctus percutiat, alveoſque omnes exſiccet, quo facilis detur tranſitus.

CAP. XI.

VERS. 7. וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן. Turbat hîc Interpretes illud לָכֵן, ſignificans paſſim *propterea.* Junius, *Pavi oves interfectionis, vos, inquam, ô pauperes gregis.* transfert לָכֵן ad initium verſus, & עֲנִיֵּי accipit vocativo caſu. Nos vertimus, *Et pavi oves occiſionis, utique pauperrimas ovium.* לָכֵן mihi eſt aſſeverandi particula. ut & Gen. 4. 15. Jer. 2. 32. & 5. 2. Oſeæ 2. v. 16. Idem quòd אָכֵן. pro quo & ſimplex כֵּן interdum uſurpari arbitramur. ut Pſal. 63. 2. 4. & 127. 2.

Sequitur, *Et accepi mihi duos baculos, unum vocavi* נֹעַם, Junius *amœnitatis.* malim in Accuſ. *amœnitatem.* quod verſus decimus probat. *alterum vocavi* חֹבְלִים. quod præ cæteris bene videtur vertiſſe Junius *devincientium.* propter v. 13.

Nos

Nos vertimns, *fœderatos*. Nam حبل חבל apud Arabes, non modo *funem*, ſed & in Alcorano ſæpe *fœdus* ſignificat. quia ſolennis Orientalibus ritus eſt, funem nectere ſeu nodare, quum fœdus ineunt. quod عقد dicunt Arabes. & eundem rurſus enodare, ſeu nodum diſſolvere, quum fœdus frangunt, quod نقض ipſis dicitur. Hinc & apud Hebræos חֶבֶל ſæpe ſignificat *ſocietatem hominum*, *catervam*, *turbam*, *multitudinem ſimul proficiſcentium*, qui quaſi fœdere inito ſocii ſunt itineris. 1 Sam. 10. 5. 10. Pſal. 119. 61. inde חֹבְלִים *ſociatos* vertas. quod quam rectè cum v. 13. conveniat, res ipſa indicat.

VERS. 8. וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם. *Et abbreviata eſt anima mea in eos.* id eſt, quum longanimis hactenus fuerim, & patienter tulerim ipſorum mores, jam impatiens &, ut ſic dicam, brevis animi factus ſum, properans ad vindictam. ut enim inter ſe opponuntur, אֶרֶךְ אַפַּיִם *longus ira*, id eſt, *tardus ad iram*, Prov. 14. 29. & קְצַר אַפַּיִם *brevis ira*, id eſt, *celer ad iram.* ſic quoque אֶרֶךְ רוּחַ *longus ſpiritu*, id eſt *longanimis*. Eccleſ. 7. 8. & קְצַר רוּחַ *brevis ſpiritu*, id eſt *præceps ad iram.*

CAP. XIII.

VERS. 5. *Non ſum Propheta, ſed vir agricola ſum.* כִּי אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי, quorum verborum variæ ſunt ſententiæ. expendant eruditi & hanc, *Nam homo operari me fecit à juventute mea*, id eſt, coëgit opere manuum mearum victum mihi comparare à juventute mea. Eſt enim קנה *facere ut poſſideas atque habeas*, ſive pecuniæ pretio, actum eſt *emere*, ſive labore tuo, actum eſt *operari*. unde Deus קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ *operator* vel *factor cæli & terræ*, Gen. 14. v. 19. In lingua certe Æthiopica קנה eſt *operari*. ut Matth. 20. 7. *operamini in vinea mea*, Æthiopicus תקניו. vide & v. 12. Cauſam dat Propheta, cur ſe agricolam ſemper fuiſſe dicat, Quia homo

 ipſum

ipſum à juventute operari juſſerat, ſcilicet in terra, ut inde victum ſibi pararet. quod melius ſane quadrare videtur, quam ſi cum viris doctiſſimis הִקְנַנִי vertas, *pecuariam me docuit*, à ſignificatione nominis מִקְנֶה *pecus.* ſi enim quæras, *cur tu es* אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה *vir colens terram?* non rectè reſpondeam, *Quia edoctus ſum pecuariam.* aliud enim eſt agricolam, aliud pecuarium eſſe.

CAP. XIV.

VERS. 6. *Et erit die illo*, לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יְקִפָּאוֹן. ס״ד קרי וְקִפָּאוֹן eſt. unde vertunt, *non erit lux pretioſa & coagulata*, aut *& denſa.* Senſu ſatis obſcuro. ut ex notis Vatabli & Iunii videre eſt. neglecto præterea accentu Zakef-katon, quo אור à ſequentibus diſtinguitur. כתיב ס״ד eſt יְקִפָּאוֹן, quod rectum putamus, & obſervato accentu vertimus, *Non erit lux: pretioſa concreſcent.* Pretioſa vocat cœlum, ſolem, lunam, cæteras ſtellas, aërem, terram, aquam, quæ verè ſunt pretioſiſſima mundi. Hæc concreſcent in conſummatione ſeculi, quum *ςοιχεῖα καυσούμενα λυθήσονται, elementa flagrantia ſolventur*, & *ὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, cæli conflagrantes ſolventur.* 2 Pet. 3. 10. 12. illa ſoluta inter ſe coibunt, & veluti in maſſam unam coaleſcent. quod Apoſtolus dixit Hebr. 1. 12. *ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς. ut amictum convolves eos.* Hinc ſequitur, lucem nullam fore, quia quæ lucem præbent, aliis erunt involuta. Malumus porro, mendum ſtatuere in vocalibus, quæ à Mazorethis aut aliis Hebræis ſunt appoſitæ, quam in conſonantibus, quæ ipſum textum conſtituunt.

VERS. 14. וְגַם יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלָםִ. Junius, *Et tu quoque Iuda, pugnabis Ieruſchalaimis.* ſic & Geneveuſes. At נִלְחַם cum ב, ſignificat ubique *pugnare adverſus.* Hinc Vulgatus & Pagninus, *Sed & Iudas pugnabit adverſus Ieruſalem.* quod tamen cum re parum convenire videtur. quia ex præceden-

dentibus & ſequentibus liquet, promitti hîc Eccleſiæ ſummam proſperitatem & vindictam de hoſtibus. diſquiratur ergo, an non ex Kal לָחַם *veſci, edere*, formari poſſit Niphal *fieri veſci*, id eſt *cibari*. ac verti, *Etiam ô Iuda, cibaberis in Ieruſalem*. unde autem? *congregabuntur opes omnium gentium circumquaque, aurum & argentum, & veſtes multæ valde*. Laudo Junium, qui יְהוּדָה vertit per vocativum, propter Zakeph-katon.

VERS. 18. *Et ſi familia Ægypti non aſcenderit, & non venerit*, וְלֹא תִהְיֶה עֲלֵיהֶם הַמַּגֵּפָה, interrogativè verto, *an non erit ſuper eos plaga, qua percutiet Dominus gentes, quæ non aſcendent ad celebrandum feſtum tabernaculorum?* Sequitur reſponſio v. ſeq. *Hæc erit pœna peccati Ægypti, & pœna peccati omnium gentium, quæ non aſcendent* &c. id eſt, pari pœna cum reliquis gentibus afficientur. Notum autem eſt Vau ſæpe interrogare. ut ad Agg. 1. 8. annotavimus. & quidem addito לֹא, manifeſtus locus eſt 1 Sam. 20. 14.

ANIMADVERSIONES

In difficiliora quædam loca

MALACHIÆ.

CAP. I. VERS. V.

מֵעַל ut & מִמַּעַל non ſemper ſignificant motum è loco ſuperiori, *supernè*, ſed & ſimpliciter *ſuper, ſupra*, præſertim ſequente לְ, ut Gen. 22. 9. *poſuit illum ſuper altare* מִמַּעַל לָעֵצִים *ſuper ligna*, ubi Targum habet מֵעַל אָעַיָּא. Itaque ſequi malumus hoc loco LXX & Vulgatum, quam Junium aut Geneveuſes. quia ſenſus videbatur & facilior & convenientior.

VERS.

VERS. 8. אֵין רָע Plerique interrogativè exponunt, *an non malum eſt?* malo extra interrogationem vertere, *non eſt malum*, ut à Deo id ironicè dicatur, vel ex ſententia ſacerdotum, & id exprobrari ipſis, quod tam inepta ſacrificia offerentes, negarent tamen eſſe mala. ſic exponunt Aben Eſra, & Rabbi Schelomo, & Kimchi.

VERS. 10. Senſus eſt, tantum abeſt ut vultum veſtrum ſuſcipere velim, ut contra unumquemque, etiam veſtrum ſacerdotum qui fores templi mei ad offerenda ſacrificia aperire debetis, jubeam eas claudere, ne pergatis altare meum accendere. fruſtra enim id facitis. cur fruſtra? quia nec vos, nec munera veſtra accepta habeo.

VERS. 13. מַתְּלָאָה, pro מַה־תְּלָאָה. ſæpe enim מַה cum Maccaph primæ ſequentis dictionis literæ imprimit dageſch forte, ut מַה־לִּי *quid mihi?* Jud. 11,12. מַה־זֹּאת *quid iſtud?* Iud. 15, 11. & Interdum abjecto ה coaleſcit cum ſequenti dictione, ut מַזֶּה pro מַה־זֶּה *quid eſt?* Exod. 4. 2. מַלָּכֶם pro מַה־לָּכֶם *quid vobis?* Ieſ. 3, 15. מָהֵם pro מָה הֵם *quid iſti?* Ezech. 8, 6. Senſus loci eſt: Vos conquerimini fatigari vos onere meorum præceptorum, & nimium premi, quod non niſi optimas pecudum atque integerrimas mihi offerre teneamini; itaque exſufflatis illud, & quod longe eſt facillimum, corruptiſſimum quodque mihi offertis. Chaldæus הִפַּחְתֶּם vertit שַׁנִּקְתּוּן *ſuffocaſtis*. deduxit enim à ſignificatione nominis פַּח *laqueus*, & legit הֲפַחְתֶּם. Kimchi tamen Chaldaicam vocem hîc vertit, *excuſſiſtis, dejeciſtis*. ſicut & Exod. 14, v. 27. ponitur pro Hebr. נִעֵר.

CAP. II.

VERS. 2. וְאָרוֹתִי אֶת בִּרְכוֹתֵיכֶם *& maledicam benedictionibus veſtris*. In lingua Æthiopica ברכה abſolutè ponitur ſæpe pro *bonis*. ut Luc. 12. 18. *cogam illuc omnes proventus meos, καὶ τὰ ἀγαθά μου & bona mea*. Æthiopicus Interpres וברכתי. ſic

verſ.

v. ſequ. *dicam animæ meæ*, *Anima habes* πολλὰ ἀγαθὰ *multa bona* ברכות .בזית Ita & hîc accipi poteſt. *Maledicam bonis veſtris.* hinc factum, quod quum de bonis ſuis munus aliquod alteri offerrent, ברכה *benedictionem* vocaverint. Gen. 33. verſ. 11. 1 Sam. 25. 27. Ubi, *hæc benedictio, quam attulit ancilla tua domino meo, detur pueris*, verti poſſet, *Hæc bona quæ attulit* &c. *dentur pueris.*

VERS. 3. וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו ſubintelligo אִישׁ *quiſque*, quomodo imperſonalia ſua formare ſolent Hebræi. ut Eſa. 9. 5. וַיִּקְרָא שְׁמוֹ *& vocavit nomen ejus*, nempe quiſque, id eſt *vocatur nomen ejus*, ut rectè LXX. καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ita & hoc loco, *quiſque feret vos ad illud*; id eſt *feremini ad illud.* Senſus eſt, ne exiſtimate facies veſtras ſtercus quod dixi effugere poſſe. ſi vos id fugitis, quiſque portabit vos eo ut conſpergamini. vide verſionem R. Schelomo Jarchi, & ejus commentarium. Phraſis eadem occurrit infra verſ. 6. עַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו *iniquitatem non inveniebat in labiis ejus*, nempe אִישׁ *quiſquam*, id eſt, *non inveniebatur.*

VERS. 5. מוֹרָא alii ſumunt pro לְמוֹרָא *in timorem*, ut timeret me. alii pro עַל הַמּוֹרָא *propter timorem* vel *reverentiam mei.* Ego malo eſſe aſyndeton pro וּמוֹרָא. aut ſubintelligi particulam ב *cum*, quæ paſſim in Scriptura ſubintelligitur, ut ſit pro בְּמוֹרָא, ac ſenſus ſit, Fœdus vitæ ac pacis inii cum eo, & ut ea fœdere promiſi, ſic & dedi ipſi: nec ſola dedi, ſed & timorem meum, vel cum timore meo. unde ſequitur, & timuit me.

VERS. 11. חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב. Plerique Interpretes referunt אֲשֶׁר ad קֹדֶשׁ *ſanctitatem*, quam dilexerit Deus. Junius ad ſanctitatem quam amare debebat Jehudah. quamobrem אהב vertit *amaturus fuerat.* Genevenſes referunt אֲשֶׁר ad יְהוָה qui dilexerit Jehudam, & ſubintelligunt אותו, *polluit Iehuda ſanctitatem Domini, qui dilexit* eum. Ego quoque ad Deum refero, ſed quem dilexerat Iehudah,

ut ſenſus ſit, verè perfidè egit Iuda. quum enim antehac Deum dilexerit, ſic ut etiam fœdus conjugale cum eo inierit, jam profanavit ſanctitatem illius Dei quem dilexerat, & cum filiabus alieni Dei matrimonium contraxit.

VERS. 12. Varia eſt hujus verſus interpretatio. plerique ל in לָאִישׁ hîc volunt eſſe accuſativi caſus. quod quamvis nonnunquam in Scriptura occurrere fateamnr, rarum tamen eſſe fateri neceſſe eſt. plerumque dativum valet, quod & hîc nobis maximè arridet. Senſus huic verſui varius affingitur in commentariis, nos iis qui memoratam præcedenti verſu abominationem & perfidiam patrant, hanc denunciari pœnam exiſtimamus, quod ipſis erepturus ſit, primo qui precibus & admonitionibus pro ipſis vigilet: ſecundo qui de lege conſulentibus reſpondeat: tertio qui allata ſacrificia Deo offerat. atque ita Sacerdotibus ſimul, de quibus primis verſibus actum fuit, minatur eos loco ſuo & dignitate ſummovendos, & toti populo Iehudæ, de quo verſ. præcedenti, eos ſacerdotibus ſuis privandos.

VERS. 13. מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה. Notum eſt Hebrææ linguæ peritis, אֵין à לֹא hoc potiſſimum differre, quòd אֵין negationem ſignificet quæ verbum ſubſtantivum includat, unde & ſolum affixis jungitur. dicimus enim אֵינִי *non ſum.* אֵינְךָ *non es.* אֵינֶנּוּ *non eſt.* ac propterea אֵין præteritis ac futuris non jungitur, ſed nominibus, participiis, atque infinitivis vim nominis habentibus. ſic habes Eſa. 5, 9. מֵאֵין יוֹשֵׁב *ne ſit habitator.* Ita & hoc loco, ſi cum aliis Interpretibus aggravari peccatum ſacerdotum ſtatuere velimus, vertemus, *Et hoc ſecundo facitis, quod tegitis lacrymis altare Domini, fletu & clamore, ne ſit amplius reſpectio ad munus, neque acceptio beneplaciti è manu veſtra.* ut פְּנוֹת & לָקַחַת ſint pro nominibus. ſed malumus hoc loco pœnam magis aggravari, quam præcedenti verſu incœperat. Primo inquit, auferetur vobis

omnis

omnis Sacerdos qui pro vobis vigilet, reſpondeat, & offerat. Deinde, ſecundum hoc erit, quod facietis: tegetis altare meum lacrymis, fletibus & clamoribus. quare? quia non erit amplius reſpectio ad munus &c. מֵאֵין autem, non tantum ſignificare, *ut ne ſit*, ſed etiam *quia non eſt*, probo hiſce locis. Jer. 10, 6. מֵאֵין כָּמוֹךָ יְהוָה, *quia non eſt ſicut tu Iehova*. Ier. 19, 11. ſepelientur in Topheth, מֵאֵין מָקוֹם לִקְבּוֹר, *quia non erit locus ad ſepeliendum*. nec miretur hoc quiſquam: paſſim enim מִן cauſam denotat, ut Pſal. 31, 12. מִכָּל־צֹרְרַי הָיִיתִי חֶרְפָּה *propter omnes hoſtes meos fui opprobrium*.

VERS. 15. Difficilis hic eſt verſus, adeoque variè à variis capitur. nos noſtram quoque ſententiam dicemus. אֶחָד *Vnus* Deus eſt, eſtque is cui verè excellentia ſpiritus competit, imo talis abundantia, ut ſemper ipſi adhuc שְׁאָר *reliquum* ſit. Is id fecit, quod in fine verſ. 13. dixerat, quod uxor ſit ſocia viro ipſique confœderata. Quid autem in eo ſpectat? quærit ſemen Dei, divinum ſemen, cujus ipſe author ac pater dici queat. Itaque cavete ſpiritui veſtro, ne in eum cui abundantia ſpiritus eſt, quique per eam abundantiam matrimonium ſapientiſſimè ordinavit, peccetis, dum in legitimas conjuges veſtras perfidè agatis. Quidam per אֶחָד intelligunt Abrahamum. at quanto melius Deus? cujus hoc eſt Elogium Deut. 6, 4. Audi Iſraël, *Dominus Deus noſter, Dominus* אחד *unus* eſt. ubi daleth magnum ſcribitur, & notat quatuor mundi plagas, ad denotandum, hoc per quatuor mundi plagas Dei eſſe Elogium, quod ſit Unus. Unde & Macrob. lib. 1. Saturn. c. 23. *Aſſyrii Deo, quem ſummum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt, ejus nominis Interpretatio ſignificat Vnus*. Adad dixit pro Ahhad אֶחָד *unus*. niſi forte pro Syrorum חַד *unus*, Aſſyrii geminata ultima radicali dixerint חַדד. Huc referri poteſt locus Ieſ. 66, v. 17. *Sanctificantes & luſtrantes ſe in hortis* אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ *poſt Vnum in medio*, id eſt ad colendum idolum

lum Dei, quem Ahhad unum vocabant, cujus fanum erat in medio hortorum. Uſitatum eſt dictum apud Magiſtros י׳ אחד ושמו אחד *Deus unus eſt, & nomen ejus unum eſt.* Conferatur hîc verſus 15. cum v. 10. ubi dixit הֲלֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֲלֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ. Ille unus iſte eſt, de quo jam dicit וְלֹא אֶחָד עָשָׂה. Experiamur an non & alia detur commoda interpretatio. לֹא־אֶחָד ſicut per Maccaph conjunguntur, poſſunt & ſenſu conjungi, ut ſit *non unus*, id eſt *nullus*. eo ſenſu ſic verto. *Et nullus* id *facit*, cui *reliquiæ ſpiritus ſunt. & quid quiſquam* id faceret *quærens ſemen Dei? cavete ergo ſpiritui veſtro, ut in uxorem* &c. הָאֶחָד unus aliquis, indefinitè ſicut & Gen. 19. 8. & 42, 27. Senſus eſt, Tu perfidè agis in uxorem, quæ tibi ſocia eſt, tibique fœderata. hoc nemo facit, qui vel tantillum Spiritus Dei reliquum habet. & quæſo, quomodo quiſquam id faceret, qui quærit ſemen Dei? ſi id quæritis, cavete ergo ſpiritui veſtro, ut is non agat perfidè &c. Addamus tertiam. *Nam non unum fecit, eſtque ei abundantia Spiritus. & quid unum* feciſſet, quærens ſemē Dei? cavete ergo &c. Senſus eſt, voluit Deus fœminam eſſe viro ſociam & confœderatam: non enim unum fecit hominem, non ſolum marem condidit, ſed & fœminam, idque ſapientiſſimè, quum ſit ei abundantia ſpiritus. & quid unum condidiſſet, quum quæreret ſemen Dei, quod non niſi ex conjugio naſci potuit? Itaque cavete &c. Maximè tamen ſecunda noſtra interpretatio arridet. quia שְׁאָר nuſquam venit pro excellentia, ſed tantum pro reliquiis.

VERS. 16. Varias habet & hic verſus interpretationes. Nos exiſtimamus conqueri Deum, quod quiſque uxorem ſuam, ſimulac eam odiſſet, dimitteret, ut alienigenam, quam v. 11. vocavit בַּת אֵל נֵכָר, duceret. at inquit Deus, tegit injuria veſtimentum ejus qui hoc facit. Plerique noſtrorum interpretum, וְכִסָּה חָמָס עַל לְבוּשׁוֹ ſic interpretantur, ut חָמָס ſit id quod tegitur, עַל לְבוּשׁוֹ autem ſignificet id quod tegit.

git. At Lxx & Vulgatus contra ſtatuerunt חָסָם eſſe id quod tegit, עַל לְבוּשׁוֹ autem denotare id quod tegitur. Et hoc rectum eſt: ubique enim עַל poſt כִּסָּה denotat rem tegendam. ut Deut. 13, 8. לֹא תְכַסֶּה עָלָיו *non teges ſuper eum, non proteges eum*. Habac. 2, 14. כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל יָם *ſicut aquæ tegunt mare*. Pſal. 44, 20. וַתְּכַס עָלֵינוּ בְצַלְמָוֶת *& obtexiſti nos umbrâ mortis*. Nehem. 4, 5. אַל תְּכַס עַל עֲוֹנָם *ne tege iniquitatem eorum*. itaque & hoc loco vertendum, *& texit injuria veſtem ejus*. notum eſt, in re matrimoniali veſtem ſumi pro fide ac protectione conjugali, ut Ezech. 16, 8. *Expandi oram meam ſuper te, & texi nuditatem tuam, & juravi tibi, & intravi in fœdus tecum*. unde & Ruth dicebat Boozo Rut. 3, 9. *Expande oram tuam ſuper ancillam tuam, quia tu* גֹּאֵל *redemptor es*. Ita *revelare oram veſtis*, dicitur de uſu tori. Deut. 23, 1. Exiſtimo ergo hoc à Deo carpi apud Malachiam, quod quum ipſi ora veſtis ſuæ deberent tegere uxores, injuria tegeret ipſorum veſtem: dum perfidè uxores odiſſent, exoſas dimitterent, ut alienas ducerent. aut, *tegit iniquitas veſtem ejus*, ſignificat ſpurcitiem adulterii qua undiquaque obtectus eſſet, ſicut in epiſtola Iudæ v. 23. ſumitur χιτὼν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένος.

V ERS. 17. אוֹ vertimus per particulam exclamativam ô. ut ſint hæc verba Prophetæ admirantis longanimitatem Dei, qui tantam impietatem tam patienter ferat. vide quæ de ea particula pluribus obſervavimus ad v. 5. cap. 27. Eſa.

V ERS. 17. כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ׃. Vertunt omnes, *Omnis faciens malum, bonus eſt in oculis Domini, & iis ille delectatur*. טוֹב volunt eſſe prædicatum, ac dici de omni facienti malum, adeoque in eo ſubintelligi verbum ſubſtantivum. non audeo reclamare communi omnium, quos vidi, ſententiæ. ſed tamen non poſſum non ſcrupulum meum exponere, qui ſi alios non torquet, per me licet communem ſententiam ſequantur. Primo, ſi טוֹב prædicatum eſſet, & verbum ſubſtantivum comprehenderet, conve-

 nientius

nientius eſſet id ſubſtantivo præponi, ac ſic efferri, טוֹב בְּעֵינֵי. יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה רָע. vide theſaurum Buxtorfii p. 307. & 452. Deinde, *omnis faciens malum, bonus eſt in oculis Domini*, perinde eſt ac ſi dicas, *omnis factor mali*, quod Hebraicè in conſtructione efferendum erat & ſcribendum כָּל־עֹשֵׂה רָע per tſere, quum hîc ſcribatur עֹשֵׂה. per ſegol. ſicut Eſa. 55, verſ. 4. *conſtitui eum ducem* וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים *& præcipientem populis*, q. præceptorem populorum. Jer. 4, 29. וְרֹמֵה קֶשֶׁת *& jaculantem arcu*, q. & jaculatorem arcus. Gen. 4, 2. רֹעֵה צֹאן *paſcens oves*, q. paſtor ovium. Ob duas iſtas cauſas dubito an non ſit vertendum, *Quicunque facit malum bonum in oculis Domini, iis ille delectatur.* ut Vau in וּבָהֶם ſit retributivum, non copulativum. Hoc ſenſu עֹשֵׂה רָע non poteſt verti *factor mali*, ſed רָע neceſſario debet eſſe accuſativi caſus. ac propterea עֹשֶׂה rectè ſcribitur per ſegol extra regimen genitivi. Senſus eſt, quamvis quis ſit palàm impius, adeo ut coram ipſo Deo audeat malum prædicare bonum, gratus tamen Deo eſt. Idem eſſet quod Eſa. 5, 20. הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב.

VERS. 18. וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם Junius, *& converſi videbitis.* exiſtimo Deum alloqui impios qui non convertuntur. Ideo malui vertere, *& rurſus videbitis.* ut ſenſus ſit, antehac cum Eccleſiæ meæ benedixi, apparuit diſcrimen inter pios & impios. jam vos diſcrimen id negatis, quia tota mea Eccleſia afflicta eſt. at faciam denuo diem, quo rurſus diſcrimen illud videbitis. ſequitur בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע. ubi notandum בֵּין, ſicut סָבִיב *circum*, תָּמִיד *jugiter*, מְאֹד *valde*, multæque aliæ præpoſitiones & adverbia, propriè nomen eſſe, ac ſignificare medium, *medietatem*, *interſtitium*, *diſtinctionem*, qua una res ab alia dignoſcitur, ab Hebr. בִּין *intelligere*, *cognoſcere*. Hinc adſciſcit præpoſitionem, בְּבֵין חָצִיר *in medio herbæ, inter herbas*. Eſa. 44, 4. & aſſumit formam pluralis numeri, ut מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים *è medietatibus Cherubinorum, de inter Cherubim.* Ezech. 10, 2. Itaque cum Gen. 1, 14. dicitur, *ad ſeparandum* בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה

ad

ad verbum vertas, *diſcrimen diei & diſcrimen noctis.* & v. 6. בֵּין מַיִם לָמָּיִם *interſtitium aquarum ad aquas*, id eſt *inter aquas & aquas*. ita hoc loco רְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע *videbitis interſtitium juſti ad impium*, i. videbitis intereſſe inter juſtum & impium. nulla hîc eſt ellipſis, quam per *quid interſit* ſupplere oporteat, ut à Junio & aliis factum eſt. unde nec Chaldæus ullo ſupplemento uſus eſt, ſed phraſin Hebræam utpote plenã verbotenus expreſſit: & ſic ad verbum vertendus Chaldæus, *Et revertemini, & videbitis interſtitium juſtorum ad impios, interſtitiũ eorum qui ſerviverunt coram Domino ad eos qui non ſerviverunt coram eo*. quođ intelligibilius eſt, ni fallor, quam ut habent Regia, & diſpicietis inter juſtos & impios, inter eos qui colunt coram Domino, & eos qui non colunt coram eo.

Cap. III.

Vers. I. מַלְאַךְ הַבְּרִית *Angelus fœderis*. In lingua Æthiopica, ubi radix לאך pro *mittere* uſitatiſſima eſt, מלאך non tantum *Angelum, legatum*, ſed & *Principem* ſignificat, & paſſim pro ἀρχων ponitur. ut Actor. 3. 15. τὸν ἀρχοντα τῆς ζωῆς, Æthiopicus מלאך חיות. & Beelſebub dicitur ei מלאכמ לאגנגת *Princeps dæmonum*. ita & hoc loco מלאך הברית poſſet reddi, *Princeps fœderis*. Et quod Hebræi dicunt מלאך המות, *Princeps mortis*, quem τὸ τοῦ θανάτου κράτος ἔχοντα interpretatur Paulus Hebr. 2. Atque hinc eſt quod paſſim Apoſtolus Angelos dicturus, ἀρχὰς, ἐξουσίας, θρόνους dicit, quia voce מלאך principatus continetur.

Vers. 9. ואותי אתם קבעים. Junius exponit, *eo quod vos me ſpoliatis*. Eodem ſenſu Tigurini. alii *ſicut vos me diripitis*. Sed dubito an mentem rectè perceperint. neque enim ſpoliationem Dei cauſam ſtatuit, cur maledicerentur, ſed maledictionem cauſam impulſivam cur ſpoliarent Deum. prætexebant enim, non eſſe ægrè ferendum ſi decimas & תרומה fraudarent: cogi ſe inopia frugum quæ ex maledictione

ne Dei oriebatur. vult Deus ut etiam manente inopia & maledictione plenas decimas offerant. id ſi fecerint, ſpondet benedictionem. Fuit quum interrogativè exponeremus, *& vos me diripitis?* ut ſenſus ſit, an non mirum eſt vos ne quidem pœnis meis deterreri, ſed etiam quum maledicimini, me meis bonis ſpoliare? poteſt quoque verſus eundem habere ſenſum, etſi non interrogativè accipiatur. *Maledictione vos maledicimini, &* tamen *diripitis me, tota gens.* q.d. non poſſum non accuſare vos ſummę pervicaciæ, quod etiam maledicti à me, pergatis me diripere, & quidem tota veſtra natio. ſed præfero primum ſenſum. quærebant, qua in re ſpoliavimus te? reſpondet Deus, in decimis & oblatione. & cur hoc facerent, cauſam adfert, eandem quam ipſi prætexebant, quod maledicti eſſent, & perditum eſſet ſemen, ut cap. 2, v. 2. dictum fuit.

VERS. 10. Effundam vobis benedictionem, עד בלי די. Junius, *adeo ut non ſufficiatis.* ad perſonas Judæorum retulit, ut non ſatis multi futuri ſitis ad abſumendam omnem copiam benedictionis. Vatablus ſecutus Kimchium refert ad vaſa vel horrea, *uſque dum non ſit ſufficientia* vaſorum & horreorum, ad capiendam copiam benedictionis. atque ita ſupplendus eſt Pagninus qui vertit, *uſquedum non ſit vobis ſufficientia.* alioqui inſerendo illud *vobis* ſenſum dedit menti textus contrarium. Ego ad Deum effundentem, vel ad benedictionem effundendam refero, ut ſenſus ſit, *Effundam in vos benedictionem* עד בלי די *uſque ad conſumptionem ſufficientiæ*, id eſt, uſque dum conſumpta ſit ſufficientia in Deo effundente, vel, *uſque dum non ſit ſatis* ad effundendum. quod quum fieri non poſſit, ſemper enim in Deo eſt ſufficientia, ſenſus eſt, effundam in vos benedictionem, quamdiu erit ſufficientia. Eodem modo, quo Pſal. 72, 6. dicitur, *Florebit in diebus ejus juſtus, & erit multitudo pacis* עד בלי ירח *uſque ad conſumptionem lunæ, uſque dum non erit luna,*

na, id eſt, quamdiu erit luna, aut ut annotat Junius, in perpetuum. Sic hoc loco, effundam benedictionem, donec non ſit ſufficientia, id eſt quamdiu erit quod effundi poſſit, id eſt perpetuam benedictionem effundam, & abundantiſſimam, ut mihi potius deſit ſufficientia benedicendi, quam vobis benedictiones. Doctiſſimus Buxtorfius in Inſtitutione ad lectionem Rabbinicam, epiſtolam quandam profert, quæ ſic clauditur: לכל היקרים החשובים בני ביתך לכלם אקריב שלומות לאלומות עד בלי די: id eſt, *omnibus honoratiſſimis æſtimatiſſimiſque domeſticis tuis, omnibus inquam offero ſalutationes per manipulos, donec non ſit ſufficientia.* id eſt, tanta abundantia, ut deſint potius ſalutationum manipuli, quam mihi ſalutandi animus. Sic apud Malachiam, ut deficiant potius ipſæ benedictiones, quam mihi benedicendi animus.

VERS. 20. וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק. Verti ſolet, *Et multiplicabimini ut vituli ſaginarii.* verto, *Et pingueſcetis*, vel *& robuſti fietis.* id enim ex aliis locis, & ex Æthiopicæ linguæ uſu verbum פוש valere, docuimus ad Hab. 1. 8. & Jer. 50. 11.

CAP. IV.

VERS. 2. ופשתם poſitum pro וּפִשְׁתֶּם à verbo פוש. ſignificat autem propriè *multiplicari*, *augeri.* quia autem equi ac vituli quum ſaginantur ac pingueſcunt, laſcivire ſolent, ac petulanter incedere, interdum etiam ſubſultare, Lxx. verterunt σκιρτήσετε, Vulgatus *ſalietis.* Chaldæus תטלו *incedetis* nempe petulanter, ut vituli ſaginati.

A.

ADamas recte Napthali tribuit. 70.
Ægyptus ſæpe רהב *vocatur in Script.* 514
Affixum nomen ſuum antecedens ſæpe pleonaſticum eſt. 189.253
Affixum apud Chald. ſequente די *mere pleonaſticum eſt, apud Syr. ſequente* ד *apud Rabbin. cum* שֶׁל. 644
Affixum Hebr. ſæpe eſt pleonaſticum. 117.
Angeli cur מעשה מרכבה *à Maimon. vocantur.* 618
Arabum tria genera. 24.25

B.

BDellium Beniamini eſt gemma. 9.
Beniaminis error. 104. & 206.
Beniaminis commentum de Romulo. 169
Ejuſdem commentũ de Hadad Eſer. ib.
Beryllus quid. 76
Biblia Veneta & Baſil. correcta. 186

C.

CHaldaiſmus interdum Hebraiſmo admiſcetur. 54
Cherubini unde ſic dicti. 12
Chryſolithus quid. 75
Cœlis & aſtris vitam & intelligentiam Rabb. tribuunt. 318.319.
Conciliatio loci 2 Sam. 10.18. cum 1 Chron. 19. 18. 170
Conciliatio loci 2 Par. 22.2. cum 2 Reg. 8. 26. 213.214
Conciliatio loc. Ezech. 24. 26. cum Ezech. 33. 21. 621
Conciliatio loc. Dan. 1.2. Ierem. 25.1. 2 Reg. 23.36. 626
Cor impleri, Hebr. eſt audacem, ſuperbum eſſe. 453
Cur dicit. חַי יְהוָה *& non* חֵי יְהוָה. 125

D.

DE duodecim pretioſis lapidibus pectorali Aharonis appoſitis. 61. 62. *& ſeq.*
Decem verbis mundus creatus ſecundum Rabb. 1.
Deſtructio Babelis, quæ, juxta Benjaminum. 482
Deus quomodo inſederit arcæ. 147
Deus cur dicatur inhabitare laudes. 319
Dei nomen ſæpe rem magnam & excelſam denotat. 184
Dies pro judicio. 298
Duplex negatio apud Hebr. intendit negationem. 191. & 440

E.

ERadicatio, Eſdr. 7.26. quid ſit. 240
Error Tarich. 143

F.

FAbula Iudæorum de imaginibus, de quib. 2 Sam. 5. 6. 164

G.

Genera apud Hebr. ſæpe confunduntur. 247
Genevenſium error. 286
Germani & Belgæ multas voces cum Perſis communes habent. 250
Gilgal ubi ſita. 118
Goliathi lorica quomodo ſquammata fuerit. 153

H. He-

H.

Hebræi pro compoſitis ſæpe ſimplicibus utuntur. 120
Hebron & Hamul quomodo principes familiarum Iudæ conſtituti. 102
Homo cur veſpera Sabbathi ſit creatus. 4
Homo cur unicus tantum creatus. 4
Hud, quis ſit. 25

I.

Iacob an juſtè primogenituram appetierit. 36
Iddo quis. 241
Idolum unum idemque cur interdum nunc maſc. nunc fœmin. gen. exprimatur. 666
Imperſonale Hebræi per verbum activum, addito vel ſubintellecto איש, *efferre ſolent.* 401
Inepta expoſitio R. S. Iarchi verſ. 11. Cap. 1. Gen. 2. 3.
Infinitivus præpoſito ל *quum à nullo verbo præcedente regatur, ſignif. apud Hebr. debere, oportere aliquid fieri.* 441.
Infinitivus apud Hebræos temporibus non diſtinctus, ad omnia tempora referri poteſt. 8
Infinitivi activi apud Hebr. ſæpe paſſivè ſumuntur. 345
Infinitivus השׁכב *junctus verbo ſimilem actionem includenti, fere redundat.* 4
Interrogatio negans affirmat. 146. & 474. & *contra affirmans negat apud Hebræos.* 188
Iob. quomodo dicatur primus homo natus. 278
Iobus quis & è qua ſtirpe prognatus. 255
Ionathan explicatus ad Ier. 13. 23. 97
Iſraëlitæ cur omnes urbes non incenderint. 121
Iudæi quomodo in Deut. 6. 21. *commententur.* 106. 107
Iudæorum circa remiſſionem peccatorum varia commenta. 87
Iudæorum varia commenta circa obſervantiam & tranſgreſſionem legis. 87. 88.
Iudæorum ſuperſtitio circa nomen Tetragrammaton. 93
Iupiter Ammon, unde ſic dictus. 610
Iuramenti Hebræor. ratio eſt, ut poſita prima cõditionatæ propoſitionis parte, altera ſubticeatur; quæ execrationem continet. 161. *non reticetur autem quando bonum in eo continetur.* ibid.
Ius duplicis portionis ad ſolos filios pertinet. 109
Ius duplicis portionis quando ad neptim quoque pertinet. 109

K.

Korach cur capite calvus dictus. 99

L.

Laiſch procul dubio peculiarem habuit regem. 135
Lepra ſanatio cur collectio dicatur. 193
Levitæ quæ cantica Davidis in templo canebant. 228
Lingua non indulgendum. 423

M.

Maja nympha procul dubio ex Hebr. מים *deducta.* 2
Man quando ceſſarit. 118

Mazorethar[ũ] error in punctando. 219
Micha cum Matth. conciliatus. 694
Modi, proprietates cur תוצאות *dicantur.* 363
Montes quidam à ſe invicem receſſiſſe dicuntur. 322.323
Moloch Ægyptiis eſt Mars. 91
Moloch notus fuit Iſraëlitis in deſerto. 91
Mos puniendi apud Orientales. 238
Moſes quomodo Æthiopiſſam duxiſſe dicitur. 97
Moſes cur petierit videre gloriam Dei, rationem reddit Maimon. 79.80.
Muhammedani in memoriam arietis loco Iſaaci mactati decimum diem ultimi menſis obſervant. 35
Mundus quando creatus ſecundum Cabaliſtas. 1

N.

Nomen ſæpe abſolute pro Deo ponitur. 382
Nomen forma constructa junctum præterito importat defectum אֲשֶׁר *aut* בַּאֲשֶׁר. 485
Nomina menſurarum apud Hebr. 377.378
Nomina filiorum Adami indicia peccati. 13
Nomina Planetar[ũ] quæ Ægypt. 91.92
Nominativi abſoluti quæ per quod attinet *explicantur apud Hebr. ſunt uſitatiſſimi.* 663
Numerus denarius ſæpe pro multitudine in Script. uſurpatur. 287

O.

Officiorum in unaquaque urbe quatuor gradus. 122
Orientalium mos reddendi lotium. 221
Oſculum non admittitur ubi ſubjectio teſtanda. 48

P.

Participium præcedente nomine idem Hebræis ac nominativi abſoluti Latinis. 15
Perinde eſt quomodo Pſ. 22.17. *legatur* כָּאֲרִי *an* כָּאֲרוּ 320.321
Pleonaſmus affixi antecedentis nomen ad quod refertur, Hebr. eſt familiare. 418
Plurale magnitudinem rei ſæpe denotat, & auget. 289. & 337
Poſt affix. prim. perſ. emphaſeos grat. ſæpe Pronom. אֲנִי *additur, quod eodem caſu cum præcedente affix. eſt accipiendum.* 650
Primogeniti quinam. 109
Primogenitis quæ bona cedebant. 109

Q.

Quando liceat fratrem odio habere ſecundum R. Mikotſi. 90
Quieſcentia ultima He, & defectiva ſecunda radicali geminata, ſæpe ſignif. confundunt. 430
Quinam Angeli Prophetis apparuerunt. 118
Quis ventus advexit ranas in Ægyptum, & quis eas repulit. 56
Quodnam fuerit ſtatutum de filia Iephtæ. 128
Quomodo Gen. 2. *dicitur nullam fuiſſe ſtirpem, quia nec pluvia ceciderat, nec homo erat qui terram coleret, cum c.* 1. *dicatur Deus ſolo ſuo verbo effeciſſe, ut terra herbas & arbores produceret.* 8

Quo-

Quomodo frater corripiendus, ſecundum R. Mikotſi. 90.91

R.

RAbb. Adamum authorem faciunt Pſalmi XCII. 383

Rachelis ſepulcrum quantum à Bethlehem diſtarit. 44.45

Regem non fuiſſe in terra Iud.18. de qua terra intelligendum. 135

Res devota Deo ſoli competit. 119

Rubinus à rubendo ſic dictus. 61

S.

SAcrificiorum externa obſervatio nihil prodeſt. 13

R. Salom. figmentum. 299

Samuel Proph. filius fuit Elkanæ non Vſairi. 143

Sardius lapis optime Rubeni tribuitur. 62

Simplex טֶרֶם *quando ſignif. antequam.* 67

Sinai quomodo à Davide dicatur in ſanctuario eſſe. 360

Smaragdus vel carbunculus rectè Iudæ tribuitur. 67

Spina dorſi cur עָצֶה *dicta.* 85

Subſtantiva apud Hebr. ſæpe uſurpantur pro adjectivis ſuperlat. gradus. 448

Syria unde dicta. 24

T.

TAlmudicorum explicatio ſummæ legis. 106

Ταυτολογία nulla eſt in verſu 9 & 11. cap.19. Exod. 88.89

Topaſium rectè Simeoni tribuitur. 64

Tunica unde dicta. 60

Turcois quid. 75

V.

VErba veniendi ſequente ב *apud Arab. ſignif. adducere, adferre, proferre.* 368.369

Verbum antecedens Infin. לעשות *rectè latinè vertitur adverbialiter, Infinit. autem* לעשות *per antecedentis verbi tempus. quod in aliis & infinitis obtinet.* 5

Verbum ſingulare ſæpe apud Hebræos cum plur. conſtruitur. 165

Vita perpetuitatem ſæpe ſignif. 324

Vſus ל *apud Hebræos.* 129.130

INDEX HEBRAICUS.

א.

אבחת ab Æth. אבח poteſtatem dare. 620

אבד Æthiop. ſtultus. hinc אבד 114. perire, poteſt etiam eſſe ſtulteſcere.

אָדָם unde & quid, variæ de eo ſententiæ. 61

אודרזגוריא qui. 635

אי exclamandi particula. 297

אָוֶן dolor. 710

אוֹרַח quid, & unde. 34

אונין & מתאבלין quid differant. 96

אוב Æthiop. quid. 57

אֱוב quid. 57

אַתְּרָה quid. 83.84
אַחְלָמָה quid & unde. 73
אחצן Æthiop. lactare, quaſi ſinum præbere. 225
אַחֲרָי vox Chald. vel Syr. & ſignif. poſterior. 219
אחרו Æthiop. quid, & unde. 86
אחשדרפאן quid & unde. 250
אֲחַשְׁתְּרָנִים quid & unde. 255
אַחַת ſemel. 722
אַי לְוֹאת idem quod לְמָאֵ. 573
אין ſine. 319
אִישׁ הַבֵּנַיִם cur Goliath dictus. 152.153
אך certe, utique. 487
אֱלֹהִים unde. 55
אַלּוּף amicus. 346.590
אֱלֵי potius *ad* quàm *in* ſignif. 279
אלמנה quid, & unde. 482
אִם particula jurandi. 157
אִם ſæpe idem quod באמת.601.602
אִם & הַאִם iteratio interrogationis. 263
אמנה firmitatem, ſecuritatem ſæpe ſignif. 326
אמצים quid. 728
אָמַר mandare. 711
אמר Æthiop. quid. 111
אִמְרָא quid. 403
אָמַר, דָּבָר, מִלָּה quid. 294
אנס quid. 641
אנקלקל Æth. concuti. 573. inde Hebr. התקלקל ibid.
אסף colligere ſæpe eſt auferre. 523
אִסְפַּרְנָא quid & unde. 233
אָפְיָא Chald. & עֲפָאִים Hebr. quid. 642
אַף כִּי. 259
אֶפֶס non, niſi. p. 539. item tantummodo, ſolummodo p. 540
אֶפְעֶה quid. 291
אצשה fortaſſe ab Æthiop. צשׁ albus. 150
אַרְנֵי unde. 148
ארמה. 499,500
ארה Æthiop. quid. 59
אֲרוֹן unde. 59
אִשׁ pro יֵשׁ 695
אֲשִׁישִׁים lagenam, non fundamentum ſignif. 487
אשדות הפסגה ubi ſita. 104.105
אשפר quid & unde. 167
אשר imo, certe. 260. 391. utique. 407
אֲשֶׁר adverb, ſi, ut, eo quod interdum quoq;, etiam, imo, quin imo &c. 163
אֲשֶׁר pro particula Emphatica, utique. 221. item ſignif. ut. ibid.
אֲשֶׁר auget quandoque affirmatio-

mationem. 450
אֲשֶׁר pro על אשר 611. item pro particula affirmat. Ibid.
אֲשֶׁר עִמָּכֶם præcedente אִתָּם ſignif. quibuſcum. 215
אֶשְׁתַּדּוּר quid & unde. 232
אֵת pro מֵאֵת. 176
אֵת interdum nominat. deſignat. 603
אֲתַר ſequente דִּי vel דְ quid. 235

ב.

ב ut apud Arab. ſic & apud Hebræos 434. ſæpe nominat. format. 79, 80. 111 132. 451
ב ſæpe pleonaſticum. 347
ב & ל nominat. ſæpe format. 186
בֶּגֶד ſuprema veſtis. 607
בִּירָה quid & unde. 482
בְּלוֹ quid & unde. 231
בִּלְעֲדֵי quid. 27
בְּנֵי אָדָם & בְּנֵי אִישׁ quomodo differant. 695
בעד ex lingua Arab. quid. 50
בַּעַל nuptiæ Æthiop. 109
בָּרָא לַעֲשׂוֹת Gen. 2. 3. quomodo explicandum. 4. 5
בְּרכ Rabbin. quid. 258. 259
בָּרֵךְ maledicere. 38
ברכה Æthiop. ſæpe abſolute pro bonis utuntur. 736
בָּרֶקֶת quid & unde. 65. 66
בַּת interdum quid. 725

ג.

גבא Æth. eſt colligere. 515
גור metuere, formidare. 660
גֶּזֶם quid & unde. 675
גזם Æth. exſcindere. 675
גזר maſticare. 476
גִּיל quid. 627
גִּבֹּרִים qui, & unde ſic dicti. 621.
גמם Arab. copioſum, multum eſſe. 706
גנם ſæpe eſt fallere. 42
גשר conſtruct. cum ב, quid. 46
גֵּר quid & unde. 299
גֶּרֶם quid. 196
עֶצֶם & גֶּרֶם ſynonyma. 196
גרף quid & unde. 124
גרף Æthiop. retè ſagena. 124

ד.

דבר idem quod דבר שפתים. 100
דבר Æthiop. quid. 57
דבר Syr. & Chald. ducere ſignif. 467
דבש prop. ſecundum Judæos quid. 107
דִּיתַן quid. 649
דִּילָא ſine. 631
דְּ לָא abſque, ſine. 236. 237
דק variæ de eo conjecturæ: quid propriè. 92

דיך calcare. 616
שָׁשַׁב & דָּשָׁא quomodo differant. 2

ה.

הֲ pro הֲלֹא. 146
הֲ junctum cum כִּי idem quod הֲלֹא. 40
הַ pro אֲשֶׁר. 659
הוכיח. 33. 34. 42
הוֹשִׁיב Eſdr. 10. 10. uſu Æthiop. quid. 245
היבין cum ב attendere. 683
הָיָה in Niph. non tam ſignif. eſſe, quam fieri. 628
הֵין facile eſſe, in hiph. etiam vile ducere, ſpernere. ex ling. Arab. 103
הֲלֹם quid. 29
הֵמָּה pro אַתֶּם. 715
סֵפֶר הַמִּקְנָה quid. 602
הנגב quid. 729
הסכמה quid & unde. 716
הָעֲכָבִים quid. 464, 465
הִצְלִיחַ quid. 639
הֵקַל vilipendere. 473

ו.

ו interdum retributivum. 177. 194
ו. Præcedenti particula prohibendi ſignif. ne. 90
ו copula ſignificat. interdum quum, ſic ὡς & apud Græcos. 356
ו ſæpe copulat prædicatum cum ſubjecto. 154
ו ſæpe interrogat. 342
ו Hebræorum ſæpe idem quod latin. tum. 41
ולא interdum interrogative ſumitur. 612

ז.

זג quid. 94. 95
זֶה adverb. temporis, jam. 187
זֶה pro אֲשֶׁר. 186
זִמָּה & מְזִמָּה ſcelus, item ſolertia. 426

ח.

חֵבֶל quid. 733
חג abſol. eſt feſtum tabernaculorum. 380. 381
חַוָּה idem quod Arab. חַי. 102
חזוה non viſionem ſed videntem ſignif. 207
חוץ Æthiop. arena. 296
חוש feſtinare, Æth. eſt movere. 509
חוח quid & unde. 301
חָטָא quid propriè. 709
חטא quid Æthiop. 137. in Piel חִטֵּא cur mundare, expiare ſignif. ibid.
חטה prop. quid. 137. 262
חי quid apud Maimonidem. 37.
חֵי יְהוָֹה cur dicatur, & non חַי יְהוָֹה. 125

חַיַּת קָנֶה quid. 364.361

חלה Æthiop. ſollicitum eſſe, ſollicite cogitare. 157

חָלוּק quid. 155

חִלּוּת abſolute precari. 376

חלף quid. 268. 269

חלף renovari. 387

חֲכָמִים quid & unde. 559

חמר quid. 373.374

חסיד quid. 309.310

חֵפֶץ voluntas, pro re. 447

חן quid. 224.225

חצץ Æthiop. parvum eſſe. 296. inde חָצָץ calculus. ibid.

חֶדֶר conclave. ab Æthiop. חדר manere, habitare. 620

חרץ. 479

חֲרָשִׁים quid. 464

חֲרִישִׁית quid & unde. 686

חֲשַׁח Syr. & Chald. utile eſſe, prodeſſe. 636

חָשַׁח quid. 244

חשש Æth. quærere. 523

חתה Æth. accendere, inde מַחְתָּה acerra, thuribulum. 429

ט.

טַבָּחִים qui & unde ſic dicti 47

טוב beatus. 396

טוב interdum idem eſt quod Syr. טוּבָנָא beatus. 464

טלה Rabb. & Æth. quid. 148

טֶרֶם ſignif. propriè nondum.

בְּטֶרֶם antequam. 6

י.

ידה jacere. ſicut Æthiop. ידי 615

ירע deſerere. 414.415.& 419

ירע in hiph. perdidit. 125

יהוה & אל nomina Dei ſæpe rem magnam excelſam denotant. 184

יַהֲלֹם quid & unde. 69.70

יום quæ ejus ſignif. 397

יושב הַכְּרֻבִים quæ phraſis. 147

ילד de viro etiam dicitur. 16

יָם מַיִם eſt mare mediterraneum. 698

יתה adurere, procul dubio ab Æth. ותי. 509,510.

ישה Æth. quid. 59

יֵמִים quid, & unde. 59

יִקְהַת quid & unde. 53

יקיר Syr. & Chald. quid. 341

ירד deprimi ad majorem ignominiam. 611,612

ירק idem quod Æthiop. ורק. 98

יֵשׁ non tam verbi quam nominis ſignificat. habet. 403

יִשְׁפֵה quid. 77

כ.

כ & ב partic. eadem vis. 3

כִּבְרַר quid. 43.44

כרן Æthiop. quid. 60
כהה quid. 535
כֹּהֵן quid. 554
כֹּהֵן non tantum ad Eccleſ. ſed & ad Politicam dignitatem refertur. 555
כִּי pro כִּי אִם ſed. 254
כִּי idem ſæpe quod ἤμην. 142
כִּי ſed. 473
כִּי ſæpe auget id quod dicitur. 171
כִּי junctum cum הֲ quid. 40
כִּי כִּי אִם quamvis, etiamſi. 142
כיד Æthiop. quid. 295.296
כִּיוּן Saturnus. ut Arab. כֵּיוָאן 676.677
כִּיוֹר unde. 78
כִּלְאַיִם quid & unde. 91
כֹּל præcedente partic. negat. אֵין ſignif. ullus. 443
כֹּל ſubſtantivum regit alterum ſubſtantivum in genitivo. 172
כֹּל junctum affix. 3. perſ. ſignif. omnis. 148
כָּל קֳבֵל דִּי propterea quod, & propter quod, quamobrem. 630.638
כלה quid. 287.& 479
כָּלַח quid & unde. 262
כלכל quid. 396
כַּמָּה propriè quot. item ſecundum Rabb. multum. 728.
כמר quid. 727
כְּמָרִים qui & unde. 713.714
כֵּן particula illationis. 668
כֵּן rectè. 388.& 401
כֵּן pro אָכֵן p. 354
כֵּן etiam pro dignitate ſumitur. 78
כֵּן כַּנּו quid. 78
כִּנּוֹר quid. 10
כֶּנַח quid & unde. 379
כנן Arabib. quid. 78
כֶּסֶה quid. 380.381
כֶּסֶל ſpes. 343
כֹּפֶר quid. 19
כְּפוֹר quid. 213
כפר Æth. modium. 213
כרא quid. 650
כרוב idemquod רכוב. 12
כְּרֻבַר unde. 167
כשר & כשרות quid. 356.357
כתנת quid proprie. 60

ל.

ל infin. præpoſitum ſæpe ſignif. oportet. 353.354
ל ſæpe format Gerundium in dum. 424
ל ſæpe nominat. inſervit. 646
ל ſæpe nota accuſat. 183.373
ל propter. 317
ל interdum ſignif. de. 321
ל juxta, ſecundum. 242
לא אוּכַל non poſſum, pro, non poſſum ferre. 463

לאם

לאט quid. 47
לאך Æthiop. quid. 50
לאתרך quid. 235
להוא Eſdr. 4.12. quid ſit. 229. 230
להק Æthiop. quid. 156
לחיתן quid. 256.257
לולי quid. 400
לחם caro. 591
לכן propterea quod. 554
לכן interdum particula affirmans eſt. 655
לכן interdum aſſeverandi particula. 14
למו pro לו. 322
למען interdum imperat. 345
לנער idem ſæpe quod נער. 418
לעשות Infinit. junctus verbo ſimilem actionem includenti fere redundat. 4
לפני. 443.444
לפני idem quod ἐνώπιον. 163
לפת Rabb. rapa. 140
לפרת idem quod אחו. 129.140. 141.264
לקח auferre, vi capere. 223
לשם quid. 71

מ.

מאין pro, quia non eſt. 739
מאס pro מסס. 266
מבליגית quid. 586
מגמה quid & unde. 706
מדבר unde. 57
מדד quid, ex ling. Arab. 265
מהיר doctus, peritus. unde. 334
מהר Æth. docere. 334
מהר שלל חש בז Eſa. 8.1. quid ſit. 470
מו affix. ſæpe nota ſingularis numeri. 23
מו affix. non plural. tantum ſed etiam ſingul. eſt, ut ex Æthiop. patet, in qua perpetuo occurrit. 547
מוט quid. 338
מוער quid. 373
פחד, מורא id. quod σέβασμα 375
מוסם quid. 190
מחא ſequente accuſ. eſt percutere: at ſequente ב in, eſt injicere in corpus id quo illud liges. 645. Hinc Talmud. ſequente ב eſt impedire, cohibere. 645
מחה evellere, ut & Æth. 210
מטבחת Æthiop. quid. 47
מטטור quid. 18
מיד Chald. & Rabb. ſtatim. 414
מים non dual. ſed plural. num. eſt. 2
מיק Chald. & Syr. irridere. 370
מכרה quid. 52
מכתם quid. 316

מלא variæ ejus ſignificationes. 279.280
מלא הגוים quid. 51.52
מלא pro שָׁאַב hauſit. 463
מלאך quid & unde. 50
מלאך Æth. non angelum tantum ſed & principem ſignif. 743
מלח Æthiop. prodere. 231
מלח Arab. cibare. 232
מַלַּח Arab. pulchrum eſſe. 232
מֶלֶךְ unde. 55
מלתחת Æth. maxilla. 350
מִן ſæpe partitivè ſumitur. 189
מִן pro cauſa efficiente. 364
מן ex ut Arab. ita & Hebr. ſæpe nominat. format. 126.127.634
מִן interdum genitivum format. 703
מִן interdum quoſdam denotat. 490
מִן ſæpe, junctum nomini, negat. 721
מן propter. 590
מִן ſæpe particula partitiva. 127
מַן quidem, ſane. 353
מְנִיָּה quid & unde. 231
מִנְיָה, בְּלוֹ, & הֲלָךְ quid differant. 230.231
מַסָּה quid. 200.201
מַעַל quid. 447
מעל ſupra, ſuperne. 613
מַעְלָה ad præteritum & futurũ tempus refertur. 723.724
מַעֲנָה ſulcus. 150.151
מצא invenire, conſequi: item incipere conſequi. 551
מְצָא quid 336. מְצוֹי. ibid.
מצנפת quid. 86
מִקְנָה quid. 185
מִקְוֵה Eſdr. 10.2. quid. 245
מָקוֹם Hebr. pro Deo ſumunt 509
מקצה & מקץ univerſitatem paſſim denotant. 615. 622. 623
מרבבת Æthiop. retejaculum. unde. 318
מרח forte ab Arab. מרח quod eſt inundare, fricare. 531
מְרִיא. 166,167
מרעי Æth. ſponſus. 572
מִשּׁוּם & עַל שׁוּם ob cauſam, propter. 233
משח ungere, & polire. 494
מָשִׁיחַ proprie & abſolute quid. 574
משפחה unde ſic dicta. 112
מַשְׁתִּין בְּקִיר quid. 158.159
מתים habet ſingul. in ling. Æthiop. 104
נ.
נֶאֱמַן quid. 273.274
נֶגֶב ſicca, arida terra. 685

נִיר proprie nomen eſt & quid ſignif. 9
נגש Æth. rex. 730
נָה affix. pro. נו. 54
נוֹאָו quid. 524
נוּגַש quid. 729
ניצח quid. 309
נכחת quid. 46
נְכַחַת interdum ſubſtantive uſurpatur. 34
נכי Æthiop. lædere. 164
נֵכִים claudi. 325
נֶכֶר è ling. Æthiop. ſtupendum. 203
נְסִיכֵי ארם qui & unde ſic dicti. 695
נסע quid prop. 128.129
נֹפֶךְ unde & quid. 67
נְפַל cadere pro injici uſitatum in Chald. & Syriaſmo. 638
נפש interdum cadaver ſignif. 21.
נפש non tantum animam ſed & corpus quandoque denotat. 392
נִפְתָּלִים qui proprie. 78
נצח Æthiop. quid. 202
נקה varias admittit ſignific. 675
נקה proprie ſignific. vacuum eſſe. ſed ob varia objecta varias etiam accipit ſignificationes. 80.81
נִקַּם paſſive quid. 16
נקע recedere, è loco ſuo avelli. Æthiop. eſt rumpi. 620
נקף ex uſu Chald. quid. 288
נקיר Æthiop. quid. 100
נרגן quid. 419
נשך & תרבית quomodo differant. 94
נשת Æth. deſtruere. 490
נתן ſæpe ſignif. ponere, facere. 339
נתנים Eſdr. 8. v. 17. quid ſit. 241

ס.

סַבְּהֲלוֹם Chald. unde. 70
סָבַר putare, item ſperare, confidere. 654
סג Æthiop. quid. 94
סת Æth. malus. 419
סחף quid. 608
סלד Rabb. quid. 263
סֶלָה quid. 307.308
סַפִּים quid. 398
סִפֵּר in Piel quid. 321
סַפִּיר quid. 68.69
סרה Æthiop. laſſari. 613
סָרַח Hebr. redundare. Chal. fœtere, Syr. corrumpere. 680

ע.

עבי Æthiop. quid. 114

עגם Æth. cogere. 672
עֲבַר quid. 599
עֲנָה quid. 659
עַד ita ſæpe refertur ad tempus præcedens, ut de ſequenti contrarium non affirmetur. 496
עסף reverti, ex ling. Syr. & Arab. 550
עד pro צִיר. 593. & 642
עַד uſque ad, interdum quoque etiam. 144
עַד דִּבְרַת דִּי donec. 643
עוֹלָה iniquitas. 554
עול Æth. pullus. 542
עוב variæ de eo ſententiæ. 217. 218
על ſcribitur cum patach, cum loco præpoſitionis conſtruitur cum ſequenti: cum camets autem quando abſolute & adverbialiter ſumptum ſignif. ſupra, ſurſum. 661
על pro de. 388
על cum adjuncto affixo perſonæ, quid. 28
עלה attolli ad majorem dignitatem. 611
עָלָה aſcendere item abire, recedere. 703
על יד quid. 256. & 577
עַל כֵּן pro עַל אֲשֶׁר כֵּן propterea quod. 332. 333. & 605
עַל כֵּן idem quod עַל אֲשֶׁר. 175
עלל ex uſu Syr. intrare. 281
עלם Æthiop. obſcurari. 360
עִם de duobus & tribus etiam dicitur, & eodem ferè ſenſu יחד quoque uſurpatur. 149. 150. 209
עִם interdum cum fœmin. conſtruitur. 133
עמס Æthiop. malum. 363
עמל quid. 99
עֲפֵלָה quid & unde. 707. 708
עצה claudere Æthiop. 419. 420
עֶצֶר quid. 134. 135
עֲצֶרֶת. 462
עָצוּר & עָזוּב quid. 115
עקב Æth. cuſtodire. 306
ערג quid. 330. 331
ערה nudavit. item complanavit. Æth. 715
ערה Æthiop. complanare. 138 & 405. & 496
ערך cur paritatem ſignif. 130
ערך Æthiop. ſocius. 130
ערף Æth, quieſcere. 468
ערק Æthiop. nudus. 302
עֵשׂ quid. 267

פ.

פהה Chald. quid. 421
פוש quid & unde, Æthiop. ſignif. ſanum eſſe. 705

פרש quid. 614

פת quid. 340

פִּטְדָה quid. variæ de eo ſententiæ. 613

פלג Æthiop. quid. 307

פלש Æthiop. quid. 348

פלש Æthiop. migrare. 307

פִּנָּה,פֵּאָה,זָוִיָּה,קָצָה quæ voces extremitatem ſignif. ad excellentiam & primatum etiam adhibentur. 503 504

פצח. 283

פרק Hebr. & Chald. etiam abrumpere, item deponere. 644

פרשים equi. 495

פַּרְתְּמִים unde. 248

פַּשׁ proſperitas. 303

פָּשַׁט exuere, veſtem detrahere. 704

פַּת. 31

פַּתְבַּג quid. 626

פתה Æthiop. concupiſcere. 303

פתח variæ ejus ſignif. 484

פְּתִיל quid. 78

צ.

צֹאַת ab Æthiop. צָאָה olet. 466

צב quid. & unde. 95

צבו & צְבוּתָא voluntas, item res. 649

צְדָא Syr. & Chald. illuſit, ſubſannavit. 636

צַדִּיק non tantum eſt juſtus, ſed & verus. 534

צדקה Rabb. Chald. eleemoſyna. 396. in Script. ſæpe miſericordia. ibid.

צִוָּה mandavit, ſæpe etiam de ordinatione conſilii & providentiæ divinæ uſurpatur. 617

צִיִּים de hominibus feris etiam uſurpatur. 372

צַחַת quid & unde. 467

צלם Æthiop. quid. 274

זְמַר שִׁירָה quid. 151.152

צמח. 726

צנח Æthiop. quid. 123

צָנַף volutare. 496

צען Æthiop. idem quod רכב vehi. 524

צָעִיר quid. 600

צָפוּי Job. 15.22. quid. 279

צִפְצֵף quid. 472

צרח Æthiop. cœnaculum. inde צְרִיחַ. 125

צרר ſcrupulus. 431

ק.

קָדִים quivis ventus. 55.56

קוֹחַ quid & unde. 553

קָחַם quid. 669

קנה quid. 27

קנה Æthiop. operari. 733

קַנְבִּירֵי unde. 71

קציר

קיר quid. 658
קרן quid & unde. 610

ר.

ראה & חזה cum ב quid. 322
ראשית præcipuum. 413
רב multus, & magnus. 452
רבה uſuram capere. hinc in Kal poſſet eſſe uſuræ dare. 224. & 333
רדה ab Arab. ראד velle. 670
רדת deſcenſus, pro imo etiam ſumi poteſt. 521
רהב de Ægypto dicitur. 514
רוד quid. 567.568.569
רוח הים quis ventus. 55.56
רוץ currere, ſæpe non curſum propriè dictum, ſed feſtinantem actionem denotat. 707
רכב jungi, componi. 205. Æthiop. invenire. ibid.
רכש equi celeres. 215
רמך quid, & unde. 255
רעם murmur ac ſtrepitum edere. 144
רפק Æth. eſt recumbere, accumbere. 461
רשה Æthiop. reus eſt. 393
רשיון quid & unde. 227. 228
רשעים unde ſic dicti. 307

ש.

ש aliquando cauſalis particula eſt, nam. 459
שבו quid & unde. 72
שבט non ſemper tribum, ſed ſæpe unius tribus familiam ſignif. 131
שבה quid & unde. 438
שרי quid. 30
שהם quid. 76
שוה idẽ quod ערך & quid. 251
שום efficere ut res ſit. 247
שום ponere, & diſponere. 120
שום בארץ abolere, proſternere. 676
שון Æthiop. ſpumare. 208
שוע nobilis. 518
שוטרים & שופטים qui. 108
שות ponere, item dare. 616
שחת quid & unde. 619
שחרות unde. 457.458
שין unde. 208
שילה quid & unde. 53
שכם humerus, unde. 54
שלה error, item peccatũ. 638
שלחו Nehem. 4. 23. quid. & unde. 221.222
שלם in Piel apud Syr. ſignif. proficere. in hiph. tradere. 690
שלמה & איד quomodo differant. 690
שליש quid & unde. 377.378
שמר cavere. 317
שנה ex uſu linguæ Syr. quid. 249

שנן quid & unde. 106

שעטת quid & unde. 611

שַׂעַר ab Æthiop. שער. 36

שְׁפִי quid & unde. 101

שקל Æthiop. quid. 210

שרך Æth. veſpere, ſero, inde forte Hebr. שָׂרַךְ vel ab Arab. שרך communem reddere. 565

שֶׁרֶץ in lingua Æth. dicitur etiam de herbis è terra germinantibus. 3

שרק Æthiop. ſplendere. 491. hinc שְׂרִיקוֹת ibid.

שרינות quid & unde. 113.114

שרשו pro שרשות eradicatio Eſd. 7.26. quid ſit. 240

שֵׁשְׁאַ quid & unde. 623

ת.

תֵּבֵל orbis pro certa quadam ditione. 488.489

תּוּשָׁה quid. 219 220

תּוּשִׁיָּה quid & unde. 261.268

תחות Æthiop. ab Hebr. תחת 20

תַּחַת infra, deorſum. 477

תָּכוּ à תָּכָה quod Arab. eſt accumbere. 116

תנה quid & unde. 123.124.127

תרפים qui & unde ſic dicti. 41. 42

תַּרְשִׁישׁ quid. 74.75

INDEX GRÆCUS.

A.

Ἀδάμας unde. 70

Ἀμέθυστον quid & unde. 73

Ἄερ quid. 40

E.

Ἔντω apud Homer. quid & unde. 45

Ἐξ interdum quoſdam denotat. 490

Ἐπαίθραξ quid. 308

H.

Ἠ μὴν non eſt jurandi formula. 542 & 717.718

I.

Ἱμάτιον ſuprema veſtis. 607

Ἵνα, interdum imperat. 345

K.

Καὶ pro quum. 356

Κιγχλίτης unde. 71

Κλέπτειν furari pro fallere. 42

M.

Μάρτυς unde. 18

Σ.

Συντελῶν καὶ συντέμνειν λόγον quid apud Apoſt. 479.480

O.

Ὅπως interdum imperat. 345

Οὐ δύναμαι non poſſum, pro non poſſum ferre. 463

Οὗτος pro ὅς. 659

X.

Χιτὼν unde. 60

Χοῖρος unde. 86

ܢ

ܙܕܘܢܘܬܐ audacia, inde forte זֵדוֹנִים apud Hebr. 621

ܣܓܝ copioſum, multum eſſe. 706

ܡܢܦ quid. 124

ܐ

ܐܝܢܐ quid & unde. 64

ܫ

ܫܠܚ exuere, ſpoliare. 311

ܛ

ܛܠܒ adverbium, quid. 50

ܓ

ܡܢ quid. 43

ܡܘܢ quid. 341

ܟ

ܟܠܐ fœdare. 320

ܟܘܡܪܐ ſacerdos, item æditũus. 714

ܟܡ quid. 40

ܟܪܐ exultatio, gaudiũ. 167

ܡ

ܡܠܝܦܐ doctus peritus. 334

ܠ

ܠܚܡܐ lædere. 164

ܡܢܐܠܐ quid & unde. 71

ܡܢܐ

ܡܢܘܡܐ quid. 69

ܒ

ܒܥܐ inveſtigare. 306

ܨ

ܨܒܘܬܐ voluntas, pro re, ac negocio. 447

ܨܒܐ quid. 68

ܨܥܪ contumelia & dedecore affecit. 600

ܦ

ܦܘܗܠܬܐ exclamatio; vociferatio. 437

ܡܢܟܐ unde. 72

ܡܢܐܠܐ quid. 73

ܪ

ܪܛܢܐ querela, murmuratio. 144

ܫ

ܫܒܝܠܐ ſemita, propoſitũ. 438

ܫܠܝ quid. 611

ܫܦܐ polire, abradere. 358

IN-

التخذ	551	الصاحب	347	تعرب	115
انقي	54	الصخرة	19,39	تقية	54
آخش	250	العز	555	توقي	54
اخشور	247	العرب	115	تل الحجارة	43
ادريس	18	العطشانة	113	ثقل	341
اسعر	255	الفرس	255	ثناء	124.731
اعصر	115	الفسطاط	492	جادور	248
اف	146	القاهرة	492	جردي	21
الف	346	القمم	196	جرم	196
الع	55	القصر	482	جزم	280
الة الظلم	52	القطع	196	جمل	50
ادبار	43	الماهر	334	جمة	706
او	146	المسايل	643	جبل	15
الأجل	683	المستبصر	334	حبل	733
الارض البايرة	282	المستظهر	334	حديد	431
الجلالة	555	المسري	19	حرش	686
الجسد	196	النمام	419	حرك	320
الحاذق	334	بارخدا	248	حصن	482
الحرون	621	بردم vel بارودم	248	حمر	374
الحي	102	بال	672	حوج	660
الخصى	555	بهر	602	حي	365
الخفي	559	بعير	50	خلخل	465
الرمكة	255	بلوط	47	خمر	374
الرها	26	تاهل	115	دانسعن	676
الربانة	113	تجلي	35	دبح	672
السموات	1	تصديق	653	دربان	250

ذكر	84	طلي	535	كيوان	676
ذو الحجة	35	ظل	451	كيون	677
رجع	550	عابر	25	ليلة المعرج	19
رجل ممنوع	677	عبد الحارث	17	مذهب	681
رربة	497	عبط	672	مشقة	27
رصاء	501	عثرة	343	مصر	492
رعي	341	عرب	24	مقصورة	482
رفيق	461	عطف	550	ملاء	52
رقة	26	عقد	733	ملح	232
رحور	248	علي	28	منف	492
زفت	19	عوسج درار	11	ميل من الارض	43
ساق	343	عبد تكامل القمر	380	ناقة	150
سبط	410	غفل	708	نامور	248
سرير	167	فرج	642	نظر	30
سن	105	فصح	483	نعم	126
سواك	46	قبالة	10	نقض	733
سيل	53	قبض	410	نكيث	46
شدة	30	قدر	37	هان	303
شذر	232	قرض	610	هل	346
شذرة الادب	316	قسح	558	همس	559
شرك	565	قني	365	هود	25
شق	672	قوم	149	ودع	414
شيخ	47	كثر	347	وقي	53
صدق	652	كروة	150	يبس	558
صلب	558	كلام	91	يمر	427
صلح	639	كن	379		
صهيون	344	كور	78		

Geneſ. 17.17.	p.145	2 Chron. 17.14 &c.	578	Eſa. 9.4.	474
Gen. 19.4.	504.& 622	Eſr. 6.9.	237.& 636	Eſa. 16.14.	467
Gen. 20.9.	208	Eſr. 7.6.	486	Eſa. 26.16.	504
Gen. 22.16,17.	717	Eſr. 7.20.	637	Eſ. 27.5.	506
Gen. 27.13.	28	Eſdr. 7.22.	237	Eſa. 27.6.	507
Gen. 27.36.	39.& 146	Eſth. 7.4.	251	Eſa. 31.4.	280
Gen. 27.40.	568	Iob. 6.14.	11.100	Eſa. 40.31.	387
Gen. 41.16.	27	Iob. 14.7.	387	Eſa. 42.25.	290
Gen. 47.2.	503.& 622	Iob. 20.5.	283	Eſa. 46.11.	623
Gen. 49.21.	71	Iob. 20.19.20.	292	Eſa. 57.6.	155
Exod. 9.16.	346	Iob. 22.12.	297	Ier. 30.11.	82.83
Exod. 33.19.	396	Iob. 28.6.	69	Ier. 30.19.	473
Levit. 17.4.	21	Iob. 33.26.	251	Ier. 46.28.	82.83
Nem. 11.1.	622	Iob. 38.37.	320	Ier. 49.25.	218
Num. 11.31.	56	Pſal. 10.2.	22	Ier. 50.26.	623
Num. 14.18.	82	Pſal. 10.6.	450	Ier. 51.11.	280
Deut. 20.12.	209	Pſal. 19.5.	622	Ier. 51.31.	623
Deut. 32.17.	283	Pſal. 22.31.	320	Thren. 4.7.	69
Jud. 4.21.	123	Pſal. 25.13.	396	Ezech. 1.16.	75
Iud. 18.2.	504.& 623	Pſal. 29.8.	58	Ezech. 21.15.	506
1 Sam. 13.6.	126	Pſal. 32.8.	318	Ezech. 33.2.	504
1 Sam. 15.20.	450	Pſal. 42.7.	605	Dan. 2.45.	237
1 Sam. 17.28.	137	Pſal. 44.13.	224	Hoſ. 11.12.	568
1 Sam. 18.4.	144	Pſal. 45.2.	486	Zachar. 1.6.	209
1 Sam. 23.14.	58	Pſal. 73.28.	462	Zach. 1.8.	491
1 Sam. 26.20.	419	Pſal. 76.6.	300	Mal. 2.17.	506
1 Sam. 26.	222	Pſal. 78.26.	56	Marc. 5.23.	345
2 Sam. 13.16.	34.& 209	Pſal. 95.11.	450	Luc. 1.80.	58
2 Sam. 18.12.	174	Prov. 7.20.	381	Luc. 6.48.	608
2 Sam. 18.13.	506	Prov. 8.21.	404	Luc. 21.6.	211.& 462
2 Sam. 23.1.	661	Prov. 17.14.	422	Ioh. 10.24.	42
2 Sam. 23.19.	39	Prov. 18.1.	422	Actor. 9.2.	681
1 Reg. 7.29.	78	Prov. 20.3.	422	Actor. 18.10.	308
1 Reg. 12.31.	623	Eccl. 2.24.	446	1 Cor. 3.2.	463
1 Reg. 14.10.	159	Eccl. 5.9.	449	Eph. 5.33.	345
1 Par. 15.21.	309	Eſa. 3.10.	395	Hebr. 1.14.	50
1 Chron. 25.2.	577	Eſa. 5.14.	467	Hebr. 2.14.	50

רִישָׁא lege רֵישָׁא p. 2. שֵׁשֶׁב lege שֵׁשֵׁב p. 2. הארם lege הארם p. 4. l. 3. לעשות lege לעשית p. 5. l. 15. וְהִשְׁקָה leg. וְהִשְׁקָה p. 5. l. 29. שריין leg. עריין p. 6. l. 13. לשון leg. לשון ib. l. 17. אֶעֱנֶת leg. אֶעֱנַת ib. l. 23. אֵלֶּה leg אֵלֶּה p. 7. l. penult. למעלת leg. למעלה ibid. אֵלֶּת leg. אֵלֶּה p. 8. l. 3. בכחלין leg. בחבלין p. 9. l. 4. יהלים leg. יהלום p. 9. l. 12. שגולח leg. שגולה p. 9. l. 13. אנק leg שק p. 9. l. 13. לה leg. ליה p. 10. l. 8. לתרבות leg. לתרבות p. 11. l. 8. Italicè lege Italici p. 11. l. 15. 140. leg. 104. p. 12. l. 15. liberque lege livoque p. 16. l. 31. verſ. 5. lege 4. p. 17. l. 23. *ἐπιδείτνύουσι* lege *ἐπιδεικνύουσι* p. 20. l. 19. נח leg. בח p. 21. l. 5. עָשָׂה leg. עָשָׂה p. 22. l. 15. שַׂרִיד leg. שָׂרִיד p. 30. l. penult centuria lege Cenſura p. 32. l. 25. הַחוּ leg. הָהוּ p. 35. l. 19. p. 36. l. 15. debet inſeri locus Gen. 25. 8. qui habetur pag. 49. ſub nota Gen. 45. 8. atque per incuriam ibi irrepſit. ואקילו leg. ואפילו p. 42. l. 24. th leg. 15. p. 46. l. 25. Jod leg. Jud p. 47. l. 15. יהוה deleatur p. 55. l. 3. addo leg. reddo p. 58. l. 25. & lege at p. 59. l. 19. שַׁבְוִין & שְׁבוַין leg. שַׁבְוַיִן vel שַׁבְוִין p. 68. l. 12. p. 69. l. 26. antè *quæ vox* addatur, Sic & Jonathan Ezech. 28. lecto, leg. tecto p. 73. l. 7. וְחַל leg. וְחֵל p. 80. l. 30. alibi lege alii p. 83. l. 4. וּ lege וְ p. 87. l. 5. præcedenti leg. præcedente p. 90. l. 9. חתנדר lege התנדר pag. 91. l. 21. poſt את שפרש adde חשם p. 93. l. 20. Indis lege Indus p. 97. l. 22. בבל leg. בכל p. 105. l. 16. verſ. 11. leg. 5. p. 106. l. 6. ממפחה leg. משפחה p. 112. l. 7. poſt אֶרֶץ עֵיפָה adde terra ſitiente p. 112. l. 18. חָאֵלָה leg. הָאֵרָה p. 112. l. 24. אלעזר leg. אלעזר p. 115. l. 12. poſt omnes adde omnis p. 116. l. 4. הָעֹמְרות leg. הָעֹמְרות p. 120. l. 28. *αἰεβάσσοσεν* leg. *αἰεβάσαωσεν* p. 128. l. 27. בְּנַחֲלָה נִפְלָה leg. נִפְלָה בְּנַחֲלָה p. 131. l. 3. à fin. quin leg. quum p. 143. l. 13. הַגִּשְׁאָר leg. הַנִּשְׁאָר p. 149. l. 2. voor leg. vore, p. 152. l. 7. poſt. יום adde יום p. 152. l. ult. קשקשה leg. קשקשת p. 153. l. 10. מִנְחָה leg מִנְחָה p. 155. l. 3. à fin. verſ. 5. leg. 15. p. 158. l. 6. curſus, leg. currus, p. 170. l. 3. בֵּן leg. בֵּן p. 175. l. 1. verſ. 32. leg. 31. p. 175. l. 28. שֶׁמֶשׁ leg. שֶׁמֶשׁ p. 179. l. 4. חֵרֶף leg. חֵרֶף p. 181. l. 2. 1 cum leg. an p. 187. l. 17. verſ. 14. leg. 13.

pag.

pag. 190. l. 2. Prophetam leg. Propheta pag. 194. l. 4. à fin. verſ. 5. leg. 4. p. 202. l. 3. à fin. ܘܢܣܝܡ leg. ܘܢܣܝܡ p. 212. l. 4. poſt ad hæc, adde quæ p. 212. l. 5. יִכְּתוּ leg. וַיִּכְּתוּ p. 227. l. 17. בַּיִם leg. בַּיִת p. 234. l. 23. אִתְּאָ leg. אִיְכָא p. 235. l. 9. verſ. 18. leg. 17. p. 238. l. ultim. הֵסֵם leg. מֵהֶם p. 246. l. ult. p leg. 6. p. 248. l. 8. ܥܡܡܘܢ leg. ܥܡܗܘܢ p. 249. l. 5. à fin. verſ 5. verſ. 4. debent tranſponi p. 252. & 253. Ier. 31. 22: leg. 20. p. 264. l. 10. poſt Onager, addatur omnia. p. 270. l. 6. ירד leg. יחד p. 283. l. ult. מבטחר leg. מבתחו 285. l. 6. à fin. ſalarium leg. ſolarium p. 304. l. 3. à fin. תחסיר leg. החסיר p. 310. l. 3. הריר leg. הסיר p. 310. l. 8. poſt tum diſces adde ſile, p. 326. l. 10. ܡܦܘܩܐ leg. ܡܦܘܩܢܐ p. 341. l. 21. יַקֵּר leg. יַקֵּב pag. 342. l. 3. & אִיקֵר & אִיקֵר poſt לפרות adde את p. 342. l. 8. יְהַלֵּף leg. יְהַלֵּךְ p. 351. l. 7. 2 Chron. 29. 24. leg. v. 34. p. 391. l. 3. à fin. הכח leg. הכה p. 392. l. 19. verſ. 127. leg. 128. p. 399. l. 4. לודצי קישנה leg. קודצי לישנה p. 400. l. 8. שפת מלבושו אמרה leg. אמרה מלבושו שפת p. 402. l. 17. יֵשׁ leg. יֵשׁ p. 403. l. ult. verſ. 23. leg. 24. p. 418. l. 10. סח leg. חם p. 425. l. 19. Eccleſ. 5. 1. leg. 4. 17. pag. 444. l. 21. verſ. 9. leg. verſ. 5. p. 458. l. 20. verſ. 2. leg. 19. p. 472. l. 13. lecto leg. tecto p. 472. l. 15. לֵאמֹם leg. לֵאמֹר p. 480. l. 24. verſ. 24. leg. 23. p. 572. l. 12. Jer. 7. v. 28. tranſponend. ad Jer. 5. v. 28. verſ. 21. adde Jer. 13. verſ. 22. p. 592. l. 10. Dan. 3. v. 32. leg. Dan. 4. 2. ſic ſequentes verſ. ejuſdem cap. debent mutari. p. 640. lin. 1.

FINIS.

1-6-3